ROBERT MUSIL

OMUL FĂRĂ ÎNSUȘIRI

roman tradus din germană de
MIRCEA IVĂNESCU

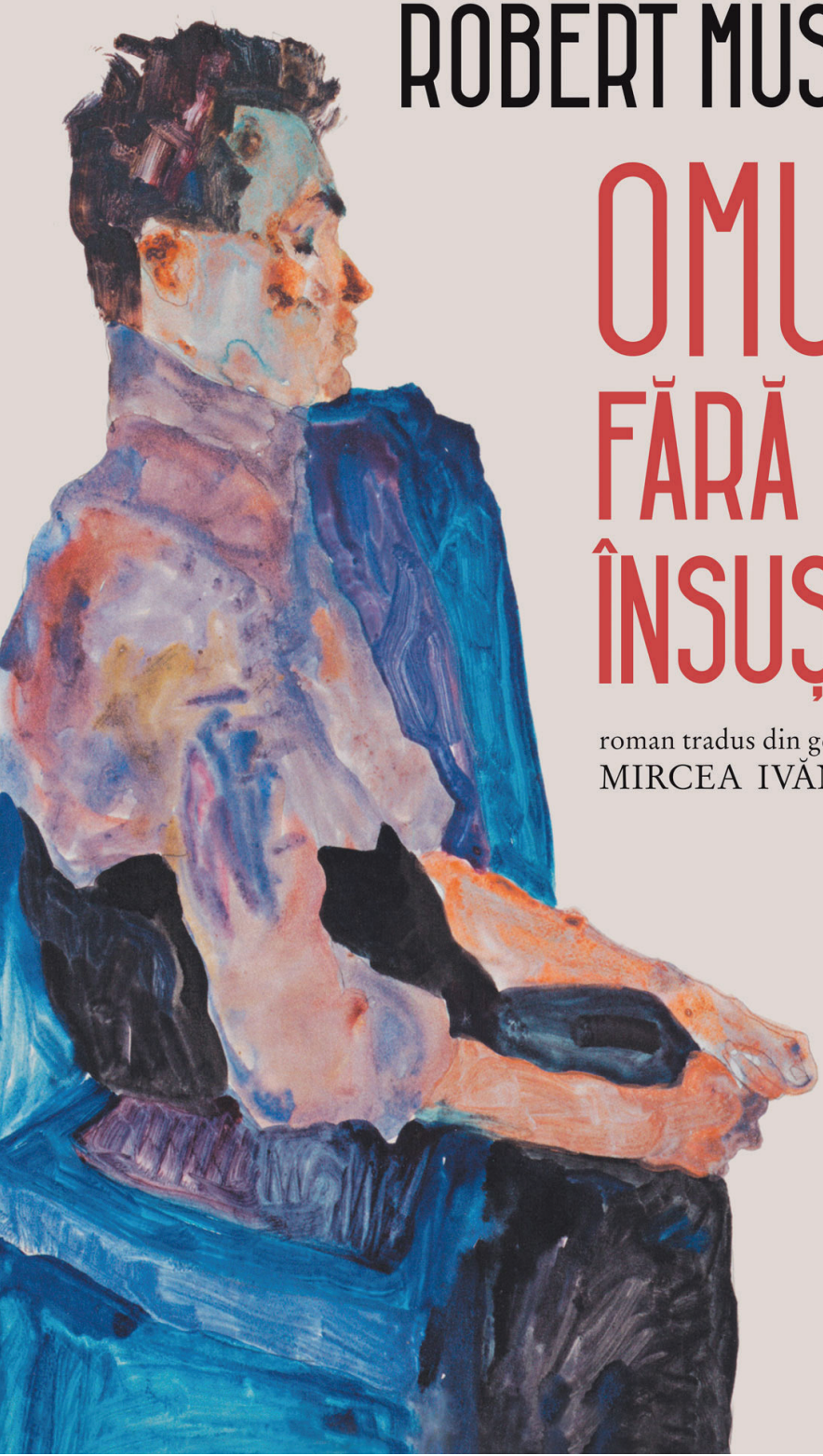

CD book
HUMANITAS fiction

Raftul
Denisei

Colecție coordonată de
DENISA COMĂNESCU

ROBERT MUSIL

OMUL FĂRĂ ÎNSUȘIRI

Traducere din germană de
MIRCEA IVĂNESCU

Revizuire, tabel cronologic și îngrijire de ediție de
MONICA-MARIA ALDEA

HUMANITAS
fiction

Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Cristina Jelescu
DTP: Emilia Ionașcu, Carmen Petrescu

ROBERT MUSIL
DER MANN OHNE EIGENSCHAFTEN

Pe copertă: Egon Schiele, *Portret de bărbat*, 1911

© HUMANITAS FICTION, 2018 pentru prezenta versiune românească (ediția digitală)

ISBN 978-606-779-467-0 (pdf)

EDITURA HUMANITAS FICTION
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 021.311.23.30

Tabel cronologic

1880 Robert Matthias Musil se naște la 6 noiembrie la Klagenfurt, în Carintia, Austria. Este unicul fiu al lui Alfred Musil, originar din Timișoara și provenind dintr-o veche familie austriacă, inginer, profesor universitar, și al soției sale Hermine, născută Bergauer, într-o familie germană ai cărei înaintași erau din Boemia și care și-a înscris numele în pionieratul construcțiilor de cale ferată. Copilul este botezat în rit catolic.

1881 Familia se mută în Boemia, la Komotau (Chomutov), care făcea atunci parte din Imperiul Austo-Ungar.

1894–1897 Urmează cursurile Liceului Militar Real din Mährisch-Weisskirchen (Hranice), Moravia, la data aceea parte a Imperiului Austro-Ungar.

1897 Se înscrie la Academia Tehnică Militară din Viena.

1898 Abandonează cariera militară; urmează cursurile Școlii Politehnice Germane din Brünn (Brno).

1901 Obține diploma de inginer în construcții de mașini; primele încercări literare.

1902 Lucrează ca cercetător științific la Școala Superioară Tehnică din Stuttgart.

1903 Se decide să urmeze cursurile de filozofie și psihologie ale Universității Friedrich Wilhelm din Berlin; renunță astfel la cariera inginerească. În timpul studiilor se împrietenește cu Alfred Kerr si Franz Blei; se interesează îndeosebi de logică și psihologie experimentală. Este coleg cu Kurt Koffka si Wolfgang Köhler, care aveau ulterior să pună bazele curentului gestaltist (*Gestalttheorie*); gestaltismul va marca întreaga sa operă.

1905 Sunt consemnate primele schițe pentru romanul *Omul fără însușiri.*

1906 Publică primul său roman: *Rătăcirile elevului Törless* (*Die Verwirrungen des Zöglings Törless*).

1908 Își susține doctoratul în filozofie, sub conducerea filozofului Carl Stumpf. Disertația sa poartă titlul *Contribuții la evaluarea teoriei lui*

Ernst Mach (*Beitrag zur Beurteilung der Lehren Ernst Machs*) și este apreciată drept „opus laudabile“.
Se decide să nu dea curs unei cariere universitare, ajungând astfel într-o stare de incertitudine materială care îl va urmări întreaga viață.

1908 Apare *Tentațiile tăcutei Veronika* (*Die Versuchungen der stillen Veronika*), fragment.

1910 Se stabilește la Viena, unde se angajează bibliotecar la Școala Superioară Tehnică.

1911 Se căsătorește cu Martha Marcovaldi, născută Heimann (1874–1949), după ce aceasta divorțează; ambii soți trec la credința protestantă.
Până la război colaborează la numeroase publicații, printre care *Der lose Vogel*, *Die Aktion*, *Die weissen Blätter*, *Die neue Rundschau.* Publică cele două povestiri *Uniunile* (*Vereinigungen*) și eseul *Indecența și patologicul în artă* (*Das Unanständige und Kranke in der Kunst*).

1914–1918 Este mobilizat și luptă pe frontul italian până în 1916. Se îmbolnăvește și e spitalizat. La 14 aprilie 1916 îl întâlnește pe Franz Kafka. Lucrează ca editor la *Tiroler Soldaten-Zeitung* din Bozen (Bolzano), între 1916 și 1917, iar în 1918 la *Heimat* din Viena. Experiența supraviețuirii în război va fi prelucrată literar în povestirea *Mierla* (*Die Amsel*, 1928).

1917 Tatăl său este înnobilat, obținând titlul transmisibil pe cale succesorală „Edler von Musil“ (cavaler); în 1919 Austria avea să desființeze titlurile nobiliare, care au putut deveni, după caz, parte a numelui unei persoane.

1918 Își reia activitatea publicistică.

1920 Îl cunoaște la Berlin pe Ernst Rowohlt, care, din 1923, devine editorul său.

1921 Apare piesa de teatru în trei acte *Exaltații* (*Die Schwärmer*).

1923 I se decernează Premiul Kleist pentru *Exaltații.*

1924 La 24 ianuarie îi moare mama, iar la 1 octombrie moare și tatăl său.
I se decernează Premiul pentru Artă (Kunstpreis) al orașului Viena.
Apare volumul de nuvele *Trei femei* (*Drei Frauen*).

1929 La Berlin are loc premiera piesei *Exaltații*. Primește Premiul Gerhart Hauptmann.

1930 Publică la Editura Rowohlt primul volum al romanului *Omul fără însușiri* (*Der Mann ohne Eigenschaften*). De la apariție, scrierea sa are un impact singular asupra publicului cititor; este comparată și așezată pe același nivel valoric cu romanul *Ulise* al lui James Joyce și *În căutarea timpului pierdut* al lui Marcel Proust.

1931 Se stabilește la Berlin.

1931–1933 Lucrează în continuare la *Omul fără însușiri.*

1932 În decembrie apare prima parte a volumului al doilea din *Omul fără însușiri.*

1933 La 10 mai are loc în Piața Operei (azi Bebelplatz) din Berlin acțiunea de mare amploare de ardere pe rug a cărților neagreate de proaspăt instauratul regim nazist ca fiind evreiești, marxiste, pacifiste, adverse. Scrierile lui Musil – considerate a fi ne-germane – vor fi ulterior epurate din biblioteci și librării la cererea asociațiilor de studenți național-socialiști sub îndrumarea ideologului lor șef, ministrul cu propaganda Joseph Goebbels, iar autorul va avea interdicție de publicare. Se mută la Viena.

1936 Apare culegerea de proză *Postume din timpul vieții* (*Nachlass zu Lebzeiten*) La vârsta de 56 de ani suferă un atac cerebral sever, de ale cărui urmări va fi marcat până la sfârșitul vieții.

1938 Opera lui Musil este interzisă în Austria și Germania; prin Anschluss țara sa natală devine parte a celui de-al Treilea Reich al Germaniei național-socialiste; faptul că soția sa avea origini evreiești îl determină pe Musil să ia calea exilului. Se stabilește în Elveția, locuiește întâi la Zürich, apoi la Geneva; trăiește în condiții materiale precare, din acte de binefacere și prin susținerea Organizației Helvete de Ajutorare a Oamenilor de Știință Germani.
Lucrează cu frenezie la romanul *Omul fără însușiri*.

1942 Moare la 15 aprilie la Geneva în urma unui nou accident cerebral; cenușa i-a fost împrăștiată la liziera unei păduri din apropierea orașului. În ziua morții încheie capitolul „Adierile unei zile de vară" („Atemzüge eines Sommertags").

1943 Văduva scriitorului publică la Lausanne, o primă selecție (40 de capitole) din postumele care ar fi trebuit să alcătuiască ultima parte a romanului *Omul fără însușiri,* rămas neterminat.

1952 Adolf Frisé publică sub îngrijirea sa *Omul fără însușiri* (*Der Mann ohne Eigenschaften*), prima ediție germană postumă a romanului, cuprinzând 90 de capitole care urmează o presupusă succesiune de sens, ediție care va suferi, la reeditări, corecturi, modificări și adăugiri.
Jurnalistul și scriitorul Adolf Frisé (1910–2003) și-a legat indisolubil numele de publicarea operei lui Robert Musil. După război a luat legătura cu Martha, văduva scriitorului, pentru a pune în siguranță manuscrisele pe care aceasta le deținea. Apoi a dedicat decenii întregi editării operei marelui prozator la Editura Rowohlt.

1960 Apare cea de-a cincea reeditare a ediției postume a romanului.

1977 Apare *Jurnalul* lui Robert Musil, sub îngrijirea și cu comentariile lui Adolf Frisé.

1978 Adolf Frisé publică ceea ce constituie până în zilele noastre ediția de referință a operei lui Robert Musil, în nouă volume, cu comentarii.

1992 Este publicată – cu colaborarea editorului de o viață – prima ediție în variantă digitală a operei postume: Robert Musil, *Der literarische Nachlass*. Editori Friedbert Aspetsberger, Karl Eibl și Adolf Frisé; Rowohlt Verlag, Reinbeck 1992; CD-ROM. Ediția este considerată una dintre cele mai reușite transpuneri ale unor surse literare prin mijloacele specifice hipertextului și informării digitalizate. Michael Bauer, recenzent al acestei ediții, subliniază faptul că scrierile postume ale lui Robert Musil, care în proporție de două treimi reprezintă materiale pentru continuarea romanului *Omul fără însușiri*, ar necesita în formă tipărită aproximativ treizeci de volume realizate pe hârtie pelur a câte cinci sute de pagini fiecare.

1994 Este inaugurat Muzeul Literaturii Klagenfurt, care prezintă expoziții permanente Robert Musil, Christine Lavant și Ingeborg Bachmann.

1995 Apare prima transpunere în limba română a romanului *Omul fără însușiri*, semnată de poetul și traducătorul Mircea Ivănescu, la Editura Univers.

1996–1997 Municipalitatea Klagenfurt achiziționează și transformă casa din Bahnhofstrasse 50, unde s-a născut Robert Musil, într-un modern centru al literaturii, care adăpostește Muzeul și Institutul de Cercetări Literare de pe lângă Universitatea Klagenfurt (musilmuseum.at).

CARTEA ÎNTÂI

PRIMA PARTE

Un fel de introducere

1
Din care, în mod remarcabil, nu decurge nimic

Deasupra Atlanticului se formase o depresiune barometrică; evolua spre răsărit către o arie de presiune ridicată deasupra Rusiei și nu vădea încă tendința de a o ocoli prin nord. Izotermele și izoterele corespundeau situației. Temperatura aerului se menținea într-un raport reglementar față de mediile anuale și de temperatura lunii celei mai reci, a celei mai calde precum și față de variațiile lunare aperiodice. Răsăritul și apusul soarelui, ale lunii, fazele lunii, ale lui Venus și ale inelului lui Saturn și multe alte fenomene importante erau în concordanță cu prevederile anuarelor astronomice. Vaporozitatea aerului atinsese un punct maxim, iar umiditatea era scăzută. Cu o expresie care descrie cât se poate de bine starea reală, chiar dacă sună cam demodat, era o zi frumoasă de august a anului 1913.

Din străzile înguste, care păreau adânci, automobilele țâșneau spre netezimile mai luminoase ale pieților. Petele de întunecime pe care le alcătuiau pietonii se contopeau în fluxuri noroase. Acolo unde mașinile străbăteau benzile mai intense de viteză în graba lor inegală, ele se îndeseau, pentru ca apoi să se succeadă rapid și după câteva izbucniri mai vii să-și reia pulsul regulat dinainte. Sute de sunete se împleteau într-un singur zgomot tors, din care se ridicau vârfuri izolate, alunecând pe fațetele colțuroase ale sunetelor, apoi se contopeau iarăși într-un zumzet din care se mai spărgeau câteva stridențe mai clare, risipindu-se. Din aceste zgomote tipice, greu de descris în particularitățile lor, cineva care s-ar fi înapoiat aici după o absență de ani de zile ar fi putut recunoaște cu ochii închiși că se afla în capitala monarhiei, reședința imperială Viena. Orașele pot fi recunoscute după ritmul lor, ca oamenii. Deschizând ochii, respectivul ar fi recunoscut aceleași indicii după felul în care mișcarea străbătea străzile, cu mult mai ușor decât ar fi putut desprinde vreun detaliu caracteristic. Nu ar fi avut nici o importanță nici dacă și-ar fi imaginat aceste lucruri pur și simplu. Excesiva însemnătate acordată întrebării unde anume ne aflăm provine din timpurile nomade, în care oamenii erau obligați să rețină care erau pământurile de pe urma cărora s-ar fi putut hrăni. Ar fi interesant de știut de ce, când e vorba de un nas roșu, ne mulțumim să

constatăm la modul general că e roșu, fără să ne întrebăm ce anume nuanță de roșu are, chiar dacă aceasta s-ar putea exprima cu precizie în micromilimetri în termenii lungimilor de undă; în vreme ce, în cazul mult mai complicat care ar fi determinarea orașului în care ne aflăm, vrem întotdeauna să știm cu exactitate desăvârșită care anume este acest oraș. Preocuparea aceasta ne distrage atenția de la lucruri mai importante.

Astfel încât nu trebuie acordată o importanță deosebită numelui orașului. Ca toate orașele mari, el consta din neregularități, schimbări, strecurări, pierderi de ritm, ciocniri de lucruri și împrejurări, cu puncte de tăcere între ele, din străzi pavate și nepavate, dintr-o mare pulsație ritmică și din veșnica discordie și dislocare a oricăror ritmuri opuse, și semăna în totul cu un fluid clocotitor, aflat într-un recipient alcătuit din materialul durabil al caselor, legilor, ordonanțelor și tradițiilor istorice. Cele două persoane, care înaintau pe o stradă largă și animată, nu aveau firește această impresie. Ele aparțineau în mod evident unei pături sociale privilegiate, puteau fi considerate distinse în ceea ce privește îmbrăcămintea, prestanța și felul în care se întrețineau, își purtau inițialele brodate semnificativ pe lenjeria de corp și, de asemenea – adică nu afișându-se în exterior, ci, cum s-ar spune, pe lenjeria fină a conștiinței lor –, știau foarte bine cine anume erau și că se găseau la locul potrivit într-o capitală imperială. Să presupunem că s-ar fi numit Arnheim și Ermelinda Tuzzi, însă această presupunere nu corespunde adevărului, căci doamna Tuzzi se găsea în august în compania soțului ei la Bad Aussee, iar dr. Arnheim era încă la Constantinopol, astfel că ne aflăm în fața întrebării cine anume erau aceste ființe. Oamenii care participă cu însuflețire la cele ce se petrec în jurul lor sunt adeseori confruntați cu asemenea enigme pe stradă. Ele se rezolvă însă în chip remarcabil prin faptul că sunt date uitării, dacă în decursul următorilor cincizeci de pași nu ne amintim unde anume i-am mai văzut pe cei doi. Cele două persoane în discuție se opriseră acum deodată din mers, căci remarcaseră în fața lor o aglomerare de oameni. Cu doar o clipă înainte se produsese ceva ieșit din comun, o neregularitate, o abatere de la mersul normal al lucrurilor; ceva se rotise locului, alunecase într-o parte, era vorba de un camion greoi care frânase brusc, așa cum se vădea, oprit cu o roată eșuată pe marginea trotuarului. Ca albinele la gura stupului, oamenii se strânseseră într-o clipă într-o mică înghesuială care lăsa liber la mijloc un spațiu. Coborând din camion, șoferul se oprise acum în picioare, cenușiu la față ca hârtia de împachetat, și explica schițând gesturi violente cum se petrecuse accidentul. Privirile celor adunați se îndreptau spre el și coborau apoi cu precauție spre adâncul spațiului înconjurat de mulțime, acolo unde era întins un bărbat, lungit ca și cum ar fi murit, tras la marginea trotuarului. Fusese accidentat din propria sa neglijență, așa cum se admitea de comun acord. Oa-

menii îngenuncheau pe rând alături de el, încercând să-i facă ceva: îi descheiau haina, apoi i-o încheiau iar, încercau să-l ridice sau, dimpotrivă, să-l întindă la loc; la drept vorbind nimeni nu voia altceva decât să umple timpul până la sosirea echipei de salvare care să acorde un ajutor competent și autorizat.

Doamna și însoțitorul ei se apropiaseră și îl examinaseră pe cel întins peste capetele și spinările aplecate ale celorlalți. Apoi se retrăseseră și ezitaseră o clipă. Doamna avea o senzație neplăcută de gol în stomac, pe care o considera în mod îndreptățit ca fiind compasiune; era un simțământ indecis, paralizant. După o scurtă tăcere, domnul îi spuse:

— Camioanele grele, care circulă pe aici, au o distanță prea mare de frânare.

Doamna respiră ușurată la auzul acestei remarci și îi mulțumi interlocutorului ei cu o privire plină de atenție. Fără îndoială, auzise deja această expresie, însă nu știa ce anume era o distanță de frânare și nici nu voia să știe; îi ajungea că astfel accidentul acesta oribil putea fi integrat într-o anumită ordine și devenea o problemă tehnică, pe ea nemaiprivind-o în continuare direct. Se auzea acum și sirena unei ambulanțe, iar viteza cu care aceasta sosi îi copleși pe toți cei de față de satisfacție. Admirabile sunt aceste instituții sociale. Accidentatul fu ridicat pe o targă și împins în mașină. Niște oameni într-un fel de uniformă se agitau în jurul lui, iar interiorul vehiculului, zărit o clipă, arăta la fel de curat și ordonat ca o sală de spital. Se putea pleca de la locul accidentului cu impresia îndreptățită că se petrecuse un eveniment într-un cadru legal și reglementar.

— După statisticile americane, remarcă domnul, anual sunt omorâte în accidente de mașină 190.000 de persoane, iar 450.000 sunt rănite.

— Crezi că e mort? îl întrebă însoțitoarea lui și avea încă senzația nejustificată de a fi trăit ceva excepțional.

— Sper că trăiește, răspunse domnul. Când l-au urcat în ambulanță părea că trăiește.

2

Casa și locuința omului fără însușiri

Strada unde se petrecuse acest accident neînsemnat era unul din acele cursuri lungi și întortocheate de trafic, care pornesc radial din centrul orașului, străbat cartierele înconjurătoare și ajung la periferie. Dacă perechea elegantă ar mai fi mers o vreme de-a lungul străzii, ar fi întâlnit fără îndoială ceva plăcut vederii. Era o grădină păstrată în parte din secolul al XVIII-lea sau poate chiar al XVII-lea, iar atunci când treceai prin fața grilajului de fier forjat zăreai printre copaci, pe o pajiște tunsă îngrijit, ceva în genul unui

castel de mici dimensiuni, un pavilion de vânătoare sau un cuib de îndrăgostiți din vremurile trecute. Mai exact spus, structurile sale originale datau din secolul al XVII-lea, parcul și nivelul superior păreau din secolul al XVIII-lea, fațada fusese renovată în secolul al XIX-lea, fiind cu acest prilej oarecum urâțită, și totul avea deci un caracter întru câtva ciudat, ca al unei fotografii suprapuse; dar înfățișarea era totuși de natură să te determine să te oprești și să spui invariabil: „Ia te uită!“ Când la această construcție albă, grațioasă, frumoasă se deschidea o fereastră, se întrezărea calmul distins al unei locuințe de erudit, cu pereții acoperiți de cărți.

Locuința, respectiv casa, îi aparținea omului fără însușiri.

El stătea în picioare la una din ferestre, privea prin filtrul delicat de verde al grădinii spre strada cafenie și număra cu ceasul în mână de zece minute încoace automobilele, trăsurile, tramvaiele și chipurile indistincte, așa cum păreau de departe, ale pietonilor care i se întipăreau pe retină cu graba lor învălmășită; calcula viteza, unghiurile, forțele dinamice ale maselor în mișcare, care atrăgeau după sine cu iuțeala fulgerului privirea, o captau, o eliberau, forțându-i, pentru un interval de timp infinitezimal, atenția, pentru a-i rezista, pentru a i se smulge, pentru ca apoi să țâșnească iarăși aruncându-se după următoarea formă în mișcare; pe scurt, după ce calculase o vreme în minte, își puse la loc ceasul în buzunar și constată surâzând că își irosise vremea cu un nonsens. Dacă ar fi fost comensurabile salturile de atenție, încordările mușchilor oculari, mișcările pendulare ale psihicului și toate eforturile pe care trebuie să le depună un om pentru a se menține vertical în traficul unei străzi – gândi el și încercă în joacă să calculeze imposibilul –, ar fi fost de presupus că s-ar fi obținut o mărime în comparație cu care forța de care are nevoie Atlas pentru a susține lumea ar fi neînsemnată și ne-am putea deci imagina ce enormă cantitate de energie pune în mișcare în zilele noastre un om care nu face absolut nimic.

Căci omul fără însușiri era în momentul de față un asemenea om.

Iar omul care întreprinde ceva?

— Se pot trage două concluzii de aici, își spuse el.

Efortul muscular al unui cetățean care-și vede pașnic de drum în cursul unei zile este considerabil mai mare decât cel al unui atlet care ridică o dată pe zi o greutate enormă; acest fapt a fost stabilit din punct de vedere fiziologic, astfel că fără îndoială micile străduințe ale vieții cotidiene aduc pe lume în însumarea lor socială calculată mult mai multă energie decât faptele eroice; până și o realizare eroică apare de-a dreptul neînsemnată, ca un grăunte de nisip care ar fi așezat într-o imensitate iluzorie pe un munte. Gândul acesta îi plăcu.

Dar trebuie să se mai adauge și că îi plăcea nu pentru că l-ar fi atras o viață de respectabilitate burgheză; dimpotrivă, îl amuza să-și creeze dificultăți

în calea propriilor înclinații, care odinioară fuseseră altele. Poate că tocmai omul obișnuit, burghezul de rând, este cel care are o intuiție premonitorie a începutului unui nou, uriaș eroism colectiv, asemănător celui al furnicarului? Îl putem numi un eroism raționalizat și îl putem găsi admirabil. Cine ar mai fi în stare să elucideze dilema în acest moment? Asemenea întrebări fără răspuns, dar de cea mai mare importanță, existau pe atunci cu sutele. Pluteau în aer, îți ardeau pământul sub picioare. Timpurile evoluau. Oamenii care au trăit acele vremuri nu vor să creadă, dar încă de pe atunci timpul se mișca la fel de repede ca o cămilă de cavalerie; nu numai în zilele noastre lucrurile se prezintă astfel. Doar că pe atunci nu se știa încotro evolua astfel timpul. Nici nu se putea distinge ce era jos și ce era sus, ce anume înregistra un progres și ce anume un recul. „Orice ai vrea să faci" – își spuse omul fără însușiri ridicând din umeri – „în vălmășagul acesta de forțe, nimic nu are nici cea mai mică importanță". Se întoarse de la fereastră, asemenea unui om care a învățat să renunțe, aproape ca un bolnav care evită orice contact mai apropiat, și când, străbătând camera alăturată, trecu pe lângă o minge de box atârnată acolo, îi dădu o lovitură mai grăbită și mai puternică decât în mod obișnuit în clipele de capitulare sau de slăbiciune.

3
Chiar și un om fără însușiri are un tată cu însușiri

Când omul fără însușiri se întorsese din străinătate cu puțină vreme în urmă, își închiriase acest mic castel doar dintr-un capriciu și pentru că detesta apartamentele de tip obișnuit. Odinioară pavilionul acesta fusese o reședință de vară în afara zidurilor orașului, dar își pierduse rostul când marele oraș se extinsese cuprinzându-l, și în cele din urmă nu mai reprezenta decât o proprietate neglijată, nelocuită, așteptând urcarea prețurilor terenului. Chiria era corespunzător mică, dar costase neașteptat de mult restul, adică lucrările de renovare și de aducere la nivelul standardelor moderne; fusese o aventură care în cele din urmă îl silise să se îndrepte pentru ajutor spre tatăl său, ceea ce nu-i era deloc plăcut, căci el ținea la propria sa independență. Avea treizeci și doi de ani, iar tatăl său șaizeci și nouă.

Bătrânul domn fusese de-a dreptul stupefiat. Și nu din cauza faptului că fusese astfel abordat, deși și din cauza aceasta, căci detesta imprudențele; nici din cauza contribuției la care se angajase, căci în esență aprecia faptul că fiul său dădea semne că voia o viață personală și un rost propriu. Însă preluarea unei clădiri care nu putea fi denumită altfel decât ca fiind un castel,

fie și la modul diminutiv, se constituise ca o ofensă și îl impresionase neplăcut, ca o pretenție de rău augur.

El însuși își începuse cariera ca preceptor în casele înaltei aristocrații; continuă astfel ca student și, mai târziu, ca tânăr jurist asistent, și la urma urmei fără să fi cunoscut nevoia, căci tatăl său fusese un om înstărit. – Când mai târziu devenise lector, iar apoi profesor universitar, simțise beneficiile unei asemenea poziții, căci cultivarea atentă a acestor relații contribuise la faptul că ajunsese treptat consultantul legal al aproape întregii lumi vechi nobiliare din patria sa, deși acum nici nu mai avea nevoie de o asemenea ocupație suplimentară. De fapt, mult după ce averea pe care o dobândise astfel ajunsese să poată suporta comparația cu zestrea oferită de o familie de industriași renani, pe care o adusese prin căsătorie mama fiului său, moartă de timpuriu, relațiile respective formate în tinerețe și confirmate la maturitate nu se perimaseră. Deși savantul acesta care-și câștigase onoruri se retrăsese din practica judiciară propriu-zisă și mai exercita doar ocazional activitatea de expert bine plătit, toate evenimentele care se petreceau în cercurile foștilor săi clienți erau trecute cu grijă în registre speciale, consemnând cu mare exactitate trecerea de la părinți la fii și nepoți, și nu avea loc nici o decorare, nici o căsătorie, nici o zi de naștere sau onomastică fără ca el să expedieze o scrisoare în care destinatarul să fie felicitat cu un amestec delicat de venerație și evocare a unor amintiri comune. La fel de punctual parveneau de fiecare dată răspunsuri în care i se mulțumea scumpului prieten și prețuitului erudit. Astfel că fiul său cunoscuse încă din tinerețe acest talent aristocratic care evalua aproape inconștient, dar știind să măsoare cu precizie, condescendența în relații, adăugând întocmai afabilitatea cerută de împrejurări, și fusese dintotdeauna iritat de servilismul pe care-l putea manifesta un membru al aristocrației intelectuale în fața proprietarilor de cai, pământuri și tradiții. Dar nu calculul îl făcea pe tatăl său să fie insensibil față de asemenea posturi inferioare; cu totul instinctiv el realizase în felul acesta o mare carieră, ajunsese nu numai profesor, membru al unor academii și al multor comitete științifice și oficiale, ci și cavaler, comandor și chiar deținător al Marii Cruci a unor ordine înalte, iar Maiestatea Sa împăratul îl promovase în cele din urmă membru al nobilimii ereditare și, ca urmare, îl numise membru al Camerei Superioare. Acolo, deținătorul acestor distincții se alăturase aripii burgheze liberale, care se afla uneori în opoziție cu marea nobilime, dar în mod semnificativ nici unul din protectorii săi aristocrați nu-i lua această atitudine în nume de rău și nici nu-și exprima surpriza în acest sens; el nu fusese privit niciodată altfel decât ca o personificare a burgheziei în ascensiune. Bătrânul domn lua parte cu zel la lucrările specializate ale corpului legiuitor și, când vreun vot controversat îl vădea ca susținător al burgheziei, cealaltă parte nu-i purta nici un resentiment, ci percepea mai

degrabă faptele ca și cum nici nu i s-ar fi cerut să se pronunțe. În politică el nu făcea altceva decât îi fusese dintotdeauna predestinat, anume să îmbine cunoștințele sale superioare și uneori moderat progresiste cu demonstrarea devotamentului său personal; promovase astfel, după cum susținea fiul său, fără a se fi schimbat în mod esențial, de la rangul de educator în casele superioare la cel de educator al Camerei Superioare.

Când aflase despre cumpărarea castelului, interpretă faptele ca pe o ofensă adusă unor limite care nu erau legal definite, dar care tocmai din acea cauză se dovedeau cu atât mai necesar de respectat cu meticulozitate, și îi adresase fiului său reproșuri mai amare decât numeroasele reproșuri în decursul vremii, oarecum ca o profeție a faptului că fiul său se înscrisese pe o cale care avea să sfârșească prost. Era un afront adus crezului său fundamental de viață. Cum e cazul cu mulți oameni care au dobândit o stare de distincție, acest simțământ nu pornea câtuși de puțin din egoism, ci dintr-o dragoste profundă pentru ceea ce se poate numi utilul general și suprapersonal, cu alte cuvinte dintr-o venerație sinceră pentru ceea ce promovează propriile interese, nu întru servirea scopurilor, ci de dragul armoniei și, odată cu ea, din temeiuri mai generale. Atribuia acestui fapt o mare importanță; un câine de rasă își caută locul sub masa de banchet, netulburat de loviturile de picior pe care le-ar putea primi, nu dintr-un servilism de câine, ci din afecțiune și fidelitate; de fapt, oamenii care calculează la rece înregistrează în viață doar pe jumătate din succesele pe care le obțin spiritele alcătuite dintr-un aliaj potrivit, care sunt în stare să cultive sentimente cu adevărat profunde față de oamenii și împrejurările pentru ei avantajoase.

4

Dacă există un simț al realității trebuie să existe și un simț al posibilității

Dacă vrei să treci cu succes prin niște uși deschise, trebuie să ții seama de faptul că ușile au un cadru solid; acest principiu conform căruia bătrânul profesor trăise totdeauna nu reprezintă altceva decât o cerință a simțului realității. Dacă există însă un simț al realității, și nimeni nu va pune la îndoială că acesta își are rațiunea sa de a fi, atunci trebuie să existe și acel ceva care să poată fi numit simț al posibilității.

Cine posedă un asemenea simț nu spune, de exemplu: aici s-a întâmplat, se va întâmpla, trebuie să se întâmple cutare și cutare lucru; ci devine ingenios: aici s-ar putea, ar trebui sau ar fi cu putință să se întâmple ceva; iar când i se explică faptul că ceva este așa cum este, el gândește: de fapt s-ar putea să fie și altfel. Astfel că simțul posibilității poate fi definit drept acea capacitate de a

concepe faptul că totul poate să fie și de a considera ceea ce există ca nefiind cu nimic mai important decât ceea ce nu există. Consecințele unei asemenea dispoziții creatoare pot fi remarcabile; în mod regretabil, nu arareori ele fac să pară fals ceea ce oamenii admiră, iar ceea ce este tabu să fie socotit admisibil, sau și una, și alta deopotrivă indiferente. Asemenea oameni ai tuturor posibilităților trăiesc, cum se spune, prinși într-o întrețesere fină, o țesătură alcătuită din negură, închipuiri, visare și subjonctive; copiii care manifestă asemenea înclinații sunt cu severitate dezvățați să le dea curs și, în fața lor, oamenii de acest fel sunt numiți vizionari, visători, nereușiți, oameni care le știu pe toate și cusurgii.

Când cineva vrea să-i laude pe asemenea exaltați îi numește idealiști, dar e limpede că un asemenea calificativ nu se referă decât la varietatea lor mai ștearsă, la cei care nu pot cuprinde realitatea sau care o evită, simțindu-se vulnerabili, adică la cei pentru care lipsa simțului realității reprezintă într-adevăr o deficiență. Posibilul cuprinde însă nu numai visurile unor persoane cu mare sensibilitate nervoasă, ci și intențiile încă netrezite la viață ale lui Dumnezeu. O experiență posibilă sau un adevăr posibil nu sunt identice cu o experiență reală și un adevăr real minus valoarea de a fi reale, ci au, cel puțin așa cum le văd adepții lor, ceva cu totul divin în ele, un foc, un zbor, o voință constructivă și un utopism conștient care nu se dă în lături în fața realității, ci îi face față ca unei misiuni sau unei descoperiri. În cele din urmă, pământul nu este chiar atât de bătrân și nici nu s-a aflat vreodată în situații cu adevărat binecuvântate. Dacă vrem să distingem fără un efort deosebit oamenii cu simțul realității de cei cu simțul posibilității, nu avem nevoie decât să ne gândim la o anumită sumă de bani. Tot ceea ce, de exemplu, o mie de mărci cuprind în sine ca posibilități este neîndoielnic, fie că noi posedăm sau nu această sumă; faptul că Domnul Eu sau Domnul Tu posedă suma respectivă îi adaugă la fel de puțin pe cât le-ar adăuga unui trandafir sau unei femei. Însă oamenii cu simțul realității spun că un neghiob bagă această sumă la ciorap, iar un altul, destoinic, întreprinde ceva cu banii respectivi; nu se poate nega faptul că până și frumusețea unei femei sporește sau se diminuează prin aportul celui căruia îi este dedicată. Realitatea este cea care trezește posibilitățile la viață, și nimic n-ar fi mai greșit decât să negăm această stare de fapt. Cu toate acestea, în suma lor totală sau în medie rămân totdeauna aceleași posibilități care se repetă până vine un om pentru care un lucru real nu înseamnă mai mult decât un lucru imaginar. De abia acesta conferă noilor posibilități sensul și semnificația lor și le trezește la viață.

Un asemenea om nu reprezintă însă câtuși de puțin un factor lipsit de orice ambiguitate. Întrucât ideile lui, în măsura în care nu sunt simple fan-

tasmagorii ale ceasurilor de trândăvie, nu sunt altceva decât niște realități încă nenăscute, firește că și el posedă simțul realității; însă este un simț al realității posibile, care ajunge mult mai lent la țel decât simțul posibilităților reale pe care-l dețin cei mai mulți dintre oameni. El vrea, cum s-ar spune, pădurea, ceilalți vor copacii; iar pădurea este ceva greu de exprimat, în timp ce, dimpotrivă, copacii înseamnă atâția și atâția metri cubi de o anumită calitate. Sau poate lucrurile se exprimă mai bine altfel, iar omul cu un simț obișnuit al realității seamănă cu un pește care se întinde după cârligul undiței și nu vede ața, în timp ce omul dotat cu acel simț al realității, care poate fi numit și simțul posibilității, trage ața undiței prin apă și nu are idee dacă la capătul acesteia se află vreo momeală. Indiferența sa remarcabilă față de viața care ar putea să muște din momeală nu este egalată decât de primejdia de a ajunge să facă doar lucruri cu totul excentrice. Un om nepractic – iar un asemenea om nu numai că pare să fie, ci chiar este astfel – rămâne ineficient și imprevizibil în relațiile sale cu semenii. Va trece la acțiuni care pentru el au un alt înțeles decât pentru ceilalți, dar se liniștește în toate privințele îndată ce le cuprinde într-o idee extraordinară. Pe lângă acestea, în zilele noastre el este departe de a fi consecvent din punct de vedere logic. De exemplu, este posibil ca un delict de pe urma căruia un altul să aibă de suferit lui să i se pară doar o eroare socială pentru care nu criminalul poartă vina, ci alcătuirea societății. Rămâne pe de altă parte să ne întrebăm dacă o palmă pe care o primește el însuși i se va părea o ignominie a societății sau cel puțin ceva la fel de impersonal ca faptul de a fi fost mușcat de un câine; probabil într-un asemenea caz el va întoarce palma primită, apoi va ajunge la concluzia că nu se cădea să facă așa ceva. În sfârșit, dacă altcineva îi ia iubita, în felul în care stau lucrurile în ziua de azi, el nu va ignora cu totul realitatea acestui fapt, pentru a putea să se echilibreze cu ajutorul unui sentiment nou și surprinzător. O asemenea evoluție este pe moment încă în curs, iar pentru individ ea înseamnă deopotrivă o slăbiciune și o forță.

Întrucât posesiunea unor însușiri presupune o anumită plăcere resimțită față de realitatea lor, perspectiva creată ne permite să înțelegem cum cineva care nici față de sine însuși nu dă dovadă că ar avea simțul realității poate pe neașteptate să constate că într-o bună zi ajunge să apară în propriii ochi drept un om fără însușiri.

5
Ulrich

Omul fără însușiri despre care se relatează aici se numea Ulrich, iar Ulrich – nu este agreabil să continuăm să numim pe numele de botez o persoană pe care o cunoaștem atât de superficial! însă numele său de familie trebuie menținut sub tăcere din considerație față de tatăl său – își dădu măsura mentalității într-o compunere școlară pe o temă patriotică încă pe vremea când se afla la cumpăna dintre copilărie și adolescență. Patriotismul constituia în Austria un subiect cu totul special. Căci copiii germani învățau pur și simplu să disprețuiască războaiele copiilor austrieci și erau îndemnați sa creadă că și copiii francezi erau descendenții unor depravați care o rupeau la fugă cu miile când un infanterist german cu o barbă mare se îndrepta spre ei. Inversând rolurile și făcând înlocuirile necesare, același lucru îl învățau copiii francezi, ruși și englezi care ei înșiși proveneau dintr-una din respectivele tabere ale învingătorilor. Acum copiilor le place să-și dea aere, se dau în vânt după joaca de-a hoții și vardiștii și sunt oricând gata să considere familia Y din strada mare X drept cea mai de seamă familie din lume dacă din întâmplare ei înșiși aparțin acestei familii. Ei sunt așadar ușor de câștigat pentru cauza patriotismului. În Austria însă, lucrurile erau ceva mai complicate. Ce e drept, austriecii au fost victorioși în toate războaiele din istoria lor, dar după cele mai multe din aceste războaie au fost nevoiți să cedeze ceva. Faptul în sine dă de gândit, iar Ulrich scrise în consecință în compunerea sa despre iubirea de patrie că un adevărat patriot n-ar trebui niciodată să-și considere propria patrie drept cea mai bună, iar acestei propoziții suspecte îi mai adăugase chiar, într-o străfulgerare care i se păruse a fi deosebit de frumoasă, deși fusese mai mult orbit de strălucirea ei decât în stare să vadă ce se petrecea în lumina acesteia, o a doua, în sensul că probabil până și Dumnezeu prefera să vorbească despre lumea sa făcând uz de *coniunctivus potentialis* (*hic dixerit quispiam* – aici ar putea cineva să obiecteze…), căci Dumnezeu creează lumea, iar în vreme ce o creează se gândește că ea ar putea la fel de bine să fie altfel. – Fusese foarte mândru de această frază, dar poate că n-o exprimase într-un mod îndeajuns de inteligibil, căci de aici se iscase o mare agitație și aproape că fusese exmatriculat din școală, chiar dacă până la urmă nu se ajunsese la nici o decizie, pentru că cei în drept nu se putuseră hotărî dacă remarca aceasta excesivă a lui trebuia înțeleasă ca o defăimare a patriei sau ca o blasfemie. Își făcea pe vremea aceea studiile la distinsul gimnaziu al Academiei Theresiene, o școală a odraslelor nobile care furniza cei mai de seamă stâlpi ai societății, iar tatăl său, furios de rușinea pe care i-o provocase această așchie căzută departe de trunchiul familiei, îl expediase pe Ulrich în străinătate, într-o mică școală belgiană, într-un oraș

de care nu prea se auzise, și care, administrată cu eficiență înțeleaptă și negustorească, contra unor costuri modice, număra în rândurile sale o cohortă considerabilă de școlari eșuați prin alte instituții. Acolo Ulrich învățase să-și extindă la dimensiuni internaționale disprețul față de idealurile altora.

De atunci trecuseră șaisprezece sau șaptesprezece ani, așa cum alunecă norii pe bolta cerului. Ulrich nici nu-i regreta și nici nu se mândrea cu ei, privea doar uimit în urmă, acum, în al treizeci și doilea an al vieții sale. Între timp fusese prin diferite locuri, uneori pentru scurtă vreme și în patrie, și pretutindeni se angajase în acțiuni meritorii sau inutile. Am menționat faptul că era matematician și nu trebuie spus mai mult în această privință, căci în respectivul domeniu, dacă nu e cultivat pentru bani, ci din iubire, vine un moment când anii adunându-se par să nu ducă nicăieri. După ce acest moment durase ceva mai multă vreme, Ulrich își amintise că patriei i se atribuie capacitatea tainică de a face ca visurile și înțelesurile să prindă rădăcini și să se dezvolte în mediul lor propriu, iar el se stabili deci în această patrie cu sentimentul unui călător care se așază pe veșnicie pe o bancă, deși bănuiește că se va ridica iarăși într-o clipă.

Pe când își dura casa, cum se spune în Biblie, trăi o experiență pe care la drept vorbind o aștepta cu nerăbdare. Se situa în postura plăcută de a-și impune să-și renoveze din temelii mica sa proprietate ce fusese lăsată în paragină, și anume, după cum avea să-i fie pe plac. Îi stăteau la dispoziție toate principiile, de la o restaurare pură sub aspect stilistic până la o desăvârșită desconsiderare a acestuia; toate stilurile i se ofereau acum spiritului său, de la cel asirian până la cubism. Ce s-ar fi căzut să aleagă? Omul modern se naște într-o clinică și moare în altă clinică; așadar ar trebui să trăiască precum într-o clinică! Această maximă fusese tocmai lansată de un arhitect important, iar un alt reformator al decorațiunilor interioare recomanda pereții glisanți în apartamente pe temeiul că omul trebuie să învețe să trăiască laolaltă în spiritul încrederii în ceilalți oameni și nu are voie să se închidă, făcând opinie separată. Timpurile se schimbaseră, căci așa ceva se întâmplă în fiecare clipă, și o nouă epocă avea nevoie de un nou stil. Spre norocul lui Ulrich, micul castel deținea deja, în starea în care se găsea, trei stiluri suprapuse, astfel că, în fapt, nici nu s-ar fi putut face orice acolo; cu toate acestea el se simțea profund solicitat de răspunderea de a avea să-și organizeze o casă, iar raționamentul „Spune-mi cum locuiești și am să-ți spun cine ești“, pe care îl citise în repetate rânduri în revistele de artă, îi plutea amenințător deasupra capului. După ce studiase amănunțit asemenea reviste ajunsese la concluzia că era preferabil să preia frâiele desăvârșirii propriei personalități și începu să proiecteze viitorul mobilier al casei cu mâna lui. Dar tocmai când imaginase o formă expresivă impozantă îi trecu prin minte că în locul acesteia ar fi putut fi instalată la fel de bine o formulă strict funcțională, zveltă și la

fel de solidă, iar când își imagina o formă consolidată din beton, emaciată parcă de propria ei forță, își amintea de delicatele forme primăvăratice ale unei fetițe de treisprezece ani, iar reveria îl împiedica să ajungă la o decizie.

Aceasta era – într-o chestiune care, la drept vorbind, nu-l afecta prea profund – cunoscuta incoerență a ideilor și a diseminării lor fără un punct central, caracteristică pentru contemporaneitate, alcătuindu-i ciudata aritmetică, reprodusă într-o multiplicitate de posibilități, cu sutele și cu miile, fără a-și găsi o unitate. Până la urmă ajunse să gândească doar în termenii unor încăperi cu totul impracticabile, camere rotative, interioare caleidoscopice, scene ajustabile pentru stările sufletești, și ideile se goleau tot mai mult de conținut. Aici ajunse în sfârșit la punctul spre care tinsese constant. Tatăl său ar fi definit situația cam după cum urmează: Cine e lăsat să ducă la capăt ceea ce-i trece prin cap ajunge curând să-și piardă capul de atâta confuzie. Sau astfel: Cine poate să înfăptuiască ce își dorește ajunge curând să nu mai știe ce trebuie să dorească. Ulrich își repeta asemenea formule cu mare plăcere. Această înțelepciune ancestrală i se părea a fi o idee extraordinar de nouă. Omul trebuie constrâns în posibilitățile, planurile și sentimentele sale întâi prin prejudecăți, tradiții, dificultăți și limitări de toate felurile, asemenea unui nebun în cămașa de forță, și abia apoi, ceea ce este el în stare să producă va dobândi poate valoare, soliditate și durabilitate; – de fapt, este greu de înțeles ce poate să însemne acest gând. Așadar, omul fără însușiri, care se întorsese în patria sa, făcuse acum și al doilea pas, pentru a se lăsa format din afară de împrejurările vieții; ajuns la acest punct al reflecțiilor sale, el abandonă pur și simplu amenajarea casei în seama ingeniozității antreprenorilor săi, cu convingerea fermă că ei aveau să se îngrijească de tot ceea ce era necesar în ce privește tradițiile, prejudecățile și limitările respective. El însuși remanie doar linii dinainte existente, coarnele întunecate de cerb de sub bolțile albe ale holului cel mic sau tavanul rigid al salonului, și în rest mai adăugă tot ceea ce i se părea a fi util și comod.

Când termină, avu prilejul să clatine din cap și să se întrebe: deci aceasta este viața care va trebui să devină a mea? Era un mic palat încântător, acum în stăpânirea sa; aproape că-l putea numi astfel, căci era reprezentativ, o reședință plină de gust pentru locatarul ei, așa cum și-l reprezintă firmele furnizoare de mobilă, covoare și instalații. Lipsea doar faptul că acest ceasornic nu fusese încă întors; căci atunci trăsuri cu echipaje elegante aducând înalți demnitari și doamne distinse ar fi sosit pe aleea de la intrare, lacheii ar fi sărit de pe capră ca să-l întrebe cu oarecare neîncredere pe Ulrich:

— Spune, omule, unde ți-e stăpânul?

El însuși parcă se întorsese de pe lună și iarăși se instalase numaidecât tot pe lună.

6
Leona sau o schimbare de perspectivă

Când ți-ai pus casa în ordine trebuie să-ți peteşti o nevastă. Prietena lui Ulrich la vremea aceea se numea Leontine și era cântăreață într-un mic cabaret; era înaltă, zveltă și bine făcută, tocmai cât trebuie de lipsită de viață ca să fie provocatoare, iar el îi spunea Leona.

Îi atrăsese atenția prin întunecimea umedă a ochilor ei, prin expresia dureros patetică a feței ei prelungi, frumoase, cu trăsături regulate, și prin cântecele pline de simțire pe care le cânta în locul celor decoltate. Toate aceste cântecele de modă veche aveau drept conținut iubirea, suferința, fidelitatea, părăsirea, murmurul pădurii și păstrăvii săgetând ca niște zvâcnete luminoase. Leona se înfățișa înaltă, părăsită și însingurată până în măduva oaselor pe mica scenă a cabaretului și cânta răbdătoare, cu vocea ei de gospodină în fața publicului, iar dacă în melodiile acestea se strecurau mici îndrăzneli, ele păreau cu atât mai spectrale cu cât fata își acompania simțămintele tragice la fel ca pe cele neastâmpărate cu aceleași gesturi laborios învățate. Lui Ulrich toate acestea îi aduceau imediat aminte de fotografiile vechi sau de femeile frumoase din colecțiile din anii de demult ale revistelor ilustrate germane, și, pierzându-se în contemplația chipului acestei femei, remarca o mulțime de mici trăsături care nici n-ar fi putut fi reale și care totuși îi alcătuiau laolaltă înfățișarea. Desigur, există în orice epocă tot felul de expresii ale feței; dar de fiecare dată iese în evidență câte una care e aleasă de gustul timpului și recunoscută ca fiind imaginea fericirii și a frumuseții, în timp ce toate celelalte chipuri caută să i se asemene; până și celor mai urâte le reușește acest demers mai mult sau mai puțin, cu ajutorul coafurii și al modei. Dar există chipuri cărora nu le reușește niciodată, fețe care s-au născut cu o distincție aparte, în care idealul regesc de frumusețe, exilată din vremuri de demult, se exprimă fără nici un fel de compromis. Asemenea chipuri rătăcesc plutind precum cadavrele unor dorințe de odinioară în marea insubstanțialitate a angajamentelor amoroase, iar bărbații care căscau în vastul plictis al cântecelor Leontinei, fără să-și dea seama ce se întâmplă cu ei, își simțeau nările fremătând de cu totul alte simțăminte decât cele stârnite de micile șansonetiste impertinente cu frizurile lor de tangou. Astfel că Ulrich se hotărî să o numească Leona și înstăpânirea asupra ei i se păru la fel de dezirabilă ca aceea asupra unui mare covor de blană de leu.

Dar după ce ajunseseră să se cunoască mai bine, Leona își dezvălui încă o însușire inactuală, și anume era monstruos de lacomă, acesta fiind un viciu a cărui cultivare ieșise de mult din modă. La origine, el se datora jindului după delicatesele costisitoare, de care suferise de copil și căruia în cele din urmă îi dăduse frâu liber; ajunsese acum să aibă forța unui ideal care și-a

sfărâmat cușca unde fusese închis și se înstăpânise pe deplin. Tatăl ei părea să fi fost un mic burghez onorabil care o bătea de fiecare dată când ieșea cu vreun admirator; ea însă nu avea nici un alt motiv decât de a se așeza în grădinița din fața câte unei mici cofetării, privind cu distincție la trecători și mânuind delicat cu lingurița prin înghețată. Nu s-ar fi putut spune că ar fi lipsită de senzualitate, dar, în măsura în care o asemenea observație este îngăduită, ar fi de remarcat că în această privință, ca în toate celelalte, era de-a dreptul indolentă și trândavă. În trupul ei voluminos orice stimul avea nevoie de uimitor de multă vreme pentru a-i ajunge la creier și i se întâmpla ca uneori, în miezul zilei, ochii ei să înceapă să capete fără nici un motiv o expresie tandră, în vreme ce noaptea rămâneau țintuiți, nemișcați într-un punct pe tavan ca și cum ar fi descoperit acolo o muscă. Tot astfel putea uneori să înceapă să râdă din senin la câte o glumă pe care o pricepea în cele din urmă, în vreme ce cu câteva zile înainte o ascultase foarte liniștită fără să o fi înțeles. Astfel că atunci când nu avea nici un motiv deosebit de a fi altfel, era cu totul și cu totul o femeie cuviincioasă. Nimeni nu a aflat vreodată în ce fel anume ajunsese la actuala ei ocupație. Probabil că nici ea însăși nu mai știa în amănunțime. Era evident doar că își considera îndeletnicirea de cântăreață ca o parte necesară a vieții și că lega de ea tot ceea ce auzise vreodată despre măreția artei și a artiștilor, astfel că i se părea cu totul convenabil, educativ și chiar distins să se prezinte în fiecare seară pe o mică estradă învăluită în fum de țigară și să-și interpreteze cântecele al căror mesaj emoționant era un fapt confirmat. Firește că atunci când lucrul se impunea, nu se dădea în lături să mai însuflețească atmosfera prin unele improprietăți presărate pe ici, pe colo, dar rămânea convinsă că și vedeta Operei Imperiale proceda la fel.

Desigur, dacă vrem să numim prostituție împrejurarea în care o ființă omenească nu-și oferă, așa cum se obișnuiește, întreaga ființă pentru bani, ci doar trupul, atunci se poate spune că Leona practica uneori prostituția. Dar, cine a cunoscut timp de nouă ani, încă de când împlinise șaisprezece, cât de mici sunt onorariile plătite în sordidele spelunci muzicale, și cine mai și calculează în minte prețul toaletelor și al lenjeriei, reținerile, avariția și capriciile patronilor, comisioanele la mâncarea și băutura clienților ce se cer a fi înveseliți, precum și tarifele camerelor în hotelurile învecinate, și cine are de-a face zi de zi cu asemenea probleme, trebuind să se târguiască în privința aceasta și să socotească totul negustorește, atunci, ceea ce cel din afară privește amuzat ca pe un desfrâu devine o profesie ghidată de logică, realism, cu propriile norme și legi profesionale. Iar prostituția este tocmai o asemenea împrejurare în care e o mare deosebire dacă ajungi să o privești de sus sau, dimpotrivă, de jos.

Dar chiar dacă Leona avea o atitudine perfect realistă în ce privește problema sexuală, firea ei deținea de asemenea și unele trăsături romantice. Numai că la ea tot ceea ce era excesiv, încărcat de vanitate și irosire, toate simțămintele de mândrie, de invidie, de voluptate, de ambiție, de dăruire, pe scurt toate pulsiunile care pun în mișcare personalitatea și promovează ascensiunea socială se legau, printr-un joc al naturii, nu de ceea ce se poate numi inimă, ci de *tractus abdominalis*, de procesele hrănirii, cu care, de altfel, erau în mod regulat asociate, după cum se poate observa și astăzi la primitivi și la țăranii care o țin într-o benchetuială, în stare să exprime prestanța socială și toate celelalte tipuri de distincție ale banchetelor prin faptul că cei de față se spetesc mâncând aproape ritual, îndurând apoi toate consecințele. La mese, în șantanul ei de mâna a doua, Leona își făcea datoria; însă lucrul la care visa era un cavaler care, printr-o relație și un angajament de durată, să o elibereze de aceste obligații și să-i permită să se așeze într-o postură distinsă, în fața unui meniu distins, într-un restaurant distins. Ar fi preferat atunci să guste dintr-odată din toate felurile de mâncare oferite, și era pentru ea prilejul unei satisfacții dureros de contradictorii să poată să demonstreze că știe în același timp cum se alege și cum se alcătuiește un meniu select. De-abia când ajungea la micile deserturi putea da frâu liber fanteziei și, de obicei, de aici se crea o a doua cină, cu ordinea felurilor inversată. Leona își restabilea capacitatea de a îngurgita hrană prin cafea neagră și prin cantități stimulatoare de băutură și se îndemna cu mici surprize până când patima de a mânca îi era satisfăcută. Apoi trupul ei era atât de plin de bucate delicate încât mai-mai că plesnea. Arunca priviri molatice și strălucitoare în jur și, deși nu era niciodată foarte vorbăreață, îi plăcea ca în starea aceea să facă remarci retrospective cu privire la delicatesele pe care le înghițise. Când vorbea atunci despre *polmone à la Torlogna* sau de *pommes à la Melville*, aducea aceste feluri în discuție așa cum un altul ar fi pomenit cu o neglijență studiată că a stat de vorbă cu prințul sau cu lordul cutare.

Cum lui Ulrich nu-i era tocmai pe plac să se afișeze cu Leona, de obicei îi procura asemenea delicatese la el acasă, unde ea putea să înfulece nestingherită în prezența coarnelor de cerb și a mobilelor stil. Ea însă se simțea privată de satisfacțiile sociale, și chiar dacă omul fără însușiri o ispitea la excese solitare, folosindu-se de felurile cele mai incredibile pe care le poate pregăti un bucătar, se simțea la fel de jignită în demnitatea ei ca o femeie care observă că nu este iubită pentru sufletul ei. Era frumoasă și era cântăreață, nu avea nevoie să se ascundă de ochii lumii și în fiecare seară se aprindeau în jurul ei dorințele câtorva duzini de bărbați care fără îndoială că i-ar fi dat dreptate. Bărbatul acesta însă, chiar dacă îi plăcea să rămână singur cu ea, nu reușea nici măcar să-i spună: Doamne, Leona, popoul ăsta al tău mă înnebunește! și nici nu-și mângâia mustața de poftă când se uita la ea,

așa cum era obișnuită în prezența cavalerilor ei. Leona îl disprețuia oarecum, deși firește că se agăța de el cu toată credința, iar Ulrich era conștient de acest fapt. De altfel, el însuși știa bine ce anume se cuvenea să spună și să facă în compania Leonei, însă vremea când ar mai fi putut lăsa ca asemenea vorbe să-i alunece de pe buze și când buzele lui mai erau acoperite încă de o mustață rămăsese cu mult în urmă. Când cineva nu mai e în stare să facă ceva ce ar fi putut face pe vremuri, oricât ar fi fost de prostesc acel lucru, starea se aseamănă cu cea în care i-ar fi paralizat mâna și piciorul. Făcea ochii mari când își vedea iubita căreia i se urcaseră mâncarea și băutura la cap. La urma urmei, acționând circumspect, i-ai fi putut preleva frumusețea de pe propria ființă. Era frumusețea ducesei pe care Ekkehard, personajul creat de Scheffel, o poartă pe brațe peste pragul mânăstirii, frumusețea nobilei doamne cu șoimul prins de mănușă, frumusețea împărătesei Elisabeta a Austriei, cea învăluită de legendă, cu greaua ei cunună de cosițe, o încântare pentru bărbații acum cu toții defuncți. Ca să spunem lucrurilor pe nume, ea îi amintea și de divina Iunona, dar nu de cea veșnică și netrecătoare, ci de ceea ce o epocă trecută, sau pe cale de a trece, numea iunonian. Astfel visul despre această ființă acoperea doar imperfect materia substanțială. Leona însă știa că în schimbul unei invitații distinse rămâi datoare cu ceva, chiar dacă gazda nu dorește nimic, și că nu poți doar să te lași privită cu ochii mari; astfel că se ridica în picioare, îndată ce era capabilă să o facă, și începea să cânte, liniștită, cu vocea plină. Pentru prietenul ei, asemenea seri erau ca niște file smulse dintr-un album, însuflețite de tot felul de aluzii și idei, dar încremenite, așa cum ajunge să fie tot ce e scos din context, apăsat de tirania celor ce rămân eterne, ceea ce constituie farmecul tainic al acelor *tableaux vivants*, ca și cum viața ar fi fost dintr-odată silită să înghită o băutură adormitoare, iar acum se înfățișa rigidă, desăvârșit coerentă în sine, limpede delimitată și, cu toate acestea, imens de lipsită de sens în întregul ei.

7
Într-un moment de slăbiciune, Ulrich se alege cu o nouă iubită

Într-o dimineață, Ulrich sosi acasă într-o stare lamentabilă. Hainele îi erau ferfeniță, fu nevoit să-și pună comprese ude pe capul julit, îi lipseau ceasul și portvizitul. Nici nu știa dacă i le furaseră cei trei bărbați cu care se încăierase sau dacă-i fuseseră subtilizate, în scurtul interval de timp în care zăcuse fără cunoștință pe pavaj, de către vreun filantrop mai discret. Se întinse în pat și acum, când mădularele-i obosite începeau să se simtă protejate și să i se destindă, lăsă să îi mai treacă o dată prin minte întreaga aventură.

Îi răsăriseră dintr-odată în față trei mutre; probabil că trecând pe strada noptatică și pustie îl atinsese pe vreunul din acești bărbați, căci era cu gândurile împrăștiate, preocupat de altceva, însă acele chipuri erau deja crispate de mânie și apărură acum schimonosite în cercul de lumină al felinarului. Atunci el făcu o greșeală. Ar fi trebuit imediat să se dea îndărăt, ca și cum s-ar fi speriat, și astfel să-l lovească cu toată tăria cu spinarea pe individul care se apropiase de el pe la spate sau să-i repeadă coatele în stomac și în aceeași clipă să încerce să se facă nevăzut, căci nu putea fi vorba de o luptă cu trei vlăjgani deodată. În schimb, el ezitase o clipă. Vinovată era vârsta; avea treizeci și doi de ani; la vârsta sa, ostilitatea și dragostea au nevoie de ceva mai mult timp. Nu-i venea să creadă că cele trei chipuri care-l fixau acum deodată din noapte cu mânie și vrăjmășie disprețuitoare ar fi avut gânduri rele doar cu banii lui, ci căuta să-și creeze sentimentul că era ura materializată subit împotriva lui; în vreme ce huliganii aceștia începuseră să-l insulte cu vorbe triviale, el căuta să-și închipuie că poate nici nu erau niște golani, ci niște cetățeni ca și el, doar puțin amețiți de băutură și eliberați de inhibițiile lor, care se agățaseră de apariția lui, așa, deodată, în trecere, și se descărcau de niște sentimente de ură totdeauna disponibile pentru el, ca pentru oricare alt om străin, așa cum se strâng norii de furtună în atmosferă. Căci el însuși simțea ceva asemănător uneori. Neașteptat de mulți oameni se simt în zilele acestea însuflețiți de un regretabil sentiment de contrarietate față de neașteptat de mulți alți oameni. Este o caracteristică fundamentală a culturii faptul că omul are o foarte profundă neîncredere în cei care trăiesc în afara propriului cerc; astfel, nu doar un teuton îl consideră pe un evreu drept o ființă de neînțeles și mult inferioară lui, ci și un jucător de fotbal pe un pianist. În realitate, orice lucru există doar prin limitele sale adică printr-un act ostil într-o oarecare măsură față de mediul în care se află; fără papă nu ar fi existat Luther și fără păgâni nu ar fi existat papa, deci nu se poate nega faptul că cea mai profundă asociere a omului cu seamănul său constă într-o asemenea disociere. Bineînțeles, el nu gândea toate acestea astfel, discursiv; dar cunoștea starea de ostilitate nelămurită, atmosferică, plutind în aer în epoca noastră; când, pentru a lovi apoi precum tunetul și trăsnetul, această ostilitate se condensează deodată în trei bărbați necunoscuți, care aveau apoi să dispară pentru totdeauna, o asemenea constatare vine aproape ca o eliberare.

Oricum, în fața acestor trei huligani se prea poate să fi stat cam mult pe gânduri. Căci atunci când primul îl atacă, Ulrich reuși să îl contracareze cu o lovitură în bărbie, însă cel de-al doilea, care ar fi trebuit să fie înfruntat cu iuțeala fulgerului imediat după aceea, nu fusese decât atins de pumnul lui, căci între timp o lovitură venită pe la spate cu un obiect greu aproape îi sparse lui Ulrich țeasta. Căzuse în genunchi, fusese înșfăcat din toate părțile, se mai ridică o dată cu acea limpezime aproape nefirească a trupului care

urmează de obicei primei căderi, lovi orbește în învălmășeala trupurilor străine din jur și fu din nou aruncat la pământ cu lovituri tot mai puternice de pumni.

Acum când se stabilise că eroarea pe care o săvârșise era circumscrisă doar domeniului sportiv, tot astfel cum se întâmplă când faci o dată o săritură prea scurtă, Ulrich, care avea încă nervii foarte tari, adormi liniștit, cu aceeași plăcere ce cobora în spiralele încet disipându-se ale conștiinței sale ce devenea insensibilă, pe care o simțise și mai devreme în pierderea cunoștinței în scurta sa luptă.

Când se trezi, se convinse că rănile nu erau importante și se mai gândi încă o dată la experiența prin care trecuse. O încăierare lasă totdeauna un gust neplăcut, cum ar fi cel produs de o intimitate prea grăbită și, independent de faptul că el fusese cel atacat, Ulrich avea senzația că nu se comportase cum trebuie. Dar, în ce fel „nu așa cum s-ar fi căzut"? Chiar alături de străzile unde la fiecare trei sute de pași se află câte un gardian public gata să prevină cea mai mică lezare a legii, se găsesc alte străzi unde ai nevoie de la fel de multă forță fizică și de gândire ca atunci când te-ai afla într-o pădure virgină. Omenirea creează biblii și arme, tuberculoză și tuberculină. Ea este democratică față de regi și nobili; construiește biserici și împotriva bisericilor universități; transformă mănăstirile în cazărmi, dar înzestrează cazărmile și cu preoți militari. Firește că ea le furnizează și huliganilor bucățile de furtun umplute cu plumb, cărora li se pun în mână ca să poată să ologească cu ele trupul unui seamăn, și pregătește apoi pentru trupul singuratic și brutalizat paturi de puf, cum era cel care primise trupul lui Ulrich, înconjurându-l parcă grijuliu cu respect și atenție. Este vorba de bine cunoscuta problemă a contradicțiilor, inconsecvenței și nedesăvârșirii vieții. Poți să surâzi sau să oftezi gândindu-te la ea. Dar Ulrich nu era astfel alcătuit. El detesta acest amestec de renunțare și dragoste oarbă în relațiile cu viața, indulgența care acceptă contradicțiile și jumătățile de măsură ale vieții așa cum o mătușă, fată bătrână, îngăduie excesele unui tânăr nepot. Dar nici nu sări de-a dreptul din pat, când se vădi că a mai întârzia acolo ar fi însemnat să profite de pe urma dezordinii ce domnea în problemele omenirii, căci, în mai multe privințe, atunci când eviți răul pentru propria persoană și faci binele, în loc să te străduiești să obții ordinea în întregul din jur înseamnă doar că faci un compromis prematur cu conștiința în detrimentul cauzei, că produci un scurtcircuit, o evadare în lumea privată. De fapt, după această experiență involuntară, lui Ulrich i se părea că e o chestiune deznădăjduitor de inutilă să înlături aici regii și dincolo armamentele și să împiedici un progres mai mic sau mai mare al prostiei și răutății; căci măsura a tot ceea ce este respingător și rău se reface imediat prin noi forțe de același fel, ca și cum ai luneca cu un picior înapoi ori de câte ori îl împingi pe

celălalt înainte. Dacă ai putea măcar cunoaște cauza și mecanismul secret al acestor lucruri! Ar fi firește cu mult mai important decât să fii pur și simplu un om bun, conform unor principii învechite, și astfel Ulrich se simțea atras mai mult spre serviciul în cadrele statului-major în ceea ce privește moralitatea decât spre eroismul de zi cu zi al faptelor bune.

Își aminti de urmarea aventurii sale nocturne. Căci atunci când își revenise în fire după încăierarea care decursese atât de nefavorabil pentru el, o trăsură se oprise la marginea trotuarului, birjarul încercă să-l ridice de subsuori pe străinul rănit și o doamnă își aplecă fața angelică asupra lui. În asemenea momente, când conștiința se înalță din adâncuri, vezi totul în jur ca în lumea cărților pentru copii; însă curând această pierdere a luciditățiifăcuse loc realității, prezența unei femei care se ocupa de el îi insuflă lui Ulrich, superficial și înviorător ca mireasma apei de colonie, convingerea că nu putea să fie serios rănit și căută să se ridice în picioare în mod decent. Nu-i reuși de îndată, cum ar fi dorit, și doamna se oferi îngrijorată să-l conducă cu trăsura ei oriunde ar fi putut găsi ajutor. Ulrich o rugă să fie condus acasă și, cum el părea într-adevăr încă amețit și neajutorat, doamna acceptă această cerere. În trăsură își revenise repede. Simțea ceva matern și senzual alături de el, un abur delicat de idealism gata să-i sară în ajutor; în această căldură începeau să se formeze micile cristale de gheață ale îndoielii și ale temerii că s-ar ajunge la o comportare necugetată, pe măsură ce el redevenea bărbatul care era de felul lui și constata cum aerul în jur era cuprins de moliciunea unei ninsori fine. Își povesti aventura și frumoasa femeie, care era doar cu puțin mai tânără decât el, adică părea să fie de treizeci de ani, deplânse brutalitatea oamenilor și găsi că el merita cât se poate de mult să fie compătimit.

Desigur că începu acum să se apere pentru tot ceea ce i se întâmplase și-i explică acelei frumuseți materne, acum surprinse, care i se afla alături, că asemenea experiențe de agresiune nu trebuie judecate după succes. Fascinația lor constă la drept vorbind în faptul că, în cel mai scurt interval de timp posibil, trebuie să îndeplinești, cu o iuțeală pe care viața burgheză obișnuită nu ți-o permite nicăieri altundeva și conducându-te după niște indicii abia perceptibile, atât de multe mișcări diferite, pline de forță și în același timp cât mai precis coordonate laolaltă, încât îți este cu totul imposibil să le urmărești conștient. Dimpotrivă, orice sportiv știe că trebuie să pună capăt antrenamentului cu câteva zile înainte de competiție, din nici un alt motiv decât acela ca mușchii și nervii să ajungă la o concordanță, fără ca voința, intenția și conștiința să mai colaboreze sau chiar să mai poată influența în vreun fel ceva. În clipa în care se trece la faptă e întotdeauna așa, descria situația Ulrich, mușchii și nervii se încordează și acționează împreună cu sinele; acesta însă, trupul întreg, sufletul, voința, entitatea esenței

și a întregii persoane delimitată față de mediul înconjurător, este doar purtată de ei undeva sus, asemenea Europei încălecând pe taur, iar dacă lucrurile nu stau cumva astfel, dacă din nefericire chiar și cea mai mică rază de lumină a conștiinței cade în întunericul acesta, atunci toată încercarea dă greș. Ulrich vorbise febril, înflăcărându-se. De fapt, susținea el acum, voia să spună că experiența unui extaz aproape total al propriei persoane și de transcendere a personalității conștiente era în esență înrudită cu trăirile, acum perimate, cunoscute misticilor din toate religiile, reprezentând așadar într-un anumit fel un substitut contemporan al unor nevoi umane eterne, și chiar dacă era vorba de un surogat prost era totuși un înlocuitor; la urma urmei, boxul sau alte sporturi asemănătoare care alcătuiesc un sistem rațional sunt de asemenea un fel de teologie, chiar dacă nu s-ar putea pretinde ca aceasta să fie unanim recunoscută ca atare.

Fără îndoială, Ulrich i se adresase astfel însoțitoarei sale cu atâta vioiciune și din dorința vanitoasă de a face uitată situația jalnică în care ea îl găsise. În aceste împrejurări era greu pentru ea să deosebească acum dacă el vorbea serios sau ironic. În orice caz, se prea poate să i se fi părut pe de-a-ntregul firesc ca el să încerce să-i explice teologia prin sport, eventual chiar și interesant, căci sportul este în conformitate cu spiritul timpului, în timp ce, dimpotrivă, teologia este ceva despre care nu se știe nimic, chiar dacă pe de altă parte nu contestă nimeni faptul că există încă o mulțime de biserici. Oricum s-ar fi prezentat lucrurile, ea găsea că o întâmplare fericită îi permisese să salveze un om înzestrat cu foarte mult spirit și pe lângă toate acestea se întreba, oricum, dacă nu cumva el suferea și de pe urma șocului.

Ulrich, care voia acum să spună ceva inteligibil, se folosi de prilej pentru a face aluzie la faptul că și iubirea făcea parte dintre experiențele religioase și primejdioase, pentru că îi ridică pe oameni din brațele rațiunii și-i face să plutească, fără să mai simtă pământul sub picioare.

— Da, spuse doamna, dar sportul e totuși atât de brutal!

— Desigur, se grăbi Ulrich să recunoască, sportul e brutal. S-ar putea spune că el reprezintă sedimentul unei ostilități generale, dispersată subtil, precipitată în competițiile sportive. Bineînțeles că se susține contrariul, că sportul ar uni oamenii, i-ar face camarazi și așa mai departe; ceea ce, în ultimă instanță, nu demonstrează decât faptul că brutalitatea și iubirea nu se află la o mai mare distanță una de cealaltă decât o aripă a unei mari păsări pestrițe și tăcute de cealaltă aripă.

El puse accentul pe aripă și pe pasărea pestriță și tăcută – o reprezentare care n-avea un înțeles anume, dar care era dublată de acea senzualitate uriașă cu care viața satisface simultan în trupul ei excesiv toate contradicțiile rivale; remarcă acum că vecina sa din trăsură nu înțelegea câtuși de puțin spusele

sale, iar în acest timp, senzația de răceală, implacabilă precum o cădere de zăpadă, devenea tot mai impenetrabilă. Se întoarse atunci cu totul spre ea și o întrebă dacă nu cumva simțea vreo aversiune să se vorbească despre asemenea chestiuni trupești? Activitățile fizice ajunseseră în prea mare măsură la modă și, de fapt, includ și o senzație de macabru, căci trupul, atunci când e înflăcărat, devine preponderent și răspunde atât de sigur la orice stimul, fără vreun control, prin mișcări automatizate, încât stăpânul rămâne doar cu senzația nefirească de a fi un simplu spectator, în timp ce caracterul său își face de cap, cum s-ar spune, cu o parte oarecare a corpului său.

Se părea că întrebarea o impresionase cu adevărat pe tânăra femeie; se arătă profund tulburată de aceste cuvinte, respira precipitat și se retrase cu precauție. Un mecanism similar cu cel care tocmai fusese descris, o respirație accelerată, înroșirea chipului, bătăi accelerate de inimă, poate și alte asemenea manifestări păreau să pună stăpânire pe ea. Însă tocmai atunci trăsura ajunsese în fața locuinței lui Ulrich. El nu mai putu face altceva decât să o întrebe surâzând de adresă pe salvatoarea sa, pentru a-și putea exprima mulțumirile, dar spre uimirea lui nu-i fu acordată această favoare. Astfel că poarta neagră, din fier forjat, se închise după un străin cuprins de mirare. După toate aparențele, apoi au fost văzuți arborii impunători ai unui parc bătrân înălțându-se întunecat în strălucirea felinarelor, ferestrele luminându-se, iar aripile de la parter ale unui castel de dimensiuni atât de mici ca ale unui salon privat s-au deschis vederii spre un gazon tuns, de culoare smaragdină, s-a mai putut vedea un fragment din pereții acoperiți cu tablouri și șiruri colorate de cărți, iar pasagerul care coborâse din trăsură și-a reluat existența sa neașteptat de frumoasă.

Astfel se petrecuseră lucrurile, iar în vreme ce Ulrich se mai gândi o vreme cât ar fi fost de neplăcut dacă ar fi trebuit din nou să-și dăruiască timpul uneia din acele aventuri amoroase de care se săturase demult, i se anunță vizita unei doamne care nu voia să-și comunice numele și care își făcu apariția sub un voal des. Era chiar acea doamnă care nu voise să-și spună numele și adresa, dar care își continua din proprie inițiativă aventura în acest mod caritabil și romantic, folosindu-se de pretextul că ar fi vrut să se intereseze de starea sa.

Două săptămâni mai târziu, Bonadea era de acum de paisprezece zile iubita lui.

8
Kakania

Într-o epocă în care croitorilor și bărbierilor li se atribuie importanța cuvenită și toată lumea se uită cu plăcere în oglindă, oamenii își închipuie adesea un loc în care ar vrea să-și petreacă viața sau cel puțin un loc unde ar reprezenta un semn de distincție să întârzie o vreme, chiar dacă ar simți că acolo nu ar dori în mod deosebit și cu plăcere să-și petreacă timpul. O asemenea obsesie este de mai multă vreme reprezentarea unui fel de superoraș american în care totul prinde viteză sau se oprește cu precizia unui mecanism de cronometru. Aerul și pământul alcătuiesc laolaltă un fel de furnicar străbătut de artere de trafic înălțându-se etaj după etaj. Trenuri suspendate, trenuri terestre, trenuri subterane, poșta funcționând prin serviciile telegramelor pneumatice, șiruri de camioane de transport aleargă orizontal, ascensoare expres pompează vertical mase de oameni de la un nivel de trafic la altul; în marile intersecții oamenii sar dintr-un mijloc de transport în celălalt, absorbiți, trași cu forța, de la locul lor de ritmul vehiculelor, unde între două viteze precipitate se creează câte o sincopă, o pauză, o mică fisură de douăzeci de secunde, fără să mai aibă timp să stea pe gânduri; mai apucă să schimbe repede în intervalele acestei grabe generale câteva cuvinte cu semenii. Întrebările și răspunsurile se îmbină laolaltă asemenea componentelor unui aparat, fiecare om are numai funcții precise, profesiile sunt concentrate în anumite locuri în grupuri, se mănâncă din mers, plăcerile sunt amenajate laolaltă în alte cartiere ale orașului, și iarăși în altă parte se înalță turnurile în care se regăsesc soția, familia, gramofonul și sufletul fiecăruia. Încordarea și destinderea, activitatea și dragostea sunt precis separate în timp și echilibrate potrivit unor temeinice experiențe de laborator. Dacă în vreuna din aceste activități intervin dificultăți, toată chestiunea e lăsată pur și simplu în suspensie; căci este găsită o altă treabă sau ocazional o cale mai bună, sau poate altcineva găsește soluția pentru ceea ce până atunci fusese greșit; în timp ce nimic nu consumă în mai mare măsură din forța colectivă decât pretenția insolentă de a avea o vocație, nu ar fi rău ca fiecare să aibă cu insistență în vedere un anumit țel personal. Într-o comunitate străbătută de energii, orice drum duce spre un țel pozitiv, dacă cei în cauză nu stau prea mult să șovăie și nu cad pe gânduri. Țelurile sunt stabilite pe termen scurt; dar și viața e scurtă, și în felul acesta câștigul este maxim, iar omul nici nu are nevoie de mai mult pentru a se simți fericit, căci ceea ce realizează îi formează sufletul, în vreme ce ceea își dorește fără a ajunge la împlinire nu face decât să-l pervertească; fericirea depinde în foarte mică măsură de ceea ce omul își dorește, cât mai degrabă de ceea ce acesta dobândește. De altfel, zoologia ne învață

că dintr-o sumă de indivizi reduși se poate obține foarte bine un întreg de-a dreptul genial.

Nu este sigur că lucrurile se petrec astfel, dar asemenea reprezentări fac parte din visările agitate, în care se oglindesc mișcările neîntrerupte care ne poartă cu ele. Asemenea fantezii sunt superficiale, neliniștite și de scurtă durată. Dumnezeu știe cum vor evolua lucrurile în realitate. S-ar putea spune că avem în fiecare clipă în mâinile noastre începutul și că s-ar cuveni să facem câte un plan acceptabil pentru noi toți. Dacă, de exemplu, nu ne place că totul evoluează cu prea mare viteză, atunci să încercăm altceva! De exemplu, o evoluție foarte lentă, un fel de fericire tainică, fremătând misterios, în ritm de melc și păstrând expresia bovină a privirii care îi entuziasma pe greci. Dar, nu acesta e adevărul. Suntem dominați de situație. Peregrinările noastre de zi și de noapte se desfășoară într-un asemenea context complex și facem astfel, în această situație, tot ceea ce se cade; ne bărbierim, mâncăm, iubim, citim cărți, ne vedem de profesia noastră, ca și când cei patru pereți din jurul nostru ar sta nemișcați, și partea nefirească este tocmai că pereții aceștia glisează fără ca noi să ne dăm seama, alunecând tot mai departe ca pe niște șine pe care și le proiectează înainte, ca pe niște fire lungi, și tatonând nesigur, fără să se știe unde vor ajunge. De altfel, vrem cu toții să facem pe cât posibil parte din forțele care determină mersul vremii. Avem deci un rol foarte tulbure de jucat și ne dăm seama, când privim în jur după o pauză mai lungă, cum peisajul s-a schimbat; ceea ce alunecă pe lângă noi alunecă mai departe pentru că nu se poate altfel, dar în ciuda resemnării noastre se afirmă cu tot mai multă forță senzația neplăcută că am fi trecut pe lângă țelul fixat sau că am fi apucat pe o cale greșită. Într-o bună zi simțim o nevoie irezistibilă: Să coborâm! Să sărim din mers! E nostalgia de a ne vedea opriți locului, de a nu ne mai dezvolta în continuare, de a rămâne blocați, de a ne reîntoarce la un punct dinaintea alunecării pe o pantă greșită! În vremurile bune de demult, când mai exista Austria imperială, acest tren al timpului putea fi părăsit alegând un alt tren obișnuit al unor căi ferate obișnuite, în care să te instalezi pentru a te întoarce în patrie.

Acolo, în Kakania, în acel stat neînțeles, de atunci dispărut, și care a fost în atâtea privințe, fără a se fi bucurat de recunoaștere ca atare, un adevărat model, exista o cadență, în orice caz nu una excesivă. Ori de câte ori cineva din străinătate se gândea la această țară, îi plutea prin fața ochilor amintirea străzilor albe, largi, prospere din vremea mersului pe jos și a poștalioanelor, care porneau în toate direcțiile asemenea unor râuri ale unei ordini prestabilite, asemenea benzilor de doc cazon, viu colorate, care cuprindeau provinciile cu brațele albe ale administrației. Și ce provincii erau! Ghețarii și marea, carsturile și ogoarele de grâne ale Boemiei, toate existau acolo, nopțile pe țărmurile Adriaticii, pline de țârâitul neliniștit al greierilor, și satele slovace,

unde fumul se ridica din hornuri ca din nările unui cap răsturnat pe spate și sătucul se chircea între două mici coline, ca și când pământul și-ar fi întredeschis buzele ca să-i sufle căldură copilului. Firește, pe drumurile acestea treceau și automobile; dar nu prea multe automobile! Se făceau pregătiri în vederea cuceririi văzduhului; dar nu în chip prea intens. Se mai lansa uneori la apă câte un vapor spre America de Sud sau Extremul Orient; dar nu prea des. Nu se făcea simțit orgoliul de mare putere mondială sau economică; oamenii trăiau liniștiți în centrul Europei, acolo unde se intersectează vechile axe ale lumii; termenii „colonii" și „teritorii de peste mări" se făceau auziți ca ceva cu totul și cu totul neștiut și inactual. Se afișa luxul; dar în nici un caz unul atât de rafinat ca cel al francezilor. Se practica sportul; dar nu atât de nebunește precum la anglo-saxoni. Se cheltuiau sume uriașe pentru oștire; dar exact atât cât țara să-și aibă asigurat penultimul loc în rândul marilor puteri ce dădeau semne de slăbiciune. Chiar și capitala era cu ceva mai mică decât toate celelalte mari orașe ale lumii, totuși considerabil mai mare decât sunt în general marile orașe. Iar țara aceasta era administrată luminat, abia perceptibil, netezindu-i-se cu grijă toate neregularitățile, de cea mai bună birocrație a Europei, căreia nu i se putea reproșa decât un singur defect: considera geniul și spiritul genial de inițiativă al persoanelor particulare privilegiate prin naștere înaltă sau prin vreo funcție în stat ca fiind în fapt ostentație și chiar insolență. Dar, cine acceptă cu plăcere intervenția în treburile publice a unor nechemați? În Kakania un geniu putea fi luat oricând drept un mitocan, dar niciodată, așa cum se întâmpla în alte părți, un mitocan nu putea să treacă drept un geniu.

De altfel, câte lucruri remarcabile nu s-ar putea spune despre această Kakanie, astăzi dispărută! De exemplu, ea era imperial-regală și era imperială și regală; una din cele două prescurtări *k.k.* sau *k.u.k.* se aplica pe atunci oricărui obiect sau oricărei persoane, dar era nevoie totuși de o anumită știință ocultă pentru a putea distinge totdeauna cu precizie care instituții și persoane puteau fi calificate ca fiind *k.k.* sau *k.u.k.* În documente statul era denumit Monarhia Austro-Ungară și uneori i se spunea Austria; o denumire deci la care renunțase printr-un jurământ solemn depus în cadrul unui act statal, dar pe care o păstra în toate chestiunile de ordin afectiv, ca semn că sentimentele sunt la fel de importante ca dreptul public și că prescripțiile nu reprezintă de fapt adevăratele lucruri serioase în viață. Era, potrivit constituției sale, un stat liberal, dar era condus de manieră clericală. Era condus în chip clerical, dar viața se afla sub semnul liberalismului. În fața legii, toți cetățenii erau egali, dar desigur nu erau cu toții cetățeni. Țara avea un parlament, care se folosea în mod viguros de libertatea sa, încât ajungea ca de obicei să fie ținut închis; dar exista de asemenea și un codice privind stările excepționale, cu al cărui ajutor statul se descurca fără parlament și de fiecare

dată când toată lumea începea să se bucure de absolutismul existent, coroana decreta că în acel moment trebuia ca statul să fie din nou condus de parlament. Asemenea situații erau frecvente în statul acela și printre ele se numărau și conflictele naționaliste, care pe drept atrăgeau asupra lor atenția Europei și care astăzi sunt complet greșit prezentate. Erau atât de violente, încât din cauza lor mecanismul statal se poticnea de mai multe ori pe an și se oprea locului, dar în intervalele acestea intermediare și în pauzele în mersul treburilor publice toată lumea se înțelegea minunat cu toată lumea și cu toții se comportau ca și când nu s-ar fi întâmplat nimic. În esență, nici nu se întâmplase nimic important. Nu era vorba în asemenea cazuri decât de faptul că resentimentul fiecăruia față de eforturile celuilalt, un resentiment pe care îl percepem cu toții în zilele noastre, se cristaliza în acest stat mai devreme și, s-ar putea spune, printr-un ceremonial sublimat care ar fi putut avea urmări și mai importante dacă evoluția sa nu ar fi fost întreruptă prematur printr-o catastrofă.

Căci nu numai resentimentul fiecăruia față de concetățeni se intensificase aici până la a deveni un sentiment comunitar, ci neîncrederea față de propria persoană și față de destinul ei dobândise caracterul unei profunde certitudini de sine. În țară se acționa – uneori de fapt până la limitele extreme ale patimii și ale urmărilor acesteia – totdeauna altfel decât se gândea sau se gândea altfel decât se acționa. Observatorii nepreveniți au interpretat greșit această stare de fapt drept farmecul sau chiar slăbiciunea a ceea ce, după părerea lor, ar fi fost caracterul austriac. Însă această prezumție era greșită; e întotdeauna greșit să se explice fenomenele care se petrec într-o țară pur și simplu ca decurgând din caracterul locuitorilor săi. Căci locuitorul unei țări are totdeauna cel puțin nouă caractere diferite, un caracter profesional, unul național, unul civic, unul de clasă, unul geografic, unul sexual, unul conștient, unul inconștient și eventual unul privat; într-un om se îmbină toate, dar ele îl destramă și el nu e, la drept vorbind, decât o mică albie spălată de toate aceste multe cursuri de apă, care se strâng în ea și din care se desfac iarăși, pentru ca împreună cu alte pârâiașe să umple o altă albie. Astfel, orice locuitor de pe pământ mai are încă un al zecelea caracter, și acesta nu este nimic altceva decât fantezia pasivă a unor spații neumplute de nimic; el îi permite omului respectiv totul, în afară de un singur lucru: să ia cel puțin în serios ceea ce fac celelalte nouă caractere ale sale și ceea ce se întâmplă cu ele; adică exact acel lucru care ar trebui să-i umple propria albie. Acest spațiu, trebuie să recunoaștem, atât de greu de descris, este în Italia altfel colorat și format decât în Anglia, pentru că orice element distinctiv are acolo altă culoare și formă și este totuși, aici ca și acolo, același, doar un spațiu vid, indivizibil, în care se află plasată realitatea, asemenea unui orășel-jucărie, construit din cuburi și care e părăsit de imaginație.

În măsura în care acest lucru este vizibil pentru toată lumea, așa se prezentau lucrurile în Kakania și în această privință Kakania era, fără ca lumea să știe, statul cel mai progresist dintre toate; era statul care își îndura propria existență și în care oamenii erau liberi la modul negativ, constant conștienți de temeiurile insuficiente ale propriei lor existențe și legănați de marile fantezii ale celor neîntâmplate sau cel puțin ale celor care nu se întâmplaseră încă în mod irevocabil, așa cum ar fi fost legănați și clătiți de spumele oceanului din care s-a desprins umanitatea.

S-a întâmplat să se întâmple, așa se spunea acolo în felul în care alții în alte părți gândeau că s-a întâmplat Dumnezeu știe ce mare minune. Era o expresie anume, necunoscută cu acest înțeles germanilor și fără echivalent în alte limbi, iar suflul cu care ajungea să fie rostită preschimba înseși faptele și loviturile destinului în simple adieri ușoare, purtând doar legănări de puf sau doar gânduri. Într-adevăr, în ciuda multor detalii care ar fi indicat contrariul, Kakania era poate, la urma urmei, chiar o țară pentru genii și probabil tocmai acest fapt a făcut-o să cadă în ruină.

9
Prima din cele trei încercări de a deveni un om important

Omul acesta, întors în patrie, nu-și amintea să fi existat o clipă în viața sa în care să nu se fi simțit însuflețit de voința de a deveni un om important; s-ar fi părut că Ulrich se născuse cu această dorință. E adevărat că o asemenea năzuință poate fi un indiciu de vanitate, dar și de stupiditate; totuși nu e mai puțin adevărat că este o aspirație foarte frumoasă și îndreptățită, în lipsa căreia nu ar exista probabil mulți oameni importanți.

Partea proastă în această privință era că el nu știa nici cum poate deveni cineva un om important, nici ce este de fapt un om important. Ca elev îl socotise pe Napoleon un astfel de om; în parte datorită admirației firești pe care o simt tinerii față de criminalitate, în parte pentru că profesorii îl socoteau pe acest tiran care încercase să întoarcă Europa cu susul în jos în mod explicit drept cel mai mare răufăcător al istoriei. Ca urmare, abia ieșit din școală, Ulrich deveni sublocotenent într-un regiment de cavalerie. Probabil că nici de pe atunci, dacă ar fi fost întrebat de rațiunile unei asemenea alegeri, el n-ar mai fi răspuns: „pentru a deveni tiran“; dar dorințele de felul acesta sunt fățarnice; geniul lui Napoleon nu începuse să se dezvolte decât după ce el ajunse general – și cum ar fi putut Ulrich, un simplu sublocotenent, să-l convingă pe colonelul său că asemenea condiții i-ar fi fost necesare? Încă de la exercițiile cu întregul escadron se arătase nu rareori că acest colonel al său avea păreri diferite de cele ale lui Ulrich. Cu toate acestea, Ulrich nu ar

fi blestemat poligonul de instrucție militară, pe al cărui câmp pașnica aroganță ajungea să nu se mai deosebească de vocație, dacă el însuși n-ar fi fost un om atât de ambițios. Pe vremea aceea nu acorda nici un fel de importanță unor formule pacifiste precum „educarea poporului în spiritul militarismului", ci se lăsa dominat de amintirea pasională a stărilor de eroism ale lumii aristocrate, ale puterii și ale mândriei. Participa la întrecerile hipice, ajungea să se dueleze și nu mai distingea decât trei categorii de ființe omenești: ofițerii, femeile și civilii; aceștia din urmă alcătuind o clasă de nedezvoltați din punct de vedere fizic și demni de dispreț din punct de vedere intelectual, ființe ale căror soții și fiice constituiau prada cuvenită ofițerilor. Se complăcea într-un pesimism superb: i se părea că din moment ce vocația militară era un instrument ascuțit, incandescent, se cuvenea ca, pentru propria ei mântuire, el să treacă lumea prin foc și pară.

Avu norocul ca el însuși să scape nevătămat, dar într-o zi făcu o descoperire. La o anumită reuniune în societatea bună fu implicat într-o ușoară disensiune cu un finanțist cunoscut și vru să tranșeze acest diferend în maniera lui îngâmfată; dar ieși atunci la iveală că până și în viața civilă există bărbați în stare să-și protejeze rudele de sex feminin. Finanțistul se întreținu cu ministrul de război, pe care-l cunoștea personal, și rezultatul fu că Ulrich se văzu nevoit să-i dea însuși colonelului regimentului său o explicație îndelungată și ca de la bărbat la bărbat, în cursul acestei convorbiri demonstrându-i-se limpede deosebirea dintre un ofițer obișnuit și, să spunem, un arhiduce. Începând din acel moment vocația aceasta de beligerant încetă să mai constituie pentru el o sursă de satisfacții. Se așteptase să se vadă evoluând pe o scenă în care el să fie eroul unor aventuri de natură să zdruncine lumea în însești temeliile ei și văzu deodată în fața propriilor ochi un tânăr amețit de băutură, învârtindu-se zgomotos într-o piață largă și goală, în care nu-i mai răspundeau decât pietrele. Când înțelese aceasta, își luă rămas-bun de la cariera sa ingrată în care cu puțin timp în urmă nu atinsese decât gradul de locotenent și părăsi viața militară.

10

A doua încercare. Prolegomene la morala unui om fără însușiri

Însă când se transferă de la cavalerie la trupele de geniu, Ulrich își schimbă doar calul; noul său cal avea mădulare de oțel și alerga de zece ori mai repede.

În lumea lui Goethe, clănțănitul războaielor de țesut mai constituia o tulburare, în vremea lui Ulrich însă, începuse să fie descoperit cântecul halelor de mașini, al ciocanelor de nituit și al sirenelor de fabrică. Firește, n-ar

trebui să se creadă că oamenii ar fi remarcat de îndată că un zgârie-nori e mai mare decât un om călare; dimpotrivă, până în zilele noastre, când, plini de condescendență, vor să creeze despre ei înșiși o impresie deosebită, nu se așază pe un zgârie-nori, ci încalecă un falnic armăsar, sunt iuți ca vântul și au ochi pătrunzători, nu ca un telescop gigantic, ci ca vulturii. Simțurile lor n-au învățat încă să se slujească de rațiune, între cele două categorii există o deosebire evolutivă aproape la fel de mare ca cea dintre apendice și scoarța cerebrală. Astfel că nu e un noroc deloc neînsemnat să descoperi, așa cum i se întâmplă lui Ulrich chiar după ce depășise perioada extravaganței de tinerețe, că în tot ceea ce privește valorile cele mai de preț, omul se comportă într-un mod cu mult mai demodat decât cu mașinile sale.

Din primul moment în care pătrunse în sălile de curs ale facultății de mecanică, Ulrich simți o febrilitate inhibatorie. De ce mai este nevoie de Apollo din Belvedere când avem în fața ochilor formele moderne ale unui turbodinam sau jocul articulat al pistoanelor unei mașini cu aburi? Pe cine să mai captiveze vorbăria milenară despre ce este bun și rău, când s-a stabilit că acestea nu sunt „constante", ci „valori funcționale", astfel încât eficiența operelor depinde de împrejurările istorice, iar ceea ce este bun în oameni ține de abilitate psihotehnică prin care ei își verifică însușirile? Lumea este pur și simplu stranie atunci când o considerăm din punct de vedere tehnic; nepractică în toate relațiile oamenilor unii cu alții, în cel mai înalt grad neeconomică și inexactă în metodele ei; iar cine este obișnuit să-și rezolve afacerile cu rigla de calcul pur și simplu nu mai poate lua în serios mai bine de jumătate din toate aserțiunile omenești. Rigla de calcul este alcătuită din două sisteme nemaiauzit de ingenioase de cifre și diviziuni combinate laolaltă; rigla de calcul este alcătuită din două lamele lăcuite în alb, alunecând una într-alta, în secțiune constituind o formă trapezoidală plată, cu ajutorul cărora pot fi rezolvate pe loc problemele cele mai complicate, fără a mai irosi nici un efort suplimentar; rigla de calcul este un mic simbol purtat în buzunarul de la piept, pe care-l simți ca pe o linie dură, albă, peste inimă; când deții o riglă de calcul și îți vine cineva cu pretenții mari sau cu sentimente mari, îi spui: o clipă, te rog: să calculăm întâi marja de eroare și valoarea cea mai probabilă a chestiei în sine!

În felul acesta s-a constituit fără îndoială o concepție viguroasă a noțiunii de inginer. Ea crea cadrul unui viitor autoportret atractiv, care avea să reprezinte un bărbat cu trăsături hotărâte, ținând între dinți o pipă, având pe cap o șapcă sport și, în niște cizme de călărie superbe, călătorind între Cape Town și Canada pentru a pune în aplicare proiecte îndrăznețe pentru afacerea sa. Iar în intervalul creat, mai avem timp să spicuim din bagajul de gândire tehnică și câte o sugestie pentru alcătuirea și dirijarea lumii sau să formulăm aforisme ca cel al lui Emerson, care ar trebui să fie afișat la intrarea

în orice atelier al unei uzine: „Oamenii păşesc pe pământ ca nişte profeţii ale viitorului, şi toate faptele lor sunt încercări şi probe, căci fiecare faptă poate fi întrecută de următoarea!“ Mai precis, această aserţiune îi aparţinea lui Ulrich şi fusese asamblată din mai multe apoftegme ale lui Emerson.

Este greu de spus de ce inginerii nu se prezintă conform aşteptărilor. De ce, de exemplu, poartă adesea un lanţ de ceas care, pornind de la buzunarul vestei, urcă lateral înscriind un arc de cerc spre un nasture de sus, sau îl lasă să formeze peste pântece un joc de accente, ca şi cum s-ar afla într-un poem? De ce le place să-şi înfigă în cravate ace cu colţi de cerb sau potcoave în miniatură la fular? De ce le sunt costumele alcătuite ca automobilele în perioada de începuturi? De ce, la urma urmei, ei nu vorbesc decât rareori despre orice altceva decât despre profesia lor; iar dacă fac vreo excepţie, de ce afectează un fel de a vorbi anume, ţeapăn, incoerent, cu totul exterior, care nu izvorăşte din adâncul lor, ci din epiglotă? Firește, observaţia aceasta nu se referă nici pe departe la toţi, însă e valabilă pentru mulţi dintre ei; cei pe care Ulrich ajunsese să-i cunoască atunci când începuse serviciul în birourile unei fabrici erau astfel, iar cei pe care îi cunoscu apoi într-o a doua fază erau şi ei tot astfel. Se înfăţişau ca nişte oameni strâns legaţi de planşeta lor de proiectare, care-şi iubeau profesia şi stăpâneau în limitele ei o eficienţă admirabilă; însă sugestia că ar fi putut folosi îndrăzneala gândirii lor în chestiuni privindu-i pe ei înşişi, nu maşinile lor, ar fi resimţit-o întocmai ca presupunerea că s-ar fi putut folosi de un ciocan în scopul nefiresc de a asasina pe cineva.

Astfel se termină prompt cea de-a doua încercare, mai matură, pe care o întreprinse Ulrich de a deveni un om neobişnuit prin intermediul tehnicii.

11
Cea mai importantă încercare

În ce priveşte timpul scurs până în momentul acela, Ulrich ar fi putut foarte bine să clatine din cap, ca atunci când cineva s-ar fi apucat să-i vorbească despre transmigraţia propriului său suflet; însă n-ar fi putut face acelaşi lucru şi în legătură cu cea de a treia dintre încercările sale. Se poate accepta faptul că un inginer se lasă absorbit de specialitatea lui, în loc să se arunce în libertatea şi vastitatea lumii ideilor, chiar dacă maşinile sale sunt livrate până la capătul pământului; căci i se cere la fel de puţin să fie în stare să aplice asupra propriului suflet îndrăzneala şi noul din spiritul tehnicii sale, pe cât ar trebui maşina sa să fie în stare să ia asupra ei înseşi calculul diferenţial pe care se întemeiază. Cu privire la matematică însă nu se poate face o astfel de afirmaţie; aceasta include în sine noua logică, spiritul însuşi,

aici se află înseși izvoarele timpului și originea primordială a unei transformări colosale.

Dacă împlinirea visurilor originare înseamnă putința de a zbura sau de a pluti deopotrivă cu peștii, de a sfredeli drumuri prin trupurile munților uriași, de a trimite mesaje cu repeziciuni sublime, de a putea vedea și auzi cum grăiesc nevăzutul și depărtarea, de a-i auzi pe morți vorbind, de a se lăsa cufundat în somnul convalescenței care înfăptuiește miracole, de a vedea în timpul vieții cum vei arăta douăzeci de ani după propria moarte, de a cunoaște în bezna nopților licăritoare miile de lucruri de deasupra și de sub lumea aceasta, pe care până acum nimeni nu le-a cunoscut vreodată, dacă lumina, căldura, puterea, desfătarea, confortul sunt visurile dintotdeauna ale omenirii – atunci cercetarea științifică de astăzi nu este doar știință, ci o magie, o ceremonie a celei mai înalte forțe a inimii și a creierului, în fața căreia Dumnezeu își deschide unul după altul faldurile mantiei sale, o religie a cărei dogmatică este pătrunsă și însuflețită de învățătura spirituală a matematicii, aspră, curajoasă, mobilă, rece și îndrăzneață ca un tăiș de cuțit.

E drept, nu se poate nega faptul că toate aceste visuri primordiale și-au găsit deodată împlinirea într-un fel cu totul deosebit de cel în care și-l închipuiau nematematicienii. Cornul poștalionului lui Münchhausen era mai frumos decât glasurile muzicale fabricate și conservate în serie, cizmele de șapte poște erau mai frumoase decât un autocamion de transport, grădina lui Laurin, craiul piticilor, mai frumoasă decât un tunel de cale ferată, rădăcina miraculoasă a mătrăgunei mai atractivă decât o telegramă ilustrată, dorința de a mânca inima propriei mame pentru a înțelege apoi graiul păsărilor mai interesantă decât un studiu de etologie cu privire la modulațiile expresive ale glasului păsărilor. Omul a câștigat realitatea și a pierdut visul. Nu ne mai putem întinde la umbra unui copac să privim printre degetele de la picior în sus spre cer, ci ne vedem de activitatea noastră creatoare; nici nu mai avem nevoie să fim înfometați și visători când vrem să devenim eficienți, ci trebuie să ne mâncăm friptura și să ne agităm. Este ca și cum umanitatea ineficientă de altădată ar fi adormit peste un furnicar, iar atunci când cea nouă s-a trezit din somn furnicile i se strecuraseră în sânge, de atunci fiind silită să se agite cu mișcări excesive, fără a se putea debarasa de senzația dezgustătoare de a fi împinsă la o trebăluială animalică. De fapt, nici n-are rost să glosăm pe această temă; pentru cei mai mulți dintre oameni este evident că matematica a pătruns ca un demon în toate aspectele vieții noastre. Poate că nu toți oamenii cred în povestea cu diavolul căruia unul sau altul este tentat să îi vândă propriul suflet, însă toată lumea care trebuie că se pricepe cât de cât într-ale sufletului, pentru că în calitate de preot, istoric și artist realizează venituri bune, aduce mărturie faptului că sufletul a fost împins în ruină de matematică și că matematica clădește un intelect per-

vertit, care, e adevărat, i-a făcut pe oameni stăpânii pământului, dar în același timp sclavii mașinii. Secătuirea interioară, oribilul amestec de acuitate în amănunte și nepăsare față de întreg, monstruosul abandon al omului într-un deșert de detalii, neliniștea, răutatea, indiferența sa fără seamăn, aviditatea de bani, răceala și violența, așa cum caracterizează ele vremea noastră, nu ar fi, potrivit unor asemenea observații, altceva decât urmarea pierderilor pe care le-a suferit sufletul printr-o gândire logică și exactă! Astfel că existau, încă de pe când Ulrich devenise matematician, oameni care profetizau prăbușirea culturii europene pentru că nu ar mai sălășlui în om nici credința, nici iubirea, nici simplitatea, nici bunătatea și semnificativ este că toți aceștia fuseseră, în tinerețe și în școală, slabi la matematică. Aceasta îi făcea mai târziu să fie convinși că matematica este mama științelor exacte ale naturii, străbuna tehnicii și mama primordială a acelui spirit care în cele din urmă a produs gazele toxice și avioanele de luptă.

La drept vorbind, în ignoranța acestor primejdii trăiau doar matematicienii înșiși și discipolii lor, cercetătorii în domeniul științelor naturii, care remarcau în sufletele lor proprii în tot atât de mică măsură vreo urmă din toate acestea precum cicliștii de cursă, care pedalează sârguincios mai departe și nu văd din lumea din jurul lor decât roata din spate a celui ce îi premerge. Despre Ulrich, dimpotrivă, se putea spune cu certitudine un singur lucru, și anume că el iubea matematica din cauza oamenilor care nu o puteau suferi. El era îndrăgostit de știință mai puțin la modul științific cât omenesc. Vedea că în toate problemele care ajungeau să fie de competența proprie, știința gândește altfel decât oamenii obișnuiți. Dacă în loc de concepții științifice am spune concepții de viață, în loc de ipoteză, încercare și în loc de adevăr, faptă, atunci n-ar exista nici un cercetător al științelor naturale sau matematician de seamă a cărui operă de o viață, în ce privește curajul și forța revoluționară, să nu depășească cele mai mari fapte ale istoriei. Nu s-a născut încă omul care să le poată spune credincioșilor săi: „Furați, ucideți, duceți o viață desfrânată – învățătura noastră este atât de puternică, încât din cloaca păcatelor voastre va face să izvorască clipocind apele limpezi ale torentelor de munte“; însă în știință se întâmplă la fiecare câțiva ani ca ceva ce până atunci fusese socotit o greșeală să răstoarne dintr-odată toate concepțiile sau ca o idee modestă și disprețuită să pună stăpânire pe o nouă lume a ideilor, și asemenea întâmplări nu mai constituie simple răsturnări, ci duc deodată, ca o scară a lui Iacob, spre înalturi. În știință lucrurile se petrec cu tot atâta putere, nepăsare și splendoare ca într-un basm. Iar Ulrich sesiza: pur și simplu, oamenii ignoră acest fapt; nici măcar nu bănuiesc că se poate gândi astfel; dacă ar putea fi învățați să gândească într-un fel nou, atunci ar și trăi altfel.

Firește, cineva s-ar putea întreba, oare lumea este într-adevăr atât de strâmbă încât trebuie mereu revoluționată? La această întrebare lumea însăși a dat încă de mult două răspunsuri. Căci de când există, cei mai mulți oameni au fost în tinerețea lor înclinați să o transforme radical. Ei au resimțit ca ridicol faptul că mai vârstnicii lor depind de stările de lucruri existente și gândesc cu inima, deci cu trupul, în loc să apeleze la creier. Acești oameni mai tineri au remarcat întotdeauna că stupiditatea morală a celor mai vârstnici este deopotrivă o carență în ce privește capacitatea de a forma noi combinații, ca îngrădirea intelectuală obișnuită, și că moralitatea firească pentru ei înșiși este o morală a realizării, a eroismului și a schimbării. Cu toate acestea, îndată ce au ajuns la anii realizării de sine, ei înșiși nu s-au mai gândit la acest aspect și, cu atât mai puțin, au mai vrut să îl ia în considerație. Din cauza aceasta, mulți dintre cei pentru care matematica sau științele naturii înseamnă o profesie consideră aproape o crimă ca cineva să se decidă în favoarea unei științe din motive ca cele pe care le avea Ulrich.

Cu toate acestea, în cea de-a treia profesie, în cei câțiva ani de când și-o asumase, Ulrich obținuse, după aprecierile celor competenți, nu puține sau neimportante succese.

12

Doamna a cărei iubire Ulrich o câștigase după o conversație despre sport și mistică

Ieși la iveală că Bonadea năzuia la rândul ei spre idei mărețe.

Bonadea era acea doamnă care-l salvase pe Ulrich în noaptea încăierării nefericite pentru el și care-l vizitase ascunsă de voaluri grele în dimineața următoare. El o botezase Bonadea, zeița cea bună, pentru că apăruse astfel în viața lui, de asemenea după acea zeiță a castității căreia îi fusese dedicat un templu în Roma antică și care, printr-o răsturnare ciudată, deveni mai târziu centrul tuturor desfrânărilor. Ea nu cunoștea acest amănunt. Numele sonor pe care i-l dăruise Ulrich îi plăcuse și îl etala în vizitele ei ca pe un capot cu broderii somptuoase. „Așadar eu sunt zeița ta cea bună?“ întreba ea – „Bona Dea a ta?“ –, iar efortul de a rosti cum se cuvenea cele două cuvinte o determină să-l înlănțuie pe după gât, privindu-l languros, cu capul ușor răsturnat pe spate.

Era soția unui bărbat de vază și mama iubitoare a doi băieți reușiți. Noțiunea la care ea ținea cel mai mult era cea de „cât se poate de respectabil“; o aplica oamenilor, personalului de serviciu, afacerilor și sentimentelor când voia să le vorbească de bine. Era în stare să pronunțe cuvinte ca „adevărul, binele și frumosul“ la fel de frecvent și de firesc cum altul ar spune „azi e

joi“. Ceea ce îi satisfăcea năzuințele ideatice intime era reprezentarea unei vieți liniștite, desăvârșite, într-un cerc alcătuit din soț și copii, în vreme ce undeva în adâncuri, în împărăția întunecoasă a rugăciunii „Și nu mă duce pe mine în ispită“, fericirea aceasta iradiantă se estompa până devenea lumina lină a unei lămpi. Avea un singur defect, și anume era stârnită într-o măsură cu totul neobișnuită până și de simpla vedere a unui bărbat. Nu era căutși de puțin voluptuoasă; era senzuală, așa cum alții au alte suferințe, de exemplu, le transpiră mâinile sau roșesc ușor; era după toate probabilitățile ceva înnăscut și nu i se putea împotrivi. Când îl cunoscuse pe Ulrich în împrejurări atât de romanești, atât de extraordinar de stimulatoare pentru imaginația ei, căzuse din prima clipă pradă unei pasiuni care debută ca un simțământ de compasiune, apoi se transformă după o scurtă, dar violentă luptă într-o suită de intimități interzise și continuă alternând între suferințele păcatului conștientizat și ale remușcărilor.

Însă Ulrich era în viața ei doar Dumnezeu știe al câtelea caz. Bărbații, îndată ce au înțeles exact datele situației, obișnuiesc să le trateze pe asemenea femei avide de iubire nu cu mult mai bine decât ca pe niște idioate care pot fi momite cu mijloacele cele mai stupide să calce strâmb. Căci simțămintele mai tandre ale dăruirii amoroase sunt pentru bărbați cam ca mârâitul unui jaguar care-și devorează halca de carne, și orice încercare de a-l stânjeni în această operație este foarte rău privită. Ca urmare, Bonadea ducea deseori o existență dublă, cea a unui cetățean respectabil în timpul zilei, care în intervalele întunecate ale lucidității sale este un pungaș care operează în trenuri, și îndată ce n-o mai ținea nimeni în brațe, această femeie liniștită, superbă, era apăsată de disprețul față de sine însăși, stârnit de minciunile și degradările la care recurgea pentru a ajunge să fie ținută în brațe. Când simțurile îi erau stârnite, era melancolică și bună, ba chiar dobândea, în amestecul de extaz și lacrimi, de naturalețe vulgară și remușcare inexorabil pândind-o, în izbucnirile maniei sale de a se sustrage deprimării implacabile, un farmec la fel de tulburător și stimulator ca freamătul neîntrerupt al unei tamburine în surdină. Însă în intervalele dintre asemenea accese, cuprinsă de remușcarea între două stări de slăbiciune care o făcea să se simtă neajutorată, era prada unor pretenții la respectabilitate care nu făceau deloc simple relațiile cu ea. Trebuia să fii sincer și bun, compătimitor față de orice nefericire, să iubești familia imperială, să respecți tot ceea ce se cerea respectat și să te comporți din punct de vedere moral la fel de delicat și simțitor ca la patul unui bolnav.

Iar dacă aceste condiții nu erau respectate, tot nu se schimba nimic în mersul lucrurilor. Inventase, ca scuză, un fel de basm din care reieșea că fusese adusă în acea starea jalnică de soțul ei în primii ani nevinovați ai căsniciei. Soțul, care era considerabil mai în vârstă decât ea și de asemenea mai robust din punct de vedere fizic, apărea ca un fel de monstru lipsit de orice

considerație, și din primele ceasuri ale noii ei iubiri ea îi dezvăluise lui Ulrich cu tristețe acea stare de lucruri. De-abia ceva mai târziu reieși că bărbatul era un jurist cunoscut și respectat, vădind capacitate și eficiență în exercitarea profesiei, un pasionat, dar inofensiv vânător, și un oaspete bine primit la mesele altor vânători și oameni ai legii, unde se discutau chestiuni ce prezentau interes pentru bărbați, nu despre artă și dragoste. Singura eroare a acestui bărbat puțin dispus la flecăreală, binevoitor și jovial, consta în faptul că era căsătorit cu cea care îi era soție și ca atare întreținea cu ea mai degrabă decât alți bărbați ceea ce în limbajul delictual se definește ca relații ocazionale de intimitate. Efectul psihologic al docilității de-a lungul anilor față de dorințele unui bărbat a cărui soție devenise mai mult din calcul decât din tragere de inimă crease pentru Bonadea iluzia de a fi supraexcitabilă trupește și cultiva acum această închipuire aproape independent de propria ei luciditate. O constrângere lăuntrică irezistibilă, pentru ea însăși de neînțeles, o lega de acest bărbat atât de favorizat de circumstanțe; îl disprețuia din cauza propriei ei lipse de voință și se simțea lipsită de voință pentru a-l putea disprețui; îl înșela pentru a fugi de el, apoi, în momentele cele mai nepotrivite, vorbea de el sau de copiii pe care-i avea cu el și nu era niciodată în stare să se elibereze cu totul de persoana lui. Asemenea multor femei nefericite, ea își compuse în cele din urmă atitudinea, într-un mediu de viață de altminteri destul de instabil, din aversiunea față de soțul ei, în ce-l privește bine ancorat în acea realitate, și transferă conflictul cu el în fiecare nouă trăire care ar fi trebuit să o desprindă de el.

Astfel că, pentru a-i reduce la tăcere lamentările, nu mai rămânea aproape nimic altceva de făcut decât să fie transpusă cât mai repede cu putință din starea de depresiune în cea a maniei caracteristice ei. Atunci își acuza partenerul, care se folosea de propria ei slăbiciune, că e lipsit de orice sentimente distinse, însă suferința îi așternea pe ochi un văl de tandrețe larmoaiantă în clipele când, așa cum obișnuia să se exprime cu o detașare științifică, „manifesta o predispoziție“ pentru acel bărbat.

13

Un cal de curse genial aprofundează conștiința faptului de a fi un om fără însușiri

Nu este lipsit de importanță faptul că Ulrich putea să-și spună că nu realizase tocmai puțin în domeniul său științific. Lucrările sale îi aduseseră recunoașterea. Ar fi fost prea mult să se fi așteptat la admirație, căci până și în imperiul adevărului admirația le este rezervată doar savanților mai vârstnici, de care depinde dobândirea titlului de doctor sau de profesor. Mai exact, rămăsese ceea ce se numește o speranță, iar în republica spiritelor speranțe

sunt numiți republicanii, adică acei oameni care-și închipuie că ar trebui să-și dedice forțele lucrului în sine, în loc de a abate o parte din ele spre evoluția de fațadă; ei uită că performanța unui anume individ este măruntă, în vreme ce ascensiunea în lume constituie dorința tuturor, și neglijează astfel datoria socială a aspirației, căci oamenii trebuie să înceapă prin a fi oportuniști, pentru ca în anii succesului să poată oferi un sprijin și un pilon de susținere de care să beneficieze și alții în propria lor ascensiune.

Într-o bună zi, Ulrich însuși încetă să își mai dorească să fie o speranță. Era vremea în care începuse să intre în uz să se vorbească de geniile terenurilor de fotbal sau ale ringurilor de box, chiar dacă în relatările ziarelor nu apărea decât cel mult un fundaș central genial sau un mare tactician al tenisului la cel puțin zece exploratori, tenori sau scriitori geniali. Spiritul vremurilor noi încă nu se statornicise. Însă tocmai atunci Ulrich citi undeva pe neașteptate, și fu pentru el ca o boare de vară adiind prea de timpuriu, expresia „genialul cal de curse". Intervenea în relatarea despre o senzațională victorie într-o cursă hipică și ziaristul care o folosise poate nici nu fusese conștient de măreția ideii pe care spiritul contemporaneității i-o strecurase sub pană. Ulrich însă înțelesese dintr-odată în ce relație inevitabilă se afla întreaga sa carieră cu acest geniu din rândurile cailor de curse. Căci calul a fost dintotdeauna animalul sacru al cavaleriei, în tinerețea pe care și-o petrecuse în cazărmi Ulrich abia dacă auzise vorbindu-se despre altceva decât despre cai și femei, și fugise ca să devină un om important, iar acum, după atâtea străduințe bogate în peripeții, când s-ar fi putut simți aproape de culmea ambițiilor sale, se vedea salutat de acolo tocmai de calul care îl devansase.

Împrejurarea își are, desigur, justificarea sa istorică, deoarece n-a trecut încă atât de multă vreme de când lumea își reprezenta spiritul bărbătesc demn de admirație printr-o ființă al cărei curaj trebuia să fie de natură morală, a cărei forță, forța unei convingeri, a cărei fermitate să fie cea a inimii și a virtuții, considerând rapiditatea drept ceva adolescentin, fentele drept ceva nepermis, mobilitatea și elanul drept contrariul demnității. Până la urmă însă, o asemenea ființă nu mai există, ci se mai întâlnește doar prin corpurile profesorale ale gimnaziilor și în tot soiul de exprimări literare, devenind o fantomă ideologică, iar viața a trebuit să-și caute o nouă reprezentare a bărbăției. Însă când viața începu să caute cu adevărat o asemenea imagine, făcu descoperirea că acroșările și derutările pe care o minte inventivă le aplică în calculele sale logice nu sunt la drept vorbind mult deosebite de tacticile de luptă ale unui trup bine antrenat și că există o putere universală de luptă, spirituală, pe care dificultățile și improbabilitatea au determinat-o să acționeze rece și înțelept, antrenată să descopere punctul vulnerabil fie al unei probleme, fie al unui adversar fizic. Dacă am analiza din punct de vedere psihotehnic un mare spirit și un campion național de box, s-ar vădi în fapt că inventivitatea, curajul, precizia, capacitatea lor combinatorie, ca și rapiditatea reacțiilor,

aplicate în domeniul de importanță pentru ei, sunt după toate probabilitățile aceleași, și că, după cum e de presupus, nu se deosebesc în privința virtuților și calităților care le asigură succesele deosebite de cele ale vreunui renumit cal de curse, căci nu trebuie deloc să subevaluăm cât de numeroase sunt însușirile de seamă solicitate atunci când sari călare peste un obstacol. În plus, un cal și un campion de box mai au un avantaj asupra unui spirit superior, și anume că succesul și importanța lor pot fi măsurate incontestabil și că cei mai buni dintre ei sunt recunoscuți ca fiind într-adevăr cei mai buni; în felul acesta sportul și funcționalitatea au ajuns pe merit să-și ocupe locul ce li se cuvine, limitând conceptele învechite de genialitate și de grandoare umană.

În ce-l privește pe Ulrich, se poate chiar afirma că el devansase sub acest aspect cu câțiva ani vremurile în care trăia. Căci el își exercita activitatea științifică întocmai în felul în care se îmbunătățește un record cu un centimetru sau un kilogram pentru a obține victoria. Își impusese ca mintea sa să se dovedească acută și viguroasă și depusese munca celor puternici. Această voluptate a forțelor spirituale era un amestec de speranță, de joc beligerant, un soi de nelămurită și magistrală revendicare a viitorului. Nu-i apărea cu certitudine ce ar fi putut înfăptui cu aceste forțe; cu ele se putea face totul și nimic, puteai ajunge un mântuitor al lumii sau un criminal. Într-un fel sau altul, situația psihică determină în general faptul ca lumea mașinilor și a invențiilor să primească în permanență impulsuri noi. Ulrich considerase știința ca o pregătire, o călire, un fel de antrenament. Dacă avea să iasă la iveală că acest mod de gândire ar fi fost prea arid, tranșant, îngust și lipsit de perspective, atunci nu rămânea altceva decât să fie înțeles ca o expresie a privațiunii și tensiunii care formează expresia feței în timpul marilor eforturi fizice și de voință. Ani de zile iubise această asceză dură a spiritului. Îi ura pe oamenii care, după vorbele lui Nietzsche, nu sunt în stare „să sufere sufletește de inaniție de dragul adevărului“, pe cei care se întorc din drum, care renunță, pe cei slabi, care-și consolează sufletele cu vorbărie despre suflet și care, pentru că li se pare că rațiunea le furnizează pietre în loc de pâine, își hrănesc sufletele cu sentimente religioase, filozofice și inventate asemenea unor cornuri muiate în lapte. După părerea sa, alături de tot ceea ce este omenesc, ne aflăm în secolul acesta într-o expediție care, după cum ne impune mândria, opune tuturor întrebărilor inutile un „nu încă“, și ducem o viață fundamentată pe provizorat, însă condusă de conștiința țelului de a atinge cele ce vor veni mai târziu. Adevărul este că știința a dezvoltat noțiunea forței spirituale dure, sobre, care face pur și simplu insuportabile vechile concepții metafizice și morale ale stirpei omenești, deși nu poate pune în locul lor decât speranța că va veni o zi depărtată când o rasă de cuceritori spirituali va coborî în văile rodniciei sufletești.

Însă lucrurile nu merg bine în felul acesta decât atâta vreme cât nu ești silit să-ți abați privirile dinspre depărtările vizionare spre apropierea prezentului și nu trebuie să citești propoziția care enunță faptul că între timp un cal de curse a devenit genial. În dimineața următoare, Ulrich călcă cu stângul când coborî din pat, tatonând nesigur cu dreptul după papucii de casă. Lucrul acesta se petrecuse într-un alt oraș și pe o altă stradă decât cea unde locuia acum, însă doar cu câteva săptămâni înainte. Pe asfaltul cenușiu strălucitor de sub fereastra sa automobilele începuseră să treacă în grabă; puritatea aerului de dimineață începea să fie pătrunsă de mirosurile acre ale zilei și i se păru deodată nespus de stupid ca acum, în lumina lăptoasă care se strecura prin perdele, să-și înceapă ziua cum făcea de obicei, încovoindu-și trupul gol în față și pe spate, să și-l înalțe de la pământ acționând mușchii pântecelui, lăsându-și-l apoi să coboare la loc și în sfârșit să răpăie cu pumnii într-o minge de box, cum fac atâția oameni la aceeași oră, înainte de a se duce la serviciu. O oră pe zi, aceasta înseamnă a douăsprezecea parte a vieții conștiente, suficientă pentru a menține trupul bine exersat la nivelul condiției unei pantere apte să facă față oricărei aventuri; însă ora aceasta este sacrificată de dragul unei așteptări fără sens, căci aventuri demne de asemenea preparative nu se ivesc niciodată. La fel se prezintă lucrurile cu iubirea, pentru care omul se pregătește în felurile cele mai extravagante și, în sfârșit, Ulrich mai descoperi că și în ce privește știința era asemenea unui om care a escaladat un lanț de munți după altul fără a vedea vreo țintă în fața ochilor. Deținea fragmente dintr-un nou mod de a gândi și de a simți, dar perspectiva noului, inițial atât de impresionantă, se pierdea în amănunte mereu mai numeroase, iar dacă la început crezuse că soarbe din izvorul vieții, constata acum că aproape toate așteptările de odinioară secaseră. Atunci se opri chiar în mijlocul unei lucrări importante și bogate în perspective. Colegii săi de vocație i se păreau acum în parte niște procurori și agenți secreți ai logicii, neomenos de avizi de succes, în parte niște opiomani și consumatori ai unui drog straniu de decolorat care le popula lumea cu viziunea cifrelor și a unor relații abstracte. „Pe toți sfinții!“ gândi el, „doar n-am avut niciodată intenția să fiu toată viața matematician?“

Dar, ce intenție avusese de fapt? În momentul acela s-ar mai fi putut îndrepta doar spre filozofie, însă în starea în care se găsea el atunci, filozofia îi aducea aminte de povestea Didonei, despre o piele de bou tăiată în fâșii, și era incert dacă aceste fâșii ar fi putut împrejmui cu adevărat un imperiu; orice noutate în domeniul acesta ar fi fost exact ceea ce făcuse până atunci și nu mai avea puterea să-l atragă. Putea să spună doar că se simțea tot mai departe de ceea ce se crezuse în tinerețe, în cazul că măcar atunci ar fi știut cât de cât ce dorea. Vedea cu o claritate miraculoasă că, exceptând capacitatea de a câștiga bani, de care nici nu avea nevoie, fusese înzestrat cu toate abilitățile

și însușirile favorizate de vremea sa, însă își pierduse puterea de a le aplica; din moment ce până și fotbaliștii și caii au geniu, se hotărî, pentru a mai salva ceva din propria sa individualitate, să-și ia o vacanță de un an de la viața sa, în care timp să caute să-și folosească în mod corespunzător capacitățile.

14
Prietenie din adolescență

De la întoarcerea sa, Ulrich trecuse de câteva ori pe la prietenii săi Walter și Clarisse, căci în ciuda faptului că se făcuse vară, aceștia nu plecaseră în vilegiatură, iar el nu-i văzuse de mai mulți ani. De fiecare dată când ajungea la ei, îi găsea cântând la pian. Pentru ei era de la sine înțeles ca în asemenea momente să nu-l ia în seamă înainte de a-și termina piesa pe care tocmai o interpretau. De data aceasta era oda închinată bucuriei de Beethoven; milioanele se năruiau, cum le descrie Nietzsche, înfiorate în țărână, fruntariile dușmănoase se sfărâmau. Învățătura armoniei universale îi împăca, îi reunea pe cei despărțiți; ei înșiși își uitaseră mersul și vorbirea și erau pe cale de a-și lua dănțuind zborul în văzduh. Chipurile le erau aprinse, trupurile încovoiate, zvâcnind când își răsturnau capetele pe spate sau în jos și când cu gheare le desfăcute izbeau în masa boltindu-se învolburată de sunete. Se petrecea ceva nemăsurat; un balon de formă indefinită, plin cu o emoție fierbinte, se umfla până să plesnească și din vârfurile degetelor tulburate, din încruntarea nervoasă a frunții, din tresăririle trupului iradiau simțăminte mereu altele, într-o monstruoasă izbucnire a tot ceea ce era mai personal și intim în ființa lor. Cât de frecvent se mai întâmplase până atunci?

Ulrich nu putea suferi pianul acesta în permanență deschis, cu dinții rânjiți, acest idol cu gura imensă, cu picioarele scurte, corcitură între basset și buldog, căruia viața prietenilor săi i se subjugase cu totul, până și în tablourile de pe pereți și în mobilele lipsite de armonie, fabricate în serie; faptul că nu aveau servitoare, ci doar o femeie cu ziua, care făcea bucătăria și deretica, ținea tot de pasiunea aceasta. Dincolo de ferestrele acestei case, urcau vii pâlcuri de copaci bătrâni și niște căsuțe strâmbe, către pădurile care cuprindeau peisajul, însă aici, mai aproape, mediul era dezordonat, sterp, însingurat, corodat, așa cum e totul acolo unde marginile marilor orașe se împing departe peste pământuri. Pianul boltea un arc larg peste spațiul dintre vecinătatea aceasta și depărtările luminoase; cu licăririle sale întunecate, iradia coloanele de foc al tandreței și eroismului dincolo de pereții aceștia, chiar dacă se spulberau într-o cenușă măruntă de sunete, ningând de-abia la câteva sute de pași mai departe, fără să mai ajungă până la colina acoperită de pini, unde se afla hanul, la jumătatea drumului care ducea spre pădure. Cu toate

acestea, casa putea determina ca sunetele pianului să răsune larg și era unul din acele megafoane prin care sufletul își avânta țipătul în univers, asemenea unui cerb în perioada de rut, căruia nu-i mai răspundea, luându-se cu el la întrecere, decât același strigăt pornit din mii de alte suflete singuratece ridicându-și chemarea în golul universal. Poziția privilegiată pe care o deținea Ulrich în casa aceea se bizuia pe faptul că el declara că muzica este o neputință a voinței și o confuzie a spiritului și vorbea despre ea cu mai mult dispreț decât resimțea în realitate; căci pentru Walter și Clarisse ea reprezenta la vremea aceea cea mai înaltă speranță și spaimă. Din cauza aceasta ei în parte îl disprețuiau, în parte îl venerau ca pe un duh rău.

Când ajunseră la capătul bucății, Walter rămase vlăguit, istovit, pierdut pe taburetul său pe jumătate întors din fața pianului, Clarisse se ridică însă și-l salută cu vioiciune pe intrusul pătruns în cameră. În mâinile și pe fața ei mai tresălta încă încordarea, electrică parcă, a muzicii, și surâsul forțat zvâcnea în izbucniri de extaz, dar și cu un fel de silă.

— Prințul-broască, spuse ea, și făcu un semn cu capul spre spate, arătând poate spre ecourile muzicii sau poate spre Walter.

Ulrich simți iarăși încordându-se acea forță înlănțuitoare dintre el și ea. La ultima lui vizită ea îi povestise un vis înfricoșător; o creatură lipicioasă căutase să o cuprindă în somn, o ființă cu pântecele moale, lascivă și atroce, și broasca aceasta uriașă era parcă muzica lui Walter. Cei doi prieteni nu păstrau prea multe secrete față de Ulrich. Clarisse de-abia îl salutase, că se și întoarse cu spatele la el, înaintând grăbită spre Walter și scoțând încă o dată strigătul ei de război – „Prințul-broască“ – pe care se părea că Walter nu-l înțelegea, astfel că ea își încleștă, dureros și parcă suferind, mâinile încă tresărind în extazul muzicii în părul lui. Soțul ei avea figura încurcată, îngăduitoare și se retrase dinspre vidul echivoc spre muzică.

Apoi Clarisse și Ulrich făcură fără el o plimbare prin ploaia de raze piezișe ale soarelui de seară; Walter rămase în casă așezat în fața pianului. Clarisse spuse:

— Să-ți poți interzice anume ceva care-ți dăunează, iată proba forței vitale! Pe cei istoviți îi fascinează tocmai ceea ce le face rău! Tu ce spui? Nietzsche susține că este un semn de slăbiciune când un artist se preocupă prea mult de morala artei sale? Se așezase pe o moviliță de pământ.

Ulrich ridică din umeri. Când Clarisse, cu trei ani înainte, se căsătorise cu prietenul său din adolescență, împlinise douăzeci și doi de ani, și el însuși îi adusese ca dar de nuntă *Operele* lui Nietzsche.

— Dacă aș fi în locul lui Walter, l-aș provoca la duel pe Nietzsche, răspunse el surâzând.

Spinarea zveltă, unduind în linii fragile pe sub rochie, a Clarissei se încordase ca un arc și chiar și fața i se înăsprise nefiresc; și-o întorcea parcă înfricoșată la o parte dinspre prietenul ei.

— Tu ești încă și acum feciorelnică și totodată ai aspirații eroice…, adăugă Ulrich; putea să fi fost sau nu o întrebare, o mică glumă, dar poate și o expresie de admirație plină de afecțiune; Clarisse nu înțelegea prea bine ce voia el să spună, dar aceste două adjective pe care el le mai folosise față de ea odată o străpunseră ca o săgeată de foc un acoperiș de paie.

Din când în când, un val de sunete crescând haotic ajungea până la ei. Ulrich știa că ea i se refuza lui Walter săptămâni la rând când el cânta Wagner. Și totuși el cânta Wagner; cu conștiința încărcată; ca un viciu de adolescent.

Clarisse ar fi vrut să-l întrebe pe Ulrich cât anume știa el despre această situație; Walter nu era niciodată în stare să păstreze un secret; însă ei îi era rușine să-l întrebe. Acum Ulrich se așeză pe o moviliță alături de ea și până la urmă spuse cu totul altceva:

— Tu nu-l agreezi pe Walter, spuse ea. Nu-i ești prieten.

Suna ca o provocare, însă râdea când făcuse această afirmație.

Ulrich îi dădu un răspuns neașteptat.

— Suntem, de fapt, prieteni din adolescență. Tu erai copil, Clarisse, când noi eram deja în situația aceea, pe care n-o poți confunda niciodată, a unei prietenii între adolescenți care începe să se stingă. Nici nu mai știu câți ani la rând ne admiram reciproc, iar acum ne suspectăm unul pe altul pe măsură ce ne cunoaștem mai profund. Fiecare din noi ar vrea să se elibereze de sentimentul dureros cu care odinioară se confunda pe sine însuși cu celălalt, așa că ne facem unul altuia serviciul de a ne prezenta în niște oglinzi deformante, nemilos de incoruptibile.

— Așadar tu nu crezi, spuse Clarisse, că el va ajunge să realizeze ceva în viață?

— Nimic nu demonstrează mai dureros forța inevitabilului decât felul în care un tânăr înzestrat se limitează, până ajunge un bătrân obișnuit; și anume, fără vreo intervenție violentă a destinului, doar căzând pradă uscăciunii la care fusese condamnat dinainte!

Clarisse își strânse dureros buzele. Era o veche înțelegere, încă din adolescență, între ei, care le dicta faptul că adevărul convingerilor trebuie să se afle mai presus de menajarea susceptibilităților, ceea ce făcea să-i bată acum mai viu inima, însă ea suferea. Muzica! Necontenit creșteau valurile de sunete spre ei. Asculta. Acum, în intervalele de tăcere, se auzea lămurit clocotul pianului. Dacă nu deveneai precaut, ți s-ar fi părut că wagnerianul foc mitic ar fi țâșnit din movilițele dintre ei.

Greu de spus ce era cu adevărat Walter. Era și astăzi un om plăcut, cu ochi elocvenți, inteligenți, atât era limpede, deși trecuse de al treizeci și patrulea an de viață și de câtăva vreme era funcționar într-un departament artistic oarecare. Tatăl său îi procurase acea slujbă comodă legând-o de amenințarea că-i va retrage sprijinul bănesc dacă n-o accepta. De fapt, Walter era pictor;

odată cu istoria artelor la universitate, urmase și cursurile de pictură de la Academia de Stat și mai târziu locuise o vreme într-un atelier. Chiar și atunci când se mutase împreună cu Clarisse în casa împrejmuită de natura nealterată de la marginea orașului – se căsătoriseră cu puțină vreme înainte – era încă pictor; însă acum, se părea, era din nou muzician, și în cei zece ani de când o iubea fusese când una, când alta, pe deasupra și poet, editase o revistă literară, se angajase, ca să se poată căsători, salariat într-o agenție teatrală, renunțase la această idee după puține săptămâni, devenise, tot pentru a se putea căsători, după câtăva vreme dirijorul unei orchestre de teatru, după o jumătate de an se convinsese și de imposibilitatea acestei situații, fusese profesor de desen, critic muzical, pustnic și alte câteva lucruri, până când tatăl său și viitorul său socru ajunseră, în ciuda toleranței lor, să nu mai suporte această situație. Mai vârstnicii obișnuiau să spună că îi lipsea pur și simplu voința; dar tot atât de bine s-ar fi putut spune că toată viața lui fusese doar un diletant multilateral, iar partea remarcabilă era totuși că oameni competenți în muzică, în pictură sau în literatură formulaseră aprecieri entuziaste cu privire la viitorul lui Walter. Lui Ulrich, ca să dăm un exemplu contrar, deși dusese până la capăt câteva lucruri a căror valoare nu s-ar fi lăsat contestată, nu i se întâmplase niciodată să vină cineva la el și să-i spună: dumneata ești omul pe care l-am căutat dintotdeauna și pe care-l așteaptă prietenii mei! În viața lui Walter așa ceva se petrecea la fiecare trei luni o dată. Chiar dacă asemenea oameni nu sunt tocmai judecătorii cei mai autorizați, erau totuși persoane care aveau oarecare influență, puteau formula câte o propunere deschizând perspective, știau de vreo întreprindere în curs, de poziții, relații și posibilități, punându-le la dispoziție acelui Walter pe care-l descoperiseră și a cărui viață tocmai din cauza aceasta căpătase un curs atât de bogat în cotituri și meandre. Părea că lui îi era rezervat ceva mai mult decât o realizare anume. Poate că avea acel talent de a trece drept un mare talent. Iar dacă așa ceva înseamnă diletantism, atunci viața spirituală a națiunii germane constă în mare parte în diletantism, căci acest talent se întâlnește pe toate treptele și probabil că doar oamenilor cu adevărat foarte înzestrați de obicei le lipsește.

Însă Walter avea chiar și talentul de a conștientiza acea stare de fapt. Cu toate că, firește, ca oricare altul era gata să creadă că succesele erau urmarea meritelor sale personale, felul acesta avantajos în care fiecare întâmplare fericită îl purtase cu atâta ușurință mereu mai departe îl neliniștise dintotdeauna ca reprezentând o alarmantă lipsă de substanță și de fiecare dată își schimba activitatea și relațiile sociale, nu pur și simplu din instabilitate, ci cu mari conflicte lăuntrice și mânat de spaima că trebuie să rătăcească mai departe de dragul purității ființei sale spirituale, înainte de a prinde rădăcini pe un teren în care înșelăciunea începea să se arate. Drumul său prin viață era un

lanț de experiențe zguduitoare, din care se desprindea lupta eroică a unui suflet care se împotrivea tuturor jumătăților de măsură, și nici nu bănuia că în felul acesta nu făcea decât să-și susțină propriile jumătăți de măsură. Căci în vreme ce el suferea și lupta pentru activitatea sa spirituală, așa cum i se cuvine unui geniu, și plătea pe deplin prețul talentului său, care nu ajungea să-l facă un om mare, soarta îl aduse pe tăcute într-un cerc lăuntric înapoi la nimicnicie. Ajunsese în cele din urmă în locul unde nimic n-ar mai fi putut să constituie un obstacol; slujba liniștită, retrasă, protejată împotriva tuturor impurităților artei comerciale, în funcția sa de pseudosavant, îi lăsa din belșug independența și răgazul să-și asculte chemarea lăuntrică, posesiunea iubitei îi îndepărtase spinii din inimă, casa „la marginea singurătății", în care se mutase cu ea după căsătorie, era făcută parcă anume pentru creație; însă când nu mai era nimic de învins sau de depășit, se întâmplă imprevizibilul, operele pe care măreția conștiinței sale le promisese de atâta vreme nu apărură. Walter părea să nu mai fie în stare să lucreze; ascundea și distrugea ce lucra; se închidea ceasuri întregi în fiecare dimineață sau după-amiezile când se întorcea acasă, făcea plimbări interminabile cu caietul de schițe închis la subsuoară, însă puținul care rezulta de pe urma acestor plimbări îl tăinuia sau îl distrugea. Avea sute de motive diferite. În ansamblu însă, concepțiile sale începură să se schimbe în mod izbitor la acea vreme. Nu mai vorbea despre „arta prezentului" și despre „arta viitorului", noțiuni pe care Clarisse fusese obișnuită încă de pe când avea cincisprezece ani să le asocieze cu persoana lui, ci trăgea pretutindeni o linie – în muzică oprindu-se pe undeva pe la Bach, în literatură la Stifter, în pictură la Ingres – și declara că tot ceea ce apăruse mai târziu era excesiv, degenerat, suprasofisticat, deja înscris pe panta decadenței, și chiar i se întâmplă să susțină tot mai vehement că într-o epocă ale cărei rădăcini morale erau într-o atât de mare măsură înveninate cum era cea actuală, un artist de reală integritate ar fi trebuit să se abțină de la orice fel de creație. Dar ceea ce-l trăda era faptul că, deși buzele sale pronunțau opinii atât de categorice, de îndată ce se încuia în camera sa, de acolo începeau să răzbată tot mai des acordurile lui Wagner, adică ale unei muzici pe care cu câțiva ani înainte i-o explicase Clarissei ca fiind produsul tipic al unei epoci filistine, excesive, degenerate și căreia el acum îi căzuse pradă ca unei băuturi îndelung fermentate, fierbinți, amețitoare.

Clarisse însă opunea rezistență. Îl ura pe Wagner fie și numai pentru jacheta lui de catifea și bereta sa. Ea era fiica unui pictor ale cărui scenografii erau renumite în întreaga lume. Își petrecuse copilăria într-o împărăție străbătută de aerul culiselor și de mirosul vopselelor, unde se vorbeau trei dialecte artistice diferite, cel al teatrului, al operei și al atelierului de pictură, înconjurată de catifele, covoare groase, genii, blănuri de panteră, bibelouri, pene de păun, sipete și alăute. Astfel că nutrea din adâncul sufletului oroare

față de tot ceea ce s-ar fi putut numi voluptatea artei și se simțea atrasă de ceea ce era auster și puternic, fie că era vorba de metageometrismul muzicii noi atonale sau de fermitatea limpede epurată a formelor clasice, dezgolite de propria lor piele, asemenea preparatelor anatomice. În vremea captivității ei feciorelnice, Walter fusese cel care-i adusese primele mesaje despre așa ceva. Îl numise „Prințul luminii" și, de pe când era o copilă, Walter și cu ea își juraseră să nu se căsătorească până când el nu va fi devenit rege. Istoria metamorfozelor și încercărilor lui fusese în același timp și istoria unor nemăsurate suferințe și extaze, al căror trofeu îl constituise ea însăși. Clarisse nu era atât de înzestrată ca Walter, ceea ce ea știuse dintotdeauna. Însă considera geniul ca o chestiune de voință. Încercase cu o energie sălbatică să se dedice studiului muzicii; n-ar fi fost exclus ca la drept vorbind să nu fi avut simț muzical, însă avea zece degete care jinduiau după clapele pianului și avea și determinarea necesară; făcea exerciții ziua întreagă și își mâna degetele ca pe zece boi slabi de jug care ar fi trebuit să smulgă ceva nemaipomenit de greu din pământ. Se apucase de pictură în același spirit. Încă de pe când avea cincisprezece ani îl considerase pe Walter drept un geniu, pentru că avusese dintotdeauna intenția să se mărite numai cu un geniu. Nu-i permitea să nu fie. Iar când îi constată eșecul, se apără cu toată sălbăticia împotriva acestei schimbări lente, sufocante în atmosfera vieții. Tocmai acum ar fi avut Walter nevoie de căldură omenească, și când simțea că-l chinuiește propria neputință se agăța de ea ca un copil care caută laptele și somnul, însă trupul mic, nervos al Clarissei nu avea nimic matern. I se părea că ar fi fost folosită de un parazit care căuta să se cuibărească în ea și i se refuza atunci. Îl disprețuia și îl batjocorea pentru felul în care el căuta o căldură aburită de spălătorie în preajma ei. Se poate să fi fost din partea ei o cruzime. Însă voia să fie consoarta unui om mare și se lupta deci cu destinul.

Ulrich îi oferi Clarissei o țigară. Ce ar mai fi putut să-i spună după ce-i divulgase, cu atâta lipsă de menajamente, exact ce gândea. Fumul țigărilor lor, învăluit în razele soarelui de seară, se uni la oarecare depărtare de ei.

„Cât știe Ulrich din toate acestea?" gândea Clarisse așezată pe moviliță ei. „Ah, ce-ar putea el de altfel să înțeleagă de pe urma unei asemenea dureri!" Își amintea cum fața lui Walter se descompunea, trădând o suferință care-l anihila cu totul, când îl asaltau chinurile muzicii și ale senzualității, iar rezistența ei transforma situația într-una disperată; nu – presupunea ea – din monstruozitățile acestea ale unui joc al iubirii desfășurându-se parcă pe înălțimile Himalayei, alcătuit din dragoste, dispreț, spaimă și din obligațiile pe care le impun înălțimile sublimului, despre toate acestea Ulrich nu știa nimic. Ea nu avea o părere prea favorabilă despre matematică și nu-l considerase niciodată la fel de înzestrat ca Walter. Era inteligent, era logic, știa multe; dar depășea cu ceva starea de barbarie? E adevărat, pe vremuri juca tenis incomparabil

mai bine decât Walter și își mai amintea că la serviciile lui atât de viguroase simțise intens că omul acesta avea să realizeze ce voia, așa cum nu simțise niciodată în legătură cu pictura, muzica sau gândirea lui Walter. Reflectă: „Poate știe totul despre noi și nu spune nimic!“ În ultimă instanță, mai înainte făcuse o aluzie străvezie la eroismul ei. Tăcerea dintre ei era acum extrem de tensionată.

Însă Ulrich considera: „Ce drăguță era Clarisse acum zece ani; pe jumătate încă un copil, plină de o încredere înfocată în viitorul nostru, al fiecăruia dintre noi trei“. Dezagreabilă pentru el fusese la drept vorbind doar o singură dată, atunci când ea și Walter se căsătoriseră; se manifesta la ea acel nesuferit egoism al cuplului, care face ca femeile tinere, îndrăgostite la modul ambițios de bărbatul lor să fie atât de des insuportabile pentru alți bărbați. „De atunci însă lucrurile s-au îmbunătățit mult în sensul acesta“, gândi el.

15
Bulversare spirituală

El și Walter erau tineri în vremea aceea, de pe acum uitată, curând după schimbarea secolului, când multă lume își închipuia că și secolul ar fi fost tânăr.

Veacul care tocmai fusese înmormântat nu se distinsese de fapt prin nimic deosebit în cea de-a doua sa jumătate. Dăduse dovadă de înțelepciune în domeniile tehnicii, comerțului și al cercetării, însă în afara acestor focare de energie se menținuse liniștit și înșelător ca o mlaștină. Se putea lăuda că știuse să picteze ca vechii maeștri, că făcuse poezie ca Goethe și Schiller și că-și construise casele în stil gotic și renascentist. Imperativele idealului prezidaseră cam în felul unei prefecturi de poliție asupra tuturor manifestărilor vieții. Însă în virtutea acelei legi secrete a spiritului care nu le permite oamenilor nici o imitație fără să o lege și de o exagerare, totul se făcea pe vremea aceea cu o corectitudine artistică niciodată atinsă de modelele admirate, ale cărei urme mai pot fi văzute și astăzi pe străzi și în muzee și – fie că are sau nu vreo legătură – femeile la fel de caste și timide ale acelei epoci trebuiau să poarte veșminte care să le acopere de la urechi și până la pământ, dar etalând în același timp un bust planturos și un posterior voluptuos. De altfel, din tot felul de motive, despre nici o altă epocă din trecut nu se știu atât de puține lucruri ca despre acele trei până la cinci decenii care despart propria noastră vârstă de douăzeci și ceva de ani de aceeași etate a taților noștri. Din acest motiv, ar fi util să ne aducem aminte că în vremurile rele apar case și poezii înfiorătoare după principii la fel de lăudabile ca în vremurile cele bune;

că toți cei care iau parte la distrugerea reușitelor unei perioade anterioare bune au simțământul că în realitate le fac și mai bune; și că tinerii lipsiți de vlagă ai unor asemenea vremuri sunt la fel de încrezuți în propria lor vigoare ca toți oamenii noi din toate celelalte epoci.

Se petrece de fiecare dată un fel de miracol când, după o asemenea epocă plată, alunecând pe nesimțite ca pe o pantă, survine deodată un mic urcuș al spiritului, așa cum se întâmpla în acele vremuri. Din spiritul liniștit, ca un strat de ulei pe apă, al ultimelor două decenii ale secolului al nouă-sprezecelea se stârnise deodată în întreaga Europă o febră înaripată. Nimeni nu știa precis ce era pe cale să se întâmple; nimeni n-ar fi fost în stare să spună dacă avea să fie vorba de un om nou, o nouă morală, sau poate de o restructurare a societății. Astfel că fiecare spunea pe această temă ce-i convenea. Însă pretutindeni se ridicau oameni care să lupte împotriva vechiului. De pretutindeni apăruse dintr-odată omul potrivit la locul potrivit; și, fapt de o importanță de netăgăduit, oameni deținând spirit practic de inițiativă s-au găsit laolaltă cu cei cu spirit de inițiativă intelectuală. S-au dezvoltat atunci talente care mai devreme fuseseră înăbușite sau care nu luaseră parte în nici un fel la viața publică. Erau cât se poate de deosebite între ele, iar contradicțiile dintre țelurile lor erau ireconciliabile. Era iubit supraomul și era iubit subomul; erau venerate sănătatea și soarele și era venerată fragilitatea tinerelor fete bolnave de piept; existau entuziaști ai cultului eroilor și entuziaști ai cultului omului obișnuit; oamenii erau credincioși și sceptici, firești și prețioși, robuști și morbizi; visau alei și castele vechi, grădini întomnate, bazine sticloase, pietre prețioase, hașiș, maladii, demoni, dar și preerii, orizonturi neîngrădite, furnale și uzine, trupuri nude încleștate în luptă, răscoale ale celor înrobiți de muncă, perechea originară și zdrobirea orânduirilor sociale. Existau firește contradicții și lozinci de luptă cât se poate de diferite, însă aveau un suflu comun; dacă am analiza acea epocă, ar ieși la iveală ceva absurd, cum ar fi un cerc în colțuri, despre care s-ar susține că ar fi alcătuit din fier lemnos, însă în realitate totul se contopește într-o singură semnificație luminoasă. Această iluzie, care-și găsea întruparea în data magică a sfârșitului unui secol și începutul altuia, era atât de puternică, încât unii se aruncau entuziasmați în veacul cel nou, încă virgin, în vreme ce alții se mai lăsau să alunece, repede, încă o dată, în cel vechi, ca într-o casă din care oricum aveau să se mute, fără ca aceste două atitudini să fie resimțite ca deosebite una de alta.

Dacă nu vrem, nu suntem așadar obligați să apreciem excesiv această „mișcare“ care ține acum de domeniul trecutului. Ea s-a consumat oricum doar în acea pătură socială subțire, instabilă, a intelectualilor unanim disprețuiți, în ciuda tuturor deosebirilor de concepții dintre ei, de către oamenii cu convingeri de nezdruncinat care, mulțumită lui Dumnezeu, au

ajuns iarăși astăzi în vârf, și nu a afectat mulțimea. Dar, chiar dacă această „mișcare“ nu deveni un eveniment istoric, un eveniment oricum fusese, iar cei doi prieteni, Walter și Ulrich, trăiseră o clipă în licăririle acestuia pe când erau încă tineri. Prin confuzia de convingeri străbătea ceva, ca atunci când mulți arbori se înclină deodată sub aceeași rafală de vânt, un spirit sectar și meliorist, conștiința binecuvântată a unei izbucniri și a unui început, o mică renaștere și o reformă, așa cum le este dat să cunoască doar timpurilor celor mai bune, iar cei care ar fi pășit atunci pentru întâia oară în lume ar fi simțit de la primul colț adiindu-le pe obraji suflul spiritului.

16
O tainică afecțiune a timpului

Așadar, atunci, nu cu mult în urmă, ei fuseseră într-adevăr doi tineri – își aminti Ulrich când rămase iarăși singur – pentru care cele mai de seamă acte de cunoaștere avuseseră loc nu numai înaintea tuturor celorlalți, ci, încă și mai mult, pentru amândoi concomitent, căci unul din ei nu trebuia decât să deschidă gura ca să spună ceva nou pentru ca celălalt să fi și formulat aceeași descoperire epocală. Este ceva ciudat în jurul prieteniilor dintre oamenii foarte tineri; sunt ca un ou care își prefigurează în germene splendidul său viitor de pasăre, însă lumii nu îi prezintă nimic altceva decât conturul său cam inexpresiv de ou, care nu poate fi deosebit de nici un alt ou. Vedea limpede în fața ochilor camera de elev și de student în care se întâlneau, când după primele sale ieșiri în lume el se reîntorcea pentru câteva săptămâni acasă. Masa de lucru a lui Walter, acoperită cu desene, notițe și partituri, iradiind de strălucirea viitorului unui om celebru, și rafturile înguste de cărți, unde Walter se oprea uneori febril, asemenea Sfântului Sebastian la stâlpul torturii, cu lumina lămpii în părul său frumos pe care Ulrich i-l admirase întotdeauna în taină. Nietzsche, Altenberg, Dostoievski, sau oricine ar fi fost autorul din care tocmai citiseră, trebuiau să se resemneze să rămână răspândiți pe jos sau pe pat când nu mai erau de trebuință, și fluxul discuției nu mai suferea nici o întrerupere, cât de mică, pentru a-i pune ordonat la locul lor. Trufia tinereții, pentru care până și spiritele cele mai elevate nu servesc decât când îi sunt pe plac, i se părea emoționantă în acea clipă. Căuta să-și amintească de discuțiile lor. Erau ca un vis din care la deșteptare mai prinzi doar ultimele reflexe ale somnului. Medită cu o ușoară uimire: dacă noi făceam atunci unele afirmații, ele aveau desigur și un alt scop decât cel de a fi juste, și anume cel de a ne afirma pe noi înșine! Cu mult mai puternic este în tinerețe impulsul de a iradia lumină decât de a vedea

în jur la lumina zilei; amintirea acelui simțământ de tinerețe, purtat parcă pe raza de lumină, o percepea acum ca pe o pierdere dureroasă.

Lui Ulrich i se părea că la începutul vieții sale de adult căzuse într-un soi de resemnare generală care, în ciuda unor învolburări ocazionale, repede calmate, se risipea într-o pulsație confuză, apatică. Ar fi fost greu de spus în ce consta acea schimbare. Erau acum dintr-odată mai puțini oameni de seamă? Departe de o asemenea situație! De altfel, ei nici nu constituiau aici obiectul discuției; superioritatea unei epoci nu depindea de ei, așa cum nici filistinismul deceniilor al șaptelea și al nouălea nu reușise să înăbușe evoluția lui Hebbel și Nietzsche, iar aceștia nici nu remediaseră lipsa de spiritualitate a contemporanilor lor. Ajunsese viața în general într-un impas? Nu; devenise chiar mai viguroasă! Existau acum mai multe contradicții paralizante decât înainte? Nici n-ar fi putut exista mai multe! Nu se săvârșiseră înainte vreme nici un fel de acte absurde și criminale? Cu grămada! Între noi fie spus: lumea se dădea în vânt după oamenii slabi și nu-i mai lua în seamă pe cei puternici; se întâmpla ca nătărăii să joace roluri conducătoare, iar cei cu mari înzestrări să pară niște excentrici; în ciuda acestor chinuri ale facerii prin care treceau vremurile, pe care le considera decadente și morbide, omul de rând de origine germanică continua să își citească netulburat revistele ilustrate familiale și vizita în droaie incomparabil mai numeroase palatele de cristal și expozițiile academice decât galeriile avangardiștilor; lumea politică îndeosebi nu acorda nici cea mai mică atenție vederilor exprimate de oamenii noi și revistele lor, iar instituțiile publice se mențineau izolate de ceea ce era nou ca prin niște cordoane sanitare. Nu s-ar putea spune la drept vorbind că de atunci toate s-au îndreptat? Oameni care înainte erau doar în fruntea unor mici secte au ajuns între timp celebrități vârstnice; editorii și negustorii de artă au făcut avere; câte ceva nou se întemeiază mereu; toată lumea vizitează atât palatele de cristal, cât și galeriile avangardiștilor, precum și grupurile secesioniste ale secesiunii; revistele se modernizează; oamenilor de stat le place să se afișeze drept cunoscători ai diferitelor domenii ale artelor frumoase, iar ziarele scriu istorie literară. Așadar, ce s-a pierdut?

Ceva imponderabil. Un semn prevestitor. O iluzie. Ceea ce se întâmplă, să spunem, când un magnet eliberează firele de pilitură de fier și ele se amestecă iarăși. Ca atunci când firele unui ghem se încâlcesc din nou. Ca atunci când un arc prea întins se destinde. Ca atunci când o orchestră începe să cânte fals. Oricum, nu s-ar fi putut desluși acum nici un fel de detalii care să nu fi fost posibil de identificat și înainte, însă toate circumstanțele se modificaseră abia perceptibil. Ideile, a căror influență fusese înainte vagă, deveniseră acum pregnante. Culegeau acum faimă persoane care înainte n-ar fi fost luate în serios. Ceea ce fusese brutal se îmblânzise, ceea ce fusese scindat tindea să se reunească, cei independenți făceau concesii de dragul confirmării,

gustul deja format era asaltat de noi îndoieli. Limitele bine conturate deveneau pretutindeni confuze și o anumită capacitate nouă, indescriptibilă, de adaptare scotea acum la iveală pe primul plan oameni și idei noi. Aceste prezențe noi nu erau rele, fără îndoială că nu; nu, era faptul că prea mult rău se amesteca în ceea ce era bun, prea multă eroare în adevăr și prea mult spirit de acomodare în ceea ce ar fi trebuit să rămână semnificația limpede. Se părea că ar fi existat o anumită proporție favorabilă în care elementele acestui amestec aveau cele mai multe șanse de reușită; un adaos subtil, dar suficient, de surogat prin care într-adevăr geniul să apară ca genial și talentul ca îndreptățind speranțe, așa cum, în opinia unora, un anumit adaos de smochine prăjite sau cicoare îi conferă cafelei adevărata aromă de cafea, și dintr-odată toate pozițiile privilegiate și importante în domeniul spiritului fuseseră ocupate de asemenea oameni și toate deciziile erau luate acum potrivit cu vederile lor. Nu se poate spune că ceva anume ar fi produs o asemenea situație. Nici nu s-ar putea spune cum s-a ajuns în această situație. Nu are nici un rost să atacăm persoane, sau idei, sau anumite fenomene. Talentele nu lipsesc, nici bunăvoința și nici chiar personalitățile. E ca și cum s-ar spune că lipsește totul sau nu lipsește nimic; e ca și cum s-ar fi schimbat sângele din vinele oamenilor sau aerul pe care-l respiră, o boală misterioasă ar fi anihilat toate micile indicii de genialitate existente în epoca precedentă, dar în schimb totul scânteiază de noutate și până la urmă nici nu se mai știe dacă într-adevăr lumea s-a făcut mai rea sau dacă doar noi am îmbătrânit. Atunci, în cele din urmă se poate spune că s-a ivit o epocă nouă.

Așadar, în felul acesta se schimbase epoca, întocmai ca o zi care începe cu un cer albastru, senin, și care se încețoșează treptat, iar epoca aceasta nu fusese atât de cordială încât să-l mai aștepte pe Ulrich. El își lua revanșa față de timpul său considerând cauza acestor schimbări tainice, care constituiau maladia timpului și care distrugeau geniul, ca nefiind altceva decât o stupiditate cu totul comună. Nu înțelegea câtuși de puțin o asemenea categorisire ca fiind ceva peiorativ. Căci dacă prostia n-ar semăna, văzută dinăuntru, ca două picături de apă cu talentul, dacă văzută din afară n-ar putea să pară progres, geniu, speranță, ameliorare, atunci nimeni n-ar mai vrea să fie prost și n-ar mai exista prostie. Cel puțin ar fi ușor de combătut. Însă din nefericire prostia are ceva infinit de fascinant și firesc. Dacă, de exemplu, cineva consideră că o reproducere cromolitografică reprezintă o realizare de o valoare artistică superioară față o pânză pictată în ulei, există un anumit adevăr în această opinie, ceea ce poate fi demonstrat cu mai multă certitudine decât afirmația că Van Gogh a fost un mare artist. Tot astfel e facil și lucrativ să fii mai consistent ca dramaturg decât Shakespeare sau mai echilibrat ca narator decât Goethe, și o platitudine temeinică cuprinde mai multă umanitate decât o nouă descoperire. Orice s-ar spune, nu există nici o idee impor-

tantă pe care prostia să nu se priceapă să o folosească, căci ea se mișcă pretutindeni și poate îmbrăca toate straiele adevărului. În schimb adevărul n-are decât o singură mantie și un singur drum și este întotdeauna în dezavantaj.

După o vreme însă Ulrich avu o viziune pe această temă. Își închipui anume că marele filozof al Bisericii Catolice Toma d'Aquino, mort la 1274, după ce cu o trudă indicibilă adusese gândirea epocii sale în cea mai bună ordine, ar fi purces încă mai temeinic în profunzime și și-ar fi încheiat opera; apoi, printr-o grație cu totul specială, rămas încă tânăr, ar fi ieșit, cu multe catastife *in-folio* sub braț pe poarta boltită a casei sale și un tramvai electric i-ar fi trecut huruind pe sub nas. Uimirea neînțelegătoare a bunului *doctor universalis*, cum era numit în trecut celebrul Aquino, îl amuza pe Ulrich. Un motociclist se apropia pe strada pustie, cu brațele și picioarele flectate, însuflețind cu tunetul motorului întreaga perspectivă. Pe chip îi era imprimată seriozitatea unui copil care zbiară din răsputeri pentru a fi luat în seamă. Privindu-l, Ulrich își aminti de imaginea unei renumite jucătoare de tenis, pe care o văzuse într-un ziar cu câteva zile înainte; se înălța în vârful picioarelor, își dezgolise gamba până la jartieră, celălalt picior zvâcnise în sus spre cap, în timp ce se sălta cu racheta mult ridicată ca să primească o minge, păstrând mereu expresia unei guvernante englezoaice. Pentru aceeași revistă fusese fotografiată și o înotătoare, căreia tocmai i se făcea un masaj după concursul la care participase; la ambele extremități era asistată de câte o femeie cu aer sobru, purtând îmbrăcăminte de stradă, iar ea era goală, întinsă pe spate pe un pat, cu un genunchi ridicat, într-o poză de abandon, iar maseurul își sprijinea mâinile de acest genunchi și, îmbrăcat într-un halat de medic, privea din această fotografie cu aerul că trupul acestei femei ar fi fost o halcă de carne jupuită, agățată de cârlig în măcelărie. Astfel de lucruri începeau atunci să fie văzute, și într-un fel trebuiau acceptate ca atare, așa cum oamenii acceptau zgârie-norii și electricitatea. „Nu poți să te mânii pe timpul în care trăiești fără să suporți tu însuți consecințele", simțea Ulrich. De altfel, el era în orice clipă dispus să agreeze asemenea manifestări ale vieții. Ceea ce nu era în stare să facă era să iubească fără rezerve aceste manifestări, așa cum i-ar fi dictat starea de bine în societate; de multă vreme persista un aer de neplăcere și silă peste tot ceea ce făcea și trăia el, o umbră de neputință și însingurare, o repulsie universală, căreia el nu-i putea găsi remediul și echilibrul. Uneori se simțea întocmai ca și cum s-ar fi născut cu o înzestrare pentru care în momentul de față nu găsea nici un fel de utilizare.

17

Efectul pe care-l are un om fără însușiri asupra unui om cu însușiri

În timp ce Ulrich discuta cu Clarisse, nici unul din ei nu remarcase că muzica din spatele lor se întrerupea uneori. În asemenea intervale Walter se apropia de fereastră. Nu-i putea vedea, însă simțea că se opriseră dincolo de distanța până la care i-ar mai fi zărit. Îl chinuia gelozia. Extazul vulgar al muzicii grav senzuale îl atrăgea îndărăt. În spatele său pianul era desfăcut ca un așternut pe care l-ar fi mototolit cineva care nu dorea să se deștepte pentru a nu fi nevoit să privească în față realitatea. Îl tortura invidia unui paralitic care îi simte pe cei sănătoși mergând alături și nu reușea să se decidă să li se alăture; căci suferința nu-i oferea nici o șansă de împotrivire.

Când Walter se scula dimineața și trebuia să se grăbească spre serviciu, când peste zi sta de vorbă cu oamenii și când după-amiaza se întorcea printre ei spre casă, simțea că este un om important, destinat unor realizări deosebite. Credea atunci că vede totul altfel; puteau să-l emoționeze lucruri din preajma sa pe lângă care alții treceau nepăsători, iar acolo unde alții întindeau necumpănit mâinile spre câte ceva, mișcarea propriului său braț se transforma pentru el într-o adevărată aventură spirituală sau într-o autocontemplativă amorțeală paralizantă. El era un om sensibil și simțurile sale erau în permanență mânate de îngândurări indecise, peste hârtoape, văi și dealuri unduitoare; nu rămânea niciodată indiferent, ci vedea în toate o fericire sau o nefericire și avea de obicei prilejuri de reflecții animate. Asemenea oameni exercită o atracție neobișnuită asupra altora, pentru că agitația morală în care se găsesc necontenit li se transmite acestora; în conversațiile lor totul dobândește o semnificație personală și, cum cei care intră în relații cu ei trebuie să se preocupe în permanență de ei înșiși, își asigură astfel o plăcere care altminteri n-ar putea fi obținută decât contra unui onorariu la un psihiatru sau la un psihanalist, și cu deosebire trebuie adăugat că, în împrejurări ca acestea, interlocutorii se simt și ei bolnavi, în vreme ce Walter reușea, din motive pe care ceilalți nu le descifraseră până atunci, să-i facă să se simtă cât se poate de importanți. Cu această însușire de a iradia preocupări față de propria persoană spirituală Walter o cucerise și pe Clarisse, înlăturându-și cu timpul toți rivalii; cum pentru el totul devenea o mișcare etică, putea să vorbească în mod convingător despre imoralitatea ornamentelor, igiena formelor simple și adierile cu miros de bere ale muzicii lui Wagner, așa cum pretindea noul gust artistic și îl intimidase până și pe viitorul său socru, care avea un intelect de pictor asemenea unei cozi rotate de păun. Era deci în afară de orice îndoială că Walter putea să considere că înregistra anumite succese.

Cu toate acestea, îndată ce ajungea acasă, plin de impresii și proiecte, care erau poate mai mature și mai noi decât oricând înainte, o schimbare descurajatoare se petrecea în el. Nu avea nevoie decât să așeze o pânză pe șevalet sau să aștearnă o foaie de hârtie pe birou, ca aceasta să constituie semnalul unei fugi înfricoșătoare din fața inimii sale. Capul îi rămânea limpede, și planul pe care-l alcătuise acolo plutea mai departe într-o atmosferă foarte transparentă și precisă, ba chiar se desfăcea și se preschimba în două sau mai multe proiecte în măsură să rivalizeze în ce privește rangul, însă legătura dintre mintea sa și primele gesturi necesare pentru realizare era ca întreruptă. Walter nu se putea decide nici măcar să miște un deget. Nici nu se mai ridica din locul unde se așezase, iar gândurile îi alunecau dincolo de tema la care lucra precum zăpada care se topește în clipa în care a nins. Nu știa cum trecea timpul, dar până să-și dea seama se făcea seara și cum, după câteva asemenea experiențe, se întorcea acasă de la început pătruns de frica lor, săptămâni întregi începură să lunece și să se scurgă parcă într-o somnolență tulbure. Simțământul acesta de neputință îi încetinea acum toate mișcările și hotărârile și începu să sufere de o melancolie amară, iar incapacitatea de a mai acționa devenise o durere care adesea îi stăruia în spatele frunții ca o hemoragie gata să-l podidească pe nas, de îndată ce ar fi vrut să se apuce de ceva. Walter se speria ușor și manifestările pe care le constata în propria persoană nu numai că-l împiedicau să mai lucreze, ci îl și înspăimântau în asemenea măsură, încât adesea avea impresia că erau începutul unui proces de degradare mentală pentru că i se păreau independente de propria voință.

Însă în timp ce în cursul ultimului an starea sa se înrăutățise constant, găsise pe de altă parte un ajutor miraculos într-un gând pe care până atunci nu-l prețuise niciodată îndeajuns. Gândul nu era altul decât acela că Europa în care era silit să trăiască se afla într-o stare de degenerescență fără speranță. În epocile în care, privite din exterior, lucrurile merg bine, în timp ce lăuntric ele trec prin decăderea pe care o cunosc probabil toate cele ce există, deci și în evoluția spirituală, dacă nu este în permanență întreținută cu eforturi deosebite și cu idei noi, întrebarea care s-ar impune este ce anume s-ar putea face pentru a remedia situația; însă învălmășeala de aspecte înțelepte, stupide, infame, frumoase este în asemenea perioade atât de densă și încâlcită, încât după toate aparențele multora li se pare mai simplu să creadă într-o taină inexplicabilă; astfel ei prevestesc o decădere inexorabilă a ceva anume, care se sustrage unei definiții precise și rămâne cu solemnitate vag. La urma urmei, este cu totul irelevant dacă e vorba aici de rasă, de vegetarianism sau de suflet, căci, așa cum e cazul cu orice pesimism sănătos, ceea ce interesează este doar să existe ceva inevitabil de care să se poată agăța argumentele. La rândul său, Walter, deși în anii săi mai buni obișnuise să râdă de asemenea doctrine, ajunsese acum, când începuse să le practice el

însuși, să le descopere mai curând marile avantaje. Dacă până atunci *el* fusese cel incapabil să lucreze, ceea ce îi provoca nemulțumirea, acum *epoca* era cea incapabilă, iar el era sănătos. Viața sa, care nu-l dusese nicăieri, dobândi în acel moment o explicație magnifică, o justificare în termeni seculari, deodată demnă de ea însăși și chiar părea un mare sacrificiu când lua în mână penelul sau tocul, ca apoi să le pună deoparte.

Cu toate acestea, Walter avea încă de dus lupte cu sine însuși, iar Clarisse îl turmenta. Ea nu voia să se lase atrasă în discuții critice despre spiritul vremii, credea pur și simplu în geniu. Ce anume era geniul, nu știa, însă tot corpul începea să-i tremure și să i se încordeze când era adus în discuție; îl simți sau nu-l simți, acesta era singurul ei criteriu. Pentru el, ea rămăsese fetița crudă de cincisprezece ani. Ea nu înțelesese niciodată cu adevărat sensibilitățile lui și el nu reușise să o domine niciodată. Însă oricât de rece, dură și uneori entuziastă era, cu voința ei înflăcărată, nesubstanțială, avea o capacitate misterioasă de a-l influența, ca și cum prin ea i-ar fi parvenit impulsuri dintr-o direcție cu neputință de adaptat la cele trei dimensiuni ale spațiului. Uneori i se părea că era aici ceva nefiresc. Simțea aceasta mai ales atunci când făceau muzică împreună. Interpretarea Clarissei era aspră și incoloră, ascultând de o lege a excitațiilor, pentru el străină; când trupurile lor atingeau o incandescență prin care începeau să se străvadă sufletele, percepea această stare cu o intensitate stranie. Ceva nelămurit se dezlănțuia atunci și amenința să-și ia zborul odată cu spiritul ei. Se stârnea dintr-un hău tainic în ființa ei, care ar fi trebuit să rămână cu strășnicie ferecat; nu știa nici ce-i transmitea această percepție, nici ce anume era; însă îl silea să îndure o spaimă nespusă și să simtă nevoia să întreprindă ceva decisiv împotriva acestei amenințări, lucru pe care însă nu-l putea face, căci nimeni în afară de el nu remarca nimic în acea privință.

Acum o vedea prin fereastră pe Clarisse întorcându-se și simțea nelămurit că nici de data aceasta nu avea să fie în stare să reziste impulsului de a-l vorbi de rău pe Ulrich. Ulrich venise într-un moment nepotrivit. O leza pe Clarisse. El înrăutățea în mod infam în ea exact lucrurile pe care Walter nu îndrăznea să le atingă, caverna dezastrului, ceea ce era demn de compasiune, maladiv, genial la modul fatal în Clarisse, acel loc tainic unde ceva anume trăgea de niște lanțuri care într-o bună zi ar fi putut ceda. Acum ea intrase și stătea în fața lui, cu capul gol, cu pălăria de grădină în mână, iar el o privea. Ochii ei erau ironici, limpezi, tandri; poate puțin prea limpezi. Uneori el avea senzația că ea stăpânea pur și simplu o forță care lui îi lipsea. Încă de pe când era copil, el o simțise ca pe un chin care n-avea să-i lase liniște, dar evident el n-ar fi vrut niciodată ca ea să fi fost altfel; poate era taina vieții sale, pe care ceilalți doi nu o înțelegeau.

„Ce mult suferim!“ gândi. „Cred că nu se întâmplă adesea ca două ființe să se iubească atât de adânc cum suntem noi condamnați să ne iubim“. Și începu să vorbească fără tranziție:

— Nu vreau să știu ce ți-a povestit Ulo, însă pot să-ți spun că forța pe care i-o admiri atât nu e altceva decât vid!

Clarisse aruncă o privire spre pian și surâse; fără să vrea, el se așezase iarăși lângă pianul deschis. El continuă:

— Trebuie să fie ușor să nutrești simțăminte eroice, când ești de la natură nesimțitor, și să gândești în kilometri când habar n-ai ce plenitudine poate să ascundă fiecare milimetru!

Câteodată îl numeau Ulo, ca în vremea adolescenței, iar el îi iubea din acest motiv, așa cum păstrezi o venerație surâzătoare doicii de pe vremuri.

— A ajuns într-un impas! adăugă Walter. Tu nu-ți dai seama; dar să nu-ți închipui că eu nu-l cunosc bine.

Clarisse se îndoia. Walter vorbea agitat:

— Astăzi totul se năruie! Un abis insondabil al inteligenței! E un om inteligent, trebuie să recunosc; însă nu știe nimic despre forța unui suflet stăpân pe sine. Ceea ce Goethe numește personalitate, ceea ce Goethe numește ordine dinamică, despre acestea el n-are nici măcar o umbră de bănuială. „Conceptul nobil de forță și limitare, de arbitrar și legitate, de libertate și măsură, de ordine dinamică…“

Versurile i se revărsau în valuri de pe buze. Clarisse îi privea cu o uimire prietenoasă buzele, ca și când ele ar fi dat drumul unei jucării frumoase care să plutească prin aer. Pe urmă își aminti de ceva și îl întrerupse în calitatea ei de stăpână a casei, deși de vârstă fragedă:

— Nu vrei o bere?

— Da? De ce nu? Știi că beau întotdeauna câte un pahar.

— Dar n-am deloc în casă!

— Păcat că m-ai întrebat, oftă Walter. Poate că nici nu m-aș fi gândit.

Clarisse considera problema rezolvată, însă Walter era acum descumpănit și nu mai știa exact cum să continue.

— Îți mai aduci aminte de discuția noastră despre artiști? întrebă el nesigur.

— Care discuție?

— De acum câteva zile. Ți-am explicat ce înseamnă pentru un om principiul viu al formei. Nu ții minte cum am ajuns la concluzia că pe vremuri în locul morții și al mecanizării logice domneau sângele și înțelepciunea?

— Nu.

Walter era dezorientat, căuta, ezita. Dintr-odată izbucni:

— El este un om fără însușiri!

— Ce vrei să spui? întrebă Clarisse râzând ușor.

— Nimic. Întocmai, nimic!

Însă expresia îi stârnise curiozitatea Clarissei.

— Astfel de oameni există în zilele noastre cu milioanele, susținea Walter. E tipul de om pe care l-a scos la iveală prezentul! Expresia instantanee îi plăcuse și lui; ca și cum ar fi început un poem, cuvintele îl purtau mai departe, înainte de a-și da seama de înțelesul lor.

— Uită-te la el! Ce ai spune că e ? Arată el ca un doctor, ca un negustor, un pictor sau un diplomat?

— Dar nici nu e nimic din toate acestea, îi atrase atenția sec Clarisse.

— Ei, arată poate cumva ca un matematician!?

— Nu știu; nici nu știu cum trebuie să arate un matematician!

— Ai spus un lucru foarte adevărat! Un matematician nu arată în nici un fel; adică are întotdeauna un aspect atât de inteligent în general, încât nu s-ar putea spune nimic anume despre ce are cu adevărat în cap! Cu excepția clericilor romano-catolici, astăzi nimeni nu mai arată așa cum ar trebui să arate, pentru că ne slujim de capetele noastre într-un mod și mai impersonal încă decât de mâinile noastre; însă matematica a ajuns la apogeu, ea nu mai știe nimic despre sine însăși, așa cum oamenii, dacă ar ajunge vreodată să se hrănească doar cu pilule și energizante în loc de carne și pâine, n-ar mai ști nimic despre pajiști, viței și pui de găină!

Între timp Clarisse așezase pe masă cina lor frugală, asupra căreia Walter își concentră atenția; poate era tocmai ceea ce îi sugerase comparația de adineaori. Clarisse îi privea buzele. Îi aduceau aminte de mama lui, moartă acum, erau buze puternice, feminine, se îndeletniceau cu mâncatul ca și cum ar fi trebăluit prin casă; deasupra comisurii buzelor creștea o mustață tușinată. Ochii lui străluceau ca niște castane tocmai scoase din spuză, chiar și atunci când căuta o bucată de brânză în farfurie. Deși era scund și mai curând firav decât delicat în ce privește conformația fizică, el făcea impresie și aparținea acelei categorii de oameni care apar întotdeauna într-o lumină bună. Continua acum să vorbească.

— După înfățișare, n-ai putea să ghicești ce profesie are, cu toate acestea nu lasă impresia unui om care n-are nici o profesie. Ia gândește-te cum e el: știe întotdeauna ce are de făcut; poate să privească o femeie în ochi; poate în orice moment să reflecteze temeinic la orice problemă; știe să boxeze. Este talentat, are voință, e lipsit de prejudecăți, curajos, e rezistent, impulsiv, cumpănit – n-am de gând să le enumăr pe toate la rând, e liber să aibă toate calitățile acestea. Pentru că, de fapt, nu le are! Ele l-au făcut ceea ce este și i-au determinat drumul pe care s-a înscris, dar cu toate acestea nu-i aparțin. Când se înfurie, ceva râde în el, când e trist, pune la cale ceva. Dacă îl emoționează ceva, el și respinge lucrul acela. Orice comportare urâtă lui i se va părea, dintr-un punct de vedere sau altul, bună. Întotdeauna doar un

context posibil va determina pentru el felul în care să aprecieze un anumit lucru. Nimic nu e stabil în ceea ce-l privește. Totul e fluctuant, parte dintr-un întreg, din nenumărate altele, care probabil alcătuiesc un supraîntreg mai mare, despre care el însă nu are nici o idee. Așa că fiecare din răspunsurile lui este un răspuns parțial, fiecare din sentimentele lui doar un punct de vedere, pe el nu-l interesează ce este din ceea ce este, ci doar un „cum este", ca un adaos oarecare, iar atunci prezintă pentru el importanță. Nu știu dacă înțelegi ce vreau să spun?

— Ba da, spuse Clarisse. Însă eu găsesc totul acceptabil.

Fără să vrea, Walter vorbise cu semnele unei aversiuni ce lua proporții; vechiul sentiment din adolescență de a fi fost cel slab în această prietenie îi sporea gelozia. Căci, deși era convins că Ulrich nu realizase niciodată nimic în afara câtorva dovezi de inteligență, el nu putea scăpa în taină de senzația că-i era inferior din punct de vedere fizic. Imaginea pe care o schițase acum îl elibera, întocmai ca reușita unei opere de artă; nu el o izvodise din sine, ci, față de un început bun, printr-o reușită tainică un cuvânt se legă de precedentul, și în sinea sa se dizolva astfel ceva ce nu conștientiza încă. Când termină de vorbit, înțelese că Ulrich nu exprima altceva decât acest ceva dizolvat, risipit, condiția în care se înfățișau în acel moment toate aparențele.

— Acceptabil? întrebă el acum, dureros surprins. Nu se poate să vorbești serios!

Clarisse mesteca o bucată de pâine cu niște brânză cremoasă; nu putea să-i surâdă decât cu ochii.

— Mda, spuse Walter, poate că și noi gândeam astfel odinioară. Însă nu o putem considera decât ca o fază preliminară! Un astfel de om nici nu e om!

Clarisse terminase acum.

— La fel susține și el! replică ea.

— Ce susține și el?

— Ei, ce știu eu!? Că astăzi totul se destramă. Zice că totul se află într-un impas, numai el nu. Însă el nu consideră ca tine că lucrurile se prezintă atât de rău. Mi-a povestit odată o istorie mai lungă: dacă iei o mie de oameni și le analizezi natura, dai de două duzini de însușiri, simțăminte, moduri de dezvoltare, principii constructive și așa mai departe, din care sunt alcătuiți cu toții. Și dacă disecăm trupul nostru, găsim numai apă și câteva duzini de grămăjoare de materie care plutesc. Apa urcă în noi așa cum urcă în copaci și ea formează trupurile animalelor, așa cum formează și norii. Iată ceva nostim. Doar că te face să nu mai știi ce să spui despre tine însuți. Și nici ce ar trebui să faci. Clarisse chicoti. La care i-am povestit că tu te duci la pescuit cât e ziua de lungă, când ai timp liber, și că stai pur și simplu lungit pe malul apei.

— Ei și? Aș vrea să știu dacă el ar răbda să facă așa ceva măcar zece minute!? Însă *oamenii*, spuse Walter pe un ton ferm, au astfel de îndeletniciri de zece mii de ani, privesc cerul, simt căldura pământului și nu disecă faptele cum nu s-ar apuca să-și disece nici mama care i-a născut.

Clarisse nu se putu împiedica să chicotească iarăși.

— El spune că de atunci lucrurile s-au complicat foarte mult. Așa cum plutim pe apă, plutim și pe o mare de foc, o furtună de electricitate, un cer de magnetism, o mlaștină de căldură și așa mai departe. Toate însă fără să le percepem ca atare. Până la urmă nu mai rămân decât formule. Ceea ce înseamnă ele în termeni omenești nu se poate exprima bine; asta e tot. Am și uitat ce am învățat în liceu, însă într-un fel sau altul se potrivește. Iar dacă, spune el, cineva astăzi ar vrea să declare că e frate cu păsările, ca Sfântul Francisc sau ca tine, nu-i este permis să trateze lucrurile atât de ușor, ci trebuie să accepte să fie aruncat în focurile iadului, să se scurgă în pământ prin intermediul troleului unui tramvai sau să cadă cu un plescăit în vreun canal prin gura de scurgere.

— Da, da, întrerupse Walter această relatare. La început cele patru elemente se transformă în câteva duzini și până la urmă plutim pur și simplu pe relații, procese, pe niște zoaie de procese și formule, pe ceva despre care nici nu se știe dacă e un lucru, un fenomen, o fantasmă a gândirii sau Dumnezeu mai știe ce! Atunci nu mai există nici o deosebire între un soare și un chibrit, iar între gură – ca unul din capetele tractului digestiv – și celălalt capăt tot nici o deosebire! Același lucru are o sută de aspecte, aspectele o sută de relații, și de fiecare depind alte simțăminte. Creierul omenesc a izbutit să împartă cu bine lucrurile; iar lucrurile au împărțit inima omenească.

Sări în picioare, însă rămase în spatele mesei.

— Clarisse! spuse el. Omul acesta e o primejdie pentru tine! Uite, Clarisse, de nimic nu au nevoie oamenii astăzi decât de simplitate, de apropierea de pământ, de sănătate – și da, desigur, poți să spui ce vrei – și de un copil, pentru că un copil este ceea ce te leagă cel mai strâns de realitate. Ce-ți povestește ție Ulo e ceva cu totul inuman. Te asigur, eu *am* curajul când vin acasă, pur și simplu să beau o cafea, să ascult păsărelele, să ies puțin la plimbare, să schimb câteva cuvinte cu vecinii și să las ziua să se scurgă în liniște: așa este viața omului!

Tandrețea acestor imagini îl apropiase pe nesimțite de ea; dar, ca și cum sentimente paterne și-ar fi făcut auzite de departe glasul adânc, Clarisse deveni deodată încăpățânată. Fața i se închise pe măsură ce el se apropia și căpătă o expresie de ostilitate.

Când se oprise acum alături de ea, iradia din ființa lui o blândețe caldă, asemenea unui cuptor țărănesc. Clarisse șovăi o clipă în curentul acesta. Apoi spuse:

— Nu, dragul meu! Apucă repede o bucată de pâine cu niște brânză de pe masă și-l sărută grăbită pe frunte.

— Mă duc să văd dacă au apărut fluturii de noapte.

— Dar, Clarisse, spuse Walter rugător, la vremea asta știi foarte bine că nu mai sunt fluturi.

— Ei, n-ai de unde să știi!

În urmă nu mai rămase în cameră decât sonoritatea râsului ei. Cu pâinea și brânza în mână se îndepărtă pe pajiște; locurile erau liniștite și n-avea nevoie s-o însoțească nimeni. Tandrețea lui Walter se nărui în sine ca un *soufflé* scos prea curând din cuptor. Oftă adânc. Apoi se așeză ezitând iarăși la pian și intonă câteva acorduri. Cu sau fără voia lui se născură niște improvizații pe motive din operele lui Wagner și în murmurul acestei substanțe crescând incontrolabil, pe care la vremea când era orgolios și-o refuzase, degetele îi pluteau fremătând prin șuvoiul melodic. N-avea decât să se audă cât de departe! Simțea cum spinarea i se încovoaie de narcoza acestei muzici și soarta i se păru mai dulce.

18
Moosbrugger

La vremea aceea opinia publică era preocupată de cazul Moosbrugger.

Moosbrugger era un tâmplar, un bărbat masiv, cu umerii lați, fără nici o urmă de îngrășare, cu părul ca o lână cafenie și cu pumni puternici, inofensivi. Fața sa exprima o forță binevoitoare și dorința de a face ce e bine și, chiar dacă nu i-ai fi văzut aceste calități, i le-ai fi simțit după miros, după mirosul aspru, modest, uscat, de atelier, care ținea de ființa aceasta de treizeci și patru de ani și de pe urma faptului că prelucra lemnul, o îndeletnicire care cerea tot atâta cumpănire câtă încordare fizică.

Rămâneai ca înlemnit când vedeai pentru prima dată această ființă binecuvântată de Dumnezeu cu toate semnele bunătății, căci Moosbrugger era însoțit de obicei de doi jandarmi înarmați și avea mâinile legate în față cu un lanț puternic de oțel, ținut de unul din însoțitorii săi.

Când se știa privit, pe fața lui latră și bonomă, cu părul neîngrijit, purtând mustață și barba smoc, apărea un surâs; era îmbrăcat într-o haină scurtă, neagră, cu pantaloni cenușiu deschis, avea o ținută milităroasă cu pasul mare, dar surâsul acesta îi preocupa îndeosebi pe ziariștii din sala tribunalului. Ar fi putut fi un surâs încurcat sau unul viclean, unul ironic, prefăcut, dureros, alienat, sângeros, nefiresc –: evident căutau expresiile contradictorii și erau disperați să găsească în acest surâs ceva ce în mod limpede nu găseau în întreaga înfățișare onestă a omului.

Căci Moosbrugger omorâse o femeie, o prostituată de cea mai joasă speță, și încă o omorâse în modul cel mai înfricoșător. Ziariștii descriseseră în amănunte o rană la gât întinzându-se de la laringe până la ceafă, precum și două lovituri de pumnal în piept, care străpunseseră inima, apoi alte două răni în spinare în stânga, și mutilarea sânilor, care erau aproape desprinși; își exprimaseră repulsia față de toate acestea, însă nu încheiaseră înainte de a fi numărat treizeci și cinci de lovituri de pumnal în pântece și tăietura pornind cam de la buric și până la furca picioarelor, care se continua cu nenumărate alte răni mai mici pe spate, în vreme ce gâtul prezenta urme de strangulare. Nu găseau legătura între aceste orori și fața exprimând bunătate a lui Moosbrugger, deși ei înșiși erau niște oameni buni, în ciuda faptului că descriseseră întâmplarea cu profesionalism, conștiinciozitate și, în mod evident, cu o încordare care le tăia respirația. Nu se folosiseră nici de explicația cea mai probabilă, și anume că era vorba de un bolnav mintal – căci Moosbrugger mai fusese de câteva ori internat în ospicii pentru delicte similare –, în ciuda faptului că un ziarist bun se pricepe în zilele noastre admirabil în asemenea chestiuni; s-ar fi zis că pentru moment nu doreau să renunțe la ideea că aveau de-a face cu un răufăcător și că nu voiau ca evenimentul să treacă din lumea lor în cea a alienaților, iar atitudinea lor era comună cu cea a psihiatrilor, care în repetate rânduri îl găsiseră rațional, declarându-l iresponsabil de tot atâtea ori. Și mai bizar era că aceste acte maladive de violență comise de Moosbrugger, când abia deveniseră cunoscute, fuseseră resimțite de mii de oameni, care altminteri condamnau setea de senzațional a ziarelor, ca „în sfârșit ceva interesant“, atât de funcționarii grăbiți cât și de băieții lor adolescenți sau de gospodinele preocupate de grijile casnice. Firește, toți regretau suspinând faptul că existau asemenea creaturi, însă în sinea lor toți se preocupau mai mult de acest caz decât de propria lor profesie. Ba se putea întâmpla chiar în zilele acelea ca la culcare un foarte corect domn șef de serviciu sau un procurist de bancă să-i spună nevestei somnolente: „Ce-ai face tu acum dacă eu aș fi un Moosbrugger?“

Când privirea îi căzu pe această față care avea expresia unei adevărate creaturi a Domnului și pe cătușele pe care le purta, Ulrich se întoarse îndată cu spatele și-i oferi uneia din santinelele din fața tribunalului câteva țigări, întrebându-l despre convoiul care tocmai atunci ieșise pe ușă; astfel ajunse el să fie la curent; o scenă ca aceasta probabil că se mai petrecuse cândva, din moment ce o întâlnim adeseori descrisă în chip asemănător, iar Ulrich aproape că începu să creadă el însuși în autenticitatea ei, însă adevărul era că el citise pur și simplu în ziar despre respectivele împrejurări. Mai trecu încă mult până când ajunse să-l cunoască personal pe Moosbrugger, iar înainte nu izbutise să-l vadă la față decât o singură dată în timpul procesului. Probabilitatea de a afla ceva neobișnuit din ziar e cu mult mai mare decât aceea

de a cunoaște întâmplări similare prin experiență proprie; cu alte cuvinte, lucrurile esențiale se petrec astăzi în sfera abstractului, iar cele fără importanță în viața reală.

Ceea ce află Ulrich pe această cale despre povestea lui Moosbrugger fură aproximativ următoarele:

Moosbrugger fusese un copil nevoiaș, un cioban într-o așezare atât de mică încât nu avea nici măcar o uliță, și fusese atât de sărac, încât nu vorbise niciodată cu vreo fată. Pe fete putea doar să le privească de departe; la fel se prezentaseră faptele la vremea uceniciei, și mai târziu, când bătea drumurile pentru a intra calfă la vreun meșter. Ne putem imagina cum stăteau lucrurile. Nu ai voie decât să privești de departe la ceva la care râvnești la fel de firesc ca după pâine și apă. După câtăva vreme ajungi să nutrești un jind nefiresc. Îți trece prin fața ochilor, rochia i se unduiește peste gambe. Sare un pârleaz și atunci ajungi să-i vezi până și genunchiul. O privești în ochi și ochii îi devin impenetrabili. O auzi râzând, te întorci iute și zărești o față la fel de rotundă și nemișcată ca o gaură în pământ, în care tocmai s-a furișat un șoarece.

Este de înțeles deci că, și după ce o omorâse pe prima fată, Moosbrugger se justificase, spunând că era urmărit de spirite care-i vorbeau zi și noapte. Îl smulgeau din pat când dormea și-l tulburau când muncea; apoi le auzea, ziua și noaptea, vorbind unele cu altele și certându-se. Nu era o boală mintală și Moosbrugger nu putea să sufere să se vorbească despre așa ceva; chiar dacă uneori mai împodobea el însuși spusele cu amintiri de la predicile pioase pe care le auzise sau le mai aranja conform cu sfaturile de a simula care i se dădeau prin închisori, însă materia pentru toate aceste istorii exista; estompându-se doar câte puțin uneori când nu i se da un timp atenție.

Tot astfel i se întâmpla în timpul peregrinărilor. Iarna un tâmplar găsește anevoie de lucru și Moosbrugger era cu săptămânile pe drumuri. Uneori umbli așa toată ziua, ajungi într-un loc și acolo nu găsești nici un adăpost. Trebuie să bați drumurile până noaptea târziu. N-ai bani de masă, așa că bei un rachiu, până când ți se aprind două lumânări în spatele ochilor și trupul merge singur mai departe. La azilul de noapte nu mai ai chef să rogi să-ți dea un adăpost, chiar dacă acolo găsești o supă fierbinte, în parte din cauza păduchilor și în parte din cauza moralei sâcâitoare pe care ți-o fac; așa că mai bine cerșești câțiva bănuți și te strecori în fânul unui țăran. Fără să-i mai ceri voie, firește, căci trebuie să te tot rogi de el și să mai fii și insultat pe deasupra. Dimineața, desigur, urmează certuri și acuzații de violare a proprietății, vagabondaj, cerșetorie, și până la urmă te trezești cu un cazier tot mai lung, consultat de fiecare nou judecător ce-și dă și mai multă importanță, ca și cum Moosbrugger însuși ar fi putut fi înțeles doar prin asemenea condamnări.

Apoi te mai gândești ce înseamnă să nu poți să te speli decent zile și săptămâni întregi. Pielea devine atât de rigidă încât nu mai poți face decât mișcări grosolane, chiar dacă ai vrea să faci gesturi tandre, iar sub o asemenea crustă îți înțepenește și sufletul viu din tine. Se prea poate ca mintea să-ți fie atinsă mai puțin, să fii în stare să faci ceea ce se cuvine în mod chibzuit; s-ar putea chiar ca mintea să mai ardă ca o luminiță într-un uriaș far ambulant, năpădit de râme strivite sau de lăcuste, însă tot ceea ce îți alcătuiește personalitatea e zdrobit, iar ceea ce se deplasează e doar o substanță organică colcăitoare. Moosbrugger rătăcind astfel prin câte un sat sau chiar pe un drum singuratic întâlnea procesiuni întregi de femei. Întâi una, apoi, o jumătate de oră mai târziu, iarăși o femeie, și chiar dacă apăreau la intervale de timp atât de mari și nu aveau nimic de-a face una cu alta, erau totuși procesiuni întregi. Mergeau dintr-un sat în altul sau ieșiseră doar puțin în fața casei, aveau șaluri groase sau jachete care le încolăceau ca șerpii șoldurile, intrau în încăperi călduroase, își urmau copiii sau erau atât de singure pe drum încât ai fi putut să le dobori cu o piatră ca pe ciori. Moosbrugger susținea că el nu avea cum fi un asasin sexual, căci îl însuflețiseră doar sentimente de aversiune față de aceste femei, iar afirmația sa nu pare falsă, căci pretindem că înțelegem chiar și o pisică stând în fața unei cuști în care sare în sus și în jos un canar gălbui și durduliu; sau care prinde un șoarece, îi dă drumul, îl prinde din nou doar ca să-l mai vadă fugind o dată; ce e un câine care aleargă după o bicicletă în mișcare, mușcând-o doar în joacă, el, prietenul omului? În raportarea față de ceea ce este viu, în mișcare, rostogolindu-se mut în fața noastră sau alunecând și tupilându-se există o aversiune înnăscută față de un seamăn al nostru, o creatură care se bucură de propria-i viață. Ce ar trebui să facem la urma urmei dacă o asemenea creatură mai și țipă? Putem doar să ne venim în fire sau, dacă așa ceva nu este cu putință, să-i apăsăm fața la pământ și să-i umplem gura cu bulgări.

Moosbrugger era doar o calfă de tâmplar, un om cu totul singuratic, și deși în toate locurile unde lucrase fusese simpatizat de confrați, nu avea nici un prieten. Cel mai puternic dintre instincte îi întorcea din când în când cu totul pe dos făptura și într-un fel feroce; însă poate că în realitate nu-i lipsise, cum spunea el, decât educația și ocaziile să facă cu totul altceva din viața lui, să ajungă un înger exterminator sau un incendiator de teatre, un mare anarhist; căci pe anarhiștii care urzeau conjurații el îi considera cu dispreț ca fiind niște impostori. Era în mod evident bolnav; dar, chiar dacă era limpede că firea sa maladivă îi determina comportarea, izolându-l de semeni, lui aceasta i se părea ca un simțământ mai înalt și mai puternic al ființei sale. Viața lui întreagă fusese doar o luptă, o luptă ridicol și înfricoșător de neajutorată, pentru a smulge o justificare pentru ea însăși. Ca ucenic încă strivise degetele unui maistru care voise să-l lovească. De la un altul dispăruse

cu banii; din nevoia de dreptate, cum spunea el. Nu rămânea nicăieri timp îndelungat; atâta vreme cât în felul lui de a munci, sărac la vorbă, cu o liniște prietenoasă și cu umerii lui uriași, așa cum se întâmpla întotdeauna la început, îi ținea pe ceilalți la distanță, rămânea locului; îndată ce începeau să se poarte cu el mai familiar și lipsit de respect, ca și cum ar fi înțeles ce se petrecea cu el, pornea mai departe, căci îl cuprindea un simțământ nefiresc, ca și cum nu s-ar mai fi simțit bine în propria lui piele. Odată plecase prea târziu; atunci patru zidari de pe un șantier se vorbiseră să-l determine să le simtă superioritatea și să-l răstoarne de pe schela de la ultimul etaj; îi și auzea chicotind și urcând în spatele lui, și atunci se aruncă cu toată forța lui nemăsurată asupra lor, îl azvârlise pe unul din ei două etaje în jos și le rupsese brațele altor doi. Faptul că fusese pedepsit pentru fapta sa îl zdruncinase, cum spunea el. Plecă de acolo. În Turcia; apoi îndărăt, căci pretutindeni lumea se coaliza împotriva lui; nu exista nici o formulă magică împotriva acestei conjurații și nici un act de bunătate.

Asemenea vorbe le învățase cu sârg prin ospicii și închisori; frânturi franțuzești și latinești, pe care le folosea în locurile cele mai nepotrivite în vorbirea sa, de când înțelesese că posedarea acestor limbi era ceea ce le dădea stăpânilor dreptul să „dezbată“ cu privire la soarta lui. Din același motiv se străduia și la proces să vorbească o limbă germană cât mai curată, spunea, de exemplu, „asta trebuie să slujească drept bază a brutalității mele“ sau „mi-o închipuisem ca fiind încă și mai inumană decât le prețuiesc eu de obicei pe femeile de felul acesta“; când însă constata că nici astfel nu făcea impresie, atunci adopta o poză teatrală măreață și se califica pe sine însuși drept un „anarhist teoretic“, care ar fi putut să se lase salvat oricând de social-democrați dacă ar fi vrut să primească ceva de la acești josnici exploatatori evrei ai neștiutorului popor muncitor: aici stăpânea la rândul său o „știință“, un domeniu în care nu-l puteau urmări nici prezumțiile erudite ale judecătorilor săi.

De obicei, această atitudine făcea ca autoritățile judiciare să acorde o atenție plină de respect „inteligenței sale remarcabile“, cu care era creditat, și pedepse mai aspre, dar, la urma urmei, orgoliul său astfel adulat percepea audierile ca reprezentând momentele cele mai de preț ale vieții sale. Din acest motiv el nu ura pe nimeni la fel de ardent ca pe psihiatrii care credeau că pot dispune de ființa lui atât de complexă cu câteva neologisme, ca și cum pentru ei ar fi fost în discuție de un caz obișnuit. Cum se întâmplă întotdeauna în astfel de situații, aprecierile medicale în ce privește sănătatea sa mintală fluctuau sub presiunea reprezentărilor juridice, supraordonate, a expertizelor medicale, iar Moosbrugger nu pierdea nici o ocazie ca în ședințele publice ale procesului să nu-și dovedească superioritatea asupra psihiatrilor și să-i demaște ca pe niște neghiobi umflați și niște șarlatani cu totul neștiutori și care, dacă el ar fi simulat, s-ar fi simțit obligați să-l interneze la ospiciu

în loc să-l trimită la închisoare, unde-i era locul. Căci el nu-și nega faptele, voia ca ele să fie înțelese drept cazuri nefericite ale unei mari concepții de viață. Femeile acestea care chicoteau tot timpul erau reunite într-o conspirație împotriva lui; ele aveau cu toatele niște țiitori care umblau după fustele lor și nu luau în nici un fel în seamă vorba dreaptă a unui bărbat serios, decât cel mult ca să-l ia în derâdere. Se ferea din calea lor cât putea, ca să nu se lase stârnit; însă lucrul acesta nu era totdeauna posibil. Sunt zile când ca bărbat ți se învălmășește totul în cap și nu mai poți să te apuci de nimic, că-ți și asudă mâinile de neliniște. Atunci, dacă simți că trebuie să te dai bătut, poți să fii sigur că încă de la primul pas îți iese în drum, ca o patrulă de recunoaștere pe care celelalte au trimis-o, o asemenea otravă care să-ți taie calea, o impostoare, una care râde în sinea ei de bărbat în timp ce îl sleiește și îi joacă teatru, dacă nu îl și siluiește, așa lipsită de conștiință cum e!

Astfel veni și capătul acelei nopți, o noapte petrecută în băutură fără tragere de inimă, cu multă larmă ca să-și acopere neliniștea lăuntrică. Chiar dacă n-ajungi să te îmbeți, lumea poate să ți se pară deodată nesigură. Zidurile străzilor se clatină ca niște culise, în spatele cărora cineva așteaptă să i se dea intrarea în scenă. La marginea orașului e mai liniștit, atunci când ajungi pe câmpul luminat de lună. Moosbrugger trebuia să facă un ocol ca să ajungă acasă și acolo, lângă podul metalic, fata intră în vorbă. Era o fată dintre acelea care li se vâră în suflet bărbaților, pentru bani, o slujnică fără slujbă care fuge de colo-colo, o fărâmiță de om din care vedeai doar doi ochi de șoarece, căutând să te atragă de sub basma. Moosbrugger o respinse și grăbi pasul; însă ea se rugă de el s-o ia acasă. Moosbrugger merse mai departe; drept, pe după colț, în cele din urmă fără să știe ce face, încolo și încoace, făcea pași mari și ea alerga pe lângă el; el se oprise locului și ea rămase lângă el ca o umbră. O atrăgea, asta era. Atunci mai făcu o încercare să o determine să plece; se întoarse spre ea și o scuipă de două ori în față. Însă nu ajută la nimic; ea era invulnerabilă.

Întâmplarea se petrecu în parcul situat la mare depărtare, pe care trebuiau să-l traverseze prin locul cel mai îngust. Abia atunci fu Moosbrugger sigur că fata trebuie să fi avut în preajmă un țiitor; în caz contrar, de unde ar fi avut ea curajul să-l urmeze în ciuda indignării sale? El se pipăi după cuțitul din buzunarul de la pantaloni, căci sigur voiau să-l atragă într-o cursă; poate chiar să sară asupra lui; întotdeauna după asemenea femei se ascunde bărbatul celălalt, care e gata să-și bată joc de tine. De altfel, nu i se părea că ar fi fost un bărbat deghizat? Vedea umbre mișcându-se și auzea vreascurile trosnind, în timp ce mironosița asta se ținea după el, și ca în pendularea amplă a unui ceas se tot legăna și își tot reînnoia rugămințile; însă nu vedea nici

un pericol ca să se năpustească cu forța lui de uriaș și începu chiar să se teamă de această inacțiune nefirească.

Când ajunseră în dreptul primei străzi, de-a dreptul tenebroasă, i se ivise sudoarea pe frunte și tremura din tot trupul. Nu mai privi în jurul lui și se îndreptă spre o cafenea care mai era încă deschisă. Dădu pe gât o cafea neagră și trei coniacuri și fu în stare să rămână acolo liniștit, poate chiar un sfert de oră; dar când plăti îl năpădi iarăși întrebarea, ce avea să facă dacă ea îl aștepta afară? Există asemenea gânduri care ți se înfășoară pe după brațe și picioare, legându-te, imobilizându-te. De-abia făcuse câțiva pași pe strada întunecată că o simți pe fată iarăși lângă el. Acum nici nu mai era umilă, ci obraznică, sigură pe ea; nici nu se mai ruga de el; tăcea doar. Atunci își dădu seama că n-avea să mai scape niciodată de ea, pentru că el însuși o târa astfel după sine. O silă care semăna cu un hohot de plâns i se urcă în gâtlej. Mergea mai departe și ceea ce îl urma acolo, la un pas în urmă, era tot el însuși. Tot așa cum întotdeauna întâlnea procesiuni întregi de femei. Își smulsese odată el însuși o așchie mare de lemn care-i intrase în picior, pentru că nu avusese răbdare să aștepte medicul; tot ca atunci își pipăi acum cuțitul din buzunar, îl simțea lung și dur la locul său.

Într-un efort aproape supraomenesc al conștiinței sale morale, lui Moosbrugger îi veni ideea că mai exista o cale de scăpare. Dincolo de gardul de scânduri pe lângă care trecea strada se afla un teren de sport; acolo nu avea cine să-l vadă, așa că dădu colțul. În ghereta strâmtă a casei de bilete se lungi la pământ și își împinse capul în colțul cel mai întunecos; cel de-al doilea sine al său, făptura aceea moale și blestemată, se lungi alături de el. El se prefăcu că ar fi adormit pe loc, ca mai târziu să se poată strecura de acolo. Însă când se târî încet, cu picioarele înainte, ca să iasă din ascunzătoare, ea era acolo lângă el, petrecându-și brațele pe după gâtul lui. Atunci simți ceva tare în buzunarul lui sau al ei și trase acel ceva afară. Nici nu mai știa bine dacă era o foarfecă sau un cuțit; o lovi cu obiectul acela. Susținuse că ar fi fost doar o foarfecă, însă era cuțitul său. Ea căzu cu capul în ghereță; el o trase puțin în afară, pe pământul moale, și o izbi mereu până când o făcu să se desprindă cu totul de el. Apoi rămase poate încă un sfert de ceas alături de ea și o privi, în vreme ce noaptea deveni din nou calmă și minunat de limpede. Acum ea nu mai putea să mai insulte nici un bărbat și nici să se mai agațe de el. În cele din urmă trase cadavrul de cealaltă parte a străzii și îl lungi în dreptul unui desiș ca să poată fi găsit mai ușor și îngropat, cum susținea el, căci acum ea nu mai putea să-și poarte de grijă.

La proces, Moosbrugger îi pricinui apărătorului său cele mai neprevăzute dificultăți. Ședea în largul lui ca un spectator în bancă, îi striga procurorului bravo când acesta spunea că acuzatul reprezenta un pericol public, după cum i se părea, într-un mod care-i făcea lui onoare, și dădea note de apreciere

martorilor care afirmau că nu constataseră niciodată la el ceva din care să se deducă faptul că ar fi fost iresponsabil. „Ești un tip ciudat“, îl felicita din când în când judecătorul care conducea dezbaterile și strângea conștiincios lațurile pe care acuzatul și le pusese singur. Atunci Moosbrugger rămânea câte o clipă uimit ca un taur înfierbântat în arenă, își lăsa privirile să rătăcească și remarca pe fețele celor așezați în jur un lucru pe care nu-l putea înțelege, și anume că se înfundase încă o dată și mai adânc în propria vinovăție.

Pe Ulrich îl atrăgea mai ales faptul că apărarea urmărea după toate aparențele un plan obscur, greu de deslușit. El nu pornise de la început cu intenția de a omorî și nici nu voia de dragul propriei demnități să pară bolnav; de poftă sexuală nici nu putea fi vorba, ci doar de silă și dispreț; astfel că fapta lui trebuia să fie un omor la care îl împinsese comportarea suspectă a femeii, „această caricatură a unei femei“ cum se exprima el. Dacă se făcea bine înțeles, el pretindea chiar ca asasinatul săvârșit de el să fie considerat o crimă politică, și crea uneori impresia că nici nu se lupta pentru el, ci pentru o asemenea interpretare a faptelor. Tactica pe care o folosea în schimb judecătorul era cea obișnuită, care nu vedea în toate decât încercările grosolan viclene ale unui asasin de a se sustrage răspunderii.

— De ce te-ai șters pe mâini de sânge? De ce ai aruncat cuțitul?

— De ce după faptă te-ai îmbrăcat cu schimburi și cu haine noi?

— Pentru că era duminică? Nu pentru că erau pătate de sânge? De ce te-ai dus la o petrecere? Fapta pe care o săvârșiseși nu te-a împiedicat să benchetuiești? Ai simțit măcar remușcări?

Ulrich înțelegea bine resemnarea adâncă cu care Moosbrugger își deplângea în asemenea momente educația neîndestulătoare, care îl împiedica să deznoade această plasă țesută din neînțelegere și pe care, în limbajul său, judecătorul o califica astfel cu o expresie de refuz și condamnare:

— Știi întotdeauna să dai vina pe alții!

Judecătorul acesta le concentra pe toate, începând cu rapoartele poliției și acuzațiile de vagabondaj, și le dădea drept vina lui Moosbrugger; dar pentru acesta, toate constau din cazuri izolate din lumea largă care n-aveau nimic de-a face unul cu altul, fiecare având o altă cauză și care nu aveau nici o legătură cu Moosbrugger. În ochii judecătorului, faptele lui Moosbrugger izvorau din sinele său, în ochii acuzatului, acestea veniseră spre el ca niște păsări în zbor. Pentru judecător, Moosbrugger era un caz special, pentru sine era o lume și e foarte greu să spui ceva convingător despre o lume întreagă. Se confruntau două tactici, două entități și consecințele logice ale acestora; dar Moosbrugger se afla într-o situație dezavantajoasă, căci argumentele lui stranii, abisale, nu le-ar fi putut exprima nici unul mai înțelept ca el. Ele proveneau nemijlocit din singurătatea confuză a vieții sale și în timp ce toate celelalte vieți există

însutit – în același fel văzute de cei care le trăiesc și de cei care le confirmă –, viața lui adevărată nu exista decât pentru el. Era ca un suflu care se deformează constant și își schimbă înfățișarea. Firește, l-ar fi putut întreba pe judecător dacă viața lor ar fi fost diferită în esență? Însă nici nu se gândea la așa ceva. În fața justiției, tot ceea ce până atunci se petrecuse în timp, un lucru urmându-i altuia în chip atât de firesc, era acum în el de-a valma, toate lucrurile unul peste altul și lipsite de sens, iar el se străduia din răsputeri să găsească un înțeles care să nu fie cu nimic mai prejos de demnitatea eminenților săi adversari. Judecătorul părea aproape binevoitor în eforturile lui de a-l sprijini în acest demers și de a-i pune la dispoziție unele expresii, chiar dintre cele care îl expuneau apoi pe Moosbrugger la cele mai înfricoșătoare urmări.

Era ca o umbră în luptă cu un perete și, până la urmă, umbra lui Moosbrugger ajunse să pâlpâie tot mai stins. La ultimele dezbateri ale procesului, Moosbrugger fu de față. Când președintele tribunalului citi concluziile care îl declarau responsabil, Moosbrugger se ridică în picioare și anunță în fața curții:

— Sunt mulțumit cu concluzia aceasta și mi-am atins scopul.

O neîncredere ironică îi răspunse din privirile celor din jur, și el adăugă mânios:

— Prin faptul că am forțat lucrurile ca să mi se aducă această acuzație, sunt mulțumit de felul în care a decurs procesul!

Președintele, care acum era plin de severitate și de intenția de a aplica pedeapsa, îl admonestă cu observația că preocuparea curții nu se îndrepta spre simțămintele lui de satisfacție. Apoi citi sentința de condamnare la moarte ca și cum venise timpul ca toate prostiile pe care le debitase Moosbrugger pe parcursul dezbaterilor, spre satisfacția tuturor celor prezenți, să fie în cele din urmă contrate. Moosbrugger nu răspunse nimic, ca să nu pară că i s-ar fi făcut frică. Apoi dezbaterile se încheiară și totul luă sfârșit. Însă atunci începu să șovăie; se retrase neputincios împotriva aroganței acestor oameni lipsiți de înțelegere, se întoarse pe călcâie pe când jandarmii tocmai îl scoteau din sală, se luptă să-și caute cuvintele, își ridică mâinile și strigă cu o voce care scutura de pe umerii săi înghiontelile paznicilor:

— Sunt mulțumit de felul în care au decurs lucrurile, chiar dacă trebuie să vă mărturisesc că ați condamnat un nebun!

Era o inconsecvență; însă Ulrich rămase cu respirația tăiată. În mod limpede, aveau de-a face cu un caz de nebunie, dar, la fel de limpede, era vorba aici și de confuzia totală a elementelor noastre existențiale. Era ceva incoerent și obscur; însă Ulrich nu reuși să își înfrâneze gândul că dacă omenirea ar fi putut visa la unison, rezultatul ar fi trebuit să fie Moosbrugger. Își veni în fire doar când „paiața aceea jalnică de avocat al apărării", cum îl calificase nerecunoscător Moosbrugger cândva, în timpul dezbaterilor, anunță că va

face o cerere de casare pornind de la anumite amănunte tehnice, în timp ce uriașul lor client, al ambilor, era scos sub pază din sală.

19

O dojană epistolară și prilejul de a dobândi însușiri. Concurența celor două jubilee de încoronare

Astfel trecu timpul, când Ulrich primi într-o bună zi o scrisoare de la tatăl său.

„Dragul meu fiu! Au trecut de acum mai multe luni de când nu am mai putut discerne din veștile atât de parcimonioase care ne parvin de la tine dacă ai făcut fie și un mic pas înainte pe calea carierei tale sau dacă cel puțin ai întreprins preliminarii în vederea unui asemenea pas.

Mă simt nevoit să recunosc cu mulțumire că în cursul anilor din urmă am avut satisfacția de a auzi din mai multe surse pe care le prețuiesc că realizările tale sunt lăudate și că pe aceste temeiuri ți se prevede un viitor plin de perspective. Însă, pe de o parte, înclinația ta, pe care în orice caz nu ai moștenit-o de la mine, de a te lansa furtunos atunci când ți se încredințează o misiune, pentru ca de îndată să uiți ceea ce îți datorezi ție și celor care și-au pus speranțele în tine, pe de altă parte, faptul că din scrisorile tale n-am reușit să desprind nici cel mai mărunt indiciu cu privire la vreun plan în ce privește conduita ta viitoare mă determină să fiu cuprins de o profundă îngrijorare.

Nu numai că ai ajuns la o vârstă când alți bărbați și-au creat deja o poziție stabilă în viață, ci trebuie să adaug că eu pot muri oricând, iar averea de care vei beneficia, în părți egale, alături de sora ta, chiar dacă nu va fi deloc neglijabilă, nu este în împrejurările actuale atât de mare, încât doar prin posesia ei să-ți asigure o poziție socială, pe care va trebui mai degrabă să ți-o asiguri singur. Uneori sunt profund îngrijorat la gândul că de la doctorat încoace vorbești doar nelămurit despre niște planuri care ar urma să evolueze în cele mai diferite domenii și pe care tu, în felul tău obișnuit, poate le supraestimezi, fără să-mi comunici satisfacția de a ți se fi oferit vreo catedră, la fel cum nici nu amintești să fi stabilit cu cercurile universitare competente vreo legătură în privința acestor planuri. Este cert că nu pot fi bănuit că aș vrea să minimalizez independența științifică; publicând acum patruzeci și șapte de ani studiul pe marginea lucrării lui Samuel von Pufendorf, *Teoria responsabilității acțiunii morale și jurisprudența modernă*, pe care o cunoști și care acum urmează să apară în a douăsprezecea ediție, am așezat problema în adevăratul ei context, fiind primul care am demontat prejudecățile dreptului penal în această privință. Dar, tot atât de puțin sunt în măsură acum, după

experiențele unei vieții dedicate studiului, să aprob faptul că tinerii ar trebui să se bizuie doar pe sine și să neglijeze relațiile cu lumea științifică și cu societatea, care îi asigură unui însingurat tocmai acel sprijin prin care să ajungă să reușească într-un context fecund și profitabil.

Nădăjduiesc deci cu toată încrederea că voi avea cât de curând vești de la tine și că investițiile pe care le-am făcut pentru ascensiunea ta își vor găsi recompensa prin faptul că acum, după reîntoarcerea în patrie, vei reînnoi asemenea legături și nu le vei mai neglija în continuare. În acest sens i-am scris vechiului meu prieten și protector, fostul președinte al trezoreriei și actualul conducător al consiliului de pe lângă Mareșalatul Curții Imperiale, Excelența Sa contele Stallburg, și l-am rugat să ia în considerare cu bunăvoință rugămintea ta pe care i-o vei prezenta neîntârziat. Eminentul meu prieten a avut amabilitatea să-mi răspundă de îndată și ai norocul nu numai să te primească, ci și să urmărească acum cu cald interes cariera ta, așa cum i-am descris-o. Astfel, în concordanță cu puterile și estimările mele, și cu condiția ca tu să-i creezi o impresie favorabilă Excelenței Sale, și în același timp să confirmi aprecierile cercurilor academice influente la adresa ta, viitorul îți este asigurat.

În ce privește rugămintea pe care fără îndoială că vei primi cu bucurie să i-o prezinți Excelenței Sale îndată ce vei ști despre ce este vorba, lucrurile se prezintă în acest mod:

În Germania urmează ca în anul 1918, și anume, în jurul datei de 15 iunie să aibă loc o mare festivitate care să întipărească în amintirea întregii lumi măreția și puterea Germaniei cu prilejul jubileului de 30 de ani de la urcarea pe tron a împăratului Wilhelm II; deși până atunci mai sunt câțiva ani, se cunoaște de pe acum din surse autorizate că s-au făcut pregătiri în acest sens, chiar dacă e de la sine înțeles că pentru moment sunt cu totul neoficiale. Acum, tu știi foarte bine că în același an venerabilul nostru împărat își sărbătorește jubileul de 70 de ani de la urcarea pe tron și că această zi cade în data de 2 decembrie. Judecând după modestia pe care noi austriecii o manifestăm în toate problemele care se referă la propria noastră patrie, e de temut, trebuie să spun, că vom avea parte de o experiență similară cu cea a bătăliei de la Sadova, adică, germanii cu spiritul lor metodic, exersat în obținerea de efecte, ne vor întrece, așa cum au făcut și atunci, introducând în luptă pușca cu ac înainte ca noi să ne fi gândit la vreo surpriză similară.

Din fericire, temerile mele exprimate aici au fost anticipate de anumite personalități cu spirit patriotic și cu relații eficiente, și pot să-ți dezvălui că a fost declanșată la Viena o acțiune pentru a neutraliza în fapt asemenea temeri și pentru a pune în valoare cum se cuvine greutatea unui jubileu de șaptezeci de ani de domnie binecuvântată și plină de grijă, comparativ cu o sărbătorire de doar treizeci de ani. Cum este firesc ca data de 2 decembrie să nu

poată fi prin nimic adusă înaintea celei de 15 iunie, s-a ajuns la ideea fericită de a transforma întregul an 1918 într-un an jubiliar al împăratului nostru pacifist. De altfel, nu sunt informat despre toate acestea decât în măsura în care organismele din care fac parte au avut prilejul de a lua atitudine față de preparativele prevăzute, amănunte vei afla tu însuți îndată ce te vei prezenta la contele Stallburg; acesta s-a gândit să-ți asigure în comitetul de organizare o poziție care să facă cinste tinereții tale.

De asemenea, mă simt nevoit să-ți sugerez să nu mai refuzi într-un mod atât de jenant pentru mine să îți prezinți omagiile familiei Tuzzi, șef de departament în Ministerul de Externe și al Casei Imperiale, relație pe care ți-am recomandat-o de atâta vreme; te sfătuiesc să-i faci de îndată o vizită soției sale, care, cum știi, este fiica unui văr al soției răposatului meu frate, fiind deci vara ta, căci, așa cum mi se spune, ea ocupă o poziție proeminentă în preparativele despre care ți-am relatat anterior, și onoratul meu prieten, contele Stallburg, a avut marea amabilitate să o prevină de vizita ta, drept care tu nu trebuie să irosești nici un moment pentru a te achita de această îndatorire.

Despre mine nu mai e nimic altceva de spus; lucrul la noua ediție a cărții mele de care ți-am pomenit îmi ocupă, în afara lecturilor, tot timpul, consumând rămășița de putere de muncă despre care poți afirma că mai dispui la bătrânețe. Trebuie folosit tot timpul, căci a rămas puțin.

Despre sora ta aud numai că e sănătoasă; are un soț capabil și cumsecade, chiar dacă nu va dori nicicând să recunoască că e mulțumită de soartă și se simte fericită.

Te binecuvântează, cu afecțiune, Tatăl tău“

PARTEA A DOUA

Se întâmplă cam același lucru

20

Contactul cu realitatea. În ciuda lipsei de însușiri, Ulrich se comportă impetuos și temperamental

Ulrich se hotărâse într-adevăr să-i prezinte contelui Stallburg omagiile sale din mai multe motive, și nu în ultimul rând acela că devenise curios.

Contele Stallburg își avea biroul în citadela imperială și regală, la Hofburg, iar împăratul și regele Kakaniei era un bătrân domn legendar. De atunci au fost scrise multe cărți despre el și se știe cu precizie ce anume a făcut, a împiedicat să se facă sau a neglijat să facă, însă la acea vreme, în ultimul deceniu al existenței sale și a Kakaniei, oamenii mai tineri, care erau familiari cu studiul științelor și al artelor frumoase, intrau câteodată la îndoieli că el exista în realitate. Numărul imaginilor care îl reprezentau era aproape la fel de mare ca acela al locuitorilor din imperiu; de ziua nașterii sale se mânca și se bea ca în cea a Mântuitorului, pe munți se aprindeau focuri și glasurile a milioane de oameni dădeau asigurări că îl iubeau ca pe un tată; în cele din urmă, un cântec intonat în onoarea sa era singura creație de artă poetică și componistică din care fiecare kakanian cunoștea măcar câte un vers: dar popularitatea și notorietatea erau atât de intens persuasive, încât s-ar fi putut întâmpla ca tocmai credința în existența lui să fi devenit comparabilă cu cea în aștri, pe care îi vezi, deși de mii de ani nu mai există.

Primul lucru care se întâmplă când Ulrich se afla în drum spre curtea imperială de la Hofburg fu că trăsura se opri în curtea exterioară a castelului și vizitiul pretinse să fie plătit, susținând că el îl adusese până acolo, însă nu avea voie să tragă în curtea interioară. Ulrich se supără pe vizitiul pe care-l luă drept șarlatan sau poltron, și căută să-l convingă să-l ducă mai departe, însă rămase neputincios în fața refuzului înfricoșat al acestuia și deodată simți teama iradiind precum o forță mai puternică decât el. Când pătrunse în curtea interioară fu izbit de imaginea numeroaselor tunici, pantaloni și căști cu pene roșii, albastre, albe și galbene, care stăteau acolo în soare ca păsările pe un banc de nisip. Considerase până atunci cuvântul „maiestate“ drept un termen lipsit de semnificație, utilizat în continuare tot așa cum, ateu fiind, rostești „Ferească Dumnezeu“; acum însă privirea i se ridicase pe zidurile înalte

din jur și văzu acolo o enclavă cenușie, închisă din toate părțile, fortificată, pe lângă care forfota orașului se desfășura neștiutoare.

După ce-și anunță obiectul vizitei, fu condus pe scări și coridoare, prin camere și săli. Deși era foarte bine îmbrăcat, se simțea evaluat cât se poate de precis de fiecare privire pe care o întâlnise. Nimănui nu părea să-i treacă aici prin gând să confunde aristocrația de spirit cu cea reală și lui Ulrich nu-i mai rămânea altă satisfacție decât cea a unui protest ironic și a unui punct de vedere critic burghez. Se convinse că străbătea o cochilie măreață, cu prea puțin conținut; sălile erau aproape nemobilate, însă predilecția pentru vid nu deținea cerbicia unui stil măreț; Ulrich trecu pe lângă o suită întâmplătoare de gărzi și slujitori care alcătuiau o protecție mai curând neajutorată decât strălucitoare și pe care o jumătate de duzină de agenți bine plătiți și instruiți ar fi asigurat-o mai eficient; în cele din urmă, valeții îmbrăcați în uniforme cenușii, cu șepci asemenea unor comisionari de bancă și care se învârteau printre lachei și gărzi îl făceau să se gândească la vreun avocat sau dentist care nu menținea îndeajuns de bine separația dintre locuința privată și cabinetul de consultații. „Este evident“, gândi el, „cum toate acestea au putut să-i impresioneze cândva pe oamenii epocii Biedermeier ca o splendoare, însă astăzi nici măcar nu rezistă comparației cu frumusețea și comoditatea unui hotel, căutând cu viclenie să mai păstreze aparențele unei rezerve distinse și ale oficialității ceremonioase.“

Când intră la contele Stallburg, Excelența Sa îl primi într-un spațiu prismatic amplu și cav, de proporții impresionante, în centru aflându-se omul acesta neostentativ, pleșuv, puțin încovoiat și, asemenea unui urangutan, cu picioarele ușor îndoite din genunchi; îl întâmpină într-un fel care ar fi fost cu neputință să pară în sine atitudinea unei oficialități de curte, aparținând unei familii nobile, ci doar o imitație a unei poze studiate. Umerii și-i ținea aplecați, iar buza inferioară îi aluneca în jos; semăna cu un bătrân arhivar sau cu vreun contabil cumsecade. Deodată nu mai avu nici o îndoială de cine îi amintea; contele Stallburg deveni transparent și Ulrich înțelese că un om care timp de șaptezeci de ani a reprezentat cheia de boltă a celei mai mari puteri trebuie să găsească o anumită satisfacție în a se retrage în sine și în a arăta ca cel mai supus dintre subalternii săi; înțelese că a nu avea, ca vizitator, o înfățișare întru nimic mai personală făcea parte pur și simplu din conduita corectă, aceasta reprezentând forma cea mai firească a discreției în apropierea unei personalități de o asemenea importanță. Tot astfel părea că se cerea descifrat sensul faptului că regii găsesc o satisfacție în a se defini drept primii slujitori ai statului lor; aruncând o scurtă privire, Ulrich se convinse că Excelența Sa purta favoriți scurți, cărunți, și avea bărbia rasă, de o manieră pe care o arborau toți ușierii și hamalii din Kakania. Se stăruia în convingerea că ei

se străduiau să-și imite împăratul și regele în ce privește aspectul exterior, însă în asemenea cazuri este vorba de o nevoie mai adâncă, reciprocă.

Ulrich avu vremea necesară să cumpănească la aceste aspecte fiind nevoit să aștepte un timp înainte ca Excelența Sa să-i adreseze cuvântul. Instinctul fundamental teatral al costumației și al transformării de mascaradă, făcând parte din plăcerile vieții, i se oferea fără vreo semnificație aparte și chiar fără nici o urmă de teatralitate; avea ceva atât de puternic încât obișnuința burgheză de a ridica teatre și de a face din actorie o artă pe care să o poți închiria cu ceasul i se părea, pe lângă această artă de a juca inconștient și tot timpul teatru, ca ceva cu totul nefiresc, tardiv și maculat. Iar când Excelența Sa în sfârșit își dezlipi buzele și îi spuse: „Respectabilul dumitale tată…“ și se opri apoi de îndată, în glasul lui consuna ceva care scotea în valoare mâinile lui remarcabil de frumoase, gălbui, ceva ca un suflu moral încordat în jurul întregii sale înfățișări, încât Ulrich găsi toate acestea încântătoare și făcu o greșeală pe care oamenii de spirit o săvârșesc ușor. Căci Excelența Sa îl întrebă cu ce se îndeletnicea, apoi remarcă:

— Așa, foarte interesant, la ce școală? atunci când Ulrich îi răspunse că e matematician; iar când Ulrich îl asigură că nu avea nimic de-a face cu școala, Excelența Sa spuse:

— Așa, foarte interesant, înțeleg, știință, universitate.

Lui Ulrich i se păru ceva atât de familiar și de decent, așa cum îți imaginezi o conversație îngrijită, încât pe nesimțite începu să se simtă ca și cum ar fi fost acasă, urmându-și propriile gânduri în loc să dea curs comandamentelor sociale ale situației. Îi veni deodată în minte Moosbrugger. Se afla în fața celui care deținea puterea de a-l grația și nimic nu i se păru mai simplu ca ispita de a vedea dacă s-ar fi putut folosi de această situație.

— Excelență, întrebă el, aș putea folosi această ocazie pentru a interveni în favoarea unui om care a fost pe nedrept condamnat la moarte?

La această întrebare contele Stallburg făcu ochii mari.

— Un asasin din sadism sexual, firește, recunoscu Ulrich, însă în acea clipă văzu el singur că se comporta de-a dreptul inexplicabil.

— Un bolnav mintal, bineînțeles, căută el să se corecteze repede, și Excelența Sa știe că legile noastre sunt în această privință rămase în urmă încă de la mijlocul secolului trecut – aproape că-i scăpară aceste cuvinte, apoi înghiți și rămase tăcut.

Ar fi fost nesocotit să-și închipuie că acest personaj s-ar fi putut lansa într-o dispută cum fac oamenii care sunt atrași de combinațiile intelectuale, adesea fără un scop anume. Câteva cuvinte de felul acesta, bine strecurate, puteau fi rodnice ca un pământ fertil de grădină, doar că în locul unde se afla el acum produceau mai degrabă efectul unei grămăjoare de pământ, adusă accidental pe pantofi când ai intrat în cameră. Însă acum, remarcându-i stinghereala, contele Stallburg îi arată deodată multă bunăvoință.

— Da, da, murmură el după ce Ulrich îi amintise cu oarecare efort numele celui în cauză, și spui că e vorba despre un alienat și că ai vrea să-l ajuți pe omul acesta?

— El nu e răspunzător de faptele sale.

— Da, asemenea cazuri sunt întotdeauna deosebit de neplăcute.

Contele Stallburg părea să sufere cu adevărat sub povara dificultății unor asemenea cazuri. Îl privi pe Ulrich deznădăjduit și-l întrebă, ca și cum n-ar mai fi fost nimic altceva de așteptat, dacă Moosbrugger fusese deja condamnat definitiv. Ulrich nu putu decât să nege.

— Ei bine, vezi, continuă el ușurat, timpul nu e încă pierdut, și începu să vorbească despre *papá*, lăsând cazul Moosbrugger într-o stare de indecizie binevoitoare.

Ulrich își pierduse un moment prezența de spirit după gafa comisă, însă partea remarcabilă era că acea greșeală nu produsese o impresie proastă asupra Excelenței Sale. La început contele Stallburg rămase aproape mut, ca și cum cineva și-ar fi scos haina în prezența sa; însă apoi, felul direct de a i se adresa i se păru la un om recomandat atât de călduros o dovadă de impetuozitate și de temperament și îi părea bine că găsise aceste două cuvinte, căci era hotărât să-și facă o impresie bună despre cel pe care-l primise. El le și consemnă („Putem nădăjdui ca în persoana acestui tânăr să fi găsit un ajutor impetuos și temperamental“) pe dată în scrisoarea de recomandare pe care o adresă personajului principal în marea acțiune patriotică care se pregătea. Când, câteva secunde mai târziu, Ulrich primi această scrisoare, îi făcu impresia că era un copil de la care îți iei rămas-bun îndesându-i în palmă o bucățică de ciocolată. El avea acum ceva în mână și primi instrucțiuni cu privire la o nouă vizită, care ar fi putut fi o misiune la fel de bine ca și o rugăminte, fără să i se lase prilejul de a ridica vreo obiecție.

— E vorba de o neînțelegere la mijloc, eu n-am avut nici cea mai mică intenție…, ar fi dorit să riposteze, dar acum era deja pe drumul înapoi prin marile coridoare și săli. Rămase deodată locului și se gândi: „Am fost smuls ca un dop dintr-o sticlă și aruncat undeva unde nici n-aș fi vrut să ajung!“ Observă cu curiozitate simplitatea înșelătoare a ambientului. Putea să recunoască liniștit că nici acum nu făcea nici o impresie asupra lui; nu era nimic altceva decât o lume care nu fusese încă înlăturată. Cu toate acestea, care fusese însușirea aceea stranie, puternică pe care o simțise o clipă? La naiba!, aproape că nici n-ai fi putut s-o denumești altfel: era pur și simplu ceva surprinzător de adevărat.

21

Adevărata inventare a Acțiunii Paralele de către contele Leinsdorf

Adevărata forță motrice a marii acțiuni patriotice – pe care de acum încolo, pentru a ne exprima succint și pentru „a pune în valoare întreaga însemnătate a jubileului de 70 de ani de domnie binecuvântată și plină de grijă, comparativ cu o simplă aniversare de 30 de ani“ o vom numi și Acțiunea Paralelă – nu era însă contele Stallburg, ci prietenul acestuia, Alteța Sa contele Leinsdorf. În frumosul cabinet de lucru, cu ferestrele sale înalte, al acestui mare domn – în centrul multor straturi suprapuse de stiluri, devoțiuni, fireturi și solemnități ale faimei – se afla, la vremea când Ulrich făcuse vizita la Hofburg, secretarul cu o carte deschisă în mâini și-i citea Alteței Sale un pasaj pe care fusese însărcinat să-l găsească. De data aceasta era un fragment din scrierile lui Johann Gottlieb Fichte, din *Cuvântările către națiunea germană*, pe care-l considerase foarte indicat.

„Pentru eliberarea de păcatul originar al trândăviei“, citi acolo, „și de urmările acesteia, lașitatea și duplicitatea, oamenii au nevoie de modele, așa cum au reprezentat fondatorii marilor religii, care să prefigureze enigma libertății. Înțelegerea necesară în ce privește convingerile morale cade în sarcina Bisericii, ale cărei simboluri trebuie considerate nu ca omilii, ci ca mijloace instructive pentru promulgarea adevărurilor eterne.“

Secretarul accentuase cuvintele *trândăvie, să prefigureze* și *biserica*, Alteța Sa ascultase cu bunăvoință, ceruse să i se arate cartea, apoi clătină din cap.

— Nu, spuse contele imperial, cartea ar fi într-adevăr bună, însă pasajul acela de sorginte protestantă pe tema bisericii nu este adecvat!

Secretarul avea aerul amar al micului funcționar căruia i se dădea ciorna unui act pentru a cincea oară îndărăt pentru refacere și ridică precaut o obiecție:

— Dar, impresia pe care ar face-o Fichte asupra cercurilor naționaliste n-ar fi excelentă?

— Cred, răspunse Alteța Sa, că pentru moment vom renunța la el.

Când închise cartea i se închise și figura, iar față de expresia taciturnă, autoritară a fizionomiei sale, secretarul făcu o plecăciune respectuoasă și-l luă pe Fichte pentru a-l înlătura, punându-l la loc în bibliotecă printre toate celelalte sisteme filozofice ale lumii; căci trebuie să dansezi cum ți se cântă.

— Rămânem deci, spuse contele Leinsdorf, pentru moment la cele patru puncte: împăratul pacifist, reper european, adevărata Austrie și proprietate și educație. Pe baza lor trebuie să întocmești circulara.

Alteța Sa emise în clipa aceea o judecată politică, care transpusă în cuvinte ar fi sunat cam așa: Vor veni de bunăvoie! Avea în minte acele cercuri care

se considerau ca aparținând mai puțin patriei decât națiunii germane. Lui îi erau dezagreabile acele elemente. Dacă secretarul său ar fi găsit un citat mai potrivit care să le fi flatat susceptibilitatea (motiv pentru care alegerea se oprise la Johann Gottlieb Fichte), pasajul ar fi fost transcris de-a dreptul; însă în momentul în care un amănunt îl împiedică să ia o asemenea decizie, contele Leinsdorf oftă ușurat.

Alteța Sa era creatorul marii acțiuni patriotice. El produsese în premieră expresia de împărat pacifist atunci când știrea incitantă venise din Germania. Ea se legase de la bun început de imaginea unui conducător în vârstă de 88 de ani, un adevărat părinte al popoarelor sale, și cea a unei domnii neîntrerupte de șaptezeci de ani. Aceste două reprezentări purtau în chip firesc trăsăturile bine cunoscute ale imperialului său stăpân, însă gloria care plutea asupra lor nu era cea a Maiestății Sale, ci izvora din realitatea semeață că patria sa avea suveranul cel mai bătrân și cu domnia cea mai lungă din lume. Ignoranții ar fi putut fi tentați să întrevadă aici doar savoarea unei rarități (ca și cum contele Leinsdorf ar fi prețuit mai mult posesia unei mărci poștale rare, o Sahara pe hârtie filigranată, obliterată și cu un dinte lipsă din dantelură, decât cea a unui El Greco, cum de altfel se petreceau faptele în realitate, chiar dacă el le deținea pe amândouă și nu neglija nicidecum celebra colecție de tablouri a casei sale), însă ei gândesc astfel pentru că nu înțeleg ce forță înnoitoare deține o alegorie, chiar mai presus decât cea mai mare bogăție. În această alegorie a bătrânului său suveran se aflau pentru contele Leinsdorf deopotrivă patria pe care o iubea și lumea întreagă, pentru care ea ar fi trebuit să constituie un model. Mari și dureroase speranțe îl influențau pe contele Leinsdorf. N-ar fi putut să spună ce-l mișca mai mult, durerea pentru patria sa, pe care n-o vedea ocupându-și locul cuvenit „în familia popoarelor“, sau invidia față de Prusia care răsturnase Austria de pe acest loc (în anul 1866 prin trădare!), sau îl cuprindea pur și simplu mândria pentru noblețea unei țări vechi și dorința de a o vedea dovedindu-se exemplară; căci, după părerea sa, popoarele Europei se rostogoleau cu toatele în vârtejul unei democrații materialiste și el își imagina un simbol elevat care trebuia să reprezinte o dojană și un semn al schimbării. Pentru el era limpede că trebuia să se întâmple ceva care să plaseze Austria mai presus de toate celelalte țări, astfel încât acea „strălucită demonstrație a existenței Austriei“ să constituie „un reper“ pentru întreaga lume, care să le ajute să-și redescopere adevărata ființă, și că toate erau legate de faptul că țara sa avea un împărat pacifist în etate de 88 de ani. Mai mult sau ceva mai precis decât atât contele Leinsdorf nu știa de fapt. Însă era sigur că îl stăpânea acum o mare idee. Nu numai că îi înflăcăra pasiunea – un lucru față de care un creștin educat riguros și în spiritul răspunderii asumate ar fi trebuit să se arate oricum neîncrezător –, ci gândul îl împingea, cu o atât de limpede evidență, nemijlocit în închipuiri elevate

și strălucitoare precum cele de suveran, patrie și fericire universală. Iar ceea ce se menținea nelămurit nu avea darul să îl neliniștească pe Alteța Sa. Alteța Sa cunoștea foarte bine învățătura teologică despre *contemplatio in caligine divina*, scrutarea întunecimii divine, care în sine este nesfârșit de limpede, dar pentru intelectul omenesc este orbire și beznă; de altfel, era convingerea sa că un om care înfăptuiește ceva măreț de obicei nici nu știe de ce – doar Cromwell spunea: „Un om nu ajunge nicicând mai departe ca atunci când nu știe încotro se îndreaptă!“ Contele Leinsdorf se abandonă deci mulțumit contemplării acestei alegorii care prin incertitudine, cum simțea el, îl stimula mai puternic decât toate certitudinile.

Abstracție făcând de respectiva alegorie, vederile sale politice dețineau o fermitate extraordinară și acea libertate care provine din măreția unui caracter și care nu este posibilă decât în absența oricăror îndoieli. Ca primogenit, el era membru al Camerei Superioare, însă nu era nici activ politic și nici nu deținea vreo funcție la curte sau în guvern; el nu era „nimic altceva decât un patriot“. Tocmai datorită acestei stări fapt și datorită averii care îi asigura independența, devenise un punct de referință pentru toți ceilalți patrioți, care urmăreau cu îngrijorare evoluția imperiului și a omenirii. Datoria morală de a nu fi un spectator indiferent, ci de a „da de sus o mână de ajutor“ acestei evoluții îi domina întreaga viață. Era convins că „poporul“ era „bun“, nu numai pentru că numeroșii funcționari, salariați și slujitori depindeau de el, ci și pentru că în organizarea lui economică intrau nenumărați oameni, pe care el nu-i cunoscuse niciodată altfel decât duminicile și în zilele de sărbătoare, când izvorăsc ca o mulțime pașnică și pestriță din culise asemenea corului la operă. Ceea ce nu se potrivea cu această imagine considera a fi lucrarea unor „elemente subversive“; reprezenta pentru el rezultatul acțiunii unor indivizi lipsiți de simțul răspunderii, imaturi și în goană după senzațional. Fiind educat în spirit religios și feudal, niciodată expus contradicțiilor în relațiile cu oamenii din cercurile burgheze, deloc ignorant, dar, ca rezultat al instrucției clericale care-i protejase adolescența, împiedicat toată viața să recunoască într-o carte altceva decât acordul cu propriile sale principii sau abaterea eretică, el cunoștea concepția despre lume a contemporanilor săi doar din controversele parlamentare sau ale ziarelor; având destule cunoștințe pentru a recunoaște numeroasele superficialități pe care le întâlnea în aceste dispute, se vedea zilnic confirmat în prejudecata sa că lumea burgheză reală, înțeleasă în profunzime, nu era cu nimic altfel decât și-o închipuia el. În general, precizarea de „adevărat“ adăugată conceptelor politice reprezenta unul din mijloacele auxiliare prin care se orienta într-o lume creată de Dumnezeu, care îl nega prea adesea. Era ferm convins că până și adevăratul socialism coincidea cu vederile sale; chiar de la început, ideea sa cea mai originală, pe care totuși o ascundea într-o oarecare măsură și față de sine însuși,

fusese să construiască o punte pe care socialiștii să pășească în propriul său lagăr. Este limpede de altfel că ajutorarea săracilor constituia o misiune cavalerească și că pentru adevărata noblețe de sânge nu poate exista la drept vorbind o deosebire prea mare între fabricantul burghez și muncitorii săi; „cu toții suntem în sinea noastră socialiști" era una din devizele sale preferate și care semnifica nici mai mult, nici mai puțin decât că în lumea cealaltă nu ar exista deosebiri sociale. În lumea aceasta însă, el le considera drept niște realități necesare și aștepta de la muncitori ca, dacă voiau să se bucure de anumite concesii în problemele bunăstării materiale, să se abțină de la lozincile iraționale aduse de elemente din afară și să recunoască ordinea naturală a lucrurilor în lume, cea în care fiecare își descoperă datoriile și prosperitatea care-i sunt stabilite de locul său în societate. Nobilul adevărat i se părea deci la fel de important ca meseriașul adevărat și soluționarea problemelor politice și economice se reducea în primul rând pentru el la o viziune armonică pe care o denumea „patria".

Alteța Sa n-ar fi putut să spună ce anume îi trecuse prin minte în sfertul de ceas de după plecarea secretarului său. Poate toate aceste gânduri. Bărbatul de statură mijlocie, în etate de vreo șaizeci de ani, stătea nemișcat în fața mesei sale de scris, cu mâinile în poală și nu își dădea seama că surâdea. Purta un guler moale, pentru că avea tendință spre hipertiroidism, și o mustață în furculiță, cu barba linsă, fie din același motiv, fie pentru că în felul acesta aducea cu portretele aristocraților boemi din vremea lui Wallenstein. Se afla încadrat într-o cameră înaltă, la rândul ei înconjurată de spațiile mari, goale, ale anticamerelor și bibliotecii, în jurul cărora se așterneau încăperi după încăperi, alte camere, tăceri, devoțiuni, solemnități și cununa a două scări arcuite; iar acolo unde acestea se revărsau în holul de la intrare, stătea în mantia lui grea, încărcată de fireturi, cu bastonul în mână, marele ușier, privind prin deschiderea portalului spre fluiditatea limpede a zilei, pietonii înotând în fața lui ca într-un acvariu cu pești aurii. La granița acestor două lumi, se arcuiau înalte liniile sinuoase ale unei fațade rococo, celebră în lumea celor docți în ale artelor nu numai pentru frumusețea ei, ci și pentru că era mai mult înaltă decât lată; ea e considerată în zilele noastre ca cea dintâi încercare de a desfășura învelișul unui castel de țară, întins și confortabil, peste planul unui schelet înalt al unei case de oraș și ca atare drept unul din exemplele cele mai semnificative de tranziție de la magnificența funciară feudală la stilul democrației burgheze. Aici se consuma existența neamului Leinsdorf, atestat în cărțile de istorie a artei, în trecerea sa înspre spiritul epocii. Ignorantul însă întrezărea tot atât de puțin din această existență precum nu vedea picătura de apă care se prelingea pe peretele canalului; remarca doar arcul cenușiu al porții grațioase ce dădea înspre strada altminteri stabil trasată, o adâncitură surprinzătoare, aproape tulburătoare, în a cărei peșteră strălucea aurul fireturilor și al măciuliei uriașe de pe bastonul ușierului. Când vremea

era frumoasă, acest ușier se posta în fața intrării; iar apoi stătea acolo asemenea unei pietre prețioase cu licăriri multicolore, de departe vizibilă, încastrat în aliniamentul de clădiri care nu pătrundeau în conștiința nimănui, în ciuda faptului că fațadele relevă ordinea unei străzi din furnicarul nenumărabil și anonim aflat în trecere. S-ar putea miza pe faptul că o mare parte a „poporului", la a cărui viață ordonată contele Leinsdorf veghea preocupat și continuu, lega numele său, dacă se întâmpla să-l audă menționat, de nimic altceva decât de amintirea acestui ușier.

Însă Alteța Sa n-ar fi văzut nici o depreciere în această interpretare; mai degrabă faptul de a avea un asemenea portar trebuie să i se fi părut o dovadă de „altruism autentic", adecvată unui om ocupând o poziție eminentă.

22

Acțiunea Paralelă, sub înfățișarea unei doamne influente, de un inefabil farmec spiritual, așteaptă, gata să-l devoreze pe Ulrich

Pe acest conte Leinsdorf ar fi trebuit Ulrich să-l viziteze, după dorința contelui Stallburg, însă el hotărâse să nu procedeze astfel; pe de altă parte avea intenția să-i facă „sus-pusei sale verișoare" vizita la care îl îndemnase tatăl său, pentru că era interesat să ajungă s-o vadă o dată cu ochii lui. Nu o cunoștea, însă avea de câtăva vreme o antipatie cu totul deosebită față de ea, pentru că i se întâmplase în repetate rânduri ca lumea, care știa de legăturile lor de rudenie și care îi dorea lui binele, să-l sfătuiască:

— E tocmai femeia pe care trebuie dumneata s-o cunoști!

Se întâmpla să i se recomande astfel totdeauna cu acel accent deosebit pe *dumneata*, care urmărește să-l evidențieze pe cel căruia i se adresează respectivele cuvinte ca fiind deosebit de indicat pentru a înțelege o asemenea comoară, ceea ce putea să însemne la fel de bine o flaterie sinceră sau o formă de a ascunde convingerea că omul respectiv era întocmai idiotul potrivit pentru o asemenea relație. Așadar, el se întrebase adesea care ar fi putut fi calitățile deosebite ale acestei femei, însă nu primise niciodată răspunsuri satisfăcătoare. I se spunea fie: „are un farmec spiritual indescriptibil", fie „este cea mai frumoasă și mai inteligentă femeie care trăiește printre noi", iar unii făceau, pur și simplu, aserțiunea „este o femeie ideală!"

— Dar, ce vârstă are de fapt persoana? întreba Ulrich, însă nimeni nu știa și de obicei cel întrebat era surprins că el însuși nu ajunsese să se întrebe nimic de acest gen.

— Cine este, la urma urmei, iubitul ei? întrebă Ulrich nerăbdător în sfârșit.

— Vrei să spui, dacă are o relație?

Tânărul deloc naiv pe care-l întrebase îl privi uimit.

— Ai dreptate, chiar.

Nimănui nu i-ar fi trecut prin cap o asemenea supoziție. „Așadar, o frumusețe spirituală", își spuse Ulrich, „o a doua Diotima". Din ziua aceea el o numi astfel în gândurile sale, după acea celebră maestră a iubirii.

În realitate, se numea Ermelinda Tuzzi și cu adevărat doar Hermine. La drept vorbind, Ermelinda nici nu este traducerea numelui Hermine, însă își câștigase dreptul la acest frumos apelativ într-o bună zi printr-o inspirație intuitivă, în momentul în care îi sunase în urechea ei spirituală ca un adevăr mai înalt, chiar dacă soțul ei se numea mai departe Hans și nu Giovanni, și în ciuda numelui său de familie nu învățase limba italiană decât la Academia Consulară. Față de acest șef de departament Tuzzi, Ulrich nu nutrea o prejudecată cu nimic diminuată decât cea față de soția lui. Într-un minister care, ca Minister de Externe și al Casei Imperiale avea un caracter încă și mai feudal decât celelalte instituții guvernamentale, el era singurul funcționar de origine burgheză ocupând o poziție de decizie, conducea acolo departamentul cel mai influent, era considerat mâna dreaptă a ministrului și, după cum circulau zvonurile, era chiar adevăratul cap al ministerului său și făcea parte din categoria puținilor oameni care exercitau o înrâurire asupra istoriei Europei. Când însă, într-un mediu într-atât de marcat de orgolii, un burghez avansa la o poziție în asemenea măsură de înaltă, pe bună dreptate se putea ajunge la concluzia că acesta deținea unele însușiri care reuneau într-un mod avantajos calitatea de a fi de neînlocuit ca persoană cu cea de a se putea retrage într-o rezervă modestă, iar Ulrich nu era departe de a și-l închipui pe acest influent șef de departament ca pe un fel de adjutant de cavalerie, foarte competent, care urma să-i mustruluiască pe nobilii cadeți. La aceste calități intervenea complementar o parteneră de viață pe care și-o închipuia, în ciuda frumuseții ei, ca nemaifiind tânără, ci ambițioasă și încorsetată într-o educație burgheză.

Însă Ulrich avea să rămână foarte surprins. Când se duse să-i prezinte omagiile, Diotima îl primi cu surâsul inteligent al unei femei importante care știa totodată că e frumoasă și că trebuie să-i ierte pe bărbații superficiali care se gândeau în primul rând la acea calitate a ei.

— Te așteptam de mult, spuse ea, și Ulrich nu-și putu da seama dacă aceste cuvinte reprezentau o amabilitate sau o dojană. Mâna pe care i-o întinse ea era durdulie și lipsită de orice greutate.

El i-o strânse într-a lui o clipă mai mult decât ar fi trebuit, nu reușea să-și desprindă gândurile îndată de acea mână. Rămăsese în mâna lui ca o petală cărnoasă; unghiile ascuțite ca elitrele unei insecte păreau să fie în stare să-și ia zborul în orice clipă, cu mână cu tot, în improbabil. Extravaganța acestei mâini de femeie îl covârșise, era la urma urmei un organ omenesc cu totul

nerușinat care pipăia totul ca un bot de câine, dar care, în mod oficial, reprezenta însuși centrul fidelității, nobleței și tandreței. În aceste câteva secunde observă că pe gâtul Diotimei erau mai multe straturi de grăsime, acoperite cu pielița cea mai delicată; părul îi era prins într-un coc grecesc, care se înălța țeapăn și semăna, în desăvârșirea lui strânsă, cu un cuib de viespi. Ulrich se simțea îmboldit de un anumit sentiment de ostilitate, un fel de poftă de a o stârni pe această femeie surâzătoare, însă pe de altă parte nu se putea sustrage cu totul fascinației pe care o exercita asupra sa frumusețea Diotimei.

Diotima la rândul ei îl privea lung cântărindu-l. Auzise câte ceva despre acest văr și ceea ce îi ajunsese la urechi păstra o ușoară aură de scandal în ce privea viața lui particulară, și de altfel bărbatul acesta era rudă cu ea. Ulrich vedea că nici ea nu putea face abstracție cu totul de impresia trupească pe care el i-o produsese. Cu astfel de reacții era obișnuit. Era proaspăt ras, înalt, bine făcut și musculos, dar suplu, fața îi era limpede și impenetrabilă; într-un cuvânt el însuși avea uneori impresia că arată întocmai ca ideea preconcepută pe care cele mai multe femei și-o fac despre un bărbat impozant, încă tânăr, și la drept vorbind nici n-avea totdeauna forța să le abată de la această impresie. Însă Diotima se proteja, acordându-i o compasiune de ordin intelectual. Ulrich observa că ea îi studia mai departe înfățișarea și că era limpede că nu o făcea cu sentimente de neplăcere, spunându-și poate în vremea aceasta că nobilele însușiri pe care el părea în chip manifest să le posede au fost probabil înăbușite de o viață vicioasă și că ar fi trebuit salvate. Deși nu era cu mult mai tânără decât Ulrich și feminitatea îi era într-o deplină înflorire trupească, din toată ființa ei se desprindea un aer virginal de spiritualitate de-abia înmugurită, care constituia un contrast straniu cu siguranța de sine pe care o arăta. Astfel continuau să se cântărească unul pe altul și după ce începuseră să stea de vorbă.

Diotima deschise discuția spunând că Acțiunea Paralelă era din punctul ei de vedere un prilej care nu avea să se mai ofere niciodată pentru a realiza lucruri demne de a fi considerate de cea mai mare importanță și grandoare.

— Trebuie și vrem să traducem în viață o idee cu totul măreață. Avem acum prilejul și nu trebuie să-l pierdem!

Ulrich întrebă cu naivitate:

— Te gândești la ceva anume?

Nu, Diotima nu se gândea la ceva anume. Cum altfel! Nimeni din cei care vorbesc despre ceea ce este măreț și mai important pe lume nu se referă la ceva cu adevărat existent. Cu ce anume însușire stranie a lumii ar putea semăna? Totul se reduce la faptul că un lucru este mai impunător, mai important, mai frumos sau mai trist decât altul, la o ierarhizare și la un comparativ, astfel că nu există nici o culme, nici un superlativ? Dar, dacă atragem atenția asupra acestui aspect cuiva care tocmai vrea să vorbească despre ce

este mai important și mai grandios, atunci el începe să bănuiască pe loc că are de-a face cu un om nesimțitor și lipsit de idealism. Așa i se întâmpla Diotimei, iar Ulrich tocmai astfel vorbise.

Ca femeie al cărei spirit era în general admirat, Diotima găsea că obiecția lui Ulrich era lipsită de reverență. Surâse după o vreme și răspunse:

— Există atât de multe lucruri mari și bune care încă n-au fost transpuse în viață, încât alegerea nu va fi ușoară. Dar vom constitui comitete care să reprezinte toate cercurile populației și care ne vor fi de ajutor. Sau dumneata, *Herr von* …, nu consideri că ar reprezenta un avantaj nemaipomenit să avem posibilitatea de a apela la o națiune, la drept vorbind chiar la întreaga lume, într-un asemenea prilej, lansând un apel ca din toiul acestor meschinării materialiste toți oamenii să-și înalțe gândul spre cele spirituale? Nu trebuie să te gândești că tindem la ceva patriotic în sensul de mult perimat al cuvântului.

Ulrich evită răspunsul printr-o vorbă plină de haz.

Diotima nu râse; surâse doar. Era obișnuită cu oamenii de spirit; însă aceștia erau totdeauna și ceva mai mult. Paradoxurile ca atare i se păreau lipsite de maturitate și îi stârniră impulsul să-i atragă atenția acestei rude asupra seriozității vieții reale, care împrumuta mărețului demers patriotice atât demnitate, cât și spirit de răspundere. Vorbea acum pe un alt ton, încheind discuția și trecând la următorul subiect; Ulrich căuta fără să vrea printre cuvintele ei acea panglicuță neagră și galbenă cu care se prind și se îndosariază actele în ministere. Însă gura Diotimei nu rostea câtuși de puțin doar expresii ministeriale, ci și din cele folosite de cunoscătorii artelor frumoase, cum ar fi „o epocă inexpresivă, dominată doar de logică și psihologie“, sau „prezent și veșnicie“, și deodată fu vorba de Berlin și de „tezaurul de simțăminte“ pe care imperiul austriac îl mai păstra încă, spre deosebire de Prusia.

Ulrich încercă de câteva ori să întrerupă acest mesaj al tronului consacrat celor spirituale; însă numaidecât miresmele de sacristie ale birocrației exaltate învăluiau în norii lor întreruperea, ascunzându-i cu delicatețe lipsa de tact. Ulrich rămase uimit. Se ridică, prima sa vizită luase în mod evident sfârșit.

În momentul retragerii sale, Diotima îl tratã cu acea curtoazie blândă, în mod oarecum precaut și ostentativ puțin exagerată, pe care o învățase de la soțul ei; acesta făcea uz de ea în relațiile sale cu tinerii aristocrați care-i erau subordonați, dar care într-o zi ar fi putut ajunge miniștrii săi. Când îl invită să mai revină, era în atitudinea ei ceva din orgolioasa nesiguranță a spiritului față de o forță vitală mai puțin cizelată. Pe când îi ținea iarăși mâna moale, lipsită de greutate, într-ale lui, se priviră în ochi. Ulrich avu senzația incontestabilă că erau sortiți să-și producă mari neplăceri unul altuia prin iubire.

„Într-adevăr“, gândi el, „este monstruos de frumoasă!“ Avusese intenția să lase marea acțiune patriotică să-l aștepte mult și bine, însă aceasta părea acum să se fi întrupat în Diotima și să fie gata să-l devoreze și pe el. Era o im-

presie pe jumătate amuzantă: în ciuda vârstei și experienței se văzu dintr-odată ca un mic vierme jalnic, pe care-l examinează cu atenție o găină mare. „Pentru numele lui Dumnezeu“, gândi Ulrich, „numai de n-aș ajunge să fiu împins la cine știe ce fapte rele și meschine de către acest suflet gigantic!“ Îi ajungea cu totul legătura sa cu Bonadea și-și făcea o datorie din a se menține riguros de rezervat.

Părăsind locuința contelui, se simți consolat de o impresie pe care o găsise plăcută și la sosire. O cameristă micuță, cu ochi visători, îl însoți. În întunericul anticamerei ochii ei îi apărură ca niște fluturi negri, atunci când zvâcniseră în sus spre el întâia dată; acum, la plecare, plutiră în jos prin întuneric asemenea unor fulgi negri de zăpadă. Ceva arab sau algerian-iudaic, un aer pe care nu reușise să-l claseze pe deplin, o învăluia cu o aură abia simțită, dar frumoasă, pe această fată, încât Ulrich uită și acum să o privească mai atent; abia când se regăsi în stradă simți că după prezența Diotimei înfățișarea acestei slujnicuțe fusese ceva neobișnuit de viu și de înviorător.

23
Prima implicare a unui om important

După plecarea lui Ulrich, Diotima și camerista ei rămaseră într-o stare de ușoară tulburare. Însă în vreme ce mica șopârlă neagră de fiecare dată când îl escorta la plecare pe câte un vizitator mai important se simțea ca și când ar fi avut posibilitatea să se cațere iute ca fulgerul pe un zid înalt și însorit, Diotima examina amintirea prezenței lui Ulrich cu conștiinciozitatea unei femei căreia nu-i displăcea să constate că fusese afectată într-un mod necuvenit, deoarece simțea în sinea sa forța unei blânde puneri la punct. Ulrich nu știa că în aceeași zi în viața ei intrase un alt bărbat, care i se oferea la picioare ca un masiv uriaș, cu perspective nebănuite.

Dr. Paul Arnheim îi făcuse o vizită spre a-i prezenta omagiile la scurtă vreme după sosirea la Viena.

Era un om nemăsurat de bogat. Tatăl său fusese cea mai influentă figură a „Germaniei de fier“; până și șeful de departament Tuzzi consimțise să apeleze la acel joc de cuvinte care făcea aluzie la cancelarul Bismarck; principiul lui Tuzzi era că exprimarea se cerea să fie parcimonioasă și că butadele, chiar dacă nu te puteai dispensa într-o conversație spirituală cu totul de ele, nu aveau niciodată să fie îndeajuns de bune, fiind de sorginte burgheză. El însuși îi recomandase soției sale să trateze respectiva vizită cu toată distincția; chiar dacă oamenii de felul acela nu ocupau încă pozițiile de prim rang în imperiul german, iar influența lor la Curte nu permitea o comparație cu cea a familiei

Krupp, totuși, după cum considera, acesta putea să devină cazul a doua zi, și mai adăugase că în conformitate cu unele zvonuri confidențiale acest fiu de familie bună – care de altfel depășise de mult vârsta de patruzeci de ani – nu numai că se străduia să obțină o poziție similară cu cea a părintelui său, ci și, bazându-se pe spiritul timpului și sprijinindu-se pe relațiile sale internaționale, se pregătea să ocupe unul din portofoliile ministeriale importante ale Reichului. După opinia înaltului funcționar Tuzzi, acest lucru era firește cu totul exclus, în afară de cazul că s-ar fi produs un cataclism universal.

Nu bănuia ce furtună dezlănțuise cu aceste vorbe în fantezia soției sale. Făcea de la sine înțeles parte din convingerile cercurilor în care-și ducea ea viața că „negustorii" nu trebuiau prețuiți prea mult, dar, ca toți oamenii cu concepții burgheze, ea admira bogăția din acele adâncuri ale inimii care sunt cu totul independente de convingeri, iar întâlnirea personală cu un om peste măsură de bogat avusese asupra ei efectul pe care l-ar fi avut penele de aur din aripile unui înger coborând asupra ei din înalturi. De când cu cursul ascendent al carierei soțului său, Ermelinda Tuzzi era desigur familiarizată cu relațiile cu oamenii celebri și bogați; însă celebritatea dobândită prin performanțele spiritului se pierde remarcabil de repede, îndată ce se ajunge la frecventarea purtătorilor ei, în timp ce bogăția feudală are fie înfățișarea datoriilor nebunești ale tinerilor atașați de ambasadă, fie este legată de un stil de viață tradițional, fără să atingă belșugul munților de bani neglijent strânși laolaltă sau firul aurului revărsându-se în cascade strălucitoare, cu care marile bănci sau industriile mondiale își conduc afacerile. Singurul lucru pe care-l știa Diotima despre activitatea băncilor era că până și funcționarii de poziție mijlocie călătoresc la clasa întâi în deplasările lor în interes profesional, în timp ce ea trebuia întotdeauna să meargă cu a doua, dacă nu se găsea în compania soțului ei, și își făcuse o idee despre luxul care-i înconjura pe despoții cei mai de seamă ai unor asemenea instituții de proporții orientale.

Mica ei cameristă Rachel – se înțelege de la sine că Diotima o striga pronunțând acest nume pe franțuzește – auzise lucruri miraculoase. Cel mai mărunt detaliu pe care știa să-l povestească era că nababul sosise cu trenul său personal, închiriase un hotel întreg și că ducea cu el un mic sclav negru. Adevărul era mult mai modest; fie și numai pentru că Paul Arnheim nu se comporta niciodată extravagant. Numai servitorul arap era o realitate. Arnheim îl salvase cu ani în urmă, în timpul unei călătorii în regiunile din sudul extrem al Italiei, de la o trupă de dansatori ambulanți și îl luase cu sine dintr-un amestec de dorință de a-și împodobi propria persoană, din impulsul de a ridica o creatură din mizerie și de a face o faptă pe placul lui Dumnezeu, revelându-i viața spirituală. Își pierdu curând interesul pentru o asemenea întreprindere și îl folosea pe băiat, care acum avea șaisprezece ani, doar ca servitor, dându-i

să citească de la paisprezece ani pe Stendhal și Dumas. Deși zvonurile pe care le auzise camerista erau atât de infantile în exagerările lor încât Diotima nu se putuse stăpâni să nu surâdă, puse totuși să i se repete totul cuvânt cu cuvânt, căci i se păreau de o candoare cum nu poți întâlni decât în acest unic mare oraș, care era „atât de plin de cultură, până la naivitate". Faptul remarcabil era că micul maur puse stăpânire până și pe imaginația ei.

Ea fusese cea mai mare dintre cele trei fete ale unui profesor de școală secundară, care nu avea avere, astfel că soțul ei fusese socotit încă de la început o partidă bună, chiar de pe vremea când nu era altceva decât un necunoscut viceconsul de origine burgheză. Ca adolescentă, nu avusese nici un fel de avere în afară de semeția ei, și nici aceasta, la rândul ei, n-avea nimic de care ar fi putut fi mândră, fusese vorba în realitate de o corectitudine scorțoasă, cu niște țepi ascuțiți de sensibilitate. Însă până și o astfel de atitudine ascunde uneori ambiții și visuri, și se poate dovedi o forță incalculabilă. Dacă pe Diotima o atrăseseră la început perspectivele unor complicații ireale în țări exotice, curând veni dezamăgirea; căci după puțini ani toate acestea nu mai constituiau decât un avantaj discret folosit față de niște prietene care o invidiau pentru aerul exotic care-i învăluia ființa și nu puteau suprima recunoașterea faptului că în esență viața în asemenea misiuni diplomatice în străinătate rămâne viața pe care o aduci de acasă odată cu celelalte bagaje. Ambițiile Diotimei fuseseră multă vreme foarte aproape de a sfârși în lipsa unor perspective evoluate ale unui funcționar de rangul al cincilea, până când ascensiunea soțului ei începuse deodată printr-o întâmplare, când un ministru binevoitor și cu vederi „progresiste" îl luase cu sine pe acest om din mediul burghez în cancelaria ministerială a departamentului. În această poziție, la Tuzzi veneau acum mulți oameni care voiau ceva de la el și din clipa aceea se însufleți și în Diotima, spre propria ei surprindere, o bogăție de amintiri despre „frumusețea și măreția spirituală", pe care și le însușise în aparență în mediul cultivat al casei părintești și în marile orașe ale lumii, dar pe care în realitate le învățase ca elevă-model la pensioanele cele mai pretențioase de domnișoare, și începu să valorifice cu grijă acest tezaur. Inteligența austeră, dar neobișnuit de solidă a soțului ei atrăsese fără voie atenția și asupra persoanei ei; îndată ce-și dădu seama că meritele ei intelectuale erau remarcate, începu, asemenea unui burete care eliberează ceea ce a absorbit fără vreun scop anume, să strecoare, cu deplină naivitate și cu plăcere în locuri potrivite în conversație, mici idei „cât se poate de spirituale". Treptat, în vreme ce soțul ei se înscrisese în această ascensiune, se găsea tot mai multă lume care să-i caute apropierea, iar casa sa deveni un „salon" cu faima că acolo se întâlnesc persoane „de societate și de spirit". Iar acum, întreținând relații sociale cu oamenii care aveau o semnificație în diferite domenii, Diotima începu

să se descopere cu adevărat pe sine însăși. Corectitudinea care îi slujise cândva, la școală, să rețină cele învățate și să le armonizeze uniform se transformă ca de la sine în spiritualitate, pur și simplu prin lărgirea sferei, iar casa Tuzzi dobândi o poziție socială recunoscută.

24

Proprietate și educație; prietenia Diotimei cu contele Leinsdorf și misiunea de a-i face pe oaspeții celebri să ajungă în acord cu propriul lor suflet

Salonul se consacră de-abia prin prietenia Diotimei cu Alteța Sa contele Leinsdorf.

Dacă ar fi să numim gradele de prietenie după diferite părți ale corpului, cea a contelui Leinsdorf era situată undeva între cap și inimă încât n-am fi putut-o considera pe Diotima altfel decât prietena lui de suflet – dacă o asemenea expresie ar mai putea fi folosită. Alteța Sa venera spiritul și frumusețea Diotimei, fără să-și îngăduie intenții necuviincioase. Prin patronajul său, salonul Diotimei nu numai că dobândi o poziție de nezdruncinat, ci, așa cum obișnuia el să se exprime, și o misiune.

În ce privește propria persoană, Alteța Sa contele imperial nu era „nimic altceva decât un patriot". Însă statul nu constă doar din coroană și popor, iar undeva între ele administrația, ci mai există pe lângă acestea: gândul, morala, ideea! – Pe cât era de deschis Alteța Sa, având o minte pătrunsă de simțul răspunderii, instalând fabrici pe domeniile sale, pe atât de religios recunoscând totuși faptul că în prezent spiritul s-a sustras în multe privințe tutelei bisericii. Căci el nu reușea să-și închipuie cum s-ar fi putut conduce după principii religioase o fabrică sau o activitate bursieră în domeniul cerealelor sau zahărului, în timp ce, pe de altă parte, nu poate fi gândită rațional o mare proprietate funciară modernă fără bursă și fără industrie; iar când primea raportul administratorului care-i explica faptul că se fac afaceri mai bune prin asocierea cu un grup de speculanți străini decât plasându-se de partea nobilimii funciare din propria țară, Alteța Sa se simțea nevoit în cele mai multe cazuri să decidă în favoarea primei alternative, căci realitatea obiectivă își are propria rațiune care nu poate fi contrazisă pur și simplu pe principii sentimentale, atunci când, în calitate de conducător al unei mari întreprinderi porți răspunderea nu numai pentru tine însuți, ci și pentru nenumărate alte existențe. Există ceva care se numește conștiința profesională și care în anumite împrejurări se află în contradicție cu cea religioasă, iar contele Leinsdorf era convins că în asemenea cazuri însuși cardinalul arhiepiscop n-ar fi putut acționa altfel. Firește, contele Leinsdorf era oricând gata să deplângă această

stare de fapt în ședințele publice ale Camerei Superioare, și să-și exprime speranța că viața se va reîntoarce la simplitatea, naturalețea, metafizica, raționalitatea și oportunitatea principiilor creștine. Îndată ce deschidea gura pentru a face asemenea declarații, era ca și cum ar fi acționat un comutator, iar el funcționa atunci fluent într-un alt circuit. De altfel, acesta era cazul cu cei mai mulți oameni când se exprimă public; dacă cineva i-ar fi reproșat Alteței Sale că făcea în folosul propriei sale persoane ceea ce combătea în public, contele de Leinsdorf ar fi înfierat cu o convingere venerabilă asemenea reproșuri ca fiind vorbăria demagogică a unor elemente subversive care n-aveau nici o idee de responsabilitățile multiple ale vieții. Totuși, recunoștea el însuși, că o legătură între adevărurile eterne și afacerile care sunt cu mult mai complicate decât frumoasa simplitate a tradiției reprezenta o chestiune de cea mai mare importanță, și recunoștea de asemenea faptul că o asemenea legătură nu ar fi putut fi aflată decât în esența educației burgheze; cu marile ei idei și idealuri în domeniile dreptului, datoriei, moralei și frumosului, aceasta pătrundea până și în sfera conflictelor cotidiene și a contradicțiilor zilnice și i se părea că ea ar constitui o punte alcătuită dintr-o încrengătură vie. E adevărat că nu se putea păși pe ea la fel de ferm și de sigur ca pe dogmele bisericii, dar ea se dovedea nu mai puțin necesară și consolidată de simțul răspunderii, și din aceste motive contele Leinsdorf era nu numai un idealist religios ci și un idealist pasionat în problemele civice.

Acestor convingeri ale Alteței Sale le corespundea prin însăși constituirea sa salonul Diotimei. Recepțiile Diotimei erau celebre prin faptul că la zile mari puteai da acolo peste oameni cu care nu aveai cum schimba nici un cuvânt, aceștia fiind prea cunoscuți în câte o anumită specialitate pentru ca să mai poți sta de vorbă cu ei despre ultimele noutăți ale zilei, în timp ce în multe cazuri nici n-auziseși vreodată de denumirea domeniului științific în care se situa faima lor mondială. Se găseau acolo *kenzi*-niști și *kanis*-iști, s-ar fi putut întâmpla ca un gramatician al dialectului *bo* să întâlnească un cercetător al *partige*-lor, vreun tocolog sau vreun teoretician al cuantelor, fără a-i mai pune la socoteală pe reprezentanții noilor curente în artă și literatură care-și schimbă în fiecare an eticheta și cărora li se mai permitea să apară acolo în număr restrâns alături de camarazii lor vocaționali de curând parveniți. În general, asemenea recepții erau aranjate astfel încât să se strângă cu toții la un loc și să se amestece în chip armonios; doar pe tinerii înzestrați Diotima îi ținea deoparte prin invitații speciale, dar pe oaspeții rari și deosebiți se pricepea să-i privilegieze în mod neostentativ și să-i pună cum s-ar zice în ramă. Ceea ce distingea aceste primiri ale Diotimei de toate celelalte asemănătoare era de altminteri, dacă putem să spunem așa, tocmai elementul laic; acel element constituit din reprezentanți ai ideilor aplicate practic, care – ca să vorbim în termenii Diotimei – se strânsese odinioară în jurul nucleului

științelor teologice ca un popor al oamenilor de creație credincioși, la drept vorbind ca o comunitate laică de frați și surori, mai pe scurt spus, elementul constând din fapte; iar în zilele noastre, când studiile teologice se văd asaltate de științele economice și de fizică, iar lista de reprezentanți ai spiritului pe pământ susceptibili de a fi invitați ai Diotimei începuse cu timpul să semene cu anuarele științifice ale *British Royal Society*, acești laici, cu toții frați și surori, ajunseră în consecință directori de bancă, tehnicieni, politicieni, consilieri ministeriali, doamne și domni din înalta societate și din cercurile asociate acesteia. Mai ales pe femei le avea în mod special în vedere Diotima, însă ea le prefera pe „doamne" „intelectualelor". „Viața este astăzi mult prea încărcată de știință", obișnuia ea să spună, „ca să mai putem renunța la femeia nealterată". Era convinsă că numai o asemenea femeie nealterată, pură, mai poseda acea putere fatală care să-i permită să învăluie intelectul cu forțele vitale, de care acesta din urmă, după părerea ei, avea în mod evident foarte multă nevoie pentru propria lui mântuire. Această concepție a femeii învăluitoare și a forței vitale îi sporea de altfel mult creditul și în ochii tinerilor nobili care îi frecventau serile de primire, pentru că era considerată drept ceva foarte distins, iar șeful de departament Tuzzi se bucura de simpatie; căci ideea existenței nealterate reprezintă firește ceva important pentru nobilime, mai precis, recepțiile din casa Tuzzi, unde perechile se puteau adânci în conversație fără să bată la ochi, se bucurau de o mai mare căutare decât o biserică pentru întâlniri amoroase și conversații îndelungi și tandre, fără ca Diotima să bănuiască.

Alteța Sa contele Leinsdorf rezuma aceste două elemente, în sine atât de complexe, care se amestecau în persoana Diotimei, folosind termenul „proprietate și educație" – atunci când nu le denumea pur și simplu „adevărata elită"; însă, cu și mai mare satisfacție le aplica imaginea de „misiune", care în gândirea lui ocupa un loc privilegiat. El susținea că orice realizare – nu numai cea a unui funcționar, ci la fel de bine cea a unui muncitor din fabrică sau a unui cântăreț concertant – reprezenta o „misiune". „Fiecare om", obișnuia el să spună, „are o misiune în stat: muncitorul, prințul, meșteșugarul sunt slujbași!"; aceasta era o emanație a gândirii sale care se manifesta de fiecare dată și în orice împrejurare profesională și care nu cunoștea nici o prejudecată, căci în ochii săi până și doamnele și domnii din înalta societate, când conversau cu specialiștii despre inscripțiile de la Boğhazköy sau despre lamelibranhiate și surâdeau spre soțiile marilor finanțiști, îndeplineau o misiune importantă, chiar dacă imprecis definită. Această concepție a misiunii, a slujbei, înlocuia pentru el ceea ce însemna pentru Diotima unitatea religioasă a înfăptuirilor omenești pierdută încă din Evul Mediu.

În realitate, toate aceste întruniri sociale forțate, cum erau cele de la recepțiile ei, dacă nu sunt cu totul naive și neevoluate, provin din nevoia de a

simula o unitate interumană în măsură să îmbrățișeze activitățile omenești atât de diferite, unitate care de fapt nu există niciodată. Această simulare, această iluzie Diotima o numea cultură, și, de obicei, cu o precizare suplimentară aparte, vechea cultură austriacă. De când ambiția ei se spiritualizase prin amplificare, învățase să utilizeze tot mai des această expresie. Prin aceasta înțelegea: frumoasele tablouri ale lui Velázquez și Rubens, expuse în muzeele imperiale. Faptul că Beethoven fusese, ca să spunem așa, un austriac. Mozart, Haydn, Domul Sfântului Ștefan, *Burgtheater*. Ceremonialul de curte, încărcat de tradiții. Centrul orașului, districtul unde se concentrează cele mai elegante magazine de croitorie și de *dessous*-uri ale unui imperiu de cincizeci de milioane de suflete. Comportarea discretă a funcționarilor superiori. Bucătăria vieneză. Nobilimea care, după cea engleză, se considera cea mai proeminentă din lume, și vechile ei palate. Tonul dat de înalta societate, pătruns de un estetism uneori real, de cele mai multe ori fals. Ea îi atribuia respectivului cuvânt și semnificația faptului că în acel imperiu un nobil atât de important cum era contele Leinsdorf îi acorda atenție, transferându-și aspirațiile culturale spre casa ei. Nu știa că Alteța Sa proceda astfel numai pentru că i se părea impropriu să-și deschidă palatul personal față de o noutate asupra căreia și-ar fi putut ușor pierde autoritatea. Contele Leinsdorf era adesea înfricoșat în sinea sa de libertatea și indulgența cu care frumoasa sa prietenă vorbea despre pasiunile omenești și despre confuziile pe care acestea le provocau, sau despre ideile revoluționare. Însă Diotima nu îi remarca rezerva. Ea trasa o linie de demarcație între ceea ce s-ar fi putut numi lipsa de castitate oficială și castitatea personală, cum ar fi făcut o doctoriță sau o asistentă socială; era sensibilă ca la atingerea unei răni când i se părea că un cuvânt avea un înțeles prea personal în ce o privea, însă la modul impersonal vorbea despre orice și nu percepea nimic altceva decât faptul că și contele Leinsdorf s-ar fi arătat foarte atras de o asemenea întrepătrundere.

Oricum, nimic în viață nu se clădește fără a smulge pietrele de altundeva. Spre surprinderea dureroasă a Diotimei ceva dispăruse în anii succesului, un foarte mic sâmbure migdalat al unei reverii dulci, pe care ființa ei îl închisese în ea însăși odată, când nu mai consta din nimic altceva, și care continua să existe când se hotărâse să se căsătorească cu viceconsulul Tuzzi, pe atunci arătând ca un cufăr de voiaj din piele, cu doi ochi întunecați, dispăruse în anii succesului. Firește, multe din cele pe care ea le cuprindea acum în noțiunea de veche cultură austriacă, cum ar fi fost Haydn sau Habsburgii, constituiseră odinioară doar o plicticoasă temă școlară, în timp ce faptul că acum se știa trăind în mijlocul tuturor acestora i se părea de un farmec încântător și la fel de eroic ca bâzâitul albinelor în miez de vară; însă, cu timpul, devenise nu numai monoton, ci chiar obositor și de-a dreptul deznădăjduit. Diotimei i se întâmpla în raport cu oaspeții săi celebri ceea ce i se întâmpla contelui Leinsdorf cu relațiile sale bancare; oricât de mult ar fi încercat să-i aducă în

armonie cu sufletul, nu reușea s-o facă. Despre automobile și raze Röntgen se poate discuta încă, chiar cu oarecare sentimente, dar ce se mai poate face altceva cu toate celelalte nenumărate invenții și descoperiri, pe care le aduce astăzi fiecare zi ce trece, decât să admiri la modul general inventivitatea omenească – iar lucrul acesta până la urmă începe să te supere și să te oboseasc㠄! Alteța Sa venea din când în când și mai sta de vorbă cu câte un politician sau accepta să i se prezinte un nou oaspete, îi venea ușor să converseze despre aspectele mai profunde ale culturii; când însă trebuia să ai de-a face cu el la un mod atât de amănunțit cum era obligată Diotima să o facă, atunci se vedea că dificultatea insurmontabilă o constituia nu profunzimea, ci amplitudinea culturii. Chiar și problemele atât de nemijlocit apropiate oamenilor cum ar fi fost nobila simplitate a Greciei sau înțelesul profeților se destrămau, dacă stăteai de vorbă cu cunoscătorii, într-o multiplicitate de necuprins de îndoieli și posibilități. Diotimei îi fu dat să constate că până și oaspeții ei celebri se întrețineau la seratele sale întotdeauna câte doi, căci încă de pe atunci un om nu putea sta de vorbă competent și rațional decât cel mult cu încă un al doilea, iar, în ce o privea, ei nu îi reușea cu nici unul. Prin această experiență, Diotima descoperi atunci pe propria ei piele cunoscuta suferință a omului contemporan care se numește civilizație. Este o stare incomodă, plină de săpun, de unde radio, de acel arogant limbaj simbolic al formulelor matematice și chimice, de economia națională, de cercetări experimentale și de incapacitatea oamenilor de a ajunge la o comuniune simplă, dar pe un plan elevat. Până și relația dintre noblețea spirituală lăuntrică a propriei persoane și noblețea socială o obliga pe Diotima la mari precauții și-i provoca în ciuda tuturor succeselor și unele dezamăgiri, părându-i-se cu timpul a fi tot mai mult de natura celei care caracterizează nu o epocă a culturii, ci doar una a civilizației.

Civilizația însemna în consecință tot ceea ce spiritul ei nu reușea să controleze. Astfel, îl includea, încă de mult și mai presus de orice, pe propriul ei soț.

25
Suferințele unui suflet căsătorit

Își descifră pe îndelete suferințele, descoperind că pierduse ceva de a cărei posesie nu știuse prea multe înainte: un suflet.

Ce înseamnă sufletul? E ceva ușor de definit la modul negativ: este lucrul acela care se încapsulează când vine vorba de seriile algebrice.

Însă la modul pozitiv? Se pare că se sustrage cu succes tuturor eforturilor care încearcă să-l cuprindă. Se prea poate ca odinioară să fi existat în Diotima ceva originar, o sensibilitate intuitivă, pe atunci învăluită în veșmântul

subțiat de prea mult periat al corectitudinii sale, ceva pe care ea acum îl numea suflet și pe care-l regăsea în metafizica învăluită în năframe a lui Maeterlinck, în Novalis, și îndeosebi în valul fără nume al spumei de romantism și nostalgie după Dumnezeu, emanat un timp de epoca mașinilor ca expresie a protestului spiritual și artistic față de sine însăși. Se prea poate de asemenea ca acel ceva originar din Diotima să fi fost definit mai precis ca fiind alcătuit din tăcere, blândețe, devoțiune și bunătate, și care nu-și găsise niciodată calea cea dreaptă și, prin acele farmece pe care soarta le pune la cale cu noi turnând plumb ca să stârnească chipuri în apă, ajunsese să capete forma particulară a idealismului ei. Poate că era fantezie; poate o undă din acel travaliu vegetativ și instinctiv care se înfăptuiește zi de zi sub învelișul trupului și pe deasupra căruia ne privește uneori expresia însuflețită a unei femei ridicându-și ochii spre noi; poate că erau doar unele ceasuri indefinibile când ea se simțea nemărginită și caldă, când percepțiile păreau a fi mai animate decât de obicei, ambiția și voința amuțeau, și o cuprindea o dulce beție de viață și plenitudine vitală, iar gândurile, departe de suprafață, i se îndreptau spre adâncuri, chiar dacă se opreau doar asupra lucrurilor cele mai mărunte, iar evenimentele lumii rămâneau altundeva, ca larma de dincolo de zidul unei grădini. Diotimei i se părea atunci că avea o viziune a adevărului din sine însăși, nemijlocit, fără nici un efort; trăiri delicate, care nu purtau încă nici un nume, își ridicau vălul; se simțea – ca să reluăm numai unele din descrierile unor asemenea simțăminte pe care ea le găsea în literatură – armonioasă, umană, pătrunsă de un fior religios, aproape de un adânc originar care sanctifică tot ceea ce răsare din el și face să fie încărcat de păcate tot ceea ce nu provine din izvoarele sale. Chiar dacă toate acestea, gândite, erau cât se poate de frumoase, nu numai că Diotima nu izbutea niciodată să depășească bănuielile și sugestiile confuze ale unei stări speciale, dar la fel de puțin reușeau cărțile profetice chemate în ajutor și care vorbeau despre asemenea stări tot în cuvinte misterioase și vagi. Nu-i mai rămânea altceva de făcut Diotimei decât să atribuie și această vină unei epoci a civilizației în care calea de acces spre suflet fusese închisă de năruirile unei avalanșe.

Probabil că ceea ce ea numea suflet nu era nimic altceva decât un mic capital format din abilitatea de a iubi, pe care îl stăpânise la vremea căsătoriei; șeful de departament Tuzzi nu oferea ocazia potrivită pentru astfel de investiții. Superioritatea acestuia față de Diotima fusese la început și multă vreme apoi cea a unui bărbat mai în vârstă; mai târziu i se adăugase și cea a unui bărbat de succes, deținând o poziție învăluită într-o aură de taină, care-i acorda soției sale prea puține posibilități de a-l înțelege și care privea cu bunăvoință nimicurile cu care se ocupa ea. Cu excepția clipelor de tandrețe din perioada lunii de miere, Tuzzi fusese întotdeauna un utilitarist și un rațional, care nu-și pierdea niciodată cumpătul. Cu toate acestea, liniștea

așezată a acțiunilor și a veșmintelor sale, mireasma, s-ar fi putut spune, politicoasă și gravă a trupului și bărbii sale, glasul baritonal, precaut și ferm, cu care vorbea, îl învăluiau într-o aură care excita sufletul de fată al Diotimei cam tot așa cum apropierea stăpânului îl animă pe câinele de vânătoare, care-și lasă botul pe genunchii lui. Tot astfel cum un asemenea câine tropăie plin de simțire și mulțumire pe după picioarele stăpânului, la fel pătrunsese Diotima, sub o oblăduire gravă și competentă, în peisajele nesfârșite ale dragostei.

În această privință șeful departamentului Tuzzi prefera drumurile drepte. El avea uzanțele de viață ale unui om muncitor și ambițios. Se trezea devreme, fie pentru o partidă de echitație, fie, de preferință, să se plimbe pe jos o oră, lucru care îi slujea nu numai la păstrarea elasticității trupului, ci constituia de asemenea o obișnuință pedantă și simplă, care, respectată cu o regularitate de nezdruncinat, se încadra perfect în imaginea unei vieți de realizări dominată de simțul răspunderii. Faptul că seara, dacă nu erau invitați undeva sau nu aveau oaspeți, se retrăgea imediat în cabinetul său de lucru, era de la sine înțeles, căci el era obligat să-și mențină bogatele sale cunoștințe profesionale la acel nivel înalt care îi asigura superioritatea față de colegii și superiorii săi nobili. O astfel de viață stabilea delimitări ferme și subordona dragostea celeilalte activități. Ca toți bărbații a căror imaginație nu era bântuită de erotism, la vremea celibatului, Tuzzi – chiar dacă din când în când, de dragul renumelui său diplomatic, se arăta în compania prietenilor alături de vreo coristă minionă – frecventase bordelurile și transferase ritmul regulat al acestei obișnuințe și în mariaj. Diotima învățase astfel să cunoască dragostea ca pe ceva impetuos, spasmodic, abrupt, eliberată doar o dată pe săptămână de o forță încă și mai puternică. Această modificare a firii suferită de două persoane, care se încheia imediat pentru ca, după câteva minute, să alunece într-o scurtă conversație despre unele evenimente ale zilei rămase încă în suspensie, apoi de-a dreptul în somn, și despre care în intervalele de timp dintre ele nu se vorbea niciodată sau cel mult prin aluzii și jocuri de cuvinte (cum ar fi atunci când se face o glumă plină de diplomație despre acea *partie honteuse* a trupului) avu totuși urmări neașteptate și contradictorii asupra ei.

Pe de altă parte, aceasta deveni cauza idealismului ei peste măsură de dezvoltat; a acelei personalități oficioase, extravertite, ale cărei capacități afective, ale cărei aspirații spirituale se avântau spre tot ce era măreț și nobil în mediul ei, dăruindu-se și legându-se pătimaș, încât Diotima trezea impresia, atât de tulburătoare pentru prejudecățile bărbaților, de a fi fost un soare al iubirii, strălucitor, iradiant, însă platonic, a cărei reprezentare îl făcuse pe Ulrich dornic să ajungă să o cunoască. Pe de altă parte însă ritmul acesta larg al intimităților conjugale se dezvoltase în ea, strict fiziologic, într-o obișnuință care-și urma calea proprie și se anunța, fără legătură cu laturile superioare

ale ființei ei, ca foamea unui argat ale cărui mese sunt frugale, dar hrănitoare. Cu timpul, când mici firișoare de păr începuseră să răsară pe buza superioară a Diotimei și în firea ei feciorelnică începuse să se amestece independența masculină a femeii mature, conștiința ei înregistră lucrul acesta ca pe o spaimă. Își iubea soțul, însă în simțământul acesta intra tot mai intens repulsia și chiar o înfricoșătoare jignire a sufletului, care în cele din urmă se putea compara doar cu senzațiile pe care le-ar fi avut Arhimede, adâncit în marile sale probleme, dacă soldatul străin, în loc să-l fi ucis pur și simplu, i-ar fi făcut avansuri. Cum bărbatul ei nici nu remarca nimic, nici n-ar fi gândit la fel în asemenea privințe, și cum, împotriva voinței ei, trupul o trăda de fiecare dată în fața lui, ea se simțea supusă unui regim de constrângere; e drept, era o situație care nu s-ar fi putut numi lipsită de virtute, însă evoluția ei era la fel de chinuitoare ca aceea despre care își imagina că ar transforma-o în victima unui tic nervos sau a unui viciu inevitabil. La drept vorbind, poate că Diotima ar fi devenit doar ceva mai melancolică și ar fi ajuns astfel și mai idealistă, însă din nefericire transformarea se produse tocmai în momentul când salonul ei începuse să-i prilejuiască dificultăți sufletești. Șeful de departament Tuzzi încurajase în mod firesc eforturile spirituale ale soției sale, căci recunoscuse repede ce avantaje pentru propria poziție întruneau, însă nu luase parte niciodată la ele, și s-ar putea spune chiar că nici nu le lua în serios; căci acest om experimentat nu lua în serios decât puterea, datoria, originea nobilă și, la oarecare distanță de acestea, rațiunea. O avertizase chiar în repetate rânduri pe Diotima să nu fie prea ambițioasă în organizarea relațiilor ei culturale, căci chiar dacă, după cum s-ar putea spune, cultura reprezintă sarea în mâncarea vieții, societatea înaltă nu iubește din cale-afară bucătăria prea sărată; făcea asemenea afirmații fără nici un fel de ironie, căci aceasta era convingerea sa, însă Diotima se simți subestimată. Ea avea constant senzația că soțul ei îi însoțea eforturile idealiste cu un zâmbet condescendent; fie că el era acasă sau nu, fie că acest surâs – în cazul că el surâdea într-adevăr, ceea ce nu era câtuși de puțin sigur întotdeauna – îi era în mod special adresat sau făcea parte doar din expresia feței unui bărbat care, din motive profesionale, era nevoit să se prezinte mereu într-o situație de superioritate, cu timpul situația deveni tot mai insuportabilă, fără ca ea să mai reușească să se elibereze de impresia infamă de a se justifica. Uneori Diotima arunca vina asupra unei epoci istorice materialiste care transformase lumea într-un joc rău, lipsit de sens, ateismul, socialismul și pozitivismul acesteia nu-i mai lăsau unui om cu suflet libertatea de a se înălța până la adevărata sa natură; însă nici această stare de fapte n-o ajuta prea des.

Astfel se prezentau lucrurile în menajul Tuzzi în momentul în care marea acțiune patriotică începu să grăbească mersul evenimentelor. De când contele Leinsdorf, în dorința lui de a nu compromite nobilimea, stabilise centrul

de operații al campaniei în casa prietenei sale, acolo domnea o atmosferă de responsabilitate tacită, căci Diotima era hotărâtă să-i demonstreze soțului, acum ori niciodată, că salonul ei nu era o joacă. Alteța Sa îi mărturisise în confidență că marea acțiune patriotică avea nevoie de o idee care să o încununeze și era acum ambiția ei arzătoare să descopere acea idee. Gândul de a-i fi fost menit să transpună în viață, cu mijloacele puse la dispoziție de un întreg imperiu și sub privirea atentă a întregii lumi, ceva de cea mai mare importanță culturală, sau, restrâns în niște limite mai modeste, poate ceva care să reveleze cultura austriacă în ființa ei profundă – această idee avea asupra Diotimei efectul pe care l-ar fi avut acea clipă în care ușile salonului ei ar fi izbucnit cu violență în lături și în prag ar fi pulsat, ca o prelungire a pardoselii, marea nesfârșită. Nu se poate nega că primul lucru pe care-l simțea ea în această privință era un vid nemăsurat, deschizându-i-se dintr-odată în față.

Primele impresii cuprind adeseori ceva autentic! Diotima era sigură că avea să se întâmple un fenomen incomparabil și își invocă multiplele ei idealuri; își mobiliză patetismul orelor de istorie la care asistase ca școlăriță, când învățase să enumere imperiile și secolele; făcu absolut tot ceea ce trebuia făcut într-o asemenea situație, dar după ce trecură câteva săptămâni în felul acesta, nu se putu împiedica să observe că nu-i venise nici un fel de idee. Ceea ce Diotima ar fi simțit în clipa aceea față de soțul ei ar fi fost ură, dacă ea ar fi fost în realitate capabilă de ură – un sentiment josnic! – care se transformă deci în melancolie și un până atunci necunoscut ei „resentiment față de tot și de toate“ începu să se manifeste.

Acesta fu momentul în care sosi doctorul Arnheim însoțit de negrișorul său și la scurtă vreme după aceea Diotima primi vizita sa încărcată de semnificații.

26

Uniunea dintre suflet și rentabilitate. Omul apt să o realizeze vrea să guste din farmecul baroc al vechii culturi austriece. Astfel se conturează o idee pentru Acțiunea Paralelă

Pentru Diotima nu existau gânduri necuviincioase, însă în ziua aceea nutrea mai multe gânduri disimulate cu privire la micuțul și nevinovatul maur de care era preocupată după ce îi permisese cameristei ei Rachelle să se retragă. După ce Ulrich părăsise casa influentei sale verișoare, ascultă încă o dată cu simpatie ceea ce îi povesti camerista, iar femeia aceasta frumoasă, matură, se simțea tânără și parcă preocupată de o cutie muzicală. Odinioară

cei din lumea bună, nobilii, țineau pe lângă casă servitori mauri; îi treceau prin minte imagini fermecătoare cu sănii cu cai împodobiți în culori vii, lachei în livrele cu smocuri de pene și pomi pudrați cu chiciură; însă o asemenea imagine plină de fantezie a lumii bune ținea de mult de domeniul trecutului. „Viața de societate a ajuns astăzi complet lipsită de suflet", gândi ea. Ceva în inima ei lua partea acestui intrus îndrăzneț care se hazarda încă să țină un lacheu maur, lua partea acestui burghez care-și asuma în mod necuvenit o situație proeminentă, făcându-i de rușine pe cei puternici, cu tradițiile lor moștenite, așa cum odinioară sclavul grec învățat îi făcea de rușine pe stăpânii săi romani. Încrederea în sine, deformată din tot felul de considerente, dezerta trecând de partea lui ca un spirit îngemănat, iar acest simțământ, plin de naturalețe în comparație cu toate celelalte simțăminte ale ei, o lăsă chiar să treacă firesc cu vederea faptul că – în ciuda zvonurilor care se contraziceau, neexistând încă informații certe – doctorul Arnheim ar fi fost descendentul unei familii de evrei; despre tatăl său, anume, se spunea că lucrul ar fi fost sigur, doar că mama îi murise cu multă vreme în urmă, încât trebuia să mai treacă timp până să se afle ceva mai precis. Ar fi fost de altfel cu putință ca un anumit simțământ elegiac și crud în același timp în inima Diotimei să nici nu dorească o dezmințire.

Cu precauție, Diotima își lăsă gândurile să se abată de la negrișor și să se apropie de stăpânul lui. Doctorul Paul Arnheim nu era numai un om bogat, ci și o persoană cu un intelect remarcabil. Prestigiul de care se bucura depășea faptul că era moștenitorul unor întreprinderi de importanță mondială, el scrisese în timpul său liber cărți care erau socotite remarcabile în cercurile progresiste. Oamenii care formează asemenea cercuri pur intelectuale sunt mai presus de considerațiile de ordin financiar și de distincții sociale; dar nu ne este permis să trecem cu vederea faptul că tocmai din aceste considerente reprezintă o adevărată delectare pentru ei când un om bogat li se alătură; Arnheim preconiza în programele și cărțile sale nimic mai puțin decât tocmai uniunea dintre spirit și economie sau dintre idee și putere. Minții sensibile, înzestrate cu capacitatea fină de a intui ce avea să aducă viitorul, răspândeau chiar părerea că în el s-ar fi reunit acești doi poli, de obicei antagonici, și favorizau zvonul că era pe cale să se afirme o forță modernă menită să conducă, la un moment dat, destinele Reichului și, cine știe, poate ale lumii, spre lucruri mai bune. Căci era de multă vreme un simțământ general răspândit că principiile și acțiunile vechii politici și diplomații conduceau diligența Europei de-a dreptul în șanț, de altfel pe atunci începuse pretutindeni perioada neîncrederii și retragerii din fața specialiștilor.

Starea de spirit a Diotimei ar fi putut fi descrisă la rândul său ca reprezentând o revoltă împotriva modului de a gândi al școlii diplomatice vechi; astfel înțelesese de îndată miraculoasa asemănare dintre propria poziție și

cea a acestui intrus genial. De altfel, celebrul bărbat îi prezentase omagiile îndată după sosire, casa ei fusese de departe prima care se bucurase de o asemenea distincție, iar scrisoarea de recomandare din partea unei prietene comune vorbea despre străvechea cultură a orașului Habsburgilor și a locuitorilor săi, pe care acest om foarte ocupat nădăjduia să o cunoască în intervalele dintre niște afaceri pe care nu le putea evita; Diotima se simțise flatată, ca un scriitor tradus pentru prima dată în limba unei țări străine, atunci când deduse că acest străin de renume cunoștea faima propriului ei spirit. Remarcase că acesta nu avea câtuși de puțin un aer iudaic, ci arăta ca un om însemnat, cumpănit, de tipul antic fenician. La rândul său Arnheim fusese încântat când întâlnise în Diotima o femeie care nu numai că citise cărțile sale, ci, asemenea unei statui antice, înveșmântate într-o ușoară corpolență, corespundea idealului său de frumusețe, care era elenistic, doar cu ceva mai multă carne, astfel ca linia clasică să nu fie prea rigidă. Curând, Diotimei nu-i mai rămase ascuns faptul că impresia pe care era în măsură să o producă într-o conversație de douăzeci de minute asupra unui bărbat cu reale legături internaționale era de natură să împrăștie cu totul orice îndoieli prin care soțul ei, ce e drept, prizonier al unor metode diplomatice oarecum învechite, îi lezase propriul simț al importanței.

Își repeta acum, cu o delectare liniștită, această conversație. De la început Arnheim îi și spusese că venise în acest oraș vechi numai pentru a-și distrage oarecum atenția, prin farmecul baroc al străvechii culturi austriece, de la calculele, materialismul, raționalismul posomorât în care era condamnat să acționeze în acele zile un om civilizat.

Exista într-adevăr o însuflețire luminoasă, vie, în acest oraș – răspunsese Diotima, satisfăcută de subliniere.

— Da, spuse el, nu mai există în noi vocile lăuntrice; știm astăzi prea multe, rațiunea ne tiranizează viețile.

La care ea mărturisise:

— Mie îmi place să am de a face cu femeile; pentru că ele nu știu nimic și sunt nealterate.

Iar Arnheim replicase:

— Cu toate acestea, o femeie frumoasă înțelege cu mult mai mult decât un bărbat care, în ciuda logicii și filozofiei, n-are nici o idee despre viață.

Apoi ea îi relatase despre faptul că o problemă asemănătoare cu cea a eliberării sufletului de civilizație, doar că era proiectată în monumental și în termeni naționali, preocupa aici cercurile influente;

— Ar trebui, începu ea, când Arnheim o întrerupsese:

— Cu adevărat remarcabil! Să fie aduse idei noi sau, dacă i-ar fi fost permis să se exprime astfel (aici oftase ușor), mai bine zis idei pur și simplu, în sferele puterii.

Iar Diotima continuase: se urmărea constituirea unor comitete reprezentând toate straturile populației pentru definirea acelor idei. În exact acel punct Arnheim emise o observație extrem de importantă, și o rosti pe un ton într-atât de amical, cu respect și căldură, încât avertismentul său îi rămăsese Diotimei adânc întipărit în minte:

— Nu va fi ușor, exclamă el, ca în felul acesta să se edifice ceva măreț; nu o democrație de comitete, ci doar oameni puternici, individualități, cu experiență atât în ce privește realitatea, cât și în domeniul ideilor, ar fi fost în măsură să conducă acțiunea!

Până în acel punct Diotima își repetase conversația cuvânt cu cuvânt, însă de aici înainte ea se dizolvă în splendoare; nu-și mai putea aminti ce îi răspunsese. Un simțământ nelămurit, înfiorat, de fericire și de așteptare o purtase toată vremea mai sus, mereu mai sus; acum mintea ei era asemenea unui balon mic, colorat, înălțându-se scăpat din mâini, care plutește splendid, strălucitor tot mai sus către soare. Iar în clipa următoare se sparse.

Astfel măreața Acțiune Paralelă se alese cu acea idee care îi lipsise până atunci.

27
Natura și substanța unei mari idei

Ar fi ușor de spus în ce consta această idee, însă semnificația ei nimeni n-ar putea s-o descrie! Căci ceea ce deosebește o idee irezistibil de măreață de una obișnuită, poate chiar neînțeles de obișnuită și de greșită, este faptul că cea dintâi se găsește într-un fel de stare de topire, prin care sinele răzbate în spații nesfârșite și, invers, spațiile largi ale lumii pătrund în sine, încât până la urmă nu se mai poate recunoaște ce anume face parte din propria ființă și ce din infinit. Din cauza aceasta ideile mari, irezistibile, au un trup care, precum cel al oamenilor, este compact, dar perisabil, și un suflet veșnic, care le alcătuiește semnificația, dar care nu este compact, ci, la fiecare încercare de a fi cuprins în cuvinte reci, se dizolvă în neant.

Odată ce s-a lămurit acest aspect, trebuie precizat faptul că marea idee a Diotimei nu consta din nimic altceva decât că prusacul Arnheim ar fi trebuit să preia conducerea spirituală a marii acțiuni austriece, deși aceasta dovedea animozitate față de Germania prusacă. Însă acesta este doar trupul mort de cuvinte al ideii, și cine găsește așa ceva de neînțeles sau ridicol nu face decât să maltrateze un laș. În ceea ce privește, dimpotrivă, sufletul acestei idei, trebuie să se spună că era castă și perfect admisibilă și, pentru orice eventualitate, Diotima adăugase hotărârii ei, ca să spunem așa, un codicil în favoarea lui Ulrich. Ea nu știa că vărul ei făcuse impresie – chiar dacă pe un plan mai

adânc și ascuns de efectul acestuia – și probabil că s-ar fi dispreţuit singură dacă și-ar fi lămurit lucrurile; dar instinctiv își luase o contramăsură în ce-l privea atunci când în fața conștiinței ei îl declarase „imatur“, deși Ulrich era mai în vârstă decât ea. Își pusese în gând să-l compătimească, ceea ce îi ușura convingerea că reprezenta o datorie să-l aleagă pe Arnheim în locul lui pentru conducerea acelei acțiuni atât de încărcate de răspunderi; pe de altă parte, după ce luase această decizie, i se năzări și reprezentarea caracteristică pentru o femeie că cel respins avea acum nevoie și era demn de ajutorul ei. Dacă lui îi lipsea ceva, atunci nu s-ar fi putut obține acel ceva altfel decât printr-o angajare în marea acțiune, ceea ce i-ar fi oferit prilejul să petreacă mult timp în apropierea ei și a lui Arnheim. Astfel că Diotima se decise, însă, oricum, toate acestea erau doar niște considerații suplimentare.

28

Un capitol care poate fi omis de oricine nu este din cale-afară de pătruns de importanța gândirii ca preocupare

În vremea aceea Ulrich se afla în casa sa, așezat la masa de scris, și lucra. El scosese din nou cercetarea pe care o întrerupsese abrupt cu câteva săptămâni în urmă, când luase hotărârea să se întoarcă din străinătate; nu avea intenția s-o ducă până la sfârșit, îi făcea pur și simplu plăcere faptul că era în stare să se mai ocupe de așa ceva. Era vreme frumoasă, însă în ultimele zile el nu mai părăsise casa decât pentru drumuri scurte, nu mai ieșea nici măcar în grădină, trase perdelele și lucra în lumina scăzută, ca un acrobat care în semiîntunericul arenei de circ, înainte de a li se permite accesul spectatorilor, execută în premieră în fața unui cerc de cunoscători salturi periculoase. Precizia, forța și siguranța acestui mod de gândire, care nu-și are egal în nici un alt domeniu al vieții, îl umplea de un simțământ care aducea a melancolie.

Împinse acum la o parte foaia de hârtie acoperită cu formule și simboluri, pe care la urmă scrisese o ecuație a stării de fluiditate a apei, ca exemplu fizic spre a fi aplicat unei noi operații matematice, pe care o descria; însă gândurile îi fugiseră de ceva timp în altă parte.

„Nu-i povestisem tocmai Clarissei ceva în legătură cu apa?“ se întrebă el, dar nu reușea să-și aducă aminte distinct, însă n-avea importanță, și gândurile îi rătăciră alene mai departe.

Din nefericire, nimic nu e mai greu de reprezentat în literatură decât un om care gândește. Întrebat odată cum făcea că-i veneau în minte atât de

multe lucruri noi, un mare inventator răspunsese: gândindu-mă fără încetare la ele. De fapt, se poate afirma că ideile neașteptate nu se produc prin nimic altceva decât prin faptul că sunt așteptate. Ele sunt, într-o măsură deloc neglijabilă, un succes datorat caracterului, înclinațiilor permanente, ambiției dăinuitoare, preocupărilor și lucrului neîncetat. Cât de anostă trebuie să fie o asemenea persistență! Dintr-un alt punct de vedere, soluția unei probleme intelectuale se produce într-un fel nu tocmai deosebit de ceea ce se întâmplă când un câine ține un băț în bot și vrea să treacă printr-o ușă îngustă; își întoarce capul la stânga și la dreapta până când bățul trece prin deschizătură, și tot așa facem și noi, cu deosebire doar că nu încercăm chiar la întâmplare, ci știm deja aproximativ din experiență cum trebuie procedat. Chiar dacă o minte înțeleaptă are, în chip firesc, cu mult mai multă îndemânare și experiență în ce privește aceste încercări decât un imbecil, trecerea prin deschizătură constituie în egală măsură o surpriză, i se întâmplă parcă dintr-odată și poate percepe cu claritate în sinea sa un simțământ de consternare, ca și cum gândurile i s-ar fi format de la sine în loc să-și aștepte creatorul. Acest simțământ de stupefacție este în linii mari definit în zilele noastre ca fiind intuiția, după ce mai înainte i s-a spus și inspirație, și se consideră că ar fi suprapersonal; este însă doar ceva impersonal, și anume afinitatea și însăși interdependența lucrurilor care se întâlnesc în mintea cuiva.

Cu cât e mai bună mintea, cu atât mai puțin se face percepută în acest proces. Iată de ce gândul, atâta vreme cât nu a fost dus până la capăt, reprezintă o stare cu totul jalnică, asemănătoare unei colici care afectează toate circumvoluțiunile creierului, iar când este gata gândit, nu mai are forma gândului așa cum este perceput, ci devine o idee conceptuală, aceasta fiind din nefericire o formă impersonală, căci gândul este atunci îndreptat spre afară, ajustat pentru a fi comunicat lumii. Ca să spunem așa, nu putem surprinde, atunci când un om gândește, momentul între personal și impersonal, de aceea gândirea este în mod evident o asemenea sursă de încurcături pentru scriitori încât preferă să o evite.

Însă omul fără însușiri căzuse pe gânduri în momentul acela. De aici s-ar putea trage concluzia că, cel puțin în parte, aceasta nu era o împrejurare personală. Dar, ce era oare? Lumea încoace și încolo, aspecte ale lumii care se asamblau în gândire. De altfel, nu-i trecea nimic deosebit de important prin gând; după ce tratase apa ca un exemplu, nu-i mai venise nimic altceva în minte decât că apa este ceva de trei ori mai mare decât uscatul, chiar dacă nu se ia în considerare decât ceea ce oricine recunoaște drept apă, râurile, mările, lacurile, izvoarele. S-a crezut multă vreme că ar fi ceva înrudit cu aerul. Marele Newton a gândit astfel, totuși cele mai multe din celelalte idei ale sale sunt valabile și astăzi. După părerea grecilor, lumea și viața izvorâseră

din apă. Apa era un zeu: Okeanos. Mai târziu au fost născocite nixele, elfii, ondinele, nimfele. Au fost întemeiate temple și oracole pe țărmurile sale. Pe de altă parte, domurile din Hildesheim, Paderborn, Bremen au fost construite deasupra unor izvoare, și iată, aceste domuri mai stau și astăzi în picioare? Nu se săvârșește botezul și în zilele noastre cu apă? Nu există adepți ai apei și apostoli ai leacurilor naturale, al căror suflet deține o salubritate particulară, sepulcrală? Există așadar în lume ceva ca un punct confuz sau ca iarba călcată în picioare. Firește, omul fără însușiri deținea undeva în conștiința sa și știința aceasta modernă, fie că se gândea tocmai la ea, fie că nu. La drept vorbind, apa este un fluid incolor, doar de la o anumită adâncime fiind albăstrui, inodor și insipid, lucru care ni s-a spus atât de des în școală încât nu-l mai uităm niciodată, deși din punct de vedere fiziologic în ea pot exista și bacterii, materie vegetală, aer, fier, sulfat și bicarbonat de calciu, iar acest arhetip a tot ce este fluid nu este în esență doar un fluid, ci, după caz, un corp solid, un fluid sau un gaz. Până la urmă totul se rezumă la niște sisteme de formule, care depind într-un fel unele de altele, și în toată lumea există doar câteva duzini de oameni care gândesc în același fel chiar despre un lucru atât de simplu precum apa; toți ceilalți tratează aceeași temă apelând la niște limbaje care-și pot găsi locul undeva între zilele noastre și vremurile de acum câteva mii de ani. Trebuie așadar să spunem că dacă un om cade pe gânduri, oricât de puțin, intră într-o companie cu totul dezordonată!

Acum Ulrich își aduse aminte că, de fapt, el îi povestise cu adevărat toate acestea Clarissei și că ea era ignorantă ca un mic animal, dar că, în ciuda tuturor superstițiilor din care era alcătuită, simțeai nelămurit o oarecare comuniune cu ea. Percepu o împunsătură ca a unui ac fierbinte.

Lucrul acesta îl irită.

Cunoscuta capacitate a gândurilor, pe care au descoperit-o medicii, de a dezintegra și disipa acele conflicte ce proliferează din zonele abisale, maladiv întreținute, probabil că nu provine din nimic altceva decât din natura lor socială și lumească, care leagă ființa individuală de natura umană și de lumea obiectivă; din nefericire, se pare că ceea ce le conferă forța tămăduitoare este întocmai ceea ce le diminuează calitatea de experiență personală. Menționarea în treacăt a unui fir de păr crescut pe nasul cuiva cântărește mai mult decât cel mai important gând; acțiuni, simțăminte și emoții stârnesc prin repetare impresia de a fi participat la o împrejurare, la un eveniment personal mai de seamă sau mai puțin important, chiar dacă ar fi de fapt vorba de ceva obișnuit și impersonal.

„E o prostie", gândi Ulrich, „dar așa este". Îi amintea de senzația aceea prostesc de adâncă, excitantă, nemijlocit afectându-ți sinele, pe care o ai când îți miroși propria piele. Se ridică și trase la o parte draperiile.

Scoarța copacilor era încă jilavă de roua dimineții. Pe stradă plutea o nebulozitate violet-albăstrie de gaze de eșapament. Soarele strălucea prin ceață, iar oamenii se mișcau cu gesturi grăbite. Era ca o primăvară de asfalt, o zi de primăvară în toamnă, iscată în afara ritmului anotimpurilor, așa cum o conjură uneori marile orașe.

29

Explicația și întreruperile unei stări normale de conștiință

Ulrich stabilise cu Bonadea un semnal care să-i indice că e singur acasă. Era întotdeauna singur, însă nu-i dădea acest semnal. Trebuia deci să se aștepte de mult ca Bonadea să sosească neinvitată, purtându-și pălăria și voalul. Căci Bonadea era peste măsură de geloasă. Iar atunci când venea să viziteze un bărbat – fie și numai ca să-i spună că îl disprețuiește –, ajungea întotdeauna într-o stare de slăbiciune lăuntrică, pentru că impresiile de pe drum și privirile bărbaților pe care îi întâlnea se legănau în ea ca un ușor rău de mare. Când însă bărbatul îi intuia starea și se îndrepta hotărât spre ea, deși multă vreme cu totul indiferent, nici nu se mai sinchisise de ea, atunci ea era jignită, se certa cu el, amâna astfel, cu observații și reproșuri, ceea ce ea însăși abia mai avea răbdare să aștepte, și semăna cu o rață împușcată în aripi, care căzuse în marea iubirii și caută să se salveze înot.

Dintr-odată, Bonadea se află cu adevărat acolo, așezată în fața lui, plângând și simțindu-se nedreptățită.

În asemenea momente, când era supărată pe iubit, își dorea cu ardoare ca soțul ei să-i ierte greșelile. După o bună și veche regulă pe care o respectă femeile infidele și pe care o folosesc pentru a nu se trăda prin vreun cuvânt negândit, ea îi povestise despre cărturarul interesant pe care îl întâlnea uneori în familia unei prietene, dar care era prea răsfățat de atâtea succese sociale ca să vină din proprie inițiativă în casa ei, și despre care nu avea o părere suficient de bună ca să-l invite ea însăși. Jumătatea de adevăr din aceste cuvinte îi ușura minciunile și pentru cealaltă jumătate îl condamna pe iubitul ei. Ce ar fi gândit soțul ei, se întreba, dacă acum și-ar fi restrâns deodată vizitele la această prietenă invocată ca pretext?! Cum ar fi putut să-l facă să înțeleagă asemenea oscilații în simpatiile ei?! Ea prețuia mult adevărul, pentru că prețuia toate idealurile, iar Ulrich o dezonora prin faptul că o silea să se abată mai mult decât era necesar de la adevăr!

Îi făcu o scenă pasională și când totul se termină, reproșurile, regretele, săruturile se revărsară în vacuumul astfel creat. Când și acestea se terminară, era ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic; flecăreala cotidiană izvorî iarăși

umplând golul și timpul începu să producă mici bule de aer ca un pahar cu apă stătută.

„Cât de mult mai frumoasă este ea când devine impetuoasă," reflecta Ulrich, „și cât de mecanic s-a desfășurat iarăși totul". Vederea ei îl stârnise și-l ispitise spre gesturi tandre; acum, după ce se consumase, simți din nou cât de puțin îl interesau toate acestea. Încă o demonstrație cât se poate de evidentă cu privire la rapiditatea incredibilă a unor asemenea schimbări, care-l transformă pe un om sănătos într-un nebun cu spume la gură. I se părea însă că această metamorfoză erotică a conștiinței nu constituie decât un caz aparte din ceva mult mai general; căci și o seară la teatru, un concert, o slujbă religioasă, toate modificările lăuntricului reprezintă astăzi asemenea insule ale unei stări volatile a conștiinței secundare, care se întrepătrunde temporar cu cea obișnuită.

„Cu puțin timp în urmă lucram încă", gândi el, „înainte am ieșit în oraș și mi-am cumpărat hârtie. L-am salutat pe un domn, pe care-l cunosc, de la Societatea de Științe Fizice. De puțină vreme am avut cu el o discuție serioasă. Acum, dacă Bonadea ar binevoi să se grăbească, aș putea să controlez ceva în cărțile de dincolo, pe care le văd prin ușa întredeschisă. Între timp am plutit însă într-un nor de nebunie, și cu nimic mai puțin misterios este felul în care trăirile concrete se îmbină iarăși peste acest gol care dispare acum, arătându-se în toată tenacitatea lor".

Însă Bonadea nu se grăbea și Ulrich se simți nevoit în acest moment să se gândească la altceva. Prietenul său din adolescență Walter, soțul micuței Clarisse, cel care în ultima vreme devenise o ființă oarecum ciudată, spusese odată: „De fiecare dată, Ulrich se implică în ceea ce consideră el că nu este necesar!" Își aminti tocmai de acele vorbe; „este ceea ce s-ar putea spune astăzi despre noi toți," reflectă. Își aducea aminte cu acuratețe: pavilionul de vară era înconjurat de un balcon de lemn. Ulrich fusese invitat de părinții Clarissei; mai erau puține zile până la nuntă și Walter era gelos pe el. Walter avea darul de a fi surprinzător de gelos. Ulrich stătea afară la soare, când Clarrise și Walter intrară în încăperea care se afla în spatele balconului. El îi ascultase fără să se ascundă. De altfel, astăzi își mai amintea doar de acea singură frază. Apoi de imagine; adâncimea umbroasă a camerei atârnând ca o pungă în falduri, ușor întredeschisă pe soarele violent al zidului exterior. În faldurile acestei pungi apăruseră Walter și Clarisse; fața lui Walter era alungită dureros și arăta ca și cum ar fi avut dinți lungi, gălbui. S-ar fi putut chiar spune, o pereche de dinți lungi, galbeni, așezați într-o casetă deschisă, căptușită cu catifea neagră, iar aceste două fălpuri în picioare, alături, bântuind ca niște fantome. Gelozia era firește o prostie; Ulrich nu nutrea nici un fel de dorință față de femeile prietenilor săi. Însă Walter avusese întotdeauna o capacitate cu totul deosebită de a-și trăi cu violență emoțiile. Nu ajungea niciodată la

ceea ce voia să facă pentru că trăia atât de multe emoții. Părea să poarte în sinele său un foarte melodios amplificator pentru micile fericiri și nefericiri. El emitea în permanență bănuți sentimentali de aur și argint, în timp ce Ulrich opera la scară mare, cu cecuri de gândire, după cum s-ar putea spune, pe care erau înscrise cifre enorme; dar, până la urmă, erau doar hârtii. De câte ori Ulrich voia să și-l înfățișeze pe Walter într-o postură cu adevărat caracteristică îl vedea întins la marginea unei păduri. Purta atunci pantaloni scurți și, ciudat lucru, ciorapi negri. Nu avea picioarele unui bărbat, nici din cele puternice și mușchiuloase, nici din cele subțiri, nervoase, ci cele ale unei fete; o fată nu foarte frumoasă, cu picioare neconturate, nearătoase. Cu mâinile împreunate pe ceafă, privea departe în adâncul peisajului și Dumnezeu știe ce anume îl tulbura în acel moment. Ulrich nu-și amintea să-l fi văzut astfel pe Walter în vreo împrejurare anume, care să-i fi lăsat această amintire; imaginea aceasta se contura acum, după un deceniu și jumătate, ca o pecete. Amintirea faptului că Walter fusese atunci gelos pe el îi stârnea o excitație foarte plăcută. Toate acestea se petrecuseră tocmai într-o vreme când încă te mai puteai bucura de propria ființă. Ulrich gândi: „Acum am fost de câteva ori pe la ei fără ca Walter să-mi fi întors vizita. Aș putea totuși să mă mai duc la ei și în seara aceasta; de ce mi-aș bate capul cu asemenea fleacuri?“

Se hotărî deci ca atunci când Bonadea avea să termine în cele din urmă să se îmbrace, să le trimită vorbă; în prezența Bonadeei așa ceva n-ar fi fost recomandabil din cauza plicticosului contrainterogatoriu care ar fi urmat în mod inevitabil.

Cum gândurile sunt iuți, iar Bonadea era încă departe de a fi gata, îl mai străfulgeră o idee. De data aceasta era o mică teorie; simplă, convingătoare și mai făcea să-i treacă timpul. „Un om tânăr, dacă are spirit și un intelect viu“, își spunea Ulrich, și probabil că se gândea tot la prietenul său din adolescență Walter, „iradiază necontenit convingeri în toate domeniile. Însă numai ceea ce întâlnește rezonanță în mediul său se întoarce îndărăt asupra lui și se condensează, în timp ce toate celelalte emisiuni se risipesc și se pierd în spațiu!“ Ulrich considera ca indiscutabil faptul că un om de spirit trebuie să stăpânească toate soiurile de intelect, ceea ce ar fi însemnat că intelectul ar fi fost preexistent însușirilor propriu-zise; el însuși era un om cu multe contradicții și avea convingerea că toate însușirile care au ajuns vreodată să se manifeste în omenire se aflau latente, foarte aproape unele de altele, în rațiunea fiecăruia dintre oameni, dacă în primul rând un asemenea om are rațiune. S-ar putea ca aserțiunea să nu fi fost întru totul adevărată, însă ceea ce știm noi despre geneza binelui precum și a răului pare să demonstreze faptul că fiecare om deține într-adevăr măsurile sale lăuntrice, dar că la aceste măsuri se potrivesc veșmintele cele mai diferite dacă soarta i le ține la dispoziție.

I se mai părea lui Ulrich că reflecțiile sale nu erau cu totul lipsite de semnificație. Căci dacă în cursul timpului ideile obișnuite și impersonale se intensifică de la sine, iar cele neobișnuite se pierd, astfel încât, cu certitudinea unei intercondiționări mecanice, aproape fiecare din ele devine mereu mai mediocră, respectiva prefacere explică totodată de ce, în ciuda multiplelor posibilități cu care ne confruntăm, omul obișnuit este de fapt obișnuit! Mai explică și faptul că printre oamenii privilegiați, care se impun și dobândesc recunoaștere, se găsește o anumită mixtură, constând din aproximativ 51% adâncime și 49% superficialitate, în general apreciată, iar faptul în sine i se părea lui Ulrich încă de multă vreme a fi atât de complicat de fără sens și de insuportabil de trist, încât și-ar fi dorit să poată reflecta în continuare.

Fu însă tulburat de faptul că Bonadea continua să nu dea nici un semn că ar fi fost învești mântată; aruncând precaut o privire prin ușa întredeschisă, observă că își întrerupsese îmbrăcatul. Ea găsea anume că o atitudine distrată, după ce se ajunsese la ultimele picături ale deliciilor intimității, ar fi fost lipsită de finețe; jignită de tăcerea lui, aștepta acum să vadă ce va face. Luase o carte, și, printr-o întâmplare fericită, era o carte care cuprindea ilustrații frumoase din istoria artelor.

Când își reluă meditațiile, Ulrich se simți iritat de această așteptare și intră astfel într-o stare de vagă nerăbdare.

30
Ulrich aude glasuri

Deodată gândurile i se concentrară și, ca și cum ar fi privit printr-o deschizătură creată între ele, îi văzu pe Christian Moosbrugger, tâmplarul, și pe judecătorii lui.

Într-un mod dureros de ridicol pentru cineva care nu gândea astfel, judecătorul spuse:

— De ce te-ai șters pe mâinile murdare de sânge?… De ce ai aruncat cuțitul?… De ce, după săvârșirea faptei, ai îmbrăcat straie și schimburi curate?… Pentru că era duminică? Nu pentru că erau pătate de sânge?… Cum de în seara aceea te-ai dus la bal? Fapta pe care o săvârșiseși nu te-a împiedicat să te distrezi? N-ai simțit nici un fel de remușcări?

În Moosbrugger se stârni un licăr; este vechea experiență de pușcăriaș, trebuie simulată remușcarea. Frisonul acesta îi strâmbă gura și spune:

— Sigur că da!

— Dar la poliție ai spus: Nu am nici un fel de remușcări, ci numai ură și furie, de simțeam că plesnesc! îl întrerupe pe dată judecătorul.

— Se poate, spune Moosbrugger, redobândindu-și fermitatea și demnitatea. Se poate ca atunci să nu fi simțit nimic altceva.

— Dumneata ești ditamai bărbatul, puternic, intervine procurorul. Cum de s-a putut ca dumitale să-ți fie frică de Hedwiga?

— Domnule judecător, răspunse Moosbrugger surâzând, devenise drăgăstoasă. Mi-am închipuit că ea e și mai groaznică decât le cred eu de obicei în stare pe femeile astea. Eu par voinic, e adevărat, și chiar sunt…

— Ei, atunci, mormăie președintele completului de judecată, răsfoind în actele sale.

— Însă în anumite situații, vorbește tare Moosbrugger, eu sunt sperios și chiar laș.

Ochii judecătorului țâșnesc deodată din acte; ca două păsări de pe o creangă își abandonează propoziția asupra căreia tocmai se opriseră.

— Dar altă dată, când te-ai încăierat cu tovarășii dumitale pe șantier, atunci n-ai fost deloc laș! spune președintele curții. Pe unul l-ai aruncat două etaje și scoseseși cuțitul la ceilalți…

— Domnule președinte, strigă Moosbrugger cu o voce care devenise primejdioasă, eu am și astăzi punctul meu de vedere…

Președintele curții înlătură cu un gest această replică.

— Nedreptatea, spuse Moosbrugger, asta trebuie socotită baza brutalității mele. Eu m-am înfățișat ca un om naiv în fața judecății și am gândit că domnii judecători au să știe ei singuri ce și cum. Însă am fost înșelat!

Judecătorul se cufundă din nou în hârtiile sale.

Procurorul surâde și spune prietenos:

— Însă Hedwiga nu era totuși decât o fată cu totul inofensivă!

— *Mie* nu mi s-a părut! răspunde Moosbrugger, încă iritat.

— *Mie* mi se pare, conchide președintele curții apăsând cuvintele, că dumneata te pricepi întotdeauna să dai vina pe alții!

— Deci de ce te-ai dat la ea cu cuțitul? o ia de la început prietenos procurorul.

31

De partea cui te situezi?

Scena aceasta făcea parte din dezbaterile la care asistase Ulrich, sau o știa doar din relatările pe care le citise? Își amintea acum atât de viu, ca și cum ar fi auzit glasurile acelea. Până atunci niciodată în viață nu mai „auzise glasuri"; Doamne, nu era un astfel de om. Dar dacă le auzi, atunci e ca ceva care se pogoară asupra ta, ca liniștea unei ninsori. Dintr-odată se ridică în fața ta niște ziduri, de la pământ până la cer; acolo unde înainte fusese văzduhul, pășești ca prin ziduri groase, moi, și toate glasurile, care în cușca aceea

a aerului se mișcau dezordonat dintr-un loc în altul, se deplasează acum libere în interiorul acestor pereți albi care au concrescut, unindu-se până în esența lor.

Era surescitat firește de muncă și plictiseală, așa ceva se mai întâmplă câteodată; însă nu găsea deloc că ar fi fost atât de rău să auzi glasuri. Pe neașteptate spuse cu jumătate de voce:

— Există o altă țară în care te simți acasă la tine și în care tot ce faci este inocent.

Bonadea se juca cu un șiret. Intrase între timp în camera sa. Conversația îi displăcea, o găsea nedelicată; numele acestui asasin de fete tinere, despre care tot scriseseră ziarele, ea îl uitase de mult, iar acum și-l amintea, fără voie, de când Ulrich se apucase să vorbească despre el.

— Însă dacă Moosbrugger, spuse el după un timp, poate să trezească impresia alarmantă de nevinovăție, la fel de bine ar fi putut s-o producă acea ființă sărmană, neajutorată, înfrigurată, cu ochii de șoricel ivindu-i-se pe sub basma, Hedwiga aceea, care se ruga s-o lase să se adăpostească în camera lui, motiv pentru care a și omorât-o?

— Te rog, nu! sugeră Bonadea și ridică din umerii ei albi.

Căci Ulrich imprimase conversației această întorsătură tocmai în momentul nefericit ales, când veșmintele doar pe jumătate îmbrăcate ale prietenei sale jignite și însetate de împăcare, acum, după ce ea intrase în camera lui, alcătuiau din nou pe covor micul crater mitologic, atât de fermecător, de spumă din care se înălțase Afrodita. Bonadea era deci gata să-l evite cu oroare pe Moosbrugger și să treacă, înfiorându-se superficial, peste victima sa. Însă Ulrich nu se lăsa abătut de la subiectul său și îi descrise o imagine vie a sorții care-l aștepta pe Moosbrugger.

— Doi bărbați îi vor petrece șireangul pe după gât, fără ca ei să nutrească nici un fel de sentimente potrivnice lui, ci pur și simplu pentru că sunt plătiți pentru această îndeletnicire. O sută de oameni, poate, vor fi de față, în parte pentru că așa le-o cere slujba, în parte pentru că fiecare vrea să fi văzut o dată în viață o execuție. Un domn solemn, cu joben, frac și mănuși negre trage de șireang și în aceeași clipă cele două ajutoare se agață de cele două picioare ale lui Moosbrugger ca să-i frângă gâtul. Apoi domnul cu mănușa neagră pune mâna pe inima lui Moosbrugger și verifică, abordând mina grijulie a unui medic, dacă mai trăiește; căci dacă trăiește încă, totul se mai repetă o dată cu ceva mai multă nerăbdare și mai puțină solemnitate. La urma urmei, tu ești de partea lui Moosbrugger, sau împotriva lui? întrebă Ulrich.

Bonadea își pierduse încet și dureros, ca cineva trezit din somn la o oră necuvenită, „dispoziția“ – astfel obișnuia ea să-și numească accesele de infi-

delitate conjugală. Acum se simți silită să se așeze, după ce ținuse o vreme, nehotărâtă, în mâini veșmintele ei mototolite și corsetul desfăcut. Ca orice femeie într-o situație asemănătoare, avea o încredere nezdruncinată într-o ordine publică astfel stabilită încât fiecare să poată să-și vadă de treaba lui fără să stea să se gândească; acum, când i se amintea de contrariu, o cuprinse repede un simțământ de părtinire compătimitoare față de Moosbrugger, victima, excluzând orice gând cu privire la Moosbrugger cel vinovat.

— Te situezi, așadar, susținu Ulrich, de fiecare dată de partea victimei și împotriva faptei.

Bonadea dădu glas sentimentului evident că discuția era nelalocul ei într-o astfel de împrejurare.

— Dar, dacă sentința ta se îndreaptă atât de consecvent împotriva faptei, răspunse Ulrich, în loc să se scuze imediat, cum vrei să-ți justifici adulterele, Bonadea?

Îndeosebi pluralul era nedelicat! Bonadea tăcu, se așeză cu o expresie disprețuitoare într-unul din fotoliile moi și adânci din cameră, și își ridică, jignită, privirile spre linia care despărțea peretele de tavan.

32

Povestea uitată, dar extrem de relevantă, despre soția unui maior

Nu e indicat să îți dovedești afinitatea cu un nebun recunoscut ca atare, iar Ulrich de altfel nici nu nutrea o astfel de intenție. Însă, de ce o parte din autoritățile medicale susțineau că Moosbrugger ar fi nebun și cealaltă parte că n-ar fi? De unde-și câștigaseră corespondenții de presă profesionalismul jovial cu care descriseseră felul cum manevrase el cuțitul? Prin ce însușiri stârnise Moosbrugger senzație și totodată oroare, fapt care, pentru jumătate din cele două milioane de oameni care locuiesc în acest oraș, reprezenta la fel de mult ca o ceartă de familie sau ruperea unei logodne; era ceva care afecta sentimente neobișnuit de personale, cuprinzând tărâmuri sufletești altminteri liniștite, în timp ce în orașele de provincie cazul său reprezenta doar o știre oarecum indiferentă, iar la Berlin sau la Breslau nu mai însemna mare lucru, căci acestea își aveau din când în când propriii Moosbruggeri, în familiile lor, ca să spunem așa. Jocul acesta înfricoșător pe care-l joacă societatea cu victimele sale îl preocupa pe Ulrich. Simțea că același lucru se petrecea în el însuși. În el nu tresărea nici un impuls, nici ca să-l elibereze pe Moosbrugger, nici ca să sară în ajutorul dreptății, și i se zburleau sentimentele ca blana unei pisici. Printr-un proces nelămurit, Moosbrugger i se părea mai aproape

de el decât propria viață, așa cum îi era dat să o trăiască; îl stăpânea, fascinându-l ca o poezie sumbră în care toate contururile sunt puțin deformate și deplasate, care dezvăluie un înțeles zvâcnind mutilat în adâncurile conștiinței.

„Teribilisme romantice!“ își reproșa singur. Admirația pentru ororile grotești sau pentru tabuuri sub forma admisă a visurilor și a nevrozelor i se părea ceva potrivit pentru oamenii acestei epoci burgheze. „Fie una, fie alta!“ gândi el. „Fie te plac, fie nu! Fie te apăr în toată oroarea ta, fie ar trebui să-mi trag singur palme pentru că mă joc cu neoamenii!“ La urma urmei aici ar fi fost poate la locul ei o compătimire fie și rece, dar decisă; s-ar putea face multe astăzi pentru a împiedica apariția unor astfel de întâmplări și de personaje, dacă societatea ar depune măcar pe jumătate eforturile morale pe care le pretinde de la asemenea victime, însă apoi se vădi că mai exista încă un aspect, aparte, din care ar fi putut fi privită respectiva împrejurare, iar Ulrich se simți cuprins de niște amintiri ciudate.

Niciodată judecata noastră despre o faptă nu este judecata despre acea latură a faptei pe care Dumnezeu o recompensează sau o condamnă; lucrul acesta l-a spus, oricât de ciudat ar părea, însuși Luther. Probabil sub influența unuia dintre misticii cu care se împrietenise într-o vreme. Desigur, alți credincioși ar fi putut să facă astfel de afirmații. În înțelesul burghez al cuvântului, erau toți niște imoraliști. Ei făceau deosebirea între păcate și sufletul care, în ciuda păcatelor, rămâne nepătat, asemănător cu felul în care Machiavelli făcea deosebire între scop și mijloace. „Inima omului“ le era lor „luată“. „Întru Cristos ființa un om aparent și un om lăuntric, și tot ceea ce înfăptui el în raport cu lucrurile din afară fu înfăptuit de omul aparent, iar omul lăuntric îi stătu alături, într-o solitudine impasibilă“ spune Meister Eckhart. Asemenea sfinți și credincioși ar fi fost până la urmă în stare să-l achite și pe Moosbrugger!? E adevărat, omenirea a progresat de atunci; însă chiar dacă ea acum îl va ucide pe Moosbrugger, mai are totuși slăbiciunea să-i venereze pe acei oameni care, cine știe, poate l-ar fi absolvit de pedeapsă.

Pe Ulrich îl străbătu acum un val de neplăcere și își aminti de o frază. Fraza suna: „Sufletul sodomiților ar putea trece prin mulțime, fără vreo presimțire, în ochii lor plutește un surâs limpede de copil, căci totul depinde de un principiu nevăzut“. Nu era o deosebire prea mare față de celelalte spuse, însă exala în mărunta ei exagerare mirosul dulceag, bolnăvicios al corupției. După cum avea să se vădească, această frază avea un spațiu al ei, o încăpere cu niște cărți franțuzești galbene, nelegate, pe mese, cu perdele din mărgele de sticlă în loc de uși – și i se născu în piept o senzație ca atunci când o mână scotocește prin carcasa unei găini ca să scoată inima. Căci această frază o pronunțase Diotima când o vizitase. Provenea de altfel de sub pana

unui scriitor contemporan, la care Ulrich ținuse în anii tinereții, dar pe care de atunci învățase să-l considere drept un filozof de salon, aforisme de genul acesta îți lasă un gust la fel de rău ca pâinea stropită cu parfum, astfel că zeci de ani după aceea nu mai vrei să ai de-a face cu ceva asemănător.

Însă oricât de vie era neplăcerea stârnită în Ulrich, i se părea în clipa aceea rușinos că toată viața se lăsase convins să nu revină la celelalte, adevăratele enunțuri rostite în limba aceea tainică. Căci el avea o înțelegere deosebită, nemijlocită, pentru asemenea aforisme, mai degrabă s-ar fi putut numi o intimitate cu ele, care depășea stadiul de simplă înțelegere; fără ca vreodată totuși să se fi putut hotărî să recunoască faptul că ar fi avut încredere desăvârșită în ele. Asemenea fraze – care-i vorbeau într-o sonoritate fraternă, cu o profunditate sufletească molatică, întunecoasă, diametral opusă tonului imperativ al limbajului matematic și științific, fără a putea sesiza în ce consta diferența – erau ca niște insule printre preocupările lui, fără legătură unele cu altele și rareori cercetate; dacă le-ar fi cuprins cu privirea, în măsura în care ajunsese să le cunoască, îi făcea impresia că s-ar fi putut recunoaște o legătură între ele, ca și cum aceste insule, puțin îndepărtate una de cealaltă, ar fi fost răspândite de-a lungul unei coaste încă ascunse în spatele lor sau ar fi constituit resturile unui continent care s-ar fi scufundat din timpuri imemoriale. Simțea relaxarea mării, ceața, linia scundă a colinelor negre adormite în lumina galbenă-cenușie. Îi reveni în minte o scurtă călătorie pe mare, o excursie după modelul „Călătoriți", „Permiteți-vă un divertisment" și rememoră ce experiență stranie, ridicol de fermecătoare, se strecurase prin forța ei descurajatoare, despărțindu-se o dată pentru totdeauna de orice experiență asemănătoare. O clipă inima unui tânăr de douăzeci de ani bătu în pieptul lui, a cărui epidermă prevăzută cu pilozitate se îngroșase și se înăsprise odată cu trecerea anilor. Bătaia inimii unui tânăr de douăzeci de ani în pieptul lui de bărbat de treizeci și doi de ani i se părea sărutul pervers pe care i l-ar fi dat un bărbat în toată firea unui adolescent. Totuși, de această dată nu mai evită amintirea. Era imaginea unei pasiuni care avusese un sfârșit straniu, și pe care el, ca tânăr de douăzeci de ani, o nutrise pentru o femeie considerabil mai în vârstă decât el, judecând după numărul anilor și mai ales după poziția ei domestică și socială.

În mod caracteristic își mai amintea doar vag de înfățișarea ei; o fotografie inflexibilă și imaginea păstrată în memorie a ceasurilor când era singur și se gândea la ea luaseră locul amintirilor exacte despre chipul, rochiile, mișcările și vocea acestei femei. Lumea ei îi devenise între timp atât de străină încât afirmația că ea fusese soția unui maior i se părea amuzant de incredibilă. „Acuma probabil că e de mult o doamnă colonel în retragere", gândi el. Se spunea la regiment pe vremea aceea că fusese o artistă desăvârșită, o pianistă

ce deținea măiestrie, dar că, respectând dorința familiei ei, nu se manifestase niciodată ca atare în public. Iar mai târziu, după căsătorie, așa ceva nu ar mai fi fost, oricum, cu putință. Într-adevăr, la serbările organizate de regiment cânta foarte frumos la pian, cu splendoarea iradiantă a unui soare bine aurit care-și revarsă lumina peste hăurile emoției, și de la început Ulrich se îndrăgostise mai puțin de prezența fizică a acestei femei cât de ideea pe care o reprezenta. Locotenentul care pe vremea aceea își declina numele său nu era un om timid; ochiul se exersase deja pe femeiuști și chiar spionase cărarea ascunsă a braconierului, rareori bătută, căutând să ajungă la vreo femeie onorabilă. Însă „marea iubire" era pentru asemenea ofițeri de douăzeci de ani, îndeosebi dacă ar fi jinduit după ea, altceva, era de fapt o idee; era ceva în afara sferei lor de acțiune, atât de săracă empiric și, tocmai de aceea, atât de orbitor de vidă, cum nu pot fi decât marile idei. Când Ulrich, pentru prima dată în viață, descoperise posibilitatea de a pune în practică această idee, lucrul trebui să se și întâmple; doamnei maior nu-i reveni aici alt rol decât cel al ultimei circumstanțe care contribuia la izbucnirea unei boli. Ulrich se îmbolnăvi de dragoste. Și cum adevărata boală a iubirii nu e dorința de posesiune, ci o blândă dezvăluire a lumii, de dragul căreia se renunță bucuros la posedarea iubitei, locotenentul începu să-i explice soției maiorului lumea într-un fel atât de neobișnuit și de insistent, cum nu se mai auzise vorbindu-se încă până atunci. Stele, bacterii, Balzac și Nietzsche se roteau ca într-un con de idei, al cărui vârf ea îl percepea cu o limpezime tot mai pronunțată ca îndreptându-se spre niște disocieri pe care moda timpului le interzicea în virtutea bunei cuviințe, ceea ce despărțea trupul ei de trupul locotenentului. Ea se simțea buimăcită de această asociere constantă a dragostei cu probleme care, după cunoștințele ei, nu avuseseră niciodată de-a face cu iubirea; în timpul unei plimbări călare împreună, ea își lăsase, pe când pășeau alături de caii lor, mâna în mâna lui Ulrich și remarcase speriată că mâna ei rămăsese inertă într-a lui. În clipa următoare o flacără o străbătu de la încheietura mâinii și până la genunchi și un fulger se abătu asupra ambilor, astfel că aproape că se prăbușiră la marginea drumului și se treziră așezați pe mușchiul pădurii, sărutându-se cu patimă, iar în cele din urmă, cuprinși de fâstâceală, pentru că iubirea aceasta era atât de puternică și de neobișnuită încât, spre surprinderea lor, nu le mai venea în minte să spună sau să facă altceva decât ceea ce se obișnuiește în asemenea îmbrățișări. Până la urmă, caii care-și pierduseră răbdarea îi eliberaseră pe cei doi îndrăgostiți din această situație.

Dragostea între doamna maior și prea tânărul locotenent rămase, în toată evoluția ei, scurtă și ireală. Amândoi erau stupefiați, se mai agățară de câteva ori unul de altul, simțiră amândoi că ceva nu era în regulă și că n-avea să-i lase nici mai apoi să ajungă corp la corp în îmbrățișările lor, chiar dacă ar fi

dat la o parte toate obstacolele pe care le constituiau veșmintele și moralitatea. Doamna maior nu voia să se refuze unei pasiuni pe care simțea că nu o poate judeca în nici un fel, însă în sinea ei începură să zvâcnească reproșuri împotriva ei înseși, din cauza soțului și a diferenței de vârstă, și când Ulrich o anunță într-o zi, invocând niște justificări cam palide, că se vedea nevoit să ceară o permisie mai îndelungată, soția ofițerului oftă ușurată printre lacrimi. Ulrich însă ajunsese să nu mai aibă la vremea aceea nici o altă dorință decât, din prea multă dragoste, să scape cât mai repede și mai departe cu putință de cauza acestei iubiri. El se avântă orbește la drum, până când țărmul mării puse capăt șinelor de tren pe care le urmase, traversă marea într-o ambarcațiune până la prima insulă care-i ieși în fața ochilor și rămase acolo, într-un loc necunoscut unde ajunsese la întâmplare, adăpostit și găzduit în condiții mizere**,** scriind încă din cea dintâi noapte prima dintr-un șir de scrisori lungi către iubita sa, scrisori pe care nu i le trimise niciodată.

Aceste scrisori de miez de noapte, care-i umpleau gândurile și în timpul zilei, le pierdu mai târziu; fusese fără îndoială de la bun început destinul lor. La început scria mult despre dragostea lui, tot felul de gânduri inspirate de ea, însă curând peisajul luă tot mai mult locul acestor teme. Soarele îl trezea dimineața din somn, când pescarii ieșiseră în larg, iar femeile și copiii erau pe la casele lor, i se părea că el însuși și un măgar care păștea prin tufișurile și pământul pietros dintre cele două mici sate ale insulei erau singurele creaturi mai evoluate care existau pe aventuroasa limbă de pământ ce ieșea din mare. Proceda asemenea acelui confrate al său, se cățăra pe câte un colț de stâncă sau se lungea pe țărm în compania mării, stâncilor și cerului. Nu era nici o infatuare să facă o asemenea afirmație, căci deosebirile de mărime se estompau, cum de altfel și deosebirile dintre spirit, natura animală și cea inanimată se ștergeau într-o asemenea intimitate și orice fel de deosebire dintre lucruri se micșora cu totul. Pentru a ne exprima în termeni mai sobri, deosebirile trebuie că nici nu se pierdeau, nici nu se diminuau, doar că li se estompa semnificația, omul „încetând a mai fi supus vreuneia dintre limitele și separațiile care afectează umanitatea“, întocmai cum au descris starea respectivă credincioșii cuprinși de mistica iubirii, despre care tânărul locotenent de cavalerie de pe atunci nu știa mare lucru. El nici nu reflecta de altminteri asupra acestor fenomene – precum un vânător care ar fi luat urma sălbăticiunii, încercând să urmeze vreo observație – la drept vorbind poate că nici nu era conștient de ele, însă și le apropia, le absorbea în sine. Se scufunda în peisajul din jur, deși la fel de bine s-ar fi putut spune că era vorba de o stare în care era luat pe sus și purtat; dacă lumea se revărsa din afară peste pragul ochilor lui, înțelesul ei îl izbea dinăuntru, în valuri tăcute. Ajunsese în însăși inima lumii; de la el și până la iubita sa din depărtări era o distanță la fel de

mare ca până la primul arbore; simțământul lăuntric lega laolaltă ființele desființând spațiul, tot așa cum în vis două ființe pot să treacă una prin alta fără să se amestece, ceea ce schimbă toate relațiile dintre ele. În alte privințe însă, starea aceasta de lucruri nu avea nimic comun cu visul. Era limpede și peste măsură de încărcată de gânduri limpezi; doar că nimic nu se mai mișca după vreo cauză, vreun scop sau vreo năzuință fizică, ci totul se extindea în cercuri mereu reînnoite, ca atunci când o rază fără sfârșit cade într-un bazin cu apă. Iată ce descria el în scrisorile sale și nimic altceva. Era o înfățișare cu totul schimbată a vieții; situată acum nu în focarul atenției obișnuite, eliberată de contururile ferme; astfel văzute, toate cele ce țineau de ea erau oarecum dispersate și confuze; însă era evident că toate erau infuzate dinspre alte focare de o certitudine și limpezime blândă. Căci toate dilemele și evenimentele vieții contractară o blândețe, moliciune și liniște incomparabile și în același timp o semnificație cu totul schimbată. Dacă, de exemplu, o gânganie trecea peste mâna omului cufundat în gânduri, lucrul acesta nu mai era o apropiere, o trecere și o îndepărtare, și nu mai era nici gânganie, nici om, ci era o întâmplare care emoționa în mod indescriptibil inima și nici măcar o întâmplare, ci, deși era ceva care se întâmpla, era o stare. Cu ajutorul acestor experiențe tăcute, tot ceea ce constituie altminteri viața obișnuită dobândea o semnificație radicală nouă, oriunde se întâmpla ca Ulrich să aibă asemenea trăiri. Până și dragostea sa pentru doamna maior adoptă repede, în această stare, forma ei predestinată. Căuta uneori să-și imagineze femeia la care se gândea fără încetare și să-și închipuie ce ar fi putut face ea în acele momente, lucru în care era considerabil susținut de faptul că-i cunoștea atât de precis împrejurările de viață; însă ori de câte ori reușea să-și vadă iubita în fața ochilor, sensibilitatea sa devenită atât de nesfârșit de clarvăzătoare orbea și trebuia să se străduiască să modifice iarăși repede imaginea până la certitudinea fericită a unei mari iubite existente-undeva-anume-pentru-el-însuși. Nu mai trecu mult și ea deveni un centru de forță cu totul impersonal, un dinam subteran alimentându-i instalațiile de iluminare și îi scrise o ultimă scrisoare în care îi explica faptul că marele ideal de a trăi doar pentru iubire nu avea absolut nimic de a face cu posedarea și cu dorința de a fi „a mea“, care izvorăsc din sfera avariției, dorinței de însușire și a lăcomiei. Aceasta fu singura scrisoare pe care o expedie și constituise aproximativ punctul culminant al bolii sale din iubire, căruia îi urmară curând sfârșitul și dispariția ei bruscă.

33
Ruptura de Bonadea

Între timp, cum nu putea să stea și să privească la nesfârșit tavanul camerei, Bonadea se întinse pe spate pe divan, pântecele ei delicat, matern, respira sub veșmântul ușor de batist alb, liber, necuprins de fanoanele de balenă și șnururi; ea numea această stare: reflecție. Îi trecuse prin minte că soțul ei era nu numai judecător, ci și vânător și că uneori el vorbea cu ochii strălucitori despre fiarele de pradă care urmăresc vânatul; i se părea că de aici ar putea veni un ajutor în favoarea lui Moosbrugger, ca de altfel și în cea a judecătorilor săi. Pe de altă parte nu voia să admită ca soțul ei să sufere o nedreptate din partea iubitului ei, în afară de singurul punct care privea dragostea; percepția ei cu privire la familie îi dicta imaginea unui cap al familiei care să fie întotdeauna stimat, venerat. Astfel că nu ajungea la nici o decizie. În timp ce această contrarietate îi întuneca somnoros orizontul, ca două bancuri de nori contopindu-se amorf, Ulrich se bucura de libertatea de a-și putea urma gândurile. E adevărat că stătea astfel cam de multă vreme și cum Bonadeei nu-i trecea prin minte nimic care ar fi putut să dea o nouă întorsătură situației, îi reveni resentimentul față de felul în care Ulrich o jignise prin nepăsarea sa, iar timpul pe care el îl lăsa să treacă fără să caute să repare lucrurile începu să o apese în chip supărător.

— Găsești așadar că fac rău că vin la tine? întrebarea aceasta i-o adresă în cele din urmă, pronunțând lent și răspicat cuvintele, cu tristețe, dar și cu toată voința ei combativă concentrată în ele.

Ulrich tăcu și ridică din umeri; nu mai știa de mult despre ce vorbea ea, însă simțea că-i este cu neputință s-o mai suporte în momentul acela.

— Ești într-adevăr în stare să-mi faci *mie* reproșuri pentru pasiunea asta a noastră?

— De fiecare întrebare de felul acesta depind tot atâtea răspunsuri câte albine sunt într-un stup, răspunse Ulrich. Întreaga dezordine sufletească a omenirii, cu problemele ei niciodată soluționate, ține în chip dezgustător de fiecare din ele luată izolat.

El nu spunea firește nimic altceva decât ceea ce mai gândise de câteva ori chiar în ziua aceea; însă Bonadea puse dezordinea spirituală în legătură cu ea însăși și găsi că se depășise o limită. Ar fi vrut bucuroasă să tragă la loc draperiile la fereastră, determinând astfel ca această ceartă să nu mai existe între ei, însă la fel de bine ar fi vrut să urle de durere. Crezu că înțelegea brusc faptul că Ulrich se săturase de ea. Mulțumită firii ei, până atunci nu-și irosise iubirile altfel decât în felul în care rătăcești ceva și îl pierzi din ochi, când te simți atras de ceva nou; sau, dimpotrivă, despărțindu-se de iubiți la fel de repede cum se unise cu ei, ceea ce, cu toată iritarea personală pe

care o implica, avea ceva din determinarea unei forțe superioare. Primul ei sentiment deci, în fața rezistenței liniștite a lui Ulrich, fu că îmbătrânise. Poziția ei neajutorată și obscenă, întinsă pe jumătate dezbrăcată pe un divan și expusă tuturor jignirilor, o făcea să se simtă acoperită de rușine. Se ridică și fără să stea prea mult pe gânduri își apucă veșmintele. Însă foșnetele și fâșâitul faldurilor de mătase în care se strecura iarăși nu-i stârniră remușcări lui Ulrich. Bonadea percepea în spatele ochilor durerea ascuțită a neputinței. „E o brută, m-a rănit cu intenție!“ își repeta. „Nici nu se mișcă de la locul lui!“ constată ea. Cu fiecare panglică pe care și-o lega, cu fiecare copcă pe care și-o închidea se cufunda mai adânc în insondabila adâncime întunecată a acelei dureri de mult uitate din copilărie, durerea de a se vedea părăsită. Întunecimea se închidea în jurul ei; chipul lui Ulrich se zărea într-o lumină ce părea crepusculară, desprinzându-se aspru și brutal din întunericul suferinței. „Cum am putut oare să iubesc chipul unui astfel de om?!“ se întreba Bonadea; însă în același timp cuvintele: „Pierdut pentru totdeauna!“ îi strânseră inima.

Ulrich, care-i ghicise nelămurit hotărârea de a nu se mai întoarce niciodată, nu interveni în nici un fel. Bonadea își mai aranjă cu gesturi violente părul în fața oglinzii, pe urmă își puse pălăria și își înnodă voalul. Acum, când voalul i se lăsase peste față, totul se terminase; era ceva solemn, ca o sentință de condamnare la moarte sau ca momentul când un cufăr se închide prin anclanșarea în lacăt. El n-avea s-o mai sărute și nici nu bănuia că irosea ultimul prilej în care ar mai fi avut ocazia de-a o face.

De milă, aproape că-i venea să-l ia de gât și să plângă din toată inima la pieptul lui.

34
O rază fierbinte și zidurile care s-au răcit

După ce Ulrich o conduse pe Bonadea până la ieșire, rămânând din nou singur, nu mai era în dispoziția de a continua să lucreze. Se pregăti să iasă în oraș, cu intenția de a trimite un comisionar la Walter și Clarisse cu câteva rânduri anunțându-și vizita în seara aceea. Când trecu prin micul hol de la intrare, observă pe perete o pereche de coarne de cerb, care într-un fel i se păreau că aduceau cu gestul făcut de Bonadea când își înnodase voalul în fața oglinzii; numai că ele nu surâdeau singure, arborând expresia aceea resemnată. Privi în jurul lui, observând mediul în care trăia. Toate acele linii circulare, încrucișate, drepte, curbe și întrețesute, din care este alcătuit interiorul unei locuințe, și care se strânseseră, înconjurându-l, nu erau nici un produs al naturii, nici al vreunei necesități lăuntrice, ci gemeau până la ultimul detaliu de o supraabundență barocă. Curentul și pulsul care însuflețesc fără

încetare toate lucrurile, construind mediul nostru, se opriseră o clipă. Eu nu sunt decât întâmplătoare, îi ricana în față necesitatea; eu nu arăt în esență altfel decât fața celui mâncat de eczemă, dacă mă privești fără prejudecată, îi mărturisea frumusețea. În cele din urmă, nu era vorba de prea mare lucru; o poleială se tocise, o sugestie se risipise, un lanț alcătuit din obișnuință, așteptare și încordare se rupsese, un echilibru fluid, tainic, între emoție și lume fusese o clipă tulburat. Tot ceea ce simte și face cineva se întâmplă într-un fel „în direcția vieții", iar cea mai mică abatere de la această direcție este anevoioasă sau înfricoșătoare. La fel se prezintă lucrurile și când mergi pe propriile picioare; îți ridici centrul de greutate, îl împingi înainte și îl lași să cadă; un detaliu cât de mic schimbat, o ezitare cât de vagă în fața acestui abandon cu care te-lași-să-cazi-în-viitor sau pur și simplu uimirea în fața acestei inerții – și nici nu mai poți să stai drept! Pur și simplu, nu trebuie să te gândești la aceste lucruri. Ulrich își dădu seama că toate momentele care însemnaseră ceva important în viața lui îi lăsaseră un sentiment asemănător cu cel pe care îl trăia acum.

În stradă făcu semn unui comisionar și-i dădu biletul. Era cam ora patru după-amiază și se hotărî să parcurgă drumul până acolo agale, pe jos. Ziua aceea primăvăratică de toamnă îl încânta. Aerul dospea. Pe chipurile oamenilor părea că se așternuse un păienjeniș tremurător. După încordarea monotonă a gândurilor sale din ultimele zile se simțea acum transportat ca dintr-o carceră într-o baie moleșitoare. Se străduia să meargă liniștit, destins. Tot ceea ce e gata de încordare și de luptă într-un trup omenesc bine exersat prin gimnastică i să părea astăzi neplăcut ca fața unui bătrân comedian, adesea încărcată de pasiuni mimate, neadevărate. În același fel, aspirația sa spre adevăr îi cotropise spiritul cu formele de mobilitate ale conștiinței, i-l divizase, exercitându-se echilibrat unele împotriva altora, și-i imprimaseră, la drept vorbind, o expresie neadevărată și teatrală, așa cum dobândesc toate, până și sinceritatea, în momentul când devin obișnuință. Astfel reflecta Ulrich. Afluia ca un val printre alte valuri surori, dacă ne este permis să spunem astfel; și, de ce nu s-ar putea spune, dacă un om care s-a însingurat prin muncă se întoarce înapoi în compania celorlalți și resimte fericirea de a curge în aceeași direcție cu semenii săi!

În astfel de momente s-ar putea ca nimic să nu se situeze mai departe de gândurile oamenilor decât ideea că viața pe care o duc și care îi conduce nici nu-i interesează prea mult, nu-i interesează în profunzime. Cu toate acestea, este un fapt știut de orice om, atâta vreme cât e tânăr. Ulrich își mai amintea cum i se păruse o zi ca aceasta, pe străzile de aici, cu zece sau cincisprezece ani în urmă. Pe atunci totul era încă splendid, și totuși se simțea lămurit în această dorință clocotitoare un fel de presimțire chinuitoare de cădere în captivitate; un simțământ neliniștitor, spunându-i: tot ceea ce vreau

eu să realizez mă realizează pe mine; o bănuială apăsătoare cu privire la faptul că în lumea aceasta afirmațiile neadevărate, neglijente și, din punct de vedere personal, neînsemnate vor avea un ecou mai puternic decât cele mai sincere și adevărate. Frumusețea aceasta? – gândea atunci – foarte bine, dar este ea a mea? Dar oare adevărul pe care-l cunosc este adevărul meu? Țelurile, glasurile, realitatea, toată fascinația aceasta, care te ispitește și te poartă cu ea, pe care o urmezi și în care te arunci cu capul înainte: – este deci realitatea reală, sau nu se arată din ea nici acum nimic mai mult decât un suflu intangibil care plutește asupra realității ce ți se oferă? Ceea ce ne acutizează suspiciunea este constituit din toate acele diviziuni și forme prefigurate ale vieții, asemănări cu realitatea, tiparele transmise din generație în generație, limbajul anticipat, nu numai al vorbirii, ci și al senzațiilor și emoțiilor. Ulrich se oprise în fața unei biserici. Doamne, dacă acolo în umbră ar fi stat o matroană uriașă, cu un pântece enorm, revărsându-i-se în valuri, cu spinarea sprijinită de pereții caselor, iar deasupra, cu mii de riduri, peste negi și pistrui, cu soarele amurgului în față: n-ar fi putut la fel de bine s-o găsească și pe ea frumoasă? O, cerule, într-adevăr era frumoasă! Nu vrei câtuși de puțin să te sustragi, din moment ce ai fost adus în viață cu datoria să admiri toate acestea; însă, cum am mai spus, n-ar fi cu neputință să găsești frumoase formele ample, revărsându-se liniștit, și filigranul rețelei de riduri pe fața unei matroane venerabile, doar că este mai simplu să spui că e bătrână. Iar această tranziție de la a considera lumea bătrână până la a o considera frumoasă este cam aceeași ca cea de la concepția tinerilor cu privire la morala mai înaltă a adulților, care continuă să fie socotită un didacticism ridicol până când dintr-odată îți dai seama că ai ajuns tu însuți să ți-o însușești. Trecuseră doar câteva secunde de când Ulrich se oprise în fața acelei biserici, însă ele crescuseră în profunzime și-i apăsau inima cu întreaga forță originară de rezistență, care se îndreaptă instinctiv împotriva acestei lumi fosilizate în milioane de tone de piatră, împotriva acestui peisaj selenar încremenit al sentimentelor în care ai fost aruncat fără voia ta.

S-ar putea ca pentru cei mai mulți dintre oameni să constituie un avantaj și un sprijin faptul de a găsi lumea gata făcută, prefabricată, cum ar veni, cu excepția câtorva mici detalii personale, și n-ar trebui să se pună în nici un fel la îndoială faptul că ceea ce persistă în întregul său este nu numai conservator, ci constituie chiar fundamentul oricăror forme de progres și revoluție, cu toate că este necesar să se adauge și acea stânjeneală profundă, imprecis conturată, pe care o resimt în această situație oamenii care și-au luat destinul în propriile mâini. Ulrich își dădu deodată seama, în timp ce contempla edificiul sacru cu deplină înțelegere a subtilităților arhitectonice, că fără voia lui era silit să se gândească și că la fel de bine oamenii ar fi putut să se apuce să-și devoreze semenii, în loc să construiască sau să lase să dăinuie

asemenea minunății demne de admirație. Casele din jur, bolta cerului deasupra, o armonie inefabilă a tuturor liniilor și spațiilor, care atrăgeau și purtau mai departe privirea, aspectul și expresia oamenilor care treceau pe trotuare, cărțile și morala lor, copacii de pe marginea străzii…: toate acestea sunt într-adevăr uneori la fel de rigide ca niște paravane, și la fel de dure ca matrițele tipografice și atât de – nici nu se poate spune altfel decât desăvârșite –, atât de desăvârșite și împlinite, încât nu mai reprezinți în comparație decât o ceață prisosind, o mică suflare expirând dintr-o gură, de care Dumnezeu nu se mai îngrijește. În acea clipă el își dorea să fie un om fără însușiri. Dar poate că lucrurile nu se prezintă deosebit nici în cazul altora. La urma urmei, în anii de apogeu ai vieții puțini oameni mai știu cum au ajuns să fie ceea ce sunt, cum au ajuns să-și aibă plăcerile, soția, caracterul, profesia și succesul lor, însă au simțământul că de acum încolo nu se mai pot schimba foarte mult. S-ar putea susține chiar că au fost înșelați, căci nu s-ar putea descoperi niciodată o rațiune suficientă pentru care totul s-a produs întocmai; s-ar fi putut petrece și altfel, evenimentele pornind de fapt în cea mai mică măsură de la ei înșiși, mai mult, ele au depins de tot felul de împrejurări, de dispozițiile, de viața, de moartea altor oameni, și doar, cum s-ar spune, la un moment dat s-au năpustit asupra lor. Astfel, în tinerețe, viața li se așternea încă dinainte ca o dimineață inepuizabilă, plină pretutindeni în jurul lor de posibilități și de neant, și chiar de la amiază se ivește ceva care poate pretinde în mod îndreptățit că este de acum viața lor, dar în realitate e ceva la fel de neașteptat și surprinzător ca și cum într-o zi și-ar face deodată apariția un om cu care te-ai aflat într-un schimb epistolar timp de douăzeci de ani fără să-l cunoști și pe care ți-l imaginaseși cu totul altfel. Însă și mai ciudat este faptul că cei mai mulți nici nu remarcă această particularitate; ei îl adoptă pur și simplu pe omul care li s-a înfățișat astfel, a cărui viață s-a contopit cu propria lor viață, ale cărui experiențe li se par acum expresia propriilor lor însușiri, iar destinul acestuia devine propriul lor merit sau propria lor nefericire. S-a întâmplat cu ei cam ce se întâmplă cu o muscă în hârtia lipicioasă, i-a fixat aici de un firișor de păr, dincolo i-a împiedicat în mișcări și i-a prins treptat într-un strat gros, care nu mai corespunde decât de foarte departe cu forma lor inițială. Nu-și mai aduc aminte decât confuz de tinerețea lor, când exista în ei ceva ca o forță în stare să se împotrivească. Aceasta, cealaltă forță, se încordează, se zbate, nu vrea să se ancoreze și dezlănțuie o furtună de gesturi lipsite de finalitate, străduindu-se să-și ia zborul; ironiile tinereții, răzvrătirile față de ceea ce e stabil, disponibilitatea tinereții pentru tot ceea ce este eroic, pentru sacrificiul de sine și crimă, seriozitatea ei poetică și instabilitatea ei nu mai sunt acum decât încercări de a evada. La urma urmei, toate acestea reflectă doar faptul că nimic din ceea ce întreprinde un tânăr nu apare ca rezultat al unei necesități lăuntrice inechivoce, chiar dacă își găsește expresia

în gesturi grăbite, ca și cum tot ce ar încerca un tânăr să facă ar fi extrem de urgent și necesar. Cineva, să spunem, inventează un gest nou, admirabil, fie acesta exterior sau lăuntrici – Cum s-ar traduce așa ceva? Este un gest propriu vieții? Un tipar în care sinele se revarsă precum un gaz într-un balon de sticlă? O expresie a presiunii lăuntrice? O tehnică existențială? S-ar putea să fie vorba de o mustață nouă sau de o idee nouă. Este o comedie, dar, ca orice poză teatrală, aceasta deține firește un sens – și de îndată sufletele tinere se și năpustesc asupra noii posibilități ca vrăbiile de pe acoperiș când li se aruncă firimituri. Ajunge să ne imaginăm: când din afară o lume greoaie îți apasă pe limbă, pe mâini, pe ochi, cu lumea aceasta selenară, înghețată, a pământului, caselor, obiceiurilor, imaginilor, cărților – iar înăuntru nu e nimic altceva decât o ceață într-o neîncetată mișcare: ce fericire trebuie că determină momentul când cineva rostește o expresie în care ți se pare că te-ai recunoaște. Ce poate fi mai firesc decât ca orice om pasional să-și însușească o asemenea formă nouă încă înaintea oamenilor obișnuiți?! Îi conferă momentul de existență reală, de echilibru între tensiunile lumii dinăuntru și lumii din afară, dintre ceea ce îl strivește din exterior și ceea ce îl face să se sfarme datorită presiunii interioare. Nu există nici o altă justificare – gândi Ulrich, și firește toate acestea îl afectau și personal; își băgă mâinile în buzunare, iar expresia de pe fața sa era atât de liniștită și de somnoros fericită ca și cum ar fi murit, în razele soarelui rostogolindu-se peste el, de o moarte blândă înghețând în zăpadă – pe nimic altceva, reflectă, nu se bazează acest fenomen veșnic care se definește ca succesiune a generațiilor, părinți și copii, revoluție spirituală, schimbarea stilurilor, evoluția, moda și reînnoirea. Ceea ce face din această sete novatoare un *perpetuum mobile* nu este nimic altceva decât dezagrementul că între sinele nebulos și individualitatea celor dinainte, care s-a și pietrificat într-o carapace străină, s-a strecurat o pseudoalteritate, o personalitate colectivă, doar imprecis apropriată. Cu un pic de atenție, poți întotdeauna distinge în cel din urmă viitor, ce tocmai se desfășoară, vremurile trecute care vor să vină. Ideile cele noi sunt așadar doar cu treizeci de ani mai vechi, însă mulțumite și doar puțin mai corpolente și trecute, cum ar fi dacă alături de fața strălucitoare a unei fete ai vedea chipul stins, devastat, al mamei; sau pur și simplu, ele n-au avut succes, s-au emaciat și s-au cocârjat până n-a mai rămas din ele decât o lozincă reformistă, în numele căreia își duce campania un nebun bătrân pe care cei vreo cincizeci de admiratori ai lui îl denumesc marele Cutare.

Se oprise acum iarăși, de data aceasta într-o piață unde recunoștea câteva case și își amintea de controversele publice și de agitația intelectuală care se produsese în momentul construirii lor. Se gândea la prietenii din prima sa tinerețe; toți fuseseră prietenii tinereții sale, fie că îi cunoscuse personal sau numai după nume, fie că erau de vârsta lui sau mai mari, rebelii care voiau

să aducă pe lume lucruri și oameni noi, fie că evenimentele acelea se petrecuseră aici sau în toate celelalte locuri pe care le cunoscuse el. Acum clădirile acestea erau aici, ca niște mătuși cumsecade cu pălăriile lor demodate, în soarele de după-amiază târzie care începuse să se estompeze și arătau curățele, oricum altfel decât în stare să stârnească patimi. Erai tentat să surâzi. Însă oamenii care lăsaseră aici în urma lor aceste vestigii, acum fără nici o pretenție, ajunseseră între timp profesori universitari, celebrități, nume, o parte renumită a reputatei dezvoltări progresiste, pe un drum mai direct sau mai puțin direct ieșiseră din ceață, ca să se pietrifice, iar ocazional istoria va spune despre ei când va fi vorba de a zugrăvi o imagine a veacului lor: „Printre cei prezenți s-au aflat și…“

35
Directorul Leo Fischel și principiul cauzei insuficiente

În clipa aceea Ulrich fu întrerupt de un cunoscut care i se adresă pe neașteptate. Acest cunoscut descoperise, neplăcut surprins, în chiar ziua aceea, în servieta sa, deschizând-o dimineața la plecarea de acasă, și anume într-un compartiment mai puțin folosit, o circulară a contelui Leinsdorf, căreia de mai mult timp neglijase să-i răspundă, pentru că, nutrind un spirit sănătos de om de afaceri, privea cu suspiciune acțiunile patriotice pornite din cercurile sus-puse. „O chestiune tulbure“, își spusese probabil la vremea aceea; firește, n-ar fi fost nicidecum ceea ce avea să afirme în public, însă memoria fiind așa cum este, a lui îi jucase o festă, ghidându-se după prima lui reacție emoțională și neoficială, și dăduse la o parte cu neglijență problema, în loc să aștepte o decizie bine cumpănită. Se întâmplă deci că, atunci când deschise circulara din nou, găsi în ea ceva care-l atinse deosebit de dureros, deși înainte nu remarcase nimic în acest sens; era de fapt doar o expresie, erau doar două cuvinte, care reveneau în diferite puncte ale documentului, însă două cuvinte care îl costaseră pe omul acesta impozant mai multe minute de nehotărâre, cu servieta în mână înainte de a ieși din casă, și anume: „adevărat“ și „adevărată“.

Directorul Fischel – căci așa se numea, directorul Leo Fischel de la Banca Lloyd, la drept vorbind doar procurist numit în poziția de director –, iar Ulrich și-ar fi putut declina titlul de prieten mai tânăr, din vremurile apuse, când cu ocazia ultimei sale șederi în oraș se împrietenise îndeaproape cu fiica acestuia, Gerda, pe care însă n-o mai vizitase decât o singură dată de la reîntoarcerea sa – directorul Fischel îl cunoștea pe Alteța Sa ca pe un om care-și lăsa banii să acționeze și care ținea pasul cu metodele vremii, de fapt

„îl identificase“, cum suna expresia în termenii lumii afacerilor, în clipa când își verifica din memorie situația conturilor, „ca fiind“ un om de mare importanță, căci Banca Lloyd era una din instituțiile prin care contele Leinsdorf își derula acțiunile la bursă. Așa că Leo Fischel nu își explica neglijența cu care tratase o invitație atât de animată cum era cea prin care Alteța Sa apela la un cerc ales de persoane să se pregătească pentru o grandioasă operă comună. El însuși fusese de fapt introdus în acest cerc doar ca urmare a unor împrejurări cu totul speciale, care vor fi amintite ulterior, toate acestea constituind motivul pentru care, îndată ce-l văzuse pe Ulrich, se repezise asupra lui; aflase că Ulrich avea de-a face cu această chestiune și încă de pe o „poziție proeminentă“ – ceea ce reprezenta unul dintre acele incomprehensibile, dar deloc rare eșafodaje de zvonuri, care nimeresc adevărul înainte de a se fi adeverit – și-i puse în piept, ca un pistol cu trei țevi, trei întrebări, și anume ce înțelegea el prin „adevărată iubire de patrie“, „adevăratul progres“ și „adevărata Austrie“?

Ulrich, smuls cu o tresărire din starea sa de spirit și de fapt continuând să se afle sub influența ei, răspunse în stilul în care discutase dintotdeauna cu Fischel:

— P.C.I.

— Ce anume? Directorul Fischel repetă aceste litere cu inocență și de data aceasta nu se gândi la vreo glumă, căci asemenea prescurtări, deși pe vremea aceea nu erau atât de numeroase ca în zilele noastre, erau cunoscute ca denumiri de carteluri și trusturi, și inspirau încredere.

Apoi el adăugă totuși:

— Te rog, nu face glume; sunt grăbit, trebuie să mă duc la ședință.

— Principiul cauzei insuficiente, repetă Ulrich. Dumneata ești un filozof și trebuie să știi ce se înțelege prin principiul cauzei insuficiente. Numai că în ceea ce-l privește pe el însuși, omul face o excepție; în viața noastră reală, adică în viața noastră personală, și în cea public-istorică se întâmplă întotdeauna ceva care la drept vorbind n-are nici o cauză reală.

Leo Fischel ezită, întrebându-se dacă trebuie să-l contrazică sau nu; directorul Leo Fischel de la Banca Lloyd filozofa cu plăcere, mai existau astfel de oameni printre cei care exercită profesii pragmatice, însă era într-adevăr grăbit; așa că răspunse:

— Te prefaci că nu mă înțelegi. Eu știu ce este progresul, știu ce este Austria și știu probabil și ce este iubirea de patrie. Însă poate că nu sunt în stare să-mi reprezint exact ce înseamnă adevărata iubire de patrie, adevărata Austrie și adevăratul progres. Iată ce te întreb pe dumneata!

— Ei bine, știi ce este o enzimă sau un catalizator?

Leo Fischel își ridică doar mâna într-un gest de apărare.

— E ceva care nu contribuie în mod material, ci pune doar procesul în mișcare. Știi desigur din istorie că nu au existat niciodată adevărata credință, adevărata morală și adevărata filozofie; cu toate acestea, războaiele, josniciile, inimiciițile care s-au dezlănțuit în numele lor au revoluționat în chip rodnic lumea.

— Altă dată! îl imploră Fischel și căută să joace rolul unui om sincer. Ascultă-mă, eu am de-a face cu chestiunea aceasta la bursă și aș vrea într-adevăr foarte mult să știu care sunt de fapt intențiile contelui Leinsdorf; ce urmărește când adaugă pretutindeni „adevărat"?

— Îți jur, îi răspunse Ulrich cu seriozitate, că nici eu și nici nimeni altcineva nu știe ce este adevărul, în orice formă l-ai aborda; însă pot să te încredințez că este pe cale de a se traduce în viață!

— Dumneata ești un cinic! declară directorul Fischel și dădu să plece grăbit, însă după primul pas se întoarse și se corectă:

— Chiar de curând îi spuneam Gerdei că ai fi putut ajunge un diplomat de mare clasă. Sper să ne mai faci curând o vizită.

36

Grație principiului sus-menționat, Acțiunea Paralelă se concretizează înainte de a se ști ce reprezintă ea

Directorul Leo Fischel de la Banca Lloyd credea, așa cum înainte de război credeau toți directorii de bancă, în progres. Fiind un om competent în specialitatea sa, el știa firește că numai în domeniile în care într-adevăr te pricepeai foarte bine puteai nutri o convingere pe care să te bizui, astfel încât să îți amplasezi avuția; expansiunea fără precedent a domeniilor de activitate nu mai permite exercitarea competenței și în alte direcții. Din cauza aceasta, oamenii capabili și muncitori nu mai au, în afara domeniilor foarte stricte ale propriei specialități, nici o convingere pe care să nu fie dispuși să o abandoneze imediat dacă simt vreo presiune exterioară în acest sens; s-ar putea spune de-a dreptul că ei se văd siliți din conștiinciozitate să acționeze în mod contrar decât gândesc. Directorul Fischel, de exemplu, nu-și putea reprezenta nimic când se gândea la adevărata iubire de patrie și la adevărata Austrie, dimpotrivă, despre adevăratul progres avea o părere personală, iar aceasta era în mod cert diferită de cea a contelui Leinsdorf; exasperat de acțiuni și rente, sau orice altceva de felul acesta care-i constituia ocupația, și având ca singură distracție un fotoliu la operă o dată pe săptămână, el credea într-un progres al întregului, care, într-un fel sau altul, trebuia să semene cu imaginea rentabilității sporind constant a băncii sale. Dar,

cum contele Leinsdorf lăsa să se înțeleagă că știa el mai bine și începuse să acționeze asupra conștiinței lui Leo Fischel, acesta din urmă simți că „într-adevăr nu poți ști niciodată“ (în afară bineînțeles de rente și acțiuni) și cum, chiar dacă nu știi, pe de altă parte nici nu vrei să lași să-ți scape ceva, așa că se hotărî să-l întrebe, în treacăt, pe directorul său general ce părere avea el despre respectiva chestiune.

Când aduse problema în discuție, directorul general vorbise deja, din motive cu totul asemănătoare, cu guvernatorul Băncii Naționale și acum avea o imagine clară despre ce era vorba. Căci nu numai directorul general de la Lloyd, ci bineînțeles și guvernatorul Băncii Naționale primise o invitație din partea contelui Leinsdorf, iar Leo Fischel, care era doar șeful unui departament, datorând la drept vorbind faptul că-i fusese adresată și lui una doar relațiilor de familie ale soției sale, care provenea din cercurile sus-puse ale înaltei funcționărimi și nu uita niciodată aceste legături, nici în raporturile ei sociale, nici în certurile domestice cu Leo. De aceea, atunci când discută cu superiorul său despre Acțiunea Paralelă, se mulțumi să clatine din cap în mod elocvent, ceea ce însemna „chestiune importantă“, dar ar fi putut însemna în alte circumstanțe și „chestiune dubioasă“; așa ceva n-avea cum să strice, în orice caz însă, gândindu-se la soția sa, pe Fischel l-ar fi bucurat mai mult dacă toată chestiunea s-ar fi vădit a fi dubioasă.

Pentru moment, von Meier-Ballot, guvernatorul, care fusese consultat în această privință de către directorul general, avea el însuși cea mai bună impresie. Când primise „sugestia“ inițială din partea contelui Leinsdorf, păși în fața oglinzii – dezinvolt, chiar dacă nu din cauza aceasta – și de acolo îl privise, pe deasupra fracului și a colanelor decorațiilor, chipul cu trăsături ordonate al unui ministru burghez, în care nu se menținuse din duritatea finanțistului decât cel mult ceva în priviri, iar degetele îi atârnau la mâini asemenea unor steaguri într-o zi fără vânt, ca și cum n-ar fi trebuit să schițeze niciodată în viață gesturile precipitate, socotitoare ale unui mic funcționar de bancă atunci când numără banii. Acest mare finanțist, bine dresat în aparatura funcționărească și care nu mai avea aproape nimic comun cu câinii vagabonzi, înfometați și sălbăticiți ai speculațiilor bursiere, vedea deschizându-i-se niște ocazii încă nedefinite, dar agreabil temperate, și avusese chiar în aceeași seară prilejul să-și consolideze impresia stând de vorbă la Clubul Industriașilor cu foștii miniștri von Holtzkopf și baronul Wisnieczky.

Acești doi domni erau niște persoane informate, distinse și rezervate, ocupând anumite poziții înalte în care fuseseră transferați după ce guvernul de tranziție de scurtă durată, căruia îi aparținuseră între două crize politice, devenise superfluu; erau oameni care-și petrecuseră viața în serviciul statului și al coroanei, fără să dorească să pășească în prim-plan, în afară de cazul în

care le-ar fi fost ordonat astfel de preaînaltul lor stăpân. Ei auziseră zvonul că marea acțiune avea să aibă un spin îndreptat în mod subtil împotriva Germaniei. Continuau să fie convinși, după cum fuseseră și înainte ca misiunea lor să fi eșuat, că fenomenele deplorabile, care de pe atunci făceau din viața politică a monarhiei bicefale un focar de infecție pentru Europa, erau extrem de complexe. Dar, tot așa cum se simțiseră datori să considere drept rezolvabile dificultățile când li se dădea o dispoziție în acest sens, nu găseau nici acum că ar fi fost exclus să se înfăptuiască ceva cu mijloacele pe care le punea în mișcare contele Leinsdorf; anume percepeau „o piatră de hotar", o „strălucită manifestare de vitalitate", o „prestație abundând de forță către exterior, care să influențeze revigorator circumstanțele din interior", toate aceste deziderate fiind formulate atât de pregnant de către contele Leinsdorf încât nu li s-ar fi putut sustrage, cum nu s-ar fi putut ține deoparte oamenii de bine, dacă li s-ar fi cerut să se prezinte la apel.

Cu toate acestea, ar fi fost posibil ca Holtzkopf și Wisnieczky, ca oameni care aveau cunoștințe și experiență în domeniul afacerilor publice, să fi resimțit anumite îndoieli, mai ales că puteau să presupună că ei înșiși fuseseră aleși pentru a juca un rol oarecare în evoluția viitoare a acestei acțiuni. Însă oamenilor care locuiesc la nivelul solului le este ușor să aibă o atitudine critică și să refuze ceea ce nu le convine; dar, când te afli în nacela vieții, la trei sute de metri înălțime, nu cobori pur și simplu, chiar dacă nu ești de acord cu tot ceea ce se întâmplă. Și cum în asemenea cercuri oamenii sunt cu adevărat loiali și, spre deosebire de gloata burgheză mai înainte amintită, nu ești dispus să acționezi altfel decât gândești, trebuia să te declari satisfăcut cu faptul ca în anumite cazuri să nu meditezi minuțios asupra unor aspecte. Guvernatorul von Meier-Ballot primi confirmarea opiniei sale favorabile asupra acestei chestiuni prin clarificările aduse de cei doi domni; chiar dacă el înclina, atât prin firea cât și prin profesia sa, spre o anumită prudență, cele auzite îl determinară să decidă că era vorba de o împrejurare a cărei evoluție ulterioară merita să fie urmărită, chiar dacă, oricum, de pe o poziție de expectativă.

Între timp, Acțiunea Paralelă nu avea propriu-zis în clipa aceea nici o existență reală și în ce anume avea să constea nu știa încă nici contele Leinsdorf. Cu certitudine se putea spune doar că singurul lucru precis care-i trecuse prin cap până în momentul acela fusese o listă de nume.

Ceea ce poate înseamnă extrem de mult. Căci exista astfel în momentul respectiv, fără ca cineva să fi fost nevoit să-și fi format o imagine concretă, o rețea de disponibilități care cuprindea o conjunctură complexă; se putea susține, de fapt, că aceasta era succesiunea justă. Căci întâi au trebuit să fie inventate cuțitele și furculițele, apoi omenirea a fost educată să mănânce cum se cuvine; clarificarea îi aparținea contelui Leinsdorf.

37

Inventând „Anul Austriei“, un publicist îi creează neplăceri contelui Leinsdorf; Alteța Sa lansează un apel presant la prezența lui Ulrich

Contele Leinsdorf trimisese într-adevăr în mai multe direcții invitații care ar fi trebuit „să suscite ideea“, însă poate că n-ar fi progresat atât de rapid dacă un publicist influent, care prinsese de veste că plutea ceva în aer, n-ar fi publicat în chip precipitat în ziarul său două ample articole în care prezenta ca provenind din propria sa inițiativă tot ceea ce presupunea el că era pe cale de a se petrece. El nu știa prea multe – căci, de unde ar fi putut afla ceva? –, însă lucrul acesta nici nu se observa, ba tocmai acest aspect constituia pentru cele două articole ale sale posibilitatea de a exercita o influență irezistibilă. De fapt, el inventase expresia „Anul Austriei“, despre care scria în coloanele sale, fără să fie în măsură să o definească, însă făcând uz de o abundență de formulări, astfel încât expresia se îmbina ca în vis cu mereu altele, schimbându-și de fiecare dată înțelesul și stârnind un entuziasm uriaș. Inițial, contele Leinsdorf se îngrozi, însă nimic nu îi legitima reacția. Dintr-o astfel de expresie, Anul Austriei, se putea constata ce însemna anume geniul publicistic, căci cuvintele acestea fuseseră inventate pe baza unui instinct sigur. Trezeau și puneau în mișcare niște emoții care ar fi rămas insensibile față de reprezentarea unui Secol al Austriei, în vreme ce invitația de a organiza o asemenea manifestare ar fi fost considerată de oamenii raționali drept o idee pe care nimeni nu ar fi putut-o lua în serios. De ce se prezentau lucrurile în acest fel ar fi fost greu de spus. Poate că o anumită imprecizie și înclinație către metaforă, care te determină să te gândești mai puțin decât de obicei la realitatea propriu-zisă, însuflețiseră emoțiile nu numai în cazul contelui Leinsdorf. Căci imprecizia deține într-adevăr o forță care exaltă și înnobilează.

Se pare că realistul, omul practic, cumsecade, nu iubește niciodată fără rezerve și nu ia niciodată în serios realitatea. Copil fiind se strecoară sub masă pentru ca, prin trucul acesta genial și simplu, să dea o atmosferă aventuroasă camerei părinților când aceștia nu sunt acasă; când e un băietan, își dorește un ceas; ca tânăr cu ceas de aur își dorește femeia care să se asorteze cu acesta; ca bărbat cu ceas și nevastă își dorește o funcție înaltă; iar când a reușit fericit să-și îndeplinească acest mic cerc de dorințe și oscilează liniștit ca un pendul, s-ar părea că stocul său de visuri nerealizate nu s-a micșorat câtuși de puțin. Căci dacă aspiră la elevație, apelează la figuri de stil. După toate aparențele, zăpada îi este neplăcută în anumite împrejurări, astfel că o compară cu sânii strălucitori ai femeii, și îndată ce sânii soției sale încep

să-l plictisească, el îi compară cu zăpada scânteietoare; ar fi îngrozit dacă într-o zi sfârcurile lor i s-ar arăta ca niște ciocuri ascuțite de porumbel sau ca niște mărgeanuri prinse în carne, însă din punct de vedere poetic așa ceva îl incită. Este în stare să transforme orice în orice altceva – zăpada în piele, pielea în petale, petalele în zahăr, zahărul în pudră, iar pudra la rândul său într-o dantelărie de omăt –, căci s-ar zice că intenționează să facă din ceva altceva care nici nu există, ceea ce nu e decât o dovadă că nu se poate nicicând simți confortabil în locul în care tocmai se găsește. Nici un singur kakanian veritabil nu se simte în largul său în Kakania. Dacă cineva l-ar fi invitat la un Secol al Austriei, lucrul acesta i s-ar fi părut o pedeapsă a infernului, pe care ar fi trebuit să și-o impună sieși și lumii întregi cu prețul unor eforturi voluntare, încununate de ridicol. Dimpotrivă, cu totul altceva reprezenta un An al Austriei. A se citi: vrem să arătăm și noi o dată de ce suntem de fapt în stare; însă, ca să spunem așa, rezervându-ne dreptul de a retracta, și anume, cel mult timp de un an. Alții n-aveau decât să creadă ce voiau, la urma urmei nu era pentru vecie și, de altfel, era ceva care-ți înmuia inima, nici nu știai prea bine în ce fel. Făcea să trăiască în adevăratul înțeles al cuvântului cea mai adâncă iubire de patrie.

Astfel contele Leinsdorf înregistră un succes nebănuit. Percepuse de la bun început ideea ca pe o analogie, însă începu să depene în minte și un șir de nume, iar firea sa morală năzuia să depășească stadiul de inconsistență; nutrea o idee bine definită conform căreia trebuia să i se dea fanteziei poporului, sau cum îi spusese unui ziarist care-i era devotat, fanteziei opiniei publice, o țintă, care să fie clară, sănătoasă, rațională și în concordanță cu adevăratele țeluri ale umanității și patriei. Ziaristul acela, înfierbântat de succesul confratelui său, transcrise opinia de îndată, și cum el avea asupra predecesorului său avantajul de a ști lucrurile în chestiune din „sursă autentică“, tehnica profesiei îl făcu să se refere cu litere de-o șchioapă la „informațiile din cercurile influente“; era tocmai ceea ce așteptase din partea sa contele Leinsdorf, căci Alteța Sa punea mare preț pe a nu fi un ideolog, ci un politician realist, cu experiență, și dorea să știe că s-a făcut o distincție subtilă între Anul Austriei al unei minți geniale de publicist și chibzuința specifică unor cercuri cu spirit de răspundere. Se sluji în acest scop de tehnica lui Bismarck, pe care altminteri nu-l lua cu plăcere drept model, de a-și plasa adevăratele intenții în gura ziariștilor, pentru ca apoi, după cum cereau exigențele momentului, să le poată admite sau renega.

Însă în vreme ce contele Leinsdorf acționa cu o asemenea înțelepciune, el nu prevăzuse un lucru. Căci nu numai un om ca el vedea „adevărul“ care ne este nouă de trebuință, ci nenumărați alți oameni își închipuiau că ar fi stăpânit o asemenea știință. La drept vorbind, s-ar putea aceasta taxa ca o formă de anchilozare a stării mai sus descrise, în care se mai recurge încă la

analogii; la un moment dat se diminuează până și dispoziția de a le mai folosi, și mulți dintre oamenii în care continuă să se mențină o doză de vise definitiv nerealizate își stabilesc un punct spre care își îndreaptă privirile, ca și cum de acolo ar putea începe acea lume cu care viața le-a rămas datoare. De îndată după ce dădu declarația în seama presei, ilustrul personaj crezu că începe să discearnă faptul că toți oamenii care sunt lipsiți de mijloace pecuniare adăpostesc în sinea lor un personaj ciudat. Un astfel de obstinat pripășit în sinele omului pleacă dimineața la serviciu, nefiind în stare să enunțe vreun protest semnificativ față de mersul înainte al lumii, în schimb nu-și mai abate ochii de la acel punct tainic, pe care nimeni altul nu a avut intenția să-l remarce, deși era în mod evident sursa întregii nefericiri a unei lumi care nu-și mai recunoștea Mântuitorul. Asemenea puncte fixe, în care centrul de echilibru al unei persoane coincide cu centrul de echilibru al lumii, pot fi exemplificate printr-o scuipătoare care se închide printr-o simplă apăsare, sau eliminarea din restaurante a acelor solnițe în care se bagă în mod obișnuit cuțitul, o măsură menită să împiedice propagarea tuberculozei ca flagel al omenirii, sau introducerea sistemului de stenografie Öhl, care prin incomparabila sa economie de timp rezolvă și problema socială; un alt exemplu ar putea fi convertirea la un mod de viață natural, care să pună capăt devastării actuale a lumii, sau o teorie metafizică a mișcării corpurilor celeste, simplificarea aparatului administrativ sau o reformă a vieții sexuale. Dacă circumstanțele îi sunt favorabile, omul în chestiune își vine singur în ajutor prin faptul că alcătuiește într-o zi o carte despre punctul său de vedere, sau o broșură, sau cel puțin un articol de ziar, și dă astfel glas protestului său înscriindu-l în raportul umanității; faptul în sine deține un aspect extrem de liniștitor, chiar dacă textul respectiv nu este citit de nimeni; de obicei însă îi fascinează pe câțiva oameni care-l asigură pe autor că e un nou Copernic, drept care ei înșiși i se prezintă ca fiind niște Newtoni neînțeleși. Această obișnuință de a-și căuta reciproc punctele sensibile este binefăcătoare și răspândită, însă nu are o influență statornică, pentru că cei interesați ajung să se certe după o vreme și rămân din nou izolați; se mai întâmplă însă ca unul sau altul să strângă în jurul său un mic cerc de admiratori care, cu forțe unite, acuză Cerul că nu-l sprijină îndeajuns pe cel uns cu mir. Iar dacă o rază de speranță pogoară deodată din înalt asupra acestei grămăjoare de puncte – cum se întâmplă când contele Leinsdorf lăsă să se precizeze în public faptul că un An al Austriei, dacă avea să se producă în realitate, ceea ce nu era încă sigur că avea să se întâmple, trebuia în orice caz să fie în armonie cu țelurile adevărate ale existenței – atunci o asemenea rază este primită cum primeau sfinții viziunea divină.

Contele Leinsdorf considera că opera sa trebuia să fie o manifestare puternică, înălțându-se din însăși inima poporului. Se gândise la universitate, la

cercurile clericale, la câteva nume care nu lipseau nicicând în relatările cu privire la organizațiile de binefacere; chiar și la ziare; se bizuia pe partidele patriotice, pe „bunul-simț" al burgheziei, care arbora drapelele la aniversarea împăratului, și pe sprijinul elitei financiare, se bizuia până și pe politica pe care spera în taină ca tocmai prin marea sa operă să o facă inutilă, reducând-o la numitorul comun reprezentat de formula de patrie; ulterior avea de gând să o reducă la cea de conducător patern. La un singur lucru nu se gândise Alteța Sa și fusese luat prin surprindere de larga extindere a mișcării reformiste, pe care căldura acestei mărețe împrejurări o făcuse să înflorească, așa cum un incendiu are efectul de incubator asupra ouălor de insecte. Alteța Sa nu luase în calcul o asemenea evoluție; se așteptase la foarte mult patriotism, însă nu fusese pregătit pentru invențiile, teoriile, cosmogoniile și masele de oameni care pretindeau de la el să-i mântuiască din temnițele lor spirituale. Îi asediau palatul, celebrau Acțiunea Paralelă ca pe o posibilitate de a ajuta în sfârșit ca adevărul să răzbească la lumină, iar contele Leinsdorf nu știa cum să le facă față. Conștient de poziția sa socială, nu-și permitea să se așeze la aceeași masă cu toți acești oameni; în același timp, spiritul său încordat de tensiuni morale nu-i permitea să li se sustragă și, cum formația lui era politică și filozofică, însă câtuși de puțin științifică și tehnologică, nu-și dădea în nici un fel seama dacă aceste propuneri prezentau sau nu vreo importanță.

În această situație dorea tot mai mult să-l vadă pe Ulrich, care-i fusese recomandat ca fiind întocmai omul de care avea nevoie, căci secretarul său, sau, mai bine zis, oricare secretar obișnuit, n-ar fi fost firește în stare să facă față unor asemenea exigențe. Odată, atunci când acest adjutant al său îl iritase foarte mult, ajunse chiar să se roage lui Dumnezeu – deși a doua zi se rușină – ca Ulrich să vină în sfârșit să-l caute. Cum acest lucru nu se întâmplă, Alteța Sa porni sistematic în căutarea lui. Puse să se consulte anuarul, însă Ulrich nu era încă trecut acolo. Se duse atunci la prietena sa Diotima, care de obicei îl ajuta cu sfaturile sale, și într-adevăr această admirabilă persoană avusese deja o conversație cu Ulrich, numai că uitase să-i ceară adresa sau poate doar pretindea astfel, căci voia să folosească prilejul să-i prezinte Alteței Sale o altă propunere, mult mai bună, pentru postul de secretar al marii acțiuni. Însă contele Leinsdorf se arătă foarte iritat și declară în modul cel mai hotărât că el se obișnuise deja cu Ulrich, că nu putea să folosească în acest sens un prusac, nici chiar un prusac reformist, și că de altfel nu mai era dispus să ia la cunoștință de alte complicații. Fu stupefiat când prietena sa se arătă ofensată, iar acest lucru îi sugeră o idee proprie; îi declară că se va duce direct la prietenul său, prefectul poliției, care la urma urmei ar fi trebuit să fie în măsură să afle adresa oricărui cetățean.

38
Clarisse și demonii ei

Când sosi biletul lui Ulrich, Walter și Clarisse cântau iarăși la pian cu atâta însuflețire încât mobilele confecționate în serie trepidau pe picioarele lor fusiforme, iar reproducerile după Dante Gabriel Rossetti tremurau pe pereți. Pe bătrânul comisionar, care găsise casa cu toate încăperile ei vraiște și intrase fără să fie oprit de nimeni, îl izbiră în față trăsnetele când pătrunse până în salon și vacarmul acesta supraomenesc în care păși deodată îl făcu să se lipească plin de evlavie de perete. Clarisse fu cea care cu două acorduri puternice făcu să se descarce tensiunea muzicală tot mai intensă și îl eliberă pe bietul om. În vreme ce ea citea mesajul, efuziunea muzicală continua să se desfășoare de sub mâinile lui Walter; o melodie pluti zvâcnind ca o barză și își desfăcu apoi aripile. Clarisse îl urmărea bănuitoare în timp ce descifra scrisul lui Ulrich.

Când ea îi anunță sosirea prietenului, Walter spuse: „Păcat!"

Ea i se așeză din nou alături pe taburetul turnant al pianului și un surâs pe care, dintr-un motiv sau altul Walter îl găsi plin de cruzime, îi despărți buzele, care în clipa aceea deveniră senzuale. Era clipa în care interpreții își încordează parcă sângele, pentru a-l lăsa apoi să pulseze în același ritm, iar axa privirilor le țâșnește din chip ca patru tije prelungi îndreptate în aceeași direcție, în timp ce coapsele li se implântă încordate în taburetul care vrea parcă mereu să se legene pe gâtul alungit al pivotului său de lemn.

În clipa următoare, Clarisse și Walter se dezlănțuiră ca două locomotive țâșnind una alături de alta. Piesa pe care o cântau le zbura în fața privirilor ca pe niște șine scânteietoare, dispărea înghițită de mașinăria tunătoare și se așternea în chip miraculos ca un peisaj sonor pătrunzând în auz, o rezonanță mereu prezentă în urma lor. Pe durata acestei călătorii frenetice simțămintele acestor două ființe se comprimaseră laolaltă într-o singură emoție; auzul, sângele, mușchii le erau fără voință, smulse și purtate de aceeași trăire; pereții licăritori de sunete, înclinându-se, curbându-se, le sileau trupurile să alunece pe aceeași cale, le încovoiau laolaltă, le dilatau și le comprimau pieptul în aceeași suflare. La interval de o fracțiune de secundă, Walter și Clarisse erau străbătuți de voioșie, tristețe, mânie și spaimă, iubire și ură, dorință și sațietate. Era o contopire într-o singură ființă, asemănătoare celei care se produce într-o mare panică, atunci când sute de oameni, cu o clipă înainte cu totul deosebiți, se tălăzuiesc în aceeași mișcare de fugă, vâslind cu mâinile parcă, scoțând aceleași țipete fără sens, căscând în același fel gura și ochii, împinși înainte și înapoi de aceeași forță fără țel, smulși în dreapta și în stânga, urlând, zvâcnind, învălmășindu-se și tremurând. Însă nu era aceeași forță surdă, suverană pe care o are viața, unde asemenea lucruri nu se

întâmplă atât de ușor, dar care înăbușă dincolo de orice rezistență tot ceea ce este personal. Mânia, iubirea, fericirea, bucuria și tristețea pe care Clarisse și Walter le trăiau acum în zborul lor nu erau sentimente desăvârșite, ci nu cu mult mai mult decât găoacea trupească, până la frenezie exasperantă, a unor asemenea sentimente. Erau așezați, țepeni și extatici pe taburetele lor, nu mai erau mâniați, cuprinși de iubire sau de tristețe pentru nimic sau întru nimic sau asupra unui nimic, sau fiecare pentru, întru și asupra altui obiect al unor asemenea sentimente, gândeau lucruri diferite și își înțelegeau fiecare înțelesul său; porunca muzicii îi unea în cea mai intensă patimă și le dăruia în același timp ceva absent ca în somnul forțat al hipnozei.

Fiecare din aceste două ființe percepea momentul în felul său. Walter era fericit și surescitat. Ca cei mai mulți dintre cei înzestrați cu simț muzical, el considera aceste clocotiri furtunoase, aceste neliniști emoționale ale lăuntricului, adică străfundurile fizice noroase, tulburi, ale sufletului ca fiind pur și simplu limbajul veșniciei în măsură să-i unească laolaltă pe toți oamenii. Se îmbăta simțind că astfel o strânge lângă sine pe Clarisse cu brațul viguros al unui simțământ străvechi, primordial. În ziua aceea se întorsese acasă de la serviciu mai devreme decât de obicei. Avusese de catalogat niște opere de artă care mai purtau încă semnul distinctiv al unor epoci de măreție, de plenitudine, și respirau o energie tainică. Clarisse îl întâmpinase prietenoasă, acum, în lumea aceasta monstruoasă a muzicii, era strâns legată de el. Totul în ziua aceea avea suflul unei reușite secrete, era un marș tăcut, ca atunci când zeii s-au pus în mișcare. „Poate este astăzi ziua?“ se gândea Walter. El nu voia deloc să o aducă înapoi la sine prin forță pe Clarisse, ci voia ca recunoașterea unei asemenea apropieri să se înalțe din înseși adâncurile ființei ei și s-o încline blând înspre el.

Clavirul își bătea cu ciocănelele lui bumbii licăritori ai notelor într-un perete de aer. Deși faptul care se desfășura acum fusese la începuturile lui cu totul și cu totul real, zidurile camerei dispăreau, iar în locul lor se ridicau pereții de aur ai muzicii, închizând spațiul tainic în care sinele și lumea, percepția și sentimentele, interiorul și exteriorul se contopesc în felul cel mai nelămurit, în timp ce el însuși este cu totul senzație, definiție, precizie, e alcătuit chiar dintr-o ierarhie de detalii ordonate ale unei străluciri. De detaliile senzuale erau prinse firele simțământului, care se încordau din boarea clătinătoare a sufletelor; această adiere se oglindea în precizia pereților și căpăta acolo o formă lămurită. Iar sufletele celor două ființe atârnau acum asemenea unor coconi încingându-și larvele în fire și raze. Cu cât se învălătuceau mai dens și răsfrângeau mai în afară razele, cu atât mai bine se simțea Walter; visele sale căpătau până într-atât asemănarea unui copil micuț, încât începu ici și colo să cânte unele note false și cu prea mult sentiment.

Însă înainte de a se întâmpla și de a stârni prin ceața aurie scânteierile aspre ale unui simțământ obișnuit care să-i readucă pe cei doi într-un echilibru mai pământesc, gândurile Clarissei deveniseră atât de străine de ale lui pe cât este cu putință să fie pentru doi oameni care se avântă laolaltă cu gesturi gemene de deznădejde și beatitudine. În cețurile acestea plutitoare țâșneau imagini, se topeau unele într-altele, se acopereau unele pe altele, dispăreau – astfel gândea acum Clarisse; avea un fel al ei de a reflecta; adesea mai multe idei i se învălmășeau deodată în minte, deseori nu mai avea nici una, însă atunci gândurile se simțeau asemenea unor demoni pândind în culise și succesiunea în timp a trăirilor, care pentru alții constituia un sprijin concret, se prefăcea pentru Clarisse într-un văl, când aruncându-și dezordonat faldurile unele peste altele, când destrămându-se într-un suflu abia perceptibil.

De data aceasta trei persoane erau în jurul Clarissei: Walter, Ulrich și ucigașul de femei Moosbrugger.

Despre Moosbrugger îi povestise Ulrich.

Atracția și repulsia se contopeau acum pentru ea într-un soi de vrajă stranie.

Clarisse ronțăia acum înseși rădăcinile iubirii. Sunt rădăcini despicate, alcătuite din sărutări și mușcături, cu privirile agățându-se chinuite unele de altele și căutându-se unele pe altele în ultima clipă. „Oare traiul acesta liniștit alături de o altă ființă te împinge în cele din urmă spre ură?“ se întrebă ea. „Viața ordonată tinde până la urmă spre brutalitate? Are nevoie liniștea de cruzime? Ordinea tânjește după sfâșiere?“ Aceste gânduri erau și totodată nu erau ceea ce stârnea Moosbrugger în ea. În tunetul muzicii plutea în jurul ei un foc năprasnic, un incendiu care încă nu izbucnise să mistuie lumea; dar în adâncul ei consumându-i alcătuirea sufletească. Însă era ca într-o metaforă, unde lucrurile sunt asemenea și în același timp cu totul diferite, și din neasemănarea celor asemenea ca și din asemănarea celor neasemenea se înalță două coloane de fum, laolaltă cu mireasma de basm a merelor coapte și a acelor de pin presărate în flăcări.

„N-ar trebui să ne mai oprim niciodată din cântat“, își spuse Clarisse și întorcând precipitat filele partiturii luă iarăși de la început bucata înainte de a o fi terminat. Walter surâse încurcat și o imită.

— La urma urmei, ce face Ulrich cu matematica asta a lui? îl întrebă ea.

Walter ridică din umeri cântând mai departe, ca și cum ar fi condus o mașină de curse.

„Ar trebui să cântăm, să cântăm mereu, până la sfârșit“, reflectă Clarisse. „Dacă am putea să cântăm așa neîntrerupt până la sfârșitul vieții, ce-ar mai fi atunci Moosbrugger? Ceva monstruos? Un nebun? O pasăre neagră a cerului?“ Ea însăși nu știa ce să-și răspundă.

În realitate, ea nu știa nimic. Într-o zi – ar fi putut să calculeze cu precizie când se întâmplase – se trezise din somnul copilăriei și chiar de la

început avusese convingerea că era chemată să înfăptuiască ceva, să joace un rol deosebit, poate chiar că era aleasă pentru ceva măreț. Pe vremea aceea nu știa nimic despre lume. Nici nu credea nimic din cele ce i se spuneau despre ea, din ce-i povesteau părinții, fratele ei mai mare; erau doar vorbe răsunătoare, bune și frumoase, însă nu puteai să faci să fie ale tale lucrurile pe care le spuneau ei; nu puteai pur și simplu, așa cum un corp chimic nu poate să absoarbă un altul care nu-i este „potrivit". Pe urmă apăru Walter, aceasta fusese ziua; din ziua aceea totul fusese „potrivit". Walter purta mustață, o mustață stufoasă ca o perie; i se adresă *Fräulein*; și dintr-odată lumea nu mai era un șes dezolant, devastat, sfârtecat, ci un cerc scânteietor, Walter un centru, ea un centru, erau amândoi două puncte centrale contopindu-se într-unul singur. Pământul, casele, frunzele căzute și încă nemăturate, liniile dureroase de aer (își amintea de clipa aceea ca de una din cele mai chinuitoare din copilăria ei, când se oprise împreună cu tatăl ei în fața unei „perspective", și el, pictorul, se extaziase în fața ei o veșnicie, în timp ce pe ea simțea că o dor privirile alunecând în lume de-a lungul acestor lungi linii de aer, ca și cum ar fi trebuit să urmeze cu degetul muchia unei rigle): din asemenea lucruri fusese alcătuită existența înainte și dintr-odată devenise a ei proprie, carne din carnea ei.

Știa acum că ea avea să înfăptuiască ceva titanic; ce avea să fie nu era încă în stare să spună, dar pentru moment muzica îi alimenta cel mai intens această convingere și spera atunci că Walter avea să fie odată un geniu încă și mai sublim decât Nietzsche; ca să nu mai vorbim de Ulrich, care apăruse mai târziu și doar îi dăruise operele lui Nietzsche.

De atunci toate continuară să se desfășoare. Cât de repede, acum nu s-ar mai fi putut spune. Cât de prost cântase ea la pian înainte, ce puțin înțelesese muzica; acum cânta mai bine decât Walter. Câte cărți citise! De unde proveneau toate cărțile acestea? Vedea totul în fața ochilor, ca niște păsări negre zburând în stoluri în jurul unei fetițe în picioare, oprită în zăpadă. Însă ceva mai târziu avea să zărească un perete negru cu pete albe; negru era tot ceea ce ea nu știa și, deși albul se strângea laolaltă în insule mici, uneori mai mari, negrul rămânea neschimbat, nesfârșit. Frică și surescitare se ridicau din negrul acesta. „E diavolul?" se întrebă ea. „Moosbrugger a devenit diavolul?" gândi. Printre petele albe remarca acum niște drumuri înguste, cenușii; astfel trecuse ea în viață de la un lucru la altul; acestea fuseseră întâmplări, plecări, sosiri, discuții violente, lupta cu părinții, căsătoria, casa, războiul nemaipomenit cu Walter. Cărările acestea înguste, cenușii șerpuiau. „Șerpii!" își aminti Clarisse. „Știreanguri!" Întâmplările o cuprindeau, o strângeau, n-o mai lăsau să se îndrepte încotro ar fi vrut, erau alunecoase și o făceau să se îndrepte precipitat spre un loc în care nu dorea să ajungă.

Șerpii, știreangul, unduiri sinuoase; astfel se derula viața. Gândurile ei începură să alunece asemenea vieții. Vârfurile degetelor i se cufundau în

torentul muzicii. În albia muzicii se încolăceau în afund șerpi și știreanguri. Atunci se deschise salvator, ca oglinda liniștită a unui golf, temnița în care fusese ținut ascuns Moosbrugger. Gândurile Clarissei pătrunseră înfiorate în celula lui. „Trebuie să facem astfel muzică până la sfârșit!“ își repeta căutând să-și dea curaj, însă îi tremura tare inima. Când totul se liniști, întreaga celulă era plină de sinele ei. Era un simțământ blând, ca un balsam pe o rană, dar când vru să-l strângă lângă ea, să-l țină alături pentru totdeauna, el începu să se deschidă, să se sfâșie, ca țesătura unui basm sau a unui vis. Moosbrugger era așezat, cu capul sprijinit în mâini, iar ea îi desfăcea lanțurile. Pe când își mișca degetele, pătrunseră în celulă puterea, curajul, bunătatea, frumusețea, bogăția, asemenea unei adieri de vânt, stârnită de degetele ei, venind dinspre mereu alte pajiști. „Puțin îmi pasă ce anume mă determină să procedez astfel“, simțea Clarisse, „important este doar că acum procedez astfel!“ Își așeză mâinile, o parte din propriul ei trup, pe ochi, și când își luă la o parte degetele, Moosbrugger devenise un adolescent frumos, ea însăși îi stătea alături ca o femeie minunat de frumoasă, al cărei trup era dulce și moale ca vinul din ținuturile sudice, și nu ca acel trup mereu împotrivindu-se, cum fusese altminteri trupul micuței Clarisse. „Aceasta este făptura nevinovăției noastre!“ constată un gând undeva în adâncurile conștiinței ei.

Dar de ce nu era și Walter astfel?! Înălțându-se din adâncurile visului care era muzica, își aminti cât de copilăroasă continuase să fie când începuse să-l iubească pe Walter, odinioară, când era o fetiță de cincisprezece ani și dorea să-l mântuiască prin curajul, puterea și bunătatea ei de toate primejdiile care-i amenințau geniul. Ce frumos era când Walter întrezărea pretutindeni adâncile primejdii interioare! Se întreba dacă toate fuseseră doar o copilărie? Căsătoria învăluise totul într-o lumină acum supărătoare. Deodată se născuse din căsătoria aceasta o mare tulburare pentru iubirea lor. Deși vremea din urmă fusese, firește, și ea minunată, poate mai bogată în conținut și mai plină de substanță decât cea dinainte, totuși focul uriaș care-și aruncase flăcările până la cer se preschimbase în pâlpâirile șovăitoare ale unei plite de bucătărie care nu vrea să tragă cum trebuie. Clarisse începuse să se îndoiască de faptul că luptele ei cu Walter ar fi avut vreo însemnătate. Viața curgea ca muzica aceasta, care dispărea sub mâinile ei. Atât de curând avea să se termine! O spaimă deznădăjduită o cuprindea treptat pe Clarisse. În clipa aceea își dădu seama că Walter cânta tot mai nesigur. Emoția lui plescăia pe clape asemenea unor mari picături de ploaie. Ghici de îndată la ce se gândea el: la copil. Știa că voia s-o lege de el însuși printr-un copil. Acesta era de altfel motivul certurilor lor de fiecare zi. Iar muzica nu amuți nici o clipă, muzica nu cunoștea nici un refuz. Ca o plasă, a cărei țesătură nu o observase până atunci, simțământul acesta se strângea acum prinzând-o în el.

Clarisse sări în picioare în mijlocul unei fraze muzicale și trânti capacul pianului atât de violent încât Walter de-abia reuși să-și salveze degetele.

O, câtă suferință! Speriat încă, el înțelese deodată totul. Vizita lui Ulrich fusese cea care, doar anunțându-se, o adusese pe Clarisse în acea stare de emoție excesivă! O făcea să sufere stârnind cu brutalitate în ea lucrul acela pe care Walter însuși abia îndrăznea să-l atingă, geniul rău al Clarissei, peștera tainică unde ceva sinistru trăgea de lanțurile care într-o zi amenințau să se rupă.

Rămase nemișcat locului doar privind-o dezorientat pe Clarisse.

Clarisse nu-i dădea nici o explicație, în picioare acolo, respirând agitată.

Nu-l iubea pe Ulrich, câtuși de puțin, îl asigură ea, după ce Walter i se adresase. Dacă avea să se îndrăgostească de el, avea s-o spună numaidecât. Dar se simțea aprinsă de el, ca o lumină de lampă. Simțea mereu că e mai luminoasă, că valorează mai mult când el era în apropiere. În vreme ce, dimpotrivă, Walter nu voia de fiecare dată decât să tragă obloanele. La urma urmei, ce simțea nu privea pe nimeni altcineva, nici pe Ulrich, și nici pe Walter!

Însă Walter credea că poate percepe, între mânia și enervarea pe care o emanau cuvintele ei, o boare stupefiantă, letală, germenul a ceva ce nu era mânie.

Se făcuse seară. Camera era neagră. Pianul era negru. Umbrele celor două ființe care se iubeau atât erau negre. Ochiul Clarissei lumina în întuneric, aprins ca o lumină, iar în gura lui Walter, pe care suferința o făcea să freamăte neliniștită, smalțul unui dinte licărea precum ivoriul. Chiar dacă în lumea de afară marile acțiuni politice își urmau cursul, în ciuda aspectelor lor neplăcute, se părea că era una din clipele de dragul cărora Dumnezeu a creat lumea.

39

Un om fără însușiri e alcătuit din însușiri fără om

Numai că Ulrich nu veni în seara aceea. După ce directorul Fischel îl părăsise grăbit, îl preocupa iarăși întrebarea care-l obsedase în tinerețe, de ce toate afirmațiile neautentice și, într-un anume sens elevat, neadevărate erau primite în mod atât de nefiresc de favorabil de lumea din jur. „Întotdeauna faci un pas înainte tocmai atunci când minți“, reflectă el; „iată ce aș mai fi putut să-i spun“.

Ulrich era un om pasionat, însă prin pasiune nu este permis să se înțeleagă ceea ce se numește la plural pasiuni. Fără îndoială că trebuie să fi existat ceva care-l împinsese mereu în această stare, și poate că acel ceva fusese pasiunea,

însă în stare de surescitare și în acțiunile pe care le săvârșea într-o asemenea stare de surescitare comportamentul său era în același timp pasionat și indiferent. Parcursese întreaga gamă de trăiri și simțea că și acum s-ar fi putut arunca oricând în ceva care să nu dețină vreo semnificație pentru el, pur și simplu dacă l-ar fi îmboldit dorința lui de acțiune. Fără să exagereze prea mult, putea spune deci că în viața lui toate întâmplările se desfășuraseră ca și cum ar fi depins mai degrabă unele de altele decât de el însuși. Lui A îi urmase întotdeauna B, fie că ar fi fost vorba de luptă sau de dragoste. Astfel că se simțea nevoit acum să-și spună că însușirile personale, dobândite în felul acesta, țineau mai curând unele de altele decât de propria lui persoană, mai cu seamă că fiecare dintre ele, dacă ar fi stat să se examineze îndeaproape, nu avea cu el însuși cu nimic mai mult de-a face decât cu ceilalți oameni care s-ar fi putut întâmpla să aibă asemenea însușiri.

Cu toate acestea, nu există nici o îndoială că un om este determinat de însușiri, chiar dacă nu este identic cu ele; astfel uneori cineva poate să se simtă la fel de străin față de sine într-o stare de repaus ca într-una de mișcare. Dacă Ulrich ar fi trebuit să spună cum era el în realitate, ar fi fost pus în încurcătură, ca mulți alții nu se examinase pe sine însuși încă niciodată decât în îndeplinirea unei îndatoriri și în relație cu o asemenea îndatorire. Sentimentul propriei valori nu avusese de suferit din cauza aceasta și nici nu era un vanitos sau un răsfățat; el nu simțise nevoia de recondiționare și gresaj care se numește examen de conștiință. Era oare o personalitate puternică? Nu știa; poate că în privința aceasta săvârșea o eroare plină de consecințe grave. Cu certitudine fusese întotdeauna un om care avea încredere în propria forță. Nici acum nu se îndoia deloc cu privire la faptul că deosebirea dintre identificarea cu propriile experiențe și însușiri și distanțarea de acestea era doar o deosebire de atitudine, într-un anume sens o decizie deliberată sau o opțiune în privința acelui punct între general și personal în care accepți să îți duci viața. Mai simplu spus, poți să te situezi în raport cu lucrurile care ți se întâmplă sau pe care le faci tu însuți în chip mai general sau într-unul mai personal. Poți resimți o lovitură nu numai ca pe o suferință, ci și ca pe un afront, lucru care îi sporește proporțiile până la a o face insuportabilă; dar poți de asemenea s-o primești și la modul sportiv, ca pe un obstacol de care nu îți este permis să te lași nici intimidat, nici împins într-o furie oarbă, iar atunci nu rareori se întâmplă să nici n-o mai iei în seamă. În acest al doilea caz însă nu s-a întâmplat nimic altceva decât că ai integrat lovitura într-un context general, cel al unei situații combative, dependentă de îndatorirea de care trebuia să te achiți. Tocmai fenomenul acesta, că o trăire își dobândește semnificația și chiar conținutul de-abia prin locul pe care-l ocupă într-o înlănțuire de acțiuni ce se succedă în mod logic, devine evident în cazul oricărui om care consideră că un asemenea eveniment nu reprezintă

doar o întâmplare personală, ci și o provocare la adresa forțelor sale spirituale. În acest caz, respectivul va fi mai puțin afectat de ceea ce întreprinde. Remarcabil este faptul că ceea ce la un boxer se consideră a reprezenta un semn de inteligență superioară este etichetat ca răceală și insensibilitate îndată ce se manifestă în cazul unor oameni care nu știu să boxeze, ci înclină spre o atitudine intelectuală față de viață. Pot fi folosite de altfel tot felul de distincții subtile, după caz, când e vorba de adoptarea sau recomandarea unei conduite generale sau personale. Unui asasin, de exemplu, dacă-și face treaba la rece și cu minuție, i se atribuie o brutalitate deosebită; unui profesor, care în brațele soției sale continuă să caute rezolvarea unei probleme, i se pune în seamă o pedanterie fosilizată; unui politician, care urcă spre poziții înalte distrugându-și semenii, i se recunoaște, în funcție de succesul înregistrat, josnicia sau măreția; din partea soldaților, călăilor și chirurgilor se cere tocmai această atitudine imperturbabilă care este condamnată la alții. Fără să mai fie nevoie să insistăm în continuare asupra moralei acestor exemple, e evidentă nesiguranța cu care se ajunge de fiecare dată la un compromis între comportarea obiectiv corectă și cea personal corectă.

Incertitudinea aceasta conferea deodată un context vast problemei personale a lui Ulrich. Altădată puteai fi ceea ce se cheamă o persoană păstrându-ți în mai mare măsură conștiința liniștită decât astăzi. Oamenii erau asemenea spicelor de grâu; după cât se pare, cu mai multă violență decât acum zguduiți de Dumnezeu, de grindină, de foc, de molime și de război, însă erau cuprinși în vârtej cu totul, ca oraș, ca meleag, ca un lan întreg, iar ceea ce îi rămânea fiecărui spic, fiecărei plante ca putință de a se mișca singur era o chestiune limpede delimitată și asumabilă. Astăzi, dimpotrivă, responsabilitatea nu-și mai are centrul de greutate în oameni, ci în raporturile dintre lucruri. Nu s-a remarcat faptul că experiențele au devenit independente de oameni? Au urcat pe scenele teatrelor; au intrat în cărți, în rapoartele institutelor de cercetare și ale expedițiilor științifice, în comunitățile religioase sau de alte feluri, care favorizează anumite experiențe în detrimentul altora ca într-o cercetare socială experimentală; în măsura în care experiențele nu se regăsesc în acea activitate, plutesc pur și simplu în aer. Cine mai poate să afirme astăzi că mânia lui e într-adevăr mânia lui, când atât de mulți vin să lanseze comentarii și pretenția de a o înțelege mai bine decât el însuși?! A apărut o lume de însușiri fără om, de experiențe fără cel care le trăiește, aproape că s-ar zice că în caz ideal omul nici n-ar mai trăi vreo experiență la modul privat și povara agreabilă a responsabilității personale s-ar dizolva într-un sistem de formule ale semnificațiilor posibile. Probabil că dezagregarea concepției antropocentrice, care atât de multă vreme l-a considerat pe om drept centrul universului, dar care de secole se tot

estompează, a atins în cele din urmă sinele, căci credința conform căreia aspectul cel mai important al unei trăiri este acela de a fi trăită și al unei fapte de a fi făptuită începe să li se pară celor mai mulți oameni o naivitate. Continuă, firește, să existe oameni care trăiesc la un mod cu totul personal; aceștia afirmă „Ieri am fost la cutare și la cutare" sau „Astăzi facem cutare și cutare lucru", și își savurează viața fără să îi atribuie conținut și semnificație. Le place tot ceea ce intră în atingere cu degetele lor și sunt persoane atât de desăvârșit personale pe cât mai este cu putință; lumea devine o lume personală îndată ce ajunge să aibă de-a face cu ei și strălucește ca un curcubeu. Poate că sunt cu adevărat fericiți; dar un asemenea fel de oameni le apare de pe acum în mod obișnuit celorlalți ca fiind absurd, deși încă nu este deloc sigur din ce cauză. Dintr-odată, în fața acestor reflecții, Ulrich trebui să-și mărturisească că la urma urmei el era totuși ceea ce se cheamă un caracter, chiar fără să dețină așa ceva.

40

Un om cu toate însușirile, doar că acestea îi sunt indiferente. Un principe al spiritului este arestat și Acțiunea Paralelă își află secretarul onorific

Nu e greu să-l descriem în linii generale pe Ulrich, acest bărbat de treizeci și doi de ani, chiar dacă tot ce știe el despre sine însuși e doar că e deopotrivă de aproape și de departe de toate însușirile, și că ele toate, fie că au ajuns sau nu să intre în stăpânirea lui, îi rămân curios de indiferente. Mobilității sufletești care se întemeiază doar pe o înzestrare multilaterală i se asociază în cazul lui și o anumită agresivitate. El deține un spirit viril. Nu e sentimental în ce-i privește pe ceilalți oameni și rareori a încercat să se transpună în locul lor, în afară de cazul că ar fi vrut să-i cunoască pentru propriile scopuri. Nu respectă drepturile dacă nu-l respectă pe cel care are aceste drepturi, ceea ce se întâmplă rar. Căci cu timpul s-a dezvoltat în el o anumită predispoziție spre negativism, o dialectică suplă a sentimentului care-l face să descopere ușor câte o fisură în ceva considerat de comun acord ca fiind bun, și, dimpotrivă, să apere ceva interzis și să respingă îndatoriri cu o indignare care se naște din voința de a-și crea propriile îndatoriri. În ciuda acestei voințe, și în ciuda anumitor excepții pe care și le permite singur, el își lasă orientarea morală pur și simplu în sarcina acelei conduite cavalerești urmată practic de toți oamenii din societatea burgheză atâta vreme cât duc o existență ordonată. În felul acesta, cu aroganța, brutalitatea și nonșalanța unui om conștient de vocația sa, duce viața unui alt om care, într-un chip

mai mult sau mai puțin obișnuit, face uz din punct de vedere util și social de propriile înclinații și capacități. Se obișnuise, firesc și fără orgoliu, să se considere ca instrument al unui țel nu lipsit de importanță pe care simțea că avea să-l cunoască la timpul său; chiar și acum, la începutul acestui an de neliniștită căutare, după ce constatase agitația dezorientată a vieții sale de până atunci, regăsea sentimentul că e pe drumul cel bun și nu făcea nici un efort anume pentru a-și pune la punct vreun plan. Nu e foarte ușor să recunoști într-o asemenea fire pasiunea dominantă; înzestrările și împrejurările au format-o în chip echivoc, destinul nu i s-a dezvăluit încă prin acțiunea nici unei forțe contrare, cu adevărat aspre, dar esențial este faptul că pentru a se hotărî îi mai lipsește ceva, un lucru încă necunoscut. Ulrich este un om constrâns să trăiască împotriva lui însuși, deși în aparență el se lasă purtat de val fără nici o constrângere.

Comparația aceasta a lumii cu un laborator îi trezise în minte o idee mai veche. Înainte se gândise adesea că viața pe care i-ar fi plăcut s-o trăiască ar fi fost ca într-un mare centru de cercetări unde ar fi fost experimentate cele mai bune modalități de a fi om și ar fi urmat să se descopere altele noi. Faptul că acest complex de laboratoare lucra oarecum la întâmplare, fără conducători și teoreticieni ai întregului, reprezenta o altă chestiune. S-ar fi putut spune că el însuși ar fi vrut să ajungă ceva de felul unui prinț și senior al spiritului: cine, de fapt, nu și-ar dori?! Este, la urma urmei, atât de firesc ca spiritul să fie considerat drept dotarea cea mai de preț, stăpânind lumea. Spiritul este propovăduit în școli. Oricine dispune de spirit se împodobește, se ornează cu el. Spiritul, în combinație cu alte componente, este ubicuu. Spiritul fidelității, spiritul iubirii, un spirit viril, un spirit cultivat, mărețul spirit al prezentului, vrem să menținem sus spiritul unei cauze sau al alteia, și vrem să acționăm în spiritul mișcării noastre; cât de ferm și ireproșabil sună asemenea formule până la nivelurile cele mai de jos. Orice altceva, delictul cel de toate zilele sau cupiditatea zeloasă, creează, în comparație, impresia de inadmisibil, murdăria pe care Dumnezeu și-o îndepărtează de sub unghiile degetelor de la picioare.

Dar dacă spiritul rămâne nud, ca un substantiv dezgolit, calp, ca o fantomă căreia îți vine să-i împrumuți un giulgiu, atunci ce mai este el în realitate? Poți să-i citești pe poeți, să-i studiezi pe filozofi, să cumperi tablouri și să stai la conversații nopți de-a rândul; ceea ce dobândești astfel este ceea ce se cheamă spirit? Să admitem că ni-l însușim; înseamnă că-l și stăpânim? Spiritul acesta este atât de strâns legat de forma întâmplătoare în care și-a făcut apariția! El trece prin omul care ar vrea să-l primească și nu lasă în urma lui decât o bulversare ușoară. Ce am putea întreprinde cu tot spiritul acesta? El este creat fără încetare, ocupând cantități de hârtie, piatră, pânză în proporții de-a dreptul astronomice și neîncetat este preluat și devorat cu un

consum uriaș de energie nervoasă. Dar, ce se întâmplă apoi cu el? Dispare ca un miraj? Se descompune în particule? Se sustrage legii terestre a conservării materiei? Firele de praf care ning în noi și se sedimentează încet nu se află în nici un fel de relație cu efortul investit. Încotro s-a dus, unde e, ce este el acum? Poate, dacă am ști mai multe în privința aceasta, în jurul acestui substantiv, spirit, s-ar strânge o tăcere stânjenită?!

Se făcuse seară; casele, ca smulse din spațiu, asfaltul, șinele de oțel formau cochilia tot mai rigidă a orașului. Scoica maternă închizând în ea agitația omenească copilăroasă, prietenoasă, mânioasă. Acolo unde fiecare strop de viață începe cu o picătură, țâșnind și împroșcând; se naște cu o explozie minusculă, e prinsă și răcită de pereții din jur, se îmblânzește, rămâne atârnată delicat de coaja cochiliei mame și în cele din urmă se pietrifică asemenea unui grăunte mărunt pe peretele acesteia. „Cum", se întrebă Ulrich deodată, „de nu m-am făcut pelerin?" Un mod de viață pur, liber, mistuitor de proaspăt, ca însuși aerul cu totul limpede, i se deschidea în fața simțurilor; cine nu vrea să spună *da* vieții, trebuie cel puțin să rostească acel *nu* al sfinților; și totuși îi era pur și simplu cu neputință să urmărească serios acest gând. La fel de puțin ar fi putut deveni un aventurier, deși într-un astfel de caz ar fi trebuit să petreacă o veșnică lună de miere, și simțea în trupul și în firea sa plăcerile unei asemenea vieți. N-ar fi putut deveni nici poet și nici unul dintre acei dezamăgiți care nu mai cred decât în bani și în putere, deși ar fi avut respectivele înzestrări. Își uită vârsta, își închipui că ar avea douăzeci de ani; totuși, în sinea lui i se părea la fel de sigur că n-ar fi putut ajunge nimic din toate acestea; era ceva care-l împingea spre tot ceea ce există, și ceva mai puternic îl împiedica să răzbată într-acolo. De ce trăia el atât de confuz și de indecis? Fără îndoială – își spuse –, ceea ce îl fascina în existența aceea retrasă și anonimă nu era altceva decât constrângerea spre acea legare și dezlegare a lumii căreia îi spunem, cu un cuvânt pe care nu ne place să-l întâlnim fără o determinare, spirit. Ulrich, nu-și dădea nici el seama de ce, se întristă deodată și-și spuse: „Adevărul este că nu mă iubesc pe mine însumi". În trupul înghețat, împietrit al orașului își simțea până în adâncuri inima bătându-i. Era ceva în el care nu consimțise niciodată să rămână ancorat, care-și dibuise drumul de-a lungul zidurilor lumii, gândind că mai sunt milioane de alte ziduri; picătura aceasta ridicolă, răcindu-se treptat, a sinelui, care nu voia să renunțe la focul propriu, la minusculul lui nucleu incandescent.

Spiritul a învățat că frumusețea poate face ca lucrurile să fie bune, rele, stupide sau fermecătoare. El disecă o oaie și un penitent și găsește în amândoi deopotrivă smerenie și răbdare. Cercetează o substanță și constată că în cantități mari e otravă, în cantități mici, un stimulent. Știe că mucoasa

buzelor este înrudită cu mucoasa intestinului, dar știe de asemenea și că umilința acestor buze este înrudită cu umilința a tot ceea ce este sfânt. El descompune, dizolvă și recompune la loc altfel. Bunul și răul, înaltul și abisul nu reprezintă pentru el niște noțiuni sceptice relative, ci termenii unei funcții, valori care depind de contextul în care se află. Veacurile l-au învățat că viciile se pot transforma în virtuți și virtuțile în vicii, și consideră în esență doar ca o inabilitate faptul că în decursul unei vieți un criminal nu este transformat într-un om util. El nu recunoaște nimic ca fiind nepermis și nimic ca fiind permis, căci orice poate avea o însușire prin care într-o zi să devină parte dintr-un context nou, grandios. În taină, urăște de moarte tot ceea ce emite pretenții de a fi imuabil, marile idealuri și legi și mica lor copie fosilizată, omul împăcat cu sine. El nu consideră nimic ca fiind stabil, nici sinele, nici ordinea lucrurilor; întrucât cunoștințele noastre se pot schimba de la o zi la alta, el nu mai crede în nici o legătură, și pentru el totul deține valoarea pe care o are până la următorul act al creației, ca o forță căreia i te adresezi în cuvinte și care se schimbă odată cu vorbele rostite.

Așadar spiritul este marele oportunist, el însuși imposibil de stabilizat, și aproape că s-ar putea crede că acțiunea sa nu produce nimic altceva decât declin. Orice progres este un câștig în detaliu și o disociere în ansamblu; este o augmentare a puterii care se transformă într-o tot mai accentuată augmentare a neputinței, și nu există nici o cale de a i te sustrage. Ulrich se gândea la acel corpus, crescând cu fiecare ceas, de fapte și descoperiri, de la care astăzi spiritul trebuie să-și abată privirile dacă vrea să examineze în amănunt vreo problemă. Corpusul acesta crește îndepărtându-se de ceea ce este lăuntric. Nenumărate concepții, opinii, sisteme de gândire din toate zonele și epocile, din toate soiurile de minți sănătoase și bolnave, lucide și visătoare, îl străbat ca mii de mici și sensibile fibre nervoase, însă lipsește punctul nodal spre care să conveargă. Omul se simte primejdios de aproape de momentul în care va repeta soarta acelor specii de giganți preistorici, care au pierit tocmai din cauza mărimii lor; însă nu mai poate da înapoi. Astfel Ulrich se văzu readus la acea concepție îndoielnică în care crezuse multă vreme și pe care nici astăzi nu o eradicase cu totul din sine, anume că lumea ar fi cel mai bine condusă de un senat al oamenilor evoluați și înțelepți. E cât se poate de firesc să te gândești că omul care, când se îmbolnăvește, se lasă tratat de medici de specialitate, nu de ciobani, n-are nici un motiv ca atunci când e sănătos să se lase manipulat de niște palavragii întru totul asemenea unor ciobani, așa cum se petrec lucrurile în sfera publică. Acesta este motivul pentru care tinerii, preocupați de ceea ce este esențial în viață, consideră la început ca insignifiant tot ceea ce în lume nu e nici adevărat, nici bun, nici frumos, cum ar fi autoritatea financiară sau tocmai o dezbatere parlamentară; cel puțin astfel se prezentau lucrurile altădată; căci astăzi, datorită educației

politice și economice, situația se prezintă diferit. Dar chiar și în acele vremuri, pe măsură ce îmbătrâneau și ajungeau să facă îndeaproape cunoștință cu afumătorile spiritului, locurile unde lumea își afuma șuncile afacerilor, oamenii învățau să se adapteze la realitate, iar un om cultivat ajungea în cele din urmă la condiția de a se limita la „disciplina“ sa, nutrind tot restul vieții convingerea că toate celelalte aspecte ale vieții ar fi putut fi trăite și altfel, dar că nu avea nici un rost să-și mai bată capul cu ele. Cam așa se înfățișează echilibrul interior al oamenilor care desfășoară o activitate intelectuală. Dintr-odată Ulrich își reprezentă întreaga problemă la modul comic prin întrebarea dacă nu cumva până la urmă, din moment ce era sigur că există spirit îndeajuns în lume, singura deficiență spirituală s-ar dovedi a fi aceea că tocmai spiritul este lipsit de spirit?

Se simți îmboldit să râdă. La urma urmei, el însuși era unul din acei resemnați. Însă ambiția, totuși vie încă, îl străbătu ca o sabie. În clipa aceea, doi Ulrich mergeau unul alături de celălalt pe stradă. Unul privea în jurul său, surâzând și reflectând: „Așadar, și eu am vrut odată să joc un rol, într-un decor ca acesta. Într-o zi m-am trezit, nu inert și moale ca în coșulețul de la maternitate, ci cu convingerea fermă că trebuie să realizez ceva. Mi s-au suflat replicile și eu simțeam că ele nu mă priveau câtuși de puțin. Ca și cum aș fi fost pe o scenă, cuprins de fiorii tracului; totul vibra atunci la propriile mele intenții și așteptări. Pe nesimțite, scena s-a rotit între timp, eu am mers mai departe o bucată pe drumul meu, iar acum se prea poate că am și ajuns să-mi fac ieșirea. Curând scena turnantă mă va transporta în întuneric și nu voi fi apucat să spun din marele meu rol decât «Caii sunt înșeuați. Să vă ia dracul pe toți!»“ Însă în timp ce unul din ei trecea surâzând, nutrind astfel de gânduri în seara care se lăsa, celălalt își ținea pumnii încleștați, de suferință și de mânie; el era cel mai puțin vizibil dintre cei doi, iar lucrul la care se gândea era cum să găsească o formulă magică, o pârghie de care s-ar fi putut agăța însuși spiritul, piesa lipsă, oricât de mică, pentru a închide cercul spart. Acest al doilea Ulrich nu-și găsea cuvintele. Cuvintele săreau din creangă în creangă, ca niște maimuțe, însă în ținutul acela întunecat unde prinsese rădăcini, era privat de mijlocirea lor prietenoasă. Pământul îi șiroia sub picioare. Abia își putea ține ochii deschiși. Poate oare un sentiment să sufle ca o furtună și totuși să nu fie câtuși de puțin un simțământ furtunos? Când se vorbește despre o furtună de simțăminte, e vorba de una care face să trosnească scoarța oamenilor și să se zbuciume crengile oamenilor până ce par a se frânge. Însă aceasta era o furtună pe parcursul căreia suprafața rămânea cu totul liniștită. Era poate, cum s-ar spune, o stare de conversiune, de inversiune; pe chip nu i se clintise nici o trăsătură, însă lăuntric se părea că nici un atom nu mai rămăsese la locul său. Simțurile lui Ulrich erau limpezi, cu toate acestea, fiecare om cu care se intersecta pe

stradă era altfel perceput de ochii său, fiecare sunet altfel de urechile sale. Nu s-ar fi putut spune că le sporise acuitatea; la drept vorbind, percepția sa nu era nici mai profundă, nici mai sensibilă, mai firească sau mai puțin firească. Ulrich nu putea să explice nimic, dar în clipa aceea se gândea la miraculoasa experiență care este „spiritul" ca la o iubită care te înșală toată viața fără ca din acest motiv s-o iubești mai puțin, ceea ce îl lega de tot ceea ce îi ieșea în cale. Când iubești, totul este iubire, chiar și atunci când e suferință și repulsie. Crenguța unui copac și luciul palid al ferestrei în lumina amurgului devin o singură trăire, adânc cufundată în propria ființă, care cu greu s-ar putea exprima în cuvinte. Lucrurile nu mai păreau acum alcătuite din lemn și piatră, ci dintr-o imoralitate grandioasă și nesfârșit de fragilă care, în clipa când ajungea să-l atingă, se prefăcea într-o adâncă zguduire morală.

Starea aceea dură atât cât durează un surâs, iar Ulrich reflectă: „Acum mă opresc aici, unde m-au purtat gândurile", când ghinionul făcu ca încordarea să se sfărâme de un obstacol.

Ceea ce se întâmplă porni de fapt dintr-o cu totul altă lume decât cea în care Ulrich tocmai experimentase copacii și piatra ca pe o prelungire sensibilă a propriului său trup.

Căci un ziar de stânga revărsase, cum s-ar fi exprimat contele Leinsdorf, o salivă distructivă asupra măreței idei, susținând că aceasta n-ar fi reprezentat pentru clasele dominante decât o senzație tare, nouă, urmând celei mai recente crime cu caracter sexual, iar un brav lucrător, care băuse ceva mai mult, se simți iritat de această observație. Se atinse în treacăt pe stradă de doi burghezi satisfăcuți de afacerile zilei respective și care acum, cu conștiința faptului că bunele sentimente au oricând dreptul să se arate la lumină, dădeau relativ sonor glas încuviințării lor pentru acțiunea patriotică, despre care citiseră în ziar. De aici se iscă un schimb de replici, și pentru că apropierea unui agent de poliție îi încurajă pe cetățenii de încredere la fel de mult pe cât îl surescită pe atacatorul lor, scena îmbrăcă forme tot mai violente. Polițistul o urmări la început peste umăr, apoi întorcându-se cu fața și în cele din urmă apropiindu-se, participă la ea în calitate de observator, asemenea unui braț proeminent al mecanismului de oțel al statului, garnisit cu butoni și alte particule metalice. Adevărul este că viața într-un stat bine organizat deține ceva fantomatic; nu poți nici să ieși pe stradă, nici să bei un pahar cu apă sau să urci în tramvai fără să atingi manete din acestea protuberante ale unui aparat uriaș de legi și relații, să le pui în mișcare sau să te lași menținut de ele în liniștea propriei existențe; n-ajungi să cunoști decât foarte puține din aceste manete, care pătrund adânc în lucrarea lor interioară, în timp ce pe partea cealaltă se pierd într-o rețea a cărei complicată interdependență n-a reușit s-o descurce până acum nimeni niciodată. În consecință, ele sunt negate, tot așa cum un cetățean neagă aerul, susținând că n-ar fi altceva

decât vid. Dar tot ceea ce a fost vreodată negat, tot ceea ce este lipsit de culoare, de miros, de gust, de greutate și de moralitate, cum ar fi apa, aerul, spațiul, banii și trecerea timpului, reprezintă în realitate lucrurile cele mai importante, ceea ce conferă un anume caracter fantomatic vieții. Omul poate fi cuprins uneori de spaime violente ca într-un vis în care asistă neputincios la cele din jur, o agitație în care se zbate nebunește asemenea unui animal alunecat în angrenajul de neînțeles al unei plase. Cam acesta fusese efectul pe care-l avuseseră nasturii polițistului asupra lucrătorului și fu momentul în care reprezentantul legii, simțind că nu fusese tratat cu respectul cuvenit, purcese la arestare.

Acțiunea nu se petrecu fără rezistență și fără repetate manifestări ale unei atitudini de răzvrătire. Senzația pe care o stârnise îl măgulea pe bețiv, declanșând o aversiune totală, până atunci ascunsă, față de semenii săi. Începu o luptă pasionantă în jurul dreptului de afirmare de sine. Un sentiment intensificat al propriei sale persoane se înfrunta cu simțământul neliniștitor de a nu se simți prea bine în propria piele. Nici lumea nu mai părea solidă; se preschimbase într-o negură instabilă, care se deforma constant și-și schimba înfățișarea. Casele se înălțau strâmbe, rupte din spațiu; oamenii erau printre ele niște caraghioși ridiculi, mișunând, semănând toți ca niște frați. Eu sunt chemat să fac ordine aici, simțea acest bețiv neobișnuit. Întreaga scenă se umpluse cu ceva pâlpâitor, un fragment oarecare din cele întâmplate mai ajunse limpede până la el, apoi însă zidurile începură să se rotească din nou. Axa privirilor țâșnea asemenea unui mănunchi de tije din ochi, în timp ce tălpile i se implântaseră ferm în pământ. Un șuvoi miraculos începuse să i se reverse în gură; cuvintele se înălțau din lăuntrul său, și nimeni nu știa cum ajunseseră să intre acolo, poate că erau insulte. Însă nu s-ar fi putut spune cu precizie. Furia aceasta nu mai era furie, ci doar receptaculul fizic al mâniei exacerbate până la delir și chipul unui polițist începu să se apropie foarte lent de un pumn încleștat, până când țâșni sângele.

Însă și polițistul se transformase, între timp parcă erau trei; odată cu sergenții sosiți în fugă se strânsese în grabă și mulțimea, bețivul se aruncase la pământ și nu se lăsa înșfăcat de nicăieri. Atunci Ulrich comise o imprudență. Prinsese în zbor expresia „crimă de lezmaiestate“ și făcu acum observația că omul acela, în starea în care se afla, nu ar fi fost capabil să fi săvârșit o asemenea jignire la adresa cuiva și că ar fi trebuit pur și simplu trimis să se culce. Spusese lucrurile acestea fără să le acorde prea multă importanță, dar ele ajunseră la urechi nepotrivite. Omul începu să strige că atât Ulrich cât și Maiestatea Sa n-aveau decât să-l…! – iar un polițist, care în mod evident atribuia vina pentru această recidivă asupra faptului de a fi intervenit, îl invită cu brutalitate pe Ulrich să o ia din loc. Însă acesta din urmă nu era obișnuit să considere statul ca altceva decât un hotel în care aveai dreptul

să fii servit la modul politicos, și ridică obiecții față de tonul cu care i se vorbise, ceea ce în chip neașteptat îi făcu pe reprezentanții ordinii publice să ajungă la concluzia că un singur bețiv nu era îndeajuns pentru trei polițiști, astfel încât îl ridicară pe loc și pe Ulrich.

Mâna unui om în uniformă îl înșfăcă de braț. Brațul său era cu mult mai puternic decât această constrângere ofensatoare, dar el știa că nu i se putea sustrage dacă nu voia să se lase atras într-o întrecere pugilistică lipsită de perspectivă cu forța publică înarmată, astfel încât în cele din urmă nu-i rămase altceva de făcut decât să ceară politicos să fie lăsat să-i urmeze de bunăvoie. Postul de poliție se afla în clădirea comisariatului, când intră acolo, dușumeaua și pereții îl făcură pe Ulrich să se gândească la o cazarmă; aceeași luptă îndârjită între murdăria încontinuu adusă înăuntru și mijloacele grosolane de păstrare a curățeniei era pretutindeni vizibilă. Detaliul următor pe care-l remarcă fu simbolul instituit al autorității civile, două mese de scris cu o balustradă din care lipseau câteva colonete, la drept vorbind niște lăzi pentru scris, acoperite cu o pânză sfâșiată și ciuruită de arsuri, așezate pe niște piciorușe foarte joase, sferice, care, pe vremea împăratului Ferdinand, fuseseră poleite cu un lac gălbui cafeniu din care doar ultimele cojițe se mai țineau de lemn. În al treilea rând încăperea era dominată de senzația apăsătoare că trebuie să aștepte aici fără să îi fie permis să pună vreo întrebare. Polițistul său, după ce anunțase motivul arestării, rămase ca o coloană alături de Ulrich, Ulrich încercă îndată să dea o explicație oarecare, adjutantul care comanda acea cazarmă ridicase ochii din hârtiile la care scria când intrase mica suită, îl examinase pe Ulrich pieziș, apoi coborî iarăși privirea și continuă, fără să scoată nici un cuvânt, să scrie în actele sale. Ulrich avu senzația veșniciei. Apoi adjutantul împinse hârtia la o parte, luă un catastif din raft, transcrise acolo o însemnare, presără nisip deasupra, puse catastiful la loc, luă un altul, înscrise și acolo ceva, presără nisip, scoase un act dintr-un teanc de alte asemenea acte și-și continuă activitatea. Ulrich avea senzația că o a doua veșnicie se desfășura acum, în cursul căreia constelațiile își continuau orbitele reglementare, fără ca el însuși să mai fie pe lumea aceasta.

Din cancelarie o ușă deschisă răspundea spre un coridor pe care se aflau celulele. Acolo fusese condus de îndată protejatul lui Ulrich și cum nu se mai auzea nimic din partea lui s-ar fi putut ca beția să-i fi dăruit binecuvântarea somnului, dar se ghicea desfășurarea altor evenimente neliniștitoare. Coridorul cu celule trebuie să mai fi avut o altă intrare; Ulrich auzise de mai multe ori zgomote de pași greoi apropiindu-se și îndepărtându-se, uși trântite, glasuri înăbușite, și o dată, când mai fu adus un om, se ridică un asemenea glas și Ulrich îl auzi rugându-se deznădăjduit: „Dacă ați avea doar o scânteie de simțământ omenesc, nu m-ați aresta!“ Glasul se frânsese și suna ciudat de deplasat, aproape ridicol, apelul acesta la un funcționar căruia i

se cerea să aibă un sentiment, când se știe că funcțiile trebuie îndeplinite pur și simplu profesional. Adjutantul își ridică o clipă capul, fără să se întrerupă cu totul din lucru la actele sale. Ulrich auzi tropăitul violent al multor picioare, ale căror trupuri era limpede că târau cu forța un trup care li se împotrivea. Apoi se auzi doar zgomotul a două picioare, împleticindu-se ca după un brânci. Pe urmă o ușă fu trântită violent, un zăvor hârșâi, omul în uniformă de la masa de scris își aplecase iar capul, și în aer plutea tăcerea unui punct care fusese pus la locul lui la capătul unei fraze.

Însă se părea că Ulrich se înșelase în presupunerea că el însuși n-ar fi ajuns încă să fie creat în cosmosul poliției, căci data următoare când capul se ridică, adjutantul începu să-l privească, rândurile scrise la urmă rămaseră să lucească umede fără să fie stinse în nisip, și cazul Ulrich se arătă deodată a fi pătruns încă de mai multă vreme în existența oficială. Numele? Vârsta? Profesia? Domiciliul?…; Ulrich era interogat.

Avea senzația că fusese prins într-un angrenaj care-l desfăcea în părți componente impersonale, generale, înainte să fi fost vorba măcar de vinovăția sau nevinovăția sa. Numele său, aceste două cuvinte, cele mai sărace din punct de vedere conceptual, dar cele mai bogate emoțional din întreaga limbă, nu semnificau aici nimic. Lucrările sale care în lumea științifică – lume considerată totuși ca fiind solidă – îi creaseră reputație, erau în lumea de aici neavenite; nu fu întrebat de ele nici măcar o singură dată. Fața valora numai ca semnalment; avea impresia că nu se gândise până atunci niciodată că ochii săi erau ochi cenușii, una dintre cele patru perechi de ochi existente, permise din punct de vedere oficial, și care există în milioane de exemplare; că părul său era blond, statura sa înaltă, fața ovală și că semne particulare nu avea nici unul, deși el însuși nutrea o altă părere în privința aceasta. Din punctul său de vedere, el era înalt, era lat în umeri, cutia toracică îi ședea ca o pânză umflată prinsă de catarg și articulațiile trupului său cuprindeau ca niște membre de oțel mușchii, când se iritau, se certa sau o strângea pe Bonadea la piept; dimpotrivă, era zvelt, delicat, vag și molatic ca o meduză plutind în apă când citea o carte care-l pasiona sau era atins de o suflare a acelei mari iubiri neancorate, a cărei existență-în-lume nu reușise să o înțeleagă niciodată. Își păstra din cauza aceasta chiar și în momente ca acela luciditatea în ce privește demitizarea statistică a propriei sale persoane, iar procedeele de măsurătoare și de descriere pe care i le aplicau organele polițienești îl entuziasmau ca un poem de dragoste compus de Satana. Uimitor era faptul că poliția nu numai că-l putea diseca pe un om până nu mai rămânea nimic din el, ci că îl putea recompune inconfundabil din aceste minuscule particule componente și să-l mai și identifice după ele. Pentru o asemenea realizare era necesar doar să intervină ceva imponderabil pe care ei o numesc bănuială.

Ulrich înțelesese deodată că numai cel mai desăvârșit sânge rece l-ar mai fi putut scoate din situația în care intrase în nebunia sa. Era interogat mai departe. Își imagina ce efect ar fi avut dacă, întrebat de adresa de domiciliu, ar fi răspuns, locuința mea este de fapt cea a unei persoane străine. Sau la întrebarea de ce făcuse ceea ce făcuse, ar fi răspuns că el făcea întotdeauna altceva decât ceea ce se cuvenea cu adevărat să facă? Dar străinilor dinaintea sa el le dădu docil adresa cu strada și numărul casei și căută să inventeze o versiune cât mai scuzabilă a comportării sale. Autoritatea lăuntrică a spiritului său rămânea însă în felul cel mai penibil neputincioasă în fața autorității exterioare a adjutantului. În sfârșit i se păru că întrezărește totuși o turnură salvatoare. Încă de când, întrebat de profesie, indicase „liber profesionist“ – savant liber profesionist nu ar fi fost niciodată în stare să spună – simțise oprindu-se asupra lui o privire care n-ar fi fost întru nimic diferită dacă ar fi spus „fără adăpost“; când însă la declararea datelor cu privire la tatăl său ieși la iveală că acesta era membru al Camerei Superioare, atunci privirea aceea se schimbă. Era încă neîncrezătoare, dar ceva îi trezi deodată lui Ulrich o senzație ca aceea pe care ar fi putut s-o aibă un om împins încolo și încoace de valurile mării atunci când atinge cu degetul mare al piciorului pământul ferm. Se folosi de momentul acela cu toată prezența de spirit pe care și-o simți deodată trează. Temperă de îndată tot ceea ce recunoscuse până în acel moment, prezentă autorităților care îl ascultaseră în calitatea lor oficială de funcționari sub jurământ cererea insistentă de a fi primit de însuși comisarul-șef, și când această cerere nu avu alt efect decât să stârnească un surâs, minți – cu un firesc admirabil jucat, și parcă în trecere, gata să retragă de îndată această aserțiune în eventualitatea că ar fi fost prins în lațul unui semn de întrebare cerându-i-se detalii precise – afirmând că era prieten al contelui Leinsdorf și secretar al marii acțiuni patriotice, despre care fără îndoială că citiseră în ziare. Fu în măsură să-și dea imediat seama că prin aceasta atrăsese asupra ființei sale acea reflectivitate mai gravă ce până atunci îi fusese refuzată și-și apără cu fermitate avantajul câștigat. Rezultatul fu că sergentul îl cântărea acum din ochi iritat, căci nu voia nici să-și asume răspunderea de a-l reține mai departe pe acest captiv, nici de a-i da drumul; cum la ora aceea nu se afla în sediu nici un alt funcționar mai înalt în grad, descoperi o cale de ieșire care constituia o frumoasă mărturie că el, un simplu adjutant, învățase ceva din felul în care superiorii săi tratau asemenea cazuri incomode. Arboră un aer grav și își exprimă bănuieli din cele mai serioase nu numai în sensul că Ulrich se făcuse vinovat de insultarea unui agent de ordine și de amestec în exercitarea funcției acestuia, ci și tocmai că, ținând seama de poziția pe care el pretindea că o ocupă, se făcuse suspect și de acțiuni obscure, poate chiar de natură politică, drept care putea să se aștepte să fie transferat la departamentul politic al prefecturii de poliție.

Astfel că, puține minute mai târziu, Ulrich străbătea noaptea într-o mașină pe care primise autorizația să o conducă, având alături un agent în civil prea puțin înclinat spre conversație. Când se apropiară de prefectura poliției, arestatul văzu ferestrele de la etajul întâi luminate ca la zile mari, căci avusese loc până la acea oră târzie o ședință importantă la comisarul-șef; imobilul întreg nu mai semăna cu un grajd întunecos, ci era mai asemănător cu un minister, iar el începea de pe acum să respire un aer familiar. Remarcă de asemenea curând că funcționarul din serviciul de noapte în fața căruia fusese dus recunoscu repede prostia pe care o săvârșise în iritarea lui organul periferic prin arestarea lui Ulrich; cu toate acestea, i se părea cu totul neindicat să elibereze din ghearele justiției o persoană care avusese neglijența să intre singur în ele. Funcționarul de aici, de la prefectură, purta pe chip impasibilitatea unui angrenaj de oțel și-l asigură pe prizonier că nechibzuința de care dăduse dovadă făcea acum să pară extrem de dificil pentru el să-și ia răspunderea de a-l pune în libertate. Prizonierul repetase deja de două ori ceea ce avusese un efect atât de favorabil asupra adjutantului, însă în fața acestei ierarhii superioare procedeul rămase fără rezultat și Ulrich începea să-și considere cauza pierdută, când pe neașteptate pe chipul celui chemat să-l judece se produse o schimbare remarcabilă, aproape fericită. El cercetă încă o dată mai atent procesul-verbal, ceru să i se repete numele lui Ulrich, se asigură de adresa lui și-l rugă apoi politicos să aștepte o clipă, după care părăsi încăperea. Trecură zece minute până ce reveni cu expresia unui om care își amintise de ceva ce îi crea satisfacție și, de data aceasta cu o politețe suspectă, îl invită pe deținut să-l urmeze. La ușa uneia din încăperile luminate de la etajul superior, nu mai adăugă decât că „Domnul prefect al poliției dorește el însuși să vă vorbească“ și în clipa următoare Ulrich se afla în fața unui domn care tocmai își făcuse apariția venind din sala de ședințe de alături, purtând favoriți de felul celor pe care el îi cunoștea dinainte. Se hotărâse să-și justifice, pe tonul unui reproș discret, prezența aici printr-o greșeală a comisariatului de cartier, însă prefectul îi ieși în întâmpinare și-l salută cu cuvintele:

— O neînțelegere, iubite *Herr Doktor*, domnul comisar mi-a și relatat totul. Totuși suntem obligați să vă aplicăm o mică penalizare, căci… – la aceste cuvinte luă un aer poznaș (în măsura în care se poate folosi termenul de poznaș cu privire la un înalt funcționar de poliție), ca și cum ar fi vrut să-l lase să rezolve singur aluzia. Ulrich însă nu reușea deloc să ghicească. – Alteța Sa, îi veni prefectul în ajutor.

— Alteța Sa contele Leinsdorf, adăugă el, a fost acum câteva ceasuri la mine, cerându-mi foarte insistent să-l ajut să vă găsească.

Ulrich încă nu era în măsură să îl urmărească.

— Nu sunteți trecut în anuar, *Herr Doktor*! îl lămuri prefectul cu un reproș glumeț, ca și cum acesta doar ar fi fost delictul săvârșit de Ulrich.

Ulrich se înclină, surâzând reținut.

— Presupun că mâine-dimineață va trebui să-i faceți o vizită Alteței Sale într-o problemă de cea mai mare importanță publică și nu-mi pot asuma răspunderea de a vă împiedica să procedați astfel, deținându-vă în stare de arest. Astfel își încheie stăpânul angrenajului de oțel mica glumă.

Se poate presupune că prefectul ar fi considerat arestarea ca necuvenită și dacă evenimentele s-ar fi derulat altfel, și că, de asemenea, comisarul, care se întâmplase să-și amintească în ce context fusese pomenit numele lui Ulrich pentru prima dată în clădirea aceea, i-ar fi prezentat prefectului incidentul într-o asemenea lumină încât acesta să o vadă întocmai în termenii că nimeni nu intervenise arbitrar în evoluția actului de justiție. Alteța Sa nu află de altfel niciodată de acest context. Ulrich se simți dator să-i prezinte omagiile în ziua care urmă acelei seri în care fusese acuzat de lezmaiestate și cu acest prilej fu numit pe loc secretar onorific al marii acțiuni patriotice. Dacă ar fi cunoscut contextul, contele Leinsdorf nu ar fi putut afirma nimic altceva decât că toate se întâmplaseră ca printr-un miracol.

41
Rachel și Diotima

La scurtă vreme după aceea avu loc în casa Diotimei prima mare întrunire a acțiunii patriotice.

Sufrageria de lângă salon fusese transformată într-o sală de ședințe. Masa de banchet, desfăcută în toată lungimea ei și îmbrăcată în postav verde, ocupa mijlocul încăperii. Coli de hârtie ministerială în nuanță de ivoriu și creioane cu mina mai tare sau mai moale fuseseră așezate în fața fiecărui scaun. Bufetul fusese scos. Colțurile camerei fuseseră eliberate și aveau un aer auster. Pereții fuseseră dezgoliți de orice tablouri, ca pentru a inspira respect, cu excepția unui portret al Maiestății Sale, pe care-l atârnase acolo Diotima, și cel al unei doamne cu talia de viespe strânsă în corset, pe care domnul Tuzzi îl adusese odinioară de undeva, de pe vremea când fusese consul, dar care ar fi putut trece drept portretul vreunei străbunici. Diotima ar fi vrut să așeze un crucifix în capul mesei, însă șeful de departament Tuzzi luă această idee în derâdere înainte ca, plin de tact, să plece în ziua aceea de acasă.

Căci Acțiunea Paralelă trebuia să debuteze într-un cadru strict privat. Nu-și făcu apariția nici un ministru sau funcționar superior; lipseau de asemenea oamenii politici; intenția fusese ca la început să nu se reunească într-un cerc intim decât adepții dezinteresați ai ideii. Erau așteptați să participe guvernatorul Băncii Naționale, domnul von Holtzkopf și baronul

Wisnieczky, câteva doamne din înalta nobilime, personalități cunoscute din cercurile filantropice burgheze și, în acord cu principiul contelui Leinsdorf „proprietate și educație", reprezentanți ai universităților, ai academiilor de artă, ai industriei, ai marii proprietății funciare și ai Bisericii. Diferitele departamente ministeriale însărcinaseră pentru a le reprezenta pe tineri funcționari care nu băteau la ochi în nici un fel, a căror situație socială convenea acestor cercuri și care se bucurau de încrederea șefilor. Componența reuniunii corespundea dorinței contelui Leinsdorf, pe care o intenționase ca pe o manifestare născută spontan din însăși inima poporului, dar, după experiența cu reformiștii, s-ar fi declarat încântat să știe cu cine avea de-a face.

Micuța cameristă Rachel (al cărei nume stăpâna sa îl pronunța într-o traducere franțuzească destul de liberă Rachelle) era în picioare încă de la ceasurile șase dimineața. Ea extinsese masa de banchet în toată lungimea, mai adăugase două mese de joc de cărți, întinsese deasupra postavul verde, iar acum ștergea praful cu o grijă cu totul deosebită și îndeplinea toate aceste sarcini plicticoase cu cel mai luminos entuziasm. În ajun, seara, Diotima îi spusese:

„Mâine s-ar putea ca aici la noi să se făurească ceva din istoria lumii!", iar Rachel ardea de fericire în toată ființa, la gândul că își ducea viața într-o casă care avea să fie părtașa unui asemenea eveniment, ceea ce exprima întreaga deferență datorată întrunirii respective, căci trupul Rachelei, pe sub uniforma ei neagră, era la fel de încântător ca un porțelan de Meissen.

Rachel avea nouăsprezece ani și credea în minuni. Se născuse într-o cocioabă sordidă din Galiția, de ușorul căreia era atârnată *mezuzah* și prin a cărei dușumea spartă se vedea pământul. Fusese blestemată de ai săi și alungată din casă. Mama ei asistase cu un aer deznădăjduit la acea scenă, iar frații și surorile ei schițaseră doar un rânjet înfricoșat. Ea se aruncase în genunchi implorând iertare, rușinea îi frângea inima, însă nimic nu ajutase. Fusese sedusă de un flăcău fără scrupule; nici nu mai știa cum se întâmplase; născuse undeva prin străini, apoi fusese silită să părăsească ținutul. Rachel rătăcise mult; în căruța murdară de lemn în care bătea ea drumurile deznădejdea se hurduca odată cu ea; istovită de plâns văzuse pentru prima dată capitala imperiului spre care, îmboldită de cine știe ce instinct, își îndreptase fuga; se înălța un zid uriaș de foc în fața ei, în care-i venea să se arunce, să moară. Însă, ca printr-un adevărat miracol, cortina aceasta se desfăcuse în lături și o primise; de atunci Rachel avea fără încetare senzația că trăia înlăuntrul unei flăcări de aur. Întâmplarea o purtase spre casa Diotimei, care găsise că era un lucru cât se poate de firesc ca cineva să fugă dintr-o casă părintească din Galiția, dacă astfel ajungea la ea. Acum, după ce se familiarizaseră, îi povestea uneori copilei despre oamenii celebri și sus-puși care veneau în casă la ea, unde „Rachelle" se bucura de cinstea de a i se permite să-i servească;

îi făcuse chiar și unele confidențe în legătură cu Acțiunea Paralelă, căci era o delectare să se vadă crescând în ochii înstelați ai Rachelei, care la fiecare din aceste confidențe pâlpâiau de flăcări și se făceau oglinzi de aur răsfrângând iradiantă imaginea stăpânei sale.

În ciuda faptului că Rachel fusese blestemată de tatăl ei din cauza unui băiat lipsit de conștiință, era totuși o fată cinstită, care adora pur și simplu tot ceea ce ținea de Diotima; părul moale, întunecat, pe care avea permisiunea să-l netezească cu peria dimineața și seara, rochiile în care o ajuta să intre, obiectele chinezești lăcuite și măsuțele indiene din lemn sculptat, cărțile în limbi străine care zăceau pretutindeni și din care ea nu înțelegea nici un singur cuvânt, îl iubea chiar și pe domnul Tuzzi și mai nou pe nababul care, chiar a doua zi după sosirea sa – ea îi dăduse interpretarea că ar fi fost în prima zi – îi făcuse o vizită doamnei; în anticameră Rachel îl privise cu un entuziasm de parcă ar fi fost mântuitorul creștinilor, coborât din racla sa de aur, și singurul lucru care o mâhnea era că nu era însoțit și de Soliman al său ca să-și aducă omagiile la picioarele stăpânei.

Însă în acea zi, în iminența unui asemenea eveniment de importanță universală, era convinsă că și pentru ea avea să se petreacă un eveniment și presupunea că de data aceea poate că și Soliman avea să vină odată cu stăpânul său, așa cum o cerea solemnitatea împrejurării. Așteptarea nu constituia însă câtuși de puțin esențialul, ci doar complicația corespunzătoare, nodul sau intriga amoroasă, nelipsite din nici unul din romanele prin care Rachel își făcea educația. Căci Rachel avea voie să citească romanele pe care stăpâna ei le lăsa la o parte, tot așa cum avea permisiunea să-și aranjeze pentru ea lenjeria pe care nu o mai purta Diotima. Rachel știa să facă mici reparații de croitorie și citea fluent, aceasta constituia moștenirea ei iudaică, însă când ținea în mâini vreun roman despre care Diotima îi atrăsese atenția că e o mare operă de artă – iar ea le citea cu cea mai mare plăcere –, nu înțelegea cele ce se petreceau acolo astfel, firește, decât ca pe niște întâmplări agitate pe care le urmărești de la mare distanță sau în vreo țară străină; era interesată, emoționată chiar, de mișcarea aceea neînțeleasă, fără să poată să intervină nicidecum ea însăși. Când ieșea în oraș trimisă cu vreun comision sau când era vreo vizită simandicoasă în casă, savura în același fel marea și tulburătoarea pantomimă a unui oraș imperial, o abundență inimaginabilă de detalii strălucitoare, la care ea lua parte pur și simplu prin faptul că se afla într-un loc privilegiat, în mijlocul lor. Nici nu voia să înțeleagă lucrurile acestea mai limpede; educația ei elementară iudaică, maximele înțelepte ale casei părintești, le uitase toate cu mânie și resentiment, și avea la fel de puțină nevoie de ele cum are o floare nevoie de cuțit și furculiță ca să se hrănească cu sevele pământului și ale aerului. Astfel că strânse încă o dată toate creioanele și le mai trecu vârfurile lucitoare cu grijă prin mica ascuțitoare

mecanică fixată la un colț al mesei, care cojea atât de frumos lemnul când întorceai de manivelă, încât dacă o mai roteai încă o dată nu mai cădea nici o singură așchie; apoi așeză la loc creioanele, alături de hârtia moale ca o catifea, trei diferite lângă fiecare teanc de coli și gândi că această mașinuță desăvârșită pe care avea voie să o folosească venise de la Ministerul de Externe și de la Casa Imperială, căci în seara precedentă o adusese de acolo un curier, odată cu creioanele și hârtia. Între timp se făcuse ora șapte; Rachel mai aruncă repede o privire de general asupra tuturor detaliilor de aranjament și se grăbi să părăsească încăperea ca s-o trezească pe Diotima, căci întrunirea fusese programată pentru zece și un sfert, iar Diotima mai rămăsese în pat după ce plecase domnul.

Dimineţile acelea cu Diotima constituiau una din plăcerile deosebite ale Rachelei. Cuvântul dragoste nu definește exact situația; mai degrabă cuvântul venerație, dacă e evocat în accepția sa deplină, în sensul că cinstirea acordată cuiva o impregnează pe ființa care o nutrește astfel încât o cuprinde până în cele mai adânci ascunzișuri ale făpturii ei și poate chiar nu-i mai lasă loc pentru propriile gânduri și emoții. Rachel avea de pe urma aventurii din satul ei o fetiță, acum de un an și jumătate, și cu punctualitate, în fiecare primă duminică a lunii, îi ducea doicii la care o ținea o mare parte din leafa ei, cu această ocazie își și vedea fiica; însă, deși nu-și neglija datoria de mamă, nu mai înțelegea în toate acestea decât o pedeapsă pentru o greșeală din trecut și emoțiile ei erau acum iarăși cele ale unei fete tinere, al cărei trup cast nu fusese încă deschis de dragoste. Se apropie de patul Diotimei și ochii îi alunecară, adoratori ca ai unui alpinist privind piscul înzăpezit înălțându-se din întunecimile dimineții în albastrul tânăr al zilei, peste umărul stăpânei, înainte de a-i atinge cu degetele căldura delicată, de perlă, a pielii. Apoi savură ceva din mireasma subtilă și complicată a mâinii, care răsărea somnoroasă din pături, pentru a se lăsa sărutată și care mai respira încă parfumurile delicate din ajun, dar și aburii odihnei nocturne; ridică papucul de casă către piciorul dezgolit, care bâjbâia după el, și primi privirea încet deșteptându-se. Însă contactul, senzual aproape, cu acest magnific trup de femeie n-ar fi însemnat nici pe departe ceva atât de frumos pentru ea dacă n-ar fi fost cu totul străluminat de razele semnificației morale a Diotimei.

— Ai adus jilțul cu rezemătoare pentru Alteța Sa? La locul meu ai pus clopoțelul de argint? La scaunul secretarului? ai avut grijă să fie douăsprezece coli de hârtie? Și șase creioane, Rachelle, șase, nu numai trei, la locul secretarului? spuse cu această ocazie Diotima.

La fiecare din aceste întrebări Rachel număra în sinea ei încă o dată pe degete tot ceea ce dusese la îndeplinire și tremura din tot trupul de orgoliu, ca și cum ar fi fost în joc viața unui om. Stăpâna sa își aruncase un halat pe umeri și trecu în sala de ședință. Modul ei de a-i face educație „Rachellei" consta în faptul că-i amintea, la tot ceea ce făcea sau uita, că nu trebuia

niciodată să considere o treabă doar ca pe o chestiune personală, ci că avea să ia în seamă importanța de ordin general. Dacă Rachel spărgea un pahar, atunci „Rachelle“ afla că paguba în sine era cu totul neînsemnată, dar că paharul acela transparent reprezenta un simbol al micilor îndatoriri de fiecare zi, pe care ochiul abia dacă le ia în seamă, pentru că își îndreaptă privirea mai degrabă spre cele mai înalte, dar cărora tocmai din acea cauză s-ar fi căzut să li se acorde o atenție deosebită; la asemenea tratamente politicoase, ministeriale, Rachelei puteau să i se umple ochii de lacrimi de remușcare și de fericire în vreme ce mătura cioburile de pe jos. Bucătăresele, cărora Diotima le pretindea să gândească corect și să-și recunoască greșelile săvârșite, se schimbaseră de acum de mai multe ori de când fusese angajată Rachel, iar Rachel iubea din toată inima această exprimare minunată, așa cum îl iubea pe împărat, și înmormântările, și lumânările strălucitoare în întunecimea bisericilor catolice. Din când în când mai mințea, ca să scape de vreo încurcătură, însă apoi se simțea foarte stânjenită; la drept vorbind poate că îi plăceau chiar și unele mici minciuni, căci prin ele își simțea, comparându-se cu Diotima, întreaga răutate, dar își permitea așa ceva de obicei atunci când putea să spere că va preschimba în taină și cu repeziciune acel ceva mincinos într-un adevăr adevărat.

Când o ființă ajunge să venereze astfel o alta, se întâmplă ca propriul ei trup să se sustragă controlului și să se precipite asemenea unui mic meteorit în soarele care e trupul celuilalt. Diotima nu găsi nimic de reproșat și o bătu cu bunătate pe umăr pe micuța sa slujnică; apoi intrară amândouă în camera de baie și începură toaleta stăpânei pentru ziua cea mare. Când Rachel potrivea apa caldă, pregătea clăbucul, sau primea permisiunea să frece cu un prosop plușat trupul Diotimei la fel de tare ca și cum ar fi făcut-o cu propriul ei trup, simțea cu mult mai multă plăcere decât dacă ar fi fost cu adevărat vorba de propriul ei trup. Căci acesta ei i se părea vulgar și nedemn de încredere, și nici pe departe nu s-ar fi gândit la el, nici măcar ca termen de comparație; când atingea împlinirile statuare ale Diotimei se simțea ca un țărănoi de recrut care este încorporat într-un regiment splendid, strălucitor.

Astfel fu Diotima pregătită pentru ziua cea mare.

42
Marea întrunire

Când trecu ultimul minut până la ceasul hotărât, își făcu apariția contele Leinsdorf însoțit de Ulrich. Rachel, care ajunsese la incandescență, pentru că până atunci sosiseră neîncetat oaspeți cărora ea trebuia să le deschidă și pe care-i ajuta să iasă din pardesie, îl recunoscu de îndată pe acesta din urmă

și luă cunoștință cu mulțumire de faptul că nu fusese un musafir oarecare, ci un bărbat pe care relații importante îl aduseseră în casa stăpânei, așa cum se dovedea acum când revenea însoțindu-l pe Alteța Sa. Se duse plină de agitație până la ușa încăperii, pe care o deschise cu solemnitate, și se aplecă apoi la gaura cheii să afle ce avea să se mai întâmple acolo. Era o gaură de cheie foarte largă și ea văzu bărbia proaspăt rasă a guvernatorului, gulerul violet al prelatului Niedomansky, precum și ciucurele de aur de la sabia generalului Stumm von Bordwehr, pe care îl trimisese Ministerul de Război, deși la drept vorbind acest departament nici nu fusese invitat; ministerul explicase însă într-o scrisoare adresată contelui Leinsdorf că nu voia să lipsească de la o „împrejurare atât de înalt patriotică", chiar dacă departamentul nu era nemijlocit legat de originea și evoluția previzibilă a respectivei acțiuni. Diotima uitase să-i mai explice Rachelei acest amănunt, astfel că slujnica era foarte tulburată de prezența unui ofițer la consfătuire, dar pe moment nu-și putu da seama de cele ce se petreceau în încăpere.

Între timp Diotima îl primise pe Alteța Sa, fără să-i acorde prea mare atenție lui Ulrich, căci îi prezenta tocmai pe cei din sală și i-l înfățișase Alteței Sale în primul rând pe dr. Paul Arnheim, explicând că o întâmplare fericită prilejuise vizita acestui ilustru prieten al familiei, și, deși ca străin nu avea cum să ia parte formal la ședințe, ea însăși dorea să fie autorizat în calitate de consilier personal; căci – aici strecură pe dată o blândă amenințare – vasta sa experiență și importantele sale relații în domeniul cultural internațional precum și relațiile acestor probleme cu cele economice constituiau pentru ea un sprijin neprețuit, ținând seama de faptul că ea fusese nevoită până atunci să își asume de una singură responsabilitatea față de respectivele domenii și poate că pe viitor n-ar fi putut fi atât de lesne înlocuită, chiar dacă era pe deplin conștientă de slabele ei capacități.

Contele Leinsdorf păru surprins și pentru întâia oară de la începutul relațiilor lor fu silit să-și pună întrebări în legătură cu lipsa de tact a prietenei sale burgheze. Arnheim însuși se simți pus în încurcătură, ca un suveran a cărui intrare nu fusese pregătită cum se cuvenea, pentru că fusese ferm convins că Alteța Sa știa de invitația ce-i fusese adresată și o încuviințase. Însă Diotima, al cărei chip în clipa aceea era înroșit și arbora încăpățânare, nu voia să cedeze și, ca toate femeile care au conștiința limpede în problemele moralei matrimoniale, arăta o persistență feminină irezistibilă când era vorba de o chestiune altminteri onorabilă.

Ea se și îndrăgostise pe atunci de Arnheim, care între timp o mai vizitase de câteva ori, însă în lipsa ei de experiență era perfect inconștientă cu privire la natura reală a sentimentelor ei. Stăteau de vorbă împreună despre forța aceea care mișcă sufletele, care din creștet până-n tălpi înnobilează carnea și metamorfozează impresiile confuze ale civilizației în armonioase vibrații

ale sufletului. Însă până și atât era mult, și cum Diotima era obișnuită cu prudența și toată viața ei avusese grijă să nu se dea niciodată în vileag, această intimitate i se păruse prea neașteptată și fusese silită să mobilizeze simțăminte mari, la drept vorbind, marile sentimente, și unde ar putea fi acesta întâlnite în primul rând? Acolo unde le împinge la o parte toată lumea: în evenimentele istorice. Acțiunea Paralelă reprezenta pentru Diotima și Arnheim, ca să zicem așa, refugiul în traficul mereu mai amplu dintre sufletele lor; ei considerau ceea ce-i adusese laolaltă într-un moment atât de important ca fiind un destin deosebit; nu exista între ei nici cea mai mică diferență de opinii asupra faptului că măreața acțiune patriotică reprezenta pentru toți oamenii de spirit o ocazie și o responsabilitate grandioasă. Arnheim făcea la rândul său aceeași afirmație, deși el nu uita niciodată să adauge că primordial era să existe oameni energici cu experiență atât în economie, cât și în domeniul ideilor, și că abia apoi se punea problema dimensiunilor organizației. Astfel, Acțiunea Paralelă se legase în Diotima inextricabil de Arnheim, iar vidul intelectual care la început se asociase cu acel demers făcuse loc abundenței și bogăției. Se justifica în modul cel mai fericit speranța că tezaurul de emotivitate existent în Austria avea să fie sporit prin disciplina spirituală a Prusiei, și atât de puternice erau aceste impresii, încât femeia corectă care era Diotima nici nu se mai gândise cât riscase invitându-l pe Arnheim să ia parte la întrunirea de constituire. Acum era tardiv să-și mai facă astfel de gânduri; însă Arnheim, care intuia întregul context, găsea ceva esențial conciliator aici, oricât de iritat era de situația în care fusese pus, iar Alteța Sa era la urma urmei mult prea bine intenționat față de prietena sa pentru a da uimirii o expresie mai pronunțată decât cea involuntară din primul moment; ascultă tăcut explicația Diotimei și după o scurtă pauză stânjenitoare îi întinse cu amabilitate mâna doctorului Arnheim, făcându-l în mod politicos și măgulitor să se simtă la fel de bine-venit pe cât era în realitate. Dintre celelalte persoane de față cele mai multe remarcaseră într-adevăr mica scenă; în măsura în care știau despre cine era vorba fuseseră surprinși de prezența lui Arnheim, însă printre oamenii cuviincioși se presupune în general că tot ceea ce se întâmplă are motive întemeiate să se întâmple și trece drept o abatere de la buna-cuviință să manifești curiozitate față de aceste motive.

Între timp Diotima își recăpătase liniștea ei statuară și după câteva momente declară ședința deschisă, rugându-l pe Alteța Sa să-i facă cinstea ei și casei sale de a prelua președinția.

Alteța Sa rosti o alocuțiune. O pregătise de câteva zile, iar felul său de a gândi era mult prea solid pentru a-i permite să modifice ceva în ultimul moment; reuși doar să mai îmblânzească aluziile cele mai directe la pușca prusacă cu percutor (care în anul 1866 devansase cu perfidie sistemul austriac de încărcătură pe țeavă).

— Ceea ce ne reunește, spuse contele Leinsdorf, este acordul asupra faptului că o manifestare puternică izvorând din însăși inima poporului nu trebuie lăsată să rămână pe seama întâmplării, ci impune o influență mai largă și clarvăzătoare, situată într-un centru care să permită o perspectivă amplă, așadar într-o poziție sus-pusă. Maiestatea Sa, iubitul nostru împărat și suveran, va sărbători în anul 1918 jubileul cu totul excepțional prilejuit de 70 de ani de domnie binecuvântată; din mila lui Dumnezeu, sperăm să se bucure de aceeași robustețe și energie pe care suntem obișnuiți să i le admirăm dintotdeauna. Nutrim convingerea cu privire la faptul că popoarele recunoscătoare ale Austriei vor celebra această ocazie într-un fel care va demonstra lumii întregi nu numai adânca noastră dragoste, ci și faptul că monarhia austro-ungară se află strâns unită, ca o stâncă, în jurul suveranului său.

Aici contele Leinsdorf ezită, întrebându-se dacă ar fi trebuit să pomenească ceva despre fenomenele de dezagregare cărora această stâncă le era expusă chiar cu prilejul unei sărbători reunite a împăratului și regelui lor; căci trebuia într-adevăr să se țină seama de rezistența Ungariei, care nu îl recunoștea decât pe rege. Alteța Sa ar fi vrut din cauza aceasta să vorbească la început despre două stânci care se prezentau strâns reunite. Însă nici în acest fel nu reușea să exprime sentimentul său politic cu privire la statul austro-ungar.

Acest sentiment politic cu privire la statul austro-ungar era o entitate atât de bizar articulată, încât părea aproape imposibil de explicat cuiva care nu trăise acest fenomen. Nu era alcătuit, ca să spunem așa, dintr-o parte austriacă și una ungară, care, așa cum s-ar fi putut crede, s-ar fi întregit una pe alta, ci consta dintr-un întreg și dintr-o parte, anume dintr-un sentiment politic ungar și unul austro-ungar, iar acest al doilea era acasă la el în Austria, în timp ce sentimentul politic austriac era la drept vorbind fără patrie. Austriacul nu putea fi întâlnit decât în Ungaria, și acolo doar ca obiect de aversiune; acasă, el se definea ca cetățean al regatelor și țărilor Monarhiei Austro-Ungare reprezentate în Consiliul Imperial, ceea ce însemna același lucru cu un austriac plus un ungur minus acel ungur, iar el nu proceda astfel din entuziasm, cât de dragul unui concept care-i displăcea, pentru că el nu putea să-l sufere pe ungur, după cum nici ungurul pe el, ceea ce complica încă și mai mult această combinație. Din cauza aceasta mulți își ziceau pur și simplu cehi, polonezi, sloveni sau germani, iar astfel începu decadența de mai târziu și acele știute „fenomene neplăcute ale politicii interne“, cum le numea contele Leinsdorf, și care, în opinia sa, erau „opera unor elemente lipsite de simțul răspunderii, imature și avide de senzații tari“, care nu-și găseau replica necesară în masele de populație prea puțin evoluată din punct de vedere politic. După această succintă expunere a unui subiect despre care s-au scris de atunci numeroase cărți inteligente și bine informate, cititorul va accepta cu plăcere asigurarea că nici în acest punct, nici ulterior,

nu se va întreprinde încercarea de a zugrăvi un tablou istoric sau o descriere care să intre în competiție cu realitatea. Ajunge să notăm că tainele acestui dualism (căci așa suna termenul tehnic) erau cel puțin la fel de dificil de descifrat ca cele ale Trinității; căci procesul istoric se aseamănă, am putea spune, pretutindeni, cu cel juridic, cu sute de clauze, codicile, compromisuri și proteste, și doar asupra acestora trebuie să ne îndreptăm atenția. Omul obișnuit trăiește și moare printre ele într-o stare de inconștiență, ceea ce este eminamente spre binele său, căci dacă ar vrea să țină socoteala în ce proces a intrat, cu ce avocați, ce cheltuieli și motive, e probabil că în orice stat ar trăi ar cădea în mania persecuției. Înțelegerea realității reprezintă exclusiv o problemă pentru gânditorul istorico-politic. Pentru acesta prezentul urmează bătăliei de la Mohács sau celei de la Lietzen așa cum friptura urmează după supă, el cunoscând toate documentele și având în fiecare clipă senzația necesității care decurge din însăși natura procesului; iar dacă el însuși este un gânditor aristocrat, bine instruit în istoria politicii, așa cum era cazul contelui Leinsdorf, ai cărui strămoși dinspre tată și dinspre mamă participaseră ei înșiși la fazele preliminare, atunci el poate cuprinde dintr-o privire rezultatul ca reprezentând în mod evident o linie ascendentă.

Astfel că, înainte de întrunire, Alteța Sa contele Leinsdorf își spuse: „Nu ne este permis să uităm că generoasa hotărâre luată de Maiestatea Sa de a dărui poporului o anumită responsabilitate decizională în treburile politice nu datează încă de atât de multă vreme încât să se fi putut manifesta pretutindeni acea maturitate politică de natură să apară demnă în toate privințele de încrederea magnanim acordată din cea mai sus-pusă sursă. Așadar nu vom vedea, în asemenea fenomene, condamnabile în sine, la care suntem din nefericire expuși, un simptom de sensibilitate și decadență, cum o face străinătatea invidioasă, ci, dimpotrivă, un semn al forței tinerești încă neîmplinită în maturitate, dar tocmai prin aceasta indestructibilă, a poporului austriac!“ Ar fi dorit să evidențieze această idee în cadrul întrunirii, dar pentru că Arnheim era de față nu spuse tot ceea ce gândise, ci se mulțumi doar cu o aluzie la ignoranța în care se găsea străinătatea în ce privea adevăratele condiții din Austria și la felul în care erau supraestimate anumite manifestări dezagreabile.

— Dacă dorim, încheie Alteța Sa, să aducem o mărturie de netăgăduit cu privire la forța și unitatea noastră, procedăm astfel în mare măsură și în interesul întregii lumi, căci relațiile pe deplin favorabile în familia statelor europene se bazează pe respectul reciproc și pe stima față de puterea celuilalt.

Repetă apoi că o asemenea demonstrație de forță spontană trebuia să se ridice din rândurile poporului, de aici rezultând necesitatea de a fi condusă de către cercurile superioare, și că reuniunea de față era chemată tocmai să găsească cele mai potrivite căi în acest demers. Dacă ne amintim că, doar

cu puțin înainte, contelui Leinsdorf nu-i trecuse prin minte nimic altceva decât o listă de nume, la care se adăugase, venind din exterior, ideea unui An al Austriei, vom consemna un progres considerabil, deși Alteța Sa nici măcar nu rostise tot ceea ce gândise.

După această alocuțiune, Diotima luă cuvântul pentru a explica intențiile președintelui. Marea acțiune patriotică, declară ea, trebuia să-și propună un țel grandios, care, cum spusese Alteța Sa, avea să se contureze din rândurile poporului.

— Noi, cei care ne-am întrunit astăzi pentru întâia oară, nu ne simțim chemați să definim de pe acum acest țel, ci ne-am strâns aici laolaltă în primul rând pentru a crea o organizație care să pună în mișcare dezvoltarea sugestiilor de natură să conducă spre acest țel. Cu aceste cuvinte deschise dezbaterile.

La început se așternu tăcerea. Dacă niște păsări diferite prin origine și grai, care nu ar ști ce le așteaptă, ar fi captive laolaltă în aceeași cușcă, în primul moment ar amuți la fel.

În cele din urmă, ceru cuvântul un profesor; Ulrich nu-l cunoștea, Alteța Sa îl invitase probabil în ultimul moment prin secretarul său particular. El vorbi despre calea istoriei. Dacă privim înainte – spuse –: ce zid opac ne blochează vederea! Dacă privim la stânga și la dreapta: o abundență de evenimente importante, fără nici o orientare vizibilă! Cită doar câteva din ele: conflictul actual cu Muntenegru. Luptele grele purtate de spanioli în Maroc. Obstrucția ucrainenilor în Consiliul Imperial al Austriei. Dacă privim însă în urmă, ca printr-o intervenție miraculoasă totul a devenit ordine și țel… Deci, dacă i se permitea să se exprime astfel: trăim în fiecare clipă misterul de a ne vedea conduși de o mână miraculoasă. Iar el saluta ca fiind o idee nobilă această dorință de a-i deschide, ca să zicem așa, ochii unui popor, și anume de a-l determina să arunce o privire conștientă asupra lucrărilor Providenței, invitându-l astfel într-un caz anume, cu un prilej de o solemnitate deosebită… Doar atât dorise el să spună. Era, la urma urmelor, modul cum proceda pedagogia contemporană, punându-l pe elev să lucreze alături de profesor în loc de a-i așeza în față rezultate de-a gata.

Adunarea rămase cu privirile ațintite, fiecare dintre cei prezenți contemplând cu expresii de bunăvoință postavul verde al mesei; însuși prelatul care-l reprezenta pe arhiepiscop își menținuse la acea manifestare de spiritualitate laică aceeași rezervă politicoasă pe care o adoptaseră domnii miniseriali, fără să lase să se strecoare pe chipul său nici cel mai mic indiciu de aprobare cordială. Lumea era stăpânită de senzația care s-ar crea când cineva pe stradă ar începe pe neașteptate să vorbească tare, adresându-se celor din jur; toți, până și cei care cu o clipă înainte nu se gândeau la nimic, simt atunci deodată că de fapt ei se află pe stradă cu treburi serioase, concrete, și știu că nu așa se procedează în plină stradă. Toată vremea cât vorbise, profesorul

fusese nevoit să-și învingă un simțământ de inhibiție, împotriva căruia făcea impresia că-și împinge cuvintele, sacadate și timide, ca și cum vântul i-ar fi tăiat respirația; acum aștepta să vadă dacă cineva avea să-i răspundă, apoi își retrase, nu fără demnitate, atitudinea de așteptare de pe chip.

Tuturor li se păru că se produse o izbăvire când după acel interval reprezentantul cancelariei civile imperiale ceru grăbit cuvântul și prezentă adunării un raport cu privire la fundațiile și așezămintele care urmau să beneficieze de alocații din fondurile private ale împăratului cu prilejul anului jubiliar. Începu cu o subvenție pentru construirea unei biserici de pelerinaj și a unei fundații pentru sprijinirea diaconilor lipsiți de mijloace proprii, apoi fură trecute în revistă asociațiile de veterani ce purtau numele arhiducelui Karl și feldmareșalului Radetzky, văduvele și orfanii de război de pe urma campaniilor din '66 și '78, fondul pentru ajutorarea subofițerilor în retragere și pentru Academia de Științe și tot așa mai departe; listele acestea nu avea nimic pasionant în sine, ci erau desfășurate uniform și conform uzanțelor în toate manifestările oficiale dedicate generozității imperiale. Când se sfârșiră, se ridică de îndată o anumită doamnă Weghuber, soția unui fabricant, care era o persoană cu merite incontestabile în societățile caritabile, cu totul reticentă față de ideea că ar fi putut exista ceva mai important decât obiectul preocupărilor ei, care prezentă adunării propunerea creării la nivelul întregii Austrii a unei cantine „Franz Josef" a săracilor, idee care fu primită cu simpatie. Oricum, reprezentantul Ministerului Cultelor și Instrucției făcu observația că și la departamentul său sosise o sugestie oarecum similară, anume cu privire la editarea unei opere monumentale intitulată *Împăratul Franz Iosef I și vremea sa.* Însă, după acest elan inițial se lăsă din nou tăcerea și cei mai mulți dintre cei prezenți se simțiră atrași într-o situație penibilă.

Dacă în drumul parcurs spre această întrunire ar fi fost întrebați ce înțelegeau unii sau alții din ei prin evenimente istorice, mari sau altminteri clasificate, e sigur că și-ar fi închipuit că pot da răspunsuri precise, dar acum, confruntându-se cu invitația presantă de a inventa un asemenea eveniment, începu treptat să-i cuprindă o senzație de sfârșeală, în sinea lor se făcură parcă auzite niște murmure de natură cât se poate de firească.

În acest moment primejdios, mereu plină de tact, Diotima, care se îngrijise să pregătească un bufet, propuse o pauză.

43

Prima întâlnire a lui Ulrich cu marele om. În istoria lumii nu se întâmplă nimic irațional, însă Diotima susține că adevărata Austrie ar fi lumea întreagă

În timpul pauzei Arnheim făcu observația: cu cât mai cuprinzătoare avea să fie organizația, cu atât mai divergente urmau să fie propunerile. După spusele sale, aceasta constituia o caracteristică a stării evolutive actuale, fundamentată exclusiv pe rațiune. Dar tocmai din acest considerent, proiectul era cu adevărat imens, în sensul de a constrânge un popor întreg să-și îndrepte atenția spre voință și spre inspirație, adică spre esențial, care este mai profund decât rațiunea.

Ulrich replică, întrebându-l dacă el credea într-adevăr că din această acțiune avea să se dezvolte ceva.

— Fără îndoială, răspunse Arnheim, marile evenimente sunt întotdeauna expresia unei situații generale! Circumstanțele erau îndeplinite în zilele acelea; însuși faptul că o întrunire ca în acea zi fusese posibilă îi demonstrase necesitatea profundă.

— În această privință însă este anevoie să operezi distincții, spuse Ulrich. Să presupunem că un compozitor, autorul celui mai recent succes mondial în domeniul operetei, ar fi un intrigant care ar reuși să se erijeze în funcția de președinte al lumii, lucru care ar ține de domeniul posibilului, luând în considerație enorma sa popularitate: așa ceva ar constitui atunci un salt în evoluția istoriei, sau ar fi expresia situației spirituale a lumii?

— Ține de imposibil! spuse doctorul Arnheim grav. Un asemenea compozitor nu poate fi nici intrigant, nici politician; căci altminteri geniul său comic-muzical ar fi de neconceput, iar în istoria lumii nu se întâmplă nimic irațional.

— Dar în lume de ce se întâmplă cu toate acestea atât de multe evenimente iraționale?

— În istoria lumii niciodată! Arnheim era în mod evident iritat. În apropierea lor se aflau, continuând cu voce joasă o conversație animată, Diotima și contele Leinsdorf. Alteța Sa sfârșise prin a exprima în fața amicei sale uimirea de a întâlni un prusac la acea împrejurare specific austriacă. Considera, fie și numai din rațiuni care țineau de tactul politic, ca absolut exclusă eventualitatea ca un străin să poată juca un rol conducător în cadrul Acțiunii Paralele, deși Diotima se referi la impresia excelentă și liniștitoare pe care o asemenea abatere de la interesul politic strict circumscris ar fi avut-o, fără îndoială, asupra opiniei publice din străinătate. Apoi ea își schimbă tactica

și își amplifică în chip surprinzător planul. Vorbi despre tactul feminin, care nu era altceva decât justețea sentimentelor și căruia, la urma urmei, nu-i păsa de prejudecățile societății. Alteța Sa ar fi trebuit măcar în respectiva situație să dea ascultare acestui glas. Arnheim era un european, o minte recunoscută în întreaga Europă; tocmai datorită faptului că nu era austriac s-ar fi dovedit, prin implicarea sa în acest plan, că spiritul ca atare își găsește o patrie în Austria; inopinat ea formulă aserțiunea că adevărata Austrie era de fapt lumea întreagă. Lumea, afirmă ea, nu avea să-și găsească liniștea și pacea până când națiunile sale nu urmau să trăiască în acea unitate mai înaltă în care trăiau popoarele Austriei în patria lor. O Austrie Mare, o Austrie globală, aceasta era ideea pe care în clipa aceea fericită i-o inspirase Alteța Sa, ideea care avea să încununeze Acțiunea Paralelă și care până în acea clipă fusese deficitară. Irezistibilă, pașnic poruncitoare, se prezenta acum Diotima în fața ilustrului său prieten. Contele Leinsdorf nu se putea încă decide să renunțe la obiecțiile sale, însă admiră încă o dată idealismul înflăcărat și lărgimea de vederi ale acestei femei și cumpănea dacă n-ar fi fost mai avantajos să-l atragă pe Arnheim în conversație decât să răspundă la asemenea sugestii încărcate de consecințe.

Arnheim era neliniștit pentru că intuia natura acestei conversații, fără să o poată influența. El și Ulrich fuseseră înconjurați de curioși pe care îi atrăgea persoana acestui Cresus, iar Ulrich spunea tocmai:

— Există mai multe mii de profesii în care oamenii se implică cu toată ființa; acolo se ascunde inteligența lor. Dacă vrem însă să extragem ceea ce este general omenesc, comun tuturor, nu mai rămân, în esență, decât trei elemente: prostia, banul sau, cel mult, o urmă de devoțiune religioasă!

— Foarte adevărat, religia!, interveni cu emfază Arnheim și-l întrebă pe Ulrich dacă el credea cu adevărat că ea ar fi dispărut cu totul și până în ultimele ei rădăcini?

Accentuase cu voce atât de puternică acest cuvânt, *religia*, încât contele Leinsdorf îl auzi fără voie.

Alteța Sa părea să fi ajuns între timp la a-și armoniza opiniile cu cele ale Diotimei, apoi, condus de prietena sa, se alătură grupului, care, plin de tact, îi făcu loc, și i se adresă doctorului Arnheim.

Ulrich se văzu dintr-odată singur, fără să aibă nimic mai bun de făcut decât să-și muște buzele.

Începu – Dumnezeu știe cum, să-și treacă timpul sau pur și simplu ca să nu stea stingher – să își rememoreze drumul în trăsură spre acea reuniune. Contele Leinsdorf, care-l luase cu el, avea, ca orice spirit progresist, și un automobil, însă cum în același timp respecta tradițiile, folosea uneori un atelaj alcătuit din doi superbi cai murgi, pe care-i ținea pregătiți împreună cu vizitiul și caleașca. Când în ziua aceea intendentul veni să-i primească

ordinele, Alteța Sa găsise nimerit să fie purtat la întrunirea de constituire a Acțiunii Paralele de aceste două creaturi splendide, de pe acum intrate în istorie. „Acesta-i Pepi, celălalt e Hans“, explică pe drum contele Leinsdorf; se vedeau săltând colinele cafenii ale crupelor și uneori câte unul din capetele legănătoare care arunca în ritmul trapului câte o privire într-o parte, cu spuma ivindu-i-se pe bot. Ar fi fost greu de înțeles ce se petrecea în sinea acestor animale; era o dimineață frumoasă, iar ele alergau la trap. Poate hrana și cursa să fie singurele pasiuni ale cailor, dacă ținem seama de faptul că Pepi și Hans erau castrați și nu cunoșteau dragostea ca pe o dorință tangibilă, ci doar ca o adiere, o fragilitate, care uneori le sufla poate în imaginea lumii lor niște nori subțiri translucizi. Patima hranei era păstrată pentru ei într-o iesle de marmură, plină cu ovăzul cel mai de soi, într-un jgheab cu fân verde, în hârâitul căpăstrului alunecând pe inele; și se strângea în mireasma de pâine a grajdului cald, prin al cărui abur dens, iute, străbătea asemenea unor ace, încărcat de amoniac, simțământul puternic al sinelui: aici sunt cai! S-ar putea ca în alunecarea aceasta a trupului să fi fost altceva. Acolo, sufletul, sărmanul, continuă să fie amestecat în pâlc, în mulțimea în care, din față, de la armăsarul din frunte sau de la toți laolaltă, de undeva, nu se știe de unde, provine impulsul, iar grupul întreg de ființe se aruncă înspre soare și vânt; atunci când animalul e singur și spațiul îi este deschis dinainte înspre toate cele patru zări deodată, adesea îi aleargă un tremur nebunesc prin țeastă și se dezlănțuie fără rost, ca o furtună, se azvârle într-o libertate înfricoșătoare, care în oricare direcție s-ar îndrepta e la fel de lipsită de înțeles ca în oricare alta, până când se oprește, fără să mai știe ce i se întâmplă și poți să-l aduci îndărăt cu un pumn de ovăz. Pepi și Hans erau cai deprinși să fie bine struniți; lungeau pasul, loveau cu copitele strada scăldată în soare, încadrată de clădiri; pentru ei oamenii constituiau un furnicar cenușiu, care nu însemna în ochii lor nici bucurie, nici spaimă; vitrinele multicolore ale prăvăliilor, femeile strălucind în culori luminoase – pajiști pe care nu se putea paște nimic; pălăriile, cravatele, cărțile, briliantele de-a lungul străzii: o pustietate. Doar cele două refugii întru reverie ale grajdului și trapului se mai înălțau printre toate acestea, iar uneori Hans și Pepi se speriau, în vis sau în joacă parcă, de o umbră, trăgeau de oiște, se lăsau înviorați de o atingere ușoară a biciuștii și se abandonau iarăși recunoscători în voia frâului.

Inopinat, contele Leinsdorf se ridicase între pernele banchetei și-l întrebase pe Ulrich: – Stallburg mi-a povestit, *Herr Doktor*, că dumneata ai intervenit în favoarea unui individ anume? Ulrich, surprins, nu izbuti de îndată să facă legătura, astfel că Leinsdorf urmă:

— Lăudabil din partea dumitale. Sunt la curent. Vreau să spun, nu se va putea interveni decisiv, omul e într-adevăr înspăimântător; însă adesea tocmai în asemenea subiecți se revelează latura personală, intangibilă, și ceea

ce e dependent de mila celorlalți, lucrul acela pe care orice creștin îl poartă în sine, iar dacă noi înșine vrem să întreprindem ceva grandios, atunci ar trebui să ne gândim cu umilință la oamenii aceștia neajutorați. Poate îl mai putem trimite o dată la un examen medical.

După ce, ținându-și drept trupul, contele Leinsdorf rostise în legănarea trăsurii această lungă expunere, se lăsă să alunece la loc pe pernele banchetei și adăugă:

— Dar, nu trebuie să uităm că în momentul de față suntem datori să ne orientăm toate puterile asupra unui eveniment istoric!

La urma urmei, Ulrich nutrea o oarecare înclinație pentru acest aristocrat bătrân și naiv, care acum își continua conversația cu Diotima și Arnheim, și poate chiar o urmă de invidie. Căci discuția părea să evolueze foarte aprins; Diotima surâdea, ochii contele Leinsdorf, alarmat parcă, ieșiseră din orbite, pentru a putea urmări mai bine convorbirea, iar Arnheim cuvânta cu o seninătate plină de distincție. Ulrich prinse expresia: „să conferim asupra acestor idei în sferele puterii". Nu-l tolera pe Arnheim, pur și simplu din principiu nu putea suporta modul de existență de tipul lui Arnheim. Combinația aceasta de spiritualitate, afacerism, bunăstare și erudiție îi era insuportabilă în cel mai înalt grad. Era convins că Arnheim pregătise totul chiar din seara precedentă, astfel ca dimineața să nu ajungă la întrunire nici primul, nici ultimul; dar că, în mod cert, înainte de a pleca de acasă nici nu se mai uitase la ceas, ci poate ultima oară înainte de a se așeza să-și ia micul dejun și de a primi raportul secretarului personal care-i aduce poșta: transformase timpul care-i stătea la dispoziție în acea activitate lăuntrică pe care voia s-o desfășoare până la plecare, și dacă apoi se abandonase cu naturalețe acelei activități, avea să fi fost sigur că ea avea să-i umple cu exactitate timpul, căci necesitatea și timpul consumat pentru aceasta se află prin intermediul unei forțe tainice în acea interdependență specifică unei statui de spațiul în care este expusă, sau unui aruncător de suliță de ținta pe care o lovește fără măcar să o privească. Ulrich auzise dinainte multe despre Arnheim și-i citise câteva din lucrări. Într-una din cărțile lui Arnheim era consemnată opinia cu privire la faptul că un om care-și controla vestimentația în oglindă nu ar fi fost capabil să acționeze consecvent. Căci oglinda, la origine creată pentru plăcere, așa se spunea acolo, devenise un instrument de tortură, precum ceasul, care reprezintă o compensație a faptului că activitățile noastre au încetat să se succeadă în mod firesc.

Ulrich fu nevoit să își distragă atenția ca să nu rămână în mod ostentativ cu privirile ațintite asupra grupului de alături, iar atunci ochii i se opriră la micuța cameristă care se strecura printre grupurile celor care schimbau cuvinte între ei și oferea răcoritoare, ridicându-și uneori ochii plini de venerație. Însă micuța Rachel nu-l remarcă; îl uitase, omisese chiar să vină cu tava

până la el. Se apropiase de Arnheim și-i oferise, ca unui zeu, licoarea; ar fi vrut din tot sufletul să-i sărute mâna fină, liniștită, când apucă paharul cu limonadă, ca apoi nababul să rămână cu el între degete, absent, fără să bea. După ce acest punct culminant fusese depășit, ea își făcu, deconcertată, datoria ca un mic automat și părăsi în grabă încăperea aceea unde se făcea istoria lumii, arhiplină de perechi de picioare și de conversații, trecând înapoi în anticameră.

44

Continuarea și încheierea marii întruniri. Ulrich o simpatizează pe Rachel. Rachel pe Soliman. Acțiunea Paralelă se bucură de o organizare solidă

Lui Ulrich îi plăceau asemenea fete tinere, care sunt ambițioase, știu să se poarte frumos și în timiditatea lor cuviincioasă seamănă cu niște mici arbori fructiferi, al căror rod dulce îi cade într-o bună zi vreunui cavaler din Țara Huzurului de-a dreptul în gura căscată alene, când acesta stă să se odihnească. „Trebuie să fie curajoase și călite, ca femeile din epoca de piatră, care noaptea își împart culcușul cu bărbații, iar ziua, în marșurile lor, le poartă războinicilor armele și gospodăria", reflectă, deși el însuși, în afara îndepărtatelor, primelor timpuri preistorice ale virilității lui pe atunci în curs de a se deștepta, nu mai rătăcise vreodată pe asemenea cărări ocolite. Oftând, își reluă locul, căci fu reluată consfătuirea.

Gândindu-se încă la aceste aspecte, își aminti că uniforma în alb-negru care li se impune unor asemenea fete avea aceleași culori cu rasa călugărițelor; făcu respectiva asociere pentru prima dată, și se arătă surprins. Însă acum divina Diotima începuse să vorbească și explica următoarele: Acțiunea Paralelă trebuia să culmineze într-un mare simbol. Adică, ea nu-și putea permite să aibă vreun simbol oarecare, sau de un grad indefinit de patriotism. Ci acest simbol trebuia să emoționeze inima lumii întregi. Era necesar să nu fie doar practic, ci să reprezinte însăși poezia. Trebuia să statueze un jalon. Trebuia să fie o oglindă în care lumea să se privească și să se îmbujoreze. Nu numai să se îmbujoreze, ci, ca în basm, să-și vadă propria imagine adevărată și să nu o mai poată uita. Alteța Sa sugeră ca simbol efigia „împăratului pacifist".

Odată acestea stabilite, nu se putea ascunde faptul că propunerile formulate până în acel moment nu corespundeau acestei cerințe. Când în prima parte a ședinței Diotima rostise cuvântul simbol, firește că nu se gândise la cantinele săracilor, ci fusese vorba nici mai mult nici mai puțin decât de a regăsi acea unitate a umanității care se pierduse prin interesele omenești deve-

nite acum atât de divergente. Firește, se impunea întrebarea dacă în vremurile prezente popoarele lumii de azi ar mai fi fost în stare să nutrească cu adevărat asemenea idei comune cu totul grandioase? Toate cele propuse erau desigur excelente, dar într-atât de divergente, încât demonstrau faptul că nici una din acele propuneri nu avea forța unificatoare care se cerea să fi fost primordială!

În timp ce Diotima vorbea, Ulrich îl observa pe Arnheim. Aversiunea lui nu se lega de detalii ale fizionomiei acestuia, ci pur și simplu de întreaga lui persoană. Deși aceste detalii – craniul dur de mare negustător fenician, fața tăioasă, dar alcătuită parcă din prea puțin material și de aceea plată, silueta ce prezenta o linie de croială englezească; iar la cel de-al doilea loc unde omul iese la iveală din costum, mâinile cu degete puțin cam prea scurte erau relativ remarcabile. Ceea ce îl irita pe Ulrich era raportul ideal în care amănuntele se aflau față de întreg. Siguranța aceasta o aveau și cărțile lui Arnheim; lumea era în ordine de îndată ce o observa Arnheim. În Ulrich se trezise pofta de a arunca, asemenea unui ștrengar de pe stradă, cu pietre sau cu noroi în acest om însemnat, crescut în desăvârșire și în bogăție, văzându-l cu ce atenție se angaja să urmărească inepțiile la care erau obligați să asiste; el le sorbea ceremonios ca un cunoscător al cărui chip sugera: nu aș vrea să exagerez în apreciere, dar e într-adevăr un soi nobil!

Între timp Diotima terminase. Îndată după pauză, când toată lumea își reluase locurile, se putea citi pe fețele tuturor celor prezenți că în sfârșit avea să fie trasă concluzia. Nici unul dintre cei prezenți nu se concentrase asupra acestui aspect, însă toți adoptară acum atitudinea celui care așteaptă ceva important. Iar Diotima conchise:

— Astfel, dacă se impune întrebarea, sunt epoca noastră contemporană și popoarele lumii de azi în continuare apte să nutrească idei comune cu adevărat grandioase? atunci trebuie și avem dreptul să adăugăm: forța izbăvitoare!

Căci era vorba de o izbăvire, de o mântuire. De un cuvânt izbăvitor. O definiție scurtă, dar cuprinzătoare; chiar dacă încă nu ne-o putem reprezenta cu exactitate. Avântul acesta trebuia să izvorască din totalitatea comunității sau n-avea să mai apară deloc. Din cauza aceasta își permitea, după consultări cu Alteța Sa, să prezinte adunării de azi în încheiere următoarea propunere: Alteța Sa remarcase pe bună dreptate că marile ministere reprezentau o împărțire a lumii, fiecare potrivit cu principalele lor puncte de vedere, cum ar fi religia și învățământul, comerțul, industria, dreptul și așa mai departe. Deci, dacă s-ar hotărî constituirea unor comisii în fruntea cărora să se afle câte un împuternicit al acestor departamente guvernamentale, și alături de el reprezentanți ai corporațiilor și păturilor respective ale populației, s-ar crea astfel o structură care să cuprindă în mod deja organizat principalele forțe morale ale lumii, prin care ele să poată fi canalizate și filtrate. Condensarea supremă ar urma apoi în cadrul comitetului executiv, iar această organizație

ar fi completată numai prin câteva comitete și subcomitete speciale, cum ar fi un comitet pentru propagandă, o comisie pentru reunirea fondurilor necesare și altele de același fel, drept care ea ar fi dorit să-și rezerve personal constituirea unui comitet intelectual pentru pregătirea în continuare a ideilor fundamentale, firește în acord cu toate celelalte comisii.

Din nou tăcură cu toții, de data aceasta ca atunci când ai scăpat de o povară. Contele Leinsdorf aprobase de mai multe ori dând din cap. Cineva întrebă, pentru completarea informațiilor, cum urma să fie introdus în acțiunea astfel concepută elementul austriac propriu-zis.

Pentru răspuns se ridică generalul Stumm von Bordwehr, în timp ce toți vorbitorii dinaintea lui luaseră cuvântul fără să se miște de pe scaun. El știa bine – spuse – că soldatului îi este rezervat într-o sală de conferințe un rol modest. Dacă totuși vorbea acum, aceasta se întâmpla nu pentru a adăuga o critică la adresa propunerilor formulate anterior, care, toate, erau excelente. Ar fi vrut totuși, acum la încheiere, să supună unei examinări binevoitoare următoarele reflecții. Manifestarea proiectată urma să acționeze asupra lumii exterioare. Ceea ce avea influență în afară era însă puterea unui popor. Situația actuală în familia statelor europene era de o asemenea natură, cum spusese Alteța Sa, încât o asemenea manifestare în mod cert nu ar fi fost lipsită de sens. Ideea de stat era la urma urmei ideea puterii, cum spunea Treitschke; statul este puterea de a supraviețui în lupta între popoare. N-ar face decât să redeschidă o rană știută dacă ar mai aminti de starea nesatisfăcătoare în care se găseau pregătirile pentru artileria și marina noastră ca urmare a indiferenței manifestate de parlament. În cazul în care nu s-ar fi putut conveni asupra unui alt țel, ceea ce rămânea în continuare de stabilit, ar fi fost de reflectat dacă n-ar constitui un țel în egală măsură de nobil o participare largă, populară la problemele armatei și ale înzestrării ei. *Si vis pacem, para bellum!* Forța care se dezvoltă în timp de pace ține războiul la distanță, sau cel puțin îl scurtează. El dădea așadar asigurări că o astfel de măsură ar fi avut o influență conciliatoare asupra tuturor națiunilor și ar fi reprezentat o manifestare impresionantă a intențiilor noastre pacifiste.

În momentul acela în încăpere domnea o atmosferă stranie. Cei mai mulți dintre cei prezenți avuseseră la început impresia că respectiva luare de cuvânt nu se potrivea cu intențiile propriu-zise ale reuniunii lor, dar pe măsură ce generalul se desfășura acustic tot mai copleșitor, efectul era acela că se făcea auzită cadența liniștitoare de marș a unor batalioane bine ordonate! Cauza inițială a Acțiunii Paralele, „mai bine decât Prusia“, își ridica timid capul ca și cum, de undeva de departe, fanfara regimentului ar fi intonat marșul prințului Eugeniu de Savoia pornind la luptă împotriva turcilor sau imnul imperial *Gott erhalte, Gott beschütze / Unsern Kaiser, unser Land!*… Firește, dacă în clipa aceea Alteța Sa s-ar fi ridicat – ceea ce el nu avea câtuși

de puțin intenția s-o facă – pentru a propune ca fratele prusac Arnheim să fie numit în fruntea fanfarei regimentului, în starea incertă de levitație lăuntrică în care se aflau, cu toții ar fi crezut că aud imnul prusac *Heil dir im Siegerkranz* și nimeni n-ar fi avut nimic de obiectat.

De la locul său la gaura cheii „Rachelle“ semnală:

— Acum vorbesc despre război!

La sfârșitul pauzei ea se grăbise să se întoarcă în anticameră, oarecum datorită faptului că de data aceasta Arnheim îl adusese cu sine și pe Soliman. Întrucât vremea se stricase, micul maur își urmase stăpânul ducându-i un pardesiu. Când îi deschisese Rachel, el arboră aerul său de ștrengar obraznic, căci era doar un tânăr berlinez răzgâiat pe care femeile îl răsfățau într-un chip de care, la drept vorbind, el nu se pricepea să profite cum trebuie. Însă Rachel își închipuise că nu se putea sta de vorbă cu el decât în limba maurilor și nici măcar nu-i trecuse prin cap să încerce în limba germană; pentru că trebuiau totuși să se înțeleagă într-un fel, își petrecu pur și simplu brațul pe după umărul acestui tinerel de șaisprezece ani, îi arătă unde era bucătăria, îl așeză pe un scaun și împinse în fața lui prăjiturile și băutura care se aflau prin preajmă. Până atunci nu mai îndrăznise în viața ei să facă un asemenea gest, și când se ridică de la masă de lângă el îi bătea inima de parcă ar fi pisat zahăr într-o piuă.

— Cum te cheamă? întrebă Soliman; așadar vorbea nemțește!

— Rachelle! răspunse Rachel și fugi de acolo. Între timp, la bucătărie, Soliman se tratase în lege cu prăjituri, vin și brioșe, își aprinse o țigară și încinse o conversație cu bucătăreasa. Când Rachel se întoarse după ce servise în pauză, simți un junghi parcă. Ea spuse:

— Acolo înăuntru se discută iarăși ceva foarte important! însă lui Soliman vorbele acestea nu-i produseră nici o impresie, iar bucătăreasa, care era o femeie mai în vârstă, râse.

— Ar putea să se lase chiar și cu război! adăugă Rachel tulburată, și ca un punct culminant al acestei gradații se adăugă acum anunțul ei de la gaura cheii că aproape se și ajunsese în acea fază.

Soliman își ascuți urechile.

— Sunt și generali austrieci acolo? întrebă el.

— Uită-te și dumneata! spuse Rachel. Unul este deja; și se apropiară amândoi de gaura cheii.

De acolo privirea le cădea când pe o foaie de hârtie albă, când pe un nas, când trecea prin față o umbră mare, când strălucea un inel. Viața se fărâmițase în amănunte luminoase; vedeai în față postavul verde întinzându-se ca o pajiște; o mână albă se odihnea fără nici un sprijin anume, undeva, de ceară parcă, într-un panoptic; dacă încercai să te uiți pieziș, puteai să vezi licărind într-un colț ciucurele auriu de la sabia generalului. Chiar și blazatul

Soliman se arătă emoționat. Viața, privită astfel printr-o gaură a cheii și printr-o închipuire, părea fabuloasă, neliniștitoare. Poziția aplecată făcea să le vâjâie sângele în urechi și glasurile de dincolo de ușă huruiau ca niște blocuri de stâncă sau alunecau ca pe niște scânduri date cu săpun. Rachel își îndreptă încet corpul. Dușumeaua părea să-i crească sub picioare și spiritul acestor evenimente neînțelese o învăluia ca și cum și-ar fi vârât capul sub una din stofele acelea negre pe care le folosesc vrăjitorii și fotografii. Apoi se ridică și Soliman, și sângele li se scurse tremurător din capete. Negrișorul surâdea și pe sub buzele lui albăstrii licărea o gingie stacojie.

În timp ce în anticameră, printre pardesiele atârnate de-a lungul pereților, aparținând personajelor de vază, clipa se stingea încet ca sunetele unei trompete, în sala de conferință se adoptase o rezoluție, după ce contele Leinsdorf dăduse glas opiniei sale spunând că i se cuveneau domnului general mari mulțumiri pentru foarte importantele sale sugestii, dar că pentru moment nu intenționau să abordeze problemele de fond, ci doar să decidă cu privire la chestiunile organizatorice fundamentale. În acest scop, în afară de adaptarea la exigențele lumii de azi a planului privind principalele puncte de vedere ale ministerelor, nu mai era nevoie decât de o rezoluție finală al cărei cuprins să consemneze faptul că cei de față căzuseră în unanimitate de acord ca, îndată ce acțiunea lor va fi constatat care era dorința poporului, să o înainteze Maiestății Sale, însoțită de petiția ca Maiestatea Sa să binevoiască după cum va găsi de cuviință să aloce mijloacele materiale disponibile pentru traducerea în faptă a proiectului respectiv. Această formulă prezenta avantajul de a pune poporul în situația de a stabili singur, însă totuși prin mediera voinței suverane, țelurile sale cele mai nobile, și se decise astfel ca urmare a dorinței textuale a Alteței Sale; căci deși era în discuție doar de o simplă chestiune de formă, Alteța Sa considera că ar fi fost oportun ca poporul să nu întreprindă nimic de la sine putere și fără acordul celui de-al doilea factor constituțional; nici măcar atunci când îi aducea acestuia un omagiu.

Ceilalți participanți n-ar fi privit lucrurile chiar atât de scrupulos, dar tocmai din aceste considerente nu ridicară nici o obiecție. Din moment ce ședința se încheiase cu o rezoluție, totul era în bună ordine. Fie că era în discuție o încăierare la beție, tranșată cu cuțitul, fie că la sfârșitul unei piese muzicale cele zece degete lovesc simultan de câteva ori clapele sau că dansatorul se înclină în fața domniței sale sau că se votează o rezoluție: lumea ar fi cu adevărat neliniștitoare dacă evenimentele s-ar strecura neobservate spre o încheiere, fără ca la sfârșit să mai dea o dată, așa cum se cuvine, asigurarea că într-adevăr s-au petrecut; astfel că procedura este cea cunoscută.

45
Întâlnirea tăcută a două piscuri de munte

Când ședința se terminase, dr. Arnheim manevrase în chip cât mai neostentativ să rămână ultimul; sugestia în această privință pornise de la Diotima; șeful de departament Tuzzi își stabilise un interval formal de absență pentru a fi sigur că nu se va întoarce acasă înainte de terminarea dezbaterilor.

În minutele acelea dintre plecarea oaspeților și consolidarea situației pe care o lăsaseră în urmă, parcurgând drumul dintr-o încăpere în alta, întrerupt mereu în toate sensurile de mici reordonări, de reflecții și de neliniștea pe care o lasă un eveniment important în refluxul său, Arnheim o urmărise surâzând pe Diotima din priviri. Diotima simțea că apartamentele sale se aflau într-o stare de neliniște fermecătoare; toate lucrurile care din cauza evenimentului fuseseră silite să-și părăsească locurile reveneau acum unul după altul, era ca și cum un val mare, șiroind prin nenumărate cavități și rigole, dezgolește iarăși nisipul. În timp ce Arnheim aștepta într-o tăcere distinsă ca ea și agitația din jur să se liniștească, Diotima își amintea că oricât de mulți ar fi fost oamenii care îi vizitaseră casa, până atunci nu rămăsese niciodată un bărbat singur numai cu ea, într-un un mod atât de casnic încât să se facă palpabilă în jur viața mută a încăperilor goale, în afară de șeful de departament Tuzzi. Subit, pudoarea ei fu tulburată de o închipuire cu totul neobișnuită; casa ei goală, din care lipsea până și soțul ei, i se părea ca o pereche de pantaloni în care tocmai ar fi intrat Arnheim. Există astfel de momente, ele pot să le surprindă ca niște creaturi hâde ale nopții până și pe ființele cele mai caste, iar visul minunat al unei iubiri în care sufletul și trupul s-ar fi contopit laolaltă iradia în Diotima.

Arnheim nu bănuia nimic. Dunga de la pantalonul său cădea cu o linie ireproșabil perpendiculară pe oglinda parchetului, redingota sa, cravata, capul său de patrician cu surâsul lui liniștit emanau tăcere, într-atât erau de desăvârșite. Avusese inițial intenția să-i facă Diotimei reproșuri pentru incidentul petrecut la sosirea sa și să ia măsuri de precauție pentru viitor, însă în clipa aceea era ceva care-l determina pe omul acesta, care trata pe picior de egalitate cu magnații finanțelor americane și care fusese primit de împărați și regi, ca nababul acesta care ar fi putut cântări în platină orice femeie, să stea, departe de a-i mai face reproșuri, să o privească fascinat pe Diotima, care în realitate se numea Ermelinda, sau doar Hermine Tuzzi, și era doar soția unui funcționar superior. Pentru acest ceva trebuie recurs aici încă o dată la cuvântul „suflet“.

Este un cuvânt care a apărut adesea, e adevărat însă că nu tocmai în cele mai limpezi dintre conjuncturi. De exemplu, ca ceea ce pierduse epoca noastră sau ca acel ceva care nu se lasă asociat cu civilizația, care intră în conflict

cu instinctele trupești și cu obișnuințele matrimoniale; ceva care se lasă stârnit de un asasin, nu neapărat cu un sentiment de aversiune; ca ceva care urmează să fie pus în mișcare grație Acțiunii Paralele; ca meditație religioasă și *contemplatio in caligine divina* în cazul contelui Leinsdorf; ca înclinația pentru metafore în cazul multor oameni și așa mai departe. Dintre particularitățile cuvântului „suflet", cea mai remarcabilă este însă aceea care face ca tinerii să nu-l poată pronunța fără să râdă. Până și Diotima și Arnheim evitau să-l folosească fără să-l determine cumva; căci se poate susține că cineva avea un suflet mare, nobil, laș, îndrăzneț sau josnic, dar să spui pur și simplu „sufletul meu" e un lucru care nu reușește niciodată. Este un cuvânt rezervat pentru oamenii mai în vârstă, ceea ce nu se poate înțelege decât dacă se acceptă că există ceva care se face resimțit tot mai puternic pe parcursul vieții, ceva pentru care este imperios necesar o denumire, fără să reușești să găsești acest nume, până când în sfârșit, ajunge să fie folosită cea inițial disprețuită.

Cum poate fi el deci descris? Poți să stai locului sau să mergi, după cum dorești, esențialul nu e ceea ce ți se așterne înainte, ceea ce vezi, auzi, dorești, cuprinzi cu mâinile, stăpânești. E ceva în fața ta, un orizont, un semicerc; însă extremitățile acestui semicerc sunt reunite de o coardă și planul acestei coarde traversează centrul universului. În față, chipul și mâinile se conturează, senzațiile și aspirațiile îți aleargă înainte și nimeni nu pune la îndoială: ceea ce se petrece este rațional, fie și pasional; adică, circumstanțele exterioare au un fel de a ne condiționa acțiunile pe care îl poate înțelege oricine, sau atunci când, cuprinși de patimă, facem ceva de neconceput; chiar ceea ce este de neconceput are până la urmă felul și modul său de a fi. Însă oricât de comprehensibil și desăvârșit pare atunci totul, există întotdeauna în plan secund sentimentul obscur că e doar parțial realizat. Echilibrul nu e perfect, iar omul este nevoit să avanseze continuu pentru a nu-și pierde stabilitatea, așa cum face saltimbancul care merge pe sârmă. Și cum spațiul prin care înaintează astfel e însăși viața pe care o trăiește, iar ceea ce lasă în urma sa este ceea ce a trăit, ceea ce mai are de trăit și ceea ce a trăit deja formează laolaltă un zid și drumul său se aseamănă până la urmă cu cel al unui car prin lemn, care se poate întortochea cum vrea și poate da înapoi, dar lasă întotdeauna un spațiu gol în urma sa. Din simțământul acesta înfricoșător al unui spațiu vid, amputat, dincolo de orice spațiu compact, din această jumătate care lipsește mereu, chiar și atunci când totul s-a întregit, omului îi este dat să poată în cele din urmă percepe acel ceva care se numește suflet.

Îl gândești, îl presimți, îl simți, firește, toată vremea; în cele mai diferite forme de succedanee și fiecare potrivit cu temperamentul său. În tinerețe, ca un simțământ limpede al nesiguranței în orice faci, chiar și atunci când

faci ce trebuie. La bătrânețe, ca uimirea pe care o simți când vezi ce puțin ai făcut din ceea ce aveai de gând să faci de fapt. Între timp, ca o consolare, când te gândești că ești totuși un tip îndrăcit, suficient de cumsecade, chiar dacă în ceea ce faci nu fiecare lucru este cu totul justificabil; sau, la drept vorbind, nici lumea nu este așa cum ar trebui să fie, încât până la urmă ceea ce n-ai reușit să faci îți permite să ajungi la un fel de compromis mulțumitor; în sfârșit, unii se mai gândesc mai presus de toate la un Dumnezeu care ține în buzunar bucățica aceea care le lipsește lor. Dragostea este singura care ocupă în privința aceasta o poziție specială; în cazul acesta excepțional, jumătatea a doua crește. Ființa iubită pare să se afle acolo unde în celelalte cazuri lipsește întotdeauna ceva. Sufletele se unesc, ca să spunem așa, „dos-à-dos", și ajung singure să fie de prisos. Drept care, cei mai mulți oameni, odată ce le-a trecut marea și unica iubire din prima tinerețe, nu mai simt lipsa sufletului și această așa-zisă nebunie îndeplinește o sarcină socială meritorie.

Nici Diotima, nici Arnheim nu mai iubiseră până atunci. Despre Diotima se știe, dar chiar și marele finanțist avea un suflet cast în înțelesul cel mai larg al cuvântului. Se temuse întotdeauna că simțămintele pe care le trezea el în femei ar fi putut să nu-l privească pe el, ci banii lui, și din cauza aceasta trăia numai cu femei cărora el nici nu le dăruia simțăminte, ci bani. Nu avusese niciodată prieteni, pentru că-i fusese teamă că ar fi putut fi folosit de prieteni în interesul lor, ci doar relații de afaceri, chiar și atunci când schimburile de afaceri erau de natură intelectuală. Astfel că deși trecuse prin experiențe de viață, era intact și în primejdie să rămână singur, atunci când îl întâlni Diotima, adică ființa pe care soarta o hărăzise pentru el. Puterile tainice care se aflau în ei se ciocniră. Lucrul acesta nu se poate compara decât cu trecerea alizeelor, cu curentul gulfstream, cu seismele vulcanice ale scoarței tectonice; forțe uriașe, cu mult depășind puterile omenești, înrudite cu cele astrale, se puseră în mișcare de la unul spre celălalt, dincolo de limitele ceasului și ale zilei; curenți incomensurabili. În asemenea momente e cu totul indiferent ce se vorbește. Deasupra dungilor perpendiculare ale pantalonilor săi, trupul lui Arnheim părea să se înalțe în solitudinea divină a munților uriași; unită cu el prin valul văii dintre ei, se înălța, de cealaltă parte, iluminată de singurătate, Diotima în rochia ei, după moda de atunci, cu mâneci bufante pe antebrațe, eliberând deasupra stomacului pieptul în falduri artistice și sub rotula genunchilor strângându-se iarăși pe lângă glezne. Perlele de sticlă ale draperiilor de la uși aruncau răsfrângeri ca niște iazuri, lăncile și săgețile de pe pereți își tremurau patimile îmbinate și ucigătoare, iar volumele galbene ale edițiilor Calman-Lévy pe mese rămâneau tăcute ca niște crânguri de lămâi. Trecem cu evlavie peste ceea ce își vorbiră ei doi la început.

46

Idealurile și morala sunt cele mai bune mijloace de a umple golul acela mare care se numește suflet

Arnheim fu cel care rupse vraja. Simțea că nu era posibil să întârzie într-o asemenea stare fără a cădea într-o apatie surdă, lipsită de conținut, letargică, sau fără a ridica în jurul adorației un eșafodaj impenetrabil de gânduri și convingeri, care însă nu ar mai fi fost de aceeași natură cu simțământul propriu-zis.

Unul din mijloacele care ucid sufletul, e drept, dar îl conservă apoi în cantități mici pentru folosința generală, a fost dintotdeauna acela de a-l asocia cu rațiunea, cu convingerile și cu acțiunea practică, așa cum au procedat cu succes toate moralele, filozofiile și religiile. Dumnezeu știe, cum s-a spus, ce ar putea fi în esență un suflet! Nu poate exista nici o îndoială că dorința arzătoare de a nu-i da decât lui ascultare creează o nemăsurată libertate de mișcare, antrenează o adevărată anarhie și există exemple că așa-zisele suflete pure din punct de vedere chimic săvârșesc de-a dreptul crime. În schimb, îndată ce un suflet are o morală, o filozofie, o cultură burgheză aprofundată și idealuri în domeniile datoriei și frumosului, i se și atribuie un sistem de prescripții, condiții și regulamente, cărora trebuie să li se supună înainte de a-și putea permite să considere că este un suflet demn de luat în seamă, ardoarea sa fiind cea a unui cuptor încins, canalizată spre frumoase forme de nisip. Nu mai rămân deci, de fapt, decât probleme de interpretare logică, cum ar fi, dacă o acțiune anume intră sub comandamentul uneia sau alteia dintre legi, iar sufletul oferă atunci perspectiva senină a unui câmp de bătaie după terminarea luptei, pe care zac cadavrele și unde se poate observa de îndată dacă mai există vreun crâmpei de viață, zbătându-se să se ridice sau gemând. Acesta este motivul pentru care oamenii efectuează cât mai repede cu putință asemenea tranziții. Dacă vreunul este chinuit de îndoieli în problemele de credință, cum se întâmplă uneori în tinerețe, el trece numaidecât la persecutarea necredincioșilor; dacă îl tulbură dragostea, o și preschimbă în căsătorie; iar dacă îl cuprinde vreun alt entuziasm oarecare, el se sustrage neputinței de a trăi multă vreme în focul unui asemenea simțământ, începând pur și simplu să trăiască pentru acest foc. Adică, își umple multe momente ale zilei, fiecare având nevoie de un conținut și de un impuls, nu cu idealul propriu-zis, ci cu activitatea pentru atingerea acestui ideal, cu alte cuvinte cu numeroasele mijloace de atingere a scopului, cu obstacole și incidente care să-i garanteze că nu va mai avea nevoie niciodată să-și atingă scopul. Căci numai nebunii, cei cu spiritul detracat și oamenii cu idei fixe pot rezista mult la nivelul extazului; omul sănătos trebuie să se

mulțumească cu explicația că fără o scânteie din acest foc misterios viața nu i s-ar mai părea demnă de a fi trăită.

Existența lui Arnheim deborda de activitate; el era un om al realității și ascultase cu un surâs indulgent și nu fără o oarecare apreciere la adresa sociabilității și urbanității vechilor austrieci cum i se propunea adunării, la care asistase, înființarea unei cantine a săracilor, purtând numele împăratului Franz Josef, și cum se vorbise despre relația dintre sentimentul datoriei și marșurile militare; era departe de el gândul de a se amuza pe socoteala unor asemenea detalii, cum făcuse Ulrich, căci era convins că e nevoie de mai puțin curaj și superioritate de spirit pentru a urma niște gânduri mari decât pentru a găsi și pune în valoare în asemenea conștiințe cotidiene și puțin ridicole, dar bine intenționate, existența unui sâmbure emoționant de idealism.

Când însă, în toiul acestor discuții, Diotima, acea statuie antică, având în plus o anumită calitate vieneză, pronunțase cuvintele Austria Universală, cuvinte atât de fierbinți și încă atât de firesc neinteligibile, precum o flacără, simțise că îl cuprinde o intensă emoție.

Pe seama lui circula o anumită poveste. Avea în locuința sa din Berlin o sală plină cu sculpturi baroce și gotice. Or, Biserica Catolică (pentru care Arnheim nutrea o adevărată venerație) își reprezintă sfinții și gonfalonierii mai ales în atitudini de intensă fericire, chiar de extaz. Erau acolo sfinți dându-și sufletul în toate pozițiile, iar sufletele storceau trupurile ca pe niște rufe spălate din care scurgi apa. Gesturile brațelor care se încrucișau ca niște săbii și ale gâturilor contorsionate în statuile acelea scoase din contextul lor inițial și reunite într-o sală străină creau impresia unei adunături de catatonici într-un ospiciu. Colecția era foarte prețuită și-i făcuse pe mulți istorici de artă să-l viziteze pe Arnheim, iar el purta cu aceștia conversații erudite, însă se ducea adesea să se așeze de unul singur în sala aceea; atunci îl cuprindea o cu totul altă stare de spirit; se instala în el o stupoare care semăna cu spaima, ca în fața unei lumi pe jumătate înnebunite. Simțea nelămurit că la originile moralei izbucnise odinioară un foc inefabil, la gândul căruia până și un spirit ca al său nu mai putea face altceva decât să se oprească și să privească îngrozit tăciunii rătăciți. Revelația aceea obscură a ceea ce exprimă toate religiile și miturile, și anume că în timpurile străvechi legea le-a fost dăruită oamenilor de către zei, presentimentul deci al unei stări anterioare a sufletului, care nu fusese poate prea liniștitoare, dar care cu toate acestea fusese plăcută zeilor, crea atunci o zonă ciudată de neliniște în jurul gândirii lui, altminteri desfășurându-se atât de liniștit. Arnheim avea și un ajutor de grădinar, un om funciar simplu, cum îi spunea el, cu care stătea deseori de vorbă despre viața florilor, pentru că de la un astfel de om poți învăța mai multe decât de la savanți. Până când Arnheim descoperi într-o zi că acest ajutor îl fura. Se poate spune că se căznea să care disperat toate lucrurile pe

care putea să pună mâna, și-și punea prada deoparte ca să ajungă într-o bună zi independent, acesta fiind singurul gând care-l stăpânea zi și noapte; dar, o dată dispăru chiar și o mică sculptură, iar poliția chemată în ajutor descoperi întreaga combinație. În seara în care Arnheim fu înștiințat de această descoperire, îl chemă pe omul respectiv și toată noaptea îi făcu reproșuri pentru că se lăsase rătăcit de patima câștigului. Se povestea că el însuși fusese foarte tulburat și în unele momente gata să se retragă într-o cameră alăturată, în întuneric, și să plângă acolo. Căci îl invidia pe omul acela din motive pe care nu și le putea explica; în dimineața următoare îl dădu pe mâna poliției. Întâmplarea fu confirmată de prietenii apropiați ai lui Arnheim și adevărul este că era într-o stare de spirit asemănătoare cu cea de odinioară atunci când rămase singur cu Diotima într-o aceeași încăpere, simțind în jurul celor patru pereți ceva din văpaia tăcută a lumii.

47

Ceea ce reprezintă toți ceilalți luați în parte este întruchipat de Arnheim într-o singură persoană

În săptămânile care urmară, salonul Diotimei înregistră un nou și puternic avânt. Lumea venea aici ca să afle ultimele știri despre Acțiunea Paralelă și ca să-l vadă pe omul cel nou, asupra căruia se spunea că se înstăpânise Diotima, un nabab german, un evreu bogat, un original care scria poezii, dicta prețul cărbunelui și era prietenul personal al kaiserului german. Nu numai doamnele și domnii din cercul contelui Leinsdorf își făcură apariția odată cu cei din diplomație, ci și lumea afacerilor și a spiritului se arăta tot mai atrasă. Astfel că se întâlneau aici specialiști în limba *ewe* cu compozitori care anterior nu auziseră vreun acord compus de respectivii confrați, profesori și confesori, oameni cărora cuvântul „curs“ le evoca cursele de cai, cursul bursei sau cursurile universitare.

Dar acum se produse ceva nemaiîntâlnit: exista un om care putea să stea de vorbă cu fiecare pe limba lui, iar omul acesta era Arnheim.

După experiența jenantă pe care o trăise la începutul primei ședințe, el se ținea acum departe de reuniunile oficiale, nu frecventa nici toate seratele obișnuite, căci era deseori plecat din oraș. Firește, funcția de secretar nu fu adusă în discuție; el însuși îi explicase Diotimei că ideea era inacceptabilă, din punctul său de vedere, iar Diotima, care nu-l mai putea întâlni pe Ulrich fără să vadă în el un uzurpator, se supuse judecății lui Arnheim. Acesta venea și pleca după plac; trei sau cinci zile se scurgeau ca nimic, apoi revenea de la Paris, Roma, Berlin; ceea ce se petrecea la Diotima nu constituia decât

un mic fragment din viața lui. Dar el prefera acest fragment și participa la el cu toată ființa.

Că se pricepea să stea de vorbă cu marii industriași despre industrie și cu bancherii despre economie era de la sine înțeles; dar el era în stare să vorbească la fel de lipsit de orice constrângere despre fizica moleculară, mistică sau întrecerile de tir cu porumbei. Era un cozeur extraordinar; odată ce începea să vorbească nu mai contenea, așa cum o carte nu se poate încheia înainte de a se fi spus tot ce avea de spus; avea un fel de a se exprima liniștit, distins, fluent, o notă de tristețe, întoarsă asupra sieși ca un pârâu curgând printre maluri umbrite de tufișuri, ceea ce conferea locvacității sale o nuanță de inevitabil. Lecturile și memoria sa aveau o cuprindere cu adevărat neobișnuită; era în măsură să le dea cunoscătorilor cele mai subtile replici în domeniul lor, dar cunoștea la fel de bine fiecare personalitate importantă din nobilimea engleză, franceză sau japoneză, pistele de alergări și terenurile de golf, nu doar din Europa, ci era la curent și cu cele din Australia și America. Astfel că până și vânătorii de capre negre, dresorii de cai și proprietarii de loji la *Hoftheater* care veniseră să vadă un evreu bogat și nebun (oarecum diferit, după cum se exprimau) părăseau seratele Diotimei clătinând din cap a respect.

Într-o zi, Alteța Sa îl trase pe Ulrich la o parte și-i spuse:

— Vezi dumneata, marea nobilime are de vreo sută de ani încoace un ghinion inimaginabil cu institutorii privați! Înainte vreme aceștia erau oameni dintre care mulți ajungeau în lexicoane; un astfel de profesor îl recomanda pe vreun maestru de muzică sau de desen, iar aceștia, drept mulțumire, au creat ceea ce în prezent reprezintă vechea noastră cultură. Însă de când există școala de modă nouă, generală, iar oamenii din cercurile mele, iartă-mă!, aspiră la titlul de doctor, nici institutorii privați nu se mai ridică la înălțime. Tinerii noștri au dreptate dacă se dau în vânt după vânătoarea de fazani și de mistreți, după echitație și după femei frumoase – nimic de zis câtă vreme ești tânăr; dar înainte vreme tocmai institutorii se pricepeau să orienteze o parte din forța tineretului în așa fel încât spiritul și arta să fie la fel de prețuite precum fazanii; este ceea ce ne lipsește astăzi.

Era un gând inopinat al Alteței Sale, așa cum uneori îi treceau prin minte; brusc contele se întoarse spre Ulrich și conchise:

— Vezi dumneata, anul acela funest, 1848, care a despărțit nobilimea de burghezie spre prejudiciul amândurora!

Privea îngrijorat spre societatea reunită acolo. În parlament se enerva de fiecare dată când vorbitorii opoziției se prevalau de cultura lor burgheză, și ar fi fost bucuros să constate că adevărata cultură burgheză se regăsea în rândurile aristocrației; însă, sărmana nobilime nu-i dădea de capăt; era o armă invizibilă cu care era lovită, și cum în cursul acelei evoluții pierduse tot mai mult din

puterea deținută, acum nu-i mai rămânea altceva de făcut decât să o frecventeze pe Diotima și să constate cum se prezentau faptele. Cam acestea erau sentimentele contelui Leinsdorf uneori când, cu inima strânsă, privea la agitația din jur; și-ar fi dorit ca bunele oficii asumate de casa amfitrioanei lor să fi fost luate mai în serios.

— Dar, Alteță, burghezia parcurge în zilele noastre aceeași experiență cu intelectualii precum la vremea ei înalta nobilime cu institutorii privați! încercă Ulrich să-l consoleze.

— Intelectualii sunt niște străini. Privește, te rog, cum îl admiră pe acest doctor Arnheim.

Oricum, în toată această perioadă de timp contele Leinsdorf nu-l slăbise pe Arnheim din priviri.

— De altfel, aici a încetat să fie în discuție intelectul, continuă Ulrich revenind la obiectul stupefacției generale, este un fenomen precum curcubeul, doar că devine palpabil. Vorbește despre dragoste și economie, despre chimie și întrecerile de caiac, este un erudit, un mare proprietar funciar și un însemnat om de bursă; pe scurt, tot ceea ce reprezentăm noi, toți ceilalți, luați în parte este întruchipat de Arnheim într-o singură persoană, astfel că suntem stupefiați. Alteța Voastră este sceptic? Dar eu sunt convins că tocmai suflul așa-zisului progres al timpului, norul acesta pe care nimeni nu reușește să-l descifreze din priviri, ni l-a adus printre noi.

— Nu sunt sceptic față de ce-mi spui dumneata, îl corectă Alteța Sa, mă gândeam la doctorul Arnheim. Dacă stăm și judecăm lucrurile, trebuie să recunoaștem că este o personalitate interesantă.

48
Cele trei cauze ale celebrității lui Arnheim și taina întregului

Însă toate acestea nu erau decât efectul pe care-l producea în mod obișnuit persoana doctorului Arnheim.

Arnheim era un om deosebit de impunător.

Preocupările sale acopereau continentele, dar și marile domenii ale cunoașterii. El cunoștea totul: filozofia, finanțele, muzica, lumea, sportul. Se exprima fluent în cinci limbi. Cei mai celebri artiști ai lumii erau prietenii săi, iar arta de mâine putea s-o cumpere din mugur înainte ca prețurile să fi apucat să crească. Frecventa curtea imperială, și se pricepea să stea de vorbă cu muncitorii. Avea o vilă în stilul cel mai modern, a cărei imagine era reprodusă în toate revistele de arhitectură contemporană, și un vechi castel

nobiliar, scorojit, undeva în ținuturi nisipoase, care se prezenta ca însuși leagănul cuprins de putrefacție al ideologiei prusace.

O astfel de desfășurare și o asemenea receptivitate sunt arareori însoțite de realizări personale; însă și în această privință Arnheim constituia o excepție. O dată sau de două ori pe an se retrăgea pe domeniul său și așternea pe hârtie experiențele vieții sale intelectuale. Cărțile și eseurile sale, din care scrisese deja un șir impunător, erau foarte citite, atinseseră tiraje însemnate și fuseseră traduse în multe limbi; căci într-un medic bolnav nu ai încredere, dar în ceea ce are de spus cineva care s-a dovedit un maestru al succesului personal e limpede că trebuie să se afle adevăruri. Aceasta era prima cauză a celebrității sale.

Cea de a doua decurgea din însăși natura științei. Știința se bucură la noi de multă considerație, și pe bună dreptate; dar dacă e sigur că abia dacă ajunge o viață ca un om să se dedice studierii funcțiilor renale, există de asemenea momente, care ar putea fi numite momente umaniste, când omul se vede nevoit să-și amintească și de relațiile rinichilor cu ansamblul națiunii. Din cauza aceasta este Goethe atât de frecvent citat în Germania. Dacă un universitar dorește, de exemplu, în mod deosebit să demonstreze că este nu numai un erudit, ci și un spirit viu, deschis spre viitor, recomandabil este să facă referiri la scrieri a căror cunoaștere nu numai că îl onorează, ci care promit să îl onoreze și mai mult în viitor, cum ar fi niște acțiuni a căror valoare se apreciază de-a lungul timpului; în astfel de cazuri, citatele din Paul Arnheim se bucurau de o popularitate în creștere. E adevărat, excursurile pe care le întreprindea în ținutul științelor pentru a-și sprijini concepțiile sale generale nu răspundeau totdeauna celor mai stricte exigențe. Arătau, firește, că el stăpânea, jucându-se parcă, un domeniu de lecturi vaste, însă specialistul găsea invariabil în ele acele mici inexactități și înțelegeri distorsionate după care se recunoaște munca diletantului la fel de ușor cum, după cusătură, o rochie croită de croitoreasa de casă se deosebește de una care provine dintr-un atelier de renume. Doar că nu este permis să deducem că aceste aspecte îi împiedicau pe cunoscători să-l admire pe Arnheim. Experții surâdeau plini de infatuare; Arnheim le inspira respect ca un produs al vremurilor moderne, ca un om despre care scriau toate ziarele, un rege al economiei, ale cărui realizări, în comparație cu realizările intelectuale ale vârfurilor de odinioară, erau întru totul superioare; chiar dacă aveau dreptul să observe că ei înșiși în domeniul lor reprezentau cu totul altceva decât reprezenta el, se arătau totuși recunoscători, calificându-l drept un om plin de spirit, un geniu, sau pur și simplu un om universal, ceea ce printre specialiști este același lucru ca atunci când printre bărbați se spune despre o femeie că printre femei trece drept o frumusețe.

Cea de a treia cauză a celebrității lui Arnheim se cerea căutată în domeniul economicului. Se descurca destul de bine cu bătrânii și experimentații lupi de mare din domeniul financiar; când însă avea de încheiat vreo afacere importantă, se dovedea a fi fost mai isteț până și decât cei mai înrăiți dintre ei. La drept vorbind, ei nu făceau prea mare caz de el în calitatea lui de om de afaceri, și-l numeau „prințul moștenitor", spre a-l deosebi de tatăl lui, a cărui vorbire grosieră nu prea aducea a exercițiu de elocință, dar care tocmai din asemenea rațiuni adulmeca de la distanță și după semnele cele mai subtile unde era rost de o afacere serioasă. De tatăl său se temuseră și-i purtau venerație; dar când auzeau vorbindu-se de pretențiile filozofice cu care „prințul moștenitor" se raporta la categoria oamenilor de afaceri, și pe care le infiltra până și în conversațiile de afaceri, surâdeau. Era renumit pentru faptul că-i cita pe poeți în ședințele consiliilor de administrație, și susținea că economia și comerțul nu se deosebeau de celelalte activități omenești și că nu puteau fi tratate decât în cea mai strânsă interdependență cu toate problemele vitale, de factură națională, intelectuală și chiar spirituală. Cu toate acestea, chiar dacă surâdeau, nu puteau trece complet cu vederea faptul că Arnheim junior ajunsese să intereseze tot mai insistent opinia publică tocmai prin acele adaosuri la activitatea de afaceri. Știrile cu privire la persoana sa apăreau când în pagina economică, când în cea politică sau culturală a marilor ziare din toate țările, fie sub forma unei recenzii a vreunei lucrări scrise de el, sau a unei relatări despre vreo cuvântare remarcabilă pe care o ținuse undeva, anunțul că fusese primit de vreun suveran sau de vreo uniune artistică, iar în cercurile influente de industriași, care acționează în deplină tăcere în spatele ușilor închise, curând nu mai era nimeni despre care să se vorbească mai mult decât despre Arnheim. Acești domni guvernatori, consilieri, directori generali și directori de bănci, de uzine, de concerne, de mine și de companii maritime nu sunt în sinea lor manevranții meschini drept care sunt prezentați adesea. Lăsând la o parte spiritul lor foarte dezvoltat de clan, rațiunea internă a vieții lor o constituie banul, iar această rațiune are dinții sănătoși și stomacul solid. Erau cu toții convinși că lumea ar fi cu mult mai bună dacă ar fi pur și simplu lăsată pe seama jocului liber al cererii și ofertei mai degrabă decât pe seama tancurilor, baionetelor, maiestăților și diplomaților, care n-aveau nimic comun cu afacerile; dar lumea fiind cum este și cum o veche prejudecată vrea ca o viață care slujește întâi avantajele personale și abia în al doilea rând binele comun să fie considerată mai prejos decât spiritul de cavalerism și fidelitatea față de stat, cum în sfârșit comandamentele de stat au mai mare valoare morală decât cele private, ei erau primii care să țină seama de aceste adevăruri, și era de notorietate faptul că știau să obțină un frumos profit de pe urma avantajelor pe care le ofereau bunului public tratativele vamale conduse prin forța armată

și mobilizarea armatei împotriva grevi știlor. Odată înscrise pe calea aceasta, afacerile duc însă la filozofie, căci fără filozofie nu mai îndrăznesc astăzi decât criminalii să le mai facă rău semenilor săi; astfel ei se obișnuiră să vadă în Arnheim junior un fel de legat papal al intereselor lor. Cu toată ironia la care erau oricând dispuși față de înclinațiile sale, le era agreabil să aibă în el un om care putea să le reprezinte nevoile la fel de bine la o reuniune de episcopi ca la un congres de sociologie; în cele din urmă, el își câștigă asupra lor o influență comparabilă cu cea pe care o exercită o soție frumoasă și cultivată, care disprețuiește veșnica muncă de birou a soțului său, dar care este utilă în afaceri pentru că e unanim admirată. Sunt lesne imaginabile efectele filozofiei lui Maeterlinck sau Bergson aplicate la problemele prețului cărbunelui sau ale politicii cartelurilor pentru a aprecia efectul copleșitor exercitat de Arnheim asupra conferințelor industriașilor sau în birourile directoriale când apărea, fie la Paris, fie la St. Petersburg, fie la Cape Town ca trimis al tatălui său, și ale cărui intervenții trebuiau ascultate de la început până la sfârșit. Succesele lui în domeniul afacerilor erau pe cât de importante, pe atât de misterioase, și din toate acestea se născuse prestigiul său consacrat ca al unui om de cea mai mare însemnătate, întotdeauna cu mână bună în afaceri.

Ar mai putea fi înșirate multe despre succesele lui Arnheim. Asupra diplomaților, de exemplu, care abordau problemele economice, pentru ei străine, dar importante, cu circumspecția celor care au misiunea să îngrijească un elefant imprevizibil, față de care Arnheim se comporta cu nonșalanța unui gardian înnăscut. Asupra artiștilor, cărora le era arareori de folos, dar care aveau cu toate acestea sentimentul că se aflau în fața unui protector al artelor. În cele din urmă, asupra ziariștilor, care ar fi fost cinstit să fie amintiți în primul rând, întrucât ei erau cei care din admirație contribuiseră inițial la lansarea imaginii lui Arnheim ca personaj important, fără să fi băgat de seamă că lucrurile se prezentau tocmai pe dos; odată ce li șoptise astfel discret, li se părea că auzeau cum crește iarba timpului. Configurația succesului său era pretutindeni aceeași: aureolat de sclipirea magică a bogăției și de legenda cu privire la importanța sa, era în permanență în situația de a frecventa oameni care în domeniul lor îi erau superiori, cărora însă le era simpatic pentru că, în calitatea lui de *outsider*, demonstra cunoștințe uimitoare în specialitatea lor și îi intimida în măsura în care persoana lui reprezenta o legătură între lumea lor și alte lumi despre care ei nu-și putuseră forma nici o impresie. Astfel că devenise pentru el o a doua natură ca în fața unei societăți de specialiști să se prezinte ca un om desăvârșit, producând impresia unei entități impecabile. Câteodată cocheta cu ideea unei noi renașteri weimariene sau florentine a industriei și comerțului, a unei noi prosperități, sub influența unor personalități puternice, capabile să sporească bunăstarea

generală, care să fie calificate să întrunească în ființa lor înfăptuirile individuale ale tehnicii, științei și artei, fiind totodată apte de a le conduce de pe cele mai înalte poziții. O asemenea calificare își atribuia și sieși. Avea talentul de a nu se dovedi niciodată superior în vreun domeniu anume, demonstrabil, ci, grație unui anumit tip de echilibru fluid, autoregenerativ, de a se situa într-o poziție supremă în orice situație. După toate probabilitățile, aceasta reprezintă o calitatea funciară a omului politic; însă Arnheim era de asemenea convins de faptul că în discuție era o taină adâncă. O numea „taina întregului". Căci până și frumusețea unei persoane nu pare să constea în detalii și în calități demonstrabile, ci în acel ceva magic care deține capacitatea de a transforma până și micile defecte în amănunte care servesc scopului; la fel cum bunătatea și iubirea, demnitatea și măreția unei ființe sunt aproape independente de acțiunile acesteia, în măsură să le înnobileze pe toate. Căci, într-un fel tainic, în viață, întregul prețuiește mai mult decât detaliile. În timp ce oamenii mărunți reprezintă, oricum, suma virtuților și defectelor lor, omul distins conferă valoare propriilor calități. Iar dacă taina succesului constă în faptul că acesta nu poate fi explicat integral prin nici unul din meritele proprii și prin nici una din însușirile sale, existența unei asemenea forțe superioare oricărei manifestări constituie taina pe care se întemeiază tot ceea ce este grandios. Astfel se exprimase Arnheim într-una din cărțile sale, iar în momentul în care așternea pe hârtie această constatare ajunse să i se pară ca și cum ar fi apucat de pulpană hainei supranaturalul, fapt care răzbătu printre rânduri.

49

Primele contradicții între vechea și noua diplomație

Frecventarea unor persoane a căror distincție o constituia noblețea ereditară nu reprezenta pentru el o abatere de la regulă. Arnheim știa să-și umbrească propria distincție personală și se limita cu atâta modestie la pretenția de a aparține aristocrației spiritului, conștient de propriile merite, dar și de limitele sale, încât după o vreme purtătorii venerabilelor nume nobiliare păreau alături de el apăsați de povara ce le revenea, astfel încât lăsau impresia că ar fi avut spinarea încovoiată ca muncitorii. Diotima fu cea care observă cu minuție această stare de fapt. Ea înțelegea taina întregului cu sensibilitatea unui artist care-și vedea realizat visul vieții într-un chip atât de perfect încât nu ar mai fi fost cu putință nici o corectare sau completare.

Era acum iarăși întru totul reconciliată cu salonul pe care îl întreținea. Arnheim o avertizase să nu insiste asupra organizării formale; s-ar fi expus

astfel riscului ca interesele materiale triviale să dăuneze purității intențiilor; personal el punea mai mult preț pe salonul ei.

Șeful de departament Tuzzi, în schimb, își exprimă temerile că reuniunea avea să se înfunde în felul acesta într-un adevărat abis al vorbăriei.

El se așezase picior peste picior, împreunându-și deasupra mâinile slabe, negricioase, cu vinele proeminente; alături de Arnheim, corect îmbrăcat într-un costum de croială ireproșabilă din stofă, Tuzzi, cu barbișonul său fasonat și ochi meridionali, crea impresia unui hoț de buzunare levantin alături de un patrician negustător hanseatic. Reprezentau confruntarea a două tipuri de distincție personală, iar cea austriacă, întemeiată pe un gust rafinat și complex, permițându-și astfel un aer vag de neglijență, nu se considera câtuși de puțin ca fiind într-o situație de inferioritate. Șeful de departament Tuzzi avea un fel amabil de a se interesa de progresele înregistrate de Acțiunea Paralelă, ca și cum nu și-ar fi permis să afle el însuși și în chip nemijlocit ce se petrecea în casa lui.

— Ne-ar face plăcere să aflăm neîntârziat ce intenții aveți, spuse, privindu-și soția și pe Arnheim cu un surâs prietenos, menit să exprime, „în această privință eu nu sunt altceva decât un *outsider*".

În continuare remarcă faptul că acel demers comun la care se angajaseră soția sa și contele Leinsdorf începuse să provoace îngrijorări serioase în cercurile oficiale. Cu ocazia ultimului raport prezentat Maiestății Sale, ministrul tatonase terenul spre a afla care anume dintre manifestările prilejuite de jubileu ar fi beneficiat de înalta aprobare a suveranului, în ce măsură ar fi fost primit cu plăcere de către autoritatea imperială un plan care, anticipând cursul evenimentelor, ar fi urmărit conducerea unei campanii pacifiste internaționale; – căci, explica Tuzzi, o asemenea formulă ar fi reprezentat singurul mod posibil de a înțelege în termeni politici ideea unei Austrii Universale, așa cum fusese formulată de Alteța Sa. Însă Maiestatea Sa, cu înaltul său simț al responsabilității politice și rezerva sa, recunoscute pe plan mondial, își continuă Tuzzi relatarea, îndepărtase de îndată propunerea cu o remarcă energică: „Nu agreez ideea de a fi propulsat în lumina opiniei publice". Iar acum nimeni nu știa dacă aveau de-a face cu expresia categorică a unei opoziții a Maiestății Sale Imperiale, sau nu.

Acesta constituia modul discret în care Tuzzi comitea indiscreții cu privire la micile secrete profesionale ale funcției sale, ca un om care știe să le păstreze cu strictețe pe cele mari. Conchise acum spunând că ambasadele urmau să sondeze opiniile de la curțile străine, din moment ce atitudinea propriei curți imperiale nu era certă, cu toate acestea fiind necesar ca undeva să fie găsit un punct solid de plecare. Căci, în cele din urmă, din punct de vedere tehnic existau nenumărate posibilități, de la convocarea unei conferințe generale de pace, trecând printr-o reuniune a celor douăzeci de capete

încoronate, și până la decorarea pereților Palatului Păcii de la Haga cu fresce ale unor artiști austrieci sau la constituirea unei fundații pentru copiii și orfanii funcționarilor aceluiași palat. El aduse în acest punct în discuție opinia de la curtea Prusiei cu privire la anul jubiliar. Arnheim contestă faptul că ar fi deținut informații în această privință. Cinismul austriac îi repugna, el însuși, care se pricepea să converseze cu atâta eleganță, se simțea inhibat în prezența lui Tuzzi, ca un om care dorea să sublinieze că se cuvenea să-și mențină gravitatea și imparțialitatea atunci când în discuție erau afaceri de stat. În felul acesta se prezentau față de Diotima cele două moduri de urbanitate, două stiluri politice și de viață opuse, nu fără intenții de rivalitate. Dar dacă plasezi un ogar alături de un carlin, o salcie alături de un plop, un pahar de vin pe un câmp proaspăt arat sau un portret, nu într-o expoziție de artă, ci într-o corabie cu pânze – pe scurt, una lângă alta două forme de viață deopotrivă de rafinate, dar distincte, între ele se va crea un vid, se vor anula reciproc, efectul fiind o stare de maliție ridicolă și fără substrat. Lucrul acesta îl percepea Diotima cu ochii și cu urechile, fără să-l înțeleagă, și, speriată, căută să schimbe subiectul, explicându-i pe un ton hotărât soțului ei că ea intenționa să realizeze prin Acțiunea Paralelă în primul rând ceva remarcabil din punct de vedere intelectual și spiritual și că nu va permite ca orientarea acesteia să fie influențată decât de cerințele oamenilor cu adevărat moderni.

Arnheim constată cu recunoștință că ideea își redobândea demnitatea, căci, tocmai pentru că trebuia să lupte în anumite momente împotriva primejdiei de a se afunda, nu voia câtuși de puțin să glumească acum cu evenimentele care justificau într-un fel atât de grandios întâlnirile sale cu Diotima, tot astfel cum un om care se îneacă nu se gândește să se joace cu colacul de salvare. Însă spre propria sa surprindere, o întrebă pe Diotima, nu fără o expresie de îndoială în voce, la cine se gândea să devină vârful de lance al Acțiunii Paralele?

Desigur, respectiva decizie nu prinsese contur pentru Diotima; zilele acelea petrecute în compania lui Arnheim îi dăruiseră o asemenea abundență de sugestii și de idei, încât nu reușise încă să le separe. E adevărat că Arnheim repetase în câteva rânduri în fața ei că nu comitetele democratice prezentau importanță, ci niște personalități puternice și de mare anvergură, însă sentimentul ei la acele cuvinte fusese: tu și cu mine – ceea ce nu constituia nicidecum o decizie, nici măcar o reprezentare; probabil tocmai își amintise acest detaliu, constatând pesimismul pe care-l exprima tonul lui Arnheim, căci îi răspunse:

— Oare continuă să existe în zilele noastre ceva care să poată fi numit cu adevărat important și mare, astfel încât să merite să te implici să-l transpui în viață?

— E o caracteristică a vremurilor în care certitudinea lăuntrică a epocilor raționale s-a estompat, remarcă Arnheim, faptul că se ajunge doar anevoie la cristalizarea a ceea ce este cu adevărat important și mare.

Șeful de departament Tuzzi își coborâse ochii spre un fir de praf pe pantalonii săi, astfel încât surâsul său putea fi interpretat ca o aprobare.

— De fapt, ce ar trebui să fie? continuă Arnheim interogativ. Religia?

Șeful de departament Tuzzi își îndreptă acum surâsul spre înaltul cerului; Arnheim nu mai pronunțase, e drept, cuvântul acesta la fel de emfatic și de categoric ca data precedentă, în vecinătatea Alteței Sale, însă oricum îi accentuase cu gravitate sonoritatea.

Pentru a protesta împotriva surâsului soțului ei, Diotima interveni:

— De ce n-ar fi? Fie și religia!

— Firește; dar noi aici trebuie să convenim asupra unei decizii practice: ați luat în considerație faptul de a alege un episcop în comitetul care urmează să stabilească un țel actual pentru acțiune? Dumnezeu este în sensul cel mai profund al cuvântului inactual, anacronic; nu reușim să ni-l imaginăm în frac, proaspăt ras și pieptănat cu cărare, ci îl gândim patriarhal. Ce ar mai fi disponibil în afară de religie? Națiunea? Statul?

Diotima fu încântată la auzul acestei observații, căci de obicei Tuzzi considera statul un subiect de discuție între domni, care nu ar privi doamnele. Acum el tăcea, însă în ochii lui se citea că ar mai fi fost câte ceva de spus în privința aceea.

— Știința? întrebă Arnheim în continuarea ideii sale; cultura? Rămâne arta… Adevărul e că arta ar trebui să fie primordială în a oglindi unitatea existenței și ordinea ei interioară. Însă știm foarte bine ce spectacol ne oferă arta contemporană. O dezagregare generală; extreme fără conexiuni. Stendhal, Balzac și Flaubert au creat epopeea vieții noi, mecaniciste, sociale și spirituale, substratul demonic a fost descoperit apoi de Dostoievski, Strindberg și Freud; noi, cei care trăim în prezent, avem sentimentul pregnant că nu ne-a mai rămas nimic de făcut.

Aici interveni șeful de departament Tuzzi, spunând că el îl prefera pe Homer când voia să citească ceva solid, sau pe bunul Peter Rosegger.

Arnheim preluă sugestia.

— Ar trebui să adăugați și Biblia. Biblia, Homer și Rosegger sau Reuter ar fi de ajuns! De fapt, astfel ne aflăm în miezul chestiunii! Să presupunem că și-ar face apariția un nou Homer; să ne întrebăm cu întreaga sinceritate de care ne simțim în stare, am fi apți să-l ascultăm? Cred că ar trebui să recunoaștem că nu. Nu-l avem pentru că nici nu-i simțim lipsa!

Arnheim se simțea acum stăpân pe situație și continuă.

— Dacă am avea cu adevărat nevoie de el, l-am și avea! Căci, la o analiză atentă, în istoria lumii nu se întâmplă nimic negativ. Ce poate semnifica

faptul că tot ceea ce este cu adevărat grandios și esențial este mereu atribuit trecutului? Homer și Cristos n-au fost nicicând egalați, pentru a nici nu mai aduce în discuție faptul de a fi fost întrecuți vreodată; nu există nimic mai frumos decât *Cântarea cântărilor*. Goticul și Renașterea se ridică în fața timpurilor noi ca un lanț de munți la intrarea într-un ținut de câmpie; unde sunt astăzi marile figuri de conducători?! Cât de lipsite de suflu par până și faptele lui Napoleon în comparație cu cele ale faraonilor, opera lui Kant alături de cea a lui Buddha, a lui Goethe pe lângă cea a lui Homer! Dar la urma urmei trăim și trebuie să trăim pentru ceva anume; ce concluzie suntem nevoiți să tragem? Doar că…

În acest loc, Arnheim se întrerupse însă și se mulțumi să mărturisească faptul că ezita să formuleze acea concluzie: căci nu mai rămânea vreo alta decât aceea că tot ce era luat în serios și considerat ca fiind măreț n-avea nimic de-a face cu ceea ce constituie forța lăuntrică a vieții noastre.

— Iar aceasta ar fi ? întrebă șeful de departament Tuzzi; nu avea nimic de obiectat cu privire la aluzia că cele mai multe lucruri erau luate prea grav.

— Nimeni n-ar putea să elucideze în zilele noastre această întrebare, răspunse Arnheim. Problema civilizației nu poate fi rezolvată decât cu inima. Prin intrarea în scenă a unui om de factură nouă. Printr-o viziune profundă și printr-o voință impecabilă. Tot ceea ce a reușit să determine rațiunea a fost să dilueze grandoarea trecutului până la liberalismul din zilele noastre. Dar poate că viziunile noastre nu bat destul de departe și calculăm cu unități de măsură prea mici; fiecare moment poate fi cel al unei cotituri în istoria lumii!

Diotima fu pe punctul de a afirma că, aceasta fiind situația, n-ar mai rămâne nimic de întreprins pentru Acțiunea Paralelă. În mod straniu, fu captivată de viziunile sumbre ale lui Arnheim. Poate că acele „plicticoase teme școlare“ lăsaseră o urmă și o apăsau ori de câte ori se vedea obligată să citească fără încetare cărțile cele mai noi și să vorbească despre tablourile cele mai moderne; pesimismul în ce privește arta o scutise de multe variante de estetism care, de fapt, nici nu-i plăcuseră vreodată; cel privitor la știință îi atenuase spaima de civilizație, de supraabundența lucrurilor care meritau să fie cunoscute și care erau atât de influente. Astfel că judecata lui Arnheim cu privire la vremurile în care trăiau, oricât de puțin încrezătoare ar fi fost, era pentru ea o binefacere pe care o înțelese deodată ca atare. Inima ei era impresionată cât se poate de plăcut la gândul că melancolia lui Arnheim avea într-un fel legătură cu ea însăși.

50

Cum evoluează lucrurile. Șeful de departament Tuzzi se hotărăște să se edifice în privința lui Arnheim

Diotima ghicise. Din momentul în care Arnheim remarcase faptul că pieptul acestei luminate doamne, care citise cărțile sale pe tema sufletului, era agitat și tulburat de o forță cu neputință de ignorat, căzuse pradă unei timidități, pentru el până atunci cu totul străină. Pentru a ne exprima succint și în termenii în care el însuși constatase lucrurile: era timiditatea moralistului căruia deodată și pe neașteptate îi apare raiul pe pământ, iar dacă am vrea să-i împărtășim emoția, este suficient să ne imaginăm cum ar fi dacă în jurul nostru nu s-ar mai afla nimic altceva decât acest lac liniștit, albastru, în care plutesc bulgări mici, moi, de pene albe.

Considerat ca atare, omul moral este ridicol și dezagreabil, după cum se dovedește a fi mirosul pe care-l degajă acei oameni sărmani și resemnați, care declară că nu dețin nimic mai de preț decât propriul lor simț moral. Moralitatea are nevoie de misiuni importante, de la care să decurgă propria sa însemnătate, motiv pentru care Arnheim aspirase dintotdeauna la o complementaritate a firii sale înclinate spre moralitate în evenimentele mondiale, în istoria lumii, permițând ca întreaga sa activitate să se impregneze de ideologie. Conceptul său favorit era acela că ideile se cereau promovate înspre sferele puterii și că afacerile nu trebuiau abordate decât în interdependență cu chestiunile spirituale. Îi plăcea să descopere analogii în istorie, ca apoi să le confere o nouă vitalitate: rolul finanțelor în contemporaneitate i se părea similar cu cel al Bisericii Catolice, ca acela al unei puteri acționând din culise și care se prezenta totodată suplă și inflexibilă în raport cu puterile suverane; uneori el se vedea asemenea unui cardinal. Însă de data aceasta venise în Austria mai degrabă dintr-o extravaganță; și chiar dacă nu întreprindea niciodată, nici chiar din capriciu, vreun drum complet lipsit de un scop, de data aceasta nu-și putea nicidecum aminti ce anume declanșase planul acestei călătorii, de altminteri un plan important. Inspirația cu privire la acea venire părea ceva care se iscase din senin, o decizie instantanee. Probabil elementul acela mărunt de libertate, de neprevăzut, făcea ca nici măcar o vacanță la Bombay să nu-i fi produs o impresie mai exotică decât această îndepărtată metropolă de grai german, în care ajunsese. Gândul, de altfel de neconceput în Prusia, ca tocmai el să fie invitat să joace un rol major în Acțiunea Paralelă adăugase restul și îl plasase într-o stare de spirit dominată de fantezie ilogică, asemenea unui vis, al cărui caracter absurd nu-i scăpa înțelepciunii sale practice, fără să fi fost totuși în măsură să risipească farmecul feeriei. Ar fi putut probabil să-și rezolve afacerile de aici pe o cale mai simplă și mai directă, însă considera frecventele reveniri în oraș drept o vacanță și o odihnă de la

rigorile raţiunii, iar spiritul său de afaceri îl amendă pentru aceste evadări în lumea feeriei prin faptul că nota proastă la capitolul moralitate, pe care ar fi trebuit să şi-o acorde singur, se revărsă într-o decolorare cenuşie peste toate cele din jur.

Adevărul este că nu mai avu ocazia să se lanseze în asemenea consideraţii sumbre în prezenţa lui Tuzzi, fie şi numai pentru că şeful de departament Tuzzi îşi făcea apariţia în trecere, iar Arnheim fu nevoit să-şi distribuie remarcile printre persoanele cele mai diferite, pe care le găsea uimitor de receptive în această frumoasă ţară. În prezenţa Alteţei Sale califica tendinţa critică drept sterilă şi susţinea că epoca fusese desacralizată, după care lăsa să se înţeleagă că omul n-ar mai fi putut fi izbăvit din existenţa sa negativă decât prin valorile inimii, şi adăuga, pentru urechile Diotimei, că numai sudul Germaniei, cu abundenţa sa culturală, ar mai fi fost în stare să elibereze fiinţa germană şi poate chiar lumea întreagă de excesele raţionalismului şi de mania raţionalizării. Înconjurat de doamne, vorbea despre necesitatea de a organiza tandreţea lăuntrică pentru a mântui umanitatea de cursa înarmărilor şi de pierderea sufletului. Explica în faţa unui grup de specialişti afirmaţia lui Hölderlin, că în Germania nu mai existau oameni, ci doar specialişti. „Nimeni nu poate să realizeze nimic de seamă în profesia sa dacă nu are un ţel atotcuprinzător; şi cel mai puţin finanţistul!“ îşi încheie el expunerea.

Era ascultat cu plăcere, pentru că era agreabil faptul că un om care avea atâtea idei, avea de asemenea bani; iar circumstanţa că toţi cei care stăteau de vorbă cu el plecau cu impresia că o întreprindere cum era Acţiunea Paralelă reprezenta o chestiune cât se poate de suspectă, încărcată de cele mai primejdioase contradicţii spirituale, le întărea tuturor simţământul că nimeni altul n-ar fi fost mai bun să preia conducerea acestei aventuri.

În orice caz, şeful de departament Tuzzi n-ar fi putut, cu tot calmul de care dădea dovadă, ocupa un loc de frunte în diplomaţia ţării sale, fără să fi remarcat prezenţa consecventă a lui Arnheim în casa lor; oricum, nu reuşi să atribuie nici o semnificaţie acestei stări de fapt. Nu lăsă să se întrevadă nimic, căci un diplomat nu-şi dă niciodată pe faţă gândurile. Străinul îl irita în cel mai înalt grad, la modul personal, dar şi principal; Tuzzi considera o provocare faptul că acesta alesese salonul soţiei drept eclatant teatru de operaţii pentru cine ştie ce intenţii obscure. El nu credea nici un moment în asigurările Diotimei că nababul vizita atât de des oraşul imperial de pe Dunăre datorită congenialităţii sale cu atmosfera acelei străvechi culturi; Tuzzi se confrunta cu o problemă pentru a cărei soluţionare îi lipsea orice punct de sprijin, căci în relaţiile sale oficiale nu mai întâlnise până atunci niciodată un om de factura lui Arnheim.

De când Diotima îl informă că intenţiona să-i încredinţeze lui Arnheim o poziţie de conducere în Acţiunea Paralelă, deplângând faptul că Alteţa Sa

se opunea acestei intenții, Tuzzi fu cuprins de îngrijorare. El nu prețuia nici Acțiunea Paralelă, nici pe contele Leinsdorf, însă consideră ideea soției sale atât de stupefiant de lipsită de tact din punct de vedere politic, încât în clipa aceea avusese senzația că strădaniile sale de educație conjugală, depuse timp de ani de zile, se năruiseră ca un castel din cărți de joc. Șeful de departament Tuzzi folosise întocmai acea comparație în sinea sa, deși altminteri nu apela la similitudini ca fiind prea literare și, din punct de vedere social, dovedind o conduită socială fără pretenții; însă, de data aceasta era literalmente zguduit.

E adevărat, pe parcurs Diotima își consolidă poziția datorită obstinației ei. Devenise suav dojenitoare și începuse să vorbească despre un nou tip de oameni, care nu se arătau dispuși să abandoneze la modul pasiv responsabilitatea spirituală în ce privește evoluția lumii pe seama conducătorilor de profesie. Apoi aduse în discuție tactul feminin, care putea fi uneori un dar al clarviziunii, eventual apt de a scruta distanțe mai mari decât prin rutina profesională. În sfârșit, spuse ea, Arnheim era un european, un spirit cunoscut pe tot cuprinsul Europei, unde afacerile de stat nu erau suficient de europene, nici suficient pătrunse de spiritualitate, și că lumea n-avea să cunoască pacea decât atunci când un spirit universal austriac avea să o cuprindă, întocmai cum străvechea cultură austriacă cuprinsese acum diferitele popoare de pe pământul monarhiei. Nu mai îndrăznise niciodată până atunci să înfrunte atât de hotărât superioritatea soțului ei, ceea ce pentru șeful de departament Tuzzi constitui tocmai prilejul de a se liniști, căci nu atribuise niciodată strădaniilor nevestei sale vreo semnificație care ar fi depășit probleme cu croitoreasa; se delecta atunci când băga de seamă că alții o admirau și clasă și respectiva împrejurare cu bunăvoință, ca atunci când o femeie căreia îi plac culorile vii și-ar fi ales odată o panglică stridentă. Se mulțumi deci să-i repete cu o politețe gravă care erau motivele pentru care într-o lume a bărbaților era în mod evident exclus ca unui prusac să i se încredințeze puterea de a decide la vedere în afacerile Austriei, admițând de altminteri avantajele incontestabile de a fi frecventat de o personalitate singulară, asigurând-o pe Diotima că ar fi însemnat să-i interpreteze greșit scrupulele dacă ar fi fost să conchidă că lui nu i-ar fi prilejuit plăcere să-l vadă pe Arnheim oricât de des în compania ei. Spera în sinea sa că astfel avea să se ivească prilejul de a-i întinde o cursă acelui străin.

De-abia atunci când lui Tuzzi îi fu dat să asiste la faptul că Arnheim repurta pretutindeni succese, reveni la punctul de vedere că Diotima se arăta mult prea angajată alături de acest bărbat, fiind totodată nevoit să constate că ea nu mai respecta ca până atunci voința sa; îl contrazicea și îi considera îngrijorările simple himere. Hotărî deci, ca bărbat, să nu înfrunte dialectica unei femei, ci să aștepte ceasul când previziunea sa avea să triumfe de la sine. Se întâmplă însă că tocmai atunci să perceapă un imbold puternic. Într-o

noapte îl neliniști ceva, un plânset, ce părea că vine de departe; la început îl tulbură oarecum, mai degrabă datorită faptului că nu înțelegea ce se petrecea: însă din timp în timp depărtarea aceasta sufletească se reducea brusc, până când inchietudinea aceea ca o amenințare îi răsună de-a dreptul în urechi și tresări atât de violent din somn încât se regăsi așezat în capul oaselor în pat. Diotima era întinsă pe o parte și nu dădea nici un semn că ar fi fost trează, însă el simțea într-un fel că nu dormea. Îi șopti numele, își repetă chemarea și încercă, atingându-i ușor umărul cu degetele, să o determine să se întoarcă spre el. Însă îi zări fața ridicându-se în întuneric peste umăr, văzu că îl privea cu răutate parcă, cu o expresie de ostilitate, și îi fu limpede că plânsese. Nenorocul făcu însă că somnul adânc de dinainte îl cuprinse din nou pe Tuzzi, împingându-l greoi îndărăt pe pernă, iar chipul Diotimei plutea doar ca o distorsiune dureros de stridentă, pe care nu reușea deloc s-o descifreze.

— Ce e? mormăi el, adânc baritonal, cu glasul celui care adoarme, iar la urechi îi ajunse un răspuns clar, iritat, neplăcut, care se afundă în adâncurile somnului său și rămase acolo asemenea unei monede în apă, dând parcă semnale luminoase.

— Te agiți atât, încât nimeni nu poate să doarmă lângă tine! spuse Diotima cu glas aspru și răspicat; urechea lui prinse vorbele acelea, dar îl cuprinse de îndată din nou somnul, astfel încât nu mai fu în stare să răspundă la reproș.

Simțea doar că i se făcuse o mare nedreptate. Să poată dormi liniștit era după părerea sa una din principalele virtuți ale unui diplomat, căci constituia o condiție a oricărui succes. Era un subiect sensibil, iar remarca Diotimei îl impresionă ca o provocare. Înregistră anumite schimbări în ce o privea. Nici măcar în vis nu ar fi ajuns să o bănuiască pe soția lui de vreo infidelitate ca atare, dar nu mai există nici o îndoială că afrontul adus lui trebuia să fi fost în legătură cu Arnheim. Își continuă iritat odihna de noapte până la zi, iar de dimineață se trezi cu ferma hotărâre să clarifice lucrurile în legătură cu acea persoană care îl deranja.

51
Familia Fischel

Directorul Fischel de la Banca Lloyd era acel director de bancă, sau mai bine zis procurist de bancă, numit în postul de director, care uitase din motive, inițial obscure, să dea curs invitației ce îi fusese adresată din partea contelui Leinsdorf, și care ulterior nu mai fusese invitat. Până și acea primă invitație o datorase exclusiv soției sale Klementine. Klementine Fischel se

trăgea dintr-o familie de vechi funcționari, tatăl ei fusese președintele Curții Superioare de Conturi, bunicul, consilier cameral, iar trei dintre frații ei ocupau funcții înalte în diferite ministere. Cu douăzeci și patru de ani în urmă se căsătorise cu Leo Fischel din două considerente; în primul rând, pentru că familiile de înalți funcționari aveau uneori mai mulți copii decât avere, în al doilea rând din romantism, pentru că ei, spre deosebire de vederile limitate de economii dureroase ale casei sale părintești, profesiunea de bancher îi apăruse ca o vocație liberală și modernă, și pentru că socotea că o persoană cultivată din secolul al nouăsprezecelea nu se cădea să judece valoarea unui alt om după faptul dacă era evreu sau catolic; dimpotrivă, după cum se prezentau lucrurile la acea vreme, ea considera aproape ca o dovadă de rafinament de conduită faptul că ignora naivele prejudecăți antisemite ale vulgului obișnuit.

Sărmana de ea fu nevoită să constate ulterior că în întreaga Europă se trezise un spirit naționalist, și odată cu acesta un val de persecuții antisemite, care îl preschimbă, ca să spunem așa, în chiar brațele ei pe soțul ei dintr-un spirit liber, demn de stimă, în spiritul coroziv al descendentului unei rase străine și dușmănoase. La început se ridicase împotriva acestei situații cu întreaga indignare a unei „inimi generoase", dar cu anii fu tot mai zdruncinată de ostilitatea aceea naiv nemiloasă și mereu revenind împotrivă-i, și se văzu intimidată de prejudecățile generale. Fu silită chiar să ajungă să constate cum era mereu mai violent asaltată de contradicțiile care se iveau tot mai pregnant între ea și soțul ei – când, din motive pe care nu voise niciodată să le lămurească până la capăt, nu mai depăși funcția de procurist și pierdu orice perspectivă de a mai deveni vreodată cu adevărat director de bancă – ajunse chiar să-și explice ridicând din umeri unele lucruri care o răneau, spunându-și că Leo avea un caracter cu totul străin ei, deși nu-și renegă niciodată față de cei din afară principiile tinereții.

Aceste contradicții nu constau la drept vorbind în nimic altceva decât în lipsa de înțelegere; cum în multe căsnicii o așa-zisă nefericire firească iese la iveală de îndată ce ele încetează să fie orbitor de fericite. De când cariera lui Leo se împotmolise șovăind pe pozițiile unui șef de secție la bursă, Klementine nu mai reușea să-i scuze unele din particularități, spunându-și că el nu se instalase în apele liniștite ca o oglindă ale unui vechi birou ministerial, ci la „vârtelnița zumzăitoare a timpului", și cine ar putea spune dacă nu se căsătorise cu el tocmai din cauza acestui citat din Goethe?! Favoriții săi tunși scurt, care pe vremuri, împreună cu lornionul tronând pe mijlocul nasului, îi amintea de un lord englez cu cotlete, o făceau acum să se gândească la un simplu agent de bursă, iar manierismul său în gesturi și exprimare îi devenise de-a dreptul insuportabil. Klementine căutase la început să-i facă educație soțului ei, însă se izbi de niște dificultăți neobișnuite, căci

se vădi că nu există nicăieri pe lume un criteriu după care niște favoriți pe obraz pot să amintească în mod legitim de un lord sau de un misit, și dacă un lornion are un loc al său pe un nas care, însoțit de o anume mișcare a mâinii, să exprime entuziasm sau cinism. De altfel, Leo Fischel nici nu era omul care să permită o rafinare a conduitei sale. El declară că aceste critici prin care se încerca să fie transformat într-un consilier ministerial corespunzător idealului de frumusețe creștin germanic erau doar niște bufonerii mondene și respinse explicațiile ca fiind sub demnitatea unui om rațional, căci cu cât soția sa obiecta asupra unor amănunte, cu atât mai mult accentua el linia de conduită dictată de rațiune. În acest fel, casa familiei Fischel se transformă treptat în câmpul de luptă a două concepții despre lume.

Directorul Fischel de la Banca Lloyd filozofa cu plăcere, dar numai zece minute zilnic. Îi plăcea să recunoască faptul că existența omenească se întemeiază pe baze raționale, credea în rentabilitatea ei spirituală pe care și-o reprezenta conformă cu organizarea bine articulată a unei mari bănci și lua zilnic la cunoștință cu satisfacție de ceea ce citea în ziar cu privire la ultimele progrese. Această credință în liniile directoare ale rațiunii și progresului făcuseră cu putință ca multă vreme să treacă peste obiecțiile soției sale cu o ridicare din umeri sau cu un răspuns tăios. Însă cum ghinionul făcuse ca în cursul acestei căsnicii spiritul timpului să se abată de la vechile principii ale liberalismului, favorabile lui Fischel, de la marile idealuri ale liberei cugetări, demnității umane și liberului schimb, și pentru că rațiunea și progresul fuseseră înlocuite în lumea occidentală de teoriile rasiste și lozincile demagogice, nu rămase nici el neafectat de respectivele fenomene. La început negase pur și simplu această evoluție tot așa cum contele Leinsdorf obișnuia să nege anumite „manifestări dezagreabile cu caracter public"; aștepta ca ele să dispară de la sine, iar așteptarea constituie prima treaptă, încă abia perceptibilă, a torturii prin exasperare, pe care viața o lasă să apese asupra oamenilor cu o conștiință dreaptă. A doua treaptă se numește de obicei, și se numea astfel și în cazul lui Fischel, „otrava". Otrava este apariția, picătură cu picătură, a unor noi concepții în morală, artă, politică, în viața de familie, în ziare, reviste și relațiile sociale, care încă de la început este însoțită de un simțământ neputincios al irevocabilului și de negații iritate care nu se pot împiedica să recunoască într-o oarecare măsură tocmai faptele negate. Directorul Fischel nu fu scutit însă nici de cea de-a treia și ultima treaptă, în care aversele și rafalele noului se condensează într-o ploaie persistentă și cu timpul ajung una din torturile cele mai îngrozitoare pe care le poate îndura un om care nu dispune decât de zece minute pe zi pentru filozofie.

Leo începu să învețe în cât de multe privințe oamenii pot avea păreri diferite. Dorința de a avea dreptate, o nevoie care semnifică aproape același lucru cu demnitatea omenească, începu să celebreze adevărate excese în casa

Fischel. Acest impuls a produs de-a lungul secolelor mii de filozofii, opere de artă, cărți, fapte și alianțe în slujba unor admirabile cauze comune, și dacă acest impuls admirabil, dar în același timp fanatic și monstruos, trebuie să se mulțumească cu zece minute de filozofie a vieții sau cu discuții asupra problemelor fundamentale ale vieții casnice, atunci e inevitabil ca el să nu plesnească asemenea unei picături de plumb incandescent în nenumărate țăndări și ascuțișuri, capabile să rănească la modul cel mai dureros. Exploda astfel la întrebarea dacă o cameristă se cerea sau nu să fie concediată și dacă scobitorile se cuvenea sau nu să stea pe masă; dar, oricare ar fi fost motivul pentru care exploda, avea facultatea de a se reîntregi îndată în două concepții de viață, fiecare infinit de nuanțat și diametral opusă celeilalte.

În timpul zilei lucrurile mai mergeau cum mai mergeau, căci atunci directorul Fischel se afla la serviciu, noaptea însă era și el om ca toți oamenii, ceea ce înrăutățea considerabil relațiile sale cu Klementine. În stadiul complicat pe care l-au atins toate în actualitate, nu este posibil ca cineva să se simtă pe de-a întregul competent decât într-un singur domeniu, în cazul său domeniul respectiv era cel al acțiunilor și obligațiilor de bursă, motiv din care noaptea el înclina spre o anume condescendență. Klementine, dimpotrivă, se menținea agresivă și deloc dispusă la concesii, căci ea crescuse în atmosfera stabilă, dominată de sentimentul datoriei, a unei familii de funcționari și, în plus, conștiința statutului său social nu tolera camere de dormit separate, pentru a nu restrânge și mai mult spațiul într-un apartament și așa neîncăpător. Dormitoarele conjugale însă, când se mai stinge și lumina, îl pun pe un bărbat în situația unui actor care trebuie să joace în fața unei săli invizibile rolul generos, dar deja foarte uzat, al unui erou răcnind ca un leu. Or, de ani de zile, sala întunecată de spectacol în care se producea Leo nu se manifestase nici cu aplauze, oricât de vagi, nici cu cel mai vag semn de dezaprobare, și se poate afirma că o asemenea situație ar fi putut zdruncina până și nervii cei mai tari. Dimineața, la micul dejun, pe care, conform unei tradiții venerabile, îl luau împreună, Klementine era rigidă ca un cadavru congelat, iar Leo tremura tot de enervare. Până și fiica lor Gerda remarca de fiecare dată câte ceva din toate acestea și își imagina, plină de oroare și cu un dezgust amar, viața conjugală ca pe o încăierare de pisici în întunericul nopții.

Gerda avea douăzeci și trei de ani și constituia obiectul favorit al disputelor între cei doi genitori ai săi. Leo Fischel găsea că ar fi sosit timpul ca ea să înceapă să se gândească la o căsătorie avantajoasă. Gerda spunea dimpotrivă:

— Tu ești de modă veche, papá dragă, și își alesese prieteniile dintr-o liotă de tineri germani creștini de aceeași vârstă cu ea, care nu ofereau nici cea mai modestă perspectivă în ce privește posibilitatea de a întreține un cămin,

dar care, în schimb, îi disprețuiau pe capitaliști și susțineau că nici un evreu nu se dovedise niciodată în stare să se erijeze într-un mare simbol al umanității.

Leo Fischel îi considera niște derbedei antisemiți și ar fi vrut să le interzică accesul în casa lui, însă Gerda spunea:

— Tu nu înțelegi, papá, toate astea trebuie înțelese la modul simbolic, iar Gerda era o fată nervoasă și anemică, și se înfuria imediat îngrozitor când cineva nu se purta cu ea cu destule menajamente.

Astfel că Fischel îi tolera aceste relații, așa cum odinioară Odiseu fusese nevoit să-i tolereze pe pretendenții Penelopei în propria lui casă, căci Gerda era raza de soare în viața lui; însă nu le tolera în tăcere, așa ceva nu îi stătea în fire. El considera că știe singur foarte bine ce înseamnă morala și ideile largi, și afirma astfel cu orice prilej, pentru a exercita o influență pozitivă asupra Gerdei. Iar Gerda răspundea de fiecare dată:

— Da, tu ai avea pe de-a întregul dreptate, papá, dacă faptele în cauză n-ar trebui privite cu totul altfel decât procedezi tu acum!

Ce făcea Klementine când Gerda vorbea astfel? Nimic! Păstra tăcerea, cu o expresie de resemnare pe față, însă Leo putea fi sigur că, în spatele lui, ea avea să susțină capriciile Gerdei, ca și cum ar fi știut ce însemnau simbolurile! Leo Fischel avusese dintotdeauna toate motivele să afirme că mintea lui solidă evreiască îi era superioară celei a soției sale și nimic nu-l indigna mai tare decât să constate că ea profita de pe urma nebuniilor Gerdei. De ce tocmai el n-ar mai fi fost în stare, dintr-odată, să gândească modern? Era aici ceva îndreptat sistematic împotriva lui! Apoi își aducea aminte de ce se petrecea noaptea. Așa ceva nu mai constituia o lezare a onoarei sale, era de-a dreptul ca și cum i s-ar fi smuls onoarea din rădăcini! Noaptea, omul nu mai are pe el decât cămașa de noapte și sub ea numaidecât este caracterul lui. Nici cunoștințele, nici înțelepciunea profesională nu-l mai pot apăra. Întreaga sa persoană îi este atunci vulnerabilă. Nimic altceva. În acest caz, ce însemna faptul că, ori de câte ori venea vorba despre vederile germano-creștine, Klementine făcea o mutră ca și când el însuși ar fi fost un barbar?

Adevărul este că omul este o ființă care rezistă la fel de puțin la bănuieli pe cât ar rezista hârtia de mătase în ploaie. De când Klementine nu-l mai găsea frumos pe Leo, îl găsea insuportabil, și de când Leo se simțea suspectat de Klementine, se aștepta la fiecare prilej la o conspirație în propria lui casă. În plus, Klementine și Leo, ca toți cei care se lasă convinși de moralitate și de literatură, erau prizonierii prejudecății că ar fi fost dependenți unul de altul prin pasiunile, caracterul, soarta și acțiunile lor. În realitate, existența constă firește mai mult decât pe jumătate nu din acțiuni, ci din divagații, al căror înțeles este absorbit din opinii laolaltă cu obiecțiile corespunzătoare și din acumularea unor note impersonale din ceea ce se aude și se știe. Soarta

acestor doi soți depindea într-o mare măsură de o stratificare tulbure, densă, dezordonată de gânduri, care nu erau ale lor, ci țineau de opinia publică și care se schimbaseră odată cu aceasta, fără ca ei să se fi putut apăra de aceste schimbări. În comparație cu respectiva dependență, dependența lor personală reciprocă constituia doar o parte infimă, un reziduu supraapreciat într-un mod de-a dreptul demențial. În vreme ce ei se convingeau singuri că ar fi avut o viață personală și-și puneau reciproc în discuție caracterul și voința, dificultatea disperată consta în irealitatea acestei simple dispute, pe care ei o ascundeau prin toate manifestările posibile de nervozitate și proastă dispoziție.

Neșansa lui Leo Fischel era că el nici nu juca cărți, nici nu găsea vreo plăcere în a ieși cu fete frumoase, ci, obosit după serviciu, suferea de o aspirație pronunțată la viața de familie, în vreme ce soția lui, dimpotrivă, care nu avea nimic de făcut decât să constituie zi și noapte leagănul acestei familii, nu se mai lăsa înșelată de nici un fel de iluzii romantice. I se întâmpla uneori lui Leo Fischel să fie stăpânit de senzația de sufocare, atacat de o stare care nu permitea în nici un fel să fie analizată, dar care îl năpădea din toate părțile. El era o mică celulă activă în corpul social, care-și făcea conștiincios datoria, dar care era de peste tot alimentată cu seve otrăvite. Această stare de fapt depășea cu mult necesitățile lui în ce privește filozofia, astfel că începu – văzându-se lăsat în părăsire de partenera sa de viață, el însuși fiind un om în pragul bătrâneții, care nu găsea nici un motiv să renunțe la modalitățile raționale ale propriei tinereți – să bănuiască profunda nimicnicie a vieții sufletești, caracterul ei amorf, în care formele se schimbă veșnic, transformările încete și fără odihnă, în care toate se rotesc perpetuu într-o adevărată mișcare de revoluție.

Într-o astfel de dimineață, când gândurile îi fuseseră absorbite de probleme familiale, Fischel uitase să răspundă la invitația Alteței Sale și în numeroase din diminețile care urmaseră îi ajunseseră la urechi descrieri ale împrejurărilor care evoluau în cercul soției șefului de departament Tuzzi, care făceau să pară regretabil faptul că nu fusese valorificat un asemenea prilej pentru Gerda de a intra în cea mai selectă societate. Fischel însuși nu avea conștiința pe de-a-ntregul împăcată, întrucât propriul său director general și directorul Băncii Naționale frecventau aceste cercuri, însă, după cum este de notorietate, respingi cu atât mai energic reproșurile cu cât te simți mai intens la strâmtoare între vinovăție și inocență. De fiecare dată când Fischel încerca, cu superioritatea omului de acțiune, să ia în derâdere asemenea chestiuni cu iz patriotic, i se explica faptul că un expert în problemele financiare atât de onorat de contemporaneitate cum era Paul Arnheim gândea cu totul altfel în respectiva privință. Era uimitor cât de multe reușiseră să afle despre acest om Klementine și până și Gerda – care altminteri

contrazicea în mod firesc dorințele mamei sale – și cum, pe de altă parte, și la bursă se spuneau despre el unele lucruri remarcabile, Fischel se simțea constrâns la defensivă, căci el nu mai putea pur și simplu face față unei asemenea situații și nici nu voia să susțină despre un om cu asemenea relații de afaceri că nu ar fi trebuit să fie luat în serios.

Când însă Fischel se simțea constrâns într-o atitudine defensivă, aceasta îmbrăca la modul realist forma unei expectative, adică el păstra o tăcere cât mai impenetrabilă cu putință față de toate aluziile la familia Tuzzi, la Arnheim, la Acțiunea Paralelă și la propria lui pasivitate, culegea informații despre durata ședерii lui Arnheim și aștepta în taină să se întâmple ceva care să dezvăluie deodată lipsa de substanță a tuturor acestor combinații și să provoace prăbușirea totală a speculațiilor care se bucurau de un curs atât de ridicat la bursa familiei sale.

52

Șeful de departament Tuzzi constată existența unei lacune în funcționarea departamentului său

După ce luase hotărârea de a obține clarificări în legătură cu persoana doctorului Arnheim, șeful de departament Tuzzi avu curând satisfacția de a descoperi o lacună importantă în structura Ministerului Afacerilor Externe și ale Casei Imperiale, care constituia obiectul preocupărilor sale profesionale: nu deținea competența de a trata cu persoane precum Arnheim. El însuși nu citea în domeniul literaturii și artei, în afară de memorii, altceva decât Biblia, Homer și Rosegger, și se considera oarecum avantajat, căci se apăra astfel împotriva oricărei risipe intelectuale; dar aprecia că era o deficiență faptul că în departamentul afacerilor externe în ansamblul său nu se găsea nici o persoană care să fi citit vreo carte a lui Arnheim.

Șeful de departament Tuzzi fusese abilitat să-i poată convoca în biroul său pe ceilalți funcționari superiori ai departamentului, însă în dimineața de după noaptea tulburată de crizele de lacrimi se deplasase el însuși la șeful departamentului de presă, mânat de simțământul că problema pe care el considera că trebuie să o discute nu putea în mod foarte justificat să îmbrace un statut deplin oficial. Șeful departamentului de presă îl admiră pe șeful de departament Tuzzi pentru bogăția de detalii personale pe care acesta le cunoștea despre Arnheim, recunoscu că, în ce-l privește, auzise acest nume, dar respinse îndată presupunerea că persoana respectivă ar fi putut figura în fișele biroului său, întrucât, din câte își amintea, Arnheim nu constituise niciodată obiectul unei luări în considerație de natură oficială și, după cum era de înțeles, prelucrarea materialelor de presă nu cuprindea felul în care

înțelegeau să-și trăiască viața persoanele particulare. Tuzzi recunoscu că nici n-ar fi fost de așteptat altceva, dar făcu observația că granița între semnificația oficială și privată a persoanelor și fenomenelor nu mai putea fi stabilită totdeauna cu precizie, ceea ce șeful departamentului de presă găsi că reprezenta într-adevăr o remarcă foarte pătrunzătoare, la care ambii conducători de departamente căzură de acord să constate că erau confruntați cu o carență a sistemului de natură că contrarieze.

Era în mod evident o dimineață în care Europa își îngăduia un moment de liniște, căci cei doi șefi îl convocară pe directorul cancelariei și dispuseră deschiderea unui dosar care fu prevăzut cu inscripția *Arnheim, Dr. Paul*, chiar dacă rămase pentru moment gol. După directorul cancelariei urmară la rând șefii arhivei de documente și ai arhivei de fragmente din presă, care știură să spună pe dinafară și strălucind de competență că în registrele lor nu figura nici un Arnheim. În sfârșit fură convocați și referenții de presă, care trebuiau să prelucreze zilnic ziarele și să le prezinte superiorilor lor extrasele din presă, și cu toții arborară expresii foarte solemne când fură întrebați despre Arnheim și dădură asigurări că acesta era menționat foarte des și la modul favorabil în ziarele lor, dar nu fură în măsură să dea nici o informație în ce privea conținutul scrierilor sale, pentru că activitatea sa, după cum se grăbiră ei să sublinieze, nu era inclusă în sfera de probleme a rapoartelor oficiale. Reieși funcționarea ireproșabilă a mașinăriei Ministerului de Externe la simpla apăsare de buton și toți funcționarii părăsiră încăperea cu sentimentul că-și dovediseră într-o lumină bună seriozitatea profesională.

— Este întocmai cum v-am spus, se întoarse șeful departamentului de presă mulțumit către Tuzzi, nimeni nu știe nimic.

Cei doi șefi ascultaseră rapoartele, arborând surâsuri pline de demnitate, așezați – ca și cum ar fi fost preparați pentru eternitate de mediul în care se găseau, asemenea mușteloor în chihlimbar – în splendide fotolii de piele, pe covorul roșu și moale, pe fondul draperiilor roșii-întunecate ale ferestrelor înalte în camera alb-aurie, care data încă de pe vremurile Mariei Tereza și recunoscură că această lacună în sistem, pe care cel puțin o descoperiseră acum, avea să fie greu de suplinit.

— În departamentul nostru, se lăudă șeful acestuia, este prelucrată orice declarație publică, dar trebuie să trasăm o delimitare undeva în jurul noțiunii de „publică". Eu pot să garantez că o interjecție pe care orice deputat din vreun Landtag oarecare a emis-o în cursul anului curent poate fi localizată în mai puțin de zece minute în arhivele noastre și orice interjecție emisă în ultimii zece ani, în măsura în care se referă la politica externă, în cel mult o jumătate de oră. Acest fapt e valabil și pentru orice articol politic din vreun ziar; domnii din serviciul meu lucrează cu conștiinciozitate. Însă

acestea sunt declarații concrete, ca să spunem așa, făcute cu simțul răspunderii, care sunt legate de condiții, forțe și concepte ferme. Iar dacă mă întreb, în calitatea mea strict profesională, sub ce cuvânt-cheie ar trebui să înregistreze funcționarul nostru, care operează extrasele sau alcătuiește catalogul, un eseu al cărui autor, în calitate personală… Să spunem…, pe cine să-l numesc aici de exemplu?

Tuzzi pronunță, ca să-i vină în ajutor, numele unuia dintre scriitorii cei mai tineri care frecventau salonul Diotimei.

Șeful departamentului de presă își ridică privirea spre el cu aerul neliniștit al unuia care nu aude bine.

— Bine, să spunem; dar unde să trasăm granița între ceea ce se ia în considerație și ceea ce se trece cu vederea? Au existat până și poezii cu conținut politic. Înseamnă că orice versificator din această categorie…? Sau poate ar trebui doar autorii jucați la Burgtheater…?

Amândoi domnii râseră.

— Cum s-ar putea face la drept vorbind rezumate din ceea ce vor să spună oamenii de felul acesta, chiar dacă ar fi ei Schiller și Goethe?! Asemenea lucruri, dețin, firește, un înțeles mai înalt, dar dacă ar fi să gândim practic, se contrazic la fiecare al doilea cuvânt.

Între timp, celor doi domni le devenise limpede că se expuneau riscului să se implice în ceva cu totul „imposibil", cuvântul acesta fiind dublat și cu acea nuanță de ridicol social față de care diplomații au întotdeauna o susceptibilitate sporită.

— Nu putem să angajăm în minister o echipă întreagă de critici literari și teatrali, constată Tuzzi surâzând, însă, pe de altă parte, acum că ni s-a atras atenția, nu se poate nega faptul că asemenea oameni ar fi cu totul lipsiți de influență la formarea concepțiilor care domină astăzi în lume și că pe această cale acționează și în politică.

— În nici un minister de externe din lume nu se procedează astfel, îi veni în ajutor șeful departamentului de presă.

— Desigur. Însă o picătură după alta ajung să găurească o ditamai stânca. Tuzzi considera că această zicală exprima cât se poate de bine o anumită primejdie care s-ar fi putut să-l amenințe.

— Poate că ar mai trebui totuși să încercăm ceva de natură organizatorică?

— Nu știu, eu am anumite rețineri, spuse colegul său.

— Firește, nu mai puțin! adăugă Tuzzi. Către sfârșitul convorbirii începuse să aibă o senzație de disconfort, ca și cum i s-ar fi împleticit limba, și nu reușea să-și dea bine seama dacă lucrurile despre care discutaseră erau lipsite de sens sau nu aveau la urma urmei să se vădească drept o consecință a perspicacității pentru care era atât de renumit. Nici șeful departamentului de presă nu reușea să facă o distincție în problema respectivă, astfel că cei

doi domni se asigurară reciproc că urmau să mai discute împreună la o dată ulterioară.

Șeful departamentului de presă dădu dispoziția să fie comandate operele complete ale lui Arnheim pentru biblioteca ministerului, pentru a putea spune că se ajunsese la o anume concluzie în problema respectivă, iar șeful de departament Tuzzi se deplasă într-o secție politică a ministerului unde dispuse ca Legația din Berlin să fie însărcinată să transmită un raport amănunțit cu privire la persoana lui Arnheim. Acesta era singurul demers pentru moment, iar până când avea să-i parvină raportul nu o avea la dispoziție decât pe soția sa de la care să se informeze despre Arnheim, ceea ce îl impresionase cu totul neplăcut. Își amintea de formula lui Voltaire după care oamenii recurg la cuvinte doar pentru a-și ascunde gândurile și se folosesc de gânduri doar pentru a-și justifica nedreptățile. Desigur, astfel fusese dintotdeauna diplomația. Dar faptul că un om vorbea și scria atât de mult, cum proceda Arnheim, pentru a-și ascunde în spatele cuvintelor adevăratele intenții, îl neliniștea ca ceva nou ce se cerea lămurit până la urmă.

53

Moosbrugger este transportat într-o altă închisoare

Christian Moosbrugger, asasinul prostituatei, fusese dat uitării la puține zile după ce încetaseră să mai apară în ziare știrile despre procesul ce-i fusese intentat și interesul opiniei publice se îndreptase către alte subiecte. Doar un cerc de experți se ocupa mai departe de el. Apărătorul său introdusese o cerere de recurs în anulare, ceruse o nouă examinare a stării mintale a clientului său și mai luase și alte măsuri: execuția fusese amânată până la o dată indefinită și Moosbrugger fusese transportat într-o altă închisoare.

Măsurile de precauție luate cu acest prilej îl măguliseră; puștile încărcate, oameni mulți, lanțuri la mâini și la picioare: i se acorda atenție, le era frică de el, iar lui Moosbrugger îi plăcea. Când urcă în duba închisorii, privise în jur căutând semnele admirației generale, încercând să întâlnească privirile mirate ale trecătorilor. Vântul rece care sufla în stradă i se juca în păr, se simțea slăbit în aerul acela rece. Două secunde doar; apoi un jandarm îl împinsese de la spate, ca să-l urce în mașină.

Moosbrugger era un om vanitos; nu-i plăcea să fie împins; se temea ca paznicii să nu-l lovească, să nu strige la el sau să râdă de el; uriașul acesta înlănțuit nu mai îndrăzni să le arunce celor care-l escortau nici o privire și se împinse cu de la sine putere până în peretele din față al dubei.

De moarte însă nu se temea. În viață trebuie să înduri multe, care, în mod cert te fac să suferi mai mult decât spânzurătoarea, și la urma urmei

nu are prea mare importanță dacă trăiești câțiva ani mai mult sau mai puțin. Mândria pasivă a unui om care fusese închis multă vreme îl determina să nu se teamă de pedeapsă; dar de altfel nici nu se agăța de viață. La ce-ar fi putut să mai țină în viață? Doar nu la vântul de primăvară, la drumurile largi de țară sau la lumina soarelui? Nu fac decât să te obosească, să asuzi, să te simți murdar de praf. Nimănui nu-i place așa ceva, nimănui dintre cei care cunosc bine toate aceste stări. „Să poți spune", gândea Moosbrugger, „ieri am mâncat acolo în colț la cârciumă o friptură de porc pe cinste!" Chiar că ar fi fost ceva! Dar și la o asemenea plăcere se putea renunța. Ce l-ar fi bucurat ar fi fost ceva care să îi creeze o satisfacere a ambiției sale, care dintotdeauna nu se confruntase decât cu insulte stupide. Acum, așezat pe banchetă, simțea în tot corpul smuciturile nedeslușite ale roților; dincolo de zăbrelele ușii alunecau tot mai în urmă pietrele caldarâmului, camioanele cu mărfuri rămâneau în urma lor, uneori se vedeau bărbați, femei, copii, clătinându-se pieziș printre zăbrele, de departe, din urmă, se apropie o trăsură, crescu, venea tot mai aproape, începu să împroaște viață așa cum țâșnesc scânteile din nicovala unui fierar, capetele cailor păreau că vor să străpungă ușa dubei, pe urmă ropotul copitelor și fâșâitul molatic al cauciucurilor de la roți trecură pe lângă peretele dubei. Moosbrugger își întoarse încet capul și privi iarăși tavanul dubei, acolo unde se întâlnea cu peretele lateral. Larma de afară foșnea, zvâcnea; era acum întinsă ca o pânză peste care pâlpâia din loc în loc umbra cine știe cărei întâmplări. Moosbrugger trăia acest drum cu duba ca pe o schimbare, fără să dea prea multă atenție conținutului împrejurării. Între două timpuri întunecoase și odihnitoare de temniță se strecurase un sfert de ceas de timp înspumat, opac, alb. Tot astfel își simțise totdeauna libertatea. La drept vorbind, nu ca pe ceva aparte de frumos. „Toată povestea cu ultima masă", cugetă el, „cu preotul închisorii, călăii și sfertul de oră până când se termină totul, nici astea nu aveau să fie altfel; vor aluneca pe roțile lor tot mai aproape, tot timpul, ca acum, ai să ai de furcă, să nu te răstoarne de pe bancă zdruncinăturile și nici n-ai să vezi și să auzi prea multe, cu toți oamenii care ți se tot învârt în jur. Partea cea mai folositoare are să fie când o să ai în sfârșit liniște după toate chestiunile astea!"

Superioritatea unui om care s-a eliberat de dorința de a trăi este foarte mare. Moosbrugger își amintea de comisarul care-l anchetase primul, atunci la poliție. Fusese un om pe cinste și care vorbea încet.

— Uite ce, domnule Moosbrugger, spusese acela, te rog frumos: lasă-mă să am și eu succesul meu în cazul acesta!

Iar Moosbrugger îi răspunsese:

— Bine, dacă vreți să aveți succes, hai să întocmim acum procesul-verbal.

Mai târziu judecătorul nu voise să creadă, dar comisarul confirmase în fața judecății.

— Chiar dacă nu vrei din proprie inițiativă să-ți ușurezi conștiința, atunci lasă-mi cel puțin mulțumirea personală că o faci de hatârul meu.

Comisarul repetase aceste cuvinte în fața completului de judecată, astfel încât până și președintele surâse prietenos, iar Moosbrugger se ridică în picioare.

— Toată considerația față de această declarație a domnului comisar de poliție! trâmbiță el cu glas răsunător și adăugă cu o înclinare elegantă: deși domnul comisar s-a despărțit de mine cu cuvintele: „Cred că n-o să ne mai vedem niciodată", uite că am totuși onoarea și plăcerea de a-l revedea astăzi pe domnul comisar.

Surâsul cu care-și confirma buna lui părere despre sine însuși îi lumină fața lui Moosbrugger, uitându-i cu totul pe soldații care-i ședeau în față, la fel de zdruncinați de hurducăturile dubei.

54

În conversația cu Walter și Clarisse, Ulrich se arată a fi un reacționar

Clarisse îi spuse lui Ulrich:

— Trebuie făcut ceva pentru Moosbrugger, asasinul acesta are simț muzical!

Ulrich recupera în sfârșit într-o după amiază-liberă vizita pe care fusese împiedicat s-o facă prin arestarea sa atât de bogată în consecințe.

Clarisse îl prinsese de reverul hainei; Walter stătea alături de ei cu o expresie nu pe de-a-ntregul sinceră pe față.

— Ce vrei să spui: simț muzical? întrebă Ulrich surâzând.

Clarisse luă o expresie amuzat rușinată. Era ceva involuntar. Era ca și cum rușinea i-ar fi apărut prin trăsăturile chipului și trebui să-și încordeze veselă fața ca să și-o rețină. Eliberă mâna de pe rever.

— Nimic deosebit, spuse. Ai devenit acum un om influent!

Nu era întotdeauna ușor să o înțelegi.

Iarna izbucnise la un moment dat, apoi stagnă. Aici, dincolo de porțile orașului, era încă așternută zăpadă; câmpuri albe și printre ele, ca o apă întunecată, solul negru. Soarele se revărsa pretutindeni deopotrivă. Clarisse purta o jachetă portocalie și o căciuliță albastră de lână. Ieșiră toți trei la plimbare și aici, în mijlocul naturii care se redeșteptase confuz, Ulrich trebuia să-i explice scrierile lui Arnheim. Era vorba acolo de serii algebrice și de inele de benzol, de concepția materialistă a istoriei și de cea universalistă, de pilonii de susținere a podurilor, de dezvoltarea muzicii, de bazele funcționării automobilului, de Hata 606, de teoria relativității, de teoria atomică

a lui Bohr, de sudura autogenă, de flora din Himalaya, de psihanaliză, de psihologia individuală, de psihologia experimentală, de psihologia fiziologică, de psihologia socială și de toate celelalte realizări care împiedică vremurile care s-au îmbogățit de pe urma lor să producă oameni buni, integri și integrabili. Însă toate acestea interveneau într-un fel foarte liniștitor în scrierile lui Arnheim, căci el își asigura cititorii că tot ceea ce nu se înțelegea nu însemna decât un exces al puterilor raționale sterile, în vreme ce adevărul era în continuare lucrul simplu, demnitatea omenească și instinctul spre adevărurile transcendente, la care oricine putea aspira dacă trăia simplu și era în concordanță cu astrele.

— Mulți susțin astăzi ceva asemănător, îi explică Ulrich, însă Arnheim este crezut, pentru că oamenii și-l închipuie ca pe un om mare și bogat, care în mod cert știe despre ce vorbește, care a fost el însuși pe Himalaya, care posedă automobile și are posibilitatea să poarte inele de benzol, câte dorește!

Clarisse vru să știe cum arată inelele de benzol: păstra o amintire nelămurită despre inelele de carneol.

— Ești totuși o femeie fermecătoare, Clarisse! afirmă Ulrich.

— Slavă Domnului, ea nu are nevoie să înțeleagă toate nonsensurile chimice! îi luă Walter apărarea; apoi sări întru apărarea scrierilor lui Arnheim, pe care le citise. Nu ar fi pretins că Arnheim ar fi fost cel mai bun imaginabil, totuși era cel mai bun dintre cei pe care prezentul îi dăduse la iveală; reprezenta spiritul nou! Știința ireproșabilă, sigur, dar, în același timp, depășind limitele științei! Astfel plimbarea se termină. Rezultatul final pentru ei toți fu că se udară la picioare, că mintea le era iritată, ca și cum crenguțele subțiri ale copacilor strălucind dezgolite în soarele iernatic le-ar fi rămas înfipte în retină, alegându-se în același timp cu pofta vulgară de cafea caldă și cu senzația dezolării omenești.

Zăpada li se topea aburind de pe încălțăminte, Clarisse se bucura că avea să se facă murdărie în cameră, iar Walter își ținea toată vremea buzele puternice, de o senzualitate feminină, strânse, căci căuta ceartă. Ulrich le povesti despre Acțiunea Paralelă. Când ajunseră la Arnheim începură din nou să se certe.

— Am să-ți spun ce am împotriva lui, repetă Ulrich. Omul de știință este astăzi o chestiune cu totul inevitabilă; nu poți să nu vrei să știi! Nicicând nu a fost atât de mare diferența între experiența unui expert și cea a unui profan ca în zilele noastre. Competența unui maseur sau a unui pianist o remarcă oricine; astăzi nu mai scoți nici un cal pe pista de curse fără antrenamente speciale. Doar în problemele care țin de ființa omenească se mai crede oricine chemat să ia hotărâri și o veche prejudecată susține că te naști și mori ca om! Dar, de când știu că femeile de acum cinci mii de ani scriau

cuvânt cu cuvânt aceleași scrisori iubiților lor cum se scriu astăzi, nu mai pot citi nici o singură asemenea scrisoare fără să mă întreb dacă într-o bună zi n-ar trebui să se schimbe lucrurile!

Clarisse se arăta înclinată să cadă de acord. Walter, dimpotrivă, surâdea ca un fachir care nici nu clipește când i se înfige un ac de pălărie în obraz.

— Ceea ce nu înseamnă nimic altceva decât că până se mai schimbă lucrurile, tu refuzi să fii om! obiectă el.

— Cam așa. Îți creează parcă o senzație neplăcută de diletantism!

— Dar am să conced asupra unui lucru cu totul diferit, continuă Ulrich după ce rămase un timp pe gânduri. Experții nu vor ajunge niciodată până la capăt. Nu numai că în zilele noastre n-au dat de capăt; nici măcar nu pot să-și imagineze cum ar arăta încununarea activității lor. Poate că sunt incapabili să-și dorească o finalizare. Poți, de exemplu, să-ți închipui că omul va continua să aibă suflet din moment ce a învățat să-l înțeleagă și să-l stăpânească pe de-a-ntregul din punct de vedere biologic și psihologic? Cu toate acestea, ne străduim să ajungem la această condiție! Aici este necazul. Cunoașterea este o conduită, o pasiune. La urma urmei, o atitudine nepermisă: precum dipsomania, erotomania și mania homicidă, tot astfel pasiunea irezistibilă de a cunoaște dă naștere unui caracter care nu mai este echilibrat. Nu e deloc bine spus că cercetătorul urmărește adevărul, adevărul îl urmărește pe el. Omul suferă de pe urma lui. Adevărul este adevărat, iar fapta este reală, fără să le pese de om: el suferă pur și simplu de patima lor, de beția realității, care îi marchează caracterul și nu-i mai pasă absolut deloc dacă din descoperirile lui va ieși la iveală ceva întreg, omenesc, desăvârșit sau dacă de fapt va mai ieși orice la iveală. Este o ființă contradictorie, o ființă care suferă și care e în același timp monstruos de activă și energică!

— Și? întrebă Walter.

— Ce vrei să spui?

— Doar nu vrei să susții că putem lăsa lucrurile astfel?

— Aș vrea să las lucrurile astfel, spuse Ulrich calm. Concepția noastră despre mediul în care trăim, dar și despre noi înșine, se schimbă de la o zi la alta. Trăim într-o vreme a tranzițiilor. Poate, dacă nu abordăm problemele noastre cele mai profunde mai bine decât am făcut-o până acum, vremea aceasta va dura până la sfârșitul planetei. Totuși, dacă suntem lăsați în întuneric, nu trebuie să începem să cântăm, ca un copil căruia i s-a făcut frică. Tocmai ceea ce facem este un cântec de acest gen, de frică, pentru a ne purta ca și când am ști cum trebuie să ne comportăm pe lume; poți să țipi din toate puterile, tot de frică o faci! În mod suplimentar, sunt convins de un lucru: o ducem tot într-un galop! Suntem încă departe de țintele noastre, ele nu se apropie, nici măcar nu le întrezărim, vom rătăci drumul de multe ori în

continuare și va trebui să schimbăm caii; însă într-o bună zi – poimâine sau peste două mii de ani – orizontul va începe să se lichefieze și se va revărsa asurzitor peste noi!

Se lăsase amurgul. „Nimeni nu-mi poate vedea chipul acum", gândea Ulrich. „Nici eu însumi nu știu dacă nu cumva mint." Vorbea cum vorbește cineva într-o clipă când nu mai este sigur de sine însuși și care rezumă rezultatele unor decenii de certitudine. Își amintea că în esență visul acesta de tinerețe pe care îl derula acum în fața lui Walter era demult găunos pe dinăuntru. Nu voia să continue să vorbească.

— În concluzie, răspunse Walter aspru, susții că trebuie să renunțăm la orice sens al vieții?

Ulrich îl întrebă de ce ar mai fi avut nevoie la urma urmei de un sens? După câte putea constata, se puteau descurca și fără vreun sens.

Clarisse chicoti. Nu o făcea cu răutate, întrebarea doar i se păruse nostimă.

Walter aprinse lumina, căci nu vedea nici o justificare ca Ulrich să se folosească în fața Clarissei de avantajul omului ascuns în întuneric. O lumină orbitoare și iritantă se revărsă peste cei trei.

Ulrich se încăpățâna să explice:

— Lucrul de care avem nevoie în viață este doar convingerea că propriile tale afaceri merg mai bine decât cele ale vecinului. Adică: pictura ta, matematica mea, copiii și nevasta nu mai știu cui; tot ceea ce îi dă unui om asigurarea că el nu e deloc, în nici un fel, o ființă neobișnuită, dar care în felul acesta de a nu fi deloc o ființă neobișnuită e totuși fără pereche!

Walter nu se așezase din nou. Îl stăpânea neliniștea. Triumful. Strigă:

— Îți dai seama de ce spui? Să te strecori! Ești un adevărat austriac. Faci apologia filozofiei naționale a Austriei despre faptul de a te descurca în vreun fel!

— Poate că nici nu pe atât de rău pe cât crezi tu, îi dădu replica Ulrich. S-ar putea ca de la o aspirație pasionantă spre luciditate și precizie sau frumusețe să se ajungă la situația în care preferi să te descurci cumva decât să depui toate eforturile în spiritul cel nou! Te felicit pentru a fi descoperit misiunea mondială a Austriei.

Walter vru să răspundă. Se vădi însă că izbucnirea de simțăminte care-l făcuse să se ridice în picioare nu era doar de triumf, ci – cum ar trebui formulat? – și dorința de a părăsi încăperea un moment. Ezită între aceste două dorințe. Însă cele două nu se lăsau îmbinate și privirea îi alunecă de la ochii lui Ulrich la calea spre ușă.

Când fură singuri, Clarisse spuse:

— Asasinul respectiv are simț muzical. Adică – aici se opri, apoi continuă, tainic: Nu am cum să-ți explic, dar tu trebuie să faci ceva pentru el.

— Adică, ce ar trebui să fac?

— Să-l pui în libertate.

— Aiurezi?

— Doar nu gândești serios în felul în care vorbești acum cu Walter?! întrebă Clarisse, și ochii ei păreau să-l împingă spre un răspuns al cărui înțeles el nu era în stare să-l ghicească.

— Nu știu ce vrei, la urma urmei? spuse el.

Clarisse îi privea încăpățânată buzele; apoi reluă:

— Ar trebui totuși să faci ce-am spus eu; te-ar schimba și pe tine radical.

Ulrich o privea atent. Nu înțelegea prea bine. Probabil că nu fusese atent la ceva din ce spusese ea; o comparație sau vreun „ca și cum", care ar fi dat înțeles spuselor ei. Suna foarte ciudat să o audă vorbind acum atât de natural fără ca el să-și dea seama de înțelesul adevărat al vorbelor ei, era ca și cum ar fi fost vorba de o întâmplare cotidiană pe care o experimentase ea.

Însă tocmai atunci se întoarse Walter.

— Sunt gata să recunosc, începu el.

Întreruperea atenuase asprimea discuției. Se așeză iarăși pe taburetul de la pian și își privea acum mulțumit pantofii, pe care se prinsese puțin pământ. Reflectă: „De ce nu se lipește deloc pământ de pantofii lui Ulrich? Pământul este ultima salvare pentru omul european".

Ulrich însă privea picioarele lui Walter pe deasupra pantofilor acestuia; prietenul său purta ciorapi negri de bumbac, iar forma lipsită de frumusețe era cea a unor picioare moi de fată tânără.

— Trebuie să știm să prețuim atunci când un om din zilele noastre se străduiește să fie un om întreg, spuse Walter.

— Așa ceva nu mai există, își exprimă părerea Ulrich. N-ai decât să-ți arunci privirea în ziar. Vei putea constata că e plin de lucruri de neînțeles, de o opacitate nemăsurată. E vorba acolo de atât de multe lucruri, încât ar depăși puterea de înțelegere a unui Leibniz. Dar nici nu ne mai dăm seama de asemenea fapte; am ajuns și noi altfel. Acum nu mai e vorba de un om întreg care să stea în fața unei lumi întregi, ci de ceva omenesc și care se mișcă într-un mediu de cultură generală.

— Foarte adevărat, replică Walter de îndată. Nu mai există de fapt o cultură integrală în înțelesul pe care i-l dădea Goethe. Dar tocmai din acest motiv există în zilele noastre față de orice idee o idee contrară și pentru orice înclinație o înclinație contrară. Fiecare faptă și contrariul acesteia își găsesc astăzi în intelect temeiurile cele mai subtile, cu care pot fi deopotrivă apărate sau condamnate. Nu înțeleg cum poți să iei apărarea acestei stări de lucruri! Ulrich ridică din umeri.

— Trebuie să ne retragem cu totul, șopti Walter.

— Sau pur și simplu să ne continuăm drumul, îi replică prietenul său. Poate suntem pe calea spre un imperiu de termite sau spre oricare altă diviziune păgână a muncii.

Ulrich remarcă în sinea lui că ar fi fost în egală măsură de ușor să cadă de acord sau să conteste. În politețe disprețul era la fel de vizibil precum o trufanda în aspic. Știa că afirmația din urmă avea să-l irite pe Walter, însă el începea să-și dorească să ajungă odată să stea de vorbă cu cineva cu care să poată să fie în întregime de acord. Astfel de discuții avuseseră odinioară loc între ei doi. În asemenea împrejurări cuvintele sunt smulse din piept cu o forță tainică și nici unul nu-și greșește ținta. Când, dimpotrivă, cineva vorbește în silă, ele se înalță ca o ceață de pe un câmp înghețat. Îl privi pe Walter fără resentiment. Era sigur că și interlocutorul său avea senzația că prin această discuție, cu cât dura mai mult, cu atât era mai zdruncinat în propriile-i convingeri și că dădea vina pe el. „Tot ce gândim este fie simpatie, fie antipatie", chibzui Ulrich. O clipă lucrul acesta îi apăru cu atâta claritate ca fiind adevărat, încât simțea o apăsare trupească, asemenea legănărilor și atingerilor unor oameni înghesuiți laolaltă. Își ridică ochii spre Clarisse.

După toate aparențele, Clarisse încetase de mult să mai asculte; ridicase la un moment dat ziarul care era întins pe masă în fața ei; apoi începuse să se examineze singură, să vadă de ce acest gest îi provocase o atât de mare plăcere. Simțea acea opacitate nemăsurată, de care vorbise Ulrich, acolo în fața ochilor și în ziarul din mâinile ei. Brațele îi depliau întunecimea și se deschideau ele însele. Alcătuiau împreună cu trunchiul două brațe ale unei cruci, și între ele atârna ziarul. Aceasta era plăcerea, însă cuvintele care să o descrie nu răsăreau din sinele său. Știa doar că privea ziarul, fără să citească ceva, și că avea simțământul că în Ulrich se ascunde ceva barbar, tainic, o forță înrudită ei înseși, fără să poată înțelege ceva mai precis. Buzele i se întredeschiseră ca și când ar fi vrut să surâdă, însă totul se petrecuse fără să conștientizeze, doar într-o încordare, plină de stupoare și destinsă totodată.

Walter continuă cu glas scăzut:

— Ai dreptate când spui că în zilele noastre nu mai este nimic serios, rațional sau măcar inteligibil; dar de ce nu vrei să înțelegi că tocmai raționalitatea asta sporită și care contaminează totul este blamabilă. În toate creierele s-a instalat dorința de a deveni tot mai rațional, de a raționaliza și compartimenta mai mult ca oricând viața și, în același timp, neputința de a ne mai gândi la ce vom ajunge când vom cunoaște, vom diseca, vom tipiza, vom transforma în mașini și vom norma totul. Lucrurile nu pot continua în acest fel.

— Ei bine, răspunse Ulrich indiferent, creștinul de pe vremea călugărilor trebuia să fie credincios, deși el nu-și putea imagina decât un cer care, cu norii și harfele sale, era oarecum plicticos; iar noi ne temem de cerul rațiunii, care

ne amintește de riglele, băncile cu speteze drepte și înfricoșătoarele demonstrații făcute cu creta la vremea școlii.

— Am senzația că urmarea va fi un exces neînfrânat de fantasmagoric, adăugă Walter gânditor.

Era o mică lașitate și o viclenie în această remarcă. Își aminti de acea misterioasă antiraționalitate care exista în Clarisse, și în timp ce vorbea despre rațiunea care împingea spre excese, se gândea la Ulrich. Ceilalți doi nu-și dădeau seama de intențiile sale, ceea ce provoca suferința și triumful celui neînțeles. Ar fi vrut cu adevărat să-l roage pe Ulrich ca atâta vreme cât mai rămânea în oraș să nu-i mai calce în casă, dacă așa ceva ar fi fost posibil fără a stârni o revoltă din partea Clarissei.

Astfel că cei doi bărbați o priveau acum tăcuți pe Clarisse.

Își dădu seama deodată că ei nu se mai certau, se frecă la ochi și clipi prietenoasă către Ulrich și Walter, care, scăldați în lumina gălbuie, ședeau profilându-se pe geamurile albăstrite de seară ale ferestrei asemenea unor figuri într-o vitrină de sticlă.

55
Soliman și Arnheim

Asasinul Christian Moosbrugger mai avea însă și o a doua susținătoare. Problema vinovăției sau a suferințelor sale îi frământase cu câteva săptămâni înainte inima la fel de însuflețit cum făcuse și cu inimile multor altora și ea își formase despre acest caz o părere care se deosebea întru câtva de cea a tribunalului. Numele Christian Moosbrugger într-un fel îi plăcea, își imagina dincolo de acest nume un bărbat singuratic, înalt, așezat lângă o moară năpădită de mușchi, ascultând vuietul apei. Era ferm convinsă că acuzațiile ridicate împotriva lui aveau să se limpezească într-un mod cu totul neașteptat. Când era în bucătărie sau cu lucrul de mână în sufragerie, i se părea că Moosbrugger, după ce își va fi scuturat lanțurile, ar fi apărut lângă ea, și se lăsa în voia unor reverii cu totul nefirești. În aceste visuri nu era deloc exclus ca acest Christian, dacă ar fi cunoscut-o, pe ea, Rachel, la vreme, ar fi renunțat la cariera lui de asasin de femei și s-ar fi dezvăluit ca o căpetenie de tâlhari cu un viitor de-a dreptul impresionant.

Bărbatul, sărmanul de el, în carcera lui nici nu bănuia că exista o inimă care, aplecată asupra lenjeriei Diotimei și ocupată să o cârpească conștiincioasă, palpita pentru el. Locuința șefului de departament Tuzzi nu era deloc departe de tribunalul de primă instanță. De la un acoperiș la celălalt, unui vultur nu i-ar fi trebuit decât câteva bătăi de aripi; însă pentru sufletul modern, care zboară jucându-se peste oceane și continente, nu e nimic pe atât de anevoios cât să găsească legătura cu sufletul care locuiește după colț.

Astfel că fluxurile acestea magnetice se risipiseră iarăși, și de câtăva vreme Rachel iubea Acțiunea Paralelă, și nu pe Moosbrugger. Chiar dacă în încăperile în care aveau loc întrunirile lucrurile nu se desfășurau la modul ideal, în anticamere se petreceau neobișnuit de multe lucruri. Rachel, care mai înainte găsise totdeauna timp să citească ziarele care ajungeau de la stăpâni în bucătărie, acum nu mai apuca nici să le răsfoiască, întrucât de dimineața până seara stătea ca un scut de pază pentru Acțiunea Paralelă. Ea o iubea pe Diotima, îl iubea pe șeful de departament Tuzzi, pe Alteța Sa contele Leinsdorf, pe nabab, iar de când remarcase că și el începuse să joace un rol în această casă, și pe Ulrich; astfel îi iubește un câine pe prietenii casei sale cu un singur sentiment, dar care este incitat de atâtea mirosuri diferite. Însă Rachel era o înțeleaptă. În ce-l privește pe Ulrich observase foarte bine că el se situa întotdeauna pe o poziție oarecum contrară față de ceilalți și fantezia ei începuse să-i atribuie un rol deosebit, încă neclarificat în Acțiunea Paralelă. El o privea întotdeauna prietenos, și micuța Rachel constatase că o examina îndelung mai ales atunci când credea ca ea nu-și dă seama. Era sigură că dorea ceva de la ea; și ar fi vrut să vină clipa aceea; trupușorul ei alb se contracta tot de așteptare, și din ochii frumoși, negri, țâșnea din când în când câte o împunsătură micuță și aurie către el! Ulrich simțea foșnetul acestei mici creaturi, fără să și-l poată explica, pe când ea aluneca pe lângă mobilele și persoanele simandicoase, ceea ce îl distra într-o oarecare măsură.

El datora locul pe care-l ocupa acum în atenția Rachelei nu în cea mai mică măsură conversațiilor tainice din anticameră, a căror consecință fusese faptul că poziția dominantă a lui Arnheim începuse să se clatine; căci acest om strălucit avea, fără ca el să știe, în afară de Ulrich și de Tuzzi, un al treilea dușman în persoana micului său slujitor Soliman. Băiețașul maur era catarama scânteietoare la cingătoarea magică pe care Acțiunea Paralelă o strânsese în jurul trupului lui Rachel. Micuț, nostim, descinsese în urma stăpânului său din Țara Basmelor în strada unde slujea Rachel, fiind pur și simplu luat în stăpânire de ea ca parte a basmului ce îi fusese urzit conform convenienței de societate; căci nababul era Soarele și îi aparținea Diotimei, iar Soliman îi aparținea Rachelei, și era un ciob minunat de frumos colorat, licărind în lumina soarelui, pe care-l ridicase de jos însușindu-și-l. Însă nu la fel vedea lucrurile băiețașul. În ciuda faptului că era atât de micuț de statură, el se găsea acum între al șaisprezecelea și al șaptesprezecelea an de viață și ajunsese o ființă plină de vise romantice, maliție și pretenții personale. Arnheim îl salvase în Italia de la o trupă de saltimbanci ambulanți și-l luase pe lângă sine; micuțul acesta ciudat, neastâmpărat, îi cucerise inima cu melancolia privirii lui ca de maimuță și bogătașul hotărâse să-i deschidă calea spre o viață mai bună. Era vorba de acea nostalgie după o persoană de companie cu care să aibă o legătură apropiată, plină de devotament, așa cum nu rareori îi

cuprinde ca o slăbiciune pe oamenii singuratici, pe care el însă o ascundea de obicei sub un aflux de activitate. Îl tratase pe Soliman, până când acesta împlinise paisprezece ani, tot atât de neatent și imparțial cum erau crescuți pe vremuri în casele oamenilor înstăriți frații și surorile de lapte ai propriilor copii, care puteau lua parte la toate jocurile și distracțiile, înainte de a fi sosit clipa când trebuia să iasă la iveală faptul că laptele supt de la sânul unei mame prețuia mai puțin decât cel de la sânul unei doici. Zi și noapte Soliman stătuse cuibărit la picioarele stăpânului său sau, de-a lungul convorbirilor de ceasuri întregi cu vizitatori de vază, se aflase în spatele ori pe genunchii acestuia. Îi citise pe Scott, Shakespeare și Dumas, când se întâmplase ca Scott, Shakespeare sau Dumas să se afle pe masă prin casă și învățase să citească pe *Micul dicționar de umanioare*. Mânca din bomboanele stăpânului său și începuse de timpuriu, când nu-l vedea nimeni, să-i fumeze țigările. Fusese angajat un profesor particular care venea și-i dădea – oarecum sporadic, din cauza numeroaselor călătorii – lecții pentru o instrucție elementară. Toate îl plictisiseră cumplit pe Soliman, și nimic nu-i făcea mai multă plăcere decât să preia sarcinile unui valet personal, lucru pe care avea voie să-l facă încă de pe vremea aceea, căci aceasta era o îndeletnicire adevărată, de om mare, care-i măgulea dorința de activitate. Însă într-o bună zi, și nu trecuse prea mult de atunci, stăpânul său îl chemase și-i explicase prietenește că el nu îndeplinise întocmai speranțele pe care și le pusese în el, că acum nu mai era un copil și că Arnheim, stăpânul lui, își luase asupra lui răspunderea ca din Soliman, micuțul slujitor, să facă un om adevărat; drept care se hotărâse să-l trateze exact ca pe cel care trebuia să devină și că în consecință trebuia să se obișnuiască din timp cu această situație. Mulți oameni de succes – continuase Arnheim – începuseră ca lustragii sau spălători de vase și tocmai în aceasta stătuse forța lor, căci lucrul cel mai important era să faci lucruri închegate.

Momentul în care fusese avansat de la rangul de obiect de lux nelămurit până la cel de servitor cu cazare gratuită și salariu mic provocase în inima lui Soliman o devastare despre care Arnheim nu bănuia nimic. Soliman nu înțelesese de fapt deloc perspectivele pe care i le oferise Arnheim, dar le ghicise într-un fel în simțămintele lui și de la acea schimbare își ura stăpânul care o înfăptuise. Nu renunțase câtuși de puțin la cărțile, bomboanele și țigările acestuia, dar în vreme ce înainte luase pur și simplu ceea ce îi plăcea, acum îl fura pe Arnheim cu bună știință și se mulțumea atât de puțin cu acest simțământ al răzbunării, încât uneori pur și simplu spărgea, ascundea sau arunca lucruri care, spre uimirea lui Arnheim, cel care avea impresia că-și mai amintea, nelămurit, de ele, nu mai ieșeau niciodată la iveală. Dacă Soliman se răzbuna astfel, ca un spiriduș rău, pe de altă parte el își îmbunătățiți surprinzător comportamentul în ce privea îndatoririle care-i reveneau ca slujitor și

în modul plăcut în care se prezenta în fața lumii. Constituia în continuare o adevărată senzație pentru toate bucătăresele, cameristele, funcționarii de hotel și vizitatoarele care veneau în casă, era răzgâiat de privirile și surâsurile lor, era privit cu uimire și oarecare ironie de ștrengarii de pe stradă și rămase cu obiceiul de a se simți o personalitate fascinantă și importantă, chiar dacă era oprimat. Până și stăpânul său îi mai dăruia uneori câte o privire mulțumită și măgulitoare sau câte un cuvânt prietenos și înțelept; era prețuit pretutindeni ca un băiat isteț și îndatoritor, și dacă se întâmpla vreodată ca Soliman tocmai să-și fi încărcat conștiința cu ceva deosebit de reproșabil, el se bucura atunci de propria superioritate rânjind zelos ca și când tocmai ar fi înghițit o bucată de înghețată care-l ardea cu răceala ei.

Rachel câștigase încrederea acestui tânăr din momentul în care îi comunicase că în casa unde slujea ea, se pregătea poate un viitor război, și de atunci trebuise să asculte de la el cele mai urâcioase dezvăluiri în legătură cu idolul ei, Arnheim. În ciuda blazării sale, fantezia lui Soliman semăna cu o pernă de ace înțesată de săbii și pumnale și în tot ceea ce-i povestea Rachelei despre Arnheim răzbătea tropotul copitelor cailor și pâlpâiau torțele și scările de frânghie. Îi mărturisise că de fapt el nu se numea Soliman și-i spusese un nume lung, cu rezonanțe stranii, pe care-l pronunțase atât de precipitat, încât ea nu și-l mai putu aminti niciodată. Mai târziu adăugă taina că era fiul unui prinț negru și că fusese răpit încă de copil de la tatăl său, care stăpânea asupra a mii de războinici, turme, sclavi și pietre prețioase, Arnheim îl cumpărase pentru ca să i-l vândă mai târziu pe un preț nemaipomenit de scump prințului, dar că el voia să fugă și nu reușise până acum numai din cauză că tatăl său locuia atât de departe.

Rachel nu era atât de mărginită încât să se lase prostită poveștile acestea; însă le credea pentru că orice avea vreo legătură cu Acțiunea Paralelă nu putea, în opinia ei, deține nici o doză de incredibil. Ar fi vrut să-i interzică lui Soliman să vorbească astfel despre Arnheim; dar fu nevoită să se rezume la acea neîncredere sporită de oroare față de nerușinarea lui Soliman, căci într-un fel simțea că denigrarea stăpânului constituia, în ciuda tuturor îndoielilor ei, o complicație monstruoasă, iminentă, captivantă în desfășurarea Acțiunii Paralele.

Erau deci nori de furtună în spatele cărora bărbatul acela înalt din moara năpădită de mușchi dispăruse, și o lumină lividă se aduna în grimasele bogate în riduri de pe fața micuță, ca de maimuță, a lui Soliman.

56

Activitate intensă în comitetele Acțiunii Paralele. Clarisse îi scrie Alteței Sale și îi propune un An Nietzsche

La vremea aceea, era necesar ca Ulrich să intre la Alteța Sa de două, trei ori pe săptămână. Găsi pregătită pentru el o încăpere înaltă, prelungă, încântătoare prin înseși proporțiile ei. Lângă fereastră se afla un birou mare în stil Maria Tereza. Pe perete atârna un tablou întunecat, cu pete roșii, albastre și galbene licărind din adâncuri, care reprezenta niște cavaleri oarecare, străpungându-le cu lăncile burțile altor cavaleri răsturnați la pământ; iar pe peretele opus se găsea o doamnă singuratică, ale cărei părți moi ale trupului erau cu grijă apărate de un corset brodat în aur care-i făcea mijlocul ca de viespe. Nu-ți puteai da seama de ce fusese exilată cu totul singură pe acel perete, căci era limpede că făcuse parte din familia Leinsdorf și chipul ei tânăr și pudrat semăna cu cel al contelui la fel de mult ca o urmă de pas în zăpada înghețată cu o urmă de pas în pământul lutos ud. De altfel, Ulrich avea puține prilejuri să examineze chipul contelui Leinsdorf. Privind din afară, Acțiunea Paralelă luase de la ultima ședință un astfel de avânt, încât Alteța Sa nu mai avea niciodată vreme să se dedice gândurilor importante, ci trebui să-și petreacă timpul cu lectura corespondenței, cu vizitatorii, cu discuțiile și drumurile prin oraș. Astfel, avusese deja un schimb de păreri cu prim-ministrul, o convorbire cu arhiepiscopul, o ședință în cancelaria curții și stabilise în mai multe rânduri contacte în case simandicoase cu membri ai marii nobilimi și ai burgheziei înnobilate. Ulrich nu fusese implicat în aceste consultații și aflase că erau de așteptat din toate părțile mari rezistențe de ordin politic, drept care toate aceste foruri explicau că vor putea sprijini cu atât mai viguros Acțiunea Paralelă cu cât vor fi mai puțin numite ca atare, și că pentru moment vor fi reprezentate în comitetele acțiunii numai prin observatori.

Îmbucurător era faptul că aceste comitete înregistrau de la o săptămână la alta mari progrese. Așa cum se hotărâse la întrunirea de constituire, ele împărțiseră lumea sub aspect religios, educațional, comercial, agricol și așa mai departe, în fiecare comitet figurând deja câte un reprezentant al ministerelor respective, și toate comitetele se dedicau de acum misiunii lor, și anume, în deplin acord cu celelalte comitete, fiecare aștepta reprezentanții corporațiilor și secțiilor de resort respective pentru a înregistra dorințele, sugestiile și petițiile populației și a le transmite mai departe comitetului executiv. Se spera ca acestui comitet executiv să i se poată transmite într-un flux continuu forțele morale „cele prioritare“ ale țării, ordonate și corect clasificate, și se înregistra de pe acum cu satisfacție faptul că acest trafic scriptic era în creștere. În scurt timp memorandumurile comitetelor către comitetul executiv

începuseră să se poată referi la alte memorandumuri care-i fuseseră deja transmise acestui comitet executiv, toate începând cu o formulă care de la un prilej la altul devenea mereu mai impozantă și care debuta cu cuvintele: „Ca răspuns la referatul nostru numărul cutare, cu referire la numărul cutare și cutare, per XZY…“ după care urmau altele; șirurile de cifre creșteau de la un document la altul. În toate acestea era ceva care vorbea despre o extindere continuă, de unde rezultă că ambasadele începură să relateze pe căi semioficiale despre impresia pe care o făcea în străinătate expresia viguroasă a patriotismului austriac: ambasadorii străini căutau cu precauție prilejurile de a culege informații; deputații, a cărora atenție fusese stârnită, făceau interpelări cu privire la evoluția faptelor; inițiativa particulară începuse să se manifeste prin întrebări provenind de la firmele comerciale care-și luau libertatea de a prezenta sugestii sau căutau un punct de joncțiune pentru stabilirea de contacte între firmele lor și această cauză patriotică. Exista de acum un angrenaj și, din moment ce exista, trebuia să acționeze, și, din moment ce acționa, începu să-și ia avânt, iar când un automobil este accelerat în câmp deschis, chiar dacă nu se află nimeni la volan, el va parcurge totuși o distanță de-a dreptul impresionantă, pe un traseu remarcabil.

În felul acesta se crease o propulsare concretă și viguroasă, iar contele Leinsdorf începu să o simtă ca atare. Își punea deci lornionul și citea cu minuție întreaga corespondență sosită, de la început până la sfârșit. Acestea nu mai erau acum propunerile și dorințele unor persoane necunoscute și pătimașe, de felul celor care-l covârșiseră la început, înainte ca întreaga împrejurare să se fi înscris în cursul reglementar; până și când aceste petiții sau revendicări proveneau din rândul maselor populare, erau totuși semnate de președinții unor societăți montane, ale uniunilor de liber cugetători, ale asociațiilor caritative pentru fete, ale corporațiilor de meseriași, ale grupurilor sociale și cetățenești și ale altora din acele grupări greu definibile, care o iau înaintea tranziției de la individualism la colectivism asemenea grămăjoarelor de gunoaie suflate de vânt la marginea rigolelor. Chiar dacă Alteța Sa nu era de acord cu toate cele ce i se cereau astfel, putea constata totuși în linii generale un progres esențial. Își lăsa la o parte lornionul, restituia documentul consilierului ministerial sau secretarului care i-l înmânase și aproba mulțumit cu o mișcare a capului fără a pronunța vreun cuvânt; avea simțământul că Acțiunea Paralelă se înscrisese în evoluția sa propice și că drumul adevărat urma cu certitudine să se contureze la timp.

Consilierul ministerial care primea îndărăt documentul îl așeza de obicei pe un teanc de alte acte de acest fel, iar când ultimul dintre ele ajungea să fie așezat deasupra, el căuta să citească în ochii Alteței Sale. Atunci gura Alteței Sale obișnuia să glăsuiască:

— Toate acestea sunt cât se poate de bune, dar nu putem spune nici *da*, nici *nu*, atâta vreme cât nu am convenit cu privire la ceea ce este determinant pentru țelurile noastre.

Era ceea ce consilierul ministerial citise în ochii Alteței Sale la fiecare din documentele anterioare, era întocmai și părerea lui, și cum ținea în mână un creion mecanic placat în foiță de aur, scria la sfârșitul fiecăruia din aceste documente formula magică *ass*. Această adnotare, utilizată în serviciile publice ale Kakaniei, însemna *asserviert*, sau pe înțelesul tuturor „amânat până la o decizie ulterioară", și reprezenta un simbol al grijii de a nu lăsa nimic să se piardă și de a nu precipita nimic în mod necuvenit. Astfel fu amânată cererea unui mărunt funcționar pentru un ajutor excepțional de lăuzie pentru soția sa, decizia urmând să fie adoptată când copilul avea să crească și să ajungă în situația de a-și câștiga singur traiul, și anume datorită faptului că eventual până atunci problema ar fi putut fi reglementată sub aspect juridic, funcționarul superior în ierarhie neavând inima să refuze el însuși petiția; amânată în acest fel era și cererea unei persoane influente sau cea a unui departament guvernamental important, dacă nu se dorea ca refuzul să fie interpretat ca o ofensă, deși se știa bine că de la un nivel la fel de influent exista o împotrivire la adresa acestei solicitări. Amânate erau toate cele care parveneau pentru întâia oară în fața unui departament oficial, și anume atât timp cât nu survenea un caz similar care să servească drept precedent.

Dar ar fi cu totul inadecvat ca această uzanță a departamentelor oficiale să constituie prilej de amuzament, căci și în afara serviciilor publice se aplică multor altor chestiuni formula *amânat până la o decizie ulterioară.* Cât de puțin mai înseamnă, de exemplu, faptul că în jurămintele de încoronare ale monarhilor continuă să intervină promisiunea de a purta război împotriva turcilor sau a păgânilor, când ne gândim că în istoria omenirii niciodată până acum nu a fost ștearsă cu totul și nici nu a fost scrisă până la capăt o frază, din care cauză se ajunge uneori la acel ritm buimăcitor al progresului care aduce năucitor de bine cu înaintarea unui bou cu aripi. Cel puțin în serviciile oficiale se mai pierde câte ceva, în vreme ce în lume nu se pierde nimic. Astfel că formula aceasta a amânării până la o decizie ulterioară constituie una din adnotările fundamentale ale structurii noastre vitale. Când însă Alteța Sa considera că în discuție era o chestiune presantă, procedura era diferită. Într-o primă etapă, expedia sugestia respectivă la curte, prietenului său contele Stallburg, pentru a lămuri întrebarea dacă solicitarea putea fi luată în considerare la modul „definitiv, sub rezervă", cum se exprima el. După un timp oarecare venea de fiecare dată răspunsul că expresia voinței suverane nu putea fi pentru moment transmisă asupra acelei probleme și că mai degrabă părea dezirabil ca opinia publică să fie lăsată să-și formeze întâi punctul de vedere, iar chestiunea în discuție să fie luată în considerație

din nou la o dată ulterioară, potrivit cu ecoul pe care l-ar fi stârnit și cu celelalte circumstanțe care ar mai fi urmat să se ivească. Dosarul care se formase între timp pornind de la sugestia respectivă trecea apoi la departamentul ministerial de resort și se reîntorcea de acolo cu observația că nu se considera cuvenit să se ia o decizie oficială independentă în cadrul acestui departament, iar când se ajungea în acea etapă, contele Leinsdorf își făcea o notiță să propună într-una din primele ședințe ale comitetului executiv constituirea unei subcomisii interministeriale pentru studierea chestiunii.

El nu lua o decizie inexorabilă decât într-o singură situație, și anume când survenea un document care nu purta nici semnătura vreunui președinte oarecare, nici a vreunei corporații ecleziastice, științifice sau artistice oficial recunoscute. O astfel de scrisoare îi parveni în zilele acelea venind de la Clarisse, în care ea făcea referire la Ulrich și propunea constituirea unui An austriac Nietzsche, totodată solicitând o intervenție în favoarea asasinului de prostituate Moosbrugger; ea se simțea chemată ca femeie să propună o astfel de conduită, scria ea, pe baza coincidenței semnificative care consta în faptul că Nietzsche fusese bolnav mintal și Moosbrugger era de asemenea. Ulrich reuși să-și mascheze doar anevoie iritarea sub o glumă atunci când contele Leinsdorf îi arătă acea scrisoare, pe care el o recunoscuse după scrisul caracteristic, neformat, dar și după *t*-urile gros tăiate și după sublinierile greoaie. Totuși contele Leinsdorf, care credea că-i înțelegea stânjeneala, spuse grav și binevoitor:

— Nu e lipsită de interes. Este, aș spune, scrisă cu ardoare și fermitate; dar trebuie din nefericire să clasăm orice asemenea propunere izolată *ad acta*, căci altminteri nu mai ajungem nicăieri. Poate transmiți dumneata această epistolă doamnei Tuzzi, vara dumitale, căci pari să o cunoști personal pe doamna care a expediat-o?

57

Marea însuflețire. Diotima are niște experiențe stranii cu privire la natura marilor idei

Ulrich băgă în buzunar scrisoarea, pentru a o face să dispară, dar, oricum, nu ar fi fost ușor să discute cu Diotima în acea chestiune, căci, de la apariția articolului cu privire la Anul Austriei, aceasta se simțea cuprinsă de o stare de însuflețire incoerentă. Nu numai că Ulrich îi transmitea, pe cât posibil necitite, toate documentele pe care le primea de la contele Leinsdorf, ci și poșta îi aducea zilnic teancuri de scrisori și decupaje din ziare, librarii îi trimiteau teancuri imense de cărți pentru avizare, traficul creștea în casa ei așa cum cresc apele mării când vântul și luna își reunesc puterile ca să le aspire,

dar nici telefonul nu se mai odihnea nici o clipă, și dacă micuța Rachel nu ar fi oficiat la aparat cu râvna unui arhanghel și nu ar fi furnizat ea însăși cele mai multe din informațiile cerute, pentru că își dădea seama că nu o putea tulbura necontenit pe stăpâna ei, Diotima s-ar fi prăbușit cu totul sub povara acestor solicitări.

Această epuizare nervoasă, pe care nu o atingea niciodată cu toate că îi pulsa permanent în trup, determinându-l să tremure de însuflețire, îi dăruia însă Diotimei o stare de fericire pe care nu o mai cunoscuse până atunci. Era o înfiorare, o revărsare cotropitoare a sentimentului propriei importanțe, un huruit tăcut ca cel al presiunii într-o piatră așezată în cheia de boltă a edificiului cosmic, o agitație abstractă ca cea stârnită de senzația neantului, ca atunci când te oprești pe vârful unui munte de departe dominând tot restul. Într-un cuvânt era sentimentul poziției proprii pe care fiica unui modest profesor de liceu și tânăra soție a unui viceconsul burghez așa cum, în ciuda ascensiunii sale, ea își menținuse prospețimea făpturii, îl trăia acum, deodată conștientă de situația cea nouă. Un asemenea simțământ al poziției proprii constituie una din condițiile, de obicei neremarcate, dar fundamental importante, ale existenței, tot astfel cum nu suntem conștienți de faptul că pământul se învârtește sau de felul în care participăm personal la propriile noastre percepții. Omul își poartă cea mai mare parte a propriei vanități – odată ce a fost învățat că nu se cuvine să o închidă în inimă – sub propriile picioare, în vreme ce pășește pe pământul unei mari patrii, al unei religii sau al unei trepte pe scara impozitelor, iar în lipsa unei asemenea poziții sociale îi ajunge fie și un lucru pe care poate să-l obțină oricine, ca să se afle pe vârful cel mai înalt în acel moment, al coloanei de timp înălțate din nimicnicie, adică să trăiască tocmai în momentul în care toți cei dinaintea lui s-au transformat în țărână și cei de după el nu sunt încă de față. Dacă însă această vanitate, acest orgoliu, de obicei inconștient, crește și dintr-un motiv oarecare urcă de la picioare la cap, atunci poate să ia naștere o blândă nebunie, asemănătoare cu cea a tinerelor fecioare care-și închipuie că sunt însărcinate și vor da naștere însuși globului pământesc. Însuși șeful de departament Tuzzi îi făcea acum Diotimei cinstea de a se informa pe lângă ea de evoluția lucrurilor și de a o ruga uneori să preia câte o măruntă misiune, cu care prilej surâsul însoțindu-i în mod obișnuit remarcile formulate în acel salon făcea loc unei gravități pline de demnitate. Nici acum nu se știa încă în ce măsură suveranul avea să considere pe placul său planul de a se vedea instalat în fruntea unei mișcări internaționale pacifiste, însă în legătură cu această posibilitate repetă cu îngrijorare rugămintea ca Diotima să nu se implice în nici un fel de inițiativă în domeniul politicii externe fără a-i cere în prealabil părerea. El o sfătui că, dacă vreodată avea să se ivească de undeva o sugestie mai serioasă în direcția unei acțiuni internaționale în favoarea păcii, trebuia să

aibă de îndată toată grija ca de acolo să nu survină complicații de natură politică. O idee atât de generoasă nu trebuia în nici un caz respinsă, îi explică el soției sale, nici chiar atunci când s-ar fi ivit posibilitatea de a fi transpusă în practică, însă era neapărat necesar ca de la bun început să fie lăsate deschise toate posibilitățile de manevrare și de repliere. El îi explică apoi Diotimei deosebirile dintre dezarmare, o conferință de pace și o reuniune la vârf, coborând în ordine ierarhică până la acea anterior menționată fundație pentru decorarea Palatului Păcii de la Haga cu fresce ale artiștilor austrieci, și nu mai stătuse nicicând de vorbă cu soția sa într-un mod atât de obiectiv. Uneori se mai întorcea chiar în dormitor, strângându-și servieta sub braț, pentru a-și completa expunerile, ca atunci când uitase să adauge că el personal considera tot ceea ce era legat de numele Austriei universale ca fiind posibil de înțeles cu adevărat numai în combinație cu o inițiativă pacifistă sau umanitară, ca să nu se creeze impresia că s-ar acționa într-un mod primejdios, lipsit de responsabilitate sau ceva de acest gen. Diotima răspundea cu un surâs răbdător: — Mă voi strădui să țin seama de sfaturile tale, dar nu trebuie să-ți formezi o părere exagerată despre importanța pe care ar avea-o pentru noi problemele de politică externă. Există în momentul de față o exaltare de natură să ne mântuiască pe plan intern și ea vine din adâncurile anonime ale maselor populare; nici nu știi de cât de multe cereri și propuneri sunt eu copleșită în fiecare zi.

Ea era admirabilă; căci trebuia să lupte, fără să permită să se observe, cu dificultăți enorme. În deliberările marelui comitet, organizate pe problemele religiei, dreptului, agriculturii, educației și așa mai departe, toate sugestiile mai importante întâmpinau aceeași rezervă plină de răceală și de îngrijorare pe care Diotima o cunoștea atât de bine de la soțul ei, pe vremea când acesta nu devenise încă atât de atent. Uneori se simțea cu totul descurajată, pierzându-și răbdarea, și nu putea să-și ascundă sieși că această rezistență a lumii inerte din jur avea să fie greu de învins. Cu cât era mai limpede pentru ea faptul că Anul Austriei reprezenta un an al Austriei universale și că națiunea austriacă trebuia să reprezinte modelul pentru națiunile lumii, lucru pentru care nu era nevoie decât să se dovedească faptul că puterile spirituale își aveau în Austria adevărata lor patrie, cu atât mai limpede se arăta că acest adevăr avea nevoie, ca să fie pe înțelesul celor mai înceți la minte, de un conținut special și că trebuia să fie întregit cu o idee care să iasă în întâmpinarea înțelegerii prin natura sa mai mult concretă decât generală. Diotima studia ceasuri întregi, cufundată în numeroase cărți, pentru a găsi o idee care să îndeplinească o asemenea condiție; firește, aceasta trebuia să fie o idee reprezentativă austriacă, însă Diotima trăi niște experiențe stranii în ce privește natura marilor idei.

Se vădi că ea trăia în vremuri măreţe, căci abundau de idei măreţe; însă e greu de imaginat cât de anevoios se traduc în realitate ideile măreţe şi cele mai importante, îndată ce au fost create toate condiţiile, în afară de una singură, şi anume de a o fi identificat pe cea mai măreaţă şi mai importantă! De fiecare dată când Diotima aproape că se decisese în favoarea uneia dintre idei, trebuia să remarce că ar fi fost de asemenea măreţ să se traducă în fapt şi contrariul acesteia. Aşa se prezentau lucrurile, iar ea nu avea cum să le schimbe. Idealurile au nişte proprietăţi bizare, printre care şi aceea că se transformă în contrariul lor când vrei să le urmezi întocmai. De exemplu, Tolstoi şi Bertha von Suttner – doi scriitori despre care la vremea aceea se vorbea cam în aceeaşi măsură – dar cum poate omenirea, gândea Diotima, să-şi asigure fără mijloace violente ceva atât de neînsemnat cum ar fi până şi un pui fript? Ce să facem cu soldaţii dacă, aşa cum pretind ambii scriitori, trebuie să încetăm să ucidem? Rămân fără o sursă de câştig, sărmanii de ei, şi vin vremuri de aur pentru criminali. Dar, asemenea propuneri fuseseră formulate şi se auzea că începuseră să se strângă semnături în favoarea lor. Diotima nu izbutise niciodată să-şi închipuie o viaţă fără adevăruri eterne, dar acum observă spre surpriza ei că fiecare adevăr etern exista în variantă dedublată sau chiar multiplicată. Din cauza aceasta oamenii raţionali, în cazul de faţă fiind în discuţie şeful de departament Tuzzi, a cărui onoare se vedea astfel într-un fel răzbunată, manifestă o adânc înrădăcinată neîncredere faţă de adevărurile eterne; firește, nu contestă niciodată că ele erau indispensabile, însă nutrea convingerea că oamenii care le acceptau *ad litteram* erau de-a dreptul nebuni. După părerea sa – pe care i-o împărtăşea îndatoritor soţiei sale –, idealurile omeneşti impuneau nişte solicitări excesive care i-ar fi putut împinge la pierzanie pe cei implicaţi, dacă nu cumva, de la bun început, nu ar fi decis să nu le ia cu totul în serios. Cea mai bună dovadă, adăuga Tuzzi, o constituia faptul că termeni precum „ideal“ şi „adevăr etern“ nici nu se rosteau în serviciile oficiale, unde se tratau chestiuni serioase; vreunui referent căruia i-ar fi trecut prin minte să le utilizeze într-un act oficial i s-ar fi dat de înţeles imediat că era recomandabil să se supună unui consult în vederea obţinerii unui concediu medical. Însă chiar dacă Diotima îl asculta tulburată, extrăgea din asemenea ceasuri de slăbiciune până la urmă iarăşi forţe noi pentru a se adânci în studiile ei.

Până şi contele Leinsdorf era surprins de energia ei spirituală, când în cele din urmă găsi timpul să o viziteze pentru a se consulta cu ea. Alteţa Sa dorea o manifestaţie care să izvorască din rândurile poporului. El voia în mod sincer să afle voinţa maselor populare şi s-o limpezească printr-o influenţă cu grijă exercitată de la nivel sus-pus, pentru că intenţiona apoi să i-o prezinte Maiestăţii Sale, nu ca pe un ritual de sorginte bizantină, ci ca un semn al autodeterminării naţiunilor care sălăşluiau în vârtejul democraţiei. Diotima ştia

că Alteța Sa ținea în continuare la ideea de „împărat pacifist“ și la o manifestare strălucită a adevăratei Austrii, chiar dacă nu refuza din principiu propunerea privind o Austrie universală, în măsura în care prin aceasta ar fi conferit expresia adecvată simțământului unei familii de națiuni reunite în jurul suveranului lor. Din această familie Alteța Sa excludea de altfel, de o manieră tainică și tacită, Prusia, deși el nu găsea nimic de obiectat personal împotriva doctorului Arnheim și-l definise chiar în mod explicit ca fiind o persoană interesantă.

— Desigur, nu vrem să afișăm nimic patriotic în înțelesul perimat al cuvântului, afirma el; trebuie să trezim la realitate, să deșteptăm națiunea, lumea. Găsesc că ideea instituirii unui An al Austriei este de-a dreptul frumoasă și le-am spus de fapt eu însumi ziariștilor că ar trebui să canalizăm reprezentările opiniei publice spre un asemenea țel. Dar, draga mea, dacă menținem ideea acestui An al Austriei, ți-ai pus oare problema ce anume vom întreprinde în anul acesta? Vezi, aici ne confruntăm cu o problemă! Suntem nevoiți să edificăm acest aspect. Trebuie să influențăm faptele și de la nivelul superior, altminteri inițiativa va fi preluată de elementele imature. În ceea ce mă privește, nu găsesc absolut deloc timp să-mi formez eu însumi o idee!

Diotima găsi că Alteța Sa părea îngrijorat și răspunse cu însuflețire:

— Acțiunea trebuie să fie încununată de un mare simbol, în caz contrar, se năruie totul! E cert. Acesta trebuie să cucerească inima lumii întregi, dar are nevoie și de o influență care să pornească de sus. Lucrul e incontestabil. Anul Austriei este o propunere excelentă, însă după părerea mea un An universal ar fi și mai frumos; un An al Austriei universale, în care spiritul european să-și poată găsi în Austria adevărata sa patrie!

— Cu grijă! Cu grijă! avertiză contele Leinsdorf, care rămăsese adesea surprins de îndrăzneala mentală a prietenei sale. Ideile dumitale sunt, totuși, oarecum excesive, Diotima! Le-ai mai adus cândva în discuție, dar nu putem fi niciodată îndeajuns de precauți! Ce te-ai gândit deci că s-ar cuveni să facem în acest An universal?

Însă cu această întrebare contele Leinsdorf, împins de acea francheță care imprima o notă personală gândirii sale, atinse tocmai punctul cel mai dureros de vulnerabil al Diotimei.

— Alteță, replică ea după o oarecare ezitare, aceasta este cea mai grea întrebare din lume, la care așteptați un răspuns din partea mea. Intenționez să invit cât mai curând posibil un cerc alcătuit din oamenii de notorietate, scriitori și gânditori, și aștept sugestiile acestei congregații înainte de a spune eu însămi ceva.

— Așa e bine! exclamă Alteța Sa, îndată câștigat de ideea unei amânări. Așa e bine! Nu poți fi îndeajuns de prevăzător! Dacă ai știi ce-mi este dat să aud în fiecare zi!

58

Acțiunea Paralelă trezește îndoieli. În istoria omenirii nu există însă restaurare voluntară

Alteța Sa găsi odată timp să vorbească mai pe îndelete cu Ulrich.

— Mie nu-mi prea place doctorul acesta, Arnheim, i se confesă el. Desigur, un om din toate punctele de vedere plin de spirit, nu e de mirare faptul că vara dumitale e impresionată; însă, la urma urmei, e prusac. Are un fel de a ne privi. Știi, când eram copil, în 1865, răposatul meu tată a primit ca oaspete la o vânătoare la castelul Chrudim pe cineva care arăta întocmai; un an după aceea ieși la iveală că nimeni nu știa cine îl invitase la noi și că fusese vorba despre un maior de stat-major din armata prusacă! E de la sine înțeles că nu vreau să sugerez nimic, dar mie personal nu mi-e agreabil faptul că acest Arnheim știe totul în ceea ce ne privește.

— Alteță, spuse Ulrich, îmi pare bine că îmi oferiți prilejul să vă vorbesc deschis. E timpul să se întâmple ceva; eu aflu niște lucruri care mă pun pe gânduri, despre care nu este indicat ca un observator străin să aibă cunoștință. Acțiunea Paralelă ar trebui, nu-i așa, să stârnească sentimente revigoratoare în rândurile tuturor? Cu certitudine este ceea ce urmărește Alteța Voastră?

— Întocmai, firește!

— Însă se întâmplă exact contrariul! exclamă Ulrich. Am impresia că ea îi întristează și-i pune în mod evident pe gânduri pe toți oamenii cultivați!

Alteța Sa clătină din cap, rotindu-și degetele mari unul în jurul altuia, ceea ce făcea totdeauna când era cuprins de o stare de spirit de îngândurare întunecată. De fapt, avusese și el niște experiențe asemănătoare cu cele pe care i le relata acum Ulrich.

— De când a devenit de notorietate faptul că aș avea ceva în comun cu Acțiunea Paralelă, îi relată Ulrich, nu trec nici trei minute, că mă întâlnesc cu cineva care începe să discute cu mine despre chestiuni mai generale, fără ca să-mi spună: „În ultimă instanță, ce urmăriți cu Acțiunea Paralelă? A trecut vremea măreților înfăptuiri, la fel și cea a oamenilor importanți!“

— Desigur, doar ei înșiși reprezentând o excepție! interveni Alteța Sa. Cunosc și aud la rândul meu asemenea afirmații. Marii industriași îi critică pe politicienii care nu le oferă suficiente tarife protecționiste, iar politicienii îi critică pe industriașii care le asigură prea puțini bani pentru fondurile electorale.

— Foarte adevărat! își continuă Ulrich expunerea. Chirurgii gândesc desigur că de la zilele de glorie ale lui Billroth până în vremea noastră chirurgia a progresat; dar afirmă că restul medicinei și știința în ansamblul ei aduc prea puține foloase chirurgiei. Aș putea susține chiar, dacă-mi permite Alteța

Voastră, că până și teologii sunt convinși că teologia a ajuns astăzi într-un fel mai departe decât pe vremea lui Cristos.

Contele Leinsdorf își ridică mâna într-un gest de protest plin de indulgență.

— Bine, vă cer iertare dacă am spus ceva necuvenit și, de altfel, nici măcar necesar; căci ceea ce aș dori să supun atenției Alteței Voastre pare să aibă o semnificație de ordin cu totul general. Chirurgii, spuneam, susțin că cercetările științifice nu dau pe de-a-ntregul rezultatele așteptate. Dacă, dimpotrivă, stăm de vorbă cu un om de știință despre vremea noastră, el se plânge că aspiră, în general, să-și lărgească puțin vederile, dar că la teatru se plictisește și nu găsește nici un roman care să-l distreze și să-l intereseze. Dacă stăm de vorbă cu un scriitor, acesta afirmă că nu mai există nici o credință. Iar dacă discutăm, pentru a-i ignora pe teologi, cu un pictor, putem să fim foarte siguri că va susține că într-o epocă slujită de o literatură și o filozofie atât de jalnice pictorii nu își pot da măsura. Nu întotdeauna aruncă vina unul pe celălalt în ordinea expusă adineauri, firește, dar de fiecare dată e ca la un joc de Popa-Prostul, dacă Alteța Voastră știe cum se desfășoară, sau alte jocuri de cărți pentru copii; oricum, nu sunt în măsură să vă explic principiul sau teorema care fundamentează acest fenomen! Mi-e teamă că va trebui să constatăm că fiecare e mulțumit cu sine însuși, în ce-l privește, dar privind lucrurile în ansamblul lor, dintr-un oarecare motiv universal, nimeni nu se simte bine în propria lui piele, și se pare că Acțiunea Paralelă e făcută parcă anume pentru a scoate acest aspect la iveală.

— Dumnezeule, replică Alteța Sa la toate aceste detalieri, fără să devină evident ce anume îl determinase să exclame astfel, pretutindeni nimic altceva decât ingratitudine!

— De altfel, continuă Ulrich, am strâns deja două mape pline cu propuneri scrise, de ordin general, pe care n-am avut încă prilejul să i le prezint Alteței Voastre. Am și adnotat prima mapă cu inscripția „Îndărăt la…!" Remarcabil de multe persoane ne informează anume că în vremurile de demult lumea se afla într-o situație mai bună decât acum și că Acțiunea Paralelă nu are altceva de făcut decât să ne readucă în acea situație. Dacă trec cu vederea nostalgia firească după credință, coexistă și curente care propagă mișcarea îndărăt la baroc, la gotic, la starea naturală, la Goethe, la dreptul german, la puritatea morală și multe altele.

— Hm, da; dar poate că pe undeva e inclusă și o idee adevărată, iar noi nu ar trebui s-o descurajăm? opină contele Leinsdorf.

— Tot ce se poate; dar cum să formulăm răspunsurile? „După o examinare matură a interesantei comunicări a Domniei Voastre cu privire la cutare și cutare chestiune, considerăm, cu toate acestea, că nu e momentul…"? Sau: „Am citit cu deosebit interes scrisoarea, vă rugăm să ne comunicați

mai în amănunt dorințele Domniei Voastre cu privire la restaurarea lumii în baroc, în gotic et cetera"?

Ulrich surâdea, însă contele Leinsdorf considera că în clipa aceea interlocutorul său era oarecum prea jovial, și-și rotea, în semn de protest, cu forță sporită degetele groase unul în jurul celuilalt. Chipul său, cu mustața în furculiță, amintea, în asprimea pe care și-o asumase acum, de epoca lui Wallenstein, iar apoi făcu o declarație cu totul și cu totul remarcabilă.

— *Herr Doktor*, spuse el, în istoria umanității nu există restaurare de bunăvoie!

Această aserțiune îl surprinse înainte de toate pe contele Leinsdorf însuși, căci la drept vorbind avusese intenția să spună cu totul altceva. El era conservator, iar Ulrich îl iritase, astfel încât ar fi vrut să facă observația că burghezia desconsiderase spiritul universal al Bisericii Catolice și acum suferea urmările. Ar fi fost dezirabil de asemenea să laude vremurile centralismului absolutist, când lumea continua să fie condusă de persoane cu simțul răspunderii, potrivit unor principii unitare. Dar deodată, pe când își căuta cuvintele, îi trecuse prin minte că ar fi fost cu adevărat neplăcut surprins dacă s-ar fi trezit într-o dimineață fără baia lui caldă și fără drumul de fier, iar în loc de ziarele de dimineață ar fi trecut pe străzi doar un crainic imperial călare. Astfel, contele Leinsdorf reflectă: „Ce-a fost odată nu va mai fi niciodată în același fel", și în timp ce gândea astfel, rămase foarte uimit. Căci, presupunând că în istorie n-ar fi existat nici un fel de revenire de bunăvoie, faptul ar fi însemnat că omenirea ar fi fost asemenea unui etern rătăcitor, pentru care nu mai există nici cale de întoarcere, nici vreun punct de sosire undeva, ceea ce era într-adevăr o stare de lucruri absolut remarcabilă.

Adevărul este că Alteța Sa posedă o calitate excepțională, și anume putea menține, exercitând un control ferm, despărțite două gânduri care se contraziceau unul pe altul, astfel încât să nu se întâlnească în conștiința sa, însă pe de altă parte s-ar fi cuvenit ca el să respingă această idee, ca fiind contrară tuturor principiilor sale. Doar că el prinsese oarecare simpatie față de Ulrich și, în măsura în care îndatoririle îi lăsau timp, îi făcea mare plăcere să-i explice în mod strict logic problemele politice acestui om cu mintea vie, care îi fusese atât de bine recomandat și al cărui unic defect era acela că, prin condiție aparținând păturilor burgheze mijlocii, era întru câtva un *outsider* în chestiunile cu adevărat importante. Odată însă ce începea cu logica, domeniu în care un gând decurge de la sine din cel precedent, nu mai știa până la urmă cum avea să se termine totul. Din această cauză, contele Leinsdorf nu-și retrase declarația, ci, păstrând acum tăcerea, se mulțumi să-l privească pătrunzător pe Ulrich.

Ulrich ridică acum și cea de-a doua mapă și folosi această pauză pentru a-i întinde Alteței Sale ambele dosare.

— Celei de-a doua m-am simțit nevoit să-i dau titlul „Înainte către…!“, începu el să explice, însă Alteța Sa tresări și constată că timpul pe care-l avea la dispoziție se consumase. Rugă deci stăruitor ca acea convorbire să fie continuată cu o altă ocazie, când urma să fie mai mult timp la dispoziție.

— De altfel, vara dumitale va lansa invitații la o reuniune a gânditorilor de elită, cu scopul de a discuta aceste probleme, îl informă, deja îndreptându-se spre ieșire. Participă și dumneata; te rog, du-te neapărat; nu știu dacă mie are să-mi fie îngăduit să fiu de față!

Ulrich își strânse dosarele, iar contele Leinsdorf se mai întoarse odată din semiîntunericul ușii deschise.

— E firesc ca o mare experiență să stârnească descurajare în rândul tuturor; dar, până la urmă, o să-i determinăm să își revină! Sentimentul datoriei nu-i permitea să-l părăsească pe Ulrich fără o vorbă de încurajare.

59
Moosbrugger meditează

Între timp Moosbrugger se instalase, pe cât putuse de bine, în noua sa închisoare. Nici nu se închisese ușa bine că și începură să urle la el. Când protestase, îl amenințară cu bătaia, dacă-și mai amintea el bine. Fu aruncat într-o celulă izolată. La plimbările prin curte avea mâinile încătușate și paznicii erau toată vremea cu ochii pe el. Fusese tuns scurt, fără să se țină seama de faptul că sentința împotriva lui nu fusese confirmată încă, dar probabil pentru a i se lua măsura în vederea execuției. Sub pretextul dezinfectării fusese frecat pe tot corpul cu un săpun grosolan, urât mirositor. Era un veteran în chestiuni de felul acesta și știa că nici una din măsurile acelea nu erau legale, dar în spatele gratiilor nu era ușor să-și apere drepturile. Făceau cu el ce voiau ei. Ceru să fie dus în fața comandantului închisorii și formulă o plângere. Conducerea fu silită să recunoască într-adevăr că unele măsuri nu erau regulamentare, însă aici nu era vorba de o pedeapsă, i se spuse, ci de măsuri de precauție. Moosbrugger i se plânse și preotului închisorii; însă acesta era un bătrânel cumsecade, a cărui binevoitoare grijă pentru păstorirea sufletelor suferea de îngrădirea anacronică de a nu trata delictele sexuale. Avea oroare de asemenea crime, cu toată lipsa de înțelegere a unui trup care nu sondase limitele acestui domeniu și era de-a dreptul bulversat constatând că Moosbrugger, cu aspectul său de om cinstit, stârnea în el simțăminte de compasiune personală; îl trimise deci la medicul instituției, în vreme ce el însuși, ca în toate cazurile de acest fel, se mulțumi să înalțe o rugăciune către Creator, o rugăciune care nu mai intra în amănunte și unde era vorba la modul atât de general de rătăcirile pământești, încât în rugăciunea propriu-zisă

Moosbrugger fu inclus de aceeași manieră cu liber-cugetătorii și ateii. Medicul închisorii îi comunică pe de altă parte lui Moosbrugger că lucrurile de care se plângea el nu erau chiar atât de rele, îl bătu încurajator pe umăr și nu se lăsă convins în nici un chip să dea curs plângerii sale, căci – dacă Moosbrugger înțelegea bine – oricum ar fi fost inutil, din moment ce autoritățile în materie de medicină nu soluționaseră problema dacă el era bolnav sau simulant. Moosbrugger, furios, avea impresia că oamenii aceia vorbeau doar despre ceea ce le convenea și că felul acesta de a pune problema le dădea puterea de a se comporta cu el cum voiau. Avea acel simțământ al oamenilor simpli că ar trebui să li se taie limba celor educați. Se uita la chipul doctorului, cu cicatricele sale de la dueluri, la cel arid pe dinăuntru al preotului, la chipul auster și așezat, de funcționar oficial, al comandantului închisorii, vedea că aceștia îl priveau la rândul lor, fiecare altfel, și pe toate acele chipuri se afla ceva lui inaccesibil, dar care le era comun tuturor, ceva care fusese toată viața dușmanul lui.

Presiunea prin care orice om, cu propria sa infatuare, este constrâns să se înghesuie anevoie printre toate celelalte apariții trupești, se relaxase oarecum sub acoperișul închisorii, în ciuda disciplinei care domnea acolo, căci toți trăiau în așteptare și relațiile de viață dintre oameni, chiar dacă erau grosolane și violente, erau destrămate pe dinăuntru de o umbră de irealitate. După încordările la care fusese supus în timpul procesului, Moosbrugger reacționă acum printr-o destindere a întregului său trup viguros. Avea senzația că era ca un dinte care se clătina. Îl chinuia o mâncărime pe toată pielea. Se simțea contaminat, îi mergea mizerabil. Prezenta o hipersensibilitate dureroasă față de orice, pe care o trăia nelămurit prin tot corpul și toți nervii, așa cum i se întâmpla să simtă uneori; femeia care acum se afla sub pământ și care-l vârâse în toată complicația aceea îi apărea ca o nenorocită de scorpie, sordidă în comportamentul față de un copil, așa cum se gândea la ea în comparație cu sine însuși. Cu toate acestea, în linii mari Moosbrugger nu era nemulțumit; putea să-și dea seama, după diverse semne, că era acolo o persoană importantă, iar acest fapt îl măgulea. Până și tratamentul de care se bucurau toți condamnații fără deosebire îi făcea plăcere. Statul trebuia să-i hrănească, să-i spele, să-i îmbrace și să se preocupe de munca, sănătatea, cărțile și cântecele lor, din momentul în care ei se făcuseră vinovați de ceva, în timp ce înainte nu le acordase nicicând atenție. Moosbrugger gusta atenția al căreia obiect se constituia, chiar dacă era severă, asemenea unui copil care a reușit să o silească pe mama lui să se ocupe, fie și enervată, de el; dar n-ar fi vrut ca aceasta să dureze mult; gândul că ar fi putut fi grațiat prin transformarea sentinței în închisoare pe viață sau că ar fi putut fi trimis la un ospiciu trezea în el acea rezistență pe care o resimțim când toate eforturile de a scăpa de viața noastră de dinainte ne aruncă mereu îndărăt în aceleași

condiții de viață detestate. Știa că avocatul lui se străduia să obțină redeschiderea procedurii și că ar fi trebuit să mai fie examinat o dată, însă se hotărâse să ia din timp poziție împotriva acestei măsuri și să insiste să fie executat.

Mai presus de orice, petrecerea sa din viață trebuia să fie plină de demnitate, ceea ce devenise acum pentru el o chestiune de principiu, căci viața lui fusese o luptă pentru propriile drepturi. În celula sa izolată, Moosbrugger medita asupra acestei teme – care anume erau drepturile sale. Nu ar fi fost în măsură să le enumere. Dar era exact lucrul de care, de-a lungul întregii sale vieți, fusese privat. În momentul în care îl străbătu acest gând fu năpădit de emoție. I se încorda limba și începea să i se miște ca un armăsar în trap spaniol; până într-atât ar fi vrut să se poată exprima la modul cel mai ales cu putință. „Drepturile mele," gândi el cu o încetineală extremă, pentru a-și preciza această noțiune, și o rumegă ca și cum ar fi discutat-o cu cineva, „asta este ca atunci când faci ceva care nu e drept, sau așa ceva, nu?" – și deodată își dădu seama: „Drepturile sunt legea". Astfel se prezentau lucrurile; drepturile sale erau legea sa! Își întoarse privirile spre priciul său de lemn ca să se așeze, se roti cu tot trupul, încet și meticulos, trase zadarnic de scândurile prinse de dușumea și se așeză ezitând. Legea lui îi era refuzată! Își aminti de soția meșterului său, pe care o avusese când de-abia împlinise șaisprezece ani. Visase că era un vânt rece care îi sufla în pântece, pe urmă i se risipise în tot trupul, țipase, căzuse din pat și în dimineața următoare își simțise tot trupul ca și când i-ar fi fost stâlcit în bătaie. Alți ucenici îi povestiseră odată că dacă îi arăți unei femei pumnul în așa fel încât degetul gros să fie vizibil între degetul mijlociu și arătător, ea n-avea să poată rezista. În capul lui se învălmășiseră toate; cu toții îi spuneau că ei verificaseră procedeul, dar când se gândea să-l încerce și el, îi fugea pământul de sub picioare sau avea senzația că deodată capul îi stă altminteri pe gât decât fusese el obișnuit, pe scurt, cu el se petrecea ceva care se deosebea, fie și cât de puțin, de ordinea firească a lucrurilor și nu mai era deloc sigur de nimic.

— Stăpână, spusese, aș vrea să fac ceva frumos pentru matale…

Erau singuri, ea îl privise în ochi, trebuie să fi citit ceva acolo și răspunse:

— Ieși afară, din bucătărie!

Atunci el îi ridicase în față pumnul cu degetul gros ieșind la iveală cum îl învățaseră. Vraja nu acționă însă decât pe jumătate; stăpâna se făcu roșie ca focul la față și, până să apuce el să se ferească, îl pocni peste față cu lingura de lemn pe care o ținea în mână; își dădu seama ce s-a întâmplat de-abia când începu să-i curgă sângele peste buze. Însă clipa aceea și-o amintea acum bine, căci sângele i se învârtejise deodată zvâcnindu-i îndărăt, izbucni în sus și i se revărsă prin ochi; se aruncase asupra femeii voinice care-l insultase într-un chip atât de rușinos, meșterul apăruse, și ceea ce se întâmplase începând din

clipa aceea și până în momentul în care se trezise în stradă cu picioarele tremurând și boarfele care îi fuseseră aruncate în urmă era ca și cum i s-ar fi sfâșiat în fața ochilor o pânză mare, roșie. Astfel îi fusese batjocorită și călcată în picioare legea lui și el reîncepuse să rătăcească fără rost. Poate un om să-și găsească legea pe drum?! Toate femeile erau de dinainte de drept ale cine știe cui, și toate merele, și toate culcușurile în care ar fi putut să se odihnească; iar jandarmii și judecătorii erau mai răi decât câinii.

Însă ce anume era lucrul acela pentru care cu toții îl înșfăcau mereu și pentru ce îl aruncau în închisori și în ospicii, iată ceea ce Moosbrugger nu ajunsese niciodată să înțeleagă prea bine. Stătea cu ochii holbați pe dușumeaua din fața lui sau privea încordat în colțurile celulei; se simțea ca unul căruia i-ar fi scăpat din mâini o cheie. Nu reușea să o găsească nicăieri; dușumeaua și colțurile celulei reapăreau dintr-odată cenușii și umile la lumina zilei, după ce până adineaori fuseseră ca pământul peste care pășești în vis, de unde crește pe neașteptate câte o ființă sau un lucru, îndată ce a căzut acolo un cuvânt. Moosbrugger se străduia să gândească logic. Nu izbutea să-și amintească bine decât de locurile unde începuse totul. Ar fi putut să le numere pe degete și să le descrie. Cândva fusese la Linz, altădată la Brăila. Ani întregi trecuseră între ele. În cele din urmă, aici, în oraș. Vedea fiecare piatră în fața ochilor. Atât de limpede cum pietrele nici nu sunt în realitate. Își amintea și de starea proastă în care intra de fiecare dată. S-ar fi putut spune, ca și cum ar fi avut otravă în loc de sânge în vine, sau ceva de felul acesta. Cândva, lucra în aer liber și treceau femei pe lângă el; nu voia să se uite la ele pentru că-l agasau, dar mereu îi treceau altele și altele prin față; în cele din urmă ochii lui începură să le urmărească, o făcea cu repulsie, și tot așa mereu, rotirea aceasta încoace și încolo a ochilor, ca și cum i s-ar fi mișcat prin smoală topită sau prin ciment care se întărește. Pe urmă își dădu seama că începea să-i devină greoi gândul. El gândea oricum cu încetineală, cuvintele îl costau efort, nu avea niciodată cuvinte îndeajuns, și uneori, când stătea de vorbă cu cineva, se întâmpla ca acela să-l privească deodată surprins și să nu înțeleagă cât de elocvent devenea câte un cuvânt izolat când Moosbrugger îl pronunța cu încetineală. Îi invidia pe toți cei care învățaseră încă de tineri să vorbească ușor; lui cuvintele îi făceau în ciudă tocmai atunci când avea mai multă nevoie de ele și i se lipeau ca guma de gingii, atunci treceau uneori momente nemăsurate până când desprindea câte o silabă și o scotea iarăși la iveală. Nu s-ar fi putut respinge explicația că toate acestea nu mai reprezentau ceva firesc. Când însă el spuse la judecată că francmasonii sau iezuiții sau socialiștii erau cei care-l persecutau, nu-l mai înțelegea nimeni. Jurații erau în stare să vorbească oricum mai bine decât el și-l acuzau în toate felurile posibile, dar n-aveau nici cea mai vagă idee despre adevăratele legături dintre lucruri.

Când toate acestea continuară astfel mai multă vreme, lui Moosbrugger i se făcu frică. Să încerce cineva să se proptească în mijlocul străzii cu mâinile legate și să aștepte să vadă cum se vor comporta cei din jur! Conștiința faptului că limba, sau ceva care se găsea undeva și mai adânc în el, îi era prinsă ca în clei îi provoca o stare jalnică de nesiguranță pe care trebuia să se chinuiască zile întregi să și-o ascundă. Apoi i se ivea deodată în față o graniță fermă, s-ar fi putut spune, cu totul tăcută. Dintr-odată bătea un suflu rece. Sau din aer răsărea brusc foarte aproape de el o bilă mare și-l izbea în piept. În aceeași clipă simțea ceva în tot trupul, în ochi, pe buze sau în mușchii feței; toate în jur începeau să dispară, să piară în întuneric, și în timp ce casele se așterneau peste copaci, țâșneau din tufișuri parcă niște pisici care o luau la goană. Dura doar o secundă și pe urmă starea respectivă trecea.

Astfel începuse cu adevărat timpul despre care cu toții voiau să afle și despre care tot vorbeau la nesfârșit. Îi făceau cele mai absurde obiecții și din nefericire el însuși nu mai era în stare să-și aducă aminte de trăirile lui decât nelămurit și numai după înțelesul lor. Căci momentele acelea erau toate doar înțelesuri! Durau uneori câteva minute, uneori țineau însă și zile întregi, alteori treceau în alte trăiri, asemănătoare, care puteau să dureze luni de zile. Ca să începem cu acestea, pentru că sunt cele mai simple, cele pe care, după părerea lui Moosbrugger, până și un judecător le putea pricepe; atunci auzea voci sau muzică sau un vuiet și un bâzâit sau încă un vâjâit sau împușcături, tunete, râsete, strigăte, vorbărie și șoapte. Veneau de pretutindeni; din pereți, din aer, din haine și din trupul său. Avea impresia că le poartă pe toate în propriul său trup, atâta vreme cât tăceau; îndată ce ieșeau la iveală, se ascundeau undeva în jur, dar nici atunci la prea mare depărtare de el. Când lucra, glasurile îi vorbeau mai ales în cuvinte întretăiate și în propoziții scurte, îl batjocoreau și îl criticau, iar când el gândea ceva, ele îi șopteau gândul înainte de a ajunge el însuși să-l gândească, sau spuneau cu răutate contrariul a ceea ce voia el să spună. Moosbrugger nu putea decât să râdă de ideea că ar fi trebuit să-l declare alienat din cauza aceasta; el însuși nu trata aceste glasuri și chipuri altfel decât ca pe niște maimuțe. Îl amuza să audă și să vadă ce unelteau ele; era incomparabil mai frumos decât gândurile vâscoase și greoaie pe care le avea el însuși; când însă îl necăjeau foarte tare, se înfuria, și la urma urmei, așa ceva era cât se poate de firesc. Pentru că fusese întotdeauna foarte atent la toate cuvintele pronunțate în legătură cu el, Moosbrugger știa că așa ceva se numește a avea halucinații și îi convenea că el avea această însușire de a avea halucinații, ca avantaj față de alții care nu erau în stare de așa ceva; căci el vedea și multe lucruri pe care alții nu le vedeau, priveliști frumoase și animale infernale, însă găsea că importanța care li se acorda era mult exagerată, iar când internarea în vreunul din ospicii îi devenea prea incomodă, susținea pur și simplu că simulează doar. Isteții din jur îl întrebau cât de tari erau

zgomotele și sunetele acelea; întrebarea nu avea sens; firește, uneori ceea ce auzea el era la fel de zgomotos ca un tunet, iar alteori erau doar ca niște șoapte încete. Până și durerile care-l chinuiau uneori puteau fi insuportabile sau doar ușoare ca o închipuire. Nu acesta era lucrul important. Uneori nici n-ar fi putut descrie bine ce vedea, auzea sau simțea; cu toate acestea știa ce anume era. Uneori era foarte neclar; viziunile acestea veneau din afară, însă o cât de mică observație îi spunea deopotrivă că veneau totuși din el însuși. Nu avea nici o importanță dacă ceva era în exterior sau lăuntric; în starea în care se afla era ca o apă limpede de ambele părți ale unui perete transparent de sticlă.

În momentele lui măreațe Moosbrugger nu mai dădea nici o atenție glasurilor și chipurilor, ci medita. Așa îi spunea el, pentru că acest cuvânt îi făcuse întotdeauna impresie. El medita mai bine decât alții, căci medita și în exterior, și în interior. Medita la ceva lăuntric și împotriva voinței lui. Spunea că atunci gândurile erau făcute anume pentru el. Fără să abandoneze această chibzuială înceată, virilă, ajungeau să-l stârnească până și bagatelele, așa cum i se întâmplă unei femei în febra laptelui. Gândul îi curgea atunci ca un torent hrănit de sute de pâraie năvalnice, care străbătea o pajiște mâloasă. Moosbrugger își lăsase acum capul să-i atârne și privea lemnul dintre degetele sale. „Prin partea locului veveriței i se spune pisică de gorun", îi trecea acum prin minte; „dar ia să încerce cineva să spună cu toată seriozitatea pe chip «pisică de gorun»! Cu toții și-ar ridica tresărind privirea spre el, ca atunci când în toiul gloanțelor oarbe la manevre s-ar trage deodată o rafală adevărată! În Hessen, de altfel, este denumită vulpe de copaci. Un om care a umblat mult știe toate lucrurile astea". Era de mirare cât de curioși deveneau psihiatrii când îi arătau lui Moosbrugger o reproducere a unei veverițe, iar el răspundea:

— Asta să fie o vulpe, sau poate o fi un iepure; poate să fie și o pisică, sau ce știu eu.

Atunci îl întrebau de fiecare dată foarte repede:

— Cât face paisprezece și cu paisprezece?

Iar el le răspundea cu chibzuială:

— Să tot facă vreo douăzeci și opt până la patruzeci.

Acest „să tot facă vreo" le dădea de furcă și îl determina pe Moosbrugger să chicotească în sinea lui. Căci era cât se poate de simplu; știa și el că ajungeai la douăzeci și opt când treceai de la paisprezece la paisprezece, dar cine spunea că trebuia să și rămâi acolo?! Privirile lui Moosbrugger ajungeau să bată încă o bucățică de loc mai departe, ca aceea a unui om care a ajuns pe coama unei coline profilându-se pe cer, și constată acum că mai există și alte coline aidoma, iar în spatele lor numeroase altele. Iar dacă o pisică de gorun nu este nici pisică, nici vulpe, și în loc de coarne are dinți ca iepurele, pe care îl devorează vulpea, lucrurile nu trebuiau luate chiar textual, căci ea este într-un

fel sau altul alcătuită din toate și, oricum, se cațără în copaci. După experiența și după convingerea lui Moosbrugger, nu poți să tratezi nici un lucru izolat, pentru că fiecare este legat de un altul. I se întâmplase în viața lui să-i spună unei fete:

— Gura ta frumoasă ca un trandafir! Dar dintr-odată cuvântul i se destrăma din cusături parcă și se isca ceva de-a dreptul supărător: fața fetei se făcea cenușie, ca pământul peste care se așterne ceața, și în vârful unei tulpini lungi se înălța o floare de trandafir; atunci ispita să apuci un cuțit și să o tai sau să o izbești deodată ca s-o faci să redevină o figură omenească era deodată irezistibil de mare. Sigur, Moosbrugger nu lua imediat cuțitul în mână; o făcea doar atunci când n-o mai putea scoate la capăt cu nimic altceva. De obicei își strângea însă toate puterile lui de uriaș ca să țină lumea laolaltă în tiparele ei.

Când era binedispus, putea să privească pe cineva în față și își „vedea acolo propriul chip cum îl privea la rândul său printre plevușcă și pietrele luminoase dintr-un pârâu puțin adânc; când era indispus, n-avea nevoie decât să cerceteze în fugă chipul unui om și îndată îl recunoștea ca fiind același om cu care își găsise peste tot ceartă, oricât ar fi vrut acela să se dea drept altul. Ce i s-ar fi putut reproșa? Cu toții ne certăm, aproape întotdeauna cu una și aceeași făptură. Dacă am sta să ne gândim cine sunt cei de care ne simțim legați atât de inexplicabil, s-ar vădi că e mereu vorba de omul care deține iarba-fiarelor în fața căruia noi reprezentăm broasca ferecată. Iar în dragoste? Câți nu sunt cei care privesc zi de zi același chip iubit, dar nu sunt în stare să spună când închid ochii cum arată anume acela. Chiar și dincolo de iubire și ură; la cât de multe schimbări sunt supuse fără încetare toate lucrurile, după obișnuință, dispoziție și locul de unde sunt privite! Cât de frecvent bucuria se consumă ca o vâlvătaie, rămânând doar sâmburele indestructibil al tristeții?! Cât de frecvent nu izbește un om cu nepăsare în altul, pe care ar putea la fel de bine să-l lase în pace. Viața este alcătuită dintr-o suprafață care se arată ca și cum ar trebui să fie așa cum este, dar sub pojghița ei se agită și se frământă toate. Moosbrugger stătea cu picioarele pe două sloiuri plutitoare, strângându-le în nemișcare, străduindu-se cu toată chibzuință să ocolească tot ceea ce i-ar fi încețoșat gândurile; însă uneori îi izbucnea câte un cuvânt de pe buze, și ce răsturnări și ce învălmășeală ca în vis a gândurilor izvora atunci din vreo vorbă cu două înțelesuri, acum răcită ca un foc stins, cum ar fi fost pisica de gorun sau gura ca floarea de trandafir!

Așa cum stătea acum în celulă pe priciul care-i era deopotrivă patul și masa, el își plângea de milă pentru că nu fusese învățat să-și exprime trăirile așa cum ar fi trebuit. Făptura aceea micuță cu ochi de șoarece care-l stârnea și acum, după ce de atâta vreme dispăruse sub pământ, și îi cauzase atâtea neplăceri, îl tulbura din cale afară. Toți erau de partea ei. Se ridică în picioare

cu mișcări greoaie. Se simțea fragil pe dinăuntru, ca un lemn ars la foc mocnit. Îi era iarăși foame; masa aici la închisoare era prea sărăcăcioasă pentru un om atât de voinic cum era el și nu avea bani să o suplimenteze. În starea în care se afla acum, nici nu putea să stea să se mai gândească la toate cele despre care îl întreba toată lumea. Se petrecuse una din schimbările acelea, care durează zile, săptămâni, cum se întâmplă în martie sau în aprilie, și pe deasupra mai intrase și în încurcătură. El însuși n-ar fi putut să spună mai multe decât fusese consemnat în documentele de la poliție și nu știa nici cum ajunseseră lucrurile să intre în seama poliției. Cauzele, considerațiile, în măsura în care-și mai amintea el, le spusese oricum la proces; dar ceea ce se întâmplase cu adevărat era acum pentru el ca și cum ar fi fost deodată în stare să vorbească curgător spunând ceva într-o limbă străină, ceva care atunci îl făcuse să se simtă fericit, dar un lucru pe care acum nu-l mai putea repeta.

„Măcar dacă toate astea s-ar termina cât mai repede!“ gândea Moosbrugger.

60
Excurs în domeniul logicii și moralei

Ceea ce ar fi fost de spus despre Moosbrugger din punct de vedere juridic s-ar fi putut formula într-o singură propoziție. Moosbrugger constituia unul din cazurile limită consemnate în jurisprudență, în medicina legală, fiind cunoscute până și profanilor drept cazuri de parțială iresponsabilitate.

Caracteristic pentru asemenea nefericiți este faptul că ei se află nu numai într-o stare de sănătate funcțională la parametri inferiori, ci însăși boala de care suferă fiind nelămurită. Natura vădește o predilecție într-adevăr remarcabilă în a da la iveală din abundență asemenea ființe; *natura non facit saltus*, ea nu trece dintr-odată, îi plac stările de tranziție, menținând până și pe scară largă lumea într-o stare provizorie între imbecilitate și sănătate. Însă jurisprudența nu ținea seama de acest fapt. Ea spune *non datur tertium sive medium inter duo contradictoria*, sau în traducere: individul fie este în stare să acționeze contrar legii, fie nu este, căci între aceste două contrarii nu există un al treilea termen, unul mediu. Ca urmare, el este susceptibil de pedeapsă, și prin calitatea sa de a fi susceptibil de pedeapsă, devine o persoană justițiabilă, iar ca persoană supusă legii participă la binefacerile suprapersonale ale acesteia. Cine nu înțelege acest raționament fără dificultate ar face bine să se gândească la cavalerie. Când un cal se arată nărăvaș față de orice încercare de a fi strunit, va beneficia de o atenție specială, va avea parte de cele mai moi bandaje la glezne și copite, de cei mai buni călăreți, de cea mai aleasă hrană și de cea mai atentă îngrijire. Dacă, dimpotrivă, un călăreț se face vinovat de vreo greșeală, va fi închis într-o carceră păduchioasă, privat de alimente, chiar

încătușat. Justificarea acestei diferențieri de tratament constă în faptul că un cal aparține doar regnului animal, dominat de empiric, în timp ce dragonul face parte din cel logico-moral. În felul acesta se deosebește omul de animale, și am putea adăuga, și de bolnavii mintal; potrivit însușirilor sale intelectuale și morale, el este în stare să acționeze încălcând legea și să comită o încălcare a legii. Întrucât de abia calitatea sa de a fi susceptibil de pedeapsă este ceea ce-l ridică la rangul de ființă morală, e de înțeles faptul că oamenii legii țin cu toată strășnicia tocmai la această calitate.

Din nefericire, se mai adaugă aici faptul că psihiatrii acreditați de instanțele de judecată, care ar fi chemați să se opună acestei stări de fapt, sunt de obicei timorați în exercitarea profesiei lor în comparație cu oamenii legii; îi declară cu adevărat bolnavi numai pe cei pe care ei nu-i pot vindeca, ceea ce reprezintă o exagerare resemnată, căci nu-i pot vindeca nici pe ceilalți. Ei disting între bolile mintale incurabile, cele care, cu ajutorul lui Dumnezeu, se pot ameliora de la sine după oarecare vreme, și în sfârșit cele pe care, e adevărat, nici medicul nu le poate vindeca, dar pe care pacientul le-ar fi putut evita, firește cu ajutorul providenței, dacă ar fi acționat la vreme asupra sa influențele și raționamentele potrivite. Acest al doilea și al treilea grup este cel al bolnavilor de o categorie inferioară, cei pe care îngerul medicinei îi tratează totuși ca pe niște bolnavi, atunci când îi întâlnește în practica personală, dar pe care îi trece cu sfială sub oblăduirea îngerului justiției când se întâlnește cu ei în practica medicinei legale.

Un asemenea caz era Moosbrugger. În cursul vieții sale onorabile, întrerupte de crimele săvârșite sub influența unei misterioase bețiii a sângelui, el fusese pe atât de frecvent reținut în ospicii pentru alienați pe cât de des fusese lăsat în libertate, considerat paralitic, paranoic, epileptic și suferind de manie depresivă, înainte ca la ultimul proces doi medici legiști dovedind exces de zel să-i fi restituit sănătatea mintală. Firește că la vremea aceea nu se găsea în sala cea mare, ticsită de oameni, a tribunalului nici o singură persoană, incluzându-i pe ei înșiși, care să nu fi nutrit convingerea că Moosbrugger era alienat, într-un fel sau altul; dar, nu era un fel care să corespundă condițiilor prevăzute de lege și care să poată fi recunoscut de mințile conștiincioase. Căci dacă ești parțial bolnav, atunci ești, după părerea experților judiciari, și parțial sănătos; iar dacă ești parțial sănătos, ești cel puțin parțial responsabil de faptele tale; tot astfel, dacă ești parțial responsabil, ești și pe de-a-ntregul; căci responsabilitatea pentru propriile fapte este, cum se spune, starea individului în care acesta are putința să se determine în vederea unui anumit scop pe sine însăși prin propria sa voință și independent de orice necesitate constrictivă, iar o asemenea autodeterminare este ceva ce nu poți să și deții și de care să fii în același timp privat.

Firește, această situație nu exclude faptul că există persoane ale căror circumstanțe și predispoziții naturale îngreunează capacitatea de a rezista unor „impulsuri imorale“ și de a opta pentru „înclinarea cumpenei către bine“, cum se exprimă oamenii legii; o asemenea persoană care, în împrejurări de natură să nu-l afecteze câtuși de puțin pentru un altul, dar care declanșau de îndată „decizia“ spre o faptă condamnabilă, era Moosbrugger. Însă, în primul rând, puterile sale spirituale și raționale erau după părerea tribunalului, în atât de mare măsură nealterate, încât, dacă s-ar fi folosit de ele, fapta ar fi putut la fel de bine să nu fi fost săvârșită – din punctul acesta de vedere nu exista nici un motiv ca el să fi fost exclus din domeniul moral al responsabilității. În al doilea rând, funcționarea corespunzătoare a procedurii judiciare cere ca orice act culpabil să fie condamnat dacă a fost săvârșit în deplină cunoștință a faptei și de bunăvoie. În al treilea rând, logica judiciară consideră că în cazul bolilor mintale – cu excepția celor cu totul nefericite, în care bolnavii scot limba când sunt întrebați cât face șapte ori șapte, sau spun „Eu“ când trebuie să rostească numele Maiestății Sale imperiale și regale – subiectul continuă să dețină un minimum de discernământ și capacitate de autodeterminare, și că ar fi fost doar cazul unui anume efort al inteligenței și puterii de voință pentru a recunoaște caracterul criminal al faptei și a rezista impulsului răufăcător. Cu certitudine că acest efort la limita inferioară i se poate pretinde unei asemenea persoane primejdioase!

Tribunalele sunt asemenea unor beciuri în care se află păstrată în sticle înțelepciunea înaintașilor; le deschizi și îți dau lacrimile de disperare constatând cât de necomestibilă este strădania omenească de a atinge forma cea mai elevată, cea mai efervescentă înainte de a ajunge la desăvârșire. Cu toate acestea, pare să-i îmbete pe cei care nu sunt îndeajuns de căliți. Este cunoscut faptul că îngerul medicinei, când ascultă vreme îndelungată pledoariile juriștilor, uită adesea de propria sa misiune. El își pliază atunci cu un clinchet aripile și se comportă în sala de judecată ca un înger supleant al jurisprudenței.

61

Idealul celor trei tratate sau utopia vieții precise

În felul acesta ajunsese Moosbrugger să fie condamnat la moarte și, doar mulțumită influenței contelui Leinsdorf și simpatiei pe care acesta o nutrea față de Ulrich, exista acum perspectiva ca starea sănătății sale mintale să fie din nou supusă unei examinări. Ulrich nu avea însă la vremea aceea deloc intenția să se preocupe în continuare de soarta lui Moosbrugger. Amestecul deprimant de brutalitate și suferință pasivă care constituie substanța unor

asemenea oameni îi era la fel de dezagreabil ca amestecul de precizie și indolență care fundamentează de obicei judecățile pronunțate în ce-i privește. Știa exact ce se cuvenea să gândească despre acest personaj dacă lua în considerație cu luciditate cazul și ce măsuri s-ar mai fi putut încerca față de asemenea oameni care nu-și aveau locul nici în închisoare, nici în libertate și pentru care nu erau suficiente nici ospiciile. Dar era în aceeași măsură conștient de faptul că mii de alți oameni își puneau la rândul lor mereu asemenea probleme și le luau în considerație sub acele aspecte care pentru ei prezentau un interes deosebit, și că în cele din urmă statul avea să-l suprime pe Moosbrugger, pentru că, într-o asemenea stare imperfectă de lucruri, respectiva soluție reprezenta decizia cea mai limpede, cea mai puțin costisitoare și cea mai sigură. Să te împaci cu o astfel de sentință reprezintă poate o comportare brutală, însă la urma urmei mijloacele noastre de transport rapide determină mai multe victime decât toți tigrii Indiei și s-ar părea că atitudinea insensibilă, superficială și lipsită de scrupule cu care suportăm toate aceste aspecte ne îndreptățește pe de altă parte la succesele care nu ne pot fi contestate.

Starea de spirit, atât de perceptivă în ce privește detaliile, dar lovită de cecitate referitor la ansamblul chestiunii, își găsește expresia semnificativă într-un ideal care ar putea fi denumit idealul operei de o viață și care este alcătuit din nu mai mult decât dintr-un număr de trei tratate. Există activități intelectuale, spirituale, în care nu tomurile voluminoase, ci micile sinteze alcătuiesc substanța a ceea ce se poate numi mândria unui om. Dacă cineva ar descoperi de exemplu că, în anumite împrejurări până acum nicicând constatate, pietrele ar fi în stare să vorbească, n-ar avea nevoie decât de puține pagini pentru expunerea și explicarea unui fenomen de natură să revoluționeze toate convingerile noastre. Despre conștiința împăcată se poate, dimpotrivă, scrie mereu câte o nouă carte, ceea ce nici măcar nu reprezintă o problemă academică, pentru că în discuție este o metodă prin care nu se ajunge niciodată la clarificarea celor mai importante probleme de viață. Activitățile omenești ar putea fi clasificate după numărul de cuvinte de care au nevoie; cu cât mai multe cuvinte, cu atât mai rău stau lucrurile în ce privește caracterul acestor îndeletniciri. Toate cunoștințele prin care specia noastră a ajuns de la stadiul în care se înveșmânta în blănuri de animale la stadiul în care străbate atmosfera în zbor ar umple, laolaltă cu probele și justificările lor – în expunere completă – nu mai mult decât o bibliotecă de referință; în vreme ce o bibliotecă de proporțiile pământului însuși nu ar fi nici pe departe suficient de încăpătoare pentru a cuprinde tot restul, lăsând deoparte cu totul discuțiile vaste purtate, nu cu pana de scris, ci cu sabia și lanțurile. Pare evident că noi ne îndeletnicim cu treburile noastre omenești într-un mod cu totul nerațional, atâta vreme cât nu le facem față în felul

în care procedează științele, care în domeniul specific au progresat într-un chip cu totul exemplar.

Aceasta fusese la drept vorbind starea de spirit și atitudinea unei epoci – aici fiind vorba de un număr de ani, nu propriu-zis de decenii – pe care Ulrich apucase să o cunoască cel puțin în parte. Pe atunci lumea gândea – „lumea" fiind un termen deliberat vag; nu s-ar fi putut spune cine și câți gândeau astfel, însă, oricum, credința aceasta plutea în aer – că ar fi fost cu putință să se trăiască în termeni preciși. Astăzi se poate pune întrebarea ce anume reprezintă o asemenea formulă. Răspunsul ar fi că opera unei vieți poate fi la fel de bine gândită ca fiind alcătuită din trei tratate, sau din trei poeme sau trei acțiuni, în care capacitatea personală de acțiune a unui individ este intensificată în cel mai înalt grad. Cu alte cuvinte, ar însemna să păstrezi tăcerea acolo unde nu ai avea nimic de spus; să faci doar strictul necesar atunci când nu ai avea nimic deosebit de realizat; și, ceea ce este cel mai important, să rămâi lipsit de sentimente atunci când nu ești năpădit de simțământul inefabil că ți-ai deschide larg brațele, simțindu-te purtat de un val de putere creatoare! Se va face remarca aici că în felul acesta ar înceta cea mai mare parte din viața noastră sufletească, dar poate că faptul în sine nici n-ar constitui la urma urmei o pierdere atât de dureroasă. Teza conform căreia cantitățile enorme de săpun în circulație pe piață indică o remarcabilă curățenie fizică nu se aplică în mod necesar și în morală, unde este mai degrabă adevărat noul principiu, că impulsul mai pronunțat de a te spăla este un indiciu al unei stări chestionabile de igienă sufletească. Ar fi o experiență utilă dacă s-ar încerca limitarea la un minimum necesar a consumului de moralitate care (de orice natură ar fi) însoțește orice acțiune, și dacă ne-am mulțumi să fim morali numai în cazurile excepționale în care se cuvine să fim, mulțumindu-ne în toate celelalte cazuri să nu gândim altfel decât în operațiile de standardizare ce trebuie respectate în procesul de fabricare a creioanelor sau șurubelnițelor. Firește, nu s-ar înfăptui în felul acesta cine știe ce perfecțiune, dar unele lucruri ar merge mai bine; n-ar mai rămâne în circulație talentul, ci doar geniul; ar dispărea din imaginea vieții acele reproduceri estompate, care se creează din asemănarea pe care o dețin acțiunile noastre cu virtuțile, iar în locul lor ar ieși la iveală o apăsătoare suprapunere a acestor acțiuni cu virtuțile respective. În ultimă analiză, din fiecare chintal de moralitate nu s-ar menține decât un miligram de esență, care până și în cantitatea infimă de un microgram ar avea un efect magic, asigurând fericirea.

Dar se va obiecta că aceasta este o utopie! Desigur, este. Utopiile se aseamănă cu posibilitățile; din faptul că o posibilitate nu este o realitate nu se deduce nimic altceva decât că circumstanțele în care se află împiedică transpunerea ei în realitate, căci altminteri ea ar fi doar o imposibilitate; însă dacă este eliberată de constrângeri și i se permite să se dezvolte, se creează

utopia. Este un proces similar celui când un cercetător observă modificările unui element într-un fenomen complex și trage de aici concluziile; utopia este un experiment prin care sunt observate modificările posibile ale unui element și efectele pe care le provoacă în acel fenomen complex căruia îi spunem viață. Dacă precizia însăși constituie elementul aflat sub observație, pe care îl izolăm și-l lăsăm să se dezvolte, considerându-l ca reprezentând o uzanță de gândire și un mod de viață și lăsându-l să-și exercite influența exemplară asupra a tot ceea ce intră în contact cu el, rezultatul îl va constitui un om în care se materializează o combinație paradoxală de precizie și indeterminare. El are acea răceală incoruptibilă și deliberată pe care o reprezintă temperamentul preciziei; dar, dincolo de această calitate, tot restul se menține în sfera indeterminării. Condiția de stabilitate a vieții lăuntrice, garantată de stăpânirea unei morale, deține o valoare minoră pentru un om a cărui fantezie este orientată spre schimbări; în cele din urmă, când exigențele celei mai precise și mai depline realizări sunt transferate din domeniul intelectual spre cel al pasiunilor, este decelat, cum am semnalat deja, faptul cu totul remarcabil că pasiunile dispar și în locul lor își face apariția un element bun, asemănător focului primordial. — Aceasta este utopia preciziei. Nu se poate ști cum își va petrece ziua un asemenea om, întrucât el nu va putea oscila continuu în actul creației și va sacrifica focul domestic al senzațiilor limitate pe altarul unei conflagrații imaginare. Însă un astfel de om precis există în zilele noastre! Ca om lăuntric el viețuiește nu numai în cercetătorul științific, ci și în negustor, în administrator, în sportiv, în tehnician; deocamdată doar în decursul orelor zilei pe care aceștia nu le definesc ca fiind viața, ci profesia lor. Căci cel care se raportează la toate lucrurile într-un mod atât de profund și de lipsit de prejudecăți nu detestă nimic mai mult decât ideea de a se lua pe sine însuși în serios și, din nefericire, nu există îndoială că el ar considera utopia sinelui ca pe o experiență imorală cu privire la niște persoane dedicate unor preocupări serioase.

Astfel, Ulrich se menținuse de-a lungul vieții mai degrabă un însingurat, preocupat de dilema dacă ansamblul major al realizărilor lăuntrice ar trebui sau nu să se adapteze celorlalte reușite, cu alte cuvinte, dacă există un sens și o finalitate pentru ceva din cele ce se întâmplă și s-au întâmplat cu noi.

62
Lumea, dar îndeosebi Ulrich, își aduce omagiul ideii utopice a eseismului

Precizia, ca atitudine specific umană, comportă acțiuni riguroase și o existență de același gen. Ea emite pretenții maxime atât în ce privește acțiunile, cât și în ce privește existența. Doar că se cere operată o distincție.

De fapt, nu există numai precizia plăsmuită (care, după cum prea bine știm, în realitate nici nu există încă), ci și una pedantă; cele două se deosebesc între ele prin faptul că precizia plăsmuită se referă la fapte, iar cea pedantă la artefactele imaginației. De exemplu, precizia cu care mintea ciudată a lui Moosbrugger fusese integrată într-un sistem de concepte juridice vechi de două mii de ani semăna cu eforturile pedante ale unui dement de a trage în țeapa unui ac o pasăre zburând în libertate; dar precizia nu se preocupa câtuși de puțin de fapte, ci doar de conceptul imaginar al codului de legi. Dimpotrivă, în procedura cu care abordau imensa problemă dacă Moosbrugger putea fi condamnat la moarte, psihiatrii etalau o precizie absolută, căci nu se încumetau să spună mai mult decât că imaginea clinică a bolii sale nu corespundea cu exactitate cu nici o imagine clinică a unei boli observate anterior și transferau decizia ulterioară în seama juriștilor. În această împrejurare, sala de judecată oferea o imagine a vieții înseși, căci toți oamenii viguroși și vivace, care ar respinge gândul să șofeze un automobil mai vechi de cinci ani sau să fie tratați medical după metode socotite drept ideale cu zece ani în urmă, ba, mai mult, fie că le place, fie că nu, își consacră timpul promovării unor astfel de invenții și se învoiesc să raționalizeze tot ceea ce intră în domeniul lor de activitate, preferă să lase toate aspectele legate de frumusețe, dreptate, dragoste și confesiune religioasă, pe scurt toate problemele omenești, în măsura în care nu sunt implicate interesele lor de afaceri, în seama soțiilor lor, iar în măsura în care acestea nu ajung să le facă față pe de-a întregul, unei subspecii de bărbați care sunt în stare să intoneze fraze milenare despre potirul și spada vieții, cărora ei le dau ascultare la modul frivol, răutăcios și sceptic, fără să creadă în ele și fără să se gândească la posibilitatea unei alternative. Există deci, în realitate, două perspective de gândire, care nu numai că intră în conflict una cu cealaltă, ci, ceea ce este mai rău, coexistă de obicei, fără a comunica între ele altminteri decât pentru a se asigura reciproc că ambele sunt dezirabile, fiecare la locul său. Una se mulțumește a fi precisă, și se limitează la fapte; cealaltă nu, ci caută întotdeauna întregul și-și extrage cunoașterea din așa numitele adevăruri grandioase și eterne. Prima înregistrează succese, iar cealaltă dobândește amploare și demnitate. Este limpede că un pesimist ar putea obiecta că rezultatele uneia nu valorează nimic, iar ale celeilalte nu sunt adevărate. Căci la ce bun în ziua Judecății de Apoi,

când vor fi cântărite lucrările omenești, trei tratate despre acidul formic, ba chiar dacă ar fi treizeci?! Pe de altă parte, ce știm noi despre Judecata de Apoi, dacă nu știm nici măcar ce se va alege până atunci din acidul formic?!

Între cei doi poli ai acestui nici-nici pendula evoluția când, acum să zicem mai mult de optsprezece și încă nu pe de-a întregul douăzeci de secole, omenirea a aflat pentru întâia dată că la capătul tuturor zilelor va avea loc o asemenea judecată a spiritului. Experiența arată că, în asemenea chestiuni, unei direcții îi urmează întotdeauna direcția contrară. Ar fi de conceput și de dorit ca o asemenea răsturnare să se înfăptuiască în pasul filetului, căci fiecare rotire reprezintă un nivel superior, căci din motive necunoscute evoluția rareori se întâmplă să câștige mai mult decât pierde prin deturnare și distrugere. Dr. Paul Arnheim avea deci întru totul dreptate când afirma față de Ulrich că istoria omenirii nu ar admite niciodată o evoluție negativă; istoria omenirii este optimistă, ea hotărăște întotdeauna cu entuziasm în favoarea unui lucru și abia după aceea pentru contrariul acestuia! Astfel că primele fantezii ale preciziei nu au fost urmate câtuși de puțin de încercarea de a le traduce în realitate, ci ele au fost abandonate întru folosința neinspirată de către ingineri și erudiți, iar istoria s-a îndreptat iarăși spre concepții spirituale mai demne de interes și mai cuprinzătoare.

Ulrich își amintea bine cum elementul incertitudinii ajunsese din nou să ocupe un loc primordial. Începuseră să se facă auzite tot mai multe declarații prin care oameni cu preocupări oarecum incerte, scriitori, critici, femei și cei care exercitau vocația de a reprezenta o nouă generație se plângeau de faptul că știința pură ajunsese să semene cu ceva nefiresc, care distrugea toate operele omenești sublime, fără a le mai putea regrupa, și care cereau o nouă credință în umanitate, o întoarcere la valorile lăuntrice, un avânt spiritual și altele de asemenea natură. Ulrich presupuse la început cu naivitate că ar fi vorba de niște oameni care se epuizaseră tot îndemnându-și caii și care descălecaseră, iar acum șchiopătau clamând în gura mare să vină cineva să-i învioreze cu masaje sufletești; dar trebuise treptat să-și dea seama că aceste strigăte mereu repetate, care la început i se păruseră atât de comice, se bucurau de un ecou larg; cunoașterea începea să devină inactuală, tipul personalitate difuză care domină prezentul începuse să se afirme.

Ulrich se răzvrătise, refuzând să ia aceste lucruri în serios, și-și dezvolta acum în felul său propriile înclinații spirituale.

Din epoca cea mai timpurie de înmugurire a conștiinței în prima tinerețe, moment care adesea, privit retrospectiv, este atât de emoționant și înduioșător, îi mai rămăseseră și astăzi în amintire tot felul de noțiuni odinioară îndrăgite, printre care formula „a trăi la modul ipotetic“. Continua să exprime acum curajul și ignorarea inexorabilă a vieții, în care fiecare pas

este o îndrăzneală lipsită de experiență, dorința de corelări magnifice și aura de revocabilitate pe care le percepe un tânăr când se aventurează, ezitând, în viață. Ulrich simțea că, la urma urmei, din toate acestea nimic nu trebuia renegat. Senzația plină de încordare de a te ști ales pentru ceva, orice ar fi fost acel ceva, este lucrul sublim și singurul cert pentru cel a cărui privire cuprinde pentru prima dată lumea. Dacă-și cumpănește bine emoțiile, un astfel de om nu poate accepta nimic fără rezerve; el își caută iubita posibilă, dar nu știe dacă ea va fi cea adevărată; el este în stare să omoare, fără să fie sigur că trebuie s-o facă. Voința de a se dezvolta a propriei naturi îi interzice să creadă în ceva desăvârșit, dar tot ceea ce îi iese în cale se comportă ca și cum ar fi desăvârșit. El simte: ordinea aceasta nu este atât de sigură pe cât se pretinde a fi; nici un lucru, nici un sine, nici o formă, nici un principiu nu este sigur, totul este cuprins într-o transformare invizibilă, dar niciodată întreruptă, viitorul este mai degrabă o transformare decât o consacrare, iar prezentul nu este decât o ipoteză pe care n-am înțeles-o încă. Ce ar fi putut să facă decât să se țină la o parte de lume, în sensul bun, în care un cercetător își menține distanța față de faptele care ar vrea să-l ispitească să le dea prea grăbit crezare?! Prin urmare, ezită acum să devină ceva; un caracter, o vocație, un mod definit de existență, toate acestea sunt pentru el reprezentări prin care se întrevede scheletul, care e tot ceea ce va rămâne în cele din urmă din el. El încearcă să se înțeleagă altfel; cu înclinație față de tot ceea ce îl sporește lăuntric, chiar dacă poate fi interzis din punct de vedere moral sau intelectual, se simte pe sine însuși ca un pas care este liber în toate direcțiile, dar care îl conduce de la o stare de echilibru la următoarea și mereu înainte. Dacă simte o dată că a avut intuiția justă, își dă seama că a căzut în lume o picătură dintr-o incandescență cu neputință de descris, a cărei licărire face pământul însuși să arate altfel.

Mai târziu, odată cu creșterea puterilor sale intelectuale, pentru Ulrich luase naștere de aici o reprezentare pe care el nu o mai asocia cu noțiunea nesigură de ipoteză, ci din anumite motive cu conceptul definit de eseu. Cam în felul în care un eseu în desfășurarea paragrafelor sale abordează un subiect sub diferite aspecte, fără a-l cuprinde cu totul – căci un lucru cuprins integral își pierde dintr-odată amploarea și se diminuează până ajunge un simplu concept –, tot astfel credea el că poate să ia cel mai bine în considerație și să dispună de lume și de sine însuși. Valoarea unei acțiuni sau a unei însușiri, chiar esența și natura acestora i se păreau dependente de împrejurările care le însoțeau, de țelurile pe care le slujeau, pe scurt, de acel complex, alcătuit când într-un fel, când în altul, din care făceau și ele parte. De altfel, aceasta este și simpla descriere a faptului că un asasinat poate să ni se pară o crimă sau o faptă eroică, iar ceasurile de iubire ca pana căzută din aripa unui înger sau a unei gâște. Însă Ulrich generaliza observația. Toate evenimentele

morale aveau loc într-un câmp de forțe, constelația respectivă încărcându-le de sens, iar acestea conțineau binele și răul, tot așa cum un atom conține potențialitatea de a se combina chimic. Ele erau într-un anumit sens ceea ce deveneau; tot astfel cum termenul „tare“ descrie patru modalități cu totul diferite de tărie după felul în care este pus în relație cu dragostea, brutalitatea, dorința febrilă sau severitatea, toate întâmplările morale i se păreau în semnificația lor a fi funcții dependente de altele. Se născuse un sistem nesfârșit de interrelaționări în care nu mai existau semnificații independente de felul celor pe care viața obișnuită le atribuie, la prima abordare generală, acțiunilor și însușirilor; aparenta soliditate devenea un pretext străveziu pentru multe alte înțelesuri, cele ce se întâmplau, simbolul a altceva ce nu se mai întâmpla poate, dar era resimțit ca pretext, și omul ca o chintesență a posibilităților sale, omul potențial, poezia nescrisă a existenței sale îi ieșea în întâmpinare, confruntându-l, omului ca transcriere, realitate și caracter. În conformitate cu această viziune, Ulrich se simțea în esență capabil de orice virtute ca și de orice fel de infracțiune. Faptul că într-o orânduire socială echilibrată, virtuțile ca și viciile sunt considerate în general, chiar dacă la modul nemărturisit, ca deopotrivă de plicticoase, dovedea întocmai ceea ce se petrece întotdeauna în natură, anume că orice joc de forțe tinde cu timpul spre o valoare medie și o condiție medie, un compromis și o stare de inerție. Moralitatea în înțelesul obișnuit al cuvântului nu era pentru Ulrich nimic altceva decât forma îmbătrânită a unui sistem de forțe care nu poate fi confundată cu morala însăși fără pierdere de valențe etice.

Se prea poate că și în această viziune își găsește expresia o anumită nesiguranță în ce privește viața; numai că nesiguranța nu este uneori nimic altceva decât neîncredere în asigurările obișnuite, și, de altfel, ni se mai poate aminti aici că însăși umanitatea, după atâta experiență de viață, acționează, după toate aparențele, potrivit unor principii cu totul asemănătoare. Ea revocă în cele din urmă tot ceea ce a făcut și pune la loc altceva, și pentru ea odată cu trecerea timpului crimele se preschimbă în virtuți și viceversa, ea construiește mari conexiuni spirituale din toate întâmplările, și după câteva vârste omenești le lasă iarăși să se năruie; numai că toate acestea se petrec succesiv și nu într-un singur simțământ unitar de viață, iar lanțul încercărilor ei nu lasă să se întrevadă nici o creștere spre un punct culminant, în vreme ce un eseism conștient și-ar găsi, cum s-ar spune, misiunea în a preschimba indiferenta stare de conștiință a lumii într-o singură voință. Numeroase linii individuale de dezvoltare arată că fenomene asemănătoare s-ar putea întâmpla curând. Asistenta dintr-un spital care, înveșmântată în alb imaculat, diluează și freacă fecalele unui pacient într-un mojar de porțelan alb, până le transformă cu ajutorul unor acizi într-o pastă subțire purpurie, a cărei culoare îi răsplătește atenția, se găsește încă de pe acum, chiar dacă ea nu este

conștientă de acest aspect, într-o lume mai susceptibilă de transformări decât tânăra doamnă care se înfiorează de silă în fața aceluiași produs întâlnit pe stradă. Criminalul, care este prizonier în câmpul de forțe al faptei sale, se mișcă doar ca un înotător care luptă cu un torent revărsat, și orice mamă al cărei copil a fost vreodată smuls de un astfel de torent cunoaște acea stare; doar că până acum nu a fost luată în considerație, pentru că nu exista loc pentru a i se da crezare. Psihiatria numește marea veselie o stare de spirit hipomaniacă, de parcă ar exista o deprimare veselă; ea lasă să se înțeleagă acum că toate stările de intensificare a conștiinței, cele ale castității ca și cele ale senzualității, ale conștiinciozității ca și ale neglijenței, ale cruzimii ca și ale compasiunii ajung în cele din urmă patologice; ce puțin ar mai însemna viața sănătoasă dacă ea n-ar avea drept scop decât o stare mediană între două extreme! Ce sărăcăcioasă ar fi ea, dacă idealul său nu ar fi nimic altceva decât refuzul exagerării idealurilor sale!? Recunoașterea unor astfel de fapte nu duce așadar la nerecunoașterea în norma morală a imobilității unor principii rigide, ci la un echilibru mobil pretinzând în fiecare clipă eforturi în vederea reînnoirii sale. Începem să simțim tot mai mult că dăm dovadă de îngustime în gândire când considerăm caracterul unui om ca fiind reprezentat de tendințele sale, involuntar dobândite, de a se repeta, pentru ca apoi să-i facem tocmai caracterul răspunzător pentru asemenea repetiții stereotipe. Învățăm să recunoaștem interdependența dintre aspectele lăuntrice și cele exterioare, și tocmai prin înțelegerea față de ceea ce este impersonal în om am ajuns pe urmele a ceea ce este personal în el, a anumitor simple tipare fundamentale de comportament, a unui instinct de creare a sinelui, care, asemenea instinctului de construire a cuibului la păsări se creează din materiale de diverse feluri potrivit câtorva metode anume. Am ajuns atât de aproape de a fi în stare să îndiguim, cu ajutorul anumitor influențe, tot soiul de stări degenerate, așa cum îndiguim un torent de munte, încât abia dacă mai putem afirma că dăm dovadă de neglijență socială sau de un rudiment de stângăcie atunci când nu-i considerăm nemijlocit pe criminalii de rând ca fiind niște arhangheli. Seria exemplelor ar putea continua, disparate, care nu mai ajung în contact unele cu altele, ceea ce ne face să obosim de aproximațiile grosolane care au fost posibile când existau condiții mai simple pentru aplicarea lor, și am ajuns treptat să resimțim nevoia de a modifica formele fundamentale ale unei morale care, de două mii de ani s-a tot adaptat gustului variabil doar în detalii mărunte, pentru a o schimba cu o alta care se conformează mai bine mobilității faptelor.

După convingerea lui Ulrich, tot ceea ce mai lipsea încă era formula; acea expresie pe care trebuie să o găsească într-un anumit moment favorabil țelul unei mișcări, încă înainte de a fi fost atins, pentru ca să poată parcurge ultimul segment de drum; această expresie este întotdeauna una îndrăzneață,

neputând fi încă justificată după actuala stare a lucrurilor, o combinație de exactitate și inexactitate, de precizie și pasiune. Însă tocmai în anii care ar fi trebuit să-l propulseze se petrecuse ceva straniu cu Ulrich. El nu era filozof. Filozofii sunt oameni ai violenței, care nu au la dispoziție armate, și atunci își supun lumea închizând-o într-un sistem. Probabil că acesta este motivul pentru care în vremurile de tiranie au existat mari naturi filozofice, pe când epocile de civilizație avansată și de democrație nu reușesc să dea la iveală o filozofie convingătoare, cel puțin judecând după regretele pe care le auzi exprimate pretutindeni în privința aceasta. Astăzi se filozofează teribil de segmentar, astfel încât micile prăvălii continuă să fie singurele locuri de unde mai poți cumpăra ceva fără un asortiment de concepții despre lume, în vreme ce domnește o neîncredere mărturisită față de filozofia de anvergură. Este socotită astăzi ca fiind pur și simplu imposibilă, și nici chiar Ulrich nu era deloc liber de asemenea prejudecăți, ba chiar, potrivit experiențelor sale științifice, înclina să se gândească oarecum cu ironie la acest aspect care imprimase comportării sale o anumită direcție astfel încât era solicitat să reflecteze continuu la ceea ce vedea, și totuși se menținea încorsetat într-un fel de sfială față de prea multă gândire. Ceea ce în cele din urmă îi determină conduita fu altceva. Exista în firea lui Ulrich ceva care acționa într-un fel haotic, paralizant, dezarmant, împotriva ordinii logice, împotriva voinței univoce, împotriva impulsurilor clar orientate ale ambiției, iar acest ceva era legat de conceptul denumit de el însuși la vremea aceea eseism, chiar dacă el cuprindea pe atunci tocmai elementele pe care, cu timpul și cu o grijă inconștientă, le eliminase. Traducerea cuvântului „eseu“ prin încercare, așa cum s-a transmis, cuprindea doar inexact aluziile cele mai importante la modelul literar; căci un eseu nu este expresia provizorie sau incidentală a unei convingeri, care cu prilejul respectiv a fost ridicată la rangul de adevăr, dar care ar putea fi recunoscută la fel de bine ca o eroare (de felul acesta sunt doar articolele și tratatele pe care persoanele învățate le furnizează ca reprezentând ce au mai bun sub forma unor „deșeuri din atelierele lor“); un eseu este structura unică și inalterabilă pe care a dobândit-o viața lăuntrică a unui om formulată într-un gând decisiv. Nimic nu-i este mai străin decât iresponsabilitatea și nedeterminarea impresiilor cuprinse în conceptul de subiectivitate, dar nici adevărat și fals, înțelept și irațional nu sunt termeni care să poată fi aplicați unor asemenea meditații, supuse totuși unor legi nu mai puțin stricte, pe cât par de delicate și inefabile. Au existat numeroși asemenea eseiști și maeștri ai vieții interioare fluid-schimbătoare, dar n-ar avea nici un rost să-i numim; domeniul lor se află între religie și știință, între exemplu și doctrină, între *amor intellectualis* și poezie, ei sunt sfinți cu și fără religie, și uneori ei sunt pur și simplu oameni care s-au rătăcit într-o aventură.

Nimic nu este de altfel mai caracteristic decât experiența, prin încercări erudite și raționale, de a-i comenta pe marii eseiști, de a preschimba înțelep-

ciunea despre viață, așa cum este ea, într-o știință a vieții și a extrage un „conținut“ din mobilitatea celor mobile; din toate acestea rămâne cam tot atât cât din trupul delicat irizat al unei meduze după ce a fost scoasă din apă și așezată pe nisip. Învățătura celor inspirați se spulberă în fața rațiunii celor neinspirați, în contradicții și nonsens, și totuși nu avem voie să o socotim fragilă și inaptă de viață, căci altminteri ar trebui să considerăm că este fragil un elefant dacă nu poate supraviețui într-un spațiu anaerob, inadecvat intereselor sale vitale. Ar fi deplâns dacă aceste descrieri ar trezi impresia unei taine, sau a unei muzici în care predomină sunetele de harfă și *glissandi* pline de suspine. Contrariul este de fapt adevărat și întrebarea fundamentală în această privință Ulrich nu o enunța câtuși de puțin doar ca ipoteză, ci cât se poate de sobru în forma următoare: Un om care caută adevărul devine un erudit; un om care vrea să dea frâu liber subiectivității, ajunge poate scriitor; dar ce trebuie să facă un om care se situează între cele două năzuințe? Asemenea exemple, de lucruri care se situează într-o poziție „mediană“, ni le poate oferi orice precept moral, cum ar fi acel bine-cunoscut și simplu: „Să nu ucizi!“ Se vede de la prima privire că nu e nici fapt, nici constatare subiectivă. Se știe că în anumite privințe îl respectăm cu strictețe, în alte privințe sunt admise anumite și chiar foarte numeroase excepții, totuși strict limitate, dar într-un foarte mare număr de cazuri dintr-o a treia categorie, cum ar fi de exemplu în imaginație, în dorințele noastre, în piesele de teatru sau în plăcerea cu care citim știrile din ziare, oscilăm de o manieră cu totul haotică între aversiune și atracție. Uneori numim ceva, care nu este nici fapt, nici constatare subiectivă, ca fiind o cerință imperativă. Am legat aceste cerințe de dogmele religiei și ale dreptului și le-am atribuit astfel statutul de adevăr deductibil. Dar autorii de romane ne prezintă excepțiile, începând cu Avraam care îl jertfește pe Isaac, până la cea mai recentă tânără mondenă care și-a împușcat iubitul, și destramă iarăși totul în subiectivitate. Ne este așadar dat fie să ne agățăm de pontoane, fie să ne lăsăm între ele purtați încolo și încoace de valurile ample; dar cu ce simțăminte?! Simțămintele pe care le trăiește un om față de acest precept sunt alcătuite dintr-un amestec de obediență mărginită (inclusiv acel „om dintr-o bucată“, care refuză fie și să se gândească la așa ceva, dar care, zdruncinat câtuși de puțin de alcool sau de pasiune, trece de îndată la acțiune) și clipoceala irațională și nereflectată a unui aflux de posibilități. Iar acest precept se cere a fi înțeles doar în acest fel? Ulrich simțea că în felul acesta un om care ar vrea să facă ceva din tot sufletul ajunge să nu mai știe nici dacă e bine ceea ce face sau se cuvine să renunțe. Bănuia că ar fi putut fi făcut cu toată ființa sau, cu tot atâta convingere, lăsat nefăcut. Impulsul de a acționa sau interdicția nu-i mai spuneau nimic. Apelul la o lege înaltă sau la una lăuntrică îi stârnea rațiunea critică; mai mult decât atât, era și o devalorizare a obiectului în această strădanie de a înnobila un moment în sine valoros

prin încercarea de a-i atribui o filiație nobilă. În toate acestea, inima îi rămânea mută și vorbea doar rațiunea; dar simțea că într-un fel decizia sa ar putea coincide cu fericirea sa. Ar fi putut fi fericit pentru că nu ucisese sau ar fi putut fi fericit pentru că ucisese, dar n-ar fi putut fi niciodată executorul indiferent al unei cerințe imperative ce i-ar fi fost adresate. Ceea ce simțea el în momentul acela nu era un comandament, era un tărâm în a cărui parcurgere se înscrisese. Înțelegea că aici totul fusese dinainte decis, binefăcător pentru simțurile și înțelegerea lui ca laptele supt de la sânul mamei. Dar ceea ce îi conferea puterea de a înțelege nu era gândirea, nici simțămintele cu incoerența lor uzuală; era o „înțelegere pe de-a-ntregul", și totuși doar în felul în care vântul poartă cu sine un mesaj venind de departe, și i se părea că nu este nici adevărat, nici fals, nici rațional, nici irațional, ci era ceva care-l năpădea tot, ca și cum i-ar fi căzut în inimă o vagă și calmă exagerare.

În la fel de mică măsură cum adevărul reiese de pe urma alcătuirii unui eseu conform tuturor regulilor artei, nu se poate dobândi o convingere dintr-o astfel de stare; cel puțin nu fără a renunța la ea, așa cum un îndrăgostit trebuie să-și părăsească iubirea pentru a o putea descrie. Emoția nemărginită care-l stârnea uneori pe Ulrich, fără a-l împinge la acțiune, contrazicea impulsul pe care-l resimțea către acțiune, persistând în aspirația spre limite și formă. Dar probabil că este îndreptățit și firesc să vrei întâi să știi, înainte de a-ți lăsa simțămintele să vorbească, și fără să vrea își imagina că ceea ce dorea el să găsească odată și odată, chiar dacă nu ar fi fost adevărul, nu avea să fie cu nimic mai puțin ferm decât adevărul. Dar în această situație aducea cu cineva care-și adună instrumentele, vreme în care dispare intenția inițială. Dacă vreodată, pe când era absorbit de probleme de matematică sau de logică matematică sau se dedica vreunui proiect științific, cineva l-ar fi întrebat ce țel anume urmărea, el ar fi răspuns că o singură problemă merită cu adevărat să fie gândită, anume cea a modului just de a trăi. Dar, când ai formulat multă vreme o cerință imperativă fără să se întâmple ceva, mintea intră într-o stare de amorțeală, tot așa cum îți amorțește brațul când ține multă vreme ceva în strânsoarea sa, iar gândurile noastre pot tot atât de puțin să stea neclintite precum soldații vara la o paradă; dacă sunt nevoiți să rămână în poziție de drepți timp îndelungat, cad pur și simplu în nesimțire. Cum Ulrich își formulase cam la vârsta de douăzeci și șase de ani proiectul său de viață, când împlinise treizeci și doi, concepția nu i se mai părea tocmai autentică. El nu continuase să își elaboreze gândurile și, în afară de o senzație încordată de incertitudine, ca atunci când închizi ochii și aștepți ceva, acum nu se mai vădea în el o prea mare mobilitate personală, odată ce trecuseră zilele primelor revelații fremătătoare. Probabil însă că o mișcare subterană de acest fel fusese cea care îi încetinise cu timpul implicarea științifică și-l împiedicase astfel să investească în ea întreaga sa voință. Faptul în sine îi

declanșase un conflict aparte. Nu trebuie uitat că o perspectivă spirituală exactă, științifică, este în mod fundamental mai înclinată spre credința în Dumnezeu decât este perspectiva estetică; căci i s-ar supune „Lui“ îndată ce „El“ va consimți să se arate în condițiile pe care această perspectivă științifică le prescrie pentru a-i recunoaște realitatea, în vreme ce, dimpotrivă, spiritele noastre estetice ar aprecia doar, în cazul că s-ar manifesta, că talentul său nu e original și imaginea sa despre lume nu e îndeajuns de inteligibilă pentru a-l pune pe aceeași treaptă cu cei cu înzestrări cu daruri divine. Astfel că Ulrich nu se putea abandona unor asemenea simțăminte nelămurite și neclare la fel de ușor ca aceia din categoria amintită, dar pe de altă parte putea la fel de puțin să-și ascundă faptul că în toți acei ani de scrupulozitate științifică nu trăise decât neconform cu esența sa și ar fi dorit să i se întâmple ceva neprevăzut, căci în vreme ce petrecea ceea ce el numea cu oarecare ironie „concediul său de la viață“, nu găsea nici într-o direcție, nici în alta, nimic care să-i confere împăcare.

Poate că s-ar aminti întru apărarea sa faptul că la o anumită vârstă viața se derulează incredibil de repede, însă ziua în care trebuie să începi să-ți trăiești ultima voință, înainte de a lăsa în urmă ceea ce a mai rămas, se desfășoară înainte și nu se lasă amânată. Lucrul acesta îi devenise amenințător de evident de când trecuse aproape jumătate de an fără să se fi schimbat ceva. Aștepta în mod deliberat în vreme ce se lăsa purtat de val în insignifianta și puțin relevanta activitate pe care și-o asumase, în vreme ce vorbea, prea mult și cu plăcere, trăind cu încăpățânarea deznădăjduită a unui pescar care își cufundă plasele într-un râu fără pește, în vreme ce în continuare nu făcea nimic care să corespundă persoanei care era el cu adevărat. Aștepta în spatele propriei sale persoane, în măsura în care acest termen desemnează acea parte a unui om formată de lume și de cursul vieții, iar disperarea sa liniștită, îndiguită în spatele fațadei, creștea cu fiecare zi care trecea. Se afla în cea mai acută criză a vieții sale și se disprețuia pentru toate omisiunile. Marile încercări sunt oare privilegiul personalităților însemnate? I-ar fi plăcut să creadă, dar nu este adevărat, căci până și persoanele nevrozate, de cea mai banală factură, traversează perioade de criză. Astfel că în realitate nu-i mai rămânea în mijlocul marilor tulburări decât acel rest de imperturbabilitate, pe care-l stăpânesc toți eroii și criminalii, și care nu este curaj, nu este nici voință, nu este nici încredere, ci pur și simplu tenacitate, la fel de greu de stârpit pe cât este o pisică, chiar și atunci când a fost cu totul sfârtecată de câini.

Dacă dorim să ne închipuim cum trăiește un asemenea om când e singur, se poate cel mult spune că noaptea geamurile luminate permit o vedere asupra camerei sale, unde gândurile, după ce au fost folosite, stau mai departe precum clienții în sala de așteptare a unui avocat de care nu sunt mulțumiți. Sau poate că Ulrich odată, într-o astfel de noapte, a deschis ferestrele privind

trunchiurile dezgolite ale copacilor, ca ale unor șerpi după năpârlire, contorsiunile oferind o imagine ciudată: siluete negre între cununa de zăpadă a coroanelor și stratul de zăpadă de pe sol, și a simțit deodată un impuls să se plimbe, așa cum era atunci în pijama, prin grădină; voia să simtă frigul prin păr. Când ajunse jos stinse lumina ca să nu apară în cadrul luminat al ușii, și numai dinspre camera sa de lucru răzbătea un covor de lumină spre umbrele de afară. O alee ducea spre poarta cu grilaj de fier, care dădea spre stradă, o a doua o întretăia distinct în întunecimea ei. Ulrich înainta. Atunci, întunecimea care se înălța printre coroanele copacilor îi stârni deodată în minte fantasma staturii uriașe a lui Moosbrugger, copacii golași i se părură straniu de materiali; urâți și goi ca niște viermi, cu toate acestea îndemnându-te parcă să-i îmbrățișezi și să te lași pradă unui hohot de plâns. Însă nu făcu acest gest. Sentimentalitatea acestui impuls îi repugnă în aceeași clipă în care-i percepuse emoția. Chiar atunci prin spuma ca de lapte a ceții trecură prin fața grilajului grădinii niște trecători întârziați, în ochii cărora trebuie că părea nebun, așa cum i se desprindea acum silueta, în pijama roșie printre trunchiurile negre; dar el păși mai departe cu pas sigur pe alee și se întoarse relativ mulțumit în casă, căci dacă exista ceva care să-i fi fost anume sortit lui, acel ceva era desigur de cu totul altă natură.

63
Bonadea are o viziune

Când în dimineața următoare, Ulrich se trezi târziu și foarte obosit, i se anunță vizita Bonadeei; era pentru prima dată de la cearta lor când aveau să se revadă.

Bonadea plânsese adeseori în perioada lor de separare. În acest timp, simțise că fusese rău tratată. Zvâcnise deseori ceva în ea, asemenea uruitului unei tobe în surdină. Avusese numeroase aventuri și cunoscuse multe dezamăgiri. Deși amintirea lui Ulrich se cufunda într-un puț adânc la fiecare din aceste aventuri, ea se ridica iarăși la suprafață după fiecare dezamăgire, neajutorată și plină de reproșuri ca suferința pustiită pe fața unui copil. De sute de ori Bonadea îi ceruse în gând iubitului iertare pentru gelozia ei, își „blamase mândria rea“, cum spunea, și în cele din urmă se hotărâse să-i propună să încheie pace.

Era fascinantă, melancolică și frumoasă, așa cum se așezase în fața lui, simțind un gol în stomac. El stătea în picioare „ca un adolescent“ în fața ei. Tenul său avea luciul marmoreean al marilor demersuri și al diplomației, așa cum își închipuia ea că trebuie să fi fost situația lui. Nu mai remarcase până atunci cât de energic și hotărât îi era chipul. Ar fi capitulat bucuroasă cu

întreaga ei ființă, dar nu îndrăznea să meargă atât de departe, iar el nu făcea nici cea mai mică încercare să o îndemne. Răceala lui îi pricinuia o nespusă amărăciune, însă avea un aer statuar. Îi apucă pe neașteptate mâna și i-o sărută, Ulrich o mângâie gânditor pe păr. Ei i se înmuiară picioarele în chipul cel mai feminin posibil, era pe punctul de a cădea în genunchi, în clipa aceea Ulrich o împinse blând la loc pe scaun, aduse whisky și sifon și își aprinse o țigară.

— O doamnă nu bea whisky înainte de masă! protestă Bonadea; o clipă își redobândi forța de a se simți ofensată, iar inima îi bătea în gât, căci firescul cu care Ulrich îi oferea o băutură atât de tare și, cum i se părea ei, licențioasă implica o lipsă de sentiment.

Însă Ulrich spuse prietenos:

— Are să-ți facă bine; toate femeile care au jucat un rol în politica înaltă au băut și ele whisky.

Căci, pentru a-i recâștiga favorurile lui Ulrich, Bonadea spusese că admira marea acțiune patriotică și ar fi vrut să contribuie și ea la aceste activități.

Acesta era planul ei. Ea credea întotdeauna în mai multe lucruri deodată și jumătățile de adevăruri îi înlesneau minciunile.

Băutura avea o licărire subțiratic aurie și încălzea ca soarele de mai.

Bonadea avea senzația că are șaptezeci de ani, fiind așezată pe o bancă în grădina din fața casei. Îmbătrânea. Copiii îi creșteau. Cel mare avea acum doisprezece ani. Era fără îndoială dizgrațios să-l urmărească astfel pe un bărbat pe care nici măcar nu-l cunoștea bine, într-un apartament străin, doar pentru că acesta avea niște ochi cu care te privea parcă de dincolo de o fereastră. Îți dai seama, reflectă ea, că există la omul acesta anumite detalii care-ți displac și ar putea să te avertizeze; ai putea, într-adevăr – dacă în asemenea clipe ar apărea ceva care să te rețină! – să o rupi cu el, cuprinsă de rușine și poate chiar fierbând de mânie; dar pentru că așa ceva nu se întâmplă, bărbatul acesta intră tot mai pasionat în rol. Te simți tu însăți foarte limpede ca un decor de teatru scăldat într-o lumină artificială; sunt ochii unui actor pe scenă, o mustață de scenă, nasturii descheiați ai unei haine din costumație – le ai acum în fața ochilor, iar clipele dintre intrarea în încăpere până la oribilele prime clipe când ți-ai revenit se petrec în limitele unei conștiințe care te-a părăsit literalmente și a învești mântat pereții cu un tapet de demență. Bonadea nu făcea uz de cuvinte, de fapt ea spunea doar parțial ceea ce gândea, dar în timp ce încerca să vizualizeze scena, simțea întocmai cum se abandona acestor schimbări de conștiință. „Cine ar putea descrie scena ar fi un mare artist; nu, ar fi un pornograf!“ gândea ea privindu-l pe Ulrich. Căci bunele intenții și cea mai fermă voință de a-și păstra decența nu erau abandonate nici o clipă, nici chiar în asemenea situații, abia apoi se aflau în afara lor, așteptând și neavând nici un cuvânt de spus în fața acestei lumi

transfigurate de dorințe. Cel mai mare chin pentru Bonadea erau momentele când își recăpăta uzul rațiunii. Alterarea conștiinței provocată de beția sexuală a simțurilor, peste care alții trec ca peste ceva firesc, dobândea la ea, prin profunzimea și violența impetuoasă a exaltării și a remușcării, o intensitate care o înspăimânta, îndată ce se întorcea în atmosfera pașnică a familiei. I se părea atunci că se comportase ca o dementă. Abia avea curaj să-și privească copiii, de teamă să nu îi lezeze cu privirea ei coruptă. Tresărea când soțul ei o privea ceva mai drăgăstos și se temea pe de altă parte de dezinvoltura nutrită de singurătate. Din aceste considerente, în săptămânile cât fuseseră despărțiți prinsese contur planul să nu mai aibă alt iubit în afară de Ulrich; el ar fi urmat să-i confere susținere și să o ferească de excesele străine firii ei. „Cum de-am putut să-mi permit să-l cert", cumpănea ea acum, când se afla din nou în fața lui, „este în mult mai mare măsură un om desăvârșit decât aș putea fi eu", atribuindu-i meritul pentru faptul că la vremea îmbrățișărilor lor ea fusese o ființă omenească mai bună, și se gândea desigur că la viitoarele acțiuni de binefacere el ar fi trebuit să o prezinte în cercul noilor săi prieteni. Bonadea depuse tacit un jurământ de credință și de emoție ochii i se umplură de lacrimi în vreme ce îi treceau prin minte astfel de gânduri.

Între timp, Ulrich își sorbise paharul cu whisky până la capăt cu încetineala unui om preocupat să-și consolideze o hotărâre gravă. Pentru moment nu ar fi fost posibil să o prezinte Diotimei, îi explică el.

Bonadea dori, desigur, să știe în amănunt de ce nu era posibil; apoi dori să știe în amănunt când avea să fie posibil.

Ulrich se văzu atunci nevoit să-i explice că ea nu era o persoană care să se fi făcut remarcată nici în domeniul artei, nici în cel al științei și nici în acțiunile caritabile și că, din acest motiv, avea să dureze foarte mult până ce el ar fi putut-o convinge pe Diotima de oportunitatea colaborării ei.

Între timp însă Bonadea fusese cuprinsă de sentimente stranii în privința Diotimei. Auzise vorbindu-se frecvent despre virtuțile acesteia ca să nu fie geloasă; mai degrabă o invidia și o admira pe această femeie care-i fascinase iubitul fără să-i fi făcut concesii necuviincioase. Ea atribuia acestei influențe calmul statuar pe care avea impresia că îl remarcase la Ulrich. Se considera „pasională", termen prin care înțelegea atât statutul ei puțin respectabil, cât și o justificare oarecum onorabilă pentru respectiva stare de fapt; dar ea le invidia pe femeile distante cu sentimentul cu care ființa nefericită care are întotdeauna mâinile umede de transpirație strânge o mână perfect uscată și caldă. „Este lucrătura ei", gândi. „Ea l-a schimbat pe Ulrich până într-atâta!" Ceva aspru îi sfredelea inima, ceva dulce îi sfredelea genunchii: aceste sfredele, amândouă rotindu-se în același timp și în sensuri opuse, o determinară pe Bonadea aproape să cadă în nesimțire când întâmpină rezistența lui Ulrich. Își jucă atunci ultima carte: Moosbrugger!

Înțelesese, după meditații dureroase, că Ulrich resimțea o stranie simpatie față de acea apariție înfricoșătoare. Îi repugna „senzualitatea brutală" care-și găsea, după părerea ei, expresia în faptele lui Moosbrugger; în acea problemă propriile sentimente erau, firește fără ca ea să-și fi dat seama, întocmai celor ale prostituatelor care, cu simțăminte inechivoce și fără nici un fel de romantism burghez, recunoșteau într-un criminal, maniac sexual, o amenințare la adresa profesiei lor. Însă, în ciuda deficiențelor ei de netăgăduit, avea nevoie de o lume ordonată și credibilă, iar Moosbrugger trebuia să-i slujească la restabilirea unei asemenea lumi. Întrucât Ulrich nutrea simpatie pentru acest om, iar ea avea un soț judecător care era în măsură să furnizeze informații utile, din disperare îi venise ideea să combine slăbiciunea ei cu slăbiciunea lui Ulrich prin intermediul soțului ei; această construcție nostalgică deținea forța consolatoare a unei senzualități augmentate cu o doză de echitate. Când însă îl abordase pe bunul ei soț în respectiva chestiune, acesta se arătase uimit de fervoarea ei juridică, deși știa că ea se entuziasma față de tot ce era umanitar și sublim; și cum el nu era doar om al legii, ci și un vânător pasionat, îi răspunse cu un refuz binevoitor, spunându-i că singurul lucru cuvenit era stârpirea acestor creaturi inferioare, ori de câte ori era posibil și fără prea multe sentimentalisme, și nu se mai lăsă atras în discuții pe acea temă. La o a doua încercare pe care o întreprinse câtăva vreme mai târziu, Bonadea nu află din partea lui decât opinia suplimentară că el considera aducerea pe lume a copiilor ca fiind o îndeletnicire a femeilor, însă uciderea semenilor ca fiind a bărbaților, și cum nu trebuia să trezească bănuieli dând dovadă de prea mult zel în această afacere primejdioasă, calea justiției îi devenise pentru moment inabordabilă. Astfel că păși se pe calea clemenței, singura care-i rămăsese, dacă, de dragul lui Ulrich, ar fi vrut să întreprindă ceva pentru Moosbrugger, iar calea aceasta trecea, nu s-ar fi putut spune că în chip surprinzător, dar oricum în chip atractiv, pe la Diotima.

Cu ochii minții se vedea ca prietenă a Diotimei și-și îndeplinea dorința de a o cunoaște pe rivala admirată în numele acelei cauze, care nu suferea amânare, fiind prea mândră să admită considerentele de ordin personal. Își pusese în gând să o câștige pe Diotima pentru cauza lui Moosbrugger, lucru pe care, după cum intuise de la bun început, era limpede că nu-i reușise lui Ulrich, iar imaginația ei înfățișa totul în cele mai frumoase proiecții. Diotima cea marmoreeană și statuară își petrecea brațul pe după umerii calzi, încovoiați de păcat, ai Bonadeei, iar Bonadea rezerva rolul de a mirui acea inimă divină, imaculată, cu o picătură de fragilitate omenească. Acesta era planul pe care i-l expuse iubitului său pierdut.

Însă astăzi Ulrich nu putea fi în nici un fel mișcat de ideea de a-l salva pe Moosbrugger. El cunoștea nobilele sentimente ale Bonadeei și știa cât de ușor se transforma la ea înflăcărarea unui singur impuls frumos într-o conflagrație

cuprinzându-i întreg trupul. Îi explică deci că nu avea nici cea mai mică intenție de a se amesteca în cazul Moosbrugger.

Bonadea îl privea cu frumoșii ei ochi îndurerați acum, în care plutea apa pe deasupra gheții întocmai ca la hotarul între primăvară și iarnă.

Însă Ulrich nu pierduse niciodată cu totul o anume recunoștință pentru prima lor întâlnire, copilăresc de frumoasă, în noaptea aceea când, el zăcând în nesimțire pe caldarâm, Bonadea se ghemuise la căpătâiul lui, iar ambiguitatea incertă și aventuroasă a lumii întregi, a tinereții și a emoțiilor picurase din ochii acestei tinere femei în conștiința sa treptat redeșteptată. Căută deci să atenueze refuzul ofensator și să-l dilueze într-o convorbire.

— Să presupunem, propuse el, că te plimbi noaptea printr-un parc mare și doi derbedei te acostează: te-ai mai gândi atunci că sunt niște creaturi demne de milă, de a căror grosolănie e vinovată societatea?

— Dar eu nu ies niciodată noaptea în parc, răspunse prompt Bonadea.

— Dar dacă ar trece pe acolo un polițist, nu i-ai cere să-i aresteze pe cei doi?

— I-aș cere să mă apere.

— Ceea ce înseamnă să-i aresteze?

— Nu știu care ar fi urmarea. De altfel, Moosbrugger nu e un derbedeu.

— Bine, să presupunem atunci că el vine să lucreze ca tâmplar undeva în locuința ta. Ești singură în casă cu el și el începe, așa, pe nepregătite, să-ți arunce ocheade.

Bonadea protestă.

— Dar e dezgustător ce pretinzi de la mine.

— Desigur, spuse Ulrich. Vreau doar să-ți demonstrez că asemenea oameni, care-și pierd ușor echilibrul, sunt cât se poate de dezagreabili. Nu-ți poți permite față de ei o atitudine imparțială decât când ponoasele le trag alții. Atunci într-adevăr ne stârnesc cele mai delicate simțăminte și devin victimele unei orânduiri sociale sau ale sorții. Trebuie să recunoști că nimeni nu poate fi condamnat pentru greșelile sale, dacă le privești prin ochii lui; pentru el aceste greșeli sunt în cel mai rău caz niște erori sau însușirile negative ale unei ființe care nu devine mai puțin bună din cauza lor; bineînțeles că el are perfectă dreptate în convingerile sale.

Bonadea fu nevoită să-și aranjeze ceva la ciorap și astfel se simți silită să-l privească pe Ulrich cu capul puțin răsturnat pe spate, încât, sustrăgându-se oricărui control, în jurul genunchiului ei se dădu în vileag o viață plină de contraste alcătuită din borduri dantelate, ciorap lucios, degete încordându-se și licărirea sidefie a pielii molatic destinse.

Ulrich își aprinse repede o țigară și continuă:

— Omul nu este pur și simplu bun, ci el este întotdeauna bun; e aici o deosebire enormă, înțelegi? Te poate amuza cât de sofisticat este amorul propriu, dar trebuie să tragi concluzia că omul nu poate face în nici un caz nimic

rău; răul este doar efectul unora din acțiunile sale. Dacă recunoaștem acest adevăr, am ajuns la punctul just de pornire al unei morale sociale.

Bonadea își netezi oftând fusta cum se cuvine, își îndreptă trupul și căută să se liniștească sorbind o înghițitură din focul licorii aurii.

— Acum am să-ți explic, continuă Ulrich surâzând, de ce poți să simți tot felul de lucruri în ce-l privește pe Moosbrugger, dar nu poți să faci nimic pentru el. La urma urmei, toate cazurile acestea seamănă cu un capăt de ață care atârnă, iar când tragi de el, începe să se destrame toată țesătura societății. Pot ilustra apelând la niște exemple pur raționale.

În mod inexplicabil, Bonadea își pierdu un pantof. Ulrich se aplecă să-l ridice, iar piciorul cu degete calde veni întru întâmpinarea pantofului din mână, ca un copil mic și neajutorat.

— Lasă, lasă, pot și singură! spuse Bonadea în timp ce-i întindea piciorul.

— În primul rând, sunt problemele de ordin psihiatric și juridic, explica neabătut Ulrich, în timp ce boarea unei responsabilități diminuate îi urca în nări pornind de la piciorul ei. Problemele acestea, despre care știm că medicii au ajuns acum la un pas de a fi în stare să împiedice astfel de crime, doar dacă am fi dispuși să acordăm mijloacele financiare necesare în acest scop. Așa că acum nu mai constituie decât o problemă socială.

— Ah, știi ce, lasă asta! îl rugă Bonadea, când el pronunță pentru a doua oară cuvântul „social". Când vine vorba despre așa ceva acasă, eu ies din cameră; mă plictisește de moarte.

— Bine, reluă Ulrich, am vrut să spun că așa cum prin mijloace tehnice de mult timp încoace se pot produce lucruri folositoare din cadavre, excremente, deșeuri de tot felul și toxine, și s-ar putea ca tot astfel mijloacele de tehnică psihologică să reușească. Numai că lumea lasă să treacă peste măsură de mult timp până să se apuce să rezolve asemenea probleme. Statul risipește banii pe lucruri lipsite de rațiune, dar pentru soluționarea celor mai importante probleme de ordin moral n-are disponibil nici un creițar. Este un năravcare îi stă în fire, pentru că statul este cea mai stupidă și malițioasă persoană care există.

Vorbea cu convingere, însă Bonadea căută să-l readucă la miezul problemei.

— Dragul meu, spuse ea alintându-se, ideal pentru Moosbrugger este faptul că e iresponsabil!?

— Ar fi probabil mai important să suprimăm mai mulți oameni cărora li se recunoaște responsabilitatea decât să apărăm un iresponsabil de la a fi suprimat, protestă Ulrich.

Se plimba acum în sus și în jos, trecând foarte aproape de ea. Bonadea constată cât era de revoluționar și înflăcărat; reuși să-i prindă o mână și o așeză peste pieptul ei.

— Bun, spuse el, am să-ți explic acum problemele de natură emoțională.

Bonadea îi desfăcu degetele și-i apăsă palma peste sânul ei. Privirea cu care însoțea gestul acesta ar fi emoționat și o inimă de piatră; în clipa următoare Ulrich avu impresia că simte două inimi în piept, bătându-i așa cum în prăvălia unui ceasornicar se învălmășește ticăitul ceasurilor. Printr-un efort de voință făcu ordine în pieptul său și spuse blând:

— Nu, Bonadea!

Bonadea era acum pe punctul să izbucnească în plâns, iar Ulrich continua să-i vorbească.

— Nu e contradictoriu faptul că te implici în acest caz numai pentru că eu ți l-am relatat, în vreme ce nici nu bagi de seamă milioanele de nedreptăți la fel de mari care se petrec zilnic?

— Ce are una de a-face cu cealaltă? se apără Bonadea. Despre acest caz am cunoștință! Și aș fi o persoană rea dacă aș rămâne liniștită!

Ulrich îi atrase atenția că trebuia să rămână liniștită; chiar impetuos de liniștită, adăugă el. Își desprinse mâna și se așeză la o oarecare distanță de Bonadea.

— Toate cele ce se întâmplă astăzi sunt doar așa „între timp" și „pentru moment", remarcă el. Așa trebuie să fie. Căci conștiinciozitatea rațiunii ne împinge la o teribilă lipsă de scrupule a sentimentelor.

Acum își mai turnă odată whisky și-și ridică picioarele pe divan. Resimțea oboseala.

— Fiecare om începe prin a încerca să înțeleagă viața în întregul ei, explică el. Dar cu cât gândește în termeni mai precișii, cu atât se îngustează terenul. Când a ajuns matur, ai în fața ta un om care cunoaște atât de bine un anumit milimetru pătrat cum poate nu există în întreaga lume nici două duzini de semeni; un om care înțelege ce prostii debitează despre domeniul său cei care nu dețin cunoștințe la fel de precise, un om care însă nu are voie să se clintească, pentru că dacă s-ar deplasa fie și cu un micromilimetru de la locul lui, ar începe și el să înșire baliverne.

Oboseala îi era acum subțiată și aurie ca băutura care-i sta înainte pe masă. „Eu însumi debitez de o jumătate de oră încoace prostii", gândi; însă starea aceasta oarecum diminuată era plăcută. Se temea doar de un singur lucru, că Bonadeei i-ar putea veni ideea să se așeze alături de el. Împotriva acestei eventualități nu exista decât un singur mijloc: să vorbească mai departe. Își sprijini capul în palmele împreunate la ceafă și sta întins asemenea efigiilor funerare din Capela Medici. Își dădu deodată seama de acest aspect și îndată, pe când își asuma respectiva postură, o magnificență i se revărsă prin trup, plutea parcă în însăși nemișcarea aceea fluidă și i se păru că e mai puternic decât era; pentru prima dată crezu că înțelege, așa, de departe, acele opere de artă pe care până atunci le privise doar ca pe niște obiecte îndepărtate. În loc să vorbească mai departe, tăcu. Bonadea percepu ceva. Era un

„moment“, cum i se spune unei astfel de stări, care de fapt nici nu poate fi descrisă. O înflăcărare dramatică îi uni și amuți deodată.

„Ce-a mai rămas din mine?“ se gândea Ulrich cu amărăciune. „Poate un om care e curajos și incoruptibil și-și închipuie că în numele libertății lăuntrice nu respectă decât câteva legi exterioare. Însă această libertate constă în faptul că poți să gândești orice, că știi în oricare din situațiile omenești de ce nu ai nevoie să te simți legat de ea și nu știi niciodată de ce anume ai vrea să te știi legat!“ În acest nu tocmai fericit moment, când micul și ciudatul val de simțăminte care-l cuprinsese timp de o secundă se destrămă din nou, ar fi fost gata să recunoască faptul că el nu stăpânea nimic altceva decât capacitatea de a descoperi două fațete ale aceleiași realități, acea ambivalență morală care-i caracteriza pe cei mai mulți dintre contemporanii săi și constituia predispoziția generației sale, sau poate soarta ei. Relațiile sale cu lumea deveniseră dintr-odată palide, umbroase și negative. Ce drept avea el să o trateze rău pe Bonadea? Era mereu aceeași convorbire iritată, care se tot repeta între ei. Se stârnea din acustica golului lăuntric, în care o împușcătură reverberează de două ori mai zgomotos și este urmată de o cascadă de ecouri; îl apăsa faptul că nu mai putea să vorbească cu ea decât în felul acesta; gândi la suferința de un fel aparte pe care o provoca în amândoi și i se păru aproape nebunească și agreabil barocă. Se ridică în capul oaselor ca să-i spună ceva frumos.

— Îmi vine acum în minte, se îndreptă el spre Bonadea, care ședea nemișcată în aceeași atitudine demnă. E un lucru nostim. Există o deosebire importantă: omul cu simțul răspunderii se poate oricând răzgândi, irresponsabilul, niciodată!

Bonadea exclamă:

— O, Ulrich!

Fu singura întrerupere, apoi se lăsă din nou tăcerea.

Ei nu-i plăcea când Ulrich, în prezența ei, se apuca să vorbească despre lucruri generale. În ciuda tuturor pașilor greșiți, ea se simțea cu îndreptățire ca făcând parte dintr-o mulțime de ființe omenești asemenea ei și înțelegea bine ce era nesocial, excentric și straniu în felul în care el se achita de rolul de gazdă față de ea, tratând-o cu gânduri în loc de sentimente. Oricum, crima, dragostea și tristețea se contopiseră pentru ea într-un singur cerc de idei, de-a dreptul primejdios. Ulrich i se părea acum de departe mai puțin intimidant și desăvârșit decât când îl reîntâlnise; dobândise însă, parcă pentru a reechilibra lucrurile, un aer adolescentin, care-i stârnea idealismul, ca un copil care nu îndrăznea să treacă pe lângă un anumit obstacol ca să se arunce în brațele mamei. De foarte mult timp simțea o tandrețe degajată, nu prea bine controlată, față de el. Dar de când Ulrich respinsese primele aluzii la acest simțământ, se străduia să se controleze cât mai riguros. Nu reușise încă să uite cum la ultima ei vizită rămăsese dezbrăcată și neajutorată pe divanul

lui, și-și pusese în gând, dacă așa se prezentau lucrurile, mai degrabă să rămână cu pălăria și voalul, așezată pe scaunul ei până la sfârșit, astfel ca el să înțeleagă în cele din urmă că se confrunta cu cineva care știa să se stăpânească la fel de bine ca rivala ei, Diotima. Însă în marea tulburare căreia îi cădea pradă când era aproape de vreun iubit, Bonadea uita întotdeauna să adauge și ideea grandioasă; firește, o astfel de afirmație s-ar putea aplica, din nefericire, vieții în ansamblu, care cuprinde multă tulburare și prea puțin sens, însă Bonadea ignora această stare de fapt și căuta mereu să exprime o idee, oricare ar fi fost ea. Ideilor lui Ulrich, simțea ea, le lipsea demnitatea de care ea însăși avea nevoie, probabil că ea însăși era în căutarea unei idei mai frumoase și mai încărcate de emoții. Însă o ezitare idealistă și o foarte comună atracție, împletită cu o teamă teribilă de a se lăsa atrasă prea de timpuriu se amestecau în sentimentele ei cu instinctul de a păstra tăcerea, o tăcere în care tresăreau încă acțiunile abandonate și amintirea acelei mari liniști care o unise o clipă cu iubitul ei. Era de fapt ca atunci când ploaia plutește în aer și nu ajunge să cadă: o toropeală care i se răspândea în tot trupul și o înspăimânta pe Bonadea la gândul că ar fi putut să-și piardă stăpânirea de sine fără să-și dea seama.

Deodată zvâcni o iluzie trupească, un purice. Bonadea nu-și dădea seama dacă era realitate sau imaginație. Simțea un fior, o senzație incredibilă, ca și cum în mintea ei s-ar fi desprins o imagine din învălmășeala umbroasă a tuturor celorlalte, dar ar fi rămas mai departe doar o închipuire; în același timp, o neîndoielnică și cât se poate de realistă înfiorare a pielii.

I se tăie respirația. Ca atunci când urcă cineva, cu zgomot distinct de pași, pe scară, și știi că nu e nimeni, dar totuși auzi foarte limpede zgomot de pași și trosnete – așa era acum. Bonadea înțelese, într-o străfulgerare, că era vorba de o continuare involuntară a poveștii de adineaori cu pierderea pantofului. În situația unei doamne era un remediu disperat. Cu toate acestea, în clipa în care voi să gonească fantasma, simți o ciupitură dureroasă. Scoase un țipăt ușor, se roși toată în obraji și-i ceru lui Ulrich s-o ajute să caute. Puricele preferă aceleași regiuni ale trupului ca iubitul; ciorapul fu cercetat până la pantof, bluza trebui să fie descheiată la piept. Bonadea explica acum că probabil îl luase din tramvai sau sărise de aici, de la Ulrich. Însă nu fu de găsit și nici nu lăsase nici o urmă.

— Nu știu ce-a fost asta! spuse Bonadea.

Ulrich surâse neașteptat de prietenos. Atunci, ca o fetiță care a făcut ceva rău, Bonadea începu să plângă.

64
Generalul Stumm von Bordwehr îi face o vizită Diotimei

Generalul Stumm von Bordwehr își prezentase deja omagiile Diotimei în cadrul unei prime vizite. Era ofițerul pe care Ministerul de Război îl trimisese ca reprezentant la marea reuniune de constituire, unde ținuse o cuvântare impresionantă, fără ca în constituirea comitetelor pentru măreața operă pacifistă, create după modelul departamentelor ministeriale, să fie în stare să împiedice ca tocmai Ministerul de Război să nu fie trecut cu vederea în aceste comitete, din motive ușor de înțeles. Era un general nu foarte impunător, cu pântecele ușor proeminent și o mustață scurtă, ca o perie de dinți, în locul mustății în furculiță. Avea fața rotundă și ceva din aerul de familie al unui ofițer lipsit de mijloace financiare dincolo de dota prevăzută în regulamentul ofițerilor care urmează să se căsătorească. El îi comunică Diotimei că soldatului îi revine un rol modest în sala de conferințe. În plus, după cum se înțelegea de la sine, din considerente de ordin politic Ministerul de Război nu putea fi luat în considerație la constituirea comitetelor. Cu toate acestea, el îndrăznea să afirme că acțiunea planificată urma să aibă o influență pe plan extern, iar ceea ce are influență pe plan extern reprezintă însăși forța unei națiuni. Repetă că renumitul filozof Treitschke afirmase că statul face posibilă lupta dintre națiuni. Forța desfășurată în timp de pace împiedică războiul sau cel puțin îi scurtează atrocitățile. Mai vorbi astfel încă un sfert de oră, se folosi de unele citate din clasici, de care, cum adăugă, își amintea cu predilecție încă din anii gimnaziului, și afirmă că acei ani de studiu umanistic fuseseră cei mai frumoși din viața lui; căută să o determine pe Diotima să simtă că o admiră și că fusese fermecat de modul în care ea condusese marea reuniune; doar că dorea să repete, dacă urma să fie înțeleasă la justa ei valoare, constituirea unei forțe militare, care se menținea considerabil în urma celor ale marilor puteri, ar fi însemnat cea mai elocventă demonstrație a unei atitudini pașnice; de altfel, se aștepta plin de încredere că urma să se manifeste de la sine un larg interes al maselor populare în ce privește problemele armatei.

Acest amabil general o sperie de moarte pe Diotima. Existau pe vremea aceea în Kakania familii care erau frecventate de ofițeri pentru că ofițerii se căsătoreau cu fetele lor și familii ale căror fete nu se căsătoreau cu ofițeri, fie pentru că nu aveau bani pentru dota prevăzută pentru căsătoriile cu militarii, fie din principiu, astfel că aceste familii nu erau frecventate de ofițeri. Familia Diotimei aparținea celei de-a doua categorii din ambele motive; urmarea era că această doamnă frumoasă și conștiincioasă debutase în viață având despre militari o reprezentare de genul celei care înfățișează moartea ca o

momâie în straie bălțate. Ea răspunse că existau atât de multe cauze mărețe și bune pe lume, încât nu era ușor de făcut o alegere între ele. Era un mare privilegiu să ai prilejul de a lansa un mesaj măreț în mijlocul agitației materialiste a lumii, dar aceasta constituia în același timp și o mare îndatorire. La urma urmei, demonstrația trebuia să se ivească din sânul națiunii, și de aceea ea era obligată să-și mențină oarecum în expectativă propriile așteptări. Își înșiruia cuvintele cu grijă ca și cum ar fi fost prinse laolaltă cu fireturi negru-galbene, cu iz patriotic, și aprindea cuvinte încărcate de frazeologia invocatoare a înaltei birocrații pe propriile buze.

Însă după ce generalul se retrase, sufletul acestei sublime femei se prăbuși în nesimțire. Dacă ar fi fost în stare de un simțământ atât de josnic cum este ura, l-ar fi urât pe acest omuleț rotofei cu ochii lingușitori și cu pântecele strâns în nasturi auriți, însă pentru că așa ceva îi era cu neputință, avea senzația obscură că fusese rănită și nu putea spune de ce. Deschise fereastra în ciuda frigului iernii și se plimbă o vreme prin cameră în sus și în jos, foșnindu-și rochia. Când închise la loc fereastra avea ochii scăldați în lacrimi. Era cât se poate de uimită. I se întâmpla acum pentru a doua oară să plângă fără motiv. Își amintea de noaptea în care, fără să-și poată explica, vărsase lacrimi alături de soțul ei. De data aceasta îi era și mai limpede natura pur nervoasă a împrejurării, căreia nu îi corespundea nici o determinare tangibilă; generalul acesta durduliu îi provoca, precum ceapa, lacrimile, fără ca vreun simțământ explicabil rațional să fi fost implicat. Era neliniștită, pe bună dreptate; o spaimă plină de presentimente îi spunea că un lup nevăzut se furișa pe lângă țarcurile ei și că se impunea să-l gonească de acolo cât mai repede prin forța ideii. Astfel se hotărî, după vizita generalului, să traducă în fapt cu cea mai mare promptitudine acea congregație a marilor spirite pe care și-o pusese în gând și care urma să-i fie de ajutor în a defini conținutul adecvat al acțiunii patriotice.

65

Din conversațiile dintre Arnheim și Diotima

Fu o mare ușurare pentru Diotima faptul că Arnheim se întorsese tocmai atunci dintr-o călătorie și îi stătea la dispoziție.

— Chiar acum câteva zile am avut o discuție cu vărul dumitale în legătură cu generalii aceștia, îi răspunse el îndată, formulând această comunicare cu aerul unuia care face aluzie la un complex neliniștitor de probleme, fără a avea însă intenția să spună întocmai despre ce este vorba. Diotima rămase cu impresia că acel contradictoriu văr al ei, prea puțin entuziasmat de ideea măreață a acțiunii, favoriza pe de altă parte primejdiile vagi care emanau dinspre general.

— N-aș vrea să mă expun ironiilor în prezența vărului dumitale, reluă Arnheim dând cu aceste cuvinte o nouă orientare convorbirii, dar e important pentru mine să te fac să înțelegi ceva la care dumneata, trăind departe de asemenea chestiuni, nu cred că te-ai gândit: relația dintre lumea afacerilor și poezie. Vreau să spun, firește, afacerile la nivel înalt, lumea afacerilor în care, prin poziția care-mi revine prin naștere, sunt și eu menit să acționez; ea este înrudită cu poezia, are laturi iraționale, de-a dreptul mistice; aș spune chiar că mai ales lumea afacerilor deține asemenea aspecte. Vezi dumneata, banul este o forță extraordinar de intolerantă.

— În tot ceea ce fac oamenii care-și investesc întreaga personalitate există probabil o anumită intoleranță, răspunse Diotima cu oarecare ezitare, gândindu-se încă la prima parte a conversației lor rămasă fără încheiere.

— Mai ales acolo unde e vorba de bani! spuse Arnheim repede. Oamenii stupizi își închipuie că să ai bani e o plăcere! În realitate e o răspundere înfricoșătoare. Nu vreau să vorbesc despre nenumăratele existențe care depind de mine, în asemenea măsură încât eu aproape că reprezint pentru ele soarta; lasă-mă doar să-ți spun că bunicul meu a început cu o afacere de colectare a deșeurilor într-un orășel din Renania. Auzind aceste cuvinte, Diotima simți deodată un adevărat fior, ceva care o făcea să se gândească la imperialismul economic; însă era aici o confuzie, căci ea nu era lipsită de prejudecățile păturii sale sociale și cum expresia „afacere de colectare a deșeurilor" o făcea să se gândească în termenii folosiți în lumea ei la gunoieri pur și simplu, curajoasa mărturisire a prietenului ei o făcu să roșească.

— Prin acest proces al rafinării deșeurilor, își continuă acesta confesiunea, bunicul meu a pus bazele influenței exercitate de familia Arnheim. Dar până și tatăl meu apare ca un om care s-a realizat prin forțe proprii, dacă ne gândim că în decurs de patruzeci de ani a extins această firmă la proporții mondiale. El nu a absolvit decât două clase de liceu comercial, dar descifrează dintr-o privire cele mai complicate relații internaționale și știe tot ce are nevoie să știe înaintea altora. Eu am studiat economia politică și toate științele imaginabile, dar pentru el toate acestea sunt cu totul necunoscute și nu poți să-ți explici în nici un fel cum ajunge să facă ceea ce face, însă nu dă greș nici în cel mai mic detaliu. Acesta este secretul vieții viguroase, simple, mărețe și sănătoase!

Glasul lui Arnheim căpătase, când vorbea despre tatăl său, un ton neobișnuit, plin de evlavie, ca și cum în calmul său de magistru ar fi existat undeva o mică fisură. Cele relatate o impresionară pe Diotima cu atât mai mult cu cât, după cum îi povestise Ulrich, bătrânul Arnheim era descris doar ca un omuleț scund, lat în umeri, cu o față osoasă și un nas ca un nasture, care era întotdeauna îmbrăcat într-un frac care nu i se petrecea peste pântece și își manevra acțiunile cu tot atâta tenacitate și circumspecție cu câtă își mută

pionii un jucător de șah. Fără să-i aștepte răspunsul, Arnheim continuă după o scurtă pauză:

— Când o afacere se extinde cum puține altele, cum e cazul despre care-ți vorbesc, aproape că nu mai există împrejurare de viață cu care să nu fie până la urmă împletită. Este un univers în miniatură. Te-ai mira dacă ai ști ce probleme în aparență cu totul necomerciale, de natură artistică, morală, politică, trebuie să ridic în consultările cu administratorul principal al firmei. Însă firma nu mai progresează în același ritm ca în vremurile de început, cele pe care eu le-aș numi eroice. Există și în afaceri, oricât de prosper ar evolua, o limită tainică a creșterii, ca pentru toate alcătuirile organice. Te-ai întrebat vreodată de ce nici un animal nu se mai dezvoltă astăzi dincolo de proporțiile unui elefant? Ai să întâlnești aceeași taină în istoria artei și în ciudatele relații de viață ale popoarelor, culturilor, epocilor.

Diotima regreta acum că se retrăsese înfiorată dinaintea proceselor de rafinare a deșeurilor și se simțea dezorientată.

— Viața e plină de asemenea taine. Există un ceva anume în fața căruia intelectul este neputincios. Tatăl meu are o alianță cu acest ceva. Dar un om cum e vărul dumitale, spuse Arnheim, un om de acțiune, care are mereu capul plin de idei despre cum s-ar putea face totul altfel și mai bine, nu deține un simț pentru asemenea lucruri.

Când numele lui Ulrich interveni iarăși în conversație, Diotima exprimă printr-un surâs că un om cum era vărul ei nu putea emite în nici un fel pretenția de a exercita vreo influență asupra ei. Tenul uniform, puțin palid al lui Arnheim, care-i da feței lui aspectul mat ca de ceară, se roșise în dreptul pomeților. El cedase unei ciudate nevoi, pe care Diotima i-o stârnea de mai multă vreme, de a i se mărturisi fără rezerve, până în cele mai neștiute detalii. Acum el se închise iarăși în sine, ridică o carte de pe masă, citi titlul fără să-l înțeleagă, o lăsă nerăbdător la loc și spuse cu vocea sa obișnuită, care în clipa aceea o impresionă pe Diotima la fel de puternic ca gestul unui om care-și strânge hainele, făcând-o astfel să înțeleagă faptul că mai înainte el se dezgolise.

— M-am depărtat ceva de subiectul în discuție. Ce am eu de spus despre general este că dumneata nu ai putea face nimic mai bun decât să-ți pui în aplicare cât mai curând planul și astfel, prin influența gândirii umaniste și a reprezentanților ei recunoscuți, să sporești prestigiul acțiunii noastre. Dar, nici nu este nevoie să-l respingi din principiu pe general. El are poate intenții bune și dumneata cunoști principiul meu că nu trebuie scăpat prilejul de a introduce forțele spirituale într-o sferă a puterii brute.

Diotima îi apucă mâna și rezumă această conversație în cuvintele de despărțire:

— Îți mulțumesc pentru francheța dumitale!

Arnheim lăsă o clipă mâna ei moale să întârzie în a lui și ezită un moment privind-o gânditor, ca și cum ar fi uitat să spună ceva.

66
Ceva nu e în bună regulă între Ulrich și Arnheim

La vremea aceea, vărul ei își acorda nu rareori plăcerea de a-i descrie Diotimei experiențele de natură oficială acumulate alături de Alteța Sa și punea mare preț să-i arate mereu dosarele cu propuneri care-i parveneau continuu contelui Leinsdorf.

— Influenta mea vară, relată el cu un dosar voluminos în mână, nu mă mai pot descurca singur; toată lumea pare să aștepte reforme și îmbunătățiri din partea noastră, și jumătate din scripte avertizează „Să ne detașăm de…“, în vreme ce cealaltă jumătate începe cu cuvintele „Să ne îndreptăm spre…“! Am aici cereri care acoperă toată gama, de la detașarea de Roma până la preconizarea culturilor legumicole. Tu pentru care din ele ai opta?

Nu era ușor să faci ordine în petițiile pe care lumea contemporană le adresa contelui Leinsdorf, însă două grupări se distingeau prin proporțiile lor din toată această scriptologie. Una considera că o anumită entitate era răspunzătoare de starea proastă a lucrurilor în vremurile acelea și cerea abolirea acestei entități, iar asemenea entități nu erau nimic mai puțin decât evreii sau Biserica Romano-Catolică, socialismul sau capitalismul, modul de a gândi mecanicist sau neglijarea dezvoltării tehnice, asimilarea sau segregarea raselor, marea proprietate funciară sau marile orașe, intelectualizarea sau inadecvarea învățământului public. Cealaltă grupare, dimpotrivă, tindea spre un țel de viitor, a cărui atingere ar fi fost cu totul îndeajuns pentru a rezolva totul, iar aceste țeluri demne de toate eforturile ale celei de-a doua grupări nu se deosebeau de entitățile a căror distrugere era recomandată de prima grupare de obicei prin nimic altceva decât prin intensitatea lor emoțională, pentru că, desigur, pe lume există deopotrivă temperamente critice, cât și temperamente pozitive. Astfel, documentele parvenind de la cea de-a doua grupare exprimau cu un fel de negativism jovial părerea că ar fi trebuit să se termine în cele din urmă cu acel ridicol cult al artelor, pentru că viața e un poet mai mare decât toți scriitorașii, și cereau culegeri de cronici judiciare și de descrieri de călătorii pentru a fi puse la dispoziția marelui public; în timp ce, dimpotrivă, în aceeași măsură, scriptele celei dintâi grupări susțineau cu un spirit de aprobare plin de încântare că experiența emoțională a alpinistului ajuns în vârful muntelui depășea orice sublim al artei, filozofiei și religiei, drept care în locul tuturor acestora ar fi trebuit promovată crearea unor uniuni alpine. În același mod al dublului sens erau propuse încetinirea ritmului de evoluție a timpului și instituirea de premii pentru cele mai bune foiletoane, pentru motivul că viața era insuportabilă sau delicios de scurtă, și se dorea eliberarea omenirii prin și de sub jugul cartierelor periferice cu grădini,

emanciparea femeii, dans, sport sau cultul căminului precum și prin nenumărate alte mijloace de sub apăsarea a nenumărate alte noțiuni.

Ulrich închise dosarul și începu o conversație cu caracter privat.

— Influenta mea vară, spuse el, e un fenomen care te pune pe gânduri acela că o jumătate din aceste grupări vede mântuirea în viitor și cealaltă în trecut. Nu știu ce trebuie să înțelegem. Alteța Sa ar spune că prezentul este iremediabil pierdut.

— Alteța Sa se gândește la ceva cu caracter religios? întrebă Diotima.

— În momentul de față el a ajuns la convingerea că în istoria umanității nu există retragere voluntară. Însă ce îngreunează și mai mult lucrurile este că nu avem nici un viitor utilizabil. Permite-mi să calific drept de natură să te pună pe gânduri o situație în care nu se merge nici înainte, nici îndărăt, și momentul prezent este de asemenea resimțit ca fiind insuportabil.

Când Ulrich vorbea în felul acesta, Diotima se retrăgea în trupul ei înalt ca într-un turn care în ghidurile de călătorie este menționat cu distincția a trei steluțe.

— Crezi dumneata, stimată doamnă, că oricare om care luptă în zilele noastre pentru sau împotriva unei cauze, dacă mâine ar fi numit printr-o minune stăpânitorul atotputernic al lumii, ar face încă din prima zi ceea ce a preconizat toată viața? întrebă Ulrich. Sunt convins că și-ar acorda un răgaz de câteva zile.

Cum Ulrich făcu aici o mică pauză, Diotima se întoarse în chip surprinzător spre el, fără să-i răspundă, și-l întrebă serioasă:

— Care e motivul pentru care l-ai încurajat pe general în legătură cu acțiunea noastră?

— Care general?

— Generalul von Stumm!

— Generalul acela micuț și rotofei de la prima mare reuniune? Eu? Eu nu l-am mai văzut nici măcar o singură dată de atunci, și cu atât mai puțin nu i-am vorbit despre vreo speranță de a noastră!

Stupefacția lui Ulrich era reală și cerea o explicație. Însă, pe de altă parte, un om ca Arnheim nu ar fi putut spune un neadevăr, trebuia să fie o neînțelegere pe undeva și Diotima explică ce o determinase să presupună o asemenea situație.

— Adică eu aș fi vorbit cu Arnheim despre generalul von Stumm? Nu, niciodată! o asigură Ulrich. O discuție a mea cu Arnheim… dă-mi voie, te rog, o clipă rămase pe gânduri, apoi deodată izbucni în râs. Ar fi într-adevăr măgulitor pentru mine dacă Arnheim ar acorda atâta greutate oricărui cuvințel de-al meu! În ultima vreme am discutat de mai multe ori cu el, dacă vrei să numești discuții schimbul nostru de vederi contradictorii, și o dată chiar i-am vorbit într-adevăr despre un general, dar nu de vreunul anume, ci doar așa, în treacăt, ca să dau un exemplu. Am afirmat că un general care din motive

strategice trimite la moarte sigură un batalion este un asasin, dacă-l punem în legătură cu faptul că aici e vorba de mii de fii ai unor mame; dar că perspectiva se schimbă dacă-l aducem în relație cu alte puncte de vedere, de exemplu, cu necesitatea unor sacrificii sau cu lipsa de importanță a vieții care e atât de scurtă. Am menționat numeroase alte exemple. Aici permite-mi să fac o digresiune. Din motive evidente, orice generație consideră viața care i se deschide înainte ca reprezentând ceva ferm, cu excepția câtorva lucruri de a căror schimbare este interesată. Atitudinea aceasta este utilă, însă greșită. Lumea poate fi schimbată în orice moment, sau în orice direcție; e ceva care ține, ca să spunem așa, de natura, de substanța sa. Ar însemna într-adevăr că ai alege un mod ciudat de a-ți trăi viața dacă ai încerca vreodată să nu te comporți ca un anumit om într-o anumită lume, în care, să spunem așa, nu ai avea de schimbat de la locul lor decât câțiva nasturi, ceea ce se numește evoluție; ci te-ai comporta de la început ca un om născut pentru schimbări, care este înconjurat de o lume făcută pentru schimbare, cam așa cum ar fi o picătură de apă într-un nor. Te agasează faptul că sunt iarăși confuz?

— Nu mă agasează, dar nu te înțeleg. Diotima deveni imperativă: Povestește-mi te rog toată conversația voastră!

— Bine, Arnheim a deschis convorbirea; m-a oprit pe stradă și m-a constrâns pur și simplu să intru în discuție cu el, începu Ulrich. „Noi negustorii, oamenii de afaceri", mi-a spus cu un surâs șăgalnic, oarecum în contradicție cu atitudinea calmă obișnuită pentru el, dar totuși arogant, „noi negustorii nu suntem niște oameni calculați, cum ai putea dumneata să crezi. Ci noi – vorbesc, firește, de cei importanți; cei mărunți n-au decât să fie calculați toată viața – învățăm să considerăm ideile noastre cu adevărat de succes ca pe ceva care sfidează orice calcul, cam așa cum e cazul cu succesul personal al politicianului și, la urma urmei, și cel al artistului". Apoi m-a rugat să privesc ceea ce urma să-mi spună imediat cu îngăduința cu care poate fi cântărită o afirmație irațională. Mi-a mărturisit confidențial că își face, încă de când ne-am cunoscut, anumite gânduri în ce mă privește, și că și dumneata, stimata mea vară, i-ai mai fi relatat câte ceva despre mine, dar că el, după cum m-a asigurat, nici n-ar fi avut nevoie să asculte toate cele spuse; mi-a explicat mai departe că e ciudat că eu am optat pentru o vocație cu totul abstractă, conceptuală, căci, oricât aș fi de înzestrat în această direcție, fac totuși o greșeală că aleg să fiu om de știință în vreme ce adevăratele mele talente se află, chiar dacă lucrul pare surprinzător, în domeniul acțiunii și al eficienței personale!

— Așa? întrebă Diotima.

— Sunt cu totul de părerea dumitale, se grăbi Ulrich să răspundă. Nimic altceva nu mă prinde mai bine decât să fiu eu însumi.

— Dumneata tot ironizezi mereu, în loc să te dedici vieții, spuse Diotima, care tot mai era supărată pe el din cauza dosarelor.

— Arnheim susține contrariul. Eu simt nevoia să trag concluzii fundamentale cu privire la viață pornind de la propriile mele gânduri – așa susține el.

— Ești sardonic și negativist; ești oricând gata să faci saltul în imposibil și eviți orice hotărâre adevărată! constată Diotima.

— Este pur și simplu convingerea mea, răspunse Ulrich, că a gândi constituie o instituție în sine, or viața adevărată e cu totul alta. Căci diferența de nivel dintre cele două este în momentul de față prea mare. Creierul nostru e bătrân de câteva mii de ani, dar dacă el ar fi gândit totul numai pe jumătate și ar fi uitat cealaltă jumătate, reflecția lui fidelă ar fi realitatea. Nu putem decât să refuzăm să participăm din punct de vedere intelectual.

— Dar nu simplifici prea mult lucrurile? întrebă Diotima, fără intenția de a-l jigni, ci doar așa cum un munte privește spre un mic pârâu de la poalele sale. Lui Arnheim îi plac teoriile, dar cred că lasă prea puține lucruri să-i treacă prin față fără a le controla în toate detaliile. Nu crezi că sensul oricărei gândiri este acela de a dobândi o competență aplicativă concentrată…?

— Nu, spuse Ulrich.

— Aș vrea să aud: ce ți-a răspuns Arnheim?

— Mi-a spus că gândirea este astăzi spectacolul neputincios al adevăratelor dezvoltări, pentru că evită marile îndatoriri ale vieții. M-a îndemnat să observ ce tratează artele, ce meschinării ocupă preocupările bisericii, cât de îngustă este până și perspectiva erudiției. Ar trebui să-mi dau seama că în vremurile noastre pământul este literalmente împărțit între unii și alții. Pe urmă mi-a explicat că ar fi vrut să discute cu mine tocmai despre acest subiect!

— Ce i-ai răspuns? întrebă Diotima încordată, căci i se părea că intuia acum faptul că Arnheim voise să-i reproșeze vărului ei tocmai atitudinea sa de indiferență față de problemele Acțiunii Paralele.

— I-am răspuns că realizarea mă atrage de fiecare dată mai puțin decât nerealizarea și că mă refer nu numai la viitor, ci la fel de bine la trecut și la prilejurile ratate. Cred că înțeleg acum că istoria noastră este alcătuită din faptul că de fiecare dată când am realizat o parte infimă dintr-o idee, în bucuria noastră lăsăm nerealizată cea mai mare parte. Instituțiile mari sunt de obicei proiecte de idei ratate; de altfel, tot astfel sunt și marile personalități: iată ce i-am spus. Era vorba, într-o anumită măsură, de o deosebire în felul nostru de a privi lucrurile.

— Înseamnă că ai încercat să cauți ceartă! spuse Diotima simțindu-se într-un fel ea însăși afectată.

— În replică, mi-a comunicat ce impresie anume îi fac eu când refuz viața activă de dragul cine știe cărui aranjament intelectual de ordin general rămas nerealizat. Vrei să asculți? Ca un om care se întinde de-a dreptul pe pământ în loc să ocupe patul care i-a fost pregătit. Și a mai adăugat, pentru mine personal, că e vorba aici de o risipă de energie, așadar ceva de-a dreptul imoral

din punct de vedere fizic. S-a străduit să mă facă să înțeleg că scopurile intelectuale de mare importanță nu pot fi atinse decât prin utilizarea raporturilor de forțe economice, politice și nu în ultimul rând intelectuale care ne stau astăzi la dispoziție. El, în ce-l privește, consideră că e mai etic să se servească de ele decât să le neglijeze. Și-a dat toată osteneala cu mine. Mi-a spus că sunt un om foarte activ care se situează pe o poziție defensivă, pe o poziție defensivă crispată. Cred că are un motiv nu întru totul curat pentru care vrea să câștige respectul meu!

— Vrea să-ți fie util! exclamă Diotima cu severitate.

— O, nu, replică Ulrich. Eu sunt poate doar o mică pietricică, iar el este ca o sferă de sticlă splendidă, voluminoasă. Dar am impresia că-i este frică de mine.

Diotima nu mai răspunse nimic. Ceea ce spusese Ulrich s-ar fi putut să fie prezumțios, dar i se părea că discuția pe care o reprodusese el nu decursese câtuși de puțin așa cum ar fi trebuit să se desfășoare judecând după impresia pe care i-o produsese ei Arnheim. Ceea ce mai degrabă o neliniștea. Deși nu-l credea pe Arnheim în nici un fel în stare de o manevră de intrigant, își consolidă încrederea în Ulrich, astfel că îl întrebă ce ar sfătui-o să facă în cazul generalului Stumm.

— Ține-l cât mai departe! îi răspunse Ulrich, și Diotima își reproșă de-a dreptul faptul că sfatul acesta îi convenea.

67
Diotima și Ulrich

Relațiile Diotimei cu Ulrich se îmbunătățiseră sensibil în vremea aceea, ca urmare a faptului că devenise o obișnuință să petreacă mult timp împreună. Trebuiau să iasă împreună pentru anumite vizite, venea la ea de mai multe ori pe săptămână, nu rareori neanunțat și la ore neconvenționale. În aceste împrejurări era pentru amândoi convenabil să se folosească de relațiile lor de rudenie și să destindă prin familiaritate strictele convenințe sociale. Diotima nu-l primea întotdeauna în salon și nu întotdeauna în armura ei feminină care s-o îmbrace cu totul de la părul strâns într-un coc și până la poalele rochiei, ci uneori într-o dezordine casnică mai relaxată, chiar dacă era o dezordine atent supravegheată. Se crease un fel de ambianță mai neprotocolară între ei, care consta îndeosebi în forma pe care o luase asocierea lor; însă formele au influența lor pe plan lăuntric, iar simțămintele din care sunt alcătuite pot fi trezite de o asemenea formă.

Ulrich simțea uneori cu toată intensitatea că Diotima era foarte frumoasă. Îi dădea senzația că privește o juncă, înaltă, bine făcută, de rasă ireproșabilă,

legănându-se pe picioare și cercetând cu privirea pătrunzătoare pajiștea uscată pe care o păștea. O vedea deci nu fără acea răutate și ironie, care se răzbună prin comparații cu regnul animal, față de noblețea spirituală a Diotimei și care provenea dintr-un resentiment adânc; era îndreptat mai puțin împotriva acestui copil model cam prostuț, cât împotriva școlii de gândire în care se bucurau de succes realizările ei. „Ce plăcut ar fi fost", lăsa el frâu liber gândurilor, „dacă ea ar fi fost lipsită de cultură, indiferentă și agreabilă, așa cum e totdeauna un trup de femeie bine făcut, cald, când nu-și pune în cap nici un fel de idei deosebite!" Celebra soție a mult bârfitului șef de departament Tuzzi se evapora de îndată din propriul ei trup, nu mai rămânea decât acest trup însuși, ca un vis care, laolaltă cu pernele, patul și făptura care visează acolo, se preschimbă într-un nor alb, deodată singur pe lume cu întreaga sa gingășie.

Când însă Ulrich revenea pe pământ dintr-un asemenea excurs în domeniul imaginației, vedea o minte burgheză sârguincioasă care căuta să se asocieze gândirii aristocrate. Oricum, relațiile de rudenie de sânge, combinate cu temperamente intens contradictorii, sunt întotdeauna neliniștitoare, de altfel este suficientă fie și numai ideea de rudenie, conștiința de sine; frații și surorile pot uneori să ajungă să nu se mai suporte într-un fel care depășește cu mult orice ar justifica o asemenea ostilitate, tocmai prin faptul că se pun unul pe altul sub semnul îndoielii și găsesc unul în altul o oglindă ușor deformatoare. În unele cazuri era suficient până și faptul că Diotima era aproape la fel de înaltă ca Ulrich pentru a trezi gândul că era rudă cu el și pentru a-l face pe el să simtă repulsie față de trupul ei. Chiar dacă, cu anumite modificări, el trecuse asupra ei o funcție care îi revenea altminteri prietenului său din adolescență Walter, anume aceea de a-i umili și de a-i stârni mândria, tot așa cum niște fotografii vechi, neplăcute pentru noi, în care ne revedem, ne umilesc în propriii noștri ochi și în același timp ne sfidează simțămintele de mândrie. De aici decurgea faptul că în însăși neîncrederea pe care o manifesta Ulrich față de Diotima era în mod necesar ceva care-i lega și îi unea, pe scurt un suflu de afecțiune reală, tot astfel cum simțământul de prietenie, odinioară cordială, față de Walter mai persista sub forma neîncrederii.

Toate acestea îl deconcertară multă vreme pe Ulrich, pentru că în realitate el nu ținea la Diotima și nu reușea să înțeleagă întru totul situația. Făceau câteodată mici excursii împreună; cu sprijinul lui Tuzzi, ea profită de vremea bună pentru a-i arăta lui Arnheim, în ciuda anotimpului nefavorabil, „frumusețile împrejurimilor Vienei". Diotima nu folosea niciodată altă expresie pentru acele locuri în afara respectivului clișeu, iar Ulrich se văzuse de fiecare dată invitat să-i însoțească în calitatea sa de rudă mai vârstnică, întrucât șeful de departament Tuzzi nu era disponibil; mai târziu se întâmplă ca Ulrich să iasă și singur cu Diotima în asemenea excursii, când Arnheim era

plecat în vreo călătorie de afaceri. Arnheim punea mașini la dispoziție pentru asemenea excursii, ca de altfel și pentru țelurile nemijlocite ale acțiunii, ori de câte ori era nevoie, căci mijloacele de transport ale Alteței Sale erau prea cunoscute în oraș și prea bătătoare la ochi prin blazoanele etalate; de altfel, nu erau nici mașinile lui Arnheim, căci oamenii bogați găsesc întotdeauna alți oameni care sunt încântați să le poată face câte un serviciu.

Astfel de excursii slujeau nu numai ca distracții, ci aveau și scopul de a câștiga sprijinul unor persoane influente sau bogate pentru inițiativele patriotice; aveau loc mai des în limitele orașului decât la țară. Cei doi veri văzură împreună multe lucruri frumoase; mobile din timpul Mariei Tereza, palate baroce, oameni care se mai lăsau purtați pe brațe prin lume de către servitorii lor, case moderne cu nenumărate șiruri de încăperi, palate ale unor bănci și amestecul de austeritate spaniolă cu obiceiurile de viață ale burgheziei mijlocii în apartamentele înalților funcționari. În general, ceea ce vedeau ei din viața aristocratică erau vestigiile unui stil grandios, fără instalații de apă curentă, iar în casele și saloanele burgheziei înstărite se repetau toate acestea ca niște copii îmbunătățite din punct de vedere igienic, aranjate cu mai mult gust, dar mai palide. O castă dominantă rămâne totdeauna puțin barbară: reziduuri și relicve, pe care focul mocnit al timpului nu le nimicise cu totul, mai rămăseseră în castelele nobililor, și zăceau mai departe acolo; alături de scările somptuoase pasul trecea pe parchetul de lemn moale, și mobilele noi, oribile, erau amplasate netulburat printre minunate piese vechi. Clasa parveniților dimpotrivă, îndrăgostită de impozantele și mărețele monumente ale predecesorilor, făcuse, fără să vrea, o selecție pretențioasă și mai rafinată. Când un castel ajungea în proprietate burgheză, se cunoștea nu numai din forma unei piese moștenite, cum ar fi un candelabru prin care se trecuse un fir electric, prevăzut deci cu confort modern, ci și din aranjamentul general se vădea că dispăruseră puține din lucrurile frumoase și se colecționaseră piese prețioase, fie prin alegerea proprie, fie după sfatul infailibil al cunoscătorilor. La modul cel mai impresionant, această evoluție spre rafinament se arăta de altfel nu în castele, ci în casele din oraș, care, potrivit cu moda timpului, erau amenajate în nota luxului impersonal al unui transatlantic, cum e cazul în țara aceasta a orgoliului social rafinat, păstrând printr-un suflu inefabil, printr-o abia perceptibilă distanțare a mobilelor sau prin poziția dominantă a unui tablou pe perete, ecoul distinct și delicat al unei măreții apuse.

Diotima era încântată de atâta „cultură"; știuse dintotdeauna că patria ei adăpostea asemenea comori, însă abundența lor o uimea până și pe ea. Fură invitați împreună și în vizite la țară, unde Ulrich constată că nu rareori fructele erau culese de la sol și mâncate de-a dreptul din mână și alte asemenea comportări nepretențioase, în vreme ce în casele marii burghezii ceremonialul

furculiței și cuțitului era respectat cu strictețe; aceeași observație se impunea și în conversații, care nu păstrau o notă de distincție desăvârșită decât în casele burgheze, în timp ce în cercurile aristocratice predomina bine cunoscutul mod de exprimare relaxat, amintind mai degrabă de limbajul birjarilor. Diotima apăra această conduită cu entuziasm în disputele purtate cu vărul ei. Reședințele de vază burgheze, recunoștea ea, erau amenajate într-un mod mai igienic și mai inteligent. În conacele de țară ale nobililor, iarna se dârdâia de frig; scările subțiate, tocite, nu constituiau o raritate, iar dormitoare neaerisite, cu tavanul scund, erau situate alături de splendide saloane de recepție. Nu existau nici lifturi de serviciu în sufragerie, nici camere de baie pentru servitori. Dar, tocmai aceste aspecte le confereau caracterul eroic, tradițional și splendid de nonșalant! conchidea ea încântată.

Ulrich se folosea de asemenea excursii pentru a analiza simțământul care-l lega de Diotima. Dar, pentru că au existat atâtea digresiuni de-a lungul timpului, se cuvine să le urmărim îndeaproape, înainte de a ajunge la ceea ce constituie detaliul decisiv.

Pe vremea aceea femeile purtau rochii închise de la gât și până la glezne, dar bărbații, deși mai poartă în zilele noastre haine asemănătoare cu cele de pe vremuri, se potriveau pe atunci mai bine cu veșmintele lor, căci acestea exprimau într-o relație organică cu viața coeziunea ireproșabilă și rezerva strictă, considerate drept caracteristica omului de lume. Candoarea de a te expune dezgolit, ar fi părut atunci, fie și unei persoane cu prea puține prejudecăți și care prețuia trupul nud, drept o decădere în animalitate, nu din pricina goliciunii, ci din cauza renunțării la mediul de viață civilizat pe care-l reprezintă îmbrăcămintea. La drept vorbind, s-ar fi spus la vremea aceea – *sub* nivelul animalității; căci un cal de trei ani pursânge și un ogar plin de temperament sunt mult mai expresivi în goliciunea lor decât poate ajunge vreodată un trup omenesc. Pe de altă parte, animalele nu pot purta veșminte, fiind îmbrăcate doar cu pielea lor, oamenii însă purtau pe vremea aceea încă multe alte piei. Cu hainele lor ample, cu volănașele, mânecile bufante, fustele în clopot, drapările în cascadă, dantelele și plătcile lor și-au creat o suprafață de cinci ori mai cuprinzătoare decât silueta inițială, un potir bogat în falduri, greu manevrabil și încărcat de tensiuni erotice, ascunzând înăuntrul său micul animal alb care se lasă căutat și se face, cum știe el, teribil de dezirabil. Este procedeul etern la care recurge natura însăși când își îndeamnă creaturile să se umfle în pene sau să emită nori de camuflaj, sporind astfel, în jocurile dragostei și ale spaimei, manifestările umile care capătă intensitatea unei nebunii nepământene.

Pentru prima oară în viață, Diotima se simțea adânc emoționată, chiar dacă la modul cel mai decent cu putință, de acest joc. Cochetăria nu-i era străină, căci făcea parte din îndatoririle sociale cărora trebuia să le facă față cu succes o doamnă; nici nu-i scăpase faptul că uneori privirile tinerilor bărbați în-

dreptate spre ea exprimau altceva decât respect, ceea ce îi făcea plăcere, căci o făcea să simtă puterea blândelor reproșuri feminine, atunci când silea privirea vreunui bărbat îndreptată spre ea precum coarnele unui taur să se abată către digresiunile idealiste pe care le rostea gura ei. Însă Ulrich, protejat prin apropierea rudeniei de sânge și prin altruismul cu care-și dădea concursul în Acțiunea Paralelă, apărat de asemenea și de codicilul instituit în favoarea sa, își permitea libertăți care pătrundeau perpendicular prin țesătura complicată a idealismului ei. Astfel se întâmplă că odată, într-una din excursiile lor la țară, mașina traversă niște văi încântătoare, șoseaua șerpuind printre pantele acoperite cu păduri întunecoase de pini ale unor coline, și Diotima le salută: „Cine te-a sădit, pădure frumoasă, acolo în creștetul muntelui…?" și recitase versurile lui Eichendorff fără să fredoneze melodia populară care le acompania de obicei, căci gestul i s-ar fi părut răsuflat și anost. Însă Ulrich răspunse:

— Banca Funciară a Austriei Inferioare. Nu știai, neprețuita mea vară, că toate pădurile din partea locului aparțin băncii? Iar maestrul, căruia vrei să-i aduci laude, este un inginer silvic în slujba acesteia. Aici natura este un produs planificat al economiei forestiere, un depozit ordonat și spațios al fabricilor de celuloză, lucru care de altfel se și vede de la prima privire. Răspunsurile lui sunau deseori în felul acesta.

Când ea vorbea despre frumusețe, el îi răspundea vorbind despre țesuturile adipoase care nutresc pielea. Când ea vorbea despre dragoste, el aducea vorba despre graficul anual de statistică indicând valorile pozitive, respectiv negative de natalitate. Când vorbea despre marile personalități din artă, el începea să analizeze înlănțuirea plagiatelor care leagă asemenea personalități una de alta. Se întâmpla de fapt întotdeauna în așa fel încât dacă Diotima începea să vorbească ca și când Dumnezeu ar fi așezat în a șaptea zi omul ca pe o perlă în scoica lumii, el îi amintea că oamenii sunt o îngrămădire măruntă de puncte minuscule pe coaja exterioară a unui glob pitic. Nu era deloc ușor de întrevăzut ce urmărea Ulrich; era limpede că ataca sfera măreției de care ea se simțea legată și Diotima considera conduita sa în primul rând ca o pedanterie pentru ea ofensatoare. Nu putea să suporte faptul că vărul ei, care pentru ea fusese dintotdeauna doar un copil teribil, a ajuns să se priceapă la ceva mai bine decât ea, iar obiecțiile lui de natură materialistă, din care ea nu înțelegea nimic, pentru că el le selecta din domeniile inferioare de civilizație ale calculului și practicii, o necăjeau ca niște vulgarități.

— Există, slavă Domnului, încă oameni, îi răspunsese ea odată cu asprime, care în ciuda bogatelor lor experiențe, mai sunt în stare să creadă în ceea ce e simplu!

— Cum ar fi soțul tău, răspunse Ulrich. De mult vreau să-ți spun că eu îl prefer de departe lui Arnheim!

Pe atunci luaseră obiceiul de a da schimburilor lor de vederi forma unei conversații al cărei obiect îl constituia Arnheim. Ca tuturor îndrăgostiților, Diotimei îi făcea plăcere să vorbească despre obiectul dragostei ei, fără ca, după cum credea ea cel puțin, să se trădeze; cum Ulrich găsea așa ceva insuportabil, ca orice bărbat care nu-și leagă propria lui rezervă de vreun gând ascuns, se întâmpla deseori în asemenea prilejuri să-l atace pe Arnheim. Se înfiripă o relație oarecum deosebită care-l lega acum de acesta. Când Arnheim nu era plecat în vreuna din călătoriile sale, se întâlneau aproape zilnic. Ulrich știa că șeful de departament Tuzzi îl privea cu suspiciune pe acest străin, ca și el, de altfel, căci observase încă din prima zi efectul pe care îl producea asupra Diotimei. Între ei nu părea să se fi produs ceva necuvenit încă, atât cât putea să judece un al treilea, a cărui suspiciune se vedea confirmată prin excesul de proprietate în conduita dintre cei doi, care, era limpede, căutau cu tot zelul să imite cele mai sublime modele ale congenialității sufletești platonice. În același timp, Arnheim manifesta o evidentă înclinație spre a-l atrage pe vărul prietenei sale (sau, totuși, iubitei? – se întreba Ulrich; căci considera mai degrabă că era ceva de genul iubitei plus prietenei, totul împărțit la doi) în această situație intimă. I se adresa uneori lui Ulrich așa cum i s-ar fi permis unui prieten mai vârstnic, dar care avea, fie și prin diferența de poziție socială, o nuanță neplăcută de condescendență. Ulrich răspundea aproape întotdeauna negativ la aceste avansuri și într-un fel de-a dreptul provocator, ca și cum n-ar fi prețuit câtuși de puțin relațiile cu un om care, în loc să se întrețină cu regii și cancelarii despre ideile sale, stătea de vorbă cu el. Îl contrazicea deseori nepoliticos, cu o ironie necuvenită, și se enerva el însuși de lipsa aceasta de ținută, pe care ar fi trebuit să o înlocuiască mai bine prin satisfacția oferită de rolul unui observator tăcut. Însă era și pentru el o surpriză că ajungea să se simtă atât de iritat de Arnheim. Vedea în Arnheim cazul exemplar, artificial exagerat de niște circumstanțe favorabile, al unei evoluții intelectuale pe care el o ura. Căci acest renumit scriitor era suficient de inteligent ca să înțeleagă situația îndoielnică în care se adusese singur ca om care nu-și mai caută imaginea în oglinda pâraielor, ci în suprafețele accidentate, sfârtecate de șanțuri, ale propriei inteligențe; dar acest magnat al industriei siderurgice, care mai și scria cărți pe deasupra, explica faptele pe seama apariției inteligenței, și nu a imperfecțiunii acesteia. Exista o fraudă implicată în această combinație între suflet și prețul cărbunelui, și exista în același timp o utilă scindare între ceea ce Arnheim făcea cu bună știință și ceea ce spunea și scria sub imperiul intuițiilor sale tenebroase. La toate se mai adăuga, pentru a stârni și mai mult tulburarea lui Ulrich, un lucru nou pentru el, relația dintre valorile spirituale și bogăție; căci atunci când Arnheim diserta, cum ar fi făcut-o un specialist, despre vreo problemă anume, și apoi, deodată, făcea să dispară, cu un gest neglijent, detaliile în lumina unei „mari idei“, atitudinea

sa s-ar fi putut să pornească și de la o necesitate justificată, dar în același timp o asemenea disponibilitate în două direcții deodată te făcea să te gândești la omul bogat care-și poate permite tot ceea ce este mai scump și mai bun. Prolixitatea sa spirituală amintea întotdeauna de manierele celor care dispun de mari averi. Poate că nici acest aspect nu era ceea ce îl irita mai mult pe Ulrich îndemnându-l să-i facă greutăți acum acestui om de seamă, ci, poate, înclinația pe care o vădea acest spirit ales de a afișa o curte proprie și o casă demnă, care sugerau asocierea sa cu cele mai bune manifestări ale tradiționalului ca și ale insolitului; căci în oglinda acestei cunoașteri de expert epicureu Ulrich vedea grimasa afectată, care este însuși chipul timpului, când îi dai la o parte cele câteva trăsături cu adevărat pronunțate ale pasiunii și ale gândirii, și nu mai găsești apoi nici o cale să ajungi să-l cunoști mai bine pe omul căruia probabil i-ai putea atribui tot felul de merite. Ducea, firește, o luptă fără nici un sens într-un mediu care-i dădea aprioric dreptate lui Arnheim, pentru o cauză care nu avea nici o însemnătate; în cel mai bun caz s-ar fi putut spune că această lipsă de sens deținea totuși sensul unei complete risipiri a propriilor resurse. Era însă și o luptă cu totul lipsită de perspective deoarece, chiar dacă Ulrich reușea vreodată să-și rănească adversarul, trebuia să recunoască îndată că îi aplicase o lovitură sub centură; căci, asemenea unei făpturi înaripate, atunci când omul de spirit Arnheim părea să zacă la pământ învins, se ridica omul realității Arnheim, care cu un surâs indulgent pleca grăbit de la asemenea conversații neserioase spre niște fapte reale la Bagdad sau Madrid.

Această invulnerabilitate îi permitea să contrapună proastelor maniere ale bărbatului mai tânăr spiritul de camaraderie amicală, pe care Ulrich nu reușea să și-o explice. Firește, nici Ulrich nu era dornic să-și deprecieze prea mult adversarul, căci își pusese în gând să nu mai intre atât de ușor în vreuna din acele aventuri nepregătite și nedemne, de care era mult prea bogat propriul său trecut, iar progresele pe care le remarca în relațiile dintre Arnheim și Diotima îi întăreau această intenție. Astfel că își folosea acum de obicei ascuțișul atacurilor cum ar fi făcut cu o floretă maleabilă, cu vârful protejat de o apărătoare care să atenueze amical loviturile. Această comparație o găsise de fapt Diotima. Relațiile cu vărul ei erau într-o oarecare măsură ciudate. Chipul lui deschis, cu fruntea clară, respirația liniștită care-i mișca pieptul, mobilitatea degajată a membrelor îi arătau că în trupul lui nu ar fi avut loc impulsuri răutăcioase, viclene, vinovat-voluptuoase; ea nu era de altfel nici cu totul imună față de mândria de a vedea că un membru al propriei familii făcea o impresie atât de bună prin persoana sa și se hotărâse să-l ia sub protecția ei chiar de la începutul relațiilor dintre ei. Dacă el ar fi avut părul negru, un umăr strâmb, tenul impur și fruntea îngustă, ar fi spus că aspectul său fizic se potrivește cu ideile lui; arătând însă așa cum arăta în realitate, constata

doar o anumită discrepanță între fizicul și vederile lui, care se făcea simțită în ce o privea printr-o neliniște inexplicabilă. Antenele faimoasei ei intuiții tatonau zadarnic după cauza acestei neliniști, însă această căutare îi provoca, la celălalt capăt al antenelor, o senzație de plăcere. Într-un anumit sens, deși, firește, nu foarte serios, prefera uneori conversațiile cu Ulrich celor cu Arnheim. Nevoia de a se simți superioară era în mai mare măsură satisfăcută în prezența lui Ulrich, se controla mai bine, și ceea ce considera la el ca fiind o frivolitate, excentricitate sau lipsă de maturitate îi producea o anumită mulțumire care echilibra idealismul, cu fiecare zi devenind tot mai primejdios, pe care-l constata crescând nemăsurat în simțămintele ei față de Arnheim. Sufletul este o alcătuire teribil de greu de manevrat, în consecință materialismul devine o chestiune de-a dreptul serenă. Controlul relațiilor ei cu Arnheim o obosea și o încorda uneori la fel de mult ca salonul ei de primire, iar condescendența pe care o simțea față de Ulrich îi ușura viața. Nu se înțelegea prea bine pe sine însăși, dar remarcase acest efect, și astfel devenea posibil ca, atunci când vărul său o irita prin vreuna din remarcile sale, să-i arunce o privire dintr-o parte, care nici nu era mai mult decât un surâs din colțul ochiului, în vreme ce ochiul însuși, imperturbabil la modul idealist, continua să privească chiar puțin disprețuitor drept înainte.

Oricare ar fi fost motivele, Diotima și Arnheim se comportau față de Ulrich ca doi antagoniști care se agățau de un al treilea, pe care, mânați de valuri de spaimă schimbătoare, și-l adjudecau între ei, iar situația nu era lipsită de primejdii pentru Ulrich, căci prin Diotima devenise acută și actuală întrebarea: trebuie oare oamenii să se afle, sau nu, în armonie cu propriile trupuri?

68

O digresiune: trebuie oare ca oamenii să fie în armonie cu trupurile lor?

Independent de subiectul care, abordându-l, le imprima pe chipuri preocuparea când stăteau astfel de vorbă în cursul îndelungatelor lor excursii, mișcarea automobilului îi legăna pe cei doi veri, astfel încât veșmintele li se atingeau, se încălecau puțin și apoi se îndepărtau iarăși unul de altul; balansul se făcea observat doar la nivelul umerilor, căci restul ființei le era ascuns sub o pătură pe care o împărțeau, însă trupurile simțeau atingerea atenuată de îmbrăcăminte într-un fel indistinct și delicat, așa cum se văd lucrurile într-o noapte cu lună. Ulrich nu era insensibil la jocul măiestrit al iubirii, fără însă a-l lua prea în serios. Acest mai mult decât rafinat transfer al dorinței dinspre trup asupra straielor, dinspre îmbrățișare asupra obstacolelor sau, pe scurt, dinspre țel asupra căii de a-l cuceri, corespundea firii sale, căci prin

natura sa senzuală era atras de femeie; dar instanța critică a personalității sale îl determina să fie reținut față de acea făptură străină, parcă nepotrivită, pe care o vedea deodată cu o nemiloasă luciditate, astfel că natura sa se afla mereu într-o stare de agitație, contradictorie, între înclinație și repulsie. Însă sublima frumusețe a trupului, partea sa omenească, acea clipă în care melodia spiritului se înalță de pe strunele naturii, sau cealaltă clipă, când trupul este asemenea unui potir pe care-l umple o licoare mistică, îi rămăsese lui Ulrich străină până atunci, dacă facem abstracție de visele pe care i le dedicase soției maiorului și care stinseseră asemenea înclinații pentru atât de multă vreme în sinea sa.

Toate relațiile sale cu femeile fuseseră de atunci imperfecte; cu oarecare bunăvoință de ambele părți lucrul acesta ajungea să pară, din nefericire, firesc. Există o schemă a sentimentelor, acțiunilor și complicațiilor pe care bărbatul și femeia, de îndată ce ajung să se gândească la ele, le găsesc gata să se înstăpânească asupra lor, și este vorba atunci de un proces inversat în sens lăuntric, evoluțiile din urmă împingându-se să se petreacă ele mai întâi și nu mai curg torentele dinspre izvoare; într-o asemenea răsturnare psihică, plăcerea curată pe care o găsesc două ființe omenești una în cealaltă, această cea mai simplă și mai adâncă dintre emoțiile iubirii, care este sursa naturală a tuturor celorlalte, nu mai există deloc. Astfel, în excursiile sale cu Diotima, Ulrich își amintea nu rareori de felul în care se despărțiseră după prima vizită pe care i-o făcuse. Îi ținuse atunci mâna molatică în a sa, o mână studiată și etalând o perfecțiune distinctă, imaterială parcă, și se priviseră în ochi; simțiseră, desigur, amândoi o anumită aversiune, dar se gândiseră că le-ar fi fost cu putință să se contopească până la a ajunge o singură suflare. Ceva din viziunea de atunci se menținuse între ei. Astfel două capete, undeva sus, proiectează unul spre altul o răceală înspăimântătoare, în vreme ce, sub ele, trupurile se contopesc unul în altul, fără să mai opună rezistență, dogorind. E ceva fabulos, de natura unui mit al răului, ca înfățișarea unui zeu cu două capete sau a piciorului despicat al diavolului, iar în tinerețea sa, când trăise asemenea experiențe mai des, Ulrich suferise mult din cauza lor, dar, cu trecerea anilor, se vădise că ele nu constituiau nimic altceva decât un foarte civilizat stimulent al iubirii, în aceeași măsură ca substituirea stării de goliciune prin cea de dezbrăcare. Nu există nimic în stare să aprindă iubirea tradițională ca descoperirea măgulitoare a puterii de a aduce o ființă într-o stare de extaz, în care să se comporte atât de desfrânat cum numai un asasinat ar putea declanșa la nivelul personalității. Cu adevărat, se pot produce asemenea modificări ale unor persoane civilizate, suntem capabili să exercităm asemenea influențe, cu asemenea efecte! – nu putem citi această întrebare și stupefacția aferentă în ochii plini de îndrăzneală, în privirea sticloasă a tuturor celor care ajung pe

insula însingurată a voluptății, unde ei sunt asasinii, soarta însăși, și Dumnezeu, cunoscând și trăind iraționalitatea și aventura la apogeu?

Repulsia pe care o dobândise cu timpul față de acest fel de dragoste se extinse în cele din urmă și asupra propriului său trup, care favorizase întotdeauna nașterea unor asemenea legături haotice, ispitindu-le pe femei cu virilitatea certă – pe care Ulrich, fiind mult prea cerebral și prea contradictoriu, nu o deținea de fapt. Era uneori de-a dreptul gelos pe propria sa înfățișare, ca pe un rival care recurge la metode ieftine și nu pe de-a întregul cinstite, dând astfel la iveală contradicții existente și la alții, care însă nici nu le sesizează. Căci el însuși era cel care-și întreținea trupul prin exerciții fizice, care-i confereau aspectul, expresia și maleabilitatea eficientă, influența lăuntrică fiind comparabilă cu influența unui chip veșnic surâzător sau veșnic serios asupra stării de spirit a posesorului acelei expresii; partea stranie este că majoritatea oamenilor au fie un corp neglijat, format și deformat de împrejurări întâmplătoare, și, s-ar părea, fără nici un fel de legătură cu mintea și caracterul lor, fie unul ascuns sub masca sportivului care-i conferă aerul că pur și simplu se află într-o perioadă de vacanță a sinelui. Căci există asemenea ceasuri, când omul vrea să viseze cu ochii deschiși visul în care arată cât mai asemănător cu imaginea pe care și-a făurit-o răsfoind la întâmplare revistele ilustrate ale lumii mondene, elegante. Toți acești jucători de tenis, practicanți ai echitației, posesori de mașini sport, bronzați și musculoși, care arată de parcă ar fi doborât cele mai însemnate recorduri, deși de obicei sunt pur și simplu doar niște sportivi modești fiecare în domeniul său, toate aceste doamne îmbrăcate în rochii de gală sau dezbrăcate sunt niște oameni care visează cu ochii deschiși și se deosebesc de obișnuiții visători în stare de veghe doar prin faptul că visul lor nu rămâne claustrat în propria lor minte, ci răzbate la vedere, ca o proiecție a sufletului colectiv, luând formă trupească, dramatică și, am putea spune, amintindu-ne de unele fenomene oculte mai mult decât dubioase, de ideoplastică. Însă au în comun cu obișnuiții țesători de vise fanteziste o anumită lipsă de profunzime a visului lor, atât în ce privește apropierea de starea de veghe, cât și conținutul. Problema fizionomiei integrative pare încă să se sustragă în zilele noastre unei definiții precise; deși am învățat să tragem concluzii cu privire la caracterul omului după scrisul de mână, tonul vocii, poziția în somn și Dumnezeu mai știe ce, care uneori sunt uimitor de corecte, în ce privește trupul în întregul său avem doar modelele oferite de modă, tiparele după care trupul se modelează, sau în cel mai bun caz un fel de filozofie morală a terapiei prin natură.

Dar este acesta trupul spiritului nostru, al ideilor, intuițiilor, al planurilor noastre sau – inclusiv cele mai agreabile – al nebuniilor noastre? Faptul că Ulrich își iubise nebuniile și în parte le mai avea încă nu-l împiedica să se simtă bine în trupul pe care ele i-l alcătuiseră.

69
Diotima și Ulrich. Continuare

Diotima mai ales era cea care îi confirma într-un fel nou senzația că suprafața și profunzimile ființei sale vii nu coincideau într-una și aceeași alcătuire. Lucrul acesta se manifesta limpede în excursiile pe care le făcea împreună cu ea și care uneori păreau niște plimbări sub clar de lună, când frumusețea acestei tinere femei se desprindea de întreaga ei făptură și-i acoperea în unele momente ochii asemenea unei țesături de vise. El știa bine că Diotima compara tot ceea ce spunea el cu ceea ce se spune în mod convențional – la un nivel mai înalt al convenționalului, desigur – și faptul că ea găsea spusele lui ca fiind „imature", astfel încât el se afla întotdeauna la celălalt capăt al unui ochean. Devenea astfel tot mai mic, iar când sta de vorbă cu ea credea, sau cel puțin nu era departe de a crede – cum spunea el însuși – pe când își juca rolul de avocat al diavolului, de sobru și modest materialist, că auzea iarăși convorbirile din ultimii ani de școală, când el și colegii lui se entuziasmau de criminalii și monștrii istoriei universale numai pentru că profesorii lor cu principii idealiste considerau asemenea fenomene ca fiind negative. Iar când Diotima îl privea cu iritare și neplăcere, el se făcea și mai mic și, retrăgându-se din fața moralei eroismului și a dorinței de expansiune, revenea la morala sfidător nesinceră, brutal și nesigur aberantă a anilor săi de excese tinerești – firește, doar la modul metaforic, așa cum poți să descoperi într-un gest sau un cuvânt vreo asemănare îndepărtată cu gesturi sau cuvinte pe care le-ai lăsat de mult în urmă sau chiar cu gesturi pe care le-ai visat sau le-ai observat fără plăcere la alții; dar oricum, în plăcerea pe care o simțea când o necăjea pe Diotima rezona un fel de ecou din toate acestea. Spiritul acestei femei, care ar fi fost atât de frumoasă fără pretențiile ei intelectuale, stârnea în el un simțământ neomenesc, poate un fel de teamă în fața spiritului, o aversiune față de toate noțiunile grandioase, un simțământ care era foarte vag, abia detectabil –poate chiar și cuvântul „simțământ" era un termen mult prea pretențios pentru o asemenea suflare abia perceptibilă! Dar, amplificându-l pentru a-l îmbrăca cu cuvinte, acele cuvinte ar fi trebuit să sune astfel: el vedea deodată întrupat în fața lui nu numai idealismul Diotimei, ci idealismul lumii întregi, cu toate extensiile și ramificațiile lui, plutind cam la o palmă deasupra creștetului capului ei de statuie grecească; prea puțin lipsea să nu ia forma coarnelor diavolului! Atunci el devenea iarăși mic de tot și se întorcea, tot așa, metaforic vorbind, la starea morală, plină de avânt, a copilăriei, cu o privire în care se amesteca fascinația și spaima ca în ochii unei gazele. Emoțiile delicate ale acelei vârste pot, într-o singură clipă de abandon, să facă să izbucnească în flăcări întregul univers, la vremea aceea încă restrâns, căci ele nu urmăresc nici un scop și nu au nici o capacitate de a determina ceva și nu sunt

decât un foc nemărginit; nu i se prea potrivea, dar tocmai aceste simțăminte ale copilăriei, pe care el de-abia și le mai putea evoca, căci nu au decât prea puțin în comun cu condițiile în care trăiește un adult, tocmai aceste emoții și le dorea acum când se afla alături de Diotima.

Odată nici nu lipsi prea mult ca el să-i facă această mărturisire. Într-una din excursiile lor părăsiseră o clipă automobilul și se plimbau pe jos, o vale îngustă alcătuia un fel de estuar din pajiști cu maluri împădurite în pantă, acoperind un fel de triunghi strâmb în al cărui centru se afla un pârâu șerpuitor încremenit sub chiciura ușoară. Pantele fuseseră în parte defrișate, iar cei câțiva arbori rămași, părăsiți și singuratici, păreau niște pământufuri firave înfipte în pantele și coamele golașe ale dealurilor. Peisajul îi ispitise să facă câțiva pași pe jos; era una din zilele melancolice, fără zăpadă, care amintesc în toiul iernii de o rochie de vară decolorată, demodată. Diotima îl întrebă deodată pe vărul ei:

— De ce spune Arnheim despre tine că ești un om de acțiune? Spune că ai totdeauna capul plin de idei despre cum ar putea fi făcute toate lucrurile altfel și mai bine.

Își amintise dintr-odată că discuția ei cu Arnheim despre Ulrich și despre general se terminase fără vreo concluzie.

— Nu înțeleg, continuă ea, mie mi se pare că tu rareori vorbești serios. Dar trebuie să te întreb, căci noi doi avem în comun o misiune de mare răspundere! Îți mai aduci aminte de ultima noastră convorbire? Ai spus atunci ceva, susținând că nimeni nu ar face ce vrea cu adevărat dacă ar deține puterea de decizie. Aș vrea acum să știu ce voiai să spui. Nu ți se pare că e un gând înfricoșător?

Pentru început, Ulrich rămase tăcut. Cât dură această tăcere, după ce vorbise atât de dezinvolt, ea înțelese deodată cât de intens o preocupa întrebarea aceea nepermisă, și anume dacă Arnheim și cu ea aveau să facă într-adevăr ceea ce fiecare din ei dorea în taină. Își închipui pe neașteptate că se trădase față de Ulrich. Se făcu stacojie la față, încercă să se stăpânească, roși și mai tare și căută, cu aerul cel mai degajat, să privească în jurul ei prin valea în care se aflau, evitând să-și întoarcă privirile spre el.

Ulrich băgase de seamă.

— Mă tem că singurul motiv pentru care Arnheim mă consideră, cum spui tu, un om de acțiune, este cel că supraapreciază influența mea asupra familiei Tuzzi, răspunse el. Știi și tu cât de puțină importanță acorzi spuselor mele. Dar, acum, când mi-ai pus această întrebare, am înțeles limpede ce influență ar trebui să am asupra ta. Îmi dai voie să-ți spun, fără să mă certi iarăși imediat?

Diotima aprobă dintr-o mișcare a capului, ca un semn că se învoiește, și încercă să se controleze prefăcându-se că ceva i-ar fi distras atenția.

— Am susținut deci, începu Ulrich, că nimeni, chiar dacă ar avea puteri depline, nu ar traduce în fapt ceea ce visează să facă. Îți mai aduci aminte de mapele noastre pline cu propuneri? Iar acum te întreb: există cineva care nu ar intra în încurcătură, oricine, dacă s-ar întâmpla deodată ceea ce el a solicitat neîntrerupt toată viața lui? Dacă, de exemplu, pentru catolici s-ar pogorî deodată împărăția Domnului sau pentru socialiști s-ar instaura statul egalitarist al viitorului? Dar poate că aceste exemple încă nu dovedesc nimic; ne obișnuim să tot cerem și nu suntem întotdeauna pregătiți să ni se îndeplinească dorințele; poate că mulți ar crede că totul se petrece la modul firesc. Aș continua: fără îndoială, un muzician consideră că lucrul cel mai important este muzica, iar un pictor, pictura; un expert în problema construcțiilor din beton crede la fel despre construirea caselor din beton. Crezi că omul acesta și l-ar închipui pe Dumnezeu ca pe un specialist în beton armat, iar ceilalți ar prefera o lume pictată sau una în care lumii adevărate i se suflă din corn? Ai să spui că o asemenea întrebare este prostească, dar toată seriozitatea problemei constă în faptul că ni se cere să pretindem astfel de prostii!

— Să nu crezi, te rog, se întoarse el cu toată seriozitatea spre ea, că aș susține că fiecare este stăpânit de ceea ce este greu de obținut și că se satură de ceea ce are cu adevărat. Ce vreau să spun e că realitatea ascunde o năzuință absurdă, nebunească spre irealitate!

O condusese astfel pe Diotima, fără să-și dea seama, o cale apreciabilă pe drumul din vale; cu cât înaintau, pământul devenea tot mai umed, poate de la zăpada care se scurgea de pe pante, iar ei fură nevoiți să sară de la un smoc de iarbă la celălalt, ceea ce le întretăie discuția și-i permise lui Ulrich să o continue doar în salturi. Existau, de altfel, atât de multe obiecții evidente la ceea ce spunea el, încât Diotima nu se putea decide pentru nici una din ele. Se udase la picioare, iar acum, rătăcită și speriată, se oprise pe o movilă ținându-și fustele puțin ridicate.

Ulrich se întoarse spre ea, râzând:

— Ai declanșat ceva deosebit de primejdios, neprețuita mea vară. Oamenii răsuflă ușurați când au ocazia să nu-și realizeze ideile!

— Ce-ai face, întrebă Diotima enervată, dacă ai avea puterea asupra lumii timp de o zi întreagă?

— Nu mi-ar rămâne nimic altceva de făcut decât să abolesc realitatea!

— Aș vrea să știu cum ai face așa ceva!

— Nici eu nu știu. Nici nu știu precis ce vreau să spun. Supraapreciem peste măsură prezentul, senzația de prezent, ceea ce este acum și aici; iată, cum suntem noi acum în valea aceasta, ca și cum am fi intrat într-un coș și capacul clipei prezente ar fi fost lăsat să cadă deasupra. Supraapreciem întâmplarea. Vrem să ne-o întipărim în amintire. Vom putea povesti, și peste un an, cum am stat noi aici. Însă ceea ce ne emoționează cu adevărat, pe mine

cel puțin, este – cum să mă exprim?! nu vreau să caut nici explicația, nici denumirea acestui simțământ! – mereu într-o anumită contradicție cu acest mod de a trăi lucrurile. Este dislocat de ceea ce este prezent; în felul acesta nu poate ajunge să fie prezent!

Vorbele lui Ulrich răsunau sonor și confuz în îngustimea văii. Diotima avu deodată o senzație ciudată și căută să se întoarcă la mașină. Însă Ulrich o reținu și-i arătă peisajul în jur.

— Aici a fost acum câteva mii de ani un ghețar. Nici pământul nu este integral ceea ce creează impresia că ar fi într-un anumit moment, explică el. Această formațiune aproximativ rotundă are un caracter isteric. Astăzi joacă rolul unei mame grijulii care-și alăptează puii. Pe vremuri lumea era frigidă și înghețată ca o adolescentă năzuroasă. Cu alte câteva mii de ani înainte se răsfăța exuberant în jungle fierbinți de ferigi, cu mlaștini clocotitoare și animale demonice. Nu putem afirma că a parcurs o evoluție spre desăvârșire și nici care anume ar fi condiția ei adevărată. Aceleași considerații sunt valabile și în ce o privește pe fiica ei, umanitatea. Gândește-te la veșmintele cu care s-au acoperit oamenii, aici unde stăm noi, în tot decursul timpului. Dacă ar fi să ne exprimăm în termenii azilurilor pentru alienați, toate indică în sensul unei nevroze obsesive cronice cu subite crize maniacale, după care își face apariția o nouă imagine a vieții. Vezi dumneata, realitatea se abolește singură!

— Aș vrea să-ți mai spun ceva, reîncepu Ulrich după o vreme. Senzația de a avea pământ ferm sub picioare și o epidermă fermă în jurul meu, care li se pare atât de firească celor mai mulți dintre semeni, în ce mă privește nu e prea dezvoltată. Gândește-te doar la felul cum erai când erai copil; era o licărire blândă, fără formă. Apoi, ca fată tânără, cu toate nostalgiile și dorurile arzându-ți pe buze. În mine cel puțin se răzvrătește ceva împotriva gândului că așa-numita maturitate a omului ar trebui să fie încununarea unei asemenea evoluții. Într-un anume sens, da, și într-un anume sens, nu. Dacă eu aș fi o *myrmeleonina* din acelea care seamănă cu libelulele, care se hrănește cu furnici, m-ar umple de oroare gândul că doar cu un an înainte am fost *myrmeleonul* îndesat, cenușiu, mișcându-se îndărăt, leul furnicilor, care trăiește la marginea pădurilor îngropat în vârful unei pâlnii de nisip și care cu niște cângi invizibile prinde furnicile de mijloc, după ce în prealabil le-a istovit prin bombardamente misterioase cu grăunțe minuscule de nisip. Uneori mă umple de oroare tocmai în același fel, propria mea tinerețe, chiar dacă pe vremea aceea s-ar fi putut să fi fost o libelulă și astăzi sunt un monstru. Nu știa nici el bine ce voia. Cu vorbăria despre *myrmeleon* și *myrmeleonina* îl maimuțărise oarecum pe Arnheim cel atotștiutor. Dar îi stătea pe limbă să spună „Dăruiește-mi o îmbrățișare, doar așa, din bunătatea inimii. Suntem rude; nici cu totul deosebiți unul de altul, nici contopiți într-o singură ființă; în orice caz, la polul opus al unei relații demne și austere".

Însă Ulrich se înșela. Diotima făcea parte din acea categorie de oameni care sunt mulțumiți de ei înșiși și consideră astfel toate etapele de vârstă ca pe o scară ducând de jos în sus. Ce spunea Ulrich îi era deci cu totul de neînțeles, îndeosebi neștiind ceea ce el lăsase nerostit; dar între timp ajunseră la mașină, astfel că acum se simțea liniștită și primea spusele lui ca pe o vorbărie familiară, pendulând între replicile care se voiau amuzante și cele iritante, cărora nu le acorda decât o privire din colțul ochiului. El nu mai avea de fapt în clipa aceea nici un fel de influență asupra ei, în afară de cea de a o fi trezit la realitate. Un nor delicat de stânjeneală, înălțat din cine știe ce colțișor al inimii ei, se destrămase acum într-un gol de uscăciune. Poate pentru prima dată în viață privea limpede și cu brutalitate în fața faptului că relațiile ei cu Arnheim trebuiau să o pună mai devreme sau mai târziu în fața unei decizii care i-ar fi putut schimba întreaga viață. Nu s-ar fi putut spune că perspectiva o făcea acum fericită: dar avea masivitatea concretă a unui munte real înălțându-i-se înainte. Clipa de slăbiciune trecuse. Acel gând de „a nu face ceea ce ai vrea să faci" deținuse un moment o splendoare cu totul absurdă pe care acum nu o mai înțelegea.

— Arnheim este întru totul contrariul meu; el supraapreciază constant norocul pe care-l au timpul și spațiul de a se întâlni cu el pentru a forma momentul prezent! oftă Ulrich cu un surâs, simțind nevoia să tragă concluziile la ceea ce spusese până atunci; nu mai vorbi despre copilărie și astfel nu se reedită situația în care Diotima l-ar fi putut descoperi sub aspectul lui sentimental.

70

Clarisse îl vizitează pe Ulrich pentru a-i spune o poveste

Reamenajarea și redecorarea vechilor castele constituia competența specială a cunoscutului pictor van Helmond, a cărui capodoperă era fiica sa Clarisse și, într-o bună zi, aceasta apăru pe neașteptate la Ulrich acasă.

— M-a trimis *papá*, îi comunică ea, să văd dacă tu nu ți-ai putea folosi puțin splendidele tale relații în lumea aristocratică și în avantajul lui!

Privi cu interes în jurul ei prin încăpere, se lăsă să cadă pe un scaun și-și aruncă pălăria pe un altul. Apoi îi întinse mâna lui Ulrich.

— *Papá* al tău are o părere prea bună despre mine, vru el să-i spună, dar ea îi tăie vorba.

— Ei, prostii! Știi doar că bătrânul are mereu nevoie de bani. Afacerile nu mai merg ca pe vremuri! Râse. E foarte elegant aici, la tine. Drăguț!

Mai privi odată în jur, apoi se îndreptă spre Ulrich; întreaga ei comportare avea ceva din nesiguranța agreabilă a unui cățeluș a cărui conștiință încărcată îi dădea mâncărimi de piele.

— Mda! spuse ea. Așa că, dacă poți, ajută-l! Dacă nu, nu! Eu i-am promis, oricum, firește. Dar am venit pentru altceva; rugămintea de a te vizita mi-a dat o idee. Anume, ceva în legătură cu familia noastră. Aș vrea să știu ce ai tu de spus.

Buzele și ochii îi ezitară, tresăriră un moment, apoi trecu peste această piedică.

— Cam ce-ai înțelege tu dacă eu ți-aș vorbi despre un „estetist"? Un pictor este un estetist.

Ulrich înțelese ce voia ea să spună; cunoștea mediul în care trăiau părinții ei.

— Adică, ceva întunecos, distins, splendid, luxos, tapisat, pavoazat, plin de mișcare! continuă ea. *Papá* este pictor, un pictor este un fel de estetist și relațiile cu noi au fost întotdeauna socotite în înalta societate la fel de șic ca mersul la băi. Înțelegi. Una din sursele principale de venituri ale lui *papá* a fost dintotdeauna decorarea palatelor și castelelor de țară. Cunoști familia Pachhofen?

Era o familie de patricieni, însă Ulrich nu-i cunoștea; întâlnise doar o singură dată o domnișoară Pachhofen, cu ani în urmă, în compania Clarissei.

— Era prietenă cu mine, explica mai departe Clarisse. Avea pe atunci șaptesprezece ani, iar eu, cincisprezece; *papá* urma să facă decorația interioară a castelului și să-l renoveze.

— Da, firește, castelul Pachhofen. Am fost cu toții invitați. Walter a venit și el cu noi, atunci pentru prima oară. Și Meingast.

— Meingast? Ulrich nu știa cine era Meingast.

— Da, desigur, îl cunoști; Meingast, cel care mai târziu a plecat în Elveția. Pe vremea aceea nu era încă filozof, ci doar un cocoș de rasă în toate familiile care aveau fete mari.

— Nu l-am cunoscut niciodată personal, declară Ulrich, dar acum știu la cine te referi.

— Bine. Clarisse calcula concentrată în sine, stai un moment; Walter avea pe atunci douăzeci și trei de ani și Meingast era ceva mai în vârstă. Cred că Walter îl admira în taină pe *papá*. Era atunci invitat pentru prima oară într-un castel. *Papá* arbora deseori pe vremea aceea un fel de maniere de suveran. Cred că inițial Walter a fost mai îndrăgostit de *papá* decât de mine. La fel și Lucy.

— Pentru Dumnezeu, mai rar, Clarisse! o rugă Ulrich. Am pierdut șirul.

— Lucy, spuse Clarisse, este domnișoara Pachhofen, fata familiei Pachhofen la care eram invitați cu toții. Înțelegi acum? Bine, atunci, când *papá* o îm-

brăca pe Lucy în catifele sau în brocarturi, cu trenă lungă, și-o așeza pe unul din caii lor, ea-și închipuia că e un Tițian sau Tintoretto. Erau înnebuniți unul după altul.

— Adică, *papá* după Lucy și Walter după *papá*?

— Ascultă! Pe vremea aceea era la modă impresionismul. *Papá* picta obiecte de modă veche și instrumente muzicale, fundaluri cafenii cu penaje de păun, așa cum pictează și azi. Dar Walter agrea peisajele, formele funcționale englezești, în linii simple, ceea ce era nou și sincer. În sinea lui, *papá* îl găsea insuportabil, i se părea anost ca o predică protestantă; de altfel nici pe Meingast nu putea să-l sufere, dar avea două fete de măritat, dintotdeauna cheltuise mai mult decât încasa și căuta să fie îngăduitor cu cei doi semeni. Walter, dimpotrivă, îl iubea în taină pe *papá*, ți-am spus; dar pe față trebuia să-l disprețuiască, din cauza noilor curente în artă, iar Lucy habar n-avea de artă, dar îi era frică să nu pară ridicolă în ochii lui Walter; se temea că, dacă Walter ar fi avut dreptate, *papá* avea să facă figura unui bătrânel caraghios. Înțelegi acum cum stăteau lucrurile?

Ulrich ar mai fi vrut să afle unde fusese mama ei în toată vremea aceea.

— Era și mama acolo, bineînțeles. Se certau ca de obicei în fiecare zi, nici mai mult nici mai puțin. Înțelegi că în asemenea condiții Walter se situa pe o poziție avantajoasă. Devenise un fel de punct de referință pentru noi toți, lui *papá* îi era frică de el, mama îl tot împungea, iar eu începusem să mă îndrăgostesc de el. Lucy însă îi cânta în strună. Așa că Walter avea într-un fel putere asupra lui *papá* și începuse să guste, așa pe tăcute, puterea pe care o exercita. Vreau să spun, atunci a început el să se simtă important; fără *papá* și fără mine n-ar fi ajuns nicăieri. Înțelegi cum se leagă totul?

Ulrich considera că înțelegea.

— Dar altceva voiam să-ți povestesc! îl asigură Clarisse.

Stătu pe gânduri, apoi spuse după o pauză:

— Așteaptă! Întâi gândește-te puțin la mine și la Lucy: era o situație teribil de încurcată! Bineînțeles că eram îngrijorată iar în privința tatei, care era atât de amorezat, încât ai fi zis că-și va ruina familia. În plus, eram firește curioasă să știu cum se petreceau astfel de lucruri. Erau amândoi ca nebuni. La Lucy se combina bineînțeles și prietenia pentru mine cu conștiința faptului că avea acum ca iubit pe bărbatul căruia eu îi spuneam ascultătoare *papá*. Bineînțeles că-și dădea multă importanță din acest motiv, dar se și rușina foarte tare față de mine. Cred că nicicând castelul acela vechi nu adăpostise între zidurile lui asemenea complicații! Cât era ziua de lungă, Lucy se învârtea de colo până colo, pe unde putea, cu *papá* împreună, iar noaptea venea la mine în camera din turn să mi se spovedească. Eu dormeam în turn și țineam toată noaptea lumina aprinsă.

— Cât de mult a evoluat atunci idila dintre Lucy și tatăl tău?

— Iată singurul lucru pe care n-am reușit să-l aflu niciodată. Dar gândește-te la nopțile acelea de vară! Cucuvelele țipând, noaptea întreagă gemând și gâfâind, iar când ni se făcea frică, ne urcam amândouă în patul meu, ca să povestim acolo mai departe. Nu reușeam să ne închipuim că lucrurile ar putea evolua altfel decât că un bărbat cuprins de o astfel de pasiune nu avea de ales și trebuia să se împuște. La drept vorbind, ne așteptam în fiecare zi să se petreacă un asemenea eveniment…

— Am totuși impresia, o întrerupse Ulrich, că nu s-au petrecut prea multe între ei.

— Și eu cred tot așa; în orice caz, nu totul. Dar ceva tot a fost. Ai să vezi numaidecât. Adică, Lucy a trebuit să plece de la castel pe nepusă masă, pentru că tatăl ei a venit pe neașteptate și a luat-o cu el, într-o călătorie în Spania. Să-l fi văzut atunci pe *papá*, când a rămas așa, singur! Cred că uneori nu lipsea mult să o strângă de gât pe mama. Își lua șevaletul, îl prindea de harnașamentul calului și își vedea de drum, de dimineața până seara călare, fără să picteze nimic, și nici când rămânea acasă nu se atingea de peneluri. Trebuie să știi că, altminteri, pictează ca o mașină, dar pe vremea aceea mi se întâmpla adeseori să dau peste el în vreuna din sălile acelea imense, pustii, așezat cu câte o carte pe care nici n-o deschidea. Sta așa pe gânduri ceasuri întregi, pe urmă se ridica și se ducea în vreo cameră sau în grădină; uneori își petrecea astfel toată ziua. La urma urmei, era un om bătrân, tinerețea îl abandonase deodată; nu-i așa, e de înțeles? Mă gândesc, imaginea pe care o văzuse atât de des, Lucy alături de mine, ca două prietene, ținându-ne de talie și sporovăind tainic, împreună, trebuie să i se fi lipit de suflet – ca o buruiană sălbatică. Poate că știa până și de vizitele lui Lucy în camera mea din turn. Pe scurt, odată, într-o noapte, cam pe la unsprezece, când toate luminile fuseseră stinse în castel, mă pomenesc cu el! Ce surpriză a fost! Clarisse era acum cu totul purtată de propria ei istorisire. Auzi așa deodată cum foșnește și trosnește ceva pe scară și nu știi ce-o fi; auzi pe urmă cum bâjbâie cineva pe întuneric la clanța ușii, și ușa se deschide ca într-o poveste de groază…

— De ce n-ai țipat după ajutor?

— Iată partea ciudată. Am știut încă de la primele zgomote cine e. Trebuie să fi rămas așa, nemișcat, în ușă un timp, căci multă vreme nu s-a mai auzit nimic. Probabil că i se făcuse și lui frică. Pe urmă a închis ușa încet, cu grijă, și mi-a șoptit numele. Eu rămăsesem înmărmurită. N-aș fi vrut să-i răspund, dar se petrecu ceva ciudat: așa, din mine, ca și când aș fi fost un puț adânc, a ieșit un sunet, ceva ca un scâncet. Știi ce vreau să spun?

— Nu. Spune mai departe!

— Atât, și în clipa următoare, el se și agățase de mine în culmea deznădejdii; aproape că s-a prăbușit peste mine în pat, cu capul pe pernă.

— Plângea?

— Tremura tot, dar fără lacrimi! Era doar un trup bătrân, părăsit! Eu am înțeles totul într-o clipă. O, îți spun, dacă aș putea povesti mai târziu ce am gândit în clipele acelea, ar fi ceva pur și simplu magnific! Cred că atunci, când se gândea la ce pierduse, îl apucase o adevărată turbare împotriva a tot ceea ce înseamnă moralitatea. Pe urmă, îmi dau seama deodată că el se trezește la realitate și știu de îndată, deși era întuneric beznă, că e tot crispat de o foame cu totul nebunească după mine. Știu că acum nu mai încape nici cruțare, nici gândire lucidă; de la scâncetul meu de adineaori se lăsase o tăcere desăvârșită; trupul mi-era uscat și ardea tot, iar al lui era ca o bucată de hârtie care prinde foc. Deveni deodată inimaginabil de ușor; am simțit cum i se desprinde brațul de pe umărul meu și șerpuiește în jos peste trupul meu. Voiam să te întreb ceva. Din acest motiv am venit…

Clarisse se întrerupse.

— Ce? Nu m-ai întrebat nimic! o ajută Ulrich după o scurtă pauză.

— Nu. Să-ți mai spun ceva: la gândul că el trebuie să fi luat nemișcarea mea drept un semn de consimțire, m-a cuprins un fel de oroare față de mine însămi; dar atunci am rămas întinsă așa, buimacă. O spaimă care mă împietrise toată se pogorâse asupra mea. Ce înțelegi tu din tot ce ți-am relatat?

— Nu știu ce să spun.

— Cu o mână mă mângâia mereu pe față. Cealaltă îi rătăcea pretutindeni. Tremurând, prefăcându-se că ar fi fost ceva nevinovat, știi, peste sâni, ca un sărut care ar fi așteptat și ascultat un răspuns. Iar la urmă, a vrut – înțelegi, și fața lui îmi căuta fața. Dar atunci eu m-am smuls cu ultimele puteri de lângă el și m-am întors pe o parte; și iarăși sunetul acela, pe care altminteri nu l-am mai scos, așa între rugăminte și scâncet, mi-a ieșit din piept. Am, știi, un semn din naștere, o aluniță…

— Cum s-a comportat tatăl tău? o întrerupse Ulrich rece.

Însă Clarisse nu admise să fie întreruptă.

— Aici! Surâse încordată și arată prin rochie un punct pe partea interioară a șoldului. Până aici a ajuns, aici este nevul. Alunița aceasta are o putere miraculoasă sau e ceva ciudat cu ea!

Sângele îi urcă deodată în obraz. Tăcerea lui Ulrich o trezi la realitate și îi risipi gândurile care o ținuseră sub stăpânirea lor. Surâse încurcată și încheie cu câteva cuvinte grăbite:

— Tata? S-a ridicat imediat. Nu puteam să văd ce se petrecea pe chipul lui; îmi închipui că trebuie să fi fost, desigur, stânjenit. Poate era și recunoștință. Îl trezisem la realitate în ultima clipă. Trebuie să înțelegi: un bărbat bătrân și o fetișcană găsesc forța necesară! Trebuie că i-am părut minunată, căci mi-a strâns mâna într-a lui cu multă blândețe, iar cu cealaltă m-a mângâiat de două ori pe păr, apoi a plecat, fără să rostească vreun cuvânt. Așa că ai să faci ce poți pentru el?! Trebuia să știi.

Zveltă și corectă, într-o rochie pe care o purta doar când venea în oraș, rămase o clipă în picioare și îi întinse mâna la despărțire.

71

Comitetul pentru întocmirea unei rezoluții generale cu privire la Jubileul de 70 de ani de domnie a Maiestății Sale își începe lucrările

Despre scrisoarea ei către contele Leinsdorf și despre cererea ca Ulrich să-l salveze pe Moosbrugger, Clarisse nu mai amintise nici un cuvânt; părea să le fi uitat cu totul. Dar și Ulrich ajunse curând să nu-și mai amintească de ele. Căci în sfârșit Diotima definitivase pregătirile pentru ca în cadrul „Consultărilor cu privire la întocmirea unui proiect al rezoluției generale și la prelevarea dezideratelor cercurilor participante ale populației în legătură cu Jubileul de 70 de ani de domnie al Maiestății Sale“ să fie convocat acel „Comitet extraordinar pentru întocmirea unei rezoluții generale cu privire la Jubileul de 70 de ani de domnie a Maiestății Sale“, a cărui președinție Diotima și-o rezervase. Alteța Sa însăși redactase invitația. Tuzzi făcuse corecturile, iar lui Arnheim Diotima îi arătase aceste îmbunătățiri ale textului înainte ca ele să fi fost adoptate. Cu toate acestea, textul cuprindea mai departe tot ceea ce preocupa mintea Alteței Sale. „Ceea ce ne aduce la această întrunire“ – era consemnat în documentul respectiv – „este acordul nostru cu privire la faptul că, o manifestare puternică, izvorând din însăși inima poporului, nu trebuie lăsată pe seama întâmplării, ci impune o influență mai largă și clarvăzătoare, care să permită o perspectivă amplă, așadar dintr-o poziție sus-pusă“. Urmau apoi formule ca „sărbătorirea oarecum unică a jubileului de șaptezeci de ani de domnie binecuvântată“, popoarele „reunite în manifestări de recunoștință“, împăratul pacifist, lipsa de maturitate politică, Anul universal al Austriei și în cele din urmă apelul la „proprietate și educație“ pentru a crea din împletirea lor o demonstrație strălucitoare a „adevăratului“ spirit austriac, dar cumpănind cu grijă asupra manifestării.

Din listele Diotimei se aleseseră grupări reprezentând arta, literatura și științele, ele fuseseră completate cu toată atenția prin eforturi ample, în timp ce, pe de altă parte, dintre persoanele care urmau să participe la acest eveniment, fără a se aștepta din partea lor o implicare activă, mai rămăseseră doar puține la număr. Cu toate acestea, numărul invitaților era atât de mare, încât nu mai putea fi vorba de o reuniune în jurul mesei verzi, și trebui să se aleagă formula alternativă a unei recepții informale de seară, cu bufet rece. Invitații luaseră loc pe scaune sau circulau, după cum le permiteau disponibilitățile, iar saloanele Diotimei semănau cu un sediu de stat major al unei

armate spirituale, aprovizionate cu tartine, torturi, vinuri, lichioruri și ceai în asemenea cantități ce deveniseră posibile datorită subsidiilor speciale acordate de domnul Tuzzi soției sale; – acestea fuseseră acordate fără nici o împotrivire, după cum trebuie adăugat, de unde se poate deduce că el se hotărâse să facă uz de metode mai noi de diplomație intelectuală.

Tratamentul adecvat standardelor sociale ce se cerea aplicat acestor mase de oameni ridica mari probleme Diotimei și ea s-ar fi izbit probabil de unele dificultăți dacă mintea nu ar fi ajuns să-i semene cu o splendidă fructieră, din supraîncărcarea căreia se revărsau continuu cuvinte; cuvinte cu care doamna casei saluta apariția fiecărui nou oaspete, încântându-l cu cunoștințele amănunțite cu privire la cele mai recente creații ale sale. Pregătirile în această direcție fuseseră cu totul excepționale și duse la bun sfârșit doar cu ajutorul lui Arnheim, care-i pusese la dispoziție propriul său secretar particular pentru organizarea materialului și colecționarea extraselor mai importante. Zelul înflăcărat contribuise la alcătuirea unei impunătoare biblioteci, alimentată din fondurile pe care contele Leinsdorf le pusese la dispoziție pentru inițierea Acțiunii Paralele; alături de cele câteva cărți aflate în proprietatea Diotimei, aceste scânteieri ale spiritului constituiau singura podoabă în ultima din încăperile eliberate în acest scop, al cărei tapet înflorat, atât cât mai era vizibil, trăda că aici fusese un budoar, o transformare complexă de natură să stârnească reflecții măgulitoare cu privire la frumoasa locatară. Biblioteca se dovedi însă și într-un alt fel ca fiind o investiție avantajoasă; căci fiecare dintre invitați, după ce beneficiase de grațiosul salut al Diotimei, plana nehotărât prin încăperi și era în mod inevitabil atras de rafturile cu cărți situate la capătul suitei, de îndată ce dădea cu ochii de șirurile de volume; era acolo în permanență un roi de spinări care se înălțau și se aplecau în fața acestor polițe, asemenea albinelor în fața unui gard viu de flori; chiar dacă determinantă era acea nobilă curiozitate nutrită de orice creator față de cărțile strânse laolaltă, totuși o dulce mulțumire îi pătrundea până în măduva oaselor pe privitori, când vreunul din ei își descoperea în sfârșit propriile opere, iar inițiativa patriotică culegea de aici beneficii.

Diotima permitea la început să domnească, din punct de vedere intelectual, un agreabil bun-plac, chiar dacă își făcea o datorie de onoare în a-i asigura îndeosebi pe poeți că în esență toată viața se bazează pe o poezie interioară, chiar și viața de afaceri, când e „considerată cu magnanimitate“. Nu era nimeni surprins, doar că se vădi că cei mai mulți cărora li se făcea cinstea să li se adreseze astfel de explicații ajunseră la convingerea că fuseseră invitați pentru ca ei înșiși să dea pe scurt, adică în cinci până la patruzeci și cinci de minute, îndrumări în vederea desfășurării Acțiunii Paralele, pe care urmându-le, să fie sigură că nu va mai da greș, chiar dacă alți vorbitori aveau să le irosească timpul cu propuneri fără sens sau de-a dreptul greșite. La

început, Diotima se lăsă pradă unor stări de spirit de-a dreptul lacrimogene și nu-și mai putea păstra decât cu efort o mină compusă, căci i se părea că fiecare spune altceva, fără ca ea să mai fi fost în stare să aducă toate intervențiile la un numitor comun. Ea nu avea pe atunci experiența unor asemenea sublime grade de concentrare a minții, și cum o asemenea întrunire universală a unor oameni de notorietate nu se producea facil o a doua oară, ea nu putea fi asimilată decât într-un mod de-a dreptul laborios și metodic, doar pas cu pas. De altfel, pe lume există multe lucruri care luate izolat înseamnă pentru oameni altceva decât privite laolaltă, de exemplu apa în cantități excesive constituie o plăcere mai mică, deosebirea fiind cea dintre apa pe care o bei și apa în care te îneci, decât considerată în cantități mici; tot astfel se prezintă faptele cu otrăvurile, plăcerile, timpul liber, muzica de pian, idealurile și probabil cu toate lucrurile, astfel încât ceea ce există în realitate depinde cu totul de gradul de densitate și de alte împrejurări. Cu mențiunea că geniul nu constituie o excepție, astfel ca în impresiile expuse mai jos cineva să nu înțeleagă cumva vreo depreciere a eminentelor personalități care se puseseră cu atâta abnegație la dispoziția Diotimei.

Chiar de la prima reuniune se părea că oricare din aceste mari spirite se simțea într-o situație cât se poate de nesigură îndată ce-și părăsea adăpostul situat în izolarea înălțimilor la care se afla și se lasă atras pe terenul comun. Elocvența cu totul extraordinară care trecea, asemenea unui proces ceresc, pe deasupra capului Diotimei de îndată ce ea se afla singură într-o conversație cu una dintre notabilități, făcea loc, când se apropria o a treia sau a patra persoană – atunci mai multe replici se încrucișau contradictoriu – unei dureroase neputințe de a mai menține ordinea în gândire; cine nu tresare la auzul unor asemenea comparații ar trebui să-și imagineze o lebădă care, după un zbor impresionant prin văzduh, se mișcă apoi greoi pe pământ. Totuși, după o anumită familiarizare, fenomenul poate fi înțeles. Viața marilor gânditori este fundamentată astăzi pe principiul „Nimeni nu știe la ce bun“. Ei se bucură de venerație, exprimate cu prilejul celei de-a cincizecea până la a suta aniversări, sau la sărbătorirea a zece ani de la crearea unui liceu agricol, care-și face o cinste din a conferi titluri de doctor *honoris causa*, dar și altminteri, în diferite ocazii, în care e obligatoriu să se vorbească despre bunurile spirituale de limbă germană. Am avut în istoria noastră oameni de seamă și îi considerăm ca pe o instituție care ne aparține de drept, tot așa ca închisorile sau armata; trebuie, din moment ce există, să găsim oameni care să-i aparțină. Astfel că, cel care vine la rând este inclus întotdeauna în virtutea unui automatism propriu unor asemenea necesități sociale, și i se conferă onorurile care se cuvin a fi conferite. Prețuirea nu este cu totul autentică; se face percepută acea convingere, general recunoscută, că în realitate nu există nimeni

care să le merite și e greu de deosebit dacă deschidem gura pentru a ne exprima entuziasmul sau pur și simplu ca să căscăm de plictiseală. Aduce a cult al morților când astăzi mai spunem despre cineva că e genial, cu mențiunea trecută sub tăcere că geniile au încetat să mai existe, s-ar zice că e vorba aici de dragostea isterică dându-se cu râvnă în spectacol din simplul motiv că îi lipsește simțământul adevărat.

După cum este de înțeles, o asemenea stare de fapt nu este plăcută pentru spiritele sensibile, care caută să o evite în diferite feluri. Unii se îmbogățesc din deznădejde, învățând să profite de pe urma faptului că par să aibă căutare nu numai spiritele mari, ci și oamenii excentrici, romancierii talentați, bărbații înfocați și liderii noilor generații; alții poartă pe creștet o somptuozitate imaginară, la care nu renunță în nici o împrejurare, fiind dispuși să te asigure, cu o modestie amară, că preferă ca propria creație să fie apreciată peste vreo trei veacuri, dar nu exclud nici că ar putea fi vreo zece. Însă cu toții resimt ca pe o tragedie îngrozitoare a națiunii germane faptul că oamenii cu adevărat mari nu ajung niciodată parte din cultura vie a acestui popor, întrucât au luat-o prea mult înaintea timpului lor.

Trebuie însă subliniat că există o deosebire remarcabilă în ceea ce privește relațiile diferitelor tipuri de spirit cu lumea înconjurătoare. În timp ce spiritul artistic dorește să fie admirat precum Goethe sau Michelangelo, Napoleon sau Luther, astăzi abia dacă mai cunoaște cineva numele omului care le-a dăruit semenilor binecuvântarea de nedescris a anesteziei, nimeni nu cercetează viața lui Gauss, Euler sau Maxwell pentru a da de urma marii lor iubiri de tinerețe și prea puțini se mai preocupă unde s-au născut și au murit Lavoisier sau Cardano. În schimb toată lumea învață cum ideile și invențiile lor au fost dezvoltate mai departe de ideile și invențiile altor persoane, la fel de neinteresante, și toată lumea se preocupă continuu de realizările lor, care trăiesc mai departe prin alții, după ce flacăra scurtă a persoanei s-a stins de mult. Suntem uimiți în prima clipă când constatăm cât de precis separă această deosebire două feluri de comportament omenesc, dar îndată se ivesc exemple contrarii, ea apare ca cea mai firească linie de demarcație cu putință. Obișnuința devenită familiară ne asigură că aici e vorba de linia de demarcație dintre personalitate și activitate, dintre măreția omului și cea a unei cauze, dintre cultură și cunoaștere, umanitate și natură. Munca și ingeniozitatea nu sporesc ținuta morală, calitatea de a fi om sub aspectul relației cu divinitatea, postulatele doctrinare ale vieții, care se transmit generațiilor viitoare de către oamenii de stat, eroi, sfinți, cântăreți și la urma urmei și prin actorii de cinema; anume acea imensă forță irațională, la care poetul simte că participă, atâta vreme cât crede în propriul său cuvânt și este convins că ceea ce rostește este, potrivit cu împrejurările de viață, glasul lăuntric, al sângelui, al inimii, al națiunii, al Europei sau al umanității. El se simte

instrumentul acelui întreg tainic, în vreme ce ceilalți se împleticesc doar în comprehensibil, în această misiune fiind necesar să ajungi să crezi înainte de a vedea cu ochii! Ne dă fără îndoială asigurări o voce a adevărului, dar se menține totuși o anumită ciudățenie legată de un asemenea adevăr? Căci ori de câte ori atenția se îndreaptă mai puțin asupra persoanei cât asupra cauzei, remarcabil e că apare mereu o altă persoană care duce cauza mai departe; în vreme ce, dimpotrivă, acolo unde se acordă atenție persoanei, după ce s-a atins o anumită altitudine se creează senzația că nu mai există nici o personalitate potrivită pentru cauză și că adevărata măreție e acum de domeniul trecutului!?

Fiecare dintre oaspeții din saloanele Diotimei era un spirit de acest fel, integral, fiind prea puțini și prea mulți laolaltă. Scrisul și gândirea erau pentru astfel de oameni ceva la fel de firesc cum este înotul pentru o rață, ei le practicau ca profesie și, la drept vorbind, mai bine ca alții. Dar, în ce scop? Ce făceau ei era frumos, măreț, unic, dar atâta unicitate aducea a atmosferă de cimitir, ca un suflu a tot ce este trecător, fără un sens și țel lămurit, fără origine și continuitate. Nenumărate amintiri ale unor experiențe de viață, miriade de vibrații interferând ale minții se adunaseră în aceste capete, care se înfigeau asemenea suveicilor unui țesător de covoare într-o urzeală care se desfășura în jurul lor, fără tiv sau margini, alcătuiau un model care se repera în altă parte la întâmplare, aproape la fel și totuși puțin diferit. Dar înseamnă oare că ne folosim cum trebuie de propria noastră ființă dacă nu facem decât să întipărim un asemenea petec mărunt pe țesătura eternității?

Ar fi probabil exagerat să se spună că Diotima ar fi înțeles respectiva stare de fapt, însă simțea suflul sepulcral adiind peste câmpiile spiritului și cu cât această primă zi se apropia de sfârșit, cu atât amfitrioana se cufunda mai adânc într-o descurajare profundă. Din fericire își aminti acum de o anume deznădejde pe care o exprimase Arnheim cu un alt prilej, când venise vorba despre niște probleme asemănătoare, pe care atunci nu o înțelesese pe de-a-ntregul; prietenul ei se afla acum într-una din călătoriile lui, însă ea se gândea că el o avertizase atunci să nu-și pună prea mari speranțe în această întrunire. Tocmai într-o asemenea melancolie arnheimiană se cufunda acum, ceea ce îi procura de fapt o senzație aproape senzuală, de plăcere tristă și măgulitoare. „Nu este acesta, de fapt", se întreba ea, meditând la profeția lui, „pesimismul pe care-l trăiesc totdeauna oamenii de acțiune când intră în contact cu oamenii care se îndeletnicesc cu mânuirea cuvintelor?"

72
Știința surâde în barbă, sau Prima întâlnire stăruitoare cu Răul

Aici se cuvine să urmeze câteva cuvinte despre un surâs, și anume un surâs masculin, având și o barbă atașată la el, anume făcută pentru activitatea masculină de a surâde în barbă; e vorba aici de surâsul erudiților, care dăduseră urmare invitației Diotimei și ascultau acum spusele artiștilor. Deși surâdeau, nu trebuie câtuși de puțin să se creadă că o făceau la modul ironic. Dimpotrivă, era felul lor de a-și exprima respectul și incompetența, despre care a mai fost vorba anterior. Dar nici nu este permis să ne lăsăm induși în eroare. În sinele lor conștient lucrurile se prezentau într-adevăr astfel, însă în sinele lor subconștient, pentru a ne folosi de acest termen uzual în zilele noastre, sau, mai bine zis, în întregul ființei lor Răul făcea mare tapaj, precum focul sub un cazan.

Remarca de mai sus deține sonoritatea unui paradox, și orice profesor universitar în prezența căruia ar fi fost formulată ar fi răspuns probabil că în ce-l privește el slujește pur și simplu adevărul și progresul, nefiind preocupat de altceva; motivația ar fi constat din ideologia sa profesională. Însă toate ideologiile profesionale sunt prețioase, iar vânătorii, de exemplu, în nici un caz nu s-ar prezenta ca niște casapi ai pădurii, preferând să se califice singuri drept prietenii cinegetici ai animalelor și naturii, tot așa cum oamenii de afaceri promovează principiul profitului cinstit, iar hoții și-l adjudecă la rândul lor pe zeul oamenilor de afaceri, distinsul promotor al concordiei internaționale, Mercur. În concluzie, reprezentarea unei activități în conștiința celor care o exercită nu este neapărat demnă de toată încrederea.

Dacă ne întrebăm însă fără prejudecăți cum a ajuns știința să dobândească statutul din zilele noastre – un lucru care deține importanță în sine și pentru sine, căci ea ne domină, și nici măcar un analfabet nu este cruțat de a-i fi subjugat, pentru că la rândul lui acesta este nevoit să se adapteze la nenumărate lucruri ticluite de știință – atunci ne formăm o imagine diferită. Potrivit unor tradiții transmise posterității prin surse demne de crezare, în secolul al XVI-lea, o epocă de intense tulburări spirituale, oamenii au încetat să încerce – așa cum făcuseră până atunci de-a lungul a două milenii de gândire speculativă, filozofică și religioasă – să pătrundă în tainele naturii, și s-au mulțumit, într-un fel care nu poate fi descris altfel decât superficial, cu cercetarea aspectelor ei de suprafață. Astfel, celebrul Galileo Galilei, care este întotdeauna amintit primul în această ordine de idei, a lăsat la o parte întrebarea din ce motiv inerent ei natura execrează vidul, astfel încât lasă un corp în cădere să străbată și să ocupe spațiu după spațiu până când ajunge în sfârșit în stare de repaus pe un teren stabil și s-a mulțumit cu o constatare

de natură mult mai generală; a stabilit pur și simplu cât de repede cade un asemenea corp, ce parcurs a străbătut, de cât timp a avut nevoie și care a fost valoarea accelerației. Biserica Catolică a săvârșit o eroare gravă amenințându-l cu moartea pe acest om și constrângându-l să retracteze, în loc să-l suprime mai puțin protocolar; căci din felul său de a considera lucrurile și din felul celor înrudiți spiritual cu el au luat naștere apoi – în foarte scurtă vreme, dacă folosim etaloane istorice de timp – orarul trenurilor, mașinile industriale, psihologia fiziologică și decăderea morală a erei noastre, în fața cărora biserica nu are nici o șansă de reușită. Ea a săvârșit această greșeală dintr-un exces de prudență, căci Galilei nu a fost la urma urmei doar descoperitorul legii căderii libere a corpurilor și mișcării de revoluție a pământului, ci și un inventator de care, cum s-ar spune astăzi, se interesa marele capital, el, de altfel, nefiind pe atunci singurul stăpânit de noul spirit. Dimpotrivă, relatările istorice arată că pragmatismul de care era el însuflețit se răspândise, amplu și impetuos, ca o epidemie, și oricât de deconcertant este să afirmăm în prezent despre un spirit că este pragmatic, când ni se pare că există prea multe asemenea spirite printre noi, în acele vremuri deșteptarea de după metafizică spre examinarea austeră a lucrurilor trebuie să fi constituit, judecând după toate mărturiile de care dispunem, o adevărată beție și înflăcărare a utilității practice. Dacă ne întrebăm de ce la urma urmei omenirea a suferit o asemenea schimbare, răspunsul este că ea nu a făcut atunci nimic altceva decât ceea ce face orice copil prudent când încearcă să meargă pe propriile sale picioare prea devreme; s-a așezat la pământ și a atins solul cu o parte a corpului pe care ne putem oricând baza, nu tocmai nobilă, și anume acea parte a corpului pe care stăm așezați. Remarcabil este faptul că pământul s-a arătat atât de neașteptat de primitor, iar această atingere a permis omenirii să născocească fel de fel de invenții, facilități și descoperiri, de o abundență ce pare de-a dreptul miraculoasă.

După asemenea preliminarii istorice am putea fi tentați să afirmăm, pe bună dreptate, că aceasta reprezintă esența miracolului lui Antihrist; căci alegoria căderii se cere a fi interpretată nu numai cu referire la soliditatea părții trupești în discuție, ci în egală măsură la aspectul lipsit de cuviință și tabu al situației. Adevărul este că înainte ca oamenii de spirit să fi descoperit bucuria de a studia faptele, numai războinicii, vânătorii și negustorii, așadar temperamentele viclene și violente, erau deținătorii lumii faptice. În lupta pentru existență nu și-au găsit locul sentimentalismele de natură intelectuală, ci doar dorința de a-l suprima pe potrivnic pe calea cea mai rapidă și mai pragmatică, căci în acest sens toți sunt pozitiviști. Tot atât de puțin ar constitui o virtute în relațiile de afaceri să te lași indus în eroare în loc să abordezi faptele temeinic, de unde rezultă că în cele din urmă câștigul reprezintă o victorie psihologică asupra celuilalt, obținută prin sesizarea circum-

stanțelor. Dacă ne întrebăm, pe de altă parte, ce calități anume conduc spre descoperiri, vom întâlni libertatea de a ignora scrupulele și inhibițiile tradiționale, curajul, la fel de mult spirit de inițiativă precum din cel distructiv, excluderea considerațiilor de ordin moral, târguiala răbdătoare în vederea obținerii celui mai neînsemnat câștig, perseverența obstinată pe calea spre țintă, dacă e necesar, și venerația pentru măsură și calcul, care constituie cea mai energică expresie a neîncrederii față de tot ce este incert. Cu alte cuvinte, nu întâlnim nimic altceva decât tocmai vechile vicii ale vânătorilor, soldaților și comercianților, transpuse aici în domeniul spiritual și preschimbate în virtuți. Desigur, au fost recuperate din sfera eforturilor dedicate obținerii avantajului personal și, relativ vorbind, vulgar, însă elementul răului originar, cum ar putea fi denumit, nu s-a pierdut printr-o asemenea metamorfozare, căci el este, după câte s-ar părea, indestructibil și veșnic, etern precum sublimul omenesc, din moment ce acesta nu constă în nimic altceva și nu e cu nimic mai prejos decât plăcerea de a-i pune o piedică acestui sublim și a-l vedea cum cade în nas. Cine nu cunoaște ispita răutăcioasă care ne încearcă la admirarea unui vas de porțelan, frumos emailat, în forme și curbe voluptuoase, la gândul că l-am putea sfărâma în sute de cioburi cu o *singură* lovitură cu bastonul? Această tentație, augmentată la nivelul unei amărăciuni eroice, la gândul că în viață nu ne putem bizui pe nimic altceva decât pe ceea ce este solid așezat și ancorat teluric, constituie emoția fundamentală cuprinsă în pragmatismul științei, iar dacă din respect și decență nu vrem să afirmăm că este opera diavolului, se menține cel puțin o ușoară miasmă ocultă de păr de cal ars.

Putem să ne referim pe dată la o predilecție stranie pe care o manifestă gândirea științifică pentru explicațiile mecanice, statistice, materiale, cărora li s-a extirpat în prealabil inima. În gândirea științifică bunătatea este privită doar ca o formă particulară de egoism; emoțiile sunt puse în relație cu secrețiile glandelor interne; se face constatarea că omul este alcătuit în proporție de opt sau nouă zecimi din apă; ilustra libertate morală a caracterului este explicată ca fiind un complement filozofic ce rezultă automat de pe urma liberului schimb; frumusețea este redusă la o digestie bună și la dezvoltarea armonioasă a țesuturilor adipoase; graficele statisticilor anuale cu privire la nașteri și suicid demonstrează faptul că ceea ce pare a constitui forma cea mai liberă a deciziei personale este un fenomen strict determinat; extazul și alienarea mentală sunt tratate ca fenomene similare; anusul și gura sunt puse în ecuație ca reprezentând orificiul rectal, respectiv cel oral al aceluiași tractus –: asemenea reprezentări care dezvăluie, cum s-ar spune, trucurile de dincolo de iluziile omenești, se asociază de fiecare dată cu un fel de prejudecată favorabilă lor, care le permite să treacă drept impecabil de științifice. Firește, toate acestea sunt o dovadă a înclinației spre adevăr; dar, învăluind

strălucitoarea aspirație, există o tendință care se manifestă în direcția deziluziei, constrângerii, cruzimii, intimidării distante; avem parte de o admonestare rigidă și severă, o prejudecată malițioasă sau cel puțin o emanație involuntară de acest gen.

Cu alte cuvinte, în glasul adevărului consună o rezonanță supărătoare, de care însă cei direct implicați nu vor să știe. Adevărul este că psihologia din zilele noastre cunoaște numeroase asemenea refulări și e gata să dea indicația ca acestea să fie exprimate și deslușite cât mai bine pentru a preveni efectele lor dăunătoare. Ce-ar fi deci dacă am face un experiment și ne-am lăsa pradă tentației să scoatem la iveală predilecția echivocă pentru adevăr, cu subînțelesurile malițioase ale mizantropiei și infernalului, pentru a o afișa și a o lăsa să se manifeste în viață? Ceea ce ar apărea atunci ar fi, în linii generale, aceeași lipsă de idealism, descrisă anterior ca utopie a vieții exacte, o perspectivă alcătuită din experiență și retractare, dar supusă legii de fier a războiului, aplicată în toate cuceririle spirituale. Atitudinea aceasta față de conduita vieții nu este câtuși de puțin binefăcătoare și calmantă; nu s-ar ajunge câtuși de puțin la respectul față de ceea ce se numește demnitatea vieții, ci mai degrabă la o linie de demarcație constant schimbătoare în lupta pentru adevărul lăuntric. Am ajunge să ne îndoim de sacralitatea condiției de moment a lumii, nu atât din scepticism, cât datorită convingerii nutrite de cel care urcă cu privire la faptul că pe laba piciorului situată mai jos decât cealaltă se sprijină mai temeinic. În focul unei asemenea *ecclesia militans*, care urăște doctrina, preferând credința într-o revelație încă nerevelată, și care demite legea și uzanțele în numele iubirii elevate pentru viitoarea formă pe care și-o asumă revelația, diavolul ar regăsi calea spre Dumnezeu, sau, mai simplu, adevărul ar redeveni fratele virtuții și n-ar mai trebui să recurgă împotriva acesteia la răutăți disimulate ca cele pe care le pune la cale o tânără nepoată împotriva unei mătuși, domnișoară bătrână.

De fapt, toate acestea sunt asimilate mai mult sau mai puțin conștient de orice tânăr în sălile de curs ale cunoașterii, el învățând astfel elementele unei ample concepții constructive de gândire, care îmbină, pare-se în joacă, noțiuni atât de disparate cum sunt, bunăoară, o piatră aflată în cădere liberă și un astru înscris pe orbita sa; disecă totodată ceea ce în aparență este indisolubil și indivizibil, precum originea unei acțiuni simple în subconștientul ale cărui fluxuri se trag din niște surse situate la distanță de mii de ani unele de altele. Dacă însă s-ar încumeta să se folosească de perspectiva astfel dobândită pentru a o aplica dincolo de limitele problemelor profesionale specifice, ar fi silit de îndată să înțeleagă faptul că necesitățile vieții sunt de altă natură decât exigențele gândirii. Ceea ce se petrece în viață este, în linii generale, contrarul a ceea ce este obișnuit să aștepte o minte cultivată. Viața prețuiește ceea ce este distinctiv sau congenial în mod natural; ceea ce există, oricum

ar fi, va fi până la un anumit grad considerat ca fiind firesc și nu va fi pus la îndoială; schimbările care devin necesare se înfăptuiesc doar ezitant și asemenea unui proces oscilatoriu. Iar dacă cineva, din pure convingeri vegetariene, i s-ar adresa unei vaci folosind pronumele de reverență (ținând seama de împrejurarea că oricum te comporți lesnicios în mod brutal față de o ființă cu care ești per tu), acesta ar fi considerat un pedant, dacă nu de-a dreptul un nebun; dar nu din cauza vocației sale iubitoare de animale sau a dispoziției sale vegetariene, care sunt socotite ca sublim umane, ci din cauza transpunerii nemijlocite în realitate a acestor aptitudini. Pe scurt, între puterile spirituale și viață se creează un echilibru complicat, în care intelectului îi este compensată cel mult o jumătate de miime din pretențiile emise, iar pentru a compensa tot restul este gratificat cu titlul de creditor *honoris causa*.

Dacă însă intelectul, în ipostaza impozantă, care reprezintă cea mai recentă dintre manifestările sale, este, așa cum s-a presupus anterior, un idol pronunțat viril, înzestrat cu ceea ce prin comparație rezultă a fi viciile războinicului și vânătorului, din împrejurările descrise ar trebui să conchidem că inerenta sa înclinație spre depravare nu se putea manifesta nicăieri altundeva mai magnilocvent și nici nu ar fi găsit prilejul de a se purifica în contact cu realitatea, putând fi prin urmare întâlnită pe tot felul de cărări de-a dreptul bizare, care se sustrag controlului, pe unde evadează din nerodnica ei captivitate. Rămâne deschisă întrebarea dacă cele expuse până acum reprezintă, sau nu, un joc al vanității, dar, oricum, nu se poate nega că această ultimă prezumție deține o îndreptățire singulară. Circulă prin lume o stare indefinită de spirit, care le-a intrat în sânge unora, nu tocmai puțini la număr, o senzație de prezență a răului, o dispoziție spre tumult, o neîncredere față de tot ceea ce este venerat. Există oameni care deplâng tineretul privat de idealism, dar care, în momentul când ajung să acționeze ei înșiși, iau spontan aceleași decizii ca aceia care, dând dovadă de o rudimentară neîncredere față de idee, își exercită forța de persuasiune cu blândețea celui care manevrează el însuși o măciucă. Există oare, altfel spus, vreo premeditare oricât de evlavioasă care să nu fie nevoită să se înarmeze cu o doză de corupție și cu acceptarea însușirilor omenești primitive, pentru a trece drept serioasă și bine intenționată în lumea aceasta? Termeni ca a lega, a constrânge, a supune presiunilor, a lua din scurt, a nu se da în lături de la niște geamuri sparte, măsuri forțate, au dobândit rezonanțele plăcute ale unor argumente pe care te poți bizui. Gânduri de felul celor care ne asigură că spiritul cel mai elevat, închis în incinta unei cazărmi, ajunge în opt zile să sară ca ars la auzul glasului unui sergent-major, sau că un locotenent și opt soldați sunt suficienți pentru a aresta oratorii oricărui parlament din lume, și-au găsit, ce e drept, de-abia târziu, expresia clasică în descoperirea că, administrându-i unui idealist doar câteva linguriță de ulei de ricin, cele mai intransigente convingeri pot

să apară ridicole; dar, deși au tot fost combătute cu indignare, asemenea gânduri s-au manifestat încă de mult cu expansivitatea sălbatică a unor coșmaruri. Fapt este că, după o cumpănire atentă, un om care se confruntă cu un fenomen copleșitor, fie astfel și numai prin frumusețe, gândește: nu mă tragi tu pe mine pe sfoară, îți dau eu de capăt! Această adevărată furoare de a minimaliza totul, specifică unor vremuri care nu sunt doar hăituite, ci care la rândul lor reprezintă o hăituială, nu mai este urmarea firească a distincției, despre care ne învață viața, între josnic și sublim; în mult mai mare măsură este o trăsătură a spiritului care se autoflagelează, cu plăcerea inefabilă de a asista la spectacolul în care binele se înjosește singur și se lasă distrus mult prea ușor. Nu este departe nici de autoamăgire, ca măsură punitivă; la urma urmei, nici nu e atât de dezolant să-ți îndrepți credința spre o epocă născută cu dosul în sus și care nu mai are nevoie decât de mâinile Creatorului ca s-o întoarcă la locul său.

Așadar, surâsul unui bărbat va exprima multe de felul acesta, chiar dacă asemenea gânduri se sustrag autocontrolului și nici măcar nu ajung să fie conștientizate, și astfel era surâsul cu care cei mai mulți dintre renumiții experți invitați se adaptau la eforturile Diotimei, demne de întreaga laudă. Era o senzație urcând ca o mâncărime de-a lungul picioarelor, care nu mai știa de la o vreme în ce direcție ar fi trebuit să se îndrepte și care li se așeza la sfârșit pe chip ca uimire binevoitoare. Oricine remarca satisfăcut vreun cunoscut sau coleg apropiat cu care putea intra în discuție. Cei ce părăseau reuniunea aveau senzația că, odată trecuți de poartă, trebuiau să încerce câțiva pași de probă pe terenul solid. Cu toate acestea, ocazia era deosebit de plăcută. Asemenea manifestări generale n-ajung să dobândească un conținut real, cum nu dobândește nici una dintre noțiunile cu un caracter general și sublim. Nici măcar noțiunea de „câine“ nu ne-o mai putem reprezenta, termenul fiind doar o referință cu privire la anumiți câini și la însușirile canine; patriotismul și cele mai elevate idei patriotice nici măcar nu poți să încerci să ți le imaginezi. Dar, fie și lipsite de conținut, un sens tot au, și este desigur lăudabil să trezești din când în când la viață acest sens! Cam în felul acesta discutau cei mai mulți între ei, e adevărat, mai degrabă fără cuvinte, în tăcerea inconștientului lor; însă Diotima, aflându-se mai departe în sala principală de primire și onorându-i pe cei întârziați cu mici alocuțiuni de bun venit, era surprinsă să audă, nelămurit, că în jurul ei se înnodau conversații însuflețite din care îi ajungeau la urechi – dacă nu se înșela – nu rareori detalii despre deosebirea dintre berea de Boemia și cea de Bavaria sau despre onorariile plătite de edituri.

Era regretabil faptul că ea nu putea urmări și din stradă propriile întruniri. De acolo arătau epatant. Lumina răzbătea strălucitoare prin perdelele ferestrelor înalte ale fațadei, intensificată de splendoarea autorității

și distincției pe care vehiculele parcate o imprimau scenei, la fel și de trecătorii oprindu-se locului să privească o vreme, fără să știe nici ei la ce anume. Diotimei i-ar fi făcut plăcere să vadă aceste instantanee. În lumina nelămurită pe care festivitatea dinăuntru o răspândea în stradă, se opreau întotdeauna câțiva oameni, iar în spatele lor începea marea întunecime, care la mică depărtare devenea repede de nepătruns.

73
Gerda, fiica lui Leo Fischel

În toiul evenimentelor, trecu mult timp până când Ulrich se achită de promisiunea făcută directorului Fischel de a-i vizita familia. La drept vorbind, nici nu îl preocupă respectivul subiect până când se petrecu un eveniment neașteptat: doamna Fischel, Klementine, îi făcu o vizită.

Se anunțase telefonic, iar Ulrich o aștepta nu fără îngrijorare. Le frecventase casa în urmă cu vreo trei ani, când petrecuse câteva luni în oraș; însă, de când se stabilise aici, nu mai fusese acolo decât o singură dată, pentru că nu voia să reînsuflețească un joc amoros din trecut și-i era teamă de dezamăgirea maternă a doamnei Klementine. Numai că doamna Klementine Fischel era o femeie „cu inimă largă", iar în măruntele lupte cotidiene cu soțul ei Leo avea atât de puține prilejuri să facă uz de acea înzestrare, încât pentru cazurile speciale, care din nefericire apăreau rar, disponibiliza o intensitate emoțională de-a dreptul eroică. Totuși femeia aceasta slabă, cu fața severă, consumată de griji, era oarecum stânjenită când se găsi în fața lui Ulrich și îl rugă să-i acorde o conversație între patru ochi, deși de față erau ei singuri. Dar el era unica ființă de părerea căreia Gerda ar mai fi ascultat, spuse ea, și spera că el nu avea să-i înțeleagă greșit rugămintea, mai adaugă ea de îndată.

Ulrich cunoștea situația din familia Fischel. Nu numai că tatăl și mama se aflau într-o stare permanentă de război, dar și fiica lor, acum în etate de douăzeci și trei de ani, se înconjurase de o droaie de tineri ciudați, care-l transformaseră, cu totul împotriva propriei lui voințe, pe *papá* Leo, ajuns în situația de a scrâșni din dinți literalmente, într-un mecena și promotor al „noului spirit" – din simplul motiv că nicăieri nu se puteau întâlni mai convenabil decât în casa sa. Gerda era nervoasă și anemică, și se tulbura îngrozitor în momentul în care i se interziceau asemenea întruniri – relata doamna Klementine – și, în ultimă instanță, erau doar niște imaturi lipsiți de bună-creștere, însă, pe de altă parte, antisemitismul de natură mistică pe care-l arborau în mod deliberat era nu numai lipsit de tact, ci constituia și un indiciu al unei adevărate grosolănii lăuntrice. Nu, mai adăugă ea, nu voia să se plângă de

antisemitismul lor, căci era un semn al timpului și trebuiau în definitiv să se resemneze față de starea lucrurilor; s-ar fi putut chiar admite că în anumite privințe nu era cu totul lipsit de sens. Klementine făcu o pauză și și-ar fi șters o lacrimă cu batista, dacă n-ar fi purtat voal; dar așa renunță să mai verse lacrimi și se mulțumi să-și scoată batista albă din poșeta de mici dimensiuni.

— Știi cum e Gerda, spuse ea, o fată frumoasă și înzestrată cu toate calitățile, dar…

— Puțin cam impetuoasă, îi întregi spusele Ulrich.

— Da, Dumnezeu știe, e întotdeauna dispusă la extreme.

— Deci în continuare predispusă la sentimente naționalist-germanice?

Klementine vorbea acum despre sentimentele părinților. „Demersul unei mame", astfel își numea ea, oarecum patetic, vizita, care urmărea scopul subsidiar de a-l recâștiga pe Ulrich în favoarea intereselor ei de familie, după ce, cum se auzea peste tot, înregistrase un asemenea succes în cadrul Acțiunii Paralele.

— Mă condamn eu însămi, spuse ea mai departe, pentru că am sprijinit în anii aceștia din urmă asemenea asocieri, împotriva voinței lui Leo. Nu găseam că ar fi nimic rău aici; tinerii aceștia sunt niște idealiști în felul lor; dacă ai idei largi, poți să ignori câteodată și un cuvânt care te ofensează. Însă Leo – știi dumneata cum e – își iese din sărite când vine vorba de antisemitism, fie acesta doar mistic sau simbolic.

— Dar Gerda, cu concepțiile ei nonconformiste, de germană blondă, nu vrea să recunoască nicidecum că ar fi aici o problemă? completă iarăși Ulrich.

— Ea e cum eram și eu în tinerețe. De altfel, dumneata crezi că Hans Sepp are ceva perspective de viitor?

— Gerda e logodită cu el? întrebă precaut Ulrich.

— Dar tânărul acesta nu ar putea să întrețină o familie! oftă Klementine. Cum s-ar putea pune problema unei logodne; când Leo i-a interzis să ne mai calce pragul, timp de trei săptămâni Gerda abia s-a mai atins de mâncare, și a slăbit de e numai piele și os.

Deodată izbucni furioasă:

— Știi, eu am senzația că e ceva ca o hipnoză, ca o boală mintală contagioasă! Da, Gerda îmi face uneori impresia că e hipnotizată! Tânărul acesta își expune tot timpul în casa noastră concepția lui despre lume și viață, Gerda nici măcar nu bagă de seamă insulta continuă la adresa părinților ei pe care o reprezintă respectivele idei, deși altminteri ea a fost totdeauna un copil bun și afectuos. Iar dacă eu îi spun ceva, ea-mi răspunde: „Tu ești de modă veche, mamă". Mă gândeam – dumneata ești singura persoană față de care ea are o oarecare apreciere, și Leo nutrește atâta considerație față de dumneata! – n-ai putea să treci cândva pe la noi și să-i deschizi ochii Gerdei asupra faptului cât de neisprăviți sunt Hans și camarazii săi?

Cum Klementine era în general o persoană foarte corectă, iar aici era în discuție o adevărată lovitură de stat în propria ei familie, era indubitabil că își făcea griji mari. În ciuda tuturor discordiilor, ea se simțea în situația aceasta pe o poziție comună și de solidaritate cu soțul ei. Ulrich ridică îngrijorat din sprâncene.

— Mi-e teamă că Gerda va constata că și eu sunt de modă veche. Tinerii din ziua de azi nu mai ascultă de noi, cei mai vârstnici, iar aici sunt și probleme de principiu.

— Mă gândeam că Gerda ar ajunge poate mai curând să-și schimbe ideile dacă dumneata i-ai găsi vreo îndatorire în importanta acțiune despre care se vorbește atât, introduse Klementine aici propria ei idee, dar Ulrich preferă să-i promită grăbit că îi va face acea vizită, asigurând-o însă că Acțiunea Paralelă nu era încă nici pe departe atât de înaintată încât să poată fi de folos în acest caz.

Când Gerda îl văzu făcându-și apariția la ei în casă câteva zile mai târziu, i se iviră niște pete roșii rotunde pe obraji, însă îi scutură energic mâna. Era una din fetele acelea moderne, fermecător de sigure pe ce vor și care s-ar face pe loc șofer de autobuz dacă vreo cauză anume le-ar cere-o.

Ulrich nu se înșelase presupunând că avea să o găsească singură; la ora aceea mama se dusese după cumpărături, iar *papá* era încă la birou. Ulrich de-abia făcuse câțiva pași în cameră, când fu copleșit de amintirea unei zile când, pe vremuri, fuseseră doar ei doi. Pe atunci anotimpul era cu câteva săptămâni mai înaintat; era primăvară, dar una din zilele calde, aproape înăbușitoare, care o iau uneori înaintea verii, înfierbântate, pe care trupul încă nu îndeajuns obișnuit cu trecerea anotimpurilor le îndură greu. Chipul Gerdei arăta preocupat și tras. Era îmbrăcată într-o rochie albă și se desprindea din făptura ei o mireasmă albă ca de pânză întinsă la uscat pe o pajiște. Jaluzelele erau lăsate în toate camerele și toată casa era plină de semiîntunecimi neliniștite și de săgeți de căldură care străbăteau cu vârfuri frânte printre lamelele cenușii, dese, de la ferestre. Ulrich avusese atunci senzația că Gerda era ea însăși alcătuită cu totul din asemenea valuri de pânză proaspăt spălată, așa cum era rochia pe care o purta atunci. Fusese o senzație cu totul obiectivă și el ar fi putut să-i ridice, cu toată liniștea, văl după văl de pe trup fără să simtă nici un fel de impuls amoros. Avea din nou aceeași senzație. Era o intimitate, în aparență foarte firească, dar fără sens, și amândurora le era teamă de ea.

— De ce n-ai mai fost de atâta vreme pe la noi? întrebă Gerda.

Ulrich îi răspunse direct că avusese impresia că părinții ei nu doreau să vadă o relație atât de apropiată care nu urmărea scopul căsătoriei.

— Ah, mama spuse Gerda. Mama e ridicolă. N-avem voie adică să fim prieteni, fără ca lumea să-nceapă să se gândească la asta?! Dar *papá* ar vrea

ca dumneata să vii mai des; ai ajuns așadar atât de important în toată afacerea asta măreață?

Vorbea astfel cu totul deschis despre stupiditatea celor mai bătrâni; convinsă de alianța care-i unea pe ei amândoi împotriva celorlalți.

— Am să vin, îi răspunse Ulrich, dar acum spune-mi, Gerda, la ce bun?

Fapt era că ei nu se iubeau. Pe vremuri jucaseră deseori tenis împreună sau se întâlniseră în societate, ieșiseră împreună, începuseră să se intereseze unul de altul și în felul acesta trecuseră pe nesimțite linia care-l desparte pe prietenul apropiat, căruia îi permitem să ne vadă în orice stare de tulburare lăuntrică, de toți ceilalți în fața cărora trebuie să păstrezi aparențele. Ajunseseră fără să-și dea seama atât de apropiați cum sunt două ființe care se iubesc demult, care de fapt aproape că nici nu se mai iubesc, dar care se consideră scutiți de complicațiile iubirii. Se certau deseori, astfel că s-ar fi putut crede că nu se suportau unul pe altul, ceea ce era în același timp un obstacol și o legătură între ei. Știau că nu lipsea decât o mică scânteie ca să izbucnească focul. Dacă diferența de vârstă dintre ei ar fi fost mai mică sau dacă Gerda ar fi fost o femeie măritată, probabil că din împrejurarea aceasta s-ar fi ajuns, cum se spune, în situația cu hoțul și ispita, iar din faptul de a fi furat ceva s-ar fi creat cel puțin retrospectiv o pasiune, căci oamenii ajung, vorbind, să se îndrăgostească, tot așa cum se și înfurie, atunci când fac gesturile care țin de asemenea pasiuni. Dar tocmai pentru că știau cum se prezentau faptele, nu procedau întocmai. Gerda rămăsese o fată curată, ceea ce o enerva la culme.

În loc să răspundă la întrebarea lui Ulrich, își găsise de lucru prin cameră, astfel că deodată el fu foarte aproape de ea. Era un lucru cât se poate de nechibzuit, căci nu se poate într-un asemenea moment să stai atât de aproape de o fată și să începi să-i vorbești despre tot felul de chestiuni. Urmară calea minimei rezistențe, ca un pârâu care, evitând obstacolele, se revarsă peste o pajiște, și Ulrich își trecu brațul pe după șoldul Gerdei, cu vârful degetelor ajungându-i până la linia ce cobora ca să urmeze arcuirea jartierei. Întoarse spre el fața Gerdei, care arăta tulburată și transpirată și o sărută pe buze. Pe urmă rămaseră astfel, fără să se poată desprinde sau apropia și mai mult. Vârfurile degetelor lui ajunseră la banda lată de elastic a jartierei și o făcu să plesnească ușor de câteva ori pe coapsa ei. Apoi el îi dădu drumul și repetă, ridicând din umeri, întrebarea:

— La ce bun, Gerda?

Gerda se luptă să-și înfrângă tulburarea și spuse:

— Trebuie, neapărat, să punem astfel problema?!

Sună și ceru să li se aducă ceva de băut; puse casa în mișcare.

— Povestește-mi ceva despre Hans! o rugă Ulrich blând, când se așezară și urmau să înfiripeze o nouă conversație. Gerda, care nu-și recâștigase cu totul cumpătul, nu-i răspunse la început, dar după o vreme replică:

— Dumneata ești un om orgolios. N-ai să ne înțelegi niciodată pe noi, aceștia mai tineri!

— N-ai să mă sperii! îi răspunse Ulrich prevenitor. Gerda, eu cred că am să renunț la preocupările mele științifice. Trec deci de partea noilor generații. Are să te mulțumească dacă am să-ți jur că știința e înrudită cu avariția; că e expresia unui instinct sordid de colecționar; un fel de capitalism exagerat al vieții lăuntrice? Sunt mai sensibil decât crezi. Dar aș vrea să te scutesc de toată vorbăria asta, care nu înseamnă nimic altceva decât niște cuvinte goale!

— Trebuie să ajungi să-l cunoști mai bine pe Hans! replică Gerda fără expresie, dar adăugă, deodată cu vehemență: de altfel, dumneata n-ai să înțelegi niciodată că poți să te identifici cu interesele altora într-o comunitate fără să mai păstrezi nici o urmă de egoism!

— Hans vine tot așa des la voi în casă? insistă precaut Ulrich. Gerda ridică din umeri.

Părinții ei fuseseră destul de subtili să nu-i interzică lui Hans accesul în casa lor, ci i-l limitaseră doar la câteva zile pe lună. În schimb, Hans Sepp, studentul care nu ajunsese încă nimic și nici nu avea vreo perspectivă să ajungă ceva, trebuise să le dea cuvântul de onoare că de acum încolo nu avea să o mai ispitească pe Gerda să facă nimic necuvenit și să renunțe la propaganda acțiunilor mistice germane. Sperau în felul acesta să-l lipsească de farmecul pe care îl deține fructul oprit. Hans Sepp, în castitatea sa (căci doar omul senzual este preocupat să posede, iar senzualitatea este o caracteristică iudeo-capitalistă), își dăduse liniștit cuvântul de onoare cum i se pretinsese, prin care el însă nu înțelegea să renunțe la frecventele sale veniri în secret în casa lor sau la conversațiile incendiare, la strângerile de mână extatice și chiar la sărutări, firești pentru sufletele congeniale; el doar acceptase să renunțe la a insista pentru o uniune sexuală lipsită de binecuvântarea bisericii și a autorității civile, așa cum susținuse până atunci la modul teoretic. Își dăduse cu atât mai ușor cuvântul de onoare, cu cât socotea că el și Gerda nu ajunseseră la acea maturitate sufletească necesară pentru traducerea în fapt a principiilor sale, iar din punctul său de vedere era bine-venit un zăgaz împotriva impulsurilor instinctuale.

Firește, cei doi tineri sufereau datorită acestei constrângeri, impusă lor înainte de a fi ajuns la o disciplină proprie. Îndeosebi Gerda nu ar fi tolerat această intervenție a părinților ei dacă n-ar fi fost atât de nesigură; iar resentimentele se făceau cu atât mai amarnic resimțite. La drept vorbind, nu-l iubea prea mult pe tânărul ei prieten; într-o mult mai mare măsură spiritul de opoziție față de părinți se traducea prin atașamentul față de el. Dacă Gerda s-ar fi născut cu câțiva ani mai târziu, *papá* ar fi fost unul dintre cei mai bogați oameni ai orașului, chiar dacă nici atunci nu ar fi fost deosebit de respectat, iar mama ei l-ar fi admirat, înainte ca Gerda să fi ajuns în

situația în care să resimtă certurile dintre părinți ca pe un conflict lăuntric. S-ar fi considerat probabil cu mândrie ca fiind produsul unui amestec de rase; dar, în situația dată, ea se răzvrătea împotriva părinților și a problemelor lor, nu voia să se lase maculată de propria ereditate și era blondă, liberă, de rasă germanică și plină de vigoare, ca și cum n-ar fi avut nimic de-a face cu ei. Oricât de bine ar fi părut că se înfățișau lucrurile, situația prezenta dezavantajul că ea nu reușise niciodată să scoată la lumină viermele care o rodea pe dinăuntru. În mediul ei familial, naționalismul și ideologia rasistă erau considerate ca inexistente, deși jumătate din Europa trăia în convulsiile acestor idei isterice, și până și între zidurile casei Fischel toate gravitau în jurul lor. Tot ceea ce știa Gerda despre asemenea probleme ajunsese până la ea din exterior, în formele obscure ale unor rumori, aluzii și exagerări. Paradoxul consta în faptul că părinții ei, altminteri puternic marcați de tot ceea ce se discuta în lume, făceau în cazul acesta o excepție ciudată, ceea ce o intriga; pentru că îi scăpa un sens definit și obiectiv al acestei probleme spectrale, ajunsese, mai ales în anii adolescenței, să pună în legătură cu ea tot ceea ce era neplăcut și întunecos în casa părintească.

Într-o zi ajunse să cunoască cercul creștin-germanic de tineri căruia îi aparținea Hans Sepp și se simți dintr-odată ca în adevăratul ei cămin. Ar fi fost greu de spus în ce anume credeau acei tineri; constituiau una din nenumăratele mici secte liber-cugetătoare și nedefinite care infestaseră tineretul german după decăderea idealului umanist. Nu erau niște antisemiți rasiști, ci doar oponenți ai „conștiinței iudaice“, prin care înțelegeau capitalismul și socialismul, științele, rațiunea, autoritatea parentală și trufia părinților, calculul, psihologia și scepticismul. Doctrina lor era fundamentată pe „simbol“; după cât își dădea seama Ulrich – iar el înțelegea într-o oarecare măsură asemenea lucruri – ei numeau „simbol“ marile imagini care întrupau grația, prin care – cum spunea Hans Sepp – ceea ce era confuz și rahitic în viață ajungea limpede și măreț, covârșind vacarmul simțurilor și scăldându-le frunțile în ape transcendentale. Astfel denumeau ei realități cum ar fi Altarul de la Isenheim, piramidele egiptene și pe Novalis; pe Beethoven și Stefan George îi tolerau ca aluzii la asemenea realități. Nu defineau simbolul exprimându-l în cuvinte uzuale, în primul rând pentru că simbolurile nu se lăsau exprimate în cuvinte uzuale, în al doilea rând pentru că arienii nu trebuiau să fie niște oameni obiectivi, din care cauză în ultimul veac nu reușiseră să producă decât aproximarea unor simboluri, și în al treilea rând pentru că există secole care nu produc decât rareori momentul transcendent al grației pentru niște ființe transcendente.

Gerda, care era o fată cu o judecată sănătoasă, simțea în taină o doză apreciabilă de neîncredere față de acele vederi exaltate, dar ea manifesta neîncredere și față de o asemenea neîncredere, în care ea credea că poate recunoaște

o moștenire a raționalismului părintesc. Dincolo de fațada de independență, se străduia din răsputeri să nu-și asculte părinții și suferea de teama că originea ei ar fi putut-o împiedica să urmeze ideile lui Hans. Se răzvrătea din toată inima împotriva tabuurilor moralei așa-numitelor familii bune, împotriva agresiunii copleșitoare și sufocante a autorității paterne asupra propriei personalități, în vreme ce Hans, care nu provenea din „nici un fel de familie", cum se exprima mama ei, avea mult mai puțin de suferit în această privință; din cercul de camarazi el se erijase în „conducător spiritual" al Gerdei, antrenându-se în conversații pasionate cu prietena de aceeași vârstă și căutând să o transpună în „tărâmul neconvenționalului" cu ajutorul sărutărilor însoțite de expuneri grandioase, dar în realitate se adapta foarte abil la condițiile existente în familia Fischel, atâta timp cât îi era permis să le respingă „ca o chestiune de principiu", ceea ce crea, bineînțeles, continuu prilejuri de ciocniri cu *papá* Leo.

— Draga mea Gerda, spuse Ulrich după un timp, prietenii aceștia ai tăi te chinuiesc din cauza tatălui tău și sunt șantajiști de cea mai joasă speță din câte știu eu!

Gerda deveni palidă la față, apoi se înroși toată.

— Nici dumneata nu mai ești tânăr, răspunse ea. Gândești altfel decât noi!

Știa că îi rănise orgoliul lui Ulrich și adăugă împăciuitoare:

— Eu nu-mi fac deloc gânduri mari despre dragoste. Poate că-mi pierd vremea cu Hans, așa cum îmi spui; poate că trebuie să mă resemnez că n-am să ajung niciodată să țin atât de mult la cineva încât să pot să-i dezvălui toate ascunzișurile sufletului meu: ce gândesc și ce simt, ce lucrez și visez; nici măcar nu cred că ar fi atât de cumplit!

— Pari atât de înțeleaptă și de matură, Gerda, când vorbești ca prietenii dumitale! o întrerupse Ulrich.

Gerda se însufleți.

— Când stau de vorbă cu prietenii mei, exclamă ea, gândurile trec de la unul la altul, știm că trăim și vorbim printre cei care suntem de neamul nostru; poți dumneata să înțelegi? Ne aflăm printre nenumărați alții, deopotrivă cu noi ca spirit, și le simțim prezența alături; este ceva care ține de suflet, dar și de trup, într-un fel pe care dumneata, desigur, nici nu ți-l poți imagina; pentru că dumneata ți-ai dorit întotdeauna numai *o unică* persoană, o singură ființă; dumneata gândești ca un animal de pradă!

De ce ca un animal de pradă? Spusele acestea care mai pluteau încă în aer, trădătoare, i se păreau acum ei înseși lipsite de sens și i se făcu rușine de propriii ei ochi care, larg deschiși și speriați, se îndreptaseră spre Ulrich.

— Să nu ne lansăm în astfel de discuții, spuse Ulrich blând. Ca să dăm alt curs convorbirii noastre, am să-ți povestesc mai bine o istorioară. Știi – și o trase mai aproape de el, cu mâna lui în care încheietura mâinii ei dispărea

cu totul, ca un copil pierzându-se printre stânci – povestea aceea pasionantă despre felul în care a fost furată luna? Știi, cum altfel?, că pământul nostru în vremurile de demult avea mai mulți sateliți selenari? Există o teorie, care are mulți adepți, potrivit căreia asemenea luni nu sunt ceea ce credem noi că ar fi, niște corpuri cerești răcite, asemănătoare Pământului însuși, ci niște sfere mari de gheață rătăcind prin spațiul cosmic, care s-au apropiat prea mult de Pământ și au fost atrase de el. Luna noastră ar fi cel din urmă din aceste corpuri. Privește la ea încă o dată!

Gerda îl urmase și căuta pe cerul însorit luna cea palidă.

— Nu arată întocmai ca un disc de gheață? întrebă Ulrich. Ceea ce nu înseamnă că luminează! Te-ai gândit vreodată cum se face că Luna întoarce întotdeauna spre noi aceeași față? Adică această ultimă lună a noastră nu se mai rotește în jurul propriei axe, ci e prinsă strâns, captivă! Vezi, când Luna a ajuns sub influența Pământului, nu doar că se rotește în jurul acestuia, ci el o atrage mereu mai aproape de sine. Nu ajungem să remarcăm acest fenomen pentru că apropierea se petrece de-a lungul a mii de ani și poate chiar mai mult. Dar, faptul în sine nu poate fi negat, iar în istoria Pământului trebuie să fi trecut milenii de când sateliții dinaintea acestuia au fost atrași aproape de tot și se roteau pe orbitele lor cu o iuțeală vertiginoasă. Tot astfel, în zilele noastre, Luna atrage un flux care atinge o înălțime de unu sau doi metri; pe vremuri, vreunul dintre sateliți trebuie că se înconjurase de o masă de apă și de nori, înaltă cât un munte adevărat, în călătoria ei amețitoare în jurul Pământului. Nici nu poți să-ți închipui spaima cu care de-a lungul acelor milenii au fost nevoite să trăiască generații după generații pe Pământul acela înnebunit…

— Existau de pe atunci oameni? întrebă Gerda.

— Desigur. Căci până la urmă o astfel de lună de gheață se sfărâmă și se spulberă căzând, iar fluxul înalt cât un munte din trena sa se năruie și izbește cu un val uriaș întregul glob, acoperindu-l, înainte de a se liniști și a-și despărți iarăși apele: nu e altceva decât potopul biblic, ceea ce înseamnă o inundație universală! Cum ar putea toate legendele să se transmită, atât de bine potrivindu-se între ele, dacă oamenii n-ar fi trecut cu adevărat prin asemenea experiențe? Cum mai avem încă o lună, asemenea milenii se vor mai petrece. E un gând straniu…

Gerda privea cu respirația întretăiată pe fereastră spre lună; își lăsase mâna mai departe într-a lui, luna se vedea ca o pată palidă, urâtă, pe cer, și tocmai aspectul acesta oarecare îi conferea un adevăr simplu, cotidian, fantasticei aventuri cosmice a cărei victimă se simțea a fi ea însăși prin cine știe ce asociații de idei.

— Doar că toată povestea nu e deloc adevărată, spuse Ulrich. Specialiștii spun că e o teorie absurdă și în realitate Luna nu se apropie deloc de Pământ,

ci e chiar cu treizeci și doi de kilometri mai departe de el decât ar trebui să fie potrivit calculelor, dacă îmi amintesc bine.

— Atunci de ce mi-ai mai istorisit aceste întâmplări? întrebă Gerda și încercă să-și retragă mâna din a lui.

Împotrivirea ei pierduse însă din forța inițială; așa i se întâmpla întotdeauna când stătea de vorbă cu un bărbat, care în nici un caz nu îi era lui Hans inferior din punct de vedere intelectual, dar care nu susținea păreri extremiste și avea unghiile îngrijite și părul decent pieptănat. Ulrich privea în vremea aceea puful delicat, brunet, care răsărise pe tenul blond al Gerdei, parcă din spirit de contradicție; i se părea că însăși natura complexă a sărmanilor oameni ai vremurilor moderne răsărea odată cu firele fine de păr din trupul fetei de lângă el.

— Nu știu, răspunse. Să mai vin să te vizitez?

Gerda lăsă ca tulburarea mâinii pe care și-o eliberase să se reverse asupra câtorva mici obiecte din jur, pe care le mișca din loc în loc, și nu răspunse nimic.

— Atunci, pe curând, promise Ulrich, deși nu nutrise nici o intenție înaintea acestei revederi.

74

Secolul al IV-lea î. Cr. comparativ cu anul 1797. Ulrich primește o nouă scrisoare de la tatăl său

Se răspândise cu repeziciune zvonul că întrunirile de la Diotima constituiau un succes de o factură aparte. La vremea aceea, Ulrich primi o scrisoare neobișnuit de lungă de la tatăl său, la care fusese atașat un teanc voluminos de broșuri și extrase. Scrisoarea cuprindea în linii mari următoarele:

„Dragul meu fiu, îndelungata ta tăcere… Am totuși plăcere de a fi aflat de la terțe persoane, că strădaințele mele în ce te privește… binevoitorul meu prieten, contele Stallburg… Alteța Sa contele Leinsdorf… Ruda noastră, soția șefului de departament Tuzzi… Ținând seamă de toate acestea, te rog acum să faci uz de întreaga ta influență în cercul noilor tale cunoștințe în următoarea chestiune:

Lumea s-ar fi năruit dacă ar fi luat drept adevăr tot ceea ce este considerat ca atare și dacă orice dorință ar fi fost îngăduită. Este deci de datoria noastră să stabilim care este unicul adevăr și dorința cea justă și, în măsura în care am reușit, să veghem neabătut asupra faptului ca adevărurile științifice să fie conceptualizate. Vei trage singur concluzia ce însemnătate prezintă acest principiu, când am să-ți comunic că în cercurile profane, dar din nefericire și în cele științifice, susceptibile de a fi fost influențate de intrigile unor vremuri

confuze, s-a pus în mișcare încă de mult un curent extrem de primejdios pentru a se ajunge la anumite așa-zise îmbunătățiri și liberalizări cu prilejul revizuirii codului nostru penal. Trebuie să-ți spun pentru început că încă de câțiva ani există un comitet convocat de minister, alcătuit din experți de renume, din care am cinstea să fac și eu parte, alături de colegul meu din anii de studenție, profesorul Schwung, de care tu poate îți amintești mai demult, dintr-o vreme când eu nu-i cunoscusem încă adevăratul caracter, astfel încât a putut trece mulți ani drept cel mai bun prieten al meu. Acum, în ce privește liberalizarea prevederilor penale, despre care ți-am vorbit, am aflat între timp pe calea unor zvonuri faptul – care însă din nefericire este cvasi o certitudine – că în apropiatul an jubiliar, în onoarea veneratului și îndurătorului nostru suveran, adică făcându-se apel la magnanimitatea care se va manifesta fără îndoială, sunt de așteptat eforturi deosebite pentru a pregăti calea întru slăbirea nefastă a sistemului judiciar. E de la sine înțeles că profesorul Schwung, ca și mine de altfel suntem ferm hotărâți să preîntâmpinăm această manevră.

Vreau să țin seama de faptul că tu nu ai o pregătire juridică, dar îți este desigur cunoscut faptul că punctul de insinuare preferat al unei asemenea nesiguranțe juridice, care în mod judicios își spune umanitarism, îl constituie efortul de a extinde conceptul de iresponsabilitate sub forma confuză a unei responsabilități diminuate, care să-i scoată pe unii acuzați de sub incidența pedepsei, și anume, extinzându-l asupra numeroșilor indivizi care nu sunt nici bolnavi mintal, nici normali din punct de vedere moral, și care alcătuiesc o adevărată armată a acelor indivizi inferiori, adevărați imbecili, care contaminează din nefericire într-un grad tot mai pronunțat civilizația noastră. Vei recunoaște că acest concept al unei responsabilități diminuate – dacă se poate numi concept, ceea ce eu contest! – trebuie legat strâns de interpretarea pe care o dăm noțiunii de responsabilitate deplină, respectiv de iresponsabilitate, și cu aceasta ajung la obiectul propriu-zis al actualei mele epistole.

Pornind de la formulările deja existente ale legii, și ținând seama de circumstanțele pe care ți le-am expus mai sus, am propus, în comitetul preparator menționat, ca paragrafului respectiv, 318, al viitorului cod penal să i se dea următoarea formulare:

«Nu există o acțiune susceptibilă de pedeapsă prin lege dacă făptașul se afla în momentul săvârșirii acțiunii în stare de inconștiență sau de tulburare morbidă a activității sale mentale, astfel încât –», iar profesorul Schwung a prezentat o propunere care începea cu exact aceleași cuvinte.

Apoi însă propunerea sa continua cu următoarea formulare: «astfel încât era lipsit de libera determinare a voinței sale», în timp ce propunerea mea urma să aibă următoarea formulare: «astfel încât nu mai deținea capacitatea de a

recunoaște calitatea criminală a acțiunii sale». Trebuie să recunosc că eu însumi n-am remarcat la început intenția răuvoitoare a dezacordului conținut în formularea sa față de a mea. Eu personal am fost totdeauna de părere că, odată cu dezvoltarea intelectului și rațiunii, voința își supune dorințele, respectiv instinctele, considerându-le ca fiind consecutive. Un act de voință este deci întotdeauna legat de gândire, nu de o acțiune instinctivă. Omul este liber în măsura în care-și exercită voința; dacă are pofte omenești, adică pofte care corespund organismului său senzual, deci gândirea sa este tulburată, atunci el nu mai este liber. Voința nu este de fapt deloc întâmplătoare, ci un act de autodeterminare care decurge în mod necesar din personalitatea noastră și deci voința este determinată în actul gândirii, iar când gândirea este tulburată, atunci voința nu mai este voință, ci omul acționează după natura poftelor sale! Îmi este firește cunoscut faptul că în literatura de specialitate e reprezentat și punctul de vedere opus, potrivit căruia gândirea ar fi determinată în actul voinței. Este o școală de gândire care și-a găsit aderenți printre juriștii moderni doar începând cu anul 1797, în timp ce aceea adoptată de mine a rezistat încă din secolul al IV-lea înainte de Cristos tuturor atacurilor, însă eu am vrut să-mi dovedesc dorința de a fi conciliant și am propus o formulare care ar fi reunit ambele propuneri, după cum urmează:

«Nu există o acțiune susceptibilă de pedeapsă atunci când făptașul se afla în momentul săvârșirii acțiunii în stare de inconștiență sau de tulburare morbidă a activității mentale, astfel încât nu avea capacitatea de a recunoaște calitatea criminală a acțiunii sale și era lipsit de libera determinare a voinței sale».

Atunci însă profesorul Schwung și-a dat pe față adevăratul caracter! El a nesocotit disponibilitatea mea conciliantă și a susținut cu insolență că termenul «și» în această frază ar trebui înlocuit cu «sau». Înțelegi intenția? Ceea ce îl deosebește pe un gânditor de un profan este abilitatea sa de a distinge un «sau» acolo unde aceasta din urmă pune un simplu «și», iar Schwung a încercat să mă acuze de gândire superficială, interpretând dorința mea de a se ajunge la o înțelegere, așa cum mi-o exprimasem prin «și», căutând să unesc cele două formulări într-una singură, ca fiind dovada faptului că n-am înțeles în toate implicațiile ei deplina amploare a diferenței de reconciliat!

Se înțelege de la sine că din acel moment m-am declarat cu toată energia oponentul lui.

Mi-am retras propunerea de mediere și m-am simțit constrâns să insist asupra adoptării fără nici un amendament a primei mele formulări; Schwung însă caută de atunci, cu un rafinament perfid, să-mi facă tot soiul de greutăți. Astfel, el obiectează că, potrivit propunerii mele, care este fundamentată pe capacitatea de a recunoaște calitatea criminală a unui act, o persoană suferind de tulburări mintale și deliruri de o anumită natură, dar altminteri fiind sănătoasă, n-ar mai putea fi achitată pe motiv de boală mintală decât dacă

s-ar dovedi că, drept urmare a acestor reprezentări delirante, ar fi presupus existența unor circumstanțe de natură să-i justifice acțiunea sau de a o scoate de sub incidența unei pedepse penale, astfel că s-ar putea spune că ar fi acționat corect într-o lume alcătuită pe baza unor premise eronate. Aceasta este însă o obiecție lovită de nulitate, căci chiar dacă logica empirică recunoaște că ar exista persoane care sunt parțial bolnave și parțial sănătoase mintal, logica juridică nu poate niciodată admite cu privire la aceeași faptă o combinație a două stări juridice deosebite; din punct de vedere juridic, persoanele sunt fie responsabile, fie nu, și putem să presupunem că până și persoanele care suferă de tulburări mintale de o anumită natură își păstrează în general capacitatea de a deosebi faptul că un act este fie corect, fie condamnabil. Dacă într-un anume caz această capacitate le-ar fi tulburată ca urmare a unor reprezentări delirante, nu ar fi nevoie decât de un anumit efort de inteligență pentru a aduce situația în acord cu restul personalității respective, și nu există nici un motiv de a vedea aici vreo dificultate deosebită.

I-am replicat deci de îndată profesorului Schwung că, dacă stările de responsabilitate și de iresponsabilitate nu pot fi logic coincidente, ar trebui presupus în cazul unor asemenea indivizi că ele se succedă în alternanță rapidă, de unde, și tocmai în ce privește teoria lui, se ivește dificultatea de a răspunde la întrebarea de pe urma cărei stări alternative a rezultat actul respectiv. Căci în acest scop se cer expuse toate cauzele care au exercitat vreo influență asupra acuzatului de la nașterea sa încoace și care i-au împovărat pe genitorii săi. Îți va veni greu să crezi, dar Schwung a avut tupeul să-mi răspundă că situația se prezenta cu adevărat astfel, căci în logica dreptului este interzis să se admită combinația a două stări juridice cu referire la unul și același fapt, trebuind să se decidă cu privire la fiecare act de voință, luat în parte, dacă anume inculpatului, potrivit cu gradul său de dezvoltare psihică, i-ar fi fost posibil să-și stăpânească sau nu voința. Noi am ști, consideră el că poate afirma, cu mult mai multă claritate că voința noastră este liberă, decât știm că tot ceea ce se întâmplă are o cauză, și câtă vreme noi suntem fundamental liberi, suntem liberi și în ce privește cauzele luate în parte, de unde ar trebui să presupunem că într-un asemenea caz ar fi nevoie doar de un anumit efort al puterii de voință pentru a rezista impulsurilor criminale determinate cauzal."

În punctul acesta Ulrich întrerupse examinarea în continuare a planurilor tatălui său și rămase să cântărească gânditor în mână numeroasele materiale anexate la care se făcea referință pe marginea scrisorii. Mai aruncă doar o privire la sfârșitul scrisorii și află că tatăl său aștepta de la el o „influențare obiectivă" a conților Leinsdorf și Stallburg; sfatul său imperativ era să atragă atenția în cadrul comitetelor componente ale Acțiunii Paralele la momentul cuvenit asupra primejdiilor care s-ar fi putut ivi în fundamentarea statală

în cazul că în anul jubiliar o problemă atât de importantă ar fi fost prost formulată și greșit soluționată.

75

Generalul Stumm von Bordwehr consideră vizitele la Diotima drept latura plăcută a îndatoririlor sale profesionale

Generalul cel îndesat și rotofei îi mai făcu o vizită Diotimei. Deși militarului îi revine un rol modest în sala de consiliu, începu el să declare, îndrăznea totuși să formuleze profeția că statul este forța de autoaserțiune în lupta națiunilor și că forța militară care se desfășoară în timp de pace ține la distanță războiul. Însă Diotima îi tăie de îndată vorba.

— Domnule general! spuse ea tremurând de indignare, orice formă de viață se sprijină pe forțele păcii; chiar și viața de afaceri, dacă știm s-o privim cum se cuvine, este o poezie.

Generalul o privi o clipă descumpănit, dar își redobândi de îndată atitudinea studiată.

— Excelența Voastră… se grăbi el să aprobe – iar pentru a înțelege această formulă de adresare trebuie să amintim faptul că soțul Diotimei era secretar de stat, șeful unui departament, și că în Kakania șeful unui departament deținea același rang ca acela al unui comandant de divizie; doar acesta din urmă beneficia de formula de adresare de „Excelența Voastră“ și doar în relațiile de serviciu; cum însă profesia de militar este una cavalerească, nimeni nu ar fi putut spera să fie promovat dacă nu li s-ar fi adresat superiorilor în spiritul emulațiilor cavalerești, spunându-le „Excelența Voastră“ și atunci când nu erau propriu-zis la datorie, iar când li se adresau soțiilor acestora se foloseau de aceeași formulă, Excelență, fără a sta mult pe gânduri cu privire dacă doamnele respective erau, sau nu, în exercițiul funcțiunii; asemenea considerații complicate îi trecuseră generalului prin minte, gândindu-se cum s-o asigure pe Diotima de la primul cuvânt de necondiționatul său acord și de toată considerația sa, și spuse deci:

— Excelența Voastră îmi ia cuvântul din gură. Este de la sine înțeles că Ministerul de Război nu a putut fi luat în considerație la constituirea comitetului, și anume din rațiuni politice, dar am auzit că grandioasa mișcare urmează să prefigureze un țel pașnic – o acțiune internațională în favoarea păcii, după cum se spune, sau donația unor fresce murale provenind din țara noastră pentru palatul de la Haga? – iar eu o asigur pe Excelența Voastră cât de imens de mult simpatizăm cu această intenție. De obicei, oamenii își creează impresii false despre militari; firește, n-am să susțin că un tânăr locotenent

nu și-ar dori un război, însă toate forurile responsabile nutresc convingerea profundă că sfera forței, pe care noi, vai, o reprezentăm la urma urmei, trebuie să fie legată de binecuvântările spiritului, întocmai cum spunea și Excelența Voastră.

Extrase o perie miniaturală din buzunarul pantalonului și și-o trecu de câteva ori peste micuța sa barbă; era un obicei prost, datând de pe vremea când era cadet, când barba constituia una din marile speranțe de viață, cu nerăbdare așteptate, iar el nici nu mai conștientiza respectivul gest. O privea pe Diotima cu ochii lui mari căprui și căuta să-i citească pe chip efectul cuvintelor sale. Diotima se arătă îmbunată, chiar dacă nu era niciodată astfel în prezența sa, și consimți să-i dea generalului unele informații despre ceea ce se mai petrecuse la marea întrunire. Generalul se arătă entuziasmat mai ales de marele consiliu, dădu expresie admirației sale față de Arnheim și-și exprimă convingerea că o asemenea congregație de spirite avea să aibă efecte extrem de benefice.

— La urma urmei, sunt mulți care nici nu știu cât de puțină ordine domnește în lumea spiritului!, spuse. Sunt chiar convins, dacă Excelența Voastră îmi permite, că majoritatea oamenilor crede că asistă în fiecare zi la un progres în ordinea generală a lucrurilor. Ei văd pretutindeni ordine: în fabricile, birourile, mersul trenurilor și instituțiile de învățământ – și îmi iau libertatea să menționez cu mândrie și cazărmile noastre, care în felul lor modest te fac să te gândești la disciplina unei bune orchestre – și oriunde ai vrea să-ți arunci privirile, pretutindeni vezi o ordine în ce privește pietonii, mijloacele de transport, impozitele, biserica, afacerile, rangurile, balurile, moralitatea și așa mai departe. Sunt convins de fapt că astăzi aproape oricine consideră epoca noastră ca fiind cea mai ordonată din câte au existat vreodată. Excelența Voastră nu are și ea, în forul său lăuntric, aceeași senzație? Eu cel puțin o am. De fapt, dacă nu sunt cât se poate de atent, am îndată senzația că spiritul timpurilor moderne mă copleșește tocmai prin ordinea superioară și că imperiile Ninivei și Romei trebuie să se fi prăbușit ca urmare a dezordinii și confuziei. Căci cei mai mulți simt în felul acesta și pornesc în mod tacit de la prezumția că trecutul a ajuns să devină trecut ca pedeapsă pentru ceva care s-a dereglat. Dar, o asemenea concepție este, firește, o iluzie căreia oamenii cultivați nu ar trebui să-i cedeze. Tocmai aici se ivește, din nefericire, necesitatea forței și vocației de soldat! Generalul simțea o profundă satisfacție stând la discuție cu acea tânără doamnă atât de spirituală; ce alternativă încântătoare comparativ cu îndatoririle sale profesionale! Însă Diotima nu știa ce ar fi trebuit să-i răspundă; repetă la întâmplare:

— Sperăm într-adevăr să-i strângem laolaltă pe oamenii cei mai de seamă, dar misiunea noastră rămâne, chiar și așa, deosebit de grea. Nici nu vă puteți închipui cât de diverse sunt sugestiile pe care le primim și, firește, trebuie

să le alegem pe cele mai bune. Dar dumneavoastră ați vorbit despre ordine, domnule general: niciodată nu se va ajunge la țintă prin ordine, prin chibzuință sobră, prin comparații și încercări; soluția trebuie să fie un foc, o intuiție, o sinteză! Când luăm în considerație istoria omenirii, vedem că ea nu este o dezvoltare logică, ci mai degrabă amintește, cu toate inspirațiile ei subite, al căror sens nu se dezvăluie decât mai târziu, de o poemă!

— Cu tot respectul, Excelență, răspunse generalul, soldatul înțelege prea puțin poezia; dar, dacă cineva poate dărui unei mișcări de această amploare fulgere și flacără, atunci persoana respectivă este Excelența Voastră, iată ce înțelege foarte bine un bătrân ofițer!

76
Contele Leinsdorf se arată rezervat

Până în acel punct rotofeiul general fusese la drept vorbind foarte politicos, chiar dacă își făcea vizitele fără a fi fost invitat, iar Diotima îi făcuse mai multe mărturisiri decât intenționase. Ceea ce, cu toate acestea, îl înconjură cu o aură de spaimă în ochii ei și o făcu după aceea să-și regrete amabilitatea față de el nu era de fapt generalul însuși, ci vechiul ei prieten contele Leinsdorf. Era oare Alteța Sa gelos? Iar dacă era, anume pe cine? La ședințele consiliului, Leinsdorf, deși le onora de fiecare dată doar cu câte o scurtă prezență, nu se arăta atât de favorabil acestui organism pe cât s-ar fi așteptat Diotima. Alteța Sa nutrea o antipatie pronunțată față de ceea ce el numea „doar literatură". Era o noțiune care se lega din punctul lui de vedere de evrei, ziare, librari în căutare de senzații și spiritul liberal, neputincios și vorbăreț, orientat spre câștig al burgheziei, iar termenul „doar literatură" devenise noua sa expresie. De fiecare dată când Ulrich se pregătea să-i citească propunerile venite cu poșta, printre care se găseau toate sugestiile despre împingerea lumii înainte sau îndărăt, el se apăra rostind cuvintele pe care le folosește oricine are de făcut față nu doar propriilor intenții, ci și intențiilor tuturor celorlalți, și spunea: „Nu, nu, am lucruri importante astăzi, astea sunt doar literatură!" Apoi se gândea la câmpuri, țărani, bisericuțele de țară și la acea ordine a lucrurilor legate laolaltă de Dumnezeu asemenea snopilor pe un câmp secerat, ordine care este atât de frumoasă, sănătoasă și răsplătitoare, chiar dacă uneori mai lasă mici cazane de rachiu în gospodăriile de la țară, pentru a ține pasul cu dezvoltarea și progresul. Dacă se păstrează însă această liniștită lărgime de vederi, uniunile de vânători și cooperativele de producție de lactate, oricât de incongruente ar fi, vor apărea ca făcând parte constitutivă din ordinea solidă și coerența fermă; dacă asemenea instituții s-ar vedea în situația să formuleze vreo cerere bazată pe principii filozofice, această cerere ar avea,

cum s-ar zice, precedența, asemenea cererilor de proprietate spirituală înscrise în vreo carte funciară a spiritului, asupra cererilor pe care le-ar formula spiritul oricărei persoane particulare. Astfel că se întâmplă că atunci când Diotima voia să stea serios de vorbă cu el despre ceea ce aflase ea din consultările cu Mințile Alese, Alteța Sa contele Leinsdorf avea de obicei în mână sau scotea din buzunar petiția vreunei oarecare uniuni alcătuite din cinci nătăfleți și răspundea susținând că acea bucată de hârtie cântărea în lumea grijilor reale mai greu decât ideile unor genii.

Era ceva de aceeași categorie spirituală cu situația cu care se mândrea șeful de departament Tuzzi în legătură cu arhivele ministerului său, situație care împiedica de fapt consiliul să fie considerat ca existând din punct de vedere oficial, și, dimpotrivă, înregistrând cu sârg orice nimicuri din cele mai neînsemnate ziare provinciale; iar Diotima nu avea, în toate aceste complicații și dureri de cap, pe nimeni în care să se poată încrede, în afară de Arnheim. Dar tocmai Arnheim îi lua apărarea Alteței Sale. El era cel care-i vorbea despre lărgimea de vederi a acestui mare senior, când ea i se plângea în legătură cu preferința pe care contele Leinsdorf o manifesta față de uniunile vânătorești și cooperativele de producție de lactate.

— Alteța Sa consideră că trebuie să ne orientăm după pământ și după timp, explica el cu seriozitate. Crede-mă, este o reacție firească pentru un mare latifundiar. Pământul simplifică viața, tot așa cum purifică apa. Chiar și eu, pe foarte modesta mea moșie, simt de fiecare dată când stau acolo influența aceasta. Viața adevărată te face simplu. După o oarecare ezitare adăugă:

— Alteța Sa este în atitudinea sa față de viață, atât de grandios concepută, extrem de tolerant, ca să nu spunem temerar de indulgent…

Cum această latură a caracterului nobilului său protector constituia o noutate pentru Diotima, ea ridică deodată privirea.

— N-aș putea afirma cu certitudine, continuă Arnheim cu o vagă emfază, că de fapt contele Leinsdorf bagă de seamă în ce mare măsură vărul dumitale abuzează, în calitatea sa de secretar, de încrederea lui, firește numai în chestiuni de atitudine, mă grăbesc să adaug, prin scepticismul său față de planurile mărețe și prin sabotajul care rezultă din atitudinea sa sarcastică. M-aș teme chiar că influența sa asupra contelui Leinsdorf nu este fericită; dacă acest adevărat nobil n-ar fi atât de sigur stăpânit de marile sentimente și ideile tradiționale pe care se întemeiază viața adevărată, încât probabil că poate să-și permită să-i acorde încredere.

Fusese rostită o apreciere severă la adresa lui Ulrich, pe care el o merita, dar Diotima nu-i acordă prea mare atenție, pentru că o impresionase cealaltă parte a spuselor lui Arnheim – anume că nu se raporta la moșia sa așa cum ar fi făcut-o un moșier, ci ca la un fel de masaj sufletesc; considera atitudinea sa încântătoare și se jucă un moment cu gândul că ar fi putut să se închipuie ea însăși soția proprietarului pe o astfel de moșie.

— Admir uneori, spuse ea, generozitatea cu care formulezi dumneata judecăți cu privire la Alteța Sa! Toate acestea fac parte doar dintr-un capitol al istoriei pe cale de a se încheia, nu-i așa?

— Desigur, răspunse Arnheim, însă virtuțile simple, curajul, spiritul cavaleresc și disciplina de sine, pe care casta aceasta le-a dezvoltat de o manieră exemplară, își vor păstra totdeauna valoarea. Într-un cuvânt, stăpânul! Am învățat să prețuiesc cum se cuvine principiul de stăpân și în activitatea mea de afaceri.

— Atunci principiul de stăpân ar fi în cele din urmă cam același lucru cu un poem? întrebă Diotima gânditoare.

— Tocmai ai spus un lucru minunat! confirmă prietenul ei. Este secretul unei vieți viguroase. Rațiunea singură nu te ajută nici să fii moral, nici să faci politică. Rațiunea are limitele sale, lucrurile cu adevărat decisive își urmează cursul mai presus și dincolo de rațiune. Oamenii însemnați au iubit întotdeauna muzica, poezia, forma, disciplina, religia și spiritul cavaleresc. Da, aș putea să susțin chiar că doar aceștia sunt cei care reușesc! Pentru că așa-zisele imponderabile sunt cele care-l transformă în stăpân, în om, iar ceea ce admiră oamenii comuni la un actor sunt tocmai vestigiile de neînțeles ale acestor trăsături. Dar să ne întoarcem la vărul dumitale: desigur, în discuție nu e doar faptul că cineva începe să devină conservator atunci când a ajuns prea comod, prea leneș pentru excese; chiar dacă ne-am născut cu toții revoluționari, remarcăm într-o bună zi că un om eminamente bun, adică un om care, oricum i-am prețui inteligența, este un om de nădejde, jovial, curajos, credincios, nu numai că e un om cu care-ți face plăcere să ai de-a face, ci e adevărata materie telurică din care este alcătuită viața. E o înțelepciunea străveche, milenară, firește, dar ea denotă o transformare decisivă a gustului, de la tineretul care în mod firesc se îndreaptă către exotic spre cel al omului matur. Îl prețuiesc pe vărul dumitale în multe privințe, sau, dacă n-ar însemna să depășesc anumite limite, pentru că pentru puține din lucrurile pe care le enunță el ne-am putea asuma răspunderea, aș spune aproape că-l admir, căci are o fire extraordinar de liberă și de independentă, pe lângă multe care-i conferă o ținută rigidă și excentrică; amestecul acesta de libertate și rigiditate s-ar putea, de altfel, să alcătuiască farmecul lui. Însă este un om primejdios în exotismul său moral infantil și cu inteligența lui cultivată, mereu în căutare de aventuri, fără să știe la drept vorbind ce-l impulsionează cu adevărat.

77
Arnheim ca prieten al ziariștilor

Diotima avusese în repetate rânduri prilejul să observe imponderabilele care alcătuiau atitudinea lui Arnheim.

Astfel, de exemplu, la sfatul lui fuseseră invitați uneori și reprezentanți ai principalelor ziare la ședințele de consiliu (cum botezase cu oarecare sarcasm șeful de departament Tuzzi „Comitetul extraordinar pentru întocmirea unei rezoluții generale cu privire la Jubileul de 70 de ani de domnie a Maiestății Sale") și Arnheim, deși era prezent doar ca oaspete și nu avea nici o calitate oficială, se bucura în rândurile lor de o atenție care punea în umbră toate celelalte notabilități. Căci, dintr-un oarecare motiv greu de sesizat, ziarele nu reprezintă laboratoare și stațiuni experimentale ale spiritului – ceea ce ar putea fi spre binele general –, ci de obicei depozite și burse de valori. Platon – ca să-l dăm de exemplu, pentru că el, pe lângă încă o duzină, este socotit cel mai mare gânditor –, dacă ar mai fi trăit, ar fi fost fără îndoială cât se poate de încântat de activitatea unui ziar, unde în fiecare zi o nouă idee poate fi creată, schimbată pe o alta, rafinată, unde știrile curg venind din toate colțurile lumii și cu o viteză pe care el n-a cunoscut-o niciodată, și unde un stat-major de demiurgi gata să le examineze imediat cuprinsul de raționalitate și adevăr. El ar considera redacția unui ziar ca fiind acel *topos uranios,* tărâmul ceresc al ideilor, a cărui existență a descris-o cu atâta convingere încât și astăzi oamenii evoluați sunt idealiști când stau de vorbă cu copiii sau cu angajații lor. Firește, dacă Platon ar intra astăzi pe neașteptate într-o redacție și ar dovedi că el este într-adevăr acel celebru autor care a murit acum mai bine de două mii de ani, ar stârni o senzație nemaipomenită și i s-ar oferi contractele cele mai avantajoase. Dacă ar fi în stare să scrie în trei săptămâni un volum de impresii de periple filozofice și câteva mii din cunoscutele sale istorioare, și poate ar vinde drepturile de ecranizare pentru una sau alta din operele sale mai vechi, e cert că ar duce-o cât se poate de bine multă vreme. Îndată însă ce s-ar consuma valoarea de actualitate a întoarcerii sale iar dl Platon ar intenționa eventual să-și pună în aplicare vreuna din ideile sale cunoscute, care nu s-au putut impune de altfel niciodată, redactorul-șef l-ar mai invita doar să scrie din când în când câte un foileton atractiv pentru suplimentul săptămânal al ziarului (dar, pe cât posibil, într-un stil lejer și alert, nu prea complicat, căci trebuie să se țină seama de nivelul cititorilor), iar redactorul rubricilor respective ar adăuga și că din nefericire n-ar putea publica un asemenea material decât cel mult o dată pe lună, pentru că trebuie să țină seama de atâtea alte talente. Ambii domni ar avea apoi sentimentul că au făcut foarte mult pentru un om, care, incontestabil, este Nestorul presei europene, dar e oarecum depășit, iar în ce privește relevanța pentru

actualitate nu poate fi în nici un caz pus pe același plan cu o personalitate ca Paul Arnheim, de exemplu.

În ce-l privește pe Arnheim însuși, el n-ar fi fost, bineînțeles, de acord cu așa ceva, pentru că i-ar fi lezat sentimentele de respect față de tot ceea ce este mare, însă în anumite privințe ar fi considerat că e de înțeles o asemenea situație. Astăzi, când se vorbește despre orice, fără discernământ, când profeții și șarlatanii folosesc același limbaj, cu deosebiri atât de insignifiante încât nici un om ocupat nu are timp să stea să le observe, când redacțiile sunt în mod constant agasate în legătură cu cine știe ce geniu, este foarte greu să apreciezi just valoarea unui om sau a unei idei; trebuie la drept vorbind să te bizui pe acuitatea proprie pentru a recunoaște când murmurele, șoaptele și foșnetele de dincolo de ușa redacției sunt îndeajuns de puternice pentru a fi lăsate să intre ca reprezentând vocea opiniei publice. Din clipa aceea începând, geniul intră într-o altă fază. Nu mai e vorba doar de o chestiune măruntă de critică literară sau teatrală, ale cărei contradicții inerente sunt luate de un cititor, așa cum și-l dorește ziarul, tot atât de puțin în serios ca trăncănelile copiilor, ci dobândește acum statutul de fapt, cu toate consecințele pe care le incumbă.

Fanaticii trec cu vederea nevoia disperată de idealism care se ascunde dincolo de aceste manifestări. Lumea celor care scriu și care trebuie să scrie este plină de termeni și concepte mari, acum fără referință. Epitete ca *mare* acordate oamenilor și cauzelor supraviețuiesc fenomenelor cărora le fuseseră inițial atribuite, astfel că se perpetuează o mulțime de epitete fără aplicație. Ele cândva fuseseră formulate de câte un om însemnat pentru a fi aplicate unui alt om însemnat, însă oamenii aceștia au murit de mult, iar epitetele supraviețuitoare trebuie utilizate cumva. În consecință, cei care scriu caută mereu câte un om pentru epitetele respective. „Tezaurul imagistic" al lui Shakespeare, „universalitatea" lui Goethe, „profunzimile psihologice" ale lui Dostoievski și toate celelalte noțiuni, care sunt rodul unei lungi evoluții literare, atârnă cu sutele în mințile celor care scriu, iar datorită inflației respective îi determină pe profesioniștii din branșă să denumească în zilele noastre pe câte un jucător de tenis „profund" sau pe vreun scriitor la modă ca fiind „mare om de litere". Se înțelege că ei sunt recunoscători când pot aplica cuiva cuvintele stocate în surplus, fără a face rabat de la calitate. Dar trebuie să fie un om a cărui importanță e un fapt stabilit, astfel încât toată lumea să înțeleagă că asemenea cuvinte i se pot aplica omului respectiv, chiar dacă nu are nici o importanță în legătură cu ce anume. Un astfel de om era Arnheim; căci Arnheim era Arnheim, ce se vedea în persoana lui Arnheim era Arnheim; ca succesor al familiei, nașterea sa fusese de la bun început un eveniment și nu exista nici o îndoială cu privire la valoarea de actualitate a spuselor lui. Tot ce se aștepta de la el era să spună ceva; starea de fapt ca ceilalți să-i poată

considera spusele ca fiind semnificative. Arnheim însuși rezumase situația într-o axiomă. „O mare parte din importanța reală a unui om constă din capacitatea de a se face înțeles de contemporanii săi", obișnuia el să spună.

Era, și de această dată, în relații excelente cu ziarele care îl luaseră în primire. Se mulțumi să surâdă în fața unor finanțiști sau politicieni ambițioși care ar fi fost gata să cumpere păduri întregi de ziare; asemenea încercări de a influența opinia publică i se păreau la fel de puțin elegante și de ineficiente precum gestul unui bărbat de a oferi bani unei femei pentru a-i obține dragostea, deși ar fi putut-o câștiga mult mai ieftin stimulându-i imaginația. Răspunse ziariștilor care-i puseseră întrebări în legătură cu consiliul, arătând că însuși faptul că avea loc o asemenea întrunire dovedea cât era de necesară, căci în istoria universală nu se întâmplă nimic ce nu are o cauză rațională, iar cu acest răspuns atinsese până într-atât coarda profesionalismului încât declarația fu citată în mai multe ziare. Era, de altfel, la o mai atentă examinare, o formulare cu adevăr fericită. Căci oamenii care iau în serios tot ceea ce se întâmplă ar fi destabilizați dacă n-ar avea convingerea că nu se întâmplă nimic nefundamentat rațional; pe de altă parte, cum bine se știe, și-ar mușca mai degrabă limba decât să ia ceva în serios, fie și importanța în sine. Ușoara nuanță de pesimism, care colora aserțiunea lui Arnheim, contribui în mare măsură să imprime aspirațiilor lor o demnitate solidă, însuși faptul că el era un străin putea fi interpretat ca indicând simpatia resimțită pretutindeni în străinătate față de enorm de interesantele mișcări spirituale care se petreceau în Austria.

Celelalte celebrități participante la activitatea consiliului nu aveau aceeași ușurință spontană în a plăcea presei, însă remarcaseră efectul; întrucât celebritățile în general știu prea puțin una de alta, iar în călătoria pe care o întreprind laolaltă spre veșnicie nu ajung să se vadă la față decât cel mult în vagoanele restaurant, prețuirea publică deosebită de care se bucura Arnheim își exercită influența fără deosebire și asupra lor, și cu toate că el continua să se mențină la distanță de ședințele tuturor comitetelor constituite, în consiliu îi revenise de la sine rolul unei figuri centrale. Cu cât progresa mai mult această reuniune, cu atât mai limpede reieșea că el era elementul cu adevărat senzațional în respectivul organism, deși principial nu întreprindea nimic în sensul acesta, exceptând poate doar faptul că în conversațiile cu celebritățile participante exprimase o apreciere care putea fi interpretată în sensul unui pesimism elocvent: nu ar fi fost de așteptat nimic considerabil din partea acestui consiliu, dar, pe de altă parte, o atât de nobilă inițiativă merita în sine încrederea și devotamentul pe care le-ar fi putut manifesta cineva.

Un pesimism atât de subtil inspira încredere chiar și printre spiritele mari; căci dintr-un motiv sau altul concepția că spiritul nu ar putea înregistra succes în zilele noastre este mai atractivă decât aceea că spiritul unuia anume

dintre colegii noștri ar putea obține un asemenea succes, iar aprecierea rezervată, formulată de Arnheim cu privire la lucrările consiliului, putea fi interpretată ca aliniindu-se variantei negative mai acceptabile.

78
Metamorfozele Diotimei

Sentimentele Diotimei nu urmau aceeași evoluție rectilinie ascendentă ca succesele lui Arnheim.

I se întâmplă să aibă deodată impresia, în toiul uneia din recepțiile sale, în locuința în care toate camerele golite de mobilier și al căror aspect se schimbase, că se trezea într-o țară de vis. Se regăsea atunci în picioare, înconjurată de un spațiu și de niște oameni, cu lumina candelabrului revărsându-i-se în păr, și de acolo peste umeri și șolduri în jos, astfel încât i se părea că-i simte valurile strălucitoare și era, toată, o statuie, ar fi putut fi o figură din bazinul unei fântâni, în epicentrul lumii, scăldată într-o sublimă grație spirituală. Înțelegea această situație ca un prilej singular de a transpune în realitate tot ceea ce considerase pe parcursul vieții ca deținând importanță și grandoare. Iar acum nu se mai lăsa tulburată de faptul că nu avea o viziune bine definită asupra faptelor. Toată casa, prezența oamenilor în ea, întreaga seară o înconjurau ca o rochie căptușită pe dinăuntru cu mătase galbenă, o simțea învăluindu-i pielea trupului, deși nu o vedea. Din când în când privirea i se întorcea către Arnheim, care de obicei se afla pe undeva, discutând în vreun grup de bărbați; își dădu seama că privirea i se odihnise de fapt asupra lui toată vremea și că doar trezirea ei la această nouă luciditate se îndrepta acum pe linia ochilor ei. Asupra lui se odihneau, dacă se poate spune așa, și fără ca ea să-și întoarcă privirile într-acolo, înseși marginile cele mai fine ale aripilor sufletului ei și reveneau mereu pe fața lui și-i dădeau de știre ce se petrecea acolo.

Dar, amintind de înaripare, ar mai fi de adăugat că ceva ținând de natura visului era perceptibil și în aspectul său, ceva care-l făcea să semene cu un negustător cu aripi aurii de înger, descins în mijlocul acestei adunări. Cadența trenurilor expres și de lux, torsul automobilelor, tăcerea pavilioanelor de vânătoare, pocnetul pânzelor vreunui iaht, toate acestea erau în aripile invizibile, strânse laolaltă, cu care sentimentele îl înzestraseră, foșnind ușor la câte un gest demonstrativ făcut cu brațul. Arnheim continua să se afle adesea în călătoriile lui, ceea ce conferea prezenței sale o pregnanță care se extindea dincolo de momentul actual și de evenimentele locale, pentru Diotima oricum atât de importante. Ea știa că avea loc un du-te-vino tainic de depețe, vizitatori și mesageri ai propriilor lui întreprinderi în timp ce el se afla în oraș.

Își alcătuise treptat o imagine, poate chiar una exagerată, despre importanța unei firme de însemnătate mondială și despre implicațiile acesteia în afacerile derulate la vârf. Arnheim povestea uneori, într-un fel atât de captivant încât îți tăia respirația, despre ramificațiile capitalului internațional, despre comerțul de peste mări și despre implicațiile politice internaționale; orizonturi cu totul noi, de fapt, pentru ea, inedite se deschideau în fața Diotimei, ajungea să-l auzi vorbind doar o singură dată despre antagonismul franco-german, despre care Diotima nu știa prea multe, decât că aproape toate persoanele din anturajul ei nutreau o ușoară antipatie față de Germania, în timp ce enunțau o anumită îndatorire fraternă, agasantă în cele din urmă; în felul în care expunea el lucrurile devenea o problemă galo–celtico–alpino–est-europeană, interconectată cu cea a minelor de cărbune din Lorena, cu extracția de țiței din Mexic și cu antagonismul dintre America anglo-saxonă și cea latină. Despre asemenea încrengături complexe șeful de departament Tuzzi nu avea nici o bănuială sau cel puțin nu arăta că ar fi avut. El se mulțumea să-i atragă din nou, din timp în timp, atenția Diotimei asupra faptului că, după părerea sa, prezența lui Arnheim și preferința sa față de recepțiile ei nu putea fi în nici un caz înțeleasă fără a se presupune existența unor mobiluri ascunse, însă în ce privește natura posibilă a acestor mobiluri păstra tăcerea, și nici nu știa nimic în această privință.

Astfel că soția constata impresionată felul în care noua generație își afirma superioritatea față de metodele diplomației anacronice. Ea nu uitase momentul când luase hotărârea de a-l aduce pe Arnheim în fruntea Acțiunii Paralele. Fusese prima idee importantă în viața ei și, asumându-și-o atunci, se transpuse într-o stare cu adevărat minunată; coborâse asupra ei o senzație ca de vis și de destrămare a întregii ființe, ideea în sine se extinse căpătând dimensiuni de-a dreptul miraculoase, tot ceea ce constituise până atunci lumea Diotimei se dizolvase întâmpinând-o. Ceea ce ar fi putut fi cuprins în cuvinte era infim: era o licărire, o pâlpâire, un vid straniu și o fugă de idei; putea admite că – reflecta Diotima – chintesența acestei idei, și anume gândul de a-l plasa pe Arnheim în fruntea campaniei patriotice de formulă nouă, fusese în esență o imposibilitate. Arnheim era un străin, faptul era incontestabil. A-l consacra de la bun început, cum se exprimase ea față de contele Leinsdorf și de soțul ei, nu ar fi avut cum să se petreacă. Cu toate acestea, totul se întâmplase așa cum își imaginase ea, ca vrăjită. Căci toate celelalte încercări de a imprima acțiunii un conținut cu adevărat înălțător rămăseseră până atunci zadarnice; marea întrunire inaugurală, lucrările comitetelor, această congregație particulară, împotriva căreia de altfel Arnheim însuși, ascultând de o ciudată ironie a sorții, lansase un avertisment, nu avuseseră până atunci vreun alt rezultat decât că Arnheim, cel veșnic înconjurat de lume, era nevoit continuu să își exprime punctul de vedere și constituia tainic pivotul tuturor speranțelor. Era tipul omului nou, chemat să preia de la vechile forțe cârma destinului. Se

putea simți măgulită la gândul că ea însăși fusese cea care-l descoperise de la bun început, care discutase cu el despre intrarea oamenilor noi în sferele puterii și îl ajutase să-și îndrepte pașii spre mișcarea lor, împotriva rezistenței tuturor. Dacă Arnheim ar fi nutrit într-adevăr intenții ascunse, cum presupunea șeful de departament Tuzzi, Diotima ar fi fost oricum determinată să-l susțină prin toate mijloacele, căci o oră de adevărată măreție nu mai îngăduia nici un fel de verificări meschine, și simțea cu toată claritatea că viața ei atinsese un moment culminant.

Abstracție făcând de perdanți și de norocoși, toți oamenii trăiesc deopotrivă de prost, dar își trăiesc viața la cote diferite. Senzația de a se percepe pe sine însuși la un anumit nivel reprezintă pentru omul de azi, care în general are o perspectivă redusă în ce privește sensul vieții sale, un succedaneu cu totul dezirabil. În cazuri excepționale, ea se poate intensifica până la o beție a înălțimilor și a puterii, tot astfel cum există oameni care amețesc la un etaj superior, chiar știind că se află în mijlocul încăperii, cu ferestrele bine închise. Când Diotima se gândea că unul din oamenii cei mai influenți din Europa lucra împreună cu ea la un plan pentru atragerea spiritului în sferele puterii – fuseseră predestinați să colaboreze astfel –, trecând în revistă cele ce se petreceau, chiar dacă în sferele superioare ale umanitarismului austriac universal în zilele acelea nu se petrecea nimic deosebit: reflectând astfel, nodurile din împletitura de idei se desfăceau în bucle destinse, rapiditatea gândirii creștea, cursul se simplifica, o senzație de fericire și de reușită îl însoțea, iar intuițiile se desfășurau într-un flux continuu care o uimea pe ea însăși. Îi sporea încrederea în sine: succese la care n-ar fi îndrăznit să viseze înainte îi erau la îndemână, se simțea mai binedispusă decât de obicei, uneori îi veneau în minte chiar glume mai îndrăznețe, și – fapt pe care nu îl recunoștea în viața ei – valuri de veselie, chiar de exuberanță, o străbăteau toată. Se simțea ca și cum ar fi fost în camera cu multe ferestre din vârful unui turn. Dar starea aceasta avea și părțile ei neliniștitoare. Era bântuită de o senzație nelămurită, generală, inexprimabilă de bine, care o îmboldea spre o formă de acțiune, spre o acțiune universală, pe care nu reușea să o prefigureze. S-ar fi putut spune că devenea deodată conștientă de rotirea globului pământesc sub propriile ei picioare și nu se putea scutura de acea senzație; stări intense, fără vreun conținut tangibil, erau tot atât de iritante ca și cum un câine i s-ar fi împleticit printre picioare, fără ca nimeni să fi știut să spună de unde anume apăruse. Diotima era uneori speriată de schimbările care se petrecuseră cu ea, fără consimțământul ei explicit, și, considerată în ansamblu, starea în care se găsea semăna cel mai bine cu cenușiul luminos și iritat, culoarea cerului delicat, imaterial, în ceasurile deprimante când căldura ajunge la punctul ei culminant.

Eforturile Diotimei de a atinge idealul suferiseră o schimbare importantă. Aspirațiile ei nu fuseseră întotdeauna ușor de deosebit de admirația cuvenită

marilor concepte, constituind un idealism distins, o exaltare decent reținută, și pentru că în timpurile noastre moderne, mai viguroase, aproape că nu mai înțelegem ce înseamnă, s-ar cuveni poate să facem o expunere succintă. Idealismul acesta nu avea nimic concret, căci concretitudinea este ceva artizanal, iar meșteșugul este întotdeauna de natură să ne murdărească pe mâini; mai degrabă avea ceva care amintea de picturile florale cu care se îndeletniceau arhiducesele, pentru care orice alte modele în afara celor florale ar fi fost inadecvate; cu totul caracteristic pentru acest idealism era conceptul de cultură, fiind tangibil de cultural. Ar fi putut fi numit și armonios, pentru că detesta tot ceea ce era disproporționat și dezechilibrat și vedea menirea culturii constând în armonizarea antagonismelor brutale, existente din nefericire în lume; pe scurt, poate că nici nu era atât de deosebit de ceea ce semnifică în zilele noastre – oricum, acolo unde se păstrează marile tradiții burgheze – un idealism solid și plin de demnitate, care face distincția între cauzele demne de el și cele nedemne, și care, datorită credinței în umanitarism, nu împărtășește câtuși de puțin convingerea întreținută de sfinți (alături de doctori și ingineri) că până și deșeurile morale ar conține puteri calorice cerești încă nefolosite. Dacă, în vremurile dinainte, Diotima ar fi fost trezită din somn și întrebată ce voia, ar fi răspuns, fără să stea pe gânduri, că într-un suflet viu forța iubirii simte nevoia să se mărturisească lumii întregi; dar, după ce ar fi fost câtăva vreme trează, ar fi adăugat, ca o restricție, observația că în lumea modernă, așa cum ajunsese ca urmare a exceselor de civilizație și raționalitate, nu s-ar mai putea vorbi, nici chiar în cazul firilor celor mai sensibile, decât cel mult de o năzuință similară forței iubirii. Ar fi fost într-adevăr sinceră făcând o asemenea afirmație. Există încă și în zilele noastre mii de oameni asemenea unor pulverizatoare ale forței iubirii. Când Diotima se așeza să citească, își împingea părul ei frumos de pe frunte, ceea ce îi dădea un aer intelectual și citea cu simțul răspunderii, străduindu-se să-și alcătuiască din ceea ce ea numea cultură un instrument susceptibil să o ajute în situația socială deloc ușoară în care se găsea; tot astfel trăia, se împărțea în picături minuscule de iubire din cea mai fină pentru toate lucrurile care o meritau, condensându-se ca un suflu, la o oarecare depărtare de ea însăși, și abandonându-li-se; pentru ea însăși nu mai rămânea la urmă decât sticla goală a trupului, care făcea parte din bunurile casnice ale gospodăriei șefului de departament Tuzzi. Înainte de apariția lui Arnheim, traversase niște crize de melancolie acută, când Diotima se mai aflase încă singură între soțul ei și acea maximă sursă de radiație a vieții ei, Acțiunea Paralelă; de atunci însă, condiția ei se reașezase într-un mod cât se poate de firesc. Forța iubirii se contractase viguros și, ca să spunem așa, se reîntorsese în trupul ei, iar năzuința „similară“ devenise o năzuință foarte egoistă și inechivocă. Impresia, evocată întâi de vărul ei, că ea s-ar fi aflat în starea premergătoare a săvârșirii unei fapte anume,

și că ceva, un lucru pe care nici nu voia să și-l imagineze, ar fi fost pe punctul să se întâmple între ea și Arnheim, ajunsese mult mai intensă decât toate concepțiile care o preocupaseră până atunci, astfel că se simțea ca și când ar fi trecut de la vis la starea de veghe. Se crease în Diotima un vid, așa cum se întâmplă într-o stare de tranziție; își amintea că citise cum că aceasta ar constitui un semn de început al unei mari pasiuni. Credea că înțelegea în sensul acesta multe din afirmațiile lui Arnheim din ultima vreme. Relatările lui despre propria sa poziție, despre virtuțile și îndatoririle inerente vieții sale erau pregătiri pentru ceva inevitabil și Diotima simțea, trecând în revistă tot ceea ce fusese până atunci idealul ei, acel pesimism spiritual propriu oricărui fapt, ca cineva care, cu bagajele strânse, mai aruncă o ultimă privire prin camerele acum deja pe jumătate părăsite de viața pe care o găzduiseră ani de zile până atunci. În mod cu totul neașteptat, rezultatul era că sufletul Diotimei, pentru moment scăpat de sub supravegherea instanței de control, se comporta ca un elev chiulangiu, care se lasă pradă distracțiilor, până în clipa când îl cuprinde tristețea acelei libertăți fără rost; ca urmare a împrejurărilor remarcabile apăru în relațiile cu soțul ei, în ciuda unei înstrăinări tot mai pronunțate, ceva care semăna neliniștitor de mult, dacă nu cu o primăvară de iubire târzie, totuși cu un potpuriu din toate anotimpurile dragostei.

Șeful de departament, omulețul învăluit în aroma sa plăcută de piele tăbăcită și uscată, nu înțelegea ce anume se petrecea. Remarcase și el în câteva rânduri că atunci când invitații erau de față soția sa lăsa impresia că ar fi fost cufundată într-o visare ciudată, introvertită, retrăgându-se undeva departe și părând extrem de nervoasă, cu adevărat nervoasă și în același timp, într-un fel, cu o superioritate absentă; iar când erau singuri, și el, oarecum intimidat și descumpănit, se apropia de ea pentru a o întreba ce anume se întâmplă, îi cădea deodată de gât cu o bună dispoziție cu totul nemotivată și-și apăsa buzele extraordinar de fierbinți pe fruntea lui, făcându-l să se gândească la foarfecele încinse ale frizerului când, în rotunjirea mustății, se apropie prea mult de pielea obrazului. O asemenea tandrețe neașteptată era neplăcută și el îi ștergea în taină urmele când Diotima nu se uita la el. Dacă însă voia să o ia în brațe sau dacă o îmbrățișa chiar, ceea ce era și mai iritant, ea îi reproșa agitată că el nu o iubise niciodată, ci se arunca doar asupra ei ca un animal. Acum, adevărul este că în imaginea pe care el și-o făcuse încă din tinerețe despre o femeie dezirabilă, de natură să întregească firea unui bărbat, intra firește o anumită proporție de sensibilitate și de capricii, iar grația iluminată de spiritualitate cu care Diotima întindea o ceașcă de ceai, lua în mâini o carte nouă sau exprima vreo judecată cu privire la o problemă despre care, după cum era convins soțul ei, era cu neputință ca ea să înțeleagă ceva, îl fermecase dintotdeauna prin perfecțiunea ei formală. Avea asupra lui efectul pe care l-ar fi avut o muzică discretă de prânz, ceva care lui îi plăcea nespus de mult;

însă, firește, Tuzzi era de părere că separarea muzicii de ora mesei (sau de mersul la biserică) și încercarea de a o cultiva în sine și pentru sine constituia deja o poză de înfumurare burgheză, deși știa bine că astfel de păreri nu puteau fi articulate și, de altfel, nici nu-și pierdea vremea să se gândească în amănunt la asemenea lucruri. Ce putea face el așadar când Diotima ba îl îmbrățișa, ba susținea nervoasă că, trăind alături de el, un om de suflet nu-și poate găsi libertatea de a se ridica până la adevărata sa esență? Ce putea răspunde la asemenea invitații, cum ar fi fost cele de a se preocupa mai bine de profunzimile marii frumuseți lăuntrice decât de propriul ei trup? I se cerea pe neașteptate să-și clarifice deosebirea dintre acea stare erotică în care spiritul iubirii plutește liber, neîmpovărat de dorințe trupești, și sexualitatea nedisimulată. Toate acestea erau firește subtilități livrești de care se putea amuza; când erau însă expuse de o femeie care concomitent se dezbracă –gândea Tuzzi –, atunci ele deveneau de-a dreptul insulte. Căci nu-i scăpase faptul că lenjeria de corp a Diotimei înregistrase progrese în sensul unei anumite frivolități mondene. E adevărat că ea se îmbrăcase întotdeauna cu grijă și cumpătare, întrucât poziția ei socială îi dicta deopotrivă să fie elegantă, precum și să nu se constituie în concurență față de doamnele din înalta societate; însă în gradațiile existente între respectabilitatea care ține la purtare și transparențele țesăturilor de domeniul lascivului în ce privește lenjeria de corp, ea ajunsese acum să facă niște concesii principiului frumosului pe care înainte le-ar fi considerat nedemne de o femeie inteligentă. Dacă totuși Giovanni (Tuzzi se numea Hans, însă din motive stilistice fusese rebotezat în consonanță cu numele său de familie) făcea vreo remarcă în această privință, ea roșea până la rădăcinile gâtului și povestea ceva despre doamna von Stein, care nu-i făcuse concesii nici măcar unuia ca Goethe! Astfel șeful de departament Tuzzi n-ar fi avut nici o justificare, când *el* ar fi socotit că venise timpul să se desprindă de problemele de stat importante, inaccesibile persoanelor particulare, să-și găsească destinderea în sânul familiei sale; în schimb se găsea cu totul la discreția Diotimei, ceea ce pe vremuri ajunsese să fie corect demarcat, încordarea spiritului și relaxarea trupului, era acuma readus la unitatea obositoare și oarecum ridicolă a perioadei când îi făcuse curte, ca și cum ar fi fost un cocoș de munte sau un tinerel care mâzgălea versuri.

N-ar fi o exagerare dacă am susține că el era uneori, în forul său cel mai lăuntric, dezgustat, și tocmai de aceea succesul public de care se bucura soția sa la vremea aceea îi provoca o suferință aproape fizică. Diotima avea opinia publică de partea ei și aceasta era o situație pe care șeful de departament Tuzzi o respecta în orice împrejurare atât de mult încât se temea că ar fi însemnat să dea dovadă de lipsă de înțelegere dacă s-ar fi manifestat cu vorbe grele sau cu o ironie prea fățișă împotriva capriciilor, pentru el de neînțeles, ale Diotimei. Îi devenea treptat tot mai limpede că a fi soțul unei femei importante este

o suferință chinuitoare, care se cere camuflată cu grijă, într-un anumit sens asemănătoare emasculării în urma unui accident. Își dădea multă osteneală să nu lase să se observe, își vedea de treburi învăluit într-un aer de impenetrabilitate oficială amabilă, tăcut și nebătător la ochi când Diotima dădea vreo recepție sau aveau loc conferințe, profera din când în când remarci politicos utile sau liniștitor ironice, părea să-și petreacă existența într-o lume paralelă, închisă, dar prietenoasă, părea totdeauna să fie de acord cu Diotima; uneori, când se întrețineau între patru ochi, îi încredința vreo misiune oarecare, se arăta în public favorabil vizitelor lui Arnheim în propria lui casă și în ceasurile pe care grijile importante ale serviciului i le lăsa libere, el studia scrierile lui Arnheim și-i ura pe bărbații care scriu, ca pe cauza suferințelor sale.

Căci exista o întrebare, la care principala problemă – de ce frecventa Arnheim casa lui – se concentra uneori în formulă acută: De ce scria Arnheim? Scrisul este o formă specială a flecărelii, iar oamenii care flecăreau îi erau nesuferiți lui Tuzzi. Trezeau în el nevoia energică de a strânge din fălci și de a scuipa printre dinții încleștați, asemenea unui marinar. Erau desigur și excepții pe care le tolera. Cunoștea câțiva funcționari superiori care după ce se pensionaseră își scriseseră memoriile și alții care scriau uneori la ziare; Tuzzi explica fenomenul afirmând că un funcționar scrie numai când e nemulțumit sau dacă e evreu, căci evreii erau după părerea sa ambițioși și nemulțumiți. Pe urmă, unii oameni care realizaseră lucruri importante în profesia lor scriseseră cărți despre experiența lor; dar abia în amurgul vieții și în America sau cel mult în Anglia. Căci, în esență, Tuzzi era instruit în ce privește literatura și prefera, ca toți diplomații, memoriile din care se puteau extrage formule spirituale și cunoașterea firii omenești; dar ceva tot trebuia să însemne faptul că în acele zile nu se mai scriau asemenea lucruri; se prea poate că avea gusturi demodate, care nu se potriveau cu o epocă a realismului și funcționalismului. În sfârșit, unii scriau din rațiuni profesionale; lucrul acesta îl recunoștea pe de-a-ntregul și Tuzzi, dacă ar fi fost posibil să și câștigi îndeajuns sau dacă te încadrai în categoria, acum admisă într-un fel, de poet; se simțea chiar moderat onorat de a vedea la el acasă vârfurile acestei profesii, pe care el o socotise până atunci alcătuită din scriitori alimentați din fondurile secrete ale Ministerului de Externe, dar fără să stea prea mult pe gânduri ar fi numărat și *Iliada* și *Predica de pe munte*, pe care le trata, pe amândouă, cu multă reverență, în categoria de realizări a căror origine putea fi explicată fie prin practicarea unei profesii liberale, fie prin existența unui patronaj. Numai că întrebarea era cum se făcea că un om ca Arnheim, care n-avea nevoie în nici un fel să scrie, ajunsese la o asemenea prodigiozitate – ceea ce constituia o problemă, dincolo de care Tuzzi bănuia că se ascundea ceva, căruia el nu reușea nicidecum să îi dea de urmă.

79
Soliman îndrăgostit

Soliman, micul sclav negru, sau poate prinț african, reușise între timp să o convingă pe Rachel, micuța cameristă, sau poate confidentă a Diotimei, că era de datoria lor să supravegheze cele ce se petreceau în acea casă, pentru a putea preîntâmpina vreun plan nefast al lui Arnheim, atunci când avea să vină momentul. Nu o convinsese cu adevărat, însă amândoi se comportau ca niște conspiratori și ascultau pe la uși de fiecare dată când veneau vizitatori. Soliman povestea fără încetare despre curierii care circulau într-un sens sau altul și despre personajele misterioase care bântuiau hotelul unde locuia stăpânul său, și se declara dispus să jure, pe onoarea sa de prinț african, că avea să descopere înțelesul ascuns al acelei agitații; jurământul de prinț african trebuia să constea în gestul Rachelei care urma să-și strecoare mâna printre nasturii jachetei și cămășii sale și s-o așeze pe pieptul său gol, în vreme ce el avea să rostească legământul, iar propria sa mână să procedeze la fel, ajungând la inima Rachelei; însă Rachel nu se învoi. Oricum, micuța Rachel, care avea permisiunea să o îmbrace și s-o dezbrace pe stăpână și care răspundea la telefon în numele ei, prin ale cărei mâini se revărsa în fiecare dimineață și seară părul negru al Diotimei, în timp ce prin urechile ei alunecau vorbe de aur, această minionă făptură ambițioasă, care de când exista Acțiunea Paralelă trăia într-o stare extatică, tremurând zilnic în valurile de adorație înălțându-se din ochii ei spre divinitatea de alături, își găsea de la o vreme plăcerea să o spioneze pur și simplu.

Prin ușile deschise ale camerelor alăturate sau prin întredeschiderea indecisă a vreunei uși, sau, în cel mai rău caz, în vreme ce aranja câte ceva cu toată încetineala prin apropiere, trăgea cu urechea la Diotima și Arnheim, la Tuzzi și Ulrich, și lua în păstrare priviri, suspine, sărutări de mâini, cuvinte, râsete, gesturi, toate fiind ca petecele unor documente pe care ea nu le putea potrivi laolaltă. Îndeosebi gaura cheii dezvăluia o bogăție de posibilități care Rachelei îi amintea în chip ciudat de timpul de mult uitat când își pierduse nevinovăția. Privirea pătrundea adânc în interiorul camerelor; descompuse în fragmente plane, persoanele pluteau acolo, iar glasurile nu le mai erau încadrate în strâmtoarea cuvintelor, ci proliferau ca niște sunete fără înțeles; sfiala, veneraţia și admirația prin care Rachel era legată de aceste persoane erau sfâșiate de o destrămare violentă; era tulburător și excitant ca atunci când un iubit străpunge cu întreaga sa ființă, deodată pătrunzând atât de adânc în ființa iubitei, încât totul se întunecă în fața ochilor și dincolo de cortina închisă a trupului țâșnește lumina. Micuța Rachel se chircise la gaura cheii, rochia neagră i se întindea peste genunchi, peste gât și umeri, Soliman se așeza și el pe vine în livreaua lui, ca o ciocolată fierbinte în scoica unei

cești întunecate verzui; uneori, când își pierdea echilibrul, se sprijinea cu o mișcare grăbită a mâinii de umărul, genunchiul sau rochia Rachelei, o clipă lăsându-și mâna să se odihnească, în cele din urmă desprinzând-o în așa fel încât nu o mai atingea decât cu vârful degetelor, pe care apoi le retrăgea. Nu-și putea reține chicotitul, Rachel își trecea atunci degetele ei mici și moi peste pernițele durdulii ale buzelor sale.

De altfel, Soliman nu găsea că acest consiliu ar fi fost ceva interesant, spre deosebire de Rachel, și se eschiva cum putea să ajute la servirea oaspeților. Prefera să vină atunci când Arnheim făcea o vizită privată. E adevărat, trebuia să ia loc în bucătărie și să aștepte până când Rachel era iarăși liberă, iar bucătăreasa, cu care se întreținuse atât de bine în prima zi, acum se enerva pentru că de atunci el amuțise cu totul. Dar Rachel nu avea niciodată vreme să stea prea mult în bucătărie, și când ieșea, bucătăreasa, care era o fată de vreo treizeci de ani, revărsa asupra sa gesturi de atenție maternă. El le îndura o vreme cu chipul său arogant, ca de ciocolată, pe urmă se ridica și se prefăcea că uitase ceva, căuta în jur, își îndrepta gânditor ochii spre tavan, se întorcea cu spatele spre ușă și începea să se retragă mergând înapoi, ca și cum ar fi vrut astfel să vadă mai bine tavanul. Bucătăreasa își dădea seama că el își joacă iarăși mica prefăcătorie stângace, îndată ce se ridica în picioare și-și rostogolea albul ochilor în orbite, dar, din mânie și gelozie, se prefăcea că nu înțelege, și până la urmă nici Soliman nu-și mai dădu prea multă osteneală cu reprezentația sa, care se restrânsese de acum doar la o formulă prescurtată, până în clipa când se afla în pragul bucătăriei viu luminate și mai ezita puțin cu o față cât mai nevinovată. Bucătăreasa încetă să-l mai privească. Soliman, mergând înapoi, aluneca asemenea unei umbre în apa întunecoasă prin anticamera neiluminată, asculta, fără rost, încă o clipă, ca deodată, cu salturi fantastice, să pornească pe urmele Rachelei prin casa aceea străină.

Șeful de departament Tuzzi nu era niciodată acasă, iar de Arnheim și Diotima Soliman nu se ferea, pentru că știa că ei doi nu aveau ochi decât unul pentru celălalt. Încercase chiar de câteva ori să răstoarne câte ceva prin camere și nu fusese luat în seamă. Era stăpân asupra tuturor încăperilor ca un cerb asupra pădurii. Sângele îi zvâcnea în tâmple asemenea unei coroane de coarne cu optsprezece ramuri ascuțite ca niște pumnale. Vârfurile acestei coroane atingeau pereții, tavanul. Era obiceiul casei ca, în momentele când nu erau folosite, să se tragă în toate încăperile draperiile la ferestre, ca să nu se decoloreze mobilele de la lumina soarelui, iar Soliman vâslea prin semiîntunericul de acolo ca prin apele umbroase ale frunzișului. Simțea o adevărată bucurie să se furișeze. Năzuia fără să-și dea seama spre un act de violență. Băiețandrul acesta, corupt de curiozitatea femeilor, nu avusese în realitate niciodată de a face cu o femeie, nu cunoscuse decât viciile adolescenților europeni, și poftele lui erau încă atât de neîmblânzite de experiență, atât de nestrunite și

zvâcnind fierbinți în toate direcțiile, încât dorința lui nu știa dacă avea să se potolească în sângele Rachelei, în săruturile ei sau avea să-i înghețe în toate venele trupului, de îndată ce-i apărea în fața ochilor iubita.

Oriunde s-ar fi ascuns în clipa aceea Rachel, el îi răsărea de îndată alături, surâzând încântat de șiretenia lui încununată de succes. Îi tăia calea, și nici camera de lucru a stăpânului casei, nici dormitorului Diotimei nu-i erau sfinte; țâșnea de după draperii, mese de scris, dulapuri și paturi, iar Rachelei i se oprea de fiecare dată inima în piept față de asemenea nerușinare și față de primejdia pe care o reprezentau ieșirile lui, ori de câte ori semiîntunericul se condensa într-un chip negru din care licăreau două șiruri de dinți albi. Însă îndată ce Soliman se afla față în față cu Rachel în carne și oase, îl covârșea puterea convenienței. Fata aceasta era cu atât mai în vârstă decât el și tot atât de frumoasă ca o cămașă fină de domn, pe care, oricât te-ai strădui, nu poți s-o mototolești de îndată ce a venit proaspătă de la spălătorie, și mai ales era atât de reală, încât în prezența ei îi estompau toate fanteziile. Îi făcea reproșuri pentru comportarea lui necuviincioasă și aducea laude Diotimei, lui Arnheim și cinstei de avea îngăduința de a participa la Acțiunea Paralelă; Soliman însă avea întotdeauna mici daruri pentru ea și-i aducea când o floare, pe care o smulgea din buchetul trimis de stăpânul său Diotimei, când o țigară pe care o subtilizase de acasă, sau un pumn de bomboane pe care le șterpelise în trecere din vreo bomboniera; îi strângea apoi degetele Rachelei între ale lui și-i ducea mâna, în timp ce-i întindea cadoul, peste inima care ardea în trupul său negru asemenea unei torțe roșii în noaptea întunecoasă.

Odată Soliman pătrunse chiar în camera Rachelei, unde ea trebuise să se retragă cu un lucru de mână, la porunca severă a Diotimei, care cu o zi înainte fusese deranjată în timpul vizitei lui Arnheim de foșnetele din anticameră. Înainte de a intra în arestul său la domiciliu, ea se uitase în grabă prin jur după el, fără să-l găsească, și când intrase tristă în iatac, el ședea radios pe patul ei și-și ridicase ochii spre ea. Rachel șovăi să închidă ușa, dar Soliman sări în picioare și o închise el. Se scotoci prin buzunare, scoase de acolo ceva, suflă ușor deasupra și se apropie de fată ca un fier de călcat înroșit.

— Întinde mâna! porunci el.

Rachel se conformă. El avea în mână niște butoni lucitori de cămașă și încercă să-i prindă în manșetele răsfrânte ale mânecilor Rachelei. Rachel avu impresia că erau de sticlă.

— Pietre prețioase! explică el cu mândrie.

Fata, care la auzul acestor cuvinte bănui ceva necurat, își trase repede brațul. Nu avea vreo suspiciune anume; fiul unui prinț maur ar fi putut, chiar răpit de la ai săi, să mai aibă câteva pietre prețioase cusute în taină în cămașă, de unde să fi știut ea? Însă i se făcuse frică instinctiv de acești butoni, ca și cum Soliman i-ar fi întins o otravă, și deodată i se părură necurate toate florile

și bomboanele pe care el i le dăruise până atunci. Își strânse mâinile la piept și-l privi speriată pe Soliman. Simțea că trebuie să-i spună acum ceva foarte serios; ea era mai mare ca el și slujea niște stăpâni cumsecade. În clipa aceea nu-i treceau prin minte decât formule ca „Cinstea este totdeauna mai câștigată" sau „Poartă-te întotdeauna cinstit și frumos". Se făcu palidă; i se păreau cuvinte prea simple. Înțelepciunea ei de viață provenea din casa părintească, era o înțelepciune severă, frumoasă și curată ca vasele de gospodărie din casa bătrânească, dar nu putea ajunge prea departe cu asemenea înțelepciune, astfel de formule constau dintr-o propoziție urmată de punct. Îi fu rușine în clipa aceea de asemenea copilării, așa cum ți-e rușine de hainele vechi, purtate. Faptul că vreun sipet din acestea vechi, care se află în podul unei case de oameni săraci, ajunge după o sută de ani ca podoabă în salonul unei case înstărite, ea nu avea de unde să știe și ca toți oamenii simpli și cinstiți admira fotoliile moderne de răchită. Căută acum prin amintire ceva din experiența vieții ei noi de acum. Însă oricâte scene minunate de dragoste și de spaimă își mai aducea aminte din cărțile pe care le primise de la Diotima, nici una nu ar fi putut fi folosită în împrejurarea aceea, toate cuvintele și sentimentele frumoase își aveau cadrele și situațiile lor și se potriveau la fel de puțin cu cele de acum ca o cheie într-o broască străină. La fel se prezentau faptele cu vorbele și poveștele atât de distinse pe care le auzise de la Diotima. Rachel simțea o ceață fierbinte învăluind-o și era gata să izbucnească în lacrimi. În cele din urmă spuse înflăcărat:

— Eu nu-i fur pe stăpânii mei!

— De ce nu? Soliman își arătă dinții.

— Nu fac așa ceva!

— Dar eu n-am furat! Sunt ale mele!, exclamă Soliman.

— Stăpânii buni au grijă de noi, cei săraci, simțea Rachel. Simțea acum că o iubește pe Diotima. Simțea un respect nesfârșit față de Arnheim. O repulsie adâncă față de toți oamenii aceia răzvrătiți și răi pe care poliția cea bună îi numește elemente subversive; – dar nu avea cuvinte pentru toate aceste simțăminte. Ca un camion uriaș încărcat cu fân și fructe, căruia nu-i mai funcționează frânele, toată povara de simțăminte porni să se prăvălească în ea.

— Sunt ale mele! Ia-le! repetă Soliman, care se întinse iarăși după mâna Rachelei.

Ea-și smuci brațul îndărăt, el vru să i-l țină, înfuriindu-se treptat, și când era tocmai pe punctul să-i dea drumul, căci puterea lui de adolescent nu-i ajungea în fața rezistenței Rachelei, care trăgea cu toată greutatea trupului ei să-și smulgă mâna din ale lui, el se aplecă fără să mai știe ce face și mușcă brațul fetei, ca un animal de pradă.

Rachel scoase un țipăt, pe care fu silită să și-l înăbușe și-l lovi pe Soliman peste față.

Dar în clipa aceea lui i se umplură ochii de lacrimi, căzu în genunchi, își apăsă buzele de rochia Rachelei și plânse cu atâta patimă dezlănțuită încât Rachel îi simți lacrimile calde pătrunzându-i până la coapse.

Rămase descumpănită în picioare în fața băiatului care i se agățase de rochie și-și înfundase capul în trupul ei. Nu se confruntase niciodată în viață cu o emoție atât de violentă și-l mângâie încet pe Soliman cu degetele pătrunzându-i în ciuful sârmos și moale al părului.

80

Îl cunoaștem mai îndeaproape pe generalul Stumm, care își face apariția pe neașteptate la o ședința de consiliu

Între timp consiliul se îmbogățise cu o completare remarcabilă: în ciuda trierii riguroase a celor invitați, generalul își făcu apariția într-o seară și revărsă asupra Diotimei o efuziune de mulțumiri pentru cinstea de a-l fi invitat. Militarului îi revine în sala de consiliu un rol modest, explică el, însă încă din tinerețe fusese dorința lui arzătoare să poată participa, fie și numai în calitate de ascultător, la o întrunire atât de eminentă. Diotima privea tăcută peste capul lui căutându-l pe vinovat; Arnheim stătea de vorbă, ca de la un om de stat la altul, cu Alteța Sa, Ulrich privea cu un aer de plictiseală inexprimabilă spre bufet și părea să numere prăjiturile înșirate acolo; scena se înfățișa ca de obicei ca un front fără nici o deschidere și nu lăsa nici cea mai mică portiță prin care s-ar fi putut strecura o suspiciune atât de insolită. Pe de altă parte Diotima nu era de nimic mai sigură decât de faptul că ea însăși nu-l invitase pe general, doar dacă ar fi presupus că ar fi fost somnambulă sau ar fi suferit de atacuri de amnezie. Era ca o scenă dintr-o povestire fantastică. Micul general era aici, de față, și avea fără îndoială o invitație în buzunarul de la piept al uniformei sale de culoarea florii de nu-mă-uita, căci nu ar fi fost de presupus din partea unui om cu poziția sa socială o îndrăzneală atât de indignată încât să-și justifice altfel venirea; pe de altă parte, dincolo, în bibliotecă, se afla biroul elegant al Diotimei, și încuiate în sertar, invitațiile tipărite; nu s-ar fi putut spune că altcineva în afară de Diotima avea acces. Tuzzi? îi trecu prin cap; numai că părea prea puțin probabil. Rămânea, ca să spunem așa, o enigmă spiritistă cum ajunseseră laolaltă invitația și generalul, și cum Diotima era, în ce privește chestiunile personale, înclinată să creadă cu ușurință în forțe supranaturale, simți un fior străbătând-o din creștet până în tălpi. Nu-i mai rămase însă nimic de făcut decât să-i ureze bun venit generalului.

De altfel, el însuși se mirase oarecum de această invitație; faptul că-i parvenise până la urmă îl surprinsese, pentru că din nefericire la cele două vizite

ale sale, Diotima nu lăsase să se întrevadă nici cel mai mic indiciu că ar fi avut o asemenea intenție, și îl izbise faptul că adresa, scrisă în mod evident de o mână subalternă, vădea în denumirea și formularea rangului și funcției sale niște incorectitudini care n-ar fi putut fi atribuite unei doamne cu poziția socială a Diotimei. Însă generalul avea o fire jovială și nu ajungea atât de ușor să suspecteze ceva neobișnuit, cu atât mai puțin ceva supranatural. Își spuse că se produsese o oarecare inadvertență, ceea ce nu trebuia să-l împiedice să se bucure de succesul înregistrat.

Căci generalul-maior Stumm von Bordwehr, șeful departamentului pentru educație militară și pregătire culturală din Ministerul de Război, se bucura sincer de misiunea oficială care se ivise. La vremea când fusese iminentă marea întrunire inaugurală a Acțiunii Paralele, șeful secției administrative îl convocase și-i spusese:

— Generale Stumm, dumneata ești tipul omului cultivat, îți scriem o scrisoare de recomandare, să participi și dumneata. Aruncă-ți ochii pe acolo și relatează-ne care sunt intențiile acelei reuniuni.

În ciuda oricărei încercări ulterioare de a se dezvinovăți, faptul că nu-i fusese cu putință să fie consacrat ca membru al Acțiunii Paralele constituise o pată pe blazonul său, pe care căutase zadarnic s-o șteargă prin vizitele la Diotima. De aceea alergase cu sufletul la gură la secția administrativă când îi parvenise totuși invitația și anunță, cu o oarecare temeritate studiat indiferentă, împingând un picior în fața celuilalt pe sub pântecele proeminent, dar cu respirația întretăiată, că inițiativa sa pregătită și așteptată rodise în cele din urmă.

— Vezi, spuse generalul-locotenent Frost von Aufbruch, nici nu mă așteptam la altceva.

Îi oferi lui Stumm un scaun și o țigară, aprinse deasupra ușii semnalul luminos cu inscripția „Intrarea oprită, ședință importantă“ și-i făcu cunoscută acum lui Stumm misiunea sa, care în esență se reducea la a face o recunoaștere și a raporta.

— Înțelegi, nu urmărim nimic deosebit, dar dumneata te duci pe acolo cât mai des și ne reprezinți; faptul că nu suntem parte integrantă din nici un comitet poate fi conform uzanțelor, dar să nu fim și noi părtași când se pune la cale un dar de natură, ca să zicem așa, spirituală pentru jubileul Suveranului și Comandantului suprem al armatei noastre, nu înțeleg deloc care ar fi rațiunea. Din acest motiv te-am propus Excelenței Sale, domnul ministru de război, așa că acum nimeni nu mai poate avea vreo obiecție; așa că, servus!, și fă-ți treaba bine!

Generalul-locotenent Frost von Aufbruch îl salută cu o mișcare a capului, iar generalul Stumm von Bordwehr uită că soldatului nu îi era îngăduit să dea semne de emotivitate, bătu din călcâie, s-ar fi putut aproape spune din inimă, și spuse:

— Mereu la datorie, Excelență! Mulțumesc.

Dacă există civili care sunt războinici din fire, de ce n-ar exista și ofițeri care să iubească artele pacifiste? În Kakania existau cu duiumul. Pictau, își alcătuiau insectare, colecționau timbre în clasoare sau studiau istoria universală. Izolarea în numeroase garnizoane mărunte și împrejurarea că unui ofițer îi era interzis să se înfățișeze în public cu realizări de natură intelectuală fără aprobarea superiorului ierarhic imprimau eforturilor de acest fel o notă oarecum specială, personală. Generalul Stumm se ocupase el însuși în anii de tinerețe cu asemenea distracții inofensive. Făcu inițial un stagiu la cavalerie, însă nu era un călăreț cu vocație; brațele și picioarele scurte nu erau adecvate pentru a cuprinde și controla un animal atât de nerezonabil precum este calul; în plus, nu fusese nicidecum înzestrat cu calitățile necesare pentru a da ordine militare, încât superiorii săi la vremea aceea obișnuiau să spună că dacă un escadron ar fi fost dispus în curtea cazărmii astfel încât caii să fi fost aliniați cu capetele spre peretele grajdului, în loc de a-și îndrepta cozile într-acolo, cum se obișnuiește, el n-ar fi fost în stare să-l scoată pe poarta cazărmii. Drept răzbunare, micul Stumm își lăsase atunci să-i crească barba, neagră-cafenie și rotunjită; era singurul ofițer din cavaleria imperială care purta barbă, însă nu exista o interdicție concretă în sensul acela. Începuse să colecționeze, fundamentat științific, bricege; nu-i ajungea solda să facă o colecție de arme, însă ajunsese să strângă în curând o mulțime de cuțite, clasificate după fabricație, cu sau fără tirbușoane și pile de unghii, precum și după calitatea oțelului, locul de origine, materialul tecii și așa mai departe; în camera sa apăruseră dulapuri înalte, cu numeroase sertare puțin înalte și corect etichetate, ceea ce îi atrăsese renumele de erudit. Avea înzestrarea de a compune poezii, și încă de pe vremea când era cadet la școala militară avusese totdeauna calificativul „excelent“ la religie și la compunere. Într-o bună zi, colonelul îl convocă în cancelaria regimentului:

— Dumneata n-ai să ajungi niciodată un ofițer de cavalerie de nădejde, îi spuse. Dacă iau un copil de țâță și-l așez pe cal în fața escadronului, nu s-ar comporta altfel decât dumneata. Dar regimentul nostru n-a mai trimis de multă vreme pe nimeni la Școala de Război, și ai putea să te prezinți dumneata, Stumm!

Astfel Stumm ajunse să frecventeze timp de doi ani încântători școala de ofițeri de stat-major din capitală. El se dovedi și acolo ca fiind lipsit de acuitatea intelectuală necesară pentru cavalerie, însă participă la toate concertele militare, vizită muzeele și colecționă programe de teatru. Avea de gând să treacă în viața civilă, dar nu știa cum să procedeze. În cele din urmă, rezultatul fusese că se constatase indubitabil că nu era indicat nici pentru serviciul la statul-major, nici în mod definit necorespunzător pentru așa ceva; era considerat ca fiind stângaci și lipsit de ambiție, pe de altă parte, ca având stofă

de filozof, și fu transferat pe o perioadă de probă de doi ani la statul-major al unei divizii de infanterie și, după trecerea acestui termen, fu numit căpitan de cavalerie în grupul numeros al celor care constituiau serviciul auxiliar al statului-major general, care nu devin nicicând combatanți, decât dacă se ivesc împrejurări excepționale. Căpitanul Stumm făcea parte acum dintr-un alt regiment, trecea și aici drept specialist în teoria militară, însă povestea cu copilul de țâță și cu înzestrarea militară fu constatată curând și de noii săi superiori. Urmă cariera unui adevărat martiraj până la gradul de locotenent-colonel; pe când era maior nu visa decât la un concediu lung, cu jumătate de soldă, pentru a ajunge la momentul când ar fi putut fi avansat la gradul de locotenent-colonel și trecut în rezervă, cu titlul și uniforma, nu însă și cu pensia aferentă acelui grad. Nici nu mai voia să știe de avansările care la trupă se desfășoară ca după un ceas nespus de lent; nu mai voia să știe de diminețile când, odată cu răsăritul soarelui, împroșcat de sus până jos de înjurături și blesteme, se întorcea de la poligonul de exerciții și intra cu cizmele prăfuite la popotă ca să adauge unei zilei lungi și vide niște sticle de vin, golite apoi; nu mai voia să știe de viața socială a regimentului, de anecdotele cazone și de amazoanele regimentelor, care-și petreceau viața alături de soții lor, ale căror avansări în grad se reverberau în ele ca un ecou pe o scară argintie de tonuri, corect acordată, inexorabil rafinată, doar cât să poată deveni perceptibile; și nu mai voia să știe de acele nopți, în care praful, vinul, plictiseala, câmpurile întinse peste care se trecuse în galop și tirania acelui veșnic subiect de conversație care era calul îi determinau pe domnii ofițeri, căsătoriți sau necăsătoriți, să frecventeze petrecerile care se desfășurau în intimitatea ferestrelor acoperite, în care femeile erau răsturnate cu capul în jos pentru a li se turna șampanie între jupoane, și nici de evreul atotprezent al acelor garnizoane din orașele Galiției, uitate de Dumnezeu, unde, în magazinul universal, mic și lăsând impresia că urma să fie luat pe sus de vânt, se găseau pe credit și cu dobândă de toate, de la iubire până la unsoare de șa, și care era gata să aducă fete, tremurând toate, de respect, de spaimă și de curiozitate. Singura sa mângâiere în vremurile acelea o constituia extinderea laborioasă a colecției de cuțite și tirbușoane, din care multe i le aducea evreul acestui locotenent-colonel țicnit, *meschugge*, cum îi spunea el în idiș, direct acasă, lustruindu-le pe manșetă înainte de a le așeza pe masă cu o figură evlavioasă, ca și cum ar fi fost niște relicve din morminte preistorice.

Cotitura neașteptată se produse când un camarad de promoție de la Școala de Război își aminti de Stumm și propusese transferul acestuia la Ministerul de Război, unde la departamentul educativ se căuta un adjunct care să posede calitatea de a înțelege înclinația intelectuală a civililor. Doi ani mai târziu, lui Stumm, care între timp avansase la gradul de colonel, i se încredință conducerea departamentului. Devenise un alt om de când, în locul

animalului sacru, calul de la cavalerie, avea sub sine șezutul unui scaun. Ajunse general-maior și putea fi ca sigur că va ajunge și general-locotenent. Își răsese încă de mult, firește, barba, dar acum, odată cu vârsta i se lățise fruntea, iar înclinația spre corpolență îi conferea aspectul unei anume împliniri pe toată linia. Era fericit, iar fericirea sporește proporțional și capacitatea latentă. Își găsise locul în ierarhiile superioare, ceea ce devenise evident. Totul îl umplea de fericire: rochia unei femei neobișnuit de elegant îmbrăcate, lipsa de gust a stilului arhitectonic de pe atunci al Vienei, culorile vii, răspândite tot mai departe, ale vreunei piețe, aerul brun-cenușiu cu miros de asfalt al străzilor, atmosfera de asfalt moale, plină de miasme, mirosuri și miresme, larma care exploda în câte o clipă, pentru a lăsa apoi în urma sa un singur zgomot, infinita varietate a vieții civile, până și mesele mici și albe ale restaurantelor, incredibil de individuale, chiar dacă nu se poate nega că toate arată la fel; în toate acestea era o fericire care-i răsuna în cap asemenea clinchetului de pinteni. Era o fericire pe care civilii nu o experimentează decât prin vreo călătorie cu trenul, când merg în natură; cu conștiința faptului că o zi petrecută la iarbă verde este o zi fericită și care, într-un fel, te va încununa. În simțământul acesta era cuprinsă propria importanță, cea a Ministerului de Război, a culturii, importanța oricărei alte ființe omenești și totul era atât de viu, de puternic, încât, de când era aici, Stumm nu se mai gândise vreodată să meargă la muzeu sau la teatru. Era ceva arareori conștientizat, dar care pătrundea, scălda totul, de la fireturile epoleților de general până la glasurile clopotelor, în sine asemenea muzicii fără de care dansul vieții ar fi încremenit deodată.

La naiba, își urmase drumul! Astfel gândea Stumm despre sine însuși, acum când, încununând totul, ca o cupă plină până să se reverse, se afla aici, în mijlocul acestor încăperi, într-o asemenea reuniune de minți strălucite! Ajunsese aici! El era singurul în uniformă în mediul acesta de spirit și intelectualitate! Era încă ceva care-l făcea să se minuneze. Să ne închipuim globul pământesc, albastru ca cerul, cu o nuanță și mai pronunțată de albastru-de-nu-mă-uita al uniformei lui Stumm, alcătuit integral din simțăminte de fericire, importanță, din fosforul tainic cerebral al iluminărilor interioare, iar în centrul acestui glob, inima generalului, deasupra căreia, înălțându-se precum Fecioara Maria peste capul șarpelui, o femeie divină, al cărei surâs este întrețesut cu toate cele din jur și care reprezintă centrul de gravitație: așa ne-am putea crea o idee despre impresia pe care o lăsase Diotima asupra lui Stumm von Bordwehr încă din primul ceas, când imaginea ei îi umpluse ochii lent rotindu-i-se în orbite. La drept vorbind, generalul Stumm iubea femeile la fel de puțin precum caii. Picioarele sale durdulii, cam prea scurte, se simțiseră neajutorate în șa, și când mai apoi era obligat să vorbească despre cai până și când nu era de serviciu, visase nopțile că era condamnat să stea

în șa, să călărească până-i trecea os prin os și nu mai putea să descalece; tot astfel comoditatea îl făcuse să dezaprobe dintotdeauna excesele amoroase; cum îndatoririle sale de serviciu îl oboseau îndeajuns, nu mai avea nevoie să-și primenească forțele prin supape nocturne. Firește, la vremea lui nu fusese el cel care să le strice cheful altora, dar când nu își petrecea serile în compania bricegelor sale, ci cu camarazii, recurgea de obicei la un expedient înțelept, căci simțul său al armoniei trupești îl învățase de timpuriu că se putea trece grabnic de la stadiul excesiv al băuturii la starea de somnolență, mai comod decât să se expună primejdiilor și dezamăgirilor iubirii. Când mai târziu se căsătorise, și în scurtă vreme avusese de susținut doi copii pe lângă ambițioasa lor mamă, ajunsese să înțeleagă bine cât de raționale îi fuseseră obișnuințele de viață de dinainte de a se fi produs ispitirea la matrimoniu – la care era sigur că se lăsase convins doar de aura nemilităroasă a căsniciei. Din vremea aceea apăruse și se instaurase cu fermitate un ideal feminin extraconjugal, pe care, probabil fără să-și fi dat seama, îl purtase în sinea lui înainte, iar acest simțământ consta într-o blândă amorezare de femei care-l intimidau, scutindu-l de orice osteneală galantă. Când își mai arunca ochii peste portretele de femei pe care le decupase din revistele ilustrate în vremea celibatului – ceea ce reprezentase dintotdeauna doar o preocupare secundară în activitatea sa de colecționar –, constata că aveau toate aceeași caracteristică; dar el nu conștientizase acel aspect la vremea respectivă și o adorație copleșitoare se ivise doar prin întâlnirea sa cu Diotima. Lăsând la o parte cu totul impresia pe care i-o produsese frumusețea ei, încă de la bun început, când auzise că ea ar fi fost o a doua Diotima, fusese nevoit să caute în enciclopedie ce anume semnifica numele de Diotima; apoi, nu înțelesese prea bine denumirea aceasta și remarcase doar că era ceva în legătură cu cercul larg al culturii civile, despre care el, din nefericire, în ciuda poziției sale, încă nu știa prea multe, iar superioritatea intelectuală a lumii se contopi cu grația trupească a acelei femei. În zilele noastre, când relațiile dintre sexe s-au simplificat într-atât, putem sublinia firește că o asemenea experiență atinge sublimul printre trăirile unui bărbat. Brațele generalului Stumm se simțeau, proiectate în conștiință, mult prea scurte pentru a putea cuprinde voluptatea superioară a Diotimei, în vreme ce mintea sa trăia, în ce privea lumea și cultura, același simțământ, astfel încât în tot ceea ce se petrecea, trupul rotofei al generalului dobândea ceva care semăna cu rotunjimea suspendată a globului terestru.

Tocmai această infatuare îl împinse pe Stumm von Bordwehr, la scurtă vreme după ce Diotima îl concediase din preajma ei, îndărăt spre ea. Se posta aproape de femeia admirată, cu atât mai mult cu cât nu cunoștea pe nimeni altcineva din cei de față, și asculta, numai urechi, conversația ei. Ar fi vrut să-și ia și notițe căci, dacă n-ar fi fost martor auditiv al replicilor cu

care Diotima le saluta pe cele mai diferite dintre notabilități, el n-ar fi socotit niciodată autentic ca cineva să jongleze astfel, surâzând, cu asemenea bogății intelectuale ca și cum ar fi fost șiraguri de perle. Doar privirea ei, după ce ea, nemulțumită, se întorsese în mai multe rânduri cu fața de la el, îl determină să înțeleagă faptul că nu se cădea ca un general să tragă astfel cu urechea și-l forță să bată în retragere. Trecu de câteva ori în sus și în jos prin casa arhiplină în clipele acelea, bău un pahar de vin și voia tocmai să-și adopte o postură decorativă pe lângă un perete, când îl descoperi pe Ulrich, pe care-l văzuse și la prima întrunire; în clipa aceea îl străfulgeră amintirea, căci Ulrich fusese un locotenent neliniștit, plin de idei, într-unul din cele două escadroane pe care generalul Stumm, la vremea aceea locotenent-colonel, le comandase fără fermitate. „E un om așa, ca mine", gândi Stumm, „și uite că, atât de tânăr, a ajuns într-o poziție de vază!" Se îndreptă spre Ulrich și după ce se salutară și pălăvrăgiră o vreme despre schimbările survenite între timp, Stumm indică spre adunarea de spirite înalte din jurul lor și spuse:

— E-un splendid prilej pentru mine să fac cunoștință cu problemele importante al vieții civile!

— Veți avea multe surprize, domnule general! îi răspunse Ulrich.

Generalul, în căutarea unui aliat, îi scutură mâna cu toată căldura.

— Ai fost locotenent în regimentul al nouălea de ulani, îi spuse cu un aer important, și într-o zi va constitui pentru noi o mare onoare să ne amintim de zilele acelea, chiar dacă ceilalți nu înțeleg încă lucrurile la fel de bine ca mine!

81

Contele Leinsdorf își exprimă părerile cu privire la politica pragmatică. Ulrich fondează câteva asociații

În vreme ce, în cadrul consiliului, nu se făceau observate nici cele mai vagi indicii că s-ar ajunge la vreun rezultat, Acțiunea Paralelă înregistra progrese ferme la palatul contelui Leinsdorf. Într-acolo duceau toate firele și tot acolo era, de fapt, Ulrich de două ori pe săptămână.

Nimic nu-l intriga într-atât ca numărul uniunilor și asociațiilor existente. Se înființau asociații pentru sportul de câmp și acvatic, reuniuni ale antialcoolicilor și cunoscătorilor în ale băuturii, pe scurt, asociații și contraasociații. Acestea promovau eforturile membrilor proprii și le sabotau pe cele ale oponenților. Ai fi putut avea impresia că fiecare om aparținea cel puțin câte unei asociații sau uniuni.

— Alteță, spuse Ulrich uimit, realitatea depășește cu mult ceea ce noi, în inocența noastră, am considerat a fi manifestarea firească a instrumentului

social; e o situație monstruoasă în care se vădește că, în varianta ordinii statale, inventată de noi înșine, fiecare om este, de asemenea, membru al unei bande oarecare…!

Dar contele Leinsdorf nutrea o adevărată slăbiciune pentru asociații și uniuni.

— Gândește-te și dumneata, îi răspunse el, că politica ideologică nu a produs niciodată nici un folos; trebuie să facem acum politică pragmatică, aplicată. Nu ezit chiar să-mi spun părerea că inițiativele prea intelectuale din anturajul verișoarei dumitale constituie o anumită primejdie!

— Vreți să-mi indicați niște linii directoare, Alteță? îl rugă celălalt.

Contele Leinsdorf îl privi o clipă. Se întreba dacă ce ar fi avut el de spus nu ar fi fost prea îndrăzneț pentru tânărul acesta lipsit de experiență. Apoi se hotărî.

— Ei bine, vezi dumneata, începu el prevăzător, îți voi spune acum un lucru pe care poate că dumneata nu-l știi încă, pentru că ești un om tânăr; politica pragmatică înseamnă: să nu faci tocmai acel lucru pe care ai vrea să-l faci; pe de altă parte, poți să-i câștigi pe oameni îndeplinindu-le micile dorințe!

Ascultătorul său îl privi pe contele Leinsdorf descumpănit, iar acesta din urmă surâse măgulit.

— Așadar, explică el, spuneam că politica aplicată nu trebuie să se lase condusă de forța ideii, ci de nevoile pragmatice. Ideile frumoase ar vrea firește să le transpună în viață oricine, se înțelege de la sine. Nu îți este permis să faci exact lucrul pe care ai vrea să-l faci! Așa am aflat de la Kant.

— Într-adevăr! strigă surprins învățăcelul. Dar un țel trebuie totuși să avem, nu?!

— Un țel? Bismarck voia să-l vadă pe regele Prusiei dobândind putere: acesta era țelul său. N-a știut de la început că pentru a-l atinge trebuia să intre în război cu Austria și Franța și să întemeieze Reichul german.

— Alteța Voastră sugerează așadar că ar trebui să năzuim la o Austrie mare și puternică, și altceva nimic?

— Avem timp încă patru ani. În acești patru ani se pot întâmpla multe. Poți să pui pe picioare un popor, dar de mers e nevoit să meargă pe propriile sale picioare. Înțelegi ce vreau să spun? Să-l punem pe picioare, iată ce trebuie să facem! Picioarele unui popor sunt constituite din instituțiile sale stabile, partidele politice, uniunile și așa mai departe, și nu din discursuri!

— Alteță! Chiar dacă nu sună ca atare, aceasta este o idee cu adevărat democratică!

— Mă rog, este și aristocratică poate, deși cei de același rang cu mine nu mă înțeleg. Bătrânul Hennenstein și latifundiarul Türckheim mi-au răspuns că toate aceste eforturi vor eșua lamentabil. Trebuie să procedăm deci cu

toată precauția. Trebuie să construim întâi la scară redusă, caută să fii atent și prevenitor cu cei care se îndreaptă spre noi.

În consecință, Ulrich nu mai respinse pe nimeni în perioada imediat următoare. I se prezentă o persoană și-i vorbi îndelung despre filatelie. În primul rând, spunea el, colecționarea de timbre contribuia la strângerea relațiilor internaționale; în al doilea rând, satisfăcea năzuințele spre proprietate și statut social, despre care nu se putea nega nicidecum faptul de a constitui fundamentul unei societăți; în al treilea rând, presupunea nu numai cunoștințe, ci și capacitatea de a lua decizii de o natură de-a dreptul artistică. Ulrich îl privise lung pe interlocutorul său, era un om frământat de griji și sărăcăcios îmbrăcat; el însă păruse să înțeleagă întrebarea pe care o exprima privirea aceea, căci răspunse că timbrele constituiau și obiecte de valoare comercială, nu trebuia să se treacă cu vederea nici acest aspect, se realizau tranzacții în valoare de milioane, marile burse de timbre fiind frecventate de intermediari și colecționari din toate țările. Puteai să te îmbogățești cu ele. El însă, în ce-l privea, era idealist; își desăvârșea acum o colecție de tip special, față de care, pentru moment, nimeni nu manifesta interes. Voia doar ca în anul jubiliar să se deschidă o mare expoziție filatelică în care să expună pentru semeni domeniul său special de activitate!

După el veni un altul care relată următoarele: când trecea pe stradă – mult mai interesant era însă când mergea cu tramvaiul – număra încă de ani de zile în majusculele alfabetului latin de pe firmele prăvăliilor liniile, bețele (A constă de exemplu din trei asemenea laturi, M din patru) și împărțea cifra rezultată la numărul literelor. Până acum rezultatul acestei operații se menținuse la o medie constantă de doi și jumătate; dar, evident, teoretic rezultatul nu era invariabil și s-ar fi putut modifica pe oricare altă stradă pe care ar fi trecut. Astfel se simțea cuprins de o mare îngrijorare când dădea peste abateri, de o mare bucurie atunci când rezultatul corespunde mediei, ceea ce se asemuia cu efectul de catharsis, de purificare atribuit tragediei. Când însă, dimpotrivă, număra literele înseși, divizibilitatea la trei – de lucrul acesta se putea convinge singur domnul cu care avea cinstea să stea de vorbă – constituia doar un caz fericit, rar, iar cele mai multe firme creau în schimb un simțământ de insatisfacție ușor de remarcat, cu excepția doar a celor alcătuite din litere multiple, adică din cele cu patru bețe, de exemplu WEM, care te puteau face în asemenea împrejurări de-a dreptul fericit. Ce decurgea de aici? întrebă vizitatorul. Nimic altceva, decât că Ministerul Sănătății Publice ar fi trebui să dea o ordonanță prin care să fie favorizată în denumirile firmelor alegerea literelor constând din patru bețe și interzisă pe cât posibil folosirea celor dintr-o singură trăsătură, cum ar fi O, S, I, C, căci produceau amărăciune prin neproductivitatea lor.

Ulrich îl privi lung și pe acesta și avu grijă să se mențină la o oarecare distanță; însă, la drept vorbind, interlocutorul său nu crease impresia unui

alienat mintal, ci era o apariție din „clasa de mijloc“, avea aproximativ treizeci de ani, părea inteligent și prietenos. Explica liniștit mai departe că asemenea calcule mintale erau o însușire indispensabilă în toate profesiile, că printre țelurile pedagogiei moderne se număra și acela de a face educație prin joc, că statisticile au evidențiat frecvent relații complexe mai profunde, cu mult înainte ca ele să fi fost explicate, că sunt cunoscute neajunsurile esențiale determinate de instrucția pe baza lecturilor și că, în sfârșit, vorbește de la sine puternica impresie pe care au produs-o constatările lui asupra tuturor celor care se hotărâseră să reediteze pe cont propriu experiențele sale. Dacă Ministerul Sănătății Publice ar fi putut fi determinat să facă uz de descoperirea sa, alte state aveau să urmeze curând acest exemplu și anul jubiliar ar fi devenit o binecuvântare pentru întreaga omenire.

Tuturor acestor oameni Ulrich le dădea sfaturi:

— Întemeiați o asociație; aveți aproape patru ani la dispoziție, și dacă reușiți, Alteța Sa vă va sprijini desigur cu întreaga sa influență!

Cei mai mulți dintre ei constituiseră însă câte o asemenea asociație, ceea ce schimba situația. Era relativ simplu când vreun club de fotbal se agita pentru a obține dreptul la un titlu de profesor onorific spre a demonstra importanța culturii fizice moderne, pentru că i se putea răspunde că propunerea urma să fie analizată. Complicat era însă un caz ca acela al unui om de vreo cincizeci de ani, care se prezentase ca funcționar superior într-un departament guvernamental; fruntea îi era luminată ca fruntea martirilor; el explică faptul că era fondatorul și președintele asociației pentru stenografia Öhl, care-și lua permisiunea să atragă atenția marii inițiative patriotice a Acțiunii Paralele asupra sistemului de stenografie Öhl.

Sistemul de stenografie Öhl, explică el mai departe, era o invenție austriacă, ceea ce constituia o explicație în sine a faptului că nu se bucura de nici o răspândire și încurajare. Îl întrebă pe Ulrich dacă el cunoaște stenografia; lucru pe care acesta îl negă, și atunci îi fură explicate avantajele de ordin intelectual ale stenografiei. Economie de timp, economie de energie spirituală; de exemplu, se întrebase vreodată ce cantitate enormă de productivitate intelectuală se risipea arbitrar zilnic în asemenea mici bucle scriptice, cu prolixitatea, imprecizia, repetițiile iritante ale unor elemente asemănătoare, în confuzia dintre componentele grafice realmente semnificative și expresive și cele doar ornamentale și exprimând numai capriciile personale? Ulrich făcea astfel cunoștință, spre surprinderea lui, cu un om care urmărea cu o ură neîmpăcată scrierea de mână obișnuită, în aparență atât de inofensivă. Din punctul de vedere al economiei muncii intelectuale, stenografia constituia o problemă vitală pentru progresul omenirii în asemenea epoci ale grabei nemăsurate. Dar, din punct de vedere etic, problema scrisului *in extenso* sau prescurtat convențional se arăta a fi de importanță decisivă.

Scrierea urechilor lungi, cum, după exprimarea plină de amărăciune a funcționarului superior, ar fi trebuit să se numească mai corect din cauza buclelor ei lipsite de sens, ducea spre imprecizie, arbitrar, extravaganță și folosirea cu neglijență a timpului, în vreme ce stenografia constituia o adevărată școală educativă în vederea preciziei, concentrării voinței și ținutei bărbătești. Stenografia te învață să faci ceea ce este necesar și să eviți inutilul, ceea ce nu slujește scopului. Nu credea domnul cu care avea cinstea să stea de vorbă că aici era inclusă și o lecție de morală practică, care, mai ales pentru un austriac ar fi fost de mare însemnătate? Problema putea fi abordată și din punct de vedere estetic. Oare prolixitatea nu este considerată în mod îndreptățit ca fiind urâtă? Oare expresia unui înalt grad de adecvare la obiect nu a fost calificată de cei mai mari clasici drept un element constitutiv esențial al frumosului? Din punctul de vedere al sănătății publice – continuă funcționarul superior – ar fi fost de cea mai mare importanță să se scurteze timpul petrecut în poziția de-a dreptul cocoșată asupra mesei de scris. Abia după ce problema stenografiei fusese expusă în felul acesta, spre uimirea ascultătorului său, și din punctul de vedere al altor științe, solicitantul trecu la înfățișarea nesfârșitei superiorități a sistemului Öhl asupra tuturor celorlalte sisteme stenografice. El arătă că, examinat din toate punctele de vedere expuse până acum, orice alt sistem de scriere stenografică nu este decât o trădare a ideii de stenografie. Apoi el dezvoltă istoria suferințelor sale. Existau sistemele mai vechi, mai puternice, care găsiseră deja timp să se alieze cu toate interesele materiale posibile. Școlile comerciale predau stenografia după sistemul Vogelbauch și opuneau rezistență față de orice modificare, iar la această rezistență – în conformitate cu legea inerției – se alia în mod firesc și lumea comerțului. Ziarele care, după cum se vedea prea bine, câștigau o grămadă de bani din publicitatea școlilor comerciale, fiind insensibile la orice propuneri de reformă. Dar Ministerul Învățământului? Bătaie de joc! spuse domnul Öhl. Cu cinci ani în urmă, când se hotărâse introducerea obligatorie a disciplinei stenografiei în școlile secundare, Ministerul Învățământului inițiase o comisie de anchetă pentru consultări în vederea alegerii sistemului, bineînțeles din această comisie făceau parte reprezentanții școlilor comerciale, ai cercurilor comerciale, ai stenografilor parlamentari care, firește, lucrează mână în mână cu reporterii ziarelor și altcineva nimeni! Era limpede că avea să fie ales sistemul Vogelbauch. Asociația pentru promovarea stenografiei Öhl lansase un avertisment cu privire la această crimă împotriva unor prețioase bunuri naționale și protestase în acest sens. Însă reprezentanții săi nici măcar nu fuseseră primiți la minister!

Ulrich raporta despre asemenea cazuri Alteței Sale.

— Öhl? întrebă contele Leinsdorf. Zici că e funcționar? Alteța Sa se frecă îndelung cu degetul pe șaua nasului, dar nu ajunse la nici o decizie. Poate

că ar fi bine să stai de vorbă cu șeful departamentului unde lucrează și să vezi ce e cu el…? spuse, după o vreme, dar era atunci într-o stare de spirit creatoare și retractă acea sugestie. Nu, mai bine dresăm un memoriu; dă-le posibilitatea să-și spună păsul! Adăugă ceva de natură confidențială, care ar fi urmat să-i permită celuilalt să pătrundă mai bine esența problemei. În toate chestiunile acestea nu poți să știi, spuse el, dacă e vorba despre nonsensuri, sau nu. Dar vezi dumneata, dragul meu, ceva important reiese de fiecare dată tocmai prin faptul că tratezi o astfel de problemă cu seriozitate! Consideră cazul lui Arnheim, după care aleargă presa. Ziarele ar putea găsi oricare alt personaj. Dar, tocmai pentru că este urmărit la tot pasul, doctorul Arnheim devine un personaj important. Spui că Öhl are și el o asociație? Firește, faptul în sine nu dovedește nimic. Dar, pe de altă parte, cum am spus, trebuie să gândim modern lucrurile și dacă mai mulți se pronunță în favoarea a ceva, putem să fim destul de siguri că de aici irupe o idee!

82

Clarisse sugerează instaurarea unui An Ulrich

Era cert faptul că Ulrich nu o vizită pe Clarisse din nici un alt motiv decât pentru că se simțea obligat să o determine să-și bage mințile în cap în legătură cu scrisoarea pe care i-o adresase contelui Leinsdorf; când ea îl vizitase acasă ultima oară, fusese o omisiune din partea sa. În drum spre ea, îi trecu prin minte că Walter era în mod indubitabil gelos pe el și că această vizită a lui avea să-l nemulțumească, îndată ce ar fi aflat de ea; pe de altă parte, Walter nu avea cum s-o împiedice. Situația în care se găsesc cei mai mulți dintre bărbați, dacă sunt geloși, era la urma urmei de-a dreptul comică; n-au timp să-și supravegheze soțiile decât după orele de serviciu.

Ceasul la care Ulrich se hotărâse să pornească spre Clarisse făcea improbabil faptul de a-l întâlni pe Walter acasă. Era foarte devreme după-amiaza. Se anunțase prin telefon. Ferestrele păreau să nu aibă deloc perdele, atât de intens răzbătea prin geamuri albul zăpezii de afară. În lumina aceasta nemiloasă care înconjurase toate obiectele, Clarisse se afla în picioare în mijlocul camerei și-l privea de acolo, surâzând. Acolo unde curbele ușoare ale trupului ei zvelt se rotunjeau către fereastră, ea se ilumina parcă în culori vii, în vreme ce partea de umbră a trupului era o ceață brun-albăstruie, din care fruntea, nasul și bărbia ieșeau în relief ca o creastă înzăpezită, a cărei asprime colțuroasă o estompează puțin vântul și soarele. Semăna mai puțin cu o ființă omenească decât cu o alcătuire din gheață și lumină, în singurătatea fantomatică a unei ierni alpine. Ulrich avu o intuiție scurtă a farmecului pe care ea trebuie că îl arunca în anumite momente asupra lui Walter și simțămintele

amestecate pe care le nutrea față de prietenul său din adolescență lăsară pentru scurt timp loc contemplării de o clipă a spectacolului pe care și-l ofereau unul altuia două ființe omenești, a căror viață el însuși poate nici n-ar fi putut spune că o cunoștea.

— Nu știu dacă i-ai spus lui Walter de scrisoarea pe care i-ai scris-o contelui Leinsdorf, începu el, dar am venit acum să stau de vorbă între patru ochi cu tine și să te avertizez ca pe viitor să te abții de la asemenea gesturi.

Clarisse trase două scaune unul lângă altul și îl sili să se așeze.

— Să nu vorbești cu Walter pe această temă, îl rugă ea, dar spune-mi, ce ai tu împotrivă. Te referi la Anul Nietzsche? Ce-a răspuns contele la propunerea mea?

— Ce crezi tu că ar fi putut să răspundă?! Legătura pe care ai făcut-o între această problemă și Moosbrugger era de-a dreptul absurdă. De altfel, el oricum ar fi aruncat scrisoarea la coș.

— Așa?

Clarisse era foarte dezamăgită. Apoi explică:

— Din fericire însă ai și tu ceva de spus!

— Ascultă, pur și simplu ți-ai pierdut mințile! Clarisse surâse și înregistră afirmația ca pe un compliment. Își lăsă mâna pe brațul prietenului și întrebă:

— Anul austriac îl socotești și tu, nu-i așa, o prostie?

— Bineînțeles.

— Dar un An Nietzsche ar fi ceva bun; și de ce n-am putea să vrem ceva, tocmai pentru că din punctul nostru de vedere este ceva bun?!

— Cum îți imaginezi tu la urma urmei un An Nietzsche? întrebă el.

— E problema ta!

— Vrei să fii nostimă!

— Deloc. Spune-mi de ce ți se pare nostim să vrei să realizezi ceea ce este important pentru tine din punct de vedere intelectual și spiritual?!

— Cu plăcere, răspunse Ulrich și se desprinse de mâna ei. Nici nu e nevoie să fie Nietzsche, ar putea la fel de bine să fie vorba de Cristos sau de Buddha.

— Sau de tine. Ia gândește-te, un An Ulrich!

Rosti cuvintele la fel de calm cum îi ceruse să întreprindă ceva pentru a-l elibera pe Moosbrugger. Însă de data aceasta el nu mai era distrat, ci o privi în față în vreme ce o asculta. Pe fața ei era doar surâsul obișnuit al Clarissei, care apărea întotdeauna fără voia ei, ca o grimasă mică, veselă, smulsă cu efort parcă.

— Uf, bine, gândi, ei nu-i trece prin cap nimic rău sau absurd.

Însă Clarisse se trase iarăși aproape de el.

— De ce nu instaurezi un An al tău? Acum poate că deții poziția de a-l impune. Nici nu trebuie să-i spui lui Walter, ți-am spus doar, și nici despre scrisoarea cu Moosbrugger. Mai ales, nu-i spune că discut cu tine despre toate

aceste lucruri! Dar, crede-mă, asasinul acesta are simț muzical; doar că nu e în stare să compună. Nu ți-ai dat seama niciodată că orice om se află în centrul unei sfere cerești? Dacă el se mișcă de la locul lui, se mișcă și ea odată cu el. Așa trebuie că se face muzica; fără conștiința faptului, doar așa simplu, ca sfera cerească în care te afli!…

— Crezi că ceva de genul acesta ar trebui să inventez ca An al meu?

— Nu, răspunse Clarisse pentru orice eventualitate. Buzele ei subțiri voiau să spună ceva, dar păstrară tăcerea și flacăra îi țâșnea mută numai din ochi. Nu s-ar fi putut spune ce anume iradia în asemenea clipe din ființa ei. Ardea ceva, ca atunci când te apropiai prea mult de un obiect incandescent. Acum surâdea, însă acel surâs i se crispa pe buze ca o cenușă rămasă după ce flacăra din ochi i se stinsese.

— Tocmai la așa ceva m-aș fi putut gândi într-un caz extrem, repetă Ulrich. Doar că mi-e teamă că tu te gândești că ar trebui să pun la cale o lovitură de stat?!

Clarisse stătu pe gânduri o clipă.

— Atunci, să spunem, un An Buddha, răspunse ea evaziv. Nu știu ce a reprezentat Buddha; doar așa, în linii mari; dar să acceptăm și noi, pur și simplu, ce-o fi, și dacă va fi socotit important, atunci, foarte bine, să întreprindem ceva! Căci un lucru fie merită să credem în el, fie nu.

— Bine, fie… Ai spus un An Nietzsche. Dar, ce-a propovăduit Nietzsche, la urma urmei?

Clarisse rămase pe gânduri.

— Desigur, nu mă gândesc la un monument Nietzsche sau la o stradă Nietzsche, spuse încurcată. Dar, ar trebui să-i facem pe oameni să trăiască așa cum…

— Așa cum a dorit el?! o întrerupse Ulrich. Dar, ce-a dorit?

Clarisse încercă să răspundă, aștepta o clipă, în cele din urmă replică:

— Ei, ce, știi și tu…

— Eu nu știu nimic, o necăji el. Dar un lucru am să-ți spun: se pot traduce în fapt cererile pentru crearea unor cantine ale săracilor în cinstea împăratului Franz Josef sau propunerile pentru o societate pentru protecția pisicilor domestice, dar gândurile bune nu le poți traduce în realitate cum nu poți să traduci muzica în realitate! Ce anume înseamnă? Nu știu. Dar astfel se prezintă realitatea.

Își găsise acum în sfârșit un loc pe canapeaua cea mică din spatele măsuței; locul acela era mai defensiv decât cel de pe scaun. Pe locul rămas liber în centrul camerei, ca pe malul celălalt al unei răsfrângeri iluzorii ce prelungea tăblia mesei, se afla Clarisse în picioare și vorbea mai departe. Trupul ei zvelt vorbea și gândea odată cu vorbele; simțea cu adevărat tot ceea ce voia să spună, întâi cu întregul trup, și percepea mereu impulsul să facă ceva cu acest trup.

Ulrich îi socotise întotdeauna trupul ca fiind încordat, băieţos, dar acum, aşa cum o vedea mişcându-se molatic, cu picioarele lipite unul de celălalt, Clarisse îi apăru deodată ca o dansatoare javaneză. Se gândi că nu l-ar fi mirat câtuşi de puţin dacă ea ar fi intrat în transă. Sau era el însuşi în transă? Se lansă într-un discurs lung.

— Tu ai vrea să-ţi organizezi viaţa în conformitate cu ideile tale, începu el, şi ai vrea să ştii cum să procedezi. Dar, o idee este lucrul cel mai paradoxal din lume. Trupul de carne se combină cu ideile ca într-un fetiş. Devine magic când se leagă de o idee. O banală palmă dată ideii de onoare, de pedeapsă şi altele asemenea, poate deveni de-a dreptul mortală. Cu toate acestea, ideile nu se pot menţine niciodată în starea de maximă influenţă; seamănă cu substanţele care odată scoase la aer se preschimbă imediat într-o altă formă, mai durabilă, dar coruptă. Tu ai trecut deseori prin asemenea stări. Căci o idee: iată ce eşti tu, într-o anumită stare. Ceva, orice, suflă asupra ta; ca atunci când din freamătul corzilor se înalţă deodată un sunet; este ceva în faţa ţa, ca un miraj; din învălmăşeala sufletului tău s-a format o cavalcadă fără sfârşit, şi toate frumuseţile lumii par să se alinieze de o parte şi de alta a drumului. O singură idee poate să creeze o asemenea stare. Dar după o vreme ajunge asemenea cu toate celelalte idei pe care le-ai avut înainte, se aşază printre ele, devine o parte din concepţiile şi din caracterul tău, din principiile sau din toanele tale, şi-a pierdut aripile şi a dobândit o soliditate lipsită de orice taină.

Clarisse răspunse:

— Walter e gelos pe tine. Nu sunt eu cauza. Ci pentru că tu ai aerul că ai putea să faci lucrurile pe care ar vrea el să le facă. Înţelegi? E ceva în tine care pe el îl depersonalizează. Nu ştiu cum aş putea să mă exprim.

Îl privea cercetătoare.

Replicile acestea din urmă ale lor se îmbinau.

Walter fusese întotdeauna copilul răsfăţat al vieţii, îi fusese dintotdeauna aşezat vieţii în poală. Orice i s-ar fi întâmplat, se preschimba de fiecare dată într-o vitalitate tandră, delicată. Walter fusese întotdeauna cel care experimenta mai mult decât ceilalţi. „Dar, putinţa asta de a trăi, de a experimenta mai mult este unul din primele şi cele mai subtile indicii după care se recunosc oamenii mediocri", reflectă Ulrich. „Privită în context, trăirea este privată de ceea ce este mai otrăvitor sau mai dulce!" Cam aşa era. Până şi siguranţa că aşa stăteau lucrurile era de fapt o conexiune, o relaţie între lucruri, şi în schimbul ei nu primeai nici un sărut, nici un semn de despărţire. Cu toate acestea, era Walter gelos pe el? Îi făcu plăcere să afle.

— I-am spus că ar trebui să te omoare, relată Clarisse.

— Ce spui?

— Să te omoare, i-am spus. Dacă tu n-ai fi așa cum îți închipui că ești, sau dacă el ar fi mai bun decât tine și nu și-ar găsi liniștea decât astfel: lucrul ar fi bine cumpănit? În plus, tu poți să te aperi.

— Nu s-ar zice că umbli cu jumătăți de măsură!… răspunse nesigur Ulrich.

— Ei, vorbeam doar așa. Iar tu, la urma urmei ce crezi!? Walter spune că nici nu se cuvine să gândim astfel.

— Ba nu; să gândim acceptabil, răspunse el ezitant și o privi atent pe Clarisse.

Avea un farmec al ei anume. S-ar fi putut spune oare că era ca și cum ar fi apărut deodată, alături de propria ei persoană? Era absentă și totodată prezentă, ambele stări, prezența și absența, una lângă alta, aproape de tot.

— Ei, să ne gândim! îl întrerupse ea. Vorbea parcă spre peretele în fața căruia ședea el, ca și cum ochii i-ar fi fost atrași de un punct undeva între ei. Tu ești la fel de pasiv ca Walter! Până și vorbele ei pluteau median între două depărtări; păstrau distanța, ca o insultă, și erau totuși conciliante printr-o apropiere confidențială, pe care o implicau. Eu însă susțin dimpotrivă: dacă gândești, trebuie să fii în stare și să acționezi, insistă ea cu o voce uscată.

Apoi își părăsi locul, se îndreptă spre fereastră și se opri acolo, cu mâinile împreunate la spate. Ulrich se ridică brusc, se îndreptă spre ea și-i puse brațul pe umăr.

— Draga mea Clarisse, dai dovadă de ciudățenie azi. Dar trebuie să pun o vorbă bună pentru mine; la urma urmei nu prea te preocupă persoana mea, aș zice.

Clarisse privea afară pe fereastră. Însă acum deodată cu atenție; se concentra asupra unui punct din exterior, pentru a avea ceva de care să se agațe. Avea senzația că adineaori gândurile i-ar fi fost undeva, dincolo de ea însăși, și se întorseseră abia acum. Senzația de a fi ca o cameră, în care încă se mai simte cum tocmai s-a închis ușa, nu era nouă pentru ea. Avea uneori zile și săptămâni în care tot ce o înconjura era mai luminos și mai ușor decât de obicei, ca și cum n-ar fi fost nici un efort să se strecoare printre ele și să iasă din ea însăși, la plimbare prin lume; tot astfel cum după aceea veneau iarăși momente grele, în care se simțea ca întemnițată, și de obicei acestea din urmă durau puțin, dar se temea de ele ca de o pedeapsă, pentru că atunci totul era strâmt și trist. În momentul de față, care se distingea de celelalte prin liniștea lui clară, sobră, se simțea nesigură, nu mai știa bine ce dorise cu o clipă înainte, iar o asemenea claritate apăsătoare, ca de plumb, stăpânirea de sine în aparență calmă erau deseori clipele premergătoare momentului pedepsei. Clarisse se încorda acum și avea simțământul că dacă ar fi reușit să continue conversația într-un chip convingător, s-ar fi reîntors pe teren sigur.

— Nu-mi mai spune *micuțo,* spuse supărată, în caz contrar, până la urmă eu am să fiu cea care te omoară!

I se părea ca o glumă, reușise deci. Își întoarse prevăzătoare capul, să-l poată privi în față.

— Am spus și eu așa, bineînțeles, continuă ea, dar tu trebuie să înțelegi că intenția a fost serioasă. Unde rămăsesem? Spuneai că nu se poate trăi după o idee. Voi n-aveți energia necesară, nici tu, nici Walter!

— Mi-ai spus, și mă îngrozește, că aș fi pasiv. Dar există două feluri de a fi pasiv. Un pasivism pasiv, cel al lui Walter; și unul activ!

— Ce vrei să zici, un pasivism activ? întrebă Clarisse curioasă.

— Cel al unui prizonier care așteaptă prilejul să evadeze.

— Aiurea!, reacționă Clarisse. Scuze!

— Mă rog, răspunse el concesiv, poate.

Clarisse își ținea încă mâinile împreunate la spate și acum stătea cu picioarele depărtate, ca și cum ar fi fost încălțată cu cizme de călărie.

— Știi ce spune Nietzsche? Să vrei să știi ceva sigur e ca și cum ai vrea să umbli pe teren sigur, o lașitate. Trebuie să începi de undeva să acționezi în conformitate cu intențiile tale, nu numai să tot vorbești despre ele! Mă așteptam să faci la un moment dat ceva deosebit!

Reușise deodată să apuce un nasture de la jiletca lui și trăgea de el acum, cu fața ridicată spre el. Fără să vrea, el își așeză mâna peste a ei ca să-și salveze nasturele.

— M-am gândit de multă vreme la ceva, continuă ea șovăind: toată meschinăria și urâțenia nu provin în zilele noastre de la faptul că am comite ceva urât, ci pentru că lăsăm să se comită lucruri urâte. Urâțenia sporește în vid.

Ducându-și replica până la capăt, îl privi în ochi. Pe urmă continuă însufletită:

— Să lași să se întâmple ceva e de zece ori mai primejdios decât să faci tu însuți ceva! Înțelegi ce vreau să spun?

Se lupta cu ea însăși, întrebându-se dacă trebuie să încerce să descrie mai exact ce gândea. Continuă însă:

— Nu-i așa, tu mă înțelegi foarte bine, nu, dragul meu? Chiar dacă tot repeți că lucrurile trebuie lăsate să se desfășoare de la sine. Dar eu știu foarte bine ce înțelegi tu printr-o asemenea afirmație! Uneori chiar mă gândeam că tu ești Diavolul!

Cuvintele acestea din urmă îi scăpaseră Clarissei de pe buze, ca o șopârlă. Se sperie singură. La început se gândise doar la rugămintea lui Walter, care ar fi vrut un copil de la ea. Prietenul ei remarcă acum o luminiță tremurând în ochii ei, așa cum și-i ținea ridicați către el cu o expresie jinduitoare parcă. Dar pe fața ei, ridicată spre el, se revărsase o anumită expresie. Nu era ceva frumos, ci mai degrabă urât, emoționant. Cum ar fi fost sudoarea care să-i fi năpădit deodată chipul, înecându-i-l. Dar nu era deloc ceva fizic, trupesc, era pur imaginar. Se simțea contaminat împotriva voinței lui și împins într-o vagă absență a oricărui gând. Nu mai putea opune nici un fel de rezistență

reală acestor cuvinte nebunești ale ei și în cele din urmă o apucă pe Clarisse de mână, o așează pe canapea și luă loc alături de ea.

— Am să-ți spun atunci de ce nu fac eu nimic, începu el, apoi tăcu.

Clarisse, care în momentul când îi simțise atingerea revenise la starea ei de spirit obișnuită, îl îndemnă să vorbească mai departe.

— Nu se poate face nimic, pentru că – dar tu tot n-ai să înțelegi, începu el din nou și își scoase o țigară; acum era ocupat să o aprindă.

— Ei? îl ajută Clarisse. Ce vrei să spui?

Însă el tăcea acum. Atunci ea își petrecu brațul pe după spatele lui și-l scuturăca un băiețandru care dorea să arate cât de puternic era. În ce o privea, nu era nevoie să-i spui nimic, ajungea până și gestul prin care sugerai ceva ieșit din comun ca să-i pui în mișcare imaginația.

— Tu ești de-a dreptul malefic! strigă ea și încercă să-i producă durere.

În clipa aceea însă fură întrerupți în chip neplăcut de întoarcerea lui Walter.

83

Se întâmplă cam același lucru, sau: De ce nu se poate inventa istoria?

La urma urmei, ce ar fi putut Ulrich să-i spună Clarissei? Tăcuse pentru că ea stârnise în el o dorință ciudată de a pronunța cu glas tare numele lui Dumnezeu. Ar fi vrut să spună ceva de felul acesta: Dumnezeu nu înțelege lumea câtuși de puțin literal: ea este o metaforă, o analogie, o figură de stil, de care el trebuie să facă uz dintr-un motiv sau altul, firește întotdeauna în chip inadecvat; nu trebuie să-l credem textual, noi înșine trebuie să găsim rezolvarea ghicitorii ale cărei date ni le propune. Se întreba dacă Clarisse ar fi fost dispusă să ia lucrurile ca pe un joc de-a indienii sau de-a hoții și vardiștii? Sigur că ar fi fost dispusă. Dacă cineva făcea prima mișcare, ea i se alătura imediat, rămânea alături și se ținea la pândă, ca o lupoaică.

Însă mai fusese ceva care, cum se spune, îi stătea pe limbă; ceva în legătură cu problemele matematice care nu admit o soluție generală, ci doar soluții particulare, individuale, prin a căror combinare ne apropiem de soluția generală. Ar fi putut adăuga că el considera problema vieții omenești drept una dintre acestea. Ceea ce se numește o epocă – fără să știm prea bine dacă trebuie să înțelegem secole, milenii sau doar răstimpul dintre școală și momentul când ajungi bunic – acest flux amplu, nestăpânit de împrejurări, ar însemna atunci o succesiune haotică de încercări nesatisfăcătoare și, considerate individual, false, de a găsi soluția, din care, de-abia când omenirea avea să se priceapă să le combine, ar fi reieșit soluția corectă și definitivă.

În tramvai, în drum spre casă, trecea în revistă acele gânduri; mai erau câteva persoane care se întorceau cu tramvaiul în centrul orașului și prezența acestor oameni făcea să-i fie puțin rușine de asemenea gânduri. Se putea vedea, privindu-i, că se întorceau de la diferite treburi sau că porneau spre anumite distracții, se cunoștea după felul cum erau îmbrăcați de unde veneau sau ce aveau de gând. Își privi vecina de banchetă: era desigur soție, mamă, în vârstă de vreo patruzeci de ani, foarte probabil nevasta unui liber profesionist, din cercurile academice poate, având în poală un mic binoclu de operă. Așezat alături de ea, adâncit în gânduri, se simțea ca un băiețandru parcă; ca unul ce se îndeletnicea cu o joacă nu tocmai cuviincioasă.

Căci un gând care nu are un scop practic constituie desigur o ocupație nu tocmai cuvenită, nu tocmai plăcută; mai cu seamă gânduri din acelea, care fac pași uriași, parcă pe picioroange și nu ating pământul experienței decât cu tălpi mărunte, pot fi bănuite că ar avea o origine necurată. Pe vremuri se vorbea chiar de fugă de idei în asemenea cazuri, iar la vremea lui Schiller un om purtând în pieptul său asemenea întrebări exaltate ar fi fost foarte prețuit; astăzi, dimpotrivă, domină sentimentul că, în ce-i privește, ceva nu e în regulă, dacă nu cumva profesia și sursa de venituri nu se întâmplă să fie dependente de acest tip de gândire. Este evident că acum lucrurile sunt privite în mod diferit. Anumite probleme au fost scoase de la inimă. Pentru gândurile care-și luau zborul spre înălțimi s-a creat un fel de fermă de păsări denumită filozofie, teologie sau literatură, acolo se înmulțesc în felul lor tot mai mult, ceea ce este bine, căci în fața unei asemenea proliferări nimeni nu trebuie să-și reproșeze că nu se mai poate ocupa personal de ele. Cu respectul său față de competență și specializare, Ulrich se hotărâse de fapt să nu mai obiecteze în nici un fel în fața unei asemenea diviziuni a muncii. Însă își mai permitea totuși să gândească pentru sine, deși nu era filozof de profesie și în momentul de față își spunea că în felul acela evoluția înspre un stat organizat după principiul stupului de albine părea certă. Regina avea să-și depună ouăle, trântorii aveau să ducă o viață închinată voluptății și plăcerilor minții, iar specialiștii aveau să muncească. Poate fi concepută și o umanitate de acest fel; s-ar putea chiar ca realizările să sporească în ansamblul lor. Astăzi fiecare om are, într-un anumit sens, întreaga omenire în el însuși, însă e limpede că s-a ajuns prea departe, ceea ce acum nu se mai justifică; astfel încât umanismul și disciplinele umaniste se vădesc a fi o pură înșelătorie. Pentru rezultate s-ar putea ajunge la noi aranjamente în diviziunea muncii, astfel încât într-unul din grupurile acestea specializate de lucrători să se petreacă o sinteză spirituală. Căci fără suflet, fără intelect…? Ulrich ar fi vrut să spună că o astfel de privațiune nu l-ar fi bucurat. Însă aici era la mijloc din partea lui, firește, o prejudecată. Nu poți să știi ce anume contează mai mult. Își

îndreptă trupul pe banchetă și-și privi chipul în geamul de alături, ca să-și schimbe gândurile. Însă acum, după un timp, capul începu să-i plutească în sticla fluidă a geamului cu un fel de insistență ciudată, undeva la mijloc, între exterior și interior, și imaginea de acolo părea că aspiră la o completare.

Se purta într-adevăr un război pe undeva prin Balcani, sau nu? O intervenție se produsese într-adevăr; dar nu știa precis dacă era sau nu război. Omenirea era tulburată de atât de multe lucruri. Recordul zborului la mare altitudine fusese din nou doborât; ceva de care puteai să fii mândru. Dacă nu se înșela, acum fusese stabilit la 3700 de metri, iar omul cu pricina se numea Jouhoux. Un boxer negru îl învinsese pe campionul alb și câștigase titlul de campion mondial; acesta se numea Johnson. Președintele Franței plecase în vizită în Rusia; se vorbea de o primejdie care amenința pacea mondială. Un tenor de curând descoperit câștiga în America de Sud niște sume cum nu se mai pomeniseră nici în America de Nord. Un groaznic cutremur de pământ lovise Japonia; sărmanii japonezi. Într-un cuvânt, se întâmplau multe, era o epocă agitată, la sfârșitul anului 1913 și începutul anului 1914. Dar și vremurile cu doi sau cinci ani în urmă fuseseră agitate, fiecare zi își avusese emoțiile ei, și cu toate acestea nu ne mai aducem aminte decât estompat sau deloc ce anume s-a petrecut. Se putea spune succint: Noul remediu al sifilisului realiza…; cercetările în domeniul metabolismului plantelor fuseseră…; cucerirea Polului Sud părea…; experimentele profesorului Steinach stârneau…; în felul acesta, bine peste jumătate din amănunte puteau fi suprimate, și nu s-ar fi observat vreo deosebire. Ce ciudată chestiune mai e și istoria! Se putea stabili cu certitudine despre un anumit eveniment că se consacrase în istorie sau că în mod cert avea să se consacre, dar dacă evenimentul respectiv se petrecuse, sau nu, nu putea fi sigur. Căci în acest complex al lui „a se petrece“ intră în orice caz faptul ca acel eveniment să se petreacă într-un anumit an, și nu în alt an sau deloc; de asemenea, faptul ca *acel ceva* să se fi petrecut, și nu, până la urmă, ceva asemănător sau altele asemenea. Tocmai această aserțiune este imposibilă cu privire la istorie, în afară de cazul că a scris-o el însuși, chiar în timpul când se întâmplă, așa cum fac ziarele, sau e vorba de chestiuni profesionale sau de afaceri, căci e firește important să se știe în câți ani ajungi să ai dreptul la pensie sau când poți intra în posesia unei sume de bani sau o vei fi cheltuit, și în asemenea contexte chiar și războaiele pot deveni chestiuni memorabile. Istoria noastră pare nesigură și confuză, dacă o privești de aproape, cum ar fi o mlaștină nu tocmai stabilă, și până la urmă partea ciudată e că există totuși un drumeag care o traversează, iar acesta este chiar „drumul istoriei“, despre care nimeni nu știe pe unde a apărut. Această situație de a constitui-materia-istoriei era ceva care-l indigna pe Ulrich. Cutia iluminată, legănătoare, în care se afla el acum călătorind

spre oraș i se părea o mașină în care câteva sute de kilograme de omenire sunt scuturate, pentru a plăsmui din ea ceea ce se cheamă viitorul. Cu o sută de ani în urmă, oameni ca aceștia, cu chipuri asemănătoare, au stat într-o diligență, iar peste o sută de ani, Dumnezeu știe ce va mai fi cu ei, dar vor sta ca oameni noi în noile vehicule ale istoriei – simțind astfel, el se revolta împotriva acceptării neputincioase a schimbărilor și condițiilor date, împotriva contemporaneității neputincioase și neajutorate, împotriva înșiruirii acesteia, haotic supuse și la drept vorbind nedemne de statutul de om, de-a lungul secolelor – ca și cum s-ar fi răzvrătit deodată împotriva pălăriei, e adevărat de o formă destul de stranie, pe care și-o așezase pe cap.

Sub imperiul unui impuls de moment, se ridică și făcu restul drumului spre casă pe jos. În receptacolul acesta uriaș de oameni care era orașul, în care se găsea, senzația de indispoziție se liniști, făcând loc unui fel de seninătate. Micuța Clarisse avusese o idee de-a dreptul stranie atunci când se gândise la un An al activității intelectuale. Își concentră atenția asupra acelui punct. De fapt, de ce ar fi fost lipsit de sens? De altfel, la fel de bine te-ai fi putut întreba de ce acțiunea patriotică a Diotimei era lipsită de sens.

Răspunsul numărul unu: pentru că istoria universală se creează aidoma tuturor celorlalte istorii. Autorilor nu le trece nimic nou prin cap, ci scriu fiecare inspirându-se după cel dinaintea lui. Acesta este motivul pentru care politicienii studiază istoria, în locul biologiei sau altor lucruri asemănătoare. Atât în ce privește autorii.

Răspunsul numărul doi: în cea mai mare parte însă istoria se creează fără contribuția autorilor. Ea nu evoluează pornind dinspre vreun centru, ci dinspre periferie. Cauzele sunt insignifiante. Probabil că nici n-a durat pe cât se credea de mult pentru a face din omul gotic sau din grecul antic omul civilizației moderne. Căci, ființa omenească este în egală măsură capabilă de canibalism și de *Critica rațiunii pure*; le poate produce pe amândouă cu aceeași convingere și cu aceleași însușiri, în funcție de circumstanțe, și, în oricare din cazuri, deosebirilor foarte mari pe planul lumii exterioare le corespund niște foarte mici deosebiri interne.

Digresiunea numărul unu: Ulrich își aducea aminte de o experiență similară din perioada serviciului său militar. Escadronul înaintează călare în șiruri de câte doi și exersează „Transmiterea ordinului“, adică un ordin rostit cu glas scăzut se trece mai departe din om în om; dacă în frunte ordinul a fost „Sergentul major să iasă în capul coloanei“, în ultimele rânduri se ajunge la „Opt soldați vor fi împușcați imediat“, sau ceva similar. Într-un mod asemănător se creează istoria universală.

Răspunsul numărul trei: Dacă am transfera o generație de europeni din zilele noastre, la vârsta celei mai fragede copilării, în Egiptul anului 5000

înainte de Cristos și i-am abandona acolo, istoria universală ar începe încă o dată cu anul 5000, repetându-se o vreme, iar apoi, din motive pe care nimeni nu le poate intui, va începe să devieze treptat.

Digresiunea numărul doi: legea istoriei universale – îi trecu lui prin minte acum – nu e nimic altceva decât principiul fundamental de guvernare a vechii Kakanii, și anume „târâtul zilelor". Kakania era un stat nemaipomenit de înțelept.

Digresiunea numărul trei sau răspunsul numărul patru? Cursul istoriei nu este deci cel al unei bile de biliard care, odată lovită, străbate un anumit traseu, ci seamănă cu mișcarea norilor, seamănă cu parcursul unuia care se plimbă alene pe străzi, care se lasă abătut din cale aici de o umbră, dincolo de un grup de oameni sau de nealinierea mai stranie a fațadelor caselor și în cele din urmă ajunge într-un loc pe care nici nu l-a cunoscut vreodată și unde nici n-a vrut să ajungă. Inerent în mersul înainte al istoriei universale este un anumit element de abatere de la drum. Prezentul este totdeauna ca ultima casă dintr-un oraș, care într-un fel nu mai face parte întru totul din zona construită a orașului. Fiecare generație se miră, cine sunt eu și ce au fost predecesorii mei? Ar trebui mai degrabă să se întrebe unde sunt eu, și să presupună că predecesorii nu fuseseră altfel, ci doar altundeva; ar reprezenta un câștig – chibzui el.

Își numerotase răspunsurile și digresiunile până în acel punct, în vreme ce privea când câte o față alunecându-i pe alături, când vitrina vreunei prăvălii, pentru a nu lăsa gândurile să pună cu totul stăpânire pe sine; însă acum se abătuse totuși puțin din drum și trebui să se oprească o clipă să-și dea seama unde se afla și să-și găsească drumul mai departe spre casă. Înainte de a porni iarăși, făcu un efort să-și reformuleze întrebarea cu precizie. Micuța, nebuna Clarisse avusese așadar dreptate întru totul, trebuia făcută istoria, trebuia inventată, chiar dacă el o contrazisese când stătuseră de vorbă; dar, de ce nu se proceda astfel? În clipa aceea nu-i veni în minte altceva în loc de răspuns decât persoana directorului Fischel de la Banca Lloyd, prietenul său Leo Fischel, cu care în anii din urmă discutase din când în când, așezați vara pe terasa vreunei cafenele; căci Fischel i-ar fi răspuns în felul lui în clipa aceea, dacă ar fi purtat împreună această discuție în loc să fi monologat astfel: „De nu aș avea altceva decât grijile dumitale!" Ulrich îi era recunoscător pentru răspunsul înviorător pe care i l-ar fi dat celălalt. „Dragul meu Fischel", îi răspunse pe dată în gând, „nu e atât de simplu. Spun *istorie,* dar, dacă mai ții minte, mă gândesc la viața noastră. De altfel, am recunoscut încă de la început că e chiar indecent când vin să te întreb: de ce nu face omul istorie, adică de ce abordează activ istoria ca un animal doar când e rănit, când are focul pe urmele lui, de ce, pe scurt, el face istoria numai în cazuri extreme?

De asemenea, de ce are o conotație de prost gust întrebarea aceasta? Ce avem noi împotrivă, deși nu înseamnă altceva decât că omul n-ar trebui să lase viața să se scurgă de la sine pur și simplu, așa cum face dacă o lași de capul ei?“

„Dar, se știe“, i-ar fi răspuns directorul Fischel, „cum se întâmplă. Ar trebui să fim recunoscători că politicienii și clerul și domnii cei mari, care n-au nimic de făcut, și toți ceilalți care se învârtesc de colo până colo cu câte o idee fixă în cap, nu se apucă să tulbure viața de zi cu zi. În plus, mai e și cultura. Măcar dacă n-ar mai fi astăzi atât de mulți oameni necultivați!“ Directorul Fischel are desigur dreptate. Ar trebui să fii mulțumit dacă te pricepi cât trebuie la titluri de rentă și hârtii de valoare și dacă alții nu-și fac de lucru prea mult în istorie doar pentru că își închipuie că se pricep la cursul evenimentelor. N-am putea, Doamne ferește, să trăim fără idei, însă necesar este un anumit echilibru între ele, o așa-numită *balance of power*, o pace armată între idei, ca nici una din părți să nu poată determina să se întâmple ceva semnificativ. Sedativul lui Fischel era de fapt cultura. Acesta este sentimentul fundamental al civilizației. Cu toate acestea, iată că există și sentimentul contrar, afirmându-se tot mai activ, și anume că epoca istoriei eroico-politice, cea care e alcătuită de întâmplare și campionii acesteia, este în parte depășită și trebuie înlocuită cu o soluție planificată, în care să-și joace rolul toți cei pe care îi afectează.

Însă aici, Anul Ulrich luă sfârșit prin faptul că Ulrich ajunse între timp acasă.

84

Se afirmă că până și viața obișnuită este de natură utopică

Găsi acasă teancul obișnuit de documente pe care i le trimitea contele Leinsdorf. Un industriaș anunțase inițierea unui premiu de o valoare neobișnuit de mare pentru cea mai bună realizare în domeniului pregătirii militare a tineretului civil. Curtea arhiepiscopală diecezană luase poziție în legătură cu propunerea fondării unui mare orfelinat, arătând că se simțea nevoită să-și exprime rezervele în ce privește amestecurile interconfesionale. Comitetul pentru culte și educație relata despre succesele propunerii definitive, provizoriu formulate, cu privire la ridicarea unui mare monument în cinstea împăratului pacifist și a popoarelor austriece în apropierea palatului; după stabilirea contactelor cuvenite cu Ministerul Cezaro-Crăiesc pentru Culte și Educație și consultările cu principalele asociații de artiști și uniuni ale inginerilor și arhitecților, rezultaseră divergențe de opinie de asemenea proporții, încât comitetul se vedea pus în situația să anunțe, fără a

impieta asupra cererilor și sugestiilor care s-ar fi putut ivi mai târziu, și în eventualitatea unui acord din partea comitetului central, un concurs pentru cea mai bună idee în vederea ridicării unui monument, în așteptarea deciziei dacă un asemenea monument va fi ridicat, sau nu. Cancelaria imperială, după ce studiase propunerile care-i fuseseră remise cu trei săptămâni înainte spre studiu, înapoia acum comitetului central sus-menționatele documente și arăta că nu era în măsură să comunice pentru moment exprimarea vreunei opinii a binevoitorului suveran, dar considera de dorit ca în aceste puncte să se permită opiniei publice să-și contureze un punct de vedere în legătură cu aceste sugestii. Ministerul Cezaro-Crăiesc pentru Culte și Educație comunica, cu referire la petiția numărul cutare, că nu era în măsură să recomande promovarea specială a sistemului de stenografie Öhl; asociația „Litere-în-trăsături-bine-definite“ pentru sprijinirea sănătății mintale publice își anunța constituirea și solicita o subvenție.

Se continua în felul acesta. Ulrich împinse la o parte pachetul cu știri din lumea reală și rămase un timp pe gânduri. Deodată se ridică, ceru să-i fie aduse pălăria și paltonul și anunță că va reveni acasă într-o oră, o oră și jumătate. Opri o trăsură și se reîntoarse la Clarisse.

Se făcuse întuneric, din casă cădea în stradă lumina doar de la o singură fereastră, urmele pașilor înghețaseră în zăpadă, în care ți se împiedicau propriii pași, poarta era încuiată, iar vizitatorul de acum nu era așteptat, astfel că strigătele, bătăile, bătutul din palme rămaseră mult timp fără ecou. Când Ulrich se află în sfârșit în cameră, i se păru că nu mai era încăperea pe care o părăsise adineaori, ci o lume străină, uimită, cuprinzând o masă așternută pentru o cină simplă pe care să și-o împărtășească două ființe, scaune, pe care, pe fiecare, era câte ceva care se instalase acolo ca acasă, și pereți care păreau să se deschidă în fața intrusului doar după o oarecare rezistență.

Clarisse purta un halat simplu de lână și râdea. Walter, care-i dăduse drumul să intre vizitatorului întârziat, clipea acum des și era preocupat să pună la loc în sertarul mesei cheia de la intrarea principală. Ulrich spuse fără ocolișuri:

— M-am întors pentru că i-am rămas dator un răspuns Clarissei.

Reluă firul discuției din punctul unde fuseseră întrerupți de sosirea lui Walter. După o vreme, camera, casa, sentimentul timpului dispăruseră toate și cuvintele pe care le spunea el pluteau undeva, pe deasupra spațiului albăstrui, prinse într-o plasă de stele. Ulrich dezvolta acum programul după care ar fi urmat să fie trăită istoria ideilor în locul istoriei universale. Deosebirea, spuse el întâi, ar fi constat la început mai puțin în ceea ce s-ar fi întâmplat, cât în înțelesul care li se dădea întâmplărilor, în intenția care li se recunoștea, în sistemul în care era cuprinsă fiecare din întâmplări, luată în parte. Sistemul actual este cel al realității și seamănă cu o piesă de teatru proastă. Nu se vorbește degeaba despre „marele teatru al lumii“, căci în viață apar mereu

aceleași roluri, complicații, subiecte. Oamenii iubesc pentru că există iubirea și o fac în felul în care se face iubirea; omul e mândru precum indianul, spaniolul, fecioara sau leul; omul săvârșește chiar asasinate în nouăzeci dintr-o sută de cazuri numai pentru că un asemenea gest este socotit tragic și superb. Mai mult, politicienii de succes, care dau formă realității, au, cu câteva excepții notabile, foarte multe în comun cu literatorii care scriu piesele de succes la public; evenimentele vioaie pe care le creează ei devin plictisitoare prin lipsă de spirit și de noutate, și tocmai de aceea ne aduc în starea de somnolență și de pasivitate în care lăsăm să se petreacă orice schimbare. Astfel privită, istoria ia ființă din rutina ideilor și din indiferența ideilor, iar realitatea se întrupează mai ales din faptul că nu se mai face nimic de dragul ideilor. Am putea rezuma spunând, arăta el, că ne pasă în mai mică măsură de ceea ce se întâmplă și în prea mare măsură, cui anume, unde și când se întâmplă ceva, astfel că pentru noi nu prezintă importanță spiritul evenimentelor, ci felul în care se succedă ca în trama unei piese de teatru, nu apariția unor noi conținuturi de viață care să devină accesibile, ci distribuția conținuturilor deja existente, adică întocmai cum se apreciază deosebirea dintre o piesă de teatru bună și una doar de succes. Rezultă că se recomandă contrariul, și anume că trebuie întâi să renunțăm la atitudinea de a dori cu nesaț experiența personală. Acestea ar trebui considerate mai puțin ca fiind personale și importante, ci mai degrabă ca fiind de ordin general și abstract sau ca fiind atât de independente de persoana proprie, ca și cum ar fi ceva pictat sau cântat. N-ar trebui să le dăm acea întorsătură către noi înșine, ci ar trebui lăsate să se îndrepte în sus sau înspre exterior. Iar dacă această soluție ar fi valabilă pe plan personal, ar trebui să întreprindem ceva și pe plan colectiv, ce anume Ulrich n-ar fi putut descrie prea bine, dar ceva care, spunea el, ar semăna cu tescuirea strugurilor, depozitarea vinului, cu maturizarea în densitate a sucurilor intelectuale, fără de care individul, firește, n-ar fi putut să se simtă decât neputincios și părăsit în voia propriilor lui resurse. În vreme ce vorbea, își aminti de clipa în care-i spusese Diotimei că realitatea ar fi trebuit abolită.

Se înțelege de la sine că Walter începu prin a declara că toate constituiau o aserțiune cât se poate de banală. Ca și cum întreaga lume, literatura, arta, știința, religia n-ar fi fost oricum o „tescuire și o depozitare în pivniță!“ Ca și cum vreun om cu adevărat cultivat ar fi contestat valoarea ideilor sau n-ar fi respectat spiritul, frumusețea și binele! Ca și cum educația și cultura ar fi fost altceva decât o inițiere într-un sistem spiritual!

Ulrich își clarifică spusele, subliniind că educația și cultura constituiau doar o inițiere în ceea ce se întâmpla să fie actual și prevalent la un moment dat, fiind create la întâmplare, de unde decurge că pentru a dobândi intelectualitate și spiritualitate, în primul rând era necesar să fii convins că până

atunci nu deținei nici una, nici alta! El descria această atitudine ca fiind deschisă, poetic creatoare și moral experimentală pe o scară largă.

Acum Walter declară că el considera afirmația ca imposibilă.

— Ce atractiv prezinți tu lucrurile, spuse el, ca și cum în primul rând am mai avea opțiunea fie să trăim ideile, fie să ne trăim viața! Dar poate cunoști vorba poetului, „Nu sunt o carte prea subtil elaborată, sunt doar un om contradictoriu?“ De ce nu te încumeți un pas mai departe? De ce nu ceri ca de dragul ideilor noastre să ne abolim pântecele? Eu însă îți răspund: „Omul este făurit din același lut!“ Faptul că ne întindem și ne tragem îndărăt brațul, că nu știm dacă ne vom întoarce spre dreapta sau spre stânga, că suntem alcătuiți din obișnuințe, prejudecăți și din țărână, și cu toate acestea ne continuăm drumul după puterile noastre; tocmai toate laolaltă fac oameni din noi! Ajunge ca ceea ce spui să fie măsurat, cât de cât, cu realitatea, iar atunci totul se dovedește a fi, în cel mai bun caz, literatură!

Ulrich se declară de acord:

— Dacă accepți să includ aici toate celelalte arte, doctrinele despre arta de a trăi, religiile și așa mai departe, voi afirma ceva asemănător, și anume că existența noastră ar trebui să consiste exclusiv din literatură!

— Da? Tu spui că bunătatea Mântuitorului sau viața lui Napoleon ar fi literatură? strigă Walter.

Dar, de îndată îi veni o idee mai bună și se întoarse spre prietenul său cu aplombul pe care ți-l conferă conștiința faptului că deții un atu, și spuse:

— Tu te înscrii printre cei care consideră că înțelesul legumelor proaspete constă în faptul de a deveni cutii de conserve cu legume!

— Ai, desigur, dreptate. Ai putea să mai spui și că eu aș fi dintre cei care nu vor să-și gătească mâncarea decât cu sare, recunoscu Ulrich calm. Acum nu mai era dispus să continue discuția.

Însă, în acest punct se amestecă și Clarisse, întorcându-se către Walter.

— Nu știu de ce-l contrazici! Nu spuneai de fiecare dată când ni se întâmpla ceva special: ar trebui să reprezentăm această scenă în fața unui public, ca să vadă și ceilalți și să înțeleagă! La drept vorbind, așa ceva ar trebui pus pe note! se îndreptă ea, aprobatoare, spre Ulrich. Ar trebui să ne cântăm pe noi înșine!

Se ridicase în picioare și pătrunse în interiorul cercului mic pe care-l formau scaunele așezate laolaltă. Postura ei, felul cum își ținea trupul în clipa aceea era o întruchipare puțin cam stângace a dorințelor ei, ca și cum ar fi fost pe punctul să danseze; Ulrich, care era sensibil la asemenea exhibare lipsită de gust a emoțiilor, își aminti în clipa aceea că cei mai mulți dintre oameni, sau, ca să spunem lucrurilor pe nume, oamenii mediocri, ale căror minți erau stimulate, fără a putea crea ceva, nutreau dorința aceasta de a se da în spectacol, de a interpreta propriul lor rol. Sunt de fapt tocmai cei cărora li se

întâmplă atât de ușor „ceva de nedescris“, cu adevărat o deviză pentru ei și constituind fondul cețos, pe care apare nelămurit, proiectat supradimensionat ceea ce ei exprimă, astfel că nu ajung niciodată să recunoască adevărata lor valoare. Pentru a pune capăt discuției, spuse:

— Nu e ceea ce am vrut să spun; dar Clarisse are dreptate: teatrul dovedește că există stări de experiență personală care pot fi făcute să slujească unui scop impersonal, unui complex de înțelesuri și imagini transcendente față de persoana care le experimentează.

— Îl înțeleg pe Ulrich foarte bine! interveni Clarisse din nou. Nu-mi amintesc ca ceva să-mi fi făcut o bucurie deosebită numai pentru că mi s-a întâmplat mie personal; important era că s-a întâmplat! Muzica, de exemplu, nu vrei s-o „ai“, se întoarse acum spre soțul ei, nu te face cu nimic mai fericit decât prin faptul că există. Ne resorbim experiențele și concomitent le extindem dincolo de noi, am vrea să ajungem la noi înșine, dar nu cu meschinărie!

Walter își strângea tâmplele între palme; de dragul Clarissei însă încercă să formuleze un argument suplimentar. Se străduia să-și lase cuvintele să-i izvorască de pe buze ca o rază liniștită și rece.

— Dacă tu plasezi valoarea unei atitudini doar în iradierea unei energii spirituale, se îndreptă el acum spre Ulrich, aș vrea să te întreb: așa ceva ar fi posibil doar într-o viață care să nu aibă nici un alt țel decât generarea energiei și forței intelectuale?

— Este viața la care susțin că aspiră toate societățile existente! îi răspunse acesta.

— Într-o astfel de stare, oamenii ar trăi deci potrivit cu marile sentimente și idei, în conformitate cu sistemele de filozofie și cu romanele? continuă Walter. Te întreb, atunci: ar trăi ei în așa fel încât să creeze mari filozofii și o mare poezie, sau în așa fel încât viața lor să fie de-a dreptul filozofie și poezie în trup și în suflet? Nu mă îndoiesc deloc că știu ce-ai să-mi răspunzi, căci prima alternativă n-ar fi nimic altceva decât ceea ce se înțelege astăzi sub denumirea de stat civilizat; dar întrucât tu te gândești la cea de-a doua alternativă, treci complet cu vederea că acolo filozofia și poezia ar fi cu totul superflue. Ca să nu mai vorbim de faptul că nimeni nu e în stare să-și închipuie viața trăită după modelul artei, sau oricum ai vrea să-i spui; ceea ce nu reprezintă tocmai sfârșitul artei?

Termină astfel jucându-și atuul cu emfază, ca s-o impresioneze pe Clarisse.

Avu într-adevăr efect. Până și lui Ulrich îi trebui timp să compună un răspuns. Însă apoi râse și întrebă:

— Tu nu știi că orice viață desăvârșită ar însemna sfârșitul artei? Mi se pare că tu însuți ești pe cale de a termina cu arta de dragul desăvârșirii propriei tale vieți?

Nu vorbise cu răutate, dar Clarisse deveni brusc atentă.

Ulrich continuă:

— Fiecare carte cu adevărat mare respiră acest spirit, cel care e plin de iubire față de soarta oamenilor însinguraţi, pentru că ei nu suportă formele pe care societatea vrea să le impună. Faptul îi constrânge să ia decizii care nu se lasă decise; nu mai rămâne decât posibilitatea de a reproduce ceea ce înseamnă viaţa lor.

Extrage înţelesul din toate poeziile şi vei obţine o negare, nu totală, desigur, dar o serie nesfârşită de exemple individuale care se bazează pe experienţă şi neagă toate regulile, principiile şi normele valabile pe care se întemeiază societatea; aceeaşi societate care ţine atât de mult la aceste opere poetice! În cele din urmă un poem cu întreaga lui taină ia înţelesul lumii, aşa cum este legat de mii de cuvinte obişnuite şi atârnă de ele, îl taie de orice legături şi-l preschimbă într-un balon care-şi ia zborul undeva departe. Dacă, aşa cum se obişnuieşte, numeşti această stare frumuseţe, atunci frumuseţea ar trebui să fie o răsturnare nespus de violentă şi mai feroce decât a fost vreodată vreo revoluţie politică!

Walter se făcuse atât de livid încât i se decoloraseră până şi buzele. Concepţia despre artă ca negare a vieţii, ca ceva în contradicţie cu viaţa, era un lucru pe care îl detesta. Din punctul lui de vedere, aceasta însemna boemă, rămăşiţa unei dorinţe învechite de a irita lumea „convenţională". Remarcase ironia afirmaţiei că într-o lume desăvârşită nu mai putea exista arta, pentru că acolo ea ar fi fost superfluă; încă nu auzise întrebarea neverbalizată din cuvintele prietenului său. Căci Ulrich însuşi îşi dădea limpede seama cât era de unilateral ceea ce spusese el. Ar fi putut susţine la fel de bine contrariul când afirmase că arta ar fi o negare, căci arta este iubire; întrucât iubind, înfrumuseţează, şi poate că nu există în întreaga lume nici un alt mijloc de a face un lucru sau o fiinţă frumoase decât iubindu-le. Doar pentru că iubirea noastră este făcută, cum s-ar spune, din fragmente, frumuseţea constă din intensificări şi contraste. Nu există decât oceanul iubirii în care conceptul de perfecţiune, care a încetat să fie susceptibilă de intensificare, se contopeşte cu conceptul de frumuseţe, care se întemeiază pe putinţa de intensificare! Încă odată gândurile lui Ulrich ajunseseră până la fruntariile „împărăţiei cerurilor" şi se opriră acolo fără voie. Între timp, Walter îşi adunase gândurile şi după ce respinsese iniţial, ca fiind banală, propunerea prietenului său că oamenii ar fi trebuit să trăiască mai mult sau mai puţin aşa cum citeau, şi apoi că ar fi fost imposibil de realizat, se apucă acum să dovedească că ea ar fi fost vicioasă şi vulgară.

— Dacă ar exista vreun om, începu el pe acelaşi ton manierist, reţinut ca mai înainte, care să accepte propunerea ta ca fundament al vieţii proprii, ar trebui – ca să nu mai amintim de toate celelalte implicaţii imposibile – să accepte cam tot ceea ce porneşte de la o idee frumoasă; la drept vorbind, tot

ceea ce cuprinde în sine posibilitatea ca atare. Ar însemna, firește, decadența universală, dar întrucât aspectul acesta îți este probabil indiferent – sau poate că te gândești la acele dispoziții vagi și generale despre care n-ai dat amănunte – m-aș mulțumi să-ți cer informații despre consecințele de ordin personal. Mie mi se pare că n-ar fi cu putință altfel decât ca un asemenea om, în toate cazurile în care se întâmplă să nu fie el însuși poetul creator al vieții sale, să se afle într-o situație inferioară față de cea a unui animal; dacă nu i-ar mai veni nici o idee, nici n-ar mai putea lua vreo decizie, ar rămâne pur și simplu mare parte din viață pradă instinctelor, toanelor, pulsiunilor obișnuite, care bântuie umanitatea, pe scurt, ar rămâne pradă elementelor total impersonale care intră în componența unei ființe omenești, și atâta vreme cât ar dura obstrucția aceasta a sistemului său superior de conducere, ar lăsa să se întâmple cu el ceea ce, ca să zicem așa, s-ar întâmpla să se întâmple cu el!?

— Ar trebui atunci să refuze să mai facă ceva! răspunse Clarisse în locul lui Ulrich. Acesta este pasivismul activ de care ar trebui să fim capabili în anumite împrejurări!

Walter nu izbuti să se recompună și să-și ridice ochii spre ea. Capacității de a refuza îi revenea, incontestabil, un rol important în relațiile dintre ei; Clarisse, de exemplu, în cămașa lungă de noapte, acoperindu-și picioarele, asemenea unui înger miniatural, sărind în picioare în pat și declamând cu dinții strălucitori o improvizație în maniera lui Nietzsche. „Ca un fir de plumb îmi arunc eu întrebarea în sufletul tău! Tu îți dorești copil și căsnicie, dar eu te întreb: Ești bărbatul care să-și dorească un copil?! Ești tu stăpân peste virtuțile tale? Sau vorbesc din tine animalul și necesitățile josnice, firești…!?“; în semiîntunericul dormitorului fusese o scenă dureroasă, în vreme ce Walter se străduise zadarnic să o facă să se întindă între perne, iar acum avea să mai dispună pentru viitor de o nouă formulă: pasivismul activ, de care să fii capabil în anumite împrejurări. Sugera chiar opiniile omului fără însușiri; ajunsese să-i facă lui confidențe? El era cel care o încuraja în excentricitățile ei? Întrebările acestea se zvârcoleau ca niște viermi în pieptul lui Walter, încât aproape că i se făcu rău. Era acum cenușiu la față și din chipul său pierise orice încordare, astfel încât fața i se ridase fără vlagă.

Ulrich observă și-l întrebă îngrijorat dacă nu se simțea bine?

Cu efort Walter îi răspunse că nu avea nimic și adăugă surâzând forțat că Ulrich putea să continue liniștit să debiteze prostii.

— Ei bine, admise Ulrich indulgent, la urma urmei nu greșești prea tare. Dar prea des suntem toleranți față de acțiunile care ne dăunează nouă înșine, dacă adversarul nostru le înfăptuiește într-un mod elegant; valoarea performanței intră în concurență cu valoarea daunelor pe care ni le produce. De asemenea, adeseori avem câte o idee conform căreia acționăm un timp, dar curând îi iau locul obișnuința, inerția, egoismul, perfidia, pentru că nu se

poate altfel. Așadar, eu am descris o situație imposibil de finalizat, dar să recunoaștem: este vorba întru totul de situația existentă, în care trăim.

Walter se liniștise din nou.

— Dacă reversibilizăm adevărul, putem oricând afirma ceva pe cât de adevărat, pe atât de neadevărat, spuse el blând, fără să ascundă faptul că nu mai dorea continuarea controversei. Exact genul tău, susții că ceva este imposibil, dar real.

Clarisse însă își freca acum nasul.

— Eu găsesc totuși că e foarte important, spuse ea, faptul că în noi toți există ceva imposibil. Explică multe. Ascultându-vă aveam senzația că, dacă cineva ar putea să ne taie în două, toată viața noastră ar arăta poate ca un inel, un rotund, care înconjoară, închide ceva.

Își scosese cu o clipă înainte verigheta din deget și privea acum prin cercul ei spre peretele luminat de lampă din față.

— Vreau să spun, în centrul său nu se află nimic, și totuși, acest fapt în sine pare atât de important. Nici chiar Ulrich nu poate să exprime această stare de fapt de la prima încercare, după cum ar trebui!

Astfel discuția luă sfârșit, din nefericire făcându-l să sufere pe Walter.

85

Eforturile generalului Stumm de a face ordine în lumea intelectuală a civililor

Ulrich lipsise poate cu vreo oră mai mult decât anunțase la plecare și când ajunse acasă află că venise un ofițer care-l aștepta de ceva vreme. Spre surprinderea lui îl găsi sus pe generalul Stumm, care-l salută în vechiul spirit camaraderesc de pe vremea milităriei lor comune.

— Amice, îi strigă, ridicându-se când apăru Ulrich, trebuie să mă ierți că te deranjez atât de târziu, dar n-am putut scăpa mai devreme de la serviciu, și stau deja de două ceasuri printre cărțile astea ale dumitale, ai o grămadă, ceva de speriat, pe cuvântul meu!

Reieși, după un oarecare schimb de politețuri, că Stumm fusese adus aici de o problemă urgentă. Se așezase acum, ca un om de lume, picior peste picior, ceea ce, la statura lui, îl costa totuși un mic efort, își întinse brațul cu mâna micuță, și explică:

— Urgentă? Eu le spun totdeauna băieților când vin la mine cu câte o hârtie urgentă: urgent nu e nimic pe lume decât drumul spre un anumit separeu. Dar, serios vorbind, problema care mă aduce acuma la dumneata e nespus de importantă. Ți-am mai spus că eu consider casa verișoarei dumitale ca un prilej deosebit pentru mine de a cunoaște cele mai însemnate probleme

civile din lume. În fond și la urma urmei, aici e ceva care depășește sfera militară și pot să te încredințez că îmi impune colosal de mult. Dar, pe de altă parte, nici noi, militarii, chiar dacă vom fi având părțile noastre slabe, nu suntem nici pe departe atât de proști pe cât se crede în general. Sper că ai să-mi dai dreptate că atunci când facem ceva, procedăm cu temeinicie. Recunoști, nu-i așa? Întocmai cum m-am așteptat din partea dumitale, atunci pot să-ți vorbesc foarte deschis și să-ți mărturisesc că mi se face rușine de mintea noastră de militari. Rușine, am spus! Eu sunt astăzi, alături de episcopul militar, poate, omul din armată care are cel mai mult de-a face cu latura spirituală și intelectuală. Dar, pot să-ți spun, dacă ne uităm îndeaproape, mintea noastră militară, ageră precum este, se înfățișează mai degrabă ca apelul de dimineață al trupei. Sper că mai ții minte cum e raportul de dimineață? Ofițerul de serviciu, nu-i așa, prezintă la raport: sunt prezenți atâția oameni și atâți cai, atâți oameni și cai nu sunt, sunt bolnavi sau ceva, ulanul Leitomischl e absent la apel și așa mai departe. Dar de ce anume sunt atâți oameni și cai prezenți sau sunt bolnavi și așa mai departe nu se raportează. Este tocmai ceea ce ar trebui totdeauna să se știe când ajungi să ai de-a face cu o administrație civilă. Vorbirea soldatului este succintă, simplă și la obiect, dar eu merg deseori la ședințe cu domnii din ministerele civile, iar aceștia mă întreabă la fiecare propunere: de ce e astfel, și se referă la considerații și implicații de ordin superior. Așa că eu – și te rog să rămână între noi! – i-am propus șefului meu, Excelența Sa generalul Frost von Aufbruch, sau mai bine zis, aș dori să constituie o surpriză pentru el, să mă folosesc de prilejul vizitelor la vara dumitale, ca să pătrund mai bine toate considerațiile și implicațiile acestea de ordin superior, să înțeleg cum se prezintă lucrurile și, ca să zic așa, fără să mă laud, să le atrag și să le folosesc pentru câștigul minții noastre militare. La urma urmei, noi avem în armată doctori, veterinari, farmaciști, preoți, procurori, intendenți, ingineri și capelmaiștri; dar ne lipsește încă un centru de coordonare cu rațiunea civilă.

Ulrich remarcă abia acum că Stumm von Bordwehr adusese cu el o mapă de serviciu; era sprijinită de piciorul mesei, una din acele serviete din piele de vițel care se poartă pe umăr cu curele solide și care slujesc la transportul documentelor prin încăpătoarele clădiri ale ministerelor, de la un departament la altul, și pe străzi. Era evident că generalul venise însoțit de o ordonanță, care-l aștepta jos, și pe care Ulrich nu o observase, căci Stumm făcu un efort ridicându-și geanta grea pe genunchi, apoi desferecă mica încuietoare de oțel care arăta impresionant de asemănător cu o mașinărie de război.

— N-am stat cu mâinile în sân de când particip la inițiativa voastră, surâse el în vreme ce tunica lui palid-albăstruie i se întindea peste nasturii auriți când își încovoia trupul, dar, înțelegi, există lucruri la care eu nu mă prea pricep.

Extrase din porthart un teanc considerabil de hârtii acoperite cu inscripții și diagrame stranii.

— Am stat odată de vorbă mai pe îndelete cu vara dumitale pe această temă, explică el, și ea ar vrea, după cum e de la sine înțeles, ca din eforturile ei de a înălța un monument prea milostivului nostru suveran să se ivească o idee, care să fie cea mai importantă dintre toate ideile care circulă astăzi; dar eu mi-am dat seama de acum, oricât de mult trebuie să-i admir pe toți invitații ei, că țelul acesta va fi anevoie de îndeplinit. Spune unul ceva, celălalt susține contrariul – n-ai băgat și dumneata de seamă? – dar mie personal mi se pare a fi mult mai grav: mintea civilă seamănă cu un mâncău-pe-degeaba, cum se spune despre cai. Mai ții minte? Poți să-l hrănești cu o porție dublă de furaje, nu se îngrașă nicidecum! Sau, se corectă el față de un gest de obiecție al gazdei sale, din partea mea poți să spui că se face mai gros pe zi ce trece, dar oasele nu i se dezvoltă deloc, iar pielea rămâne lipsită de luciu, doar cât i se umflă burta cu iarbă. Așa că, înțelegi, problema mă interesează, și mi-am pus în gând să mă ocup de ea, să văd de ce nu se poate face ordine aici.

Surâzând, Stumm îi întinse fostului său locotenent primul dintre documentele extrase din porthart.

— Lumea nu are decât să spună ce dorește pe socoteala noastră, explică el, dar noi, militarii, am fost dintotdeauna campionii lucrului ordonat. Uite, aici sunt consemnate ideile principale așa cum le-am înțeles eu participând la întrunirile de la vara dumitale. Ai să vezi, când îi întrebi pe fiecare în parte între patru ochi, unul după altul îți va spune că altceva ar constitui o prioritate.

Ulrich cercetă uimit documentul. Era întocmit după modelul unui registru, al unui act de înregistrare militar, împărțit prin linii orizontale și verticale în casete și poziții consemnate prin termeni care păreau să contravină într-un fel unei asemenea întrebuințări, căci citea scrise acolo cu o frumoasă caligrafie militărească numele Isus Cristos, Buddha, Gautama sau Siddharta; Lao Zi; Luther, Martin; Goethe, Wolfgang; Ganghofer, Ludwig; Chamberlain și multe altele, care, era limpede, aveau continuare pe altă filă; precum și, pe o a doua coloană, cuvintele Creștinism, Imperialism, Secolul comunicațiilor și așa mai departe, cărora li se adăugau pe alte coloane alte înșiruiri.

— Aș putea să mă refer la un extras din Registrul cadastral al culturii moderne, explică Stumm, căci l-am extins și cuprinde acum denumirea ideilor și numele celor care au lansat ideile care ne-au impulsionat în acești ultimi douăzeci și cinci de ani. Nici nu aș fi bănuit la ce muncă m-am angajat!

Cum Ulrich vru să afle cum reușise el să întocmească acest inventar, îi explică bucuros procedeul în conformitate cu sistemul său. Am avut nevoie de un căpitan, doi locotenenți și cinci subofițeri ca să-l alcătuiesc într-un timp atât de scurt! Dacă ni s-ar fi dat permisiunea să fim cât am fi vrut noi

de moderni, ar fi trebuit să trimitem chestionarul la toate regimentele, „Cine socotiți că este cel mai mare om?“, așa cum se fac sondajele astăzi în ziare, astfel încât, odată cu ordinul, să raportăm în cifre și procente părerile exprimate; dar, în armată nu este posibil, pentru că, firește, nici o unitate nu are permisiunea să răspundă altceva decât „Maiestatea Sa Împăratul“. Pe urmă m-am gândit să stabilesc care dintre cărți sunt cele mai citite și se bucură de cele mai mari ediții, dar a rezultat de îndată că, în afară de Biblie, în discuție este broșura aceea editată de Poștă de Anul Nou, cu noile tarife și glumele vechi, pe care o primește orice om când îi dă factorului bacșișul de sărbători, ceea ce din nou ne-a atras atenția cât de complicată este mintea civililor, căci în general trec drept cele mai bune cărți cele care se potrivesc oricărui cititor, sau cel puțin, cum mi s-a spus, un scriitor care scrie în limba noastră germană trebuie să aibă foarte mulți cititori care gândesc similar pentru ca acesta să poată trece drept un om cu o înzestrare intelectuală ieșită din comun. Așa că n-am putut să mergem nici pe calea aceasta, și cum s-a procedat în cele din urmă nici n-aș putea să-ți spun în clipa de față; a fost o idee pe care-a avut-o caporalul Hirsch în colaborare cu locotenentul Melichar, dar uite că am reușit.

Generalul Stumm dădu la o parte documentul și cu expresia elocventă a celui care cunoscuse multe dezamăgiri, luă în mână un altul. După ce trecuse în revistă stocul de idei central-europene, nu numai că ajunsese să constate, spre regretul său, că acel stoc nu consta din nimic altceva decât din contradicții, ci descoperise, cu uimire, că la o investigație mai atentă, acele contradicții se contopeau.

— Cu faptul că fiecare dintre celebritățile de la vara dumitale îmi spune altceva când rog să mă lumineze m-am obișnuit deja spuse el; dar că, după ce am stat de vorbă mai mult cu ei, începe să mi se pară că toți ar ajunge să spună același lucru, iată ce nu pot deloc să pricep și mă gândesc că poate doar mintea mea de militar n-ajunge să facă față unei asemenea încercări!

Ceea ce îl îngrijora pe generalul Stumm nu era deloc o bagatelă și poate că, la drept vorbind, n-ar fi trebuit lăsată doar în seama Ministerului de Război, deși s-ar fi putut demonstra că e o problemă strâns legată de război. Epocii contemporane i s-a dăruit un mare număr de idei grandioase și, odată cu fiecare idee, printr-o bunăvoință specială a sorții s-a adăugat îndată și o contraidee, astfel că acum individualismul și colectivismul, naționalismul și internaționalismul, socialismul și capitalismul, imperialismul și pacifismul, raționalismul și superstiția fac casă bună împreună; li se mai adaugă rudimentele neutilizate ale altor perechi contrarii, de aceeași sau de o mai mică valoare actuală. Pare un lucru la fel de firesc ca succesiunea dintre zi și noapte, cald și rece, dragoste și ură, precum și că fiecărui mușchi tensor din corpul omenesc îi corespunde mușchiul extensor, iar generalul Stumm n-ar fi ajuns câtuși de puțin,

cum n-ar fi ajuns nimeni altcineva, să sesizeze latura insolită a situației dacă ambiția lui n-ar fi plonjat în acea aventură ca urmare a iubirii pe care o nutrea pentru Diotima. Căci dragostea nu se mulțumește cu faptul că unitatea naturii se bazează pe contrarii, ci în aspirațiile ei către o atmosferă tandră cere o unitate fără contradicții; astfel că generalul se străduise prin toate mijloacele posibile să instituie o asemenea unitate.

— Am aici, îl informă el pe Ulrich, prezentându-i în același timp documentele corespunzătoare, un catalog al ideilor-amiral, ca să spunem așa, pe care l-am întocmit, și care conține toate numele celor care în ultima vreme au condus marile corpuri de armată ale ideilor la victorie; pagina cealaltă este un *ordre de bataille*; cea de aici e un plan strategic; iar aici e o încercare de a stabili depozitele și bazele de instrucție, de la care se pun în mișcare trupele de întărire a ideilor. Dar ai să remarci bineînțeles – am și subliniat lucrul acesta clar în desene –, dacă ai să urmărești unul din grupurile de idei care se află acum în acțiune, că-și iau întăririle de trupe de luptă și de material de război intelectual nu numai de la propriile depozite, ci și de la cele ale adversarului; ai să vezi că schimbă constant frontul, și că deodată, fără motiv, întorc, cum se spune, frontul și luptă împotriva propriilor linii de comunicații; ai să vezi pe de altă parte că ideile trec continuu peste linii, încoace și încolo, înainte și îndărăt, așa că ai să le găsești când în una, când în altă linie de bătaie; într-un cuvânt, nu poți să alcătuiești nici un plan cumsecade de comunicații, nici vreo linie de demarcație, nici altceva, iar totul e, dacă-mi dai voie s-o spun – ceea ce pe de altă parte nici mie însumi nu-mi vine să cred! –, ceva care, cum ar spune la noi orice grad superior, e o adevărată adunătură!

Stumm lăsă să alunece câteva duzini de foi de hârtie deodată în mâna lui Ulrich. Erau acoperite cu planuri strategice, linii ferate, rețele de drumuri, schițe de bătaie a tirului, indicative ale unităților militare, cartiere generale, cercuri, dreptunghiuri, spații hașurate: ca în planul de campanie al unui statmajor, linii roșii, verzi, galbene, albastre, intersectându-se și împletindu-se, steguleț de cele mai diferite feluri și semnificații, așa cum un an mai târziu aveau să devină atât de populare.

— Toate n-ajută la nimic! oftă Stumm. Am schimbat metoda de prezentare și am încercat să tratez chestiunile din punct de vedere militar-geografic în loc să le tratez strategic, în speranța că în felul acesta aveam să câștig cel puțin un teatru de operații bine definit, deși nici așa n-am înregistrat nici un succes. Privește aici, la încercările de reprezentare orografice și hidrografice!

Ulrich văzu marcajele unor piscuri alpine, de unde se formau masive muntoase, răsfirându-se și regrupându-se apoi, izvoare, rețele de cursuri de apă și lacuri.

— Am încercat, spunea generalul, în ochii săi vioi licărind o expresie de iritare și chiar de panică, în cele mai diferite feluri să reduc totul la o reprezentare

unitară; dar, știi cum e?! Ca atunci când mergi cu trenul cu clasa a doua prin Galiția și te umpli de păduchi! E cea mai scârboasă senzație de neputință pe care am simțit-o vreodată. Când petreci mai multă vreme printre idei, începe să te cuprindă o mâncărime pe tot corpul și nu mai ai liniște nici dacă te scarpini până la sânge!

Ulrich nu-și putu stăpâni râsul la descrierea atât de realistă. Dar generalul îl imploră:

— Nu, nu râde! Atunci, ce mi-am spus: ai ajuns un civil de seamă, în situația dumitale înțelegi astfel de lucruri, dar ai să mă înțelegi și pe mine. Am venit la dumneata să mă ajuți. Am mult prea mult respect pentru lumea intelectuală și spirituală ca să cred că eu aș avea dreptate!

— Acorzi prea multă importanță activității intelectuale, domnule colonel, încercă Ulrich să îl consoleze.

Spusese fără să vrea „colonel" și se scuză acum:

— M-ai făcut să mă întorc cu atâta plăcere în trecut, generale Stumm, pe vremea când îmi comandai să ne retragem la cazino, să filozofăm puțin împreună. Dar îți repet, nu trebuie să dăm atâta importanță gândirii pe cât văd că îi dai dumneata.

— Să n-o luăm în serios? gemu Stumm. Dar eu nu pot să trăiesc dacă nu e ordine desăvârșită în mintea mea! Nu înțelegi? Mă trec fiorii când îmi amintesc cât de multă vreme am trăit doar între poligoanele de exerciții și cazărmi, printre glumele cazone și toate aventurile galante!

Se așezară la masă; Ulrich era impresionat de ideile infantile pe care generalul încerca să le aplice cu un curaj atât de viril și de tinerețea sa inepuizabilă pe care o datora anilor petrecuți în micile garnizoane de provincie. Îl invită pe acest camarad din anii acum trecuți să-i țină companie la masa de seară, dar generalul trăia mai departe în atât de mare măsură sub impresia dorinței sale de a pătrunde tainele vieții lui Ulrich, încât i se citea pe față concentrarea cu care lua acum în furculiță fiecare bucată de cârnat.

— Vara dumitale, spuse el ridicând paharul de vin, este femeia cea mai admirabilă din câte cunosc. Se spune pe bună dreptate că este o a doua Diotimă, eu n-am mai întâlnit până acum ceva atât de minunat. Știi, nevasta mea, nu o cunoști, nu pot să mă plâng câtuși de puțin, avem și copii; dar o femeie ca Diotima, ei bine, este cu totul altceva! Uneori, la câte o recepție, mă țin în spatele ei: o prezență feminină de-a dreptul impresionantă! În vremea asta, în fața mea, ea discută cu câte un civil celebru într-un limbaj atât de cultivat și de ales că-mi vine să-mi iau notițe! Secretarul de stat cu care e măritată habar n-are ce comoară are în casă. Îți cer iertare dacă Tuzzi ți-e în vreun fel simpatic, dar eu personal nu pot să-l sufăr! Se furișează pe ici, pe colo, și tot surâde, ca și cum ar ști cine știe ce secrete, și n-ar vrea să ni le împărtășească. Dar pe mine nu poate el să mă îmbrobodească; oricât respect

aș avea pentru civili, funcționarii din guvern pentru mine sunt pe ultimul loc; nu-s altceva decât un fel de armată de civili, care se ceartă cu noi pentru orice ocazie de a se evidenția, dându-și aere și mimând o politețe scandaloasă, ca de pisică ce s-a cocoțat într-un copac și se uită în jos la un câine. Uită-te la doctorul Arnheim, de exemplu, el e de cu totul alt calibru, flecărea Stumm mai departe; o fi și el încrezut, dar nu ar avea cine să-i conteste superioritatea.

S-ar fi părut că golise paharele prea repede unul după celălalt, după atâta vorbă lungă, căci se încălzise și adoptase un aer confidențial.

— Nu știu cum se prezintă lucrurile, continuă, probabil că eu nu înțeleg, pentru că în zilele noastre începi să-ți dai seama că ai ajuns să ai un intelect mai complicat, dar cu toate că eu însumi o admir pe vara dumitale atât de mult, ca și când – ce mai, îți spun drept, ca și cum mi s-ar pune ceva în gât și nu pot să-nghit! –, totuși pentru mine e parcă o ușurare că ea e îndrăgostită de Arnheim.

— Ce tot spui? Ești sigur că e ceva între ei?

Ulrich întrebase poate cu prea multă vivacitate, deși la urma urmei chestiunea n-avea de ce să-l privească îndeaproape; Stumm se holbă la el, suspicios, cu ochi miopi, acum și mai tulburi de emoție, și-și așeză *pince-nez*-ul.

— N-am spus că el ar fi avut-o, răspunse fără ocolișuri, soldățește; își scoase ochelarii de pe nas și continuă de data aceasta nesoldățește: de altfel, nici n-aș avea nimic împotrivă; naiba să mă ia, ți-am spus că în lumea bună ajungi să ai o minte așa, mai complicată; eu nu sunt, poți să fii sigur, vreun pervertit, dar când stau să-mi imaginez drăgălășenia pe care Diotima ar putea să i-o dăruie acestui individ, simt un fel de tandrețe pentru el, și viceversa, îmi vine să-mi închipui că o sărut eu pe Diotima când mă gândesc cum o sărută el.

— Adică, el o sărută?

— De unde vrei să știu, eu nu-i spionez ca să văd ce fac. Mă gândeam, dacă ar săruta-o. Am ajuns să nu mă mai înțeleg nici eu singur. De altfel, odată am văzut cum el o apucă de mână, când credeau că nu-i vede nimeni, și-au stat o vreme așa de liniștiți ca atunci când se dă comanda, „Toată lumea în genunchi pentru rugăciune, chipiul jos!“ și apoi ea l-a rugat ceva, cu vocea mică de tot, iar el i-a răspuns, și eu le-am ținut minte spusele, cuvânt cu cuvânt, tocmai pentru că e ceva atât de greu de priceput; adică ea a zis „Ah, dacă-am găsi soluția salvatoare!“ și el a răspuns: „Numai un gând curat, neîntinat, de iubire, poate să ne aducă mântuirea!“ După cum vezi, el înțelesese vorbele ei la modul personal, pentru că ea, desigur, se gândise la ideea mântuitoare de care este nevoie pentru marea acțiune…; de ce râzi? La urma urmei, n-ai decât să râzi, eu am avut dintotdeauna ciudățeniile mele și acum mi-am pus în cap să fac ceva s-o ajut! Trebuie să se poată; există atât de multe

idei, una din ele până la urmă trebuie să fie ideea salvatoare, mântuitoare! Dar am nevoie să-mi dai o mână de ajutor!

— Domnule general, repetă Ulrich, nu pot decât să repet, prea iei lucrurile în serios. Dar pentru că e atât de important pentru dumneata, am să mă străduiesc să-ți explic cum pot eu mai bine cum gândește un civil.

Își aprinseră țigările, și el începu:

— În primul rând, ești pe un drum greșit, domnule general; mintea și intelectul nu constituie vreun monopol al civililor, după cum ceea ce e trupesc nu ține de monopolul militarilor, așa cum crezi dumneata, ci lucrurile stau eventual viceversa! Căci lucrarea minții este o formă de ordine, și unde există mai multă ordine decât în viața militară? Toate gulerele au o înălțime de patru centimetri, numărul nasturilor e stabilit exact prin regulament, chiar și în nopțile cele mai bogate în vise paturile stau corect aliniate, șnur, pe lângă pereți! Desfășurarea unui escadron în linie de bătaie, alinierea unui regiment, poziția corectă a căpăstrului, toate acestea sunt deci bunuri intelectuale de o mare importanță, iar dacă nu, înseamnă că nu mai există bunuri, valori intelectuale de nici un fel!

— Palavre de spus altuia! mormăi generalul precaut, căci acum începea să intre la bănuieli, dacă se mai putea încrede în urechile proprii sau în vinul pe care i-l oferise vechiul camarad.

— O iei prea repede, insistă Ulrich. Știința este posibilă numai acolo unde întâmplările sunt repetabile sau cel puțin controlabile; unde există mai multe lucruri care să se repete sau să fie controlate decât la militari? Un cub n-ar fi cub dacă la ora nouă n-ar mai fi la fel de rectangular ca la ora șapte. Legile orbitelor planetelor sunt un fel de balistică. N-am fi în măsură să ne facem o idee despre nici un lucru și n-am ajunge la nici o judecată logică dacă orice lucru s-ar întâmpla numai o singură dată. Ceea ce ajunge să fie valabil și denumit trebuie să se repete, trebuie să existe în numeroase exemplare, iar dacă dumneata n-ai mai fi văzut niciodată până acum luna, ai crede că e o lanternă de buzunar; în treacăt fie spus, marea complicație pe care Dumnezeu o produce în seama științei constă în faptul că el însuși n-a fost văzut decât o singură dată, la crearea lumii, când nu se aflau încă observatori cu pregătire științifică la fața locului.

Lui Stumm von Bordwehr, de la vremea când urmase cursurile școlii de cadeți i se prescrisese prin regulament totul, începând cu forma chipiului până la condițiile în care se putea căsători, iar el se simțea acum prea puțin înclinat să-și deschidă mintea în fața unor asemenea explicații.

— Prietene, răspunse el cu o expresie șireată, s-ar putea să fie așa, dar nu mă privește pe mine; faci o glumă bună când susții că noi, în milităria noastră am fi inventat știința, dar eu nu vorbesc despre știință, ci așa cum spune vara dumitale, despre suflet, iar când ea ajunge să vorbească despre suflet, îmi

vine să arunc hainele de pe mine, atât de puțin se potrivește toată chestiunea în discuție cu uniforma!

— Dragul meu Stumm, continuă Ulrich fără să se lase impresionat de spusele celuilalt, foarte mulți îi reproșează științei că ar fi lipsită de suflet, prea tehnică, făcând ca toate lucrurile de care se atinge să pară fără suflet, automate; dar partea ciudată este că ei nu bagă de seamă că în tot ceea ce ține de sentiment domnește o regularitate mult mai urâcioasă decât tot ceea ce dirijează rațiunea! Când este un sentiment cu adevărat firesc și simplu? Când apariția lui este de așteptat la toți oamenii în aceleași condiții, cu o regularitate matematică! Cum li s-ar mai putea cere tuturor virtute, dacă o comportare virtuoasă nu s-ar putea repeta oricât de des?! Ți-aș mai putea da încă multe exemple de felul acesta, și dacă fugi din fața acestei regularități antipatice în cele mai întunecoase profunzimi ale ființei dumitale, unde-și au locul impulsurile cele mai imprevizibile, în acele hăuri vâscoase, animalice, care ne apără și nu ne lasă să ne evaporăm la lumina rațiunii, acolo ce-ai să găsești? Stimuli și trasee reflexe, cărările pe care le-au bătătorit obișnuințele și deprinderile, repetiții ale acelorași gesturi, fixații, inerții, serii, monotonie! Aici e uniforma, cazarma, regulamentul, dragul meu Stumm, iar sufletul civil se înrudește nemaipomenit de aproape cu cel militar. S-ar putea spune că se agață de modelul acesta, pe care nici nu-l poate atinge, ori de câte ori e în stare s-o facă. Când îi este interzisă o asemenea deprindere, e ca un copil care a rămas singur și neajutorat, de capul lui. Ia, de exemplu, frumusețea unei femei; ceea ce te uimește și te copleșește la frumusețea pe care crezi că o vezi pentru prima dată în viață cunoșteai și căutai de mult în sinea dumitale, ai avut dintotdeauna o răsfrângere a ei în fața ochilor, care acuma s-a intensificat la lumina zilei; dimpotrivă, dacă e vorba cu adevărat de o dragoste la prima vedere, dacă e o frumusețe pe care n-ai mai văzut-o înainte, atunci pur și simplu nu mai știi ce să faci, de unde să începi; n-ai mai trecut niciodată prin așa ceva, nici nu știi ce nume să-i dai, n-ai nici un sentiment de răspuns în tine, ești doar buimăcit cum n-ai fost niciodată, orbit, într-un fel de stupoare, redus la o stare de idioție, care de-abia s-ar părea să mai aibă ceva în comun cu fericirea.

Generalul îl întrerupse cu vioiciune pe prietenul său. Până atunci îl ascultase cu aerul bine exersat pe care-l dobândești pe câmpul de manevră când trebuie să asculți dojenile și criticile superiorilor, cuvinte pe care la nevoie ar trebui să știi să le repeți, dar pe care nu ai voie să le pui cu adevărat la inimă, pentru că atunci ai putea la fel de bine s-o pornești spre casă călare pe un arici fără șa; acum însă Ulrich îl atinsese într-un punct simțitor și el strigă agitat:

— Spui un mare adevăr, descrii cât se poate de bine toată problema! Când cad în admirația profundă față de vara dumitale, totul se topește în

mine până nu mai rămâne nimic. Iar când reușesc să mă concentrez, cu efort, să-mi vină și mie în sfârșit o idee cu care să-i pot fi de folos, se cască deodată în mine, exact așa, un gol cât se poate de neplăcut; idioție să-i spui poate că nu e cazul, dar e sigur că e ceva cu care se aseamănă. Dumneata crezi așadar, dacă te-am înțeles bine, că și noi militarii gândim; că mintea civililor – că noi am fi modelul pentru ei, cu așa ceva sigur că n-am să fiu de acord, e doar așa, o glumă din partea dumitale! –, dar că am avea, și noi, și ei, același fel de minte, de rațiune, la aceasta mă gândesc și eu uneori; ce trece dincolo de acest aspect, vrei să spui, așadar toate lucrurile pe care noi, militarii, le luăm ca fiind de-a dreptul potrivite pentru civili, cum ar fi sufletul, virtutea, tandrețea, sentimentul – Arnheim se pricepe să pălăvrăgească despre toate nemaipomenit de bine! –, dar tu vrei deci să spui că toate formează intelectul și mintea; toate considerațiile de ordin superior te fac să-ți vâjâie capul, te fac să ajungi ca un cretin, ceea ce se potrivește cât se poate de bine, dar până la urmă, vezi, mintea civililor e superioară, n-ai cum să negi, desigur, iar atunci eu vin și te întreb, cum se leagă toate, care-i sensul lor?

— Eu ți-am spus încă dinainte, dar dumneata ai uitat; am spus în primul rând că mintea este acasă la ea la militari, și acum îți spun, în al doilea rând: la civili este trupul.

— Dar ceea ce spui e o prostie, nu? obiectă Stumm bănuitor. Superioritatea fizică a militarilor constituie o dogmă în aceeași măsură precum convingerea că ofițerii se află mai aproape de tron; chiar dacă Stumm nu se considerase niciodată un atlet, totuși în clipa în care a avut îndoieli, răsări în el certitudinea că un pântece civil, de aceeași capacitate și aceleași proporții, trebuia în mod necesar să fie mai moale decât al lui.

— Nu e o prostie nici mai mare, nici mai mică decât toate celelalte, se apără Ulrich. Dar lasă-mă să termin. Vezi dumneata, să tot fie vreo sută de ani de când capetele cele mai luminate dintre civilii germani credeau că cetățeanul, burghezul gânditor, poate să producă legile lumii de-a dreptul din mintea lui, stând la masa lui de scris, tot așa cum poți să demonstrezi teoremele triunghiurilor; gânditorul era pe vremea aceea un bărbat în pantaloni de stofă galbenă de Nanking, care-și dădea părul la o parte de pe frunte cu mâna și care nu știa încă nici de lampa cu gaz, cu atât mai puțin de electricitate sau de fonograf. Aroganța ne-a fost smulsă de atunci cu rădăcini cu tot; în suta aceasta de ani am ajuns să cunoaștem mult mai bine natura și pe noi înșine și toate cele, însă rezultatul este că tot ceea ce câștigăm în ordine, în amănunte și în probleme individuale, pierdem în mare în ce privește ansamblul, așa că avem mereu mai multe feluri și sisteme de ordine și mereu mai puțină ordine.

— Ceea ce spui se potrivește și cu cercetările mele, confirmă Stumm.

— Numai că oamenii nu sunt atât de grăbiți ca dumneata să pună totul într-un sistem de relații, continuă Ulrich. După toate eforturile dinainte, am ajuns într-o perioadă de regres. Gândește-te și dumneata cum merg lucrurile astăzi: când un om important dă drumul unei idei în lume, ea este imediat înhățată într-un proces de diviziune care constă din simpatii și antipatii; întâi vin admiratorii și sfâșie mari hălci din ea, așa cum le convine lor mai bine și-și sfârtecă învățătorii așa cum vulpile sfârtecă un stârv, pe urmă adversarii îi atacă părțile slabe și curând de tot nu mai rămâne din nici un fel de realizare decât un stoc de aforisme de care se folosesc și prietenii și dușmanii, cum le vine lor la îndemână. Urmarea este o ambiguitate generală. Nu există nici un *da* de care să nu atârne un *nu*. Poți să faci orice ai vrea să faci și găsești pe loc douăzeci de idei magnifice în favoarea faptei tale, și dacă vrei, douăzeci care să fie împotrivă. Aproape că îți vine să crezi că e ca în dragoste, sau în ură, sau cum e cu foamea, unde gusturile trebuie să fie diferite pentru ca fiecare să-și poată lua partea.

— Extraordinar! strigă Stumm, care fusese câștigat iarăși. Ceva de genul acesta i-am spus și eu Diotimei! Dar nu crezi că în toată dezordinea ar trebui să vedem justificarea militarilor, și uite, mie cu toate acestea mi-e rușine că aș putea crede așa ceva măcar o clipă!

— Te-aș sfătui, spuse Ulrich, să-i faci Diotimei o aluzie în sensul că Dumnezeu, din motive care ne sunt încă necunoscute, pare să pregătească o epocă a culturii fizice; căci singurul lucru care conferă ideilor o oarecare bază este trupul căruia ele îi aparțin, și aici, dumneata ca ofițer ai avea oricum un anumit avantaj.

Micul și durduliul general se trase îndărăt tresărind.

— Eu, în ce privește cultura fizică, nu sunt cu nimic mai frumos decât o piersică decojită, spuse el după o scurtă pauză, cu un fel de satisfacție amară. Trebuie să-ți mai spun, adăugă, că mă gândesc la Diotima la modul cel mai respectabil și că doresc să apar în fața ei doar astfel.

— Păcat, observă Ulrich, intențiile dumitale ar fi demne de un Napoleon, dar numai că n-ai să găsești secolul nimerit pentru ele!

Generalul primi această ironie cu demnitatea pe care i-o conferea gândul că suferea pentru doamna inimii sale și spuse după o oarecare pauză de meditație:

— Îți mulțumesc, oricum, pentru sfaturile interesante pe care mi le-ai oferit.

86

Magnatul și fuziunea dintre suflet și afaceri. Toate drumurile către minte pornesc din suflet, dar nici unul nu duce îndărăt

La vremea aceea, când dragostea generalului făcea loc admirației față de Diotima și Arnheim, Arnheim ar fi trebuit de mult să fi luat hotărârea de a nu se reîntoarce. În schimb, el făcea acum pregătiri pentru o ședere îndelungată; își menținu permanent rezervată camera pe care o ocupa la hotel și viața sa agitată lăsa acum impresia că ar fi încremenit.

În perioada aceea lumea era zguduită de tot felul de întâmplări și oricine dispunea de surse bune de informații către sfârșitul anului 1913 ar fi putut avea imaginea unui vulcan care fierbea, chiar dacă se generalizase impresia, pornind de la tot soiul de activități cu caracter pacifist, că s-ar fi putut să nu mai erupă niciodată. Dar impresia aceasta nu era deopotrivă de puternică pretutindeni. Prin ferestrele frumosului și bătrânului palat situat în Ballhausplatz, unde-și își desfășura activitatea șeful de departament Tuzzi, lumina cădea până târziu seara peste arborii dezgoliți din grădinile de peste drum, iar pietonii mai bine informați care treceau noaptea prin față simțeau fiorii unei emoții nedeslușite. Căci tot așa cum Sfântul Iosif pătrunde și transfigurează făptura dulgherului obișnuit Iosif, denumirea Ballhausplatz conferea palatului situat acolo o aură tainică, sugerând că ar adăposti laboratoare misterioase, îndărătul ferestrelor acoperite pregătindu-se soarta omenirii. Doctorul Arnheim era îndeajuns de bine informat în ce privea acele procese. Primea depeșe cifrate și din când în când vizita câte unui funcționar de-al său sosit cu informații confidențiale de la centrala firmei, ferestrele apartamentului său de la hotel erau luminate deseori noaptea târziu pe zidul de la fațadă și un observator dotat cu imaginație ar fi putut crede că acolo veghea nopțile un contraguvern, un comandament de luptă modern și apocrif al diplomației economice.

De altfel Arnheim nu neglija niciodată să sugereze el însuși o asemenea impresie; căci fără puterea de sugestie stârnită de aspectele exterioare omul nu este decât un fruct dulceag și apos, fără coajă. Încă de la micul dejun, pe care din acest motivul nu-l lua singur, ci în sala accesibilă tuturor a hotelului, îi comunica, totdeauna cu fluența administrativă a unui conducător experimentat și cu atitudinea politicos calmă a omului care se știe observat, dispozițiile pentru ziua respectivă secretarului său, care le înregistra stenografic; nici una din acele dispoziții în sine n-ar fi ajuns să-l facă pe Arnheim să se simtă deosebit de încântat doar prin faptul că ocupau toate același spațiu în conștiința sa, ci și pentru că erau silite să se restrângă acolo prin prezența

stimulilor oferiți de micul dejun, ele creșteau în mod necesar în importanță. Probabil – iar aceasta era unul din subiectele sale preferate de meditație – talentul omenesc are nevoie în general de o anumită restrângere pentru a se putea dezvolta; fâșia de teritoriu cu adevărat rodnică dintre libertatea dezinvoltă de gândire și fuga descurajată de idei este, cum știe orice cunoscător al vieții, extrem de îngustă. Pe lângă aceasta el era convins și de faptul că era foarte important cine anume avea o idee; căci se știe că ideile noi și importante rareori au un singur descoperitor, iar pe de altă parte creierul unui om care este obișnuit să gândească produce neîncetat idei de valoare diferită: ideile trebuie deci să aibă o finalitate, o formă eficientă și victorioasă, care provine întotdeauna din afară, nu numai din gândirea, ci și din întregul complex de împrejurări de viață al persoanei care le aplică. O întrebare a secretarului, o privire aruncată spre o masă vecină, salutul unei persoane intrând în sală, oricare din lucrurile de felul acesta îi amintea lui Arnheim de fiecare dată la momentul potrivit de necesitatea de a face din sine însuși o persoană care să producă impresie, și această unitate a aspectului său în lumea exterioară se transmitea apoi imediat asupra gândirii sale. Își concentrase experiența de viață în convingerea, corespunzătoare intereselor și nevoilor sale, că omul care gândește trebuie întotdeauna să fie în același timp și un om de acțiune.

În ciuda acestei convingeri însă, el nu acorda o foarte mare importanță activității sale prezente; chiar dacă urmărea prin ea un scop care, în anumite împrejurări, ar fi putut fi surprinzător de rentabil, se temea că șederea aici i-ar impune sacrificii de timp pe care nu le-ar fi putut justifica. Își amintea în repetate rânduri de acea veche maximă a înțelepciunii reci *divide et impera;* ea era valabilă pentru orice fel de contact cu oamenii și lucrurile, și impunea o anumită devalorizare a relațiilor individuale prin raportarea la total, căci secretul stării de spirit în care îți folosești voința pentru a acționa cu succes este același cu cel al bărbatului pe care-l iubesc multe femei, în vreme ce el nu favorizează pe nici una în mod exclusiv. Dar, nu avea încotro; ținând seama de toate imperativele pe care lumea i le impune unui om născut pentru activități majore, după îndelungi și repetate consultări lăuntrice, nu reușea totuși să ignore faptul că era îndrăgostit. Ceea ce era ciudat, căci o inimă pe cale de a ajunge la vârsta de cincizeci de ani este un mușchi tenace, care nu se mai poate extinde atât de ușor cum ar face-o cea a unui om de douăzeci de ani în anotimpul înflorit al iubirii, iar situația îl contraria considerabil.

Constată în primul rând cu îngrijorare că interesele sale de mare amploare pe plan internațional se ofileau asemenea unei flori smulse din rădăcină și că impresiile cu totul neînsemnate ale vieții de zi cu zi, mergând până la prezența unei vrăbii la fereastră sau surâsul prietenos al unui chelner înfloreau acum de-a dreptul. Observa de asemenea, în privința conceptele sale morale, care altminteri reprezentau un sistem cuprinzător dându-i posibilitatea de

a avea întotdeauna dreptate, sistem prin care nu reușea să scape nimic, că asemenea concepte deveneau tot mai sărace în relevanță, în schimb dobândeau o anume calitate fizică. S-ar fi putut denumi devotament, dar era un cuvânt cu un înțeles de obicei mult mai larg și în orice caz diferit, căci fără devotament nu ajungi nicăieri; devotamentul față de o datorie, față de cineva mai presus de sine sau un conducător, chiar față de viața însăși în toată bogăția și varietatea ei, era ceea ce constituise pentru el altădată, înțeleasă ca o virtute masculină, chintesența unei atitudini intransigente, care oricât ar fi fost de deschisă înspre exterior conținea din punctul lui de vedere mai multă rezervă decât risipă de sentimente. Același lucru s-ar fi putut afirma despre fidelitate, care, limitată la persoana unei singure femei, are o nuanță de îngustime; tot așa, se putea vorbi despre spiritul cavaleresc și despre blândețe, despre altruism și delicatețe, toate, virtuți despre care se spune că ar fi legate de femeie, dar care în felul acesta își pierd ce au mai bogat în ele, astfel încât e greu de conchis dacă până și experiența de viață care e dragostea nu se revarsă înspre femeie ca o apă, concentrându-se în locul cel mai adânc și de obicei nu și în cel mai plăcut, sau dacă experiența aceasta de viață a iubirii pentru o femeie nu este centrul vulcanic de la a cărui căldură trăiește tot ceea ce înflorește pe suprafața pământului. O vanitate masculină împinsă la cote foarte înalte se simte de aceea mai bine în compania bărbaților decât în cea a femeilor, și când Arnheim își compara bogăția de idei care-l împinsese în sfera puterii cu starea de fericire creată de Diotima, nu-și putea ascunde impresia că avusese loc în viața sa o mișcare retrogradă.

Uneori simțea nevoia îmbrățișărilor și săruturilor întocmai ca un adolescent care, atunci când dorința nu-i este împlinită, se aruncă pătimaș la picioarele celei care-l refuză, sau se surprindea cuprins de dorința de a izbucni în suspine, de a profera cuvinte care să sfideze lumea întreagă și în sfârșit s-o răpească pe iubită și s-o ducă cu sine pe brațe. Acum, se știe bine că în acea regiune marginală și nesupusă simțului răspunderii din personalitatea noastră conștientă, din care provin basmele și poeziile, sunt adăpostite tot felul de amintiri copilărești; ele răzbat la suprafață când, în ocazii excepționale, ușoara amețeală a unei oboseli, jocul eliberator al alcoolului sau vreo tulburare oarecare iluminează aceste tărâmuri; nici toanele pasagere ale lui Arnheim nu erau mai vii și mai pregnante decât asemenea fantasme, astfel că el n-ar fi avut motive să se enerveze din cauza lor (și, ca rezultat al unor asemenea iritări să le facă să devină mai importante), dacă regresiunile în domeniul infantilului nu l-ar fi convins prin insistența lor că viața lui sufletească era plină de tot felul de produse morale acum decolorate. Caracterul general valabil pe care el se străduise totdeauna să-l imprime acțiunilor sale, ca un om care trăiește cu ochii întregii Europe îndreptați asupra sa, i se arăta acum ca fiind cu totul în afara vieții sale interioare. Poate că e doar un

lucru firesc, dacă ne gândim la ceva general valabil; surprinzător însă era faptul că o asemenea concluzie se vădea inversată, și i se impunea astfel lui Arnheim cu toată insistența, căci dacă ceea ce este general valabil nu este de domeniul vieții interioare, atunci, viceversa, omul cu viață interioară se arată a fi nevalabil; astfel Arnheim era urmărit acum pas cu pas nu numai de impulsul de a face ceva răsunător de necuvenit și irațional de ilegitim, ci și de apăsarea conștiinței faptului că ar fi fost tocmai lucrul cuvenit în înțelesul unei anumite iraționalități superioare. De când cunoștea din nou focul acesta care-i usca limba, îl covârșea simțământul că uitase un anumit drum pe care înaintase inițial și această întreagă ideologie a omului sortit faptelor mari, care-l dominase un timp, se vădea a nu mai fi decât substitutul de ultimă instanță pentru ceva acum pierdut pentru el.

Astfel ajunse să-și amintească în desfășurarea firească propria copilărie. În portretele sale din copilărie avea ochii mari, negri, rotunzi, așa cum e înfățișat copilul Isus când răspunde în templu învățaților în știința sfântă, și el își vedea toate guvernantele și preceptorii strânși în cerc în jurul lui, minunându-se de înzestrările sale intelectuale, căci fusese un copil precoce și avusese întotdeauna profesori înțelepți. Se arătase însă în același timp și un copil cu sensibilitate și căldură, care nu suferea nedreptatea; și cum fusese întotdeauna prea bine apărat de mediul său familial ca să i se poată face lui o nedreptate, socotea nedreptățile pe care le vedea făcându-se unui străin pe stradă ca privindu-l pe el, aruncându-se în asemenea cazuri în luptă; era o realizare foarte importantă, dacă ținem seamă ce eforturi se făceau pentru a-l împiedica de la asemenea gesturi, astfel că nu trecea niciodată mai mult de un moment fără ca cineva să dea fuga să-l despartă de potrivnicul său. Pentru că asemenea ciocniri durau îndeajuns cât să constituie pentru el o experiență dureroasă, dar erau pe de altă parte întrerupte exact la vreme pentru a-i lăsa în ce-l privește impresia unui curaj inflexibil, Arnheim și le mai amintea și acum cu satisfacție, calitatea nobilă a unui curaj care nu se dă îndărăt de la nimic avea să se transmită mai târziu în cărțile și convingerile sale, așa cum, de altfel, e nevoie în cazul unui om care știe că trebuie să-i învețe pe contemporanii săi cum să se poarte ca să fie demni și fericiți.

Astfel că acea stare de spirit din copilărie rămăsese pentru el relativ vie și intactă, însă o alta, apărută ceva mai târziu ca o continuare de natură să o întregească pe prima, se arăta acum unui eventual observator dându-i aparența unui ins adormit, sau ca să spunem mai exact, pietrificat, dacă ne-am lua permisiunea să înțelegem aici prin piatră pietrele prețioase, diamantele. Era acum starea, situația – pe care contactul cu Diotima o trezise cu spaimă la viață – de a fi îndrăgostit, de a iubi, și elementul caracteristic în acea stare era că Arnheim o cunoscuse în vremea adolescenței sale inițial fără a o asocia cu femeile, la drept vorbind fără a o lega de persoane definite, și era aici ceva

care-l tulbura și-l punea pe gânduri, ceva ce el nu reușise să deslușească de-a lungul vieții până atunci, deși în decursul timpului cunoscuse explicațiile cele mai moderne ale ei. „Ce înțelegea el era poate numai manifestarea neînțeleasă a ceva încă absent, ca acele expresii care se ivesc rareori pe fețele unor oameni, fără a avea vreo legătură cu acele fețe, ci cu alte chipuri deodată presupuse ca posibile dincolo de toate cele văzute vreodată, erau niște mici melodii în mijlocul zgomotelor, simțăminte în ființele omenești, și erau chiar și în el simțăminte care, atunci când vorbele căutau să le definească, se arătau a nu fi simțăminte încă, ci doar ca și cum ceva s-ar fi întins, s-ar fi alungit în el, pipăind înăuntrul lui cu vârfurile unor tentacule, așa cum uneori lucrurile se alungesc în zilele iluminate de febră ale primăverii, când umbrele li se întind dincolo de contururi și rămân nemișcate, purtate în vreo direcție ca imaginile oglindite în apa unui pârâu“. Așa exprimase situația, e drept mult mai târziu și cu altă nuanță, un poet pe care Arnheim îl prețuia, pentru că se considera a fi un semn de inițiere însuși faptul de a fi auzit de acest om, tainic, retras de sub privirile publicului; pe de altă parte fără ca el însuși să-l fi înțeles cu adevărat, căci Arnheim lega un asemenea mod aluziv de exprimare de formulele vorbind despre deșteptarea unui nou suflet, la modă pe vremea tinereții sale, sau de siluetele trupurilor prelungi și zvelte de fată atât de apreciate în imaginile acelei vremi și la care mai ales buzele impresionau, arătând asemenea caliciului cărnos al vreunei flori.

La vremea aceea – era prin anul 1887, „Doamne, acum aproape o generație!“ își spuse Arnheim – propriile fotografii îi prezentau un om modern, „nou“, cum se spunea pe atunci, adică era îmbrăcat cu o jachetă neagră de atlas, încheiată până sus, și cu o cravată lată din mătase grea, amintind de moda epocii Biedermeier, dar în același timp intenționând o aluzie la Baudelaire, subliniată și prin orhideea care, la vremea aceea o noutate, se ițea cu o răutate magică de la butonieră ori de câte ori Arnheim junior lua masa în oraș și trebuia să-și afirme personalitatea într-o societate de negustători și oameni de afaceri robuști, prieteni ai tatălui său. Pentru zilele de lucru, în schimb, aceste fotografii arătau de preferință ca podoabă o riglă al cărei vârf se făcea vizibil din buzunarul unui costum de stofă moale englezească, la care, de-a dreptul comic, dar subliniind importanța ținutei capului, purta un guler tare mult prea înalt. Așa arătase pe atunci Arnheim și nici acum nu se putea împiedica să privească imaginile propriei persoane cu o anumită bunăvoință. Juca tenis bine și cu zelul unei pasiuni încă nedevenite obișnuință, așa cum pe vremea aceea se juca pe terenuri acoperite de iarbă; frecventa, spre uimirea tatălui său, și în ochii lumii, mitingurile muncitorești, căci în anul petrecut ca student la Zürich făcuse, în mod oarecum supărător, cunoștință cu ideile socialiste; pe de altă parte nu-și făcuse gânduri când, într-o altă zi, trecuse ca o furtună călare printr-o tabără muncitorească. Pe scurt, toate acestea constituiseră un vârtej

de elemente contradictorii, dar noi din punct de vedere intelectual, care-i creau iluzia fascinantă de a se fi născut la timpul potrivit, iluzie care este atât de importantă la vremea ei, chiar dacă mai târziu îți dai desigur seama că valoarea ei nu constă exact în faptul că este atât de rară. La drept vorbind, Arnheim care mai târziu lăsa în sine tot mai mult spațiu unor concepții conservatoare, era cuprins de îndoială dacă nu cumva sentimentul acesta, mereu reînnoindu-se, de a fi ultimul sosit pe scena evenimentelor, nu reprezenta o risipă din partea naturii; nu renunța însă la el, pentru că el nu renunța decât cu foarte multă neplăcere la ceva din ce posedase vreodată și firea sa de colecționar păstra în sine cu grijă tot ceea ce existase cândva. Numai că i se părea astăzi, oricât de rotunjită și variată i s-ar fi înfățișat propria viață, că ceea ce exercitase o influență cu totul diferită și dăinuitoare asupra sa era tocmai ceea ce, dintre toate, i se păruse a fi fost cel mai ireal lucru: anume acea stare de spirit romantică și plină de așteptări care-i șoptise pe vremuri că el nu aparținea acestei lumi vii și agitate, ci unei alteia care mai plutea în el ca și cum și-ar fi ținut, încă o clipă, respirația.

Starea aceea de presentiment și de dorință care, datorită Diotimei, ajunsese să-l stăpânească iarăși în toată vioiciunea ei originară, calmase orice fel de activitate și de agitație, iar tumultul contradicțiilor tinerești și expectativele pline de speranță, mereu schimbătoare, făcuseră loc unei visări cu ochii deschiși în care toate cuvintele, întâmplările, solicitările se contopeau într-o singură fluiditate undeva în adâncuri, cu totul depărtate de suprafața vieții. În asemenea clipe îi amuțea până și ambiția, evenimentele din planul realității erau depărtate precum larma străzii auzită dintr-o grădină și i se părea că sufletul i se revărsase peste maluri și că de-abia acum era cu adevărat prezent. Nu se poate sublinia îndeajuns că aici nu era vorba de o filozofie, ci de o experiență de viață pe de-a-ntregul fizică, trupească, de exemplu, cum ar fi când ai vedea luna palidă pe cerul de dimineață plutind mută în lumina matinală. În acea stare, încă pe vremea aceea, tânărul Paul Arnheim putea să ia masa, cu perfectă stăpânire de sine, în vreun restaurant distins, putea frecventa, îngrijit îmbrăcat, orice societate, și să facă pretutindeni exact ce se cuvenea să facă; dar s-ar fi putut spune că în toate acestea rămânea la fel de depărtat de sine însuși ca de oricare altă ființă omenească sau lucru, că lumea exterioară nu înceta să existe în contact cu pielea trupului său și că lumea sa lăuntrică nu-și trimitea doar în afară lumina prin fereastra reflexivității, ci că amândouă se contopeau într-o singură stare indivizibilă făcută din prezență și absență totodată, și care era la fel de blândă, de liniștită și de rarefiată ca un somn fără vise. Se făcea atunci simțită în el o mare indiferență față de valorile morale și simțământul că toate erau deopotrivă; nimic nu era mic și nimic nu era mare, o poemă și un sărut pe mâna unei femei cântăreau cât o operă în mai multe volume sau o măreață faptă politică și

tot răul era la fel de lipsit de sens cum în esență și tot binele devenea în esență inutil și superfluu în acea scufundare într-o delicată conștiință a asemănării și înrudirii originare a tuturor creaturilor și întregii creații. Astfel că Arnheim se comporta întocmai ca de obicei, numai că s-ar fi părut că orice făcea era înconjurat de o atmosferă intangibilă de semnificații, dincolo de flacăra tremurătoare a căreia aștepta nemișcat omul lăuntric, privindu-l pe cel exterior care, dincolo de acea atmosferă, mânca un măr sau își proba tocmai un costum la croitor.

Era doar o iluzie sau umbra unei realități care n-ajunge niciodată să fie înțeleasă cu totul? Se poate răspunde doar că toate religiile au susținut, în diferite stadii ale dezvoltării lor, că realitatea este realitatea lor, la fel, toți îndrăgostiții, toți romanticii și toate ființele omenești care manifestă înclinații pentru lună, pentru primăvară și pentru agonia încărcată de fericire a primelor zile de toamnă. Pe măsură ce trece vremea însă, sentimentul acesta se risipește iarăși; se evaporă sau se usucă – nu poți desluși bine ce anume, până când într-o zi constați deodată că e altceva în loc, și uiți totul la fel de repede cum se uită trăirile ireale, visele sau închipuirile. Cum asemenea experiențe de iubire, originare și cosmice, apar de obicei odată cu prima experiență personală a iubirii, mai târziu îți închipui că știi cum s-o apreciezi și o socotești printre actele nebunești la care ai avea dreptul numai înainte de a atinge vârsta dreptului de vot. Astfel stăteau lucrurile, dar cum în cazul lui Arnheim acea stare nu fusese niciodată legată de vreo femeie, ea nici nu putea dispărea din inima sa în chip firesc odată cu această femeie; fu în schimb acoperită de impresiile care-i marcaseră personalitatea îndată ce, după sfârșitul studiilor și al călătoriilor de după aceea, intră în firma tatălui său. Cum el nu făcea nimic pe jumătate, descoperi acolo foarte curând că viața activ creatoare și bine alcătuită este un poem magnific, în mult mai mare măsură decât toate poemele pe care le țes autorii de versuri în cămărușele lor, dar aceasta se vădea a fi la rândul ei o altă poveste.

Astfel se manifestă pentru prima dată talentul său de a intra în situații în care putea constitui un model pentru alții. Căci poemul vieții are față de toate celelalte poeme avantajul că este, cum s-ar spune, scris întotdeauna cu majuscule, oricare fi cuprinsul. Chiar și cel mai mărunt stagiar dintr-o firmă de dimensiuni mondiale vede lumea rotindu-i-se în jur și continentele îi privesc peste umăr, astfel că nimic din ce face el nu este lipsit de importanță; în schimb în jurul creatorului închis în camera sa se rotesc în cel mai bun caz muștele, oricât de mult s-ar strădui el să facă ce face. Lucrul este atât de evident, încât mulți în clipa în care încep să creeze cu material de viață ajung să privească tot ceea ce îi emoționase până atunci ca fiind „doar literatură“, ca exercitând adică, în cel mai bun caz un efect palid și confuz, dar de cele mai multe ori contradictoriu, care se anulează de la sine și nu mai

are nici o legătură cu toată tevatura făcută la apariția sa. Firește că lucrurile nu se prezentau la fel cu Arnheim, care nici nu trăia emoții provocate de artă și nici nu era în stare să ia drept nebunie sau iluzie nimic din ceea ce îl emoționase mai puternic altă dată; îndată ce recunoștea superioritatea vederilor sale mature, bărbătești asupra celor tinerești și visătoare, purcedea, sub călăuzirea noii înțelepciunii a virilității sale să realizeze o fuziune a celor două categorii de experiențe. De fapt, făcea astfel întocmai ceea ce fac numeroșii indivizi alcătuind majoritatea păturilor cultivate, care, după ce au pășit în propria carieră, nu vor să-și uite cu totul vechile interese, ci, dimpotrivă, își găsesc de-abia acum o relație calmă și matură cu impulsurile entuziaste ale tinereții. Descoperirea marelui poem al vieții, la care știu că și ei colaborează, le dăruiește din nou curajul diletanților pe care și-l pierduseră la vremea când își ardeau propriile poeme; scriind la poemul vieții, au acum libertatea să se considere cu adevărat experți *înnăscuți* și pornesc să-și impregneze faptele de fiecare zi cu simțul responsabilității, se simt puși în fața a mii de mici decizii pentru a face aceste fapte morale și frumoase, și-și fac un model din gândul că Goethe a trăit astfel, afirmând sus și tare că fără muzică, fără frumusețea naturii, fără posibilitatea de a admira jocurile nevinovate ale copiilor și animalelor și fără o carte bună nu s-ar putea bucura de viață. Această pătură mijlocie atât de pătrunsă de spiritualitate constituie printre germani principalul consumator de artă și de literatură-nu-prea-dificilă, dar membrii ei care odinioară considerau arta și literatura ca reprezentând împlinirea dorințelor lor, privesc acum aceste valori artistice și literare ca și cum ar fi de la sine înțeles să le vadă de sus, cel puțin cu un ochi superior, socotindu-le ca pe o treaptă mai timpurie de dezvoltare, chiar dacă o asemenea treaptă ar fi mai desăvârșită în felul ei decât a fost în cazul lor – și le prețuiesc așa cum ar prețui un fabricant de oțel un sculptor de figuri de ghips, dacă ar avea slăbiciunea să considere operele acestuia frumoase.

Cu această clasă de mijloc a culturii semăna acum Arnheim așa cum o garoafă superbă, înaltă, seamănă cu o floricică pipernicită crescând ca vai de lume la marginea drumului. Niciodată nu se punea pentru el problema unei revoluții spirituale, unei renovări fundamentale, ci întotdeauna doar a îmbinării noului cu ceea ce exista deja, a luării în posesiune, a corecturilor civilizate, a reanimării morale a privilegiilor anemiate ale forțelor încă dominante. El nu era un snob, un adorator al celor din societatea aleasă care-l depășeau în rang; fiind primit la curte și având deja stabilite contacte cu cercurile marii nobilimi, ca și cu înalte personalități oficiale, el căuta să se adapteze acestor medii, în nici un caz ca un imitator, ci doar ca un cunoscător al obișnuințelor de viață conservator feudale, care nu-și uită și nici nu vrea să-și lase uitată originea burgheză, trecând prin Goethe și Frankfurt. Însă odată ce conștientizase acea stare, capacitatea de a se opune i se epuizase

și un contrast pronunțat i s-ar fi părut a nu mai corespunde realităților vieții. Era în ultimă instanță convins în forul său interior că oamenii creatori, oamenii de acțiune – în fruntea lor, concentrându-i și consolidându-i pentru o epocă nouă, se aflau oamenii de afaceri, cei în măsură să imprime cursul vieții – erau chemați să preia cândva suveranitatea și conducerea din mâinile vechilor puteri, ceea ce îi insufla o anume aroganță calmă, căreia evoluția produsă de atunci încoace i-a acordat certificatul de atestare; dar chiar dacă se consideră ca un fapt real această pretenție la putere și la posturile de conducere ale banului, rămânea deschisă întrebarea în ce mod anume să fie folosită cum se cuvine puterea atât de dorită. Predecesorii directorilor de bancă și ai marilor industriași au avut o sarcină ușoară, ei erau cavalerii și-și sfârtecau adversarii după bunul lor plac, lăsându-i clerului armele spirituale; omul contemporan, dimpotrivă, are în bani – așa cum înțelegea lucrurile Arnheim – metoda astăzi cea mai sigură de a controla orice fel de relații; dar chiar dacă această armă poate să fie la fel de dură și de precisă ca o ghilotină, ea poate pe de altă parte să fie sensibilă ca un bolnav de reumatism – să ne gândim numai la junghiurile și șchiopătările bursei ca răspuns la cea mai măruntă cauză! – și depinde în modul cel mai delicat de toate elementele pe care altminteri le stăpânește. Prin înțelegerea delicatei interrelaționări a tuturor formelor de viață, pe care doar aroganța oarbă a ideologului o poate uita, ajunsese Arnheim să vadă în omul comerțului dotat cu o prestanță regească o sinteză a revoluției și permanenței, a puterii armate și a civilizației burgheze, a îndrăznelii raționale și a cunoștințelor oneste, dar în primul rând o prefigurare simbolică a democrației care se pregătea să apară; prin munca neodihnită și riguroasă asupra propriei personalități, prin organizarea inteligentă a complexelor economice și sociale care-i erau accesibile și prin meditații susținute cu privire la conducerea și structurarea statului ca un întreg, el spera să vină în întâmpinarea noii epoci, în care energiile sociale pe care soarta și natura le-au făcut inegale între ele să poată fi ordonate convenabil și rodnic, iar idealul să nu se mai sfarme în contact cu inevitabilele limitări ale realității, ci să se purifice și să se consolideze. Pentru a exprima aceasta stare de fapt într-o terminologie realistă, el executase așadar fuziunea de interese dintre suflet și lumea afacerilor prin elaborarea conceptului atotcuprinzător al omului de afaceri dotat cu prestanță regească și sentimentul de iubire care-l făcuse odinioară să simtă că totul ar fi în ultimă instanță unul și același lucru, alcătuind acum nucleul convingerii sale despre unitatea și armonia culturii și intereselor omenești.

Cam la vremea aceea Arnheim începu să-și publice scrierile și în ele își făcu apariția cuvântul suflet. Se poate presupune că îl folosea ca o metodă, o trambulină de lansare, un cuvânt-cheie, căci e sigur că prinții și generalii nu au suflet, iar printre finanțiști el era întâiul care să fi avut așa ceva. Sigur

este de asemenea că aici juca un rol și nevoia de a se apăra, într-un fel inaccesibil înțelegerii lumii de afaceri, împotriva unui element foarte rațional în mediul său imediat de viață, anume împotriva firii de conducător și a simțului superior al afacerilor al tatălui său, alături de care începuse treptat să joace rolul de prinț moștenitor trecut de prima tinerețe. La fel de sigur este că ambiția sa de a stăpâni toate valorile cunoașterii – devenind un polihistor de o factură rară – găsea în suflet un mijloc de a valoriza ceea ce intelectul său n-ar fi putut ajunge să stăpânească. Căci în acea privință nu se deosebea de epoca sa, care își dezvoltase în vremurile din urmă o puternică tendință religioasă, nu ca rezultat al unui destin religios, ci doar, după cum se pare, dintr-o răzvrătire feminină și iritabilă împotriva banului, cunoașterii și calculului, în fața cărora capitulează cu toată pasiunea. Dar rămânea chestionabil și nesigur faptul că, atunci când Arnheim vorbea despre suflet, el însuși credea în suflet și acorda sufletului său anume aceeași realitate precum posesiunilor sale în acțiuni de bursă. Folosea acest cuvânt pentru că nu avea un altul. Împins tot mai departe de necesitățile cauzei – căci era un vorbitor care nu permitea ușor altuia să ajungă să se exprime; mai târziu, după ce luase cunoștință de impresia pe care era capabil să o producă asupra altora, cuvântul devenea tot mai frecvent în scrisul său –, el aducea vorba despre suflet ca și cum existența acestuia ar fi fost la fel de certă cum este cea a propriei spinări, deși nu ajungi să ți-o vezi niciodată. Îl cuprindea o adevărată pasiune să scrie la modul acesta despre ceva vag și totuși cețos semnificativ și care este strâns împletit în complexele prea precise ale afacerilor și comerțului mondial, tot așa cum o tăcere adâncă este împletită printre cuvintele pline de vioiciune; nu nega utilitatea cunoașterii, dimpotrivă, el însuși făcea impresie prin compilațiile sale laborioase, așa cum reușește numai un om care are la dispoziție toate mijloacele, dar după ce crea această impresie, explica în continuare că, dincolo și mai presus de domeniul perspicacității și preciziei, exista un imperiu al înțelepciunii care nu putea fi recunoscut decât la modul vizionar; descria voința care fondează statele și imperiile mondiale ale afacerii astfel încât să lase să se înțeleagă faptul că, în ciuda măreției sale proprii, nu era decât brațul care urma să fie pus în mișcare de o inimă bătând undeva în invizibil; le explica ascultătorilor săi progresele tehnicii sau valoarea virtuții, în termeni accesibili omului obișnuit, pentru a adăuga însă că o asemenea risipă de energii naturale și spirituale rămâne doar o ignoranță fatală dacă nu simți într-un fel că ele sunt agitațiile unui ocean care se întinde mult mai adânc dedesubt și care de-abia se lasă învolburat de valuri. Exprima asemenea aserțiuni în stilul proclamațiilor date de regentul unei regine exilate, care își primise instrucțiunile direct de la aceasta, și care organizează lumea ghidându-se după ele.

Poate că această ordonare a lumii constituia adevărata și cea mai violentă pasiune a sa, un impuls ardent de a deține putere, depășind cu mult ceea ce își putea permite până și un om în situația lui, iar rezultatul nemijlocit era că acest om atât de puternic în domeniile realității trebuia să se retragă cel puțin o dată pe an la castelul său din marca Brandenburg și să-i dicteze o carte stenografului său. Acea ciudată bănuială cețoasă a existenței unor semnificații, care-l năpădise pentru prima dată și cel mai intens în ceasurile entuziasmelor sale tinerești, își crease acum această cale de manifestare, dar uneori îl cuprindea și nemijlocit, chiar dacă acum cu mai puțină putere. În toiul preocupărilor lui de afaceri de importanță mondială îl cuprindea o dulce toropeală, jinduia după o liniște monahală, care-i șoptea că toate contradicțiile, toate marile idei, toate experiențele și strădaniile lumești nu numai că sunt unul și același lucru, așa cum neclar și imprecis sunt înțelese în termenii culturii și umanismului, ci și într-un înțeles haotic, literal și pâlpâitor inactiv, ca atunci când în vreo zi morbid de frumoasă îți vine să-ți încrucișezi mâinile la piept, să stai să privești peste râu și peste pajiște și să nu te mai implici niciodată în starea de agitație. În sensul acesta scrisul său reprezenta un compromis. Cum nu există decât un singur suflet, și acesta nu e tangibil, ci se află undeva în exil, iar de acolo nu se manifestă decât într-un singur fel, ciudat de nedeslușit sau de ambiguu, dar în schimb există nenumărate, la drept vorbind, nesfârșit de multe întrebări în lume către care să se poată îndrepta acest mesager regal, astfel luă naștere pentru el odată cu trecerea anilor starea serioasă de stânjeneală în care ajung toți legitimiștii și profeții dacă lucrurile durează prea mult. Arnheim n-avea nevoie decât să se așeze în singurătatea lui la scris și atunci pana îi conducea cu o prolificitate de-a dreptul spectrală gândurile de la suflet la problemele minții, ale virtuților, ale științelor și politicii, care, scăldate în iradierile unei surse invizibile, i se înfățișau într-o iluminare limpede și magic unificatoare. Acest impuls de expansiune avea ceva amețitor, dar era în schimb legat de o scindare a conștiinței care la multe persoane este condiția prealabilă a scrisului creator, în măsura în care mintea exclude și uită ceea ce nu corespunde scopurilor; în convorbirile sale, și prin intermediul interlocutorului său fiind pus în legătură cu întreaga complexitate a vieții pământești reale, Arnheim nu s-ar fi lăsat niciodată să meargă atât de departe, dar aplecat asupra unei foi de hârtie așteptând să-i oglindească vederile, își permitea să ajungă la o exprimare metaforică a convingerilor, numai în cea mai mică măsură ferme și în cea mai mare parte formând o ceață de cuvinte a căror unică, și de altfel deloc neglijabilă pretenție la realitate, era că se ivea spontan și întotdeauna în aceleași locuri.

Oricine ar fi vrut să-l condamne ar fi făcut bine să-și amintească acum că a deține o personalitate dedublată spiritual nu mai reprezenta de mult o scamatorie pe care doar nebunii o mai pot da la iveală și că în ritmul în care

trăim astăzi posibilitatea unor intuiții politice, capacitatea de a scrie un articol de ziar, forța de a mai crede în noile orientări în artă și literatură și nenumărate alte aptitudini de același fel se bazează pe talentul de a putea fi convins în anumite momente împotriva propriilor convingeri, de a-ți putea scinda o parte din conținutul total al conștiinței și de a o extinde astfel încât să constituie o nouă convingere deplină. În felul acesta pentru Arnheim constituia un avantaj în plus faptul că nu era niciodată cu totul sincer convins de adevărul celor pe care le afirma el însuși. Când ajunsese în floarea vârstei, cum se spune, fusese în măsură să-și exprime părerile despre orice, și stăpânea acum convingeri ferme și generoase, nerecunoscând nici o limită la care să fi trebuit, fie și în viitor, să se oprească, încetând să mai câștige noi și armonice convingeri, dezvoltate din cele vechi, dacă avea să continue să evolueze în același mod. Unui om care gândea atât de eficient, care în alte stări de conștiință estima profiturile și verifica bilanțurile, nu putea să-i scape faptul că aici era vorba de o activitate lipsită de formă și fără curs stabil, chiar dacă ea părea să continue dezvoltându-se la nesfârșit; își recunoștea singura limitare în unitatea propriei sale persoane, și deși Arnheim avea o mare doză din sentimentul importanței propriei persoane, aceasta nu era o stare de lucruri satisfăcătoare pentru rațiunea sa. E drept că el blama în acel sens rudimentele de iraționalitate pe care viața le dezvăluie pretutindeni ochilor observatorilor experimentați; încerca de asemenea să se liniștească, ridicând din umeri, cu gândul că în epoca actuală orice se mișcă își depășește malurile și se revarsă și, cum nimeni nu se poate ridica deasupra slăbiciunilor secolului său, el vedea și aici o posibilitate valoroasă de a practica virtutea modestiei, virtute caracteristică tuturor oamenilor mari, recunoscând ca spirite superioare sieși, fără invidie, apariții ca Homer sau Buddha, pentru că aceștia trăiseră în vremuri mai favorabile; însă cu timpul, când succesele sale literare atinseră un punct culminant, fără ca în existența sa de prinț moștenitor să se fi schimbat ceva decisiv, creșteau într-un chip apăsător acele rudimente ale iraționalului, devenea tot mai evidentă lipsa oricăror rezultate tangibile precum și nemulțumirea cu care constata că nu-și atinsese scopurile și nemulțumirea de a-și fi uitat dorințele originare. Își privea opera, și chiar dacă simțea că avea de ce să fie mulțumit, nu se putea împiedica să simtă totuși uneori că asemenea gânduri îl separau de o sursă originară de care-și mai amintea doar nostalgic și de care acum era despărțit ca printr-un zid de diamant cu fiecare zi mai gros.

În ultima vreme i se întâmplase ceva de genul acesta care îl emoționase profund. Își folosise răgazul pe care acum și-l acorda mai des decât de obicei, dictându-i secretarului său direct la mașină un eseu cu privire la acordul care exista din punctul lui de vedere între arhitectura susținută de stat și concepția conducerii statului, și la un enunț care glăsuia „Vedem tăcerea zidurilor

când contemplăm această construcție", se întrerupsese o clipă la cuvântul „tăcere" pentru a întârzia o clipă asupra imaginii acelui Palazzo della Cancelleria de la Roma, care i se ivise nechemată în fața ochilor minții; dar când își aruncă privirile asupra manuscrisului constată că secretarul se grăbise dus de puterea obișnuinței și scrisese, „Vedem tăcerea sufletului când…". În ziua aceea Arnheim dictă mai departe, iar a doua zi șterse acea frază.

Cât mai putea să cântărească acum, în comparație cu experiențele de viață de o asemenea extindere și profunzime a fondului, o experiență oarecum obișnuită a iubirii trupești legată de o femeie? Arnheim trebuia să-și mărturisească, spre regretul său, că ea cântărea la fel de mult cât recunoașterea faptului care-i rezuma propria viață și care-i spunea că toate drumurile către minte pornesc din suflet, dar nici unul nu duce îndărăt. Firește, existau multe femei care se bucuraseră de a fi avut relații apropiate cu el, dar cele care nu erau genul de femei întreținute, fuseseră femei cultivate, angajate profesional, sau artiste, căci cu aceste două categorii, cele întreținute și cele care-și câștigă singure existența, era cu putință o înțelegere bazată pe principiul unor relații clare; necesitățile de ordin moral ale caracterului său îl conduseseră întotdeauna la relații în care instinctul și conflictele inevitabile care se ivesc cu femeile își găsiseră o anumită susținere în rațiune. Însă Diotima era prima femeie care-i afectase viața metamorală, adică cea mai tainică, și din cauza aceasta el o privea uneori de-a dreptul cu invidie. La urma urmei, ea nu era decât soția unui funcționar, e adevărat având stilul cel mai desăvârșit, totuși lipsită de acea cultură umanistă elevată pe care doar puterea o poate dărui, și el ar fi emis pretenții la o fată din lumea marilor finanțe americane sau din înalta nobilime engleză dacă ar fi vrut cu tot dinadinsul să se stabilească la casa lui cândva. Erau momente când apărea în el un antagonism cu totul primitiv, ca cel care domnește într-o cameră de copii, o aroganță naivă și crudă, infantilă, sau spaima copilului răsfățat care e dus pentru prima oară în viața lui la școală, astfel că iubirea ce lua proporții îi apărea ca o rușine amenințătoare. Când, în asemenea clipe, prelua conducerea afacerilor proprii cu o superioritate glacială, cum o poate avea numai un spirit care a murit pentru lume și se mai reîntoarce o clipă, i se părea că rațiunea rece, intangibilă, a banului, ar fi reprezentat, în comparație cu iubirea, o forță extraordinar de curată.

Ceea ce nu însemna nimic altceva decât că pentru el venise momentul când prizonierul nu mai înțelege cum de a fost privat de libertate fără să se fi apărat cu prețul vieții. Căci atunci când Diotima spunea: „Ce sunt afacerile de proporții mondiale? *Un peu de bruit autour de notre âme!…*" el simțea cum se cutremura edificiul întregii sale vieți.

87
Moosbrugger dansează

În vremea aceea Moosbrugger se afla mai departe într-o celulă a secției de cercetări de pe lângă tribunal. Apărătorul său își luase din nou avânt și se străduia pe cât putea pe lângă autorități pentru a împiedica procesul să ajungă în ultima sa fază.

La toate acestea Moosbrugger surâdea. Surâdea din plictiseală.

Plictiseala îi legăna toate gândurile. De obicei ea stinge gândurile; însă pe ale sale le legăna; cel puțin de data aceasta; era o stare ca aceea a unui actor stând în cabină și așteptându-și intrarea în scenă.

Dacă Moosbrugger ar fi avut o sabie mare, acum ar fi luat-o și ar fi decapitat scaunul. Ar fi decapitat masa și fereastra și găleata din celulă și ușa. Apoi le-ar fi pus tuturor acelor obiecte decapitate propriul său cap, căci în toată celula nu exista decât capul lui, iar acesta era un cap frumos. Putea să și-l imagineze, așa, așezat peste obiectele din jur, țeasta mare, părul care-i cădea ca o căciulă de blană dinspre creștet pe frunte. Iar atunci îi plăceau toate lucrurile din jur.

Numai dacă încăperea ar fi fost mai mare și mâncarea mai bună!

Îi părea de-a dreptul bine că nu avea voie să vadă pe nimeni. Îi era greu să-i suporte pe oameni. Aveau un fel al lor de a scuipa sau de a-și trage în sus umerii, că te scoteau cu adevărat din minți și-ți venea să-i izbești cu pumnul în spinare, așa cum simți că nu mai poți dacă nu spargi cu pumnul o gaură în perete. Moosbrugger nu credea în Dumnezeu, ci în propria lui rațiune personală. Adevărurilor veșnice el le spunea cu dispreț: judecătorul, popa, jandarmul. El trebuia să-și rezolve singur problema și în cazuri de felul acesta ai câteodată impresia că toată lumea îți pune bețe în roate! Vedea în fața lui doar ce văzuse atât de des până atunci: călimara, masa acoperită cu pânză verde, creioanele, pe urmă portretul împăratului pe perete; felul în care erau toate aranjate acolo; în modul în care concepea el ordinea lucrurilor, toate i se păreau o cursă cu arc, acoperită nu cu iarbă și frunze, ci cu simțământul că toate trebuie să fie întocmai așa cum erau. Pe urmă, de obicei începea să-și aducă aminte, cum acolo afară era câte un desiș crescut la cotul râului, scârțâitul unei fântâni cu cumpănă, crâmpeie din diferite locuri adunate acum deodată laolaltă, o nesfârșită îngrămădire de amintiri pe care nici nu știuse că i-ar fi plăcut să și le amintească vreodată. Visa: „Aș avea ce să le povestesc!“ Așa cum visează un bărbat tânăr. Pe el îl tot băgaseră atât de des la închisoare încât nu mai apucase să îmbătrânească. „Data viitoare trebuie să le privesc pe toate mai atent“, se gândea Moosbrugger, „altfel nici n-au să înțeleagă ce le spun eu“. Pe urmă surâdea serios și vorbea cu judecătorii despre sine însuși ca un tată care spune despre fiul său: nu face nici două parale, băgați-l la răcoare mai ca lumea, poate îi vin mințile la cap!

Firește, uneori îl enervau regulamentele închisorii. Sau îl durea ceva. Dar atunci putea să ceară să fie dus la medicul închisorii sau la director, așa că totul se reîntorcea până la urmă la o oarecare ordine și liniște, ca apa peste un șobolan mort căzut înăuntru. Bineînțeles că nu se gândea la el însuși folosind această imagine; dar impresia că este o mare întindere oglinditoare de apă pe care nimic nu o poate tulbura o avusese întotdeauna, chiar dacă nu avea vorbele cu care să o descrie.

Cuvintele pe care le avea el erau: Hmhm, mda.

Masa era Moosbrugger.

Scaunul era Moosbrugger.

Fereastra cu gratii și ușa încuiată erau el însuși.

Nu gândea lucrurile ca un nebun sau ca pe ceva neobișnuit. Pur și simplu gumilasticul se rupsese. În spatele fiecărui lucru sau al fiecărei creaturi care vrea să se apropie se află un gumilastic, care se tensionează. Căci altminteri, firește, lucrurile ar putea până la urmă să treacă unul prin altul. În fiecare mișcare e un elastic care nu te lasă să faci ce-ai vrea tu să faci. Gumilasticele dispăruseră deodată. Sau era doar o senzație că e ceva care te strunește, așa ca un gumilastic?

La urma urmei, cine ar putea face deosebirea? „De exemplu, femeile-și țin ciorapii cu gumilastic. Așa, vezi!“ se gândea Moosbrugger. „Poartă, ca niște amulete, jartiere petrecute pe picior. Pe sub fustă. Ca cercurile pe care le vopsim pe copaci ca să nu se suie viermii pe ei“.

Toate acestea, doar în treacăt. Ca să nu se creadă cumva că Moosbrugger ar fi simțit nevoia să fraternizeze cu toată lumea. Nu era el genul de om. Doar că el era în același timp și înăuntru, și pe dinafară.

Acum era stăpânul lucrurilor și pe toate le conducea el. Făcea ordine în toate înainte să apuce să-l omoare. Putea să se gândească la orice-i plăcea, pe loc totul i se supunea, ascultător ca un câine bine dresat căruia-i spui „culcat!“. Cu toate că era închis aici avea o senzație neîngrădită de putere.

Supa i se aducea la momentul potrivit. Era trezit la momentul potrivit și scos la aer. Toate în celulă funcționau ca pe roate și n-ai fi putut să le scoți din ale lor. Uneori toate i se păreau de necrezut. Uneori avea impresia că se întoarce totul pe dos și că ordinea pornea de la el, deși știa bine că el i se supunea de fapt.

Alții trăiesc asemenea senzații când stau întinși vara la umbra unui gard viu, și albinele bâzâie, și soarele bate mic și tare din cerul luminos ca laptele; lumea se învârtește atunci ca o jucărie mecanică în jurul unor asemenea oameni. Lui Moosbrugger senzația i-o dădea priveliștea geometrică a celulei lui.

Băgase de seamă de asemenea că jinduia ca un nebun după o mâncare bună; visa la ea noaptea și ziua, imaginea unei farfurii mai măricele cu friptură bună de porc îi răsărea în fața ochilor cu o insistență nefirească ori de câte ori i se întorcea gândul de la alte preocupări. „Două porții!“ comanda

Moosbrugger atunci. „Sau trei!“ Se gândea la ea cu atâta tărie, dând cu lăcomie proporții mereu mai mari viziunii, încât pe loc se și sătura și i se făcea rău, se ghiftuia în gând. „De ce“, gândea el clătinând din cap, „așa de curând după ce-ți vine să mănânci ai impresia că plesnești?“ Între mâncare și plesnirea asta a burții stau toate plăcerile lumii; și ce mai lume; ai putea dovedi cu sute de exemple ce mic e spațiul! Să luăm numai unul din ele: o femeie pe care nu poți s-o ai e ca atunci când noaptea luna se urcă tot mai sus pe cer și-ți suge, îți tot suge din inimă; după ce te-ai culcat cu ea, poți să calci cu cizma pe fața ei. De ce-o fi așa? Își aducea aminte că alții îl întrebaseră adeseori de ce stăteau astfel lucrurile. Puteai să răspunzi: femeile sunt femei, nu bărbați; pentru că ei aleargă după ele. Dar cei care-l întrebau n-aveau să înțeleagă niciodată. Voiau să știe de ce își închipuia el că oamenii se coalizaseră împotriva lui. Ca și cum propriul său trup nu s-ar fi coalizat și el! Cu femeile, lucrurile sunt clare. Dar și cu bărbații trupul lui se înțelegea mai bine decât cu el însuși; stai de vorbă, dintr-una într-alta, crezi că știi cum se prezintă lucrurile, toată ziua te-nvârtești cu câte unul și dintr-odată te pomenești că ai trecut de linia aceea subțire, îndărătul căreia poți să ai de a face fără nici un pericol cu ceilalți; iar dacă trupul lui l-a băgat într-o asemenea încurcătură, atunci mai bine să scape de tot de el! Cât de departe în trecut putea să-și mai aducă aminte Moosbrugger, el fusese întotdeauna necăjit de ceva sau speriat, și pieptul lui cel vânjos, cu brațele lui cu tot, se tot repezea încoace și încolo, ca un câine mare căruia i se dă un ordin. Mai departe decât atât Moosbrugger nici nu avea ce să înțeleagă; distanța dintre prietenie și senzația că te-ai săturat de toate e foarte mică, iar când simți astfel, foarte repede știi că ai dat de dracu la strâmtoare.

Își aducea foarte bine aminte că oamenii aceia care știau să spună cuvinte din limbi străine și care mereu stăteau să-l judece îl tot certaseră: „Dar pentru așa ceva nu te-apuci să omori pe loc un om?“ Moosbrugger ridica din umeri. Au mai fost oameni omorâți pentru câțiva creițari sau chiar pe degeaba, numai pentru că așa i se năzărise altuia. Dar el se respecta, el nu era unul din aceia. Cu timpul reproșul acesta făcuse impresie asupra lui; ar fi vrut să știe de ce din timp în timp simțea că-i atât de strâmt în jurul lui, sau cum s-o mai fi zicând, așa încât trebuia să-și facă loc cu forța, să-i mai fugă sângele din cap. Se gândea mult la aceste lucruri. Dar nu era și cu gândul tot așa? Când începea vremea bună potrivită, îi venea să surâdă cu toată fața de plăcere. Atunci nu-l mai mâncau gândurile așa pe sub scăfârlie, ci deodată nu mai era înăuntru decât un singur gând. Era o deosebire la fel de mare ca între împleticeala unui copil și dansul unei femeiuști frumoase. Pur și simplu ca o vrajă aruncată peste toate. Cântă cineva la acordeon, lampa e pe masă, intră fluturii din noaptea de afară; tot așa veneau toate gândurile la lumină, sau Moosbrugger le înhăța deodată când se apropiau, cu degetele lui mari, și le strivea, și o

clipă îi rămâneau acolo între degete, nostime de tot, ca niște insecte. O picătură din sângele lui Moosbrugger căzuse în lume. Nu puteai s-o vezi, căci era întuneric, dar el simțea ce se petrecea acolo, în nevăzut. Ce era încâlcit acolo afară se îndrepta. Ce era mototolit se netezea. Un dans tăcut limpezea zumzetul acesta insuportabil cu care îl chinuia altminteri atât de des lumea. Tot ce se întâmpla era frumos acum; așa cum o fată urâtă se face frumoasă când nu mai stă acolo singură, ci e luată de mână de celelalte și o rotesc cu ele într-un dans și în fața ei se ridică o scară de pe care au și venit altele să se uite în jos. Era ceva ciudat aici, iar când Moosbrugger își deschidea ochii și-i privea pe oamenii din jur, pe cei care în asemenea clipe, când totul dansa dându-i lui ascultare, se aflau acolo în apropierea lui, atunci și aceștia i se păreau frumoși. Ei nu mai erau coalizați împotriva lui, nu mai ridicau un zid în jurul lui și se vădea că doar străduința de a-l înșela pe el deforma chipurile oamenilor și lucrurilor ca o povară prea grea. Atunci Moosbrugger dansa în fața lor. Dansa demn, nevăzut, el, care în viața lui nu dansase niciodată cu cineva, era mișcat de o muzică tot mai învăluitoare, purtându-l în el însuși, înspre somn, spre poala Maicii Domnului și până la urmă spre liniștea Domnului însuși, spre o stare minunată, incredibilă, destrămându-se în moarte; dansa zile întregi fără să-l vadă cineva, până când totul era afară, totul ieșea din el, agățându-se de lucruri, în fire subțiri și aspre ca o pânză de păianjen care a înțepenit în ger.

Dacă n-ai trecut prin așa ceva, cum ai mai putea să-i judeci pe alții?! După zilele și săptămânile ușoare când Moosbrugger aproape că-și putea ieși din piele, veneau iarăși, întotdeauna, vremurile îndelungi ale întemnițării. Închisorile statului nu erau nimic pe lângă acestea. Atunci, când voia să gândească, totul se chircea în el, amar și găunos. Căminele muncitorești și școlile serale unde voiseră ei să-l învețe ce să gândească – pe toate le ura; – el care-și mai aducea și acum aminte cum gândul lui putea să se miște cu pașii imenși pe picioroange! Atunci se târa prin lume cu picioarele de plumb, în speranța că va găsi un loc unde să fie iarăși altfel.

Astăzi nu mai putea decât să surâdă, compătimitor, în fața unei asemenea speranțe. Lui nu-i reușise niciodată să găsească punctul de mijloc între stările acestea ale lui, punctul unde poate ar fi avut voie să rămână. Acum se săturase. Surâdea grandios în fața morții.

Oricum, văzuse multe. Bavaria și Austria, și bătuse drumul până în Turcia. Multe se întâmplaseră, despre care citise în ziare, toată vremea cât trăise. Fusese o vreme agitată, luată în totul. În taină, era chiar mândru că o trăise. Dacă stăteai să te gândești la ea, așa bucățică cu bucățică, fusese o chestie încâlcită și urâtă, dar până la urmă drumul lui trecuse drept prin ea, și când te uitai în urmă, puteai să-l vezi bine pe el, de la naștere și până la moarte. Moosbrugger nu avea câtuși de puțin sentimentul că aveau să-l execute; se executa el însuși, cu ajutorul celorlalți; așa vedea el lucrul care avea să se

întâmple. Cu toate acestea, toate se strânseseră până la urmă într-un întreg: drumurile de țară, orașele, jandarmii și păsările, norii și moartea lui. El însuși nu le înțelegea prea bine, iar ceilalți și mai puțin, chiar dacă erau în stare să spună mai multe.

Scuipă și se gândi la cerul care semăna cu o cursă de șoareci vopsită în albastru. „În Slovacia fac așa cursele de șoareci, rotunde și înalte", gândea el.

88

Asocierea cu cauzele grandioase

Ar mai fi trebuit încă demult menționată o împrejurare care a fost atinsă în treacăt în diferite contexte, formulată în linii generale: nu există nimic mai primejdios pentru minte decât asocierea ei cu cauzele grandioase.

Un om rătăcește printr-o pădure, urcă pe un munte și vede lumea întinzându-i-se la picioare, își privește copilul care i-a fost pentru prima oară pus în brațe sau gustă fericirea de a ocupa o poziție socială în general considerată ca fiind invidiabilă. Ne întrebăm: ce se petrece în sinea sa în toată această vreme? Sigur că lui i se pare că se petrec lucruri multe, profunde și importante; numai că el nu are prezența de spirit să le creadă, ca să zicem așa, pe cuvânt. Tot ce este demn de admirație în fața și în afara lui, tot ceea ce-l închide pe el ca într-o casetă magnetică, îi atrage gândurile în afara lui. Privirile i se lipesc de mii de amănunte, însă în sinea lui are impresia că și-a consumat toată muniția. Afară ceasul acela însuflețit, însorit, profund sau magnific, suflă asupra lumii un argint galvanic care pătrunde în toate frunzulițele și vinișoarele; dar la celălalt capăt al lumii, la cel personal, se face simțită curând o carență lăuntrică de materie, ia naștere acolo de forma unui „O" mare, gol și rotund. Starea respectivă constituie indiciul clasic al contactului cu tot ceea ce este veșnic și mare, ca o adăstare pe piscurile umanității și naturii. Persoanele care preferă compania lucrurilor mărețe – și printre acestea se numără în primul rând sufletele mari, pentru care nici nu există lucruri mărunte – constată că lumea lor lăuntrică le este, fără voie, extrasă și extinsă într-o superficialitate generalizată.

Am putea descrie primejdia pe care o creează asocierea cu cauzele mari ca fiind o lege a conservării materiei mentale și spirituale, iar legea aceasta pare să fie general valabilă. Spusele personalităților sus-puse, care își exercită influența pe scară largă sunt de obicei mai lipsite de conținut decât ale noastre. Gândurile care sunt în mod special asociate unor subiecte deosebit de importante se înfățișează de obicei ca și cum, dacă n-ar fi astfel privilegiate, ar putea fi socotite ca înapoiate. Cauzele cele mai scumpe nouă, cea a națiunii,

a păcii, a umanității, a virtuții și altele deopotrivă de elevate, poartă pe pantele lor flora cea mai comună a minții și spiritului. Văzută astfel, lumea pare să fie cât se poate de strâmbă; dar dacă ținem seama de faptul că tratarea unui subiect are voie să fie cu atât mai nepretențioasă cu cât subiectul însuși este mai pretențios și important, constatăm că este o lume a ordinii.

Doar că legea aceasta, care poate să contribuie în atât de mare măsură la înțelegerea vieții spirituale și mentale a Europei, nu este întotdeauna la fel de evidentă în mecanismul său și, în epocile de tranziție de la un grup de mari obiective spre un altul nou, se poate ca spiritul și mintea care caută să se pună în slujba acestor noi obiective să pară de-a dreptul revoluționare, deși nu fac altceva decât că-și schimbă livreaua. O asemenea tranziție putea fi observată încă de pe atunci, pe vremea când oamenii despre care se povestește aici își trăiau grijile și triumfurile lor. De exemplu, existau de pe atunci cărți – pentru a începe cu un caz deosebit de semnificativ în ochii lui Arnheim – care se vindeau în foarte mari tiraje, fără să li se acorde însă cel mai mare respect, deși se atinsese stadiul în care se acorda mare respect numai cărților difuzate de la un anumit tiraj în sus. Existau industrii influente, ca cele legate de jocurile de fotbal și tenis, dar mai existau încă ezitări în ce privea crearea unor catedre dedicate lor la universitățile tehnice. Una peste alta: fie că regretatul corsar și amiral Drake fusese cel care la vremea lui importase cartoful din America, fapt cu care începuse sfârșitul perioadelor de foamete care se succedaseră cu regularitate în Europa, fie că fusese mai puțin regretatul, foarte cultivatul și la fel de înclinatul spre piraterie amiral Raleigh, cel care o și practicase, fie că ar fi fost doar niște soldați spanioli anonimi sau chiar jovialul coțcar și negustător de sclavi Hawkins – fapt este că foarte mult timp nimănui nu i-a trecut prin minte să-i considere, din cauza cartofilor, pe oamenii aceștia ca fiind mai importanți decât, să spunem, eruditul al-Shirazi, despre care nu se știa decât că a dat o explicație corectă a curcubeului; însă odată cu epoca burgheză a început reevaluarea unor asemenea reușite, iar la vremea lui Arnheim o asemenea atitudine câștigase mult teren, fiind stânjenită doar de niște prejudecăți mai vechi. Cantitatea efectului și efectul cantității ca obiect nou, limpede ca lumina zilei, al venerației lupta încă și acum cu o venerație îmbătrânită, oarbă și aristocratică a marii calități, însă în lumea conceptelor reieșiseră de aici cele mai exagerate compromisuri întocmai ca în cazul noțiunii înseși de minte sau spirit mari care, așa cum am învățat să o cunoaștem în decursul ultimei generații, ar fi trebuit să fie o sinteză a propriei sale semnificații și a semnificației cartofilor, căci era așteptată pe atunci apariția unui om care să fi avut însingurarea unui geniu și care, în același timp, să fie la fel de universal înțeles ca o privighetoare.

Era greu de prezis ce anume s-ar fi putut ivi în această privință, căci primejdia asocierii cu lucrurile grandioase este de obicei recunoscută abia

atunci când măreția acestor lucruri a început deja să apună. Nimic nu-i mai ușor decât să-i surâzi ușierului care tratează cu condescendență în numele Maiestății Sale persoanele convocate la audiență, dar dacă omul care tratează cu respect Ziua de Astăzi în numele Zilei de Mâine este sau nu un ușier de obicei nu se știe înainte de a se fi ajuns la ziua de poimâine. Primejdia asocierii cu cauzele grandioase are proprietatea foarte neplăcută că lucrurile se schimbă, dar primejdia rămâne mereu aceeași.

89
Trebuie să mergi în pas cu timpul

Doctorul Arnheim primise vizita dinainte anunțată a doi funcționari superiori ai firmei sale și conferise îndelung cu ei; dimineața documentele și calculațiile folosite în ajun erau răspândite pe masă, în salon, așteptându-l pe secretar, care urma să le claseze. Arnheim trebuia să ia niște hotărâri, delegații urmau să ia un tren de după-amiază pentru a se reîntoarce la firmă, și, ca întotdeauna în astfel de cazuri, el avea un sentiment de satisfacție, căci împrejurări de acest fel creau o anumită tensiune între toate angajamentele sale. „În zece ani", se gândea el, „tehnica va fi progresat atât de mult încât firma își va avea avioanele ei pentru deplasări; atunci îmi voi putea dirija oamenii chiar și din vacanța de vară petrecută în masivul Himalaya". Cum își stabilise deciziile încă de peste noapte, și acum, la lumina zilei, nu mai trebuia decât să le mai verifice o dată și să le confirme, în clipa aceea era liber; comandase să i se aducă micul dejun la cameră și își acorda acum, la țigara de dimineață, o destindere mentală și spirituală gândindu-se la întrunirea de la Diotima, pe care trebuise să o părăsească ceva mai devreme în seara din ajun.

De data aceasta fusese o recepție cât se poate de însuflețită; foarte mulți dintre invitați erau sub treizeci de ani, cel mult treizeci și cinci, având ceva din spiritul boemei, dar de pe acum cunoscuți și intrați în atenția ziarelor; fuseseră nu numai austrieci, ci și invitați din toată lumea, atrași de știrea că în Kakania era o doamnă din cercurile cele mai înalte, care deschidea o cale pentru pătrunderea spiritului în treburile lumești. Aproape că uneori se crease impresia că se mișcau în atmosfera unei cafenele literare și artistice, iar Arnheim surâdea acum când se gândea că Diotima păruse timorată între pereții propriei sale locuințe; dar totul fusese o experiență foarte interesantă și oricum ieșită din comun, așa cum i se părea lui acum. Prietena sa, dezamăgită de faptul că întrunirile marilor oameni de până atunci rămăseseră fără rezultate, făcuse o încercare hotărâtă de a lăsa spiritul cel mai nou să se reverse în Acțiunea Paralelă, iar legăturile cu Arnheim îi folosiseră în acest sens.

Acum îi venea să dea din cap amintindu-și de discuțiile pe care trebuise să le asculte; le găsea de-a dreptul absurde, dar „trebuie să-i lăsăm și pe tineri să se manifeste", își spunea, „ajungi un om imposibil dacă-i tot respingi pur și simplu". Era așadar amuzat la modul grav, dacă se poate spune așa, de toate acestea, căci fuseseră parcă prea multe deodată.

Ce anume fusese lucrul acela pe care ei îl condamnaseră cu atâta violență? Experiența de viață. Acea experiență personală, spuneau, din a cărei căldură pământească și apropiere de realitate impresionismul se hrănise luxuriant cu cincisprezece ani înainte ca o plantă miraculoasă. Iar acum spuneau că impresionismul ar fi fost efeminat și fără minte. Cereau stăpânirea controlată a senzualității și o sinteză intelectuală.

Sinteza nu era la urma urmei tocmai contrariul scepticismului, psihologiei, cercetărilor și analizei, care constituiseră înclinațiile literare ale generației precedente?

Atât cât se putea înțelege, ei nu gândeau toată problema într-un mod foarte filozofic; mai degrabă era nevoia de mișcare neîngrădită pe care o simt oasele și mușchii unui trup tânăr, iată ce înțelegeau ei prin sinteză, un dans și o exuberanță în care își refuzau lor și altora dreptul de a-i stânjeni prin vreo critică. Dacă așa le plăcea la un moment dat, nu ezitau să abandoneze fără scrupule sinteza, laolaltă cu analiza și cu tot ceea ce înseamnă gândire. Atunci susțineau că mintea trebuie împinsă înspre înalt de sevele trăirii și experienței imediate. De obicei, firește, erau membrii vreunui alt grup cei care susțineau aceasta; dar uneori, cuprinși de prea mult zel erau aceiași.

Ce lozinci grozave mai aveau! Promovau temperamentul intelectual. Stilul de gândire rapid, care-i sare lumii în piept. Creierul ascuțit ca o armă al omului cosmic. Ce mai auzise încă, acolo, în ajun?

Reconstruirea omului pe baza unui plan de muncă american cu ajutorul forței mecanizate.

Lirismul, combinat cu dramatismul cel mai intens al vieții.

Tehnicismul, un spirit demn de epoca mașinilor.

Blériot – strigase unul din ei – zboară chiar în momentul acesta peste Canalul Mânecii cu o viteză de cincizeci de kilometri pe oră! Poezia acestor cincizeci de kilometri ar trebui scrisă și tot restul literaturii, cea putredă, aruncat la lada de gunoi!

Acceleraționismul, mai cereau ei, adică creșterea maximă a vitezei de experiență de viață în baza biomecanicii sportive și a preciziei de acrobație de circ!

Reîntinerirea fotogenică prin cinema.

Apoi unul din ei spusese că omul ar fi un spațiu lăuntric misterios, drept care ar trebui adus în legătură cu cosmosul prin conuri, sfere, cilindri și cuburi. Însă se susținea și contrariul, anume concepția individualistă despre artă stând la baza acestui punct de vedere, ca fiind compromisă; trebuie să li se

asigure noilor generații un nou simț al spațiului de locuit prin arhitectură populară și cartiere de locuit comunale. În timp ce se creaseră astfel o partidă individualistă și o partidă socială, o a treia partidă intervenea pentru a spune că numai artiștii ar fi, în adevăratul înțeles al cuvântului, sociali. Drept care un grup de arhitecți moderni cerea pentru sine conducerea, căci țelul arhitecturii ar fi fost tocmai religia; de altfel, având și funcțiile secundare ale iubirii de patrie și ale sentimentului permanenței naționale. Grupul religios, sprijinit și întărit de cei care preconizau conurile și cuburile, obiecta că arta n-ar fi o împrejurare dependentă de altceva, ci una centrală, o împlinire a legilor cosmice; în evoluția ulterioară a discuțiilor, grupul religios fusese iarăși părăsit de cel cubic, care acum se aliase cu arhitecții, susținând că relația cu cosmosul s-ar exprima cel mai bine prin forme spațiale care să facă elementul individual valabil și tipic. Se exprimase formula că trebuie să te proiectezi în sufletul omului și apoi să-l proclami în termeni tridimensionali. Apoi cineva pusese pe un ton beligerant și eficient întrebarea – care anume era credința celor de astăzi: adică zece mii de oameni înfometați erau sau nu mai importanți decât o operă de artă?! De fapt, întrucât aproape toți erau într-un fel sau altul oameni de artă, erau de părere că revigorarea spirituală a omenirii nu putea fi găsită decât în artă, numai că nu reușeau să cadă de acord asupra naturii acestei revigorări și a pretențiilor care ar fi trebuit ridicate pe lângă Acțiunea Paralelă în legătură cu aceasta. Acum însă grupul social originar revenise în prim-plan și-și făcea auzite glasurile. La întrebarea ce anume ar fi fost mai important, o operă de artă sau mizeria a zece mii de oameni, se ridicase întrebarea dacă zece mii de opere de artă ar fi putut compensa mizeria unei singure ființe omenești. Niște artiști foarte viguroși cereau ca artistul să nu se mai ia într-atât de în serios; să lase la o parte propria glorificare, să ajungă și el înfometat și social – aceasta era cererea lor! Viața era unica și cea mai măreață operă de artă, spusese cineva. Interveni o voce viguroasă: nu arta creează unitatea, ci foamea! O voce a compromisului aminti atunci că cel mai bun mijloc împotriva supraaprecierii egocentrismului în artă este o sănătoasă bază meșteșugărească. După acest glas al compromisului cineva se folosi de pauza creată de oboseală sau de dezgustul reciproc și întrebă iarăși, calm, dacă cineva credea într-adevăr că s-ar putea face ceva atâta vreme cât nici măcar nu se stabilise contactul între om și spațiu?! Acesta constituise semnalul ca tehnicismul, acceleraționismul și așa mai departe să ia din nou cuvântul și dezbaterea continuă încă multă vreme, pendulând într-o parte și într-alta. În cele din urmă ajunseseră la un acord, pentru că voiau să se ducă acasă și să fi obținut un rezultat; se uniră într-o declarație care suna aproximativ în felul acesta: epoca prezentă era o epocă de așteptare, nerăbdătoare, turbulentă și nefericită; însă acel mesia în care sperau și pe care-l așteptau nu era încă întrevăzut.

Arnheim reflectă un moment.

Se menținuse constant în jurul lui un cerc; când se aflau oameni care nu auzeau sau nu reușeau să se facă auziți, aceștia se desprindeau, alții le luau imediat locul; el rămânea în mod categoric punctul central al noii reuniuni, chiar dacă aceasta nu reieșea întotdeauna limpede în cursul dezbaterilor oarecum confuze. El era, doar, inițiat încă de mult în problemele care-i preocupau pe ei. Știa ce trebuia să știe despre cuburi și relațiile lor; construise cartiere de locuințe cu grădini pentru salariații săi; mașinile, cu rațiunile și vitezele lor, îi erau familiare; se pricepea să vorbească despre proiectarea sufletului și avea bani investiți în industria cinematografică atunci, la începuturile ei. Reconstituind acum cuprinsul acestor controverse, își amintea de asemenea și că ele nu se desfășuraseră nici pe departe atât de organizat cât și le reprezenta fără voie amintirea sa. Asemenea discuții urmează o evoluție proprie mai ciudată, ca și cum părțile ar fi fost dispuse, cu ochii legați, într-un poligon neregulat și după ce fiecare ar fi fost înarmat cu un ciomag, ar fi primit îndemnul să se pună în mișcare, fiecare înaintea sa; un spectacol confuz și obositor, fără nici o logică. Dar nu constituie aceasta o imagine a mersului lucrurilor în general? Nici acest spectacol nu decurge din interdicțiile și legile logicii, cărora le revine cel mult eficiența unei forțe de poliție, ci din energiile instinctuale dezorganizate ale minții și intelectului. Întrebarea și-o punea Arnheim când își amintea de atenția care-i fusese acordată și constata că s-ar fi putut spune de asemenea că noul mod de a gândi semăna cu cel al liberei asociații de idei atunci când controlul rațiunii slăbește, o situație care, nu se poate nega, este stimulatoare.

Își aprinse în mod excepțional o a doua țigară, deși în alte împrejurări nu-și permitea asemenea slăbiciuni de ordin senzorial. În vreme ce-și ținea chibritul în față și mușchii faciali i se contractaseră pentru prima aspirație a fumului, nu-și putu stăpâni deodată un surâs, pentru că-și adusese aminte de generalul cel rotofei care i se adresase în cursul acestei recepții. Întrucât familia Arnheim era proprietară și a unei fabrici de tunuri și plăci blindate care era pregătită pentru o producție masivă de armament în caz extrem, îl înțelesese foarte bine pe generalul acela oarecum comic, dar simpatic (vorbea cu totul altfel decât generalii prusaci; mai puțin simandicos, desigur, dar, s-ar fi putut spune, trădând urmele unei culturi mai vechi – de fapt ar fi trebuit să se adauge: ale unei culturi intrate în declin), îi vorbise la modul confidențial – și oftând, de-a dreptul filozofic! – despre conversația care se desfășura în seara aceasta în jurul lor, și care, cel puțin în parte, cum trebuia să recunoști, avea și un caracter radical pacifist.

Generalul, ca singurul ofițer prezent, se simțea oarecum nelalocul lui și deplângea nestatornicia opiniei publice, pentru că unele aserțiuni despre sanctitatea vieții omenești întâlniseră aprobare.

— Nu-i înțeleg pe oamenii aceștia, cu aceste cuvinte se întorsese atunci spre Arnheim, cerându-i lui, în calitatea de intelectual proeminent pe plan

internațional, să-i explice situația. Nu înțeleg de ce oamenii ideilor noi vorbesc cu atâta ignoranță despre „generalii sângeroși"? Am senzația că pe domnii mai în vârstă care vin de obicei aici îi înțeleg foarte bine, deși, desigur, și ei sunt cu totul și cu totul diferiți de militari. De exemplu, când poetul acela celebru – nu știu cum îl cheamă, domnul acela înalt și mai în vârstă, cu burtă, care cică, ar fi făcut versurile acelea cu zeii greci, cu stelele și cu simțămintele eterne omenești; doamna, gazda noastră, mi-a spus că e într-adevăr un poet din vremea noastră, care altminteri produce cel mult intelectuali – așadar, cum îți spuneam, eu n-am citit nimic de el, dar sunt sigur că l-aș înțelege, mai ales dacă importanța lui stă cu adevărat în faptul că nu se ocupă cu lucruri mărunte, căci, la urma urmei, și noi, militarii, spunem că așa ceva înseamnă să fii un strateg. Sergentul-major, dacă-mi dai voie să folosesc exemplul acesta subordonat, ca să spun așa, trebuie, bineînțeles, să se ocupe de bunăstarea fiecărui om luat în parte din compania lui; strategul, dimpotrivă, calculează cu mii de oameni ca reprezentând cea mai mică unitate și trebuie să poată sacrifica deodată chiar zece asemenea unități dacă i-o cere un scop mai înalt. Eu găsesc că nu e nici o logică atunci când într-un caz spui că aici este un general sângeros și în celălalt caz că e vorba de o preocupare cu valorile eterne, și te rog pe dumneata să-mi explici, dacă e cu putință!

Poziția deosebită pe care o ocupa Arnheim în acest oraș și în societate trezise în el o anumită înclinație, de obicei reprimată cu grijă, spre plăcerile ironiei. Știa la cine se referea micuțul domn, chiar dacă nu lăsa să se întrevadă aceasta; de altfel, faptul nici nu era important, căci el însuși ar fi putut să menționeze alte câteva varietăți ale acestui fel de măreție. În seara respectivă aceștia făcuseră de altfel o figură nu prea strălucită, lucrul nu putea fi trecut cu vederea.

Meditând acum fără plăcere, Arnheim își reținuse o clipă fumul țigării între buzele întredeschise. Nici propria lui poziție nu fusese prea ușoară în cercul respectiv. În ciuda importanței sale, avusese ocazia să audă unele remarci răuvoitoare care păreau să fie îndreptate împotriva lui însuși, erau condamnate adesea nici mai mult nici mai puțin decât lucrurile pe care el le iubise în tinerețea lui, așa cum tinerii aceștia de acum își iubeau ideile propriei lor generații. Trăia un sentiment foarte ciudat, ar fi putut fi numit aproape sinistru, să se știe venerat de niște tineri care în aceeași clipă batjocoreau fără nici o milă un trecut de care el însuși era în taină legat; Arnheim simțea atunci în el o elasticitate, o capacitate de metamorfozare, un spirit de inițiativă, aproape s-ar fi putut spune, o îndrăzneală lipsită de scrupule a unei conștiințe încărcate care se ascundea bine. Trecu cu iuțeala fulgerului în revistă ce anume îl despărțea de noua generație. Tinerii aceștia se contraziceau unul pe altul în toate privințele, singurul lucru pe care-l aveau fără ezitare în comun era atacul la adresa obiectivității, a responsabilității intelectuale, a personalității echilibrate.

O împrejurare specială îi permitea lui Arnheim să simtă aproape o satisfacție malițioasă în fața tuturor.

Supraaprecierea acordată unor anumite persoane dintre contemporanii săi, la care elementul personal reieșea în evidență în mod cu totul deosebit, îi fusese dintotdeauna neplăcută. Un adversar atât de elegant cum era el n-ar fi pronunțat nume concrete niciodată, nici măcar în minte, însă știa exact la cine anume se gândea. „Un tânăr sobru și modest, plăcut înclinat spre ilustre plăceri" – ca să spunem precum Heine, pe care Arnheim îl iubea în taină și pe care și-l cita în acea clipă. „Se cuvin lăudate eforturile sale și sârguința lui în poezie… osteneala amară pe care și-o dă, consecvența nemaipomenită, încordarea înverșunată cu care-și lucrează versurile…" „Muzele nu-i sunt prea favorabile, dar el stăpânește geniul limbii." „Constrângerea aspră la care trebuie să se supună singur, numind-o o mare faptă a rostirii." Arnheim avea o memorie excelentă și putea să citeze pe dinafară pagini întregi. Se lăsa acum dus de gânduri. Admira felul în care Heine, atacându-l pe un anumit bărbat al timpului său, prefigurase niște apariții care de-abia astăzi ieșeau la lumina zilei și aceasta îl stimula acum, când își întorcea gândul spre cel de-al doilea reprezentant al concepțiilor idealiste germane, poetul despre care-i vorbise generalul. După vacile slabe ale intelectului venise acum rândul celor grase. Idealismul solemn al aceluia corespundea marilor instrumente de suflat din alamă, cu timbru profund, care într-o orchestră par niște cazane de locomotivă ridicate la mare înălțime și care scot un huruit și un muget nefiresc. Cu o singură notă ele îneacă o mie de posibilități. Expectorează cu ghiotura simțăminte eterne. Cine este în stare să trâmbițeze versuri în felul acesta – medita Arnheim nu tocmai lipsit de amărăciune – trece astăzi la noi drept poet, spre deosebire de omul de litere. De ce nu, atunci, și drept general? Asemenea oameni se află în cele mai bune relațiile cu moartea și au nevoie constant de câteva mii de morți pentru a putea gusta cu demnitate momentul vieții.

Dar aici cineva susținuse că până și câinele generalului, care ar fi fost certat că urlă la lună în câte o noapte când trandafirii înfloresc mai amețitor, ar fi putut răspunde: ce vreți de la mine, e lună – nu? – iar acestea sunt sentimentele eterne ale rasei mele; ca oricare din domnii aceștia, care sunt celebri tocmai din acest motiv! Ar mai fi putut să adauge că fără îndoială emoția lui reprezenta o intensă experiență de viață, că expresia îi era încărcată de simțire și cu toate acestea atât de limpede, încât publicul o înțelegea perfect, și că în ce privește gândurile, e adevărat că rămâneau în urma emoției, dar aceasta se conforma pe de-a-ntregul cerințelor dominante și situația aceasta nu constituise niciodată în literatură vreun impediment.

Neplăcut impresionat de asemenea gânduri, Arnheim își mai reținu încă o dată fumul țigării pe buzele care îi rămăseseră întredeschise o clipă, asemenea unei bariere de graniță ridicată doar pe jumătate între propria persoană și

lumea exterioară. El însuși îi lăudase cu orice prilej și în anumite împrejurări chiar îi susținuse financiar pe unii dintre acești poeți deosebit de puri, pentru că așa se cuvine să facem; dar la drept vorbind, după cum constata acum, nu putea să-i sufere, nici pe ei, nici versurile lor bombastice. „Creaturile acestea prețioase și heraldice, care nu sunt în stare nici măcar să se întrețină singure", chibzui el, „ar trebui de fapt izolate într-o rezervație naturală, laolaltă cu ultimele exemplare din specia bizonilor și a vulturilor!" Și întrucât, așa cum îi arătase seara din ajun, ar fi fost inactual să-i mai sprijine, meditațiile lui Arnheim se încheiară nu fără un câștig pentru el însuși.

90
Detronarea ideocrației

Constituie probabil un fenomen bine motivat faptul că epoci al căror spirit seamănă cu o piață de mărfuri îi consideră drept contrastul cuvenit pe poeții care nu au absolut nimic de-a face cu vremea lor. Aceștia nu se murdăresc cu gânduri și idei contemporane, livrează, ca să zicem așa, poezie pură și le vorbesc credincioșilor lor în dialectele moarte ale măreției, ca și cum s-ar fi întors doar cu o clipă înainte pentru o ședere scurtă și provizorie pe pământ, venind din veșnicie, ca un om care a plecat în America acum trei ani și la vizita sa în patrie nu mai vorbește decât o germană stricată. Fenomenul este aproximativ același cu o încercare de a compensa o gaură goală așezându-i deasupra o cupolă goală, și cum o găunoșenie mai înaltă nu face de obicei decât să sporească dimensiunile celei de dinainte, până la urmă nu e nimic mai natural decât ca după o epocă cu un asemenea cult al personalității să urmeze o alta care să respingă la modul radical toată tevatura legată de responsabilitate și măreție.

Arnheim încerca, cu toată prevederea, la modul experimental și cu sentimentul confortabil că este personal apărat de orice daune, să se orienteze în evoluția care, după părerea sa, urma să se producă. Oricum, nu era lucru ușor. Se gândea în vremea aceasta la tot ceea ce văzuse în anii aceștia din urmă în America și în Europa; la noua pasiune pentru dans, fie că era vorba de a-l transpune pe Beethoven în ritmuri sincopate, fie de noul senzualism ritmic; la pictură, unde se presupunea că un exces de relații intelectuale se cuvenea exprimat printr-un minimum de linii și culori; la cinematograf, unde un gest a cărui semnificație era cunoscută de toată lumea reușea să arunce în extaz lumea întreagă printr-o mică noutate în prezentare; în sfârșit, pur și simplu la omul obișnuit, care încă de pe atunci, fiind convins de valoarea sportului, credea că doar cu mijloacele unui sugar dând din picioare se poate înstăpâni asupra sânilor enormi ai naturii. Caracteristica izbitoare a tuturor acestor fenomene o constituie o anumită tendință spre alegorie, dacă înțelegem prin

aceasta o relație intelectuală în care totul înseamnă mai mult decât i se cuvine pe drept să însemne. Căci, așa cum pentru societatea epocii barocului o cască și două săbii încrucișate reprezentau un simbol al tuturor zeilor și istoriilor lor, și nu un cavaler Hinz era cel care o săruta pe contesa Kunz, ci un zeu al războiului o săruta pe zeița castității, tot astfel Hinz și Kunz când se strâng în brațe astăzi trăiesc și experimentează spiritul timpului sau oricare alta din colecția de zece duzini de concepții și noțiuni-model, care firește că nu mai alcătuiesc un Olimp plutitor pe deasupra aleilor de chiparoși, ci sunt însăși întreaga încâlceală și complexitate modernă. La cinematograf, la teatru, pe ringul de dans, la concert, în automobil, în avion, pe apă, la soare, în atelierele de croitorie și în oficiile comerciale, ia naștere continuu o suprafață imensă constituită din impresii și expresii, gesturi, atitudini și experiențe. Acest proces, care, în detaliile și în exteriorul său, este perfect constituit, seamănă cu un corp rotindu-se cu multă vioiciune, în care totul se împinge spre suprafață și se combină acolo într-un complex inextricabil, în timp ce în interior rămâne amorf, vibrant și neliniștit. Iar dacă Arnheim ar fi fost în stare să arunce o privire în epoca deschisă cu câțiva ani mai târziu, ar fi văzut că o mie nouă sute de ani de moralitate creștină, milioanele de morți ai unui război înfiorător și o adevărată pădure germană de poezii care și-au lăsat foșnetele asupra sentimentelor de pudoare feminine n-ar fi reușit să întârzie cu nici măcar un singur ceas ziua când fustele și părul femeilor începuseră să se scurteze și fetele europene, după interdicții milenare, începeau să se strecoare din veșmintele lor și să rămână un timp goale ca niște banane. Ar mai fi văzut și alte schimbări, pe care abia dacă le-ar fi socotit posibile înainte, și nici nu mai are importanță câte din aceste schimbări aveau să dureze sau să dispară din nou, atâta vreme cât ne gândim ce mari și probabil zadarnice eforturi ar fi fost necesare pentru a produce asemenea revoluții în stilul de viață pe calea atât de plină de răspundere a dezvoltării intelectuale, prin filozofi, pictori și poeți, în loc de calea pe care o urmau croitorii, progresele modei și hazardul; căci în felul acesta se poate măsura câtă energie creatoare provine din suprafața lucrurilor în contrast cu sterilitatea creierului.

Aceasta este ceea ce se poate numi detronarea ideocrației, a creierului, împingerea minții la periferia lucrurilor, și aceasta constituia, după cum i se părea lui Arnheim, ultima problemă. E adevărat că viața a mers întotdeauna pe calea aceasta, i-a reconstruit pe oameni mereu pornind din afară spre înăuntru; dar înainte diferența era că te simțeai obligat să produci ceva și dinăuntru înspre afară. Chiar și câinele generalului, de care el își amintea în clipa aceasta cu plăcere, n-ar fi fost niciodată în stare să înțeleagă un alt fel de evoluție, căci acest credincios însoțitor al omului a fost format de omul ascultător și stabil al secolului trecut după chipul și asemănarea sa; însă vărul său, cocoșul sălbatic de stepă, pasărea care e în stare să danseze ceasuri în șir, ar înțelege foarte bine așa ceva. Când își înfoaie penele și începe să scurme cu

ghearele, se manifestă probabil mai mult suflet decât atunci când un învățat așezat la biroul său leagă un gând de următorul. Căci până la urmă toate gândurile vin din încheieturi, din mușchi, glande, ochi, urechi și din umbroasele idei generalizate pe care sacul acesta de piele în care intră și ele le are el însuși în totul. Secolele trecute au făcut poate o mare greșeală atunci când au pus prea mare preț pe înțelegere și rațiune, pe convingeri, concepte și caracter; era ca și cum ai vrea să consideri registratura și arhiva drept partea cea mai importantă a unui minister, pentru că aceste oficii își au și ele birourile în centrală, deși sunt doar servicii auxiliare primind dispozițiile din afară.

Dintr-odată Arnheim, poate stimulat de ușoarele senzații de destrămare pe care i le provoca dragostea, găsi locul unde putea căuta gândul mântuitor în măsură să ordoneze aceste complicații; era într-un fel legat la modul simpatetic de noțiunea unei circulații sporite. O circulație sporită de gânduri și experiențe de viață. Nu se putea nega faptul că epoca modernă cunoștea o circulație sporită de gânduri și experiențe de viață și ea provenea în mod necesar din faptul că se evita pe cât posibil risipa de timp prin care s-ar fi încercat asimilarea lor intelectuală. El își imagina acum că, prin tehnica ofertei și cererii, creierul timpului ar fi fost deja înlocuit, iar gânditorul laborios fusese înlocuit de omul de afaceri căruia i-ar fi revenit funcția de regulator – și savură fără să vrea spectacolul captivant al unei monstruoase producții de experiențe de viață care să se combine și să se dizolve libere, un fel de budincă nervoasă care ar fi tremurat toată la orice lovitură, un uriaș tam-tam care să huruie asurzitor când ar fi fost cât de ușor de atins. Faptul că aceste imagini nu erau în totul congruente era de fapt urmarea stării de reverie în care îl transpuseseră pe Arnheim; căci i se părea că tocmai o asemenea viață putea fi comparată cu un vis, în care ești în afară, în mijlocul unor întâmplări din cele mai minunate, și în același timp ești întins nemișcat înăuntru, în centru, cu sinele rarefiat, prin al cărui vid iradiază simțămintele ca într-un tub de neon albăstrui. Viața este cea care gândește în jurul omului și care-i creează, dansându-i în față, conexiunile pe care el le poate lega laolaltă doar cu efort și nici de departe atât de caleidoscopic ca atunci când se slujește de rațiune în încercarea sa. Astfel medita Arnheim, în calitatea sa de om de afaceri și totuși în același timp surescitat până în cele douăzeci de vârfuri ale degetelor de la mâini și de la picioare, la traficul liber fizico-spiritual al unei epoci care urma să înceapă și nu i se părea exclus ca în clipa aceea să ia naștere ceva colectiv, panlogistic, ca omul modern, părăsind individualismul îmbătrânit, să se găsească, cu întreaga superioritate și inventivitate a rasei albe, pe drumul de întoarcere spre o reformă a paradisului, pentru a introduce un program modern și bogat în variații în înapoierea rurală a Grădinii Edenului.

Exista doar un singur element perturbator. Căci așa cum în vis ai puterea să introduci într-o întâmplare o emoție inexplicabilă și care să-ți străbată

deodată întreaga ființă, tot astfel ai această putere și în stare de veghe, dar numai atunci când ai cincisprezece sau șaisprezece ani și mai mergi încă la școală. Iar la acea vârstă există în ființa omenească, după cum bine se știa, mari revărsări de emoții, impulsuri stimulatoare și trăiri amorfe; simțămintele sunt foarte active, dar încă nu bine definite, dragostea și mânia, fericirea și pizma omenească, pe scurt toate abstracțiile morale sunt niște evenimente zvâcnitoare, când cuprinzând lumea întreagă, când chircindu-se și pierind în nimicnicie; tristețea, tandrețea, măreția și noblețea se boltesc ca niște ceruri înalte și goale. Și ce se întâmplă? Din afară, din lumea bine ordonată, apare o formă definită – un cuvânt, un vers, un râs demonic, apar Napoleon, Caesar, Cristos sau poate doar o lacrimă pe mormântul părinților – și ia naștere, printr-o asociație rapidă ca un fulger, opera. Această operă, asemănătoare unei teme școlare, lucru prea ușor de trecut cu vederea, este trăsătură cu trăsătură o expresie desăvârșită a emoției, cea mai precisă suprapunere a intenției peste împlinire și perfecta contopire a experienței de viață a unui tânăr cu viața marelui Napoleon. Se pare însă că, dintr-un motiv sau altul, asocierea aceasta de la măreț spre mic nu este reversibilă. Trăiești, uneori în vise cum sunt cele ale tinereții, momente când se făcea că ai ținut o mare cuvântare, dar trezindu-te, din nefericire, nu mai prinzi decât ultimele cuvinte rostite și la urma urmei constați că acestea nici nu sunt atât de neobișnuit de frumoase pe cât ți se păruseră. Iar atunci nu mai ai impresia că ai fi chiar atât de imponderabil și strălucitor ca acel cocoș, ci îți dai seama că doar ai urlat, cu foarte mult sentiment, la lună întocmai ca acel, de mai multe ori remarcat, foxterier al domnului general.

Așadar, nu chiar toate pot să meargă la fel de bine – reflecta Arnheim, încercând să-și facă singur curaj, dar, adăugă el lucid, trebuie să mergem cu toată seriozitatea în pas cu timpul; căci, în esență, ce-i era lui mai aproape de suflet decât să aplice acest verificat principiu industrial și la producerea vieții înseși?

91
Speculații à la baisse *și* à la hausse *la bursa spiritului*

În casa Tuzzi, întrunirile își reluaseră ritmul regulat și bogat în oaspeți.

Șeful de departament Tuzzi i se adresă la o asemenea întrunire de consiliu „vărului“ său.

— Știi că toate s-au mai petrecut cândva? Arătă cu o rotire cuprinzătoare a privirii camerele pline de o mulțime efervescentă de oameni, ale locuinței sale care acum îi devenise străină.

— La începuturile creștinismului; în primele secole după nașterea lui Cristos. Pe vremea aceea se creaseră în creuzetul creștino-levantino-elenisto-iudaic nenumărate secte.

Începu să le enumere:

— Adamiții, cainiții, ebioniții, collyridienii, arhonticii, eucraticii, ofiții…; cu o grabă ciudată, reținută, ca aceea pe care și-o impune cineva care vrea să-și ascundă familiaritatea fluentă cu subiectul, și recită o listă lungă de secte religioase precreștine și creștine timpurii; lăsa impresia că ar fi vrut cu toată precauția să-l lase pe vărul nevestei sale să înțeleagă faptul că el cunoștea mai multe decât voia, din motive speciale, să arate în ceea ce privește faptele care se petreceau în propria sa casă.

Continuă apoi să povestească, explicând denumirile enumerate, că una dintre aceste secte se pronunțase împotriva căsătoriei, pentru că susținea castitatea, în vreme ce o alta susținea castitatea, însă, oricât de ciudat ar părea, dorea să urmărească acest țel prin rituri de desfrânare. Aparținătorii uneia din ele se automutilau, pentru că socoteau trupul femeiesc drept o invenție a diavolului, în alta, bărbatul și femeia veneau goi la biserică. Credincioșii care meditau la problemele teologice și care ajunseseră la concluzia că șarpele, seducătorul Evei în paradis, fusese o persoană divină, practicau sodomia; iar alții nu tolerau fecioarele, pentru că după convingerea lor științifică, Maica Domnului mai născuse în afară de Isus și alți copii, astfel încât virginitatea ar fi fost o greșeală primejdioasă. Întotdeauna erau unii care făceau ceva al cărui contrariu îl făceau alții, ambele părți din aproximativ aceleași motive și convingeri. Tuzzi povestea toate acestea cu gravitatea cuvenită unor fapte istorice, chiar dacă sunt ciudate, și cu o nuanță de umor special, ca cel al glumelor dintre domni. Se opriseră în picioare lângă un perete; cu un mic surâs iritat șeful de departament își strivi ce-i mai rămăsese din țigară într-o scrumieră, aruncă distrat o privire în înghesuiala din fața lor și încheie, ca și cum n-ar fi avut de spus decât ceea ce se putea spune cât fumezi o țigară, cu cuvintele:

— Găsesc că atmosfera de atunci, cu deosebirile de păreri și cu atâtea puncte de vedere subiective, seamănă nu în mică măsură cu controversele dintre literații noștri. Mâine se risipesc care încotro. Dacă nu s-ar fi ajuns, ca urmare a variatelor împrejurări istorice, la timp la un sistem birocratic spiritual și cu eficiență politică, atunci astăzi n-ar mai fi rămas nici urmă din credința creștină…

Ulrich îl aprobă.

— O birocrație a credinței, stabilită și plătită de comunitate, are grijă să nu se glumească cu regulamentele oficiale. În general, cred că suntem nedrepți față de calitățile noastre comune; dacă n-am fi putut să ne bizuim pe ele, istoria n-ar mai fi existat niciodată, căci eforturile spirituale rămân mereu controversate și schimbătoare.

Tuzzi își ridică o clipă bănuitor ochii și își mută apoi îndată privirea. Asemenea remarci i se păreau prea îndrăznețe. Totuși se comporta față de acest

văr al soției sale, deși îl cunoscuse doar de curând, ciudat de prietenos și familiar. El însuși apărea și dispărea lăsând impresia că, în mijlocul celor ce se petreceau în propria lui casă, trăia într-o altă lume, închisă, al cărei înțeles mai înalt îl ascundea privirilor; câteodată însă părea că nu mai poate rezista și că trebuia să se deschidă, cât de nelămurit, față de cineva, și de fiecare dată cel cu care începea câte o conversație era vărul soției. Era o urmare firească a faptului că era silit să constate cum i se retrăgea recunoașterea calității de ființă omenească în relațiile cu soția sa, în ciuda unor ocazionale momente de tandrețe.

Diotima îl săruta atunci cum ar fi făcut-o o fetiță; o fată poate de paisprezece ani, care din cine știe ce motive, îl înăbușă în săruturi pe un băiețaș mai mic decât ea. Fără voie, buza superioară a lui Tuzzi se contracta sub mustața lui în furculiță, de un sentiment de rușine. Noile condiții care se creaseră în casa lui îi aduseseră pe cei doi soți într-o situație imposibilă. Nu uitase câtuși de puțin că Diotima se plânsese odată de faptul că el sforăie, între timp citise și scrierile lui Arnheim și era pregătit să poată vorbi despre ele; unele lucruri le putea accepta, pe foarte multe le socotea eronate și pe unele nu le înțelegea, cu acea liniște plină de siguranță care presupunea că era din vina autorului; dar în asemenea chestiuni fusese dintotdeauna obișnuit să pronunțe pur și simplu judecata cumpănită a unui om cu experiență și perspectiva ca Diotima să-l contrazică de fiecare dată, precum și necesitatea de a intra cu ea într-una din acele discuții neprincipiale, le socotea acum drept o schimbare necuvenită a vieții sale particulare, în așa măsură încât nu se putea hotărî la a o rezolva concret și ar fi preferat aproape, cu o dorință doar semiconștientă, să ajungă la un duel cu Arnheim. Tuzzi își încruntă deodată iritat frumoșii săi ochi căprui și-și spuse că trebuia să fie mai atent la felul cum își exprima stările de spirit. Vărul acesta care-i era acum alături (și care nu era, după părerea lui, deloc un om cu care să ai relații prea strânse!) îi amintea la drept vorbind de propria lui soție, și aceasta printr-o asociație de idei fără vreun conținut real, decât poate cel mult cel al rudeniei dintre ei; remarcase, de asemenea, mai demult că și Arnheim îl favoriza pe acest tânăr într-un anumit fel, precaut, și care lăsa să se vadă o antipatie limpede; acestea erau observații care la drept vorbind nu însemnau prea mare lucru și totuși erau de-ajuns pentru a-l neliniști pe Tuzzi în ce privește propria lui simpatie inexplicabilă față de Ulrich. Își deschise ochii căprui și o vreme privi prin cameră cu ochii mari ca o bufniță, fără să vrea să vadă ceva distinct.

Vărul soției sale privea și el în jur exact la fel, cu o familiaritate plictisită, și părea ca nici măcar să nu fi remarcat pauza din discuție. Tuzzi avea senzația că trebuie să spună ceva; se simțea nesigur, ca un bolnav imaginar pe care tăcerea l-ar fi putut trăda.

— Dumitale îți place să ai păreri proaste despre toate, remarcă el surâzând, ca și cum observația despre birocrația credinței ar fi trebuit să aștepte

până acum pentru a-i ajunge la ureche, și soția mea poate că nu greșește întru totul când se teme oarecum de ajutorul dumitale, în ciuda simpatiei pe care ți-o nutrește ca rudă. Dacă pot să spun așa, ideile pe care ți le faci dumneata despre semenii dumitale au o tendință care la bursă s-ar numi *à la baisse.*

— E o formulă excelentă, răspunse Ulrich încântat, chiar dacă trebuie să recunosc că eu nu sunt la înălțimea ei! Căci istoria universală e cea care a speculat astfel întotdeauna cu oamenii ca la bursă; scontând pe scăderi prin șiretenii și prin forță, și pe creșterea cursurilor cam în felul în care soția dumitale încearcă să o facă aici, prin încrederea în forța ideilor. Chiar Arnheim este, atât cât putem să credem cuvintele sale, un asemenea speculant așteptând creșterea cursurilor. Dumneata, dimpotrivă, ca unul care prin profesia sa așteaptă scăderi trebuie să ai în corul acesta de îngeri niște sentimente pe care chiar aș vrea să le cunosc.

Îl privea acum pe șeful de departament cu o expresie plină de simpatie. Tuzzi își scoase tabachera din buzunar și ridică din umeri.

— De ce crezi dumneata că eu aș gândi altfel decât soția mea pe marginea acestor lucruri? răspunse el.

Voia să respingă întorsătura personală pe care o luase discuția, dar prin răspunsul său nu făcuse decât să o sublinieze și mai mult; celălalt însă nu observă, din fericire, și continuă:

— Noi suntem o masă amorfă care luăm orice formă în care se întâmplă să intrăm într-un fel sau altul!

— E prea subtil pentru mine, răspunse Tuzzi evaziv.

Ulrich se bucura de această conversație. Era exact contrariul propriului său fel de a fi; îi făcea plăcere întru totul să stea de vorbă cu o ființă care nu răspunde la stimulii intelectuali și nu găsea alt mijloc de apărare sau nu voia să recurgă la vreun altul decât să-și expună pur și simplu propria persoană pe de-a-ntregul. Propria sa antipatie față de Tuzzi se schimbase demult, sub presiunea antipatiei mult mai mari pe care o simțea față de toate cele ce se petreceau în această casă, în contrariul ei; nu înțelegea de ce Tuzzi răbda și făcea tot felul de presupuneri în această privință. Începea să-l cunoască doar încet și treptat, ca pe un animal pe care l-ar fi ținut sub observație, fără a avea intuiția care să-ți ușureze această cunoaștere și pe care în cazul unei ființe omenești o dă cuvântul la care oamenii recurg pentru că-i simt nevoia. De la început îi plăcuse aspectul uscat, ascetic al acestui bărbat care de-abia ajungea la statura mijlocie și ochii întunecați, intenși, trădând multe emoții nesigure, ochi care nu erau câtuși de puțin ochi de funcționar, dar care, de asemenea, nu se potriveau în nici un fel cu persoana actuală a lui Tuzzi, așa cum se manifesta ea în conversații; afară de cazul că îi luai, ceea ce se întâmplă nu rareori, drept ochii unui adolescent care te privesc deodată, dintr-un chip cu trăsături cu totul altminteri formate, trăsături ale unui om matur,

ca o fereastră care răspunde dintr-o aripă nefolosită, închisă și demult uitată a interiorului sufletesc. Următorul lucru care-l izbise pe vărul soției fusese apoi mirosul personal al lui Tuzzi; era o aură ca de ceva chinezesc sau de casete de lemn uscat sau un amestec de efecte de soare, mare, exotism, de dăinuire și rezistență trupească și de urme discrete ale frizerului. Acest miros îl punea pe gânduri; printre cei pe care-i cunoștea el erau doar doi oameni care aveau miros personal, acesta și Moosbrugger; când își aducea în minte aroma pătrunzătoare și delicată a lui Tuzzi și în același timp se gândea la Diotima, sub a cărei suprafață extinsă se ascundea un miros subțire de pudră, pe care nimic nu părea să-l știrbească, atunci ajungea la niște contraste pasionale cărora conviețuirea reală oarecum comică a acestor două ființe nu părea să i se potrivească în nici un fel. Ulrich trebui să-și cheme îndărăt gândurile până la acea distanță față de realitate care poate fi considerată permisă, înainte de a răspunde la replica defensivă a lui Tuzzi.

— E o prezumție din partea mea, începu el din nou cu tonul ușor plictisit, dar decis, care în relațiile sociale exprimă regretul de a-l plictisi și pe celălalt, pentru că situația în care vă găsiți nu îngăduie nimic mai bun, e desigur o prezumție din partea mea să încerc eu să definesc ce este diplomația; dar nu doresc decât să fiu corectat. Încerc deci să spun următoarele: diplomația presupune că o ordine durabilă nu este posibilă decât făcându-se uz de capacitatea de a minți, de lașitate, de canibalism, pe scurt de josniciile cele mai concrete ale omenirii; ea este un idealism *à la baisse,* pentru a întrebuința încă o dată excelenta dumitale expresie. Și găsesc că aceasta este o stare de lucruri fascinant de melancolică, pentru că presupune tocmai că totala nesiguranță în ce privește propriile noastre facultăți superioare ne face calea deopotrivă de accesibilă spre canibalism ca și spre critica rațiunii pure.

— Din nefericire, protestă șeful de departament, dumneata gândești la modul romantic despre democrație și confunzi, ca atât de mulți oameni, politica cu intriga. S-ar putea să fi fost adevărat, aceasta pe vremea când politica era făcută de niște amatori princiari; dar nu mai e cazul într-o epocă în care totul depinde de considerațiile sociale ale unei burghezii cuminți. Noi nu suntem melancolici, ci optimiști. Trebuie să credem într-un viitor bun, altminteri nu ne-am mai putea justifica în fața propriei noastre conștiințe, care nu e deloc diferită în natura ei de cea a altor oameni. Dacă ții să folosești într-adevăr termenul canibalism, atunci pot doar să spun că meritul diplomației este că ea oprește lumea să se întoarcă la canibalism; dar pentru a putea acționa astfel, trebuie să credem în ceva mai înalt.

— Dumneata în ce crezi? îl întrebă vărul fără ocolișuri.

— Ei, parcă dumneata nu știi! spuse Tuzzi. Nu mai sunt un adolescent ca să-ți pot răspunde direct la o asemenea întrebare! Am vrut doar să spun că, pe cât un diplomat știe să se identifice cu aceste curente intelectuale și

spirituale ale vremii sale, pe atât îi va veni mai ușor în profesiunea sa. Și reciproca, ultimele generații au arătat că e cu atât mai multă nevoie de diplomație cu cât sunt mai mari progresele pe care le face mintea omenească în toate direcțiile; dar, la urma urmei, e doar ceva firesc!?

— Firesc?! Dar atunci dumneata spui exact același lucru ca și mine! exclamă Ulrich cu exact atâta animație cât permitea imaginea pe care ar fi vrut s-o ofere doi domni discutând la modul civilizat. Voiesem să arăt, cu tot regretul, că ceea ce este spiritual, intelectual și bun nu poate să existe de o manieră durabilă fără ajutorul a ceea ce este rău și material, și dumneata îmi răspunzi mai mult sau mai puțin că, pe cât există mai mult spirit și minte, pe atât este mai necesar să fim precauți. Să spunem deci: putem să-l tratăm pe om ca pe o creatură josnică și în felul acesta să-l determinăm să facă aproape orice; putem însă și să-l entuziasmăm pentru ceva și în felul acesta să-l determinăm să facă tot aproape orice. Oscilăm între aceste două metode, combinăm ambele metode; cam aceasta ar fi totul. Am impresia că pot să mă felicit pentru că exista între noi o înțelegere mult mai profundă decât ai vrea dumneata să recunoști.

Șeful de departament Tuzzi se întoarse acum spre acest incomod partener de discuție; un surâs mic îi ridica imperceptibil mustața, ochii săi strălucitori clipeau cu o expresie ironică, îngăduitoare; ar fi vrut să pună capăt conversației, era nesigură ca un ghețuș și puerilă și lipsită de sens așa cum e joaca unor copii care se dau pe gheață.

— Știi, ai să consideri probabil o barbarie din partea mea, răspunse el, dar am să-ți explic: la drept vorbind, desigur, pe marii noștri filozofi recunoscuți de toată lumea, pe aceștia îi prețuiesc foarte mult și i-am citit pe toți; dar ei sunt, ca să spunem așa, un dat istoric, sunt aici. Iar profesorii noștri sunt numiți în acest scop, în cazul lor este o profesie și nu mai necesită alt comentariu; la drept vorbind, avem nevoie de cineva care să ne învețe, ca să nu se piardă cu totul lucrurile. Dar în rest vechiul proverb austriac care spune că cetățeanul nu trebuie să-și bată prea mult capul cu toate cele a avut dreptate. Rareori iese ceva bun de aici și e parcă și puțină prezumție la mijloc.

Șeful de departament își răsucea acum o țigară și tăcu; nu mai simțea nici o nevoie să-și scuze „barbaria". Ulrich îi privea degetele brune și subțiri și era încântat de această semistupiditate pe care Tuzzi și-o afișa fără să se rușineze deloc.

— Dumneata afirmi acum același principiu fundamental, foarte modern, pe care îl folosește de mii de ani biserica fața de credincioșii ei și mai nou și socialismul, remarcă el politicos.

Tuzzi își ridică repede privirea ca să vadă ce anume voia vărul să spună cu acea combinație de idei. Pe urmă îl așteptă să se lanseze din nou într-o lungă expunere și se irită dinainte față de o asemenea nesfârșită indiscreție

intelectuală. Însă vărul nu făcu nimic de acest gen, îl privea doar cu bunăvoință pe omul cu idei de dinaintea revoluției din 1848 care-i era acum alături. Își spunea demult că Tuzzi avea motivele lui pentru a tolera în anumite limite relațiile soției sale cu Arnheim, și ar fi vrut mult să știe ce anume urmărea să obțină astfel? Rămânea nelămurit. Poate că Tuzzi se comporta doar ca băncile față de Acțiunea Paralelă, reținându-se pe cât posibil să participe direct la ea, fără totuși să renunțe cu totul de la a încerca să se implice măcar de un deget în jocul acesta, și poate că în preocuparea sa nici nu remarcase a doua primăvară de iubire a Diotimei, deși era atât de vizibilă. Dar nu era plauzibil. Lui Ulrich îi făcea plăcere oarecum să examineze cutele și ridurile adânci de pe fața partenerului său de discuție și să urmărească felul cum i se preciza modelajul aspru al fălcii când dinții mușcau din capătul țigării. Omul acesta trezea în el ideea masculinității pure. Se cam plictisise de multele discuții pe care le tot avusese cu sine însuși și plăcerea aceasta de a construi acum imaginea unui om taciturn îi era bine-venită. Își închipuia că Tuzzi, încă de copil desigur, nu-i putuse suferi pe alți băieți când aceștia vorbeau prea mult; asemenea băieți devin mai târziu oamenii de spirit și de cultură, în timp ce băietanii care preferă să scuipe printre dinți decât să deschidă gura ajung oameni cărora nu le place să se gândească la lucruri inutile și-și caută în faptă, în intrigi, în simpla suportare a unei stări de lucruri sau rezistență împotriva ei, o compensație pentru situația insuportabilă în care să fie siliți să simtă și să gândească, și care îi face într-un fel sau altul să se simtă atât de rușinați de ei înșiși încât preferă să se folosească de gânduri și de emoții numai pentru a-i înșela pe alții. Firește că dacă s-ar fi făcut o astfel de remarcă în fața lui Tuzzi, acesta ar fi respins-o imediat ca prea sentimentală; căci principiul său era să nu permită nici un fel de exagerări și excentricități nici într-un sens, nici într-altul. De fapt, nu-ți era îngăduit să vorbești cu el despre ceea ce reprezenta el atât de bine ca persoană, cum nu-ți este îngăduit să-l întrebi pe un muzician, un actor sau un dansator ce urmărește la drept vorbind, și în clipa aceea, ce ar fi vrut Ulrich mai mult și mai mult să facă ar fi fost să-l bată ușor pe umăr pe șeful de departament sau să-i răvășească în joacă părul pentru a lăsa pe calea unei asemenea pantomime fără cuvinte ca înțelegerea dintre ei să-și facă singură jocul.

Ceea ce Ulrich nu-și imagina însă corect era doar că Tuzzi, nu numai ca adolescent, dar chiar și acum, în clipa aceasta, simțea nevoia să scuipe printre dinți cu un adevărat jet bărbătesc. Căci ceva din acea vagă bunăvoință a celui de alături ajungea până la el și îi crea o senzație neplăcută. El însuși știa că în cele pe care le spusese adineauri despre filozofie se amestecau pentru un ascultător străin tot soiul de simțăminte personale care puteau să nu fie bine-venite și-i venea să-și spună că se lăsase împins de cine știe ce demon ca să-i ofere acum „vărului“ (căci dintr-un motiv sau altul așa se gândea el

totdeauna la Ulrich) o asemenea dovadă de familiaritate cam prea liberă. El însuși nu-i suferea pe oamenii care vorbesc mult și se întrebă acum buimăcit dacă nu cumva până la urmă, fără ca măcar să-și dea seama, el n-ar fi vrut să și-l câștige pe omul acesta ca aliat în problema ivită în relațiile cu soția sa; la gândul acesta i se înroși întunecat tenul, căci respingea instinctiv un asemenea ajutor, și involuntar, ascunzându-și prost printr-un pretext oarecare simțămintele, se îndepărtă cu câțiva pași de Ulrich.

Dar după aceea se răzgândi, se întoarse și întrebă:

— Dumneata te-ai întrebat la urma urmei vreodată de ce *Herr Doktor* Arnheim își prelungește atât de mult șederea aici printre noi?

Își închipuise deodată că printr-o asemenea întrebare putea să arate cel mai bine că socotea drept exclusă orice legătură între cel despre care întrebase și soția sa.

Vărul îl privi fără să-și ascundă descumpănirea. Răspunsul corect era atât de evident, încât era greu să găsească un altul.

— Dumneata crezi, întrebă el șovăind, că are într-adevăr un motiv special? Adică doar unul care ține de interesele sale de afaceri?

— Eu nu sunt în măsură să susțin nimic, îi dădu răspuns Tuzzi, care acum se simțea din nou pe poziția sa de diplomat. Dar ar putea exista vreun alt motiv?

— Firește că nu poate exista cu adevărat nici un alt motiv, opină Ulrich politicos. Observația dumitale este foarte pătrunzătoare. Trebuie să recunosc că, în ce mă privește, eu nu m-am gândit la nimic; presupuneam doar că e vorba de ceva mai mult sau mai puțin legat de înclinațiile lui literare. De altfel, ar fi posibil.

Șeful de departament nu acordă acestui răspuns decât un surâs absent.

— Atunci ar trebui să-mi explici din ce motiv un om ca Arnheim are niște înclinații literare? întrebă el; dar își regretă îndată întrebarea, căci vărul se și lansase într-o replică complicată de-a lui.

— Pe dumneata nu te-a izbit, spunea el, că în zilele noastre remarcabil de mulți oameni vorbesc singuri pe stradă?

Tuzzi ridică indiferent din umeri.

— E ceva în neregulă cu ei. E limpede că ei nu-și pot trăi cu totul propriile experiențe de viață, nu le pot asimila, și trebuie să transmită mai departe resturi din asemenea experiențe. Tot astfel, mă gândesc, se ivește o altă nevoie exagerată, cea de a scrie. Poate că nu se vede atât de limpede în scrisul propriu-zis, căci acolo mai intervine, potrivit cu talentul și exercițiul, câte ceva care-și depășește cu mult propria origine; dar citind asemenea scrieri, lucrul se poate constata cât se poate de inechivoc; aproape că nimeni nu mai citește astăzi; fiecare se folosește de scriitor doar pentru ca, sub forma acordului sau dezacordului, să poată deversa într-un mod cât mai pervers tot ce-i prisosește lui însuși.

— Vrei să spui deci că în viața lui Arnheim e ceva în neregulă? întrebă Tuzzi acum atent. I-am citit cărțile în ultima vreme, strict din curiozitate, pentru că mulți îi dau șanse politice atât de mari; dar trebuie să recunosc că eu personal nu le consider necesare, și nu văd nici scopul pe care l-ar urmări.

— Am putea pune întrebarea în termeni mult mai generali, spuse vărul. Când un om este atât de bogat în bani și în influență, încât poate să aibă în mod real totul, de ce mai scrie? La drept vorbind, ar trebui să mă întreb cu toată naivitatea de ce scriu toții scriitorii de profesie? Relatează ceva inexistent; și o fac ca și cum lucrul acela ar fi existat cu adevărat. Într-atât e limpede. Dar admiră el într-adevăr viața așa cum îl admiră cerșetorii pe omul bogat, și nu se mai satură tot argumentând cât de puțin îi pasă lui de unii ca ei? Sau o rumegă așa, la nesfârșit? Sau fură câte puțină fericire, creându-și în imaginație ceva la care nu reușesc să ajungă în realitate sau ceva ce nici n-ar putea suporta cu adevărat?

— Dumneata personal n-ai scris niciodată? îl întrerupse Tuzzi.

— Spre neliniștea mea reală, niciodată. Căci eu nu sunt deloc atât de fericit, încât să nu trebuiască s-o fac. Mi-am pus în gând că dacă nu voi simți curând nevoia unei asemenea manifestări să mă omor, pentru că ar însemna că am predispoziții cu totul și cu totul anormale!

Vorbea pe un ton atât de grav amabil încât, fără să fi vrut, gluma aceasta ieși deodată în evidență în fluxul conversației, așa cum apare o piatră peste care trec apele unui pârâu.

Tuzzi observă, dar tactul lui îi permise să restabilească repede situația.

— Așadar, în linii mari, constată el, dumneata afirmi ceea ce afirm și eu atunci când susțin că funcționarii încep să scrie de-abia când ies la pensie. Dar cum se aplică teoria dumitale în cazul doctorului Arnheim?

Vărul tăcu.

— Dumneata știi că Arnheim este cu totul și cu totul pesimist și nu se gândește deloc în termeni de *à la hausse* despre inițiativa de aici, la care participă cu atâta simț al sacrificiului personal? spuse Tuzzi deodată cu vocea scăzută.

Își amintise dintr-odată cum Arnheim, chiar de la începutul convorbirii cu el și cu soția sa, se exprimase cu foarte multă îndoială în ce privește Acțiunea Paralelă și faptul că își amintea, după atâta vreme, în clipa aceea, de remarca respectivă, i se părea, nici el nu știa cum, un succes al diplomației sale, deși până atunci nu izbutise să afle nimic în ce privește motivele pentru care Arnheim își prelungea șederea.

De fapt, vărul își manifesta la rândul său surprinderea.

Poate numai din amabilitate, căci voia să păstreze mai departe tăcerea. Dar în orice caz rămaseră, atunci când îndată fură despărțiți de niște invitați care se apropiau de ei, cu impresia că avuseseră o conversație stimulatoare.

92
Câteva dintre normele de viață ale oamenilor avuți

Atâta atenție și admirație câte i se arătau lui Arnheim l-ar fi făcut poate pe un alt om să se simtă neîncrezător și nesigur pe sine; ar fi putut să-și închipuie că le datora averii sale. Însă Arnheim considera neîncrederea în semeni ca un semn de atitudine ignobilă, pe care un om în situația sa înaltă nu și l-ar fi îngăduit decât în temeiul unor raporturi inechivoce de natură financiară și, de altfel, el era convins că bogăția era o trăsătură de caracter. Orice om bogat privește bogăția ca pe o trăsătură de caracter. Orice om sărac, de altfel, de asemenea. Toată lumea acceptă tacit acest adevăr. Numai logica ridică aici unele dificultăți susținând că posesiunea banilor acordă poate anumite calități, dar nu poate constitui niciodată o calitate omenească. O privire mai atentă dovedește că o astfel de afirmație este neadevărată. Nasul oricărei ființe omenești adulmecă de îndată fără greș delicatul suflu al independenței, obișnuinței de a comanda, obișnuinței de a alege pretutindeni ce e mai bun pentru sine, percepe ușorul dispreț față de lume și simțul constant și conștient al răspunderii pe care îl dă puterea, și care emană din veniturile mari și sigure. Se vede după aspectul exterior al unui asemenea om că el este hrănit și zilnic reîmprospătat de tot ce e mai bun din forțele cosmice. Banii circulă prin epiderma ființei lui ca seva într-o floare; nu mai e vorba de calități împrumutate, de dobândirea unor obișnuințe, nimic indirect, nimic primit la a doua mână; iar când contul bancar și creditul au pierit, omul bogat nu numai că nu mai are nici un ban, ci este din ziua când el însuși a înțeles situația o floare ofilită. La fel de imediat cum înainte i se observase calitatea de om bogat, se face remarcată acum indescriptibila calitate a nimicniciei legată de persoana lui, care duhnește a nesiguranță, netemeinicie, ineficiență și sărăcie. Bogăția este deci o calitate personală, simplă, care nu poate fi analizată fără a fi distrusă.

Însă efectul și funcțiile acestei rare calități sunt extrem de complicate și este nevoie de mari forțe sufletești pentru a le controla. Numai oamenii care nu au bani își închipuie bogăția ca pe un vis; oamenii care au bani susțin, dimpotrivă, cu orice prilej, când se întâlnesc cu cei care nu-i au, câte neajunsuri le aduc banii. Arnheim, de exemplu, meditase deseori la faptul că orice șef al unei secții tehnice sau comerciale din firma sa îl depășea considerabil în ce privește cunoștințele de specialitate și trebuia de fiecare dată să se asigure pe sine însuși că, privite dintr-un punct de vedere suficient de elevat, ideile, cunoașterea, fidelitatea, talentul, prudența și altele asemenea însușiri par să fie calități care pot fi cumpărate, pentru că există din abundență, în timp ce

capacitatea de a te folosi de ele presupune existența unor calități pe care doar puțini le posedă, și anume cei care s-au născut și au crescut în poziții elevate.

O altă dificultate, deloc măruntă, pentru oamenii bogați constă în faptul că toată lumea vrea bani de la ei. Banii nu sunt importanți, desigur, iar câteva mii sau zeci de mii în plus sau în minus nu reprezintă o diferență pentru un om bogat. Celor avuți le place să dea asigurări cu orice prilej că banii nu schimbă nimic din valoarea unui om; vor să afirme faptul că ei înșiși ar valora la fel de mult și fără bani, și sunt întotdeauna jigniți când sunt greșit înțeleși. Din nefericire, asemenea neînțelegeri se produc nu arareori tocmai în relațiile cu oamenii de spirit și de cultură. Remarcabil cât de des aceștia din urmă nu au bani, ci doar proiecte și talent, însă ei nu se simt diminuați în valoarea lor din acest motiv și nimic nu pare mai simplu decât să-l roage pe un prieten bogat, pentru care banii nu au nici o importanță, să susțină cauza cea bună din prisosul lor. Ei nu înțeleg că omul avut ar vrea să-i sprijine cu ideile lui, cu competența lui, cu farmecul lui personal. De altfel, în modul acesta ei îl pun pe prietenul înstărit într-o situație contradictorie față de natura banilor, căci banii vor să sporească întocmai cum natura animalelor își asigură procrearea. Banii pot fi plasați în investiții proaste, iar atunci ei pier pe câmpul de onoare al afacerilor. Cu ei se poate cumpăra o mașină nouă, deși cea veche e la fel de bună, cu bani te poți instala în compania propriilor cai de polo, în cele mai scumpe hoteluri din localitățile balneare mondiale, poți institui premii la curse de cai sau în diferite domenii ale artei, sau poți cheltui într-o singură seară pentru o sută de invitați la fel de mult cât ar ajunge să trăiască o sută de familii un an întreg: cu toate acestea, dacă arunci banii pe fereastră cum își aruncă un semănător sămânța, ei se întorc înmulțiți îndărăt pe ușă. Să-i dăruiești însă pe tăcute pentru scopuri și unor oameni cărora nu le sunt de un folos autentic este o îndeletnicire care se poate asemui cu un asasinat odios al banilor. Se poate ca aspirațiile să fie bune și oamenii să fie incomparabili; în acest caz, scopurile și oamenii trebuie promovați prin toate mijloacele, cu excepția celor financiare. Respectiva teorie constituia un principiu fundamental al lui Arnheim și aplicarea lui consecventă îi atrăsese reputația de a fi un participant creator și activ la dezvoltarea intelectuală a epocii sale.

Arnheim putea deci afirma despre sine însuși că gândea ca un socialist, mulți oameni bogați gândesc ca niște socialiști. Ei n-au nimic împotriva faptului de a se considera că își datorau capitalul unei legi naturale a societății, fiind ferm convinși că omul este cel care acordă importanță proprietății, nu proprietatea omului. Ei discută calm despre faptul că în viitor, când ei nu vor mai fi de față, proprietatea va dispărea, iar convingerea că dețin o gândire socială este determinată și de faptul că nu arareori socialiștii cu caracter, în așteptarea din convingere a revoluției oricum inevitabile, preferă să se

asocieze mai degrabă cu oamenii bogați decât cu cei săraci. Am putea continua încă mult timp astfel, dacă vrem să descriem toate funcțiile banilor pe care Arnheim le stăpânea ca un maestru. Activitatea economică nu se deosebește, la drept vorbind, în mod special de celelalte activități intelectuale și era desigur firesc ca el să le dea prietenilor săi intelectuali și artiști, atunci când aceștia îl rugau insistent, pe lângă sfaturi, și bani; însă nu le dădea totdeauna și niciodată mulți. Îl asigurau că numai pe el singur din lumea întreagă puteau să-l roage așa ceva, pentru că numai el pe lume avea calitățile spirituale necesare, și îi credea, căci era convins că nevoia de capital s-a infiltrat și pătrunde în toate relațiile omenești și este la fel de naturală ca nevoia de aer, și în același timp le venea în întâmpinare în concepția că banii reprezintă o forță spirituală, folosindu-se el însuși de această forță doar cu o rezervă foarte fină și plină de tact.

La urma urmei, de ce este cineva admirat și iubit? Nu este un mister greu de elucidat, rotund și fragil ca un ou? E cineva iubit mai autentic dacă determinantă ar fi mustața, nu automobilul? Este o dragoste mai personală cea pe care o inspiri pentru că ești un fiu bronzat de soare al sudului decât cea pe care o trezești prin faptul că ești fiul unuia din marii industriași? La vremea aceea, când aproape toți bărbații care doreau să fie în pas cu moda să rădeau, Arnheim purta, ca mai înainte, un barbișon și o mustață tunsă scurt; senzația de obiect străin, dar care îi aparținea cu toate acestea, îl făcea să-și amintească, de fiecare dată când se lăsa purtat de cele spuse în fața unui auditoriu atent, din motive care nici lui însuși nu-i erau limpezi, dar într-un mod plăcut, de banii lui.

93

E greu să faci față minții civililor, fie și pe calea culturii fizice

Generalul era de acum de multă vreme așezat pe unul din scaunele plasate lângă peretele din jurul terenului de turnir intelectual, iar „binefăcătorul" său, cum îi plăcea să-l numească pe Ulrich, era alături, iar între ei se afla un scaun neocupat, pe care fuseseră amplasate două pahare în formă de caliciu pe care și le procuraseră de la bufet. Tunica albastru deschis a generalului se ridicase când se așezase și forma peste pântece niște falduri care te duceau cu gândul la o frunte îngrijorată. Cei doi bărbați tăceau și ascultau o conversație care se desfășura în fața lor.

— Jocul acesta a lui Beaupré, spunea cineva, trebuie considerat genial; l-am văzut jucând aici astă-vară și în iarna dinainte pe Riviera. Dacă face o greșeală, îl ajută norocul. Chiar face des greșeli, în structura lui jocul pe

care-l joacă el contrazice știința reală a tenisului; dar omul acesta dăruit de zei e în afara legilor normale ale jocului de tenis.

— Eu prefer tenisul științific celui intuitiv, i se răspunse. Braddock, de exemplu. Poate că perfecțiunea nu există, dar Braddock e foarte aproape de ea.

Primul vorbitor replică:

— Geniul lui Beaupré, imprevizibil și nesistematic, sclipitor, atinge punctul culminant tocmai atunci când știința dă greș.

Un al treilea spuse:

— Genial? Poate e totuși o exagerare.

— Dar cum ai vrea să-i spui? E genial atunci când în momentul cel mai improbabil un om găsește modul cel mai potrivit de a stăpâni mingea!

— Eu aș zice chiar, îl susținu braddockianul, că personalitatea trebuie să se vădească fie că ai în mână o rachetă de tenis, fie soarta popoarelor.

— Nu, nu; genial e prea mult spus! protestă cel de-al treilea.

Al patrulea era un muzician. El spuse:

— Nu aveți dreptate. Treceți cu vederea gândirea adevărată, așa cum e cea din sport, pentru că, după cum se vede, sunteți obișnuiți să prețuiți prea mult gândirea logico-sistematică. E ceva cam la fel de desuet ca prejudecata că muzica ar reprezenta îmbogățirea emoțiilor și sportul ar fi o școală a voinței. Dar, o realizare reală în domeniul mișcării pure este ceva magic, într-atât încât o ființă omenească nu-i poate face față fără ajutor și protecție din afară; așa ceva vedeți la cinematograf, când nu e muzică. Iar muzica este mișcare interioară, stimulează imaginația cinetică. Când ai înțeles dimensiunea magică a muzicii, nu mai stai nici o secundă pe gânduri să-i recunoști sportului geniul; doar știința este domeniul în care nu există geniu – acolo e vorba de acrobație mentală!

— Așadar, eu am dreptate, spuse adeptul lui Beaupré, când nu recunosc nimic genial în jocul științific al lui Braddock.

— Uiți, îi luă apărarea fanul lui Braddock, că ar trebui să pornim de la o reevaluare a noțiunii de știință!

— La urma urmei, care dintre ei conduce? întrebă cineva.

Nimeni nu știa; amândoi trecuseră de mai multe ori până atunci la conducerea jocului, dar nimeni nu mai știa cifrele exacte.

— Să-l întrebăm pe Arnheim, propuse cineva. Grupul se risipi. Tăcerea continuă o vreme în jurul celor trei scaune. În cele din urmă, generalul Stumm spuse gânditor:

— Scuză-mă, am ascultat și eu ce spuneau ei, dar, nu s-ar fi putut vorbi în aceiași termeni despre un general victorios, mai puțin partea aceea cu muzica? De ce ai crede la urma urmei că un jucător de tenis e genial, iar un general ar fi barbar?

De când binefăcătorul său îi dăduse sfatul să-i pledeze cauza pe lângă Diotima cu ajutorul culturii fizice, se gândise de mai multe ori la felul în care ar fi putut folosi această promițătoare cale de acces spre lumea ideilor civile, în ciuda aversiunii sale dintotdeauna, însă după cum din nefericire era silit să constate de fiecare dată, greutățile în această direcție erau neobișnuit de mari.

94
Nopțile Diotimei

Diotima se minuna cum reușea Arnheim să-i suporte cu vizibilă plăcere pe toți oamenii aceia, căci starea propriilor ei simțăminte corespundea în mare măsură cu ceea ce ea însăși exprimase în repetate rânduri, afirmând că afacerile de proporții mondiale nu reprezentau nimic mai mult decât *un peu de bruit autour de notre âme*.

Uneori era de-a dreptul uluită când privea în jur și-și vedea casa plină de reprezentanți ai elitei societății și spiritului. Istoria întregii ei vieți se reducea la contrastul extrem dintre inferior și sublim, situația ei ca fată, plină de complexele clasei mijlocii, și succesul care acum îi orbea sufletul. Deși se afla pe o treaptă amețitor de îngustă, simțea impulsul să mai ridice o dată piciorul, în speranța că ar fi putut urca și mai sus. O seducea incertitudinea. Se lupta cu hotărârea de a intra într-o viață în care activitatea, mintea, sufletul și visul sunt unul și același lucru. De fapt, acum nu-și mai făcea griji pentru faptul că nu mai voia să se arate nici o idee care să încununeze Acțiunea Paralelă; până și rolul universal al Austriei îi devenise indiferent; nici chiar experiența faptului că pentru fiecare proiect al minții omenești există un contraproiect nu o mai înspăimânta. Mersul evenimentelor, acolo unde ele sunt cu adevărat importante, nu este cel logic; mai degrabă amintește de fulger și de pârjol, iar ea se obișnuise să nu mai poată gândi nimic despre toată măreția de care se simțea înconjurată. Ce ar fi vrut mai mult era să lase baltă Acțiunea și să se mărite cu Arnheim, așa cum pentru o fată tânără toate dificultățile se sfârșesc când le lasă deoparte și se aruncă la pieptul tatălui ei. Dar incredibila ramificație a proiectului ei în societate o reținea acum. Nu găsea timpul să se decidă. Lanțul exterior al întâmplărilor și cel lăuntric curgeau în două șiruri independente unul alături de celălalt și încerca zadarnic să le reunească. Era aceeași situație ca în căsnicia ei, care părea să dăinuie, chiar mai fericită decât înainte, în timp ce toate cele legate de partea sufletească se aflau în stare de destrămare.

Dacă ar fi procedat după cum îi era firea, Diotima ar fi trebuit să stea de vorbă deschis cu soțul ei; doar că nu-i putea mărturisi nimic. Îl iubea pe Arnheim? Relației cu el i s-ar fi putut da atâtea nume, încât chiar și această

idee cu totul trivială, la drept vorbind, apărea în mod excepțional în gândurile ei. Nu se sărutaseră nici măcar o singură dată, iar Tuzzi nu ar fi înțeles împletirea sufletelor lor, chiar dacă ea i s-ar fi confesat. Diotima era ea însăși uneori uimită de faptul că nimic din ce s-ar fi putut povesti nu se petrecea între ea și Arnheim. Însă ea nu se debarasase niciodată cu totul de obișnuința fetei tinere și serioase care privește ambițioasă în sus la bărbații mai vârstnici, și ar fi putut să-și imagineze mai degrabă ceva, dacă nu de-a dreptul tangibil, cel puțin concret la modul narativ, între ea și vărul ei, care părea mai tânăr decât ea și la care se cam uita de sus, decât cu bărbatul pe care-l iubea și care știa să prețuiască în asemenea măsură felul în care ea își disipa emoțiile în observații de ordin general, de o mare elevație spirituală. Diotima știa că ar fi trebuit să plonjeze cu capul înainte într-o schimbare fundamentală a condițiilor de viață ca să se trezească într-un alt spațiu, nou, între alți patru pereți, fără să-și mai poată aminti bine cum de ajunsese acolo, dar se simțea expusă unor influențe care o menținеau vigilentă. Era influențată de antipatia pe care austriacul obișnuit al epocii o resimțea față de ruda sa de sânge german. În forma ei clasică, ajunsă o raritate în acele vremuri, această antipatie corespundea aproximativ unei imagini în care capetele venerate ale lui Goethe și Schiller ar fi fost cu inocență așezate pe câte un trup hrănit cu budinci și sosuri lipicioase și care ar fi dobândit ceva din profunzimea inumană a sentimentelor acestora. Oricât de mare ar fi fost succesul lui Arnheim în cercul ei, nu-i scăpa faptul că, după primul moment de surpriză, se stârniseră rezistențe, care nu se materializau și nu se arătau la lumina zilei, dar care prin murmurul lor o făceau să se simtă nesigură și să devină conștientă de deosebirea dintre propria ei atitudine și rezerva anumitor persoane, după a căror conduită fusese obișnuită să se orienteze ea însăși. Adevărul este că antipatiile pe principii etnice nu sunt de regulă altceva decât antipatii împotriva propriei persoane, simțăminte scoase la suprafață din adâncurile crepusculare ale propriilor contradicții, proiectate asupra unei victime convenabile, un procedeu perpetuat din timpuri străvechi când vraciul tribului extrăgea cu o vergea, care, explica el, ar fi fost lăcașul de putere al demonului, boala din trupul bolnavului. Faptul că iubitul ei era prusac reprezenta o nouă sursă de confuzie pentru inima Diotimei, adăugând la toate celelalte spaime pe care ea nu reușea să și le clarifice, și nu era cu totul neîndreptățită când numea pasiune această situație indecisă, atât de precis deosebită de trăinicia simplistă a vieții sale casnice.

Diotima petrecea nopți de nesomn; în nopțile acestea oscila între un mare industriaș prusac și un secretar de stat austriac. În transfigurările unor vise de semiveghe, viața măreață, străluminată a lui Arnheim îi trecea prin față ca o cavalcadă. Zbura alături de bărbatul iubit printr-un paradis de noi onoruri, însă cerul acesta avea o neplăcută tentă de albastru de Prusia. Între timp, în

noaptea neagră, trupul gălbejit al șefului de departament Tuzzi era mai departe întins alături de al ei. Îl simțea nelămurit, ca un simbol galben-negru al vechii culturi kakaniene, chiar dacă el stăpânea prea puțin din caracteristicile acesteia. Era aici, în el, fațada barocă a palatului contelui Leinsdorf, nobilul și strălucitul ei prieten, apropierea de Beethoven, Mozart, Haydn, de prințul Eugeniu de Savoya, care plutea în jur ca o nostalgie a locurilor natale, pe care o simți încă dinainte de plecare. Diotima nu se putea decide fără luptă la a face pasul în afara acestei lumi, deși din cauza aceasta aproape că îl ura pe soțul ei. În trupul ei frumos și încăpător, sufletul îi era neajutorat de parcă s-ar fi aflat într-un peisaj imens, înflorit.

„N-am voie să fiu nedreaptă", își spunea Diotima. „E adevărat, omul acesta dedicat slujbei și profesiei nu mai e acum treaz și deschis și receptiv, dar în tinerețea sa nu este exclus ca el să fi avut putința să fie astfel." Își amintea de ceasurile de pe vremea logodnei, deși nici chiar pe atunci șeful de departament Tuzzi nu fusese tocmai tânăr. „Și-a câștigat poziția și personalitatea prin muncă și prin sentimentul datoriei", gândea ea îngăduitoare; „dar nici nu bănuiește măcar că ceea ce a dobândit s-a întâmplat cu prețul personalității sale".

După triumful ei social, se gândea cu mai multă indulgență la soțul ei, iar tacit îi făcea acum o concesie. „Nimeni nu este un raționalist și un utilitarist pur; fiecare începe să trăiască având un suflet viu", cugeta ea. „Dar viața de fiecare zi îl îngroapă în nisipuri, pasiunile obișnuite trec peste el ca un incendiu și lumea cea rece stârnește în el un îngheț, în care sufletul se ofilește". Poate că fusese prea modest și nu-i arătase ceea ce gândea la timpul cuvenit și cu toată tăria. Situația era cât se poate de tristă. I se părea că n-avea să găsească niciodată curajul să-l implice pe șeful de departament Tuzzi în scandalul unui divorț care pentru el, un om atât de profund pătruns de funcția sa oficială, ar fi însemnat o lovitură foarte grea.

— Atunci, mai bine adulterul! își spuse ea deodată.

Adulterul, gândul acesta o cuprinsese pe Diotima de câtăva vreme.

Concepția că trebuie să-ți faci datoria acolo unde ai fost numit este sterilă; investești cantități mari de energie în gol; adevărata datorie este să-ți alegi locul și să-ți creezi conștient condițiile! Dacă se condamna să rămână mai departe alături de soțul ei, luau naștere o nefericire inutilă și una rodnică, și avea datoria să se decidă. De fapt, Diotima nu reușise până acum să treacă de aura penibilă de lipsă de moravuri și de frivolitatea neatractivă care se lega de toate descrierile de adultere pe care le cunoștea. Nu izbutea să se imagineze pe sine într-o asemenea situație. Să atingă clanța unui hotel îndoielnic i se părea același lucru cu a se cufunda de-a dreptul într-o băltoacă. Să se furișeze cu fustele foșnindu-i pe treptele unei case străine, o anume inerție morală a trupului ei se împotrivea unui asemenea gând. Sărutări

în grabă erau în egală măsură împotriva firii ei ca acele cuvinte de iubire șoptite în treacăt. Mai degrabă ar fi optat pentru o catastrofă. Ultimele plimbări împreună, cuvintele de despărțire pierind nerostite pe buze, conflicte violente între îndatoririle de iubită și de mamă, toate acestea corespundeau cu mult mai bine temperamentului ei. Însă, ca urmare a înclinației spre economie a soțului, n-avea copii, iar tragedia trebuia oricum evitată. Astfel că se hotărî, pentru eventualitatea că s-ar fi ajuns în acea situație, la modelul oferit de Renaștere. O iubire care trăiește cu pumnalul în inimă. Nu și-o putea închipui foarte precis, dar era fără îndoială ceva demn, pe un fundal de coloane sfărâmate, pe deasupra cărora alunecă norii. Vina și depășirea sentimentului de vinovăție, plăcerea, ispășită prin suferință, vibrau în această imagine și o umpleau pe Diotima de o nesfârșită intensitate și evlavie. „Acolo unde o ființă omenească își găsește cele mai sublime posibilități și își află cea mai bogată desfășurare de energie, acolo e locul ei", reflectă ea, „căci acolo contribuie ea la cea mai profundă intensificare a vieții în plenitudinea sa!"

Își privea soțul, atât pe cât îi permitea întunericul nopții. Așa cum ochiul nu percepe razele ultraviolete ale spectrului solar, tot astfel acest om rațional n-ar fi putut nici măcar să remarce anumite realități sufletești!

Șeful de departament Tuzzi respira liniștit, fără să bănuiască nimic, legănat de gândul că în răstimpul acestor binemeritate opt ceasuri de neparticipare rațională nu se putea petrece nimic important în Europa. Acea liniște împăcată nu rămase fără efect asupra Diotimei și nu numai o dată cumpăni ea atunci gândul: Să renunțe! Despărțirea de Arnheim, cuvinte mari, nobile, ale suferinței, o resemnare care să devasteze cerurile, o sfâșiere beethoveniană; mușchii puternici ai inimii ei se încordau la asemenea mari solicitări. Schimburi de cuvinte tremurătoare, licăritor autumnale, încărcate de nostalgia munților îndepărtați, albaștri, îi umpleau viitorul. Dar renunțare, și în același timp patul dublu al căsniciei?! Diotima tresări între perne, părul ei negru se revărsa în bucle neliniștite. Somnul șefului de departament Tuzzi nu mai era acum cel al inocenței, ci cel al șarpelui care digeră în pântece un iepuraș. N-ar fi lipsit mult ca Diotima să-l trezească și, zbuciumată de această nouă problemă, să-i strige în față că trebuia să-l părăsească, trebuia, voia s-o facă!! Un astfel de refugiu într-o scenă de isterie ar fi fost ușor de înțeles în situația ei echivocă; dar trupul ei era prea sănătos și simțea că nu răspundea deloc cu nemăsurată oroare la apropierea lui Tuzzi. Constatând absența unei asemenea repulsii, fu străbătută de un fior uscat. Lacrimile încercau în zadar să-i alunece pe obraji, lucrul ciudat era că tocmai în starea în care se afla în acel moment, gândul la Ulrich îi aducea o anumită mângâiere. La vremea aceea nu se gândea deloc la el în alte împrejurări, dar remarcile lui stranii că ar fi vrut să abolească realitatea, în timp ce Arnheim supraevalua această realitate, aveau o nuanță de mister, pe care Diotima nu o luase în seamă la momentul

respectiv, dar care ieșea în evidență în nopțile acelea. „Nu înseamnă de altfel nimic altceva decât că nu trebuie să ne batem capul prea mult cu ceea ce are să se întâmple“, își spunea ea iritată; „este, de fapt, lucrul cel mai obișnuit din lume!“ În timp ce-și traducea atât de incorect și de simplist gândurile, simțea că era ceva ce nu înțelegea și tocmai acest element era liniștitor pentru ea, ca un praf somnifer care-i paraliza deopotrivă deznădejdea și luciditatea. Timpul curgea mai departe ca o linie întunecată, ea se simțea mângâiată de gândul că, într-un fel, însăși absența unei disperări dăinuitoare ar fi putut fi considerată ca lăudabilă, însă lucrurile nu-i mai erau acum limpezi.

Noaptea gândurile alunecau când în lumină, când prin somn, ca apele prin munții erodați, iar când după o vreme reapăreau liniștite la vedere, Diotima avea impresia că visase doar acea înspumare dinainte. Cursul clocotitor de apă care se ascundea în spatele stâncilor întunecate ale muntelui nu mai era același râu liniștit în care se scufunda în cele din urmă Diotima. Mânia, repulsia, curajul, frica se topiseră, asemenea simțăminte nici n-ar fi trebuit să existe, nici nu existau; în luptele sufletești nu e vinovat nimeni! Iar Ulrich era atunci dat din nou uitării. Căci acum nu mai erau decât tainele ultime, nostalgia eternă a sufletului. Moralitatea lor nu stă în ceea ce face omul. Ea nu se ascunde nici în agitațiile conștiinței, nici în cele ale pasiunii. Pasiunile nu sunt nici ele decât *un peu de bruit autour de notre âme.* Poți câștiga sau pierde regate, dar sufletul nu se tulbură și nu poți face nimic pentru a-ți atinge destinul; uneori el se înalță din adâncurile ființei, senin și firesc, ca viața de zi cu zi, întocmai ca muzica sferelor. Diotima sta astfel întinsă, mai trează ca niciodată în vreun alt ceas al zilei și plină de încredere. Gândurile acestea, al căror punct final ochiul nu-l putea ajunge, aveau avantajul că o adormeau în foarte scurt timp chiar și în nopțile ei cele mai lipsite de somn. Își simțea iubirea, asemenea unei viziuni catifelate, îndepărtându-se în întunecimea nesfârșită care se întinde mai presus de stele, cu neputință de despărțit de ea, cu neputință de despărțit de Arnheim, nelăsându-se atinsă de nici un fel de planuri și intenții. De-abia mai avea vreme să întindă mâna după paharul cu apă cu zahăr pe care-l așezase pe noptieră pentru a lupta împotriva insomniilor, dar la care recurgea întotdeauna de-abia în acest ultim moment, pentru că în cele de tulburare îl uita. Sunetul ușor pe care-l făcea bând curgea perlat ca șoaptele unor îndrăgostiți în spatele unui perete pe lângă somnul soțului ei, care nu auzea nimic; pe urmă Diotima se lăsa cu evlavie să alunece peste perne și se cufunda în tăcerea ființei.

95
Însemnatul om de litere, vedere din spate

E un fenomen prea familiar ca să merite atenție în continuare: de când invitații săi de renume se convinseseră că gravitatea inițiativei patriotice nu pretindea mari eforturi din partea lor, se comportau ca niște ființe omenești obișnuite, iar Diotima, care-și vedea casa plină de zgomote și de forțe spirituale și intelectuale, era dezamăgită. Ca un suflet sublim ce era, ea nu cunoștea legea prudenței, potrivit căreia, în particular te comporți exact invers decât în exercitarea profesiei. Ea nu știa că oamenii politici, după ce în sala de ședințe se califică unii pe alții drept șarlatani și escroci, își iau gustarea împreună în cea mai amicală atmosferă la bufet. Că judecătorii, care în calitatea lor de juriști îl condamnă pe vreun nefericit la o pedeapsă grea, după terminarea procesului, ca oameni, îi strâng compătimitori mâna, iată un fapt de care avea cunoștință, dar nu găsise vreodată ceva de obiectat. Că există dansatoare care, pe lângă ocupația lor îndoielnică, duc deseori o viață ireproșabilă ca soții și mame, și de așa ceva auzise uneori vorbindu-se și găsea că e chiar emoționant. I se părea, de asemenea, simbolic și frumos faptul că uneori prinții renunță la coroană pentru a nu mai fi nimic altceva decât oameni. Dar când constata că până și anumiți seniori ai spiritului duc o viață oarecare, această dublă măsură aplicată conduitei i se părea stranie. Ce pasiune există oare, și ce lege conduce această tendință generală și face ca oamenii, când sunt în afara domeniului profesiei lor, să se prefacă anume că nu mai au nici o legătură cu aceiași oameni care sunt ei înșiși în cadrul profesiei lor? După ce-și termină slujba, când și-au făcut ordine în viața profesională, arată ca un birou pus în ordine, unde uneltele de scris sunt frumos închise în sertare și scaunele au fost urcate pe mese. Sunt alcătuiți din două personalități distincte și nici nu se mai știe dacă se reîntorc în propria lor ființă seara sau dimineața.

Oricât ar fi fost de măgulită de faptul că iubitul sufletului ei era apreciat în rândul tuturor bărbaților pe care ea îi aduna în jur și mai ales să constate că se înțelegea bine cu cei mai tineri, câteodată se simțea descurajată să-l vadă atât de implicat în această atmosferă plină de zel ce îi împrejmuia și găsea că un principe al spiritului n-ar fi trebuit să pună atâta preț pe relațiile cu elita obișnuită a spiritului și nici să se arate atât de accesibil traficului schimbător de idei.

Explicația consta în faptul că Arnheim nu era un principe al spiritului, ci doar un mare om de litere.

În lumea intelectuală, omul însemnat de litere este succesorul principelui spiritual, un pandant al plutocratului care în lumea politică a înlocuit nobilimea de viță veche. Așa cum principele spiritului aparținea epocii prinților,

tot astfel, marele om de litere aparține epocii marilor campanii politice și marilor magazine. El constituie o formă anume a asocierii intelectualului cu marile cauze. Condiția minimă care i se cere unui însemnat om de litere este să posede un automobil. Este necesar ca el să călătorească mult, să fie primit de miniștri, să țină conferințe; să lase liderilor de opinie impresia că el reprezintă o forță spirituală și intelectuală care nu se cade să fie subapreciată; este un *chargé d'affaires* al inteligenței naționale, atunci când e vorba de a demonstra în fața străinătății valorile umaniste proprii; primește, când e acasă, oaspeți de seamă și, pe lângă toate acestea, trebuie să se gândească și la treburile lui pe care este obligat să le conducă făcând dovada unei dexterități de artist de circ, căruia nu îi este permis să i se observe eforturile. Căci însemnatul om de litere nu este deloc același lucru cu un scriitor care câștigă mulți bani. Nu are nevoie să scrie el însuși „cartea cea mai citită" a anului sau a lunii, ajunge că nu are nimic de obiectat împotriva unui asemenea mod de a aprecia valorile. Căci el face parte din toate juriile premiilor literare, semnează toate apelurile, scrie toate prefețele, ține toate cuvântările aniversare, își exprimă punctul de vedere cu privire la toate evenimentele importante și este solicitat pretutindeni unde trebuie să fie făcută dovada înaltelor cote de progres care au fost atinse. Căci însemnatul om de litere nu reprezintă niciodată prin toate activitățile sale întreaga națiune, ci doar partea progresistă a acesteia, marea elită care este pe punctul de a deveni majoritară, ceea ce îl învăluie într-o atmosferă de tensiune intelectuală dăinuitoare. Firește, viața însăși este cea care, în alcătuirea ei actuală, duce la marea industrie a spiritului, tot așa cum, dimpotrivă, industria tinde spre spirit, spre politică, spre înstăpânirea asupra opiniei publice; cele două fenomene se întâlnesc la jumătatea drumului. Astfel, rolul însemnatului om de litere nu revine unei anumite persoane concrete, ci reprezintă o figură pe tabla de șah a societății, supusă regulilor jocului și obligațiilor pe care le-a creat epoca. Oamenii de bine ai vremii noastre consideră că le este de prea puțin folos faptul că cineva are spirit și inteligență (există atât de multă inteligență și de mult spirit pe lume încât o mică diferență în plus sau în minus nici nu este relevantă, și în orice caz fiecare crede că el are îndeajuns în ce-l privește), ci că ceea ce contează este să fie combătută lipsa de spirit și de inteligență; în acest scop este necesar ca spiritul și inteligența să fie etalate, văzute de alții, să-și facă simțite influența, și cum un însemnat om de litere este mai indicat în acest scop până și decât un scriitor de talie considerabilă, pe care poate nici nu ajung să-l înțeleagă prea mulți, toți se străduiesc din răsputeri să facă astfel încât măreția să fie produsă pe scară mare.

Dacă înțelegem lucrurile astfel, atunci lui Arnheim nu avea nimeni să-i facă reproșuri demne de a fi luate în seamă pentru faptul că el reprezenta una din primele întruchipări, încă experimentale, chiar dacă deja foarte

aproape de desăvârșire, a acestei stări de fapt, dar, oricum exista în ce-l privea un anumit talent în direcția respectivă. Căci cei mai mulți dintre scriitori aspiră să devină însemnați oameni de litere, dacă ar putea, doar că li se aplică asemănarea cu munții: între Graz și Sankt Pölten există munți care ar putea să arate întocmai ca masivul Monte Rosa, doar că sunt prea puțin înalți. Condiția indispensabilă pentru a deveni un însemnat om de litere rămâne deci să scrii cărți sau piese de teatru, care să fie deopotrivă adecvate pentru ce e sublim și pentru ce e mai puțin elevat. Trebuie să exerciți o influență, înainte de a exercita o influență bună; acest principiu fundamentează existența oricărui însemnat om de litere. Este un principiu minunat, îndreptat împotriva ispitelor singurătății, de fapt, principiul goethean al acțiunii, care spune că în lumea favorabilă ție este suficient să te miști, apoi totul urmează de la sine. Căci din momentul în care un scriitor începe să-și facă simțită influența, în viața sa intervine o schimbare importantă. Editorul său încetează să mai considere faptul că un comerciant care a devenit publicist seamănă cu un idealist tragic și că ar fi putut câștiga cu mult mai bine vânzând pânză sau hârtie ce nu a ajuns să fie maculată de texte tipărite. Critica descoperă în el un obiect demn de propria ei activitate, căci adeseori criticii nu sunt oameni răutăcioși, ci, datorită împrejurărilor nefavorabile ale epocii, niște foști poeți lirici, nevoiți să-și facă inima să vibreze pentru ceva spre a se putea exprima; ei sunt poeți ai războiului sau ai iubirii, fiecare după ceea ce a adunat în personalitatea sa, pentru care trebuie să găsească un plasament cât mai favorabil, și este de înțeles că preferă să aleagă cartea unui însemnat om de litere decât cea a unui scriitor obișnuit. În ultimă instanță, orice critic are doar o capacitate limitată de muncă, ale cărei rezultate se repartizează repede asupra noilor apariții anuale provenind de sub pana marilor oameni de litere, astfel că operele acestora devin tezaure ale prosperității intelectuale naționale, fiecare din ele atrăgând înspre sine interpretări critice, care nu mai sunt deloc simple explicații, ci în mult mai mare măsură de-a dreptul investiții, în vreme ce pentru toate celelalte producții similare rămâne în consecință prea puțin. La proporții cu adevărat ample se extinde acest proces de-abia odată cu eseiștii, biografii și istoricii momentului, satisfăcuți sub toate aspectele de pe urma unui astfel de om însemnat. Cu tot respectul cuvenit, câinii preferă pentru necesitățile lor naturale un colț de stradă plin de animație în locul vreunei pietre singuratice; cum și-ar alege oamenii, care simt impulsul superior de a-și lăsa propriul nume în mod public posterității, vreo asemenea stâncă izolată, în mod evident nefrecventată?! Înainte de a ajunge să-și dea singur seama, însemnatul om de litere încetează să mai fie ființă omenească doar pentru sine însuși, ci în înțelesul cel mai rafinat ajunge o simbioză, produsul comunității naționale a muncii, trăind cea mai frumoasă încredințare pe care o poate oferi existența, și anume că reușita sa este legată intim de reușita a nenumărați alți oameni.

Probabil acesta este motivul pentru care se întâlnește adesea, ca o trăsătură generală în caracterul marilor oameni de litere, un pronunțat simț al bunei conduite. Ei se folosesc de mijloacele de luptă ale scrisului doar când își simt amenințat propriul prestigiu; în toate celelalte cazuri, comportarea lor se distinge prin seninătate și bunăvoință. Sunt perfect toleranți față de trivialitățile care se spun întru lauda lor. Nu se coboară ușor la a-i discuta pe confrații lor; dar când o fac, atunci rareori îl măgulesc pe vreun om cu o poziție superioară, ci preferă să încurajeze unul din talentele modeste, constituite din patruzeci și nouă la sută înzestrare literară și cincizeci și unu la sută lipsă de dotare și care, datorită acestei proporții, sunt potriviți în orice situație se simte nevoia unei forțe, dar unde un om mai puternic ar deveni incomod, întrucât mai devreme sau mai târziu fiecare dintre cei din această ultimă categorie obține pentru sine o poziție influentă în lumea literară. Dar, descrierea nu a depășit astfel limitele a ceea ce îi este propriu însemnatului om de litere și doar lui? O vorbă înțeleaptă spune că succesul trage la succes și greu ne putem face o imagine asupra animației care domnește în zilele noastre până și în jurul unui scriitor obișnuit, mult înainte de a fi ajuns un însemnat om de litere, chiar de pe când este cronicar, foiletonist, reporter radiofonic, scenarist sau redactor-șef al unei fițuici literare; unii dintre ei seamănă cu măgărușii sau cu purcelușii de cauciuc, care au un orificiu în fund prin care pot fi gonflați. Când marii oameni de litere încep să cântărească cu grijă asemenea circumstanțe și îi vezi ostenindu-se să creeze din ele imaginea unui popor care-și onorează marile valori, nu trebuie oare să le fim recunoscători? Ei înnobilează viața, așa cum e, prin participarea binevoitoare. Să încercăm să ne închipuim contrariul, un om de litere care să nu facă nimic din toate acestea. El ar trebui să refuze invitații cordiale, să-i respingă pe ceilalți, să cântărească laudele nu ca unul care este lăudat, ci ca un judecător, să discrediteze starea normală de lucruri, să considere ca suspecte mari posibilități de realizare numai pentru că sunt mari, neavând nimic de oferit în schimb decât procesele greu de exprimat și greu de evaluat, care se desfășoară în propria sa minte, nefiind altceva decât opera unui scriitor pe care o epocă, avându-și deja marii oameni de litere, nu pune mult preț! Un asemenea om n-ar rămâne în afara comunității și n-ar trebui să se retragă din fața realității, cu toate consecințele care ar decurge de aici?! În orice caz, astfel gândea Arnheim.

96
Însemnatul om de litere, vedere frontală

Dificultatea propriu-zisă în existența unui însemnat om de litere rezultă de-abia de pe urma faptului că, dacă e adevărat că în viața intelectuală se acționează la modul negustoresc, pe de altă parte o veche tradiție te obligă în această lume să vorbești ca un idealist, iar această combinație dintre negustorie și idealism ocupa un loc de importanță decisivă în aspirațiile nutrite de Arnheim în opera sa capitală.

Asemenea combinații sunt anacronice pretutindeni. În timp ce, de exemplu, morții sunt transportați cu toată viteza unui vehicul cu combustie internă la cimitir, nu se renunță la a așeza în convoiul impunător pe vehiculul propriu-zis un coif medieval și două săbii încrucișate, și la fel se procedează în toate domeniile; evoluția umanității constituie un convoi deșirat la nesfârșit, astfel încât, așa cum cu nu mai mult de două generații în urmă în scrisorile de afaceri se mai foloseau încă înfloriturile afectate de stil, astăzi toate relațiile, de la cele de dragoste și până la logica pură, pot fi exprimate în limbajul cererii și al ofertei, al acoperirii și al scontului, la fel de bine cum ar putea fi exprimate în termeni psihologici sau religioși, doar că o asemenea practică nu a intrat încă în uzanțe. Motivul este că noul limbaj este încă prea puțin sigur pe el însuși. Finanțistul ambițios se află astăzi într-o situație dificilă. Dacă dorește să se plaseze pe picior de egalitate cu puterile consacrate, trebuie să-și lege activitatea de marile idei; însă gânduri mari care să fie crezute fără o cercetare prealabilă astăzi nu mai există, căci prezentul nostru sceptic nu mai crede nici în Dumnezeu, nici în umanitate, nici în capetele încoronate și nici în moralitate – sau crede în toate laolaltă, ceea ce înseamnă același lucru. Astfel că omul de afaceri, care se poate lipsi de măreție la fel de puțin ca de busolă, trebuie să se folosească de artificiul democratic constând în a înlocui eficacitatea incalculabilă a măreției prin măreția calculabilă a eficacității. Măreț este acum ceea ce trece drept măreț; numai că aceasta înseamnă că până la urmă este măreț ceea ce este trâmbițat zgomotos printr-o publicitate abilă ca fiind astfel, și nu tuturor le este la îndemână să înghită fără greutate acest miez al timpului nostru, iar Arnheim depusese toate diligențele pentru a reuși să ducă întreprinderea propusă la bun sfârșit.

În acest caz, un om cultivat poate, de exemplu, să își evoce relația care exista în Evul Mediu între cercetarea științifică și biserică. În acele vremuri, filozoful trebuia să se mențină în termeni buni cu biserica dacă voia să aibă succes și dorea ca gândirea sa să-i influențeze pe contemporani – liber-cugetătorii obișnuiți ar putea să tragă concluzia că asemenea lanțuri i-ar fi împiedicat ascensiunea spre grandoare; însă lucrurile se prezentau într-un raport invers. După părerea celor avizați, de aici a rezultat o incomparabilă frumu-

sețe gotică a gândirii, și dacă s-a putut ține seama în atare măsură de biserică fără daune pentru spirit, de ce nu s-ar putea ține seama în egală măsură de puterea publicității? Cel care vrea să acționeze cu eficacitate nu-și poate menține eficacitatea în asemenea condiții? Arnheim era convins că este un semn al măreției să nu-ți critici prea mult propria epocă. Dacă nu se înțeleg bine între ei, cel mai bun călăreț pe cel mai bun cal trece mai prost peste un obstacol decât un călăreț care se adaptează mișcărilor mârțoagei sale.

Un alt exemplu: Goethe! A fost un geniu care cu greu va fi vreodată egalat, dar era în același timp fiul înnobilat al unei familii de negustori germani și, așa cum îl considera Arnheim, cel mai de seamă dintre însemnații oameni de litere pe care i-a dat națiunea sa. Arnheim îl lua ca exemplu în multe privințe. Istorioara lui preferată era însă cunoscutul incident când Goethe, deși îl simpatiza în taină pe Johann Gottlieb Fichte, l-a lăsat fără sprijin pe sărmanul său confrate când la Jena au fost luate măsuri disciplinare împotriva profesorului de filozofie pentru că se exprimase vorbind despre Dumnezeu și despre lucruri divine „cu strălucire, dar nu tocmai conform consuetudinii" și se apărase „procedând prea pătimaș", în loc să se sustragă acelor dificultăți „la modul cel mai nebătător la ochi", după cum avea să consemneze în memoriile sale poetul-magistru în calitatea sa de impecabil om de lume. Arnheim nu numai că s-ar fi comportat la fel ca Goethe, ci chiar, invocând exemplul acestuia, ar fi încercat să-și convingă ambianța că o asemenea atitudine era singura goetheană și semnificativă. El nu s-ar fi mulțumit cu adevărul că, oricât de ciudat ar părea, lumea îl tratează în realitate cu mai multă simpatie pe un om însemnat care procedează incorect la un moment dat decât pe unul mai puțin însemnat care face dovada unei conduite impecabile; ar fi continuat, susținând că a te lupta plin de obstinație întru apărarea propriilor convingeri constituie nu numai o atitudine sterilă, ci și o atitudine superficială și o ironie istorică, ceea ce el ar fi numit de asemenea ca fiind o ironie goetheană, adică aceea de a te acomoda cu toată seriozitatea circumstanțelor, acționând cu un anumit umor, căruia trecerea timpului sfârșește prin a-i conferi legitimitate. Dacă ne gândim că în zilele noastre, abia două generații mai târziu, nedreptatea făcută bravului, demnului și oarecum excesivului Fichte a devenit de mult o chestiune privată, neștirbindu-i prin nimic importanța, pe când reputația lui Goethe, care s-a purtat atunci contrar bunei-cuviințe, nu a fost știrbită cu nimic pe vecie, ne vedem nevoiți să recunoaștem că înțelepciunea timpului confirmă înțelepciunea lui Arnheim.

Un al treilea exemplu, care deopotrivă – Arnheim avea întotdeauna la îndemână o sumedenie de exemple bune – relevă înțelesul adânc al primelor două: Napoleon. Heine îl înfățișează în *Impresii de călătorie* într-un mod atât de exact potrivindu-se cu vederile lui Arnheim, încât am face bine să-i reproducem propriile cuvinte, pe care Arnheim le știa pe dinafară –

„Un asemenea spirit“, spunea Heine despre Napoleon, dar ar fi putut la fel de bine să se refere la Goethe, a cărui natură diplomatică el o apăra totdeauna cu acuitatea unui îndrăgostit știindu-se în taină în dezacord cu obiectul admirației sale, „un asemenea spirit este cel la care face Kant aluzie când afirmă că putem să ne imaginăm o inteligență care nu e ca a noastră, ci este intuitivă. Ceea ce noi cunoaștem printr-un studiu lent, analitic, și prin deducții laborioase, spiritul intuitiv contemplă și pătrunde în același moment. De aici rezultă talentul său de a-și înțelege timpul, momentul, de a-i măguli spiritul, a nu i-l răni niciodată și a ști totdeauna să-l folosească. – Cum însă spiritul timpului nu este pur și simplu revoluționar, fiind alcătuit din confluența ambelor aspecte, cel revoluționar și cel reacționar, tot astfel Napoleon nu acționa niciodată pe de-a întregul ca revoluționar și niciodată pe de-a întregul ca reacționar, ci totdeauna în spiritul ambelor puncte de vedere, ambelor principii, ambelor tendințe, care-și găseau în el unitatea, și astfel el acționa constant în mod natural, simplu, cu măreție, niciodată forțat și brutal, totdeauna calm și senin. De aceea nu a pus la cale intrigi în chestiuni mărunte, iar loviturile i-au reușit totdeauna prin arta de a înțelege și conduce masele. – Spiritele mărunte, analitice, înclină către intrigi complicate, lente, în timp ce spiritele sintetice, intuitive, știu în chip miraculos, genial, să combine mijloacele pe care li le oferă prezentul astfel încât să le poată folosi rapid în scopurile lor“.

Se poate ca Heine să fi gândit lucrurile oarecum diferit decât le vedea admiratorul său Arnheim, însă acesta din urmă se simțea descris implicit de cuvintele poetului.

97
Puterile și misiunile tainice ale Clarissei

Clarisse în cameră; Walter părea să se fi rătăcit pe undeva, ea are doar un măr și capotul ei. Acestea, mărul și capotul, sunt cele două surse din care curge o rază subțire, invizibilă, de realitate în conștiința ei. De ce i se părea că Moosbrugger ar fi avut simț muzical? Nu știa. Poate toți asasinii sunt muzicali. Știe că i-a scris Alteței Sale contele Leinsdorf o scrisoare în problema aceasta; își amintește vag și de conținutul ei, dar nu integral.

Însă omul fără însușiri era lipsit de simț muzical?

Cum nu-i dădea prin minte nici un răspuns potrivit, lăsă deoparte acest gând și continuă.

După o vreme se gândi totuși la un răspuns: Ulrich este omul fără însușiri. Iar un om fără însușiri se prea poate să nu aibă simț muzical. Dar nu se putea să fi fost lipsit de înzestrare muzicală?

Trecu mai departe.

Ulrich spusese despre ea: ești feciorelnică și eroică.

Ea repetă: „feciorelnică și eroică!“ Simți cum i se încălzeau obrajii. Simțea chemarea unei datorii care nu-i era limpede.

Gândurile ei tindeau în două direcții deodată, ca într-o luptă corp la corp. Se simțea totodată atrasă și respinsă, dar nu știa către ce anume și de ce anume; în cele din urmă, o tandrețe vagă, care-i mai rămăsese, nici ea nu știa cum, o îndemna să meargă să-l caute pe Walter. Se ridică în picioare și lăsă mărul la o parte.

Îi părea rău că îl chinuia mereu pe Walter. De-abia împlinise cincisprezece ani, când remarcase deodată că avea puterea să-l chinuiască. Nu era nevoie decât să exclame pe un ton hotărât că ceva în realitate nu era așa cum susținea el, pentru ca el să se crispeze tot, oricât ar fi fost de adevărat ceea ce tocmai spusese! Știa că îi era frică de ea. Era înspăimântat de gândul că ea ar fi putut să înnebunească. Îi scăpară o dată cuvintele respective, apoi încercase grăbit să le retracteze; ea știa de atunci că era un gând care îl tot frământa. Pe ea însă o încânta. Nietzsche se întreba: „Există un pesimism al celor puternici? O înclinație intelectuală către ceea ce este dur, înfricoșător, rău? Un instinct abisal opus moralei? O aspirație spre înspăimântător ca fiind dușmanul demn de luat în seamă?“ – Asemenea cuvinte îi provocau, când se gândea la ele, o excitație senzuală, căreia îi simțea gustul, dulce și puternic ca laptele, îl simțea în gură și abia putea să înghită.

Se gândea la copilul pe care Walter și-l dorea de la ea. Ceea ce îl înfricoșa în egală măsură. Era de înțeles, dacă el credea că ea avea să înnebunească vreodată. Starea aceasta trezea în ea o tandrețe anume față de el, chiar dacă i se refuza violent. Uitase însă acum că voise să-l caute pe Walter. Se petrecea ceva în trupul ei. Sânii i se umflaseră, prin venele brațelor și picioarelor trecea un flux mai dens de sânge, simțea presiuni nelămurite în vezică, în intestine. Trupul totdeauna zvelt îi devenise rigid pe dinăuntru, sensibil, viu, străin, bucățică cu bucățică, un copil mic o apăsa ușor și surâzător pe brațe; de pe umeri i se desfăcea în raze mantia de aur a Maicii Domnului până la pământ și întreaga congregație intona un cântec. Acum îl expulzase, se născuse Domnul și Stăpânul lumii!

Însă de-abia se petrecuse, că trupul îi tresăltă închizându-se peste deschiderea acestei imagini, ca așchiile dintr-un lemn izbit de o secure; era acum zveltă din nou, singură, îi era silă, simțea o seninătate plină de cruzime. Nu voia să-i facă lui Walter viața într-atât de ușoară. „Aș vrea ca victoria și libertatea ta să jinduiască după un copil.“ își spunea ea. „Tu trebuie să ridici monumente vii. Dar mai întâi ar trebui să te zidești pe tine însuți, bine-așezat ca trup și suflet.“[1] Clarisse surâse; acel surâs al ei care răzbătea subțire ca o limbă de flacără dintr-un foc acoperit de o lespede de piatră.

---

1. *Apud* Friedrich Nietzsche. *Așa grăit-a Zarathustra*, Humanitas, 1994, p. 126, trad. Ștefan Augustin Doinaș. (N. tr.)

Pe urmă își aminti că tatălui ei îi fusese frică de Walter. Se întoarse în gând cu câțiva ani în urmă. Era un lucru care ținea de obișnuință; ea și Walter se întrebau deseori: îți amintești? apoi, o lumină a trecutului se revărsa feeric asupra clipei prezente. Era frumos, îi amuza. E ca atunci când ai umblat ceasuri întregi, fără nici o vlagă, apoi întorci capul și întregul drum pustiu pe care l-ai străbătut se preschimbă deodată într-o privelişte, ceea ce îți creează o mulțumire veritabilă; însă ei nu priveau lucrurile în acea lumină, ci își luau reminiscențele foarte în serios. Astfel că i se părea tulburător și complicat faptul că tatăl ei, pictorul care înainta în vârstă, la vremea aceea o personalitate cu autoritate în ochii ei, se temuse de Walter, omul care le adusese în casă timpurile noi, în vreme ce acum lui Walter îi era frică de ea. Era aproape ca atunci când ea o îmbrățișa pe Lucy Pachhofen, trebuia să folosească apelativul „papá“ când i se adresa tatălui ei, știind că *papá* era iubitul lui Lucy, căci toate se petreceau în acele vremuri.

Clarissei i se urcă iarăși un val de căldură în obraji. O preocupa intens să-și evoce acel scâncet ciudat, acel geamăt străin, necunoscut, despre care îi povestise prietenului ei. Luă în mână o oglindă și încercă să regăsească în ea chipul cu buzele strânse de spaimă care trebuie să fi fost al ei în acea noapte, când tatăl ei îi venise în pat. Nu reuși să mai producă sunetul care i se ridicase din piept în clipa aceea de ispită. Se gândea că sunetul acela ar fi trebuit să se mai afle în pieptul ei, astăzi ca atunci. Fusese un sunet fără milă și fără vreun scrupul; dar nu mai răzbise niciodată de atunci la suprafață. Lăsă oglinda la o parte și aruncă o privire prevăzătoare în jur, confirmându-și cu ochii cercetători conștiința faptului că era singură. Pe urmă își căută, pipăind cu vârful degetelor prin fustă, semnul acela din naștere, catifelat-negru, care avea pentru ea o semnificație atât de ciudată. În plica inghinală, pe jumătate ascuns de coapsă și la rădăcina părului care acolo creștea cam neregulat făcându-și parcă loc, acolo era; își lăsă mâna să întârzie, izgoni orice gând și pândi schimbarea care trebuia acum să se producă de la sine. O simți îndată. Nu era fluxul molatic al voluptății, ci brațul îi deveni rigid, puternic ca al unui bărbat; avea impresia că dacă l-ar fi mișcat ridicându-l cum trebuie, ar fi putut strivi cu el orice! Îi spunea locului aceluia din trupul ei ochiul diavolului. Acolo se oprise și se îndepărtase tatăl ei. Ochiul diavolului avea o privire care străbătea prin veșminte; căutătura aceasta „îi prindea“ pe bărbați „cu privirea“, îi fascina atrăgându-i, dar le interzicea orice mișcare atâta vreme cât voia Clarisse. Clarisse gândea câteodată cuvinte între ghilimele, acordându-le o emfază aparte, așa cum la scris se subliniază cu trăsături apăsate de peniță unele cuvinte; asemenea vorbe scoase în evidență aveau atunci un sens încordat, fiind la fel de tensionate ca brațul ei; cine s-ar fi gândit că poți cu adevărat capta cu ochii? Dar ea era acum prima ființă omenească care ținea acest cuvânt în mâini ca pe o piatră cu care poți ținti

ceva. Era o parte a forței strivitoare a brațului ei. Cu toate acestea, uită de scâncetul de care intenționase să își amintească și se gândi la sora ei mai mică, Marion. Când avea patru ani, trebuiseră să-i lege mâinile noaptea, pentru că, fără să-și dea seama ce face, dar bucurându-se de plăcerea descoperită, îi alunecau sub pătură, ca doi ursuleți atrași de un fagure de miere aflat într-o scorbură. Mai târziu ea, Clarisse, trebuise să-l smulgă cândva pe Walter de lângă Marion. Senzualitatea se propaga în familia ei ca vinul printre viticultori. Era un destin. Iar ea purta o povară grea. Cu toate acestea, gândurile îi rătăceau în trecut, încordarea i se risipi din braț, îl lăsă moale, firesc, iar mâna îi rămase uitată în poală. Pe vremea aceea îi vorbea încă reverențios, cu dumneavoastră, lui Walter. În realitate avea să-i mulțumească pentru multe. El îi adusese de știre că există oameni de modă nouă care nu suportă decât mobilă simplă, practică, și care-și atârnă pe pereții locuințelor tablouri în care e zugrăvit adevărul. Îi citea din cărți: Peter Altenberg, istorioare cu fetițe care-și aruncă cercurile printre straturi de lalele și au ochii nevinovați și luminoși precum castanele coapte; Clarisse știuse din clipa aceea că picioarele ei zvelte, care ei i se păreau copilăroase încă, puteau însemna la fel de mult ca un scherzo compus de nu-știu-cine.

La vremea aceea erau în vacanța de vară, un cerc cuprinzător, mai multe familii cunoscute închiriaseră vile pe țărmul unui lac, și toate dormitoarele erau ocupate cu prietenii și prietenele pe care îi invitaseră. Clarisse dormea împreună cu Marion; la ora unsprezece venea câteodată doctorul Meingast într-o vizită tainică în camera lor să mai stea puțin de vorbă, el care devenise apoi un om celebru în Elveția, iar pe vremea aceea le fusese maestru de ceremonii la toate jocurile și era idolul tuturor mamelor. Ce vârstă să fi avut ea atunci? Cincisprezece sau șaisprezece ani sau între paisprezece și cincisprezece, când veni și elevul acestuia, Georg Gröschl, doar ceva mai în vârstă decât Marion și Clarisse? Doctorul Meingast fusese cam distrat în seara aceea, divagând ușor despre clarul de lună, despre părinții care dormeau nesimțitori și despre oamenii noi, pe urmă dispăru deodată, creând impresia de a nu fi venit decât pentru a-l lăsa pe micul Georg, cel vânjos, care era admiratorul lui, aici la fete. Georg nu spunea acum nimic, era probabil intimidat, iar cele două fete, care până atunci îi răspunseseră lui Meingast, tăceau și ele. Apoi Georg strânse probabil din dinți în întuneric și păși spre patul lui Marion. Camera era puțin luminată de undeva de afară, însă în colțuri, unde erau paturile, erau mase de întuneric impenetrabil, iar Clarisse nu putea să-și dea seama ce se petrecea acolo; i se părea doar că îl vede pe Georg proptit în picioare alături de pat, privind-o pe Marion, însă era cu spatele spre Clarisse, iar Marion nu scotea nici un sunet, ca și când nici n-ar fi fost în cameră. Totul dură foarte multă vreme. În cele din urmă, în timp ce Marion rămase, ca mai înainte, aproape nemișcată, Georg se desprinse

ca un asasin din umbră; o clipă în lumina lunii i se văzură în mijlocul camerei umărul și trupul din profil. Se îndreptă spre Clarisse, care se întinsese repede în pat și-și trăsese pătura până sub bărbie. Ea știa că acum avea să se repete lucrul acela tainic care se petrecuse cu Marion; era încordată toată, în timp ce Georg sta mut lângă patul ei, și, cum i se părea ei, își strângea buzele laolaltă. În cele din urmă, mâna lui veni, ca un șarpe, și îșI făcu de lucru cu Clarisse: ei nu-i era limpede ce anume îi făcu el; nu avea nici o idee despre ceea ce se petrecea, iar acel puțin lucru pe care, în ciuda tulburării care o stăpânea, îl putea distinge din mișcările lui nu-i era lămurit. Ea însăși nu avea nici un fel de senzație de plăcere sau de voluptate, ceea ce abia avea să urmeze, în clipa aceea era doar o excitație puternică, indefinibilă, care îi producea spaimă; era nemișcată ca o piatră din alcătuirea unui pod, vibrând la trecerea infinit de lentă a unui camion greu, nu putea să spună nimic și lăsa totul să i se întâmple. După ce Georg se îndepărtă, dispăru fără să spună nimic, și nici una dintre surori nu știa cu siguranță dacă și celeilalte i se întâmplase ceea ce se petrecuse cu ea; nu se chemaseră în ajutor una pe cealaltă cum nici nu-și ceruseră să fie complice, și trecură apoi ani de zile înainte ca să schimbe vreo vorbă despre acea întâmplare.

Clarisse își regăsise mărul, mușcă din el și mestecă mărunt fiecare îmbucătură. Georg nu se trădase niciodată, nu se confesase nimănui cu privire la cele întâmplate, poate cu excepția faptului că în perioada de timp imediat următoare arunca uneori o privire semnificativă în imobilitatea lui împietrită; în acele zile ajunsese jurist în serviciul guvernamental, cu perspective de viitor și elegant, iar Marion era căsătorită. Doctorul Meingast însă înregistrase o ascensiune și mai marcantă; se debarasă de cinism când plecă în străinătate, ajungând ceea ce în afara cercurilor universitare se numește filozof de notorietate; avea permanent în jurul său un cerc de discipoli de ambele sexe, și le scrisese de curând lui Walter și Clarissei o scrisoare, în care anunța că urma să viziteze locurile natale, ca să poată lucra acolo o vreme netulburat de adepții lui; întrebase dacă l-ar putea primi la ei, pentru că auzise că ei trăiau „la granița între natură și marele oraș". Poate că vestea o proiectase pe cărările pe care rătăceau în zilele acestea gândurile Clarissei. „O, Doamne, ciudate au fost vremurile acelea!" oftă. Își dădu seama: fusese în vara dinaintea verii cu Lucy. Meingast o săruta atunci când îi venea cheful.

— Îmi permiți să te sărut acuma! întreba el politicos, înainte de a o face, și le săruta și pe toate prietenele ei, iar Clarisse își amintea chiar de una din ele, la a cărei rochie nu se putea deloc uita fără să se gândească la ochii ei ipocrit coborâți. Meingast îi povestise chiar el, și Clarisse – pe atunci abia împlinise cincisprezece ani! – îi spunea doctorului Meingast, om în toată firea, când acesta îi relata despre aventurile cu prietenele ei: „Sunteți un porc!" Îi făcea plăcere, să folosească acest cuvânt ordinar, care era ca un pinten la

cizmă, și să-l certe; totodată îi era teamă că până la urmă ea însăși n-ar fi putut să-i reziste, astfel încât, când îi cerea un sărut, nu îndrăznea să-l refuze, pentru că se temea să nu pară în ochii lui o proastă.

Când însă Walter o sărutase pentru prima dată, ea spusese cu gravitate:

— I-am promis mamei să nu fac așa ceva niciodată. Deosebirea era evidentă; Walter vorbea frumos, ca din Evanghelie, și vorbea mult, arta și filozofia îl învăluiau ca niște nori înconjurând luna. Îi citea din cărți. Îndeosebi însă, stătea și o privea printre prietenele ei, în aceasta constase la început legătura lor, și era tocmai ca atunci când îți ridici ochii spre lună și îți împreunezi, fără să-ți dai seama, mâinile. La drept vorbind, ceea ce îi legase pe mai departe fuseseră strângerile de mână; tăcute strângeri de mână, acum fără cuvinte, dar în care era ascunsă o forță ciudat de puternică legându-i laolaltă, Clarisse își simțea întregul trup purificat de mâna lui; dacă el i-o întindea vreodată distrat și rece, ea era nefericită.

— Tu nici nu știi ce simt eu! îl ruga ea.

Pe vremea aceea își spuneau în taină „tu“ când erau singuri. El o făcea să înțeleagă munții, insectele, pe când ea până atunci nu văzuse în natură decât un peisaj, pe care *papá* sau vreunul din colegii lui îl pictau și îl vindeau. Simțul ei critic față de familie se trezise; se simțea primenită, schimbată. Clarisse continua să-și amintească de acel scherzo:

— Picioarele dumitale, domnișoară Clarisse, îi spusese Walter, au mai mult în comun cu arta decât toate tablourile pe care le pictează *papá* al dumitale!

Aveau un pian în acea vacanță de vară și cântau la patru mâini. Clarisse învăța de la el; voia să-și depășească prietenele, familia; nimeni nu înțelegea cum de în zilele frumoase de vară puteai să stai să cânți la pian, în loc să vâslești sau să te duci să faci baie, ea însă își legase speranțele de Walter, se hotărâse de îndată, chiar de atunci, să devină „femeia lui“, să se mărite cu el, iar când el o certa pentru vreo notă falsă, fierbea toată, însă plăcerea predomina. Walter punea uneori cu adevărat stăpânire pe ea, pentru că spiritul nu suferă compromisuri; dar numai la pian. În afara muzicii, i se mai întâmpla să fie sărutată de Meingast, iar la plimbare, sub clar de lună, când Walter vâslea, ea se cuibărise la pieptul lui Meingast, așezat alături de ea, pe bancheta de la cârmă. Meingast era foarte abil în mașinații, iar ea nu știa ce avea să urmeze; când însă Walter, a doua oară, după ora de pian, când erau deja în prag, o prinse în ultima clipă pe la spate și o sărutase, ea nu avusese decât senzația cu totul neplăcută că nu putea respira și i se împotrivise cu violență; însă îi deveni de atunci limpede, orice s-ar fi întâmplat cu celălalt, pe acesta nu trebuia să-l lase!

Lucrurile erau ciudate; respirația doctorului Meingast avea ceva care risipea orice rezistență, ceva ca un aer pur, ușor, care te făcea să te simți fericită, fără să-ți dai seama, în vreme ce Walter, dintotdeauna suferind, după cum

Clarisse știa demult, de o tulburare digestivă, întocmai cum deciziile lui erau ezitante, avea ceva tulbure în respirație, în parte prea fierbinte, în parte stătută, paralizantă. Asemenea elemente psihosomatice jucaseră de la bun început un rol ciudat, iar Clarisse nu se mai mira acum, căci nimic nu i se părea mai firesc decât aserțiunea lui Nietzsche, și anume că trupul unui om reprezintă sufletul său. Picioarele nu aveau mai mult geniu decât capul, ci tot atât, erau ea însăși; mâna ei, atinsă de Walter, punea imediat în mișcare un flux de intenții și încredințări care porneau din creștet până în tălpi, dar nu duceau cu ele nici un cuvânt, iar tinerețea ei, îndată ce ea ajunsese să o conștientizeze, se răzvrătise împotriva convingerilor și celorlalte nebunii ale părinților, pur și simplu cu prospețimea unui trup viguros, care disprețuia toate emoțiile evocând, oricât de estompat, paturi conjugale și somptuoase covoare turcești, atât de agreate de generațiile precedente, de altfel reci în vederile lor morale. Astfel că trupescul continuă să joace pentru ea un rol pe care îl privea altfel decât poate o fac alții. Însă aici Clarisse se opri din reverie; sau poate că mai degrabă amintirile o aduseră deodată și fără nici un zdruncin în prezent. Toate acestea și cele ce urmaseră ea ar fi vrut să i le împărtășească prietenului ei fără însușiri. Poate că în momentul acela Meingast ocupa un loc prea important, căci după vara agitată el dispăruse curând, fugind în străinătate; în el începuse să se petreacă uriașa metamorfoză care-l preschimbase dintr-un frivol om de viață într-un gânditor renumit, iar Clarisse nu-l mai revăzuse decât în treacăt, fără ca vreunul dintre ei să se mai fi gândit la trecut. Însă așa cum reflecta acum la cele petrecute, îi era limpede rolul care îi revenise în preschimbarea lui. Se mai întâmplaseră încă multe între ei doi în săptămânile dinaintea dispariției lui. În absența lui Walter sau în prezența acelui Walter gelos, ba prefăcându-se că Walter nu exista, ba incitându-l până la incandescență: furtuni spirituale, ceasuri de nebunie, care pot să-i scoată din minți pe un bărbat și o femeie, ceasuri de abandon în care toate pasiunile se consumau și totul se înfățișa ca o pajiște după ploaie în aerul pur al prieteniei. Clarisse lăsase să o copleșească multe, nu fără bucurie, însă copilul curios care rămăsese se apărase, în felul său, și îl certase pe prietenul ei cel licențios; iar Meingast, în ultima vreme, înainte de a pleca, devenise mai serios și prietenos, aproape distins și melancolic la concurență cu Walter, iar ea era acum convinsă că atrăsese asupra-și tot ceea ce tulburase ființa lui, înainte ca el să fi plecat în Elveția, și făcuse astfel posibil să se preschimbe atât de neașteptat. I se părea că punctul ei de vedere era confirmat de ceea ce se întâmplase imediat după aceea între Walter și ea; Clarisse acum nu mai putea deosebi foarte bine anii și lunile acelea de mult trecute, dar la urma urmei era totuna când se întâmplase una sau alta. După apropierea de Walter, în ciuda rezistenței ei, urmase o vreme de exaltare, cu plimbări și confesiuni și apropiere spirituală, care erau în același timp pline de

acele nenumărate mici, nesfârșit de chinuitoare desfrâuri, spre care sunt împinși doi îndrăgostiți, cărora le lipsește tot atât curaj hotărât pe cât au pierdut din pudoare. Era ca și cum Meingast ar fi transferat asupra lor păcatele lui, pentru a le relua într-un plan elevat și a le duce până la capăt, ceea ce ambii percepeau la fel. Iar acum, când Clarisse nu mai punea preț pe iubirea lui Walter, până într-atât încât simțea repulsie, înțelegea și mai limpede că setea extatică de dragoste, care o înnebunise în atât de mare măsură, nu fusese altceva decât o întrupare, care, cum știa și ea, se numea o încarnare a ceva necorporal, un înțeles, o misiune, o soartă, așa cum se pregătise undeva sus, între aștri, pentru unii aleși.

Nu-i era rușine, mai degrabă îi dădeau lacrimile acum când compara ceea ce fusese odinioară cu ce era acum; însă Clarisse nu putea să plângă niciodată, își strângea doar buzele, atunci fața îi căpăta o expresie care semăna cu un surâs. Brațul ei, sărutat până la subsuoară, piciorul, supravegheat de ochiul diavolului, trupul mlădiindu-i-se, de mii de ori contorsionat de jinduirile iubitului și mereu răsucindu-se în sine ca o frânghie, păstrau minunatul simțământ însoțitor al iubirii: acela că toate gesturile pe care le-ar mai fi putut face ar fi avut o însemnătate tainică. Clarisse rămase așezată pe scaunul ei și avea impresia că era o actriță în pauza dintre intrările în scenă. În orice caz, nu știa ce avea să urmeze: dar era convinsă că misiunea fără sfârșit a tuturor celor care iubesc este să se păstreze așa cum au fost unul pentru altul în cele mai frumoase clipe ale vieții lor. Iar brațul ei era acolo, picioarele ei erau acolo, capul îi era așezat deasupra trupului, cu o înfricoșătoare așteptare, gata să recunoască semnul care nu avea cum să nu apară. E poate greu de înțeles la ce se gândea Clarisse, însă pentru ea era evident. Îi adresase o scrisoare contelui Leinsdorf, cu propunerea de a organiza un An Nietzsche și, în același timp, cu propunerea de a-l elibera pe asasinul prostituatei și poate chiar de a-l prezenta publicului ca o rememorare a tuturor celor care erau nevoiți să-și asume păcatele risipite ale omenirii; acum ea știa ce o îndemnase. Trebuie să fie cineva care să rostească primul cuvânt. Probabil că nu știuse să se exprime cum trebuie, însă nu avea importanță; important era începutul, punând capăt îndurării pasive și delăsării. S-a dovedit în decursul istoriei că lumea, din timp în timp – dincolo de această formulă răsuna sensul „de la eon la eon", ca două clopote pe care nu le vezi, deși sunt aproape – are nevoie de asemenea oameni care nu pot fi înregimentați, mințind laolaltă cu ceilalți și care creează tulburări. Într-atât lucrurile erau limpezi.

Era de asemenea limpede că oamenii care stârnesc asemenea tulburări dezagreabile ajung să simtă presiunea lumii. Clarisse știe că geniile au avut totdeauna de suferit și nu se mai miră că multe zile și săptămâni din viața ei se desfășoară sub o apăsare de plumb, ca și cum o lespede grea ar fi fost așternută

deasupra lor; însă de fiecare dată ea a reușit, toți oamenii au de îndurat, iar biserica, în înțelepciunea ei, a instituit chiar momente de penitență, pentru a concentra jalea într-o zi sau o săptămână și pentru a împiedica astfel ca jumătăți întregi de veacuri să fie năpădite de descurajare și de indiferență, așa cum se cunoaște că s-a întâmplat. Sunt alte clipe în viața Clarissei, prea grele pentru a fi înțelese, prea libere și dezechilibrate, când uneori ajunge un singur cuvânt pentru ca să o facă să deraieze: atunci își iese din fire, nici ea nu mai știe să spună unde se află, însă nu e câtuși de puțin absentă, dimpotrivă, s-ar putea spune că e prezentă în ea însăși, într-un spațiu mai profund, care e cuprins, într-un fel de neconceput în mod obișnuit, în spațiul pe care-l ocupă trupul ei în lume; dar de ce să mai căutăm cuvinte pentru ceva inexprimabil, ajunge oricum după o vreme în rând cu ceilalți și simte doar un ușor fior pe creștet, ca după o hemoragie nazală. Clarisse înțelege bine că traversează uneori clipe primejdioase. Este, în mod evident, supusă unor încercări inițiatice. Ea avea, oricum, obișnuința să gândească la mai multe lucruri deodată, așa cum se deschide și se închide un evantai, ceva fiind dedesubt, altceva deasupra, și, când lucrurile se încurcă, e de înțeles nevoia să-l închizi deodată cu un gest brusc; pe mulți îi încearcă această tentație, doar că nu îi dau curs.

Astfel, Clarisse trăiește inițieri și perspective, așa cum alții se laudă cu memoria sau buna lor digestie; spunând, de exemplu, că ar putea ingurgita până și sticlă pisată. Clarisse s-a dovedit de câteva ori în stare să facă față lucrurilor; forța ei s-a manifestat față de tatăl ei, față de Meingast, față de Georg Gröschl; cu Walter sunt necesare eforturi în continuare, chiar dacă uneori lucrurile se poticnesc, ele sunt în plină desfășurare; însă de câtăva vreme avea intenția să-și încerce puterea asupra omului fără însușiri. N-ar fi putut spune nici ea de când anume; era ceva care se lega de denumirea aceea pe care Walter o născocise și pe care Ulrich o confirmase; înainte, trebuia să recunoască, în primii ani, nu-i dăduse o importanță reală, chiar dacă fuseseră foarte buni prieteni. Însă „omul fără însușiri“ o ducea cu gândul la cântatul la pian, adică la toate melancoliile, bucuriile subite, izbucnirile de mânie, pe care le treci peste clape, fără ca totuși să reprezinte pasiuni reale. Aceste lucruri îi erau familiare. De aici însă trecu fără ocoluri la certitudinea că trebuie să refuzi să faci orice din ce ți se întâmplă fără să participi cu tot sufletul, și iată că acum se găsea din nou în realitatea profund răvășită a căsniciei ei. Un om fără însușiri nu spune *Nu* vieții, spune *Nu încă!* și se cruță până vine vremea; ea înțelese cu tot trupul. Poate că semnificația tuturor clipelor când ieșea din ea însăși era aceea că era menită să devină Maica Domnului. Își aducea acum aminte de viziunea pe care o avusese în urmă cu nici măcar un sfert de oră. „Orice mamă poate să ajungă să fie Maica Domnului“,

se gândi, „adică nu cedează tentației de a minți, nici nu face ca ceilalți, ci dă naștere din ea însăși unui copil ca fiind lucrul cel mai profund în ea! Cu condiția să nu realizeze astfel nimic pentru ea însăși!“, adăugă ea tristă. Căci gândul acesta nu-i producea o plăcere pură, ci o umplea de o emoție divizată între chin și binecuvântare, cu sentimentul de a fi jertfită pentru ceva anume. Chiar dacă viziunea ei fusese astfel, ca atunci când printre crengile unui copac, prin frunzele care zvâcnesc deodată ca niște torțe, îți apare o imagine, și îndată după aceea, arborele se închide asupră-le, totuși starea ei de spirit rămase apoi schimbată, dăinuitor schimbată. O pură întâmplare îi dărui în clipa următoare descoperirea, care pentru oricine altcineva ar fi fost lipsită de orice însemnătate, că semnul și nașterea erau reunite în expresia „semn din naștere“; iar ea înțelese deodată că soarta ei fusese scrisă în stele. Gândul minunat că femeia putea să-l primească în ea pe bărbat atât ca mamă, cât și ca iubită o făcu să se simtă totodată destinsă și tulburată. Nu știa nici ea cum ajunsese aici, dar toată rezistența i se topise și, în același timp, îi dădea putere.

Însă ea nu-i acorda omului fără însușiri încredere. Din lucrurile pe care le spunea, multe nu le credea nici el însuși. Când susținea că nu poți să-ți duci până la capăt gândurile sau că el nu ia nimic în serios, toate erau doar un subterfugiu, pe care ea îl înțelegea limpede; se cercetaseră reciproc și își recunoșteau acum reacțiile după semne imperceptibile, în vreme ce Walter spunea că uneori Clarisse ar fi fost nebună! Cu toate acestea, era în Ulrich ceva rău, amar, ceva care se supunea diavolește cursului rătăcind la întâmplare al lumii. El trebuia eliberat. Iar ea trebuia să-l facă să revină.

Îi spusese lui Walter: Omoară-l. Nu însemnase nimic, nici ea nu știa ce ar fi vrut să spună; însemna totuși că trebuia scos din el însuși, cu orice preț.

Trebuia să se lupte cu el pentru a-l salva.

Râse, și-și trecu degetele peste nas. Se plimbă un timp prin întuneric, în sus și în jos, prin cameră. Trebuia să se întâmple ceva cu Acțiunea Paralelă. Ce, nu știa nici ea.

98

Despre un stat care s-a destrămat din cauza unei erori în exprimare

Trenul timpului este un tren care-și desfășoară șinele înaintea sa pe măsură ce înaintează. Fluviul timpului este un fluviu care-și poartă cu sine țărmul. Călătorul se mișcă între niște pereți stabili pe un teren stabil; însă terenul și pereții sunt puternic influențați prin mișcările călătorului, fără ca acesta să-și dea seama. Era un noroc incalculabil pentru liniștea sufletească a Clarissei faptul că printre gândurile ei nu apăruse încă nimic de genul acesta.

Contele Leinsdorf fu de asemenea scutit de un astfel de gând. Era protejat prin convingerea că el făcea politică pragmatică.

Zilele se înșiruiau alcătuind săptămâni. Săptămânile nu se opreau în loc, ci se înlănțuiau. Se întâmpla fără încetare ceva. Iar când se întâmplă fără încetare ceva, dobândești ușor impresia că faci ceva real, practic. Astfel, de exemplu, sălile de gală ale palatului contelui Leinsdorf urmau să fie deschise publicului cu prilejul unei mari festivități în beneficiul copiilor tuberculoși, evenimentul fiind precedat de discuții exhaustive purtate de Alteța Sa cu majordomul, în cursul cărora fură fixate zilele în care trebuiau să aibă loc anumite evenimente. Poliția organiza în același timp o expoziție jubiliară, la a cărei deschidere își făcu apariția întreaga societate bună, iar șeful poliției, în persoană, îl vizitase pe Alteța Sa pentru a-i aduce invitația. Când contele Leinsdorf sosi, șeful poliției îl recunoscu alături de conte pe „colaboratorul voluntar și secretarul său de onoare", care îi fu prezentat, în mod cu totul inutil, căci avu prilejul să-și demonstreze legendara memorie a persoanelor; avea reputația că ar cunoaște, sau cel puțin ar fi informat despre fiecare al zecelea cetățean al țării. Veni și Diotima în compania soțului ei și toți cei prezenți așteptară sosirea unui membru al casei imperiale, căruia îi fură prezentați în parte; părerea unanimă era că expoziția era foarte reușită și captivantă. Expoziția însuma un număr mare de fotografii expuse pe pereți și obiecte amintind de mari crime, aranjate la vedere în vitrine și cabinete de sticlă. Printre acestea se numărau unelte ale spărgătorilor, mașini de falsificat bani, nasturi pierduți care duseseră pe urmele făptașilor și armele tragice ale unor asasini cunoscuți, împreună cu povestirile corespunzătoare, în vreme ce tablourile de pe pereți, spre deosebire de acest arsenal al spaimei, reprezentau scene edificatoare din viața poliției. Puteau fi văzuți acolo bravul sergent de stradă care o însoțește pe pașnica bătrânică traversând drumul, polițistul grav în fața cadavrului pescuit din râu, polițistul viteaz care se aruncă în fața cailor apucându-i de căpăstru, o „Alegorie a forțelor de siguranță ca paznici ai cetății", copilul rătăcit printre maternele figuri ale agenților la circumscripția de poliție, polițistul cu hainele în flăcări în timp ce scotea din incendiu o fetiță, – și, pe urmă, multe alte imagini asemănătoare despre „Acordarea primului ajutor", „Patrularea solitară", alături de fotografii ale membrilor neînfricați ai poliției, mergând îndărăt până în anul 1869, cu descrieri ale carierei lor și poeme înrămate care elogiau activitatea poliției sau a unor membri individuali ai forțelor de pază. Oficialul cel mai înalt în grad, șeful acelui minister care în Kakania purta titlul psihologic „al afacerilor interne", atrase în cuvântul său de deschidere atenția asupra acestei prezentări, care demonstra spiritul poliției ca o expresie reală a poporului și națiunii, și denumi admirația pentru un asemenea spirit al întrajutorării și seriozității o sursă vie a moralei, într-o vreme în care arta și viața înclinau în chip regre-

tabil spre cultivarea lașă a unui senzualism indiferent. Diotima, care se afla alături de contele Leinsdorf, se simți neliniștită gândindu-se la eforturile ei întru promovarea artei moderne și avu grijă să-și fixeze ochii în gol cu o expresie blândă, dar neîngăduitoare, pentru a permite acestei societăți distinse să simtă că în Kakania existau și alte capete gânditoare decât cel al ministrului. Vărul ei, care o observase în timpul acestei alocuțiuni cu aerul îngândurat și onest de secretar de onoare al Acțiunii Paralele, simți deodată în mulțimea înghesuită o mână prevăzătoare și ușoară lăsându-i-se pe braț și o recunoscu spre surprinderea lui pe Bonadea ivindu-i-se alături, care venise la vernisaj împreună cu soțul ei, înaltul funcționar juridic, și folosise clipa când toate gâturile se întindeau spre ministru și spre arhiducele de alături, pentru a se apropia de necredinciosul ei prieten. Această mișcare îndrăzneață fusese precedată de o îndelungată premeditare; impresionată în chip nefericit de faptul că iubitul ei se îndepărtase de ea într-o clipă în care fusese covârșită de melancolica nevoie de a-i ataşa ferm, chiar și literalmente vorbind, steagul fluturând al dorințelor ei, preocupările din cursul ultimelor săptămâni se îndreptaseră doar înspre recâștigarea acestuia. El o evita și explicațiile forțate o puneau acum în postura dezavantajoasă a celei care cere în fața celui care ar fi preferat să rămână singur; astfel că-și pusese în gând să forțeze intrarea în cercul pe care-l frecventa zilnic iubitul ei; inclusă în această intenție era și o a doua, de a folosi pentru sine relațiile oficiale pe care le avea soțul ei cu odiosul asasin Moosbrugger și intenția prietenului ei de a ușura în vreun fel oarecare soarta acestui criminal, spre a înnoda relații mai strânse de ambele părți. În ultima vreme îl atacase nu arareori pe soțul ei, vorbindu-i de interesul pe care cercuri influente îl manifestau în ce privea protejarea criminalilor bolnavi mintal, iar când se făcuseră cunoscute organizarea expoziției poliției și deschiderea ei festivă, îl convinsese să o ia cu el acolo, căci instinctul îi spunea că aceasta ar fi fost manifestația de binefacere pe care o aștepta de mult și la care ar fi putut-o cunoaște pe Diotima. Când ministrul își încheie cuvântarea și asistența se puse în mișcare, nu se îndepărtă de lângă iubitul ei, acum descumpănit, și începu să examineze în compania lui instrumentele înfricoșătoare și pătate de sânge, în ciuda repulsiei aproape irezistibile pe care i-o inspirau.

— Spuneai că ar putea fi împiedicate, dacă ar exista voința necesară, șopti ea și-i aminti, ca un copil cuminte care vrea să-și dovedească atenția, de ultima lor discuție mai insistentă în această chestiune.

Ceva mai târziu surâse, se lăsă împinsă de mulțimea strânsă aproape de el și folosi această clipă pentru a-i șopti:

— Ai spus odată că orice om este în stare, în împrejurările corespunzătoare, de orice slăbiciune!

Ulrich se găsea pus în mare încurcătură de acest fel ostentativ de a se ține aproape, și pentru că iubita sa, în ciuda manevrelor de diversiune la care

recurse el însuși insistent, se îndrepta spre cercul Diotimei și pentru că nu putea, de față cu toată lumea, să-i mai facă reproșuri, își dădu seama că în ziua aceea nu-i mai rămânea altceva de făcut decât să le prezinte una alteia pe cele două femei, lucru la care până atunci se împotrivise. Erau acum foarte aproape de un grup în al cărui centru se găseau Diotima și Alteța Sa, când Bonadea exclamă cu glas ridicat în fața unei vitrine:

— Ia te uită, cuțitul lui Moosbrugger!

Într-adevăr, era expus acolo, și Bonadea îl contempla extaziată ca și cum ar fi descoperit în vreun sertar primele panglicuțe de cotilion ale bunicii; atunci prietenul ei se decise în grabă și folosind un pretext oarecare o rugă pe vara sa să-i permită să-i prezinte o doamnă care de mult aștepta prilejul și care-i era cunoscută ca o admiratoare pasionată a tuturor eforturilor pentru cauze bune, sincere și frumoase.

Nu s-ar fi putut spune deci că în înlănțuirea aceasta a zilelor și săptămânilor nu s-ar fi petrecut multe, iar expoziția poliției și toate manifestările care o însoțiseră nu erau, la urma urmei, puțin importante. În Anglia, de exemplu, se petrecuse un eveniment sublim, despre care în societatea de aici se vorbea mult; o casă de păpuși îi fusese dăruită reginei: construită de un arhitect renumit, cu o sufragerie lungă de un metru, în care atârnau pe pereți portrete în miniatură ale unor pictori moderni celebri, camere în care curgea de la robinete apă caldă și rece și o bibliotecă cu un album miniatural, din aur tot, în care regina ar fi putut lipi fotografiile familiei regale, un mers al trenurilor și vapoarelor, tipărit cu litere extrem de mici, și două sute de volume minuscule în care autori cunoscuți scriseseră cu mâinile lor poezii și povestiri pentru regină. Diotima avea ediția de lux englezească de curând apărută în două volume despre această realizare, care reproducea în imagini prețioase tot ce merita să fie văzut și datora acestei cărți o participare sporită a celei mai alese societăți la recepțiile sale. Dar, și în alte privințe se petrecea fără încetare câte ceva, greu de prins în cuvinte, astfel că era în permanență ca rumoarea de tobe în suflul care preceda o împrejurare care nu se întrezărea. De exemplu, salariații serviciilor telegrafice imperiale și regale intraseră pentru prima dată în grevă, și încă într-un chip extrem de neliniștitor, care primi numele de rezistență pasivă și care nu consta în nimic altceva decât în faptul că respectau cu cea mai mare punctualitate și acuratețe îndatoririle lor de serviciu; se vădi astfel că respectarea întocmai a regulamentelor ducea la oprirea completă a lucrului mult mai repede decât cea mai anarhică dezlănțuire. Ca povestea căpitanului din Köpenick, din Prusia, care, după cum ne reamintim, îmbrăcând o uniformă de ofițer cumpărată dintr-o dugheană de vechituri, reuși să oprească pe stradă o patrulă și, cu ajutorul ei și al spiritului prusac de a executa ordinele, jefui o vistierie comunală, rezistența pasivă era acum ceva care incita și submina principiile care stârneau dezaprobare,

iar lumea dorea să o exprime. În același timp se putea citi la știrile cele mai recente că guvernul Maiestății Sale încheiase un tratat cu guvernul unei alte maiestăți care cuprindea asigurarea păcii, dezvoltarea economică, colaborarea cordială și respectarea drepturilor tuturor, dar și măsuri pentru cazul că acestea ar fi fost amenințate sau ar fi putut fi amenințate. Ministrul care era superiorul secretarului de stat Tuzzi rostise cu câteva zile înainte o cuvântare în care dovedea necesitatea urgentă a unei colaborări strânse între cele trei imperii continentale; ele nu se puteau dezinteresa de evoluția socială modernă, ci în interesul comun al dinastiilor trebuiau să facă front comun împotriva inovațiilor sociale; Italia era implicată într-o campanie militară în Libia; Germania și Anglia aveau o problemă la Bagdad; Kakania întreprindea în sud anumite preparative militare pentru a demonstra lumii că nu va permite expansiunea Serbiei la mare, ci doar o legătură de cale ferată de-a lungul coastei; în același timp cu toate evenimentele de felul acesta, actrița suedeză de renume mondial, domnișoara Vogelsang, recunoștea că nu dormise niciodată atât de bine ca în prima noapte după sosirea în Kakania și se bucura să-l vadă pe agentul de poliție care o salvase de entuziasmul mulțimii, cerându-i apoi permisiunea de a-l răsplăti cu un gest de recunoștință, el strângându-i mâna între ale sale. Astfel, gândurile se reîntorceau la expoziția poliției. Se petreceau multe și erau toate luate în seamă. Erau considerate bune lucrurile pe care cel care le găsea astfel le făcuse el însuși, și erau considerate suspecte când le făceau alții. Considerate individual, lucrurile le putea înțelege orice copil de vârstă școlară, dar în ansamblu nu mai știa nimeni prea bine ce se petrecea, în afară de puține persoane, și nici acelea nu erau sigure. Câtăva vreme ar fi fost cu putință ca totul să se petreacă într-o altă formă sau chiar viceversa, și nu s-ar fi constatat nici o deosebire, cu excepția anumitor schimbări care cu timpul rămâneau în urmă în mod neînțeles și constituiau urmele vâscoase lăsate de melcul istoriei.

Este de înțeles că în asemenea împrejurări o ambasadă străină s-ar vedea în fața unei sarcini dificile dacă ar vrea să comunice în amănunțime ce se petrece. Reprezentanții diplomatici ar fi vrut să priceapă cum se prezentau lucrurile stând de vorbă cu contele Leinsdorf, însă Alteța Sa le făcea greutăți. El găsea în activitatea sa cotidiană acea mulțumire pe care o poate produce o realizare concretă, iar chipul său arăta observatorilor străini acel calm iradiant pe care-l conferă desfășurarea ordonată a unor procese evoluând cert. Departamentul numărul unu trimitea un memorandum, departamentul numărul doi răspundea; când departamentul numărul doi răspundea, trebuia ca departamentul numărul unu să fie informat, și era recomandabil ca acea comunicare să se facă verbal; când departamentul numărul unu și numărul doi ajungeau la un acord, se stabilea că nu se putea face nimic; astfel că fără încetare era ceva de făcut. Pe lângă aceasta, existau nenumărat de multe

considerații minore care trebuiau luate în seamă. Se lucra desigur mână în mână cu diferitele ministere; biserica nu trebuia ofensată; era nevoie să se țină seama de anumite persoane și de relațiile sociale; într-un cuvânt, chiar în zilele când nu se făcea nimic anume, erau atât de multe care se cereau să nu fie făcute, încât se crea în permanență impresia unei activități febrile. Alteța Sa știa să prețuiască cum se cuvine aceste aspecte ale vieții. „Cu cât destinul plasează o persoană pe o treaptă mai elevată", obișnuia el să spună, „cu atât respectivul recunoaște mai limpede că ceea ce contează sunt doar câteva principii simple, dar și o voință fermă și o activitate bine planificată". Iar odată se exprimă mai în detaliu față de „tânărul său prieten" cu privire la această experiență. Luă ca punct de plecare eforturile germane pentru stabilirea unității naționale și recunoscu că între 1848 și 1866 o mulțime de oameni dintre cei mai inteligenți își spuseseră cuvântul în politică.

— Însă apoi, continuă el, a venit un anume Bismarck și a demonstrat cum trebuie făcută politica: nu cu discursuri sau alte șmecherii! În ciuda aspectelor sale sumbre, el a recunoscut că oriunde se vorbește limba germană știe orice om că în politică nu e nimic de sperat de la șmecherii și de la vorbărie, ci doar de la chibzuință tăcută și de la fapte!

Declarații asemănătoare făcu contele Leinsdorf în fața consiliului, iar reprezentanții puterilor străine, care uneori își trimiteau propriii observatori, găseau că era greu să-și formeze o imagine exactă despre intențiile sale. Se acorda importanță participării lui Arnheim precum și poziției șefului de departament Tuzzi, iar concluzia generală era că între acești doi bărbați și contele Leinsdorf exista o înțelegere secretă, al cărei obiectiv politic rămânea ascuns pentru moment atenției generale în spatele unor manevre viguroase de diversiune și pe care doamna secretar de stat Tuzzi le desfășura prin eforturile ei panculturale. Dacă ne gândim la succesul cu care contele Leinsdorf, fără să fi făcut nici cele mai mici eforturi, reușea să abată curiozitatea unor observatori încercați, nu i se putea contesta câtuși de puțin talentul în ce privește politica pragmatică pe care și-l atribuia el însuși.

Dar până și domnii care în anumite prilejuri festive poartă fracuri cu frunze ornamentale cusute în fir de aur și alte asemenea elemente bucolice se conduceau după prejudecățile de politică aplicată ale profesiei lor, și întrucât în căutările lor prin culisele Acțiunii Paralele nu găseau nici un fel de fenomen concret, își îndreptară curând atenția spre ceea ce constituia cauza celor mai multe dintre fenomenele obscure din Kakania și care purtau numele de „națiunile nemântuite". Astăzi se procedează ca și cum naționalismul ar fi pur și simplu o invenție a fabricanților de armament, dar ar trebui să încercăm o explicație mai cuprinzătoare; în această direcție, Kakania își aducea atunci o contribuție importantă. Locuitorii Dublei Monarhii imperiale și regale, cezaro-crăiești, se confruntau cu o problemă dificilă; trebuiau să se

simtă ca niște patrioți imperiali și regali austro-ungari, dar în același timp ca regaliști ungari sau regaliști imperiali austrieci. Lozinca lor explicită în fața acestei situații complexe era „Cu forțe unite!“, adică *viribus unitis.* Austriecii erau obligați să practice o desfășurare mult mai amplă de forțe decât ungurii. Căci Ungaria era în primul și în ultimul rând Ungaria, și doar incidental erau socotiți de alții care nu le înțelegeau limba ca fiind și austro-ungari; austriecii, dimpotrivă, nu erau în primul rând și la origine nimic și ar fi trebuit după părerea celor de la putere să aibă deopotrivă sentimentul de Austro-Ungaria sau de austro-ungari – la drept vorbind nici nu exista un termen potrivit în acest sens. De altfel, Austria nici nu exista. Cele două părți, Ungaria și Austria, se potriveau una cu alta ca o tunică roșie-albă-verde la niște pantaloni negri-galbeni; tunica era o piesă în sine, pantalonii însă erau restul unui costum inexistent, negru-galben, care în anul 1867 fusese sfârtecat. Pantalonii austrieci se numeau pe atunci în limbaj oficial „Regatele și ținuturile reprezentate în Consiliul Imperial“, ceea ce firește că nu însemna absolut nimic și era doar o denumire alcătuită din nume, căci și aceste regate, de exemplu, regatele cu totul shakespeariene ale Lodomeriei și Iliriei nu mai existau de mult și nu existaseră nici la vremea costumului negru-galben. Dacă îl întrebai pe austriac din ce parte era, el firește că nu putea să răspundă: sunt un om provenind din regatele și ținuturile reprezentate în Consiliul Imperial, care nici nu există, – și din aceste motive prefera să răspundă: sunt polonez, ceh, italian, friulan, ladin, sloven, croat, sârb, slovac, rutean sau valah, iar acesta reprezenta așa-numitul său naționalism. Să ne închipuim o veveriță care nu știe dacă e o veveriță sau pisică sălbatică, o ființă care n-are nici o idee ce e ea însăși, și atunci înțelegem că în aceste condiții poate să i se facă teamă de propria ei coadă; în asemenea relații se găseau kakanienii unii cu alții și se priveau unii pe alții cu spaimă, considerându-se membri ai unei familii care, cu forțe unite, se împiedică reciproc să fie ceva. De când există pământul, nici o ființă n-a pierit din cauza unei exprimări defectuoase, dar trebuie să adăugăm că Dublei Monarhii austro-ungare i s-a întâmplat totuși să piară din cauza imposibilității de a-și găsi un nume.

Pentru un străin nu e lipsit de importanță să afle în ce mod un kakanian competent și cu funcții înalte, cum era contele Leinsdorf, făcea față unor asemenea dificultăți. În primul rând, el exciză din spiritul său limpede Ungaria, despre care, ca diplomat înțelept, nu vorbea niciodată, așa cum de un fiu care, împotriva voinței părinților, a devenit independent nu se vorbește niciodată, chiar dacă se păstrează speranțele că odată și odată va sfârși rău; la restul se referea ca fiind „naționalitățile“ sau chiar „triburile“ austriece. Era o invenție extrem de subtilă. Alteța Sa studiase dreptul constituțional și întâlnise acolo o definiție acceptată în lumea întreagă, faptul că un popor nu

putea emite pretenția de a fi socotit o națiune decât atunci când avea propriul său stat constituțional, de unde deduse că națiunile kakaniene ar fi fost în cel mai bun caz naționalități. Pe de altă parte, contele Leinsdorf știa că omul nu-și poate împlini destinul decât într-o viață socială supraordonată lui, viața unei națiuni, și pentru că nu dorea ca cineva să fie privat de o asemenea șansă, el conchise asupra necesității ca naționalitățile și familiile de popoare să fie subordonate unui stat. În plus, el credea în ordinea divină, chiar dacă aceasta nu era oricând vizibilă ochiului omenesc, și, în ciuda elanurilor revoluționare moderniste cu care se confrunta din când în când, era în stare să creadă în ideea, atât de viguros confirmată de timpurile noi, că statul nu era altceva decât dreptul divin al regilor, care se manifesta acum într-o formă întinerită. Oricum s-ar fi prezentat faptele – căci ca politician pragmatic el respingea suprateoretizarea și ar fi acceptat poate până și ideea Diotimei că statul kakanian ar fi fost sinonim cu pacea mondială – important era că exista acum un stat kakanian, chiar dacă fără un nume precis, și că trebuia inventat un popor al statului kakanian. El obișnuia să ilustreze această idee prin faptul că nu era școlar decât copilul care mergea la școală, iar școala rămâne școală chiar dacă e goală. Cu cât naționalitățile se răzvrăteau împotriva școlii kakaniene care ar fi vrut să facă din ele un popor, cu atât mai necesară i se părea în respectivele condiții școala. Națiunile susțineau insistent că erau națiuni independente, pretinzând o restaurare a drepturilor lor istorice pierdute; își tot aruncau privirile către frații și rudele de sânge de dincolo de granițe și denumeau în mod fățiș imperiul o închisoare din care ar fi vrut să se elibereze. Contele Leinsdorf, dimpotrivă, susținea cu atât mai pașnic că era vorba de niște triburi; el accepta emfaza cu care ele însele își descriau situația ca imperfectă, doar că voia s-o desăvârșească creând din aceste triburi națiunea austriacă, iar ceea ce nu se potrivea cu planul său, sau i se părea prea revoluționar, explica în felul său specific ca fiind urmările unei stări de imaturitate politică, încă nedepășite, și susținea că împotriva unor asemenea defecte era optim să se folosească un amestec înțelept de toleranță inteligentă și bunăvoință punitivă.

Când contele Leinsdorf crease Acțiunea Paralelă, aceasta fu imediat socotită de către naționalități ca o misterioasă conspirație pangermanică, iar interesul pe care Alteța Sa îl arătă față de expoziția poliției fu pus în legătură cu poliția politică secretă și interpretat ca o confirmare a simpatiei și similitudinii de vederi cu aceasta. Observatorii străini cunoșteau aceste opinii și auziseră atâtea lucruri rele despre Acțiunea Paralelă pe cât era orizontul de așteptare al fiecăruia dintre ei. Le înregistrau în timp ce ascultau acum vorbindu-se despre actrița Vogelsang, despre casa de păpuși a reginei Angliei și despre greva funcționarilor de la poștă sau atunci când li se cerea părerea despre tratatele internaționale de curând ratificate; deși termenul de spirit auster pe care-l folosise ministrul în alocuțiunea sa ar fi putut fi interpretat

ca anunțarea unei politici de această coloratură, ei aveau totuși impresia că, la o examinare lipsită de prejudecăți, la inaugurarea mult comentatei expoziții a poliției nu se petrecuse nimic remarcabil, dar mai aveau de asemenea impresia, ca toți ceilalți, de altfel, că se petrecea ceva de ordin general și neclar, care însă pentru moment se sustrăgea examinării.

99

Despre emisfera înțelepciunii și despre rodnica ei contrapondere; despre asemănarea dintre două epoci, despre adorabila mătușă Jane și despre scandalul vremurilor noi

Era imposibil să se desprindă o imagine coerentă despre cele ce se petreceau în ședințele consiliului. Tendința generală printre cei cu vederi progresiste era în favoarea spiritului activ; se recunoscuse faptul că oamenii rațional aveau datoria de a prelua conducerea de la oamenii care trăiau sub imperiul stomacului. Pe lângă aceasta, exista ceva care purta numele de expresionism; nimeni nu știa cu certitudine ce însemna, însă era, așa cum spunea însăși cuvântul, o presiune înspre exterior; poate a unor viziuni constructive, însă, în comparație cu tradițiile artistice, erau de asemenea distructive, astfel că ar fi putut fi numite pur și simplu „structive", căci o asemenea denumire nu angajează, și „o concepție *structivă* despre lume" deține o sonoritate respectabilă. Dar situația nu se oprea aici. Tendința generală era de întoarcere spre prezent și spre lume, dinăuntru spre afară, dar de asemenea din exterior spre lăuntric. Atitudinea intelectuală și individualismul erau de pe atunci socotite depășite și egocentriste, dragostea fusese din nou cu totul discreditată și lumea se afla pe punctul de a redescoperi efectul sănătos exercitat asupra maselor de kitsch și arta ieftină, aplicate sufletelor purificate ale oamenilor de acțiune. Felul în care „un om este" se schimbă, după cât se pare, la fel de repede ca felul în care „un om se îmbracă", iar aceste două moduri au în comun faptul că nimeni, probabil nici chiar cei care se ocupă profesional cu evoluția modei, nu cunosc la drept vorbind taina acestui „om". Cel care ar încerca să se împotrivească unei asemenea stări de lucruri ar face totuși, inevitabil, impresia oricum ridicolă a unui om care a fost prins între polii unei bobine de inducție în care s-a dat drumul curentului, fiind scuturat și smucit cu toată forța, fără să fie vizibil dușmanul cu care pare că se bate din răsputeri. Căci acest dușman nu provine din rândul celor care se pricep să speculeze cu toată graba și prezența de spirit aspectele comerciale ale situației, ci el este creat de însăși starea generală de lucruri, fluidă și nesubstanțială, ca însuși aerul din jur, și care afluiește ivindu-se din nenumărați curenți, cu

o nelimitată capacitate combinatorie și permutabilă, adăugându-se, în ce-l privește, pe cel care este obiectul întregii operații, și absența sau invaliditatea oricăror principii valabile de natură să confere coerență și ordine lucrurilor.

A vrea să găsești un punct fix de susținere în toată această fluiditate schimbătoare a aparențelor este la fel de greu ca a bate un cui în jetul de apă al unei fântâni arteziene; cu toate acestea, există o anumită constantă. Căci ce se întâmplă, de exemplu, când această categorie atât de inconstantă de ființe, oamenii, se apucă să-l considere pe un jucător de tenis ca fiind genial? Făcând o asemenea afirmație, e limpede că ceva scapă definiției încercate. Dar când se consideră un cal de curse ca fiind genial? Este eludat ceva și mai important. Se omite ceva în afara întregului și adevărului, când se socotește că un jucător de fotbal ar fi om de știință, sau un spadasin că ar fi un om spiritual, ca atunci când se vorbește despre înfrângerea tragică a unui boxer; întotdeauna este ceva care se menține dincolo de enunț. Este vorba aici de o exagerare; dar lipsa de precizie este cea care dă naștere acestei exagerări, tot astfel cum într-un oraș mic lipsa de exactitate a felului în care oamenii văd lucrurile este ceea ce-i face pe oameni să-l considere pe fiul unui negustor drept un om de lume. În toate acestea este firește ceva adevărat; la urma urmei, de ce surprinderea determinată de un campion nu ar putea aminti de geniul și strategiile unui cercetător experimentat? Firește că în aceste analogii sunt cuprinse și alte neadevăruri; dar acestea fie nu sunt percepute de cei care le practică, fie sunt percepute doar împotriva propriei voințe. Se consideră că ar fi vorba de un element incert; este deci trecut cu vederea și omis, și probabil că atunci când epoca noastră spune despre un cal de curse sau despre un tenisman că ar fi geniali intervine aici mai puțin concepția pe care o are această epocă despre geniu, cât neîncrederea ei față de întreaga categorie a sferei intelectuale elevate.

Aici ar fi locul să vorbim despre mătușa Jane, de care Ulrich își amintea acum răsfoind niște albume vechi de familie pe care i le împrumutase Diotima, și compara chipurile pe care le vedea în fotografii cu chipurile pe care le vedea frecventându-i salonul. Căci, în copilărie, Ulrich petrecea deseori perioade de timp lungi la o străbună a cărei prietenă dragă fusese din vremuri imemoriale această mătușă Jane. Nu le era cu adevărat mătușă; venise în casa lor ca profesoară de pian a copiilor, iar în această calitate nu fusese prea meritorie, dar familia se ataș de ea, căci principiul ei era că nu prea avea sens să tot exersezi la pian dacă nu erai născut pentru muzică, așa cum și spunea deschis. Se bucura mai mult să-i vadă pe copii cățărându-se în copaci, și în felul acesta ajunse să fie mătușa a două generații, deopotrivă, iar prin forța retroactivă a anilor, prietena de o viață pentru dezamăgita persoană care o angajase.

— Da, micuțul Mucki! putea de exemplu să exclame mătușa Jane cu sentimente nealterate la trecerea timpului, cu indulgență și admirație pentru

micul Nepomuk, care pe atunci împlinise deja patruzeci de ani și devenise unchi, încât glasul ei redevenea viu pentru cel care-l auzise vreodată. Glasul acesta al mătușii Jane fusese parcă pudrat cu făină; întocmai ca senzația de a-ți afunda brațul gol într-o pulbere foarte fină. O voce ca o tartină, care te ducea cu gândul la o felie subțire de cașcaval pane, ceea ce provenea de pe urma faptul că bea foarte multă cafea neagră, fumând în vremea aceea niște trabucuri lungi, subțiri, tari, din tutun de Virginia, care cu înaintarea în vârstă îi făcuseră dinții negri și mici. Dacă-i priveai fața, ai fi putut crede că felul în care-i suna vocea depindea și de nenumăratele riduri mici și fine care-i brăzdau pielea ca și când ar fi fost o schiță de desen. Fața îi era prelungă, avea o expresie blândă și nu se schimbase niciodată pentru cei din generațiile mai târzii, la fel de puțin ca orice altceva care ținea de persoana mătușii Jane. Toată viața ei purtase o singură rochie, chiar dacă, așa cum oricum pare să fie probabil, ea fusese multiplicată în timp; era o teacă strâmtă din mătase neagră reiată care ajungea până la pământ, neîngăduind nici un fel de expansivități trupești, și care se încheia cu mulți nasturi mici, negri, asemenea sutanei unui preot. Sus survenea doar un guler mic, tare, cu colțurile încovoiate, printre care beregata își alcătuia mici jgheaburi neliniștite în pielea descărnată a gâtului ori de câte ori trăgea din țigară; mânecile strâmte erau încheiate la capăt de manșete albe, scrobite, iar acoperișul întregului edificiu era alcătuit dintr-o perucă bărbătească roșcat-blondă, puțin cârlionțată, cu cărare la mijloc. Cu anii, în această cărare devenise oarecum vizibilă canavaua, dar mai emoționante erau cele două locuri în care se vedeau tâmplele cărunte alături de părul colorat, ca singure indicii ale faptului că de-a lungul întregii sale vieți mătușa Jane nu rămânea mereu la aceeași vârstă.

S-ar putea crede că anticipase cu mai multe decenii categoria intrată atunci în modă a femeii masculinizate, dar nu era adevărat, căci în pieptul ei bărbătesc bătea o inimă foarte feminină. S-ar fi putut crede, de asemenea, că ar fi fost odinioară o celebră pianistă care să fi pierdut apoi contactul cu vremea ei, căci arăta astfel; ceea ce nu era adevărat, căci nu fusese niciodată mai mult decât o profesoară de pian, iar coafura ei bărbătească precum și sutana se datorau faptului că mătușa Jane făcuse ca tânără fată o mare pasiune pentru Franz Liszt, călugărit la acea vreme, cu care se întâlnise de câteva ori pentru o scurtă perioadă de timp în societate, și într-un fel sau altul de acolo i se trăgea și forma englezească a numelui. Păstrase credința acestei întâlniri, așa cum un cavaler îndrăgostit poartă până la bătrânețe culorile doamnei sale, fără a o mai fi curtat vreodată; în cazul mătușii Jane faptul era și mai emoționant decât dacă ea însăși ar fi avut o epocă de glorie și ar fi continuat apoi când s-ar fi retras din lume să poarte uniforma acelor vremuri. Taina vieții ei se transmitea în familie la o anumită vârstă când debuta maturizarea și doar cu

severe admonestări de păstrare a discreției, asemenea unor ritualuri inițiatice. Jane nu mai era la vârsta unei fete tinere (căci un suflet pretențios necesită timp îndelungat înainte de a alege) când îl găsise pe bărbatul pe care să-l iubească și cu care se căsătorise împotriva voinței rudelor ei, iar acest bărbat fusese, firește, un artist, chiar dacă din cauza împrejurărilor meschine și nefavorabile ținând de condițiile unui oraș provincial, nu ajunse decât fotograf. La scurtă vreme după căsătorie el începu să se înglodeze în datorii, ca și cum ar fi fost vreun geniu, și se apucă de băutură cu toată pasiunea. Jane îndura lipsuri de tot felul pentru el, îl scotea din cârciumi spre a-l readuce zeilor căminului, plângea în taină și în văzul lumii, la genunchii lui. El arăta într-adevăr ca un geniu, cu gura energică și cu părul bogat și răvășit, și dacă mătușa Jane ar fi avut putința de a-i transmite pasiunea propriei ei deznădejdi, în nefericirea viciului său el ar fi fost la fel de mare ca lordul Byron. Însă fotograful se dovedi recalcitrant în ce privește acea transmitere de sentimente, el o părăsi pe Jane după un an, lăsând-o cu servitoarea ei de la țară care aștepta un copil de la el, și muri curând într-o mizerie desăvârșită. Jane tăiase o buclă din părul lui impresionant și o păstrase toată viața; luase copilul nelegitim pe care-l lăsase drept moștenire și îl crescuse ea însăși, cu mari sacrificii; vorbea rar despre vremurile trecute, căci viața trăită sub semnul pasiunii nu e nici ușoară, nici ușor de relatat.

În viața mătușii Jane nu fuseseră puține zbuciumări romantice. Însă mai târziu, când fotograful în nedesăvârșirea lui pământeană încetase să exercite asupra ei o fascinație magică, într-un anumit fel se epuizase și substanța nedesăvârșită a iubirii ei, și rămăsese forma eternă a iubirii și a inspirației; privită de departe, această experiență abia dacă se mai deosebea de o trăire cu adevărat impresionantă. De fapt, așa era mătușa Jane. Cuprinderea intelectuală era, s-ar fi putut presupune, nu foarte mare, însă forma sufletească a acestei cuprinderi era atât de frumoasă! Atitudinea ei intelectuală era eroică, iar asemenea atitudini sunt neplăcute doar atât timp cât au conținuturi false; când sunt complet golite, ele redevin adevărata credință și pâlpâire de flăcări. Mătușa Jane trăia doar din ceai, cafea neagră și două cești cu supă de carne zilnic, dar, pe străzile orașului unde locuia, oamenii nu se opreau să se uite lung după ea când le trecea prin față în sutana ei neagră, pentru că se știa că era o ființă cumsecade; mai mult decât atât, oamenii aveau o anumită venerație față de ea, tocmai pentru că era un om cumsecade, în ciuda tuturor experiențelor își păstrase putința de a arăta așa cum era limpede că dorea să se înfățișeze, chiar dacă lumea nu cunoștea motivele.

Cam aceasta era povestea mătușii Jane, care murise demult, la o vârstă înaintată, și strămătușa e și ea moartă, și unchiul Nepomuk, și la urma urmei, la ce bun au trăit ei cu toții? se întreba Ulrich. La vremea aceea, el ar fi dat într-adevăr mult ca să mai poată sta de vorbă cu mătușa Jane. Răsfoia în albumele groase, vechi, cu fotografiile de familie, care ajunseseră într-un fel sau

altul la Diotima, și cu cât se apropia mai mult de perioada de început a noii arte a imaginii, cu atât mai mândri i se păreau cei care se postaseră în fața camerei. Iată-i cu un picior ridicat pe niște stânci de carton înconjurate de iederă din hârtie; dacă erau ofițeri, își depărtau picioarele și-și plantau sabia între ele; dacă erau fete tinere, își lăsau mâinile în poală și-și deschideau mari ochii; dacă erau bărbați celibatari, pantalonii fără dungă îi învește mântau curajos și romantic, fără ezitare, asemenea fumului care se înalță întortocheat de la pământ, iar jiletcile li se înfoiau bombându-se, furtunos, ca pe vremea când izbutiseră să învingă demnitatea țeapănă a redingotelor burgheze. Astfel se înfățișaseră între anii 1860 și 1870, după începuturile timpurii ale noii arte a fotografiei. Revoluționarul deceniu al cincilea al secolului respectiv rămăsese de mult în urmă, asemenea unei vremi pustiite, iar viața se schimbase, chiar dacă astăzi nu se mai știe bine care sunt noile conținuturi; de fapt, nu mai existau nici lacrimile, îmbrățișările și mărturisirile printre care noua burghezie își căutase la începutul epocii sufletul; asemenea unui val care se istovește în nisip, toată această noblețe ajunsese să se reprezinte doar prin veșminte și într-un anumit avânt personal, privat, pentru care s-ar putea găsi probabil un termen definitoriu mai bun, dar pentru care, pe moment, nu există ca mărturie decât fotografiile. Era vremea când fotografii purtau jachete de catifea și mustața în furculiță, și arătau asemenea unor pictori, iar pictorii elaborau cartoane uriașe în care se exercitau în arta lor laolaltă cu personalitățile semnificative și importante; pentru oamenii obișnuiți se părea că sosise momentul de a fi inventată o tehnică de a-i imortaliza. Rămâne doar să adăugăm că în nici o altă epocă oamenii nu se simțiseră atât de geniali și de măreți ca atunci, care a produs atât de puțini oameni deosebiți – sau poate doar că nu reușeau să se afirme printre ceilalți – ca niciodată înainte.

Răsfoind astfel, Ulrich se tot întreba dacă exista vreo legătură între vremea aceea, în care un fotograf se putea considera genial pentru că bea, purta guler răsfrânt și descheiat și își dovedea noblețea sufletească proprie cu ajutorul celor mai moderne procedee tehnice în fața tuturor contemporanilor care pozau în fața obiectivului, și epoca sa, în care se consideră cu toată onestitatea drept geniali doar caii de curse, din cauza capacității lor superioare de detentă. Cele două epoci se înfățișează diferit; prezentul privește de sus cu mândrie la trecut, iar dacă trecutul s-ar fi întâmplat să se fi produs mai târziu, el ar privi la fel, cu aroganță și superioritate, la prezent, dar în esență amândouă epocile se aseamănă, căci atunci ca și acum imprecizia și ignorarea deosebirilor decisive joacă rolul preponderent. Un singur aspect din marele ansamblu este considerat drept fiind întregul, o analogie forțată e luată drept adevăr, și burduful golit al unui cuvânt mare este umplut după moda timpului. Astfel, evenimentele se desfășoară, chiar dacă nu pentru multă vreme. Invitații care discutau între ei în salonul Diotimei nu greșeau cu totul în nici una din chestiunile abordate, pentru că noțiunile lor erau la fel

de imprecise precum siluetele văzute prin aburii unei spălătorii. „Noțiunile acestea ale lor, în care plutește viața ca vulturul planând cu aripile desfăcute!“ reflectă Ulrich. „Nenumăratele concepte morale și artistice despre viață, care, în esența lor, sunt la fel de delicate cum sunt liniile aspre ale munților văzuți nelămurit din depărtare!“ Pe limbile lor, ale oamenilor de felul acesta, ele se înmulțesc pur și simplu pentru că sunt mereu reluate și întoarse pe toate fețele și e imposibil să vorbești mai multă vreme despre vreuna din ideile lor fără să te regăsești deodată prins în următoarea.

Tipul acesta de oameni s-a considerat totdeauna ca reprezentând timpurile noi, un concept ca un sac în care s-ar putea închide palele lui Eol; este scuza constantă pentru a nu plasa lucrurile în ordinea lor proprie, obiectivă, ci doar în complexul iluzoriu al unei himere. Cu toate acestea, este aici o profesiune de credință. Convingerea că ei au misiunea de a face ordine în lume dăinuia în chip ciudat în acești oameni. Dacă am vrea să definim strădaniile lor ca reprezentând emisfera înțelepciunii, atunci lucrul remarcabil ar fi că tocmai cealaltă emisferă, și anume jumătatea trecută sub tăcere, sau, eventual, jumătatea stupidă, niciodată precis și corect complementară, deținea o inepuizabilă putere de revigorare și de rodnicie. Era viața în ea, capacitatea de schimbare, neliniște, modificare a punctelor de vedere. Firește, ei înșiși simțeau cum era. Îi tulbura, zguduindu-i, le sufla ca o furtună prin minte, aparținea unei epoci a nervozității, era ceva în neregulă, fiecare se simțea ca fiind el însuși un înțelept, dar cu toții laolaltă își dădeau seama că sunt sterili. Dacă mai aveau și talent – iar lipsa de precizie nu excludea câtuși de puțin o asemenea posibilitate – atunci în mintea lor se întrezăreau vremea de afară și norii de pe cer, șinele căilor ferate, firele de telegraf, arborii și animalele, imaginile în mișcare ale lumii noastre preaiubite; nimeni nu remarca la sine acest fenomen, ci doar la ceilalți. Ulrich făcuse cândva o glumă, cerându-le să-i explice ce anume înțelegeau ei prin ceea ce afirmau; ei îl priviseră dezaprobator, spuseseră că o asemenea pretenție exprima o concepție mecanicistă despre viață și era prea sceptică, și afirmaseră că, de fapt, lucrurile cele mai complicate nu pot fi rezolvate decât prin cele mai simple metode, astfel că timpurile cele noi, îndată ce se vor fi desprins de prezent, vor deveni prototipul simplității. În comparație cu Arnheim, Ulrich nu producea impresie, iar mătușa Jane, dacă ar fi fost de față, l-ar fi mângâiat ușor pe obraz și i-ar fi spus: „Eu îi înțeleg foarte bine; tu îi deranjezi cu gravitatea ta“.

100

Generalul Stumm invadează Biblioteca de Stat și se edifică cu privire la bibliotecari, asistenții de bibliotecari și ordinea intelectuală

Generalul Stumm remarcase insuccesul „camaradului său de arme“ și dădea semne că ar vrea să-l consoleze. Ce de vorbărie fără nici un rost! îi critică el indignat pe membrii consiliului, și după o vreme, deși Ulrich nu îl încurajase, începu să mărturisească, iritat, dar în același timp cu o oarecare doză de satisfacție de sine.

— Îți aduci aminte, spuse, că mi-am propus să-i aștern la picioare Diotimei ideea salvatoare pe care ea o caută. Există, după cum se vădește, foarte multe idei importante, dar până la urmă una din ele trebuie să fie cea mai importantă; e logic, nu? E vorba, așadar, să le ordonezi. Chiar dumneata ai remarcat că ar fi un demers demn de Napoleon. Îți amintești? Mi-ai dat atunci o grămadă de sfaturi excelente, așa cum era de așteptat din partea dumitale, dar nu s-a ivit niciodată posibilitatea să le folosesc. Așadar, ca să scurtez toată povestea, am abordat eu însumi problema în chestiune!

Purta acum niște ochelari cu ramă de baga în locul *pince-nez*-ului de până atunci, îi scotea din buzunar și-i așeza pe nas atunci când voia să examineze îndeaproape o persoană sau o problemă.

— Una din premisele cele mai însemnate ale artei militare este crearea unei imagini clare în ce privește forțele inamicului.

Deci, relată generalul, am solicitat eliberarea unui permis de intrare la biblioteca noastră imperială, renumită în întreaga lume, și am forțat pătrunderea în liniile inamice călăuzit de un bibliotecar, care mi s-a pus cu toată amabilitatea la dispoziție când i-am spus cine sunt. Am trecut în revistă tezaurul colosal de cărți, și pot să-ți spun că nu m-a impresionat cine știe ce, șirurile de cărți nu sunt mai grozave decât ce vezi la o paradă de garnizoană. Numai că, după o vreme, nu m-am putut stăpâni și am început să socotesc în minte, și am obținut un rezultat neașteptat. Vezi dumneata, mă gândisem înainte că dacă aș citi în fiecare zi câte o carte de aici, ce e drept, cam obositor, dar odată și odată tot ar fi trebuit să ajung la capăt, și atunci aș fi putut pretinde că dețin o anumită poziție în viața intelectuală, chiar dacă aș mai fi sărit peste una sau alta din ele. Dar, ce crezi că mi-a răspuns bibliotecarul când plimbarea noastră nu se mai sfârșea și eu l-am întrebat câte volume cuprinde biblioteca? Trei milioane și jumătate de volume!! Trecusem cam de a șapte sute mia carte, și nu m-am mai oprit din socotit; – te scutesc, am mai verificat încă o dată la minister cu creionul pe hârtie: zece mii de ani ca s-o scot la capăt cu planul meu!

În clipa aceea mi s-au muiat picioarele și lumea întreagă mi-a apărut ca o uriașă șarlatanie. Te asigur acum, când m-am liniștit: aici e ceva fundamental greșit!

Poți să spui că nu este necesar să citești toate cărțile. Iar eu răspund: nici la război nu este necesar să omori fiecare soldat în parte, și totuși fiecare soldat e necesar! Ai să-mi spui: fiecare carte e necesară. Dar vezi, aici e un viciu; l-am întrebat pe bibliotecar!

M-am gândit că omul acela trăiește între milioane de cărți, le cunoaște, știe unde e așezată fiecare; ar trebui deci să mă poată ajuta. Firește, nu voiam să-l întreb, așa, dintr-odată: cum să fac să găsesc ideea cea mai frumoasă din lume? Ar fi fost ca fraza de la începutul cine știe cărui basm, sunt și singur destul de isteț ca să-mi dau seama, mai ales eu n-am putut să sufăr basmele, nici când eram copil. Dar, ce să fac, trebuia totuși până la urmă să-l întreb ceva în sensul acesta! Pe de altă parte, simțul discreției mi-a interzis să-i spun adevărul, cum ar fi, dorința mea de a mă documenta în beneficiul acțiunii noastre și de a-l ruga să mă pună pe urma țelului demn; nu mă vedeam ca fiind împuternicit să fac vreo declarație. Așa că am folosit până la urmă o stratagemă. „La drept vorbind", am început să spun cât se poate de inofensiv, „cum faceți dumneavoastră să găsiți totdeauna cartea cuvenită în îngrămădeala nesfârșită de cărți?!" – înțelegi, am spus așa cum mă gândeam că ar fi spus Diotima, și am adăugat o admirație de două parale față de el în tonul cu care vorbeam, ca să-l flatez.

Numai bine, începe să mă întrebe, foarte măgulit și plin de zel, ce anume caută domnul general – Ei, aici m-a pus în încurcătură.

— A, mai multe lucruri, zic eu, tărăgănând.

— Vreau să spun, cu ce problemă sau cu ce autor vă ocupați? Istoria militară? zice.

— Nu, tocmai că nu; mai degrabă istoria păcii.

— Istoricul problemei? Sau literatura pacifistă actuală?

— Nu, zic eu, tocmai că nu se poate explica atât de simplu. De exemplu, un compendiu al tuturor marilor idei ale umanității, oare există așa ceva, îl întreb eu șiret; îți aduci aminte de toată munca pe care am coordonat-o în sensul acesta.

El tace.

— Sau o carte despre cum se ating țelurile majore în viață? zic.

— Adică, o etică teologică? Își dă el cu părerea.

— Poate să fie și o etică teologică, dar trebuie să conțină și ceva despre vechea cultură austriacă și despre Grillparzer, îi pretind eu. Înțelegi, e limpede că trebuie să fi aprins în ochii mei o asemenea sete de știință, încât individului i s-a făcut dintr-odată frică de mine, de parcă aș fi vrut să sug totul din el, până la măduvă. Iar când eu continui în sensul că ar fi necesar să existe un fel de mers al trenurilor, care să permită stabilirea de conexiuni între idei și legături pe linii colaterale în orice direcție vrei, aproape că mă sperie cât de politicos devine deodată și cum se oferă să mă conducă în camera

cataloagelor și să mă lase acolo să cercetez singur, deși la drept vorbind așa ceva e interzis, căci cataloagele nu sunt decât pentru uzul bibliotecarilor. Așa că, iată-mă în centrul sacralității bibliotecare. Aveam impresia că pătrunsesem în interiorul unui craniu; jur împrejur, nimic altceva decât sertare cu cotele cărților și peste tot scări ca să ajungi până la cele de sus, iar pe pupitre, nimic altceva decât cataloage și bibliografii, adică propriu-zis seva științei și nicăieri o carte ca lumea de citit, ci numai cărți despre cărți; mirosea de-a dreptul a fosfor cerebral, și te rog să mă crezi că aveam impresia că am realizat și eu ceva! Dar mă copleșește un sentiment ciudat când îl văd pe omul acela că vrea să mă lase acolo singur; simțeam ca un fel de evlavie și ceva nefiresc. Deodată se cățără ca o maimuță pe o scară și scoase de acolo un catastif, de jos îl ochise exact, îl aduse și zise:

— Domnule general, am aici pentru dumneavoastră o bibliografie a bibliografiilor – dumneata ai fi știut ce era? – cum s-ar zice, indicele alfabetic al indicelor alfabetice de titluri ale tuturor cărților și publicațiilor care au tratat în ultimii cinci ani cercetarea în problemele eticii, cu excepția teologiei morale și a beletristicii – sau cam așa ceva, cum îmi explică el și vrea să dispară. Dar apuc să-l înșfac de jiletcă și-l țin strâns.

— Domnule bibliotecar, exclam eu, nu trebuie să mă părăsiți fără să-mi fi dezvăluit taina, cum vă orientați dumneavoastră în această – și mi-e teamă că m-a luat gura pe dinainte și am spus „casă de nebuni“, căci așa simțeam eu atunci – cum reușiți dumneavoastră să vă descurcați în această casă de nebuni a cărților?

Cred că și-a format o impresie greșită; treptat, mi-am dat seama că se susține că nebunii sunt cei care mai ales le reproșează altora că ar fi nebuni; oricum, el se tot uita mereu la sabia mea și nu-l mai puteam ține locului. Pe urmă, m-a făcut să trag o spaimă. Cum eu tot nu voiam să-i dau drumul, și-a îndreptat dintr-odată tot trupul, ca și când ar fi crescut de-a dreptul din pantalonii care-i bâțâiau pe el, și-mi spuse, apăsând cu înțeles pe fiecare cuvânt, ca și când ar fi trebuit să mărturisească o taină:

— Domnule general, zise, vreți să știți cum se face că eu cunosc fiecare carte? Iată ce vă pot spune: eu nu citesc nici una!

Știi, aproape că m-a dat gata! Dar când a văzut cât eram de buimăcit, mi-a explicat. Este secretul tuturor bibliotecarilor buni să nu citească niciodată din cărțile încredințate lor nimic mai mult decât titlurile și tabla de materii. – Cine se lasă atras de conținut, m-a învățat el, e pierdut ca bibliotecar. Nu va mai dobândi niciodată o privire de perspectivă!

L-am întrebat atunci, cu respirația literalmente tăiată: Așadar, dumneavoastră nu citiți niciodată vreuna din cărțile acestea?

— Niciodată; cu excepția cataloagelor.

— Dar nu sunteți doctor în științe filologice?

— Desigur. Chiar docent universitar; profesor de biblioteconomie. Știința care se ocupă de biblioteci este un domeniu special al cercetării, mi-a explicat el. Câte sisteme credeți dumneavoastră, domnule general – m-a întrebat – că există, sisteme după care cărțile sunt cotate, conservate, catalogate după titlu, li se corectează greșelile de tipar și datele eronate de pe paginile de titlu și așa mai departe?

Trebuie să-ți mărturisesc, când m-a lăsat apoi singur, nu existau decât două lucruri pe care mi-ar fi plăcut să le fac; fie să izbucnesc în plâns, fie să-mi aprind o țigară; dar amândouă erau interzise într-un asemenea loc! Ce crezi că s-a întâmplat? continuă generalul deodată încântat. Cum stau eu acolo complet buimăcit, se apropie de mine un fel de servitor bătrân, care probabil că ne văzuse dinainte de departe, își face de lucru la o distanță cuviincioasă, deodată se oprește, mă privește în ochi și începe să vorbească cu o voce blândă, catifelată – poate de la praful de pe cărți sau la gândul că ar putea urma un bacșiș.

— Ce anume căutați, domnule general? mă întreabă. Eu fac un semn să mă lase în pace, dar bătrânul îi dă înainte:

— Vin deseori pe aici domni de la Academia Militară; domnul general nu trebuie decât să-mi spună de ce anume subiect se interesează în clipa de față? Iulius Caesar, prințul Eugeniu de Savoya, Contele Daun? Sau e vorba de ceva contemporan? Legi militare? Dezbaterile parlamentare pe tema bugetului?

Te asigur, bătrânul mi-a vorbit atât de rezonabil și știa atât de multe despre conținutul cărților, încât i-am dat un bacșiș și l-am întrebat cum de reușește. Și, ce crezi? Îmi relatează iar că elevii de la Academia Militară, când au de scris o temă, vin câteodată la el și-i cer cărți, „și pe urmă, când le aduc cartea, încep să se plângă – continuă el – ce lucruri fără noimă sunt ei obligați să învețe, și în felul acesta mai aflăm și de-alde noi câte ceva. Sau vine domnul deputat care trebuie să întocmească raportul despre bugetul școlar și mă întreabă ce cărți și-a luat ca documentație domnul deputat care a făcut raportul anul trecut. Sau vine domnul prelat cutare, care de cincisprezece ani încoace scrie despre o anumită gâză, sau unul din domnii profesori universitari se plânge că de trei săptămâni tot cere o anume carte și n-o obține, iar atunci trebuie răscolite toate rafturile învecinate pentru cazul că ar fi fost așezată greșit, până când se vădește că dumnealui o are de doi ani acasă și n-a adus-o îndărăt. Astfel de lucruri se întâmplă mereu, de aproape patruzeci de ani; așa îți dai seama ce vrea un cititor și ce lectură caută."

— Mda, îi spun eu, amice, cu toate acestea, tot nu pot să-ți explic ce caut.

Ce crezi că-mi răspunde? Se uită la mine, așa, modest, și zice:

— Permiteți, domnule general, astfel de lucruri se petrec firesc. Nu demult, o doamnă mi-a spus același lucru; poate că o cunoașteți, domnule general, este soția domnului șef de secție Tuzzi din Ministerul de Externe?

Ce să-ți mai spun? Parcă mă trăsnește, așa, deodată! Bătrânul își dă seama și îmi aduce toate cărțile pe care Diotima a cerut să-i fie rezervate, iar acum, când mă duc la bibliotecă, este ca o adevărată cununie spirituală tainică, pe ici, pe colo fac cu creionul, cu grijă, câte un semn pe marginea filei sau la câte un cuvânt și știu că ea a doua zi are să le găsească, fără măcar să-i treacă prin cap cine anume îi pătrunde în gânduri, când caută să înțeleagă ce înseamnă lucrurile pe care le citește!

Generalul făcu o pauză în care se lăsă pradă fericirii. Apoi se recompuse, o gravitate amară îi năpădi fața și continuă:

— Caută să te concentrezi, căci vreau să te întreb ceva. Suntem cu toții convinși, nu-i așa, că vremea noastră este, cum s-ar spune, cea mai bine ordonată din câte au existat vreodată. Am spus, e drept, odată, în fața Diotimei că ar fi o prejudecată, însă, bineînțeles, eu însumi împărtășesc această prejudecată. Iar acum îmi este dat să văd cu ochii mei că singurii oameni care stăpânesc cu adevărat o ordine intelectuală pe care să te poți bizui sunt asistenții de bibliotecari, și te întreb – nu, nu te întreb; noi am mai stat de vorbă la vremea respectivă pe această temă; după aceste ultime experiențe ale mele, m-am gândit, firește, și îți spun: să presupunem că bei o tărie, da? Bine, în anumite împrejurări. Dar te apuci și bei, și bei, și iar bei tărie, rachiu sau ceva de acest gen; mă urmărești? Așa că la început, te îmbeți, apoi mai târziu ajungi la *delirium tremens*, iar la urmă ai parte de o înmormântare cu onoruri militare, popa îngână câte ceva la mormântul tău despre îndeplinirea cu cinste a îndatoririlor. Ți-ai imaginat? Așadar, dacă ți-ai închipuit scena, ceea ce nici nu e greu, acuma ia imaginează-ți că e vorba de apă. Gândește-te că ar trebui să bei tot mai multă apă, ca până la urmă să te îneci în ea. Sau că mănânci, tot așa, până ajungi să ți se înnoade intestinele. Sau medicamentele, chinină, arsenic, opiu. La ce bun? mă întrebi. Dar, bătrânul meu camarad de arme, acum ajung să-ți prezint cea mai grozavă dintre toate propunerile la care mă gândesc eu: închipuie-ți ordinea. Sau, mai bine, închipuie-ți întâi o idee mare, pe urmă încă una mai mare, și încă una, care să fie și mai măreață, și tot astfel, după modelul de mai înainte, închipuie-ți o ordine mereu mai mare în capul tău. La început, toată afacerea e la fel de corectă și aranjată ca salonul unei domnișoare bătrâne, la fel de curată ca un grajd la cavaleria de gardă a palatului; apoi, impresionantă ca o brigadă în linie de bătaie desfășurată; pe urmă, la fel de nebunesc ca atunci când ieși noaptea de la cazinoul militar și te apuci să urli comenzi către stelele de pe cer „Lumea întreagă, universule, ia seama la mine; privirea la dreapta!“ Sau, să spunem, la început este o ordine bună, ca atunci când ai un recrut care se împleticește în propriile lui picioare și tu-l înveți cum să bată pasul; pe urmă, ca atunci când visezi că ai fost avansat, luând-o înaintea tuturor, până te vezi ministru de

război; dar acum, închipuie-ți pur și simplu o ordine totală, universală, a umanității, o ordine desăvârșită, civilă: ar fi, susțin eu, o adevărată moarte prin îngheț, starea de *rigor mortis*, un peisaj selenar, o epidemie în progresie geometrică!

Am dezbătut problema cu asistentul de la bibliotecă. El mi-a propus să mă apuc să-l citesc pe Kant, sau ceva de genul acesta, despre limitele conceptelor și ale puterii de judecată. Dar, ca să-ți spun drept, nu mai vreau să mai citesc nimic. Am o senzație ciudată, nostimă; un fel de înțelegere a faptului de ce noi, ca militari, care avem în lumea noastră cel mai înalt grad de ordine posibil, trebuie în același timp să fim în orice moment pregătiți să ne dăm viața. Nu pot să explic lămurit. Într-un anumit fel, sau în altul, ordinea cere vărsare de sânge. Sunt cu adevărat îngrijorat că vara dumitale exagerează în străduințele ei, până la urmă are să iște ceva care poate să-i dăuneze, și voi fi mai puțin decât oricând în stare s-o ajut! Mă urmărești? Cât despre știință și artă, și tot ce pot oferi ele ca gânduri și idei mărețe și admirabile, firește, le venerez, nu aș îndrăzni să mă împotrivesc lor în vreun fel!

101
Riposte între rude

La vremea aceea, Diotima avu o convorbire cu vărul ei. Dincoace de curenții de aer care se alungau insistent și fără încetare prin camerele ei, într-o seară se crease o porțiune de acalmie într-un spațiu de la perete, unde el se așezase pe o banchetă, iar Diotima veni ca o dansatoare obosită și se lăsă să cadă lângă el. Nu se mai întâmplase nimic asemănător de o bună bucată de vreme. De la acele plimbări cu mașina, ca și cum ar fi fost o consecință, ea evitase să mai aibă de-a face cu el „în afara obligațiilor".

Fața Diotimei era ușor pătată de căldură sau de oboseală.

Își sprijini mâinile pe banchetă, spunând: „Cum îți mai merge?" și altceva nimic, deși ar mai fi fost în mod evident câte ceva de spus, dar acum rămăsese cu capul puțin aplecat și cu privirea undeva în gol, înaintea ei. Lăsa impresia că ar fi fost *groggy*, așa cum este îngăduit să se spună în limbajul boxului. Nu-și dădea nici măcar osteneala să vadă cum stătea rochia pe ea, așa cum se așezase acolo ghemuită.

Îl făcu pe vărul ei să se gândească la o țărancă, privindu-i părul răvășit, fusta mototolită și picioarele dezgolite. Rămânea, dacă s-ar fi înlăturat de pe ea ornamentele artificiale, o ființă omenească, sănătoasă și frumoasă, iar el trebui să se rețină să nu-i ia pur și simplu mâna în pumnul lui, așa cum fac cei de la țară.

— Așadar, Arnheim nu te face fericită, constată el calm.

Ea ar fi trebuit poate să-l pună la punct, dar se simțea ciudat de emoționată și tăcu; de-abia după o vreme răspunse:

— Prietenia lui mă face foarte fericită.

— Am avut impresia că prietenia lui te chinuiește oarecum.

— Ei, ce spui dumneata!?

Diotima își îndreptă trupul, redobândindu-și statura de doamnă.

— Știi ce mă chinuiește? întrebă ea, și se străduia să nimerească tonul unei conversații facile. Prietenul acesta al dumitale, generalul! Ce dorește? De ce vine încoace? De ce stă mereu și se uită la mine?

— Te adoră! îi răspunse vărul.

Diotima râse nervoasă. Continuă apoi conversația:

— Știi că eu mă înfiorez toată, din cap până-n picioare, când dau ochii cu el? Mă face să mă gândesc la moarte!

— O moarte care arată neobișnuit de bucuroasă de viață, dacă-l privești fără prejudecăți.

— E limpede că eu nu sunt lipsită de asemenea prejudecăți. Nu pot să-mi explic. Dar mă cuprinde o adevărată panică atunci când mi se adresează și-mi spune că am idei „ieșite din comun" pe care le fac să iasă la iveală la ocazii „ieșite din comun". Mi se strecoară în toată ființa o teamă pe care nu pot s-o descriu, pe care nu pot s-o înțeleg, ca într-un vis urât!

— Teamă de el?

— Dar de ce altceva? E o hienă!

Vărul ei fu silit să râdă. Ea continua să se plângă acuzându-l, fără să se mai controleze, ca un copil.

— Se tot strecoară pe aici și așteaptă până când toate eforturile acestea frumoase ale noastre se vor nărui!

— S-ar zice că e tocmai de ce te temi! Frumoasa mea vară, nu-ți mai aduci aminte că eu ți-am prezis încă demult ruinarea visurilor dumitale? Este inevitabilă; trebuie să te resemnezi!

Diotima îi aruncă lui Ulrich o privire suverană. Își amintea foarte bine; mai mult decât atât, își amintea în clipa aceea de cuvintele pe care i le spusese când el îi făcuse prima vizită și acestea erau cele mai nimerite să o facă să sufere. Susținuse atunci în fața lui că era un mare privilegiu prilejul de a chema o națiune întreagă, chiar lumea întreagă, să se angajeze, în plin materialism, în slujba unei misiuni spirituale. Ea nu urmărise nimic din ce-ar fi fost uzat, depășit, în spiritul vremii vechi; însă privirea pe care i-o arunca vărul ei ar fi putut fi numită mai curând arogantă, mai mult decât doar de superioritate ocazională. Ea se gândise la un An universal, la un avânt, căutase un conținut cultural care să încoroneze totul; fusese când foarte aproape, când iarăși foarte departe; ezitase mult și suferise mult; lunile acestea din urmă i se păreau acum asemenea unei călătorii îndelungate pe mare, în care ești mereu monstruos ridicat și lăsat să cazi în afund de valuri, pendulări care se repetă mereu, astfel încât abia mai poți să-ți dai seama ce-a fost înainte sau mai târziu.

Acum era așezată aici, ca o ființă omenească după eforturi și străduințe imense, mulțumită că bancheta nu mai era legănată și nici nu mai dorea în clipa aceea nimic altceva decât, poate, să privească la fumul care se înalță din pipa unui bărbat; atât de viu o stăpânea o asemenea stare de spirit pe Diotima încât ea însăși alesese comparația, făcând-o să se gândească la un bătrân așezat în soarele de vară târzie. Se gândea la sine însăși ca la o ființă care trecuse prin lupte mari, pasionante. Îi vorbea acum vărului ei cu o voce obosită.

— Am trecut prin foarte multe. M-am schimbat considerabil.

— Să fie în avantajul meu? o întrebă acesta.

Diotima clătină din cap și surâse, fără să-l privească.

— Atunci am să-ți trădez un secret, anume că Arnheim se ascunde în spatele generalului, și nu eu; știi foarte bine că ai aruncat dintotdeauna vinovăția prezenței lui aici asupra mea, spuse Ulrich deodată. Dar, îți aduci aminte ce ți-am răspuns când ai deschis discuția cu mine în privința aceasta?

Diotima își aducea aminte. Să-l ții departe, îi spusese vărul ei. Însă Arnheim îi recomandase să-l primească pe general cu cordialitate! În clipa aceea ea simțea ceva greu de definit; ca și când ar fi fost așezată într-un nor, care-i urca repede până pe deasupra ochilor. Însă îndată bancheta redeveni tare și ferm ancorată, și ea spuse:

— Eu nu știu cum a ajuns acest general să vină la noi, eu nu l-am invitat. Iar doctorul Arnheim, pe care l-am întrebat, nu știe nici el, firește, nimic. Trebuie să fie pe undeva o încurcătură.

Vărul ei nu cedă.

— Eu îl cunosc pe general de dinainte, dar nu ne-am reîntâlnit decât aici, la voi, lămuri el. E, firește, foarte probabil ca el să spioneze câte puțin pe aici din însărcinarea Ministerului de Război, dar ar vrea sincer să și susțină planurile voastre. Știu din spusele lui că Arnheim își dă osteneala de a fi atent cu el!

— Arnheim se implică în toate! răspunse Diotima. M-a sfătuit să nu-l resping pe general, pentru că el este convins de buna lui credință și vede în poziția influentă pe care o deține o ocazie care poate fi utilă în eforturile noastre.

Ulrich clătină vehement din cap.

— Ascultă numai la vorbăria care se dezlănțuie în jurul lui! spuse cu atâta violență, încât cei care s-ar fi aflat prin preajmă ar fi putut să-l audă, iar stăpâna casei se simți pusă în încurcătură. Lui îi place situația creată pentru că e un om bogat. Are bani, le dă tuturor dreptate și știe că toți fac de bunăvoie propagandă pentru el!

— De ce ar proceda astfel? întrebă Diotima critic.

— Pentru că e orgolios! continuă Ulrich. Peste măsură de orgolios! Nu știu cum să te fac să înțelegi întreaga anvergură. Există un orgoliu în

înțelesul biblic, care face din gol și din nimic un mare zgomot de surle și trâmbițe! Orgolios este un om căruia i se pare că este el însuși de invidiat când în stânga sa răsare luna deasupra Asiei, în vreme ce în dreapta Europa se întunecă în amurg, așa mi-a descris el odată o călătorie peste Marea Marmara! Probabil că luna răsare mai frumoasă pe după glastra de flori a unei tinere îndrăgostite decât deasupra întregii Asii!

Diotima își căută un loc de unde să nu mai poată fi auziți de cei care se plimbau pe alături prin salon. Spuse cu glas scăzut:

— Ești iritat de succesul lui, și-l conduse după sine prin încăpere; apoi aranjă în așa fel lucrurile, dintr-o mișcare abilă, încât să treacă fără să bată la ochi pe ușă și să iasă în anticameră. Toate celelalte încăperi erau pline de invitați

— De ce, reluă, îi ești atât de ostil? În felul acesta îmi faci mie greutăți.

— Îți fac, eu, dificultăți? întrebă Ulrich uimit.

— Pot să pretind, nu-i așa, să discut anumite lucruri cu dumneata? Dar, câtă vreme persiști în această atitudine, nu pot să-ți mărturisesc nimic!

Se opriră în mijlocul camerei.

— Te rog să-mi spui tot ce ai vrea să-mi spui, o încurajă Ulrich. V-ați îndrăgostit unul de altul, atât știu. Vrea să se însoare cu tine?

— El mi-a propus, răspunse Diotima, fără să mai țină seama de locul cu totul nesigur în care se aflau. Era covârșită de propriile ei sentimente și nu se mai formaliza de modul direct și impropriu în care o întrebase vărul ei.

— Dar dumneata? întrebă acesta.

Ea roși ca o școlăriță scoasă la lecție.

— O, e o întrebare care implică o grea responsabilitate! răspunse ea ezitând. Nu trebuie să mă las împinsă să fac ceva nepermis. Iar când e vorba de trăiri cu adevărat grandioase, nici nu mai are atât de mare importanță ce faci!

Cuvintele îl lăsară perplex pe Ulrich, căci nu cunoștea nopțile în care Diotima reușise să învingă glasul pasiunii și atinsese acel echilibru stabil al sufletului, când iubirea oscilează doar ca o balanță bine cumpănită. Dar avu impresia că, pentru moment, ar fi fost recomandabil să abandoneze modul nemijlocit de a vorbi, și spuse:

— Aș aprecia să-ți pot spune ceva despre relațiile mele cu Arnheim, pentru că în împrejurările de față îmi pare rău că ai impresia că ar fi vorba de ostilitate între noi. Eu cred că-l înțeleg bine pe Arnheim. Trebuie să te gândești că ceea ce se petrece aici, în casa voastră – eu i-aș spune sinteză –, e un lucru pe care el l-a mai trăit deja de nenumărate ori. Mișcarea spirituală, atunci când se manifestă în forma unor convingeri, apare îndată și în forma unor convingeri contrarii. Iar când se întrupează într-o așa-numită mare personalitate intelectuală, dacă acestei personalități nu i se acordă din toate părțile admirație, se simte nesigură, ca o cutie de carton aruncată în apă. Noi, cei ce trăim în această țară, suntem copleșiți de marile personalități, ca și

cum am fi dat în patima beției, căzând de gâtul vreunui necunoscut pe care, după o vreme, îl respingem din motive la fel de obscure. Pot să-mi imaginez foarte limpede ce simte Arnheim: trebuie fie ceva de genul răului de mare; iar când, într-un asemenea mediu, el își amintește de ceea ce se poate face cu bogăția dacă e folosită în mod abil, atunci e ca și cum ar avea iarăși pământ ferm sub picioare după o lungă călătorie pe mare. El bagă de seamă cum fiecare propunere, sugestie, dorință, complezență, realizare se străduiește să graviteze în jurul bogăției, fiind din toate punctele de vedere o imagine a însuși intelectului. Căci până și gândurile și ideile care vor să dobândească putere depind de gândurile și de ideile care dețin deja putere. Nu știu cum să mă exprim: deosebirea dintre o idee care se străduiește să atingă înălțimile și o idee care vrea doar să parvină aproape că nu poate fi exprimată. Dar atunci când o înlănțuire eronată cu ceea ce este mare ajunge să ia locul sărăciei lumești și purității spirituale, se constată pe bună dreptate că ceea trece ca grandios și ceea ce ni se inoculează ca fiind astfel prin reclamă și prin abilitate negustorească își croiește drum înainte. În acest caz, Arnheim ne apare atât în nevinovăția, cât și în vinovăția lui!

— Brusc ai ajuns să gândești riguros clerical, îi răspunse Diotima înțepată.

— Recunosc, nu ar trebui să mă privească; însă felul în care acceptă pentru sine aspectele acestea exterioare și lăuntrice ale măreției, vrând să le facă să pară un model de umanitate, ar putea în orice caz să mă determine să devin pilduitor la modul fanatic!

— O, cum te mai înșeli! îl întrerupse Diotima cu înflăcărare. Ai în minte imaginea unui bogătaș blazat. Însă pentru Arnheim bogăția este o răspundere incredibil de însemnată, determinându-i toate gândurile și faptele. El se îngrijește de afacerile lui ca și cum ar reprezenta o ființă omenească încredințată lui. Iar faptul de a fi activ reprezintă pentru el o adâncă necesitate; se raportează la lume cu simpatie, întrucât el afirmă că este necesar să fii tu însuți în mișcare pentru a fi mișcat! Sau, Goethe spune astfel? Mi-a explicat cândva faptele în amănunt. Din perspectiva sa, nu poți să faci binele decât atunci când ai început să faci ceva; recunosc că și eu am avut uneori impresia că intră prea ușor în contact cu oricine și cu tot felul de oameni.

Schimbând aceste cuvinte, pășiseră în sus și în jos prin anticamera pustie, unde nu erau decât oglinzi și paltoane agățate în cuiere. Acum Diotima se opri și-și lăsă mâna pe brațul vărului ei.

— Omul acesta, dăruit de providență în orice privință, spuse ea, nutrește convingerea că individul izolat nu este mai puternic decât un bolnav părăsit! Nu poți să nu fii de acord cu el: când un om este singur, el alunecă pe panta a mii de exagerări!

Își lăsă privirea în pământ, ca și cum ar fi căutat ceva, în vreme ce simțea privirea vărului ei oprită asupra pleoapelor ei coborâte.

— O, aș putea să-ți vorbesc despre mine, am fost solitară în ultima vreme, continuă ea, dar recunosc această stare și la tine. Ești plin de amărăciune, nefericit. Ești nemulțumit de tot ce ți se întâmplă, se remarcă din atitudinea ta. Ai o fire de om gelos, te pui împotriva tuturor. Am să-ți mărturisesc deschis că Arnheim mi s-a plâns că i-ai respins prietenia.

— Ți-a relatat că dorește prietenia mea? Atunci minte! Diotima își ridică privirea spre el și râse.

— Vezi că iar exagerezi! Noi amândoi îți căutăm prietenia. Poate tocmai din cauză că ești așa cum ești. Dar, ar trebui să-ți mai dezvălui ceva mai departe; Arnheim a folosit exemplele de genul… Ezită o clipă, apoi se corectă:

— Nu, ar duce prea departe. Deci, pe scurt: Arnheim spune că trebuie să folosim mijloacele pe care ni le pune la îndemână timpul nostru; trebuie chiar să acționăm totdeauna în spiritul a două atitudini, niciodată cu totul revoluționar și niciodată cu totul antirevoluționar, niciodată din pură iubire și niciodată din ură, niciodată urmând o anume înclinație, ci dezvoltând orice abilitate personală; nu e o chestiune de viclenie, așa cum ai putea să crezi despre el, ci semnul unei firi simple, atotcuprinzătoare, care pătrunde dincolo de deosebirile superficiale, o personalitate de conducător înnăscut!

— Ce are a face cu mine? întrebă Ulrich. Obiecția sa avu efectul de a-i declanșa amintirea despre o conversație cu privire la scolastică, biserică, Goethe și Napoleon și de a destrăma, odată cu aceasta, aura de cultură din jurul creștetului Diotimei, care se văzu deodată și foarte distinct așezată alături de vărul ei pe lada lungă pentru pantofi, unde în precipitarea ei febrilă îl trăsese și pe el; spinarea lui se ferea cu încăpățânare parcă să se atingă de paltoanele străine care atârnau în spatele lui, în vremea ce pieptănătura ei se răvășise și se cerea acum refăcută. În vreme ce își aranja părul, ea răspunse:

— Dar dumneata reprezinți tocmai opusul unei asemenea atitudini! Ai vrea să creezi din nou lumea după chipul și asemănarea dumitale! Opui întotdeauna, într-un fel, rezistență pasivă, așa cum sună expresia aceasta oribilă!

Era încântată că fusese în stare să-i spună atât de lămurit părerea ei. Dar, nu se cuvenea să rămână acolo, așa cum erau așezați, conștientiză ea, căci în orice clipă ar fi putut pleca oaspeții sau ar fi putut intra din vreun motiv oarecare cineva în vestibul.

— Ești totdeauna atât de critic, nu-mi amintesc ca dumneata să fi apreciat ceva, continuă ea, din spirit de contradicție lauzi tot ceea ce astăzi este inacceptabil. Dacă în deșertul acesta mort al timpului nostru lipsit de Dumnezeu cineva ar încerca să salveze vreun sentiment sau vreo intuiție, poate fi sigur că te-ai apuca să aperi cu entuziasm specializarea, dezordinea, ceea ce e negativ în existență!

Se ridică surâzând spunând acestea și-i sugeră zâmbind că ar fi trebuit să-și caute un alt loc. Nu puteau decât să se întoarcă în încăperile de unde veniseră,

sau, dacă ar fi vrut să-și continue conversația, să se ascundă de ceilalți; dormitorul soților Tuzzi ar fi fost accesibil de aici printr-o ușă mascată în tapet, însă Diotimei i se părea prea intim să-l ducă acolo pe vărul ei, mai ales că atunci când apartamentul era aranjat pentru o recepție, de fiecare dată în iatacul lor era o dezordine inimaginabilă, așa că le rămâneau ca refugiu doar cele două camere ale slujnicelor. Gândul că ar fi fost un amestec amuzant de boemă și atitudine de stăpână a casei care-și supraveghează domeniul să viziteze astfel, pe neașteptate, camera Rachelei, unde de altminteri ea nu intra niciodată, o făcu să se decidă. Îndreptându-se într-acolo și în timp ce se scuza pentru această propunere, apoi ajungând în camera respectivă, ea continua să-i vorbească lui Ulrich:

— Aproape că ajung să-mi fac impresia că vrei să-l contrariezi pe Arnheim cu orice prilej. Atitudinea dumitale îl lezează. El este un exemplu de contemporan de excepție. Iată de ce are într-adevăr nevoie de contactul cu realitatea. Dumneata, dimpotrivă, ești totdeauna gata să te lansezi în imposibil. El este afirmarea, fiind desăvârșit de echilibrat; dumneata ești la, drept vorbind, asocial. El aspiră la coerență, face, din toată ființa, eforturi în vederea unor decizii clare; dumneata îi opui o atitudine amorfă. El are un simț pentru ceea ce devine în timp; dumneata, însă? Ce faci? Te porți ca și cum lumea ar trebui să înceapă de-abia mâine. De ce taci?! Din prima zi, când ți-am spus că s-a ivit ocazia de a întreprinde ceva grandios, te-ai comportat astfel. În vreme ce trebuie să privim acest prilej ca pe o predestinare și să simți că ne-am reunit în momentul hotărâtor, așteptând, cu o întrebare nerostită în priviri, un răspuns, dumneata te porți pur și simplu ca un băiat neascultător, care vrea să le strice cheful celorlalți!

Simți nevoia să atenueze prin vorbe înțelepte situația delicată din acel iatac de slujnică; iar în timp ce îl certa astfel pe vărul ei, oarecum exagerat, căpătă curaj să facă față situației.

— Dacă sunt astfel, cu ce ți-aș mai putea sluji? întrebă Ulrich. Era așezat pe patul de fier al Rachelei, micuța cameristă, iar Diotima pe scaunul împletit din nuiele, la distanță cât să-l fi atins dacă ar fi întins mâna. Primi de la Diotima un răspuns demn de toată admirația.

— Dacă vreodată am să mă port oribil, spuse ea inopinat, vei fi cu certitudine minunat ca un arhanghel!

Se sperie singură de ce spusese. Voise doar să ilustreze în felul acesta spiritul lui de contradicție și să facă o glumă, în sensul că el ar fi fost drăguț și înțelegător, chiar dacă ea n-ar fi meritat; pe neștiute, izbucnise un izvor și adusese la iveală cuvinte care, după ce fuseseră rostite, i se păreau cam lipsite de sens, dar care, în mod surprinzător, i se păreau a exprima întocmai relația ei cu acest văr.

Ulrich îi intui gândul; o privea tăcut și, după o pauză, îi răspunse cu o întrebare:

— Ești atât de cumplit de îndrăgostită de el? Diotima privi în pământ.

— Ce cuvinte nepotrivite folosești! Doar nu sunt o școlăriță care să se fi amorezat deodată!

Însă vărul ei insistă.

— Te întreb dintr-un motiv anume: vreau să știu dacă și tu ai simțit vreodată dorința ca toți oamenii – inclusiv acele creaturi detestabile care se află alături, în salonul tău – să se dezbrace în pielea goală, să-și petreacă brațele unii pe după umerii celorlalți și, în loc să vorbească, să înceapă să cânte; iar tu ar trebui să treci de la unul la altul și să-i săruți pe buze ca o soră caritabilă. Dacă socotești cumva că e indecent, aș admite cămăși de noapte.

Diotima răspunse la întâmplare:

— Ai niște idei foarte nostime!

— Dar vezi dumneata, eu cunosc o asemenea dorință, chiar dacă am avut-o de mult de tot! Au existat, chiar, oameni respectabili care au susținut că așa ar trebui de fapt să se petreacă lucrurile pe lume!

— Atunci ești singur vinovat că nu te conformezi, îl întrerupse Diotima. De altfel, nu e nevoie să descrii lucrurile la modul acesta ridicol. Își reaminti că aventura ei cu Arnheim era ceva ce se sustrăgea oricărei categorisiri și care trezea dorința după o viață în care deosebirile sociale să dispară, iar activitatea, sufletul, intelectul și visul să se întrupeze contopindu-se.

Ulrich nu răspunse nimic. Îi oferi verișoarei sale o țigară. Ea o acceptă. Pe când norii de fum umpleau „iatacul cel strâmt", Diotima se întreba ce avea să gândească Rachel dând peste urmele acestei vizite. Ar fi trebuit oare să aerisească? Sau, a doua zi de dimineață să-i dea micuței lămuriri?

În mod inexplicabil, tocmai gândul la Rachel o împingea să mai rămână; fusese pe punctul să pună capăt convorbirii în doi care devenea tot mai ciudată, însă privilegiile superiorității intelectuale și mirosul de țigară, inexplicabile pentru camerista ei, care trădau o vizită tainică, se îmbinau și-i făceau Diotimei plăcere.

Vărul ei o privea. Îl surprindea faptul că-i vorbise astfel, dar acum continuă; de fapt, simțea nevoia să se afle în companie.

— Am să-ți spun, reluă el acum, în ce condiții aș putea să fiu atât de serafic; serafic nici nu e termenul ideal pentru starea în care nu numai că-i suporți fizic pe semenii tăi, dar poți să-i și pipăi până și sub acoperământul psihologic din jurul șalelor, fără să simți vreun fior.

— Afară de cazul că e vorba de o femeie, îl certă Diotima, amintindu-și de reputația dubioasă pe care o avea vărul ei în familie.

— Nici măcar cu o asemenea excepție!

— Ai dreptate! Ce numesc eu iubirea pentru ființa omenească, reflectată în femeie, se produce monstruos de rar!

După cum vedea Diotima lucrurile, Ulrich exprima de câtăva vreme păreri similare cu ale ei, dar ceea ce spunea el rămânea mereu incomplet și nu foarte la obiect.

— Să redevenim serioși, spuse el de data aceasta cu un fel de încăpățânare.

Ședea aplecat, își lăsase antebrațele peste coapsele lui musculoase și privea întunecat în pământ.

— Noi mai spunem astăzi încă: o iubesc pe femeia aceasta și îl urăsc pe omul acela, în loc să spunem, mă atragi sau simt repulsie față de ține. Ca să facem încă un pas înspre precizie, ar trebui să adăugăm că eu sunt cel care trezesc în ei capacitatea de a mă atrage sau de a mă respinge. Un pas și mai departe, ar trebui să mai adăugăm că ei trezesc în mine calitățile necesare în acest scop. Și așa mai departe; nu se poate spune unde e începutul, căci este o dependență reciprocă, funcțională, așa ca între două mingi elastice sau două circuite electrice. Firește că știm de mult, dar preferăm mereu să fim cauza, declanșatorul primar în aceste câmpuri magnetice ale sentimentelor care ne înconjoară; chiar dacă unul dintre noi recunoaște că îl imită pe un altul, el se exprimă ca și când ar fi o realizare personală! Iată de ce te-am întrebat, și te mai întreb încă o dată, dacă ai fost vreodată peste măsură de îndrăgostită, sau de mânioasă, sau de deznădăjduită. Căci atunci, dacă ai oarecare spirit de observație, înțelegi exact că în momentul celei mai înalte stări de excitație nu-ți merge altfel decât unei albine închise între ferestre sau unui infuzor în apă murdară; ești pradă unei furtuni de emoții, te smucești orb în toate părțile, te izbești de o sută de ori de un zid impenetrabil, până când, dacă ai noroc, dai peste o portiță spre libertate, ceea ce, firește, de îndată ce conștiința s-a limpezit din nou, socotești ca fiind rezultatul unei acțiuni planificate.

— Trebuie să obiectez, remarcă Diotima, că este o concepție disperată și nedemnă cu privire la acele sentimentele care ar putea decide asupra vieții unui om.

— Probabil te gândești la vechea, plicticoasa întrebare dacă omul este stăpân pe soarta sa, sau nu, răspunse Ulrich ridicând privirea. Dacă totul este determinat cauzal, nimănui nu-i revine vreo vină și așa mai departe? Trebuie să recunosc că așa ceva nu m-a interesat nicicând în viață, nici măcar timp de un sfert de oră. Este modul de a pune problema al unei epoci care a devenit treptat anacronică; provine de la teologie, și în afară de juriști, adepți ai teologiei care mai simt încă în nări miros de eretici arși pe rug, singurii oameni care gândesc în continuare cauzal sunt acei membri de familie predispuși să constate: tu ești cauza nopților mele nedormite, sau: căderea prețurilor la cereale a fost cauza eșecului lui. Dar, întreabă-l pe un criminal, după ce i-ai răscolit bine conștiința, cum a ajuns să comită crima! Habar n-are; chiar dacă nu l-a abandonat conștiința nici măcar timp de o singură secundă pe când își săvârșea fapta! Diotima își îndreptă trupul.

— De ce vorbești atât de des despre criminali? Ții prea mult la crime. Oare să însemne ceva?

— Nu, răspunse vărul. Nu înseamnă nimic. Cel mult un anumit stimulent. Viața obișnuită este o stare intermediară alcătuită din toate crimele de care suntem capabili. Dar pentru că tot am folosit cuvântul teologie, aș vrea să te întreb ceva.

— Desigur, dacă am mai fost vreodată peste măsură de îndrăgostită sau geloasă?

— Nu. Gândește-te numai: dacă Dumnezeu a hotărât totul dinainte și știe totul dinainte, cum de poate omul să păcătuiască? Este o întrebare veche de când lumea și, vezi dumneata, continuă să fie o întrebare cât se poate de actuală. S-a format astfel o reprezentare derutantă cu privire la Dumnezeu – ca aceea a unui intrigant. I se aduce ofensă în baza propriului său consimțământ. El, adică, îi împinge pe oameni în greșeală, pe care apoi le-o impută; nu numai că știe toate dinainte – avem mereu exemple despre o asemenea dragoste resemnată –, ci ne și face să greșim! Într-o situație asemănătoare ne aflăm noi cu toții astăzi, unul față de altul. Sinele își pierde semnificația pe care a avut-o până acum, aceea de suveran care face propria sa lege; noi învățăm să-i înțelegem devenirea după legile proprii, influența pe care o are mediul asupra sa, tipurile structurale, dispariția lui în momentele de cea mai intensă activitate, cu un cuvânt, legile care-i reglementează alcătuirea și comportarea. Gândește-te: legile personalității, neprețuita mea vară! Este ca și cum ar fi o întrunire sindicală a unor șerpi veninoși sau o cameră de comerț pentru hoții la drumul mare! Căci, în esență, legile sunt tot ceea ce este mai impersonal pe lume, și deci personalitatea nu va mai fi în curând decât un punct imaginar de convergență a impersonalului, și va fi greu să-i găsim un punct de sprijin onorabil de care să nu te poți lipsi…

Astfel îi vorbise vărul, și Diotima obiectă atunci când se ivi ocazia:

— Dar, prietene neprețuit, omul trebuie să le facă pe toate la modul cât mai personal cu putință!

La urmă, ea spuse:

— Într-adevăr, astăzi ești într-o dispoziție pronunțat teologală; nu te-am cunoscut deloc sub aspectul acesta!

Adoptase din nou poziția aceea de dansatoare obosită. Era un exemplar feminin viguros și frumos; într-un fel, așa se simțea ea însăși în trup și în mădulare. Îl evitase pe vărul ei săptămâni de zile, poate fuseseră chiar luni întregi. Dar îl simpatiza totuși pe acest bărbat de vârsta ei. Arăta strălucitor în ținută de seară, în iatacul acela slab luminat, așa, în negru și alb semăna cu un cavaler al vreunui ordin medieval, negrul și albul aveau ceva din fervoarea unei cruci. Ea privi în jur în cămăruța aceea modestă, Acțiunea Paralelă era acum departe, traversase o luptă emoțională, încăperea era simplă ca însăși datoria, mai îmblânzită de ramurile înmugurite de salcie și de cărțile poștale ilustrate nescrise din colțurile oglinzii; între acestea deci,

încununate de splendorile marelui oraș, apărea chipul Rachelei, când micuța se contempla în oglindă. Unde se spăla oare? În scrinul acela de mici dimensiuni, se afla probabil, sub capac, un lighean de tablă – își aminti Diotima, apoi se gândi: omul acesta vrea și în același timp nu vrea.

Îl privea liniștită, ca o ascultătoare binevoitoare. Vrea oare Arnheim cu adevărat să se însoare cu mine? se întreba. Așa spusese. Apoi n-a mai insistat. Erau atâtea altele despre care să vorbească. Dar și vărul ei ar fi trebuit, la drept vorbind, în loc să-i țină discursuri despre tot felul de chestiuni colaterale, să o întrebe: deci, cum stau lucrurile? De ce nu întreabă?! I se părea că el avea s-o înțeleagă dacă ea i-ar fi povestit mai amănunțit despre conflictele ei lăuntrice. „Întrucât va fi în avantajul meu?“ o întrebase el, în felul lui caracteristic, când ea îi povestise cât se schimbase. Obraznicul! Diotima surâse.

Bărbații aceștia doi aveau în comun faptul că erau oarecum ciudați. De ce vărul ei nu rostea nici o vorbă bună la adresa lui Arnheim? Ea știa că Arnheim îi căuta prietenia; dar și Ulrich, judecând după remarcele lui atât de violente, era preocupat de Arnheim. „Cât de greșit îl înțelege“, se gândi ea iarăși, „pur și simplu, nu știi cum să descurci ițele“. De altfel, acum nu numai că sufletul i se răzvrătea împotriva trupului ei măritat cu șeful de departament Tuzzi, ci uneori se răzvrătea și trupul ei împotriva sufletului care, din cauza iubirii ezitante și copleșitoare a lui Arnheim, se mistuia la marginea unui deșert, deasupra căruia poate că nu tremura decât mirajul. Ar fi vrut să-i împărtășească vărului ei suferința și slăbiciunea; multilateralitatea echilibrată a lui Arnheim trebuia desigur prețuită, însă, în momentul unei decizii, Ulrich nu ar fi șovăit, în ciuda tuturor teoriilor lui, care toate tindeau să se mențină suspendate într-o nedeterminare desăvârșită. Ea simțea toate acestea, deși n-ar fi știut să spună ce anume o făcea să simtă astfel; probabil ținea de ceea ce simțise pentru el încă de la prima lor întâlnire. Dacă în clipa aceea Arnheim i se părea a reprezenta un imens efort, o povară regească apăsându-i sufletul, o povară care o covârșea în orice sens, tot ceea ce spunea Ulrich i se părea a produce, ca unic efect, faptul că te făcea să te prinzi în sute de încrengături, pierzându-ți responsabilitatea și atingând o stare suspectă de libertate. Simți dintr-odată nevoia să devină mai grea decât era; fără să poată să spună de ce, își amintea în același timp cum, ca fetiță, îl scosese odată pe un băiețel dintr-o primejdie oarecare purtându-l în brațe, în timp ce el o izbea cu încăpățânare cu genunchii în stomac, ca să se desprindă de ea. Forța acelei amintiri, care o năpădise pe neașteptate, ca și când ar fi pătruns prin horn în această cămăruță singuratică, o descumpăni cu totul. „Peste măsură de îndrăgostită?“ se întrebă ea. De ce mă tot întreabă? Ca și cum ea n-ar fi fost în stare vreodată să depășească măsura?! Uitase să-l mai asculte, nici nu mai știa dacă ceea ce voise să spună avea vreo legătură,

îl întrerupse pur și simplu, fără să țină seama de ce spunea el, râse (doar că a râde nu era cu totul plauzibil în tulburarea aceea confuză) și îi dădu o dată pentru totdeauna răspunsul:

— Dar sunt într-adevăr îndrăgostită peste măsură! Ulrich surâse evident.

— Nu ești capabilă de un asemenea sentiment, spuse el.

Ea se ridică, își aranjă păr, privindu-l încremenită de uimire.

— Ca să poți să depășești orice măsură, îi explică el liniștit, trebuie să fii foarte precis și obiectiv. Două personalități, conștiente de faptul cât de susceptibil este sinele astăzi, se agață una de cealaltă, așa îmi imaginez eu, dacă trebuie să fie într-adevăr vorba de dragoste și nu doar de o ocupație obișnuită; sunt atât de înlănțuite, încât una din ele se simte a fi cauza determinantă a celeilalte, în timp ce ele ajung să simtă că se vor preschimba în ceva măreț și să fluture asemenea unui văl. De aceea, este incredibil de greu să nu faci nici o mișcare greșită, chiar dacă o vreme nu ai făcut decât mișcări corecte. E pur și simplu greu să simți lucrul cuvenit în lumea noastră! Cu totul contrariu față de prejudecățile generale, în acest scop ai nevoie de pedanterie. De altfel, tocmai aveam intenția să-ți spun același lucrul. M-ai măgulit foarte mult, Diotima, când mi-ai acordat încrederea de a mă comporta asemenea unui arhanghel; recunosc cu toată modestia, așa cum ai să vezi imediat. Doar dacă oamenii ar fi cu totul obiectivi – ceea ce e aproape același lucru cu a fi impersonali –, ei ar putea întrupa iubirea. În acest caz, ar fi numai sentiment, și sensibilitate, și gândire; toate elementele care alcătuiesc omul sunt delicate, căci toate tind unul spre altul, numai omul însuși nu este astfel. A fi îndrăgostit peste măsură este deci o stare în care nu ai cum să-ți dorești să te afli…

Încercase să vorbească cu cât mai puțină solemnitate; pentru a-și controla expresia feței, își aprinse chiar și o nouă țigară, iar Diotima acceptă și ea una, pentru că se simțea stânjenită. Arboră o expresie glumeață, sfidătoare, și suflă fumul în aer, pentru a arăta că nu era în nici un fel influențată de cuvintele sale, oricum nici nu-l înțelesese pe de-a-ntregul. Însă întru totul întâlnirea și convorbirea lor o impresionaseră profund, faptul că vărul ei îi spunea toate acestea tocmai în încăperea străbătută în care se aflau singuri, fără să facă nici cel mai mic gest de a-i apuca mâna sau de a o mângâia, deși percepeau amândoi atracția magnetică pe care trupurile lor o exercitau unul asupra altuia. – Dar dacă ei acum…? se întrebă. – Ce ar fi putut face în acea încăpere? privi în jur. Să se poarte, adică, asemenea unei slujnice? Dar cum se făcea una ca asta? Dacă ar începe să dea apă la șoricei? A da apă la șoricei era expresia de școlăriță care-i venise în minte. Dacă ea ar fi făcut deodată ceea ce spusese el că și-ar dori, să se dezbrace, să-și așeze brațul pe umărul lui și să cânte, dar, ce să cânte? Să cânte la harfă? Îl privea surâzând. El i se părea acum ca un frate prost crescut, râzgâiat, în a cărui companie ar fi putut face orice. Ulrich surâdea și el. Dar surâsul lui era asemenea unei ferestre oarbe;

căci după ce el cedase ispitei de a avea această conversație cu Diotima, se simțea acum doar cuprins de rușine. Cu toate acestea, ea presimți nelămurit ceva din posibilitatea de a-l iubi pe acest bărbat; i se părea ca muzica modernă, ceva foarte nesatisfăcător, dar totodată plin de o realitate diferită care o tulbura și o stârnea. Deși presupunea că, desigur, era în mai mare măsură conștientă decât el însuși, așa cum stătea în picioare în fața lui, începură să-i ardă picioarele tainic, astfel că, arborând o expresie ca și când conversația ar fi durat prea mult, îi spuse oarecum pe neașteptate vărului ei:

— Dragul meu, ne comportăm în mod cu totul imposibil; întârzie o clipă aici, eu mă arăt iarăși printre oaspeții noștri.

102
Lupte și iubire în familia Fischel

Gerda aștepta în zadar vizita lui Ulrich. Adevărul era că el uitase de promisiune sau își amintea doar în clipele când ea avea altceva de făcut.

— Lasă-l în pace! spunea doamna Klementine, când directorul Fischel mormăia ceva în sensul acesta. Înainte eram destul de buni pentru el, iar acum se pare că a început să aibă pretenții. Dacă îl cauți, ai să înrăutățești doar lucrurile; tu ești prea stângaci în chestiunile de felul acesta.

Gerda îi ducea dorul vechiului ei prieten. Ar fi vrut ca el să vină, în același timp știa că ar fi vrut să nu fi venit. În ciuda vârstei ei de douăzeci și trei de ani, nu avusese încă nici un fel de experiență, în afară de curtea discretă a unui oarecare domn Glanz, care, încurajat de tatăl ei, la care se adăugau prietenii ei germano-creștini, care i se păreau uneori nu a fi bărbați, ci niște băieți de școală. – De ce nu vine? se întreba când se gândea la Ulrich. În cercul ei de prieteni se considera ca sigur faptul că Acțiunea Paralelă însemna o anihilare intelectuală și spirituală a poporului german, iar ei îi era rușine că el lua parte la așa ceva; ar fi vrut să audă ce gândea în această privință și spera că ar fi avut niște justificări care să-l dezvinovățească. Mama îi spunea tatălui ei:

— Tu ai pierdut șansa de a te asocia. Ar fi fost bine pentru Gerda și i-ar mai fi schimbat preocupările; o grămadă de lume îi frecventează pe soții Tuzzi. Reieșise că el neglijase să răspundă invitației Excelenței Sale. Avea acum de suferit consecințele.

Tinerii pe care Gerda îi numea prietenii ei spirituali se stabiliseră în casa lui asemenea pretendenților la favorurile Penelopei și își dădeau cu părerea ce ar fi avut de făcut un tânăr cu sânge germanic în ce privea Acțiunea Paralelă.

— Un finanțist trebuie să dea dovadă în anumite împrejurări de spiritul unui mecena! îi pretindea doamna Klementine, când el susținea vehement că nu-l angajase pe Hans Sepp, „ghidul spiritual“ al Gerdei, ca preceptor, doar ca să ajungă în situația aceea!

Căci așa era: Hans Sepp, studentul, care nu dădea dovadă de nici cea mai mică perspectivă de a putea oferi condițiile întemeierii unei familii, venise ca preceptor în casa lui Fischel și nu se afirmase prin nimic altceva decât că, profitând de contradicțiile care domneau acolo, deveni un adevărat tiran; acum se sfătuia cu prietenii săi, care deveniseră și prietenii Gerdei, cum ar fi putut fi salvată aristocrația germană, care în saloanele Diotimei (despre care se spunea că nu făcea nici o deosebire între persoanele aparținând de propria ei rasă și cele de rasă străină) căzuse în plasa spiritului evreiesc. Chiar dacă, în prezența lui Leo Fischel subiectul era discutat doar cu o anumită obiectivitate de natură să-i cruțe susceptibilitățile, se exprimau totuși public de-ajuns de multe cuvinte și principii care-l călcau pe el pe nervi. Ei manifestau neliniște față de faptul că, într-un secol căruia nu-i fusese dat să scoată la iveală mari simboluri, se încerca o asemenea experiență care ar fi trebuit în mod necesar să ducă la o catastrofă desăvârșită, iar expresii de genul „profund semnificativ", „ridicarea pe culmile umanitarismului" și „calitatea de om liber", doar prin ele însele făceau ca lui Fischel să-i tremure *pince-nez*-ul pe vârful nasului, ori de câte ori le auzea rostite. Acasă la el proliferau acum noțiuni cum ar fi „arta gândirii vitale", „imagine a dezvoltării spirituale" și „acțiuni înaripate". Mai află că, la fiecare două săptămâni, acasă la ei avea loc o „oră de purificare". Ceru să i se dea explicații. Reieși astfel că acolo se citeau în comun poeziile lui Stefan George. Leo Fischel căută zadarnic în enciclopedia sa veche cine era acest autor. Dar ceea ce îl irita mai ales pe el, bătrânul liberal, era că acești tineri necopți, atunci când vorbeau despre Acțiunea Paralelă, îi categoriseau pe toți consilierii ministeriali, președinții de bănci și erudiții care i se alăturaseră ca fiind niște „homunculi împăiați și umflați"; ei susțineau, blazați, că vremurile erau private de idei mari sau că nu ar mai fi fost nimeni care să le înțeleagă; ei afirmau chiar că umanitatea ar fi fost doar o vorbă goală și că numai spiritul națiunii și tradiția, cum spuneau ei, ar mai fi putut fi admise ca valorând ceva real.

— Eu nu pot să-mi imaginez că umanitatea ar însemna ceva, *papá*, răspunse Gerda când îi făcu reproșuri în acest sens, astăzi termenul nu mai are nici un conținut; însă națiunea, da, națiunea e ceva concret.

— Națiunea ta! Începu atunci Leo Fischel și mai voia să adauge ceva despre marii profeți și despre propriul său tată, care fusese jurist la Trieste.

— Știu, îl întrerupse Gerda. Însă națiunea mea este cea a spiritului, despre ea vorbesc eu.

— Am să te încui în camera ta până când îți va veni mintea la cap, spuse atunci *papá* Leo. Iar prietenilor tăi am să le interzic să frecventeze casa mea. Sunt niște oameni lipsiți de spiritul disciplinei, care își bat capul toată vremea cu propria lor conștiință, în loc să muncească.

— Știu, *papá*, cum gândești tu, răspunse Gerda. Voi, oamenii mai bătrâni, credeți că ați putea să ne lipsiți de propria noastră demnitate, pentru că voi ne dați de mâncare. Voi sunteți niște capitaliști patriarhali.

Asemenea discuții se iscau nu rareori din cauza îngrijorării paterne.

— Din ce crezi că ai trăi dacă eu nu aș fi capitalist? întreba stăpânul casei.

— Eu nu pot să le știu pe toate, tăia de obicei Gerda asemenea dezvoltări ale discuției. Însă știu că oamenii de știință, educatorii, părinții spirituali, politicienii și alți oameni de acțiune, care realizează ceva, sunt pe lume ca să creeze noi valori ale credinței!

Poate că uneori directorul Fischel își mai dădea osteneala să întrebe ironic: – Părinții spirituali și politicienii sunteți eventual voi înșivă? – dar nu dorea decât să aibă el ultimul cuvânt; până la urmă răsufla ușurat că Gerda nu-și dădea seama în ce măsură ceva care era irațional ajungea, prin simpla forță a repetiției, să-i inspire lui însuși teama că avea să capituleze. Ajunse, până la urmă, ca la capătul unor asemenea schimburi de replici, chiar să laude uneori cu precauție spiritul de ordine al Acțiunii Paralele, ca o forță de contrapondere față de dezlănțuirea sălbatică a forțelor ostile din propria sa casă; dar, aceasta se întâmpla numai când Klementine nu era suficient de aproape să-l audă.

Ceea ce împrumuta rezistenței Gerdei față de admonestările tatălui ei un aer calm de martiraj obstinat, resimțit ca atare în mod confuz de Leo și Klementine, era un suflu de voluptate nevinovată care le străbătea întreaga casă. Printre tinerii care se strângeau aici se discutau multe subiecte asupra cărora părinții păstrau o tăcere resemnată. Chiar ceea ce ei numeau sentiment național, această contopire a erorilor lor într-o unitate la care visau cu toții, și care purta printre ei denumirea de comunitate cetățenească creștino-germană, avea în sine, contrar relațiilor de iubire mocnit-chinuitoare nutrite de părinți, o anumită calitate de eros înaripat. Ei disprețuiau, cu o înțelepciune bătrânească, „poftele“, „minciuna umflată a gustului vulgar al existenței senzuale“, cum îi spuneau ei, dar vorbeau atât de mult despre supra-senzualitate și fervoare, încât în sufletele ascultătorilor se năștea, fără voie și prin contrast, ceva ca o tandrețe delicată față de senzualitate și de fervoare fizică, și până și Leo Fischel trebuia să recunoască uneori că ei puteau să-i facă pe cei ce-i ascultau să simtă cum rădăcinile ideilor lor li se încolăceau în jurul picioarelor; condamna totuși această stare de fapt, căci în opinia sa, ideile mari trebuiau să fie înălțătoare.

Klementine spunea, la rândul ei:

— N-ar trebui să respingi toate acestea pur și simplu astfel, Leo!

— Dar cum pot ei să susțină că proprietatea ucide spiritualitatea? Începeau atunci să se certe. Eu adică mi-am pierdut spiritualitatea?! Poate că ție ți s-a întâmplat, pentru că le iei sporovăielile în serios!

— Nu înțelegi, Leo; ei atribuie lucrurilor o semnificație creștină, vor să se debaraseze de formele vechi ale vieții acesteia pentru a instaura o viață elevată pe pământ.

— Nu e ceva creștinesc, e o prostie! se apăra Leo.

— Poate că adevărata realitate nu o văd până la urmă realiștii, ci cei care privesc în interiorul faptelor, spunea Klementine.

— Mă faci să râd! susținea Fischel. Însă se înșela, de fapt, plângea în sinea lui din neputința de a controla schimbările spirituale și intelectuale care se petreceau în jur. Directorul Fischel simțea acum mai des ca înainte nevoia de aer curat; după terminarea lucrului, nu se mai grăbea spre casă, iar când ieșea lumină de la birou, îi plăcea să mai întârzie puțin prin vreunul din parcurile orașului, deși era iarnă. Încă de pe vremea când fusese doar practicant, avusese o predilecție pentru parcuri. Dintr-un motiv pe care el nu și-l putea explica, administrația municipală dăduse ordin ca scaunele pliante de fier din parcuri să fie revopsite; acum erau, în verdele proaspăt, sprijinite unul de altul, de-a lungul aleilor albe de zăpadă și-i stârneau imaginația cu gânduri la culorile primăverii. Leo Fischel se așeza uneori pe câte un asemenea scaun, singur și înfofolit în palton, la marginea unui teren de joacă pentru copii sau a unei promenade, și privea la guvernante, la copiii încredințați lor în grijă, un spectacol de sănătate iernatică în bătaia soarelui. Copiii se jucau cu cercurile sau își azvârleau bulgări de zăpadă, fetițele făceau ochii mari ca de femeie în toată firea; – ah! – gândi Fischel – aceeași privire care pe chipul unei femei frumoase trezește impresia încântătoare că ea are ochi de copil. Îi făcea bine să le urmărească pe fetițele care se jucau acolo, în ai căror ochi iubirea mai înota încă într-un iaz de basm, din care barza avea să o scoată mai târziu; uneori le privea cu delectare și pe guvernante. În anii tinereții, se bucurase deseori de prilejuri de a-și privi semenii, pe vremea când el însuși se afla în fața vitrinei vieții și nu avea bani să intre, neputând decât să viseze la ce avea să-i dăruiască mai încolo destinul. Totul evoluase jalnic, găsea el acum, și câte o clipă avea impresia că era încă așezat plin de încrederea tinereții printre florile fragede de șofran și iarba cea verde. Apoi când conștiința realității îl aducea îndărăt la zăpadă și vopseaua verde, se gândea, oricât de ciudat ar fi părut, de fiecare dată la veniturile sale; banii oferă independență, dar la vremea aceea întreg salariul său se ducea pentru nevoile familiei și pentru economiile pe care i le dicta rațiunea; ar fi trebuit deci – chibzuia el – ca pe lângă serviciu să mai facă și altceva ca să ajungă să fie independent, poate să se folosească de cunoștințele sale în ce privea cursul bursei, așa cum făceau directorii generali. Asemenea gânduri se apropiau de Leo însă numai atunci când le privea pe fetele care se jucau, și le alunga pentru că nu nutrea câtuși de puțin simțământul că ar fi avut el însuși temperamentul necesar pentru speculații. El era procurist, purtând doar titlul onorific de director, nu avea perspective de a avansa dincolo de acea limită și se simțea copleșit de sfială la gândul că o asemenea spinare de muncitor simplu și sărman, cum era a lui, se încovoia prea mult cu timpul pentru a se mai putea îndrepta

vreodată. Nu știa că acum gândea astfel doar pentru a ridica un obstacol insurmontabil între sine și frumoșii copii cu frumoasele lor guvernante care luau în acele clipe locul fascinației exercitate de viața însăși; el era, chiar și în acele stări de spirit de nemulțumire care-l împiedicau să se îndrepte spre casă, un incorigibil om de familie, și ar fi dat orice dacă ar fi putut transforma cercul infernal de acasă într-o horă de îngeri plutind în jurul unei divinități paterne, însuși directorul titular.

Ulrich avea la rândul său o înclinație pentru aceste parcuri și le străbătea ori de câte ori drumurile lui îi permiteau; astfel se întâmplă că pe la acea vreme el îl reîntâlni pe Fischel, care trecu pe loc în revistă tot ceea ce suferise până atunci acasă din cauza Acțiunii Paralele. Dădu glas insatisfacției că tânărul său prieten nu prețuia îndeajuns invitațiile prietenilor săi mai vârstnici, și își permitea să se implice cu atât mai sincer în asemenea reproșuri, cu cât până și relațiile de prietenie superficiale devin cu timpul la fel de vechi ca cele mai apropiate.

Mai tânărul prieten de odinioară susținu că îi producea mare plăcere să-l revadă pe Fischel și aminti de acele ocupații sâcâitoare care-l împiedicaseră până atunci să-i viziteze.

Fischel se plânse de vremurile nefavorabile și de dificultățile din afaceri. Pretutindeni se făcea percepută o decădere a moralității. Totul devenea atât de materialist și superficial.

— Mă gândeam tocmai că aș fi putut să vă invidiez! răspunse Ulrich. Profesia de om de afaceri trebuie să fie un adevărat sanatoriu pentru suflet! Cel puțin este singura ocupație cu o bază teoretic pură!

— Așa și este, întări Fischel. Omul de afaceri servește cauza progresului uman și se mulțumește cu un profit în limite rezonabile. Cu toate acestea, se află într-o situație la fel de precară ca oricare altul! adăugă el melancolic.

Ulrich se declară dispus să-l însoțească până acasă.

Când ajunseră, găsiră la fața locului o atmosferă care era dinainte încordată dincolo de orice măsură.

Se reuniseră acolo toți prietenii Gerdei și tocmai se desfășura o mare confruntare verbală. Tinerii aceștia erau elevi în cursul secundar sau studenți în primele semestre ale studiilor universitare, unii din ei aveau chiar slujbe de comercianți practicanți. Cum se strânsese laolaltă cercul acesta al lor nu mai știau nici ei. Din om în om. Unii se cunoscuseră în uniunile studențești naționaliste, alții în mișcările de tineret socialiste sau catolice, alții de asemenea în asociațiile de drumeții studențești.

Nu ar fi eronat dacă s-ar presupune că singurul element care le era comun tuturor era Leo Fischel. O mișcare spirituală are nevoie, dacă vrea să fie durabilă, de un corp, iar acesta era apartamentul familiei Fischel, laolaltă cu gustările oferite acolo și un anumit control al relațiilor reciproce exercitat

de doamna Klementine. De apartament aparținea și Gerda, Gerdei îi aparținea Hans Sepp, iar Hans Sepp, studentul cu ten impur și cu un suflet pe atât mai curat, deși, ce e drept, nu era conducătorul lor, pentru că acești tineri nu recunoșteau nici un conducător, era cel mai înflăcărat dintre ei toți. Ocazional se mai întâlneau și în alte părți, fiind primiți cu ospitalitate și alte doamne în afara Gerdei; însă nucleul acestei mișcări se constituise acolo.

Cu toate acestea, era o enigmă de unde provenea însuflețirea, la fel ca aceea privind ivirea unei noi maladii sau continuarea unui lung șir de succese la un joc de noroc. Când soarele vechiului idealism european începuse să apună și spiritul alb să se întunece, multe făclii ajunseseră să treacă din mână în mână – torțe ale ideilor; Dumnezeu știe de unde fuseseră furate sau cum fuseseră inventate – și constituiau acum, ici și colo, acea mare de foc, cu flăcări dansând, mai vii sau mai palide, ajungând să însemne o măruntă comunitate spirituală. Tot astfel, în ultimii ani, înainte ca războiul mondial să fi impus concluzia cuvenită, printre tineri se vorbea mult despre dragoste și sentimentul comuniunii, și mai ales tinerii antisemiți care frecventau familia Fischel se aflau sub semnul unei asemenea iubiri și comuniunii atotcuprinzătoare. O adevărată comunitate și comuniune reprezintă efectul unei legi lăuntrice, iar cea dintâi, cea mai adâncă, mai simplă și mai desăvârșită lege este cea a iubirii. Așa cum s-a remarcat, nu iubirea în înțelesul inferior, senzual; căci posesiunea trupească era o invenție a lui Mamon și nu acționa decât despărțind și golind înțelesul vieții. Firește, nu e cu putință ca fiecare ființă omenească să fie iubită. Dar caracterul oricărei ființe omenești poate fi respectat în măsura în care e vorba de un om care se străduiește să-și mențină o responsabilitate strictă, personală. Tot astfel, în numele iubirii, se străduiau laolaltă în legătură cu toate problemele pe care le abordau.

În ziua aceea însă se constituise un front comun împotriva doamnei Klementine, căreia îi făcea plăcere să se simtă încă o dată tânără și care recunoștea în inima ei că dragostea conjugală avea într-adevăr multe în comun cu servitudinea financiară impusă de capitalism, dar care, pe de altă parte, nu voia să admită cu nici un chip ca Acțiunea Paralelă să fie blamată pe motivul că arienii ar fi fost capabili să creeze simboluri viabile numai atunci când se aflau exclusiv între ei, într-o lume a lor. Doamna Klementine se stăpânea doar cu greutate în clipa aceea, iar Gerdei îi apărură pete rotunde și roșii pe pomeți, de mânie, constatând că mama ei nu putea fi convinsă să părăsească încăperea. Când Leo Fischel pătrunse în apartament împreună cu Ulrich, ea îi făcu lui Hans Sepp niște semne tainice, rugătoare, cerându-i să înceteze, iar Hans spuse împăciuitor:

— Oamenii epocii noastre nici nu sunt în stare să creeze ceva măreț! prin care credea că a dat întregii probleme o formulare impersonală, cu care toată lumea să fie de acord.

În clipa aceea însă Ulrich interveni în mod nefericit în discuție și-l întrebă pe Hans, cu oarecare maliție îndreptată împotriva lui Fischel, dacă el nu credea deloc în progres?

— Progres?! răspunse Hans Sepp privindu-l de sus. Încercați măcar să faceți o comparație cu oamenii de acum o sută de ani înainte de a ajunge la progres: Beethoven! Goethe! Napoleon! Hebbel!

— Hm, răspunse Ulrich, acesta din urmă abia se năștea acum o sută de ani.

— Acești tineri domni disprețuiesc exactitatea cifrelor! explică satisfăcut directorul Fischel.

Ulrich nu insistă; știa că Hans Sepp nutrea față de el un dispreț provenind din gelozie, însă el însuși avea uneori oarecare simpatie față de acești prieteni stranii ai Gerdei. Se așeză deci printre ei și continuă să vorbească:

— Nu se poate contesta că facem în domeniile individuale ale abilităților omenești atât de multe progrese încât avem chiar senzația că nu mai putem ține pasul cu ele; n-ar fi oare cu putință ca tocmai de aici să se nască sentimentul că nu realizăm nici un progres? În esență, progresul este produsul ce rezultă din unirea laolaltă a tuturor eforturilor, și, la drept vorbind, se poate spune dinainte că adevăratul progres va fi întotdeauna exact lucrul acela pe care nu l-a vrut nimeni.

Claia de păr întunecat a lui Hans Sepp se întoarse asemenea unui corn tremurător înspre Ulrich.

— Tocmai, dumneavoastră singur spuneți. Ceea ce n-a vrut nimeni! O pălăvrăgeală care bate pasul pe loc; sute de drumuri și nici un drum! Deci idei, dar deloc suflet! Nici un pic de caracter! Propoziția care sare afară din pagină, cuvântul care sare din frază, întregul nu mai e întreg – astfel spune și Nietzsche; ca să nu mai spunem că egolatria lui Nietzsche este tot o antivaloare existențială! Numiți o singură valoare ultimă, decisivă, după care, de exemplu, dumneavoastră vă orientați în viață!

— Așa, ca la comandă! protestă directorul Fischel; însă Ulrich îl întrebă pe Hans:

— Dar dumneata chiar nu ești în stare să trăiești fără o asemenea valoare ultimă, decisivă?

— Nu, spuse Hans. Dar recunosc că din cauza aceasta va trebui să fiu nefericit.

— La naiba! râse Ulrich. Tot ceea ce putem face noi depinde de faptul de a nu fi perfecționiști și de a nu aspira la cea mai înaltă cunoaștere; Evul Mediu a fost astfel și a rămas în ignoranță.

— Rămâne deschisă această problemă, răspunse Hans Sepp. Eu susțin că *noi* suntem neștiutori!

— Dar trebuie să recunoști că neștiința noastră este în mod evident cât se poate de perceptibilă și variată.

Din fundul încăperii, mormăi o voce tărăgănată:

— Perceptibilă și variată! Știință! Progres relativ! Sunt concepte ale unui mod mecanicist de gândire asupra unei epoci pervertite de capitalism! Mai mult nici nu e nevoie să mai spun…

Leo Fischel mormăi ceva; atât cât se putea înțelege, el găsea că Ulrich era mult prea indulgent cu acei tineri lipsiți de orice respect; se cantonă în spatele unui ziar pe care îl scoase din buzunar.

Însă lui Ulrich toate acestea îi făceau acum plăcere. Adică, o casă modernă burgheză, un apartament de șase camere, cu baie pentru servitori, cu aspiratoare de praf și așa mai departe, în comparație cu vechile case cu camere înalte, ziduri groase și bolți decorate, reprezintă sau nu un progres? întrebă el.

— Nu! replică Hans Sepp.

— Este avionul un progres față de diligență?

— Da! se entuziasmă directorul Fischel.

— Mașina în comparație cu munca meșteșugărească?

— Munca meșteșugarilor! strigă Hans.

— Mașina! strigă Leo.

— Eu cred, spuse Ulrich, că orice progres este în același timp și un regres. Există progres totdeauna numai într-un anumit sens. Cum viața noastră nu are în întregul ei nici un sens, în întregul lucrurilor nici nu există progres. Leo Fischel lăsă să-i cadă ziarul:

— Dumneata crezi că e mai bine să străbați Atlanticul în șase zile sau să ai nevoie de șase săptămâni?

— Probabil că aș spune că este categoric un progres să le poți face pe amândouă. Dar tinerii noștri creștini contestă până și această opinie.

Cercul tinerilor rămase nemișcat, asemenea unui arc încordat. Ulrich le paralizase vorba, însă nu și spiritul agresiv. El continuă liniștit:

— Dar se poate spune și reversul. Dacă viața noastră înregistrează progrese în domenii individuale, ea are sens și în respectivele domenii individuale. Dacă însă a avut vreodată un sens, de exemplu, ca oamenii să le fie jertfiți zeilor sau ca vrăjitoarele să fie arse pe rug sau ca oamenii să-și pudreze părul, aceste practici se mențin ca posibilități semnificative ale vieții, chiar dacă obiceiurile mai igienice și umanitare reprezintă progrese. Greșeala e că progresul vrea totdeauna să înlăture vechile înțelesuri.

— Vrei poate să spui, întrebă Fischel, că trebuie să ne întoarcem la sacrificiile de vieți omenești, după ce am depășit din fericire epoca lor de întunecime, cu totul abominabilă?!

— Nu e chiar atât de sigur că e vorba de întunecime! răspunse Hans Sepp în locul lui Ulrich. Dacă devorezi un iepure nevinovat, e un gest de obscurantism; dacă însă un canibal, în cadrul unei ceremonii religioase, se delectează cu toată evlavia cu carnea unui străin de tribul lui, pur și simplu nu știm ce se petrece în sinea lui!

— Trebuie să fi existat într-adevăr o justificare în vremurile acelea pe care le-am depășit, i se alătură Ulrich, altminteri n-ar fi fost atât de mulți oameni de bine de acord cu acele practici. Poate că s-ar putea folosi toate acestea în avantajul nostru, fără a face prea mari sacrificii. Tocmai de aceea sacrificăm astăzi atât de multe ființe omenești, pentru că nu ne-am pus niciodată lămurit problema cum să depășim cum se cuvine ideile și noțiunile umanității de dinainte!? Sunt aici niște relații greu de exprimat și care rămân obscure.

— Dar pentru felul dumitale de a gândi, țelul urmărit rămâne cu toate acestea în continuare doar un total sau un bilanț! izbucni Hans Sepp acum întorcându-se împotriva lui Ulrich. Dumneata crezi în progresul burghez exact în același fel ca directorul Fischel, numai că te exprimi pe cât posibil de întortocheat și de pervertit, în așa fel încât să nu te mai poată înțelege nimeni!

Hans exprimase părerea prietenilor săi. Ulrich căută din priviri chipul Gerdei. Voia încă să-și reia cursul gândurilor cu tot calmul, fără să țină seamă de faptul că Fischel și tinerii erau deopotrivă de dispuși să se năpustească asupra lui, cât și unii asupra celorlalți.

— Dar și dumneata urmărești un țel, nu-i așa, Hans? spuse el din nou.

— E ceva care se străduiește. În mine. Prin mine, răspunse Hans Sepp scurt.

— Iar lucrul acesta, care se străduiește, va izbândi oare? Leo Fischel se lăsase împins la această întrebare de un impuls de sarcasm, astfel trecând, așa cum înțeleseră toți poate în afară de el însuși, de partea lui Ulrich.

— Nu știu! răspunse Hans sumbru.

— Ar trebui să-ți dai examenele; ar fi un progres!

Leo Fischel nu se putuse împiedica să nu facă această remarcă, atât era de iritat; nu doar de prietenul său, ci și de tinerii aceia necopți.

În clipa aceea camera păru să explodeze. Doamna Klementine îi aruncă soțului ei o privire imploratoare; Gerda căută să preîntâmpine replica lui Hans și Hans se lupta să-și găsească cuvintele care până la urmă se descărcară asupra lui Ulrich:

— Să fii sigur, îi strigă, la urma urmei dumneata nu nutrești nici un singur gând pe care să nu-l poată gândi directorul Fischel!

Cu aceasta, țâșni din încăpere și prietenii săi se înghesuiră, după o despărțire stăpânită de gesturi de mânie, după el. Directorul Fischel, asaltat cu priviri furioase de Klementine, pretinse a-și fi amintit de îndatoririle sale de gazdă și dispăru, murmurând, în anticameră pentru a le mai adresa încă un cuvânt de împăcare tinerilor. În încăpere rămaseră Gerda, Ulrich și doamna Klementine, care oftă a ușurare, căci atmosfera se limpezise acum. Apoi se ridică, iar Ulrich se regăsi, spre surprinderea lui, singur cu Gerda.

103
Ispita

Gerda era vizibil tulburată când rămaseră astfel singuri. El îi apucă mâna; ei începu să-i tremure brațul și și-l retrase.

— Dumneata nu știi, spuse ea, ce înseamnă pentru Hans: un țel! Îl ironizezi pe această temă; și, firește, e urât. Cred că ideile dumitale au ajuns și mai dezgustătoare decât înainte!

Căutase un cuvânt cât mai dur și acum se sperie auzindu-se pronunțându-l. Ulrich încercă să-i apuce iarăși mâna; ea își retrase brațul pe lângă trup.

— Nu vrem să ajungem să se petreacă așa ceva! izbucni ea; rostise aceste cuvinte cu un dispreț înfierbântat, însă se clătina pe picioare.

— Știu, o ironiză Ulrich, tot ceea ce se petrece între voi ar trebui să corespundă celor mai nobile aspirații. Este exact ceea ce mă împinge spre o comportare de felul celei pe care o caracterizezi dumneata atât de amical. N-ai să crezi cât de multă plăcere îmi făcea să stau de vorbă cu dumneata înainte!

— Dumneata n-ai fost niciodată altfel! răspunse Gerda repede.

— Eu am fost totdeauna inconsecvent, spuse Ulrich simplu și îi privi cercetător fața. Ți-ar face plăcere dacă ți-aș povesti câte ceva din cele ce se petrec la vara mea?

În ochii Gerdei se putea distinge ceva care se deosebea limpede de nesiguranța în care o împingea apropierea de acum a lui Ulrich; căci ea aștepta febril o asemenea comunicare, pentru a o putea transmite mai departe lui Hans, iar acum căuta să ascundă acea stare. Ulrich o simțea cu oarecare satisfacție și, asemenea unei sălbăticiuni care amușină o primejdie, schimbând instinctiv cărarea pe care înainta până atunci, devie discuția.

— Îți mai amintești de istorioara aceea cu luna pe care ți-am povestit-o? o întrebă el. Aș vrea să-ți spun mai întâi ceva asemănător.

— Ai să mă minți iarăși! îi răspunse Gerda.

— Pe cât posibil, nu! Îți amintești desigur din școală că ai auzit cum se petrec lucrurile pe lume atunci când oamenii vor să știe dacă ceva anume reprezintă sau nu o legitate? Sau oamenii au dinainte temeiuri să creadă că este vorba de o legitate, cum ar fi de exemplu în fizică sau în chimie, iar dacă observațiile nu ajung la valoarea căutată, atunci ei aplică un artificiu și o calculează pornind de la o asemenea supoziție. Sau nu au asemenea temeiuri, cum se întâmplă atât de frecvent în viață, și se află în fața unui fenomen, despre care nu se știe exact dacă este o legitate sau o întâmplare, iar atunci chestiunea devine tensionată din punct de vedere uman. Căci se extrage dintr-o mulțime de observații o mulțime de cifre; se operează diviziuni pentru a se vedea anume ce cifre se află între o valoare și cealaltă, între următoarea și cea care o succedă? și așa mai departe – și se alcătuiesc din acestea serii

distributive; se dovedește că frecvența evenimentelor prezintă o creștere sau descreștere sistematică; se obține o serie staționară sau o funcție distributivă, se calculează gradul de aberație, deviația medie, gradul de abatere de la o valoare arbitrară, valoarea mediană, valoarea normală, valoarea medie, dispersiunea și așa mai departe și se cercetează cu toate aceste noțiuni evenimentul dat.

Ulrich povestea pe un ton calm, explicativ, și ar fi fost greu să se deosebească dacă încerca să-și lămurească lui însuși în gând faptele sau dacă îl amuza pur și simplu să o hipnotizeze pe Gerda cu asemenea discursuri științifice. Gerda se îndepărtase de el; ședea acum, aplecată înainte, într-un fotoliu, i se ivise o cută de concentrare pe frunte între sprâncene și își ținea privirile coborâte în pământ. Când cineva îi vorbea atât de obiectiv, făcând apel la orgoliul ei de intelectuală, se simțea intimidată în proasta ei dispoziție, iar sentimentul de siguranță simplă pe care i-l crea o asemenea proastă dispoziție și nemulțumire dispărea. Absolvise un liceu real și frecventase câteva semestre de facultate; abordase o mulțime de domenii ale științei noi care nu mai puteau fi încadrate în concepțiile vechi ale spiritului clasic și umanist; pentru mulți tineri, o asemenea formare educațională trezește astăzi senzația că școala este cu totul inadecvată, că epoca nouă se deschide în fața lor asemenea unei lumi noi, al cărei teritoriu nu mai poate fi prelucrat cu vechile unelte și instrumente. Nu știa încotro se îndrepta demonstrația lui Ulrich; îl credea pentru că se îndrăgostise de el, și nu-l credea pentru că ea era cu vreo zece ani mai tânără decât el și aparținea unei alte generații, care avea impresia că este inocentă și neatinsă, și ambele aceste categorii de sentimente se contopeau unele într-altele într-un fel indistinct, pe măsură ce el își urma firul.

— Există observații, continuă el, care seamănă ca două picături de apă cu o lege a naturii, dar fără să aibă vreo bază pe care noi s-o putem considera ca atare. Regularitatea seriilor numerice este uneori la fel de mare ca aceea a legilor. Cunoști desigur analize de felul acesta din cursurile de sociologie. De exemplu, statistica divorțurilor în America. Sau relația dintre numărul de nașteri de băieți și fete, care este una din ratele cele mai constante. Pe urmă, știi că în fiecare an există un număr aproape constant de recruți care încearcă să se sustragă serviciului militar prin automutilare. Sau că în fiecare an același procent al populației europene comite un suicid. De asemenea, hoțiile, violurile și, după câte știu, falimentele înregistrează în fiecare an aceeași frecvență…

Rezistența Gerdei încercă să se facă simțită printr-o izbucnire.

— Vrei cumva să-mi explici ce înseamnă progresul? exclamă ea și se strădui să fie cât mai sarcastică în presupunerea ei.

— Dar bineînțeles, răspunse Ulrich fără să se lase întrerupt. Se numește, într-un fel cam neconcludent, legea numerelor mari. Înseamnă aproximativ

că unul se omoară din cutare motiv, un altul din alt motiv, însă la un număr foarte mare de cazuri caracterul accidental și personal al acestor motive dispare și se menține – da, ce se menține? Este ceea ce vreau să te întreb. Căci rămâne, după cum vezi, ceea ce fiecare din noi, ca profani, numim pur și simplu valoarea medie, un lucru, adică, despre care nimeni nu știe absolut deloc ce înseamnă. Să-ți mai explic și că s-a încercat fundamentarea logică și formală a legii numerelor mari, ca să spunem așa, ca reprezentând un fapt de la sine înțeles; s-a susținut pe de altă parte că o asemenea regularitate a fenomenelor, care nu ar fi legate cauzal unele de altele, nici nu poate fi explicată prin modalitățile obișnuite ale gândirii; s-a mai avansat, pe lângă multe alte analize asupra fenomenului, afirmația că nu e vorba numai de întâmplări izolate, ci și de o lege necunoscută a totalității. Nu vreau să-ți mai bat capul cu detalii, nici eu însumi nu le mai am acum în minte, dar fără îndoială, pentru mine personal, ar fi foarte important să știu dacă dincolo de toate se ascund niște legi neînțelese ale totalității, sau dacă pur și simplu prin ironia naturii se ivește situația particulară că nu se întâmplă nimic în mod deosebit, iar sensul ultim se dovedește a fi ceva de atins prin calcularea valorii medii a ceea ce este în esență lipsit de sens. Ar trebui ca, dacă am ști că lucrurile se prezintă într-un sens anume, recunoașterea aceasta să aibă o influență decisivă asupra felului în care înțelegem și simțim viața! Căci, oricum s-ar prezenta lucrurile, în orice caz pe legea numerelor mari se bazează întreaga posibilitate a unei vieți ordonate; dacă n-ar exista această lege a compensațiilor și echilibrărilor, atunci într-un an nu s-ar întâmpla nimic, în timp ce în anul următor n-ar mai fi nimic sigur, foametea ar alterna cu belșugul, copiii ar lipsi cu totul sau ar fi prea mulți, și omenirea ar oscila între posibilitățile ei cerești și infernale dintr-o parte într-alta, ca păsărelele când se apropie cineva de colivia lor.

— E adevărat tot ce-mi spui? întrebă Gerda ezitând.

— Ar trebui să știi singură.

— Firește, în ce privește amănuntele știu și eu câte ceva. Dar nu știu dacă e ceea ce ai vrut să spui adineauri, când se certau cu toții între ei. Ce spuneai atunci despre progres aducea doar a provocare deliberată la adresa tuturor.

— Așa crezi dumneata totdeauna. Dar ce știm noi despre natura progresului? Absolut nimic! Există multe posibilități ca progresul să fie într-un fel sau altul, iar eu am numit doar unul din ele.

— Cum ar *putea* să fie! Așa gândești dumneata totdeauna; niciodată n-ai să cauți să răspunzi la întrebarea: cum ar *trebui* să fie!

— Sunteți cu toții atât de nerăbdători și grăbiți. Întotdeauna trebuie să existe un țel, un ideal, un program, un absolut. La ce se ajunge până la urmă este totuși doar un compromis, o valoare comună! Nu vrei să recunoști că, tot continuând așa, este obositor și ridicol să faci și să vrei mereu doar ceea ce este împins la extrem, ca până la urmă să te trezești cu ceva mediocru?

În esență, era aceeași conversație ca aceea pe care o purtase cu Diotima; doar aspectul de suprafață era diferit, dar dincolo de acesta cele două convorbiri ar fi fost interșanjabile. Astfel, era în mod evident indiferent care femeie anume se găsea în fața lui; un corp care, plasat într-un câmp de forțe spirituale dat, invariabil punea în mișcare anumite procese. Ulrich o contempla acum pe Gerda, care nu-i dădea nici un răspuns la ultima sa întrebare. Îi sta înainte, o fată slăbuță, cu o cută mică de nemulțumire între ochi. I se vedea de asemenea o cută perpendiculară, adâncită, la începutul pieptului prin croiul *en cœur* al bluzei. Brațele și picioarele îi erau lungi și delicate. O primăvară indecisă, străbătută de o forță precoce vernală; aceasta era impresia pe care i-o producea, laolaltă cu întreaga vehemență a încăpățânării închise de obicei într-un trup tânăr. Un amestec ciudat de aversiune și de calmă detașare se înstăpâni asupra lui, căci avea deodată sentimentul că se afla mai aproape de a lua o hotărâre decât ar fi crezut el însuși, și că această tânără fată era menită să joace un rol. Fără să vrea, începu acum să-i povestească cu adevărat despre impresiile pe care le produsese asupra sa așa-numita tânără generație din cadrul Acțiunii Paralele și încheie cu cuvintele care o surprinseră pe Gerda.

— Tinerii de acolo au niște concepții radicale și nici acolo nu mă simpatizează. Dar eu le răspund cu aceeași monedă, căci în felul meu și eu sunt radical și aș fi dispus să suport orice alt fel de dezordine decât cea spirituală, intelectuală. Aș vrea să văd ideile nu numai dezvoltându-se, ci într-o corelare. Mie îmi place nu numai oscilația, ci și densitatea de idei. Acesta este, scumpă prietenă de care nu m-aș putea lipsi, ceea ce condamni dumneata spunându-mi că povestesc doar despre ce ar putea fi, în loc de acel lucru care ar trebui să fie. Eu nu le confund pe acestea două. Probabil că aceasta este însușirea cea mai inactuală pe care ar putea-o avea cineva, căci nimic nu este astăzi mai îndepărtat decât sunt rigoarea și viața emoțională una de alta, iar exactitatea noastră în chestiunile de ordin tehnic ne-a dus din păcate într-o situație încât ni se pare că ceea ce o întregește cel mai bine ar fi inexactitatea în chestiunile de viață. De ce nu vrei să mă înțelegi? Probabil ești cu totul incapabilă de așa ceva, și e pervers din partea mea să-mi dau osteneala să-ți încâlcesc și mai mult mintea, atât de potrivită cu vremurile contemporane. Însă, într-adevăr, Gerda, uneori mă întreb dacă nu cumva mă înșel. Poate că tocmai cei pe care eu nu pot să-i sufăr fac ceea ce am vrut eu odată. Poate că fac prost ceea ce fac, fără cap, unul aleargă într-o direcție, altul într-alta, fiecare cu câte o idee în plisc, idee pe care el o crede a fi singura pe lume; fiecare își închipuie despre el că este grozav de deștept, și cu toții laolaltă cred că epoca noastră e condamnată la sterilitate. Dar poate că e tocmai pe dos, și fiecare din ei e un prost, dar toți laolaltă sunt rodnici? Se pare că fiecare adevăr vine pe lume divizat în două neadevăruri contrapuse, și se poate să

fie un mod de a realiza un succes suprapersonal! Echilibrul, media, suma încercărilor nu se mai ivesc atunci în fiecare individ, care ajunge insuportabil de unilateral, ci întregul este asemenea unei comunități experimentale. Pe scurt, fii indulgentă față de un vechi amic pe care singurătatea îl împinge uneori spre excese!

— Ce droaie de lucruri mi-ai spus! răspunse, întunecată, Gerda. De ce nu scrii o carte despre toate vederile dumitale, ai putea să te ajuți pe dumneata și să ne ajuți și pe noi?

— De unde vocația ca eu să scriu o carte?! spuse Ulrich. La urma urmei, pe mine m-a născut o mamă, și nu o călimară!

Gerda se gândea acum dacă o carte scrisă de Ulrich ar fi putut cu adevărat să fie de ajutor cuiva. Ca toți tinerii pe care-i cunoștea, ea exagera influența unei cărți. Se făcuse acum tăcere deplină în apartament, de când tăceau ei doi; se părea că soții Fischel părăsiseră locuința după oaspeții lor iritați. Gerda simțea tensiunea pe care i-o provoca apropierea acestui trup de bărbat mai puternic, o simțea totdeauna, împotriva tuturor convingerilor ei, ori de câte ori rămâneau singuri; se răzvrăti împotriva acestei senzații și începu să tremure. Ulrich remarcă, se ridică în picioare, își așeză mâna pe umărul firav al Gerdei și-i spuse:

— Îți fac o propunere, Gerda. Să presupunem că în morală lucrurile se prezintă la fel ca în teoria cinetică a gazelor: totul se mișcă haotic, fiecare face ce vrea, dar de îndată ce calculăm ce anume este cel mai puțin probabil să se întâmple, este tocmai ceea ce se întâmplă! Există niște potriviri cu totul remarcabile! Să presupunem deci că o anumită cantitate de idei se mișcă așa, haotic, în momentul de față; ea produce o anumită valoare medie care pare cea mai probabilă; se deplasează foarte încet și în mod automat, iar acesta este așa numitul progres sau așa-numita stare istorică; aspectul cel mai important este cel că pentru așa ceva nu are absolut nici o importanță felul în care ne-am agita fiecare din noi personal, putem să gândim și să acționăm spre dreapta sau spre stânga, la modul sublim sau josnic, într-un fel nou sau vechi, imprevizibil sau cât mai cumpănit: pentru valoarea medie este indiferent, iar ea este ceea ce contează pentru Dumnezeu și lume, nu noi!

Spunând aceste cuvinte, încercă să o cuprindă în brațe, deși era vizibil că făcea un efort să se învingă pe sine.

Gerda se înfurie.

— La început totdeauna o iei la modul meditativ, exclamă ea, și pe urmă tot ce rezultă de aici e cucurigatul obișnuit al unui cocoș!

Fața i se înflăcărase și îi apăruseră pete rotunde pe obraji, buzele păreau acoperite de broboane de sudoare, dar ceva în această indignare a ei avea o anumită frumusețe.

— Tocmai lucrul la care ajungi dumneata, pornind de aici, este ceea ce *noi* nu vrem!

Ulrich nu mai putu rezista ispitei de a o întreba încet:

— Posesiunea omoară dorința?

— Nu vreau să vorbesc cu dumneata despre așa ceva! răspunse Gerda la fel de încet.

— E același lucru dacă e vorba despre posedarea unei ființe omenești sau a unui obiect, continuă Ulrich. Știu, Gerda, și vă înțeleg pe dumneata și pe Hans mai bine decât crezi. Ce vreți voi, dumneata și cu Hans? Spune-mi.

— Tocmai, vezi: nimic! strigă Gerda triumfătoare. Așa ceva nu se poate spune. Și *papá* tot zice mereu: „Fă în așa fel încât să-ți fie limpede ce vrei. Ai să vezi că e vorba de o prostie". Totul e o prostie, dacă ajungi să-ți fie clar! Când suntem raționali, nu trecem niciodată dincolo de locuri comune! Acum iar ai să obiectezi ceva cu raționalismul dumitale!

Ulrich clătină din cap.

— Ce e, la urma urmei, cu demonstrația împotriva contelui Leinsdorf? întrebă el cu blândețe, ca și cum ar fi avut vreo legătură cu cele de până acum.

— Aha, spionezi! strigă Gerda.

— Poți să presupui că spionez, dar spune-mi totuși, Gerda. N-ai decât să presupui ce vrei.

Gerda se fâstâci.

— Nu e nimic deosebit. Doar o demonstrație oarecare a tineretului german. Poate un marș prin fața casei lui, huiduieli. Acțiunea Paralelă este o adevărată rușine!

— De ce?

Gerda ridică din umeri.

— Așază-te, o rugă Ulrich. Exagerezi. Haide să stăm liniștiți de vorbă.

Gerda se supuse.

— Stai și ascultă, să vezi dacă eu îți înțeleg situația, continuă Ulrich. Dumneata spui așadar că posesiunea ucide. Te gândești în primul rând la bani și la părinții dumitale. Sunt de acord cu faptul că ei nu mai reprezintă nimic altceva decât două suflete moarte…

Gerda se arătă ofensată.

— Atunci, în loc de bani să vorbim despre orice alt fel de posesiune. Omul care se posedă pe sine însuși; omul care-și posedă propriile convingeri; omul care se lasă posedat de vreun altul sau de propriile sale pasiuni, sau doar de obișnuințele lui sau de succesele lui; omul care vrea să cucerească ceva; omul care vrea pur și simplu ceva în general; respingi toate acestea? Voi vreți să fiți rătăcitori, niște nomazi, așa cum spunea Hans cândva, dacă nu mă înșel. Să rătăciți spre o altă stare a lucrurilor și o altă existență? E adevărat?

— Tot ce spui dumneata este înfiorător de adevărat; inteligența poate să imite sufletul!

— Iar inteligența nu face și ea parte din grupul acesta al posesiunilor? Ea măsoară, cântărește, clasifică, strânge laolaltă ca un bancher bătrân. Dar nu ți-am enumerat astăzi o grămadă de lucruri de care depinde remarcabil de mult sufletul nostru?

— Un suflet plin de răceală!

— Ai deplină dreptate, Gerda. Nu vreau decât să-ți spun de ce eu sunt de partea sufletelor pline de răceală sau chiar de partea bancherilor.

— Pentru că ești un laș! Ulrich observă că, vorbind, ea își dezgolea dinții asemenea unui animal speriat.

— Dumnezeu mi-e martor, da, răspunse el. Dar, chiar dacă în nici o altă privință n-ai avea încredere în mine, recunoști că aș fi îndeajuns de bărbat să evadez cățărându-mă fie și pe un paratrăsnet, să trec pe cea mai îngustă muchie de zid, dacă n-aș fi convins că orice încercare de fugă nu m-ar aduce totuși îndărăt la *papá*.

Gerda evitase asemenea conversații cu Ulrich, de când una asemănătoare mai avusese loc între ei; sentimentele aduse de el în discuție le aparțineau numai ei și lui Hans, și se temea, mai mult chiar decât de ironia lui Ulrich, de aprobarea lui, care ar fi transformat-o într-o pradă neajutorată, înainte de a-și fi dat seama dacă el vorbea serios sau blasfemia. Încă din clipa în care ea rămăsese, puțin înainte, surprinsă de cuvintele lui melancolice, ale căror urmări trebuia să le suporte acum, se putea vedea limpede cât de mult fusese descumpănită lăuntric. Dar Ulrich se afla într-o stare similară. Era departe de a simți o plăcere tulbure dându-și seama de puterea pe care o exercita asupra acestei fete; el nu o lua pe Gerda în serios, iar pentru că în sentimentul față de ea era implicată și o doză de repulsie spirituală, el îi spunea de obicei lucruri care o lezau. De câtăva vreme, cu cât juca față de ea rolul avocatului pledând în favoarea lumii, cu atât era mai ciudat de atras de gândul de a i se mărturisi și de a-i arăta ei, fără subterfugii și fără pretenții la frumusețe, lumea sa lăuntrică, sau de a contempla lumea ei intimă, dezgolită asemenea unui limax. O privi acum în față și spuse:

— Aș putea să-mi opresc ochii între obrajii dumitale, așa cum se odihnesc norii pe cer. Nu știu dacă norilor le face plăcere să se odihnească pe cer, dar până la urmă știu la fel de multe ca toți acești Hans de pe lume despre clipele când Dumnezeu ne apucă ca pe o mănușă și ne întoarce pe dos, foarte încet, pe după degetele sale! Voi luați viața ușor; voi percepeți aspectul negativ al lumii în care trăim, și susțineți zgomotos că lumea pozitivă aparține părinților și străbunilor voștri și că lumea negativelor umbrite aparține noului tineret. Nu vreau, de fapt, să fiu spionul părinților dumitale, draga mea Gerda, dar aș vrea să te fac să te gândești la faptul că în opțiunea între un bancher și un înger joacă în mod necesar un rol natura mai realistă a vocației de bancher.

— Vrei un ceai? spuse Gerda abrupt. Îmi permiți să te fac să te simți în largul dumitale, aici, acasă la noi? Se cuvine s-o ai în fața dumitale pe fiica ireproșabilă a părinților mei.

Acuma își revenise cu totul.

— Să presupunem că te măriți cu Hans.

— Dar nu vreau deloc să mă mărit cu el!

— Trebuie că ai o intenție, sau alta; nu poți să trăiești la nesfârșit doar din spirit de contradicție față de părinții dumitale.

— Am să plec cândva din casă, am să fiu independentă, iar el și cu mine vom rămâne prieteni.

— Te rog, Gerda, să presupunem că te vei căsători cu Hans sau ceva asemănător; lucrurile nu vor mai putea fi evitate, dacă evoluează în continuare așa. Acum închipuie-ți te rog cum ai să stai dimineața să te speli pe dinți și cum Hans are să primească formularele pentru declarația de impozit pe venit.

— Trebuie să știu eu de toate astea?

— *Papá* al dumitale ar spune că da, dacă ar avea cea mai mică idee despre stările de spirit de retragere din viață; din păcate, oamenii obișnuiți se pricep să îngrămădească trăirile neobișnuite atât de adânc în cala corăbiei vieții lor, încât nici nu le mai percep vreodată. Dar, să luăm o întrebare simplă: ai să-i pretinzi lui Hans să-ți fie fidel? Fidelitatea conjugală ține de complexul posesiunii! Ar trebui să accepți ca Hans să-și dăruiască sufletul altei femei. Dimpotrivă, potrivit principiilor asumate, ar trebui să consideri așa ceva ca o îmbogățire a propriei dumitale stări de spirit!

— Să nu crezi, îi răspunse Gerda, că noi nu vorbim între noi despre asemenea chestiuni! Nu poți deveni un alt om deodată; dar e ceva foarte burghez să le consideri ca fiind un contraargument!

— De fapt, tatăl dumitale îți cere cu totul altceva decât crezi dumneata. El nici nu susține măcar că el însuși ar fi mai deștept decât dumneata și decât Hans; el spune, pur și simplu, că nu înțelege ce faceți voi. Dar știe că puterea este un lucru foarte rațional; el crede în sensul acesta că puterea are mai multă rațiune decât dumneata și decât el și decât Hans la un loc. Ce ar fi dacă el i-ar oferi lui Hans bani, să-și poată termina în sfârșit studiile fără nici o grijă? Dacă i-ar promite, după o perioadă de probă, dacă nu consimțământul la căsătorie, cel puțin că nu s-ar opune din principiu? Cu o singură condiție: până la încheierea perioadei de probă să se suspende relațiile dintre voi, relații de orice fel, adică și acelea pe care le aveți acum?!

— În acest scop ai venit aici?!

— Am vrut numai să te ajut să-l înțelegi pe tatăl dumitale. El este ca o zeitate întunecată, de o superioritate și o putere cu totul nefirești. El crede că banii ar putea să-l transforme pe Hans, aducându-l la înțelegerea rațională

a realității. După părerea lui, un Hans cu un venit lunar bine definit nu ar mai putea să se manifeste dincolo de limitele prostiei. Însă poate că *papá* al dumitale este un visător. Eu îl admir, așa cum admir compromisurile, valorile medii, faptele seci, cifrele moarte. Nu cred în Diavol, dar dacă aș crede, mi l-aș imagina ca pe antrenorul care împinge cerul spre doborârea unor recorduri. I-am promis să insist atât de mult pe lângă dumneata, până când nu ți-ar mai rămâne nimic din toate infatuările acestea, nimic altceva decât realitatea.

Ulrich nu avea câtuși de puțin conștiința împăcată în timp ce vorbea. Gerda rămăsese în fața lui, înflăcărată toată, și în ochii ei se amestecau lacrimile cu o expresia de mânie. Dintr-odată se deschisese o cale liberă în fața ei și a lui Hans. Dar Ulrich oare o trădase, sau voia să îi ajute? Nu știa, și ambele alternative erau de natură să o facă atât nefericită, cât și fericită. În confuzia ei, îl bănuia de toate relele și în același timp simțea cu pasiune că între ei se crease o înrudire sacră, doar că el nu voia s-o recunoască.

El continuă:

— Firește, tatăl dumitale dorește în taină ca între timp eu să-ți fac curte și să te determin să-ți schimbi ideile.

— Exclus! spuse cu efort Gerda.

— E într-adevăr exclus între noi, repetă Ulrich blând. Dar nici nu mai poate continua așa ca până acum. Lucrurile au evoluat și așa prea departe. Încerca să surâdă; se detesta pe sine însuși. Nu-și dorise nicidecum o astfel de situație. Simțea nehotărârea acestui suflet și se disprețuia pe sine pentru cruzimea de care dădea dovadă.

În acel moment, Gerda îl privea cu ochii înspăimântați. Era dintr-odată frumoasă, ca un foc de care te-ai apropiat prea mult; aproape fără nici o formă, doar o căldură care-ți paraliza voința.

— Ar trebui să vii să-mi faci o vizită! îi propuse el. Aici nu putem sta de vorbă așa cum am vrea. Vidul brutalității masculine îi răzbătea acum din priviri.

— Nu, se apără Gerda.

Însă ea își abătu privirile și Ulrich văzu cu tristețe – ca și cum astfel, abătându-și ochii într-o parte, ea ar fi devenit din nou vizibilă în fața lui – silueta unei fete tinere, respirând greu, și care nu era nici frumoasă, nici urâtă. Oftă adânc, cu sinceritate.

104
Rachel și Soliman dezgroapă securea războiului

Printre misiunile superioare care reveneau casei Tuzzi și mulțimea de gânduri și idei care se concentra acolo, se strecura o creatură mobilă, însuflețită, exotică. Micuța cameristă, Rachel, era asemenea unei cameriste mozartiene compuse pentru o doamnă din lumea bună. Ea deschidea, de exemplu, ușa de la intrare și se oprea cu brațele pe jumătate desfăcute, gata să ia în primire paltoanele. Ulrich ar fi vrut să știe în asemenea momente dacă ea luase măcar cunoștință de faptul că el aparținea familiei soților Tuzzi și căuta să citească răspunsul în ochii ei, însă ochii Rachelei fie îi evitau privirea, fie i-o înfruntau ca două bucăți de catifea mată, oarbă. El părea să-și amintească de faptul că privirea ei, atunci când se întâlniseră întâia oară, fusese altfel și observa în anumite ocazii o altă pereche cum se îndrepta din câte un colț ascuns al anticamerei asemenea unor melci mari, albi, spre Rachel; aceștia erau ochii lui Soliman, însă întrebarea dacă băiatul ar fi reprezentat poate cauza rezervei manifestate de Rachel rămânea fără răspuns, deoarece Rachel ocolea aceste priviri și se retrăgea tăcută îndată ce vizitatorul era anunțat.

Adevărul era mai romantic decât ar fi putut presupune curiozitatea. De când bănuielile încăpățânate ale lui Soliman reușiseră să implice apariția strălucitoare a lui Arnheim în tot felul de mașinații sumbre, și de când admirația puerilă a Rachelei față de Diotima avusese de suferit în urma schimbărilor din ultima vreme, năzuința ei înflăcărată de a se remarca prin bună purtare și devotament de slujnică se concentrase asupra lui Ulrich. Lămurită de Soliman că trebuia să țină sub observație toate cele ce se petreceau în acea casă, trăgea cu tot zelul cu urechea pe la uși și când își făcea serviciul, auzind unele conversații între șeful de departament Tuzzi și soția lui, nu-i rămăsese străină poziția ocupată de Ulrich între Diotima și Arnheim, tratată atât cu încredere cât și cu ostilitate, iar aceasta corespundea în întregime propriilor ei sentimente oscilând între revoltă și remușcări față de stăpâna ei care nu bănuia nimic. Își amintea prea bine că remarcase încă de mult că Ulrich dorea ceva de la ea. Nici nu-i trecea prin cap că ar fi putut să-i placă lui. E adevărat că nutrea tot felul de speranțe – de când fusese alungată de acasă și pentru că voia să le arate celor din Galiția cât de departe putea să ajungă prin propriile mijloace – că avea să întâlnească marele noroc al vieții, că avea să primească o moștenire neașteptată, că avea să descopere că era copilul părăsit al unor părinți distinși, că avea să dea peste prilejul de a salva viața unui principe, dar la simpla posibilitate că ar fi putut să-i placă unuia din domnii care frecventau casa stăpânei ei, că ar fi putut deveni iubita lui și că s-ar fi putut mărita cu el – la așa ceva nu se gândise niciodată. Astfel că

era pur și simplu dispusă să-i facă lui Ulrich cine știe ce mare serviciu. Ea și Soliman fuseseră cei care-i trimiseseră generalului o invitație după ce ajunsese la cunoștința lor că era prieten cu Ulrich; desigur, se întâmplase și pentru că lucrurile trebuiau puse în mișcare, iar după întreaga preistorie a pregătirilor, un general părea a fi o personalitate cât se poate de nimerită pentru acțiune. Dar pentru că Rachel acționa într-un fel de alianță tainică, asemenea celei a duhurilor casei, se ajunsese în mod inevitabil ca între ea și Ulrich, ale cărui gesturi ea le pândea cu toată curiozitatea, să se creeze acea identificare copleșitoare, în care toate mișcările buzelor, ochilor și degetelor lui urmărite în secret de ea să devină niște actori de care se legase cu pasiunea celor care-și văd propria lor existență neînsemnată transpusă pe o scenă de teatru. Cu cât mai puternic simțea că aceste relații reciproce îi apăsau pieptul, nu mai puțin apăsător decât ar face-o o rochie strâmtă atunci când te apleci să privești prin gaura cheii, cu atât mai condamnabilă se simțea ea însăși pentru că nu rezista mai ferm avansurilor sumbre pe care i le făcea în același timp Soliman; acesta era motivul, necunoscut lui Ulrich, pentru care întâmpina curiozitatea lui cu pasiunea pioasă de a se arăta ca o slujnică model, foarte bine educată.

Ulrich se întreba în zadar de ce acea ființă creată de natură pentru jocurile tandre ale iubirii era atât de castă încât aproape că i s-ar fi putut atribui o frigiditate răzvrătită, întâlnită nu rareori la femeile delicate. Oricum însă, el ajunse la alte concluzii și fu poate chiar puțin dezamăgit când asistă într-o altă zi la o scenă surprinzătoare. Arnheim tocmai sosise, Soliman se așezase turcește în anticameră și Rachel se retrase la fel de repede ca de obicei, dar Ulrich se folosi de clipa de agitație provocată de intrarea lui Arnheim pentru a se întoarce în anticameră să-și ia o batistă din buzunarul de la palton. Lumina fusese stinsă la loc, însă Soliman continua să fie acolo și nu-și dădu seama că Ulrich, invizibil în întunericul din cameră, deschisese și închisese la loc ușa doar pentru a lăsa să se creadă că ar fi părăsit iarăși încăperea. Soliman se ridică precaut și scoase cu grijă de sub veston o floare mare. Era un crin superb, alb, Soliman îl contemplă o clipă și apoi se puse în mișcare în vârful picioarelor, trecând prin fața bucătăriei. Ulrich, care știa unde se afla camera Rachelei, îl urmări fără zgomot și văzu ce se întâmplă mai departe. Soliman se opri în fața ușii, își apăsă floarea pe buze și o agăță apoi de clanță, îndoindu-i în grabă de două ori tulpina pe după vârful clanței și fixându-i capătul în gaura cheii.

Fusese o încercare să scoată acest crin din buchet în drumul lui încoace, și anume neobservat, ca să-l ascundă pentru Rachel, iar Rachel prețuia asemenea atenții. Să fi fost surprinsă asupra unui fapt nepermis și concediată ar fi însemnat pentru ea o decizie soră cu moartea și cu Judecata de Apoi; astfel că era o problemă agasantă pentru ea să trebuiască, pe unde se tot

învârtea, să fie gata să se păzească de Soliman, și nu-i făcea deloc plăcere când el, din ascunzătoarea lui, o ciupea deodată de picior fără ca ea să poată să țipe sau să se plângă; dar nici n-o lăsa indiferentă faptul că o altă ființă îi dădea, întâmpinând primejdii și riscuri, dovezi de atenție, spionându-i cu devotament fiecare mișcare și punându-i propriul caracter la încercare. Maimuțoiul cel mic grăbea lucrurile într-un fel care ei i se părea lipsit de sens și primejdios; acestea erau simțămintele Rachelei și uneori, cu totul împotriva principiilor ei și în dezacord cu așteptările și închipuirile ei confuze, trăind dorința vicioasă ca, indiferent de lucrurile importante și îndepărtate care ar fi așteptat-o, să se bucure o dată din plin de acele buze groase – pretutindeni așteptând-o pe ea, gata să i se pună în ascultare ei, unei slujnice – ale acestui fiu de rege maur.

Într-o zi, Soliman o întrebă de-a dreptul dacă era curajoasă. Arnheim petrecea, împreună cu Diotima și cu câțiva dintre prietenii lor, două zile undeva în munți și nu-l luaseră și pe el. Bucătăreasa avea o zi liberă, astfel că șeful de departament Tuzzi lua masa la restaurant. Rachel îi povestise lui Soliman despre mucurile și fumul de țigară pe care le găsise în camera ei; întrebarea pe care și-o pusese Diotima în gând despre ce anume ar fi putut gândi în această privință camerista își găsi răspunsul în presupunerea pe care aceasta și Soliman o formulară împreună, cum că se petrecuse ceva în cadrul discuțiilor din consiliu ce implica un supliment de preocupare și din partea lor. După ce o întrebă dacă e curajoasă, Soliman o anunță că avea de gând să-i fure stăpânului său documentele care aveau să dovedească nașterea sa nobilă. Rachel nu credea în existența unor asemenea dovezi, dar toate complicațiile fascinante din jurul ei îi deșteptaseră nevoia irezistibilă de a vedea că se întâmpla ceva. Ajunseră la o înțelegere ca ea să-și păstreze scufia albă și șorțul de slujnică, iar Soliman să vină după ea și să o însoțească la hotel ca și cum ar fi trebuit să o supravegheze, în condițiile în care ea ar fi fost trimisă de stăpânii ei cu o misiune oarecare la Arnheim. Când ieșiră deci în stradă, din dantelele de pe corsajul șorțului ei urcă la început un val de căldură, astfel că i se puse parcă o ceață pe ochi și nu mai vedea nimic, însă Soliman opri cu îndrăzneală o trăsură; în ultima vreme el avea bani mulți, căci Arnheim era deseori foarte distrat. Acum Rachel își simți crescându-i curajul și urcă fără să-i pese de lumea din jur în trăsură, ca și când ar fi fost ceva firesc în îndatoririle și în situația ei să iasă la plimbare cu trăsura alături de negrișor. Străzile alunecau în lumina dimineții pe lângă ei, strălucitoare, pline de oameni eleganți și lipsiți de vreo preocupare, care se simțeau pe acele străzi a fi în elementul lor, dar pe Rachel o cuprinsese iarăși tulburarea ca și când s-ar fi pregătit să ia parte la un jaf. Încerca să se sprijine pe bancheta trăsurii la fel de elegant cum o urmărise pe Diotima că proceda; dar acolo unde trupul îi atingea bancheta capitonată, se simțea străbătută

de legănarea în sus și în jos a trăsurii în mișcare. Trăsura era închisă și Soliman se folosi de poziția ei abandonată pentru a-și apăsa ștampilele late ale gurii sale pe buzele ei; ar fi putut fi văzut prin fereastra portierei, însă trăsura gonea mai departe și o senzație ca de lichid aromat dând încet în fiert se revărsa dintre pernele legănate ale banchetei în spinarea Rachelei.

Maurul nu-și refuză plăcerea de a opri trăsura chiar în fața hotelului. Comisionarii hotelului, în uniformele lor cu mâneci de mătase neagră și șorțuri verzi, începură să rânjească atunci când Rachel coborî din trăsură, portarul se uita prin ușa de sticlă la ei în timp ce Soliman plătea birjarul și Rachel avea impresia că-i fuge asfaltul de sub picioare. Apoi își imagină că Soliman trebuie să fi avut totuși o mare influență în acel hotel, căci nu-i opri nimeni când trecură prin holul uriaș, străjuit de coloane. În hol erau așezați mai mulți domni care, înfundați în fotoliile lor, o urmăriră cu privirea pe Rachel; acum i se făcu din nou rușine, dar după aceea urcă scările și începu să le observe pe numeroasele cameriste, îmbrăcate tot în negru ca ea, cu scufii albe, doar ceva mai puțin elegant, și atunci ea se simți asemenea unui explorator care pune piciorul pe o insulă necunoscută, poate primejdioasă, și rătăcind întâlnește în cele din urmă ființe omenești.

După aceea Rachel văzu prima dată în viața ei apartamentele unui hotel de lux. În primul rând, Soliman încuie toate ușile; apoi se simți obligat de situație să o mai sărute o dată pe prietena sa. Sărutările schimbate în vremea din urmă între Rachel și Soliman aveau ceva din licărirea caldă a sărutului de copii; erau mai curând confirmări și încurajări decât slăbiciuni primejdioase, chiar și acum, când erau pentru prima dată singuri într-o cameră încuiată, lui Soliman nu i se păru nimic mai urgent de făcut decât să se ascundă și mai romantic. El trase jaluzelele și astupă până și găurile de chei care dădeau spre coridor. Rachel era prea surescitată de aceste pregătiri ca să se mai gândească la altceva decât la îndrăzneala ei și la rușinea că ar fi putut fi surprinsă printr-o sosire neașteptată.

Apoi fu condusă de Soliman la dulapurile și cuferele lui Arnheim, toate erau descuiate, în afară de unul singur. Era deci limpede că doar acolo putea fi ascunsă taina. Maurul scoase cheile geamantanelor și cuferelor descuiate și le încercă. Nu se potrivea nici una. În vremea aceea, Soliman sporovăi fără încetare; i se revărsa de pe buze tot ceea ce știa despre cămile, prinți, curieri secreți și insinuările sale la adresa lui Arnheim. Ceru de la Rachel un ac de păr și încercă să-l folosească în chip de șperaclu. Când și acest se dovedi a fi zadarnic, el smulse toate cheile de la ușile dulapurilor și sertarelor, le întinse în fața lui, se aplecă asupra lor îngândurat și lăsă să urmeze o pauză, ca să ia o nouă decizie.

— Vezi cum se ascunde de mine? îi spuse el Rachelei, frecându-și preocupat fruntea. Dar, hai să-ți arăt toate celelalte lucruri.

Răspândi în fața Rachelei întreaga bogăție orbitoare din cuferele și dulapurile lui Arnheim; se lăsase și ea pe vine și privea curioasă, cu mâinile strânse între genunchi, toate aceste comori. Garderoba intimă a unui bărbat răsfățat cu cele mai alese gusturi era un lucru pe care ea nu-l mai văzuse niciodată până atunci. Stăpânul ei nu era desigur un om care să se fi îmbrăcat prost, dar nu dispunea de mijloacele necesare pentru cele mai rafinate invenții ale croitorilor și lenjereselor de lux, și nici ale celor care dictau moda de interior și pentru voiaj; nu simțise nevoia să li se conformeze. Distinsa ei stăpână nu avea nici de departe asemenea piese alese de îmbrăcăminte și de folosință, efeminate în delicatețea lor și complicat de intuit la ce ar fi putut fi utilizate, ca acest bărbat nemăsurat de bogat. Ceva din reverența plină de evlavie a Rachelei față de marele nabab se stârni din nou, și Soliman se însufleți deodată față de impresia copleșitoare pe care o stârnise prin posesiunile stăpânului său, și răvăși dintr-odată totul, puse toate mecanismele în funcțiune și începu să explice cu toată febrilitatea tainele de aici. Rachel începuse însă să obosească, când deodată o izbi o constatare ciudată. Își amintea acum tot mai lămurit că de câtăva vreme se iviseră fenomene de acest fel și în *dessous*-urile și în obiectele personale ale Diotimei, în gospodăria ei. Ele nu erau nici atât de numeroase și nici atât de scumpe ca cele de aici, dar dacă le comparai cu simplitatea monastică de dinainte, erau în mod decis mai înrudite cu aparențele clipei de față decât cu cele ale trecutului auster. În clipa aceea pe Rachel o năpădi presupunerea de care îi era rușine, că legătura dintre stăpâna ei și Arnheim era ceva mai puțin spirituală decât crezuse.

Roși până la rădăcina părului.

Gândurile ei nu rătăciseră în acea sferă de când intrase în slujba Diotimei. Splendoarea trupului stăpânei ei îi amețise cu totul ochii, fără ca ea să lege vreun gând despre felul în care acea frumusețe ar fi putut fi pusă în valoare, înghițind-o ca pe un hap laolaltă cu foița de hârtie în care fusese răsucită pulberea. Satisfacția faptului că i se îngăduise să trăiască în societatea unor oameni de condiție înaltă fusese atât de mare încât, în toată vremea aceea, pentru micuța Rachel, atât de ușor de sedus, nici un bărbat nu intrase măcar în discuție ca o ființă cu de sex opus, ci doar ca o altfel de entitate romantică și romanescă. În orgoliul și noblețea gândirii ei, ea devenise mai copilăroasă, transportând-o îndărăt în epoca de dinaintea pubertății, atunci când tinerii se înfierbântă fără egoism personal pentru măreția altora, și doar astfel s-ar fi putut explica faptul că toată vorbăria fără șir a lui Soliman, la care orice bucătăreasă ar fi izbucnit în râs disprețuitor, la ea trezeau indulgență și o slăbiciune asemănătoare cu cea a unei beții ușoare. Dar când acum Rachel se ghemuise astfel și vedea dezvăluindu-se în fața privirilor ei aluziile la o relație nepermisă, adulterină, între Arnheim și Diotima, se petrecu în fapt în ființa ei acea de demult începută transformare a simțămintelor,

deșteptarea dintr-o stare de spirit nefirească de exaltare la cea plină de neîncredere față de lumea carnală din jur.

Se smulse dintr-odată în afara stării romantice, oarecum iritată și mâniată, acum cu adevărat un trup cu inima înrăită care își hrănea convingerea că până și o slujnică avea drepturile sale; Soliman stătea mai departe chircit în fața bazarului pe care i-l scosese la iveală, strânse laolaltă tot ceea ce ea admirase mai mult și încerca să i le strecoare ca niște daruri în buzunarul șorțului, de altfel de dimensiuni nu tocmai mari. Acum sări în picioare și se strădui din nou să deschidă cu un briceag cufărul încuiat. Vorbea cam fără noimă că voia să retragă cu carnetul de cecuri al stăpânului său – căci în asemenea chestiuni financiare micul împelițat cu era deloc inocent – o mare sumă de bani, înainte ca Arnheim să se întoarcă în oraș, și să fugă împreună cu Rachel, doar că trebuia să intre în posesia documentelor care să-i fi dovedit starea.

Rachel, până atunci îngenuncheată, se ridică, își goli ferm buzunarele de toate darurile care-i fuseseră îndesate acolo și spuse:

— Ce tot vorbești acolo! Nu mai am vreme; cât e ceasul?

Vocea îi devenise mai gravă. Își netezi șorțul și-și potrivi scufia; Soliman simți dintr-odată că ea nu mai era dispusă să continue jocul și că devenise brusc mai vârstnică decât el. Dar înainte ca el să fi obiectat, Rachel îi dărui sărutul de rămas-bun. Buzele ei nu mai tremurau ca înainte, ci se apăsară pe fructul plin de sevă al chipului lui, în vreme ce împinse puțin pe spate capul lui Soliman, care era mai scund decât ea, și îl ținu astfel atât de mult încât el aproape se înăbuși. Soliman se zbătu o clipă, iar când se eliberă, se simți ca și când un băiat mai puternic decât el l-ar fi înfundat cu capul în apă și în prima clipă parcă n-ar fi dorit altceva decât să se răzbune pentru o asemenea violență. Însă Rachel se și strecurase pe ușă, iar privirea cu care el ar mai fi putut-o încă reține, la început mânioasă ca vârful unei săgeți aprinse, se stingea acum, devenind blândă și cenușie. Soliman se apucă să strângă de pe jos lucrurile stăpânului său ca să le așeze la loc, redevenind adolescentul care dorise să cucerească ceva imposibil de dobândit.

105
Îndrăgostiții plutind în sublim nu au motiv să râdă

După această excursie în munți, Arnheim plecă într-o călătorie în străinătate, mai lungă decât de obicei. Expresia „călătorie în străinătate“, pe care obișnuia să o folosească, este ciudată, întrucât ar fi fost mai corect să se spună „se duse acasă“. Din diferite motive, numeroase, Arnheim simțea că devenise imperios necesar să ajungă la o decizie. Era bântuit de vise neplăcute

cu ochii deschiși, așa cum el, ca om cu capul pe umeri nu mai trăise niciodată. Unul din ele mai ales era deosebit de persistent; se vedea stând împreună cu Diotima într-o clopotniță înaltă; o clipă peisajul li se întindea prelung și verde la picioare, apoi ei săreau de acolo de sus. Același efect i-l producea viziunea că el pătrundea, fără nici un gând cavaleresc, noaptea în dormitorul soților Tuzzi și îl împușca pe șeful de departament. Ar fi putut să-l suprime și printr-un duel, dar i se părea ceva mai puțin firesc; fantasmagoria respectivă ar fi fost încărcată de prea multe ritualuri realiste, și cu cât Arnheim se apropia mai mult de realitate, cu atât mai îngrijorător sporeau obstacolele. Până la urmă ar fi putut la fel de bine să se ducă la Tuzzi și să-i ceară direct și deschis mâna soției lui. Dar ce ar fi spus Tuzzi confruntat cu o asemenea cerere? Ar fi însemnat de fapt să se expună ridicolului. Presupunând că Tuzzi s-ar fi purtat civilizat și scandalul ar fi rămas restrâns la cele mai mici proporții – eventual că nici măcar nu s-ar fi iscat nici un scandal, căci la vremea aceea divorțurile începeau să fie tolerate până și în cercurile celei mai înalte societăți – tot ar mai fi rămas faptul că un celibatar trecut de prima tinerețe s-ar fi umplut de ridicol printr-o căsătorie târzie, cam în felul în care o pereche de soți ar mai fi avut un copil la nunta de argint. Iar chiar dacă Arnheim s-ar fi decis totuși să facă un asemenea pas, atunci responsabilitatea față de firma sa ar fi cerut ca el să se însoare cu o văduvă americană bine situată sau cu o aristocrată din preajma curții, nu cu soția divorțată a unui funcționar din cercurile burgheze. În ce-l privea, orice fel de acțiune, fie și ceva de ordin senzual, era pătrunsă de responsabilități. Într-o vreme în care se mai păstra atât de puțin simț al răspunderii față de orice acțiune sau idee, așa cum sunt vremurile contemporane, nu numai ambiția personală era cea care formula asemenea obiecții, ci tocmai o nevoie suprapersonală de a pune puterea care crescuse în mâinile familiei Arnheim (această structură care crescuse inițial din dorința de a se căpătui, depășită apoi, având acum propria sa rațiune, propria voință, care trebuia să crească, să se consolidase, care se putea îmbolnăvi și putea rugini dacă ar fi fost lăsată să se odihnească) în acord cu puterile și ierarhiile existenței, și reprezenta o problemă în legătură cu care el, după câte știa nu făcuse niciodată o taină față de Diotima. Un Arnheim își putea permite să se căsătorească până și cu o ciobăniță dacă ar fi vrut; dar el nu-și putea îngădui o asemenea libertate decât la modul strict personal; dincolo de o asemenea limită ar fi însemnat o trădare, o slăbiciune de ordin personal.

Era cu toate acestea un fapt că el îi propusese Diotimei să o ia în căsătorie. Avansase cererea în căsătorie și pentru că voia să evite să ajungă în situațiile create de un adulter și care nu sunt compatibile cu o atitudine ideală, morală față de viață. Diotima îi strânsese mâna recunoscătoare și răspunsese propunerii lui cu unul din surâsurile cele mai încântătoare de-a lungul istoriei artelor:

— Niciodată nu-l iubim cu fervoare pe cel pe care-l îmbrățișăm…!

După acel răspuns, la fel de seducător precum galbenul din inima crinului cast, lui Arnheim îi lipsise fermitatea de a reveni asupra propunerii sale. Însă în loc de așa ceva se iscaseră conversații de ordin mai general în care termeni ca divorț, căsătorie, adulter și alte asemenea manifestaseră o stăruință remarcabilă de a ieși la iveală. Arnheim și Diotima discutaseră în repetate rânduri cu seriozitate despre felul cum era tratat adulterul în literatura contemporană, iar Diotima găsea că problema fusese invariabil abordată fără a aprecia înțelesul adânc al disciplinei de sine, renunțării, ascezei eroice, și doar la modul pur senzual. Din nefericire, coincidea cu părerea pe care o avea în această privință Arnheim, astfel că lui nu-i mai rămase decât să completeze că în acele zile se pierduse în general simțul pentru tainele morale profunde ale personalității. Taina consta în faptul de a nu-ți putea permite orice. Perioadele istorice în care totul este permis i-a făcut pe oameni de fiecare dată nefericiți. Disciplina, abstinența, cavalerismul, muzica, moralitatea, poezia, formalismul, interdicțiile sociale, toate acestea nu au alt sens mai profund decât să confere vieții limitele corectitudinii și o formă distinctă. Nu există nimic de genul unei fericiri nelimitate. Nu există o mare fericire fără mari interdicții. Nici în afaceri nu pot fi urmărite avantajele obținute cu orice preț, riscul fiind de a nu ajunge nicăieri. Limita este secretul lumii fenomenale, secretul puterii, al fericirii, al credinței și al menirii de a te afirma în calitatea ta de om mărunt în cadrul unui univers magnific. Astfel explicase lucrurile Arnheim, iar Diotimei nu îi rămăsese altceva de făcut decât să-l aprobe. Fusese într-un fel o urmare regretabilă a unei asemenea recunoașteri faptul că respectivul concept al legitimității dobândise o semnificație pe care, în general, el nu o mai deține pentru ființele obișnuite. Cu toate acestea, sufletele mari simt nevoia legitimității. În ceasurile sublime, se simte în univers forța austerității perpendiculare. Negustorul, deși stăpânește lumea, respectă regalitatea, noblețea și clerul ca pe niște coloane de susținere ale iraționalului. Căci ceea ce este legitim este simplu, așa cum orice măreție este simplă, accesibilă oricărui intelect. Homer este simplu. Cristos este simplu. Spiritele mari sunt întotdeauna reductibile la principii simple, ba chiar ar trebui să avem curajul să admitem faptul că la locurile comune ale moralei și, ținând seama de toate argumentele pro și contra, pentru nimeni nu e mai greu decât pentru sufletele cu adevărat libere să acționeze împotriva tradiției.

Asemenea recunoașteri, adevărate precum sunt, nu sunt favorabile intenției de a te amesteca într-o căsnicie străină. Astfel că ei doi se aflau acum în situația celor pe care-i leagă o punte magnifică, în al cărei centru o groapă de câțiva metri doar îi împiedică să se întâlnească. Arnheim regreta profund că el nu poseda nici o scânteie din acea dorință care este una și aceeași în toate privințele și care-l poate împinge pe un om deopotrivă într-o afacere

nechibzuită ca și într-o dragoste nechibzuită. Astfel, începu să vorbească despre capacitatea de a dori ceva, dorința fiind, potrivit spuselor lui, exact simțământul care corespundea în epoca noastră culturii intelectuale. Nici un alt simțământ nu se îndreaptă în chip atât de inechivoc spre țelul său. El se înfige în țintă asemenea unei săgeți bine ochite și nu se risipește ca un stol de păsări în cercuri tot mai largi. Sărăcește sufletul precum calculul, și tehnica, și brutalitatea. Arnheim vorbea acum dezaprobator despre dorință și în vremea aceea o simțea agitându-se în el ca un sclav orb care se zbate într-o temniță subterană.

Diotima făcu o astfel de încercare. Îi întinse prietenului ei mâna și îl rugă:

— Mai bine să tăcem! Cuvântul poate produce efecte considerabile, dar există ceva dincolo de cuvinte! Adevărul autentic care reunește două ființe omenești nu poate fi rostit în cuvinte. Îndată ce spunem ceva, închidem niște uși; cuvântul slujește atunci când ceea ce spunem nu deține importanță; vorbele sunt un surogat al trăirilor…

Arnheim o aprobă.

— Ai dreptate, cuvântul, în aroganța sa, imprimă o formă sărăcăcioasă și arbitrară mișcărilor invizibile ale eului nostru lăuntric!

— Nu mai spune nimic! repetă Diotima și-și lăsă mâna pe brațul lui. Am sentimentul că ne dăruim unul altuia o clipă de viață tăcând împreună.

După o vreme, își retrase mâna de pe brațul lui și suspină:

— Există momente în care se dau la iveală toate giuvaierele ascunse ale sufletului!

— Va veni poate o vreme, completă Arnheim, și sunt de pe acum semne că se apropie, în care sufletele se vor putea privi unul pe altul fără mijlocirea simțurilor. Sufletele se unesc când buzele se despart!

Buzele Diotimei se strânseră alcătuind un fel de trompă, ca aceea a unui fluture lăsându-se pe o floare. Era pradă unei adevărate turmentări spirituale. Un asemenea delir interuman este probabil o proprietate a iubirii, ca a tuturor stărilor de exaltare; pretutindeni unde cădeau cuvinte se aprindea un înțeles greu de atâtea semnificații, înălțându-se asemenea unei zeități învăluite și se risipea în tăcere. Diotima cunoștea acest fenomen din ceasurile ei sublime de singurătate, dar nu-l trăise până atunci niciodată intensificat astfel până la limitele unei fericiri sufletești pe care abia o mai îndura; deborda de trăire, ceva divin alunecând peste ea ca patinele pe gheață, și în unele clipe i se părea că va cădea la pământ în nesimțire.

Arnheim o cuprindea cu vorbe mari, învăluitoare. Își încetinea uneori fluxul vorbirii, îi lăsa pauze de respirație. Apoi iarăși întindea pe sub ele plasa încordată a unor gânduri copleșitoare.

Partea chinuitoare a stării de fericire, tot mai ample, era că nu îngăduia nici un fel de concentrare. Din ea izvorau mereu reînnoite valuri de înfiorare

și se deschideau în cercuri tot mai largi, dar fără să se strângă laolaltă ca să formeze un curent de acțiune. Diotima ajunse atât de departe încât uneori, cel puțin în gând, socotea că ar fi fost o trăire mai plină de sensibilitate și oricum superioară să prefere riscurile adulterului față de catastrofa unor vieți și cariere zdrobite, în timp ce Arnheim luase de mult decizia de factură morală de a nu accepta sacrificiul, fiind pregătit să se căsătorească cu ea; puteau deci, fie într-un fel, fie în celălalt, să ajungă la posesiunea fizică în orice clipă, așa cum știau amândoi, dar nu știau în ce mod, căci fericirea le înălța sufletele, care păreau să fi fost create în acest scop, și le nutrea spaima să nu cumva să facă o mișcare lipsită de frumusețe, o spaimă firească pentru ființe omenești care simt norii sub picioare.

Astfel că spiritul lor – și al unuia, și al celuilalt – nu lăsase nimic neîncercat din tot ceea ce viața le descărcase din grandoare și frumusețe la picioare, dar în exaltarea aceea care atinsese culmile sublimului trăiră senzația unei întreruperi ciudate. Dorințele și vanitățile care le umpluseră până atunci existența erau acum sub ei, asemenea unor case pentru păpuși și unor ferme construite din cuburi de lemn într-o vale îndepărtată, cu zvon de orătănii, lătrat de câini și întreaga agitație, abandonându-i parcă unui peisaj inundat de liniște. Ce rămăsese era tăcerea, vidul și profunzimea.

— Să fim oare cu adevărat noi aleșii? gândea Diotima, privind în jur de la acea înălțime sublimă a sentimentelor, care i se crease astfel, și cu un fel de simțământ că s-ar fi putut ivi ceva chinuitor și inimaginabil.

Nu numai că ea însăși trăise trepte inferioare ale unui asemenea simțământ, dar până și un om atât de fluctuant precum vărul ei ajunsese să-i vorbească despre ele, iar în ultima vreme se scrisese mult pe acea temă. Dar, dacă asemenea spuse nu sunt înșelătoare, există cam la fiecare o mie de ani epoci în care sufletul e mai aproape decât oricând de clipa deșteptării și se naște, ca să spunem așa, prin anumiți indivizi izolați întru realitate, iar aceștia sunt supuși la probe de o cu totul altă factură decât cele care pot fi cunoscute din lecturi sau conversații. În acel context, își aminti deodată de apariția misterioasă a generalului, care nu fusese invitat niciodată. Îi spuse cu vocea scăzută prietenului ei, care-și căuta acum alte cuvinte, în timp ce tensiunea arcuia de acum între ei o boltă tremurătoare:

— Intelectul nu este singurul mijloc de comunicare între două ființe omenești!

Arnheim replică:

— Nu.

Privirea lui îi întâlni ochii, asemenea unei raze de soare în amurg lovindu-i direct.

— Ai spus-o adineauri. Adevărul adevărat între două ființe omenești nu poate fi rostit în cuvinte; orice efort în sensul acesta devine un obstacol.

106

Omul modern crede el oare în Dumnezeu, sau în conducătorul concernului mondial? Indecizia lui Arnheim

Arnheim singur. S-a oprit în picioare, îngândurat, la fereastra apartamentului său de la hotel și privește în jos peste coroanele desfrunzite ale arborilor care alcătuiesc un grilaj de crengi subțiri pe sub care făpturi omenești, colorate sau întunecate, formează două șerpuiri, împletindu-se laolaltă de-a lungul promenadei unde a început la această oră aglomerația. Un surâs iritat întredeschide buzele marelui om.

Până atunci el nu întâmpinase niciodată dificultăți pentru a caracteriza ceea ce el considera a fi lipsit de suflet. Ce nu este astăzi lipsit de suflet? Excepțiile izolate ar fi putut fi ușor recunoscute. Departe în amintire Arnheim auzea sunetele unui concert de muzică de cameră; fuseseră niște prieteni invitați la castelul lui din Brandenburg, teii prusaci își împrăștiau mireasma, prietenii aceștia erau niște tineri muzicieni care nu o duceau prea bine cu banii, și cu toate acestea își înălțau însuflețirea muzicală în aerul înserării; fusese o clipă de trăire sufletească adevărată. Sau un alt caz: de curând refuzase să plătească mai departe o rentă lunară pe care o crease de câtăva vreme pentru un anumit artist. Se așteptase ca acel artist să se supere pe el și să se simtă abandonat înainte de a fi apucat să-și facă o reputație; ar fi trebuit să i se explice că mai existau și alți creatori care aveau nevoie de sprijin și alte asemenea argumentări, ceea ce avea să fie neplăcut. În loc de toate acestea, omul respectiv, când îl întâlnise pe Arnheim în această călătorie, îl privise doar în ochi, îi strânsese mâna și-i spusese:

— M-ați pus într-o situație dificilă, dar sunt convins că un om ca dumneavoastră nu face nimic fără a avea un motiv profund!

Făcuse deci dovada că avea un suflet de bărbat și Arnheim nu respingea gândul de a mai face ceva pentru el cândva.

Astfel că până și astăzi se mai arată că există suflet în multe cazuri izolate; lucrul acesta i se păruse totdeauna important lui Arnheim. Dar dacă trebuie să intri în relații nemijlocite și necondiționate cu sufletul, se poate crea o primejdie serioasă pentru sinceritate. Se apropia cu adevărat o epocă în care sufletele să se poată atinge unul pe altul fără mijlocirea simțurilor? Exista oare vreun țel care să aibă aceeași valoare și semnificație ca țelurile realiste ale vieții, în a comunica astfel cu alte ființe, așa cum un impuls lăuntric îi silea în ultima vreme pe el și pe minunata lui prietenă să o facă? Nu credea nici o clipă că ar fi așa, când sta să se gândească cu toată luciditatea, dar îi era limpede că el o încuraja pe Diotima să gândească astfel.

Arnheim se găsea într-o stare cu totul specială de ambivalență. Bogăția morală este îndeaproape înrudită cu cea financiară; lucrul acesta îi era bine cunoscut și era ușor de înțeles. Căci sufletul înlocuiește morala prin logică; dacă un suflet are moralitate, la drept vorbind nu mai există pentru el nici un fel de probleme morale, ci doar logice; sufletul se întreabă dacă ceea ce face el se încadrează în cutare sau cutare poruncă, dacă intenția sa poate fi interpretată așa sau altfel, și altele de felul acesta, ceea ce este același lucru ca atunci când o mulțime de oameni care până în acel moment se agitau dezordonat în toate părțile sunt deodată disciplinați după norme gimnastice și ajung să facă la un semn întoarceri spre dreapta, își întind mâinile și-și îndoaie genunchii. Dar logica presupune existența unor experiențe repetabile; este evident că dacă evenimentele ar alterna ca într-un vârtej în care nimic nu mai ajunge să se repete, n-am mai putea formula niciodată profunda recunoaștere a faptului că A este egal cu A, sau că ceea ce este mai mare nu poate fi ceea ce este mai mic, ci am rămâne doar într-o stare de continuă visare; față de care orice gânditor simte repulsie. Astfel, lucrul este valabil și pentru moralitate: iar dacă n-ar exista nimic care să ni se poată repeta, atunci nu ar mai exista nici nimic care să ni se poată prescrie, și dacă nu li s-ar mai putea pretinde nimic ființelor omenești, nici morala n-ar mai fi pentru nimeni o plăcere. Această însușire a lucrurilor de a se repeta, care le este proprie și moralității, și intelectului, le este în cel mai înalt grad caracteristică banilor; banii dețin această calitate, și atâta vreme cât aceasta își menține o putere de aplicare constantă, ea divizează toate plăcerile lumești în acele mici particule constructive de putere de cumpărare din care se poate construi tot ceea ce dorim. Din cauza aceasta sunt banii morali și rezonabili; întrucât se știe că reversul nu este adevărat, că nu orice om moral și rațional are bani, se poate trage concluzia că inițial aceste calități depind de bani, sau cel puțin că banii reprezintă încoronarea existenței morale și raționale. Acum, firește, Arnheim nu gândea întocmai în felul acesta, că religia și formația culturală ar fi consecințele naturale ale proprietății, ci el presupunea că posedarea proprietății crea obligația de a avea aceste însușiri; dar îi făcea plăcere să sublinieze că puterile spirituale nu înțelegeau totdeauna de-ajuns de bine puterile active ale vieții și că rareori se puteau desprinde cu totul de câte un rest de înstrăinare față de viață, și el, care era un om cu o privire cuprinzătoare de ansamblu, mai ajungea și la cu totul alte concluzii. Căci orice cântărire, orice întocmire de bilanț, orice măsurătoare presupune ca obiectul astfel examinat să nu se modifice în timpul unor asemenea operații; dacă totuși așa ceva se întâmplă, atunci trebuie să se facă uz de toată ingeniozitatea pentru a găsi în acea modificare produsă ceva care să rămână imuabil, astfel, banii sunt înrudiți cu toate forțele spirituale, și după acest model ajung învățații lumii să divizeze lumea în atomi, legi, ipoteze și minunate

semne și simboluri matematice, iar inginerii construiesc din aceste ficțiuni o lume de lucruri noi. Starea aceasta de fapt îi era acestui proprietar al unei industrii gigantice, om bine informat în ce privește forțele care-i slujeau, la fel de familiară pe cât îi sunt unui cititor german de romane conceptele morale ale Bibliei.

Nevoia de inechivoc, de repetabil și de concret și ferm, care constituie condiția prealabilă pentru succesul gândirii și planificării – astfel gândea Arnheim privind mai departe strada de sub el – este totdeauna satisfăcută în domeniul sufletesc printr-o formă de violență. Cine vrea să construiască durabil în acțiunea sa asupra oamenilor trebuie să se folosească doar de calitățile și pasiunile inferioare, căci numai ceea ce este legat strâns de egoism are permanență și poate fi considerat ca demn de luat în seamă în toate domeniile; intențiile mai înalte sunt nesigure, contradictorii și schimbătoare ca vântul. Omul acesta, care știa că mai devreme sau mai târziu imperiile aveau să fie conduse asemenea fabricilor, privea vălmășagul de uniforme, de chipuri orgolioase, acum minuscule, de sub el cu un surâs în care se amestecau superioritatea și melancolia. Nu mai putea exista nici o îndoială: dacă Dumnezeu avea să se întoarcă astăzi pentru a stabili împărăția milenară printre noi, nici un singur om cu simț practic și cu experiență nu avea să-i acorde încredere, atâta vreme cât Judecata de Apoi nu avea să se însoțească și cu un sistem de măsuri pentru executarea pedepselor, pentru poliție, jandarmerie, instituții militare, paragrafe de lege privind înalta trădare, departamente guvernamentale și tot ceea ce mai e necesar în această direcție, pentru a restrânge incalculabilele capacități ale sufletului la cele două principii de bază, și anume că viitorul locuitor al cerurilor nu va consimți decât prin intimidare și strângerea șurubului să acționeze cum se cade, sau prin mituire, pe scurt, numai prin „măsuri de mână forte".

Dar atunci Paul Arnheim avea să iasă în față și să-i spună Domnului:

— Doamne, de ce să-ți pese? Egoismul este calitatea vieții omenești în care se poate avea cea mai mare încredere. Politicianul, soldatul și regele au organizat cu ajutorul ei lumea ta prin viclenie și constrângere. Aceasta este melodia umanității; tu și cu mine trebuie să recunoaștem acest fapt. Să înlăturăm constrângerea ar însemna să slăbim ordinea; să-l facem pe om în stare de fapte mărețe, deși el este un bastard ticălos, constituie în primul rând sarcina noastră.

Vorbind astfel, Arnheim avea să-i surâdă cu modestie lui Dumnezeu, păstrându-și calmul și măsura, pentru ca să nu se uite cât de important rămâne pentru orice om să recunoască, în toată umilința, marile mistere. Apoi el avea să-și continue vorbele.

— Dar nu sunt banii o metodă la fel de sigură de a controla relațiile omenești ca forța, și nu ne îngăduie ei să renunțăm la a mai recurge cu naivitate

la această forță? Ei sunt o formă spiritualizată, specială, maleabilă, evoluată și creatoare a forței. Nu se întemeiază comerțul pe viclenie și pe constrângere, pe tragere pe sfoară și pe exploatare, numai că ei sunt civilizați, transpuși pe de-a-ntregul în lumea lăuntrică a omului, și chiar sunt travestiți sub aspectul propriei libertăți? Capitalismul, ca organizare a egoismului potrivit ierarhiei forțelor și puterilor de a stăpâni banii, este cea mai desăvârșită și, astfel, cea mai umană orânduire pe care am reușit s-o dezvoltăm întru slava ta; activitatea omenească nu are resurse să creeze un criteriu mai precis!

Arnheim avea să-l sfătuiască pe Dumnezeu să instituie imperiul milenar potrivit principiilor negustorești și să-i încredințeze administrarea unui mare om de afaceri care firește ar fi trebuit să aibă și o concepție filozofică despre lume. Căci, în cele din urmă, în ce privește domeniul religiei, acesta a avut totdeauna doar de suferit, și în comparație cu nesiguranța existenței sale în vremurile războinicilor de demult, și el ar vedea oferindu-i-se mari avantaje de la o conducere și organizare pe baze comerciale și de afaceri.

Astfel ar fi vorbit Arnheim, căci un glas, undeva în adâncurile ființei lui, îi spunea limpede că la bani nu se putea renunța cum nu se putea renunța la rațiune și la morală. O altă voce, venind din profunzimi lăuntrice, îi spunea la fel de lămurit însă că ar fi trebuit să se renunțe cu îndrăzneală la rațiune și la morală. În asemenea clipe amețitoare, când nu mai cunoștea altă dorință și nevoie decât să se prăbușească precum un satelit rătăcitor în masa solară a Diotimei, această din urmă voce era mai puternică. I se părea apoi că modul în care-i creșteau gândurile fără voia lui era la fel de străin de el însuși și de independent de ființa lui conștientă ca felul în care cresc unghiile și părul. O viață morală i se părea atunci asemenea unei evoluții moarte și o repulsie tainică față de morală și de ordine îl făcea literalmente să roșească. În această privință cu Arnheim lucrurile se petreceau la fel ca și cu întreaga sa epocă. Epoca aceasta idolatrizează banii, ordinea, știința, măsura, și calculul, și cumpănirea, adică în general spiritul banilor și tot ceea ce e legat de ei, și în același timp deplânge această dependență. În ceasurile în care trudește, socotește și calculează, iar în afara acestor intervale se comportă asemenea unor copii care se lasă împinși de presiunea nerăbdării ce-i face să se întrebe în fiece clipă – „Ei, acum ce mai facem?“, care nu-i lasă să simtă altceva decât un gust amar în tot ceea ce încearcă și trec astfel de la o exagerare la alta, ei nu se pot scutura de impulsurile interioare care-i îndeamnă în permanență să-și schimbe viața. Acestui impuls i se face față cu principiul diviziunii muncii, căci pentru asemenea sentimente nelămurite și suferințe lăuntrice umanitatea are categoria ei anume de intelectuali, cei care alcătuiesc și cei care ascultă confesiunile epocii, specialiști în absoluțiune, predicatori ai penitenței și întru vestirea mesajelor, despre care

este foarte important să se știe că există pe lume chiar dacă fiecare din noi nu e în măsură să se comporte personal ca atare după principiile lor; același fel de justificare morală, un fel de fond de răscumpărare a păcatelor, îl reprezintă frazele gata pregătite și mijloacele financiare pe care statul le investește anual în planurile culturale lipsite de orice bază reală.

O asemenea diviziune a muncii exista și în persoana lui Arnheim însuși. Când era așezat într-unul din birourile directoriale și verifica anumite conturi ale firmelor sale, s-ar fi simțit rușinat dacă s-ar fi surprins gândind altfel decât la modul strict comercial și tehnic; îndată însă ce banii firmei nu mai erau în joc, i-ar fi fost deopotrivă de rușine dacă nu ar fi gândit exact invers și nu s-ar fi lăsat convins de ideea că umanitatea ar trebui să evolueze într-o cu totul altă direcție, spre mai sus decât pe calea eronată a regularității, normelor prescrise și a unităților de criterii și așa mai departe, ale căror rezultate sunt complet lipsite de substanță lăuntrică și în ultimă instanță inesențiale. Nu există nici o îndoială că această cale alternativă este ceea ce se numește calea religiei; Arnheim însuși scrisese cărți care tratau respectiva temă. El denumise această cale ca fiind cea a miturilor, reîntoarcerea spre simplitate, împărăția sufletului, spiritualizarea științei, esența faptei și altele de același gen, căci erau multe fațete într-un asemenea proces; privind lucrurile amănunțit, avea la fel de multe fațete cât remarca el însuși în propria sa personalitate, atunci când se gândea fără prejudecăți la sine însuși, așa cum trebuie să facă un om care recunoaște obligația de a face față unor mari sarcini. Dar era limpede că îi fusese predestinat ca o asemenea diviziune a muncii să dea greș în ceasurile în care recunoștea obligația unei decizii. În clipa în care el ar fi vrut să se arunce în flacăra sentimentelor sau în care simțea nevoia de a fi deopotrivă de măreț și de integral ca figurile timpurilor mitice originare, deopotrivă de liber și de degajat de orice, degajat cum numai oamenii cu adevărat nobili pot fi, la fel de pios, fără nici o rezervă, cum o cere esența lăuntric înțeleasă a iubirii, în clipa în care ele ar fi vrut să i se arunce, fără să se mai gândească la dunga corect călcată a pantalonilor săi și la propriul său viitor, la picioarele Diotimei, era în el o voce lăuntrică vorbindu-i și care-l reținea de la asemenea gesturi. Era glasul trezit la momentul nepotrivit al rațiunii sau, așa cum își spunea iritat el însuși, glasul instinctului de economie și de calcul, care în zilele noastre se opune în toate împrejurările marilor concepții de viață, tainelor vieții sentimentale. El ura acest glas și știa în același timp că spusele lui nu erau cu totul lipsite de îndreptățire. Căci, presupunând că s-ar fi ajuns la luna de miere cu Diotima; ce formă avea să ia viața împreună cu ea după o asemenea lună de miere? El avea să se întoarcă la afacerile sale și să facă apoi față îndatoririlor vieții așa cum s-ar fi ivit în acea conviețuire. Anul avea să-l petreacă împărțit între operațiunile financiare și perioadele de vacanță și de odihnă în mijlocul naturii, în

partea fiziologică și vegetativă a propriei existențe. Poate că ar fi rezultat un mariaj grandios, cu adevărat de factură umanistă, o îmbinare între activitate și odihnă, necesități omenești și frumusețe. Ar fi fost foarte bine astfel, și îi plutea uneori ca perspectivă prin fața ochilor, iar după părerea lui Arnheim, nimeni nu putea stăpâni forța necesară pentru marile operațiuni financiare dacă nu cunoștea deplina destindere și abandonul de sine, dacă nu era capabil de acea stare lipsită de orice dorință, în care să stea, doar, la marginea lumii, debarasat de orice ornamente și redus la strictul necesar; însă în același timp o stare de mulțumire mută, neliniștită, se agita în Arnheim, căci toate aceste simțăminte erau în contradicție cu simțul de început de lume și de sfârșit de lume pe care i-l stârnea Diotima. În fiecare zi când o vedea iarăși, când îi vedea frumusețea antică și deopotrivă rotunjimea volumelor trupului ei, care se potrivea atât de bine cu gustul lui modern, cădea pradă confuziei, vedea cum i se risipesc forțele și își dădea seama că-i este cu neputință să o atragă în lumea sa lăuntrică pe această ființă calmă, armonios rotindu-se pe propria ei orbită. Acesta nu mai era acum, după cum simțea el, un sentiment înalt omenesc, nici măcar nu se putea spune că ar fi fost un simțământ omenesc la drept vorbind. Starea aceasta i se părea că închide în ea întregul vid al veșniciei. Își cufunda acum privirile în frumusețea iubitei sale cu acea privire cu care s-ar fi zis că o căutase de o mie de ani și care, acum că o găsise, părea să-l lase deodată fără nici un rost și justificare, ceea ce făcea loc unui simțământ de neputință, care avea nemijlocit ceva din trăsăturile unei adevărate stupori, ale unei uimiri aproape stupide. Simțămintele nu mai erau în stare să-i ofere vreun răspuns la această excesivă revărsare de solicitări, care la drept vorbind nici nu se mai puteau compara cu altceva decât cu dorința de a se lăsa, laolaltă cu Diotima, aruncați împreună dintr-un tun în spațiul cosmic.

Plină de tact, Diotima găsi și pentru această stare de spirit cuvântul potrivit. Într-unul din aceste momente, își aminti că încă marele Dostoievski stabilise legătura între dragoste, idioție și sfințenia lăuntrică, și că, în ciuda acestui fapt, oamenii de azi, care nu mai au în spatele lor Rusia lui pravoslavnică, au și ei desigur nevoie în primul rând de o formă anume de mântuire pentru a putea transpune în viață asemenea gânduri.

Aceste cuvinte îi merseră la inimă lui Arnheim.

Momentul în care ele fuseseră rostite era una din acele clipe pline deopotrivă de supersubiectivitate și de superobiectivitate care sunt asemenea unei trâmbițe astupate, incapabile să scoată un singur sunet și în care, tot suflând, simți cum ți se urcă sângele în obraji; nimic nu era în clipa aceea neimportant, de la cea mai mică ceașcă pe o poliță în perete, care își impunea prezența în încăpere asemenea unui detaliu dintr-o pânză de Van Gogh,

până la trupurile omenești, atât de încărcate și acutizate de tot ceea ce nu se putea spune încât păreau să se strecoare și ele cu greutate în acest spațiu.

Speriată parcă, Diotima spuse:

— Aș prefera acum să pot să glumesc; umorul este un lucru atât de frumos, plutește eliberat de orice dorințe, mai presus de orice aparențe!

Arnheim surâse ascultând-o. Se ridicase și începuse să se miște prin cameră. „Dacă eu m-aș arunca asupra ei s-o sfâșii, dacă aș începe să urlu și să dansez prin cameră; dacă m-aș arunca cu mâinile de gât ca să-mi smulg din piept inima pentru ea; atunci poate că s-ar petrece o minune?“ se întreba el. Dar pe măsură ce i se risipea această exaltare, amuțiră și astfel de gânduri.

Scena aceasta îi era acum iarăși vie în amintire. Privirea i se reîntoarse cu o răceală de gheață la strada de sub el. „Întâi ar trebui într-adevăr să se petreacă miracolul unei mântuiri“, își spuse, „alți oameni ar trebui să populeze lumea, înainte de a avea permisiunea să ne gândim la realizarea unor asemenea lucruri“. Nu-și mai dădea osteneala să descifreze în ce mod anume și față de ce anume trebuia să se producă o asemenea mântuire; ar fi trebuit oricum ca totul să se petreacă altfel. Se întoarse la masa sa de lucru, pe care o părăsise cu o jumătate de oră mai înainte, la scrisorile și telegramele sale, și-l sună pe Soliman ca să-l convoace pe secretarul său.

În vreme ce-l aștepta pe acesta și gândurile rotunjeau deja primele fraze ale unui raport financiar pe care avea să-l dicteze, trăirea de adineaori se cristaliză în sinea lui într-o formulă frumoasă sub aspect moral și bogată în semnificații. „Un om conștient de răspunderile sale“, își spunea cu convingere Arnheim, „trebuie, la urma urmei, până și atunci când își dăruiește cuiva sufletul, să-și jertfească doar dobânzile, niciodată capitalul!“

107

Contele Leinsdorf repurtează un succes politic neașteptat

Când Alteța Sa vorbea despre o familie europeană de state care ar fi urmat să se adune jubilând în jurul împăratului patriarhal, el excludea totdeauna în mod tacit Prusia dintre ele. Poate că acum proceda astfel cu și mai multă convingere decât înainte, căci contele Leinsdorf, fapt indubitabil, se simțea tulburat de impresia pe care o producea doctorul Paul Arnheim; ori de câte ori o vizita pe prietena sa Diotima, îl întâlnea fie pe acest om, fie urmele prezenței sale, și înțelegea la fel de puțin ca șeful de departament Tuzzi cum anume îl impresiona situația respectivă. Diotima remarca acum, ca niciodată până atunci, ori de câte ori îl privea, cu toată simpatia, venele umflate de pe mâinile și de la gâtul Alteței Sale, tenul îngălbenit, de culoarea tutunului,

precum și mirosul de bătrânețe pe care-l degaja persoana lui, și chiar dacă avea toată grija să nu diminueze nimic din reverența pe care o resimțea față de acest domn distins, în iradierea favorii pe care i-o dăruia se schimbase cu toate acestea ceva, așa cum soarele de vară se schimbă în soare de iarnă. Contele Leinsdorf nu manifesta înclinații nici față de desfășurări de fantezie și nici față de muzică, dar de când se văzuse nevoit să se acomodeze cu doctorul Arnheim, i se întâmpla remarcabil de frecvent să audă răsunându-i în urechi un clinchet ușor de timpane și clopoței ca la executarea vreunui marș militar austriac sau, dacă închidea ochii, să-l neliniștească în întunecimea de sub pleoape o vălurire care venea parcă de la niște stindarde negre-galbene, care fluturau acolo din belșug. Asemenea viziuni patriotice păreau să-i bântuie și pe alți prieteni ai familiei Tuzzi. E adevărat că se vorbea pretutindeni, pe unde avea el ocazia să asculte, cu mare respect de Germania, dar atunci când el lăsa să se înțeleagă că, în cursul evoluției ei, marea Acțiune patriotică ar fi putut să dea la iveală o oarecare formă de asperitate față de imperiul fratern, acest respect era deodată înfrumusețat de un surâs cordial.

Alteța Sa se izbise aici, în propriul său domeniu de acțiune, de un fenomen important. Există anumite sentimente de familie care sunt deosebit de puternice și printre ele se numără și acea antipatie în general răspândită în perioada de dinainte de război în rândul familiei de state europene față de Germania. Poate că Germania era din punct de vedere spiritual țara cea mai puțin unitară și care oferea deci oricui câte un prilej de a-și manifesta antipatia; era țara a cărei veche cultură intrase cel mai devreme sub roțile epocii noi și fusese sfârtecată în frazeologia bombastică a scopurilor vulgar comerciale; era, în plus, agresivă, avidă de profituri, lăudăroasă și primejdios de imprevizibilă, ca orice mare masă de oameni cuprinsă de excitație; dar toate acestea erau niște caracteristici europene și, la urma urmei, ar fi putut să fie doar o însușire eventual prea europeană pentru europeni. Se pare, pur și simplu, că trebuie să existe niște entități, niște imagini nedorite, de care se agață neplăcerea, dizarmonia, asemenea cenușii rămase de pe urma unui foc ajuns doar să mai mocnească, și pe care o lasă viața în trecerea ei. Din ceea ce este prezumtiv se cristalizează la un moment dat, spre stupefacția tuturor celor interesați, ceea ce este cu adevărat, iar ceea ce ajunge să fie exclus în cursul acestui proces dezordonat, ceea ce este inadecvat, ceea ce prisosește și nu mai mulțumește spiritele pare să se coaguleze în acea ură universală care mișcă toate ființele și care este atât de caracteristică pentru civilizația actuală, compensând satisfacția pierdută față de propriile fapte cu nemulțumirea atât de ușor de creat față de faptele celorlalți. Încercarea de a atribui starea dezagreabilă și nemulțumirea unor anumiți factori ține de cele mai vechi metode psihotehnice ale vieții. Astfel extrăgea pe vremuri vrăjitorul fetișul cu îngrijire preparat din trupul bolnavului, și astfel bunul creștin își

proiectează defectele sale în bunul evreu și susține că el a fost abătut pe căi greșite prin reclame, camătă, prin campanii de presă și altele asemenea; în decursul vremurilor au fost astfel blamați tunetul, vrăjitoarele, socialiștii, intelectualii și generalii, și în anii de dinainte de război, din motive particulare, care-și pierd complet relevanța față de problema în sine, unul din mijloacele grandioase și predilecte în asemenea procese de atribuire a vinii l-a constituit Germania prusacă. Lumea îl pierduse nu numai pe Dumnezeu, ci și pe Diavol. Așa cum ea proiectează răul în asemenea imagini ale nedoritului și neplăcutului, ea proiectează și binele în imagini plăcute pe care le venerează pentru că realizează ceea ce se consideră indezirabil de realizat în propria sa persoană. Sunt lăsați alții să facă eforturi, în timp ce stai la locul tău și privești, ceea ce se cheamă sport; sunt lăsați oamenii să rostească cele mai unilaterale extravaganțe, ceea ce se cheamă idealism; scuturăm de pe noi răul, iar cei din jur, pe care îi stropim astfel, devin țapi ispășitori. Astfel totul își găsește locul său în lume și în ordinea lumii; însă o asemenea tehnică de sanctificare și de îngrășare a țapilor ispășitori prin proiectarea în afară a celor lăuntrice nu e lipsită de primejdii, căci ea umple lumea cu tensiunile tuturor conflictelor lăuntrice care nu au ajuns să fie rezolvate. Oamenii se omoară între ei sau fraternizează între ei, și nu sunt în stare să-și dea seama bine dacă o fac cu toată seriozitatea, sau nu, și de fapt fiecare se dedublează parțial și i se pare că tot ceea ce se petrece are loc pe jumătate în fața realității și pe jumătate în spatele ei, ca un duel în oglindă, o imagine a luptei dintre ură și iubire. Vechea credință în demoni care socotea duhurile cerești-infernale ca răspunzătoare pentru tot binele și tot răul întâlnite în viață a funcționat mult mai bine, mai exact și mai curat, și nu putem decât să nădăjduim că, odată cu dezvoltarea în continuare a psihotehnicii, ne vom reîntoarce la ea.

Pentru abordarea unor asemenea simboluri ale idealurilor și spaimelor, Kakania era o țară deosebit de potrivită; viața avea acolo oricum ceva ireal, și tocmai locuitorilor celor mai distinși din punct de vedere intelectual, care se simțeau a fi moștenitorii și reprezentanții celebrei culturi kakaniene, de la Beethoven până la opereta vieneză, li se părea ceva cu totul firesc să fie aliați și înfrățiți cu germanii din Imperiul German și în același timp să nu-i poată suferi. Se constata cu plăcere că ei sufereau din când în când câte o mică punere la punct și, ori de câte ori se discuta despre succesele germane, acești locuitori ai Kakaniei simțeau o mică îngrijorare în ce privește starea de lucruri din propria lor patrie. Iar această stare de lucruri de acasă consta mai ales din faptul că statul lor, care inițial fusese la fel de bun ca oricare altul și mai bun decât multe altele, își pierduse de-a lungul secolelor câte ceva din interesul față de propriile probleme. În cursul desfășurării Acțiunii Paralele se putuse deja constata în mai multe rânduri că istoria lumii se face în același

fel în care se fac și alte istorii; că adică autorilor le vin rareori idei noi și că, în ce privește complicațiile evoluțiilor și ideilor, se învoiesc bucuros să se copieze unii pe alții. Intervine în plus ceva despre care nu s-a spus nimic până acum, și anume plăcerea de a povesti și urmări o povestire; adică aici intervin convingerile atât de caracteristice scriitorilor că ei scriu o istorie interesantă, pasiunea scriitorilor, acea pasiune care le lungește, ca să zicem așa, urechile, anulând literalmente orice critică le-ar fi adusă. Contele Leinsdorf era stăpânit de asemenea convingere și pasiune, ele putând fi recunoscute și în cercul său de prieteni, dar în rândurile altor cetățeni ai Kakaniei ele se pierduseră și ai fi putut căuta mult ca să-i găsești vreun substitut. Aici istoria Kakaniei fusese înlocuită de istoria națiunii, și de ea se ocupau acum creatorii în scrierile și concepțiile lor, ea era prelucrată pe de-a-ntregul după gustul european care își face educația cu romane istorice și drame în costume de epocă. Astfel se ajunge la faptul remarcabil, care poate nici acum nu e prețuit cum se cuvine, că oamenii care aveau de rezolvat împreună câte o problemă cu totul obișnuită, cum ar fi construirea unei școli sau numirea unui șef de gară, se pomeneau discutând despre anul 1600 sau anul 400, se contraziceau între ei cu privire la care dintre candidați ar fi fost de preferat în lumina colonizării Alpilor inferiori în perioada migrației popoarelor, cât și a bătăliilor din timpul Contrareformei, și își ornamentau aceste controverse cu tot soiul de noțiuni despre noblețea de gândire și potlogărie, despre patrie, loialitate și virilitate, corespunzând mai mult sau mai puțin genului de lectură și erudiție general predominant într-un moment sau altul. Contele Leinsdorf, care nu acorda nici o importanță literaturii, nu-și putea reveni din uimire în privința aceasta, mai ales când se gândea cât de bine le mergea de fapt tuturor țăranilor, meseriașilor și târgoveților întâlniți în cursul călătoriilor pe la moșiile lui din Boemia, colonizate cu germani și cehi, și el atribuia această stare de lucruri unui virus anume, unei agitații și tulburări pentru el respingătoare, care izbucnea din când în când, împingându-i la manifestări tumultuoase de nemulțumire pe oameni, unii împotriva altora și împotriva înțelepciunii guvernului, ceea ce i se părea cu atât mai de neînțeles cu cât, în lungile intervale dintre aceste crize și atunci când nimic nu le aducea aminte de idealurile lor, acești oameni conviețuiau pașnic și mulțumiți.

Politica adoptată de stat în această privință, și anume acea bine-cunoscută politică a Kakaniei în problema naționalităților, se traducea prin faptul că, în alternanțe care se succedau cam la fiecare jumătate de an, guvernul proceda când represiv față de vreuna din aceste minorități naționale răzvrătite, când retrăgându-se cu înțelepciune într-o rezervă în această privință, și așa cum în vasele comunicante lichidul urcă într-o parte atunci când coboară în cealaltă, la fel se putea vorbi despre comportarea oficială față de „minoritatea națională“ germană. Acesteia îi revenea în Kakania un rol deosebit, căci

în marea ei majoritate dorise, la drept vorbind, doar un singur lucru, și anume ca statul să fie puternic. Ea rămăsese cel mai mult timp fidelă credinței că istoria Kakaniei trebuie să aibă totuși, la urma urmei, un sens anume, și de-abia treptat, când ajunsese să înțeleagă faptul că în Kakania cineva poate să-și înceapă cariera ca trădător de țară și să și-o termine ca ministru, dar și viceversa, că își poate continua cariera de ministru ajungând trădător de țară, începuse și această minoritate națională să se simtă o minoritate asuprită. Poate că asemenea lucruri s-au întâmplat nu numai în Kakania, dar caracteristic pentru Kakania era că acolo nu erau deloc necesare revoluțiile și răsturnările violente, pentru că, pe măsură ce trecea timpul, totul începuse să se petreacă după modelul unei evoluții naturale, liniștit pendulând pur și simplu în virtutea nesiguranței criteriilor, și până la urmă în Kakania nu mai rămăseseră decât minorități naționale asuprite și un cerc foarte sus-pus de persoane, care erau, de fapt, asupritorii și care se simțeau peste măsură de calomniați și plictisiți de cei asupriți. În acest cerc se manifesta o profundă îngrijorare față de faptul că nu se întâmpla nimic, față de, ca să-i spunem astfel, o carență de istorie, și exista convingerea fermă că ceva trebuia să se întâmple, în sfârșit. Dacă o asemenea evoluție avea să se întoarcă împotriva Germaniei, așa cum se părea că s-ar fi vrut să se producă prin această Acțiune Paralelă, atunci lucrul nici nu mai era considerat ca nefiind bine-venit, în primul rând pentru că exista totdeauna sentimentul că austriecii erau oarecum în urma fraților lor din Imperiul German, și în al doilea rând pentru că în cercurile conducătoare exista sentimentul că austriecii sunt ei înșiși germani și că rolul echidistant al Kakaniei nu putea fi îndeplinit mai bine decât într-o asemenea atitudine altruistă.

Era deci cu totul de înțeles că în aceste circumstanțe nimic nu putea să-i fie mai străin Alteței Sale decât ideea de a considera inițiativa sa drept având un caracter pangermanic. Dar că ea trecea drept a fi așa ceva reieșea de pe urma faptului că grupurile de origine slavă începuseră cu timpul să lipsească dintre „componentele naționale clasificate oficial“ ale căror doleanțe urmau să fie luate în considerație de către comitetele Acțiunii Paralele și diplomații străini luau treptat cunoștință de informații atât de îngrozitoare cu privire la Arnheim, la șeful de departament Tuzzi și despre un complot german împotriva elementului slav, încât ceva din toate acestea ajunse sub forma atenuată a unor zvonuri și la urechile Alteței Sale, iar aceasta îi întări temerile că până și în zilele când nu se întâmpla nimic, se desfășura totuși o activitate laborioasă tocmai prin faptul că existau atât de multe lucruri care nu era voie să fie făcute. Dar cum el era un politician realist, nu șovăi să treacă la o contramăsură, și din păcate își concepu calculele pe o scară atât de grandioasă încât această contramăsură căpătă la început aparențele unei erori în arta politicii de stat. Conducerea comitetului pentru propagandă – acel

comitet a cărui misiune era să facă populară Acțiunea Paralelă – era la vremea aceea vacantă, și contele Leinsdorf luă hotărârea de a-l alege pentru această funcție pe baronul Wisnieczky, și își întemeiase chibzuiala mai ales pe faptul că Wisnieczky, care fusese ministru cu câțiva ani înainte, făcuse parte dintr-un cabinet ce fusese răsturnat de partidele germane și avea acum reputația de a fi dus o politică de culise ostilă germanilor. Căci în privința aceasta Alteța Sa avea un plan anume. Încă de la începutul Acțiunii Paralele una din ideile sale fusese de a câștiga pentru această acțiune tocmai acea parte a kakanienilor de origine germană care se simțeau mai puțin înclinați spre patria comună decât spre națiunea germană. Celelalte „grupuri naționale“ puteau să definească oricând Kakania drept o temniță, așa cum o și făceau de altfel, și să-și exprime cât mai deschis dragostea față de Franța, Italia și Rusia; erau doar niște entuziasme mai depărtate și nici un om politic serios nu avea voie să le pună pe aceeași treaptă cu entuziasmul anumitor germani față de Reich, care încercuia din punct de vedere geografic Kakania și care, până cu o generație înainte, fusese legat într-o unitate cu ea. Acești apostați germani, ale căror mașinații trezeau în contele Leinsdorf, tocmai pentru că el însuși era german, cele mai dureroase emoții, îi prilejuiseră celebrul său dicton: „Vor veni de bunăvoie!“ Formula căpătase între timp rangul unei profeții politice, pe care în acțiunea patriotică se întemeiau mari speranțe, și dobândise aproximativ înțelesul că „celelalte grupări naționale“ trebuiau întâi câștigate pentru cauza patriotică, căci numai după ce se va fi atins acest obiectiv aveau să fie silite toate cercurile germane să participe și ele, știut fiind faptul că e mult mai greu să te menții în afară de ceea ce fac toți decât să fii tu însuți inițiatorul. Astfel, drumul către germani pornea întâi împotriva germanilor și spre celorlalte națiuni; este ceea ce recunoscuse de mult contele Leinsdorf, dar când sosise ceasul faptei, el acționase pe baza acestei recunoașteri, și tocmai aceasta fusese ceea ce îl determinase să-l numească pe Excelența Sa Wisnieczky ca șef al comitetului pentru propagandă, acesta fiind, după cum socotea Leinsdorf, polonez prin naștere și kakanian prin convingere.

Ar fi fost greu de decis dacă Alteța Sa era conștient că această alegere se îndrepta împotriva ideii germane, așa cum avea să i se reproșeze mai târziu; oricum, e probabil că el va fi gândit că în felul acesta slujea ideea germană. Numai că urmarea fusese că imediat începuse în cercurile germane o intensă campanie împotriva Acțiunii Paralele, astfel că aceasta ajunse în cele din urmă să fie văzută ca reprezentând un complot antigerman și era acum combătută fățiș, în vreme ce, de cealaltă parte, era considerată a fi pangermanică, fiind evitată de la bun început cu tot felul de scuze precaute. Rezultatul neașteptat nu-i scăpă Alteței Sale și trezi pretutindeni mare îngrijorare. Dar contele Leinsdorf era stimulat de aceste evoluții; când era întrebat în repetate

rânduri, cu anxietate, atât de Diotima, cât și de ceilalți lideri ai acțiunii, el întorcea spre acești timorați o față impenetrabilă, dar pătrunsă de simțământul datoriei, și le răspundea după cum urmează:

— Încercarea noastră nu a reușit cu totul chiar de la început, dar cine vrea să realizeze lucruri măreț nu trebuie să depindă de succese de moment; în orice caz, interesul față de Acțiunea Paralelă a crescut, și lucrurile vor evolua de la sine dacă ne menținem fermitatea!

108

Naționalitățile nemântuite și gândurile generalului Stumm cu privire la conceptul de mântuire

Oricât de multe cuvinte ar fi rostite în fiecare clipă într-un mare oraș pentru a exprima dorințele personale ale locuitorilor săi, e unul care nu figurează printre ele: „a mântui". Se poate presupune că toate celelalte cuvinte, cele mai pasionante, și expresiile desemnând relațiile cele mai complicate, și chiar cele putând fi socotite ca excepții sunt deopotrivă țipate în gura mare și șoptite, de exemplu, „Ești cel mai mare pungaș pe care l-am întâlnit vreodată" sau „Nu există femeie mai copleșitor de frumoasă decât tine"; astfel încât asemenea experiențe cât se poate de personale ar putea fi reprezentate prin frumoase curbe statistice arătând distribuirea lor în masa de cetățeni a întregului oraș. Niciodată însă un om în viață nu-i va spune altuia: „Tu poți să mă mântui pe mine!" sau „Fii tu mântuitorul meu!" Poți să legi un asemenea om de un copac și să-l lași să moară acolo de foame; poți, după ce l-ai văzut că îi face luni de zile zadarnic curte iubitei sale, să-l lași să naufragieze împreună cu această iubită pe o insulă pustie; poți să-l faci să falsifice cecuri și apoi să găsească un salvator; toate cuvintele din lume se vor înghesui să-i iasă de pe buze, dar sigur e că, atâta vreme cât e cu adevărat zguduit de emoție, nu va spune niciodată cuvintele a mântui, mântuitor sau mântuire, deși din punct de vedere lingvistic nimic nu s-ar opune.

Cu toate acestea, popoarele unite sub coroana Kakaniei își spuneau că sunt popoare nemântuite!

Generalul Stumm von Bordwehr medita. Prin poziția pe care o ocupa în Ministerul de Război cunoștea suficient de bine dificultățile pe care le întâmpinau locuitorii Kakaniei, căci armata era cea care resimțea în primul rând în ce privește bugetul militar urmările politicii ezitante și influențate de sute de considerații care rezultă din aceste dificultăți, și numai cu puțină vreme în urmă ministrul fusese silit, spre marea lui mânie, să retragă un

proiect militar urgent, căci una din aceste minorități naționale nemântuite pretinsese în schimbul acordării mijloacelor necesare în acest sens multe concesii de ordin național, la care guvernul nu putea consimți fără a stârni nevoile de mântuire ale altor minorități naționale. Astfel, Kakania rămânea vulnerabilă față de dușmanul din afară; căci fusese vorba de mari investiții în arma artileriei, pentru ca tunurile cu totul învechite ale armatei austriece, care în ce privește raza lor de acțiune erau, în comparație cu tunurile altor state, în situația unui pumnal față de o lance, să fie înlocuite cu tunuri noi care ar fi urmat să se afle față de tunurile celorlalți în situația unei lănccii față de un pumnal, și lucrul acesta fusese încă o dată zădărnicit în chip neprevăzut. Nu s-ar fi putut spune că generalul von Stumm ar fi fost împins din cauza aceasta la gândul sinuciderii, dar mari nemulțumiri își pot găsi la început expresia în multe detalii mărunte în aparență, fără legătură între ele, și e sigur, în legătură cu lipsa de apărare și cu lipsa de arme la care Kakania fusese condamnată prin nesfârșitele ei conflicte lăuntrice, faptul că Stumm stătea acum să mediteze la ceea ce era nemântuit și la mântuire, cu atât mai mult cu cât și în cursul activității sale semicivile pe lângă Diotima, auzea de câtăva vreme cuvântul mântuire atât de des încât se săturase cu totul să-l audă.

Prima sa impresie era că el aparținea pur și simplu acelui grup de cuvinte încă insuficient lămurite din punctul de vedere al lingvisticii, așa-numitele „cuvinte bombastice". Astfel îi spunea bunul său simț natural, de soldat; dar abstracție făcând de faptul că acest bun-simț îi fusese turmentat de către Diotima – căci, la urma urmei, Stumm auzise cuvântul mântuire pentru prima dată din gura ei și fusese foarte încântat, și încă și astăzi, în ciuda investițiilor proiectate în artilerie, termenul era în continuare înconjurat de un farmec luminos, astfel încât această primă impresie a generalului fusese, la drept vorbind, cea de-a doua din viața sa! – se părea că teoria cuvintelor bombastice nu era corectă și dintr-un alt motiv: cuvintele cuprinse în câmpul semantic „mântuire" ajungeau să fie rostite cu o măruntă, plăcută de altfel, lipsă de gravitate, și atunci deodată începeau să-ți sară jucăușe de pe limbă. „Tu m-ai mântuit în adevăratul înțeles al cuvântului!" sau altele de felul acesta; cine n-ar fi ajuns să spună așa ceva îndată ce ar fi fost depășită o așteptare nerăbdătoare de zece minute sau vreo altă neplăcere la fel de neimportantă? Acum îi era limpede generalului că nu atât cuvintele sunt cele față de care bunul-simț ridică obiecții, cât gravitatea implauzibilă a stării de spirit despre care se asigură că ar fi creată de ele. Într-adevăr, dacă Stumm se întreba unde, în afară de cercul Diotimei și în politică, mai auzise el vorbindu-se despre mântuire, atunci își dădea seama că se întâmplase la biserică și în cafenele, în revistele de artă și în cărțile lui Arnheim pe care le citise cu uimire și admirație. În felul acesta, fusese făcut să înțeleagă

limpede că ceea ce se exprimă cu asemenea cuvinte nu era o întâmplare firească, simplă și omenească, ci o complicație abstractă și de ordin general; mântuirea unei ființe și așteptarea cu frică a unei asemenea mântuiri de către o altă ființă este, oricum ai privi lucrurile, după cum se pare, ceva care poate fi înfăptuit de un spirit asupra altui spirit.

Generalul clătina acum din cap plin de uimire față de perspectivele fascinante pe care i le deschiseseră asemenea meditații în cadrul preocupărilor lui de serviciu. Apăsă pe buton ca să aprindă în roșu micul bec rotund de sub globul de sticlă de deasupra ușii lui, ca semn că avea o ședință importantă, și pe când ofițerii din subordinea lui se întorceau oftând din fața ușii sale astfel consemnate, cu mapele de serviciu sub braț, își continuă speculațiile intelectuale. Oamenii aceștia de spirit pe care îi întâlnea acum în drumurile sale nu erau mulțumiți. Ei aveau ceva de obiectat la toate cele, peste tot li se părea că se făcea prea puțin sau prea mult, niciodată nu s-ar fi zis că din punctul lor de vedere lucrurile mergeau cum trebuie. Treptat, ajunsese să-i fie silă de toți și de toate. În ochii lui, cei din jur semănau acum cu oamenii aceia nemulțumiți și prea sensibili cărora li se pare că oriunde s-ar afla îi trage curentul. Toată vremea se plângeau de prea multă pedanterie și de prea multă neștiință, de prea multă grosolănie și de prea mult rafinament, de prea multă agresivitate și de prea multă indiferență, oriîncotro își îndreptau privirile li se părea că era ceva în neregulă! Gândurile nu li se linișteau niciodată și pretutindeni li se părea că există câte un rest de neliniște care nu ajunge să se potolească niciodată. Astfel că, până la urmă, toți păreau să se fi convins că lumea în care trăiau oamenii din ziua de azi era condamnată la o goliciune și sterilitate sufletească care n-ar mai fi putut fi mântuită decât printr-un eveniment cu totul deosebit, sau de către un om cu totul ieșit din comun. În felul acesta, se născuse atunci printre așa-numiții intelectuali predilecția pentru complexul semantic al mântuirii. Toți erau convinși că lucrurile nu mai puteau merge mai departe dacă nu apărea curând un mesia. Era vorba, după caz, de un mesia al medicinei, care să mântuie arta vindecării bolnavilor de confuzia încercărilor învățaților pedanți care-i lăsau pe oamenii neajutorați să se îmbolnăvească și să moară; sau de un mesia al poeziei, care să fie în stare să scrie o dramă care să zguduie milioane de oameni în sălile de spectacol și care să fie deopotrivă de cea mai mare originalitate și noblețe a sentimentelor; în afară de convingerea că, la drept vorbind, oricare dintre activitățile omenești luate în parte nu și-ar fi putut regăsi adevărata semnificație decât prin apariția unui mesia, exista de asemenea și dorința cât se poate de simplă și din toate punctele de vedere inviolabilă de un mesia care să preia totul cu o mână fermă. Astfel că era în adevăratul înțeles al cuvântului o epocă mesianică cea de atunci, de dinainte de război!

Înainte de izbucnirea războiului, chiar dacă națiuni și popoare întregi nu așteptau altceva decât să fie mântuite, nu era la drept vorbind nimic deosebit și nimic neobișnuit.

De fapt, generalului i se părea acum că toate acestea nici nu trebuiau să fie luate mai în serios decât orice altceva din cele ce se spuneau atunci în lumea din jur. „Dacă astăzi s-ar întoarce Mântuitorul", își spunea el, „guvernul lui ar fi îndată răsturnat ca oricare alt guvern!" Din experiența lui personală, i se părea că se ajunsese aici pentru că oamenii scriau prea multe cărți și prea multe articole de ziar. „Ce înțeleaptă e prescripția aceea din regulamentele militare", se gândea el, „care le interzice ofițerilor să scrie cărți fără permisiunea specială a superiorilor". I se făcuse aproape frică, pentru că nu mai trăise asemenea simțăminte de loialitate cazonă de multă vreme. Nu mai exista nici o îndoială, ajunsese el însuși să gândească prea mult! I se trăgea de la contactul prea strâns și continuu cu spiritul civil; spiritul civililor, era limpede, își pierduse avantajul, de care se bucurase odată, de a avea o concepție fermă despre lume și viață. Generalul își dădea seama limpede de acest fapt și, ca urmare, vedea acum toată vorbăria despre mântuire deodată și dintr-un alt unghi. Mintea generalului Stumm se reîntorcea pe cărări ocolite la amintirea orelor de religie și de istorie la care asistase demult și i se părea că acum ar fi putut să-și limpezească mai bine complexul acesta de probleme; ar fi fost greu de spus ce anume gândea în clipa aceea, dar dacă ar fi fost scos din toată această confuzie și ar fi fost netezit cu grijă de toate încruntările, ar fi ajuns să arate, mai mult sau mai puțin, în felul următor: pentru început, succint, în ce privește aspectul religios: atâta vreme cât era vorba de oameni care credeau în religie, putea fi luat oricând drept un bun creștin sau un evreu cucernic și lăsat să cadă de la oricare etaj al speranței sau al prosperității, iar acesta ar fi căzut, ca să spunem așa, totdeauna pe picioarele sale sufletești. Justificarea consta din faptul că toate religiile, în interpretarea vieții, prevăzuseră un factor irațional, imprevizibil, despre care spuneau că ar fi acea calitate de nepătruns a căilor Domnului; dacă lucrurile nu mergeau cum trebuie pentru muritori, atunci nu aveau decât să-și aducă aminte de acest factor și spiritul omenesc își putea freca mulțumit mâinile. Calitatea de a cădea totdeauna în picioare și de a-și putea freca mulțumit mâinile este ceea ce se numește o concepție despre lume și viață, și tocmai aceasta este ceea ce omul contemporan a pierdut în zilele noastre. El trebuie fie să renunțe complet la a mai medita asupra propriei sale vieți, lucru cu care mulți se mulțumesc astăzi, fie să cadă în acea ciudată stare de sfâșiere lăuntrică la care e obligat să gândească și totuși, după cât se pare, nu poate ajunge niciodată să se declare mulțumit. Această stare de conflict lăuntric capătă, cu trecerea timpului, la fel de frecvent forma unui scepticism total ca aceea a unei mereu reînnoite supuneri necondiționate față de credința religioasă, iar forma cea

mai frecvent întâlnită astăzi este, fără îndoială, convingerea că fără activitate spirituală nu poate fi vorba de o adevărată viață omenească, dar și că prea mult spirit nu o favorizează. Pe o asemenea convingere se întemeiază cu totul cultura noastră. Ea are cea mai strictă grijă să asigure mijloacele financiare pentru instituțiile de învățământ și cercetare, dar niciodată prea mari, ci doar în așa fel încât să respecte raportul față de sumele cheltuite pentru distracții, automobile și armament. Se deschid astfel pretutindeni posibilități neîngrădite pentru cei capabili, dar cu grija ca omul capabil să fie și cel mai apt pentru cariera de afaceri. Civilizația noastră își acordă, după o oarecare rezistență, recunoașterea oricărei idei, dar o asemenea atitudine are de la sine urmarea că favorizează și ideea contrarie. Privite din afară lucrurile par să dovedească o imensă slăbiciune și neglijență; este vorba în același timp și de un efort perfect conștient de a face orice spirit să afle că spiritul nu înseamnă totul, căci dacă s-ar ajunge fie și numai o singură dată ca una din ideile care ne conduc viața să fie luată în serios astfel încât să anihileze ideea contrarie, cultura noastră nu ar mai fi cultura noastră!

Generalul avea mâini mici pe care și le strângea în pumni groși și copilăroși; le încleștase acum și izbea, ca și cum ar fi purtat mănuși groase, căptușite, pe tăblia mesei sale de scris, și avea în vremea aceasta senzația că era necesară o mână forte. Ca ofițer, avea o concepție fermă despre lume și viață! Ceea ce rămânea irațional purta numele de onoare, disciplină, comandament suprem, regulament militar partea a III-a și, incluzându-le pe toate acestea, convingerea că războiul nu este nimic altceva decât continuarea păcii cu mijloace mai energice, un anumit aranjament mai plin de forță și de ordine fără de care lumea nu poate supraviețui. Gestul cu care generalul bătuse cu pumnul în masă ar fi fost puțin ridicol, dacă un asemenea pumn ar fi fost doar ceva de ordin atletic, nu și de ordin spiritual, un fel de completare indispensabilă a spiritului. Stumm von Bordwehr se cam săturase de toate problemele civile. Aflase că slujitorii din bibliotecă, sau, în sfârșit, asistenții bibliotecari, sunt singurii oameni în măsură să aibă o privire de ansamblu, care să stârnească încredere, asupra rațiunii civile. Descoperise caracterul paradoxal al unei ordini excesive, și anume că o asemenea ordine desăvârșită atrage după sine în mod inevitabil inactivitatea. Avea o senzație oarecum ilară, ca un fel de explicație a faptului că în viața militară se întâlnește ordinea cea mai desăvârșită și în același timp și disponibilitatea totală de a-ți dărui oricând viața. Făcuse de asemenea descoperirea că, într-un fel sau altul, prin complexitatea greu de deslușit a împrejurărilor, ordinea conduce la necesitatea de a vărsa sânge. Își spunea îngrijorat că în ritmul acesta nu mai putea continua! „În esență, ce este spiritul?!“ se întreba generalul simțind că se răzvrătește. „Vreau să spun, nu e nimic care să se învârtească la miezul nopții, de colo până colo, în haine de seară și cu cămașă albă; ce ar putea fi

altceva decât o anumită ordine, pe care o imprimăm noi impresiilor și experiențelor noastre?! Până la urmă", conchise el ferm, simțind că-i venise o inspirație fericită, „dacă spiritul nu înseamnă nimic altceva decât o trăire ordonată, atunci într-o lume bine ordonată nici nu e nevoie de el!"

Oftând ușurat, Stumm von Bordwehr stinse becul care indica faptul că până atunci fusese într-o ședință, păși în fața oglinzii și-și netezi părul, pentru a șterge orice urmă de agitație emoțională înainte de intrarea subordonaților săi.

109

Bonadea, Kakania; sisteme ale fericirii și ale echilibrului

Dacă exista cineva în Kakania care nu înțelegea nimic din politică și nici nu voia să știe nimic în acest domeniu, aceasta era Bonadea; totuși, exista între ea și naționalitățile nemântuite o anumită legătură: Bonadea (care nu trebuie confundată cu Diotima; Bonadea, zeița cea bună, zeița castității, al cărei templu, printr-o ciudățenie a destinului, devenise o scenă a orgiilor, soția unui jurist de seamă, președinte de tribunal sau similar, și iubita nefericită a unui bărbat care nu era nici vrednic de ea și nici nu simțea vreo nevoie deosebită de ea) avea un sistem, iar politica în Kakania nu avea nici un asemenea sistem.

Sistemul Bonadeei consta în faptul că ducea o viață dublă. Ea își satisfăcea orgoliul aparținând unei familii care era considerată de elită și găsea și în realitățile ei sociale mulțumirea de a trece drept o doamnă foarte cultivată și distinsă; ceda diferitelor ispite cărora le era expus spiritul, sub pretextul că era victima unei constituții ușor excitabile, sau, după caz, spunând că avea și ea o inimă care o împingea spre nebunii, căci nebuniile inimii sunt ceva la fel de onorabil precum crimele politice romantice, chiar dacă circumstanțele însoțitoare s-ar putea să nu fie la fel de ireproșabile. Inima juca în asemenea situații același rol ca onoarea, disciplina și regulamentul militar partea a III-a în viața generalului sau a factorului irațional în orice condiții ordonate de viață, factorul care, până la urmă, creează în toate ordinea pe care rațiunea nu este în stare să o stabilească.

Însă în acest sistem intervenise o anumită eroare; el împărțea viața Bonadeei în două stări de spirit, între care trecerea nu se făcea fără daune considerabile. Căci oricât de elocventă ar fi putut fi inima înaintea unui pas greșit, tot atât de deprimată se arăta a fi după aceea, și stăpâna acestei inimi era permanent agitată între stări sufletești maniacal efervescente și fluid dezorganizate de o umoare neagră, stări de spirit care nu ajungeau decât rareori să

se echilibreze. Oricum, era un sistem; adică nu era vorba doar de un joc liber al instinctelor – cum ar fi fost pe vremuri pentru cei care voiau să înțeleagă viața ca pe un bilanț automat de plăceri și suferințe cu un anumit activ de plăceri –, ci conținea niște aranjamente însemnate de ordin spiritual în măsură să falsifice un asemenea bilanț.

Orice om are metodele sale de a interpreta în favoarea sa bilanțul impresiilor, astfel încât să rezulte într-o anumită măsură minimumul zilnic de plăceri existențiale care să-i ajungă în împrejurările obișnuite. Plăcerea lui de viață poate foarte bine să constea și în suferințe și neplăceri, căci se știe că există melancolici fericiți la fel cum există marșuri funebre care plutesc în elementul lor la fel de puțin greoi ca un dans în elementul său. Probabil că se poate susține și contrariul, anume că mulți oameni veseli nu sunt cu nimic mai fericiți decât cei triști, căci fericirea consumă la fel de mult ca nefericirea; lucrurile se prezintă precum capacitatea de a zbura după principiul de a fi mai ușor – sau mai greu decât aerul. Aici se ivește o altă obiecție; căci n-ar însemna că are dreptate vechea înțelepciune a celor înstăriți, care spune că cei săraci nu trebuie să-i invidieze, căci e doar o iluzie afirmația că banii i-ar face pe ei fericiți? Ar însemna doar că se ivește o nouă îndatorire, ca în locul sistemului propriu de viață să se creeze un altul, care să se poată solda cu micul activ de fericire pe care l-a avut oricum de la început. Teoretic, aceasta înseamnă că familia lipsită de acoperiș deasupra capului poate fi, dacă nu a înghețat într-o noapte geroasă de iarnă, la fel de fericită la primele raze ale soarelui dimineții ca bogatul care trebuie să se dea jos din patul său cald; practic totul se rezumă la faptul că orice om își poartă, răbdător ca un măgar, povara cu care a fost încărcat, căci un măgar care este doar cu foarte puțin mai puternic decât povara sa este fericit. De fapt, aceasta este definiția cea mai demnă de încredere a fericirii personale la care se poate ajunge, atâta vreme cât se ia în considerație doar un măgar. Dar adevărul este că fericirea personală (sau echilibrul, mulțumirea sufletească sau oricum i s-ar mai putea spune acelui țel automat cel mai lăuntric al persoanei) este suficientă sieși numai în măsura în care este o piatră închisă într-un zid sau o picătură într-un fluviu, prin care trec și curg forțele și tensiunile întregului. Ceea ce face și simte un om are prea puțină importanță în comparație cu tot ceea ce trebuie să presupună el că fac și simt alții în raport cu el în felul cuvenit și corespunzător. Nici un om nu trăiește numai propriul său echilibru, ci fiecare se sprijină pe straturile care-l înconjoară și astfel această mică uzină de plăceri a individului cuprinde un sistem de credit moral cât se poate de complicat despre care va mai fi vorba pentru că el aparține nu mai puțin bilanțului sufletesc al totalului, cât și al individualului.

Întrucât eforturile Bonadeei de a-și recâștiga iubitul nu aveau nici un succes și o făceau să creadă că spiritul și energia Diotimei i-l răpiseră pe Ulrich,

ea era peste măsură de geloasă pe această femeie, dar și, așa cum li se întâmplă ușor oamenilor slabi, găsise pe de altă parte în admirația pentru ea o anumită explicație și compensație care o făceau să uite în parte pierderea suferită; se găsea acum în starea aceasta sufletească de ceva vreme și reușise să obțină să fie primită din când în când, sub pretextul unor contribuții modeste la Acțiunea Paralelă, de către Diotima, fără ca totuși să ajungă să fie inclusă în cercul celor ce frecventau casa și acum își închipuia că trebuie să existe în sensul acesta o anumită înțelegere între Diotima și Ulrich. Astfel că suferea de pe urma cruzimii acestor două ființe, și cum îi și iubea pe amândoi, se născuse în ea iluzia unei purități și a unui altruism incomparabil al propriilor ei sentimente. Diminețile, după ce soțul ei părăsea locuința, lucru pe care ea îl aștepta cu nerăbdare, se așeza ades în fața oglinzii ca o pasăre care-și zburlește și netezește penele. Își lega, își ondula și își cârlionța părul până când coafura îi căpăta o formă care să semene oarecum cu cocul grecesc al Diotimei. Pe urmă, își pieptăna și își potrivea cu peria mici bucle și chiar dacă, în ansamblu, acest aranjament devenea puțin ridicol, ea nu remarca, atât timp cât din oglindă îi surâdea un chip care în alcătuirea lui generală amintea acum de departe de cel al zeiței. Siguranța de sine și frumusețea unei ființe pe care ea o admira și fericirea acestei ființe urcau în valuri mici, subtile, calde, spre o uniune tainică, chiar dacă nu profund desăvârșită, ca atunci când mergi să te așezi la marginea unei mări uriașe și-ți lași picioarele să se cufunde în apă. Această atitudine, care semăna cu un gest de devoțiune religioasă – căci o asemenea fericire care pune stăpânire pe trupul întreg, începând din vremurile când omul în stările sale primitive se strecura cu tot trupul în măștile zeilor și până la ceremoniile civilizației actuale, o asemenea fericire a imitației pline de credință nu-și vede niciodată epuizată semnificația! – se înstăpânea cu atât mai puternic asupra Bonadeei, cu cât ea își iubea veșmintele și aspectul exterior cu un fel de sentiment al constrângerii. Când Bonadea se contempla îmbrăcată într-o rochie nouă în oglindă, ea nu și-ar fi închipuit niciodată o epocă viitoare în care femeile s-ar îmbrăca cu fuste scurte până la genunchi în locul rochiilor cu mâneci strâmte și cu fuste lungi în formă de clopot și s-ar tunde ca băieții în loc să se coafeze cu bucle pe mijlocul frunții. Nici n-ar fi negat o asemenea posibilitate, căci creierul ei pur și simplu n-ar fi fost în stare să primească o asemenea concepție. Ea se îmbrăcase totdeauna așa cum se cerea să se înfățișeze o femeie distinsă, și resimțea la fiecare jumătate de an față de moda nouă un fel de evlavie ca în fața celor ce țineau de veșnicie. Chiar dacă gândirea ar fi fost silită să recunoască faptul că toate sunt trecătoare, nu i-ar fi scăzut în nici un fel o asemenea evlavie. Absorbea cu toată puritatea constrângerea lumii exterioare și vremurile când se îndoiau colțurile cărților de vizită sau când li se trimiteau prietenilor ilustrate cu felicitări cu prilejul Anului Nou sau când la baluri

se scoteau încet mănușile erau acum, în vremurile când nu se mai făceau asemenea lucruri, la fel de departe în urmă cum erau pentru alți contemporani vremurile de acum o sută de ani, aparțineau de imaginar, imposibil și anacronic. Din cauza aceasta era atât de comic să o vezi pe Bonadea fără veșminte; scotea de pe sine și acea protecție ideală, era victima dezgolită a unei constrângeri nemiloase care se abătea asupra ei la fel de neomenos ca un cutremur.

Periodica ei prăbușire de pe culmile culturii și civilizației înspre vicisitudinile realității crude nu se mai petrecuse în ultimul timp, și cum Bonadea era obișnuită să acorde o grijă rituală felului în care apărea în public, trăia acum partea ilegitimă a vieții ei, pentru întâia oară de când avusese douăzeci de ani, de parcă ar fi fost văduvă. S-ar putea susține, ca un lucru general acceptat, că femeile care acordă o grijă excesivă aspectului lor exterior sunt relativ virtuoase, căci mijloacele elimină până la urmă scopul, la fel cum marii eroi sportivi ajung deseori amanți necorespunzători, ofițerii cu aspect marțial ajung soldați mediocri și bărbații cu un pronunțat aspect spiritual se dovedesc a fi prostănaci; însă în ce o privește pe Bonadea, nu era vorba doar de o distribuire a energiei, ci de faptul că ea se îndrepta acum spre noua sa viață cu un exces de dăruire cu adevărat surprinzător. Își trasa cu creionul, plină de pasiunea iubitoare a unui pictor, sprâncenele, își acoperea, cu un strat subțire, de email parcă, fruntea și obrajii, astfel că își făcea chipul să iasă din obișnuitul naturalism, ajungând la acea exagerare și îndepărtare de realitate care este proprie stilului artei sacrale, trupul îi era constrâns, încă ușor tremurând, într-un corset și simțea acum deodată un fel de afecțiune ca de soră față de sânii ei mari, care până atunci i se păruseră jenanți și umilitori, căci îi vedea ca prea feminini. Soțul ei era nu în mică măsură surprins când o gâdila în joacă ușor cu degetul pe gât și primea ca răspuns: – Nu-mi deranja coafura! sau atunci când o întreba: – Nu vrei să-mi întinzi mâna? și ea răspundea: – Cu neputință, mi-am îmbrăcat rochia cea nouă! Însă puterea păcatului se desprinsese parcă din lanțurile în care îi ținuse prizonier până atunci trupul și rătăcea acum asemenea unui astru primăvăratic peste lumea nouă, transfigurată, a unei Bonadea care, în această neobișnuită și ușor diminuată luminescență, se simțea eliberată de „supraexcitația“ ei, ca și când ar fi dat jos de pe ea crusta unei vechi cicatrice. Pentru prima dată de când erau căsătoriți, soțul ei se întreba bănuitor dacă nu cumva un al treilea începuse să-i tulbure pacea domestică.

Ceea ce se întâmplase însă nu era altceva decât apariția unui fenomen din sfera sistemului de viață. Veșmintele, odată scoase din fluiditatea prezentului și considerate ca formă așezată în propria lor exigență monstruoasă pe un trup omenesc, sunt niște tuburi și proeminențe ciudate, demne să însoțească alte forme de găteală, cum ar fi un inel agățat de nas sau de buze; dar

cât de fascinante devin când sunt privite laolaltă cu însușirile pe care i le atribuie celui ce le poartă! Se petrece o minune nu mai puțin importantă decât atunci când din niște linii încâlcite pe o bucată de hârtie descoperi înțelesul vreunui mare cuvânt. Să ne închipuim, de exemplu, că bunătatea și distincția unui om ar răsări deodată sub forma unei aureole punctate, aurii, ca o lună plină în spatele cărării pe care și-o face în păr așa cum se poate vedea în tablourile vechi și pioase, în momentele când își face plimbarea pe bulevard sau, luându-și ceaiul, când își așază tocmai tartinele pe farfurie: ar fi, fără îndoială, una din experiențele de viață monstruoase și cutremurătoare; o asemenea putere de a face vizibil invizibilul, ba chiar inexistentul, realizează în fiecare zi o piesă vestimentară bine croită!

Astfel de obiecte sunt asemenea debitorilor care ne restituie cu o dobândă fabulos de mare sumele pe care li le-am împrumutat, și, la urma urmei, nici nu sunt altceva decât obiecte ținând de datoriile care trebuie să se restituie. Căci această însușire pe care o au veșmintele este stăpânită și de convingerile, prejudecățile, teoriile, speranțele, credința în ceva, ba chiar și lipsa de gândire o stăpânește, în măsura în care doar prin ea însăși este pătrunsă de conștiința propriei ei justeți. Asemenea calități slujesc, redându-ne puterea pe care noi le-am împrumutat-o, scopul de a pune lumea într-o lumină care de la noi pornește, și, în esență, aceasta este misiunea pentru care fiecare își alcătuiește propriul său sistem special. Cu o artă diversificată, noi realizăm o iluzie orbitoare cu ajutorul căreia suntem în stare să trăim alături de lucrurile monstruoase și rămânând în același timp perfect liniștiți, pentru că recunoaștem aceste grimase încremenite pe chipul lumii ca fiind o masă sau un scaun, un țipăt sau un braț întins, un bolid gonind în viteză sau o friptură de pasăre. Suntem capabili să ne simțim, așa plasați între un abis de cer deschis deasupra capului nostru și un abia acoperit abis de cer sub picioare, să ne simțim trăind aici pe pământ la fel de netulburați ca într-o cameră bine închisă. Știm că viața se pierde deopotrivă în depărtările neomenești ale spațiului ca și în limitările neomenești ale lumii atomului, dar între ele manevrăm un strat de imagini ca fiind obiectele lumii reale, fără să ne lăsăm câtuși de puțin impresionați de faptul că aceasta înseamnă doar că preferăm astfel niște date senzoriale pe care le primim venind de la o anumită depărtare medie de noi. O asemenea comportare se situează undeva remarcabil de mult sub nivelul puterii noastre de gândire, dar tocmai aceasta dovedește că simțămintele noastre sunt puternic implicate în toată această situație. De fapt, cele mai importante dintre procedeele spirituale ale omenirii slujesc prezervării unei stări de spirit constante și toate sentimentele, toate pasiunile lumii nu sunt nimic față de efortul uriaș, dar complet inconștient pe care-l face omenirea pentru a-și păstra exaltata ei liniște emotivă! Se pare că nici nu merită osteneală să vorbim despre aceste fenomene, atât de desăvârșit

funcționează totul. Dar dacă privim lucrurile îndeaproape, se vădește a fi vorba de o stare artificială a conștiinței, care-i dă omului putința de a merge drept printre constelațiile care i se rotesc deasupra capului și-i permite, în mijlocul acestei aproape nesfârșite lumi necunoscute, să-și sprijine cu demnitate mâna între al doilea și al treilea nasture al vestei. Orice om, idiotul la fel de bine ca înțeleptul, face uz de artificiile sale; pentru a menține echilibrul intern al lumii, toate aceste stratageme personale sunt introduse cu pricepere în sistemul moral și mental al societății, astfel încât slujesc aceluiași scop, dar la scară mare. Această integrare și interpenetrare este asemenea cu cea existentă în marea natură, unde influența tuturor câmpurilor magnetice ale cosmosului se exercită asupra pământului, fără ca lucrul să se remarce pentru că ceea ce se petrece pe pământ este tocmai rezultatul acestei influențe; eliberarea spirituală este atât de mare încât și cei mai înțelepți, precum și neștiutoarele fetițe, condițiile și împrejurările rămânând aceleași, duc o viață foarte înțeleaptă și bună.

Din când în când, după asemenea stări de mulțumire, care într-un anumit sens ar putea fi denumite și stări de constrângere a sentimentului și voinței, pare să ni se întâmple tocmai contrariul, sau, ca să ne exprimăm în terminologia unui ospiciu, se abate deodată asupra pământului un uriaș flux de idei după trecerea căruia întreaga viață omenească se găsește stabilită în jurul unor noi centre și axe. Cauza originară a tuturor revoluțiilor, care se află undeva mai profund decât prilejul care i-a dat naștere, nu constă în acumularea stărilor insuportabile, ci în perimarea coeziunii care a susținut acea mulțumire sufletească artificială. Putem cita aici un dicton latin, parafrazat după un renumit scolastic timpuriu, „Credo, ut intelligam“, care s-ar putea actualiza: „Doamne, păstrează pentru sufletul meu un credit de producție!“ Căci probabil orice crez omenesc este doar un caz particular al sistemului general de credite. În dragoste ca și în afaceri, în știință ca și în săritura în lungime, trebuie ca omul să creadă, înainte de a putea câștiga sau realiza ceva, și cum ar fi cu putință ca lucrul acesta să nu fie valabil și pentru viața luată în întregul ei?! Ordinea vieții poate să-și aibă temeiurile sale oricât de ferme, în ea se cuprinde totdeauna și o parte, oricât de infimă, de credință voluntară în această ordine, și chiar aceasta este cea care indică, precum la o plantă, locul de unde a pornit instinctul, iar odată ce o asemenea credință, pentru care nu se poate da socoteală și care nu are acoperire, a ajuns să se epuizeze, se produce rapid prăbușirea; epocile și imperiile nu se răstoarnă altfel decât concernele de afaceri atunci când își pierd creditul. Astfel, examinarea principiilor echilibrului sufletesc ajunge, pornind de la frumosul exemplu al Bonadeei, la cel melancolic al Kakaniei. Căci Kakania a fost prima țară în actuala epocă a evoluției căreia Dumnezeu i-a retras creditul, bucuria de a trăi, credința în sine și acea capacitate a tuturor statelor civilizate de a difuza

iluzia utilă că ar avea o misiune. Era o țară plină de înțelepciune și oameni cultivați; ca toți oamenii cultivați de pretutindeni pe pământ, aceștia se agitau într-o stare incertă de spirit în mijlocul unei uriașe confuzii de zgomote, viteze, înnoiri, conflicte legale și date care alcătuiesc peisajul optico-acustic al vieții noastre; precum oamenii în general, aceștia citeau și ascultau în fiecare zi câteva duzini de știri care făceau să li se ridice părul măciucă și erau dispuși să se tulbure din cauza lor, ba chiar să intervină în vreun fel, dar nu se ajungea aici, căci câteva secunde mai târziu, surescitarea era dislocată în conștiință de o alta nouă; ca toți ceilalți oameni, și aceștia se simțeau înconjurați de asasinate, omucideri, pasiuni, sacrificii, măreție, care interveneau într-un fel sau altul în complexitatea creată în jurul lor, dar nu puteau ajunge până la asemenea aventuri, căci erau prizonieri în vreun birou sau în alte instituții profesionale, și când își câștigau libertatea, spre seară, atunci tensiunea în care trăiseră până în acea clipă și cu care nu mai știau ce să facă exploda în plăcere și distracții, care nu le făceau nici o plăcere și nu-i distrau. Tocmai în cazul celor cultivați, dacă ei nu se dedicau atât de exclusiv precum Bonadea, se mai adăuga ceva: nu mai beneficiau de darul creditului și nici de cel al înșelăciunii. Nu mai știau să spună ce se întâmplase cu surâsul, cu suspinul, cu gândurile lor. Ce gândiseră cu o clipă înainte și ce-i făcuse să surâdă? Părerile lor erau întâmplătoare, înclinațiile și le știau de demult, într-un fel totul în ei plutea ca o schemă gata întocmită în care se integrau pur și simplu, și nu erau în stare să mai facă sau să mai lase să se facă ceva cu toată convingerea și din toată inima pentru că nu mai exista nici o lege care să le asigure unitatea. În felul acesta, omul cultivat era omul care simțea că exista o datorie care sporea tot mai mult și pe care el nu avea să fie niciodată în stare s-o răsplătească, el era omul care vedea un faliment inevitabil și care fie acuza vremea în care era condamnat să trăiască, deși el trăia la fel de bine în ea ca în oricare alta, fie, cu curajul unuia care nu mai are nimic de pierdut, se arunca asupra oricărei idei îi promitea vreo schimbare.

Adevărul este că lucrurile se prezentau la fel în întreaga lume, dar atunci când Dumnezeu îi retrăsese Kakaniei creditul, el făcuse ceva special și în sensul că făcuse ca toate popoarele conlocuitoare să înțeleagă dificultățile civilizației. Ele stătuseră până atunci liniștite ca bacteriile în mediul lor de cultură, fără să-și facă griji în ce privește rotunjirea cuvenită a bolții cerești sau în ce privește alte asemenea probleme, dar dintr-odată se simțiseră la strâmtoare. Omul nu știe de obicei că trebuie să creadă că el este mai mult decât este pentru a putea să fie ceea ce este; dar el trebuie să simtă acest „mai mult", într-un fel, deasupra și în jurul lui, și uneori s-ar putea să și simtă deodată lipsa acestui simțământ. Atunci înseamnă că-i lipsește ceva imaginar. De fapt, nu se întâmplase nimic în Kakania, și în primul rând am fi putut gândi că fusese vorba doar de vechea, neostentativa cultură și civilizație

kakaniană, însă acest nimic era acum la fel de neliniștitor ca neputința de a mai dormi noaptea sau neputința de a mai înțelege. Din cauza aceasta intelectualii, după ce se convinseseră că într-o cultură națională lucrurile aveau să stea altfel, dacă fiecare națiune avea să-și aibă propria cultură și civilizație, constatară că le vine ușor să convingă și minoritățile naționale ale Kakaniei de acest aspect. Era, de fapt, vorba de ceva care să înlocuiască într-un fel religia sau să-l înlocuiască pe bunul împărat de la Viena sau însemna pur și simplu o explicație a faptului de neînțeles că săptămâna are șapte zile. Căci există multe lucruri inexplicabile, dar când se cântă imnul național, ele nu mai sunt resimțite ca atare. Firește, aceasta fusese clipa în care un bun kakanian întrebat ce anume era el ar fi putut răspunde cu entuziasm: – „Nimic!“ Căci acest nimic înseamnă ceva căruia i se dă mână liberă să facă dintr-un kakanian totul, tot ceea ce nu exista încă! Însă locuitorii Kakaniei nu erau oameni atât de dificili și se mulțumeau cu jumătățile de realități, și fiecare naționalitate se străduia să facă față de celelalte și cu celelalte ceea ce i se părea ei bine. Firește, într-o asemenea situație, îți reprezinți greu suferințele pe care nu le suferi tu însuți. Prin două milenii de educație altruistă ai devenit tu însuți atât de altruist, încât până și atunci când ajungea să ne meargă prost, mie sau ție, ești totdeauna de partea celuilalt. Totuși, nu trebuie să ne reprezentăm faimosul naționalism kakanian ca fiind ceva exagerat și sălbatic. Era un proces mai degrabă istoric decât unul real. Oamenii de acolo țineau cu adevărat unii la alții; își mai dădeau reciproc cu ceva în cap și se spionau unii pe alții, dar procedau astfel din considerente de cultură superioară, așa cum se întâmplă și altminteri, ca un om care nu ar fi în stare să-i facă rău unei muște, dacă ar rămâne între patru ochi cu musca, să poată foarte bine, așezat sub imaginea Răstignitului în sala tribunalului, să condamne la moarte un alt om. Putem afirma: de fiecare dată când sublimele lor personalități făceau câte o pauză, kakanienii respirau ușurați și se simțeau, ca bune instrumente ale gastronomiei, cum sunt oamenii de felul lor, foarte surprinși de experiența lor în calitate de instrumente ale istoriei.

110

Disoluția și prezervarea lui Moosbrugger

Moosbrugger se afla în continuare în închisoare și aștepta ca psihiatrii să vină și să-i repete examenul medical. Petrecuse astfel un număr compact de zile. Fiecare zi izolată se desprindea, desigur, dintre celelalte atunci când se scurgea propriu-zis, dar se cufunda iarăși printre celelalte, în masa lor, către seară. Moosbrugger ajungea firește în contact cu deținuții, paznicii, coridoarele, curtea, cu câte o bucățică de cer albastru, cu câțiva nori care străbăteau

acest petic de cer, cu mâncarea, apa și uneori și cu câte un personaj oficial care se ocupa de cazul lui, însă aceste impresii erau prea vagi ca să i se imprime durabil în conștiință. El nu avea nici ceas și nici soare după care să se orienteze, nici muncă, nici timp. Îi era în permanență foame. Era în permanență obosit de mersul acesta prin cei șase metri pătrați ai lui care obosește mai mult decât străbaterea a mile întregi. Se plictisea de orice se apuca să facă, ca și când ar fi fost pus să amestece într-o oală cu clei. Dar când sta să se gândească la toate acestea, i se părea că ziua și noaptea, mâncarea și iar mâncarea, vizitele și controalele se succedau neîncetat și repede unele după altele și îi vâjâiau prin fața ochilor, ceea ce îl amuza. Ceasul vieții sale se stricase; putea fi pus înainte sau înapoi. Acest aspect îi plăcea; i se potrivea. Lucruri departe în trecut și altele proaspete și noi nu mai erau separate artificial între ele, iar atunci când erau toate asemenea, încetau ca „în momente diferite“ să fie astfel legate laolaltă cu un fir roșu pe care ar fi trebuit să-l strângi de gâtul unui frate geamăn pentru că ești încurcat și nu mai știi ce să faci.

Tot ce nu era esențial dispăruse din viața lui. Când se mai gândea la viața lui, ședea de vorbă pe îndelete în sinea lui cu el însuși și apăsa atunci pe silabele scurte într-un mod aparte, ca și pe cele lungi; era un cu totul alt cântec al vieții decât cel pe care-l auzi în fiecare zi. Rămânea deseori oprit multă vreme pe câte un cuvânt și când îl părăsea în cele din urmă, fără să știe prea bine cum, acest cuvânt îi ședea iarăși în cale, într-un fel sau altul, în altă parte. Râdea de plăcere pentru că nimeni nu știa ce întâlnea el în gândurile lui. E greu să găsim un termen pentru a descrie unitatea pe care ființa lui o realiza în unele momente. S-ar putea ușor închipui că viața unui om curge asemenea unui pârâu; dar mișcarea pe care Moosbrugger o simțea petrecându-se în a lui curgea asemenea unui curent printr-o mare apă stătătoare. Împingându-se astfel înainte, se abătea uneori și spre îndărăt, și cursul propriu-zis al vieții dispărea aproape în ea. Avusese odată, într-un vis cu ochii deschiși, impresia că el însuși îl cărase pe Moosbruggerul vieții sale în spinare ca pe o haină uzată din care, atunci când o desfăcea puțin, se revărsa în valuri împădurite și mătăsoase cea mai minunată dintre căptușeli.

Nu voia să mai știe nimic din cele ce se petreceau afară. Undeva era război. Undeva era o mare nuntă. Vine acum împăratul Belucistanului – se gândea el. Pretutindeni erau soldați care făceau exerciții, rătăceau târfele, dulgherii se ridicau în picioare pe bârnele acoperișurilor. În cârciumile din Stuttgart curgea din robinetele galbene, sucite, berea la fel ca la Belgrad. Când ești pe drum, peste tot te întreabă jandarmii de acte. Peste tot îți pun câte o ștampilă. Peste tot fie sunt ploșnițe, fie nu sunt. Ai de lucru, sau n-ai de lucru. Femeile sunt toate la fel. Doctorii din spitale sunt toți la fel. Când vii seara de la muncă, sunt oameni pe stradă care nu fac nimic. Pretutindeni și întotdeauna e același lucru; oamenilor nu le mai trece nimic nou prin cap.

Când primul aeroplan trecuse pe cerul albastru pe deasupra capului lui Moosbrugger, fusese frumos; dar după aceea veniseră tot aceleași avioane unul după altul și fiecare din ele arăta la fel ca celelalte. Era un alt fel de același lucru decât felul în care miracolul gândurilor lui era același lucru. El nu înțelegea cum se făceau toate acestea și pe oriunde se dusese i se iviseră mereu în cale! Clătină din cap. „Dracu' s-o ia", se gândea el, „lumea toată!" Avea să-l ia și pe el călăul, tot nu pierdea nimic…

Cu toate acestea, uneori se îndrepta, pierdut parcă în gânduri, spre ușă și pipăia binișor în locul unde pe dinafară se afla broasca. Atunci, din gang, câte un ochi venea să-l privească prin vizor și urma o voce rea care-l certa. În fața unor asemenea afronturi, Moosbrugger se retrăgea repede înăuntrul celulei și se întâmpla atunci să se simtă întemnițat și privat de ceva anume. Patru pereți și o ușă de fier nu înseamnă nimic deosebit, dacă poți să intri și să ieși. Nici gratiile la o fereastră străină nu înseamnă mare lucru, iar faptul că un prici sau o masă de lemn sunt fixate bine la locul lor e în ordine. Însă în clipa în care nu mai poți să faci cu lucrurile ce vrei, se stârnește ceva de-a dreptul dement. Lucrurile făcute de niște oameni slujitori – sclavi despre care nici măcar nu știi cum arată de fapt – ajung deodată să fie obraznice. Te opresc locului. Când Moosbrugger își dădea seama că lucrurile din jurul lui începeau să-i comande, simțea că-i vine pofta să le rupă în bucăți și trebuia să facă un efort ca să se convingă până la urmă că nu era de demnitatea lui să intre în luptă cu asemenea servitori ai justiției. Însă simțea cum i se încleștează mâinile atât de tare, încât îi era frică până la urmă că are să se îmbolnăvească.

Fusese aleasă o suprafață de șase metri pătrați și Moosbrugger se învârtea acum în sus și în jos prin ea. De altfel, gândirea unui om sănătos și care nu este închis semăna mult cu a lui. Deși nu cu mult înainte cei din jur se ocupaseră cu tot interesul de el, îl uitaseră acum repede. Fusese pus la locul lui aici așa cum bați un cui în perete; odată intrat acolo, nu-l mai ia nimeni în seamă. Veneau alți Moosbruggeri la rând; aceia nu erau el însuși, nici măcar nu-i semănau, dar îndeplineau aceeași funcție. Fusese o crimă de natură sexuală, o poveste urâtă, un asasinat odios, fapta unui nebun, fapta unui om numai pe jumătate iresponsabil, o întâlnire cu destinul de care oricine trebuie să se ferească, o intervenție satisfăcătoare a poliției în lupta cu crima și a justiției… Asemenea concepte generale, sărace în conținut, și asemenea clișee umflau acum întâmplarea care fusese golită de conținutul ei și pe care o prinseseră ca într-o plasă. Numele lui Moosbrugger fu dat uitării, detaliile fură date uitării. El devenise acum „o veveriță, un iepure sau o vulpe", deosebirile mai precise își pierduseră valoarea; conștiința publică nu mai păstra o noțiune precisă în ce-l privea, ci doar câmpurile întinse, goale, ale noțiunilor generale acumulându-se unele lângă altele care erau asemenea licăririi cenușii într-un ochean îndreptat spre o depărtare prea mare. Această deconectare

a proporțiilor, această cruzime a unei gândiri care se joacă acum cu conceptele pe care și le-a propus fără să-și mai bată capul cu încărcătura lor de suferință și de viață care să dea greutate oricărei decizii; cam acestea erau aspectele pe care sufletul colectiv ajunsese să le aibă în comun cu cel al lui Moosbrugger; însă ceea ce era în creierul lui de nebun un vis, un basm, un punct bolnav sau deformat în oglinda conștiinței, care nu mai răsfrânge imaginea lumii, ci lasă doar să treacă lumina, îi lipsea colectivității din jurul lui, sau se găsea cel mult sporadic în vreun om izolat și doar ceva din tulburarea neclară a câte unuia mai păstra ceva din toate acestea.

Iar ceea ce avea vreo legătură exactă cu Moosbrugger, cu acest Moosbrugger și nu cu vreun altul, cu cel care fusese așezat pentru o vreme pe această suprafață anume de șase metri pătrați, cu hrana, supravegherea, tratamentul care i se aplica potrivit instrucțiunilor oficiale, cu deciziile în ce privește soarta lui ulterioară sub forma condamnării la închisoare pe viață sau la moarte, toate acestea fuseseră transmise unui grup relativ restrâns de oameni care se comportau cu totul altfel. Aici erau ochi care spionau bănuitori în exercițiul funcțiunii, glasuri care admonestau la cea mai mică abatere. Niciodată nu intrau la el în celulă mai puțin de doi paznici, era pus în lanțuri ori de câte ori era scos pe coridoare. Aici se acționa sub imperiul unei frici și al unor precauții care erau determinate de acest anume Moosbrugger în această anume suprafață restrânsă, dar care erau într-un fel într-o contradicție stranie cu tratamentul ce i se aplica în general. Se plângea des de asemenea măsuri de precauție. Dar atunci paznicul, directorul, medicul, preotul, oricine ar fi fost cel care-i asculta protestele afișa o figură impasibilă și-i răspundea că tratamentul care i se aplica era în conformitate cu regulamentul. Astfel că regulamentul înlocuia acum interesul pe care lumea îl manifestase odată față de el și care acum se pierduse, iar Moosbrugger se gândea: „Ți s-a pus pe după gât un ștreang lung cât toate zilele și nu mai poți să vezi cine trage de el“. Era, cum ar veni, legat de lumea exterioară care se afla undeva după colț. Oameni care, cei mai mulți dintre ei, nici nu se gândeau la el, care nici măcar nu știau de existența lui sau pentru care el nu însemna mai mult decât poate însemna o găină obișnuită pe o uliță obișnuită de sat pentru un profesor universitar de zoologie, acționau laolaltă pentru a-i pregăti o soartă pe care el o simțea, ca o forță fără trup, trăgând de el. O tânără funcționară mai adăuga câte o anexă la dosarul lui. Un arhivar înregistra apoi acest amănunt după regulamente ingenioase. Un consilier ministerial pregătea cele mai recente directive pentru sentința ce urma să-i fie aplicată. Câțiva psihiatri intraseră într-o controversă cu privire la delimitările constituțiilor pur psihopatice determinate de anumite cazuri de epilepsie față de combinațiile produse de alte maladii. Juriștii scriau despre relațiile între circumstanțele atenuante și condițiile de reducere eventuală a pedepsei. Un episcop se pronunța împotriva declinului general al moravurilor și proprietarul unui

domeniu de vânătoare se plângea pe lângă juristul care era soțul Bonadeei de creșterea excesivă a numărului vulpilor, ceea ce îi întărea acestui funcționar eminent atitudinea în favoarea inflexibilității principiilor judiciare.

Din asemenea evenimente și împrejurări impersonale se constituie evenimentele de natură personală și care, pentru moment, nici nu pot fi descrise. Dacă acum cazul lui Moosbrugger era despuiat de toate detaliile individuale romantice care nu-l priveau decât pe el și pe cele câteva ființe omenești pe care le omorâse, atunci nu mai rămânea altceva decât ceea ce se exprima prin lista unor lucrări de referință – citate pe care tatăl lui Ulrich le anexase la scrisoarea de curând trimisă fiului său. O asemenea listă arată după cum urmează: AH – AMP – AAC – AKA – AP – ASZ – BKL – BGK – BUD – CN – DTJ – DJZ – FBgM – GA – GS – JVK – KBSA –MMW – NG – PNW – R – VSgM – WMW – ZGS – ZMB – ZP –ZSS – Addickes idem. – Aschaffenburg id. – Beling id. ș.a.m.d. – sau, în cuvinte: *Annales d'Hygiène Publique et de Médicine Légale*, ed. Brouardel, Paris; Annales Médico-Psychologiques, ed. Ritti… etc. etc. În cele mai concise prescurtări ocupând o pagină întreagă. Căci adevărul nu este un cristal pe care să-l poți băga în buzunar, ci o curgere nesfârșită în care te afunzi. Să ne gândim că fiecare din aceste prescurtări e legată de câteva sute sau zeci de pagini tipărite, fiecare pagină de un om cu zece degete, care le scrie, și fiecare deget de zece discipoli și zece adversari, la fiecare discipol și adversar zece degete și la fiecare deget a zecea parte a unei idei personale, și atunci putem avea o imagine a situației. Iar dacă o asemenea situație nu e întrunită, nici faimoasa vrabie nu ajunge să stea în par. Soarele, vântul, căutarea hranei au adus-o acolo, boala, foamea, frigul sau o pisică au omorât-o; dar toate acestea nu s-ar fi putut întâmpla fără acțiunea unor legi biologice, psihologice, meteorologice, fizice, chimice, sociale și așa mai departe, și este o adevărată ușurare să cauți doar asemenea legi, în loc să le alcătuiești tu însuți, cum e cazul în morală și în științele juridice. De altfel, în ceea ce-l privea pe Moosbrugger personal, după cum se știe, el avea cel mai mare respect față de cunoștințele omenești din care, din nefericire, nu stăpânea decât o parte infimă, dar tot n-ar fi ajuns niciodată să-și înțeleagă cu totul propria situație, chiar dacă ar fi cunoscut-o în detaliu. O bănuia doar nelămurit. Condiția lui proprie i se părea nesigură. Trupul său uriaș nu mai avea stabilitate. Cerul părea câteodată să-i privească în interiorul țestei. Ca atunci când deseori bătea drumurile. Niciodată, chiar dacă îi era uneori de-a dreptul neplăcut, nu-l părăsea o anumită stare greoaie de exaltare care i se revărsa în ființă venind din afară și trecând prin zidurile celulei. Astfel stătea acolo, ca o posibilitate oarbă, captivă, a unei acțiuni temute, ca un recif pustiu de corali în mijlocul unei mări nesfârșite de documente științifice care-l înconjurau invizibile.

111
Pentru juriști nu există oameni pe jumătate nebuni

Oricum, un criminal are uneori o situație foarte ușoară în comparație cu munca intelectuală laborioasă la care-i constrânge pe cei învățați. Inculpatul găsește pur și simplu avantaje în faptul că, în natură, tranzițiile de la sănătatea mintală la boala mintală sunt line și imperceptibile; dimpotrivă, în asemenea cazuri, juristul trebuie să constate că „argumentele pro și contra în ce privește libera determinare sau aprecierea caracterului criminal al faptei se întrepătrund și se anulează reciproc în asemenea măsură încât, după toate normele de gândire, nu poate rezulta decât un verdict discutabil". Căci din rațiuni logice juristul trebuie să aibă în vedere: „cu privire la una și aceeași faptă nu trebuie admisă niciodată o relație de contaminare a două stări de spirit diferite" și el nu permite ca „principiul libertății morale în relație cu stările de spirit determinate fizic să se piardă în nedeterminarea cețoasă a gândirii empirice". El nu-și extrage noțiunile și conceptele din natură, ci pătrunde natura cu flacăra gândirii și cu sabia legii morale. În legătură cu aceasta se stârnise o ceartă în cadrul comisiei create de Ministerul Justiției pentru aducerea la zi a codului penal, comisie din care făcea parte tatăl lui Ulrich; dar trecuse câtăva vreme și fuseseră necesare și câteva admonestări îndemnându-l la îndeplinirea îndatoririlor sale filiale înainte ca Ulrich să ajungă sa-și însușească expunerea tatălui său împreună cu detaliile anexate.

Tatăl său, „care îl îmbrățișa cu afecțiune" – căci astfel iscălea el până și cele mai dojenitoare scrisori –, își formulase aserțiunea și solicitarea în sensul că o persoană parțial bolnavă mintal nu poate fi achitată decât dacă se poate stabili prin probe că printre manifestările de boală mintală intervin și unele de asemenea natură încât – dacă n-ar fi manifestări de boală mintală – ar justifica fapta sau ar duce la anularea caracterului penal al faptei. Profesorul Schwung pe de altă parte – poate din cauză că era de patruzeci de ani prietenul și colegul bătrânului domn, tatăl lui Ulrich, ceea ce până la urmă tot trebuie să ducă odată și odată la violente divergențe de vederi – formulase aserțiunea și solicitarea potrivit căreia un asemenea individ, în cazul căruia stările de responsabilitate pentru propriile acțiuni și stările de iresponsabilitate pentru propriile acțiuni, care din punct de vedere juridic nu pot coexista, și deci nu pot decât alterna cu mare repeziciune, nu poate fi achitat decât dacă se poate dovedi prin probe că, în ce privește actul de voință particular luat în considerație, inculpatului i-ar fi fost cu neputință să se controleze tocmai în clipa când avusese loc acest act de voință. Acesta era punctul de pornire. Unui profan îi este ușor să recunoască că pentru criminal ar putea fi la fel de greu să nu treacă cu vederea o singură clipă de voință a

minții sănătoase în clipa faptei precum să nu treacă cu vederea o posibilitate care ar putea duce la justificarea pedepsei sale; dar, la urma urmei, sarcina jurisprudenței nu este să facă lucrurile facile pentru gândire și acțiune morală! Cum cei doi eruditi juriști erau în aceeași măsură convinși de demnitatea jurisprudenței și nici unul din ei nu reușea să convingă de partea sa majoritatea membrilor comisiei, își reproșaseră la început că fiecare săvârșește o eroare, apoi, în succesiune grăbită, se acuzaseră reciproc de lipsă de logică, înțelegere deliberat greșită și lipsă de idealuri. Disensiunile se manifestară la început chiar în cadrul comisiei care nu reușea să ajungă la o decizie; însă apoi, când din cauza aceasta ședințele începuseră să bată pasul pe loc, trebuiseră să fie amânate și în sfârșit fuseseră suspendate pe mai mult timp, tatăl lui Ulrich scrise două opuscule „Articolul 318 cod penal și adevăratul spirit al dreptului" precum și „Articolul 318 cod penal și sursele tulburi ale jurisprudenței", iar profesorul Schwung le criticase în ziarul *Lumea academică a dreptului,* pe care Ulrich îl găsi de asemenea printre anexele scrisorii.

În aceste polemice interveneau numeroase conjuncții coordonatoare sau disjunctive, căci trebuia „lămurită" problema dacă cele două concepții puteau fi legate prin *și* sau separate prin *sau*. Iar când, după o lungă pauză, comisia se reuni iarăși, în cadrul ei se separaseră de acum o partidă a „coordonatoarelor" și o partidă a „disjunctivelor". În afară de acestea mai exista și o partidă care susținea propunerea simplă de a face criteriul sănătății mintale și al responsabilității pentru acțiunile proprii să ia proporții sau să se diminueze în aceeași relație în care se ridică și coboară intensitatea efortului în termenii energiei psihice care, în condițiile stării de boală date, ar ajunge pentru a menține autocontrolul. Acestei partide i se opunea o a patra, care insista asupra faptului că mai presus de toate trebuia să se stabilească limpede și deplin dacă un criminal poate fi socotit răspunzător pentru propriile fapte, sau nu; căci diminuarea capacității de a fi responsabil pentru propriile acțiuni presupune logic existența capacității de a fi responsabil, și dacă făptașul ar fi parțial responsabil, atunci el trebuie pedepsit întru totul și în întreaga sa persoană, căci partea în care este el responsabil nu ar putea fi încadrată în alt fel în prevederile penale. Împotriva acestei partide se ridicase o alta care, recunoscând acest principiu, ridica obiecția potrivit căreia natura nu se ghida după principiul respectiv, întrucât ea zămislea și oameni pe jumătate nebuni; din acest motiv, acestora nu li se puteau aplica binefacerile dreptului decât sub forma că, deși nu li se acorda o diminuare a vinovăției, în împrejurările date se putea conta pe o reducere a pedepsei. Astfel că se creaseră o partidă a capacității de a fi responsabil, și o partidă a sănătății mintale, iar atunci când și acestea se divizaseră, de asemenea, în destule fracțiuni, se desprinseră punctele de vedere asupra cărora nu se produseseră încă divergențe

de vederi. Firește, astăzi nici un profesionist nu mai face ca propriile-i argumente să depindă de argumentele filozofiei și teologiei, dar ca perspective – adică reprezentând ceva la fel de vid ca spațiul și, ca spațiul, cuprinzând în sine toate lucrurile – aceste două rivale în lupta pentru înțelepciunea ultimă invadează pretutindeni optica fiecărui subiect specializat. Astfel întrebarea ocolită cu atâta grijă, anume dacă putem considera orice om ca fiind liber din punct de vedere moral, cu alte cuvinte buna și vechea întrebare cu privire la libertatea voinței, ajunsese să constituie un centru perspectival al tuturor divergențelor de opinii, deși ea se afla în afara sferei preocupărilor lor. Căci dacă omul e liber din punct de vedere moral, trebuie ca prin pedepse să se exercite o constrângere practică asupra lui, constrângere în care, teoretic, nu crede nimeni; dacă el însă nu este înțeles ca fiind liber, ci e considerat ca reprezentând un centru de convergență a unor procese naturale irevocabil interrelaționate, chiar dacă prin pedeapsă îi stârnim o tendință efectivă de neplăcere și disconfort, nu trebuie pe de altă parte să-i cerem socoteală din punct de vedere moral pentru ceea ce a făcut. Pe această chestiune se fundamentează deci o nouă partidă, care propunea împărțirea în două categorii a criminalilor; una zoologico-psihologică și care nu-i privea în nici un fel pe judecători, și una juridică, fiind, e adevărat, doar o ficțiune, dar în care persoana în sens juridic era liberă. Din fericire, această propunere rămase limitată doar la domeniul teoretic.

Este greu să ne exprimăm succint atunci când facem dreptate dreptății. Comisia era alcătuită din aproximativ douăzeci de juriști erudiți cărora le era cu putință, după cum se poate calcula ușor, să adopte unii față de alții câteva mii de puncte de vedere. Legile care urmau să fie aduse la zi erau aplicate începând cu anul 1852, la care se mai adăuga și faptul că aici era vorba de o problemă de lungă durată și care nu putea fi înlocuită ușor cu o alta similară. Îndeosebi, instituția statică a dreptului nu are voie să urmeze toate salturile de gândire ale modelor din gândire care se întâmplă să domine într-un moment sau altul – așa cum remarcase, pe bună dreptate, unul din participanții la discuție. Cu ce conștiinciozitate trebuia să se lucreze reiese de pe urma faptului că, potrivit indicațiilor statistice, aproximativ șaptezeci la sută din toți oamenii care săvârșesc crime de pe urma cărora suferim au certitudinea că se vor strecura nepedepsiți prin imperfecțiunile legilor noastre; e necesară o gândire limpede în privința acelora dintre ei care sunt prinși. Firește, se poate ca lucrurile să se fi îmbunătățit de atunci încoace, și de altfel ar fi greșit să considerăm că scopul propriu-zis al relatării de față l-ar constitui încercarea de a ironiza florile de gheață pe care logica le aduce la cea mai frumoasă înflorescență în capetele juriștilor erudiți, ironizate de destui oameni în ale căror capete domnește dezghețul; dimpotrivă, tocmai strictețea masculină, aroganța, sănătatea morală, incoruptibilitatea și comoditatea, adică

toate calitățile conștiinței și în mare parte virtuți prețioase pe care, cum se spune, e de nădăjduit că nu le vom pierde niciodată, sunt cele care îi împiedicau pe participanții la discuții să facă uz într-un fel lipsit de prejudecăți de forțele lor intelectuale. Ei tratau omul în felul în care l-ar fi tratat niște profesori mai vârstnici pe unul din școlarii încredințați grijii lor, un elev care nu are nevoie decât să fie atent și dispus să învețe pentru a face progrese, și ceea ce această atitudine avu ca rezultat nu era altceva decât crearea acelui climat politic caracteristic pentru perioada premergătoare revoluțiilor de la 1848, dominantă în generațiile ce le precedaseră. Desigur, cunoștințele psihologice ale acestor juriști rămăseseră în urmă cu vreo cincizeci de ani, ceea ce se întâmplă ușor atunci când trebuie să-ți lucrezi propriul ogor al științei cu uneltele vecinului, și atunci când împrejurările devin favorabile, întârzierea este recuperată; dar ceea ce rămâne constant în urma propriei vremi, tocmai pentru că se mândrește într-un fel cu propria sa constanță, este inima omului, și mai ales cea a omului care se vrea temeinic în convingerile sale. Niciodată nu e rațiunea atât de uscată, de aspră și de complicată ca atunci când are o mai veche slăbiciune, și anume slăbiciunea inimii.

Această slăbiciune duse în cele din urmă la o izbucnire pătimașă. Când controversele îi uzaseră în suficientă măsură pe toți participanții și împiedicaseră progresul lucrărilor, se înmulțiră glasurile care cereau un compromis de felul formulelor menite să dreagă printr-o frază frumoasă o înfruntare ce nu se poate aduce la un comun acord. Se manifesta acum o înclinație spre a se forma o unitate asupra acelei cunoscute definiții potrivit căreia sunt considerați responsabili acei criminali ale căror însușiri spirituale și morale îi fac capabili să săvârșească o crimă, și nu în cazul că sunt lipsiți de asemenea însușiri; aceasta constituind o definiție excepțională, care prezintă avantajul că le impune criminalilor foarte multe dificultăți și tocmai astfel ar permite să se îmbine dreptul de a purta o uniformă de pușcăriaș cu cel de a purta un titlu de doctor în științe. Ajuns la acest punct însă, tatăl lui Ulrich, în fața iminentei relaxări morale a anului jubiliar și a unei definiții care era rotundă ca un ou, astfel încât o putea socoti o grenadă aruncată asupra lui, realiză ceea ce el însuși ajunse să numească o cotitură senzațională spre modul de gândire social. Acest punct de vedere preocupat de social ne spune că un asemenea „degenerat“ cu manifestări criminale nu mai poate fi judecat în general din punctul de vedere moralizator, ci doar potrivit gradului în care dăunează societății umane. De aici urmează că el trebuie să fie cu atât mai răspunzător pentru actele lui cu cât este mai dăunător; de unde rezultă, cu o logică ineluctabilă, că acei criminali în aparență mai puțin vinovați, anume cei bolnavi psihic, și care prin virtutea firii lor sunt cel mai puțin susceptibili de a răspunde la influența corectivă a pedepselor, trebuie să fie amenințați cu pedepsele cele mai dure, și în orice caz cu pedepse mai dure decât cele aplicate celor sănătoși mintal, pentru ca forța de descurajare

a pedepsei să fie egală pentru toți. În asemenea împrejurări, ar fi fost într-adevăr de așteptat ca profesorul Schwung, colegul tatălui lui Ulrich, să fie pus în situația să caute mult până să găsească ceva de contrapus acestor puncte de vedere argumentate social. Așa părea să fie, dar tocmai din cauza aceasta el recurse la mijloace care îl determinară pe tatăl lui Ulrich să părăsească și el, la rândul său, calea jurisprudenței, care amenința să se împotmolească în noi controverse nesfârșite în cadrul comisiei și să i se adreseze fiului său spre a folosi acum pentru cauza cea bună relațiile cu cercurile înalte și cele mai înalte pe care el i le făcuse posibile. Căci ceea ce făcuse colegul său Schwung era că, în loc de a încerca să-i respingă la obiect punctele lui de vedere, se agățase îndată la modul agresiv de termenul „social" și insinuase că acest termen era „materialist" și inspirat de „ideea prusacă a statului".

„Dragul meu fiu", scria tatăl lui Ulrich, „eu am subliniat imediat originea romană și prin aceasta cu totul și cu totul neprusacă a școlii de gândire socială a dreptului, dar se poate ca sublinierile mele să rămână zadarnice în fața acestor denunțuri și calomnii care, cu o răutate infamă, speculează asupra impresiei pe care trebuie să o creeze în cercurile înalte, impresie care se leagă atât de ușor de prejudecățile cu privire la materialism și la Prusia. Aceste afirmații nu mai sunt reproșuri împotriva cărora să ne putem apăra, ci reprezintă difuzarea unor zvonuri în atât de mare măsură incalificabile, încât în cercurile înalte nici nu pot fi verificate și necesitatea de a le aborda ar putea dăuna victimei nevinovate la fel de mult ca denunțătorilor lipsiți de scrupule. Eu, care în viață nu m-am demis la a recurge la manevre dosnice, mă văd deci silit să-ți cer…"

Scrisoarea continua astfel până la sfârșit.

112

Arnheim își trece tatăl, Samuel, în rândul zeilor și ia hotărârea de a-l câștiga de partea sa pe Ulrich. Soliman ar vrea să afle mai multe despre regescul său tată

Arnheim sună și trimise să-l aducă pe Soliman. Nu i se mai întâmplase de mult să simtă nevoia să stea de vorbă cu el și ștrengarul acesta se învârtea probabil pe undeva, prin hotel. Ostilitatea lui Ulrich reușise în sfârșit să-l lezeze pe Arnheim.

Lui Arnheim nu-i scăpase, bineînțeles, faptul că Ulrich lucra împotriva lui. Ulrich nu urmărea în ceea ce făcea vreun scop personal anume; acțiunile lui aveau efectul apei asupra focului, sării în contact cu zahărul; el urmărea, fără să vrea, să anihileze efectele acțiunilor lui Arnheim. Arnheim era sigur

că Ulrich se folosea până și de confidențele Diotimei pentru a face în taină remarci nefavorabile sau ironice la adresa lui.

Arnheim recunoștea în sinea lui că ceva asemănător nu i se mai întâmplase de multă vreme. Metodele obișnuite prin care obținea succesul nu-și mai găseau aici aplicare. Căci efectul pe care-l are un om superior și întreg este asemănător celui pe care-l are frumusețea; nu suportă să fie negată, tot astfel cum un balon nu tolerează să fie găurit sau o statuie să i se așeze o pălărie pe cap. O femeie frumoasă devine urâtă atunci când nu mai place, iar un om mare, dacă nu mai e luat în seamă, poate deveni eventual ideal, dar încetează să mai fie un om mare. E adevărat că Arnheim nu recunoștea față de sine însuși în acești termeni că ar fi ajuns într-o asemenea situație, dar reflectă: „Eu nu suport nici o contrazicere, pentru că numai intelectul e cel care prosperă din contradicții, și nu pot decât să disprețuiesc pe cineva care nu deține altceva decât intelect".

Arnheim presupunea că nu i-ar fi fost greu să-l facă inofensiv, într-un fel sau altul, pe adversarul său. Dar el voia să-l câștige pe Ulrich de partea sa, să-l influențeze, să-l educe și să-i obțină forțat admirația. Pentru a înlesni demersul, se convinsese că, de fapt, îl simpatiza pe Ulrich, că avea față de el o afecțiune profundă chiar dacă contradictorie, dar, pe de altă parte, n-ar fi știut să spună pe ce anume s-ar fi întemeiat asemenea sentimente. El însuși nu avea să se teamă de nimic din partea lui Ulrich și nici nu avea nimic de așteptat de la el; în persoana contelui Leinsdorf și cea a șefului de departament Tuzzi, Arnheim nu avea, oricum, prieteni, după cum bine știa, și în rest lucrurile evoluau, eventual puțin cam lent, în orice caz în felul în care ar fi vrut el. Influența contrarie pe care ar fi putut-o exercita Ulrich dispărea în fața propriei influențe a lui Arnheim și rămânea, cum s-ar fi putut spune, o obiecție surdă, subterană; singurul lucru pe care i se părea că l-ar fi putut face ar fi fost să amâne în vreun fel decizia Diotimei, astfel încât capacitatea de decizie a minunatei doamne să nu fi fost anihilată. Arnheim cântărise cu grijă acest aspect al problemei, și îi venea să surâdă. Era un surâs melancolic sau malițios? – astfel de distincții nu au o însemnătate covârșitoare în asemenea cazuri; considera just faptul ca acea critică rațională și putere de contradicție a potrivnicului său să ajungă să lucreze, chiar fără știrea acestuia, în folosul său; ar fi reprezentat o victorie a cauzei profunde, una din acele evoluții miraculos de clare ale vieții, care se dezleagă de la sine. Arnheim simțea că era un fel de braț al destinului care-l lega de acest tânăr și-l atrăgea spre niște concesii pe care celălalt nu le înțelegea. Căci Ulrich nu era accesibil unor asemenea avansuri; era cu capul în nori, insensibil față de avantajele sociale și părea să nu remarce sau să nu prețuiască mâna amicală întinsă de Arnheim.

Exista o anume calitate pe care Arnheim o denumea spiritul viu al lui Ulrich. În parte el înțelegea incapacitatea de care dădea dovadă un astfel de om superior din punct de vedere intelectual în a recunoaște avantajele pe care le oferă viața și de a-și adapta spiritul la marile subiecte și prilejuri în măsură să-i acorde demnitate și stabilitate. Ulrich își manifesta acea concepție contrarie de-a dreptul ridicolă, potrivit căreia viața ar fi fost nevoită să se adapteze spiritului. Arnheim și-l imagina acum în fața lui; la fel de înalt cum era el însuși, mai tânăr, lipsit de acea moleșeală pe care el nu și-o putea ascunde în propriul trup; având pe chip acea independență parcă respingând compromisurile; pe aceasta o atribuia, nu cu totul fără invidie, faptului că tânărul era descendentul unei generații de erudiți ce duseseră un trai ascetic, căci, astfel își închipuia el originea lui Ulrich. Era chipul unui om în mai mare măsură indiferent față de bani și de influența acestora decât ar fi putut permite o dinastie de oameni rafinați de afaceri propriului lor descendent să fie! Dar de pe chipul acesta lipsea ceva. Lipsea viața; urmele vieții erau cele ce-și făceau simțită neliniștitor lipsa! În clipa aceea, când Arnheim vedea cu cea mai mare claritate chipul acesta în fața ochilor minții sale, simți că-i făcea o impresie atât de tulburătoare, încât își dădu seama deodată cât de puternică era înclinația sa față de Ulrich; era ca și cum pe chipul unui astfel de om s-ar fi putut citi o mare nefericire. Căuta să-și deslușească aceste senzații contradictorii de invidie și îngrijorare; era un fel de mulțumire amestecată cu tristețe, așa cum ar putea-o trăi cineva care s-a pus pe sine însuși la adăpost printr-o lașitate, și, deodată, o izbucnire violentă de invidie și dezaprobare îi azvârli în față gândul pe care, fără să-și dea seama, îl căutase și-l evitase în același timp. Înțelegea dintr-odată că Ulrich l-ar fi putut face să-i jertfească nu numai dobânzile, ci întregul capital al sufletului său dacă împrejurările i-ar fi cerut-o! Da, aceasta era, oricât ar fi părut de ciudat, ceea ce Arnheim înțelegea printre altele atunci când se gândea la spiritul viu, activ, al lui Ulrich. Amintindu-și de cuvintele pe care el însuși le alesese atunci, îi deveni perfect limpede că tocmai gândul că exista un om care s-ar fi putut lăsa smuls de propria lui pasiune dincolo de spațiul în care respirase până atunci, gândul acesta i se părea acum aproape un fel de glumă, o manifestare a unui asemenea spirit viu, activ.

Când Soliman se strecură în cameră și se opri în fața stăpânului său, acesta uitase de ce trimisese să-l cheme, dar simțea nelămurit acea liniște care izvora dintr-o asemenea ființă vie și devotată lui. Arnheim se plimba, cu o mină concentrată, în sus și în jos prin cameră, și discul întunecat al chipului lui Soliman se întorcea după el într-o parte și în alta.

— Stai jos! îi comandă Arnheim, rămânând nemișcat în colțul în care tocmai se întorsese pe călcâie în plimbarea lui și începu: marele Goethe face, într-un anumit pasaj din *Wilhelm Meister,* chiar aș putea spune cu o anumită

pasiune, o recomandare despre felul cum poate fi trăită viața corect, și anume, „Gândește ca să poți acționa; acționează ca să poți gândi!“ Înțelegi? Nu, desigur că nu poți să înțelegi… Își răspunse singur la întrebare și tăcu din nou.

„E o recomandare care cuprinde în ea întreaga înțelepciune a vieții“, reflectă el, „și cel care ar vrea să fie adversarul meu nu cunoaște din ea decât o jumătate, cea despre gândire!“ Îi trecu prin minte că ceea ce el înțelegea prin „a avea doar spirit viu“ putea să însemne și ceva de genul acela. Recunoștea aici slăbiciunea lui Ulrich. Spiritul viu, inteligent, vine din știință, dintr-o înțelepciune a limbii, căci ea desemnează originea intelectuală a unei asemenea însușiri, natura ei fantomatică, săracă în emoție; un om cu spirit este întotdeauna inteligent, depășindu-și limitele impuse în fața cărora omul încărcat de emoții și de sentimente se oprește. Astfel, lucrurile la care se gândise în legătură cu Diotima și cu plasamentul substanței de capital a sufletului fuseseră aduse într-o lumină ceva mai plăcută, iar în vreme ce reflecta astfel, Arnheim îi spuse lui Soliman:

— Este o maximă, o recomandare care include întreaga înțelepciune a vieții și datorită ei am retras din educația ta cărțile și te-am pregătit pentru muncă!

Soliman nu răspunse nimic și își compuse o față de o solemnitate profundă.

— Tu l-ai văzut de câteva ori pe tatăl meu, îl întrebă deodată Arnheim, îți mai aduci aminte de el?

Soliman găsi nimerit să-și scoată în valoare albul ochilor și Arnheim întrebă gânditor:

— Vezi, tatăl meu nu citește aproape niciodată cărți. Ce crezi tu, câți ani are tatăl meu?

Nici de data aceasta nu așteptă un răspuns, ci continuă:

— A trecut de șaptezeci de ani și e gata oricând să intervină personal oriunde e ceva în joc pentru firma noastră!

După aceea Arnheim își reluă tăcut plimbarea în sus și în jos prin cameră. Simțea o nevoie irezistibilă de a vorbi despre tatăl său, dar nu putea spune tot ce gândea. Nimeni nu știa mai bine decât el însuși că până și tatăl său dădea uneori greș în afaceri; însă nimeni n-ar fi presupus, căci îndată ce cineva și-a câștigat reputația de a fi un Napoleon, câștigă până și bătăliile pierdute. Nu ar fi existat niciodată pentru Arnheim calea de a se afirma alături de tatăl său decât cea pe care o alesese el însuși, anume de a pune spiritul, politica și societatea în slujba afacerilor. Bătrânului Arnheim părea de altfel să-i facă plăcere faptul că tânărul Arnheim știa și putea să facă atât de multe; dar când trebuiau luate hotărâri în vreo problemă importantă și era discutată și analizată zile întregi din punct de vedere al producției, finanțelor, tehnic, intelectual și economic, bătrânul le mulțumea celor consultați, dădea nu

rareori dispoziții contrarii celor ce i se propuneau, și răspundea la toate obiecțiile care i s-ar fi adus printr-un surâs neajutorat și încăpățânat. Deseori până și directorii săi clătinau din cap în fața unei astfel de atitudini, dar mai devreme sau mai târziu reieșea de fiecare dată că bătrânul avusese într-un fel sau altul dreptate.

Era cam ca atunci când un bătrân vânător sau o călăuză încercată pe drumuri de munte trebuie să ia parte la o ședință cu meteorologii și ia apoi decizii până la urmă după cum îi dictează propriile lui reumatisme; nici nu e de mirare, căci reumatismul continuă să fie în multe privințe mai sigur decât știința, iar ceea ce contează nu este exclusiv exactitatea prevederilor, căci lucrurile ies totdeauna altfel decât ți le-ai închipuit și decisiv este să știi să faci față cu viclenie și cu fermitate felului lor de a fi recalcitrant și contradictoriu. Astfel că nu i-ar fi fost, la drept vorbind, greu lui Arnheim să înțeleagă faptul că un pragmatician bătrân știe și poate o grămadă de lucruri care, teoretic, nu pot fi prevăzute, însă ziua în care descoperise că bătrânul Samuel Arnheim avea intuiții fusese cu toate acestea o zi grea în urmări pentru el.

— Știi tu ce este intuiția? întrebă Arnheim smulgându-se din gânduri, ca și când ar fi căutat umbra unei scuze pentru dorința de a vorbi.

Soliman clipea cu efort, așa cum făcea când era întrebat de vreo îndatorire pe care o uitase și Arnheim se corectă repede…

— Sunt foarte nervos astăzi, spuse, firește că tu n-ai cum să știi! Dar fii atent la ce-am să-ți spun acum: afacerea noastră, ca să câștigăm bani, ne aduce, după cum poți să-ți imaginezi, în situații care nu sunt totdeauna distinse. Efortul acesta veșnic de a tot socoti și de a trage din toate un profit contrazice concepțiile înalte despre viață pe care și le-ar fi putut forma epocile mai fericite decât a noastră. Asasinatul a fost transformat în virtutea nobilă a bravurii, dar mi se pare îndoielnic că s-ar putea face ceva asemănător din calculele financiare; nu există bunătate în așa ceva, nici demnitate, nu e o profunzime de caracter, banul face din orice o noțiune abstractă, are ceva neplăcut de rațional; când văd bani, nu mă pot împiedica, nu știu dacă mă înțelegi, să mă gândesc de fiecare dată la niște degete care numără bănuitoare și neîncrezătoare, la multe strigăte și exclamații și la multă activitate rațională, și toate îmi sunt deopotrivă de nesuferite.

Se întrerupse și se retrase iarăși în singurătatea gândurilor lui. Își amintea de rudele lui, și cum, când era copil, îl mângâiau pe păr și spuneau că are un căpșor bun pe umerii lui. Un mic cap în stare să socotească bine. Cum mai detesta acum gândul acesta! În monedele strălucitoare de aur se oglindea gândirea rațională a unei familii care știuse să parvină! Ar fi considerat demn de dispreț gândul că i-ar fi putut fi rușine de familia sa, dimpotrivă, el persista, chiar și în cercurile cele mai înalte, să vorbească, modest și demn,

despre originile sale; dar se temea de raţiunea socotitoare a familiei sale, ca şi cum ar fi fost, asemenea unui mod de a vorbi prea necontrolat şi unor gesturi excesive, o slăbiciune de familie care să-i facă imposibilă parvenirea pe culmile umanităţii.

Probabil că aici îşi avea punctul de plecare veneraţia sa faţă de iraţional. Aristocraţia era iraţională: aproape că suna ca o glumă în legătură cu insuficienţa mintală a nobililor, însă Arnheim ştia bine la ce se referea. Nu avea nevoie decât să-şi aducă aminte că, fiind evreu, nu putuse ajunge ofiţer în rezervă; cum, pe de altă parte, fiind Arnheim, nu ar fi putut ocupa nici situaţia inferioară a unui subofiţer, astfel că fusese pur şi simplu declarat inapt pentru serviciul militar, refuzând lipsa de sens a demersului, recunoscând pe de altă parte codul de onoare şi demnitate al armatei. Această amintire îi oferi prilejul să-şi mai îmbogăţească acum cu câteva fraze discursul pe care i-l ţinea lui Soliman.

— Este cu putinţă, continuă el, căci în ciuda rezervei sale, era metodic până şi în digresiunile pe care le făcea, este cu putinţă, ba chiar probabil, că a fi nobil nu a însemnat totdeauna ceea ce noi numim astăzi a avea o conştiinţă de nobil. Pentru a putea strânge laolaltă toate proprietăţile şi pământurile pe care şi-a întemeiat mai târziu distincţia, nobilul nu trebuie să fi fost mai puţin calculat şi abil decât este astăzi un negustor sau un om de afaceri, ba poate chiar ca afacerile unui astfel de negustor să fie ceva mai onorabile. Dar în pământuri se află o forţă, înţelegi, vreau să spun e o forţă în pământul lucrat, în vânătoare, în război, în credinţa în cer şi în ceea ce înseamnă ţăranul şi munca lui, cu un cuvânt în viaţa fizică, trupească, a oamenilor care îşi exercită mai puţin mintea decât braţele şi picioarele, în apropierea de natură era forţa care i-a făcut pe oamenii aceştia până la urmă demni**,** distinşi şi gata să respingă tot ceea ce este vulgar şi urât**.**

Se întreba dacă starea de spirit în care se afla acum nu-l împinsese să spună prea multe. Dacă Soliman nu înţelegea exact sensul cuvintelor lui, tinerelul acesta ar fi fost în stare să piardă, ascultând cuvintele stăpânului său, ceva din veneraţia faţă de nobili. Dar acum se întâmplă ceva neaşteptat. Soliman se tot agitase, de la un timp, neliniştit, trecându-şi greutatea de pe un picior pe altul, şi acum îl întrerupse pe stăpânul său cu o întrebare:

— Vă rog, întrebă Soliman, tatăl meu este rege? Arnheim îl privi surprins.

— Nu ştiu nimic despre aşa ceva, răspunse el, pe jumătate cu fermitate, pe jumătate amuzat de întrebare.

Dar privind chipul serios, aproape mâniat al lui Soliman, simţi un fel de emoţie. Îi plăcea faptul că băiatul lua totul în serios: „e cu totul lipsit de spirit“, se gândea, „şi, de fapt, are ceva tragic în el“; într-un fel i se părea că lipsa de spirit, şi gravitatea, şi deplinătatea unei vieţi ar fi fost unul şi acelaşi lucru. Îi răspunse băiatului, cu mai multă blândeţe, ca şi când ar fi vrut să-l înveţe ceva:

— Sunt prea puține temeiuri să ne facă să credem că tatăl tău ar fi un rege, cred mai degrabă că el a avut o ocupație oarecare, mai de rând, căci eu te-am găsit într-o trupă de saltimbanci, undeva, într-un oraș, pe coastă.

— Cât ați plătit pentru mine? îl întrerupse Soliman insistent.

— Dar, dragul meu, cum crezi că-mi mai aduc aminte! Presupun că n-a fost deloc o sumă mare. Sigur că nu a fost mult! Dar de ce-ți mai bați capul? Ne-am născut ca să ne facem noi singuri propriul nostru regat! Am să te trimit, poate, la anul, să urmezi o școală comercială, și pe urmă ai să poți să începi ca stagiar în vreunul din birourile noastre. Firește că are să depindă de tine cât de departe vei ajunge, dar am să fiu cu ochii pe tine. De exemplu, ai să poți mai târziu să ne reprezinți interesele prin locurile unde oamenii de culoare contribuie la prosperitatea afacerilor; bineînțeles că trebuie procedat cu toată prudența, dar, oricum, din faptul că ești negru poate rezulta pentru tine un avantaj. Își vei da seama pe de-a-ntregul cât de mult ți-au folosit anii pe care i-ai petrecut nemijlocit sub supravegherea mea, și un lucru pot să-ți spun de pe acum: tu aparții unei rase care mai păstrează ceva din noblețea naturii.

În legendele cavalerești medievale regii negri au jucat totdeauna un rol onorabil. Dacă vei ști să îngrijești ceea ce e nobil din punct de vedere spiritual în tine, demnitatea, bunătatea, sinceritatea, curajul de a spune adevărul și apoi curajul și mai mare de a te feri de lipsa de toleranță, de gelozie, de resentimente și de micile meschinării și nervozități care-i caracterizează pe cei mai mulți oameni în zilele noastre, dacă vei fi în stare, îți vei croi propriul tău drum în afaceri, căci misiunea noastră este nu numai să oferim lumii mărfuri, ci și o formă mai bună de viață.

Cum Arnheim nu mai vorbise de mult atât de familiar cu Soliman, simțea că ar fi putut părea ridicol în fața unui ascultător străin, dar nu era nici un asemenea străin de față; de fapt, ceea ce spunea era doar aspectul superficial al unor asociații de idei mai profunde pe care de obicei le ținea doar pentru sine. Astfel, ceea ce spunea despre concepțiile nobiliare și despre evoluția nobilimii se desfășura acum în lumea lui lăuntrică într-un sens exact contrar cuvintelor rostite de el. I se impunea acum gândul că niciodată de când exista lumea nu se născuse ceva numai din puritate spirituală și din bunele intenții, ci toate provin doar din grosolănia care cu timpul își tocește asperitățile și, la urmă, conștiința se înalță în puritate tocmai din asemenea urâțenii! E cu totul evident, reflecta el, ridicarea nobilimii se bazează, la fel de puțin ca dezvoltarea unui concern industrial de proporții mondiale din cine știe ce afacere prăpădită, doar pe relații a căror dependență cu umanitatea sublimă să fie complet sigure, și cu toate acestea, din cea dintâi s-a ajuns la cultura prețioasă a secolului al optsprezecelea și din cealaltă a apărut Arnheim. Viața îi punea într-un mod cât se poate de lipsit de echivoc o sarcină pe care

credea că o poate aborda bine prin întrebarea profund contradictorie: ce cantitate de grosolănie și animalitate e necesară și permisă pentru a crea o măreție reală de concepție și de conștiință. Într-un alt strat de profunzime însă, gândurile sale continuaseră cu intermitențe ceea ce îi explicase lui Soliman despre intuiție și raționalism, și deodată Arnheim își aminti cum îi spusese pentru prima dată tatălui său că își dăduse seama că el, tatăl său, își conducea afacerile prin intuiție. Să aibă intuiție era pe atunci ceva la modă pentru toți cei care nu-și puteau justifica acțiunea prin capacitățile lor raționale; ea juca aproximativ același rol pe care-l are astăzi capacitatea de a avea un ritm în activitate, de a lucra, cu alte cuvinte, repede. Tot ceea ce se făcea greșit sau ceea ce nu reușea pe deplin după placul inimii se justifica prin faptul că fusese făcut de dragul intuiției sau cu ajutorul ei, și intuiția era folosită atât pentru treaba din bucătărie, cât și pentru a scrie cărți, dar bătrânul Arnheim habar n-avea de toate acestea și, luat cu totul pe nepregătite, își ridicase ochii surprins spre fiul său. Iar acesta trăise atunci într-adevăr un moment de mare satisfacție.

— Munca de a câștiga bani, spuse el, ne silește spre o gândire care nu e totdeauna distinsă. În același timp e probabil că noi, marii oameni de afaceri, suntem chemați ca la viitoarea cotitură pe care o va lua istoria să preluăm conducerea maselor, fără să știm dacă sufletește vom fi în stare de așa ceva! Dar dacă există cineva pe lume care să-mi dea curajul, tu ești acela, căci tu ai un dar al viziunii și al voinței așa cum l-au avut în vremurile mari de demult regii și profeții care erau conduși de mâna Domnului. Felul în care abordezi tu o afacere este o taină și aș vrea să-ți spun că toate tainele care se sustrag calculelor sunt la fel de mari și importante, fie că e vorba de taina curajului, a invențiilor sau cea a stelelor!

Cu o claritate dureroasă Arnheim vedea în clipa aceea cum privirea bătrânului Arnheim, care se ridicase spre el, după primele lui cuvinte se coborâse iarăși în ziarul din care nu se mai înălța ori de câte ori fiul său îi vorbea despre afaceri și despre intuiție. Aceasta fusese întotdeauna relația dintre tată și fiu, și într-un al treilea strat de gânduri, ca pe canavaua unui tablou al amintirilor, ea continua să îl controleze pe Arnheim. El vedea în înzestrarea superioară a tatălui său pentru lumea afacerilor un talent care îl intimidase întotdeauna, un fel de forță originară care avea să-i rămână inaccesibilă mai complicatului său fiu, și din acest domeniu al unor eforturi, pentru el zadarnice, extrăgea un model și, în același timp, își alcătuia singur un fel de certificat de noblețe derivând din originile sale. Era un artificiu dublu, de pe urma căruia avea de profitat. Banii deveneau o forță suprapersonală, mitică, pentru care doar cei mai originali și mai puri erau suficient de buni, și el își așeza genitorul printre zei, exact așa cum făcuseră vechii războinici, cărora propriul lor străbun mitic trebuie să li se fi părut, în ciuda evlaviei pe

care le-o inspira probabil, oarecum primitiv în comparație cu ei înșiși. Într-un al patrulea strat însă, nu mai știa nimic despre surâsul care plutea asupra celui de-al treilea strat, și reflecta, încă o dată, acum cu toată gravitatea, în vreme ce contempla rolul pe care mai nădăjduia că avea să-l joace pe lumea aceasta. Asemenea stratificări ale gândurilor nu trebuie înțelese firește la modul literal, ca și când ar fi vorba de diferite profunzimi și suprafețe dispuse unele peste altele, ele înseamnă doar un fel de a vorbi despre mișcarea nehotărâtă, plutind în diferite direcții, a gândului atunci când e supus influenței unor conflicte emoționale puternice. De fapt, toată viața Arnheim fusese stăpânit de o aversiune emotivă aproape bolnăvicioasă față de vorbele de spirit și de ironie, care provenea probabil dintr-o predispoziție înnăscută, la drept vorbind nu chiar neînsemnată, față de ambele. Își reprimase această predispoziție pentru că ea reprezentase totdeauna în ochii lui însăși noțiunea de lipsă de noblețe și de vulgaritate intelectuală, însă acum, când sentimentele îi erau mai nobile și de-a dreptul ostile față de intelectualitate și raționalism, se făcea resimțită în legătură cu Diotima; acum, când sentimentele sale umblau, cum s-ar zice, în vârful picioarelor, era deseori ispitit de posibilitatea infernală de a se smulge din emoționalitatea sublimă printr-unul din acele cuvinte de spirit despre dragoste, pe care nu arareori le auzise din gura unor personaje inferioare sau grosolane. Revenind la suprafață prin toate aceste straturi, se regăsi privind, deodată surprins, chipul întunecat și atent al lui Soliman, care semăna acum cu un sac negru de box, peste care înțelepciunea de neînțeles pentru el a vieții plouase cu lovituri mărunte. „În ce situație ridicolă mă pui!“ gândi Arnheim.

Trupul lui Soliman părea să fi adormit cu ochii deschiși pe scaunul unde ședea atunci când stăpânul său își încheiase conversația unilaterală; ochii i se puseră în mișcare, dar trupul rămase imobil, ca și când ar fi așteptat mai departe cuvântul care să-l trezească. Arnheim remarcă, de asemenea, dorința avidă de a afla mai multe amănunte despre felul în care intrigile misterioase făcuseră ca un fiu de rege să ajungă un simplu servitor și care grăia acum din ochii acestui negrișor. Privirea care se agăța, cu ghearele parcă, de el, îl făcu să-și amintească în aceeași clipă de ajutorul acela de grădinar care-i furase diferite lucruri din colecțiile lui, și-și spuse atunci, oftând, că el însuși avea să rămână totdeauna lipsit de instinctul de câștig propriu-zis. Se gândi apoi involuntar că astfel ar fi putut caracteriza succint și relația cu Diotima. Cu o emoție dureroasă se simțea acum, ajuns pe culmile propriei sale vieți, despărțit de o umbră de răceală de tot ceea ce atinsese și ar fi putut atinge vreodată. Nu era un gând simplu de suportat pentru un om care tocmai își rostise crezul, anume că trebuia să gândească pentru a putea acționa, și care se străduise întotdeauna să-și însușească tot ceea ce era mai măreț și să-și lase amprenta pe tot ceea ce ar fi fost mai mărunt. Însă umbra aceasta se

așternuse între el și obiectele dorințelor sale, în ciuda voinței de care el nu fusese niciodată lipsit și, spre surprinderea lui, Arnheim crezu că poate să-și dea deodată seama cu toată certitudinea că umbra aceasta depindea de fiorul de luminiscențe ușoare care-i înconjuraseră propria tinerețe; întocmai ca și când, făcându-le față în chip greșit, ele s-ar fi transformat într-o pojghiță subțire de gheață. Numai că nu-și putea răspunde la întrebarea de ce anume gheața nu ajungea să se topească nici în fața inimii întoarse dinspre lume a Diotimei; în același timp, asemenea unui val de suferință fizică foarte neplăcută, până atunci abia așteptând o simplă atingere, își aminti din nou de Ulrich. Arnheim știu deodată că asupra vieții omului acestuia se întindea aceeași umbră ca asupra vieții sale, dar cât de diferite erau urmările! Printre pasiunile care-i bântuie pe oameni, rareori i se acordă locul cuvenit, potrivit cu intensitatea ei, pasiunii unui om stârnite anume de gelozia față de ființa altuia și descoperirea că mânia sa neputincioasă față de Ulrich semăna, într-un plan mai profund, cu cea născută din întâlnirea ostilă între doi frați care nu ajung să se recunoască unul pe altul, era acum pentru el asemenea unei emoții foarte puternice și, în același timp, parcă binefăcătoare. Arnheim se opri să se gândească, stăpânit de curiozitate, la cele două personalități ale lor văzute din acest punct de vedere într-o asemenea comparație. Instinctul grosolan de a câștiga pentru sine avantajele vieții îi lipsea lui Ulrich într-o măsură și mai mare decât îi lipsea lui însuși, iar instinctul sublim de câștig, dorința de a se înstăpâni asupra demnității și valorilor existențiale îi lipsea într-un fel de-a dreptul umilitor. Omul acesta era lipsit de orice nevoie și dorință față de ceea ce dă greutate și substanță vieții, zelul său realist, care nu putea fi negat, nu se străduia spre posesiunea lucrurilor; Arnheim s-ar fi simțit silit să-și amintească de propriii subordonați, dacă preocuparea lor altruistă în muncă nu ar fi avut, așa cum era exemplificată de purtarea lui Ulrich, deodată ceva neobișnuit de superior și arogant. S-ar fi putut mai bine spune că Ulrich era un posedat care el însuși nu avea deloc dorința de a poseda. Sau s-ar fi putut gândi la unul care se lupta pentru ceva trăind în același timp într-o stare de sărăcie deliberată. Sau ar fi fost cu putință să se vorbească aici despre un om eminamente teoretic; numai că nu se potrivea, pentru că, la drept vorbind, pe Ulrich nu-l puteai caracteriza drept un om teoretic. Arnheim își amintea acum că o dată îi spusese explicit că în persoana lui Ulrich capacitățile de gândire rămăseseră în urma celor practice. Dar dacă Ulrich ar fi fost privit dintr-un punct de vedere practic, ar fi apărut ca un om cu adevărat imposibil. Astfel, gândurile lui Arnheim oscilau, ceea ce nu i se întâmpla pentru prima dată, însă în ciuda îndoielilor în sine care-l stăpâneau astăzi, îi era cu neputință să-i acorde lui Ulrich superioritatea asupra lui fie și într-o singură privință, și ajunse la concluzia că deosebirea decisivă consta probabil în faptul că lui Ulrich îi lipsea ceva anume. Cu toate acestea,

era în Ulrich ceva neatins și liber, iar Arnheim își mărturisea acum ezitând că îi amintea tocmai de acea „taină a întregului“ pe care o stăpânea el însuși și pe care o simțea pusă sub semnul întrebării de acest om. Căci cum s-ar fi putut explica altfel faptul, dacă ar fi fost vorba altminteri doar de ceea ce rațiunea și inteligența ar fi putut măsura, ca senzația dezagreabilă de „om de spirit“, „om cu spiritul viu“, să i se poată aplica unui asemenea personaj atât de nerealist, pe care Arnheim ajunsese să-l considere ca pe un obiect stârnindu-i temeri când îl vedea întrupat într-un prea precis cunoscător al realității cum era tatăl său! „Îi lipsește deci, în întregul lui, ceva!“ medita Arnheim, dar ca și cum aceasta ar fi reprezentat doar cealaltă latură a unei asemenea certitudini, aproape în același timp și cu totul fără voia lui îl stăpâni gândul: „Omul acesta are suflet!“

Omul acesta avea deci sufletul intact; cum era vorba de o descoperire intuitivă, Arnheim n-ar fi putut-o defini cu precizie; dar, într-un fel, însemna că, așa cum știa și el, fiecare om își dizolva cu timpul sufletul propriu în inteligența și rațiunea proprie, în morală și în marile idei, ceea ce constituie un proces ireversibil; în cazul acestui prieten, care-i era deopotrivă dușman, procesul nu fusese dus până la capăt, astfel că rămânea ceva, având un farmec anume, care n-ar fi putut fi definit exact, dar în care se puteau recunoaște niște legături neobișnuite cu elemente provenind din sfera nesufletescului, raționalului și mecanicului, și care nu se mai puteau număra, la drept vorbind, printre elementele aparținând conținuturilor culturii. În timp ce raționa astfel și își potrivea îndată toate gândurile la modul de exprimare al operelor sale filozofice, Arnheim nu avusese firește nici o singură clipă timp de a-i atribui ceva, fie și un singur amănunt, lui Ulrich ca un merit anume, atât de puternică era impresia că făcuse o mare descoperire; el însuși era cel care construia toate aceste reprezentări și i se părea că este asemenea unui maestru muzician care descoperise strălucirea posibilă a unei voci ce n-a ajuns să se facă auzită. Gândurile i se liniștiră abia văzând chipul lui Soliman, care, era limpede, îl privea astfel de ceva vreme și care credea acum că avea prilejul să-l întrebe mai departe. Conștiința faptului că nu oricui îi era dat să-și exprime astfel descoperirile proprii în fața unei sălbăticiuni tăcute îi spori senzația de fericire lui Arnheim, de a fi singurul care cunoștea taina potrivnicului său, deși mai erau multe de lămurit, ale căror urmări erau necunoscute. Simțea doar sentimentul acela de iubire pe care-l trăiește un cămătar pentru victima lui, în care și-a investit capitalul. Văzându-l acum pe Soliman în fața lui, îi veni în minte deodată planul de a-l câștiga cu orice preț de partea sa pe Ulrich, care i se părea a fi propria aventură altfel întrupată, oricare ar fi fost prețul de a-l adopta ca fiu! Surâse la o asemenea confirmare a unei intenții care trebuia întâi să se maturizeze în forma ei, și îl întrerupse

în același timp pe Soliman, căruia îi tremura fața de dorința de a ști mai multe și care-i stârnise atenția, văzându-l că mai avea să-l întrebe ceva:

— Destul acum, du-i doamnei Tuzzi florile pe care le-am comandat. Dacă mai ai ceva de întrebat, poate că altă dată ne mai gândim la asta.

113

Ulrich face conversație cu Hans Sepp și Gerda într-un limbaj situat la limita dintre subrațional și suprarațional

Ca să spunem adevărul, Ulrich nu știa deloc ce anume ar fi trebuit să facă pentru a îndeplini dorința tatălui său care-i cerea ca, din entuziasm față de școala de gândire socială, să pregătească terenul pentru o discuție personală cu Alteța Sa și cu alți patrioți cu funcții de răspundere; astfel că o căută pe Gerda, ca să uite cu totul de asemenea probleme. Acolo îl întâlni pe Hans, care Hans trecu imediat la atac.

— Deci îi luați acum apărarea directorului Fischel? Ulrich îi răspunse cu o contraîntrebare evazivă, dacă, anume, Gerda îi povestise ceva în sensul acesta? Da; îi povestise Gerda.

— Ce altceva ți-ai mai dori? Vrei să știi de ce?

— Vă rog chiar să-mi spuneți, îi ceru Hans.

— Dar, nu e atât de simplu, dragul meu Hans.

— Nu-mi mai spuneți „dragul meu Hans"!

— Bine, atunci, draga mea Gerda, și se întoarse acum spre ea, nu e deloc simplu. Până acum am vorbit groaznic de mult despre toate astea, încât mă gândeam că m-ați înțeles foarte bine.

— Eu te înțeleg într-adevăr, dar nu te cred, răspunse Gerda și se străduia totuși, prin felul în care vorbea și îl privea în același timp, să compenseze întru câtva faptul că ea îi lua acum partea lui Hans.

— Nu vă credem, întrerupse îndată Hans o asemenea orientare mai prietenoasă a conversației, când spuneți că vorbiți serios; ați împrumutat ideile acestea de altundeva!

— Ce spui?! Vrei să spui că ceea ce… că lucrul acesta, pe care nici eu nu pot să-l exprim încă bine? spuse Ulrich, care înțelesese imediat că impertinența de acum a lui Hans se referea la ceea ce el discutase între patru ochi cu Gerda.

— O, se poate exprima foarte bine, dacă iei în serios ce vrei să spui!

— Eu nu reușesc s-o fac. Însă pot să vă spun o poveste.

— Iar o poveste! Dumneavoastră se pare că tot spuneți povești ca *papá* Homer! exclamă Hans impertinent și mai sigur pe sine.

Gerda îl privi rugătoare. Însă Ulrich nu se lăsă provocat și continuă:

— Eram odată foarte îndrăgostit; eram cam pe la vârsta la care ești dumneata acum. Eram, la drept vorbind, îndrăgostit de propria mea iubire, de starea aceea a mea schimbată, și mai puțin de femeia care era implicată; pe atunci am început și eu să cunosc toate chestiunile din care dumneata, prietenii dumitale și Gerda faceți atâta mister. Aceasta e povestea pe care voiam să v-o spun.

Cei doi rămaseră surprinși să constate că povestea era atât de scurtă. Gerda întrebă ezitând:

— Ai fost odată foarte îndrăgostit?… și în aceeași clipă se înfurie pe ea însăși că, față de Hans, punea o astfel de întrebare cu o curiozitate crudă de fată tânără.

Însă Hans o întrerupse.

— Ce rost are să discutăm despre asemenea lucruri! Povestiți-ne mai bine ce mai uneltește vara dumneavoastră care a intrat pe mâinile unor asemenea falimentari intelectuali?

— Ea caută o idee în care să se poată întrupa sublim spiritul patriei noastre în fața întregii lumi. N-ai vrea dumneata să-i vii în ajutor cu o propunere? Eu sunt cât se poate de dispus să fac pe mijlocitorul, răspunse Ulrich.

Hans râse ironic.

— De ce vă prefaceți că nu știți că noi vom zădărnici tot acest demers?

— Dar, de fapt, de ce sunteți atât de porniți?

— Pentru că reprezintă o mare infamie pusă la cale împotriva ființei germane în această țară! spuse Hans. Chiar nu știți cu adevărat că se organizează o contramișcare foarte promițătoare? Ligii Naționale Germane i s-a atras atenția asupra acestor mașinații ale contelui Leinsdorf al dumneavoastră. Liga Germană de Cultură Fizică a și introdus, printr-un reprezentant, un protest împotriva acestei jigniri aduse spiritului german. Federația fraternităților purtătoare de arme din universitățile austriece va lua zilele acestea poziție împotriva amenințării de slavizare, iar Uniunea Tineretului German, din care fac și eu parte, nu acceptă să lase lucrurile cum se prezintă acum, chiar dacă va trebui să ieșim în stradă!

Hans își îndreptase trupul și spunea toate acestea cu o oarecare mândrie. Totuși, el adăugă:

— Dar, firește că nu toate acestea reprezintă elementul cel mai important! Oamenii exagerează condițiile de ordin exterior. Decisiv e că nu poate să reușească în general nimic!

Ulrich îl întrebă care ar fi fost motivul.

— Marile rase și-au creat, toate, la început mitul lor propriu; există vreun mit al Austriei? îl întrebă atunci Hans. O religie originară austriacă? O epopee? Nici religia catolică și nici cea protestantă nu și-au avut originile

aici; arta tipografică și tradițiile picturii au venit din Germania; casa domnitoare ne-au dat-o Elveția, Spania, Luxemburgul; tehnica, Anglia și Germania; orașele cele mai frumoase, Viena, Praga, Salzburg au fost construite de italieni și de germani, armata a fost organizată după modelul lui Napoleon; un asemenea stat nu e în stare să pună la cale nimic care să fie al său; nu există decât o singură salvare: unirea cu Germania. Așa că acuma știți tot ce ați vrut să aflați de la noi, conchise Hans.

Pentru Gerda nu era clar dacă ar fi trebuit să fie mândră sau să se rușineze de el. Înclinația ei pentru Ulrich se redeșteptase în ultima vreme cu putere, chiar dacă dorința atât de omenească de a juca ea însăși un rol îi era mult mai bine satisfăcută de tânărul ei prieten. Lucrul ciudat era că această fată era bântuită de două fascinații care se contraziceau una pe alta, de a ajunge fată bătrână și de a i se dărui lui Ulrich. Această a doua înclinație era o urmare naturală a dragostei pe care o trăia de ani de zile, o iubire care, de altfel, nu ajungea să izbucnească în flăcările pasiunii, ci mocnea descurajată în ea; sentimentele ei semănau cu cele ale iubirii pentru o ființă nedemnă de o asemenea dăruire, și în care sufletul rănit e bântuit de o dorință josnică de supunere trupească. Într-o contradicție ciudată, și poate totuși în mod simplu și firesc depinzând de dorința de a-și găsi liniștea, era senzația că ea n-avea să se mărite niciodată și că până la urmă, după toate aceste reverii, avea să ajungă să ducă o viață liniștită și activă. Aceasta nu era o dorință născută din convingere, căci Gerda nu-și dădea seama limpede de ceea ce se petrecea cu ea; mai degrabă era una din acele premoniții pe care trupul nostru le trăiește mai devreme decât rațiunea noastră. Influența pe care Hans o avea asupra ei depindea de presentimentul ei. Hans era un tânăr nearătos, osos, fără a fi înalt său puternic, își trecea mereu mâinile prin păr sau și le freca de haine, și se privea cu orice prilej într-o oglindă mică, rotundă, cu ramă de tablă, pentru că pe tenul său neîngrijit se ivea mereu câte un coș care-l necăjea. Așa își închipuia Gerda că arătaseră primii creștini romani, care, sfidând persecuțiile, se reuneau în catacombele subterane; cu excepția probabil a oglinjoarei. Nu susținea că s-ar fi potrivit toate amănuntele, ci, desigur, era vorba de un sentiment general și fundamental de spaimă pe care ea îl lega de ideea de creștinism; păgânii care făceau baie des și-și îngrijeau trupul îi plăcuseră totdeauna mai mult, dar să se recunoască a fi de partea creștinilor însemna o jertfă pe care o datora propriului caracter. În felul acesta, cerințele de ordin superior, de felul acesta, căpătaseră pentru Gerda un fel de odoare stătută, ușor detestabilă, și acestea erau foarte potrivite să se asocieze cu perspectivele mistice ale căror tărâmuri Hans le deschidea în fața ei.

Ulrich cunoștea foarte bine asemenea perspective și stări de spirit. Poate că trebuie să i se mulțumească spiritismului pentru faptul că, prin mesajele sale mai curând comice, amintind de spiritul bucătăreselor defuncte, venind

acum de dincolo, satisface cerințele metafizice grosolane care tind să-l hrănească, dacă nu pe Dumnezeu, cel puțin spiritele, cu linguriță, și care ne suflă pe întuneric, cu răsuflare de gheață, pe la ceafă. În vremurile mai vechi, o asemenea dorință de a intra în contact personal cu Dumnezeu sau cu ierarhiile cerești era după toate aparențele ceea ce se petrecea în stările de extaz, și în ciuda formelor delicate și în parte miraculoase pe care le căpăta, combina niște atitudini grosolan pământești cu trăirile unei stări nelămurite, cât se poate de neobișnuite și de greu de definit. Metafizicul era în asemenea stări fizicul așa cum se proiecta în ele, o imagine a dorințelor pământene, căci se credea că se întrezărea în ele orizontul de așteptări creat de concepțiile contemporane cu toată vigoarea. Dar, de fapt, tocmai aceste noțiuni și concepții ale inteligenței sunt cele care se schimbă cu vremurile și devin incredibile; când cineva ar vrea astăzi să povestească deodată că Dumnezeu a stat de vorbă cu el, l-ar fi tras în glumă de păr și l-ar fi ridicat până la el, sau că, într-un fel indeterminat, dar viu și voluptuos, s-a strecurat în pieptul său, atunci asemenea imagini definite în care el își îmbracă trăirile n-ar mai fi crezute de nimeni, și cel mai puțin, firește, de funcționarii oficiali ai lui Dumnezeu, pentru că ei, ca odrasle ale unei epoci raționale, au o teamă omenească de a nu fi confruntați cu adepții exaltați și isterici ai religiei. Astfel că experiențe care, în Evul Mediu sau în Antichitatea păgână, au fost numeroase și bine definite, trebuie acum considerate drept iluzii și manifestări patologice, sau se formulează presupunerea că în ele se ascunde ceva independent de orice legături mitice, în care fenomenul a fost prezentat întotdeauna până acum; adică un sâmbure pur de trăire care, potrivit unor principii stricte de cunoaștere, trebuie să fie credibil și care astfel ar reprezenta, ca de la sine înțeles, o chestiune de maximă importanță, cu mult înainte de a se ajunge la a doua întrebare, și anume ce concluzii s-ar putea trage de aici cu privire la relațiile noastre cu sfera supraomenescului. În vreme ce credința, adusă în ordinea rațiunii teologice, are de susținut pretutindeni o luptă grea cu îndoiala și contradicțiile venind din partea rațiunii care predomină astăzi, se pare că, de fapt, experiența fundamentală dezgolită, despuiată de toate straturile tradiționale, noționale, ale credinței, desprinsă de toate reprezentările de ordin religios, abia mai putând fi numită exclusiv religioasă, experiența fundamentală a extazului dăruirii mistice s-a difuzat larg și constituie acum sufletul acelei mișcări multiforme, iraționale, bântuind epoca noastră asemenea unei păsări nocturne care s-a rătăcit pe lumina de zi.

O parte grotescă din această mișcare multiformă era cercul și vârtejul în care își juca rolul său Hans Sepp. Dacă ar fi fost enumerate ideile care se dizolvau unele în altele în această societate – ceea ce însă după normele care prevalau acolo nu aveai voie să faci, căci ele erau ostile cifrelor și măsurilor – s-ar fi întâlnit întâi o sfioasă și cu totul platonică revendicare în favoarea

unei căsătorii de probă și de camaraderie, chiar a poligamiei și poliandriei; în ce privește problemele legate de artă, concepțiile abstracte, orientate spre valorile generale și veșnice, care pe atunci sub numele de expresionism se îndepărtau cu dispreț de aparențele și învelișurile vulgare, de „viziunea plată și trivială" a lucrurilor, tocmai de aceste aparențe care, fidel reprezentate, fuseseră socotite în mod neînțeles cu o generație mai devreme ca fiind revoluționare; programatic asociată cu această concepție abstractă, cu această intenție de a crea, fără multe detalii exterioare, în mod nemijlocit o „viziune esențială" a spiritului și a lumii, se găsea și concepția concretă dar limitată a artei patriotice față de care acești tineri se simțeau datori la fidelitate prin sufletele lor germane, care le impuneau datoria de a o sluji; astfel ar fi putut fi găsite în șiruri colorate toate frunzele și florile întâlnite pe drumurile timpului din care spiritul își poate clădi un cuib unde să se adune sublime idei de dreptate, datorie și putere creatoare a tineretului, atât de importante la vremea aceea, încât se cuvine a fi pomenite mai pe larg. Se spune adeseori că prezentul nu îi recunoaște tineretului nici un drept, căci până la atingerea vârstei majoratului oamenii rămân practic fără drepturi. Tatăl, mama, tutorele pot să-i îmbrace, să-i adăpostească, să-i hrănească cum vor ei, să-i disciplineze și, după cum se exprima Hans Sepp, să-i distrugă de-a dreptul, atâta vreme cât nu depășesc limitele destul de cuprinzătoare ale unei legi care le acordă copiilor, în cel mai bun caz, o protecție cum e cea acordată animalelor. Copilul le aparține, după această lege, părinților cum sclavul îi aparține stăpânului, și prin dependența economică el este o proprietate, un obiect al capitalismului. Această „posesiune a capitalismului asupra copilului", pe care Hans o găsise inițial menționată undeva, dar pe care o elaborase el însuși apoi, fusese prima noțiune pe care i-o insuflase uimitei sale eleve Gerda, până atunci ducând o viață protejată în casa ei părintească. Creștinismul, o învățase el, îmblânzise doar jugul soției, dar nu și al fiicei; fata era lăsată să vegeteze, căci era înstrăinată cu de-a sila de viață; după această lecție pregătitoare o instruise și în ce privește dreptul copilului de a-și construi educația și formația după legile propriei sale ființe. Copilul era creator, deoarece el reprezenta creșterea, evoluția, și se crea pe sine însuși. Era o creatură regească, deoarece el își prescria lumea reprezentărilor, sentimentelor și fanteziilor sale. El nu mai voia să știe de lumea prefabricată, la urma urmei, întâmplător, ci își construia lumea propriilor sale idealuri. Își avea sexualitatea proprie. Cei maturi săvârșesc o crimă barbară când îi distrug copilului lumea răpindu-i-o, îl înăbușă sub o avalanșă de știință moartă, tradițională, și îl îndreaptă spre anumite țeluri care copilului îi sunt străine. Copilul este lipsit de finalitate, creația sa este jocul și delicata sa creștere; el nu primește în sine nimic altceva decât ceea ce asimilează cu adevărat el însuși; orice obiect atinge el este viu, copilul este un univers, un cosmos, el vede și înțelege lucrurile ultime, absolutul, chiar dacă nu-l poate exprima; însă copilul e ucis

atunci când e învățat să înțeleagă finalități și scopuri și când e înlănțuit de acea ordinară repetitivitate a lucrurilor care în mod mincinos e denumită realitate! – Toate acestea i le spusese Hans Sepp. Când începuse să sădească această doctrină în casa lui Fischel, Hans era un tânăr de douăzeci și unu de ani, și nici Gerda nu era mai tânără. De altfel, Hans era orfan de tată, iar față de mama lui, care avea o mică prăvălioară cu care-i hrănea pe el și pe frații și surorile lui, își descărca în orice împrejurare inima prin tot soiul de grosolănii, astfel că o motivație nemijlocită pentru o asemenea filozofie a exploatării sărmanilor copii, la drept vorbind, nici nu exista în experiența lui proprie. Iar Gerda, primind această învățătură, oscila între un interes pedagogic blând față de educația oamenilor viitorului și exploatarea nemijlocită și belicoasă a principiilor respective în comportamentul ei față de Leo și Klementine. Hans Sepp, dimpotrivă, manifesta o atitudine mult mai principială și indica și soluțiile: „Ar trebui să fim cu toții copii!“ Încăpățânarea cu care promova o asemenea agresivitate din partea copiilor ar fi putut să-și aibă originea în propriile lui pretenții de independență de timpuriu dezvoltate; în primul rând însă venea de la faptul că limbajul mișcărilor de tineret în plină dezvoltare pe atunci fusese primul limbaj care îl ajutase să-și găsească cuvintele, așa cum trebuie s-o facă orice limbaj, care-l duce pe vorbitor de la un cuvânt la altul și-l face să spună mai multe decât știe el însuși că vrea să spună. Așa, de exemplu, formula potrivit căreia ar trebui cu toții să fim copii dezvoltă cele mai importante descoperiri. Anume, copilul n-ar trebui să-și schimbe propria natură și să renunțe la ea pentru a deveni tată și mamă; așa ceva se face numai pentru a deveni „cetățean“, sclav al lumii, înlănțuit și „determinat de un scop“. Tocmai parvenirea la calitatea de cetățean este cea care-l face pe om să fie bătrân, și copilul se apără refuzând să fie făcut cetățean; în acest fel este înlăturată dificultatea care constă în aceea că odată ajuns la vârsta de douăzeci și unu de ani nu ar mai trebui să ai voie să te comporți ca un copil, căci lupta continuă de la naștere și până la bătrânețe și-și găsește sfârșitul doar în distrugerea lumii cetățenești burgheze și înlocuirea ei prin lumea iubirii. Aceasta reprezenta treapta superioară a învățăturilor lui Hans Sepp, pe care Ulrich le aflase cu timpul de la Gerda.

El descoperise astfel o legătură între ceea ce tinerii aceștia numeau dragostea lor, sau cu un alt cuvânt comunitatea lor, și consecințele unei stări de spirit ciudate, sălbatic religioase, mitice fără a fi mitologice, sau poate doar pur și simplu o stare de spirit de îndrăgostit, și care era de mare interes; dar ei nu știau că el înțelesese, deoarece Ulrich se limita la a ridiculiza urmele lăsate de respectiva stare de spirit în ființele lor. Astfel că el i se adresă acum lui Hans și-l întrebă nemijlocit de ce nu voiau să încerce să folosească Acțiunea Paralelă pentru promovarea „Comunității celor care au renunțat pe deplin la sine“?

— Pentru că nu ar fi posibil! răspunse Hans.

De aici urmă între ei doi o discuție care ar fi făcut fără îndoială o impresie ciudată asupra cuiva din afară, o impresie nu tocmai diferită de cea produsă de conversațiile în jargonul lumii interlope, deși nu foloseau decât dialectul amestecat al celor implicați în viața lumească și spirituală. Este deci preferabil să redăm conversația mai mult în înțelesul ei general decât reproducându-i cuvintele: comunitatea celor care au renunțat de deplin la sine, aceasta era o formulă descoperită de Hans, dar ea trebuie înțeleasă în sensul următor: cu cât un om se simte ca fiind mai altruist, cu atât mai vii și mai pronunțate devin lucrurile din lumea aceasta, cu cât omul este mai maleabil, cu atât se simte mai elevat, și experiențele de acest fel le cunoaște, fără îndoială, oricine; ele nu trebuie confundate însă cu buna dispoziție, seninătatea, lipsa de griji sau altele asemenea, căci toate nu sunt decât surogate destinate unui uz vulgar, dacă nu de-a dreptul pervertit. Poate că starea de spirit reală nici n-ar trebui să fie numită exaltare, ci renunțarea la armură; renunțarea la armura sinelui, așa o explica Hans. Trebuie făcută o distincție între cele două feluri prin care sinele poate fi înconjurat ca de niște ziduri de apărare, zicea el. O asemenea fortificație este de fiecare dată depășită atunci când omul respectiv face ceva bun și lipsit de egoism, dar aceasta este doar forma de apărare și de izolare exterioară. Fortificațiile cele înalte constau în egoismul până și al celor mai altruiști oameni; în discuție este pur și simplu păcatul originar; orice percepție senzorială, orice simțământ, chiar și cel al dăruirii, este, în felul în care-l experimentăm noi, mai curând o acceptare decât o dăruire, și este greu să te debarasezi de armura impregnată de sentimentul sinelui. Hans enumera exemple de acest fel: cunoașterea nu este altceva decât însușirea unui obiect străin, ucis, înghițit și digerat ca trupul unui animal. Conceptul este un obiect care a ajuns inert, mort. Convingerea, o relație înghețată și care nu mai poate fi modificată. Cercetarea înseamnă o fixare, o stabilire a obiectelor. Caracterul este asemenea unei inerții față de propria schimbare. Cunoașterea unui om înseamnă faptul că nu te mai lași emoționat de el. Intuiția este doar o anumită viziune asupra unui obiect din afară. Adevărul este încercarea reușită de a gândi funcțional și omenește. În toate aceste relații se cuprinde actul de a ucide, un ger care îngheață totul, o dorință de a lua în posesie și de a încremeni ceva din afară și un amestec de egoism cu un fel de altruism realist, laș, viclean, fals. „Ce ar fi dragostea“, se întreba Hans, deși el nu o cunoștea decât pe nevinovata Gerda, „altceva decât dorința de posesiune sau capitularea mizând pe o contravaloare?!“ Ulrich accepta cu toată precauția și modificând datele acestei aserțiuni nu cu totul coerente. Este adevărat, spunea el, că până și suferința și renunțarea păstrează un rest mărunt pentru sinele propriu; o umbră palidă, ca să spunem așa, gramaticală, de egoism, rămâne agățată de orice faptă, tot astfel cum nu poate exista un predicat fără un subiect.

Însă Hans nega violent. El și prietenii săi discutau în contradictoriu tocmai despre felul în care trebuia trăită viața. Uneori presupuneau că fiecare trebuie să trăiască în primul rând pentru sine, și abia apoi pentru toți ceilalți; alteori erau convinși că nici un om nu poate avea cu adevărat și pe deplin decât un singur prieten, dar că acesta avea nevoie la rândul său de un alt prieten, și astfel comunitatea reprezenta pentru el un fel de horă a sufletelor, după modelul spectrului culorilor sau al altor asemenea înlănțuiri; dar lucrul pe care preferau să-l creadă era că exista o lege sufletească a sentimentului de comunitate, doar umbrită de egoism, un izvor lăuntric, imens de bogat, dar încă nefolosit de viață, căruia ei îi atribuiau o potențialitate de-a dreptul aventuroasă. Nu mai puțin nesigur de propria dăinuire poate fi un copac luptând pentru supraviețuire într-o pădure și ocrotit încă de acea pădure, decât oamenii înzestrați cu sensibilitate, care în zilele noastre simt în ființa lor căldura întunecată a masei, forța ei dinamică, procesele moleculare invizibile ale coeziunii ei inconștiente, și care la fiecare respirație le amintește că cel mai mare ca și cel mai mic dintre lucruri nu rămâne nici o clipă singur; așa simțea și Ulrich; el vedea, într-adevăr, limpede că egoismul domesticit pe care se întemeiază viața are ca rezultat o structură ordonată, și că, în schimb, respirația comunității rămâne doar o esență a unor interconexiuni neclare, și el se considera în propria sa persoană chiar ca fiind un om înclinat spre izolare, dar se simțea deosebit de atins el însuși atunci când tinerii prieteni ai Gerdei își desfășurau afirmațiile excesive cu privire la zidurile cele înalte care s-ar fi cuvenit să fie escaladate.

Hans își recita astfel, pe jumătate psalmodiind, pe jumătate împleticindu-se, profesiunile sale de credință, cu ochii ficși, îndreptați înainte și fără să vadă cu adevărat nimic. Era, spunea el, o linie de separație nefirească străbătând întreaga creație și împărțind-o ca pe un măr, și cele două jumătăți aveau să se usuce. Trebuia să se reunească iarăși pe o cale artificială și nenaturală ceea ce înainte fusese un întreg. Această diviziune putea fi însă depășită printr-o anume deschidere a propriei ființe, printr-o schimbare de comportament, căci cu cât o ființă se uită pe sine, se autodizolvă, reușește să se smulgă din sine, cu atât mai multă forță favorabilă comunității se eliberează în ea, ca și când ar fi eliberată din legături false; și în același timp, cu cât se apropie mai mult de comunitate, cu atât devine mai pronunțat ea însăși; căci dacă argumentele lui Hans ar fi fost continuate, se putea afla că desăvârșirea adevăratei originalități nu depinde de o vană idiosincrasie, ci constă într-o deschidere de sine, pe trepte tot mai înalte de participare și dăruire, poate până la treapta superioară a comunității a celor care și-au lepădat cu desăvârșire sinele, comunitate care va fi pe de-a-ntregul acceptată de lume, și a cărei realizare este posibilă în felul acesta.

Aceste aserțiuni, care păreau să nu aibă nici o substanță, îl făceau pe Ulrich să viseze tocmai la modul în care ar fi fost cu putință să li se dea un conținut

real, însă el se mulțumi să-l întrebe doar, cu răceală, pe Hans cum ar fi vrut el să aplice în practică deschiderea sinelui și toate celelalte?

Hans avea cuvinte grandioase; transcendentul în locul sinelui senzorial, sinele gotic în locul celui naturalist, împărăția esenței în locul aparențelor, experiența de viață necondiționată și alte asemenea substantive copleșitoare, în care el înghesuia chintesența propriilor sale experiențe indescriptibile; așa cum – putem remarca în treacăt – a devenit o obișnuință larg răspândită în dauna propriei cauze, dar spre sporirea demnității ei. Pentru că o asemenea stare de spirit, care-l cuprindea uneori, poate chiar deseori, doar în treacăt, nu-i îngăduia niciodată mai mult decât o viziune de câteva clipe, el merse mai departe, precum obișnuia, susținând că transcendentul nu se revelează nici chiar astăzi mai limpede decât într-o contemplare sporadică, supramaterială, și, cum e ușor de înțeles, greu de reținut, și al cărei efect pot fi cel mult niște mari opere de artă; ajunse să vorbească și de alte semne orientate înspre supranatural ale vieții, despre simbol, un termen preferat al lui, și, în sfârșit, despre experiența de viață germanică, proprie purtătorilor fie și doar a câteva picături de sânge germanic, de a crea și contempla astfel; în felul acesta, într-o variantă sublimă a modelului „vremurile bune de altădată", izbuti să explice lejer că o percepere dăinuitoare a esențelor aparținea trecutului, fiindu-i refuzată prezentului, și de fapt toată cearta pornise tocmai de la această afirmație.

Ulrich era iritat de o asemenea vorbărie care nu făcea decât să manevreze niște superstiții. De multă vreme constituia pentru el o întrebare fără răspuns prin ce anume o atrăgea Hans pe Gerda. Ea rămăsese așezată la locul ei, palidă, fără să ia parte activă la discuție. Hans Sepp avea o teorie măreață despre iubire și probabil că ea găsea aici înțelesul mai profund al propriei sale ființe. Ulrich împinse conversația mai departe, susținând – deși cu tot felul de rezerve față de faptul că se putea ajunge la asemenea discuții – că cea mai înaltă treaptă de simțire la care putea ajunge un om nu consta nici în obișnuita atitudine egoistă, în care îți însușești tot ceea ce îți iese în cale, și nici, așa cum susțineau Hans și prietenii lui, în ceea ce s-ar fi putut numi transcenderea sinelui prin deschidere și dăruire, ci era în realitate o stare inertă în care nu se schimba niciodată nimic, asemenea unei ape stătătoare.

Gerda se însufleți și-l întrebă ce voia să spună.

Ulrich îi atrase atenția că Hans nu vorbise toată vremea decât despre dragoste, chiar dacă îmbrăcând subiectul în termeni impresionanți; despre iubirea sfinților, despre iubirea pustnicilor, despre iubirea ajunsă pe țărmul dorințelor, care a putut fi descrisă totdeauna ca o destrămare, o desprindere, chiar o inversare a tuturor relațiilor lumești și, în orice caz, înseamnă nu numai un sentiment, ci o schimbare a gândirii și a sensibilității.

Gerda îl privea ca și când ar fi vrut să vadă dacă el, cu toate cunoștințele lui care le depășeau cu mult pe ale ei proprii, făcuse el însuși într-un fel sau

altul o asemenea descoperire, sau dacă, de la acest bărbat iubit în taină, așezat acum alături de ea, și nelăsând să i se citească nimic pe față, nu pornea acea stranie putere de atracție care unește două ființe chiar dacă trupurile nu li se ating.

Ulrich simțea că era supus unei probe. Avea senzația că urma să vorbească într-o limbă străină, în care ar fi putut să se exprime curgător, dar strict exterior, ca și cum cuvintele nu ar fi avut rădăcini în propria lui ființă.

— În starea aceasta, spuse el, în care depășești limitele pe care ți le impune purtarea, înțelegi totul, pentru că sufletul nu primește în sine decât ceea ce ține de ființa sa; într-un anumit sens, sufletul știe dinainte ce are să afle. Îndrăgostiții nu-și pot spune nimic nou; pentru ei nici nu există cunoaștere sau recunoaștere. Căci un om care iubește nu cunoaște din ființa pe care o iubește nimic, afară de faptul că e împins de ea spre o anumită activitate lăuntrică. Iar să cunoască o altă ființă pe care n-o iubește pentru el înseamnă să includă acea ființă în iubirea lui asemenea unui zid mort peste care cade lumina soarelui. Să cunoască un obiect neînsuflețit nu înseamnă să-i deslușească însușirile una după alta, ci înseamnă că este înlăturat un văl sau se ridică o graniță care nu mai fac parte din lumea perceptibilă prin simțuri. Chiar și obiectele neînsuflețite intră, așa necunoscute cum sunt, dar pline de încredere, în camaraderia celor care iubesc. Natura și spiritul propriu celor care iubesc se privesc în ochi unul pe altul, sunt două orientări ale aceleiași acțiuni, este aici o revărsare care ia două direcții și o ardere care pornește de la cele două capete. Să cunoști un obiect sau un om care nu are nici o legătură cu tine, așa ceva nici nu este cu putință; căci să cunoști ceva înseamnă că iei ceva de la acel lucru, lucrul adică își păstrează ființa, însă pare să se prefacă în cenușă, se evaporă ceva și nu mai rămâne decât o mumie a fostei sale înfățișări. Nici nu există un adevăr pentru cei care iubesc; ar fi un fel de alee fără ieșire, un capăt, moartea gândirii, care, atâta timp cât trăiește, seamănă cu marginea palpitând a unei flăcări, locul în care lumina și întunericul se așternpiept peste piept. Cum poate ceva să ilumineze, unde totul este iluminare? La ce ar mai fi bun altruismul protecției și inechivocului acolo unde totul este belșug și revărsare? Cum se mai poate pretinde ceva pentru sine însuși, fie chiar și ființa iubită, atunci când ai trăit experiența de viață că cei care iubesc nu-și mai aparțin propriei lor ființe, ci trebuie să se dăruiască întregului, acel întreg care le vine întru întâmpinare, întru întâmpinarea ființei împletite, singura ființă cu două perechi de ochi?

Cineva care stăpânește acest fel de a vorbi poate continua la fel fără nici un efort. E ca și cum ai merge cu o lumină aprinsă în mâini, a cărei rază blândă cade pe rând asupra tuturor relațiilor vieții, și toate arată atunci ca și când s-ar afla în aparența lor obișnuită, în lumina lor de toate zilele, și orice altceva n-ar fi fost decât simple neînțelegeri brutale.

Cât de imposibilă apare, de exemplu, funcția cuvântului „a poseda“ îndată ce li se aplică celor care se iubesc? Dar ajunge el să trădeze dorințe de un fel anume, mai frumos, atunci când înseamnă că s-ar dori posesia unor principii? De exemplu, respectul propriilor copii? gândurilor? propriei ființe? Asemenea gesturi grosolane care se întind să apuce, să posede ceva, ca ale unui animal care își apasă prada cu greutatea întreagă a trupului, reprezintă, cum s-ar putea spune cu toată îndreptățirea, expresia fundamentală și fizică aproape a capitalismului, și în ea se arată legătura care există între cei care stăpânesc posesiunile în viața burgheză și cei care stăpânesc și posedă cunoștințele și abilitățile, așa cum i-au făcut să fie gânditorii și artiștii acestei vieți burgheze, în vreme ce iubirea și asceza stau alături, ca o pereche însingurată de frate și soră? Nu e o asemenea pereche, așa cum stau alături, fără nici un rost și fără nici un țel, nu se arată ea a fi în contradicție cu țelurile și rosturile vieții? Însă termenii aceștia, țel și rost, vin din limbajul celor care știu să țintească precis; deci, a fi fără țel și fără rost în înțelesul lor originar nu înseamnă pur și simplu decât a nu fi unul care să poată să ucidă? Astfel se ajunge, pur și simplu mergând după urmele lăsate de limbaj și de vorbire, – ce urme complicate, dar elocvente! – pur și simplu la a recunoaște că pretutindeni înțelesul grosolan schimbat a ajuns să ia locul relațiilor mai bine gândite pe care le-a dat la o parte și care s-au pierdut, până la urmă, cu totul? Este ca o complexitate, ca o interdependență generală, pe care o simți pretutindeni, dar nu ajungi să o înțelegi cu adevărat nicăieri; Ulrich renunță acum să-l întrebe mai departe pe interlocutorul său, dar pe de altă parte nici nu i s-ar fi putut pretinde lui Hans să creadă că dacă cineva ar fi tras, dintr-un anumit punct, un fir ascuns, întreaga țesătură ar fi ajuns să se destrame și că doar s-ar fi pierdut intuiția de a fi fost cu putință să se găsească locul de unde să se tragă astfel, spre a deșira totul. El însuși îl întrerupsese în mai multe rânduri pe Hans și-i terminase în locul lui frazele.

— Dacă ai vrea să examinezi toate trăirile și experiențele acestea de viață ca un cercetător științific, n-ai vedea atunci în ele nimic altceva decât ar ajunge să vadă un contabil de bancă! Toate explicațiile empirice nu izbutesc să iasă din cercul unor cunoștințe inferioare, perceptibile doar prin simțuri! Dorința dumitale de cunoaștere n-ar vrea decât să reducă lumea la nimic altceva decât la un simplu joc de-a învârtitul degetelor, pur mecanic, al forțelor naturale!

De acest fel erau obiecțiile lui, simple remarci interpolate. Era când brutal, când entuziast. Simțea că apărase prost propria sa cauză și voia să-l găsească vinovat pe acest om care se încăpățâna să fie de față și care îl împiedica să rămână singur cu Gerda, căci dacă ar fi rămas doar el cu ea, privind-o în ochi, aceleași cuvinte ar fi sunat cu totul altfel, urcând ca niște fântâni scânteietoare, ca niște șoimi luându-și avântul, în înălțimi; știa asta; simțea că, la drept vorbind, era una din zilele lui mari. În același timp, era foarte uimit și iritat să-l

audă pe Ulrich vorbind atât de fluent și stăruitor în locul lui. De fapt, adevărul era că Ulrich nu vorbea câtuși de puțin asemenea unui adevărat cercetător științific, ci vorbea spunând în realitate mult mai mult decât ar fi vrut, și cu toate acestea nu avea impresia că ar fi spus ceva ce nu credea. Îl împingea un fel de furie reținută. E nevoie de o stare de spirit ciudat de exaltată, ușor inflamată, pentru a putea vorbi astfel, și Ulrich se găsea acum între o asemenea stare și cea provocată de vederea lui Hans, așa cum i se înfățișa înainte, cu părul vâlvoi, cu tenul lui neîngrijit, cu gesturile lui urâcioase și agresive, cu revărsarea lui de cuvinte în care tremura un văl ascunzând ceva mai lăuntric și care era asemenea unei pieliță smulse de pe inimă; dar, în înțelesul mai strict al cuvântului, Ulrich se găsise toată viața lui între două asemenea impresii în fața acestei probleme, el fusese întotdeauna în stare să vorbească la fel de fluent cum o făcea astăzi și să și creadă pe jumătate în ce spunea în același timp, numai că nu trecuse niciodată peste o asemenea facilitate jucăușă, pentru că nu credea în conținutul propriilor sale spuse, oricât de mult ar fi ținut pasul plăcerea și neplăcerea laolaltă într-o asemenea conversație.

Însă Gerda nu acorda atenție obiecțiilor ironice pe care el le împletea asemenea unui parodiant în replicile sale, ci trăia impresia că el se deschisese, în sfârșit, în fața ei. Îl privea aproape înfricoșată. „E mult mai vulnerabil decât recunoaște el însuși“, se gândea în vreme ce el vorbea astfel și senzația că ceva, asemenea unui copil mic, îi atingea pieptul o făcea să se simtă fără apărare. Ulrich îi întâlni privirea. Știa aproape tot ceea ce se petrecea între ea și Hans, pentru că ea, fiind înfricoșată de situație, simțea nevoia să-și împărtășească suferința măcar prin aluzii la această relație, iar lui Ulrich îi era ușor să le întregească. Ei vedeau în acest act al posesiunii, care de altminteri este țelul celor care se iubesc, începutul acelui capitalism al sufletului pe care îl detestau și credeau că disprețuiau pasiunile trupești, dar disprețuiau și conștiința unei asemenea relații de posesiune care li se părea tocmai demnă de dispreț ca fiind un ideal burghez. Astfel că se aflau acum unul față de altul într-o îmbrățișare și împletire deopotrivă netrupească și doar pe jumătate trupească; căutau să se afirme unul pe altul, așa cum spuneau ei, și trăiau acea fremătătoare și delicată contopire a ființelor, care se naște atunci când două ființe se contemplă una pe alta, se lasă să alunece în acel invizibil joc al balurilor din piepturi și fruntea celuilalt și, în clipa când cred că au ajuns să se înțeleagă unul pe altul, simt că fiecare este luat și dus de celălalt așa cum și el îl duce pe celălalt și formează o singură ființă. În ceasurile în care nu se aflau într-o asemenea exaltare, se mulțumeau doar cu simpla admirație a unuia pentru celălalt; li se părea că seamănă cu personaje și scene din tablouri și pasaje renumite din artă și erau cuprinși de o uimire evlavioasă simțind, când se sărutau, că – pentru a repeta formule mărețe – milenii întregi își

coborau privirile asupra lor. Căci se sărutau într-adevăr; e adevărat că își explicau simțământul acela grosolan al sinelui crispându-se în trupuri ca fiind, în starea măreață a iubirii, la fel de josnic ca o durere de stomac, trupurile și mădularele lor nu se mai preocupau de contemplația sufletelor și se apăsau de propria lor răspundere unul față de altul. După aceea, de fiecare dată, erau amândoi cu totul tulburați. Filozofia lor delicată nu mai ținea pasul cu conștiința faptului că nu era nimeni să-i vadă, cu întunericul care se lăsa în cameră, cu puterea de atracție tot mai vie, tot mai tulburătoare a trupurilor care li se împleteau laolaltă și mai ales Gerda, ca mai matură, simțea dorința îmbrățișărilor împlinite cu atâta putere și nevinovăție, așa cum ar fi putut-o simți un arbore pe care ceva îl împiedică primăvara să înmugurească și să înflorească. Asemenea jumătăți de îmbrățișări, la fel de lipsite de savoare ca sărutările unor copii și la fel de nedefinite ca mângâierile unor bătrâni, îi lăsau de fiecare dată zdruncinați. Hans se adapta mai bine unei asemenea situații, căci el vedea în asemenea mângâieri, odată ce trecuseră prin ele, adevărate încercări ale conștiinței. „Nouă nu ne este dat să fim niște posesori", o dădăcea el, „noi suntem rătăcitori, care pășim din treaptă în treaptă"; și când vedea că Gerda tremura din tot trupul de dorință nesatisfăcută, atunci nu se sfia să-i socotească aceasta drept o slăbiciune, dacă nu chiar o rămășiță de origine nedeplin germanică, și avea despre sine senzația că este un Adam încă bucurându-se de favoarea Domnului și a cărui inimă avea să fie înstrăinată credinței de ceea ce fusese odinioară propria lui coastă. Gerda îl disprețuia atunci. Era probabil motivul pentru care, cel puțin înainte, îi povestise lui Ulrich despre toate acestea. Ea simțea că un bărbat adevărat ar fi făcut ceva mai mult și ceva mai puțin decât Hans, care-și ascundea chipul scăldat în lacrimi, după ce o rănise astfel, ca un copil la picioarele ei; mândră și obosită de propriile ei trăiri, și le destăinuia acum lui Ulrich, în speranța că el avea să sfarme, prin vorbele pe care avea să le spună, această frumusețe chinuitoare.

Însă Ulrich îi vorbea rareori așa cum se aștepta ea să-l audă; de obicei o trezea la realitate cu răceala și cu ironiile lui, căci deși Gerda era tocmai din cauza aceasta neîncrezătoare, știa bine că jinduia constant să i se dăruiască; nici Hans, și nici oricine altcineva nu avea asupra simțurilor ei atâta putere cât ar fi putut avea el. Se scuza față de sine spunându-și că oricare alt bărbat în locul lui ar fi avut asupra ei un asemenea efect eliberator și mântuitor după un atât de confuz șarlatan obscurantist cum era Hans. Dar în timp ce se gândea la toate acestea și se simțea dintr-odată iarăși cumpănind lucid la clipa de față, Hans avusese timp să se gândească și el mai bine și încerca sa treacă încă o dată la atac.

— De fapt, spuse el, dumneavoastră ați făcut cea mai mare greșeală care poate fi săvârșită vreodată, când ați încercat să exprimați prin concepte ceea

ce doar uneori poate ridica un gând mai sus de nivelul unui concept sau al unei noțiuni; este deosebirea între un domn cu multă erudiție și cunoștințe, și noi. Întâi trebuie să învățăm să trăim, apoi poate că am ajunge să învățăm să gândim simplu, adăugă el mândru, și pe când Ulrich surâdea, țâșni deodată din el ceva asemenea unui fulger punitiv – Isus fusese clarvăzător de la doisprezece ani și nu-și luase doctoratul.

Ulrich se lăsă prin aceste cuvinte împins să încalce datoria de a păstra o taină, și să-i dea lui Hans un sfat care trăda faptul că știa anumite lucruri pe care nu le putuse afla decât de la Gerda. Căci îi răspunse astfel.

— Nu știu de ce, dacă vrei să trăiești astfel, nu mergi până la capăt. Eu aș lua-o pe Gerda în brațe, aș da la o parte orice obiecție a rațiunii, și mi-aș ține brațele astfel cuprinzând-o până când trupurile noastre fie s-ar preface în cenușă, fie ar urma metamorfozele simțurilor și s-ar preschimba în însăși ființa lor, în ceva ce noi nici nu ne-am mai putea închipui!

Hans, care simțea pumnalul geloziei rănindu-l, nu-l privea pe el, ci pe Gerda. Gerda se făcuse palidă și era cu totul confuză. Cuvintele „aș lua-o pe Gerda în brațe și aș ține-o astfel“ făcuseră asupra ei impresia pe care ar fi făcut-o o promisiune tainică. În clipa aceea, îi era cu totul indiferent cum s-ar mai fi putut imagina logic „cealaltă viață“ și era sigură de un singur lucru: dacă Ulrich ar fi vrut cu adevărat, el ar fi putut face ca totul să se petreacă așa cum trebuia să se petreacă. Hans, furios de această trădare a Gerdei, pe care o percepea limpede, contestă faptul că s-ar fi putut petrece ceea ce spunea Ulrich; momentul nu era potrivit și sufletele dintâi care să-și poată lua zborul asemenea primelor aeroplane trebuiau să decoleze din vârful unui munte și nu dintr-o asemenea epocă a văilor. Poate că ar fi trebuit să se înfățișeze întâi un om care să-i elibereze pe ceilalți din captivitatea lor, înainte de a reuși! Nu i se părea cu totul exclus ca el să nu fie în nici un caz un asemenea mântuitor, însă îl privea, și susținea că actuala epocă, a unei trăiri lipsite de profunzime, nu era în stare să dea la iveală un mântuitor.

Acum Ulrich spuse ceva despre numărul mare de mântuitori care se iviseră în zilele noastre. Orice președinte al unei asociații locale ar fi putut trece drept mântuitor! Era convins că dacă Cristos însuși s-ar fi întors pe pământ, avea să se vadă într-o situație mai rea decât înainte, ziarele și fundațiile culturale cu orientări morale aveau să găsească tonul cu care vorbea el prea puțin convingător, iar presa mondială de mare influență nu ar fi găzduit cuvântul său! Astfel, conversația reveni la situația inițială, și Gerda simți cum se năruie.

Însă un lucru anume se schimbase. Fără să fi arătat, Ulrich se prinse în joc. Gândurile nu-i mai erau la ceea ce spunea. O privea pe Gerda. Trupul îi căpătase o anume asprime, tenul îi era obosit și tulbure. Aura abia simțită, ca de fată bătrână, care pornea de la ea era acum deodată evidentă, deși tocmai

ea jucase rolul principal în reținerea care îl împiedicase totdeauna să se apropie de această tânără care-l iubea. Era evidentă contribuția lui Hans, cu jumătățile de măsură fizice și trupești ale aluziilor și implicațiilor lui de comuniune, nici ele, firește, discordante cu o asemenea psihologie de fată bătrână. Gerda îi displăcea acum lui Ulrich, și totuși simțea dorința de a continua această conversație. Îi amintea că o invitase să-i facă o vizită. Ea nu-l lăsase să înțeleagă dacă uitase de acea propunere sau se mai gândea la ea, și el nu mai găsi prilejul să o întrebe. Rămăsese însă în el un regret neliniștit și în același timp o povară mai puțin, ca atunci când simți trecând pe lângă tine o primejdie recunoscută ca atare prea târziu.

114

Relațiile devin critice. Arnheim dă dovadă de complezență față de generalul Stumm. Diotima face pregătiri să purceadă spre transcendental. Ulrich se lasă pradă fanteziilor despre posibilitatea de a trăi așa cum citești

Alteța Sa își exprimase insistent dorința ca Diotima să se documenteze cu privire la renumitele festivități organizate de pictorul Hans Makart cu ocazia nunții de argint a cuplului imperial, care, pe la 1870 reuniseră întreaga Austrie într-o atmosferă de entuziasm; își amintea și acum de trăsurile acoperite de tapiserii, de caii împodobiți din abundență, de trâmbițași, și de mândria pe care o trăiseră oamenii smulși din viața lor cotidiană de asemenea splendori medievale. Astfel se întâmplă că Diotima, Arnheim și Ulrich ieșeau într-o zi împreună de la Biblioteca Imperială unde cercetaseră relatări contemporane ale festivităților respective. Așa cum prezisese Diotima, strâmbând ușor din buze, în discuția purtată cu Alteța Sa, rezultase de aici o imposibilitate; oamenii nu mai puteau fi scoși din obișnuințele lor de zi cu zi cu asemenea expansivități sufletești, iar frumoasa femeie își anunță însoțitorii că simțea nevoia să se bucure de soarele strălucitor al acelui an 1914**,** care începuse de câteva săptămâni și părea a se situa la distanță de acea epocă a descompunerii. Încă de pe scări Diotima le explicase că dorea să se întoarcă acasă pe jos, dar abia ieșiră la lumină, că se ciocniră de general, care voia tocmai să intre și care, mândru de a fi fost întâlnit pe când se angaja într-o activitate științifică, se declară îndată dispus să facă acum cale întoarsă și să sporească prin propria sa persoană suita Diotimei în drumul înapoi. Aceasta o determină pe Diotima ca, abia după câțiva pași, să constate cât era obosită și că dorea o trăsură. Nu se găsi însă imediat o trăsură liberă, și astfel se

opriră cu toții în piațeta din fața bibliotecii, care alcătuia un dreptunghi alungit, mărginit pe trei laturi de impunătoare fațade vechi, iar pe cea de a patra de un palat lung și scund prin fața căruia trecea o stradă asfaltată și strălucitoare ca o pârtie de gheață, ticsită de automobile și trăsuri, care nu dădeau ascultare gesturilor pe care le încercau ei asemenea unor naufragiați, până când obosiră de-a binelea și uitară de demersul lor, sau repetau semnele doar din când în când, tot mai fără vlagă.

Arnheim însuși avea sub braț o carte uriașă. Era o postură în care-i plăcea să fie văzut, deopotrivă neglijentă și manifestând totuși respect față de preocupările spirituale. Vorbea acum cu însuflețire cu generalul.

— Mă bucur că vă întâlnesc în calitate de cititor obișnuit al bibliotecilor; spiritul trebuie vizitat în propriul său lăcaș, explică el, însă printre oamenii de răspundere lucrul acesta a devenit astăzi o raritate.

Generalul Stumm răspunse că el ajunsese la un grad de familiarizare cu acea bibliotecă.

Arnheim aprecie ca lăudabilă situația.

— Astăzi poate că nu mai citesc decât scriitorii, nu și oamenii obișnuiți, continuă el. V-ați întrebat vreodată, domnule general, câte cărți se tipăresc anual? Cred că-mi aduc aminte că, numai în Germania, apar zilnic peste o sută de cărți. Mai mult de o mie de ziare și reviste sunt fondate în fiecare an! Toată lumea scrie; fiecare folosește orice idee ca pe un bun al său propriu, ori de câte ori îi vine la-ndemână; nimeni nu se mai gândește la răspunderea față de situația în întregul ei! De când biserica și-a pierdut influența, nu mai există nici o autoritate în haosul în care ne aflăm. Nu mai există nici un model de formație culturală și nici o idee formativă: în asemenea împrejurări e cât se poate de firesc ca sentimentele și moralitatea să alunece în derivă, fără a fi ancorate, și ca oamenii cei mai fermi să înceapă să șovăie!

Generalul simțea că i se usca gura. Nu s-ar fi putut spune că doctorul Arnheim i se adresa acum lui personal; era un om care se oprise într-o piață publică și gândea cu voce tare. Generalul își aminti că numeroase persoane vorbesc singure pe stradă pe când se grăbesc să ajungă undeva; mai bine zis, mulți civili, căci un soldat într-o asemenea situație ar fi fost consemnat în arest iar un ofițer ar fi fost trimis la spitalul de psihiatrie. Stumm trăia acum un simțământ penibil să filozofeze în public, aflându-se în plin centru al capitalei imperiale. În afară de ei doi nu se mai afla în piață la soare decât încă o personalitate, tăcută, turnată din bronz și ridicată pe un soclu mare de piatră; generalul nu-și mai aducea aminte pe cine reprezenta și, de altfel, acum îl remarca pentru prima dată. Arnheim, care devenise atent datorită atitudinii generalului, se interesă cine era personajul reprezentat acolo. Generalul se scuză, dar nu știa.

— Iar el a fost amplasat aici tocmai ca noi să-l venerăm! remarcă marele om. Tocmai aceasta e situația! Ne mișcăm în fiecare moment printre instituții,

probleme și cerințe din care cunoaștem doar rudimentele, astfel încât prezentul se întinde neîncetat tot mai departe în trecut; ne năruim, dacă-mi permiteți să spun astfel, îngropându-ne până la genunchi în timpul care se află asemenea unei pivnițe sub noi și avem impresia că ne aflăm la un etaj superior al prezentului!

Arnheim surâdea, făcea doar conversație. Buzele i se mișcau fără încetare în razele soarelui, în ochi lumina îi juca schimbătoare, ca pe un pachebot semnalizând în largul mării. Stumm se simțea tot mai neliniștit; îi venea greu să-și vadă mereu atenția îndreptându-i-se spre întorsături atât de numeroase și neobișnuite, în momentul în care se afla, ca la paradă, în fața tuturor, în uniformă. Prin crăpăturile dintre pietrele pavajului crescuse iarba, era cea din anul precedent și arăta neverosimil de proaspătă, ca un cadavru care a zăcut îngropat în zăpadă; era, de fapt, ciudat și tulburător faptul că aici, printre pietre, creștea iarba, când te gândeai că la câțiva pași doar, mai încolo, asfaltul fusese lustruit cu vremea de trecerea automobilelor. Pe general începuse să-l stăpânească impresia înfricoșătoare că, dacă ar mai fi trebuit să asculte mult, s-ar fi putut întâmpla să se arunce deodată în genunchi și să înceapă să pască iarbă în fața lumii. Nu înțelegea ce l-ar fi determinat să facă un asemenea gest; dar se întoarse să-i caute din priviri pe Ulrich și pe Diotima, sperând să îl protejeze.

Aceștia se retrăseseră în vălul subțire de umbră care înconjurase un colț de zid și nu li se auzeau decât glasurile coborâte în discuția nedeslușită care se aprinsese între ei.

— Dar e un fel de-a dreptul deznădăjduit de a vedea lucrurile, spunea Diotima.

— Ce anume? întrebă Ulrich, mai mult în virtutea inerției decât curios.

— Mai există încă individualitate!

Ulrich se străduia să-i întâlnească privirea, așa cum stăteau alături unul de altul.

— În numele cerului, spuse el, dar am mai discutat pe această temă!

— Ești un om fără inimă! Altfel n-ai putea să vorbești mereu așa!

Ea îl admonestase cu blândețe parcă. Din pietrele pavajului le urca suflul cald al pământului, cuprinzându-le picioarele ascunse de veșmintele lungi, la fel de inaccesibile și inexistente pentru lume precum picioarele unei statui. Ea nu dădea nici un semn că ar fi ar fi perceput respectiva stare. Era o mângâiere delicată care nu se îndrepta spre nici o ființă omenească, spre nici un bărbat anume. În ochi i se stinse strălucirea. S-ar fi putut însă să fi fost doar o impresie creată de rezerva ei în situația în care era acolo expusă privirilor celor ce le treceau pe alături. Se întoarse spre Ulrich și spuse cu efort:

— Când o femeie trebuie să aleagă între datorie și pasiune, pe ce ar putea să se sprijine dacă nu pe propriul ei caracter?

— Dar dumneata nu ești nevoită să alegi! răspunse Ulrich.

— Îți permiți prea multe; eu nu vorbeam despre mine! îi șopti vara lui.

Cum el nu răspunse nimic, rămaseră o vreme privind amândoi cu ostilitate piațeta din fața lor. Apoi Diotima întrebă:

— Crezi că e cu putință ca ceea ce numim noi suflet să fie în stare să iasă din imperiul umbrelor în care sălășluiește de obicei?

Ulrich o privi descumpănit.

— Pentru anumiți oameni deosebiți și privilegiați, completă ea.

— Cauți adică, până la urmă, să intri în relații cu spiritele? o întrebă el parcă nevenindu-i să-și creadă urechilor. Te-a pus cumva Arnheim în legătură cu vreun medium?

Diotima se simțea dezamăgită.

— Nu m-aș fi așteptat să mă înțelegi atât de greșit! îi reproșă ea. Când am spus că aș vrea să iasă din umbre, mă gândeam că le-aș vrea ieșite din insubstanțialitatea, din ascunzișurile acelea licăritoare în care trăim câteodată senzația neobișnuitului. E ceva care se întinde ca o plasă și care ne chinuiește, pentru că nici nu ne reține, nici nu ne lasă liberi. Nu crezi și dumneata că au existat epoci în care lucrurile se petreceau altfel? Lumea lăuntrică era mai pronunțată; unii oameni, luați în parte, înaintau pe o cale iluminată; pășeau, cum se spunea odinioară, pe calea sacralității, iar minunile deveneau realitate, pentru că nu sunt nimic altceva decât un alt fel de realitate care a existat dintotdeauna.

Diotima era uimită de siguranța cu care, fără să se afle într-o stare de spirit deosebită, se vedea exprimându-se atât de cert. Ulrich era în sinea lui iritat, dar în același timp profund speriat. „Aici am ajuns, încât cloșca aceasta uriașă a început să vorbească întocmai ca mine?“ se întreba el. Vedea acum, cu ochii minții, cum Diotima și sufletul ei erau o găină uriașă care culegea cu ciocul un vierme mărunt. Îl cuprinse deodată o spaimă copilărească, ancestrală, față de femeia primordială, împletindu-se cu un alt simțământ straniu; i se părea plăcut faptul că era mistuit deopotrivă sufletește de o afinitate stupidă cu o ființă omenească înrudită cu sine. Afinitatea aceasta era firește doar o întâmplare și o prostie; nu credea nici în magia înrudirilor și nici în posibilitatea de a o lua în serios pe această vară a lui, nici dacă s-ar fi aflat în starea de beție de pomină. Însă în ultima vreme se petreceau în el unele schimbări; se simțea pierzând din duritate, forma sa lăuntrică, până atunci întotdeauna agresivă, ceda și manifesta înclinația de a se preschimba în contrariul ei și de a se lăsa pradă tandreței, reveriilor în consonanță cu cei asemenea lui sau Dumnezeu mai știe căror impulsuri, iar acea stare de spirit își găsea expresia în faptul că izbucneau uneori pe neașteptate, din el însuși, porniri contrarii de reavoință.

Tocmai din cauza aceasta o ironiză acum pe Diotima.

— Dacă așa crezi, eu consider de datoria dumitale să devii, fie în public, fie în taină, dar cât mai repede cu putință, „cu trup și suflet“ iubita lui Arnheim, îi spuse el.

— Te rog, taci! Nu ai nici un drept să vorbești astfel, îl admonestă Diotima.

— Dar trebuie să vorbesc despre acest subiect. Până de curând nu mi-a fost limpede ce fel de relații existau între dumneata și Arnheim. Dar văd acum limpede lucrurile și îmi apari ca o ființă omenească vrând cu toată seriozitatea să zboare spre lună; eu nu te-aș fi crezut deloc în stare de atâta nebunie.

— Ți-am spus că pot întrece orice măsură.

Diotima căuta să privească acum cu detașare în gol, însă soarele îi îngusta pupila, ceea ce o făcu să strângă din pleoape, astfel că avea o expresie aproape binedispusă.

— Acestea sunt delirurile unei iubiri înfometate, spuse Ulrich, care trec odată ce sunt îndestulate.

Se întreba ce intenții ar fi putut nutri Arnheim față de vara lui. Regreta propunerea pe care i-o făcuse și încerca să-și mascheze retractarea printr-o asemenea comedie? Dar, atunci ar fi fost mai simplu să plece într-o călătorie și să nu se mai întoarcă; de cruzimea și lipsa de considerație față de convenințe care i-ar fi fost necesare în acel scop i-ar fi fost ușor să dea dovadă ca om care toată viața avusese de-a face cu lumea afacerilor. Își amintea că remarcase la Arnheim anumite indicii care, în cazul unui bărbat care înaintează în vârstă, arată că e stăpânit de o pasiune; chipul îi era uneori de o paloare cenușie, cu trăsăturile căzute, obosit, și, privindu-l, vedeai parcă o cameră în care la ora prânzului nu se strânsese încă patul. Ghicea că asemenea manifestări s-ar fi putut explica cel mai bine prin tulburarea provocată de două pasiuni cam de aceeași intensitate, care se luptau între ele pentru înstăpânire. Dar cum nu-și putea reprezenta o pasiune de intensitatea celei care-l stăpânea pe Arnheim, nu înțelegea nici violența rezistenței pe care o opunea dragostea.

— Ești un om ciudat! spuse Diotima. Întotdeauna altfel decât s-ar fi putut aștepta cineva din partea dumitale! Nu mi-ai vorbit chiar dumneata despre dragostea serafică?

— Crezi cu adevărat că ține de domeniul posibilului? întrebă Ulrich distrat.

— Firește că nu e posibilă, așa cum ai descris-o dumneata! Așadar Arnheim te iubește serafic?

Ulrich începu să râdă încet.

— Nu râde! îi ceru Diotima enervată; aproape că vocea îi șuiera.

— Dar nici nu știi de ce râd, se scuză el. Râd, cum se spune, de tulburare. Tu și cu Arnheim sunteți ființe sensibile; iubiți poezia; sunt cu totul convins că simțiți uneori cum vă atinge o boare; o boare venind de undeva; întrebarea ar fi dinspre ce anume. Acum vrei să mergi până la capăt în privința aceasta, cu toată temeinicia de care e în stare idealismul tău?

— Nu ne încurajezi dumneata totdeauna să fim preciși și temeinici? îi replică Diotima.

Ulrich era puțin descumpănit.

— Ești nebună! spuse el. Iartă-mi cuvântul, ești nebună! Iar dumitale nu îți este permis să fii astfel.

Între timp Arnheim îi explicase generalului că, de două generații, lumea traversa una dintre cele mai mari revoluții; sufletul era pe cale să moară.

Pe general, afirmația îl făcu să tresară. La naiba, iată ceva cu totul nou! Ca să spunem adevărul, până în clipa aceea și în ciuda Diotimei, el se gândise că de fapt sufletul nici nu exista; în școala militară și la regiment nu se dădeau doi bani pe asemenea pălăvrăgeli popești. Cum însă acum un fabricant de tunuri și de care de luptă vorbea atât de liniștit despre existența nemijlocită a unor asemenea chestiuni, ochii generalului începură să se rotească a neliniște și să-i iasă din orbite, aruncând priviri furișe prin aerul străveziu din jur.

Arnheim nu se lăsă îndemnat să dea explicații; cuvintele îi izvorau de pe buze, prin cuta palid trandafirie dintre mustața scurt tunsă și barbișon. După cum spunea el, încă de la declinul bisericii, deci de pe la începutul civilizației burgheze, sufletul se afla pradă unui proces de închistare și ofilire. Îl pierduse de atunci pe Dumnezeu, valorile și idealurile stabile, iar astăzi omul ajunsese atât de departe, încât trăia fără moralitate, fără principii, și la drept vorbind chiar fără să mai simtă experiența vieții.

Generalul nu înțelegea bine de ce nu s-ar mai fi putut trăi experiența vieții dacă nu mai exista moralitate. Însă Arnheim deschise tomul gros, legat în piele, pe care-l ținea în mână; cuprindea facsimilul foarte costisitor al unui manuscris, care nu ar fi putut fi împrumutat în afara bibliotecii nici chiar unui muritor atât de neobișnuit cum era el. Generalul văzu reprezentarea unui înger, ale cărui aripi se întindeau orizontal pe două file, în mijlocul unei imagini având în fundal pământul întunecat, cerul auriu și niște culori stranii suprapuse în forma unor nori; privea reproducerea uneia din cele mai impresionante și mai impunătoare picturi medievale, dar cum el nu știa ce era în discuție și în schimb se pricepea bine la vânătoarea de păsări și la reprezentările ei, i se părea doar că o ființă cu aripi și cu gâtul lung, care nu este nici om, nici becață, trebuia să însemne cine știe ce aberație asupra căreia însoțitorul său voia să-l facă atent.

În vremea aceea Arnheim indică spre imagine și spuse îngândurat:

— Vedeți dumneavoastră, aici se află ceea ce inițiatoarea marii acțiuni austriece ar vrea să restituie lumii…

— Așa, așa! răspunse Stumm.

Era limpede că el subapreciase chestiunea și trebuia acum să se exprime cu toată precauția.

— Această expresie atât de măreață, îmbinată cu cea mai desăvârșită simplitate, continuă Arnheim, ne aduce limpede în fața ochilor ce a pierdut epoca noastră. Ce mai înseamnă în fața ei știința noastră? O cârpeală! Arta noastră? Niște extremități fără un trup care să le lege laolaltă. Spiritului nostru îi lipsește secretul unității, și, vedeți, ceea ce mă emoționează este planul acesta al Austriei de a dărui lumii un exemplu unificator, o idee care să fie îmbrățișată la nivelul tuturor, chiar dacă eu nu cred că așa ceva ar fi în întregul său realizabil. Eu sunt german. În întreaga lume e mult zgomot și multă grosolănie; dar în Germania zgomotul acesta găunos e și mai mare. În toate țările oamenii își bat capul de dimineața până seara, fie că lucrează, fie că își văd de plăcerile lor; dar la noi oamenii se scoală mai devreme și se duc la culcare mai târziu ca oriunde altundeva. În întreaga lume spiritul calculelor meschine și al forței brutale au determinat să se piardă orice contact cu sufletul; dar noi în Germania avem cei mai mulți negustori și cei mai agresivi militari.

Privea încântat în jur prin piață. În Austria lucrurile n-au luat o asemenea dezvoltare. Aici mai există încă un trecut și oamenii și-au mai păstrat ceva din intuiția originară. Dacă așa ceva ar mai fi cu putință, numai de aici ar mai putea porni salvarea ființei germane de sub dominația raționalismului. Dar mi-e teamă, adăugă el suspinând, că reușita se arată anevoie. O idee mare întâmpină astăzi prea multă rezistență; marile idei sunt bune doar ca să se împiedice una pe alta să fie prost folosite, trăim, ca să spunem așa, într-o situație a păcii morale înarmate cu idei.

Surâse de propria lui glumă. Apoi îi mai veni ceva în gând:

— Vedeți, deosebirea între Germania și Austria, despre care vorbeam adineauri, mă face întotdeauna să mă gândesc la un joc de biliard; la biliard greșești mereu când calculezi prea mult fiecare mișcare, în loc s-o faci cu sensibilitate.

Generalul ghicise că ar fi trebuit să se simtă măgulit de formula vorbind despre pacea morală înarmată. Iar la biliard se pricepea și el câte puțin.

— Vă rog, spuse el deci, și eu sunt în stare să joc biliard englezesc sau carambole; dar nu am auzit încă niciodată că ar fi vreo deosebire între tehnica germană și cea austriacă la biliard!

Arnheim își închise ochii și chibzui o vreme.

— Eu însumi nu joc biliard, spuse el apoi, dar știu că bila poate fi lovită de sus sau de jos, de la dreapta sau de la stânga; cea de-a doua bilă poate fi lovită din plin sau doar ștearsă în treacăt; se poate calcula lovitura cu putere sau ușor; pot fi alese punctele de lovitură, mai energică sau mai slabă; cu siguranță că există și alte multe posibilități. Și cum pot să gândesc toate aceste elemente gradate după plac în toate sensurile, trebuie că există pentru ele nesfârșit de multe posibilități combinatorii. Dacă aș vrea să le structurez

din punct de vedere teoretic, ar trebui să iau în considerație, pe lângă legile matematicii și ale mecanicii corpurilor rigide și pe cele ale teoriei elasticității; ar trebui să cunosc coeficienții materialelor; influența variațiilor de temperatură; ar trebui să stăpânesc cele mai subtile metode de a măsura coordonarea și gradarea impulsurilor mele motorii; aprecierea distanțelor ar trebui, în ce mă privește, să fie la fel de exactă ca a celui mai fin aparat; facultățile mele combinatorii ar trebui să funcționeze cu mai multă rapiditate și siguranță decât cele ale unei rigle de calcul; ca să nu mai vorbim de calculul erorilor, de câmpul de dispersie și de împrejurarea că țelul de atins, adică cel al coincidenței exacte a celor două bile, nu este el însuși inechivoc, ci reprezintă o serie de fapte adecvat calculabile, grupate în jurul unei valori medii.

Arnheim vorbea cu un debit lent și care constrângea atenția interlocutorului, ca atunci când se toarnă într-un recipient un lichid cu pipeta; nu-l cruța pe cel din fața sa de nici un singur detaliu.

— Vedeți deci, continuă el, că ar trebui să am tot felul de calități și să fac tot felul de lucruri pe care îmi este imposibil să le am și să le fac. Cu siguranță că dumneavoastră sunteți un matematician atât de competent încât să puteți judeca ce misiune, de natură să umple o viață întreagă, ar fi dacă am vrea să calculăm în felul acesta fie și numai executarea unei singure lovituri în partida de biliard; ne depășește, pur și simplu, puterile minții! Cu toate acestea, mă apropii, cu țigara în gură, cu cine știe ce melodie în gând, ca să zicem așa, cu pălăria pe cap, de masa de joc, nici nu-mi dau osteneala să examinez situația, lovesc pur și simplu bila și am rezolvat problema! Domnule general, același lucru se întâmplă în viață de nenumărate ori! Dumneavoastră sunteți nu numai austriac, ci și ofițer, sigur că mă înțelegeți: politica, onoarea, războiul, arta, procesele hotărâtoare ale vieții se petrec dincolo de calculele rațiunii. Măreția omului își are rădăcinile în irațional. Nici noi, oamenii de afaceri, nu calculăm, cum v-ar plăcea poate să credeți; ci noi – vorbesc firește de cei cu roluri de conducere; cei mărunți n-au decât să-și socotească mărunțișul – învățăm să ne privim inspirațiile cu adevărat de succes ca pe o taină care sfidează orice analiză și calcul. Cine nu iubește cu adevărat sentimentul, morala, religia, muzica, poezia, forma, disciplina, cavalerismul, generozitatea, sinceritatea, toleranța: credeți-mă, acela nu va fi niciodată un om de afaceri de prima clasă. Din cauza aceasta am admirat întotdeauna vocația militarului; mai ales pe cea a austriecilor, care se bazează pe tradiții străvechi, și mă bucur mult că sunteți alături de stimata doamnă. E un lucru care mă liniștește. Influența dumneavoastră, alături de cea a tânărului nostru prieten, este deosebit de importantă. Toate lucrurile mari se întemeiază pe aceleași însușiri; marile datorii sunt o binecuvântare, domnule general.

Scutură fără să-și dea seama mâna lui Stumm și adăugă:

— Foarte puțini oameni știu că măreția reală este totdeauna lipsită de temeiuri raționale; vreau să spun, tot ce e puternic este simplu!

Lui Stumm von Bordwehr i se tăiase respirația; avea impresia că nu înțelege nici un singur cuvânt, și simțea nevoia să dea buzna îndărăt în bibliotecă și să citească acolo ceasuri în șir despre toate aceste puncte de vedere, prin dezvăluirea cărora era limpede că marele om încerca să-l măgulească. Până la urmă însă, în această furtună de primăvară care i se dezlănțuise în minte totul deveni deodată surprinzător de clar. – „Ce naiba, vrea cine știe ce de la tine!“ își spuse. Își ridică ochii. Arnheim ținea mai departe cartea cu amândouă mâinile, dar făcea în același timp eforturi serioase să oprească prin semne o trăsură; chipul îi era încordat și ușor congestionat, ca al unuia care tocmai a schimbat idei cu o altă ființă. Generalul tăcea, așa cum se tace din respect după ce s-a rostit un cuvânt important; dacă Arnheim voia ceva de la el, atunci generalul Stumm ar fi putut foarte bine să vrea și el de la Arnheim ceva în folosul marii cauze. Gândul acesta deschidea asemenea posibilități, încât Stumm renunță pentru început să mai reflecteze dacă tot ceea ce i se întâmpla era real. Dar dacă îngerul din carte și-ar fi ridicat deodată aripile pictate pentru a-l lăsa pe istețul general să arunce o privire pe sub ele, Stumm nu s-ar fi putut simți mai descumpănit și mai fericit decât acum.

În colțul piațetei, unde se aflau Diotima și Ulrich se ridicase între timp următoarea întrebare: ar trebui o femeie aflată în situația dificilă a Diotimei să se hotărască să renunțe, sau să se lase atrasă într-un adulter, sau să facă un al treilea lucru, reprezentând o combinație din primele două, prin care femeia ar fi urmat să aparțină poate trupește unuia, sufletește celuilalt, sau poate chiar trupește nici unuia; pentru această a treia stare de lucruri nu exista, ca să spunem așa, nici un text, ci doar sunetele sublime ale unei muzici. Diotima sublinia în continuare cu tărie că nu vorbea câtuși de puțin despre ea însăși, ci despre „o femeie“; privirea ei, gata să izbucnească în accese de mânie, îl oprea pe Ulrich de fiecare dată când cuvintele lui ar fi vrut să le reunească pe acestea două într-o singură ființă.

Astfel că Ulrich vorbea acum prin învăluire.

— Ai văzut vreodată un câine? întrebă el. O, numai îți închipui că l-ai văzut! Ai văzut întotdeauna ceva care ți s-a părut cu mai multă sau mai puțină îndreptățire că e un câine. Nu are toate însușirile câinești și are în schimb ceva personal, ceva ce nu are nici un alt câine. Iar atunci, cum mai putem face în viață „ceea ce se cuvine“? Nu putem face niciodată decât ceva ce nu este niciodată acel lucru cuvenit și e întotdeauna mai mult sau mai puțin decât ceea ce e cuvenit.

A căzut vreodată vreo țiglă de pe acoperiș așa cum prescrie legea căderii? Niciodată! Nici măcar în laboratoare nu se arată lucrurile așa cum ar trebui să se înfățișeze. Se abat, fără nici o regulă, în toate direcțiile; e într-un fel o ficțiune faptul că noi considerăm aceasta ca fiind o eroare a desfășurării experimentului și presupunem că undeva la mijloc se afla o adevărată valoare.

Sau se găsesc pietre de diferite feluri și, din cauza unor însușiri care le sunt în general comune, ele sunt numite diamante. Dar una din aceste prețioase pietre vine din Africa, și cealaltă e din Asia. Pe una o scoate un negru din pământ, pe cealaltă un asiatic. Poate să fie această deosebire atât de importantă încât să anuleze ceea ce le este comun? În ecuația „diamantul plus circumstanțele egal constant diamant" valoarea de folosință a diamantului este atât de mare, încât împrejurările dispar în comparație cu ea; pot fi gândite însă împrejurări sufletești în care situația este răsturnată.

Fiecare lucru face parte din ceea ce este general, menținându-se și doar pentru sine, ca individual. Fiecare lucru este conform cu tipologia sa, refuzând totodată vehement să fie comparabil. Îmi face impresia că ceea ce este individual într-o făptură ar fi tocmai acel lucru care nu coincide cu nimic altceva. Am mai afirmat, cu cât descoperim mai mult adevăr, cu atât rămâne pe lume mai puțin din ceea ce este personal, căci se desfășoară de multă vreme o luptă împotriva individualului, căruia i se trage de sub picioare tot mai mult teren. Nu știu ce va rămâne până la urmă din noi, când totul se va fi raționalizat. Poate nimic, dar poate că atunci când falsa semnificație pe care i-o acordăm personalității va fi dispărut**,** vom intra într-o aventură nouă ca într-una din trăirile cele mai glorioase.

Cum te vei hotărî deci? Trebuie oare „o femeie" să acționeze potrivit legii? Atunci nu are decât să se adapteze imediat la legea burgheză. Moralitatea este o valoare medie și colectivă, cu totul justificată, pe care trebuie s-o urmăm, la modul literal și fără divagații, atunci când o recunoaștem. Cazurile individuale însă nu pot fi decise din punct de vedere moral, ele cuprind exact la fel de puțină moralitate cât stăpânesc din inepuizabilul universului.

— Ce mai discurs mi-ai ținut! spuse Diotima. Resimțea o anumită satisfacție în fața sublimului acestor presupuneri formulate parcă anume pentru ea, dar în același timp voia să-și demonstreze superioritatea, evitând să lase impresia că vorbește ea însăși la modul general.

— În consecință, ce ar trebui să facă o femeie care se găsește în situația pe care tocmai am discutat-o, în viața adevărată? întrebă ea.

— Să lase lucrurile să evolueze de la sine, răspunse Ulrich.

— Față de cine?

— Față de orice s-ar ivi! Soțul tău, iubitul tău, renunțarea ta, amestecul tuturor acestora laolaltă.

— Ai, într-adevăr, idee ce spui? întrebă Diotima, care era silită acum să-și amintească, dureros, de faptul că intenția ei sublimă de a renunța poate la Arnheim se năruia în fiecare noapte prin simplul fapt că dormea în aceeași cameră cu Tuzzi.

Vărul său probabil că înțelesese ceva din această situație, căci o întrebă direct:

— N-ai vrea să-ți încerci norocul cu mine?

— Cu dumneata? răspunse Diotima tărăgănând cuvintele; căuta să se apere prin vreo ironie inofensivă. Vrei poate să-mi faci o ofertă și să-mi spui cum ți-ai închipui lucrurile?

— De îndată! se oferi Ulrich cu toată seriozitatea. Citești mult, nu-i așa?

— Da, desigur.

— Cum anume procedezi? Îți dau eu numaidecât răspunsul; modul tău de a înțelege lasă la o parte ceea ce nu-i convine. Același lucru l-a făcut și autorul dinainte. La fel procedezi cu câte ceva din visurile sau din fantezia dumitale. Deci constat: omițând anumite lucruri, sporim frumusețea sau excitația lumii. Evident, comportamentul nostru în realitate este un compromis, o stare medie, în care emoțiile, sentimentele se împiedică reciproc să ajungă la dezvoltarea lor cea mai pătimașă și se amestecă puțin câte puțin cu ceva tern. Copiii, cărora le lipsește puterea de a adopta o asemenea atitudine, sunt din cauza aceasta mai fericiți și mai nefericiți decât oamenii maturi. Vreau să mai adaug imediat, chiar și oamenii stupizi lasă câte ceva deoparte; prostia îi face și ea pe oameni fericiți. Propun deci pentru început: să încercăm să ne iubim, ca și când tu și cu mine am fi personajele unui poem, care se întâlnesc pe paginile unei cărți. Să lăsăm deci în orice caz la o parte toată căptușeala de grăsime care face ca realitatea să capete rotunjime. Diotima simțea impulsul să ridice obiecții; voia acum să îndepărteze conversația de la subiectele prea personale, și totodată voia să arate că înțelegea și ea câte ceva din temele abordate de interlocutorul ei.

— Toate bune și frumoase, răspunse ea, dar se susține că arta ar constitui o recreație la școala realității, tocmai în scopul de a ne putea reîntoarce cu puteri noi la ea.

— Nu sunt atât de irațional, răspunse vărul ei, încât să susțin că nu ar trebui să mai existe „recreații". Dar ce fel de viață e aceea pe care trebuie din când în când s-o întrerupi cu asemenea recreații? Am face, adică, găuri într-un tablou pentru că ne solicită prea intens simțul estetic? În fericirea veșnică au fost prevăzute cumva săptămâni de concediu? Îți mărturisesc, la drept vorbind, că până și gândul că trebuie să dorm îmi e uneori neplăcut.

— Ei, vezi? îl întrerupse Diotima, care profită de îndată de acest exemplu, cât de nenatural e ceea ce spui dumneata! Poți să-ți închipui un om care să nu aibă nevoie de odihnă și de destindere? Nici un alt exemplu nu demonstrează mai limpede deosebirea dintre dumneata și Arnheim! Pe de o parte un spirit, al dumitale, care nu admite partea ascunsă a lucrurilor, pe de cealaltă, unul care se dezvoltă din deplina condiție omenească, așa cum e ea, cu umbre și cu lumina soarelui.

— Fără îndoială, exagerez, recunoscu Ulrich imperturbabil. Iar dumneata vei înțelege pe atât mai limpede pe cât vom discuta mai în amănunt. Să ne

gândim de exemplu la marii scriitori. Putem să ne imaginăm viața după modelul lor, dar nu putem extrage din ei viață. Ceea ce i-a emoționat și impulsionat au transpus atât de ferm, încât, până și printre rândurile cărților lor, rămâne în fața noastră ca un metal presat. Dar, ce au spus ei la drept vorbind? Nimeni nu știe. Ei înșiși n-au știut niciodată cu adevărat, până în întregul spuselor lor. Ei sunt asemenea unui câmp pe deasupra căruia zboară albinele; în același timp, ei înșiși sunt zborul acesta încoace și încolo, pe deasupra. Gândurile și simțămintele lor cuprind toate treptele trecerii dintre adevăruri și eventualele erori, care la nevoie pot fi demonstrate, și sunt totodată ființe schimbătoare, care, după bunul lor plac, se apropie de noi sau ni se refuză încercărilor de a le atinge, atunci când vrem să le privim.

Este cu neputință să desprinzi ideile unei cărți din contextul paginii care le cuprinde. Ideea ne face semn, asemenea unei făpturi omenești cu care ne-am întâlnit într-un șir de alte asemenea făpturi și ne-a răsărit în fața ochilor o clipă, părându-ni-se a avea un înțeles. Sigur, exagerez din nou într-o oarecare măsură; dar acum aș vrea să te întreb: ce se mai întâmplă oare în viața noastră altceva decât ceea ce ți-am descris? Lăsând la o parte impresiile precise, măsurabile și definibile, celelalte concepte pe care se sprijină viața noastră nu sunt altceva decât simboluri uitate în închistarea lor. Între câte reprezentări nu ezită și oscilează un concept fie și atât de simplu cum e cel al virilității! E ca o adiere, care-și schimbă contururile la fiecare respirație, și nu e nimic ferm, nici o impresie și nici o logică. Dacă așadar, cum spuneam, omitem pur și simplu din literatură ceea ce nu ne convine, nu facem nimic altceva decât să reinstalăm la locul ei starea originară a vieții.

— Amice, spuse Diotima, mie toate considerațiile dumitale mi se par fără obiect. Ulrich se oprise o clipă din discursul său, și cuvintele ei interveniseră tocmai în pauza aceea.

— Da, așa se pare. Sper că nu am vorbit prea tare, răspunse el.

— Ai vorbit precipitat, dar încet și îndelung, îl completă ea puțin ironic. Însă cu toate acestea nu ai spus nici un cuvânt despre ceea ce voiai să spui. Știi ce mi-ai explicat iarăși? Că trebuie să eliminăm realitatea! Îți mărturisesc că atunci când am auzit de la dumneata această remarcă pentru întâia oară, cred că într-una din excursiile noastre, nu am putut-o uita multă vreme; nu știu de ce. Dar, din păcate, nu mi-ai spus nici atunci cum se poate transpune acest deziderat.

— E limpede că ar trebui să continui să vorbesc de două ori mai mult ca acum. Te aștepți să fie simplu? Dacă nu mă înșel, ai afirmat odată că dumneata și Arnheim ați vrea să porniți în zbor de aici spre o stare transcendentă. Ți-o imaginezi deci ca pe un fel de realitate paralelă. Ce am spus eu însă înseamnă că trebuie să recâștigăm stăpânirea asupra irealității; realitatea nu mai are nici un sens.

— O, dar Arnheim nu ar fi de acord! spuse Diotima.

— Firește că nu; tocmai în aceasta constă contradicția dintre noi. El ar vrea să dea un sens faptului că mănâncă, bea, doarme, că este marele Arnheim și că nu știe dacă trebuie să se căsătorească cu tine sau nu, că deține o însemnătate, iar în acest scop și-a concentrat dintotdeauna toate comorile spiritului și culturii.

Ulrich făcu deodată o pauză, care se prelungi în tăcere. După o vreme, întrebă cu vocea schimbată:

— Poți să-mi spui de ce port acum această conversație tocmai cu dumneata? Îmi amintesc în clipa aceasta de copilăria mea. Eram – probabil, greu de crezut – un copil bun; maleabil și ascultător precum aerul legănându-se într-o noapte caldă cu lună. Puteam să iubesc fără margini un câine sau un briceag…

Nici această frază nu o mai duse până la sfârșit.

Diotima îl privea cu o oarecare îndoială. Își amintea iarăși cât de stăruitor vorbise el odată despre „precizia sentimentelor", în vreme ce astăzi vorbea tocmai împotriva acestui principiu. Îi reproșase cândva lui Arnheim o insuficientă puritate a intențiilor și cerea astăzi ca lucrurile să fie lăsate să meargă de la sine. O neliniștea faptul că Ulrich era acum de partea unor „sentimente trăite fără întreruperea oferită de niște recreații", în vreme ce Arnheim spusese, la modul echivoc, că nu ar trebui niciodată să urăști ceva cu totul sau să iubești cu totul. Se simțea foarte nesigură la gândul acesta.

— Crezi într-adevăr că există cu adevărat sentimente nelimitate? întrebă Ulrich.

— O, există simțăminte care nu cunosc limite! răspunse Diotima și avea acum iarăși pământul ferm sub picioare.

— Vezi, eu nu cred necondiționat, spuse Ulrich distrat. Ciudat e că vorbim deseori despre așa ceva, dar este tocmai ceea ce evităm toată viața, ca și când ne-ar fi teamă că ne-am îneca în adâncurile sentimentelor.

Remarca acum că Diotima nu-l mai asculta, ci privea neliniștită dincolo, spre Arnheim, care căuta din priviri o trăsură.

— Mi-e teamă, spuse ea, că trebuie să-l scăpăm de general.

— Opresc o trăsură și-l iau pe general cu mine, se oferi Ulrich, iar în clipa când voia să se îndepărteze, Diotima își lăsă mâna pe brațul lui și spuse cu blândețe spre a-i mulțumi pentru strădaniile lui:

— Orice simțământ care să nu fie cu totul lipsit de limite nu are nici o valoare.

115
Sfârcul sânului tău este ca o petală de mac

În concordanță cu legea care afirmă că, după o perioadă de mare stabilitate urmează reașezări furtunoase, Bonadea suferi la rândul ei o cădere. Încercările ei de a stabili o apropiere de Diotima rămaseră zadarnice, și nu se alese nimic din frumoasă intenție de a-l pedepsi pe Ulrich prin situația în care cele două rivale s-ar fi împrietenit și l-ar fi lăsat pe el cu buzele umflate – o fantezie căreia ea îi dedicase multe visări. Trebui să se înjosească până într-atât încât să bată iarăși la ușa iubitului ei, dar acesta părea să fi aranjat lucrurile în așa fel încât în timpul vizitelor ei erau deranjați neîncetat, și toate istoriile prin care voia să-i explice de ce se afla din nou acolo, la el, deși el nu ar fi meritat, eșuau în confruntarea cu amabilitatea sa lipsită de orice înflăcărare pasională. Dorința de a-i face o scenă înfiorătoare o tulbura mult, dar pe de altă parte o împiedica purtarea ei virtuoasă, astfel încât, cu vremea, ajunse să resimtă o nemărginită repulsie față de înseși virtuțile pe care și le impusese. Capul îndurerat de dorințele voluptuoase nesatisfăcute i se odihnea acum nopțile pe propriii umeri, asemenea unei nuci de cocos, căreia, printr-o eroare a naturii, coaja păroasă i-ar fi crescut pe dinăuntru, și până la urmă, fiind atât de plină de mânie neputincioasă, era asemenea unui bețiv căruia i se interzisese apropierea de sticlă. În sinea ei o vorbea de rău pe Diotima, pe care o socotea o impostoare, o cumătră insuportabilă, și închipuirea ei adăuga remarci dintre cele mai realiste și pline de răceală la noblețea sublimă al cărei farmec constituia secretul Diotimei. Imitarea înfățișării exterioare a acestei femei, care îi prilejuise asemenea bucurii înainte, devenise acum pentru Bonadea o temniță din care evada într-o libertate pustie; fierul de frizat și oglinda își pierdură puterea să mai creeze din ea însăși o imagine ideală și odată cu aceasta se nărui și starea de conștiință artificială în care se aflase. Până și somnul, de care Bonadea se bucurase cu deliciu dintotdeauna, în ciuda conflictelor ei de viață, se lăsa acum, uneori, seara, câte puțin așteptat; pentru ea era ceva atât de nou, încât i se părea că era vorba de o adevărată insomnie morbidă; în starea aceea simțea ceea ce simt toți oamenii când sunt grav bolnavi, că îi părăsește spiritul, abandonându-și la voia întâmplării trupul ca pe un rănit pe câmpul de bătaie. Când Bonadea zăcea pradă unor astfel de încercări ca și când ar fi fost întinsă pe nisip fierbinte, toate ornamentele retorice pe care le admirase la Diotima i se păreau depărtate cale de o poștă și le disprețuia sincer.

Cum nu se putea hotărî să-l viziteze din nou pe Ulrich, născoci, pe de altă parte, un plan pentru a-l readuce la sentimente firești, și în primul rând elaborase partea finală a acelui plan: Bonadea urma să pătrundă la Diotima atunci când Ulrich avea să se afle la seducătoarea lui. Discuțiile acestea de

la Diotima erau evident doar pretexte pentru ca ei să se giugiulească, în loc să realizeze într-adevăr ceva pentru cauza comună. Bonadea, dimpotrivă, avea să întreprindă ceva pentru cauza comună, și astfel se completa și începutul planului ei; căci, iată, nimeni nu se mai ocupa în acel moment de Moosbrugger, iar acesta se îndrepta spre pierzanie, în vreme ce ceilalți spuneau vorbe mari! Bonadea nu fu nici un moment surprinsă de faptul că Moosbrugger avea să fie iarăși salvatorul într-o clipă de restriște. I s-ar fi părut un om cu totul înfiorător, dacă ar fi stat să se gândească la el; dar ea își spunea doar: „Dacă Ulrich manifestă atâta compasiune pentru el, atunci nu trebuie să-l uite!“ Preocupându-se în continuare de planul ei, îi mai veniră în minte încă două amănunte; își aducea aminte că Ulrich, într-o discuție despre acest asasin, susținuse că orice om are un al doilea suflet care este totdeauna nevinovat, și că o persoană răspunzătoare pentru acțiunile ei are totdeauna o alternativă, dar o ființă care nu e răspunzătoare de acțiunile sale nu se bucură de opțiune niciodată; de aici ea trase ceva de genul unei concluzii, și anume că nu avea de gând să mai fie răspunzătoare pentru faptele ei și deci avea să fie nevinovată, o stare în care nici măcar Ulrich nu se afla în momentul de față și care trebuia să-i fie oferită acum spre salvarea sa. Astfel, îmbrăcată cât mai elegant, ca și când ar fi vrut să intre în cine știe ce salon distins, se plimbă, pentru a-și pune în practică planul, câteva seri la rând, în sus și în jos, prin fața ferestrelor Diotimei și nu trebui să aștepte mult până când acestea se luminară pe toată întinderea fațadei casei, în semn că înăuntru viața își urma cursul. Îi povestise soțului ei că fusese invitată, dar că nu întârzia niciodată prea mult acolo; în răstimpul celor câteva zile, când încă se simțea lipsită de curaj, se iscă din aceste minciuni și din plimbările ei în sus și în jos prin fața unei case unde nu fusese poftită un impuls tot mai puternic, care avea să o împingă în curând în sus pe trepte. Ar fi putut fi văzută de unele cunoștințe, sau să fi fost observată de soțul ei, care s-ar fi întâmplat să treacă pe acolo; ar fi putut să-i bată la ochi portarului sau vreunui sergent de stradă, i-ar fi putut veni ideea s-o ia la întrebări; cu cât mai des își relua plimbările, cu atât mai mari i se păreau aceste primejdii, și cu atât mai probabil era să se producă cândva un asemenea incident, dacă avea să mai ezite mult. Adevărul este că Bonadea nu se aflase arareori în situația de a se furișa pe după câte un portal sau de a bate vreun drum pe care n-ar fi vrut să fi văzută, dar în asemenea împrejurări avusese alături de ea, ca înger păzitor, conștiința că asemenea situații făceau parte în mod inevitabil din atingerea scopului ei; în vreme ce, de data aceasta, voia să pătrundă într-o casă unde nu fusese invitată și era cu totul nesigură ce anume o aștepta acolo; se simțea asemenea unei atentatoare, care la început nu apucase să-și reprezinte precis demersul la întreaga sa dimensiune, dar care, prin concursul împrejurărilor, a fost făcută să ajungă până în starea în care pocnetul

unui pistol sau fulgerul picăturilor de vitriol zburând prin aer aproape că nu mai înseamnă deloc o sporire a emoției de până atunci.

Bonadea nu avea de fapt intenții agresive, însă se găsea într-o stare asemănătoare de detașare spirituală atunci când apăsă cu adevărat butonul soneriei și intră. Micuța Rachel se apropie neostentativ de Ulrich și-l anunță că era cineva afară care dorea să-i vorbească, fără să-i dezvăluie că acel „cineva" era o doamnă străină, acoperită de un voal gros, și când ea închise în urma-i ușa salonului, Bonadea își dădu în lături voalul de pe față. În clipa aceea era ferm convinsă că soarta lui Moosbrugger nu mai suporta nici un fel de amânare și îl întâmpină pe Ulrich nu ca o iubită chinuită de gelozie, ci cu respirația tăiată a unui alergător de maraton. Își întregi justificarea prezenței minținд fără efort și spunând că soțul ei îi comunicase ieri că în ce-l privea pe Moosbrugger, curând nu va mai fi cu putință salvarea.

— Nu urăsc nimic mai mult, încheie ea, decât categoria aceasta obscenă de asasini; dar, cu toate acestea, m-am expus riscului probabil de a fi primită aici ca o intrusă, căci tu trebuie să te întorci imediat la stăpâna casei și la invitații ei cei mai influenți și să pui în discuție această problemă dacă mai vrei să realizezi ceva!

De fapt, ea nu știa la ce să se aștepte. Ca Ulrich să-i mulțumească emoționat, s-o cheme afară pe Diotima, ca Diotima să se retragă împreună cu ei doi într-o cameră ferită? Ca Diotima să fie atrasă poate de zgomotul vocilor din anticameră, iar atunci ea avea să o facă să înțeleagă într-adevăr că ea, Bonadea, nu era tocmai nechemată să preia asupra ei nobilele sentimente ale lui Ulrich? Ochii îi străluceau acum, umezi, și îi tremurau mâinile. Ridicase vocea. Ulrich se găsea într-o mare încurcătură și surâdea mereu, folosind acest surâs ca pe un mijloc disperat de a o liniști și de a câștiga timp de gândire, să vadă cum ar fi putut-o convinge să plece de acolo cât mai repede cu putință. Situația era delicată și s-ar fi putut termina probabil cu un acces de țipete sau de plânset al Bonadeei, dacă nu i-ar fi venit în ajutor Rachel. Micuța Rachel fusese toată vremea nu departe de ei, privindu-i cu ochii mari, strălucitori. Ea ghicise imediat o complicație romantică, atunci când doamna aceea străină, frumoasă, tremurând din tot trupul de neliniște, ceruse să stea de vorbă cu Ulrich. – Auzise cea mai mare parte a conversației dintre ei, și numele lui Moosbrugger îi sunase în toate silabele lui în urechi ca niște împușcături. Glasul acestei doamne care vibra puternic de îngrijorare, dorință și gelozie o zguduise, deși ea nu înțelegea sentimentele doamnei. Ghicea că acea femeie era iubita lui Ulrich și în aceeași clipă se îndrăgosti de el de două ori mai intens decât înainte. Se simțea împinsă spre faptă, ca și cum cei doi ar fi intonat un cântec din toată puterea piepturilor și i se părea că ar fi trebuit să-și ridice glasul să cânte laolaltă cu ei. Astfel deschise, cu o privire care-i ruga să tacă, o ușă și-i pofti pe amândoi înăuntru, adică să intre în singura încăpere care nu era ocupată de invitații Diotimei.

Săvârșea acum cea dintâi infidelitate fățișă față de stăpâna ei, căci nu avea nici o îndoială cum ar fi fost primită eventuala descoperire a acestei inițiative a ei; dar lumea era atât de frumoasă, și tulburarea aceasta înălțătoare era o stare de spirit atât de ieșită din comun, încât nu mai ajunse să se mai gândească la acest amănunt.

Când se aprinse lumina și ochii Bonadeei începură să vadă treptat unde se găsea, picioarele aproape că-și pierdură forța s-o mai susțină și îmbujorarea geloziei i se urcă în obraji, căci se aflau în camera de culcare a Diotimei, iar în jur vedea: ciorapi, perii de păr și multe altele erau împrăștiate pretutindeni, tot ceea ce rămâne când o femeie se schimbă din cap până în picioare pentru o recepție, iar camerista nu a mai avut timp să aranjeze sau lăsase totul baltă, cum fusese cazul aici, pentru că a doua zi dimineața, oricum, activitatea trebuia reluată; căci în serile marilor recepții și camera de culcare trebuia transformată în depozit de mobile pentru ca celelalte încăperi să poată fi golite. Aerul căpătase acum mirosul acelor mobile înghesuite laolaltă, al pudrei, mătăsurilor și esențelor de parfum.

— Micuța cameristă a făcut o prostie; nu putem rămâne aici, spuse Ulrich râzând. În primul rând, tu n-ar fi trebuit să vii încoace, oricum pentru Moosbrugger nu se poate face nimic.

— N-ar fi trebuit să mă mai ostenesc până aici, spui? repetă Bonadea aproape fără voce.

Privea cu ochii rătăcind împrejur. Cum de i-ar fi venit fetei acesteia o asemenea idee, se întreba chinuită, să-l conducă pe Ulrich în această cea mai intimă încăpere a casei dacă așa ceva n-ar fi fost un lucru obișnuit? Dar nu reuși să facă efortul să-i pună în față o asemenea dovadă, ci spuse doar, ca un reproș pronunțat cu o voce inexpresivă:

— Tu reușești să dormi liniștit când se întâmplă o asemenea nedreptate? Eu nu dorm de nopți întregi, și din cauza aceasta m-am hotărât să te caut!

Întorsese spatele încăperii, se oprise la fereastră și privea neclintit la opacitatea oglinditoare care i se înfățișa ochilor dinspre exterior. Ar fi putut fi coroanele arborilor, sau adâncimea vreunei curți. În ciuda tulburării în care se găsea, cunoștea totuși destul de bine locurile pentru a ști că acea cameră nu dădea spre stradă; de la alte ferestre de afară s-ar fi putut vedea bine aici înăuntru, și când își spunea că se afla în clipa aceea laolaltă cu iubitul ei necredincios, cu perdelele desfăcute și în plină lumină, în camera de culcare a rivalei ei ca în fața unei săli cu un public necunoscut, se simțea pătrunsă de o mare surescitare. Își scosese pălăria și-și împinsese în lături de pe umăr paltonul, fruntea și vârfurile calde ale sânilor ei atingeau acum geamurile reci ale ferestrei; simțământul de tandrețe și lacrimile îi umezeau ochii. Se desprinse încet din loc și se întoarse iarăși spre prietenul ei, însă ceva din întunecimea lipsită de vigoare, inertă, în care își lăsase privirile până atunci îi rămăsese în ochi având acum o profunzime neștiută.

— Ulrich! spuse, cu insistență. Tu nu ești un om rău! Te prefaci numai astfel! Îți faci singur greutăți ca să nu fii bun, cât de bun ai putea să fii!

Aceste cuvinte disproporționat de înțelepte ale Bonadeei făceau ca situația să devină iarăși primejdioasă; dintr-odată nu mai era vorba de dorința ridicolă a unei femei pradă impulsurilor ei trupești de a-și găsi consolare într-o elevație spirituală; ci acum vorbea însăși frumusețea trupului care-și cerea dreptul la demnitatea blândă a iubirii. El se apropie de ea și își lăsă brațul pe umărul ei; se întorseseră din nou cu fața spre întunericul de afară și priveau astfel împreună într-acolo. În întunecimea în aparență nesfârșită se ivise o mică lumină, venind dinspre casă, risipindu-se prin aer și se părea că o ceață deasă umplea acum văzduhul nopții cu moliciunea ei șovăitoare. Fără să fi putut spune de ce, Ulrich avea impresia pregnantă că își cufunda privirile într-o noapte de octombrie nu prea friguroasă, deși era acum iarna târziu, și simțea parcă orașul învăluit în acea noapte ca într-o uriașă pătură de lână. Apoi îi trecu prin gând că la fel de bine s-ar fi putut spune că o pătură de lână este asemenea unei nopți de octombrie. Simțea o nesiguranță moale alunecându-i pe toată pielea trupului și o trase pe Bonadea mai aproape.

— Te întorci în saloane? întrebă Bonadea.

— Și să împiedic nedreptatea care-i va fi făcută lui Moosbrugger? Nu; nici nu știu măcar dacă într-adevăr i se face o nedreptate! Ce știu eu despre el? L-am văzut odată în treacăt la o ședință a tribunalului și am citit câteva alte lucruri care s-au scris despre el. E ca și cum aș fi visat despre sfârcurile sânilor tăi că ar fi fost petale de mac. Ar trebui să și cred că e așa?

Rămase pe gânduri. Bonadea era la rândul ei gânditoare. El își spunea: „Este totuși adevărat că un om care este privit cu cea mai mare luciditate nu înseamnă mai mult decât o înșiruire de simboluri". Iar Bonadea, din îngândurarea ei ajunse la concluzia:

— Haide, să plecăm de aici!

— Este cu neputință, îi răspunse Ulrich, lumea s-ar întreba unde am dispărut și dacă s-ar ajunge să se afle ceva despre sosirea ta aici, faptul ar stârni o impresie urâtă.

Tăcerea, contemplarea nevăzutului de afară, și ceva care ar fi putut fi deopotrivă o noapte de octombrie, o noapte de ianuarie, o pătură de lână, suferință sau fericire, fără ca ei să poată face vreo deosebire între toate acestea îi uni iarăși pe amândoi.

— De ce nu faci niciodată lucrul cel mai firesc? întrebă Bonadea.

El își aminti deodată de un vis pe care trebuie să-l fi avut în ultima vreme. Ulrich făcea parte dintre oamenii care visau rareori, sau care cel puțin nu-și aminteau niciodată de visele lor, și avea o senzație ciudată simțind cum amintirea i se deschisese pe neașteptate în față și-l primise în interiorul ei. În acel vis încercase de mai multe ori în zadar să străbată o pantă abruptă de munte

și de fiecare dată fusese împins înapoi de senzații violente de amețeală. Fără nici un fel de altă explicație, știa acum că experiența respectivă era legată de Moosbrugger, care însă nu apărea nici o clipă în vis. Însemna de asemenea, așa cum o imagine din vis are deseori înțelesuri de mai multe feluri, că erau, transpuse în senzații fizice, eforturile zadarnice ale spiritului său, care în ultima vreme își găsiseră expresia în mod recurent în conversațiile și relațiile lui sociale și care erau asemenea unui drum continuat fără nici un rost și în care nu reușea nici o clipă să depășească un anumit punct. Surâse fără să vrea la acea concretețe lipsită de subtilitate cu care visul său îi reprezentase situația: piatră stearpă și pământ alunecos, ici și colo câte un copac izolat ca sprijin sau țintă, adăugându-se și urcușul pronunțat al terenului pe măsură ce încerca să înainteze. Încercase mai sus sau mai jos cu același insucces, și cum i se făcuse aproape rău din cauza amețelii, îi explică la urmă cuiva, care era lângă el că ar fi făcut mai bine să se lase păgubași; astfel află că oricum în fundul văii era un drum comod pentru toată lumea. Era limpede! De altfel, Ulrich credea că persoana care era cu el ar fi putut foarte bine fi Bonadea. Poate că visase cu adevărat și că sfârcurile sânilor ei erau ca o petală de mac; ceva incoerent, fără nici o legătură cu restul – pentru simțămintele lui căutând înțelesul se putea înfățișa asemenea unei diformități plate, ceva întunecat, roșu-albăstrui ca o nalbă purpurie – se desprinse dintr-un ungher încă neluminat al imaginii visului său asemenea unui văl de ceață. În clipa aceea se produse o străfulgerare o conștiinței, ca atunci când dintr-o singură privire vezi culisele propriei ființe laolaltă cu toate cele ce se petrec pe scenă, chiar dacă nici de departe n-ai putea descrie în cuvinte o asemenea viziune. Relația care există între vis și ceea ce reprezintă acesta îi era cunoscută, căci nu era nimic altceva decât cea a analogiei, a simbolului, care-l preocupase deseori și mai înainte. Un simbol cuprinde un adevăr și un neadevăr, inextricabil legate laolaltă pentru senzațiile noastre. Dacă îl iei așa cum este, și cauți să-i dai formă cu simțurile, după modelul realității, atunci se ivesc visele și arta, dar între acestea două și viața reală, deplină, se ridică un perete de sticlă. Dar dacă îl înțelegi cu rațiunea, cu intelectul, și separi ceea ce nu concordă de ceea ce concordă pe de-a-ntregul și exact, atunci se ivesc adevărul și cunoașterea, însă sentimentul, emoțiile sunt distruse. Tot astfel cum anumite bacterii despică în două ceva organic, stirpea omenească descompune starea vitală originală a simbolului în materia concretă a realității și adevărului și în atmosfera sticloasă a premoniților, credinței și artificialului. Se pare că între acestea nu există o a treia posibilitate; dar cât de adesea ceva nesigur apare ca fiind dorit, dacă doar te-ai înscris într-acolo fără să stai mai mult pe gânduri! Ulrich avea senzația că se pripise acum, după ce străbătuse vălmășagul de străzi prin care-l purtaseră gândurile și stările lui de spirit, în piața centrală de unde pornesc toate drumurile. Îi spuse câte puțin din toate acestea atunci când

răspunse la întrebarea ei de ce nu făcea niciodată lucrul cel mai firesc. Era adevărat că ea nu înțelesese, însă sigur era o zi mare pentru ea; rămase o clipă pe gânduri, își petrecu brațul mai strâns pe după brațul lui Ulrich și răspunse rezumând întreaga discuție:

— În vis nici nu gândești, ci trăiești, simți că trăiești o poveste oarecare!

Era aproape adevărat. El îi strânse mâna. Ea avea deodată ochii plini de lacrimi. Îi alunecau foarte încet pe față și din obrazul ei scăldat de sarea lor se ridica aburul indefinibil al iubirii. Ulrich îl inspira și-l umplu acum cu dorința vie de risipire și alunecare, de abandon și uitare. Dar se stăpâni și o conduse cu blândețe îndărăt spre ușă. În clipa aceea nutrea convingerea că mai era încă, în fața lui, ceva de realizat și că acest ceva nu trebuia risipit în înclinații numai pe jumătate reale.

— Trebuie să te duci acum, spuse el încet, și nu fi supărată pe mine, nu știu când ne putem revedea, eu am acum foarte multă treabă cu problemele acestea ale mele.

Se întâmplă miracolul, Bonadea nu-i opuse nici o rezistență și nu mai spuse nimic, nici iritată, nici disprețuitoare. Nu mai era geloasă. Simțea că trăia ceva din poveste. Ar fi vrut să-l strângă în brațe; avea, nelămurit, senzația că trebuia să-l tragă în jos pe pământ; ar fi vrut mult să schițeze semnul protector al crucii pe fruntea lui, așa cum făcea cu copiii. Iar lucrul i se părea atât de frumos încât nu-i trecu prin gând că poate vedea aici un sfârșit. Își puse pălăria și-l sărută, și apoi îl mai sărută o dată prin voal, ale cărui ochiuri erau acum calde ca niște gratii înroșite în foc.

Cu ajutorul Rachelei, care stătuse de pază și ascultase la ușă, fu cu putință ca Bonadea să fie ajutată să dispară, deși invitații începuseră și ei să plece. Ulrich îi strecură cu recunoștință Rachelei în mână un cadou bănesc substanțial și-i spuse câteva cuvinte de laudă pentru prezența ei de spirit; Rachel fu atât de entuziasmată de cele două manifestări, încât, fără să-și dea seama, degetele ei strângând banii reținură o bucată de vreme și mâna lui Ulrich, până când acesta nu-și mai putu stăpâni râsul și o bătu prietenos pe umăr, iar ea se roși toată.

116

Cei doi arbori ai vieții și solicitarea de instituire a unui secretariat pentru precizie și spirit

În seara aceea nu mai fuseseră atât de mulți oaspeți ca înainte acasă la soții Tuzzi, participarea la Acțiunea Paralelă se împuținase și cei care veniseră mai devreme plecară mai timpuriu decât de obicei. Nici chiar apariția Alteței Sale în ultima clipă – și el având, de altfel, o înfățișare îngrijorată,

posomorâtă și fiind prost dispus, căci primise știri neliniștitoare despre tulburările naționaliste îndreptate împotriva inițiativei sale – nu reușise să oprească acea fărâmițare a societății. Unii din invitați mai întârziară o clipă, așteptând ca sosirea lui să aducă, poate, unele noutăți deosebite, dar el nu lăsă să se întrevadă nimic în acest sens, și cum nu părea să le dea atenție celor prezenți, se retraseră și cei din urmă invitați. Din cauza aceasta, Ulrich, când își făcu din nou apariția, remarcă speriat că încăperile erau aproape goale și, la scurt timp după aceea, doar cei din „cercul cel mai intim" se mai aflau în camerele părăsite și li se adăugă numai șeful de departament Tuzzi, care între timp se întorsese acasă.

Alteța Sa repeta:

— Desigur, se poate spune despre un monarh pacifist, acum în etate de optzeci și opt de ani, că este un simbol; aici e o idee măreață; dar trebuie să conferim ideii un conținut politic. Ar fi cât se poate de firesc ca altminteri interesul să se dilueze. Adică, în ce mă privește pe mine, știți și dumneavoastră, am făcut ce depindea de mine; naționaliștii germani sunt furioși din cauza generalului Wisnieczky, pentru că, spun ei, el e slavofil, iar slavii sunt și ei furioși, pentru că își amintesc că, pe vremea când era ministru, era un lup în piele de oaie; dar din întregul context reiese pur și simplu faptul că acesta este o personalitate cu orientare patriotică, situată mai presus de partide, și nu am nici un fel de intenție să renunț la el! Pe de altă parte, este acum urgent necesar să completăm și latura culturală, ca oamenii să aibă ceva pozitiv pe care să se sprijine. Ancheta noastră prin care vrem să stabilim care sunt dorințele cercurilor implicate ale populației progresează mult prea încet. Un an al Austriei sau un An universal este într-adevăr demn de apreciere, dar aș vrea să vă spun, toate lucrurile de felul acesta, care reprezintă un simbol, trebuie treptat să atingă o zonă a realității; câtă vreme există un simbol, eu permit emoțiilor și sentimentelor mele să îi dea curs, chiar dacă nu știu exact ce reprezintă, dar mai târziu mă întorc de la oglinda sentimentelor și mă apuc să fac cu totul altceva, ceva ce între timp a ajuns să aibă aprobarea și prețuirea mea. Înțelegi ce vreau să spun? Stimata și iubita noastră gazdă se străduiește pe măsura puterilor ei, și aici se discută de acum de luni de zile despre lucrurile de o importanță cu adevărat majoră, cu toate acestea, participarea începe să nu mai fie la fel de vie și am senzația că în curând va trebui să ne decidem într-un sens oarecare; nu știu care anume, poate pentru un al doilea turn la biserica Sfântul Ștefan sau pentru o colonie cezaro-crăiască în Africa, la urma urmei, cred că ar avea cam aceeași semnificație. Căci sunt convins că în ultimul moment de aici va rezulta poate cu totul altceva; esențial este ca ingeniozitatea participanților la acțiune să fie, cum s-ar zice, strunită la vreme, ca să nu se piardă.

Contele Leinsdorf avea senzația că spusese lucruri utile. Arnheim luă cuvântul în replică, în numele celorlalți.

— Ceea ce spune Alteța Voastră cu privire la necesitatea de a face în anumite momente ca reflecția asupra problemelor să rodească într-o acțiune, fie ea și una de natură strict provizorie, este în cea mai mare măsură adevărat, vital de adevărat! În legătură cu aceasta este într-adevăr semnificativ că în cercul de intelectuali care se întrunește aici, domnește de câtăva vreme o stare de spirit oarecum schimbată. Haosul de nepătruns care ne încurca la început a dispărut; aproape că nu se mai fac propuneri noi și cele vechi de-abia dacă mai sunt evocate, sau în orice caz nu mai găsesc susținători persistenți.

Starea de spirit pare să fie aceea că, acceptând invitația de a participa la acțiune, toți și-au asumat îndatorirea de a ajunge la un acord, astfel încât acum orice propunere fie și doar în linii mari acceptabilă ar avea perspective de a întruni aprobarea generală.

— *Herr Doktor*, noi ce spunem? își îndreptă Alteța Sa atenția spre Ulrich, pe care-l remarcase între timp. Am ajuns și noi la vreo clarificare?

Ulrich fu obligat să răspundă negativ. Schimburile de vederi exprimate și transmise în scris sunt susceptibile să se prelungească mult mai mult și cu mult mai multă eleganță decât cele transmise direct, personal, și pe deasupra nici valul de propuneri de ameliorări și reforme nu se diminua; astfel că Ulrich fonda în ultima vreme tot mai multe asociații și comisii și le transmitea, în numele Alteței Sale, diferitelor ministere, a căror disponibilitate de a se ocupa de ele scăzuse simțitor în ultimul timp. Era ceea ce aveau ei de relatat.

— Nici nu-i de mirare, comentă Alteța Sa îndreptându-se către cei prezenți. În poporul nostru se ascunde incredibil de mult simț patriotic; dar ar trebui să fii la fel de bine informat ca o enciclopedie ca să-i poți crea satisfacție în toate direcțiile pe care le îmbrățișează. Depășește pur și simplu capacitatea ministerelor de a face față, ceea ce dovedește de asemenea că vine momentul în care trebuie luate măsuri de sus

— În privința aceasta, luă încă o dată cuvântul Arnheim, poate că Alteța Voastră consideră remarcabil faptul că domnul general von Stumm a trezit în ultima vreme în măsură tot mai mare interesul participanților la ședințe.

Contele Leinsdorf îl privi pentru prima dată pe general.

— Prin ce anume? întrebă el, și nu-și dădu osteneala să ascundă lipsa de politețe a acestei întrebări.

— Sunt într-o situație penibilă! Nu a fost câtuși de puțin intenția mea! se apără Stumm von Bordwehr încurcat. În sala de conferințe, unui militar nu îi revine decât un rol modest, acesta fiind principiul după care eu personal mă conduc. Dar Alteța Voastră își va reaminti că încă de la prima ședință și, ca să spun așa, numai pentru a-mi îndeplini datoria de soldat, am rugat

ca în cazul că respectiva comisie constituită pentru formularea unei idei deosebite nu va avea o altă temă de dezbateri, să țină seama de faptul că artileria noastră nu are arme moderne și nici marina noastră nu are nave, adică nu suficient de multe nave corespunzătoare misiunilor unei eventuale acțiuni de apărare a țării, dacă așa ceva s-ar dovedi necesar…

— Așa că?! îl întrerupse Alteța Sa și îndreptă o privire surprinsă și întrebătoare către Diotima, exprimându-și astfel fără menajamente nemulțumirea.

Diotima ridică din umerii săi frumoși, pe care îi lăsă apoi să cadă, în semn că renunță să înțeleagă; aproape că se obișnuise ca micuțul și rotofeiul general, împins parcă de forțe neînțelese mereu gata să-l ajute, să-i iasă în față ca un vis rău oriunde s-ar fi întors ea.

— Așa că, se grăbi Stumm von Bordwehr să continue, ca nu cumva să se lase covârșit de modestie în clipa acelui succes, chiar în ultima vreme s-au făcut auzite voci care ar răspunde favorabil dacă cineva ar vrea să lanseze o asemenea propunere. S-a spus chiar că armata și marina ar formula o idee comună, o idee mare, și probabil însăși Maiestatea Sa ar fi plăcut impresionat. Iar prusacii ar face niște ochi – vă rog să mă iertați, domnule Arnheim!

— A, nu, prusacii n-ar face deloc ochii mari, respinse Arnheim surâzând o asemenea propunere. De altfel, se înțelege de la sine că atunci când se discută probleme privind exclusiv Austria, eu nici nu sunt prezent în mod oficial și nu mă folosesc decât cu cea mai mare modestie de permisiunea de a asculta totuși dezbaterile.

— Da, în orice caz, conchise generalul, într-adevăr s-au făcut auzite voci care au afirmat că lucrul cel mai simplu ar fi să nu se mai discute atât, ci să se ajungă la o hotărâre în favoarea unei inițiative militare. Eu personal aș prefera ca de aceasta să se lege poate și o a doua mare idee civilă; dar, cum am spus, un soldat nu trebuie să se amestece, și glasurile care afirmă că gândirea civililor nu ar putea produce nimic mai bun se fac auzite tocmai dinspre cele mai înalte sfere spirituale și intelectuale.

Excelența Sa ascultase acum la urmă cu ochii țintuiți, larg deschiși, și doar zvâcnirile involuntare ale policarilor, pe care nu și le putea stăpâni în încercările lor de a se roti unul în jurul altuia, trădau încordarea și efortul supărător la care se supunea.

Șeful de departament Tuzzi, care de obicei nu se făcea auzit în asemenea împrejurări, interveni acum cu vocea scăzută și rostind rar cuvintele:

— Eu nu cred că Ministerul de Externe ar avea ceva de obiectat în privința aceasta!

— Așa, departamentele s-au și înțeles în privința respectivă? întrebă contele Leinsdorf ironic și enervat.

Tuzzi îi dădu răspunsul pe un ton de indiferență amabilă.

— Alteța Sa glumește când vine vorba despre departamentele ministeriale. Ministerul de Război ar saluta mai degrabă dezarmarea mondială decât să caute să ajungă la o înțelegere cu Ministerul de Externe!

Apoi continuă:

— Alteța Voastră cunoaște situația fortificațiilor din Tirolul de Sud, construite la insistențele șefului Marelui Stat-Major? Se spune că ele sunt cât se poate de eficiente și executate după cele mai noi principii militare. Firește că au fost prevăzute cu garduri electrificate și cu instalații și reflectoare, și că pentru asigurarea curentului au fost montate subteran până și motoare diesel; nu s-ar putea spune că am rămas în urma celor mai moderne realizări tehnice. Partea proastă este că motoarele au fost comandate prin departamentul artileriei, iar combustibilul e livrat de secția operativă a Ministerului de Război; așa prevăd regulamentele, și prin urmare instalațiile nu pot fi puse în funcțiune pentru că cele două departamente nu pot ajunge la un acord dacă chibritul necesar pentru a porni motoarele trebuie considerat ca fiind combustibil și deci aprovizionat de secția operativă, sau e mai curând o parte componentă a motoarelor și intră sub jurisdicția artileriei.

— Încântător! spuse Arnheim, deși știa că Tuzzi confunda motorul diesel cu un motor acționat cu petrol, și știa de asemenea că, până și la un astfel de motor, chibriturile nu se mai foloseau de mult; era doar una din anecdotele care circulau prin secțiile diferitelor departamente, pline de o autoironie agreabilă și, de altfel, șeful de departament o povestise pe un ton care arăta că se amuza, binedispus, de necazurile pe care le relata.

Toți surâdeau sau râdeau de-a dreptul, generalul Stumm era cel mai vesel dintre ei.

— De data aceasta sunt vinovați numai domnii din serviciile civile ale guvernului, își continuă el gluma, căci dacă ne apucăm de ceva pentru care nu există acoperirea cuvenită în buget, atunci Ministerul de Finanțe ne și admonestează și ne spune că nu înțelegem nimic din procedurile constituționale ale guvernului. Dacă s-ar întâmpla, ferească Dumnezeu, ca înainte de expirarea anului bugetar să izbucnească un război, atunci în prima zi a mobilizării, la răsăritul soarelui, ar trebui să-i împuternicim pe comandanții fortificațiilor să cumpere chibrituri, și dacă pe acolo, prin coclaurile lor muntoase, nu reușesc să găsească chibrituri, atunci nu le mai rămâne altceva de făcut decât să ducă războiul cu chibriturile pe care le au asupra lor ordonanțele ofițerilor.

Generalul împinsese gluma poate prea departe; prin țesătura aceasta fină de ironie se lăsa ghicită încă o dată gravitatea amenințătoare a situației în care se găsea Acțiunea Paralelă. Alteța Sa spuse îngândurat:

— Cu trecerea timpului… dar se răzgândi apoi, socotind că e mai înțelept ca în situațiile dificile să-i lase pe ceilalți să vorbească, și nu-și mai duse fraza până la sfârșit.

Cele șase persoane adunate acolo tăcură o clipă, ca și cum ar fi stat în fața unui puț privind în jos, în interiorul lui. Diotima spuse:

— Nu, așa ceva este cu neputință!

— Ce anume? întrebară privirile tuturor celorlalți

— Ar însemna că facem tocmai ceea ce i se reproșează Germaniei – să ne înarmăm! își termină ea spusele.

Sufletul ei nu dăduse ascultare anecdotei de adineauri sau o uitase și rămăsese doar la rezultatul pe care declarase că-l obținuse generalul.

— Dar ce ar fi de făcut? întrebă contele Leinsdorf recunoscător și îngrijorat în același timp. Trebuie să găsim totuși măcar un expedient provizoriu.

— Germania este o țară relativ naivă, dar care se laudă cu forța sa, spuse Arnheim, ca și cum ar fi trebuit să întâmpine cu o scuză reproșul formulat de prietena sa. I s-au pus la îndemână praful de pușcă și rachiul.

Tuzzi surâse la acea comparație care i se părea mai mult decât îndrăzneață.

— Nu se poate nega acum că Germania este privită cu tot mai multă antipatie în cercurile care ar trebui incluse în acțiunea noastră – contele Leinsdorf nu scăpă ocazia să adauge aici această remarcă – din păcate chiar și în cercurile deja incluse! completă el enigmatic.

Fu însă surprins când Arnheim îi explică îndată că el nu era deloc uimit.

— Noi, germanii, spuse acesta, nu suntem un popor prea fericit; noi nu numai că trăim în inima Europei, ci și suferim așa cum suferă această inimă.

— Inimă? întrebă fără voie Alteța Sa.

S-ar fi așteptat să audă vorbindu-se de minte în loc de inimă și ar fi preferat chiar o asemenea eventualitate. Însă Arnheim insista asupra inimii.

— Vă mai amintiți, întrebă el, că acum nu prea multă vreme consiliul municipal din Praga și-a adjudecat o comandă importantă Franței, deși bineînțeles și noi făcuserăm o ofertă în acest sens și am fi livrat comanda în condiții mai bune și mai ieftin. Este pur și simplu o antipatie bazată pe prejudecăți sentimentale. Trebuie să spun că eu înțeleg foarte bine o asemenea atitudine.

Înainte ca el să fi putut continua, Stumm von Bordwehr, care-și trăia cu mare satisfacție rolul, luă din nou cuvântul și explică situația așa cum o vedea el.

— În întreaga lume oamenii se străduiesc după puteri, dar în Germania ei se străduiesc din răsputeri. În întreaga lume se face mult zgomot, dar în Germania se face cel mai mult zgomot. Peste tot lumea afacerilor a pierdut legăturile cu cultura ancestrală, veche poate de o mie de ani, dar în Reichul german lucrurile stau cel mai prost din acest punct de vedere. Peste tot floarea tinereții este încazarmată în mod firesc, dar germanii au mai multe cazărmi decât tot ceilalți. Tocmai din cauza aceasta este pentru noi, într-un anumit sens, o datorie frățească, încheie el, să nu rămânem prea mult în urma Germaniei.

Vă rog să mă iertați dacă are să vi se pară acum că mă pretez la o butadă, dar intelectul prezintă tocmai în zilele noastre asemenea complicații.

Arnheim aprobă din cap.

— Poate că America este într-o situație și mai precară decât noi, adăugă el, dar America este cel puțin cu totul naivă, lipsită de sfâșierile noastre spirituale. Noi suntem, în toate privințele, poporul care se situează în mijloc, în centru, acolo unde se încrucișează toate motivele lumii. Noi avem cel mai urgent nevoie de o sinteză. Știm cum se prezintă lucrurile. Noi avem un fel de conștiință a păcatului. Dar, dacă recunosc acest fapt încă de la bun început, onestitatea ne impune să recunoaștem de asemenea că noi suferim pentru ceilalți, că noi luăm asupra noastră greșelile lor, cum ar veni ca un fel de model, că noi suntem într-o anumită privință împovărați sau crucificați pentru întreaga lume, sau oricum am mai vrea să le spunem lucrurilor pe nume. O schimbare totală a Germaniei ar fi poate lucrul cel mai important care s-ar putea produce. Presupun că în această luare de poziție contradictorie și, după cât se pare, oarecum pasionată împotriva noastră, despre care vorbeați, se face simțită și o intuiție a acestei stări de lucruri.

Acum interveni și Ulrich.

— Dumneavoastră, domnii mei, subestimați curentele de atitudine binevoitoare față de Germania. Eu am informații demne de încredere că foarte curând se va dezlănțui o violentă campanie împotriva acțiunii noastre, pe motivul că în cercurile naționaliste ea trece drept ostilă germanilor. Alteța Voastră va vedea populația Vienei ieșind în stradă. Se va protesta împotriva numirii baronului Wisnieczky. Se vorbește că domnii Tuzzi și Arnheim acționează tainic împreună, și că Alteța Voastră sabotează influența germană asupra acțiunii.

Contele Leinsdorf avea acum ceva din calmul unei broaște și din nervozitatea iritată a unui taur. Privirea lui Tuzzi se ridică, cu încetineală și cordialitate, și se opri întrebătoare asupra lui Ulrich. Arnheim râse din toată inima și se ridică în picioare; ar fi vrut să-i arunce șefului de departament o privire plină de un amuzament politicos, pentru a se dezvinovăți în felul acesta de absurditatea care li se atribuia laolaltă, dar cum nu izbutea să-i întâlnească ochii, se întoarse spre Diotima. Tuzzi îl apucase între timp pe Ulrich de braț și-l întrebă de unde deținea o asemenea informație. Ulrich răspunse că nu era nici un secret, ci că era vorba de un zvon propagat pe scară largă și care se bucura de încredere în numeroase cercuri și pe care el îl auzise într-o casă particulară. Tuzzi își apropie și mai mult fața de a lui și-l sili astfel să se întoarcă oarecum la o parte de cercul celorlalți; astfel izolați de restul oaspeților, îi șopti deodată.

— Dumneata nu știi încă de ce este Arnheim aici? El este prieten intim al prințului Mosiutov și *persona grata* pe lângă țar. El este în legătură cu Rusia

și se aștepta din partea lui să influențeze în sens pacifist acțiunea noastră de aici. Totul la modul neoficial, ca să spunem așa, fiind o inițiativă privată a suveranului rus. Chestiune de ordin ideologic. Informația este pentru urechile dumitale, amice, încheie el ironic. Leinsdorf nu este informat.

Șeful de departament Tuzzi aflase toate acestea prin intermediul canalelor oficiale. El credea că datele corespund adevărului pentru că el considera pacifismul drept o mișcare tocmai potrivită cu perspectiva pe care ar fi trebuit să o aibă o femeie frumoasă, ceea ce explica faptul că Diotima era atât de captivată de Arnheim și Arnheim însuși își petrecea mai mult timp aici, în casa lui, a lui Tuzzi, decât oriunde în altă parte. Anterior acelei recunoașteri, Tuzzi fusese pe punctul de a deveni gelos. El socotea că înclinațiile „de natură spirituală" sunt posibile numai până la un anumit punct, dar îi repugna să se folosească de metode ocolite pentru a afla dacă acest punct nu fusese depășit, și astfel se constrânsese să aibă încredere în soția sa; dar chiar dacă în toate acestea sentimentul favorabil unui comportament masculin exemplar se dovedea mai puternic decât cel al atracției sexuale cu sentimentele legate de ea, sentimentele din urmă îi stârneau totuși în continuare în sinea lui suficient de mult gelozia pentru a-i face limpede pentru prima dată în viața lui că un bărbat care-și are ocupațiile sale nu are niciodată timp să-și supravegheze nevasta, dacă nu vrea să-și neglijeze misiunile vieții proprii. Își spunea, de exemplu, că dacă nici un conducător de locomotivă nu are voie să ia cu sine o femeie când conduce trenul, cu atât mai puțin îi e permis unui bărbat care conduce un imperiu să fie gelos; pe de altă parte însă, nobila ignoranță în care se menținea în felul acesta nu se potrivea nici cu diplomația și-i răpea lui Tuzzi seva din siguranța de sine de factură profesională. Astfel că își regăsise cu mare recunoștință deplina încredere în sine când tot ceea ce îl neliniștise până atunci părea să se fi explicat ca fiind inofensiv. I se părea acum chiar ca un fel de mică pedeapsă pentru soția sa faptul că el știa totul despre Arnheim, în vreme ce ea nu vedea încă în el decât omul pe care-l știa și nici nu bănuia că era un agent al țarului; Tuzzi o tot ruga să-i dea tot felul de mici explicații, pe care ea i le oferea, binevoitoare, nerăbdătoare, și el se gândise încă de acum la o serie întreagă de întrebări în aparență nevinovate, din ale căror răspunsuri voia să-și tragă propriile concluzii. I-ar fi făcut plăcere, în calitatea lui de soț, să-i relateze și „vărului" câte ceva din toate acestea și se întreba tocmai cum ar fi putut proceda astfel fără să o dea de gol pe soția sa, când contele Leinsdorf preluă din nou conducerea discuției. El era singurul care rămăsese așezat și nimeni nu remarcase lupta lăuntrică ce se desfășura în sinea lui de când se adunaseră toate aceste complicații în cursul dezbaterilor. Părea însă acum să-și fi concentrat voința combativă, își mângâie barba tunsă à la Wallenstein și spuse fără grabă și cu fermitate:

— Trebuie să se petreacă ceva!

— Alteța Voastră a luat o hotărâre? fu întrebat.

— Nu mi-a venit nimic în gând, spuse el simplu, dar cu toate acestea trebuie să se petreacă ceva!

Stătea acolo ca un om decis, care nu vrea să se clintească de la locul său până când nu i se va fi făcut după voie.

Emana o asemenea forță, încât fiecare dintre cei prezenți simțea cum eforturile vane ale întregului grup de a găsi o soluție se învârteau în gol, asemenea unei monede care s-a pierdut într-o pușculiță și nu vrea să iasă prin deschizătură în ciuda tuturor scuturăturilor, oricât de energice.

Arnheim spuse:

— Nu este cazul să ne lăsăm influențați de asemenea incidente.

Leinsdorf nu răspunse.

Fu din nou trecută în revistă întreaga litanie a propunerilor care ar fi urmat să dea un conținut Acțiunii Paralele.

Contele Leinsdorf răspundea mereu oscilând ca un pendul, care de fiecare dată pornește dintr-o altă poziție și apoi parcurge mereu din nou același drum.

— Considerentele pe care se cuvine să le avem față de biserică nu îngăduie o astfel de decizie. Considerentele față de liber cugetători nu permit o astfel de hotărâre. Uniunea centrală a arhitecților se împotrivește unei astfel de decizii. În privința aceasta are rezerve Ministerul de Finanțe.

Continua așa la nesfârșit.

Ulrich, care nu lua parte la discuție, avea impresia că cele cinci persoane care vorbeau acolo alături de el se cristalizaseră dintr-o fluiditate tulbure care-i învăluise simțurile de luni de zile, ținându-i-le prizoniere. Ce ar fi vrut să însemne că el îi spusese Diotimei că ar fi trebuit să ia în stăpânire irealitatea, sau, altă dată, că realitatea ar fi trebuit anulată? Ea era acum așezată acolo în fața lui, păstrând în amintire asemenea fraze ale lui și ar fi putut gândi în toate felurile despre el. Cum de ajunsese să-i spună că ar fi trebuit să trăiască asemenea unui personaj în paginile unei cărți? Își închipuia că ea îi împărtășise încă de mult toate aceste impresii lui Arnheim!

Dar își închipuia, de asemenea, că el însuși știa la fel de bine ca oricine altcineva cât era ceasul într-un anumit moment sau cât ar fi costat o umbrelă! Dacă totuși în clipa aceea avea un loc al lui între el însuși și ceilalți, deopotrivă de depărtat de fiecare dintre părți, un asemenea loc nu se prezenta sub forma vreunei ciudățenii, așa cum ar fi putut apărea dintr-o stare de conștiință atenuată și absentă, ci simțea, dimpotrivă, iarăși revărsarea în propria lui viață a acelei claritățipătrunzătoare pe care o mai trăise cândva anterior în prezența Bonadeei. Își mai amintea cum, cu nu prea mult timp în urmă, fusese odată toamna împreună cu Tuzzi la hipodrom când se produsese un incident care provocase mari pierderi de bani, suspecte pentru cei care

pariaseră, și cum, dintr-o masă pașnică de spectatori se iscase dintr-odată o mare de oameni care se revărsase pretutindeni umplând tribunele, și nu numai că distrusese tot ceea ce întâlnise în cale, ci și jefuise casele de bilete înainte ca, sub influența poliției sosite la fața locului, să se restabilească acea adunare de oameni pașnici, care voiau să asiste la o distracție obișnuită și plăcută. Față de asemenea întâmplări era ridicol ca cineva să se mai gândească la comparații și simboluri, și la forme de manifestare schimbătoare care să fi putut, sau nu, îmbrăca aspectul vieții obișnuite. Ulrich simțea în sinea lui un fel de înțelegere naivă a faptului că viața era o succesiune de secvențe anevoioase și pline de asperități, la care nu era necesar să te gândești prea mult dimineața pentru că oricum aveai să ai de-a face cu ele îndeajuns în tot cursul zilei. Cum de se putea trece cu vederea faptul că lumea oamenilor și condiția umană nu erau ceva în continuă mișcare și perpetuă ezitare, ci ceva care aspira la o substanțialitate cât mai concentrată, pentru că la fiecare neregularitate în evoluția lor trebuiau să se teamă că se vor destrăma și deregla cu totul! Mai mult, cum putea un bun observator să nu-și dea seama că acel amestec de griji, impulsuri și idei, și care în cel mai bun caz se folosea de idei pentru a se justifica pe sine sau le folosea doar ca stimulente, era tocmai viața, acționând formativ și dându-le coerență, astfel ca ele de aici să-și dobândească mobilitatea și limitele lor firești! Negreșit, vinul e obținut presând strugurii, însă cu cât mai frumoasă este via, cu pământul ei aspru și necomestibil, cu șirul ei de araci strălucitori, pierzându-se la nesfârșit, făcuți toți din lemn lipsit de viață! „Într-un cuvânt, reflectă el, creația nu s-a ivit de dragul unei teorii, ci“ – aici ar fi vrut să spună, dintr-un act de putere, însă îi răsări în minte un alt cuvânt decât cel pe care-l așteptase și își termină astfel gândul – „ci se naște din violență și iubire, iar combinația obișnuită între acestea două este falsă!“

În clipa aceea violența și iubirea nu mai reprezentau pentru Ulrich ceea ce semnificau de obicei aceste concepte. Tot ceea ce avea în el ca înclinație spre rău și dur se cuprindea în termenul violență, sau poate putere, și însemna efluviul acelei incredibile, realiste și lucide atitudini; astfel că o anumită disponibilitate de acțiune violentă, dură, rece, intervenise chiar și în înclinațiile sale profesionale, așa că, poate nu cu totul lipsit de o anumită cruzime în intențiile sale, devenise matematician. Era totul împletit și interconectat, asemenea frunzișului unui copac care ajunsese să-i ascundă însuși trunchiul. Iar dacă se vorbește despre iubire, nu doar în înțelesul obișnuit, ci spunând acest cuvânt, se mai dorește încă acea stare care, trăită până în atomii trupului, este altfel decât starea de privațiune a absenței iubirii; sau dacă ajungi să simți că ai putea la fel de bine avea orice însușire pe cât ai putea să nu ai nici una; sau dacă trăiești sub impresia că se întâmplă numai ceea ce este mereu asemenea cu ceea ce s-a mai întâmplat, pentru

că viața – plină până la refuz de ceea ce-ți închipui despre ceea ce este aici și acum, dar în ultimă instanță doar o stare incertă a lucrurilor, ba chiar de-a dreptul ireală! – se revarsă în câteva zeci de forme de aluat de prăjituri, din care în esență constă realitatea; sau dacă simți că din toate cercurile în care ne învârtim continuu lipsește câte o bucată; că din toate sistemele pe care le-am putut construi nici unul nu stăpânește secretul liniștii și păcii; atunci toate acestea, oricât de diferite par unele de altele, se leagă laolaltă precum crengile unui arbore care-i ascund din toate părțile trunchiul.

În acești doi arbori creștea acum, astfel împărțită în două, viața lui. N-ar fi putut spune când intrase viața lui sub semnul copacului cu această încrengătură fermă de ramuri, însă se întâmplase cândva devreme, căci până și planurile lui napoleoniene îl arătau ca pe un om care-și vedea propria viață ca pe o misiune pentru activitatea și vocația sa. Acest impuls spre agresiune asupra vieții și urmărind să se înstăpânească asupra ei fusese de fiecare dată limpede de deosebit, fie că s-ar fi manifestat ca un refuz al ordinii existente sau ca un efort mereu schimbător spre o nouă ordine, fie ca o dorință logică, morală sau pur și simplu o dorință după o pregătire pur sportivă și atletică a propriului trup. Tot ceea ce Ulrich denumise în trecerea timpului eseism sau simț al posibilului și precizie fantastică, în contrast cu cea pedantă, toate aceste cereri și dorințe ca să se ajungă la inventarea unei istorii, în care să fie trăită istoria ideilor în locul istoriei lumii, dorința de a se înstăpâni asupra a tot ceea ce nu se lasă realizat în practică pentru ca până la urmă să ajungi poate să trăiești ca și când n-ai mai fi o ființă omenească, ci doar un personaj într-o carte, din care ai eliminat tot ceea ce nu este esențial, pentru ca esențialul rămas să se închidă laolaltă în chip magic – toate aceste concepții, în intensitatea lor neobișnuită îndreptându-se împotriva realității în care căpătaseră formă gândurile sale, aveau un lucru în comun, anume că voiau să influențeze realitatea cu o pasiune inconfundabilă și nemiloasă.

Mai greu de deosebit, pentru că erau mai umbroase și mai aproape de natura imaginilor din vis, erau încrengăturile de pe celălalt arbore, în a cărui imagine era reprezentată viața sa. Fondul îl alcătuiau poate amintirile originare ale unei concepții infantile asupra lumii, alcătuită din încredere și dăruire; aceasta continuă să dăinuie în simțământul că odată cuprinsese cu privirea însuși pământul în vastitatea sa, de altfel de necuprins, care mai târziu se restrânsese doar la cât să umple o glastră de flori din care răsar ierburile sărace ale moralei. Fără îndoială acea istorioară, din nefericire oarecum ridicolă, cu nevasta maiorului, reprezentase singura încercare de a ajunge la o deplină dezvoltare răsărind din latura blândă și umbrită a ființei sale, ea desemnând deopotrivă începutul unei retrageri din fața vieții care de atunci nu se mai terminase. Frunzele și crengile copacului se agitau în continuare la suprafață, însă copacul însuși rămânea ascuns, dispărut, și nu se mai lăsa

ghicit, decât după asemenea semne, că ar mai fi fost încă acolo. Această a doua jumătate inactivă a ființei sale se manifesta poate cel mai limpede în convingerea involuntară că jumătatea activă avea doar o utilitate provizorie – aici înțelegându-se atât pasiunile trupești, cât și cele spirituale – și în cele din urmă avea impresia că este prizonierul unor pregătiri care nu mai ajungeau să se termine propriu-zis; cu trecerea anilor, din acest motiv, viața sa își epuizase simțul necesității, așa cum într-o lampă se sfârșește uleiul. Dezvoltarea sa se divizase în mod evident în două direcții, una la lumina zilei, și una întunecată și închisă de obstacole; iar condiția de stagnare morală care-l apăsase de mult timp și care-l oprimase poate mai mult decât ar fi fost necesar nu putea izvorî din nimic altceva decât de pe urma faptei că nu reușise niciodată să reunească cele două sensuri.

Rememorând aceste aspecte, Ulrich își dădea seama că neputința de a le reuni i se înfățișase în ultima vreme în relațiile încordate care se formaseră în el între literatori și realitate, între simbol și adevăr. Înțelegea acum dintr-odată că toate acestea însemnau cu mult mai mult decât o strălucire întâmplătoare pe care ar fi avut-o în vreuna din conversațiile abătute pe cărări fără țel, purtate în timpul din urmă cu persoane dintre cele mai indiferente. Căci oricât de departe poate merge îndărăt istoria omenirii, se pot deosebi cele două atitudini fundamentale – cea a simbolului și cea a lipsei de echivoc. Vorbirea directă, lipsită de echivoc este legea gândirii și acțiunii lucide, care domină deopotrivă în concluziile constrictive ale logicii ca și în mintea unui șantajist, așa cum își împinge victima pas cu pas înaintea sa, izvorând din legea necesității vieții care împinge la pieire dacă împrejurările și condițiile nu se lasă formate în mod univoc. Simbolul, dimpotrivă, este combinarea conceptelor, așa cum se produce în vis, este logica glisantă a sufletului, căreia îi corespunde înrudirea obiectelor în premonițiile artei și religiei; dar, ceea ce în obișnuitele simpatii și antipatii, acorduri și refuzuri, admirație, subordonare, poruncă, imitare și toate manifestările contrarii care există în viață, toate relațiile pluriforme ale ființei omenești cu sine și cu natura, care încă nu au ajuns să fie pur obiective și poate nici nu vor ajunge astfel niciodată, nu pot fi înțelese altfel decât în simboluri. Fără îndoială, ceea ce se numește umanitatea superioară nu este decât o încercare de a contopi cele două mari jumătăți ale vieții, cea a simbolului și cea a proprietății, după ce înainte au fost separate cu grijă. Dacă însă într-un simbol ai despărțit ceea ce ar putea fi adevărat de ceea ce este doar aparență cețoasă, atunci fenomenul care se petrece de obicei este că ai câștigat puțin adevăr și ai distras întreaga valoare a simbolului; această separare ar fi putut fi inevitabilă în evoluția spirituală, dar o asemenea operație va avea efectul unui proces de distilare și solidificare a unei substanțe, ale cărei foițe și spirite vitale au sublimat în cursul procesului. Astăzi, uneori, persistă impresia că normele și conceptele vieții morale nu sunt

altceva decât niște simboluri astfel supuse procesului de fierbere, în jurul cărora se formează aburi de bucătărie insuportabili și grași; fie-ne permisă o digresiune: poate fi și justificarea faptului că această impresie, nelămurit extinzându-se, determină de asemenea ceea ce prezentul poate numi cu toată sinceritatea veneraţia sa faţă de vulgaritate și instincte josnice. Căci astăzi se minte mai puțin din slăbiciune cât din convingerea că un om care știe să domine viața trebuie să dețină abilitatea de a minți. Cineva ajunge să fie violent pentru că, după interminabila vorbărie fără nici un rezultat, lipsa de echivoc a forței se înfățișează ca o mântuire. Oamenii se reunesc în grupuri pentru că ascultarea de alții le permite să facă tot ceea ce nu au mai putut face de mult din proprie convingere, iar ostilitatea care domnește între asemenea grupuri le dăruiește oamenilor acea reciprocitate care nu-și găsește niciodată odihna răzbunării de sânge, a vendetei, în vreme ce dragostea i-ar conduce foarte curând spre amorțeală și somnolență. Toate acestea au mult mai puțin de a face cu întrebarea dacă oamenii sunt buni sau răi decât cu faptul că ei au pierdut veriga de legătură între ceea ce este elevat și ceea ce este josnic. Una dintre celelalte urmări contradictorii ale acestei dereglări o constituie ornamentarea barocă a spiritualului cu care se travestește astăzi neîncrederea față de spiritualitate. Combinarea unor concepții de viață cu activități care nu au decât prea puțină dependență de asemenea concepții, cum se produce în politică; tendința generală de a face din orice punct de vedere imediat un punct de pornire spre o atitudine și tendința de a considera fiecare asemenea atitudine drept un punct de vedere; nevoia pe care o au fanatici de orice nuanță de a repeta la nesfârșit orice revelație care le-a fost dăruită, întorcând-o pe toate fețele ca pe o oglindă dintr-un cabinet de iluzii; toate aceste fenomene cu totul obișnuite nu înseamnă ceea ce ar vrea să însemne, adică o năzuință spre umanism, ci tocmai decăderea și absența umanismului. În toate se creează astfel senzația că din orice relație interumană trebuie în primul rând înlăturat pe de-a-ntregul sufletul fals instaurat acolo; în clipa în care Ulrich reflecta astfel, simțea că viața sa, dacă ar fi putut spune că avea vreun sens, nu avea alt sens decât că cele două sfere fundamentale ale condiției omenești ajunseseră să se înfățișeze astfel divizate și acționând una împotriva celeilalte. E limpede că astfel de oameni se mai nasc și astăzi, dar ei rămân însinguraţi, izolaţi, nefiind în stare să reunească ceea ce fusese despărțit. Nu își mai făcea nici o iluzie în ce privea valoarea experimentelor sale intelectuale; s-ar fi putut foarte bine ca ele să nu reușească să lege consistent laolaltă gând de gând, dar constituiau totuși o scară în care treapta se adăuga altei trepte și vârful ajungea în cele din urmă să se legene la o înălțime aflată mult deasupra nivelului vieții naturale. Simțea un profund dezgust față de toate acestea.

Poate acesta fu motivul pentru care îl privi deodată pe Tuzzi. Tuzzi tocmai vorbea. Ca și cum urechile i s-ar fi deschis deodată la primele zgomote ale dimineții, Ulrich îl auzi spunând:

— Eu nu sunt în măsură să apreciez dacă într-adevăr nu există realizări omenești și artistice măreațe astăzi așa cum spuneți dumneavoastră; însă un lucru pot susține totuși, și anume că nicăieri politica externă nu e la fel de dificil de aplicat ca aici, la noi. Se poate într-o oarecare măsură prevedea că politica francezilor va fi și în Anul Jubiliar dominată de idei revanșarde și colonialiste, cea a englezilor de concepția de mutare a pionilor pe tabla de șah a lumii, așa cum a fost definită strategia lor, în sfârșit cea a germanilor de ceea ce ei înșiși numesc într-un fel nu totdeauna lipsit de echivoc locul lor sub soare; însă străvechea noastră monarhie imperială este atât de lipsită de pretenții, astfel că nimeni nu știe dinainte spre ce decizii vom fi împinși în nici un fel de circumstanțe!

S-ar fi părut că Tuzzi încerca să tragă frânele și să lanseze un avertisment. Vorbea după câte se părea fără intenția de a fi ironic; aerul de ironie izvora pur și simplu din obiectivitatea naivă în a cărei coajă uscată își oferea convingerea că lipsa unor necesități lumești ar fi constituit o mare primejdie. Ulrich se simțea reconfortat, ca și când ar fi mușcat dintr-o boabă de cafea. Între timp, Tuzzi reconfirmase intenția sa de a lansa un avertisment și-și dusese până la capăt peroația.

— Cine își mai permite astăzi, întrebă el, cine mai poate avea încredere să realizeze niște idei politice măreațe? Un asemenea om ar trebui să aibă în el ceva din însușirile unui criminal și ale unui bancher falimentar! Desigur, nu vreți nimic de acest gen? Rolul diplomației este să conserve.

— Conservarea cu orice preț este ceea ce duce la război, răspunse Arnheim.

— Se prea poate, confirmă Tuzzi. Probabil singurul lucru care mai poate fi făcut este alegerea momentului potrivit în care să-l declarăm! Vă mai amintiți de povestea aceea cu țarul Alexandru II? Tatăl acestuia, țarul Nicolae, a fost un despot, dar a murit din cauze naturale; Alexandru, dimpotrivă, era un conducător cu idei generoase, care și-a început domnia de îndată cu reforme liberale; urmarea a fost că din liberalismul rus s-a ajuns la radicalismul rus și Alexandru, după trei încercări de a fi asasinat, a căzut victimă celei de-a patra.

Ulrich o privea pe Diotima. Ședea cu trupul drept, atentă, gravă și superbă, și întări acum cuvintele soțului ei.

— E adevărat. În eforturile noastre, de pe urma radicalismului spiritual care răzbate din discuții, și eu am rămas cu impresia că dacă i se întinde unui om un deget, el îți apucă îndată toată mâna.

Tuzzi surâse; avea impresia că acum repurtase o mică victorie asupra lui Arnheim.

Arnheim ședea impasibil la locul lui, își întredeschise buzele respirând, astfel că acum aveau forma unui mugur pe jumătate îmbobocit. Iar Diotima privea spre el ca dintr-un turn zăvorât, alcătuit din carnea trupului și din care supraveghea o vale adâncă.

Generalul își lustrui ochelarii cu ramă de baga.

Ulrich spuse, precaut:

— Totul este o urmare a faptului că străduințele celor care se simt chemați să restabilească sensul vieții au astăzi un punct comun, și anume că ei disprețuiesc gândirea ca fiind „doar" mijlocul de a dobândi adevăruri, nu exclusiv puncte personale de vedere; dimpotrivă, ori de câte ori este important ca aceste opinii să fie inepuizabile, ei se hotărăsc în favoarea ideilor grăbite și jumătăților de adevăr!

Nimeni nu-i răspunse la aceste cuvinte. De altfel, de ce ar fi trebuit să-i răspundă cineva? Lucrurile spuse sunt la urma urmei simple cuvinte. Faptul tangibil era că grupul lor era acum alcătuit din șase persoane așezate într-o încăpere, care purtau o discuție importantă; ceea ce spuneau în cursul acestei conversații, dar și ceea ce nu spuneau, și mai ales emoțiile, premonițiile, posibilitățile, toate erau cuprinse în faptul concret, fără să aibă toate aceeași valoare, iar în acest fapt concret erau ele incluse asemenea mișcărilor neștiute ale ficatului și stomacului înlăuntrul unei persoane corect îmbrăcate, și care tocmai își pune semnătura pe un document important. Iar această relație de subordonare și supraordonare nu trebuia schimbată, în aceasta consta realitatea.

Vechiul prieten al lui Ulrich, generalul von Stumm, își terminase de șters ochelarii, și-i puse pe nas și-l privi.

Deși Ulrich credea că el se jucase, doar, mereu, cu toate aceste persoane, se simți dintr-odată foarte singur și părăsit printre ei. Își amintea că numai cu câteva săptămâni sau luni înainte simțise ceva asemănător cu ceea ce simțea în clipa aceea; rezistența pe care o opunea o mică respirație exalată a creației împotriva peisajului lunar, împietrit, în care se risipea; i se părea că toate momentele decisive ale vieții sale fuseseră însoțite de o asemenea senzație de uimire și de singurătate. Dar, ceea ce îl apăsa de data aceasta să fi fost o stare de anxietate? Nu reușea să își clarifice simțământul; ceva părea să-i spună că niciodată până atunci în viață nu ajunsese să ia cu adevărat o decizie și că avea curând să fie nevoit să o facă, dar nu gândea în cuvinte distincte, ci simțea doar în starea aceea de disconfort că ar fi vrut parcă să smulgă ceva de la oamenii în mijlocul cărora era și el așezat, și deși acești oameni îi erau perfect indiferenți, voința sa se răzvrăti deodată, încordându-și toate puterile împotriva acestui impuls.

Contele Leinsdorf, căruia tăcerea care se lăsase între timp îi amintea de îndatoririle unui politician, spuse dojenitor:

— Așadar, ce se va petrece? Trebuie, cel puțin provizoriu, să încercăm ceva pentru a face față primejdiilor care amenință acțiunea noastră!

Ulrich se lansă într-o încercare fără sens.

— Alteță, spuse el, există doar o singură misiune pentru Acțiunea Paralelă: ca ea să constituie începutul unui inventar general al valorilor spirituale! Trebuie să facem cam ceea ce ar fi necesar dacă în anul 1918 s-ar ajunge la

Judecata de Apoi și spiritul cel vechi s-ar vedea lichidat, iar unul nou, mai înalt i-ar lua locul. Înființați în numele Maiestății Sale un secretariat universal pentru precizie și pentru suflet; toate celelalte misiuni sunt *a priori* cu neputință de rezolvat sau sunt doar misiuni false!

Ulrich adăugă și câte ceva din reflecțiile care îl preocupaseră în minutele în care fusese cufundat în gânduri.

În timp ce vorbea astfel, i se părea că tuturor celor din jur nu numai că le ieșiseră ochii din orbite, ci și că, de surpriză, torsurile li se îndepărtaseră de restul trupului, ridicându-se de pe locurile lor; ei se așteptaseră ca, după ce gazda făcuse începutul, ceilalți să mai adauge câte o anecdotă cum s-ar fi priceput mai bine, și când acum nu urmase o glumă, îl vedeau deodată stând acolo în fața lor ca un copil între niște turnuri înclinate care-i urmăreau parcă încruntate jocul prostesc. Doar contele Leinsdorf arboră o mină prietenoasă.

— Așa este, spuse el, uimit parcă, dar noi avem datoria de a continua dincolo de simplele sugestii, până la găsirea unei soluții pertinente, iar marea proprietate, capitalul și cultura ne-au lăsat în impas!

Arnheim considera ca fiind de datoria lui să-l salveze pe nobilul domn de primejdia de a cădea în cursa întinsă de gluma lui Ulrich.

— Prietenul nostru este urmărit de o anumită idee, explică acesta, el crede că există un fel de educație sintetică pentru viața corectă, așa cum se poate fabrica pe cale sintetică cauciucul sau nitrogenul. Însă spiritul omenesc – se întoarse cu surâsul său cel mai desăvârșit cavaleresc spre Ulrich – are din nefericire limitarea că formele sale vitale nu pot fi domesticite în laborator asemenea șoarecilor de experiență, și că, dimpotrivă, un mare siloz de grâne ajunge cel mult să hrănească doar câteva familii de șoareci! Se mai scuză aici pe lângă ceilalți pentru această comparație îndrăzneață, dar era mulțumit de sine, pentru că ea avea ceva din atmosfera de mare proprietate și noblețe care se potrivea cu stilul contelui Leinsdorf și în același timp exprima convingător deosebirea existentă între ideile însoțite de simțul responsabilității și cele care nu erau astfel însuflețite, atunci când se trecea la realizarea lor. Dar Alteța Sa scutură iritat din cap.

— Eu îl înțeleg foarte bine pe *Herr Doktor*, replică el. Înainte, oamenii evoluau în condițiile în care se născteau, ceea ce era un mod sănătos în care fiecare ajungea să fie ceea ce era; însă astăzi, cu toate răsturnările care se petrec, în care totul se desprinde de temeliile și de solul său, trebuie ca și acolo unde e vorba de formarea sufletelor să înlocuim meșteșugurile tradiționale prin inteligența mașinilor de fabrică. Era unul din acele răspunsuri remarcabile care-i răsăreau uneori pe buze în mod surprinzător Alteței Sale; căci în toată vremea cât făcuse asemenea afirmații îl privise pe Ulrich cu o expresie de stupefacție.

— Doar că, tot ceea ce susține eruditul nostru *Herr Doktor* este complet irealizabil! sublinie cu emfază Arnheim.

— De faceți asemenea afirmații?! exclamă contele Leinsdorf scurt și amenințător.

Diotima încercă să reinstaureze buna înțelegere.

— Dar, Alteță, spuse ea, ca și cum l-ar fi rugat un lucru care nu se cădea să fie exprimat, anume să-și vină în fire, tot ceea ce spune vărul meu noi am încercat încă de mult! Ce altceva ar putea să semnifice toate discuțiile mari și epuizante, cum e cea pe care am avut-o astăzi?

— Cu adevărat? răspunse enervat Alteța Sa. Avusesem de la bun început bănuiala că toți acești domni atât de inteligenți nu aveau să ne conducă la nici un rezultat! Psihanaliza și teoria relativității, și cum li se mai spune toate sunt numai deșertăciune! Fiecare ar vrea să-și rearanjeze lumea așa cum îi convine! Vă spun, *Herr Doktor* poate că nu s-a exprimat fără cusur, dar în esență are dreptate! Întotdeauna se tot face ceva nou când abia a început câte o nouă epocă și niciodată nu iese până la urmă nimic bun.

Nervozitatea pe care o stârnise evoluția nereușită a Acțiunii Paralele răzbise acum la suprafață. Contele Leinsdorf, în loc să se mai tragă de barbă, își învârtea acum nervos policarii unul pe după celălalt, fără să-și dea seama. Poate că mai ieșise la suprafață și antipatia față de Arnheim. Căci atunci când Ulrich începuse să vorbească despre suflet, contele Leinsdorf fusese surprins, dar ceea ce auzise apoi îi plăcuse foarte mult. „Faptul că oameni ca Arnheim se amestecă mereu în câte o dispută", reflectă el, „e doar o aiureală, nu e nevoie de așa ceva, în acest scop există religia". Arnheim la rândul său era iritat, și se făcuse livid în jurul buzelor. Pe tonul cu care-i vorbise lui acum contele Leinsdorf nu i se adresase până atunci decât generalului. El nu era omul care să fi tolerat un asemenea afront! Dar fermitatea cu care Alteța Sa îi luase parte lui Ulrich îi făcuse fără să vrea impresie și-i trezise din nou propriile sentimente dureros de divizate față de acesta. Îl încurca faptul că, deși avusese intenția să stea de vorbă cu Ulrich, nu găsise totuși prilejul înainte să se ajungă la o asemenea ciocnire în fața tuturor; tocmai din cauza aceasta acum nu se întoarse spre contele Leinsdorf, pe care îl ignoră pur și simplu, ci i se adresă lui Ulrich, cu toate semnele unei tulburări mintale și fizice violente, care în mod obișnuit nu erau vizibile la el.

— Dar dumneata crezi cu adevărat în tot ceea ce ai afirmat? întrebă el încordat, depășind orice limită admisă de convenienețe. Crezi că se poate aplica ceea ce susții? Ești într-adevăr de părere că se poate trăi pur și simplu după „legile analogiei"? Ce ai face dumneata dacă Alteța Sa ți-ar da mână liberă? Spune, te rog insistent să-mi spui!

Urmă un moment de jenă. Diotimei îi amintea în mod ciudat de o relatare pe care o citise în ziar cu câteva zile în urmă. O femeie fusese condamnată la o pedeapsă neîndurătoare pentru că îi crease iubitului ei posibilitatea de

a-l ucide pe bărbatul ei mult mai bătrân, care de ani de zile nu își mai „exercita" îndatoririle conjugale și care cu toate acestea nu accepta divorțul. Cazul îi trezise atenția prin concretețea lui aproape medicală, cât și printr-un fel de fascinație perversă; așa cum se prezentau împrejurările, totul părea ușor de înțeles, încât nici una din persoanele implicate nu ar fi putut fi considerată vinovată, ci doar incapabilă să se descurce în sfera ei îngrădită de posibilități și păreau cu toții prinși într-un complex nefiresc care crease întreaga complicație. Nu înțelegea de ce își amintea tocmai acum. Dar se gândea și la faptul că în ultima vreme Ulrich stătuse mult de vorbă cu ea în felul lui „intermitent și ezitant" și se enervase, căci el legase totdeauna de aceste conversații câte o impertinență. Ea însăși spusese că în anumiți oameni privilegiați sufletul ar putea depăși propria insubstanțialitate, și deodată îi trecu prin minte că vărul ei era la fel de nesigur ca ea însăși și poate la fel de pasional. Toate acestea se împleteau în acel moment în mintea sau în inima ei – sediul acum vacant al prieteniei față de contele Leinsdorf – cu povestea femeii condamnate, într-un asemenea fel încât rămăsese pur și simplu cu gura întredeschisă și cu senzația că urma să se întâmple ceva îngrozitor dacă avea să li se permită lui Arnheim și lui Ulrich să continue astfel, sau poate de-abia atunci când n-aveau să fie lăsați să continue, iar cineva s-ar fi amestecat.

Ulrich însă, în vreme ce Arnheim îl ataca astfel, îl privea pe șeful de departament Tuzzi. Tuzzi își ascundea cu greutate printre ridurile cafenii ale chipului o curiozitate plină de satisfacție. Acum, după cât se părea, mașinațiile din casa sa ajunseseră prin propriile lor contradicții în punctul de a exploda. El nu nutrea vreo simpatie nici pentru Ulrich; ceea ce spunea omul aceasta era cu totul contrar propriei sale firi, căci era convins că valoarea unui om stă în voința lui, sau în profesia lui, în nici un caz în sentimentele și gândurile lui, și mai ales să se spună asemenea prostii despre simboluri era un lucru pe care el îl considera de-a dreptul indecent. Poate că Ulrich simțea ceva, căci își aminti că îl anunțase cândva pe Tuzzi că avea să se sinucidă dacă anul sabatic pe care și-l luase de la viață avea să se consume fără vreun rezultat; nu formulase astfel, însă, oricum, penibil de indubitabil, iar acum se simțea cuprins de rușine. Iarăși avea impresia, nu pentru că s-ar fi bazat pe ceva precis, că era aproape momentul unei decizii. Se gândi în clipa aceea la Gerda Fischel și își dădu seama de primejdia care exista ca ea să vină să-i facă o vizită și să continue ultima lor conversație. Îi deveni deodată limpede că, și dacă fusese o joacă, atinseseră ultimele limite ale cuvintelor, și că de acolo înainte nu mai exista decât un singur pas; să consimtă cu bunăvoință și iubire la dorințele tumultuoase ale fetei, să-și desprindă cingătoarea spirituală, să treacă peste „cea de-a doua linie de fortificații". Dar așa ceva era o nebunie, și era convins că avea să-i fie totdeauna imposibil să meargă cu Gerda atât de departe, și că de fapt el intrase în joc alături de fata aceasta

pentru că lângă ea era sigur de sine. Se găsea acum într-o stare ciudată de spirit, de o exaltare sobră, iritabilă; în vreme ce privea chipul crispat al lui Arnheim, înțelegea, așa cum îi reproșa acesta, că nu avea „conștiința realității“ și că – „iertați-mă, asemenea alternative grosolane sunt prea juvenile“ –, dar își pierduse cu totul îndemnul sau dorința de a răspunde. Își privi ceasul, surâse liniștitor și remarcă doar că se făcuse foarte târziu și prea târziu ca să mai răspundă.

Astfel își reînnodă contactul cu ceilalți. Șeful de departament Tuzzi se ridicase chiar în picioare și își mască apoi impolitețea doar în parte încercând să-și facă de lucru prin încăpere. Până și contele Leinsdorf se liniștise între timp; l-ar fi bucurat ca Ulrich să fi fost în măsură să-l pună la punct într-un fel pe „prusac“, dar cum dorința nu i se împlini, se mulțumi cu situația în sine. „Când îți place cineva, îți place pur și simplu!“ recunoscu el. „Celălalt poate să vorbească oricât de grozav, tot n-are-a face!“ Abordând îndrăzneț, dar cu o oarecare inconștiență, ideea lui Arnheim cu privire la „taina întregului“, despre care vorbise acesta, el adăugă binedispus, privind expresia, în acel moment deloc inteligentă, de pe chipul lui Ulrich:

— Aproape că s-ar putea spune că un om cumsecade și simpatic pur și simplu nu ar putea spune sau face ceva cu totul stupid.

Invitații se risipiră repede. Generalul își puse bine ochelarii în tocul de revolver, după ce încercase fără succes să le găsească loc între faldurile tunicii, căci nu găsise încă un loc potrivit pentru acest instrument civil al înțelepciunii.

— Acesta este armistițiul spiritului! spuse el adresându-se pe un ton de bună dispoziție mondenă lui Tuzzi și arătând spre invitații care se risipeau cu toții, în grabă parcă.

Doar contele Leinsdorf îi mai reținu o clipă, conștiincios, pe cei care se pregăteau să iasă.

— Deci care este, în ultimă instanță, consensul? întrebă el, iar când nimeni nu găsi nimic de spus, el mai adăugă, liniștitor: ei, până la urmă vedem noi.

117
O zi sumbră pentru Rachel

Deșteptarea bărbatului din el și hotărârea de a o seduce pe Rachel făcuseră din Soliman o făptură rece și calculată, ca un vânător care își privește prada sau un măcelar animalul dus la abator, dar el nu știa cum și-ar fi putut atinge țelul, cum ar fi trebuit să procedeze și în ce condiții anume să se fi folosit de întâlnirile lor; pe scurt, voința bărbatului care se stârnise în el îl

făcea să simtă întreaga slăbiciune a adolescentului. Rachel știa ce era inevitabil să se întâmple, și de când ținuse, uitând de sine, mâna lui Ulrich în ale ei și asistase la incidentul cu Bonadea, era distrată și absentă, pradă unei confuzii desăvârșite, de natură erotică, ce se abătuse, asemenea unei revărsări de petale, și asupra lui Soliman. Numai că împrejurările nu le erau favorabile și creau tot felul de amânări; bucătăreasa se îmbolnăvise, iar Rachel fu nevoită să renunțe la zilele ei libere, primirile și numărul mare de invitați îi dădeau mult de lucru; în ciuda faptului că Arnheim trecea des pe la Diotima, poate că se hotărâseră să fie mai atenți în ce-i privește pe tinerii slujitori, căci acum îl aducea doar rareori pe Soliman cu el, iar când totuși se întâmpla, se vedeau doar timp de câteva minute, în prezența stăpânilor lor, păstrându-și chipurile nevinovate și pline de sobrietate pe care trebuiau să le arboreze în asemenea prilejuri.

La vremea aceea se instaurase un fel de încordare și ostilitate între ei, căci fiecare îl lăsa pe celălalt să simtă suferința de a depinde de un lanț ținut prea din scurt. Pe Soliman îl stăpânea și impulsul insistent de a face escapade de mari proporții; plănuia cum să evadeze noaptea din hotel, iar ca stăpânul său să nu simtă nimic, fură un cearceaf și căută, tăindu-l și răsucindu-l, să facă din el o scară de frânghie, fără să reușească, și fu nevoit să facă să dispară pânza astfel ciuntită într-o gură de aerisire. Chibzui îndelung, dar zadarnic, cum s-ar fi putut coborî sau cățăra noaptea folosindu-se de cariatidele și pervazurile fațadei, iar în timpul zilei, în drumurile pe care le făcea, nu vedea din arhitectura orașului, renumit tocmai pentru asemenea detalii, nimic altceva decât avantajele și dezavantajele unui asemenea gen de turism; Rachel însă, căreia el îi destăinuise succint, în șoaptă, planurile sale și obstacolele constatate, avea nu rareori impresia, când stingea seara lumina, că vede răsărind la picioarele zidului casei luna plină a chipului său negru sau că aude câte un strigăt înăbușit căruia îi răspundea sfios, aplecându-se mult în afară în noaptea pustie de la fereastra camerei ei, înainte de a înțelege că întunericul rămânea pustiu. Nu mai simțea acum nici o reținere față de asemenea tulburări romantice, ci li se abandona cu o tristețe plină de dorințe. Obiectul acestor dorințe era de fapt Ulrich, Soliman fiind bărbatul care nu este iubit, dar căruia îi revine darul dăruirii, căci în privința aceasta Rachel nu avea nici o îndoială; faptul că ei nu mai aveau posibilitatea de a se întâlni, că în ultima vreme nici nu mai puteau schimba vreo vorbă decât în șoaptă și că nemulțumirea stăpânilor coborâse asupra amândurora deodată acționau asupra ei precum o noapte plină de nesiguranță, de nefiresc și de suspine acționează asupra îndrăgostiților, și îi concentra toate închipuirile ca într-o lupă sub a cărei rază simți mai puțin o căldură plăcută, cât mai degrabă o arsură pe care nu o mai poți îndura.

Rachel, care nu-și irosea gândurile pe scări de frânghie și vise despre escaladarea fațadelor, era cea care se dovedi mai practică. Imaginea cețoasă a

unei răpiri pe viață se transformă rapid în cea a unei nopți furate în taină, iar noaptea aceea, care și ea rămase irealizabilă, ajunsese la un simplu sfert de ceas în care să nu mai fie supravegheați; până la urmă, nici Diotima, nici contele Leinsdorf și nici Arnheim, care după reuniuni laborioase și eforturi zadarnice ale intelectului, rămâneau să discute laolaltă rezultatele câte un ceas întreg, pe lângă toate obligațiile pe care și le asumaseră în beneficiul acțiunii, nu se mai gândeau la faptul că un asemenea ceas constă din patru sferturi. Însă Rachel calculase, și cum bucătăreasa nu se refăcuse pe de-a-ntregul după boală și avea permisiunea să se retragă devreme, mai tânăra ei colegă se bucura de avantajul de a avea multă treabă, astfel că nu se putea ști niciodată unde anume se afla într-un anumit moment, fiind scutită în acea perioadă, pe cât se putea, de sarcinile unei cameriste propriu-zise. Ca o încercare – poate așa cum cei care sunt prea lași ca să se sinucidă purced la tot felul de încercări simulate până când, din nebăgare de seamă, una le reușește – ea îl introdusese deja de câteva ori incognito pe Soliman în casă, acesta având pregătit un pretext de serviciu pentru cazul că ar fi fost descoperit, și-i dădu să înțeleagă limpede că ar fi fost o cale posibilă spre camera ei, în afară de escaladarea fațadei. Dar tânăra pereche de îndrăgostiți nu trecuse de stadiul în care se plictiseau împreună în anticameră, spionând prin gaura cheii, până într-o seară, când glasurile din camera de dincolo de ușă se înșiruiau într-un fel de monotonie ca zumzetul unei batoze, Soliman, declamând o frumoasă frază dintr-un roman, anunță că el nu mai era în stare să rabde.

Odată ajunși în camera ei, tot el fu cel care împinse la loc zăvorul; apoi nu avură curaj să aprindă lumina, și rămaseră la început orbi, unul în fața celuilalt, ca și când odată cu vederea și-ar fi pierdut și toate celelalte simțuri, asemenea unor statui într-un parc întunecat. Soliman se gândea, e adevărat, să-i strângă mâna Rachelei sau să o ciupească de fesă ca să o facă să țipe, căci victoriile sale virile fuseseră până atunci din acea categorie, dar trebui să-și impună stăpânirea de sine, căci nu le era permis să facă zgomot; când încercă totuși sfios o mică îndrăzneală, dinspre Rachel îl întâmpină doar o indiferență nerăbdătoare. Căci Rachel simțea mâna destinului așezându-i-se pe spate și împingând-o înainte, în timp ce nasul și fruntea i se făcuseră reci ca gheața, ca și când ar fi părăsit-o de pe acum toate închipuirile ei dinainte. Soliman percepea dintr-odată senzația de gol pe dinăuntru și de stângăcie care îi pătrunsese până în măduva oaselor, și nu s-ar mai fi putut prevedea cum avea să ia sfârșit acea inerție care-i făcea să stea unul în fața altuia pe întuneric. În cele din urmă, Rachel cea mai dinamică, dar și ceva mai experimentată, se văzu silită să joace rolul seducătoarei. Îi veni în ajutor resentimentul pe care-l nutrea acum față de Diotima, în locul dragostei dinainte, căci de când nu se mai mulțumea să fie o simplă spectatoare la extazul

sublim al stăpânei ei și era împinsă de propriile preocupări amoroase, se schimbase foarte mult. Nu numai că mințea pentru a-și ascunde întâlnirile cu Soliman, ci trăgea mai tare cu pieptenele prin părul Diotimei când o coafa, spre a se răzbuna pentru atenția cu care îi era păzită propria ei nevinovăție. Cel mai mult o înfuria însă acum tocmai ceea ce o entuziasmase mai înainte, și anume că trebuia să poarte cămășile, pantalonașii și ciorapii pe care i-i dăruia Diotima când își primenea garderoba; în ciuda faptului că era necesar să reducă acele piese de lenjerie cu o treime din volum, croindu-le cu totul din nou, se simțea strânsă parcă într-o temniță și simțea jugul moralității de-a dreptul pe trupul dezgolit. Tocmai aceasta îi dădu acum inspirația de care avea nevoie în situația lor. Căci ea îi povestise de altfel încă mai de mult lui Soliman despre schimbările care se făceau remarcate de câtăva vreme în ce privea lenjeria stăpânei ei, și nu era nevoie decât să i le arate pentru a crea un punct de legătură, urgent necesar din punct de vedere strategic, ca să spunem așa. – Poți să vezi singur cât de necuviincioși sunt – spuse, lăsându-l pe Soliman să-i vadă pantalonașii în întunecimea străbătută de o rază de lună, iar dacă ei se ocupă cu asemenea lucruri împreună, atunci e sigur că îl trag pe sfoară pe stăpân și cu toată povestea asta cu războiul care se pregătește aici la noi.

Pe când adolescentul pipăia sfios pantalonașii delicați și primejdioși, ea continuă, pierzându-și puțin respirația:

— Pariez, Soliman, că pantalonașii tăi sunt la fel de negri ca tine; așa am auzit.

Soliman își înfipse jignit, dar cu blândețe, unghiile în coapsa ei, și Rachel fu silită să se apropie de el, ca să se elibereze; se văzu nevoită să spună sau să facă una, alta, ceea ce rămase fără efect, dar în cele din urmă își folosi dinții mici și ascuțiți și, întâlnind fața lui Soliman care se alipea copilărește de a ei și care la fiecare mișcare îi răsărea stângace în cale, mușcă din ea ca dintr-un măr mare. Astfel ea uită de orice sfială și Soliman uită și el să se mai rușineze de propria lui neîndemânare, iar prin întunericul din jur trecu suflul fremătător al furtunii iubirii.

Când trecu, îi lăsă pe îndrăgostiți să cadă greoi la pământ; furtuna dispăruse prin pereți și întunericul dintre ei era asemenea unui cărbune de la care fețele celor căzuți pradă păcatului se înnegriseră. Nu mai știau cât se făcuse de târziu, li se părea că timpul trecut astfel fusese mult mai lung și acum le era frică. Ultimul sărut, cam șovăitor, al Rachelei avu pentru Soliman un gust mai degrabă amar; ar fi vrut să aprindă lumina și se purta ca un spărgător care-și strânsese prada și care-și îndrepta acum toate puterile spre a fugi cu bine. Rachel, rușinată și grăbită, își puse în ordine ținuta și îi aruncă o privire insondabilă și fără finalitate. Părul despletit îi cădea pe ochi, iar dincolo de priviri o întâmpină iarăși imaginea iubitului pe care îl venera, uitat

până în clipa aceea. Pe lângă toate virtuțile pe care și le-ar fi putut închipui, ea își dorise un iubit frumos, bogat și aventuros, dar în fața ei se afla acum Soliman, nu foarte corect îmbrăcat, îngrozitor de urât, și nu mai credea nici un cuvânt din tot ceea ce-i spusese. Poate că i-ar mai fi ținut în brațe chipul gros, încordat, pe întuneric, chiar cu plăcere o vreme, înainte de a se despărți; dar acum, cu lumina aprinsă, el era doar noul ei iubit și nimic altceva, o ființă alcătuită din o mie de oameni chirciți deodată laolaltă într-o stârpitură, acum o singură făptură, care le excludea pe toate celelalte. Rachel în schimb redevenise slujnica, o ființă care se lăsase sedusă și se temea să nu facă un copil care să dea la iveală toată aventura. Era pur și simplu prea înspăimântată de acea transformare ca să mai poată măcar suspina. Îl ajută pe Soliman să se îmbrace, căci în tulburarea lui băiatul își aruncase de pe el jacheta cu toți nasturii ei nenumărați, dar îl ajuta nu din tandrețe, ci pentru ca să poată coborî mai repede. I se părea că plătea un preț disproporționat de mare pentru toată acea experiență, și nu ar fi suportat să fie surprinsă. Oricum, când fură pregătiți, Soliman se întoarse spre ea scoțând un nechezat și surâzându-i larg, căci era foarte mândru de sine însuși; Rachel luă repede cu ea o cutie de chibrituri, stinse lumina, trase încet zăvorul la o parte, și înainte de a deschide ușa îi șopti:

— Trebuie să îmi mai dai un sărut!

Căci așa se cuvenea, dar pentru amândoi acest sărut le lăsă pe buze un gust de pastă de dinți.

Când ajunseră în anticameră fură amândoi foarte surprinși să constate că veniseră la timp și că discuția de dincolo de ușă continua întocmai ca mai înainte; când invitații începură să plece, Soliman dispăruse deja, iar o jumătate de oră mai târziu Rachel pieptăna părul stăpânei ei cu mare grijă și aproape cu vechea devoțiune.

— Mă bucur că dojenile mele te-au influențat în bine! o lăudă acum Diotima; ea, care nu găsea satisfacția cuvenită în numeroase probleme care o frământau, îi mângâie afectuos mâna micuței slujnice.

118

Atunci, omoară-l!

Walter se schimbase din hainele cu care mergea la serviciu într-un costum mai bun și tocmai își înnoda cravata în fața oglinzii de toaletă a Clarissei, oglindă care, în ciuda ramei cu decorațiuni elaborat contorsionate, adecvată modei vremii, îi reflecta imaginea diform, fără profunzime, din sticla ieftină și probabil cu defecte.

— Au perfectă dreptate, spunea el iritat, această acțiune faimoasă a lor e doar o șarlatanie!

— Dar, de ce să defileze țipând în gura mare? spuse Clarisse.

— Ce fel de viață mai poți avea astăzi! Când oamenii ies în stradă, fac cel puțin un șir, o procesiune; fiecare simte trupul celuilalt! Cel puțin oamenii ca ei nu gândesc și nu scriu; s-ar putea să determine ceva!

— Crezi cu adevărat că acțiunea justifică o asemenea indignare?

Walter ridică din umeri.

— N-ai citit în ziar despre rezoluția pe care oamenii de încredere ai partidei germanilor i-au adresat-o prim-ministrului? Despre afronturile și nedreptățile aduse populației germane și așa mai departe? Și despre rezoluția aroganță a ligii cehe? Sau știrea aceea sumară care comunica faptul că deputații polonezi se întorc în circumscripțiile lor electorale; dacă știi să citești printre rânduri, aici e o știre relevantă, căci polonezii, de care depinde totdeauna mult, lasă guvernul în aer! Situația e încordată. Nu era acum momentul să-i irite pe toți cu acțiunea patriotică, desfășurată în comun!

— Azi-dimineață, pe când eram în oraș, povestea Clarisse, am văzut patrule de poliție călare pe străzi; un întreg regiment; o femeie mi-a spus că au fost mobilizați ca rezerve!

— Firește. Iar trupele stau gata de acțiune în cazărmi.

— Crezi că are să se întâmple ceva?

— Nu poți ști niciodată!

— Adică, vor efectua șarje asupra mulțimii? E de-a dreptul o oroare, când te gândești că vor da buzna peste noi cu caii!

Walter își desfăcuse cravata și acum o înnoda la loc.

— Tu ai asistat vreodată la așa ceva? întrebă Clarisse.

— Când eram student.

— De atunci încoace, nu?

Walter clătină din cap în semn de negare.

— N-ai spus tu mai înainte că Ulrich e vinovat dacă se ajunge la asemenea manifestări? încercă Clarisse să se mai asigure o dată.

— N-am spus așa ceva! se apără Walter. Din păcate, evenimentele politice lui îi sunt indiferente. Am spus numai că e genul lui să provoace cu toată ușurința asemenea întâmplări; el se învârtește în cercurile care sunt vinovate de această întorsătură a evenimentelor!

— Aș vrea să te însoțesc în oraș! declară Clarisse.

— În nici un caz ! Te-ar tulbura prea mult!

Walter îi răspunse cu toată hotărârea; aflase la slujbă tot de felul de lucruri care urmau să se petreacă la acele demonstrații și voia s-o țină pe Clarisse departe de asemenea complicații. Căci nu era pentru ea, în nici un caz, isteria care se stârnea în marile aglomerări de oameni; Clarisse trebuia menajată ca și când ar fi fost însărcinată. Cuvântul acesta i se oprise în glotă, doar astfel, gândit, căci el exprima iritabilitatea aspră a ființei iubite care i se refuza și-i

adăuga și căldura ameţitoare a trupului feminin făcut să rodească. „Dar există asemenea legături de idei care trec dincolo de noţiunile obișnuite!“ își spunea el, nu fără mândrie, și îi propuse Clarissei:

— Dacă preferi, rămân și eu acasă.

— Nu, răspunse ea, cel puţin tu să fii de faţă.

Voia să rămână singură. Când Walter îi pomenise de demonstraţia care urma să aibă loc și îi descrisese cum se desfășura așa ceva, văzuse cu ochii minţii un șarpe acoperit de solzi, care i se mișcau, fiecare izolat. Voia să se încredinţeze cu ochii ei de o asemenea apariţie, fără să stârnească vreun contraargument de dinainte.

Walter își petrecu braţul pe după umerii ei.

— Să rămân și eu acasă? își repetă el acum întrebarea. Clarisse îi scutură braţul de pe ea, luă o carte din raft și nu-i mai acordă nici o atenţie. Era un volum din Nietzsche cel favorizat de ea. Însă Walter, în loc să plece, o rugă:

— Lasă-mă să văd și eu ce te preocupă acum!

Se făcuse după-amiaza târziu. O senzaţie nelămurită care vorbea de apropierea primăverii se simţea în încăperile locuinţei lor; era ca și cum s-ar fi auzit ciripit de păsări, înăbușit, prin sticla și zidurile casei; se strecura mireasma florilor printre mirosurile obișnuite de ceară de parchet, de stofă de mobile și din alămurile lustruite ale clanţelor. Walter întinse mâna spre cartea ei. Clarisse își încleștă amândouă mâinile pe carte, ţinându-și degetele între filele pe care le deschisese.

Avu loc una din acele scene „îngrozitoare“ în care această viaţă de familie era atât de bogată. Toate se desfășurau după același model: ca la un teatru în care se stinge lumina pe scenă și sunt luminate două loji situate faţă în faţă; într-una se află Walter, Clarisse în cealaltă, desprinși dintre toate femeile și toţi bărbaţii din sală; între ei abisul adânc și întunecat care este populat și încălzit de trupurile întregului public nevăzut. Clarisse întredeschide gura și vorbește, răspunde Walter, și toţi ascultă cu respiraţia tăiată, căci este un spectacol, un joc de imagini și sunete cum puterile omenești nu au mai izbutit până acum. – Tot astfel se întâmplă acum, când Walter își întinse rugător mâna și Clarisse, la o depărtare de câţiva pași de el, își încleștase degetele în cartea pe care o răsfoia. Nimerise pe ghicite acel pasaj superb în care maestrul vorbește despre sărăcirea pe care o aduce decăderea voinţei, care se manifestă în toate formele vieţii printr-o proliferare a detaliilor în detrimentul întregului. „Viaţa constrânsă să se retragă în cele mai meschine forme, iar restul rămâne devitalizat“; această frază îi dăinuia acum în memorie și altminteri, din complexul mai cuprinzător al textului pe care-l parcursese în clipa dinainte ca Walter să vină s-o tulbure, ea nu reţinuse decât sensul în care ar fi fost necesar să se orienteze pentru a-i căuta înţelesul; acum, în ciuda momentului nefavorabil, ea făcuse o mare descoperire. Căci

maestrul vorbea în pasajul acela, e adevărat, de toate artele, și chiar de toate formele vieții omenești, dar el folosea exemple doar din literatură; cum Clarisse nu înțelegea generalizările complexe, ea descoperi că Nietzsche nu-și înțelesese el însuși întreaga cuprindere a ideilor sale, căci considerațiile erau potrivite și în ce privește muzica! Gândind astfel, auzea literalmente tușeul morbid cu care soțul ei cânta la pian, ca și când sunetele ar fi vibrat în clipa aceea alături de ea, îi urmărea *rallentando*-ul sentimental, accentele stagnante pe care le punea pe unele note, îndată ce gândurile lui alunecau spre ea, pentru a vorbi în cuvintele folosite de maestru într-un alt loc, auzea „elementul moral secundar" copleșind în el „artistul". Clarisse se pricepea foarte bine să audă și să înțeleagă când Walter o asedia cu dorințele lui mute, și putea să vadă cum muzica se retrăgea de pe fața lui. Căci atunci, pe chipul lui, luminiscente mai erau doar buzele, iar el arăta ca și cum s-ar fi tăiat la deget și ar fi fost gata să cadă în nesimțire. Tot astfel arăta și acum, în timp ce, surâzând nervos, își întindea mâna spre ea. Toate acestea desigur că Nietzsche n-ar fi avut de unde să le știe, dar era ca un semn faptul că întâmplarea o făcuse să deschidă cartea tocmai la un pasaj care avea legătură cu acea stare, și în vreme ce ea le vedea, auzea și înțelegea totul deodată, fulgerul inspirației o lovi și se regăsi dintr-odată pe un munte înalt, purtând numele de Nietzsche, care-l îngropase pe Walter sub el și care ei îi ajungea doar până la tălpile picioarelor! „Filozofia aplicată și poezia" ale celor mai mulți dintre oameni care nu sunt nici creatori, nici nu au acces la spirit, constau din asemenea contopiri licăritoare ale micilor variații personale cu un mare gând străin.

Walter se ridicase în vremea aceea în picioare și se apropia acum de Clarisse. Era hotărât să lase demonstrația la care avusese intenția să ia parte să se desfășoare în legea ei și să rămână cu Clarisse. O vedea cum, pe măsură ce se apropia, ea se lipise ostilă de perete și acest gest deliberat exprimat al unei femei care se retrage din fața unui bărbat nu-i transmise, din nefericire, o ostilitate și repulsie asemănătoare, ci trezi în el impulsurile virile care fuseseră tocmai cauza retragerii ei. Căci un bărbat trebuie să fie în stare să dispună și să-și impună cu forța voința asupra celor ce i se împotrivesc și dintr-odată această nevoie de a se afirma ca bărbat ajunse să însemne pentru Walter nevoia de a lupta împotriva urmelor risipite ale superstițiilor lui rămase din epoca propriei tinereți, care-i ceruseră să se arate ca o ființă deosebită. „Nu trebuie să fii ceva deosebit!" își spunea cu resentiment. I se părea o lașitate să nu se poată lipsi de asemenea iluzii. „Noi cu toții suntem în stare în sinea noastră de excese", gândea el cu dispreț. „Avem în noi elementul maladiv, oribil, singuratic, rău; fiecare dintre noi ar putea să facă ceva, un lucru de care numai el este în stare; ceea ce încă nu înseamnă nimic!" Îl umplea de amărăciune această iluzie nebunească spunându-i că oamenii ar fi putut

avea misiunea să nutrească insolitul, în loc să se retragă în sinea lor, să resoarbă acele protuberanțe ușor coruptibile, să le contopească organic în propria lor ființă pentru a reîmprospăta cu ele sângele burghezului civilizat care prea adeseori și prea ușor manifestă tendința de a deveni prea liniștit, prea stătut. Astfel gândea și aștepta ziua când muzica și pictura nu aveau să mai însemne pentru el nimic altceva decât arta nobilă de a-și găsi în sine însuși mulțumirea. Dorința de a avea un copil făcea parte din noua concepție a misiunii sale; năzuința care-l stăpânise în tinerețe, de a deveni un titan, o figură prometeică, se materializase acum ca ultimă consecință în faptul că începuse să preia în chip exagerat credința că se cuvine întâi ca fiecare să devină asemenea tuturor celorlalți; la vremea aceasta îi era rușine că nu avea un copil, ar fi vrut cinci copii, dacă Clarisse și veniturile lui i-ar fi permis așa ceva, căci simțea nevoia iminentă de a deveni centrul unui cerc cald de viață și își dorea să întreacă în mediocritate marea mediocritate a oamenilor care poartă pe umerii lor viața, fără să mai ia în seamă contradicția pe care o reprezenta tocmai o asemenea dorință.

Se poate însă ca el să fi meditat sau să fi dormit prea mult înainte de a se pregăti să iasă în oraș și de a începe acea conversație, iar acum îi ardeau obrajii și, după cum se vădi, Clarisse înțelese imediat de ce el se apropia de cartea ei, și acea subtilitate a racordărilor reciproce a stărilor lor de spirit, în ciuda nuanțelor penibile ale ostilității ei, îl stârnise îndată în chip tainic, astfel că brutalitatea lui începuse să ezite și întreaga simplitate și unitate a atitudinii lui se sfărâmă iarăși.

— De ce nu vrei să-mi arăți ce citeai? Haide să stăm puțin de vorbă, o rugă el, intimidat aproape.

— Nu e nimic „de stat de vorbă"! pufni Clarisse.

— Cât de încordată ești! exclamă Walter.

Vru să-i smulgă din mâini cartea, așa deschisă cum o ținea cu degetele între file. Clarisse o strângea încăpățânată lângă ea. Dar după ce se luptaseră astfel o vreme, Walter spuse deodată:

— De fapt, ce mă interesează cartea? și i-o lăsă Clarissei.

Astfel incidentul ar fi luat sfârșit, dacă în clipa când îi dăduse drumul, Clarisse nu s-ar fi făcut una cu peretele cu și mai multă forță încă decât înainte, ca și cum, pentru a se retrage din fața unei forțe amenințătoare ar fi vrut să se împingă îndărăt printr-un gard viu plin de spini. Își pierduse respirația, era palidă la față și-i strigă cu glas răgușit:

— În loc să realizezi tu însuți ceva, ai vrea să te continui pe tine însuți printr-un copil!

Aceste cuvinte îi țâșniră ca un foc otrăvit din gură, strâmbându-i-o, și fără să vrea Walter își repetă gâfâind rugămintea de adineauri:

— Hai să stăm de vorbă!

— Nu vreau să stau de vorbă cu tine, pentru mine ești respingător! răspunse Clarisse, deodată regăsindu-și stăpânirea asupra resurselor de exprimare și folosindu-le cu toată știința finalității, ca și când un vas greu de porțelan ar fi căzut la pământ tocmai între picioarele ei și ale lui Walter.

Walter făcu un pas îndărăt și o privi surprins.

Clarisse nu intenționase să-l jignească astfel. Îi fusese pur și simplu teamă că, din bunăvoință sau din inerția neglijenței, ar fi putut să cedeze din nou; atunci Walter avea îndată să o înfășoare iarăși ca în niște scutece, legând-o de el, și era lucrul cel mai puțin indicat acum, când ea voia să aducă problema întreagă la momentul de decizie. Situația devenise „acută"; ea percepu acest cuvânt energic apăsat în mintea ei, și Walter îl folosise pentru a-i explica de ce oamenii ieșeau să demonstreze în stradă; căci Ulrich, care era legat pentru ea de Nietzsche prin faptul că îi dăruise operele complete la nuntă, se găsea acum de partea cealaltă, împotriva căreia ascuțișul, ceea ce era acut în actuala situație, avea să se îndrepte în cazul că ar fi izbucnit tulburări; Nietzsche tocmai îi dăduse un semn, și dacă ea acum se găsea pe un „munte înalt", ce este un munte înalt altceva decât pământul deodată acut, ascuțindu-se? Existau deci niște încrengături complexe și cu totul ciudate de gânduri, pe care abia dacă le-ar mai fi putut desluși cineva, și nici Clarissei nu-i erau limpezi; tocmai din acel motiv voia să fie singură și să-l scoată pe Walter afară din casă. Ura sălbatică cu care se crispa acum fața ei nu era o ură pură și serioasă, ci o furie fizică în care personalitatea însăși era doar vag implicată, o „furie de pianist" cum i se întâmpla să o simtă și Walter. Astfel se întâmplă că el, după ce își privise o vreme stupefiat soția, fu cuprins deodată de o paloare care venea de departe, își dezgoli dinții, iar ca răspuns la spusele ei, că anume el îi era ei respingător, exclamă:

— Păzește-te de geniu! Tocmai tu trebuie să te păzești!

Țipa acum cu și mai multă violență decât o făcuse ea, iar acea profeție sumbră îl înfioră și pe el, căci se strecurase, mai puternică decât el însuși, făcându-și drum prin glasul lui, și deodată i se făcu negru în fața ochilor, ca și cum în încăpere s-ar fi produs o eclipsă de soare.

Clarisse era impresionată. Tăcu deodată. O emoție care poate să fie atât de puternică, asemenea unei eclipse de soare, nu este desigur o banalitate, și oricum ar fi ajuns să pună stăpânire pe ei, ceea ce se petrecuse era că deodată, cu totul pe neașteptate, gelozia lui Walter față de Ulrich izbucnise ca o explozie. De ce spusese acum despre Ulrich că ar fi fost un geniu? Pentru el era oricum o exagerare, aroganța dinainte de declinul final. Walter vedea dintr-odată cu ochii minții niște imagini vechi: Ulrich în uniformă, întorcându-se acasă, barbarul care avea de pe atunci legături cu femeile adevărate, pe când Walter, deși era mai în vârstă, încă mai făcea poezii despre statuile

din parcuri. Mai târziu: Ulrich aducând cu el acasă cele mai noi date despre precizie, despre viteză, despre prelucrarea oțelului; însă pentru umanistul Walter totul semăna cu năvălirea unor hoarde barbare. Toată vremea Walter simțise față de mai tânărul lui prieten atât acea stânjeneală tainică a celui mai slab trupește, cât și în cele legate de inițiativele spirituale, dar în același timp el văzuse în sine însuși întruparea spiritului și în celălalt cea a voinței brute. Întotdeauna existase între ei, întărindu-i acea senzație, o relație care ar fi putut fi exprimată astfel: Walter, însuflețit de frumos sau de bine, Ulrich, dincolo, clătinând din cap. Asemenea impresii rămân. Dacă Walter ar fi reușit să vadă pasajul anume la care se deschisese cartea și pentru care se luptase cu Clarisse, în acea disoluție descrisă acolo, care împinge voința de viață din întreg înspre detaliu, n-ar fi recunoscut câtuși de puțin vreun reproș la adresa propriei sale tendințe de a medita la valorile artistice, așa cum înțelegea aceasta Clarisse, ci ar fi fost convins că fragmentul respectiv ar fi constituit o descriere excelentă a prietenului său Ulrich, începând cu supraevaluarea detaliilor, în acord cu superstiția moderne a empiricului, și până la continuarea acelei degenerări barbare până la esența sinelui, adică în ceea ce el numise un om fără însușiri sau însușiri fără om, în vreme ce Ulrich, în megalomania lui, atribuia acestei definiții un sens pozitiv. Toate aceste considerații ale lui Walter țâșniră odată cu exclamația insultătoare vorbind despre geniu; căci dacă ar fi fost cineva căruia să i se poată aplica noțiunea de individualitate solitară, era el însuși acela, dar la toate acestea el renunțase pentru a reintra în rândul oamenilor și la menirea lor; astfel că se simțea depășindu-l pe prietenul său cu o generație întreagă. Dar, cum Clarisse rămânea tăcută în fața acestei acuzații, el reflectă: „Dacă ea răspunde acum cu doar un singur cuvânt în favoarea lui Ulrich, eu nu am să suport așa ceva!“ și ura îi zguduia întreaga ființă ca și cum ar fi făcut-o fizic brațul lui Ulrich.

În tulburarea lui excesivă simțea că dacă s-ar fi petrecut ceva de acel gen, avea să-și smulgă pălăria de la locul ei și să părăsească în fugă casa. Simțea cum avea să treacă precum o furtună pe străzi fără să vadă nimic în juru-i. Casele măturate de vânt la o parte din calea lui, în imaginea pe care o avea el acum în minte. De-abia după o vreme avea să-și încetinească pașii, și să-i privească în față pe oamenii pe lângă care trecea. Aceste chipuri care-l priveau prietenoase în față aveau să-l liniștească. În măsura în care conștiința lui se menținu în afara acelor trăiri imaginare, el începu să-i explice Clarissei ce voise să spună. Dar cuvintele îi străluceau în ochi, nu pe buze. Cum s-ar fi putut descrie fericirea de a fi printre oameni, înfrățiți cu toții! Clarisse avea să-i spună că el era lipsit de puterea individualității. Însă până și conștiința de sine atât de dreaptă a Clarissei avea ceva inuman, și el nu mai voia acum să satisfacă cerințele copleșitoare pe care i le impunea! Percepea în

chipul cel mai dureros dorința de a se refugia împreună cu ea într-o ordine a lucrurilor, în loc de a rătăci în delirul înșelător și vulnerabil al iubirii și al anarhiei personale. „Ar trebui ca, susținând tot ceea ce ești și faci, până și atunci când te găsești în contradicție cu ceilalți, să simți că există o mișcare fundamentală înspre uniunea cu ei"; cam așa ar fi vrut să-i spună acum. Căci Walter avusese totdeauna noroc cu oamenii; chiar și în certuri, ei se simțeau atrași înspre el și el înspre ei, și astfel opinia oarecum banală că în comuniunea omenească există inerent o forță egalizatoare, care răsplătește competența și abilitatea și care știe invariabil să se impună până la urmă, devenise în viața lui o convingere durabilă. Îi trecu prin gând acum că există oameni care atrag păsările; păsările zboară de bunăvoie spre ei, și asemenea oameni au deseori ceva păsăresc în înfățișarea lor. Avea de fapt convingerea că fiecare om are un animal de care este legat, căruia îi corespunde într-un fel anume, nelămurit. Își construise odată această teorie; nu era o teorie științifică, dar el credea că oamenii cu simț muzical intuiesc multe lucruri care depășesc domeniul științei, și încă din copilărie se stabilise pentru el că animalul său era peștele. Peștii îl atrăseseră totdeauna cu intensitate, iar sentimentul era amestecat și cu o anumită oroare; la începutul perioadelor de vacanță petrecea ceasuri minunate în compania peștilor. Putea sta ore întregi pe malul apei, să-i pescuiască din elementul lor și să le așeze leșurile alături de el în iarbă, până când, dintr-odată, toată idila se termina cu un sentiment violent de repulsie care se apropia de spaimă. Peștii din bucătărie se număraseră printre primele lui pasiuni. Oasele peștilor spintecați erau aruncate într-un recipient în formă de barcă, verde-alb și emailat, asemenea ierbii și norilor, și umplut pe jumătate cu apă, unde le rămâneau scheletele, dintr-un motiv oarecare legat de legile domnind în domeniul bucătăriei, până când se pregătea masa și erau duse apoi la lada de gunoi; acest vas îl atrăgea tainic pe băiatul care fusese, și revenea acolo cu ceasurile, sub pretexte copilărești și, când era întrebat direct ce căuta acolo, își pierdea glasul. Astăzi ar fi putut probabil da ca răspuns că fascinația exercitată de pești consta în faptul că ei nu aparțin domeniului a două elemente, ci se află cu totul într-un singur element. Îi vedea cu ochii minții, așa cum îi văzuse deseori în oglinda profundă a apei, iar ei nu se mișcau așa cum se mișca el însuși pe pământ, un element a cărui margine se sprijinea pe sfera vidă a unui al doilea element (nefiind acasă la el nici aici, nici dincolo! medita Walter, depănându-și gândul și într-o direcție, și în cealaltă; aparținând unui pământ cu care ai în comun doar acea mică suprafață acoperită de talpa piciorului, și cu tot trupul înălțându-se într-un văzduh pe care doar îl disloci și care te-ar lăsa să cazi în gol!), ci pe un pământ al peștilor, aerul lor, băutura lor, hrana lor, spaima lor de dușmani, trecerea ca de umbră a iubirii lor și mormântul lor, și care îi închidea; ei se mișcau în ceea ce îi mișca pe ei, așa

cum omul nu trăiește experiențe similare decât în vis sau poate în dorințele jinduitoare de a se regăsi în tandrețea protectoare a pântecelui matern, în care tocmai începuse să fie la modă pe atunci să crezi că e mântuirea. Dar, de ce omora peștii și-i sustrăgea din apa lor? Un asemenea gest îi producea o voluptate de nespus, sacră! Nici nu voia să afle ce îl determina să procedeze astfel; el, Walter, cel enigmatic! Clarisse spusese odată că peștii ar fi fost pur și simplu burghezii apei, clasa de mijloc! Se crispă deodată, rănit parcă. În vreme ce el – în starea aceea imaginară în care se găsea și în care era străbătut de asemenea gânduri – se grăbea străbătând străzile și privindu-i în față pe oamenii pe care-i întâlnea în goana lui, se făcuse o vreme tocmai bună pentru pescuit; e adevărat că nu ploua încă, dar era umed, burnița, trotuarele și pavajul străzii erau, așa cum abia acum observa, încă de o bucată de vreme de un cafeniu întunecat. Oamenii care treceau pe stradă erau îmbrăcați în negru și purtau pălării tari, dar nu aveau guler; Walter constata fără să se mire; oricum, nu erau niște simpli burghezi, ci ieșeau după cât se părea dintr-o fabrică, formau grupuri răzlețe, și alți oameni, a căror zi de lucru nu se terminase încă, se împingeau la fel de grăbiți, și el se simțea deodată foarte fericit, doar că acum gâturile acestea dezgolite îl făceau să se gândească la ceva anume, ceva care-l tulbura și i se părea aproape nefiresc. Brusc începu să toarne cu găleata în acea imagine; oamenii se risipiră, aerul se sfâșia parcă, lumina clipea albă; ploua cu pești; deasupra tuturor se prelungea un strigăt tremurător, tandru, în aparență desprins de toate, țâșnit dintr-o singură voce, un glas care chema un cățelandru, rostindu-i numele.

Toate aceste transformări erau în asemenea măsură independente de propria lui voință încât îl surprinseră până și pe el. Nu-și dăduse seama că doar gândurile sale fuseseră cuprinse de reverie și-i creau cu o iuțeală de neînțeles imaginile care se alungau unele pe altele. Își ridică tresărind privirea fixă și văzu chipul tinerei sale soții, încă crispat de repulsie. Se simțea foarte nesigur pe sine. Își amintea că voise tocmai să-i adreseze un reproș amănunțit și explicit; era cu gura încă deschisă de adineaori. Dar nu mai știa: de atunci trecuseră minute întregi, secunde, sau numai a mia parte dintr-o secundă? Simțea o undă caldă de mândrie, așa cum după o baie rece ca gheața pielea e străbătută de fiori ambigui; ceea ce ar fi putut să însemne, mai mult sau mai puțin, „Vedeți de ce sunt eu în stare?“ În aceeași clipă se simțea nu mai puțin rușinat de izbucnirea unor simțăminte adânc îngropate; în fond, voise să spună adineaori că ceea ce este ordonat, capabil de stăpânire de sine și știindu-și locul, anume în cercul larg al celor din jur, este din punct de vedere spiritual cu mult mai presus decât anomalia, iar acum convingerile lui erau dintr-odată cu rădăcinile în sus și noroiul mustind în vulcanul vieții se agăța de ele! Astfel, simțământul cel mai puternic, acum, în clipa când se trezise recăpătându-și cunoștința, era la drept vorbind

cel de spaimă. Era sigur că avea să i se întâmple ceva înspăimântător. Această angoasă nu avea un fundament rațional; gândind în continuare, pe jumătate doar, în imagini, i se părea deodată că vede cum Clarisse și Ulrich se străduiau să-l smulgă din imaginea în care se afla. Căută să-și strângă laolaltă gândurile, să se debaraseze de reveriile cu ochii deschiși și vru să spună ceva care să dreagă acea conversație paralizată de propria lui violență înspre o continuare rațională; avea deja ceva pe limbă, dar un simțământ nelămurit că vorbele sale întârziaseră prea mult, că între timp se spusese cu totul altceva și se petrecuseră alte lucruri fără ca el să-și fi dat seama, îl determină să se abțină, și deodată auzi, întorcându-se îndărăt în timp, cum Clarisse îi spunea:

— Dacă vrei să-l omori pe Ulrich, atunci omoară-l! Ești înrobit de propria ta conștiință; un artist nu poate face muzică bună decât dacă nu are conștiință!

Foarte multă vreme Walter refuză să înțeleagă. Uneori nu pricepi lucrurile decât când dai singur un răspuns la cele auzite, iar el ezita să răspundă, pentru că se temea, firește, că astfel și-ar fi trădat momentul de absență în care se cufundase. În starea de incertitudine înțelese, sau se lăsă stăpânit de convingerea că într-adevăr Clarisse spusese ceea ce constituia originea acestei fugi de idei pe care tocmai o trăise. Ea avea dreptate, căci Walter, dacă i-ar fi fost îngăduită o dorință, deseori n-ar fi avut alta decât să-l vadă mort pe Ulrich. Așa ceva se întâmplă nu rareori în relațiile de prietenie, care de obicei nu se termină la fel de repede cum se încheie iubirea, atunci când ele se îndreaptă împotriva valorii persoanelor implicate într-o asemenea legătură. Nici nu era o viziune sângeroasă; căci în clipa în care își imagina că Ulrich ar fi fost mort, ieși, cel puțin în parte, iarăși la iveală vechea dragoste adolescentină pentru prietenul acum pierdut; așa cum în teatru inhibițiile pe care le ridică civilizația în fața unei fapte urâte sunt risipite de o emoție artistică măreață, el avea impresia că acest gând al unei rezolvări tragice dăruia o anumită frumusețe și celui imaginat pentru rolul de victimă. Se simțea cuprins de o stare de exaltare, deși el era sfios și temător și nu putea să vadă sânge curgând. Deși dorea sincer ca aroganța lui Ulrich să se frângă într-o zi, n-ar fi întreprins nimic el însuși cu o asemenea finalitate. Dar gândurile n-au la originea lor nici o logică, oricât de mult li s-ar putea atribui acea însușire; de-abia rezistența lipsită de fantezie a realității aduce în poemul care este omul luciditatea față de contradicțiile existente. Poate avea dreptate Clarisse atunci când susținea că prea multă conștiință burgheză poate constitui un obstacol pentru un artist. Toate se învălmășeau deodată în mintea lui Walter pe când o privea, nehotărât și luptându-se cu sine însuși, pe soția sa.

Însă Clarisse repeta acum cu febrilitate:

— Dacă te împiedică în munca ta, atunci ai dreptul să-l înlături din cale! Părea să găsească deodată stimulative și amuzante aceste îndemnuri.

Walter vru să-și întindă mâinile spre ea. Brațele îi erau ca lipite de trup, totuși reuși să se apropie de ea:

— Nietzsche și Cristos au eșuat din cauza imperfecțiunii lor! îi șopti ea în ureche.

Toate acestea erau absurde. Cum de adusese vorba și de Cristos? Ce să fi însemnat afirmația că Cristos ar fi pierit din cauza imperfecțiunii sale? Asemenea comparații erau stânjenitoare. Dar Walter simțea în continuare că ceva indescriptibil de excitant izvora din mișcarea acestor buze; era limpede că hotărârea lui, cu efort elaborată, de a se contopi în masa majorității oamenilor era mereu contestată de nevoia, reprimată, dar violentă, de a se vedea ocupând o poziție de excepție printre oameni. O apucă acum cu brațele pe Clarisse, strângând-o cât îi permiteau puterile, și o împiedică să se mai miște. Ochii ei îi erau acum ca două discuri subțiri în fața lui.

— Nu știu cum de pot să-ți treacă prin minte asemenea gânduri! spuse el de câteva ori la rând, dar nu primi nici un răspuns.

Fără să vrea probabil, o trase spre el, căci Clarisse își înfipse unghiile tuturor celor zece degete ca o pasăre în obrazul lui, astfel încât el nu mai reuși să-și apropie chipul de al ei. „E nebună!“ își dădu seama Walter. Dar nu putea să-i dea drumul. O urâțenie pe care el nu o putea înțelege îi acoperise fața. El nu mai văzuse până atunci nicicând vreun nebun; astfel, considera acum, trebuie să arate nebunii.

Dintr-odată el gemu:

— Tu îl iubești?

Desigur, nu era o observație originală și nici una care să fi fost dezbătută pentru prima dată între ei; dar ca să nu fie nevoit să se convingă de faptul că Clarisse era bolnavă, nebună, prefera să presupună că îl iubea pe Ulrich, iar curajul său, fundamentat pe sacrificiu, nu era probabil cu totul neinfluențat de faptul că acum Clarisse, a cărei frumusețe cu buze subțiri, ca dintr-un portret al Renașterii timpurii o admirase totdeauna, i se părea pentru prima dată urâtă, iar urâțenia fusese poate determinată de faptul că pe chipul ei nu se mai citea tandra ei dragostea pentru el, ci dragostea brutală față de rivalul său. De aici firește că se iviră numeroase complicații, care-i tremurau acum în inimă și în ochi, simțindu-le ca pe ceva cu totul nou și având deopotrivă o semnificație generală și una particulară doar pentru el; dar, dacă spunând cuvintele „tu îl iubești“ scoase deodată un geamăt cu totul neomenesc, se întâmplase poate pentru că se molipsise de acum de nebunia Clarissei, ceea ce îl înspăimântă. Clarisse se desprinse fără efort din brațele lui, dar acum se mai apropie o dată de bunăvoie de el și-i răspunse repetând de câteva ori, ca și cum ar fi fredonat: – Nu vreau un copil de la tine; nu vreau un copil de la tine!

În vremea aceasta îl sărută ușor și repede de mai multe ori la rând. Apoi se făcu nevăzută.

Spusese oare cu adevărat și „El vrea un copil de la mine“? Walter nu-și putea aminti cu certitudine, dar auzise parcă ceva similar. Se oprise cuprins de gelozie în fața pianului și se simțea atins dintr-o parte și din cealaltă de un suflu cald și de un suflu rece. Erau oare suflurile geniului și nebuniei? Sau cele ale abandonului și urii? Sau cele ale iubirii și raționalității? Putea să-și închipuie că i-ar fi dat cale liberă Clarissei și că și-ar fi putut așterne inima pe acest drum ca ea să pășească trecând deasupra, și putea să-și închipuie că el ar fi fost în stare să-i nimicească deodată prin forța cuvintelor pe ea și pe Ulrich. Era nehotărât acum dacă să pornească în toată graba spre Ulrich sau dacă să înceapă să scrie simfonia care să fi preschimbat clipa în lupta eternă dintre pământ și stele, sau dacă ar fi fost bine ca întâi de toate să-și răcorească puțin tulburarea în helești populat de ondinele muzicii lui Wagner, interzisă lui. Starea indescriptibilă în care se găsise până atunci începuse să se destrame treptat în vreme ce cumpănea astfel. Deschise capacul pianului, își aprinse o țigară și în vreme ce gândurile i se risipeau în cercuri tot mai largi, degetele sale începură să stârnească pe clape muzica legănătoare, gata totdeauna să înfioreze până în măduva oaselor, a vrăjitorului născut pe meleaguri saxone. După ce descărcarea lentă durase o vreme, îi fu limpede că soția lui și el însuși se aflaseră într-o stare în care nu mai erau răspunzători de gândurile lor; dar în ciuda simțămintelor dureroase pe care i le stârnea luciditatea, știa că ar fi fost zadarnic să se ducă să o caute pe Clarisse atât de curând după acea criză, ca să încerce să-i explice cum vedea el lucrurile. Simți brusc nevoia să se regăsească printre oameni. Își îndesă pălăria pe cap și ieși în oraș ca să-și realizeze intenția inițială de a se amesteca în mulțimea agitată dacă ar fi reușit să-i mai găsească pe undeva pe demonstranți. Mergând astfel pe stradă avea impresia că duce cu sine o trupă de războinici demonici al cărei căpitan era și care avea să se unească acum cu ceilalți. Dar, odată urcat în tramvai, viața părea cu totul obișnuită; că Ulrich ar fi trebuit să se găsească în tabăra cealaltă, că poate palatul contelui Leinsdorf ar fi fost luat cu asalt, că Ulrich ar fi atârnat poate, spânzurat de un felinar, sau ar fi fost călcat în picioare de mulțimea învălmășită, sau, dimpotrivă, în alt asemenea vis cu ochii deschiși, ar fi fost apărat de Walter și, tremurând tot, ar fi fost salvat de acesta, toate acestea erau cel mult umbre fugare în lumina și ordinea sigură a unei călătorii cu tramvaiul, cu biletul regulamentar, cu stațiile și semnalele lui de clopoțel, în care Walter, acum respirând iarăși liniștit, se simțea atât de mult în lumea lui, printre ai săi.

119
Speculații la bursă și seducție

La vremea aceea se părea că evenimentele se precipitau spre o anumită concluzie, până și pentru directorul Leo Fischel, care în problema reprezentată de Arnheim așteptase cu răbdare ca speculațiile la bursă asupra căderii cursurilor să-și facă efectul, veni momentul de satisfacție. Din nefericire, în clipa aceea, doamna Klementine nu era acasă, astfel că el trebui să se mulțumească, ținând în mână un ziar de obicei bine informat în ce privea evoluția bursei, să intre în camera fiicei sale; se așeză pe un scaun comod, arătă spre o știre din ziar și întrebă foarte în largul său:

— Ei bine, copila mea, știi cărui fapt îi datorăm plăcerea de a-l avea în mijlocul nostru pe acest finanțist atât de intelectual?

Acasă la el nu-i spunea lui Arnheim niciodată altfel, pentru a arăta că el însuși, ca om de afaceri serios, nu dădea aici două parale pe admirația pe care femeile din familia sa o manifestau față de acel palavragiu atât de bogat. Chiar dacă ura nu dăruiește clarviziune, totuși câte un zvon de bursă are nu rareori dreptate, și antipatia lui Fischel față de omul acela îl făcea să completeze îndată cele spuse cu jumătate de gură.

— Ei, știi ce face? repetă el și căuta să silească ochii fetei sale să se supună razei triumfătoare a propriei lui priviri. Vrea să treacă terenurile petrolifere din Galiția sub controlul concernului său!

Spunând acestea, Fischel se ridică din nou în picioare, își strânse ziarul așa cum ai lua un câine de ceafă și părăsi camera pentru că îi venise gândul să telefoneze anumitor persoane pentru a fi sigur de situație. Avea senzația că ceea ce tocmai citise gândise el însuși dintotdeauna (după cum se vede, efectul știrilor de bursă este același cu cel al literaturii), și era acum mulțumit de Arnheim, ca și cum nici n-ar fi așteptat altceva din partea unui om rațional, însă în felul acesta uita cu totul că până atunci îl considerase pe Arnheim doar un simplu flecar. Nu voia să-și dea osteneala să-i mai explice amănunțit Gerdei semnificația celor ce i se comunicaseră; orice alte cuvinte n-ar fi făcut altceva decât să știrbească din elocvența faptelor înseși. „Vrea să treacă terenurile petrolifere din Galiția sub controlul concernului său!“ și purtând încă pe vârful limbii întreaga greutate a acestei simple afirmații, se retrase gândind doar mai departe: „Cine rabdă să aștepte acela câștigă totdeauna!“ ceea ce este o veche maximă a bursei, care, ca toate adevărurile bursei, completează cât se poate de bine adevărurile veșnice.

Abia ieșise din cameră că efectul violent al vorbelor sale se și făcu simțit asupra Gerdei; până atunci nu-i oferise tatălui ei satisfacția de a se arăta impresionată sau măcar surprinsă, dar acum deschise în grabă un dulap, își scoase paltonul și pălăria, își aranjă părul și ținuta în fața oglinzii, rămase

așezată apoi la oglindă și-și privi plină de îndoială fața. Luase hotărârea să alerge la Ulrich. Aceasta se întâmplase în clipa în care, din spusele tatălui său, îi venise gândul că tocmai Ulrich era cel care trebuia să afle cât mai repede cu putință această știre, căci știa destule despre relațiile din cercul Diotimei pentru a-și putea da seama cât de importantă era pentru el știrea adusă de tatăl ei. În clipa în care se hotărâse, i se părea că sentimentele ei puseseră în mișcare o masă care multă vreme ezitase inertă; pe atunci, se silise să se comporte ca și cum ar fi uitat de invitația lui Ulrich de a-i face o vizită, dar de îndată ce primul impuls începuse să se detașeze de masa formată de simțămintele ei cele întunecate, se stârniră o agitație și o presiune greu de stăpânit, și chiar dacă ea însăși nu se putea decide, hotărârea era deja luată fără ca ea să se fi străduit conștient.

„El nu mă iubește!" își spuse în timp ce-și contempla în oglindă chipul, care în ultimele zile îi devenise și mai ascuțit. „Nici nu poate să mă iubească dacă arăt astfel!" meditä deprimată. În aceeași clipă adăugă sfidător: „Dar el nici nu merită! Totul e o simplă închipuire pe care mi-am alimentat-o singură!"

O cuprinse o descurajare profundă. Toată acea agitație din ultima vreme îi consumase forțele. I se părea că în relațiile ei cu Ulrich se străduise cu toată atenția ca de-a lungul anilor să facă dintr-un lucru cu desăvârșire simplu o chestiune complicată. Iar Hans, cu felul lui de a fi, de o tandrețe puerilă, îi irita tot mai mult nervii; îl trata cu violență și în ultima vreme uneori chiar cu dispreț; Hans răspundea cu și mai multă nestăpânire, ca un copil care amenință să-și facă singur rău, și dacă ea ajungea să-l consoleze, se vedea iarăși îmbrățișată de el și simțea iarăși mângâierile lui fantomatice, și din cauza aceasta umerii i se ascuțiseră și tenul își pierduse prospețimea. Gerda își spunea acum că pusese capăt tuturor chinurilor atunci când își deschisese dulapul să-și scoată pălăria, iar clipa de frică din fața oglinzii se termină prin faptul că ea se ridică iarăși grăbită și dădu buzna afară, fără însă a se fi eliberat cătuși de puțin de aceste spaime.

Când Ulrich o văzu intrând, știu deodată totul; pe lângă toate, ea își legase și un voal în jurul feței, așa cum obișnuia să poarte Bonadea în vizitele ei. Tremura din tot trupul și căuta să-și ascundă starea printr-o atitudine artificial degajată care o făcea să pară prostește de rigidă.

— Am venit la tine pentru că tocmai am aflat de la tata ceva foarte important, spuse ea.

„Straniu!" se gândea Ulrich. „Dintr-odată mă tutuiește!" Această trecere forțată la persoana a doua singular îl înfuria, și, ca să nu se dea de gol, căuta să-și explice că acest comportament exagerat al Gerdei ar fi trebuit desigur să elimine din vizita ei actuală orice urmă rău prevestitoare, și chiar orice semnificație aparte, și să o facă să semene cu un gest rațional, venit doar

ceva mai târziu decât ar fi trebuit; pe când s-ar fi căzut să deducă tocmai contrariul, căci intențiile fetei erau de a merge până la capăt.

— Suntem demult prieteni, iar apelativul de „dumneata" nu a exprimat decât dorința de a evitat diverse implicații! explică Gerda, care se gândise pe drum la intrarea ei în scenă și era pregătită pentru surpriza pe care avea să o stârnească.

Dar Ulrich scurtă scena petrecându-și brațul pe după umărul ei și sărutând-o. Gerda se topi ca o lumânare de ceară moale. Respirația ei, degetele care se încleștară de el, erau ca cele ale unei ființe care-și pierdea cunoștința. În clipa aceea el fu cuprins de cruzimea seducătorului, care se simte atras irezistibil de nehotărârile unui suflet purtat după sine de propriul său trup, ca un prizonier în brațele celor care l-au prins în sfârșit. Din după-amiaza de iarnă de afară pătrundea prin fereastră o licărire mată în camera întunecată, și într-una din aceste pete mai luminoase el era acum în picioare ținând-o pe fată cu brațul său; capul fetei se desprindea gălbui și bine conturat din perna molatecă a luminescenței, și tenta feței ei era uleioasă, astfel că în acea clipă Gerda arăta cadaveric. El o sărută încet peste tot chipul până la pielea dezgolită între linia părului și marginea rochiei și trebuia în vremea aceasta să-și învingă o ușoară repulsie, până când buzele ei îi atinseră propriile lui buze într-un fel care-l făcu să se gândească la brațele firave ale unui copil petrecute pe după gâtul unui om în toată firea. Se gândea la frumosul chip al Bonadeei, care, sub stăpânirea pasiunii, părea o porumbiță zburlindu-și penele în ghearele unei păsări de pradă, și la grația de statuie a Diotimei, pe care nu o văzuse astfel niciodată; în locul frumuseții pe care aceste două femei ar fi vrut să i-o dăruiască, avea acum sub ochi un chip ciudat, chipul intens crispat, neajutorat de urât al Gerdei.

Dar Gerda nu rămase multă vreme în acea stare de leșin cu ochii deschiși. Crezuse că-și închide ochii doar pentru o clipă, și în timp ce Ulrich îi săruta fața i se părea că stelele se opriseră în infinitul spațiului și al timpului, astfel că își pierduse orice noțiune a duratei și limitelor acestei experiențe, dar la cel dintâi semn că Ulrich își slăbea efortul de a o câștiga, ea se trezi și se desprinse, sigură acum pe propriile picioare. Fuseseră primele sărutări ale unei pasiuni adevărate, nu doar jucate sau închipuite, cele pe care le dăruise și, cum simțea ea, le primise, iar ecoul lor în trupul ei întreg era atât de amplu ca și cum clipa o făcuse cu adevărat femeie. Cu un asemenea proces lucrurile se petrec similar cu extragerea unei măsele; chiar dacă după aceea trupul e mai puțin întreg decât înainte, există totuși senzația unei desăvârșiri și totalități mai reale, căci a fost în sfârșit înlăturată cauza unei neliniști; când ajunse în punctul acela, Gerda își îndreptă trupul, stăpânită de o nouă fermitate.

— Tu nici nu m-ai întrebat despre lucrul pe care am venit să ți-l spun! îi explică ea prietenului.

— Ai venit să-mi spui că mă iubești, răspunse Ulrich

— Nu, să-ți spun că prietenul tău Arnheim o înșală pe vara ta; el face pe îndrăgostitul, însă are în realitate cu totul alte intenții!

Gerda îi povesti despre descoperirea tatălui ei.

Această comunicare în întreaga ei simplitate produse asupra lui Ulrich o impresie profundă. Simțea ca o datorie din partea lui să o avertizeze pe Diotima, care, cu aripile sufletești larg desfăcute, plutea acum într-o dezamăgire ridicolă. Căci în ciuda satisfacției răutăcioase cu care formulase acea reprezentare, simțea compasiune pentru frumoasa sa vară. Dar simțământul devenise cu totul anacronic față de aprecierea cordială pe care i-o aducea lui *papá* Fischel, și deși Ulrich era pe punctul de a-i prilejui lui *papá* Fischel o mare suferință, îi admira sincer simțul de afaceri demn de toată încrederea, demodat, ornamentat cu convingeri frumoase și căruia îi reușise explicația cea mai evidentă a secretului în virtutea căruia opera un mare spirit atât de adecvat modei noi. Starea de spirit a lui Ulrich se abătuse foarte mult de la cerințele tandre pe care i le ridica prezența Gerdei. Îl mira faptul că doar cu puține zile mai devreme fusese în stare să se gândească la posibilitățile pe care această fată le-ar fi deschis inimii lui; „să escaladez cea de-a doua linie de fortificații", își aminti el, „așa numește Hans noțiunea vicioasă a uniunii dintre doi îngeri dornici de iubire", și savura gândul, ca și când l-ar fi mângâiat trecându-și degetele deasupra lui, peste suprafața minunat de netedă, palpabilă a siluetei firave pe care viața o căpătase acum prin străduințele raționale ale lui Leo Fischel și ale celor care-i erau deopotrivă prin convingeri și conștiință. Astfel că enunțul „Tatăl tău este un om remarcabil!" fu singurul său răspuns.

Gerda, pătrunsă de importanța știrii ce o adusese, se așteptase la altceva; nu știa nici ea ce ar fi dorit ca efect al comunicării ei, dar s-ar fi cuvenit să fie ceva asemănător clipei în care în orchestră toate instrumentele răsună și vibrează, și indiferența pe care se părea că i-o opune acum deodată Ulrich îi amintea dureros de faptul că el jucase totdeauna față de ea rolul de avocat al mediocrității, obișnuinței și sobrietății. Deși încercase între timp să-și spună că era doar o formă mai picantă a apropierii amoroase, pentru care găsise în însuși sufletul ei virginal un model, totuși o luciditate deznădăjduită îi spunea, avertizând-o – „la momentul când începuseră să se iubească cu adevărat", căci așa suna într-o formulă oarecum puerilă gândul ei – că bărbatul căruia îi ceda în acea clipă nu o lua îndeajuns în serios. Din siguranța pe care și-o compuse se pierdea iarăși o mare parte, dar pe de altă parte faptul de „a nu fi luată îndeajuns în serios" îi era ciudat de neplăcut; înlătura toate eforturile pe care le cerea relația ei cu Hans pentru a putea fi menținută, și dacă acum Ulrich îl lăuda pe tatăl ei, ea nu înțelegea, ce e drept, cum de se preta la așa ceva, însă simțea că o anumită ordine nesigură fusese

reinstaurată, tocmai cea pe care o tulburase prin faptul că îl supăra pe *papá* Leo din cauza lui Hans. Acest simțământ tandru al unei reîntoarceri oarecum neobișnuite în sânul familiei, căreia ea îi conferea un caracter solemn prin actuala abatere morală, o făcea să se simtă atât de puțin stăpână pe ea însăși încât opunea o rezistență plină de tandrețe brațului lui Ulrich și îi spuse prietenului ei:

— Trebuie întâi să ajungem să ne înțelegem omenește; restul are să vină de la sine!

Vorbele proveneau dintr-un program al „Comunității de acțiune" și erau în acea clipă ultimul vestigiu care mai dăinuia de pe urma lui Hans Sepp și grupul său.

Ulrich însă își petrecu din nou brațul pe după umărul ei pentru că simțea, acum după ce aflase știrea în legătură cu Arnheim, că avea ceva important de făcut, dar că, mai înainte, trebuia dusă până la capăt această apropiere a lui de Gerda. Nu simțea nimic altceva decât că îi era extraordinar de neplăcut să fie nevoit să înfăptuiască tot ceea ce ținea de acea împrejurare și de aceea își întinse, iarăși cuprinzând-o, brațul pe care ea i-l respinsese, de data aceasta făcând uz de limbaj mut care spune că prelungirea oricărei rezistențe era zadarnică. Gerda simțea virilitatea care izvora pentru ea din acel braț cum îi aluneca pe spinare; își plecase capul și privea acum cu încăpățânare în poală ca și când și-ar fi ținut acolo, strânse ca într-un șorț, gândurile cu al căror ajutor ar fi vrut să ajungă „să se înțeleagă omenește" cu Ulrich, înainte de a se întâmpla ceea ce avea să fie însăși încoronarea situației; dar se gândea în același timp că privirea îi devenea fără îndoială tot mai stupidă și mai pustie, și că plutea asemenea unui vas gol, urcând tot mai mult și acum sta ca o pradă cu ochii-i sub ochii seducătorului.

Se aplecă spre ea și îi acoperi fața cu sărutările nemiloase pe care le pune în mișcare dorința trupească. Gerda era lipsită de voință și-l lăsa să facă ce voia. Doar vreo zece pași ar mai fi trebuit până în camera de culcare a lui Ulrich, și fata se sprijinea acum de el ca și cum ar fi fost grav rănită sau bolnavă. Fiecare pas urma străin celuilalt, deși nu se lăsa târâtă, ci mergea de bunăvoie. O asemenea vidare de gânduri, în ciuda unei astfel de tulburări, Gerda nu mai trăise niciodată; avea senzația că îi fugise tot sângele din trup, simțea o răceală de gheață, trecu prin fața unei oglinzi care părea să-i arate imaginea de la o mult prea mare depărtare, și totuși remarcă acum că fața îi era roșie ca focul, cu pete palide. Deodată, așa cum în cazul unui accident privirea dobândea o capacitate depășind cu mult sensibilitatea obișnuită de a înregistra tot ceea ce se petrecea simultan în jur, văzu dormitorul unui bărbat cu toate detaliile sale înconjurând-o din toate părțile. Se gândea acum că, dacă ar fi avut mai multă înțelepciune și premeditare, ar fi putut pătrunde aici ca soția lui Ulrich; ar fi făcut-o foarte fericită, dar își căuta acum cuvintele

pentru a spune că nu dorea să obțină nici un fel de avantaj, ci doar să se dăruiască; nu găsea aceste cuvinte, și atunci își spuse: „Trebuie să fie astfel“ și își desfăcu gulerul rochiei.

Ulrich o eliberase din brațul său; nu reușea să se convingă pe sine însuși să-i dea acel ajutor tandru al unui îndrăgostit ca ea să se dezbrace mai repede, ci sta acum la o parte și își arunca propriile veșminte de pe el. Gerda devenise conștientă de trupul zvelt, drept, puternic al bărbatului, cu echilibrul său de înclinație spre violență și frumusețe. Înspăimântată își dădu seama că, deși mai avea încă pe ea lenjeria de corp, i se făcuse pielea de găină. Iarăși căuta cuvinte care să o ajute; prea jalnic rămăsese! Ar fi vrut să spună ceva care să-l determine pe Ulrich să o facă iubita lui în felul în care își închipuia ea, într-o contopire nesfârșit de dulce, pentru dobândirea căreia n-ar fi trebuit deloc să se facă ceea ce ea era pe punctul de a face. Era un lucru tot atât de minunat pe cât era de neclar. Se văzu o clipă, stând împreună cu el într-un câmp fără margini, plin de lumânări înfipte în pământ, ca șiruri după șiruri de pansele și care la un semn țâșneau în flăcări la picioarele lor. Dar cum nu reușea să scoată nici un singur cuvânt, se simțea copleșitor de urâtă și demnă de milă, brațele îi tremurau, nu mai era în stare să se dezbrace până la capăt și buzele, din care-i pierise sângele, se strânseseră laolaltă ca să nu mai schițeze vreo crispare nefirească, mută.

Ulrich, care îi observa chinul și simțea primejdia de a se nărui tot ceea ce câștigase cu atâtea eforturi până în acel moment, se apropie de ea și-i desfăcu panglica de pe umăr. Gerda se strecură în pat ca și cum ar fi fost un băiat. O clipă Ulrich întrevăzu gesturile și mișcările unui tânăr bărbat nud; nu avea de-a face cu dragostea cu nimic mai mult decât ar fi avut scânteierea de o clipă a unui pește. Crezu că intuiește că Gerda se hotărâse să străbată cât mai repede cu putință o întâmplare care nu mai putea fi evitată și încă niciodată până atunci nu-i fusese atât de limpede ca în secunda aceea în cât de mare măsură pătrunderea plină de patimă într-un trup străin poate fi o continuare a predilecției copilărești față de ascunzișuri tainice și interzise. Mâinile lui întâlniră pielea încă solzoasă de frică pe trupul fetei și el însuși se simțea mai degrabă înspăimântat decât atras de dorință. Nu-i plăcea acest trup, pe jumătate prea copt și pe jumătate încă nu îndeajuns de matur, ceea ce făcea acum i se părea cu totul lipsit de sens. Ar fi preferat să fugă din acest pat, și, pentru a se împiedica să dea curs unui asemenea gând, trebui să își concentreze toate gândurile care se potriveau cu această împrejurare. Astfel se întâmplă că, într-o grabă deznădăjduită, își evocă, pentru a se convinge, tot ceea ce era socotit drept constituind motivele de ordin general pentru a te putea comporta fără sinceritate, fără credință, fără considerație și fără nici o satisfacție; abandonându-se fără rezistență acelei situații, găsi în ea, ce e drept, nu emoția copleșitoare a iubirii, ci acel delir pe jumătate

dement, amintind de un măcel, de o crimă sexuală, sau, dacă așa ceva ar putea exista, de o sinucidere sexuală, un delir insuflat de demonii vidului, care își au sălașul în spatele tuturor imaginilor vieții.

Situația de acum îi aminti deodată, printr-o legătură neclară de idei, de lupta lui dintr-o noapte cu huliganii, și vru să procedeze cât mai repede, dar în același moment se petrecu ceva îngrozitor. Gerda concentrase laolaltă toate resursele lăuntrice pentru a le preschimba în voință și pentru a lupta spre a controla frica rușinoasă care o covârșea; avea impresia că urma să fie dusă la propria ei execuție și în clipa în care-l simți pe Ulrich alături de ea în acea goliciune trupească pentru ea atât de necunoscută și fu atinsă de mâinile lui, trupul ei azvârli deodată la o parte orice voință proprie. Undeva, adânc în piept, mai simțea o imensă prietenie, o dorință tandră, tremurătoare, de a-l îmbrățișa pe Ulrich, de a-i săruta părul, de a-i urma cu buzele vocea, și avea senzația că dacă ar fi putut ajunge până la adevărata ei ființă, ea însăși avea să se topească asemenea unui pumn de zăpadă într-o mână caldă; dar în discuție era un Ulrich care, îmbrăcat ca de obicei, se mișca prin încăperile cunoscute ale casei ei părintești, și nu acest bărbat gol a cărui ostilitate o ghicea și care nu-i lua în serios jertfa, deși nu-i mai dădea răgaz să reflecteze. Dintr-odată, Gerda își dădu seama că începuse să țipe. Ca un nor micuț, ca un balon de săpun, țipătul ei plutea prin aer, și altele îl urmară. Erau niște țipete scurte, izbucnite din piept, ca și cum s-ar fi luptat cu ceva, un geamăt, din care se rotunjeau și se destrămau mici sunete ca niște „i"-uri luminoase. Buzele i se crispaseră tremurând și erau umede ca de o voluptate ucigătoare, voia să sară în sus, dar nu se putea ridica. Ochii nu o mai ascultau, închipuiau niște semnale pe care ea însăși nu le-ar fi îngăduit niciodată. Gerda implora să fie cruțată, așa cum ar fi făcut un copil care urma să primească o pedeapsă sau care era dus la doctor și nu putea să facă nici un pas mai departe, pentru că era cu totul sfâșiat de țipete și se crispa tot. Își strânse mâinile la piept și-l amenința pe Ulrich cu unghiile, strângându-și în același timp, ca într-o criză dureroasă, coapsele lungi laolaltă. Era îngrozitoare această răzvrătire a trupului împotriva ei înseși. Avea în întreaga ei ființă senzația că joacă o piesă de teatru, dar în același timp că ședea singură și părăsită în sală și nu putea opri acel spectacol în care i se juca propriul destin în mijlocul țipetelor și că, de fapt, juca ea însăși în piesa aceea, fără să fi fost nici un moment de acord.

Ulrich privea plin de oroare în micile pupile ale ochilor ei tulburați, din care privirea țâșnea stranie, și urmărea înspăimântat mișcările ciudate în care dorința și interdicția dorinței, sufletul și neînsuflețirea se luptau laolaltă îmbinându-se într-un chip pe care nu l-ar fi putut descrie. În ochii lui jucau fugare imagini ale trupului acela cu pielea albă, palidă, cu puful părului negru care acolo unde era mai des se vedea roșiatic. Își dădea treptat seama că se

confrunta cu un acces de isterie, dar nu știa ce ar fi trebuit să facă. Se temea că acele țipete extrem de stingheritoare aveau să devină și mai stridente. Își aminti deodată că un țipăt mai energic, poate chiar o palmă dată pe neașteptate, ar fi putut întrerupe o asemenea criză. O nuanță insesizabilă, care se amesteca în acea senzație oribilă, o nuanță care-i spunea că era aici ceva ce s-ar fi putut evita, îl făcea să se gândească acum că un bărbat mai tânăr ar fi încercat eventual să meargă și mai departe în situația actuală cu Gerda. „Poate că în felul acesta ar depăși faza aceasta?“, se întreba el. „Poate că, tocmai, nu ar trebui să cedeze, după ce gâsca asta proastă s-a angajat deja atât de departe!“ Nu întreprinse nimic, însă asemenea gânduri iritante i se încrucișau prin minte, căci îi șoptea, fără voie și neîncetat, cuvinte liniștitoare Gerdei, promițându-i că n-avea să-i facă nimic, explicându-i că nu i se întâmplase încă nimic, cerându-i iertare, iar acea revărsare de cuvinte purtate laolaltă de oroarea pe care o trăia în clipele acelea i se părea atât de ridicolă și lipsită de demnitate încât trebuia să lupte cu ispita de a lua pur și simplu un braț de perne și de a înăbuși cu ele gura ale cărei țipete nu mai puteau fi oprite.

În cele din urmă criza se stinse de la sine, și trupul fetei se liniști. Ochii ei erau acum umezi, se ridică în capul oaselor în pat, sânii mici îi atârnau obosiți pe trupul pe care conștiința încă nu-l luase încă în stăpânire, și Ulrich simți, respirând ușurat, încă o dată întreaga repulsie față de acea neomenească, pur trupească experiență de viață. Apoi Gerda își reveni; în ochii ei licări ceva, ca atunci când cineva a deschis ochii cu câteva secunde înainte de a se fi trezit din somn, mai rămase o clipă cu privirile fixe, lipsite de înțelegere, în gol, drept înainte, apoi își dădu seama că era goală, îl privi pe Ulrich și sângele îi reveni în valuri în obraji. Ulrich nu știu să facă altceva decât să-i repete tot ceea ce-i șoptise până atunci; îi puse brațul pe umeri, o trase consolator la piept și o rugă să nu dea nici o importantă întâmplării, Gerda revenise la starea de spirit în care se afla când fusese cuprinsă de criza de adineaori, dar totul i se părea acum tern și pustiu; patul răvășit**,** trupul ei gol în brațele unui bărbat care-i șoptea febril ceva și simțămintele care o aduseseră aici; știa bine ce ar fi vrut să însemne toate acestea, dar știa de asemenea că între timp se petrecuse ceva oribil, de care își amintea acum doar fără voie și tulbure, și deși nu-i scăpa faptul că glasul lui Ulrich suna acum mai tandru, trase de aici concluzia că o privea ca pe o bolnavă, și se gândea că el fusese cel care o făcuse astfel bolnavă, dar totul îi era acum indiferent, și nu mai avea altă dorință decât, fără să mai fie nevoită să spună vreun cuvânt, să nu mai fie acolo. Își plecă deci capul și-l împinse pe Ulrich departe de ea, pipăi după cămășuță și și-o trase peste cap ca un copil sau ca o ființă care nu se mai gândește cum arată și cum se îmbracă. Ulrich o ajută. Îi trase chiar el ciorapii pe picioare, și avea senzația că ajută un copil să se îmbrace. Gerda se clătină atunci când fu pentru prima dată iarăși pe picioare. Amintirea îi evoca

gândurile cu care plecase din casa părintească în care se întorcea. Simțea că nu trecuse acest examen, era profund nefericită și îi era rușine. Nu răspunse nici un cuvânt la tot ce-i spunea Ulrich. Departe de tot ce se petrecea în clipa prezentă își aminti că el îi spusese odată în glumă că singurătatea îl ducea la anumite excese. Nu era supărată pe el. Voia doar să nu mai audă niciodată ce spunea. El se oferi să-i găsească o trăsură, ea clătină doar din cap, își trase pălăria peste părul răvășit și-l părăsi fără să-i mai arunce vreo privire. Când o văzu plecând, cu voalul în mână, Ulrich avu senzația că fusese abandonat ca un adolescent; firește, n-ar fi trebuit să o lase să se despartă de el în starea în care se afla, dar nu-și dădea seama cum ar fi putut s-o rețină, și el însuși, cel care ar fi trebuit să o ajute, era doar pe jumătate îmbrăcat, ceea ce, în starea de spirit gravă în care rămăsese singur, îi crea senzația că era aici ceva nedus până la capăt, astfel că ar fi trebuit întâi să se îmbrace ca lumea pentru a putea ajunge la o hotărâre cu privire la ce s-a cuvenit să se întâmple cu propria persoană.

120
Acțiunea Paralelă stârnește agitație

Când Walter ajunse în centrul orașului, își dădu seama că plutea ceva în atmosferă. Oamenii nu se mișcau pe stradă altminteri decât de obicei, iar trăsurile și tramvaiele circulau ca întotdeauna; poate pe ici, pe colo, se făcea observată o agitație mai neobișnuită, care însă se destrăma iarăși înainte să poată fi cu adevărat remarcată; cu toate acestea, toate păreau să fi dobândit un anumit semn distinctiv a cărui săgeată indica într-o direcție anumită, și abia făcuse el însuși câțiva pași că Walter simți acest semn deasupra propriei persoane. Urmă direcția astfel percepută și avu senzația că funcționarul departamentului de cultură care era el, dar în același timp, pictorul și muzicianul militant, până și soțul chinuit al Clarissei făceau acum loc unei persoane care nu se regăsea în nici una din acele situații anume; străzile, cu circulația lor și cu casele lor impozante, ornamentate greoi, păreau să intre la rândul lor într-o asemenea „stare preliminară", așa cum o numea el în gândurile lui, în care suprafețele lăsau impresia că se destramă în fluiditate și că se reîntorc la o stare de dinainte. Pe cât se dovedea de conservator atunci când era vorba să respingă noutățile viitoare, pe atât era de dispus să condamne pentru sine însuși prezentul și simțea că această disoluție a ordinii pe care o simțea petrecându-se în jurul lui îl tulbura într-un chip favorabil. Oamenii pe care-i vedea foarte numeroși în juru-i îi aminteau de visul de adineaori; se desprindea din mulțimea lor senzația unei grabe agitate și o anumită comuniune, primordială față de cea obișnuită creată de rațiune,

morală și certitudinile înțelepte, care îi reunea într-o solidaritate liberă, mai neconstrânsă. Îl făceau, toate acestea, să se gândească la un mare buchet de flori din care s-au scos firele ce le legau laolaltă, astfel încât acum se desface, fără a se risipi; și îl făceau să se gândească la un trup de pe care au fost date jos veșmintele, astfel încât goliciunea surâzătoare îi apărea la iveală, cea care nu are cuvinte și nici nu are nevoie de cuvinte. Când, grăbind pasul, se văzu în fața unui grup mai mare de polițiști gata să intervină, faptul în sine nu-l tulbură, ci se simți cuprins de încântare, ca la vederea unui foc de tabără la care se așteaptă să sune alarma și care, cu numeroasele sale uniforme cu gulere roșii, cu călăreții descălecați și cu mișcările unităților restrânse, vestindu-și sosirea sau plecarea, îi tulbura simțurile asemenea unui îndemn războinic.

Dincolo de acea linie de demarcație, care încă nu se închisese pentru trecători, Walter fu izbit dintr-odată de imaginea întunecată pe care o înfățișa acum strada; nu se vedeau aproape deloc femei trecând, până și uniformele colorate ale ofițerilor, care se plimbau de obicei pe acolo, păreau a se fi topit în nesiguranța care domnea pretutindeni. Asemenea lui, mulți oameni se îndreptau spre centru, iar impresia pe care o creau cu toții laolaltă era acum diferită; te făcea să te gândești la pleavă și la rumegușul pe care un curent puternic îl trage după sine. Văzu curând și primele grupuri care se formau și care, cum i se părea lui, erau ținute laolaltă nu numai din curiozitate, ci și de starea de nehotărâre în care se aflau dacă să urmeze mai departe acea tulburare neobișnuită sau să se întoarcă din drum. La întrebările lui, Walter primea răspunsuri diferite. Unii îi răspundeau că e pe cale de a avea loc o mare manifestație patriotică, ceilalți aveau impresia că auziseră că manifestația se îndrepta împotriva anumitor patrioți care se aflau în treabă agitând spiritele, și tot atât de divizate erau părerile la întrebarea dacă agitația aceea care-i stăpânea pe toți era a minorității germane împotriva inerției guvernului, care favoriza revendicările slavilor, ceea ce credeau cei mai mulți, sau dacă era favorabilă guvernului și cerea un marș al tuturor kakanienilor de bună-credință împotriva acestor neorânduieli neîncetate. Oamenii respectivi se însoțiseră la drum, ca și el, și Walter nu află nimic mai mult decât ceea ce se spunea la serviciul său, dar o nevoie de a pălăvrăgi și pe care nu și-o mai putea stăpâni îl împingea să întrebe mereu. Fie că oamenii de care se apropia îi spuneau că nici ei nu știau despre ce era vorba, fie că râdeau și își ironizau propria lor curiozitate, auzea mereu, cu cât mergea mai departe, apropiindu-se de unanimitate, afirmația plină de gravitate că ceva anume trebuia să se întâmple în sfârșit, chiar dacă nimeni nu era dispus să-i explice de bunăvoie ce anume. Cu cât insista întrebând astfel, cu atât mai des observa pe fețele pe care le privea ceva irațional revărsându-se, depășind în

această revărsare raţiunea, astfel că acum părea cu adevărat să fi ajuns, indiferent ce anume se întâmpla acolo, în locul spre care erau atraşi cu toţii, părea că era vorba de ceva neobişnuit, în stare să-i scoată pe toţi din fire; deşi acea „ieşire din propria fiinţă“ trebuia înţeleasă în sensul atenuat al cuvântului, care semnala doar o tulburare uşoară, de factură uzuală, se făcea percepută o similitudine cu stări de spirit uitate, de extaz şi transfigurare, precum şi o inconştientă disponibilitate, tot mai amplă, de a ieşi din propriile veşminte şi din propria piele.

Iar Walter, tot schimbând astfel de presupuneri şi discutând despre lucruri care nu-l interesau decât prea puţin, li se alătură celorlalţi care, din grupurile risipite de oameni, unii aşteptând şi alţii mergând indecis mai departe, formau o procesiune care se îndrepta spre locul presupus al acţiunii şi căpăta, fără vreo intenţie precisă, văzând cu ochii, densitate şi forţă lăuntrică. Dar toate acele emoţii aveau ceva din starea de spirit a iepurilor care se agită în jurul vizuinii şi sunt gata în orice clipă să dispară în interior, când din capătul şirului dezordonat de oameni, care nu se vedea de unde începea şi unde se sfârşea, şi până la celălalt capăt, se răspândi în valuri o anumită surescitare mai bine conturată. Un grup de studenţi sau de tineri, care făcuseră deja ceva şi care veneau, ca să spunem aşa, „din focul bătăliei“ se unise acolo cu grosul mulţimii; se auzea ceva nu tocmai inteligibil, mesaje deformate şi valuri de tulburare mută treceau grăbite din rândurile din faţă spre cele din spate, şi oamenii simţeau, fiecare după firea lui şi după ce înţelegea din cele spuse, indignare sau frică, poftă de luptă sau chemările unui imperativ moral; acum se împingeau înainte într-o stare de spirit în care erau conduşi de emoţii cu totul obişnuite, care luau înfăţişări diferite în fiecare din ei, dar care în ciuda faptului că le stăpâneau conştiinţa însemnau atât de puţin încât se uneau într-o forţă comună tuturor, care acţiona mai mult asupra muşchilor decât asupra minţilor lor. Walter, care se afla acum în mijlocul şirului de manifestanţi, fu molipsit de acea stare de spirit şi ajunse curând într-o dispoziţie de supraexcitaţie şi în acelaşi timp de vid lăuntric, care avea anumite asemănări cu începutul stării de beţie. Nimeni nu ştie cum se stârneşte o asemenea schimbare, în anumite clipe făcând din indivizi cu voinţă individuală o masă cu o singură voinţă în stare de cele mai mari excese în bine ca şi în rău şi care nu mai este în stare să gândească, chiar dacă oamenii**,** din care e alcătuită mulţimea, n-au cultivat, cei mai mulţi dintre ei, toată viaţa decât măsura şi cumpănirea. Probabil că mulţimea, presând să găsească o modalitate de destindere a excitaţiei de care e cuprinsă şi care nu mai are nici o direcţie de manifestare a propriilor simţăminte, trece pe orice altă cale care i se deschide pe neaşteptate şi este de prevăzut că cei care vor da exemplul şi vor deschide drumul vor fi mai uşor de pus în mişcare, mai sensibili şi cu o putere de rezistenţă mai mică, adică cei predispuşi la fapte extreme, capabili

de violență neașteptată sau de generozitate emoționantă; ei constituie în mase punctele de minimă rezistență, însă țipătul care mai degrabă izbucnește din ei decât este produs de ei înșiși, piatra care li se ivește în mână, sentimentul în care se revarsă deodată, toate acestea deschid drumul pe care ceilalți, cei care și-au sporit unul altuia surescitarea până la punctul în care nu mai poate fi suportată, sunt cei care se înghesuie fără să mai gândească și cei care dau acțiunilor, izvorând din mediul lor, forma acțiunilor de masă, resimțită de toți în parte ca o constrângere și în parte ca o eliberare.

În asemenea tulburări violente, care pot fi observate la fel de bine printre spectatorii oricăror întreceri sportive și printre ascultătorii unui discurs, psihologia descărcărilor este de departe mai puțin importantă cât cazurile care produc disponibilitatea, căci dacă totul ar fi în ordine în ce privește semnificația vieții, ar fi în ordine și lipsa ei de sens, iar aceasta nu ar mai trebui să fie însoțită de asemenea manifestări secundare ale deficienței mintale. Walter era în mai mare măsură conștient de respectivele aspecte decât ceilalți și avea nu puține idei de optimizare a acelei situații, care îi veneau în minte, astfel încât nu mai căuta acum decât cu o senzație neplăcută, fără forță, să se împotrivească curentului care-l târa cu el, și totuși trăia un fel de entuziasm. Într-o clipă de luciditate luminoasă se gândi la Clarisse. „Bine că nu e aici", își spunea el, „nu ar putea face față înghesuielii". Dar chiar în acel moment o senzație dureroasă îi întrerupse gândul; își aminti de impresia indubitabilă că e nebună pe care i-o făcuse adineaori. Se gândea, „poate că eu însumi sunt nebun, pentru că nu am observat mai demult lucrul acesta". Își duse gândul mai departe, „am să înnebunesc curând, dacă trăiesc mereu laolaltă cu ea!" Gândi, „Nu cred!" Gândi, „Dar, e cert!" Gândi, „Chipul ei, pe care-l iubesc atât, împietrise între mâinile mele ca o mască". Dar nu mai putea gândi cu adevărat toate acestea, căci disperarea și deznădejdea i se amestecau în conștiință. Simțea doar că, în ciuda suferinței, era incomparabil mai frumos să o iubească pe Clarisse decât să alerge aici cu toți acești necunoscuți și se amestece acum, căutând să scape de spaimă, în șirul celor alături de care înainta.

În vremea aceea, Ulrich ajunsese, pe altă cale decât cea pe unde înainta Walter, la palatul contelui Leinsdorf. Când trecu prin portal, la intrare, văzu două sentinele, iar în curte fusese cantonat un pluton întărit al poliției. Alteța Sa îl primi calm, cu o atitudine studiată, și se vădi că fusese informat că el însuși devenise ținta dizgrației acelei mulțimi.

— Trebuie să-mi retrag unele afirmații, spuse el. Ți-am spus odată că poți să fii foarte sigur că, atunci când mulți oameni sunt în favoarea unei măsuri, trebuie să rezulte ceva util de pe urma acestui fapt. Există, firește, excepții!

La scurtă vreme după Ulrich apăru majordomul și aduse știrea parvenită între timp că mulțimea de oameni se apropia de palat, și îngrijorarea îl făcu

să pună întrebarea dacă n-ar fi trebuit închisă poarta și trase obloanele. Alteța Sa clătină din cap.

— Ce-ți trece prin gând! hotărî el netulburat. Nu ar face decât să-i bucure, căci li s-ar părea atunci că ni s-a făcut frică. De altfel, sunt aici forțele pe care ni le-a trimis poliția!

Se îndreptă însă apoi către Ulrich și spuse pe un ton de indignare morală:

— N-au decât să ne spargă ferestrele! Eu mi-am exprimat deja convingerea că de pe urma discuțiilor acelea atât de pretins intelectuale nu avea să rezulte până la urmă nimic.

Părea să-l îmboldească un resentiment profund, pe care îl disimula sub un calm plin de demnitate.

Ulrich se apropie de fereastră când coloana ajunse în fața palatului. Pe marginea străzilor înaintau, în același pas cu demonstranții, și polițiștii, și-i împingeau pe cei neîncolonați din calea lor, astfel că aceștia se învârtejeau în jurul coloanei aflate în marș. Ici și colo, unele vehicule fuseseră prinse la mijloc și în jurul lor curgea curentul puternic, în valuri nesfârșite, negre, din care se mai vedeau dănțuind ca o spumă dezlănțuită chipuri luminoase. Când vârful coloanei apăru în fața palatului, se părea că o comandă struni deodată pasul, o undă se văluri spre spate, șirurile care înaintau se strânseră laolaltă și se creă o imagine care, timp de o clipă, semăna cu un mușchi încordat înainte de a se destinde într-o lovitură. În clipa următoare această lovitură vâjâi prin aer și în chip straniu putea fi aproape văzută, căci ea consta dintr-un strigăt de indignare care era vizibil din gurile căscate înainte de a se auzi sunetul. Val după val, chipurile se căscau dintr-odată pe măsură ce apăreau în scenă și strigătele celor mai depărtați erau acoperite de cele ale celor sosiți acum și, dacă ți-ai fi ațintit privirile mai departe, ai fi putut vedea acest spectacol mut repetându-se.

— Gâtlejul vulgului! spuse contele Leinsdorf, care se oprise o clipă în spatele lui Ulrich și rostise cuvintele cu mare seriozitate, ca și când ar fi fost la fel de ferme și lapidare precum „pâinea cea de toate zilele". Dar ce strigă? Nu înțeleg în tot vacarmul creat.

Ulrich era de părere că strigau mai ales „Rușine!".

— Da, dar mai e și altceva, nu-i așa?

Ulrich nu-i mai spuse că mai prejos de țipetele care dănțuiau indistinct printre exclamațiile de dezgust, nu rareori se putea auzi și strigătul „Jos Leinsdorf!"; crezu chiar că uneori auzise printre strigătele de aclamație pentru Germania și o lozincă spunând „Trăiască Arnheim!", dar nu era sigur, căci geamurile groase ale ferestrei făceau neclare toate sunetele.

Îndată după fuga Gerdei, Ulrich venise încoace, căci simțea nevoia să-i comunice contelui Leinsdorf ceea ce îi ajunsese la urechi și-l demasca dincolo de orice așteptări pe Arnheim; dar până în acel moment nu reușise să spună

nimic. Privea mulțimea întunecată agitându-se sub ferestre și o amintire din vremea când fusese ofițer îl umplea de un sentiment de dispreț, căci își spunea: „Cu o companie de soldați s-ar goli imediat piața!“ Vedea aproape aievea în fața ochilor cum acele guri amenințătoare se preschimbau într-o clipă într-o singură gură căscată, în a cărei înfățișare oribilă se strecura deodată spaima; marginile buzelor destinzându-se și căzând șovăitoare peste dinți; dintr-odată imaginația lui preschimbă mulțimea neagră și amenințătoare într-un stol de orătănii printre care a apărut câinele! Se părea că tot ceea ce era rău în el se crispase deodată dur, dar vechea satisfacție de a observa cum oamenii dominați de moralitate se retrăgeau din fața celor lipsiți de sensibilitate și predispuși la violență era ca totdeauna pentru el o senzație cu două tăișuri.

— Ce-ai pățit? întrebă contele Leinsdorf, care se plimba prin spatele lui Ulrich și care deodată, dintr-un gest ciudat al acestuia, avu impresia că s-ar fi rănit cu un obiect oarecare, tăios, deși nu ar fi avut acolo nici un prilej; cum nu primi nici un răspuns, se opri locului, clătină din cap și spuse:

— În ultimă instanță, nu trebuie să uităm că generoasa decizie prin care Maiestatea Sa a dăruit poporului un anumit drept de participare la conducerea afacerilor sale nu datează de foarte multă vreme; astfel că e de înțeles că nu s-a ajuns pretutindeni la o maturitate politică care să fie demnă în toate privințele de încrederea generoasă acordată de suveran! Cred că am spus ceva similar încă de la prima întrunire!

Auzindu-l cum făcea asemenea afirmații, Ulrich renunță la dorința de a-i încunoștința pe Alteța Sa sau pe Diotima despre uneltirile lui Arnheim; în ciuda ostilității dintre ei, se simțea mai apropiat de Arnheim decât de ceilalți și, de asemenea, amintirea felului în care el însuși se purtase față de Gerda, asmuțindu-se asupra ei ca un câine mare asupra unuia micuț și schelălăitor, îl chinuia – acum devenise conștient – fără încetare de atunci, dar părea să mai fi slăbit acum, când se gândea la josnicia pe care și-o îngăduia Arnheim față de Diotima. Întregul spectacol, cu trupul ei chinuit și crispat de țipete, pe care-l jucase ca la un teatru în fața a două suflete așteptând nerăbdătoare, ar fi putut fi considerat, dacă ar fi vrut, și sub aspectul său comic; oamenii aceștia de aici de jos, pe care Ulrich îi privea mai departe din perspectiva sa superioară, fără să-l mai ia în seamă pe contele Leinsdorf, jucau și ei acum doar o comedie! Era ceea ce îl fascina. Era sigur că ei nu voiau să atace și să sfâșie pe cineva, deși produceau acea impresie. Se arătau ca fiind întru totul și serios mâniați, dar nu era acea înverșunare gravă cu care să se opună unor arme de foc; nu era nici măcar gravitatea cu care se face față pompierilor! „Nu, ceea ce fac ei aici“, reflectă, „este mai degrabă o acțiune rituală, un joc sacru cu cele mai profunde simțăminte care le-au fost rănite, un rudiment de civilizație, pe jumătate necivilizată, a acțiunilor comunitare pe care omul izolat nu trebuie să-l ia în serios în modul pedant și precis!“ Îi invidia.

„Cât de plăcuți sunt oamenii aceștia chiar și acum, când caută să se facă pe cât posibil mai neplăcuți!“ constată el. Protecția împotriva singurătății pe care o dăruie o mulțime adunată iradia dinspre ei în sus spre el și faptul că el însuși era nevoit să stea acolo sus, lipsit de o asemenea protecție – lucru pe care îl simți timp de o clipă tot atât de viu ca și când și-ar fi văzut propria imagine în spatele unui perete de sticlă, cum avea la el acasă, dacă ar fi privit dinspre stradă – i se părea a fi expresia propriului său destin. Acest destin, simțea, ar fi fost mai bun, dacă acum cuprins de mânie sau în locul contelui Leinsdorf ar fi dat alarma pentru pază, pregătită de a trece la acțiune acolo jos, pentru ca apoi, altă dată, să se poată simți prietenos față de aceiași oameni; căci cel care joacă o partidă de cărți cu contemporanii săi acționează, se ceartă și împarte cu ei plăcerile, acela are de asemenea în anumite ocazii permisiunea să dea dispoziția să fie împușcați fără ca gestul să însemne ceva neobișnuit. Există un anumit mod de a ajunge la o înțelegere cu viața, care-l lasă pe orice om să facă ce vrea, fără multă bătaie de cap, și care în aceleași condiții îi dăunează ea lui după bunul ei plac; la toate acestea se gândea Ulrich. Este probabil o regulă oarecum ciudată, dar care nu e mai puțin certă decât un instinct natural, căci de aici pornește înclinația tainică a omului de a se simți bine și în largul său, iar cine nu are această capacitate de a face compromisuri, cel care este singuratic, fără scrupule și serios, îi neliniștește pe ceilalți în felul acela neprimejdios, dar respingător, ca o omidă care le-ar ieși în față. Se simțea în momentul acela plin de o profundă repulsie împotriva lipsei de naturalețe a omului singuratic și apăsat de experiențele lui de gândire, de simțământul pe care îl oferă spectacolul agitat al unei mulțimi tulburate de emoții naturale și comune.

Demonstrația câștigase între timp în intensitate. Contele Leinsdorf se plimba în sus și în jos, agitat, prin fundul încăperii și arunca din când în când câte o privire prin cealaltă fereastră. Părea să sufere mult, deși nu voia să arate; ochii lui protuberanți arătau acum ca două bile dure de piatră printre ridurile molatece ale chipului, și își crispa uneori, ca într-o mare încordare, brațele pe care le ținea încrucișate la spate. Deodată Ulrich își dădu seama că el însuși, care stătuse neîntrerupt la fereastră, era acum luat drept contele Leinsdorf. Toate privirile se ațintau de jos spre chipul său și se agitau cu toată energia bastoane în direcția lui. Câțiva pași mai încolo, acolo unde strada cotea și lăsa impresia că ar dispărea în culise, cei mai mulți dintre demonstranți renunțaseră la grima dinainte, ca să spunem așa, ștergându-și culorile războinice; ar fi fost fără sens acum, când nu mai aveau spectatori, să mai amenințe astfel și, într-un fel care li se părea cât se poate de firesc, în aceeași clipă dispăruseră de pe fețele lor surescitarea și tulburarea, și nu erau puțini aceia care râdeau și se arătau binedispuși ca la o excursie. Chiar și Ulrich care vedea toate acestea, râdea, dar cei care veneau din urmă credeau

că el ar fi fost contele care râdea și mânia le crescu deodată îngrozitor, și de-abia acum Ulrich râdea cu toată forța.

Dar se lăsă păgubaș, cuprins de silă. În timp ce ochii săi mai priveau pe rând gurile amenințătoare și chipurile binedispuse și sufletul refuza să preia îndată acele impresii și să le cuprindă, în el se petrecu o schimbare stranie. „Nu mai pot continua cu viața asta și nici nu mă pot răzvrăti împotriva ei!“ simțea el; dar în același timp simțea în spatele său încăperea, cu marile tablouri pe pereți, cu lunga masă de scris stil *empire*, și liniile perpendiculare ale cordoanelor soneriei și ale perdelelor. Toate aveau ceva dintr-o scenă mică de teatru, în al cărei prim-plan era el, iar afară, pe o scenă imensă se desfășura istoria propriu-zisă și ambele aceste scene aveau un fel al lor anume de a se reuni, fără a ține seama de faptul că el era la mijloc. Apoi senzația acelei încăperi, pe care o știa în spatele său, se contractă dintr-odată și se proiectă, întorcându-se pe dos dinăuntru în afară, trecând prin el sau, ca ceva moale și nerezistent, pe lângă el, înconjurându-l și revărsându-se mai departe. „Ce ciudată inversiune spațială!“ se gândea Ulrich. Oamenii se împingeau prin spatele lui mergând mai departe, el însuși trecând printre ei până ce ajungea la un imens punct zero; sau poate ei se împingeau în fața și în spatele lui tot mai departe, iar el era scăldat de ei ca o piatră de valurile schimbătoare și mereu constante ale unui torent; era o experiență de viață care se lăsa înțeleasă doar pe jumătate, și ceea ce îl izbi în mod deosebit pe Ulrich era starea sticloasă, vidă și liniștită în care se găsea el însuși. „Se poate deci ieși din propriul spațiu și intra într-un al doilea spațiu, unul ascuns?“ medită el, căci trăia sentimentul că întâmplarea îl condusese printr-o ușă de comunicare secretă.

Scutură de la sine aceste visări cu o tresărire atât de energică a întregului trup, încât contele Leinsdorf rămase locului surprins:

— Ce este cu dumneata astăzi? întrebă Alteța Sa. Pui prea mult la suflet! Eu rămân la ce ți-am spus; trebuie să-i câștigăm pe germani de partea noastră folosindu-ne de negermani, fie că e dureros, sau nu!

La aceste cuvinte Ulrich putu cel puțin să surâdă iarăși și văzu atunci chipul brăzdat de multe riduri și multe proeminențe al contelui privindu-l deodată recunoscător. Își evocă acel moment când aterizează avionul; pământul se ridică rotund și somptuos din planurile neaccidentate, ca de hartă, în care fusese micșorat până atunci ceasuri întregi, și vechiul înțeles pe care lucrurile pământești îl redobândește pare să crească de-a dreptul din sol. Dar în chip cu totul de neînțeles îi săgetă prin minte hotărârea să săvârșească o crimă, sau poate era doar o inspirație nesubstanțială, căci nu lega nici un fel de reprezentare de ea. Poate că era ceva legat de Moosbrugger, pentru că ar fi vrut cu adevărat să-l ajute pe acest nebun, căci soarta se purtase în chip atât de arbitrar și întâmplător cu el, așa cum doi oameni ajung

să se așeze pe aceeași bancă într-un parc. Dar poate că el înțelegea printr-o asemenea „crimă“ doar nevoia de a se închide în sine însuși, excluzându-se din viață sau părăsind viața pe care ajungi prin compromisuri să o trăiești alături de ceilalți. Ceea ce se numește o conștiință anarhică, ostilă statului, sau mizantropică, ostilă oamenilor, acest sentiment pe care îl simțea de o mie de cauze întemeiat și meritat nu se crease, nu era justificat și dovedit prin nimic, era pur și simplu deodată în el și Ulrich își amintea acum că îl însoțise în întreaga lui viață, dar rareori cu atâta pregnanță. Se poate spune că, în toate revoluțiile care s-au produs pe suprafața pământului, omul cu înclinații spirituale și intelectuale a avut întotdeauna de suferit; ele încep cu promisiunea de a întemeia o nouă civilizație și cultură, înlătură tot ceea ce a realizat până atunci spiritul și sufletul omului ca pe niște bunuri ostile și toate sunt prinse din urmă și depășite de următoarea revoluție, înainte de a fi apucat să atingă înălțimea celor de dinainte. Astfel, ceea ce ajunge să fie definit ca perioade ale culturii nu este nimic altceva decât un șir de inițiative eșuate purtând semnul de drum impracticabil, iar gândul de a se exclude pe sine însuși din acea înșiruire nu era deloc nou pentru Ulrich. Noi erau semnele tot mai evidente ale unei determinări, ale unei fapte care părea să fie pe punctul de a se realiza. Nu se ostenea câtuși de puțin să dea un conținut anume acelei reprezentări, sentimentul că de aici nu aveau să urmeze, ținând de general și teoretic, lucruri de care era de acum obosit, ci că el însuși trebuia să întreprindă ceva personal și activ, la care să participe cu sângele, cu trupul și cu mădularele lui, ceea ce îi umplu acum pentru câteva clipe toată ființa. Știa că, în momentul în care ar fi fost săvârșit acea ciudată „crimă“, pe care conștiința sa încă nu o înțelesese, n-ar mai fi putut înfrunta lumea, dar Dumnezeu știe de ce era o senzație pasionantă de tandrețe. Era oarecum legată de miraculoasa amintire în care trăise amestecul în spațiu al întâmplărilor dinainte, din spatele ferestrei, al căror ecou slab îl mai percepea în clipa aceea, formând acum o relație obscură și tulburătoare cu lumea, care, dacă Ulrich ar fi avut timp să o analizeze mai îndelung, l-ar fi condus poate la acea voluptate legendară trăită de eroii ce ajungeau să fie devorați de zeițele ce se îndrăgosteau de ei.

Dar, în locul unor asemenea trăiri, fu întrerupt de contele Leinsdorf care în vremea aceea dusese propria sa luptă.

— Trebuie să stau aici la postul meu, pentru a face față acestei răzvrătiri, începu Alteța Sa, de aici nu pot pleca! Însă dumneata, dragul meu, trebuie să te duci cât mai repede cu putință la vara dumitale, până nu ajunge să se sperie de toate întâmplările de ultimă oră și să apuce poate să dea ziariștilor noștri vreo declarație care în momentul de față nu-și are locul! Spune-i poate – și se mai gândi încă o dată înainte de a lua o hotărâre – da, cred că e necesar să-i spui: orice remediu puternic produce reacții puternice! Spune-i,

de asemenea: celui care se implică în a conferi un sens superior vieții nu îi este permis să se dea în lături în situațiile critice să treacă întâmplările prin para focului sau să taie în carne vie!

Se mai gândi o dată la ce spusese; arăta neliniștitor de hotărât, iar barbișonul i se ridică o clipă, apoi reveni, căci fusese pe punctul să mai spună ceva, dar se răzgândise. Până la urmă, ceva din bunătatea lui firească răzbi la lumină și continuă:

— Te rog s-o faci să înțeleagă, să știe că nu trebuie deloc să se sperie! Adică, nu trebuie să-ți fie frică niciodată de oamenii sălbăticiți. Cu cât au mai multă substanță, cu atât mai repede se acomodează la împrejurările reale, dacă li se oferă prilejul să o facă. Nu știu dacă dumneata te-ai gândit vreodată, dar nu a existat niciodată o opoziție care să nu înceteze să mai facă opoziție când ajunge la cârma afacerilor; nu e un fenomen pe atât de simplu pe cât ar părea de firesc, și e un lucru foarte important, căci de aici se ivește, dacă pot să mă exprim astfel, faptul concret, pe care să poți să te bizui și care asigură continuitatea politică!

121
Explicația

Când Ulrich ajunse la Diotima, deschizându-i, Rachel îl anunță că stăpâna nu era acasă, dar că venise și doctorul Arnheim, care o aștepta. Ulrich își manifestă dorința să intre, fără să remarce faptul că, văzându-l, micii sale prietene cuprinsă acum de remușcări îi pierise sângele din obraji.

Pe străzi plutea încă o oarecare neliniște, oamenii mai întârziau pe ici, pe colo, și Arnheim, care până atunci privise pe fereastră, îi ieși în întâmpinare, salutându-l. Întâmplarea neașteptată îi oferea prilejul acestei întâlniri, pe care o căuta, dar dorind să procedeze cu precauție nu îi dăduse curs, iar acum nu găsea începutul pe care l-ar fi dorit pentru convorbirea dintre ei. Nici Ulrich nu se putea decide să înceapă imediat cu problema terenurilor petroliere din Galiția, astfel că cei doi tăcură curând după primele cuvinte de salut și în cele din urmă se apropiară împreună de fereastră privind muți la agitația de jos, de sub ei.

După o vreme, Arnheim spuse:

— Nu pot să te înțeleg; nu e de o mie de ori mai important să faci față vieții decât să scrii?

— Dar eu nu scriu nimic, răspunse Ulrich scurt.

— Și bine faci! – lui Arnheim îi convenea acest răspuns. Scrisul e, precum perla, o maladie. Vezi dumneata – făcu un gest cu două din degetele lui îngrijite spre stradă, un gest care, în ciuda rapidității cu care fusese schițat, avea ceva dintr-o benedicțiune papală – acolo oamenii se agită, izolați sau

în cete, iar din timp în timp, zvâcnind dinăuntru, se deschide câte o gură și țipă! Altă dată, omul acesta ar scrie; da, în privința aceasta ai dreptate!

— Dar dumneata însuți ești un scriitor celebru?

— O, faptul în sine nu înseamnă nimic!

După acest răspuns, care lăsa cu multă amabilitate orice întrebare deschisă, Arnheim se întoarse spre Ulrich, făcându-i față acum deliberat cu tot corpul, și astfel, piept la piept cu interlocutorul său, pronunțându-și lent și răspicat cuvintele, spuse:

— Îmi dai voie să te întreb ceva?

Ar fi fost, firește, cu neputință să refuzi; însă cum Ulrich se retrăsese, involuntar, politețea pur retorică avea ceva dintr-un lanț cu care celălalt îl trăgea spre sine.

— Sper, începu Arnheim, că nu ai luat în nume de rău ultima noastră mică ciocnire de idei, ci mi-ai acordat credit pentru simpatia pe care o am față de vederile dumitale, chiar dacă, ceea ce nu se întâmplă prea rar, par să le contrazică pe ale mele. Îmi permiți, așadar, să te întreb dacă într-adevăr crezi cu toată convingerea că – aș prefera să mă exprim succint – că trebuie să trăim cu o conștiință restrictivă a realității? Mă exprim bine?

Surâsul cu care îi răspunse Ulrich spunea: nu știu, și aștept să văd ce mai ai de spus.

— Vorbeai despre faptul că ar trebui să lăsăm viața în suspans, în felul metaforelor, simbolurilor care stau în sfera lor nehotărâte, între două lumi? În plus ai mai afirmat, vorbind cu vara dumitale, diferite alte lucruri, care sunt absolut fascinante. Ar fi foarte dureros pentru mine dacă m-ai considera ca pe cineva de genul unui militarist mercantil prusac, care nu are nici un fel de înțelegere pentru asemenea fenomene. Dar dumneata spui, de exemplu, că numai din ceea ce este indiferent în noi înșine se creează realitatea și istoria noastră; îți înțeleg spusele cam în sensul că trebuie reînnoite formele și tipurile evenimentelor și că, până atunci când se va petrece ceva asemănător, după părerea dumitale ar fi într-o oarecare măsură indiferent ce i se întâmplă, de fapt, unui om obișnuit, luat la întâmplare?

— Vreau să spun, interveni Ulrich cu precauție și parcă făcând un efort, că mă face să mă gândesc la o țesătură care se fabrică, tehnic desăvârșită, în mii de baloturi, dar după modele vechi, demodate, de dezvoltarea și îmbunătățirea căreia nu se mai ocupă nimeni.

— Cu alte cuvinte, îl întrerupse Arnheim, înțeleg afirmația dumitale în sensul că starea actuală a lumii, care este fără îndoială nesatisfăcătoare, provine din faptul că cei care ne conduc cred că trebuie să facă istoria mondială în loc să-și îndrepte întreaga lor energie spre sarcina de a face sfera puterii permeabilă ideilor, spiritului. Situația ar putea fi comparată, poate și mai bine, cu cea a unui fabricant care-și continuă producția și se lasă ghidat

doar după piață, în loc să reglementeze el piața! Vezi deci că aceste gânduri ale dumitale mă privesc pe mine îndeaproape. Dar tocmai de pe poziția mea doresc să înțelegi că gândurile dumitale mi se par uneori de-a dreptul monstruoase, mie, un om care trebuie fără încetare să ia decizii de natură să mențină în stare de funcțiune întreprinderi foarte mari! De exemplu, când dumneata ne ceri să renunțăm la a mai acorda o valoare de realitate acțiunilor noastre; sau la caracterul „provizoriu definitiv", cum se exprimă atât de încântător prietenul nostru Leinsdorf, al inițiativelor noastre, la care de fapt, cu toate acestea, nu se poate renunța cu adevărat!

— Dar eu nu cer absolut nimic, spuse Ulrich.

— O, dumneata ceri de fapt mai mult! Dumneata ceri luciditatea experimentului! – Arnheim vorbea acum cu animație și căldură – după părerea dumitale, conducătorii care poartă răspunderea ar trebui să creadă că ei nu fac istorie, ci trebuie să completeze rapoarte cu privire la experiențele de până acum, care să poată sluji ca fundament pentru alte experiențe mai târziu! Eu sunt încântat de această idee; dar, atunci cum stau lucrurile, de exemplu, cu războaiele și revoluțiile? Putem să-i mai trezim iarăși la viață pe cei morți, când experiența a fost dusă până la capăt și a fost scoasă din planul de acțiune?

Ulrich cedă totuși acum fascinației cuvântului, care nu stimulează continuarea cu mult altfel decât acționează fumatul, și răspunse că probabil trebuia să abordezi cu toată seriozitatea problemele pentru a putea promova ceea ce faci, chiar dacă știi că la cincizeci de ani după ce ai făcut lucrul respectiv nici experiența astfel încercată nu ar mai fi meritat osteneala. Dar nici „seriozitatea perforată" nu reprezenta nimic neobișnuit; destul de des ajungi să-ți pui în joc viața pentru nimic. Din punct de vedere psihologic deci, o viață luată ca experiment nu e ceva imposibil; ceea ce lipsește este pur și simplu voința de a-ți asuma într-un anumit sens răspunderea nelimitată.

— Aceasta este deosebirea crucială, conchise el. Înainte, oamenii simțeau, cum s-ar spune, la modul deductiv, pornind de la anumite prezumții și ipoteze, iar acum vremurile s-au schimbat; astăzi trăim fără un principiu conducător, dar și fără metoda unei gândiri inductive conștiente, experimentăm mereu, tot înainte, ca maimuțele!

— Excelent! recunoscu din toată inima Arnheim. Atunci, îngăduie-mi să-ți mai pun o ultimă întrebare: dumneata ai, după cum mi-a spus în repetate rânduri vara dumitale, o vie simpatie și un sentiment de participare la soarta unui om primejdios la modul patologic. Întâmplător te înțeleg foarte bine. De altfel, nici nu există încă o manieră potrivită pentru a trata asemenea cazuri, iar comportarea societății față de ei este rușinos de lipsită de simțul răspunderii. Dar, așa cum se prezintă acum lucrurile, când mai există doar opțiunea între două alternative: fie ca acest om să fie suprimat nevinovat, fie ca el să omoare oameni nevinovați; dumneata, în noaptea precedând execuția, l-ai lăsa să evadeze dacă ai avea putere în acest sens?

— Nu! spuse Ulrich.

— Nu? Într-adevăr nu? întrebă Arnheim, deodată foarte agitat.

— Nu știu. Cred că nu. Firește, aș putea să mă scuz prin faptul că într-o lume strâmb alcătuită nu am dreptul să mă comport așa cum mi se pare mie că ar fi corect; dar recunosc pur și simplu că nu știu ce ar trebui să fac.

— Omul acesta trebuie, fără îndoială, să fie făcut inofensiv, spuse Arnheim îngândurat. El este însă, în momentele când se află în criză, un sediu al forțelor demonice, care, în toate epocile viguroase au fost socotite ca adiacente celor divine. Pe vremuri, un astfel de om ar fi fost trimis în deșert când ar fi fost lovit de crize; poate că și acolo ar fi omorât oameni, dar sub imperiul unei viziuni magnifice, așa cum Avraam voia să-l înjunghie pe Isaac! Astfel se prezintă faptele! Astăzi nu mai știm cum să ne raportăm la asemenea situații și nici nu mai vrem să ne fundamentăm acțiunile pe sinceritate și cinste.

Poate că Arnheim se lăsase antrenat să spună aceste cuvinte de la urmă și nu mai știa nici el acum ce sens anume intenționase să le dea; faptul că Ulrich nu reușea să dea dovadă de atât „simțire și precipitare" ca să răspundă fără reținere afirmativ la întrebarea dacă l-ar fi salvat pe Moosbrugger îi stimulase propriul orgoliu. Dar Ulrich, considerând acea întorsătură a conversației ca pe un semn care-i amintea pe neașteptate de „hotărârea" luată în palatul contelui Leinsdorf, era iritat acum de extravaganța cu care Arnheim broda în gândurile sale despre Moosbrugger, iar ambele considerente îl determinară să întrebe sec, dar în același timp încordat:

— Dumneata l-ai pune în libertate?

— Nu, răspunse Arnheim surâzând; dar voiam să-ți fac o altă propunere.

Și, fără să-i lase timpul să opună rezistență, continuă:

— Vreau să-ți fac această sugestie încă de mult, ca să renunți la neîncrederea dumitale față de mine, neîncredere care, să recunosc sincer, mă afectează; aș vrea, de fapt, chiar să te câștig de partea mea! Ai dumneata cu adevărat idee cum arată o mare întreprindere de afaceri văzută pe dinăuntru? Are două conduceri: conducerea afacerilor propriu-zise și consiliul director; iar mai presus de acestea două, de obicei încă o a treia, comitetul executiv, cum îi spuneți în țara dumneavoastră, care e alcătuit din reprezentanți ai celorlalte două și care se întrunește zilnic sau aproape zilnic. Consiliul director este compus, se înțelege de la sine, din oameni de încredere ai celor care dețin majoritatea acțiunilor – abia acum îi acordă o pauză lui Ulrich și era ca și cum l-ar fi pus la încercare să vadă dacă avea, sau nu, ceva de spus până aici. Spuneam că cei care controlează majoritatea acțiunilor își trimit oamenii de încredere în consiliul director și în comitetul executiv – îl ajută el acum pe Ulrich. Ți-e limpede ce se înțelege prin controlul exercitat de acționarii majoritari?

Ulrich nu avea cunoștință; avea doar o noțiune vagă, colectivă despre esența finanțelor, în care intrau funcționari, ghișee, cupoane și acte care păreau să semene cu niște hrisoave de demult.

Arnheim îl mai îndemnă o dată.

— Dumneata ai participat vreodată la alegerea unui consiliu de administrație, a unui consiliu director? Desigur, niciodată! – își răspunse imediat singur – și nici n-ar avea nici un sens să te gândești la o asemenea situație, întrucât dumneata nu vei poseda nicicând majoritatea acțiunilor vreunei întreprinderi!

Făcu respectiva afirmație cu atâta hotărâre, încât Ulrich ar fi putut aproape să se simtă rușinat de lipsa unei calități de o astfel de importanță; era de asemenea caracteristic pentru intuițiile lui Arnheim că putea trece astfel, cu un singur pas și fără efort, de la demoni la consiliile directoare. Continuă surâzând:

— Până acum nu ți-am pomenit de o anumită persoană, deși într-un anumit sens ea este cea mai importantă! Am spus „acționarii majoritari", ceea ce deține o sonoritate ca și când ar fi vorba de o colectivitate inofensivă; însă ea este de regulă o singură persoană, un individ care e principalul posesor al acțiunilor, necunoscut marelui public, și care este acoperit de cei pe care îi deleagă în locul lui!

Acum firește că Ulrich începea să întrevadă că erau lucrurile despre care se poate citi în fiecare zi în ziare; dar Arnheim se pricepea, oricum, foarte bine să le imprime o tensiune fascinantă. Întrebă curios cine era cel care deținea majoritatea acțiunilor de la Banca Lloyd.

— Nu se știe, răspunse Arnheim calm. Mai bine zis, inițiații știu, firește, dar nu e un lucru obișnuit să se vorbească despre respectiva persoană. Dă-mi voie mai bine să-ți vorbesc despre miezul acestor chestiuni: oriunde există două asemenea forțe, pe de o parte patronul, cel cu puterea, și pe cealaltă parte, administratorii, directorii, se creează de la sine aparența că sunt folosite toate mijloacele posibile de sporire a profitului, fie că sunt morale și frumoase, fie că nu. Spun într-adevăr „de la sine", căci această aparență este în cel mai înalt grad independentă de elementul personal. Patronul, cel care deține în realitate puterea, nu intră nemijlocit în legătură cu executarea deciziilor, iar factorii administrativi sunt acoperiți prin faptul că nu acționează din considerente personale, ci ca simpli funcționari. O asemenea categorie de relații o întâlnești astăzi pretutindeni și câtuși de puțin numai în lumea finanțelor. Poți fi sigur că prietenul nostru Tuzzi ar da cu cea mai limpede și liniștită conștiință semnalul începerii unui război, chiar dacă el personal nu ar fi în stare să împuște un câine bătrân, și că mii de oameni l-ar trimite la moarte pe prietenul dumitale Moosbrugger, pentru că nici unul din ei, cu excepția a trei persoane, nu au nevoie să acționeze cu propriile lor mâini! Prin acest sistem de „mediere" elaborat până la un înalt grad de virtuozitate este asigurată astăzi conștiința împăcată a fiecărui individ luat izolat și pentru întreaga societate; butonul pe care se apasă e totdeauna

alb și frumos, și ceea ce se întâmplă la capătul celălalt al firului îi privește pe alți oameni care nu apasă ei înșiși acest buton. Ți se pare respingător? În felul acesta lăsăm mii de oameni să moară sau să vegeteze, punem în mișcare munți de suferințe, dar înfăptuim, de asemenea, câte ceva! Aș putea chiar să susțin că sub forma diviziunii sociale a muncii nu se exprimă nimic altceva decât vechiul dualism al conștiinței omenești între scopul aprobat și mijloacele tolerate, chiar dacă e vorba aici de o formă grandioasă și primejdioasă.

Ulrich ridicase din umeri la întrebarea lui Arnheim dacă situația în sine i se părea respingătoare. Scindarea conștiinței morale despre care vorbea Arnheim, acest fenomen, poate cel mai înfricoșător al vieții zilelor noastre, a existat dintotdeauna, dar și-a contractat oribila conștiință împăcată abia ca urmare a diviziunii universale a muncii; ca atare, ea mai stăpânește încă ceva din caracterul de grandios inevitabil al acesteia. Lui Ulrich îi repugna să se lase pradă indignării și, dimpotrivă, parcă pentru a o sfida îi trezea simțământul ciudat și totodată plăcut pe care ți-l dă viteza de o sută de kilometri pe oră când treci prin fața unui moralist care rămâne, acoperit de praf, la marginea drumului și te ocărăște de acolo. Cum Arnheim tăcea acum, el reluă primul conversația:

— Orice formă de diviziune a muncii se poate dezvolta mai departe. Întrebarea pe care ar trebui să mi-o pui nu este deci dacă găsesc „respingătoare" situația, ci dacă eu cred că s-ar putea ajunge la situații mai demne fără să fie necesar să facem cale întoarsă.

— Acesta este inventarul general pe care-l tot faci dumneata! îl întrerupse Arnheim. Noi am organizat excelent diviziunea activităților noastre, dar am neglijat instanțele pentru corelarea lor; distrugem constant morala și sufletul folosind cele mai noi metode și mijloace, și ne închipuim că le regrupăm cu vechile mijloace ale tradițiilor religioase și filozofice! Nu-mi face plăcere să ironizez astfel, se corectă el, și, în general, consider jocurile de cuvinte, spirituale cu orice preț, ca fiind ceva foarte îndoielnic; dar n-am considerat nici un moment ca fiind o simplă glumă propunerea pe care i-ai făcut-o în prezența noastră contelui Leinsdorf, în sensul că ar trebui organizată pe baze noi însăși conștiința.

— Cu toate acestea, a fost o glumă, răspunse Ulrich brutal aproape. Eu nu cred într-o asemenea posibilitate. Mai degrabă cred că Diavolul e cel care a construit lumea europeană și că Dumnezeu îl lasă pe concurentul său să arate ce poate.

— Ce prezumție nostimă! spuse Arnheim. Dar, de ce te-ai arătat iritat față de mine pentru că n-am vrut să te cred?

Ulrich nu răspunse.

— Ce ai spus adineaori este de altfel în contradicție și cu remarcile foarte interesante și active pe care le-ai făcut cu câtăva vreme înainte cu privire la

felul în care ne-am putea apropia de un mod mai autentic de viață, continuă Arnheim liniștit și cu oarecare obstinație. La drept vorbind, lăsând cu totul la o parte întrebarea dacă pot sau nu pot fi de acord cu dumneata în ce privește detaliile, mă izbește felul în care în cazul dumitale se amestecă tendințele active cu indiferența.

Cum Ulrich nu găsi nici aici că ar fi fost necesar să răspundă, Arnheim răspunse cu civilitatea cuvenită față de o asemenea impolitețe:

— Am vrut doar să-ți atrag atenția că astăzi este important ca în deciziile de ordin economic, de care oricum depinde aproape totul, să fie rezolvată problema responsabilității morale în sine, și cât de fascinante devin aceste decizii în consecință.

În modestia cu care spusele lui încercau o mustrare se făcea resimțit un ușor accent persuasiv.

— Iartă-mă, îi răspunse Ulrich, mă gândeam la spusele dumitale.

Ca și cum ar fi urmat același gând în continuare, adăugă:

— Aș vrea să știu dacă dumneata consideri de asemenea ca o formă a modului indirect și a diviziunii conștiinței, în spiritul vremurilor noastre, să copleșești sufletul unei femei cu emoții mistice, în vreme ce apreciezi că este rezonabil să lași trupul acestei femei soțului ei?

Arnheim se schimbă întru câtva la față la aceste cuvinte, dar nu pierdu controlul asupra situației. Răspunse liniștit:

— Nu sunt sigur că înțeleg ce vrei să spui. Dar, dacă vorbești despre o femeie pe care o iubești, atunci n-ai putea face astfel de afirmații, întrucât forma pe care o îmbracă realitatea este totdeauna mai bogată decât contururile schițate ale principiilor.

Se îndepărtase de fereastră și-l invită pe Ulrich să se așeze.

— Nu te lași prins ușor! continuă el pe un ton care avea deopotrivă ceva din natura unei aprecieri, cât și a unui regret. – Însă știu că eu reprezint pentru dumneata mai degrabă un principiu antagonic decât un adversar personal. Cei care în persoana lor sunt cei mai buni adversari ai capitalismului sunt nu rareori, în afaceri, cei mai buni slujitori ai lui; eu însumi mă pot socoti oarecum, în sensul acesta, printre ei, altminteri nu mi-aș permite să-ți spun dumitale astfel de lucruri. Oamenii pasionați și care resping compromisul sunt de obicei, când au înțeles necesitatea unei recunoașteri a situației, cei mai înzestrați susținători ai unor asemenea compromisuri. Astfel, oricare ar fi momentul în fața împrejurărilor create, am să-mi duc până la capăt intenția, propunându-ți: intră în serviciul firmei mele.

În mod deliberat nu pusese un accent deosebit pe această propunere, dimpotrivă, părea că vrea să atenueze efectul propriu-zis al surprizei de care firește era sigur printr-un debit grăbit și inexpresiv al vorbirii; fără să răspundă în nici un fel privirii surprinse pe care i-o aruncase Ulrich, el enumera

acum, s-ar fi spus, detaliile asupra cărora se cerea ca ei doi să convină în cazul acceptării, față de care în momentul acela nu voia să adopte în nici un fel o poziție personală.

— Desigur, pentru început nu vei avea formația corespunzătoare pentru a putea prelua o poziție de conducere, spuse el calm, și probabil că nici n-ai avea deloc o disponibilitate în acest sens; din aceste considerente, ți-aș oferi o poziție în preajma mea, să-i spunem de secretar general, o funcție pe care aș putea-o crea anume pentru dumneata. Sper să nu te jignesc, căci pentru început nu îmi prefigurez acest post ca fiind prevăzut cu un salariu irezistibil; dar dumneata vei găsi firește în cursul activității dumitale posibilități de a-ți asigura un venit care să ți se pară dezirabil și sunt convins că după trecerea unui an mă vei înțelege cu totul altfel decât acum.

Când Arnheim încheie ceea ce avusese de spus, simțea totuși că era tulburat. La drept vorbind, în clipa aceea era surprins că îi făcuse cu adevărat lui Ulrich o asemenea ofertă, deoarece respingerea ei nu ar fi reprezentat decât un dezavantaj pentru el, fără ca o eventuală acceptare să se lege de vreo perspectivă plăcută. Impresia că acest om, cu care se confrunta acum, ar fi fost în stare să înfăptuiască ceva ce el însuși n-ar fi putut obține se disipase în cursul convorbirii; iar dorința de a-l subordona devenise absurdă din momentul în care fusese dată în vileag. I se părea nefiresc ca el să se fi temut de ceea ce numea „spiritul“ și jocurile de spirit ale acestui om. El, Arnheim, era un om însemnat, un conducător, și pentru cei ca el viața se cerea să fie simplă! Un asemenea om tratează cu cei situați pe poziții similare conform circumstanțelor, nu se răzvrătește la modul aventuros față de orice și nu pune totul la îndoială; ar fi fost împotriva firii sale; pe de altă parte există, firește, lucruri frumoase și ambigue, pe care și le dorește. Niciodată până atunci nu mai crezuse Arnheim cu atâta convingere în certitudinea și permanența civilizației occidentale, acel magnific complex de forțe și inhibiții! Dacă Ulrich nu înțelegea, nu era nimic altceva decât un aventurier; el, Arnheim, se lăsase aproape sedus să considere…; dar aici cuvintele îl trădară pe Arnheim, rămânând neformulate în ascunzișurile gândirii lui; nu reușea să articuleze coerent, limpede, faptul că se gândise să-l atragă pe Ulrich pe lângă sine ca pe un fiu. Nici n-ar fi avut multă importanță, la urma urmei acesta fusese un gând ca nenumărate altele, față de care nici nu simți nevoia să îți asumi vreo răspundere deosebită, probabil inspirat de cine știe ce melancolie existențială, care afectează orice persoană activă, întrucât omul nu este nicicând pe deplin mulțumit; poate că gândul său nici măcar nu îmbrăcase o formă atât de vulnerabilă, ci el simțise doar ceva, o impresie căreia i s-ar fi putut da o asemenea formă. Cu toate acestea, nu voia să-și mai amintească de ea, ci îi răsuna doar, limpede și strident, în minte noțiunea că dacă s-ar fi scăzut numărul anilor lui Ulrich din numărul anilor săi diferența n-ar fi fost atât

de mare, iar concomitent cu această idee, firește, o alta, anume că Ulrich ar fi trebuit să-i slujească și ca un avertisment în privința Diotimei. Își aminti că percepuse deseori relația sa cu Ulrich ca fiind în subsidiar un indiciu după care puteau fi comensurate evoluțiile nefirești care se petreceau în craterul principal; îl neliniștea într-o oarecare măsură faptul că acolo avusese loc o erupție, căci se revărsau cuvintele care își croiau drum spre viață. – „Ce se va întâmpla" – îi trecu lui Arnheim prin minte, „dacă omul acesta acceptă?" Momentele de tensiune se apropiau de un deznodământ, Arnheim fiind nevoit să aștepte hotărârea unui om mai tânăr decât el, căruia el însuși îi acordase însemnătate doar grație propriei imaginații. Stătea într-o atitudine rigidă pe locul său, cu buzele întredeschise cu ostilitate, și se gândea: – „Vom lămuri lucrurile într-un fel sau altul, dacă situația va deveni inevitabilă".

În timp ce emoțiile și gândurile sale evoluau astfel, situația nu rămase în nemișcare, ci întrebările și răspunsurile se înșiruiau firesc.

— Căror însușiri, întrebă sec Ulrich, le datorez această propunere, greu justificabilă din punctul de vedere al afacerilor?

— Iarăși te înșeli, după cum devine evident de pe urma întrebării dumitale, răspunse Arnheim. Din poziția pe care o ocup nu se caută pentru afaceri justificări la nivelul banilor mărunți; ce aș putea pierde alegându-te pe dumneata nu are nici o importanță față de ceea ce sper să câștig astfel!

— Mă faci cât se poate de curios, spuse Ulrich; mi se spune extrem de rar că eu aș reprezenta un câștig pentru cineva. Un avantaj mic poate că aș fi putut deveni prin cunoștințele mele, dar până și la acest capitol, după cum știi și dumneata, am fost o dezamăgire.

— Asupra faptului că dumneata stăpânești neobișnuit de mult în ce privește forțele intelectuale, răspunse Arnheim (mai departe pe tonul liniștitei și nezdruncinatei convingeri, pe care și-l menținea), dumneata însuți ai o imagine clară; nu mai e nevoie să-ți spun. S-ar putea chiar ca noi să avem în întreprinderile noastre minți mai ascuțite și mai leale decât a dumitale. Însă caracterul dumitale, însușirile dumitale omenești sunt cele pe care, din anumite motive, aș dori să le am permanent de partea mea.

— Însușirile mele? Ulrich fu silit să surâdă. Dumneata știi că prietenii mei mă consideră un om fără însușiri?

Arnheim lăsă să-i scape un mic gest de nerăbdare, care spunea mai mult sau mai puțin: „Nu-mi mai povesti despre dumneata însuți lucruri pe care eu le știu de mult mai bine!" În acea tresărire, care-i trecu peste chip până la zvâcnirea umerilor, i se trădă nemulțumirea, în vreme ce cuvintele i se revărsau mai departe potrivit planului și intențiilor sale. Ulrich îi surprinse expresia, percepând provocarea lui Arnheim, astfel încât imprimă discuției lor un curs cu totul inechivoc.

În vremea aceasta se ridicaseră iarăși în picioare, iar Ulrich se îndepărtă cu câțiva pași de interlocutorul său pentru a putea observa mai bine efectul spuselor sale, și continuă:

— Mi-ai pus până acum atât de multe întrebări importante încât aș vrea să știu ceva înainte de a mă decide.

La un gest de invitație al lui Arnheim, vorbi limpede și realist:

— Mi s-a spus că participarea și susținerea dumitale față de acțiunea care e în curs de desfășurare aici la noi – atât doamna Tuzzi, cât și umila mea persoană reprezentând doar un supliment! – ar sluji doar intereselor dumitale de a achiziționa o mare parte din terenurile petrolifere din Galiția?

Atât cât se putea întrezări în lumina care scăzuse demult, Arnheim se schimbase la față și se îndreptă pășind încet spre Ulrich. Acesta avu impresia că trebuie să se aștepte acum la o manifestare de impolitețe și regreta că vorbindu-i atâta de direct și neprevăzător i-ar fi dat celuilalt posibilitatea de a refuza continuarea discuției în momentul în care ea i-ar fi devenit neplăcută; spuse deci cât mai amabil cu putință:

— Firește că nu vreau să te jignesc, însă schimbul nostru de vederi nu ar avea vreo semnificație dacă nu ne-am comporta fără nici un fel de menajamente!

Cele câteva cuvinte și timpul pentru a străbate infima distanță dintre ei fură îndeajuns pentru a-i permite lui Arnheim să-și redobândească stăpânirea pe sine; se apropie cu un gest surâzător de Ulrich, își lăsă mâna, la drept vorbind brațul, pe după umărul lui și spuse pe un ton de reproș:

— Cum poți să iei în serios asemenea zvonuri de bursă!

— Nu a fost un zvon, am aflat de la cineva bine informat.

— Da, am auzit deja că se vorbește pe această temă; dar, cum poți să dai crezare unor asemenea rumori? Firește că nu mă aflu aici doar din plăcere; din păcate, nu-mi pot permite niciodată să fac cu totul abstracție de afacerile mele. Nici nu vreau să neg faptul că am discutat cu anumite persoane despre aceste zăcăminte petrolifere, deși trebuie să te rog să păstrezi discreție asupra acestei mărturisiri. Dar toate acestea nu sunt în realitate lucrul esențial!

— Vara mea, continuă Ulrich, nu are nici cea mai mică bănuială în ce privește intențiile dumitale petrolifere. Soțul ei i-a încredințat misiunea să te sondeze puțin în ce privește scopurile urmărite prin șederea dumitale aici, pentru că dumneata ești considerat la noi ca fiind un om de încredere al țarului; dar eu sunt convins că ea nu-și îndeplinește cum trebuie misiunea diplomatică, pentru că este sigură că, de fapt, ea însăși reprezintă singurul și adevăratul motiv al prezenței dumitale!

— Nu fi atât de lipsit de delicatețe!

Brațul lui Arnheim îmboldi umărul lui Ulrich într-un ușor îndemn prietenos.

— Implicații din acestea secundare intervin probabil totdeauna și pretutindeni; dar dumneata acum, în ciuda tonului ironic, ba chiar sarcastic, pe care probabil că vrei să-l adopți, te-ai exprimat cu sinceritatea unui elev nu prea bine-crescut!

Brațul de pe umărul său îl făcea pe Ulrich să se simtă nesigur de sine. Era o senzație ridicolă și dezagreabilă să se simtă astfel îmbrățișat, ar fi putut spune că era de-a dreptul supărător de neplăcut; dar Ulrich nu mai avea de multă vreme nici un prieten și poate că din cauza aceasta era puțin descumpănit. Ar fi preferat să scuture la o parte acel braț, și fără voie se încordă spre un astfel de gest; Arnheim percepu micul semn de rezistență și făcu un efort să nu se manifeste nicicum. Din politețe, pentru că își dădea seama de situația neplăcută în care se afla Arnheim, Ulrich rămase inert și suportă atingerea care începuse să aibă un efect tot mai ciudat asupra lui, asemenea unei mari poveri scufundându-se în jurul unui stăvilar prea puțin solid consolidat, destrămându-l. Zidul de singurătate Ulrich îl ridicase, fără să fi intenționat, în jurul său, iar acum pătrundea printr-o breșă în el viața, pulsul unei alte ființe, și era un simțământ stupid, ridicol, dar și puțin excitant.

Se gândea la Gerda. Îi amintea cum, pe vremuri, prietenul său din adolescență Walter trezise în el dorința de a ajunge într-un acord deplin cu un alt om, ca și cum în toată lumea n-ar fi existat nici un fel de alte deosebiri decât cele între simpatie și antipatie. Acum, când era prea târziu, dorința după o trăire similară se desfășură din nou, în valuri argintii; i se părea, așa cum în revărsarea unui fluviu talazurile de apă, aer și lumină se contopesc într-un unic argint, și era atât de amețitor încât trebui să se încordeze pentru a nu i se abandona, creând o neînțelegere suplimentară în situația ambiguă în care se afla. În clipa în care i se crispau mușchii, își aminti că Bonadea îi spusese: „Ulrich, tu nu ești un om rău, îți creezi doar singur dificultăți ca să nu fii bun!“ Bonadea, care în ziua aceea fusese atât de uimitor de înțeleaptă și îi spusese de asemenea: „În vis nu gândești, atunci trăiești propriile tale senzații!“ Iar el îi răspunsese: „Eram un copil, molatic și maleabil ca o boare într-o noapte cu lună…“ și își aducea acum aminte că îi plutise prin minte o altă imagine: ascuțișul unei izbucniri aprinse de flacără de magneziu; căci tot astfel cum o asemenea rază de lumină se sfâșie în țăndări împroșcate, avusese impresia că-și cunoaște propria inimă, dar totul se petrecuse demult, și nu avusese destulă încredere în el însuși să rostească în cuvinte acea comparație, cedând alteia; de altfel, nu în conversația cu Bonadea, ci într-o alta cu Diotima, așa cum își dădea seama acum. „Diversitățile și deosebirile care există în viață sunt, acolo în adâncuri, la rădăcini, foarte apropiate unele de altele“, simțea el, și-l privi pe omul acesta care, din motive nu tocmai lesne de pătruns, îi propusese să devină prietenul său.

Arnheim își retrăsese brațul. Erau iarăși în picioare în nișa ferestrei, acolo unde își începuseră conversația; jos în stradă se aprindeau deja pașnice felinarele, dar se mai simțeau ecourile depărtate ale agitației dinainte. Din când în când apăreau grupuri strânse de oameni, vorbind însuflețit între ei și pe alocuri se mai vedea o gură deschizându-se și proferând câte o amenințare

sau o huiduială prelungită, urmată de râsete. Era imaginea unei stări de semiconștiență parcă. În lumina acelei străzi neliniștite, printre draperiile care cădeau perpendicular și care înconjurau ca o ramă imaginea tot mai întunecată a încăperii, văzu silueta lui Arnheim și-și simțea propria siluetă oprită acolo, pe jumătate în lumină, pe jumătate întunecată, intensificându-și conturul, încordată și pasionată, în acest clarobscur. Ulrich își amintea de ovațiile la adresa lui Arnheim, așa cum i se păruse că ar fi auzit, și fie că avea sau nu vreo legătură cu cele petrecute înainte în stradă, în liniștea imperială pe care o etala așa cum sta și privea gânditor la spectacolul străzii, părea să fie figura dominantă a momentului și, de asemenea, că simțea în fiecare privire îndreptată asupra sa greutatea propriei sale prezențe. Alături de el percepeai adevărata semnificație a conștiinței de sine. Conștiința singură nu poate pune în ordine ceea ce e neliniștit, colcăitor și licăritor în lume, căci cu cât este mai lucidă, cu atât mai nelimitată devine, cel puțin pentru moment, lumea; conștiința de sine își face însă intrarea, asemenea unui regizor, alcătuind din toate acestea unitatea artificială a unei stări de fericire. Ulrich îl invidia pentru norocul, pentru fericirea sa. În clipa aceea nimic nu i s-ar fi părut mai firesc decât să săvârșească o crimă, căci în dorința sa de a ocupa poziția din centrul scenei, omul acesta părea să conjure toate sintagmele melodramatice: „Ia un pumnal și împlinește-i soarta!“ Lui Ulrich îi răsunau acum în urechi aceste cuvinte pe tonul cu care ar fi fost rostite de un cabotin, dar fără voie reuși să se miște astfel încât să se oprească pe jumătate în spatele lui Arnheim. Vedea în fața ochilor suprafața lată, întunecată a gâtului și umerilor săi. Mai ales gâtul îl stârnea. Mâna lui pipăia acum prin buzunarele din dreapta după briceag. Se înălță pe vârful picioarelor și-și coborî privirea, pe lângă și dincolo de Arnheim, încă o dată în stradă. În semiîntunericul de afară oamenii erau târâți ca nisipul de un val care le mătura trupurile. Trebuia să urmeze ceva fără îndoială de pe urma unei asemenea demonstrații, iar viitorul trimisese un val premonitoriu, avea loc o întrepătrundere creatoare, suprapersonală, printre oamenii de acolo, însă era ca totdeauna una cât se poate de vagă și inertă; astfel simțea Ulrich ceea ce vedea acum și scurtă vreme senzația îl opri locului, dar era prea plictisit, până la greață, să mai încerce să analizeze și să critice. Se lăsă cu grijă să revină la loc pe tălpile picioarelor, i se făcu rușine de caruselul de gânduri care îl făcuse, puțin mai devreme, să privească în direcția contrarie, fără să ia însă nici acea senzație, în mod deosebit, în serios, și simți o mare ispită să-l bată prietenos pe Arnheim pe umăr și să-i spună: – „Îți mulțumesc, m-am săturat, vreau să încerc ceva nou și accept propunerea dumitale!“

Cum însă în realitate Ulrich nu făcu nimic de acest gen, cei doi trecură peste răspunsul la întrebarea lui Arnheim. Arnheim reluă discuția dintr-un alt moment:

— Te duci uneori la cinema? Ar trebui! spuse el. Poate că în înfățișarea lui actuală filmul nu are încă un mare viitor, dar lasă-i timp ca interese comerciale mai mari – cum ar fi cele de natura electrochimiei sau ale industriei culorilor – să i se asocieze, și ai să vezi în câteva decenii o dezvoltare care nu va mai putea fi oprită. Atunci va porni un proces în care vor intra în joc toate mijloacele de dezvoltare și de intensificare a efectelor, tot ceea ce poeții și esteticienii noștri ar mai putea să-și închipuie, și va lua naștere o artă a marilor noastre firme, *AEG* sau *Deutsche Farbenwerke*. E îngrozitor, dragul meu! Dumneata scrii? Nu, te-am mai întrebat. Dar, de ce nu scrii? Ai dreptate. Poetul și filozoful viitorului își vor face apariția de pe trambulina jurnalismului! N-ai remarcat încă faptul că ziariștii noștri sunt tot mai buni și poeții noștri tot mai proști? Fără discuție, este conform legilor evoluției; este ceva în curs de desfășurare și nu mai am nici un fel de îndoială despre ce anume e vorba: epoca marilor individualități se sfârșește!

Se aplecă spre celălalt:

— Nu-mi pot da seama ce figură faci; am lumină proastă de ochire! – râse scurt – dumneata ai revendicat un inventar general al spiritului: crezi în el? Crezi deci că viața poate fi reglementată prin spirit? Firește, ai spus că nu; însă eu nu te cred, căci dumneata ești un om care l-ar îmbrățișa pe Diavolul însuși pentru că el este Omul fără asemănare!

— De unde e citatul? întrebă Ulrich.

— Din prefața suprimată la *Hoții.*

„Firește, din cea suprimată, gândi Ulrich, cum ar putea fi dintr-un text obișnuit?“

— „Spirite pe care le stârnește viciul respingător, în numele măreției care i se atribuie“, cita Arnheim mai departe din memoria sa cuprinzătoare. Simțea că redevenise stăpân pe situație și că Ulrich, indiferent din ce motive, cedase; nu îi mai simțea duritatea ostilă înfruntându-l, nici nu mai era nevoie să discute despre oferta sa, din fericire depășiseră acel moment; dar, așa cum un luptător în ring ghicește oboseala adversarului și-și pune în joc toate forțele, el simțea acum nevoia să lase întreaga greutate a ofertei sale să-și facă efectul și continuă:

— Cred că acum ai să mă înțelegi mai bine decât la început. Îți mărturisesc deci deschis că uneori mă simt singur. Oamenii vremurilor noi gândesc prea pronunțat în termeni de afaceri; când familiile de industriași ajung însă la a doua sau a treia generație, oamenii își pierd imaginația. Atunci nu mai dau la iveală decât directori impecabili ai consiliilor de administrație, proprietari de castele, mari vânători, ofițeri și gineri cu titluri nobiliare. Cunosc oameni din aceștia în întreaga lume; printre ei sunt unii înțelepți și fini, dar nu sunt în stare să dea la iveală nici o singură idee care să mai aibă ceva de-a face cu asemenea situații existențiale de neliniște, de independență și poate de nefericire, așa cum am definit-o eu prin citatul din Schiller.

— Din păcate nu mai pot rămâne și să continuăm conversația, răspunse Ulrich. Doamna Tuzzi fără îndoială că a așteptat restabilirea liniștii în casa vreunei prietene, dar eu trebuie să plec. Ai deci despre mine impresia că, fără să mă pricep câtuși de puțin la chestiunile de afaceri, aș avea în mine această neliniște care este atât de favorabilă economiei și finanțelor încât le debarasează de ceea ce este prea pregnant economic și financiar?

Aprinsese lumina pentru a-și putea lua rămas-bun și aștepta acum un răspuns. Arnheim își lăsă cu o prietenie maiestuoasă brațul pe umărul lui, un gest care părea acum să fi fost convenit de comun acord, și răspunse:

— Iartă-mă dacă am spus poate prea multe, a fost starea de spirit a singurătății! Afacerile și finanțele ajung la putere, întrebarea este uneori ce facem noi cu puterea! Nu mi-o lua în nume de rău!

— Dimpotrivă! îl asigură Ulrich. Am intenția să mă gândesc serios la propunerea dumitale!

Spuse aceasta grăbit, ceea ce ar fi putut fi interpretat ca o tulburare creatoare. De aceea Arnheim, care o aștepta mai departe pe Diotima, rămase oarecum descumpănit și se temea că nu va fi atât de simplu să-l facă într-un mod onorabil pe Ulrich să uite de acea propunere.

122
Drumul spre casă

Ulrich se întoarse pe jos acasă. Era o noapte frumoasă, dar întunecoasă. Casele, înalte și masive, alcătuiau acel spațiu straniu care se cheamă stradă, deasupra căruia, acolo unde rămânea deschis, se mișca în aer ceva, întunecimea, vântul sau norii. Drumul era pustiu, ca și când neliniștea dinainte ar fi lăsat în urma ei doar o toropeală. Când Ulrich mai întâlnea câte un pieton venind din sens opus, sunetul pașilor acestuia străbătea spațiul multă vreme până la el ca o vestire plină de însemnătate. Într-o asemenea noapte puteai avea sentimentul că trăiești întâmplări deosebite, ca la teatru. Simțeai că erai doar o apariție pe lumea aceasta; ceva care are efecte mai mari decât însăși cauza determinantă; ceva care răsună în ecouri și care, când trece prin petele de lumină ale felinarelor, este însoțit de propria umbră, asemenea unui bufon uriaș, mereu zvâcnind necontrolat, care își îndreaptă deodată trupul și în clipa următoare ți se târâie iarăși umil la picioare. „Cât de fericit este cu putință să fii!“ medită el.

Trecu printr-un portal înalt într-un gang de piatră care se întindea pe o lungime de vreo zece pași alături de strada propriu-zisă, despărțit de aceasta doar prin arcade; întunecimea îi țâșnea în față din ungherele pierdute în umbră; atacuri mișelești și lovituri asasine pâlpâiau în acest pasaj doar sporadic

luminat; sufletul era cuprins de o fericire violentă, străveche și sângeros solemnă. Poate era o exagerare; Ulrich își imagina deodată cu câtă satisfacție de sine și cu ce „regie“ lăuntrică ar fi trecut acum pe aici Arnheim în locul său. Nu mai savura umbrele și ecourile pe care le stârnea singur, și lumina spectrală dintre aceste ziduri se stinse. Știa că nu avea să primească oferta lui Arnheim; dar mai avea încă senzația că el însuși era doar o fantomă rătăcită prin galeria vieții, care, plină de spaimă, nu reușește să găsească cadrul în care să se strecoare, și trăi de-a dreptul un sentiment de ușurare când în drumul său ajunse curând într-un cartier mai puțin apăsător și măreț.

Străzi și piețe se deschideau acum întunecoase, iar casele obișnuite, înstelate pașnic cu etaje după etaje luminate, nu mai aveau aici nimic magic. Ieșind astfel în spațiile libere, sorbea acum simțământul de liniște, și, fără să știe nici el bine de ce, își aducea aminte de unele imagini din copilărie pe care le revăzuse cu puțină vreme înainte; îl înfățișau alături de mama lui care murise tânără și el însuși văzuse cu un sentiment de înstrăinare în acele fotografii un băiețaș căruia îi surâdea fericită o femeie frumoasă, îmbrăcată în ținută demodată. Imaginea cât se poate de pătrunzătoare a unui băiețaș cuminte, afectuos, inteligent, așa cum îl văzuseră toți la vârsta respectivă; speranțe, care nu erau câtuși de puțin pe atunci propriile sale speranțe; așteptări neclare ale unui viitor dorit încununat de distincții, care se deschidea așteptându-l asemenea aripilor desfăcute ale unei plase de aur –; și deși toate acestea la vremea lor fuseseră invizibile, el le deslușise acum, decenii mai târziu, foarte limpede în albumele vechi și, din această invizibilitate vizibilă, care ar fi putut deveni atât de ușor realitate, îl privise propriul său chip, molatec și lipsit de expresie, cu doar încordarea ușor stânjenită impusă de obligația de a sta acolo nemișcat. Nu simțise nici urmă de afecțiune față de acel băiețaș și chiar dacă privea cu oarecare sentimente de mândrie imaginea frumoasei sale mame, toată situația îi produsese mai presus de orice impresia de a fi scăpat dintr-o mare spaimă.

Cine a trăit o experiență comparabilă în care propria persoană, înveșmântată într-o clipă trecută a mulțumirii de sine, îl privește din imagini vechi și simte că ceea ce îl leagă de ele este asemenea unui liant uscat și fărâmițat, va înțelege sentimentul cu care el își punea acum întrebarea din ce anume erau alcătuite asemenea legături în esență, încât pentru alții ele nu se risipiseră. Se găsea acum pe una din aleile mărginite de copaci care urmează într-un inel aproape neîntrerupt linia fostelor ziduri ale orașului, și ar fi putut să o străbată în câțiva pași, dar fâșia uriașă de cer, care se prelungea în lungime pe deasupra copacilor, îl atrase acum să cotească și să-i urmeze direcția; în felul acesta, cununa de lumini care păreau să lucească discret, doar pentru el anume, și care înconjura parcul acesta iernatic prin care pășea, dominându-l ca însuși cerul, păreau să se apropie tot mai mult, fără însă în realitate să-i fie lui mai aproape. „Este un fel de racursi în perspectiva minții“, își spuse el,

„creează acum această pace care se reîntoarce veșnic în fiecare seară, dând naștere, prelungindu-se astfel de la o zi la alta, emoției dăinuitoare a unei vieți care și-a găsit împăcarea cu sine însăși. Căci dacă judecăm în termeni cantitativi, condiția fundamentală care este prealabilă fericirii nu este nici pe departe rezolvarea contradicțiilor, ci posibilitatea de a le face să dispară, așa cum într-o alee lungă golurile dinspre copaci se închid privirilor, și cum, pentru ochiul privitorului, relațiile vizibile dintre lucruri se deplasează constant, astfel încât se creează o imagine dominată de acest ochi în care ceea ce este imediat și aproape apare mare, iar mai departe, ceea ce este poate uriaș apare mic, și golurile închid, iar în cele din urmă întregul capătă o rotunjime ordonată și netedă, tot astfel relațiile invizibile sunt deplasate de rațiune și de emoții, încât se naște inconștient ceva care te face să te simți stăpân în propria ta casă. Aceasta ar fi deci, își spunea Ulrich, tocmai realizarea pe care eu nu reușesc să o duc la capăt în felul în care ar fi de dorit".

Se opri o clipă în fața unei mari băltoace care-i bara drumul. Poate că balta de la picioarele lui sau poate și arborii dezgoliți ca niște mături de o parte și de alta îi stârniră în clipa aceea în minte ca printr-o vrăjitorie imaginea unui drum de țară și a unui sat și-i treziră în suflet acea stare monotonă de spirit între deplinătate și zădărnicie, care-i este proprie vieții la țară, și care îl ispitise mai mult decât o dată în tinerețe, după acea „evadare" inițială, să încerce să o repete. „Totul devine atât de simplu!" simțea el. „Emoțiile somnolează, gândurile se desprind unul de altul ca norii după vremea rea, și dintr-odată răzbate un cer frumos, gol din adâncurile sufletului! E poate o vacă acolo în mijlocul drumului strălucind ca o rază pe fundalul acestui cer; toate lucrurile care se întâmplă sunt deodată atât de urgente, de insistente, ca și cum n-ar mai exista nimic pe lume în afară de ele! Un nor care ar trece astfel rătăcitor pe deasupra ar putea face același lucru peste întreaga regiune; iarba se întunecă și puțin mai târziu strălucește de jur împrejur de umezeală. Altceva nu s-a întâmplat nimic, dar e ca o călătorie de la coasta unei mări până la cealaltă. Un bătrân își pierde ultimul dinte; această întâmplare minoră reprezintă o turnură în viața tuturor vecinilor săi, de care ei își pot lega amintirile! Astfel păsările cântă în fiecare seară în jurul satului, întotdeauna în același fel, atunci când, dincolo de soarele care apune, se așterne liniștea, dar de fiecare dată este un eveniment, ca și cum lumea nu ar fi mai veche decât de șapte zile! La țară, zeii mai vin încă pe lângă oameni, își continua el gândurile, acolo este cineva și știi că trăiești ceva, dar la oraș, unde sunt de mii de ori mai multe întâmplări, nu mai ești în stare să le aduci să aibă legătură cu tine; astfel începe de fapt faimoasa abstractizare treptată și continuă a vieții".

În timp ce gândea astfel, știa de asemenea că acea stare de lucruri extinde puterea omului de o mie de ori, și chiar dacă, în ce privește amănuntele, o

diluează de zece ori, întru totul, luând lucrurile în întregul lor, le mărește de o sută de ori, iar în ce-l privește pe el însuși nici nu se mai pune problema unei întoarceri din drum. Ca unul din acele gânduri colaterale și abstracte, care dobândeau deseori în viața lui o importanță atât de nemijlocită, își dădu deodată seama că legea acestei vieți, la care jinduiești, așa împovărat și visând tot timpul la simplitate, nu este alta decât cea a ordinii narative! Acea ordine simplă, care constă în putința de a spune: – S-a petrecut cutare lucru, apoi cutare, apoi celălalt! Înșiruirea aceasta a lucrurilor, unul după altul, imaginea diversității copleșitoare a vieții într-o ordine unidimensională, cum ar denumi-o un matematician, aceasta este ceea ce ne liniștește; înșiruirea a tot ceea ce s-a întâmplat în spațiu și timp, pe un singur fir, tocmai pe acel faimos „fir al narațiunii", din care constă de asemenea însuși firul vieții. Fericit cel ce poate spune „în timp ce", „înainte de" și „apoi"! S-ar putea să i se fi întâmplat lucruri rele, sau poate că el s-a zvârcolit în chinuri, îndată ce va fi în stare să redea succesiunea evenimentelor așa cum s-au desfășurat temporal, va fi deodată mulțumit și se va simți la fel de bine ca atunci când soarele îl scaldă în lumina care i se revărsă pe piept. Acesta este lucrul pe care romanul și l-a însușit în propriul lui interes; călătorul n-are decât să treacă în goana calului prin ploaia torențială pe drumul de țară sau poate să înainteze pe un ger de minus douăzeci de grade, cu picioarele afundându-i-se, scrâșnind, în zăpadă, cititorul stă tolănit în largul său, ceea ce ar fi greu de înțeles dacă acest procedeu veșnic al epicii, cu care și doicile își liniștesc micuții, dacă această verificată manieră de a obține „racursiul din perspectiva minții", nu ar aparține dintotdeauna vieții. Cei mai mulți oameni sunt, în relația lor fundamentală cu ei înșiși, niște povestitori. Ei nu iubesc poezia lirică, sau doar pe durate de câteva clipe, și când în firele acestea mereu întrețesute ale vieții se îmbină eventual câte puțin din „deoarece" și „ca să", ei continuă totuși să manifeste repulsie față de orice conștiință dincolo de limitele ei; ei iubesc suita ordonată a faptelor, pentru că seamănă cu o necesitate și, datorită impresiei că viața lor are un „curs" al ei, ajung să se simtă oarecum protejați în mijlocul haosului. Ulrich observa că își pierduse acum acest element narativ primitiv, element de care se mai agață încă viața particulară, deși în public totul devenise cu neputință de a mai fi transpus în registru narativ, încetând de a urmări un singur „fir", ci revărsându-se, risipindu-se pe o întindere nesfârșit de confuză.

Când își reluă drumul înarmat cu această cunoaștere, își aminti, e adevărat, că Goethe scrisese într-unui din eseurile despre artă: „Omul nu este o ființă didactică, el este o ființă care trăiește, acționează și produce efecte". Ridică respectuos din umeri. „Cel mult, așa cum un actor uită să mai conștientizeze culisele scenei și propriul lui machiaj și crede că acționează cu adevărat, tot astfel îi este îngăduit omului de azi să uite de fundalul nesigur

al cunoașterii de care depind toate activitățile sale!“, reflectă el. Dar Goethe îl făcu să se gândească din nou la Arnheim, care îl folosea constant, în felul lui anume, pe Goethe pentru a-și întări spusele, căci în același moment Ulrich retrăi cu neplăcere neobișnuita senzație de nesiguranță pe care i-o stârnise brațul său atunci când i se lăsase pe umăr. Între timp ajunse pe sub copacii de la marginea străzii, ocolind parcul, și își căuta acum drumul care să-l ducă în direcția locuinței sale. Căutând indicatorul cu numele străzii fu cât pe ce să se ciocnească pe neașteptate de o umbră desprinsă din întuneric și trebui să se retragă în grabă cu un pas, pentru a nu o răsturna pe prostituata care-i ieșise în cale. Ea se oprise în fața lui și-i surâdea în loc să-și arate mânia pentru că o răsturnase aproape, dând buzna peste ea ca un taur, și Ulrich simți deodată că surâsul acesta profesionist, răsărindu-i în față din noapte radia în jur o licărire de căldură. Ea îi spuse câteva vorbe; îi vorbea cu acele cuvinte uzate care vor să atragă și care sunt parcă rămășițele murdare lăsate de toți bărbații trecuți peste ea. „Vino cu mine, micule!“ spuse ea, sau ceva de felul acesta. Umerii îi cădeau încovoiați, ca ai unui copil, de sub pălărie i se răzlețea puțin păr blond, și în lumina felinarului se vedea pe fața ei o drăgălășenie palidă, peste trăsăturile neregulate; pe sub fardul de noapte s-ar mai fi putut ascunde tenul unei fete încă tinere, cu mulți pistrui. Îl privea de jos, căci era mult mai scundă decât Ulrich, cu toate acestea i se mai adresă o dată spunându-i „micule“ și în indiferența ei desăvârșită nu găsea nimic nepotrivit în această articulare de sunete pe care o rostea de sute de ori pe seară.

Ulrich era emoționat de acea întâmplare. Nu o împinse la o parte, ci se opri și o lăsă să-și repete oferta ca și când n-ar fi auzit-o bine. Găsise astfel aici, pe neașteptate, o prietenă, care, în schimbul unei mici recompense i se punea cu totul la dispoziție; avea să se străduiască să-i fie pe plac și să evite orice ar fi putut să-i displacă lui; avea, dacă el i-ar fi dat un semn de învoire, să-și lase brațul pe sub al său, cu o încredere delicată și tandră și o ușoară ezitare, așa cum se ivește când niște prieteni apropiați se revăd pentru prima dată după o despărțire care nu s-a produs din vina lor; iar dacă el îi promite o sumă reprezentând de mai multe ori valoarea tarifului ei obișnuit și o pune de îndată pe masă, astfel ca ea să nu mai fie nevoită să se gândească la bani, ci să poată să se instaleze în starea de spirit destinsă și lipsită de griji, îndatoritoare, pe care o creează o afacere bună, avea să reiasă că indiferența pură are aceleași merite ca oricare alte simțăminte și emoții pure, anume de a fi liberă de orice prezumții personale și că poate sluji și funcționa fără confuziile vane și orgolioase ale pretențiilor de a acapara emoțiile înalte; toate aceste gânduri îi treceau, parțial serios, parțial în glumă, prin minte și nu se putu decide să o dezamăgească acum cu totul pe ființa care aștepta ca el să încheie târgul. Își dădea seama că simțea dorința de a-i câștiga simpatia; dar era

destul de stângaci și lipsit de experiență, astfel că în loc să schimbe pur și simplu câteva vorbe cu ea în limbajul profesiei ei, se căută în buzunar, îi apăsă fetei în mână o bancnotă, reprezentând aproximativ valoarea unei vizite, și porni mai departe. O clipă ținuse mâna ei, care în chip ciudat se crispase, surprinsă în gest de apărare, în a lui, și-i spuse un singur cuvânt, prietenos. Apoi o lăsă în urma lui pe ofertantă, cu convingerea că ea acum avea să se apropie de colegele ei care șușoteau pe aproape în întuneric, să le arate banii și în cele din urmă să-și exprime prin vreo glumă și ironie sentimentele despre o întâmplare căreia n-ar fi reușit să-i dea înțelesul cuvenit.

Întâlnirea îi rămase vie în gând o vreme, ca și când ar fi fost vorba de o idilă care ar fi durat un minut. Nu-și făcea nici o iluzie în ce privește sărăcia și mizeria desăvârșită a acelei fugare prietene neștiute. Dar când și-o închipuia cum și-ar fi îngustat puțin privirea și ar fi scos unul din acele mici suspine inabil simulate pe care învățase să le dea la iveală în clipa potrivită, i se părea în același timp, fără să știe nici el de ce, că un asemenea gest teatral, profund vulgar și total lipsit de talent, jucat după o învoială pe bani, avea totuși putința să exprime ceva emoționant; poate pentru că era vorba de o formă rudimentară, de bâlci, a comediei omenești. În clipele când Ulrich schimbase câteva cuvinte cu fata, o asociație de idei foarte firească îl dusese cu gândul la Moosbrugger. Moosbrugger, comediantul morbid, vânătorul de prostituate și justițiarul lor, care trecuse în acea noapte nenorocită printr-o experiență similară cu a lui din noaptea aceasta. Când fațadele nesigure, ca de culise, ale străzii se opriseră o clipă, în nesiguranța lor șovăitoare, Moosbrugger se lovise de ființa necunoscută care îl așteptase în noaptea crimei pe pod. Ce revelație minunată trebuie să fi fost, străbătându-l din cap până în picioare: Ulrich avea impresia că o retrăia el însuși! Simțea că e înălțat de ceva nelămurit, așa cum ar fi putut-o face un val. Își pierdu echilibrul, dar nici nu mai avea nevoie să și-l mențină, purtat astfel mai departe de inerția mișcării de până atunci. I se strângea inima, dar imaginile acestea închipuite i se încâlceau și se pierdeau într-o depărtare nelimitată și se risipiră în curând cu un fel de senzație de voluptate istovitoare. Încercă să se stăpânească. Era limpede că se atașase atât de multă vreme de o viață lipsită de unitate interioară, încât ajunsese acum să-l invidieze pe un bolnav mintal pentru obsesiile și credința lui bolnăvicioasă în rolul pe care l-ar fi avut de jucat! Dar Moosbrugger îl fascina nu numai pe el, ci și pe toți ceilalți, nu? Auzea în sinea sa vocea lui Arnheim întrebându-l: „Dumneata i-ai da drumul?“ Și pe sine însuși răspunzând: – „Nu, probabil că nu“. – „De o mie de ori nu!“ adăugă, și simți cu toate acestea, ca un fulger orbindu-l, că vedea imaginea unui gest în care mișcarea mâinilor pentru a apuca ceva, așa cum faci într-o clipă de maximă încordare și tulburare, și senzația de a fi apucat de ceva se contopiră într-o singură stare comună, cu neputință de

descris, în care nu se mai deosebea plăcerea de necesitate, de constrângere, și actul nestăpânit de acceptare fericită. Își amintea fugar că auzise că acele creaturi nefericite, pradă unor asemenea stări, sunt întruparea unor instincte reprimate, comune tuturor oamenilor, incarnarea gândurilor lor asasine și a agresivității lor imaginare. N-aveau decât, cei care credeau astfel, să termine cu el în felul lor și să se servească de el pentru a-și justifica propria moralitate, după ce și-ar fi satisfăcut propriile fantezii pe seama lui! Scindarea din el însuși era de altă natură și consta tocmai în faptul că el nu reprima nimic și astfel era silit să vadă că din imaginea unui asasin nu se îndrepta asupra lui o altă privire decât din orice alte imagini ale lumii, care erau toate asemenea propriilor lui imagini vechi: pe jumătate un înțeles care luase formă, pe jumătate un nonsens, revărsându-se mereu mai departe! O metaforă dislocată a ordinii: iată ce reprezenta Moosbrugger pentru el! Brusc Ulrich spuse:

— Toate acestea…! și făcu o mișcare cu mâinile, ca și cum ar fi vrut să împingă cu dosul palmelor ceva departe de propria persoană.

Nu spusese acele cuvinte doar în sinea lui, le rostise cu glas tare, dar acum își strânse repede buzele și își continuă gândul: „Toate acestea trebuie să se hotărască!“ Nu mai voia să știe în detaliu ce anume erau „toate acestea“; „toate acestea“ reprezentau ceea ce îl preocupase și chinuise, uneori cufundându-l în extaz, de când își luase „concediul“ în care fusese pus în lanțuri, ca un condamnat, să viseze, reverii în care totul este posibil în afară de un singur lucru, să se ridice în picioare și să se miște; toate acestea duceau la tot soiul de lucruri imposibile, din prima zi și până în ultimele minute ale acelui drum prin noapte către casă! Ulrich simțea că acum, în cele din urmă, trebuia fie să trăiască pentru un țel realizabil, asemenea tuturor celorlalți, fie să facă față cu toată seriozitatea acelor „lucruri imposibile“, și pentru că acum ajunsese în vecinătatea locuinței sale, se grăbi prin această ultimă stradă înainte de casă cu sentimentul ciudat că îi stă ceva înainte, foarte aproape. Era un sentiment care-i dădea aripi, revărsându-se spre o faptă, dar lipsit de conținut și pe de altă parte insuflând o ciudată senzație de libertate.

Poate că respectiva stare s-ar fi destrămat ca multe altele de până atunci; dar când coti pe strada unde locuia, remarcă, după ce făcuse câțiva pași, că ferestrele casei sale erau luminate și scurtă vreme mai târziu când se opri în fața porții grădinii impresia deveni o certitudine absolută. Bătrânul său valet îl rugase să-i dea permisiunea să-și petreacă acea noapte la rude într-o altă localitate, și el însuși nu mai fusese, după întâmplarea cu Gerda, care se petrecuse cât mai era încă lumină, îndărăt acasă, cei care se ocupau de grădină, și pe care-i găzduia la subsol, nu intrau niciodată în apartamentul lui; dar acum luminile ardeau pretutindeni, păreau să fie niște străini la el în casă, niște spărgători pe care ar fi urmat să-i surprindă asupra faptului. Ulrich era atât de absent în clipa aceea și avea atât de puțin intenția de a ieși din

ciudatul simțământ pe care-l trăia încât se îndreptă fără nici o ezitare spre casă. Nu se aștepta la nimic anume. Vedea umbre la ferestre care-l făcuseră să se gândească acum că ar fi fost vorba de o singură ființă, mișcându-se acolo în dosul perdelelor; s-ar fi putut însă să fie mai mulți, și el se întrebă dacă nu cumva urmau să tragă cu pistolul în el când avea să intre în casă, sau dacă el însuși nu ar fi trebuit să se pregătească să deschidă focul. În alte împrejurări Ulrich ar fi chemat probabil un polițist de pe stradă sau cel puțin ar fi încercat o recunoaștere a situației înainte de a se decide la o anumită cale de acțiune, dar voia să fie singur în fața acestei experiențe și nici măcar nu-și scoase pistolul pe care-l purta uneori asupra sa, după acea noapte în care fusese atacat și bătut de niște huligani. Voia să… dar nu știa nici el ce voia, avea să se decidă la fața locului!

Dar când împinse ușa de la intrare se vădi că acest spărgător, pe care se așteptase cu simțăminte atât de neclare să-l vadă în fața lui, era doar Clarisse.

123
Punctul de cotitură

Se prea poate ca în comportamentul lui Ulrich să se fi manifestat de la bun început convingerea că totul avea să-și găsească o explicație inofensivă, și fusese vorba și de acea incapacitate de a crede în rău, care te însoțește totdeauna când te confrunți cu situații primejdioase; dar când în hol îi apăru pe neașteptate în față bătrânul lui valet fu cât pe ce să-l culce la pământ cu o lovitură. Reuși însă din fericire să se oprească în ultima clipă, și află de la acesta că sosise o telegramă pentru el, pe care o primise Clarisse, și că tânăra doamnă sosise deja cam de o oră, tocmai când bătrânul era pe punctul să părăsească locuința, că nu se lăsase convinsă să-și amâne vizita, astfel că preferase să rămână și el în persoană în casă și să renunțe pentru astăzi la ziua sa liberă, căci, și îl ruga pe domnul să-i ierte această remarcă, tânăra doamnă îi făcuse impresia că ar fi fost foarte agitată.

Când Ulrich îi mulțumi și pătrunse în apartament, Clarisse era întinsă pe un divan, întoarsă ușor pe o parte și cu picioarele strânse pe lângă trup; silueta ei zveltă, în care talia nu i se distingea, capul cu părul scurtat băiețește și cu chipul alungit, frumos, care, așa cum și-l sprijinea pe braț, se întorsese să-l privească atunci când el deschisese ușa, toate alcătuiau o imagine de-a dreptul seducătoare. El îi povesti că o luase în primul moment drept un spărgător. Ochii Clarissei părură deodată să deschidă un foc rapid, ca de pistol automat, împotriva lui.

— Poate că sunt un spărgător, răspunse ea. Vicleanul bătrân care e servitorul tău n-a vrut cu nici un preț să mă lase să intru; l-am trimis la culcare, dar știu că s-a ascuns pe undeva pe jos! Dar ce frumos e aici la tine!

Îi întinse depeșa fără să se ridice.

— Am vrut să văd și eu o dată cum vii tu acasă când crezi că ești singur, continuă ea. Walter s-a dus la un concert. Se întoarce de-abia după miezul nopții. Dar nu i-am spus că vin la tine.

Ulrich desfăcu telegrama, ascultând doar parțial ce îi spunea Clarisse; brusc se făcu livid și citea parcă nevenindu-i să creadă ciudata comunicare. Trecuse ceva vreme de când, deși neglijase să răspundă la diferitele întrebări ale tatălui său despre Acțiunea Paralelă și despre responsabilitatea diminuată, nu mai primise nici o scrisoare de dojană, fără ca faptul să i se fi părut ciudat; acum telegrama îl anunța într-o formulare meticuloasă alcătuită dintr-un amestec curios de reproșuri pe jumătate reprimate și de solemnitate deplină, funebră, pe care era limpede că tatăl său însuși o prevăzuse amănunțit și o redactase, trecerea în neființă a genitorului său. Ei doi nutriseră puțină simpatie unul față de altul, de fapt, pentru Ulrich, gândul la tatăl său fusese aproape totdeauna neplăcut, cu toate acestea, simți citind a doua oară textul grotesc și totodată sinistru al telegramei: „Acum am rămas cu totul singur pe lume!“ Nu se gândea direct la înțelesul literal al cuvintelor, ceea ce ar fi fost nepotrivit cu relația dintre ei, care acum se încheiase; era mai degrabă o uimire ciudată, ca și când s-ar fi rupt lanțurile unei ancore, sau ar fi simțit cum se înstăpânea asupra lui o stare de înstrăinare într-o lume de care ar mai fi fost legat doar prin tatăl său.

— A murit tatăl meu, îi spuse el Clarissei și-și ridică încet, cu o solemnitate involuntară, mâna în care ținea telegrama.

— Ah! răspunse Clarisse. Felicitări!

După o scurtă pauză de îngândurare, adăugă:

— Acum devii probabil foarte bogat? Îl privea cu multă curiozitate.

— Nu cred că a fost mai mult decât înstărit, răspunse Ulrich, respingându-i parcă spusele. Eu am trăit aici, într-un fel, mai presus de mijloacele lui.

Clarisse acceptă rectificarea cu un mic surâs, un fel de surâs schițat ca o reverență; multe din gesticulațiile ei expresive erau atât de grăbite și exagerate, într-un spațiu minim al desfășurării, cam în felul în care s-ar înclina în societate un adolescent care trebuie să aducă unei îndatoriri sociale tributul bunei sale creșteri. Ea rămase singură în cameră, căci Ulrich se scuzase câteva minute pentru a aranja pregătirile călătoriei pe care trebuia s-o facă. Când, după scena violentă dintre ei doi, ea îl părăsise pe Walter, nu se dusese de fapt prea departe, căci chiar în afara ușii apartamentului lor era o scară, rareori folosită, spre pod, și rămăsese acolo, înfofolită într-un șal, până când îl auzise pe soțul ei plecând de acasă. Auzise că există anumite planuri superioare ale scenei la teatru; acolo sus, în locurile de unde pornesc frânghiile scripeților rămăsese așezată, în timp ce Walter își executa ieșirea din scenă pe scara principală. Își imagina că actrițele, între scenele în care

joacă, în pauzele în care nu aveau nimic de făcut, se așază înfășurate în șaluri pe bârne deasupra scenei și privesc de acolo; era ea însăși acum o asemenea actriță și avea dedesubt, la picioarele ei, toate evoluțiile scenei. Astfel îi veni iarăși în minte gândul ei favorit, că viața ar fi un spectacol teatral. Desigur, nu era nevoie să-l înțelegi cu mintea, cu rațiunea – se gândea ea; ce poți, de fapt, să știi despre toate, chiar când ajungi să știi mai multe decât ea. Dar trebuie să ai instinctul potrivit pentru viață, așa, ca o pasăre a furtunii! Trebuie doar să-ți desfaci larg brațele – ceea ce însemna acum pentru ea: cuvintele, sărutările, lacrimile – ca pe niște aripi! În imaginea prin care-și exprima închipuirea găsea un surogat pentru faptul că nu mai putea crede în viitorul lui Walter.

Vedea jos sub ea casa îngustă, abruptă a scărilor pe care coborâse Walter, își desfăcu larg brațele și le menținu astfel ridicate câtă vreme fu în stare s-o facă; poate că în felul acesta l-ar fi putut ajuta pe el! „Pieptiș în sus și pieptiș în jos, în forța și puterea lor, contrarii înrudite între ele și fiecare în dependență de cealaltă!“ chibzuia ea. „Diagonale jubilante care străbat lumea întreagă“ își denumea acum brațele desfăcute și privirea coborând în adâncuri. Renunță la intenția pe care o avusese de a se duce în taină în oraș să vadă demonstrația; ce-i păsa ei de ce făcea „gloata“, acum când începuse drama colosală a celor singuri, a celor aleși!

Astfel ea, Clarisse, se dusese la Ulrich. Pe drum își arătase din când în când surâsul șiret, când se gândea că Walter o credea nebună îndată ce ea lăsa să se întrevadă ceva din înțelegerea ei superioară în ce privea starea în care se aflau ei doi. O măgulea să știe că el se temea din cauza aceasta să aibă un copil de la ea, și că totuși și-ar fi dorit unul nespus de mult; ea înțelegea condiția aceasta de a fi „nebună“ cam ca atunci când ești asemenea unei furtuni de vară sau când te afli într-o stare perfectă de sănătate încât pur și simplu îi sperii pe ceilalți, ceea ce era o însușire pe care o dobândise treptat în căsnicia lor, pas cu pas, tot astfel cum creștea propria ei superioritate și poziția ei dominantă. Dar știa, cu toate acestea, că uneori era de neînțeles pentru ceilalți, iar când Ulrich reveni în cameră, avea sentimentul că trebuie să-i spună ceva, așa cum se cuvenea pentru un eveniment care avea să-i marcheze atât de profund existența. Sări repede de pe divan și străbătu de câteva ori încăperea și celelalte camere alăturate și spuse apoi:

— Deci sincerele mele condoleanțe, bătrâne!

Ulrich o privi surprins, deși cunoștea tonul pe care îl adopta când era nervoasă. „Uneori e în comportarea ei ceva atât de nemijlocit convențional – constată el – ca într-o carte în care din greșeală a fost legată o pagină dintr-o alta“. Ea îi adresase acea formulă nu cu expresia obișnuită, ci oarecum piezișă, peste umăr, și asta îi întărea impresia că nu se făcea auzită o exprimare rostită pe un ton fals, ci că era un text schimbat și care crea un efect nu tocmai

potrivit, făcându-te să te gândești că ea însăși consta acum din mai multe asemenea stadii de text suprapuse. Cum Ulrich nu-i răspunse nimic, se opri acum în fața lui și spuse:

— Trebuie să stau de vorbă cu tine!

— Aș vrea să-ți ofer ceva de băut sau ceva de genul acesta, spuse Ulrich.

În semn de refuz Clarisse își mișcă mâna ridicată la nivelul umerilor repede de câteva ori încoace și încolo. Își adună gândurile și începu:

— Walter vrea cu tot dinadinsul un copil de la mine. Înțelegi așa ceva?

Părea să aștepte un răspuns.

Ce ar fi putut să-i răspundă Ulrich?

— Dar eu nu vreau! exclamă ea cu violență.

— Acum, nu te enerva numaidecât, spuse Ulrich. Dacă tu nu vrei, oricum nu se poate ajunge acolo.

— Dar el se distruge din această cauză!

— Oamenii care au tot timpul impresia că vor muri trăiesc mult! Tu și cu mine vom fi de mult niște babalâci cocârjați și ofiliți când Walter își va mai păstra sub părul cărunt și în calitatea lui de director al arhivelor chipul unui tinerel!

Clarisse se roti gânditoare pe tocurile pantofilor și se îndepărtă de Ulrich; ajunsă la oarecare distanță îl luă din nou „în vizor", cântărindu-l.

— Știi cum arată o umbrelă când i-ai scos tija? Walter se năruie tot când eu mă întorc cu fața de la el. Eu sunt susținerea lui interioară, el este – „umbrela" ar fi vrut ea să spună, dar îi veni în minte o ameliorare esențială a exprimării; – el este domnul meu cu umbrelă, protectorul meu, spuse ea. El crede că trebuie să mă protejeze ca o umbrelă. Dar îndeosebi și în acest scop el ar vrea să mă vadă cu pântecele greu și rotund. După aceea are să vrea să mă convingă cu vorba bună că o mamă cu sentimentele firești trebuie să-și alăpteze singură copilul. Pe urmă are să vrea să crească copilul după ideile lui. Știi și tu. Are să-și aroge pur și simplu niște drepturi și cu cine știe ce scuze grandilocvente are să facă din noi doi niște conformiști. Dar dacă, așa cum am procedat până acum, eu am să mă împotrivesc la toate astea, atunci s-a terminat cu el! Eu reprezint pur și simplu totul pentru el!

Ulrich surâse neîncrezător la această aserțiune atotcuprinzătoare.

— Vrea să te omoare! adăugă Clarisse repede.

— Ce spui? Credeam că tu i-ai sugerat un asemenea gând?

— Eu vreau să am copilul acesta de la tine! spuse Clarisse.

Ulrich scoase un fluierat de surpriză printre dinți. Ea surâse ca un adolescent care a formulat o pretenție necuvenită.

— Eu n-aș vrea să umblu cu înșelăciuni față de un om pe care-l cunosc atât de bine cum îl cunosc pe Walter. Simt repulsie la un asemenea gând, spuse Ulrich rostind rar cuvintele.

— Așa? Ești așadar un om plin de decență și onestitate?

Clarisse părea să acorde acestor vorbe o semnificație pe care Ulrich nu o înțelegea; rămase pe gânduri și de-abia după o vreme își continuă atacul:

— Dar dacă tu îmi devii amant, el te va avea la mână, nu-i așa?

— Cum așa?

— E foarte limpede; numai că nu știu exact cum să mă exprim. Te vei vedea silit să fii plin de considerație față de el. El ne va face să suferim foarte tare. Tu nu poți, doar, să te apuci să-l înșeli pur și simplu, și vei încerca să-i oferi ceva în schimb. Da, și așa mai departe. Cel mai important este: tu îl vei sili să dea ceea ce e mai bun din el. Nu poți, doar, să negi că noi ne ascundem în noi înșine ca figurile într-un bloc de piatră. Trebuie să ne eliberăm, să ne desprindem de noi înșine! Trebuie să ne constrângem unul pe altul s-o facem!

— Tot ce se poate, spuse Ulrich, dar tu consideri prea repede ca sigur că lucrul acesta are să se întâmple.

Clarisse surâse iarăși.

— *Poate* prea repede! spuse ea.

Se apropie de el și-și atârnă cu un gest prietenos brațul de al lui, destins de-a lungul trupului și fără să se miște ca să-i facă loc.

— Nu-ți plac? Nu ții la mine? întrebă ea.

Dar cum Ulrich nu-i dădea nici un răspuns, ea continuă:

— Îți plac, știu doar; am remarcat îndeajuns de des cum te uiți la mine când ești la noi! Îți aduci aminte cum ți-am spus chiar, odată, că tu ești Diavolul? Pentru mine, așa stau lucrurile. Să mă înțelegi bine: nu spun că ai fi un biet diavol, unul din cei care vor răul, pentru că nu știu ce e binele și nu se pricep să facă mai mult; tu ești un mare diavol, tu știi ce ar fi binele, dar faci exact contrariul a ceea ce ai vrea să faci! Tu găsești că viața, așa cum o trăim cu toții, este groaznică, respingătoare, și tocmai din acest motiv spui, ca să ne faci în necaz, că trebuie s-o trăim mai departe. Declari grozav de decent: „Eu nu-mi înșel prietenii!“, dar o spui doar pentru că te-ai gândit de-o sută de ori: „Aș vrea s-o posed pe Clarisse!“

Dar pentru că ești un diavol, ai și ceva divin în tine, Ulo! O zeitate mare! Una care minte pentru a nu fi recunoscută! Tu mă vrei…

Îl apucase nu de un singur braț, ci de amândouă, cu fața ridicată spre el, cu trupul arcuit spre spate ca o plantă care ar fi fost atinsă ușor pe inflorescența ei. „Acum chipul ei va fi iarăși scăldat în expresia aceea, așa, ca atunci!“ se sperie Ulrich. De nu s-ar întâmplă nimic de acest gen. Fața ei rămase frumoasă. Nu avea surâsul ei obișnuit, îngust parcă, ci unul deschis, un surâs cu toată carnea buzelor, care lăsa totodată la vedere o porțiune din dinți; ca și când ar fi vrut să se apere, forma gurii ei închipuia arcul de două ori încordat al zeului iubirii care se repeta în proeminențele frunții și deasupra acestora încă o dată în norul străbătut de raze de lumină al părului.

— Tu voiai de mult să mă prinzi între dinții gurii tale mincinoase și să mă duci cu tine, numai dacă ai fi izbutit să te depășești pe tine și să mi te arăți așa cum ești! continuă Clarisse.

Ulrich se desprinse ușor. Ea se lăsă iarăși pe divan, ca și când el ar fi așezat-o acolo și-l trase spre ea.

— N-ar trebui să exagerezi astfel, îi reproșă Ulrich vorbele.

Clarisse îi dădu drumul. Își închise ochii și-și sprijinea capul pe amândouă brațele, cu coatele proptite pe genunchi; cel de-al doilea atac al ei fusese respins și acum avea intenția să-l convingă pe Ulrich printr-o logică de fier.

— Nu trebuie să te legi de cuvinte, răspunse ea, sunt doar moduri de a mă exprima, atunci când mă refer la Diavol sau la Dumnezeu. Dar când sunt singură acasă, de obicei ziua întreagă, și rătăcesc prin casă, m-am gândit adeseori: dacă acum o iau la stânga, atunci vine Dumnezeu, dacă merg la dreapta, atunci vine Diavolul. Sau am avut același simțământ, atunci când ar fi trebuit să iau ceva în mână, și aș fi putut s-o fac cu dreapta sau cu stânga. Când i-am arătat lui Walter, i s-a făcut atât de frică încât și-a vârât repede mâinile în buzunar! El se bucură de flori sau chiar de un melc; dar, spune și tu, nu e viața pe care o ducem noi îngrozitor de tristă? Nu vine nici Dumnezeu, nici Diavolul. Și uite așa, mă învârt pe loc de ani de zile. Ce ar mai putea urma? Nimic; e tot, dacă arta nu reușește printr-o minune să mai aducă vreo schimbare!

În clipa aceea ea înfățișa o imagine atât de dulce și tristă, încât Ulrich cedă ispitei de a-i atinge părul moale cu mâna.

— S-ar putea ca în unele aspecte să ai dreptate, Clarisse, spuse el, dar eu nu înțeleg niciodată la tine legăturile pe care le faci și salturile prin care ajungi la concluzii.

— Dar sunt simple, răspunse ea, rămânând mai departe în aceeași poziție. Cu timpul mi-am făcut chiar o idee: ascultă!

Acum însă își îndreptase trupul și era deodată iarăși însuflețită.

— N-ai spus tu odată că starea în care trăim noi are fisuri din care, ca să spunem așa, pândește o altă stare de existență, imposibilă? Nu trebuie să răspunzi nimic; eu știu demult. Orice om vrea, firește, să-și mențină viața în ordine, dar nici unul nu reușește! Eu fac muzică, sau pictez; dar e ca și când aș așeza un paravan în fața unei găuri în perete. Tu și cu Walter mai aveți și idei, din ele eu înțeleg prea puțin, dar e ceva aici care nu se leagă de celelalte toate, nu se potrivește, și tu spuneai că, din lene și din obișnuință, nu te mai uiți la fisura aceasta, în caz contrar am ajunge să ne pierdem în tot felul de lucruri rele. Urmarea e simplă: tocmai prin fisura aceasta trebuie să evadăm! Iar eu pot! Sunt zile în care reușesc să mă strecor afară din mine însămi. Atunci te afli – cum să spun? – ca și cum ai fi fost curățat de coajă printre lucruri, de pe care la rândul lor a fost îndepărtată coaja lor murdară.

Sau ești legat, prin însuși aerul din jur, de tot ceea ce există, ca și cum ai fi frate siamez cu toate. Este o stare, o ființare magnifică; totul se preschimbă în muzică, în culoare și în ritm, iar eu încetez să fiu burgheza Clarisse, drept care am fost botezată la naștere, ci poate o țandără strălucitoare care se înfige într-o fericire de-a dreptul monstruoasă. Dar toate le știi și tu! Căci la așa ceva te refereai atunci când ai spus că realitatea poartă în sine o stare, o condiție imposibilă, și că nu este permis să imprimi experiențelor proprii de viață întoarcerea, cotitura spre tine, și nici să le consideri personale și reale, ci că trebuie să le întorci în afară, ca și când ar fi cântate sau pictate și așa mai departe; aș putea să ți le repet pe toate exact! Acest „și așa mai departe" revenea mereu ca un refren sălbatic, în timp ce Clarisse continua să vorbească, precipitat și aproape de fiecare dată adăuga: tu ai forța necesară, dar nu vrei; nu știu de ce nu vrei, dar am să te zgâlțâi până te vei hotărî!

Ulrich o lăsase să vorbească; negase cu intermitențe, dând mut din cap atunci când ea îi atribuia ceva care se îndepărta prea mult de domeniul posibilului, dar nu găsea în el însuși voința de a o contrazice, își lăsă mâna să i se odihnească în păr, și aproape că îi simțea astfel pulsația confuză a gândurilor sub vârfurile degetelor. N-o mai văzuse niciodată până acum pe Clarisse atât de tulburată senzual, îl mira că în trupul ei firav și dur își găseau loc toate forțele de atracție și de expansiune molatică ale incandescenței feminine, precum și veșnica uimire că o femeie, pe care ai cunoscut-o ca mereu ferecată pentru toți cei din jur, se deschide deodată. Cuvintele ei nu-i păreau respingătoare, deși lezau rațiunea; căci în timp ce se apropiau de ființa lui lăuntrică și apoi se îndepărtau iarăși până la a părea niște absurdități, această continuă agitație grăbită alcătuia un fel de huruit sau de zumzet, a cărui frumusețe sau lipsă de frumusețe în totalitate nu mai ajungea să dobândească vreo valoare în comparație cu violența vibrației. Simțea că precipitarea tulbure contribuia, asemenea unei muzici dezlănțuite, să se decidă de a o asculta mai departe și numai când își dădu seama că ea însăși nu mai găsea nici o ieșire și nici un capăt în propriile-i cuvinte, îi clătină ușor, cu palma pe care acum și-o desfăcuse, capul, pentru a o rechema și a o readuce la realitate.

Dar acum se întâmplă contrariul celor dorite de el, căci Clarisse începu să se lupte corp la corp cu el. Ea își încolăci brațul pe după gâtul lui atât de repede, încât el nu se mai putu apăra și fu de-a dreptul buimăcit, și-și apăsă buzele peste ale lui, își trase cu o mișcare precipitată picioarele sub ea și se vârî deodată în el, astfel că ajunse să i se așeze în genunchi în poală, pe umăr îi simțea acum protuberanța măruntă a sânului. Înțelegea foarte puțin din ce-i spunea ea. Bâiguia întretăiat ceva despre forța ei de mântuitoare și despre lașitatea lui, și mai înțelegea doar că el ar fi fost un „barbar" și că ea avea să-l primească de la el, nu de la Walter, pe mântuitorul lumii, la drept vorbind

însă vorbele ei erau doar un joc sălbatic pe undeva aproape de urechea lui, un murmur grăbit, abia mai mult decât o șoaptă, care se învălmășea mai mult pentru sine decât pentru a comunica ceva, și doar pe alocuri în torentul acela învârtejit se mai desprindea câte un cuvânt ca „Moosbrugger“ sau „ochiul diavolului“. Ca să se apere, o apucase pe mica lui asaltatoare de antebrațe și o împingea înspre divan, iar acum ea îl izbea cu picioarele, își înfigea părul în fața lui și încercă să-i cuprindă iarăși gâtul cu brațele.

— Am să te omor dacă nu te învoiești! spuse ea limpede și răspicat.

Semăna cu un adolescent care, cu un amestec de tandrețe și de iritare, nu acceptă să fie respins și a cărui furie crește tot mai mult. Efortul de a o stăpâni îi permitea să simtă fluxul plăcerii doar estompat în trupurile lor; totuși Ulrich simțise viu această voluptate în clipa când își petrecuse ferm brațul pe după trupul ei slab să o apese în jos. Era ca și cum trupul ei întreg ar fi pătruns în senzațiile lui; o cunoștea de fapt de multă vreme și se și jucase deseori câte puțin cu ea, dar până atunci nu o mai atinsese încă niciodată pe această mică ființă familiară, și totuși străină, cu inima zvâcnindu-i sălbatic, atât de aproape, de sus și până jos, și când mișcările Clarissei, acum înlănțuită de mâinile lui, se încetiniră și relaxarea mădularelor ei începu să-i licărească tandru în ochi, aproape că s-ar fi petrecut ceea ce el nu voia să lase să se petreacă. În clipa aceea el își aminti însă de Gerda, ca și când de-abia acum i-ar fi stat în față cerința de a ajunge la o socoteală finală cu sine însuși.

— Nu vreau, Clarisse, spuse el, și o eliberă. Vreau să rămân singur acum și mai am încă multe de pus în ordine înainte de plecare.

Când Clarisse îi înțelese refuzul definitiv, deodată, prin câteva zgâlțâituri dure s-ar fi părut că se pornise un alt mecanism de rotițe în capul ei. Îl vedea pe Ulrich, cu trăsăturile feței penibil crispate, în picioare la câțiva pași de ea, îl vedea vorbind, după cât se părea nu înțelegea nimic din ce spunea el, dar în vreme ce-i urmărea mișcările buzelor, simțea o repulsie crescând în toată ființa ei, apoi își dădu seama că rochia i se ridicase deasupra genunchilor și sări repede în sus.

Înainte să-și mai amintească acum de altceva, era în picioare, își scutura părul și își potrivea veșmintele, ca și când ar fi stat întinsă până atunci în iarbă, și spuse:

— Firește, trebuie să-ți faci bagajele, nu vreau să te mai rețin!

Avea iarăși surâsul ei obișnuit, care i se strecura, ironic, nesigur, printr-o mică fisură în expresia feței, și-i ură drum bun.

— Când te întorci, probabil că va fi Meingast la noi, și-a anunțat venirea, venisem, de fapt, să-ți spun! adăugă ea în treacăt.

Ulrich îi mai ținea ezitând mâna într-a lui.

Unul din degetele ei i se juca atingându-l pe al lui; ar fi dat orice pe lume să știe ce-i spusese adineaori, căci trebuie să fi fost tot felul de lucruri, fusese atât de tulburată încât uitase totul! Mai știa doar aproximativ ce se petrecuse

cu ei, și nici nu-i păsa, pentru că simțămintele ei îi spuneau că ea fusese curajoasă sau gata de dăruire și că Ulrich fusese sfios. Mai simțea doar dorința de a se despărți acum de el ca buni camarazi, pentru ca el să nu mai rămână cu cine știe ce îndoieli. Îi spusese fără să insiste:

— E mai bine să nu-i spui nimic lui Walter despre vizita mea, și ce am vorbit rămâne până data viitoare numai între noi!

Îi întinse la poarta grădinii încă o dată mâna și refuză oferta lui de a o conduce.

Întorcându-se în casă, Ulrich se simțea ciudat. Trebuia să scrie câteva scrisori pentru a-i anunța pe contele Leinsdorf și pe Diotima că pleca și mai avea și alte lucruri de pus în ordine, căci presupunea că preluarea moștenirii avea să-l țină departe de casă mai multă vreme; apoi puse în geamantanul pregătit de valetul său, pe care-l trimisese la culcare, diferite mici obiecte de folosință personală și niște cărți. Când termină cu pregătirile, simți că n-avea dispoziția să se retragă. Era epuizat și în același timp încordat ca urmare a zilei atât de agitate, iar cele două stări de spirit nu se anulau reciproc, ci ieșeau la suprafață, astfel că, de prea mare oboseală, simțea că n-ar putea adormi. Fără să se gândească anume în acel sens, ci doar dând curs unor amintiri care oscilau, Ulrich își mărturisi impresia pe care o mai avusese în câteva rânduri, că de fapt Clarisse nu era doar o ființă neobișnuită, ci una acum bolnavă mintal, chiar dacă nu în mod evident; nu încăpea nici un fel de îndoială, și cu toate acestea, în criza de adineaori, sau oricum s-ar fi putut numi starea în care se aflase cu atât de puțină vreme înainte, ea spusese unele lucruri care semănau îngrijorător de mult cu unele din lucrurile pe care le-ar fi putut spune el însuși. L-ar fi determinat să mediteze mai temeinic, dar mai avea încă multe de făcut. Din anul pe care și-l acordase ca un concediu trecuse deja aproape jumătate fără să fi ajuns să rezolve nici una din problemele sale. Îi veni acum în minte că Gerda îi ceruse să scrie o carte. Dar el voia să trăiască fără să se scindeze într-o parte reală și una umbrită. Își amintea de clipa în care discutase pe o temă similară cu șeful de departament Tuzzi. Se vedea pe sine și pe Tuzzi stând în picioare în salonul Diotimei și imaginea avea ceva dramatic, ceva din jocul unor actori. El însuși spusese, în treacăt, că probabil avea să scrie o carte sau dacă nu, ar fi trebuit să-și ia viața. Dar nici perspectiva morții nu era, când se gândea acum, cum s-ar fi putut spune, la cald, câtuși de puțin adevărata expresie a stării sale de spirit; își imagina ca ar fi putut de fapt ca, în loc să plece, să se omoare înainte de a se fi făcut dimineață. Cu toate acestea considera că un astfel de gest comis în clipa în care primise știrea despre moartea tatălui său ar fi reprezentat o potrivire de împrejurări cu totul necuvenită. Se găsea într-o stare crepusculară apropiată somnului, în care reprezentările stârnite de imaginație încep să se fugărească unele pe altele. Vedea în fața ochilor țeava unei arme, în a cărei întunecime își cufunda privirile, zărind acolo un vid obscur

și simțind cum umbrele blocau profunzimile și simțea că ajunsese la un straniu acord și o ciudată coincidență, căci aceeași armă încărcată fusese în tinerețe metafora preferată a voinței lui care-și aștepta de pe atunci zborul spre o țintă anume. Vedea dintr-odată multe asemenea imagini cum erau cea cu pistolul și cea a conversației sale cu Tuzzi. Priveliștea unei pajiști, cândva, dimineața devreme. Peisajul privit din tren, învăluit în ceața densă a înserării, a unei văi lungi și șerpuitoare prin care curgea un râu. La un alt capăt al Europei, un loc unde el se despărțise de o iubită; imaginea iubitei fusese uitată, cea a drumurilor de pământ, nepietruite, și a caselor acoperite de stuf, proaspătă ca și când ar fi fost văzută ieri. Părul de la subsuoară al unei alte iubite, unicul detaliu rămas în memorie de la ea. Frânturi izolate de melodii. O mișcare caracteristică a cuiva, nu se știa a cui. Miresmele unor straturi de flori, odinioară neluate în seamă în cine mai știe ce schimb violent de cuvinte țâșnind din profundă tulburare sufletească, astăzi supraviețuind acestei uitări. Un bărbat împleticindu-se pe toate cărările, grotesc la vedere cum îl urmăreai astfel cu privirea: ca un șir de păpuși abandonate, ale căror sfori de mânuit se rupseseră de mult. S-ar fi crezut că asemenea imagini ar fi fost inconsistente și fugare, dar pentru o clipă întreaga viață se contopise în ele, acum rămânând la marginea drumului, iar el părea să fi alergat de la una la alta; viața nu a mai dat ascultare hotărârilor și ideilor, ci doar unor imagini tainice, pe jumătate lipsite de sens.

Pe când acea neputință absurdă a tuturor eforturilor cu care se mândrise odinioară îl emoționa acum aproape până la lacrimi, se desfăcu în el, în starea de înnoptare în care se găsea, sau, aproape că s-ar fi putut spune, se instaură în jurul lui, desfoliindu-se treptat, un simțământ minunat. În toate camerele ardeau încă lămpile, pe care Clarisse, câtă vreme fusese singură, le aprinsese pretutindeni, și belșugul de lumină se revărsa printre pereți și mobile, când dintr-o parte, când din alta, umplând spațiile dintre ele cu o intensitate aproape vie. Poate tandrețea aceea sentimentală care dăinuie în orice oboseală nedureroasă îi schimbase întreaga sensibilitate, căci senzația de sine a trupului, totdeauna ființând în el, chiar dacă neluată în seamă, și niciodată pe de-a-ntregul cuprinsă doar în trupul său, se extindea acum într-o stare de spirit mai tandră și tot mai încăpătoare. Era ca un fel de destindere a unei încordări, ca și când s-ar fi desfăcut nodul unei legături între toate cele din jur; și cum nici în pereții încăperilor, nici în relațiile dintre ei nu se schimbase nimic cu adevărat și nici un zeu nu pătrunsese în camera acestui necredincios, iar Ulrich însuși nu renunța câtuși de puțin la limpezimea judecății sale (în măsura în care oboseala nu l-ar fi înșelat), doar relația între el și cele din jurul lui ar fi putut fi cea care era supusă acestei preschimbări. În ultimă instanță, transformarea nu era obiectivă, ci era o expansiune subiectivă a simțurilor, asemenea unor ape subterane, în care se cufundau emoțiile

și rațiunea, pilonii percepțiilor și gândirii obiective. Acum pilonii aceștia se clinteau încet, depărtându-se sau apropiindu-se să se contopească unii cu alții; căci până și deosebirea își pierduse în acea clipă înțelesul. „Este o altă situare deodată; devin un altul și ceea ce mă pune pe mine în legătură cu mine însumi se schimbă!“ medită Ulrich, care presupunea că se observa exact. Singurătatea sa – o stare de sensibilitate care se afla nu numai în el, ci și în afara și în jurul lui, și astfel le conferea coerență tuturor – s-ar fi putut spune, și simțea el însuși astfel, devenea tot mai densă sau tot mai mare. Trecea prin pereți, creștea în întregul oraș de afară, fără să se extindă propriu-zis, creștea în lumea întreagă. „Care lume?“ reflectă el. „Nici nu există nici o lume!“ I se părea că noțiunea de lume nu mai avea nici un înțeles. Însă Ulrich își păstrase îndeajuns luciditatea, încât acest fel de a descrie situația, împins până la extreme, i se păru deodată, în aceeași clipă, dezagreabil; nu-și mai căută cuvintele, ci, dimpotrivă, din punctul acela începu să se îndrepte iarăși spre deplina luciditate și după câteva secunde tresări. Se făcea ziuă și lumina palidă a zorilor își combina lividitatea cu strălucirea efemeră a luminii artificiale.

Ulrich sări în picioare și își întinse trupul. Rămase ceva prins de el, ceva care nu se lăsa scuturat. Își trecu degetele peste ochi, însă privirea îi mai păstra ceva din moliciunea scufundării printre cele din jur. Dintr-odată, recunoscu într-un chip greu de descris, care era asemenea unei destrămări a ființei, ca și când l-ar fi părăsit forța de a mai încerca să nege, că el se afla acum iarăși în starea de spirit în care se mai găsise odată, cu mulți ani înainte. Clătină surâzând din cap. „O criză a doamnei maior“ își denumea el ironic senzația. După câte îi spunea rațiunea, nu exista nici o primejdie, căci nu exista nici o ființă cu care ar mai fi putut repeta o asemenea nebunie. Deschise o fereastră. Afară era un aer indiferent, aerul unei dimineți obișnuite prin care răzbăteau primele zgomote ale orașului. Pe când răcoarea îi clătea tâmplele, începu să-l cuprindă, cu întreaga ei claritate aspră, acea antipatie pe care o simte orice european față de confuzia visătoare a sentimentalismelor, și se hotărî să-i facă față cu toată exactitatea și precizia unei asemenea împrejurări, dacă ar mai fi trebuit să se producă. Cu toate acestea, stând îndelung acolo la fereastră și privind fără gânduri dimineața de afară, mai păstra în sine ceva din lunecătoarea scânteiere a tuturor simțămintelor de care-ar fi fost în stare.

Fu surprins când deodată pătrunse în încăpere, ca să-l trezească, valetul său, având pe chip expresia solemnă a celui care se deșteptase devreme. Făcu o baie, își disciplină trupul cu câteva mișcări ferme și porni spre gară.

CARTEA A DOUA

PARTEA A TREIA

În Împărăția Milenară
(Criminalii)

1
Sora uitată

Când spre seara aceleiași zile Ulrich ajunse la … și ieși din clădirea gării, în fața lui se deschise o piață largă, spre care ar fi trebuit să coboare, și care, la ambele capete, se continua cu niște străzi ce-i treziră în amintire o imagine aproape dureroasă, așa cum se întâmplă cu locurile pe care le-ai văzut deseori pe vremuri și le-ai uitat apoi.

— Vă asigur că veniturile au scăzut cu vreo douăzeci la sută și viața e cu douăzeci la sută mai scumpă; ceea ce face patruzeci la sută!

— Iar eu vă spun că niște jocuri sportive de o săptămână contribuie foarte mult la strângerea legăturilor între popoare! Glasurile îi sunau în urechi; glasuri conversând în compartiment. Pe urmă auzi distinct pe cineva spunând:

— Mie cel mai mult și mai mult tot opera îmi place!

— Distracția dumitale favorită?

— Nu, e pasiunea mea.

Își clătină capul, ca și când ar fi vrut să-și scuture apa din urechi; trenul fusese plin, iar drumul, interminabil; frânturile din conversația generală, care ajunseseră până la el, apăreau din nou la suprafață. În exuberanța grăbită a sosirii, care făcea ca porțile gării să se deschidă asemenea gurii unei conducte înspre liniștea pieții, Ulrich așteptase ca ecourile să se stingă treptat, ca scurgerea unor picături răzlețe; acum rămase în spațiul vidat al tăcerii care urmează totdeauna unei larme. În neliniștea care i se stârnise în urechi odată cu lăsarea tăcerii, ochii i se deschiseră spre o pace neobișnuită. Toți cei din jur aveau acum contururi mai precise ca oricând și, pe când privea astfel de sus piața, pe partea cealaltă cadrele încrucișate ale unor ferestre cu totul obișnuite se desprindeau acum atât de negre în lumina crepusculară, pe lucirea lividă a geamurilor, ca și când ar fi fost crucile de pe Golgota. Iar ceea ce mai mișca în scena aceasta se desprindea pe fundalul odihnindu-se în imobilitate al străzii, într-un anume fel, cum nu se întâlnește în marile orașe. Atât ceea ce mișca cât și ceea ce era imobil aveau, se vedea limpede, spațiu să-și desfășoare în libertate propria importanță. Cu oarecare curiozitate,

ca unul care revede locuri știute altădată, el privea în jur și contempla marele oraș provincial în care petrecuse perioade scurte, dar puțin plăcute ale vieții sale. Știa bine că orașul acesta avea ceva apatrid, colonial; un sâmbure străvechi al burgheziei germane ce ajunsese cu secole înainte pe pământ slav se ofilise cu timpul aici, astfel încât, în afară de câteva biserici și de numele unor familii, abia dacă mai amintea ceva de acele vremuri, și chiar din vechea reședință a dietei de provincie, în care se transformase orașul mai apoi, nu se mai vedea prea mult, în afara unui palat frumos rămas în picioare. Dar peste tot acest trecut se așezase în timpul administrației absolutiste, întreaga aparatură a statului imperial cu instituțiile sale administrative provinciale, cu școlile sale înalte și obișnuite, cu cazărmile, tribunalele, închisorile, reședințele episcopale, fortăreața, teatrul, toți oamenii care le populau, negustorii și meseriașii implicați, astfel încât până la urmă li se adăugaseră și întreprinderile ținând de o industrie ale cărei fabrici umpluseră casă după casă în cartierele periferiei și influențaseră soarta unui petec de pământ în timpul ultimelor generații într-o măsură mai mare decât orice alți factori. Orașul avea o istorie a sa, și avea un chip al său, însă în fizionomia lui ochii nu se potriveau cu gura și nici bărbia cu părul, și peste toate se așternuseră urmele unei vieți agitate, care înlăuntrul său rămăsese goală. Se prea poate însă ca tocmai această stare de fapt să fi favorizat, în anumite circumstanțe personale, mari singularități.

Pentru a folosi o expresie care să rezume totul, chiar dacă nu e cu totul ireproșabilă: Ulrich simțea ceva „sufletește insubstanțial", în care s-ar fi putut pierde până într-atât încât să simtă cum i s-ar fi deșteptat înclinațiile spre un joc necontrolat al imaginației. Avea în buzunar ciudata telegramă a tatălui său și o știa pe dinafară: „Îți aduc la cunoștință săvârșirea mea din viață", dispusese bătrânul domn să i se comunice – sau, poate s-ar fi putut spune îi comunicase el însuși? – ceea ce rezulta de pe urma faptului că dedesubt se afla semnătura „Tatăl tău". Excelența Sa, domnul consilier aulic, nu glumea niciodată în momentele grave: construcția bizară a mesajului era diabolic de logică și prin faptul că era el însuși cel care îl înștiința astfel pe fiul său, atunci când, așteptându-și sfârșitul scrisese cu propria sa mână sau dictase penei altei persoane, stabilind transmiterea comunicării astfel formulate în clipa urmând ultimei sale suflări; poate că întreaga împrejurare nici n-ar fi putut fi mai bine descrisă, și totuși plutea peste această operație, prin care prezentul încerca să stăpânească un viitor pe care n-ar mai fi izbutit să-l trăiască, un suflu sinistru, cadaveric, al voinței sale mânioase acum supusă descompunerii.

În fața unei asemenea conduite, care printr-o oarecare asociație de idei amintea tocmai de aspectul meticulos nediscriminatoriu al micilor orașe de provincie, Ulrich ajunse să se gândească nu fără îngrijorare la sora sa, care

se căsătorise aici în provincie, și pe care acum, în câteva minute, avea să o întâlnească. Se mai gândise și în timpul călătoriei la ea, căci nu mai cunoștea prea multe detalii în ce o privea. Din timp în timp, odată cu scrisorile tatălui său, îi parveneau știri de felul obișnuit despre chestiunile familiale, cum ar fi fost: „Sora ta Agathe s-a măritat“, la care se adăugau și detalii complementare, căci Ulrich nu putuse veni acasă cu acel prilej. Poate un an mai târziu primise și știrea despre moartea tânărului soț; apoi trecuseră trei ani, dacă își amintea bine, când sosise comunicarea: „Sora ta Agathe s-a hotărât, spre satisfacția mea, să se recăsătorească“. La această a doua căsătorie, cu cinci ani în urmă, fusese el însuși de față și o văzuse pe sora lui timp de câteva zile; își amintea doar că acele zile fuseseră asemenea unui voal uriaș din batist alb, care se rotea neîncetat. Își mai aducea aminte și de mire, care-i fusese antipatic. Agathe trebuie să fi avut atunci douăzeci și doi de ani, el însuși avea douăzeci și șapte, căci tocmai își luase doctoratul; așadar sora lui avea acum douăzeci și șapte, nu o mai văzuse de la vremea aceea, și nici nu schimbase cu ea vreo scrisoare. Își mai amintea doar că tatăl său îi scrisese apoi în repetate rânduri: „Din păcate, se pare că în căsnicia surorii tale lucrurile nu sunt toate la fel de bune precum ar fi putut fi, deși soțul ei este un om admirabil“. Și mai spuneau aceste scrisori: „Succesele acestea recente ale soțului surorii tale Agathe mi-au umplut sufletul de bucurie“. Cam asemenea informații cuprindeau scrisorile, cărora însă din păcate el nu le dăduse niciodată prea mare atenție; odată, iar Ulrich își amintea cu precizie, se exprimase acolo, laolaltă cu regretul pentru faptul că sora lui nu avea copii, speranța că ar fi putut cu toate acestea să aibă o căsnicie fericită, chiar dacă propriul ei caracter nu i-ar fi permis niciodată să recunoască acest aspect. – „Cum stau lucrurile acum?“ medită. Făcea parte dintre ciudățeniile bătrânului domn, care avusese atâta grijă să-și înștiințeze copiii unul despre celălalt, faptul că el își trimisese amândoi copiii încă de la o vârstă fragedă, îndată după moartea mamei lor, departe de casă; fuseseră crescuți în internate diferite, iar Ulrich, care nu fusese un elev bun, nu avusese des permisiunea să plece acasă în vacanțe, astfel că, la drept vorbind, după perioada copilăriei, când cei doi se iubiseră foarte mult, Ulrich nu o mai revăzuse cu adevărat pe sora lui, poate cu excepția unei perioade mai lungi petrecute împreună pe când Agathe era o fetiță de zece ani.

Lui Ulrich i se păruse firesc și faptul că, acestea fiind împrejurările, nici nu mai schimbaseră scrisori între ei. La urma urmei, ce și-ar fi putut scrie? Când Agathe se măritase prima dată, el era, după cum își amintea acum, tânăr locotenent și se găsea în spital în urma unei răni primite într-un duel: Doamne, ce tânăr nesăbuit fusese. La drept vorbind, la vremea aceea experimentase variate feluri de nesăbuință. Căci acum își dădea seama că amintirea suferinței de pe urma unei asemenea răni, pe când fusese locotenent,

nu se lega de fapt deloc de acea perioadă, mult mai probabil era că pe vremea aceea era deja inginer și avusese „treburi importante“ care-l ținuseră departe de sărbătoarea de familie! Despre sora lui se spusese ulterior că își iubise foarte mult primul soț; nu-și mai aducea aminte de la cine aflase, dar la urma urmei ce însemna – „îl iubise mult?“ Lucruri din acestea se spun deseori. Ea se recăsătorise, și pe cel de-al doilea bărbat al ei Ulrich nu-l putea suferi: faptul era cert! Nu numai pornind de la impresia personală putea spune că nu-i plăcea, ci și de la unele cărți scrise de el, pe care le citise. Posibil ca el să fi încetat să se mai gândească la sora lui nu tocmai neintenționat, de atunci încoace. Evident, nu însemna că făcuse bine procedând astfel; dar trebuia să-și mărturisească singur că în decursul ultimului an, când se gândise la atât de multe lucruri din viața sa, nu-și mai amintise nici măcar o singură dată de ea, nici chiar atunci când primise știrea despre moartea tatălui. La gară îl întrebă pe bătrânul servitor venit să-l întâmpine dacă era acolo și cumnatul său, iar când află că profesorul Hagauer era așteptat de-abia la înmormântare, se bucurase și, cu toate că până la înmormântare nu mai puteau fi decât cel mult două sau trei zile, perioada aceasta de timp îi apărea ca un interval prelungindu-se pe o durată nelimitată pe care avea să îl petreacă alături de sora lui, ca și cum ar fi fost ființele cele mai apropiate de pe lume. Ar fi fost zadarnic să găsească o logică a lucrurilor: probabil, gândul acesta, „sora necunoscută“, era una din abstracțiile vaste, în care-și găseau locul atât de multe sentimente care nu s-ar fi putut justifica nicăieri în altă parte.

Preocupat de asemenea întrebări, Ulrich pătrunsese în orașul străin, și totuși familiar, care i se deschidea în față. Aranjase să-l urmeze o trăsură cu bagaje, în care, în ultima clipă înainte de plecare adăugase multe cărți, însoțită de bătrânul servitor, care făcea parte demult din amintirile sale din copilărie și care întrunea în persoana sa rolul de preceptor, de majordom și de secretar, contopite în decursul timpului. Probabil că omul acesta rezervat și modest fusese cel căruia tatăl îi dictase telegrama anunțându-și propria moarte; pașii îl purtau pe Ulrich, pradă unei plăcute reverii, pe drumul ce-l conducea spre casă, în timp ce simțurile sale, acum treze, sorbeau cu curiozitate impresiile proaspete cu care ne surprinde un oraș care se extinde atunci când nu l-am mai văzut de multă vreme. Într-un anumit loc al drumului, loc de care picioarele sale își amintiră înainte ca însuși gândul lui Ulrich să o facă, pașii îl abătură de la direcția urmată până atunci, și se regăsi după o scurtă vreme într-o alee îngustă, mărginită de ambele părți de zidurile unor grădini. Deodată casa se înălță în fața lui așa cum se apropia, casa cu doar două caturi, corpul central al clădirii mai înalt decât aripile laterale, vechile grajduri într-o parte, și, lipită de zidul grădinii, construcția mai mică în care locuia servitorul cu soția sa; s-ar fi părut că, în ciuda relațiilor întemeiate pe încredere, bătrânul domn o împinsese cât mai departe de sine, închizând-o

totuși între zidurile domeniului său. Ulrich ajunse adâncit în gânduri la intrarea acum încuiată a grădinii, și lăsă să cadă inelul greu de bătut în poartă, atârnat în locul clopotului obișnuit pe poarta scundă, înnegrită de vreme, înainte ca însoțitorul său să vină în fugă și să-i îndrepte greșeala. Trebuiau să se întoarcă, ocolind zidul, la intrarea din față, unde se oprise trăsura, și abia atunci, când văzu fațada casei cu obloanele lăsate, Ulrich deveni conștient de faptul că sora lui nu venise să-l întâmpine la gară. Bătrânul servitor îl anunță că stăpâna avea o migrenă și se retrăsese după masă, dându-i dispoziție să o trezească atunci când avea să sosească *Herr Doktor*. Sora lui avea asemenea migrene, continuă Ulrich să-l întrebe, și regretă îndată stângăcia care-i trăda în fața bătrânului slujitor devotat al casei părintești înstrăinarea de cele de aici și de relațiile familiale asupra cărora era preferabil să se păstreze tăcere.

— Tânăra doamnă a dat dispoziție ca ceaiul să fie servit într-o jumătate de oră, răspunse cu deferență bătrânul, cu figura respectuoasă și oarbă a slujitorului model, care transmitea cu toată reținerea cuvenită asigurarea că el nu înțelegea nimic din cele ce depășeau cercul îngust al îndatoririlor sale.

Fără să vrea, Ulrich își ridică privirea spre ferestre, cu senzația că Agathe ar fi putut fi acolo în spatele lor, urmărindu-i apropierea. Oare ea avea să se dovedească agreabilă, se întrebă el și constată cu o senzație de indispoziție că șederea aici avea să fie de-a dreptul dezagreabilă dacă ea nu avea să-i placă. Faptul că nu se arătase nici la gară, nici la poarta casei, i se părea mai degrabă un indiciu care îi inspira încredere, și indica asupra unei anumite înrudiri a modului lor de a-și trăi sentimentele, căci ar fi fost la fel de neîntemeiat ca ea să se fi grăbit să-i iasă în întâmpinare pe cât ar fi fost ca el, de-abia sosit, să fi vrut să se grăbească la catafalcul tatălui său. Lăsă vorbă deci că el însuși avea să fie pregătit într-o jumătate de oră, și își puse ținuta în ordine. Camera unde era găzduit se afla la etajul al doilea, mansardat, al casei și fusese camera sa de copil, acum ciudat adaptată cu câteva mobile care, era evident, fuseseră aduse în grabă și erau gândite spre a asigura confortul unui om matur. „Probabil că nu se poate face altceva, atâta vreme cât mortul se află încă aici!“ gândi Ulrich și se instală, nu fără dificultate, printre ruinele copilăriei sale, dar în același timp cu o senzație parcă oarecum plăcută, ce părea să se înalțe asemenea unui abur cețos din dușumeaua încăperii. Vrând să-și schimbe hainele, îi veni gândul să îmbrace o haină de casă, asemănătoare unei pijamale, care-i căzuse în mâini desfăcându-și geamantanele. „Ar fi trebuit totuși să mă întâmpine, cel puțin la intrarea în casă!“ se gândea, și era un gest asemănător cu o dojană în alegerea neglijentă a unei asemenea haine, deși păstra încă sentimentul că sora lui ar fi putut avea o justificare pentru comportarea ei, oarecum congenială; astfel, schimbul de ținută vestimentară dobândi ceva din curtenia pe care o are exprimarea spontană, lipsită de constrângere, cea a unei familiarități și intimități.

Îmbrăcase o pijama largă, din flanel moale de lână, un fel de costumație de Pierrot, în carouri negre-cenușii, strânsă la încheieturile mâinilor și la glezne la fel de mult ca peste talie; haina aceasta îi plăcea, căci era comodă, iar acum, în timp ce cobora treptele, se simțea confortabil în ea după noaptea nedormită și după îndelungata călătorie. Dar când intră în camera unde îl aștepta sora lui, rămase perplex față de alegerea vestimentației, căci, prin lucrarea tainică a întâmplării, se găsi în fața unui Pierrot înalt, blond, înveșmântat într-un costum în dungi și romburi delicate, cafenii și ruginii, care la prima vedere îi semăna leit.

— N-am știut că suntem gemeni! spuse Agathe, și chipul i se lumină într-un zâmbet.

2
Confidențe

Nu se sărutară acum întâlnindu-se, ci se opriră doar unul în fața celuilalt, privindu-se cu prietenie, apoi își schimbară locurile și Ulrich fu în măsură să-și contemple sora. Se potriveau în ce privea înălțimea. Părul Agathei era mai deschis la culoare decât al său, dar avea aceeași uscăciune delicat înmiresmată ca tenul lor, singurul element plăcut pentru el în propriul său trup. Pieptul ei nu se pierdea în abundențe și rotunjimi, era zvelt și ferm, iar membrele surorii păreau să aibă forma prelungit-subțiată a unor fusuri în care se unește abilitatea naturală cu frumusețea.

— Sper că ți-a trecut migrena; după felul în care arăți, nu se cunoaște deloc că te-ar durea capul, spuse Ulrich.

— N-am avut nici o migrenă, așa ți-am transmis doar pentru că era mai simplu, îi explică ea, la urma urmei nu puteam să fac să-ți parvină prin intermediul servitorilor un mesaj complicat; mi-a fost pur și simplu lene. Am dormit. Aici m-am obișnuit să dorm ori de câte ori am câteva minute libere. Sunt o ființă cu desăvârșire leneșă; cred că din deznădejde. Când mi s-a comunicat că vii, mi-am spus: să sperăm că acum sunt somnoroasă pentru ultima dată, și mi-am acordat atunci, singură, un fel de somn de vindecare; iar după ce am stat să mă gândesc bine, am denumit toată complicația, așa, pentru auzul servitorilor, migrenă.

— Tu nu faci deloc sport? întrebă Ulrich.

— Puțin tenis. Dar detest sportul.

În timp ce ea îi vorbea, el îi mai contemplă o dată chipul. Nu i se părea că ar fi semănat prea mult cu propriul său chip; dar poate că se înșela, s-ar fi putut să semene cu chipul lui așa cum un pastel seamănă cu o gravură în lemn, așa cum în fața diversității materialului se trece cu vederea concordanța dintre linii și suprafețe. Chipul ei îl neliniștea însă prin altceva. După

o vreme își dădu seama că nu putea pur și simplu să recunoască ce anume exprima. Lipsea din expresia sa ceea ce îți permite de obicei să tragi concluzii în ce privește persoana pe care o privești. Era un chip expresiv, dar nicăieri pe acest chip nu era vreo trăsătură anume subliniată, nimic din acea combinație care sugerează în mod obișnuit trăsăturile unui caracter.

— Cum se face că și tu te-ai îmbrăcat așa? întrebă Ulrich.

— Nu am nici un motiv evident, răspunse Agathe. M-am gândit doar că e drăguț.

— Este foarte drăguț, confirmă Ulrich râzând. Dar e de-a dreptul o scamatorie a întâmplării. Iar moartea tatei, după cum văd, nu te-a zguduit nici pe tine foarte tare?

Agathe își înălță încet trupul pe vârful picioarelor și-l lăsă să cadă la loc la fel de încet.

— A venit și soțul tău? întrebă fratele, ca să spună ceva.

— Profesorul Hagauer vine de-abia la înmormântare.

Părea să savureze prilejul de a-i pronunța numele atât de reverențios, să-l poată astfel ține la distanță de ea ca pe un străin.

Ulrich nu știa ce ar fi trebuit să răspundă.

— Da, am auzit, spuse el.

Se priviră din nou și apoi intrară, după cum se cuvenea, în mica încăpere în care fusese depus defunctul.

Întreaga zi, până în acel moment, camera fusese menținută artificial în întuneric: era încărcată și înecată în negru. Florile și lumânările aprinse își răspândeau licăririle și miresmele. Cei doi Pierrot se opriră în poziție de drepți în fața defunctului și păreau să-l privească.

— N-am să mă mai întorc la Hagauer! declară Agathe, ca lucrurile să fie spuse pentru totdeauna. Aproape că s-ar fi putut crede că și mortul ar fi trebuit să audă aceste cuvinte.

Defunctul era întins pe catafalc, așa cum dispusese el însuși; în frac, cu giulgiul ridicat până la jumătatea pieptului, pe deasupra arătându-i-se cămașa scrobită, cu mâinile împreunate fără crucifix, cu ordinele și decorațiile la vedere. Arcadele ochilor, mici și dure, obrajii și buzele supte. Închis în sinistra piele de mort, oarbă, care mai este încă parte a ființei și care a ajuns să fie străină; sacul de călătorie al vieții. Ulrich se simți fără voie zguduit până în adâncurile ființei; acolo unde nu există nici un simțământ și nici un gând; dar nicăieri în altă parte a ființei sale. Dacă ar fi trebuit să exprime ce simțea, ar fi reușit să spună numai că o relație apăsătoare și fără iubire se sfârșise. Așa cum o dragoste rea îi face pe oameni răi, dacă nu reușesc să se elibereze de ea, tot astfel acea legătură grea, copleșitoare, socotită pentru veșnicie, atunci când ceea ce este vremelnic se ofilește și seacă sub apăsarea ei.

— Aș fi vrut ca tu să fi venit încă mai demult, continuă Agathe, dar *papá* nu mi-a dat voie să te chem. A aranjat el singur tot în legătură cu moartea lui.

Cred că i-ar fi fost penibil să moară sub ochii tăi. Eu sunt aici de două săptămâni; a fost îngrozitor.

— Cel puțin pe tine te-a iubit?

— L-a însărcinat pe bătrânul lui servitor cu tot ceea ce ar fi vrut el să știe că e aranjat, și după aceea lăsa impresia că nu mai avea nimic de făcut și că se simțea fără nici un rost. Dar cam la fiecare sfert de oră își ridica de pe pernă capul și se uita în jur, să vadă dacă mai sunt în cameră. Astfel s-au scurs primele zile. Pe urmă nu mai proceda astfel decât din jumătate în jumătate de oră, apoi câte o oră întreagă, și în ultima zi, de-a dreptul înfiorătoare, de cel mult două sau trei ori. În toate aceste zile, nu mi-a adresat nici un singur cuvânt decât atunci când îl întrebam ceva.

În timp ce îi relata despre cele petrecute, Ulrich își spuse: „În realitate, ea e o ființă aspră. Încă de copil, în felul ei liniștit, putea să fie incredibil de încăpățânată. Cu toate acestea, pare maleabilă?“ Își aminti subit de o avalanșă. Cândva, într-o pădure devastată de o avalanșă, el însuși își pierduse aproape viața. Avalanșa fusese un nor moale de pulbere de zăpadă, care, mânată de o forță cu neputință de oprit, se făcuse dură ca un munte prăvălindu-se.

— Tu mi-ai expediat telegrama? întrebă el.

— Bătrânul Franz, după cum era firesc! Totul fusese aranjat dinainte. Nici nu s-a lăsat îngrijit de mine. E sigur că nu m-a iubit, nu știu de ce a trimis după mine. Eram mâhnită și mă încuiam în camera mea ori de câte ori se ivea ocazia. Într-una din orele acelea a murit.

— Probabil că astfel a vrut să-ți demonstreze că ai făcut o greșeală. Vino! spuse Ulrich cu amărăciune și o îndreptă spre ușă. Poate că ar fi vrut să-l mângâi pe frunte? Sau să îngenunchezi lângă patul lui? Fie și doar pentru că citise că dintotdeauna astfel se cuvenea la ultima despărțire de un tată. N-a izbutit să-și impună să îți transmită o astfel de rugăminte?

— Se prea poate, spuse Agathe.

Se opriseră iarăși și se priveau.

— De fapt, toate acestea sunt oribile! spuse Agathe.

— Da, spuse Ulrich. Știm atât de puțin despre ceea ce se petrece.

Când părăsiră încăperea, Agathe se mai opri o dată și-i spuse lui Ulrich:

— Am să te pun acum în încurcătură spunându-ți un lucru care, firește, nu poate să te intereseze câtuși de puțin; dar m-am hotărât în timpul bolii tatei să nu mă mai întorc în nici o împrejurare la soțul meu!

Insistența aceasta încăpățânată îl făcu pe fratele ei să surâdă fără să vrea, căci Agathei îi apăruse un rid vertical între sprâncene și vorbea cu vehemență; părea că se temea că el nu avea să se situeze de partea ei, semăna cu o pisică speriată de moarte și care astfel trecea cu toată îndrăzneala la atac.

— El e de acord? întrebă Ulrich.

— El nu știe încă nimic, spuse Agathe. Nici nu va fi de acord.

Fratele o privea întrebător. Dar ea clătină energic din cap.

— O, nu, nu e ce crezi. Nu e nici un al treilea implicat aici! răspunse ea.

Cu aceste cuvinte se încheie pentru moment conversația dintre ei. Agathe se scuză că nu se îngrijise de faptul că lui Ulrich ar fi putut să-i fie foame sau să se fi simțit obosit, îl conduse într-o cameră unde se pregătise ceaiul și, pentru că lipsea ceva, se duse ea însăși să aranjeze lucrurile. Ulrich se folosi de momentele în care rămase singur pentru a și-l readuce în amintire pe soțul ei, spre a încerca astfel să o înțeleagă mai bine. Profesorul Hagauer era un bărbat de talie mijlocie, cu stomacul supt, sigur plantat pe picioarele lui scurte, îmbrăcate în pantaloni de croială trainică, cu buzele mai degrabă groase sub o mustață țepoasă, cu înclinație spre cravatele cu motive înflorate, menite fără îndoială să semnaleze că nu era un profesor obișnuit, ci unul cu vederi generoase înspre viitor. Ulrich simți că i se stârnea din nou neîncrederea cu privire la alegerea Agathei, dar era cu totul exclus ca un asemenea om să fi nutrit vicii ascunse, dacă te-ai fi gândit la lumina plină de sinceritate care ardea pe fruntea și în ochii lui Gottlieb Hagauer. „Aici e vorba pur și simplu de un om luminat și activ, un om cumsecade care se străduiește să promoveze umanitatea în domeniul lui specific de activitate, fără să se amestece în lucrurile care nu-l privesc“, conchise Ulrich, dar reflectând astfel își aduse aminte iarăși de scrierile lui Hagauer și se adânci în gânduri nu întru totul plăcute.

Asemenea oameni pot fi recunoscuți drept ceea ce sunt încă din perioada școlii. Ei își însușesc învățătura mai puțin conștiincios – cum s-ar spune, confundând efectul cu cauza –, cât mai ales metodic și practic. Încep prin a-și ordona îndatoririle, așa cum seara îți pui în ordine până la ultimul nasture hainele pentru a doua zi, dacă vrei să fii gata dimineața repede și fără greș; nu există înlănțuire de idei pe care să nu și-o poată fixa în înțelegerea lor, cu ajutorul a cinci până la zece nasturi astfel pregătiți, și trebuie să recunoaștem că se vor vădi după aceea ca siguri și în măsură să facă față oricărei inspecții. Astfel devin elevi model, fără ca din punct de vedere moral să le devină antipatici colegilor, iar oameni care, asemenea lui Ulrich, prin însăși firea cu care au fost înzestrați se lasă atrași când spre un ușor excedent, când spre o la fel de ușoară insuficiență rămân în urma lor, chiar dacă sunt mult mai înzestrați, fiind depășiți într-un fel de evoluția imperceptibilă a lucrurilor, la fel de greu de deslușit ca însuși destinul. El remarca faptul că, la drept vorbind, nutrea o anumită teamă tainică față de o asemenea categorie de indivizi privilegiați, căci precizia lor mentală făcea ca propriul lui entuziasm pentru precizie să pară oarecum derizoriu. „N-au nici urmă de suflet“, judecă el, „și sunt oameni cumsecade; după ce împlinesc șaisprezece ani, vârsta la care tinerii se dau în vânt după probleme intelectuale, rămân, după cum

s-ar părea, puțin în urma celorlalți și nu mai au pe de-a-ntregul capacitatea de a înțelege gânduri și emoții noi, dar lucrează în continuare cu sârguință. Vine și ziua când pot dovedi că ei au înțeles totdeauna totul, firește fără a cădea în acele extreme care nu ar putea fi justificate, în cele din urmă ei fiind cei care creează posibilitatea ca ideile noi să prindă viață, atunci când aceste idei au ajuns pentru ceilalți niște clișee adolescentine demult răsuflate sau niște exagerări izolate!“ Astfel, când sora lui intră din nou în cameră, Ulrich tot nu-și dăduse seama ce ar fi putut să i se întâmple, dar simțea că războiul ei împotriva soțului, chiar dacă ar fi fost un război nedrept, însemna ceva în măsură să-i procure lui o plăcere de o natură cu totul frivolă.

Agathe părea să socotească imposibil să-și explice rațional hotărârea. Așa cum nici n-ar fi fost de așteptat altfel din partea unui om cu un caracter ca acela al lui Hagauer, căsnicia ei se găsea, privită din afară, în cea mai desăvârșită ordine. Nu existau certuri între ei, abia dacă s-ar fi putut vorbi de divergențe de opinie; fie și numai pentru că Agathe, așa cum îi povestea ea, nu-i mărturisea soțului părerea ei în nici un fel de problemă. Firește, nici un fel de excese, nici băutură, nici joc de cărți. Nici măcar obiceiuri de celibatar. O justă distribuire a veniturilor. Gospodărie bine pusă la punct. Desfășurarea liniștită a unei coabitări sociabile, privită fiind din anturaj, și posomorâtă când se restrângea la cei doi.

— Dacă tu îl părăsești astfel, pur și simplu fără motiv, spuse Ulrich, căsătoria va fi desfăcută din vina ta, presupunând că el intentează divorțul.

— Să-l intenteze! susținu Agathe.

— Poate că ar fi mai bine să-i înlesnești un mic avantaj financiar dacă el se învoiește cu o soluție asupra căreia să cădeți de acord.

— Eu mi-am luat cu mine, răspunse ea, doar cele necesare pentru o călătorie de trei săptămâni, în plus câteva obiecte din copilărie și amintiri din vremea de dinainte de Hagauer. Să păstreze el tot restul, nu am nevoie de nimic. Dar, pe viitor nu va mai avea nici cel mai mic avantaj din partea mea!

Din nou exclamația ei fu dublată de o vehemență surprinzătoare. S-ar fi putut eventual deduce că Agathe voia să compenseze faptul că în vremurile trecute îi acordase acestui bărbat prea multe avantaje. Dar acum în Ulrich se redeșteptară combativitatea, sportivitatea, inventivitatea în ceea ce privea depășirea unor obstacole, deși făcea acea constatare fără nici o plăcere; era ceva care semăna cu efectul unui excitant punând în mișcare emoțiile extroverte, în vreme ce cele lăuntrice rămâneau neatinse. Căută să abată conversația în alte direcții și încercă ezitant să-și formeze o imagine de ansamblu asupra întregii probleme.

— Am citit câte ceva scris de el și am auzit unele lucruri în ce-l privește, spuse, după câte știu, e considerat în domeniul învățământului și pedagogiei ca fiind un om de viitor!

— Da, este, răspunse Agathe.

— În măsura în care-i cunosc scrierile, nu este doar un profesor cu multiple talente, ci s-a pronunțat încă de la început în favoarea unei reforme a institutelor noastre de învățământ superior. Îmi aduc aminte că am citit odată o carte de-a sa în care era vorba, pe de o parte, despre valoarea de neînlocuit a învățământului istorico-umanist pentru formația în conformitate cu morala, și, pe de altă parte, despre valoarea de neînlocuit a învățământului științifico-matematic pentru formația spirituală, și, în sfârșit, în al treilea rând, despre valoarea de neînlocuit pe care o are sentimentul vital concentrat al sportului combinat cu pregătirea militară pentru formarea spiritului de inițiativă și de acțiune. E adevărat?

— Ceva de genul acesta, confirmă Agathe, dar, ai observat cum folosește el citatele?

— Cum folosește citatele? Stai puțin: îmi amintesc vag că într-adevăr m-a frapat ceva în acest sens. Citează foarte multe surse. Îi citează pe vechii maeștri. El – firește citează și din scriitorii contemporani, și uite, acum îmi dau seama: folosește citatele într-un mod de-a dreptul revoluționar pentru un profesor, adică nu numai clasicii știuți din școală, ci și proiectanții de avioane, oamenii politici și artiștii la ordinea zilei… Dar, în esență, e doar ceea ce-ți spuneam eu înainte…? încheie el cu un sentiment de jenă și puțin intimidat, ca și cum ar fi descoperit o amintire care se înfunda.

— Citează, îl completă Agathe, astfel încât, de exemplu, în muzică ar ajunge până la Richard Strauss sau în pictură până la Picasso; dar n-ar menționa niciodată, fie și numai ca exemplu de orientare falsă, vreun nume care să nu-și fi câștigat un anumit drept de cetate în ziare, cel puțin atât cât să fie luat în discuție spre a fi criticat.

Așa era. Era ceea ce căutase adineauri Ulrich în amintirile sale. Își ridică privirea. Răspunsul Agathei îl bucura prin tactul și prin spiritul de observație pe care le dovedeau cuvintele ei.

— Astfel a devenit cu timpul un lider de opinie, prin faptul că a fost unul din primii care a mers înainte, odată cu timpul, o completă și el râzând. Toți cei care vin ceva mai târziu decât el îl văd deja înaintea lor! Dar tu ții cu adevărat la aceștia care sunt primii?

— Nu știu. Oricum, eu nu citez.

— Haide să fim modești, spuse Ulrich. Numele soțului tău reprezintă un program care astăzi înseamnă pentru mulți tot ceea ce este mai important. Acțiunea lui are semnificația unui mic pas concret înainte. Ascensiunea sa socială nu mai poate întârzia. Mai devreme sau mai târziu va ajunge cel puțin profesor universitar, deși și-a câștigat atâta vreme pâinea doar ca profesor de școală secundară; iar eu, vezi tu, care nu am avut niciodată nimic altceva de făcut decât ce se găsea de-a dreptul în drumul cel drept, am ajuns

acum în situația în care probabil că n-am să mă văd nici măcar conferențiar: ca să vezi!

Agathe se simțea dezamăgită și probabil acesta era motivul pentru care chipul ei căpătă deodată o lucire de porțelan, inexpresivă, ca a unei doamne din lumea bună, și-i răspunse grațios:

— Nu știu, poate că ar fi nimerit să-i ții mai degrabă partea lui Hagauer?

— Când trebuie să vină? întrebă Ulrich.

— De-abia la înmormântare; mai mult de atât nu-și pierde el timpul. Însă în nici un caz nu va locui aici în casă, nu permit așa ceva!

— Cum vrei! se hotărî pe neașteptate și Ulrich. Am să-l iau de la gară și am să-l duc la un hotel. Iar acolo, dacă așa vrei tu, am să-i spun: „Aici ți-a fost rezervată camera!"

Agathe păru surprinsă și deodată entuziasmată.

— Ceea ce îl va înfuria îngrozitor, pentru că îl va costa, și e sigur că se așteaptă să locuiască la noi. Fața i se schimbase într-o clipă și recăpătase ceva nestăpânit și copilăresc, ca a unui ștrengar care pune la cale o poznă.

— Care sunt dispozițiile? întrebă fratele ei. Casa îți aparține acum ție, sau mie, sau nouă amândurora? Există un testament?

— *Papá* mi-a transmis un pachet voluminos de acte, în care e fără îndoială tot ceea ce trebuie să știm.

Trecură înspre birou, traversând camera unde era depus defunctul.

Alunecară iarăși prin licărirea lumânărilor, prin mirosul florilor, prin cercul acelor doi ochi care nu mai vedeau nimic. În semiîntunericul pâlpâitor, Agathe fu timp de o secundă doar o ceață nesigură de aur, cenușiu și roz. Pachetul conținând testamentul fu găsit, însă ei reveniră cu documentele la măsuța lor de ceai, unde apoi uitară să-l mai deschidă.

Căci atunci când se așezară din nou, Agathe îi împărtăși fratelui că trăia practic separată de soțul ei, chiar dacă, mai departe, sub același acoperiș; nu spuse de câtă vreme dura acea situație.

În primul moment spusele ei făcură o impresie proastă asupra lui Ulrich. Când femeile căsătorite își închipuie că un anume bărbat ar putea deveni iubitul lor, multe dintre ele obișnuiesc să-i mărturisească acestuia în confidență o asemenea poveste; deși sora lui se destăinuise cu un aer de stânjeneală, cu ezitări, hotărându-se stângace să creeze un șoc oricare ar fi fost el, așa cum se putea simți limpede, pe el îl irita că ea nu găsise ceva mai bun ca să și-l apropie, și socotea această atitudine a ei o exagerare.

— Ce n-am înțeles eu în primul rând niciodată este cum ai putut trăi cu un asemenea om! îi răspunse cu sinceritate.

Agathe insistă că tatăl lor voise așa; ce ar fi putut face ea într-o asemenea situație, îl întrebă.

— Dar erai pe atunci văduvă, nu mai erai o copilă, o minoră!

— Întocmai. Mă reîntorsesem acasă la *papá*; peste tot se spunea atunci că eram încă prea tânără să pot începe să trăiesc singură, și chiar dacă eram văduvă, de-abia împlinisem nouăsprezece ani; de altfel, nu mai suportam să trăiesc aici.

— De ce nu ți-ai căutat un alt bărbat? Sau, de ce nu te-ai dus la facultate, să începi în felul acesta o viață independentă? întrebă Ulrich cu oarecare brutalitate.

Agathe clătină doar din cap. De-abia după o mică pauză răspunse:

— Ți-am spus deja că sunt leneșă.

Ulrich simțea că nu era un răspuns.

— Ai avut deci un motiv anume să te măriți cu Hagauer?

— Da.

— Iubeai un altul, pe care nu-l puteai avea?

Agathe ezită.

— Îl iubeam pe soțul meu care murise.

Ulrich regreta că folosise cuvântul iubire într-un fel atât de obișnuit ca și când ar fi considerat intangibilă însemnătatea instituției sociale pe care o reprezintă acest termen. – „Dacă vrei cu tot dinadinsul să consolezi pe cineva, la fel de bine poți să înființezi o cantină în care să servești supa populară!“ reflectă. Cu toate acestea se simțea ispitit să vorbească mai departe în același fel.

— Apoi ți-ai dat seama de ce ți s-a întâmplat și i-ai făcut zile amare lui Hagauer? spuse el.

— Da, confirmă Agathe. Dar nu imediat; – de-abia mai târziu, adăugă ea. Foarte târziu, chiar.

Aici se angajară într-un fel de mică ceartă.

Era vizibil că aceste mărturisiri o costau pe Agathe un efort, deși le făcuse de bunăvoie și era limpede, cum era și firesc la vârsta ei, că ea vedea în felul cum fiecare se aranja în viața sa intimă un subiect important de discuții pentru oricine. Părea încă din primul moment să-și expună problema ca o chestiune care depindea de înțelegerea sau neînțelegerea partenerului de discuție, căuta să-i obțină încrederea și era hotărâtă, nu fără sinceritate și înflăcărare, să-și câștige fratele de partea ei. Dar Ulrich, încă într-o dispoziție în care era înclinat să adopte un ton moralizator, nu era în stare să-i iasă imediat în întâmpinare. În ciuda forței sale sufletești, nu era deloc imun la prejudecățile pe care spiritul său știa să le respingă, pentru că își lăsase de prea multe ori viața să se desfășoare la întâmplare și spiritul să se îndrepte pe alte cărări. Pentru că folosise și abuzase prea des de influența sa asupra femeilor, cu plăcerea unui vânător care prinde și examinează vânatul, întâlnise de asemenea aproape totdeauna și imaginea corespunzătoare, cea în care femeia este sălbăticiunea care se frânge sub lancea de iubire a bărbatului, și păstra în amintire voluptatea umilinței căreia i se supune femeia

îndrăgostită, în vreme ce bărbatul este foarte departe de o asemenea dăruire. Această concepție virilă despre slăbiciunea feminină în raport cu forța masculină continuă să fie destul de obișnuită, deși odată cu valurile succesive ale generațiilor tinere au apărut și alte moduri de a vedea lucrurile, iar firescul cu care Agathe își recunoștea dependența față de Hagauer îl rănea pe fratele ei. Lui Ulrich i se părea că sora lui îndurase o înjosire, fără ca ea să fi fost de-a dreptul conștientă de aceasta, atunci când se supusese influenței unui bărbat care lui nu-i plăcea, și persistase ani de zile într-o astfel de situație. Nu rosti asemenea vorbe, dar Agathe îi citi fără îndoială ceva din aceste gânduri pe chip, căci spuse deodată:

— Nu aveam cum să fug imediat de la el, dacă apucasem să mă mărit; ar fi fost bizar!

Ulrich – în continuare același Ulrich în rolul fratelui mai mare, gata să dea cu suficiență sfaturi simplificatoare cu rol educativ și moralizator – fu deodată violent smuls din postura de până atunci și exclamă aproape strigând:

— Să fi fost oare cu adevăr bizar să simți dezgust față de această situație și să tragi imediat toate concluziile?

Încercă să-i atenueze reacția, surâzând de îndată ce apucase să rostească aceste vorbe, privindu-și sora cât mai prietenos cu putință.

Agathe îl privea și ea; fața îi fu umbrită deodată de efortul cu care îi cerceta trăsăturile.

— O ființă sănătoasă nu e totuși într-atât de sensibilă față de lucrurile penibile? repetă ea. De fapt, ce importanță dețin aceste aspecte?

Ulrich se controlă și nu mai îngădui ca gândurile lui să fie lăsate pe seama unui sine parțial. Redeveni omul înțelegerii funcționale.

— Ai dreptate, spuse el, ce importanță mai au, până la urmă, asemenea evoluții ca atare! Ele depind de sistemul de reprezentări prin care le observi și de sistemul personal în care sunt integrate.

— Ce vrei să spui? întrebă Agathe bănuitoare.

Ulrich se scuză pentru modul său abstract de a se exprima, dar în vreme ce căuta o comparație mai ușor accesibilă, îi copleși din nou gelozia fraternă, influențându-i alegerea cuvintelor.

— Să presupunem că o femeie, care nu ne este indiferentă, ar fi fost siluită, explică el. Dintr-o perspectivă eroică, ar trebui să ne așteptăm la răzbunare sau la sinucidere; potrivit unui punct de vedere cinic-empiric, să ne așteptăm ca ea să se scuture de incident ca gâsca de apă; ceea ce s-ar întâmpla în realitate în zilele noastre ar fi poate un amestec al celor două atitudini. Dar incertitudinea lăuntrică este mai respingătoare decât orice altceva.

Agathe nu accepta nici acest mod de a pune problema.

— Chestiunea ți se pare deci îngrozitoare? întrebă ea simplu.

— Nu știu. Mi s-ar părea umilitor să trăiești cu un om pe care nu-l iubești. Iar acum – fie cum vrei tu!

— Este mai rău decât atunci când o femeie, care vrea să se recăsătorească la mai puțin de trei luni după divorț, trebuie să fie examinată de un medic ginecolog, numit oficial, pentru a se constata, potrivit legilor drepturilor succesorale, dacă nu este însărcinată? Am citit că așa se face!

Fruntea Agathei părea acum, în mânia cu care-și apăra cauza, să se fi rotunjit deodată și îi apăruse iarăși acel rid mic, vertical, între sprâncene.

— Iar femeilor nu le rămâne altceva de făcut decât să se conformeze, dacă nu au încotro! spuse ea disprețuitoare.

— Nu te contrazic, răspunse Ulrich, toate evenimentele de felul acesta, odată ce au ajuns să ni se întâmple, trec precum soarele și ploaia. Probabil că tu ești mult mai rațională decât mine, când vezi lucrurile atât de natural, dar natura omului nu este naturală, ci e susceptibilă să modifice natura și astfel este uneori bizară.

Surâsul lui îi invoca afecțiunea, iar cu ochii percepea acum cât de tânără îi era fața. Când se enerva, aproape că nu făcea deloc riduri, ci chipul ei devenea neted de încordarea a ceea ce se petrecea îndărătul lui, ca o mănușă în care se strânge pumnul.

— Eu nu am meditat niciodată în termeni atât de generali, răspunse ea. Dar, acum că te-am ascultat, mă gândesc iarăși că am trăit îngrozitor de prost până acum!

— Toate provin doar, îndreptă în glumă fratele ei recunoașterea reciprocă a greșelilor lor, de la faptul că tu mi-ai spus atât de multe de bunăvoie, dar nu și ceea ce este hotărâtor. Cum aș putea să pun degetul pe rană dacă nu-mi mărturisești nimic despre bărbatul din cauza căruia tu îl părăsești de fapt pe Hagauer?

Agathe îl privea iarăși ca un copil sau ca un student care a fost jignit de profesorul său.

— Dar trebuie, de fapt, să fie vorba de un bărbat? Nu se poate întâmpla de la sine? Am greșit pentru că am tolerat totul fără să am nici un iubit? Poate că te-aș minți dacă aș susține că n-am avut niciodată un amant; nu vreau să mă prezint într-o lumină într-atât de ridicolă; dar nu am acum nici un iubit și ți-aș lua în nume de rău dacă ai crede că aș avea nevoie la urma urmei de un amant ca să plec de la Hagauer!

Fratelui ei nu-i rămase nimic altceva de făcut decât să o asigure că femeile pasionale își părăsesc bărbații și fără să aibă amanți, și că, după părerea lui, era chiar mai demn. Ceaiul pentru care veniseră se transformase într-o cină timpurie improvizată, căci Ulrich era foarte obosit și își exprimase dorința să se ducă devreme la culcare spre a putea fi odihnit a doua zi, când urma

să facă față agitației inevitabile. Acum, înainte de a se despărți, își fumară fiecare țigara și Ulrich constată că tot nu își putea forma o părere definitivă despre sora sa. Nu avea nimic emancipat sau boem, deși o vedea așezată în fața lui îmbrăcată în pantalonii largi în care-l primise pe fratele ei necunoscut. Mai curând, așa îi trecu prin minte, avea ceva de hermafrodit; veșmintele largi, masculine, lăsau, în gesturile din cursul conversației dintre ei, să se bănuiască, prin semitransparența unei oglinzi de ape, formele delicate care se ascundeau sub ele și, odată cu libertatea masculină, și independența cu care-și ținea picioarele, își purta părul frumos ridicat și aranjat într-un chip foarte feminin. Centrul acestei impresii ambigue îl constituia însă mai departe chipul, care exprima în cea mai mare măsură farmecul unei frumuseți feminine, laolaltă cu o reținere și o rezervă a căror natură el nu reușea să o definească.

Faptul că știa atât de puține despre ea și că îi ședea acum atât de familiar alături, cu totul altfel decât alături de o femeie pentru care el însuși ar fi fost un bărbat, era un lucru foarte plăcut în oboseala căreia începea să-i cedeze.

„O mare schimbare de ieri încoace!“ gândi.

Era recunoscător pentru această schimbare și se străduí să-i spună ceva cordial și fratern Agathei la despărțire, dar, cum era o situație neobișnuită pentru ei, nu-i veni nimic în minte. Astfel că o cuprinse doar în brațe și o sărută.

3
Dimineața într-o casă îndoliată

În dimineața următoare, Ulrich se trezi devreme și atât de vioi ca un pește care țâșnește din apă; era o urmare a oboselii mistuite cu totul de somnul fără vise după ziua precedentă. Căută să-și pregătească ceva pentru micul dejun și străbătu astfel casa. Doliul nu se instaurase încă definitiv, doar un abur de tristețe plutea în toate încăperile; îl făcea să se gândească la o prăvălie care și-a deschis dimineața devreme obloanele, pe când strada e încă pustie. Apoi scoase filele lucrării sale științifice din geamantan și se instală cu ele în camera de studiu a tatălui său. Părea, acum când el însuși se așeza în mijlocul ei și focul ardea în sobă, mai umană decât cu o seară înainte, deși un spirit pedant, cântărind argumentările de o parte și de alta, o aranjase până și în dispunerea simetrică a busturilor de ghips la înălțimea rafturilor bibliotecii, și totuși, micile obiecte personale, rămase ici și colo – niște creioane, lupa, termometrul, o carte deschisă, suportul pentru tocuri și altele de felul acesta – imprimau încăperii vidul emoționant al unui adăpost de viață acum părăsit. Ulrich se afla printre toate acestea, mai bine zis în apropierea ferestrei, așezat la masa de scris care dădea tonul acelui spațiu, și simțea

acum o lipsă particulară de participare. Pe pereți erau atârnate portrete ale strămoșilor săi, iar o parte din mobilă provenea încă din vremea lor. Locatarul acestui spațiu își formase propria sa găoace din învelișul vital al predecesorilor săi; acum era mort, și toate aranjamentele casei sale erau încă precise în jur, ca și cum ar fi fost doar exilat din acea încăpere, dar de pe acum ordinea lor era frântă, pentru a se adapta celui care avea să-i urmeze, și se simțea cum dăinuirea mai cuprinzătoare a obiectelor începea, abia vizibil, să izvorască din nou în spatele rigidei lor măști de tristețe.

În acea stare de spirit, Ulrich reluă lucrarea pe care o întrerupsese de săptămâni și luni de zile, și privirea îi căzu chiar de la început pe un pasaj privind ecuațiile hidrodinamice unde se oprise. Își amintea nelămurit că se gândise la Clarisse când folosise cele trei stări de agregare ale apei voind să exemplifice un anume aspect în lucrarea sa, pentru a demonstra astfel o nouă posibilitate matematică; iar Clarisse îl făcuse să piardă șirul. Dar există o anumită calitate a amintirii care readuce în minte nu cuvântul, ci atmosfera în care acesta a fost rostit, iar pe Ulrich îl străfulgeră un gând: „Carbonul"… și avu deodată senzația, ivită din nimic anume, că ar fi putut depăși acea fază dacă ar fi știut pe loc în câte stări de agregare se poate înfățișa carbonul; cum nu-și aminti nimic precis, gândi în schimb: „Ființa omenească se înfățișează în două stări. Ca bărbat și ca femeie". Reflectă astfel mai multă vreme, în aparență încremenit de uimire, ca și cum ar fi fost o minune descoperirea că ființa omenească trăiește în două stări endemice diferite. Numai că, sub această încremenire a gândului său, se ascundea un alt fenomen. Căci o ființă poate fi dură, egoistă, concentrată într-un efort îndreptat spre un țel anume, extrovertită, și în același timp se poate simți în calitatea sa de același Ulrich Cutare tocmai dimpotrivă, adâncit în sine însuși, ca o ființă fericită în detașarea sa, într-o stare în care toate lucrurile din jur se află indescriptibil de sensibile deodată și într-un fel, de asemenea, detașate cu totul. Se întrebă: „Cât timp a trecut de când nu m-am mai simțit astfel?" Spre surprinderea sa, de-abia trecuseră ceva mai mult de douăzeci și patru de ore. Tăcerea care-l înconjura pe Ulrich era revigorantă și starea de care tocmai își amintise nu i se mai păru atât de neobișnuită cum avusese senzația înainte. „Suntem – reflectă acum, destinzându-se – de fapt niște organisme care trebuie să se impună unul împotriva altuia cu toată forța și cu toate dorințele lor într-o lume neprietenoasă. Dar fiecare, cu dușmanii și victimele sale laolaltă, nu este decât o părticică și un vlăstar al acestei lumi; nici nu este atât de desprins de ele și de independent cum își închipuie". Admițând acest lucru, nu i se mai părea câtuși de puțin de neînțeles că uneori urca din lume o premoniție de unire și iubire, aproape o certitudine a faptului că mizeria concretă a existenței nu lăsa în anumite împrejurări să se întrevadă decât o jumătate din întreaga complexitate a ființelor. Acest gând nu

avea în sine în mod necesar nimic care ar fi putut să lezeze un om cu spirit matematico-științific și cu deprinderea exactității sentimentelor; dimpotrivă, Ulrich își aminti de lucrările unui psiholog de care-l legau niște relații de ordin personal; era vorba de faptul că există două mari grupuri de reprezentări opuse unele altora, din care una concepea omul ca fiind înconjurat de conținutul experiențelor sale de viață și deprins cu acestea, cealaltă concepându-l ca în măsură să cuprindă el însuși conținutul acestor experiențe, ceea ce sugera concluzia că asemenea stări de „prezență în interiorul a ceva“ și de „viziune din afara a ceva anume“, asemenea „senzații concave și convexe“, asemenea „stări spațiale sau obiective“, asemenea „viziuni intuitive, lăuntrice“ și asemenea „concepții exterioare“ se regăseau în atât de multe opoziții trăite, precum și în verbalizarea lor, încât aveai dreptul să presupui că există un străvechi dualism al experienței de viață. Nu era vorba aici de o cercetare strict obiectivă, ci de una din analizele acelea fanteziste ale imaginației, care tatonează în viitor și care-și datorează impulsul unui stimul venind de dincolo de activitatea științifică de fiecare zi, dar fiind fermă pe temeiurile sale și prezentând plauzibilitate în concluziile sale care evoluau spre o unitate, ascunsă sub cețuri primordiale, a emoțiilor și percepțiilor și, după cum credea Ulrich că era în măsură să afirme, produsese, din rudimentele sale, de nenumărate ori risipite și devastate, în cele din urmă, comportamentului actual, care se organizează nedeslușit din opoziția dintre modurile masculin și feminin de a experimenta și trăi viața, mereu desfășurându-se în umbra tainică a unor visuri străvechi.

Ajuns în acel punct, el căută – literalmente, așa cum la coborârea unui perete de stâncă primejdios alpinistul are nevoie de corzi și crampoane – să se asigure și se lansă într-o nouă meditație:

„Tradițiile filozofice cele mai vechi, pentru noi în obscuritatea lor ajunse aproape de neînțeles, vorbesc deseori despre un «principiu» masculin și unul feminin!“ își evocă el.

„Zeițele care existau în religiile primitive alături de zei nu mai sunt în realitate accesibile sensibilității noastre, cugetă el mai departe. Pentru noi, relația cu asemenea femele de o forță supraomenească ar fi un adevărat masochism!

Însă natura – își urmă el gândurile – îi dăruiește bărbatului mameloane și femeii un rudiment de sex bărbătesc, fără ca de aici să se poată trage concluzia că strămoșii noștri ar fi fost hermafroditi. Deci nici sufletește ei nu vor fi fost niște hibrizi. În acest caz, dubla posibilitate a viziunii care dăruiește, respectiv primește, trebuie să fi fost adoptată odinioară din afară, ca un fel de față dual a naturii; într-un fel, toate acestea sunt mult mai vechi decât deosebirea dintre sexe, care mai târziu și-au completat veșmintele lor sufletești…“

Gândea toate acestea, dar în continuare ajunse să își amintească de un anumit amănunt din copilărie, ceea ce îi abătu considerațiile într-o altă direcție, căci – cum nu i se mai întâmplase de mult, îi făcu realmente plăcere să rememoreze acele întâmplări. Trebuie lămurit că, înainte vreme, tatăl său obișnuise să călărească și avusese cai de călărie, lucru pentru care mai stăteau mărturie și astăzi grajdurile goale de lângă zidul grădinii pe care Ulrich le văzuse întâi la sosirea lui acasă. Probabil că fusese singura înclinație aristocratică pe care și-o permisese tatăl său, în admirația lui față de prietenii aparținând lumii feudale, însă Ulrich era la vremea aceea copil și senzația de statuie uriașă, nesfârșită, în orice caz nemăsurată, pe care trupul înalt, musculos al unui cal îl evocă unui copil încântat de admirație se forma acum iarăși în sensibilitatea lui, ca o creastă muntoasă de basm, înfricoșătoare, încununată de coama revărsată a calului prin care se alungau tresăririle pielii de pe grumaz, asemenea valurilor de vânt prin iarbă. Era, cum își dădea seama, una din acele amintiri a căror strălucire provine din însăși neputința copilului de a-și îndeplini dorințele; dar asemenea cuvinte spun prea puțin în comparație cu splendoarea acelei străluciri care era de-a dreptul supralumești sau cu strălucirea nu mai puțin minunată pe care micul Ulrich o atinsese cu vârful degetelor puțin mai târziu când căutase să o reînvie pe cea dintâi. Căci, la vremea aceea, fuseseră afișate în oraș anunțurile cu privire la sosirea unui circ, în care apăreau nu numai cai, ci și lei, tigri, niște dulăi de o frumusețe uimitoare, care conviețuiau în bună înțelegere cu animalele sălbatice; contemplase multă vreme afișele până ce reuși să obțină unul din acele panouri multicolore, din care decupase formele animalelor, dăruindu-le apoi consistență și statură cu niște mici monturi de lemn. Ceea ce se petrecuse apoi nu se mai poate însă compara decât cu o beție care nu stinge până la capăt setea, oricât ai continua-o la nesfârșit; căci nu luă sfârșit și nici nu duse, după prelungirea ei timp de săptămâni, la nici o evoluție spre altceva, ci fusese doar starea de transpunere dăinuitoare în creaturile atât de admirate, pe care-și închipuia că le poseda cu fericirea inexprimabilă a unui copil singuratic, atunci când le privea doar, cu intensitatea cu care simțea că lipsea ceva, un ultim element care nu ar fi putut fi suplinit de nimic altceva, și tocmai frustrarea conferea strălucire dorinței nebunești care-i umplea nemăsurat trupul. Odată cu această amintire ciudat de nelimitată în intensitatea ei, urcă în el o alta, din aceeași vreme timpurie a uitării, amintirea unei trăiri doar puțin mai târziu, și în ciuda fragilității ei puerile, luă acum în stăpânire trupul acestui om în toată firea care visa cu ochii deschiși. Era amintirea acelei fetițe care nu avusese decât două însușiri: cea, anume, de a fi trebuit să-i aparțină lui, lui Ulrich, și cea a luptelor pe care trebuise să le ducă pentru ea cu alți băieți. Din cele două, numai luptele erau reale, căci fetița nu existase. Straniu timp în care, asemenea unui cavaler rătăcitor, le

sărea în piept unor potrivnici necunoscuți, mai ales atunci când aceștia erau mai mari decât el și-i ieșeau înainte pe câte o stradă însingurată și în care se ascundeau cine știe ce taine, când se putea lupta astfel cu dușmanul luat prin surprindere! Suferise nu puține înfrângeri dureroase, dar repurtase și victorii însemnate, însă oricum s-ar fi încheiat asemenea înfruntări se simțea înșelat în așteptările sale. Emoțiile lui nu se opriseră niciodată la gândul totuși atât de firesc că fetițele pe care le cunoștea în realitate erau aceleași pentru care se luptase, căci, asemenea tuturor băieților de vârsta lui, fusese sfios și simțea de parcă ar fi avut limba legată în prezența fetelor; până când într-o zi se ivi totuși o excepție. Ulrich își amintea atât de distinct ca și când imaginea s-ar fi aflat în vizorul unui ochean care străbătea anii, apropiindu-se de o seară în care Agathe era pregătită pentru o serbare la care urmau să se strângă mai mulți copii. Purta o rochie de catifea și părul i se revărsa pe deasupra, asemenea unor valuri de catifea de culoare deschisă, astfel încât, văzând-o, deși el însuși era costumat într-o vestimentație îngrozitoare de cavaler, simțise deodată, în același chip inexprimabil în care-și dorise animalele de pe afișele circului, dorința nesfârșită de a fi fată. Pe vremea aceea știa atât de puține despre deosebirile dintre bărbat și femeie, încât nu i s-ar fi părut cu totul imposibil acest lucru, dar știa totuși îndeajuns ca să nu se lanseze dintr-odată, așa cum fac de obicei copiii, într-o încercare de a obține cu forța îndeplinirea dorinței, ci ambele stări păreau să corespundă, așa cum își spunea astăzi căutându-și cuvintele pentru acea trăire, acelei situații în care ar fi pipăit pe întuneric în căutarea unei uși, s-ar fi izbit de o rezistență caldă-ca-sângele, sau dulce-aprinsă, și s-ar fi împins mereu mai tare în ea, oare i se împotrivea tandru dorinței de a o răzbate, fără a-i face până la urmă loc să treacă. Poate că era ceva care semăna și cu un fel inofensiv de pasiune vampirică, dorința de a absorbi în sine ființa dorită, dar omulețul care fusese el pe atunci nu voise să o tragă la sine pe fetița de lângă el, ci voia să fie el însuși în locul ei, cu aceeași tandrețe orbitoare care este proprie doar primelor trăiri ale experienței sexuale.

Ulrich se ridică și se întinse surprins de reveria sa. La o distanță de mai puțin de zece pași de el, era întins, dincolo de perete, cadavrul tatălui său și el își dădu seama de-abia acum că în jurul lor, de ceva vreme, păreau să mișune ca ieșite din pământ ființe omenești care-și făceau de lucru în casa îndoliată, supraviețuindu-și sieși. Niște bătrâne întindeau covoare și aprindeau alte lumânări, se auzeau ciocănituri pe scări, erau aduse flori, se lustruia parchetul, și acum activitatea aceasta urcase până la el, căci i se anunțară niște persoane care se sculaseră atât de devreme pentru că voiau să capete sau să afle ceva, și din momentul acela lanțul lor nu se mai întrerupse. Universitatea cerea informații cu privire la înmormântare, veni un telal și ceru sfios niște haine vechi, din însărcinarea unei firme germane se înfățișă, cu multe

scuze, un anticar din oraș pentru a oferi un preț pentru o operă juridică rară, care s-ar fi găsit probabil în biblioteca defunctului, un preot ceru să-i vorbească lui Ulrich în numele parohiei sale, pentru că era vorba de o oarecare neclaritate, un domn de la societatea de asigurări de viață veni cu niște explicații nesfârșite, cineva căuta un pian ieftin, un agent imobiliar îi lăsă cartea de vizită pentru cazul că s-ar fi dorit vânzarea casei; un funcționar fără slujbă se oferi să scrie adresele pe plicuri, și astfel veneau, plecau, întrebau și cereau câte ceva fără încetare în acel ceas timpuriu, favorabil lor, legându-se realist de deces și cerându-și, verbal sau în scris, propriul drept la existență la ușa casei bătrânul servitor se străduia după puteri să-i împiedice să pătrundă la etaj, unde Ulrich trebuia să-i primească pe cei care se strecurau în pofida obstacolelor. Nu avusese niciodată idee cât de mulți oameni așteaptă, politicos, moartea altora și câte inimi se pun în mișcare în clipa în care propria inimă se oprește; era într-o oarecare măsură uimit și vedea o asemenea imagine: o insectă zace moartă în pădure și alte insecte, furnici, păsări și fluturi dând din aripi se strâng în jurul ei.

Căci în zelul agitației celor care căutau să-și asigure propriile interese se amestecau sclipirile și freamătul unei întunecimi de pădure bătrână. Profitul propriu privea prin deschizăturile ochilor emoționați asemenea unei lanterne care e lăsată să ardă în plină zi, când intră un domn cu o panglică de crep negru prinsă la reverul costumului său negru, care reprezenta ceva între haine de doliu și un costum de birou, și se opri lângă ușă, părând să aștepte ca fie el, fie Ulrich, să izbucnească în suspine. Cum nu se întâmplă așa, după câteva secunde păru să se mulțumească cu situația, căci pătrunse acum cu totul în cameră, și întocmai cum ar fi procedat orice comis-voiajor de duzină, se prezentă ca fiind directorul întreprinderii de pompe funebre care venise să se informeze dacă Ulrich era mulțumit de evoluția de până atunci a lucrurilor. El dădu asigurări că cele ce urmau aveau să fie executate într-un fel cu care însuși defunctul domn *papá* ar fi trebuit negreșit să se declare de acord, iar acesta fusese, după cum se știa, un domn nu tocmai ușor de mulțumit. Îi strecură lui Ulrich în mână o bucată de hârtie, împărțită în numeroase rubrici și careuri, și îl sili să citească în proiectul de contract prevăzut pentru toate categoriile de ceremonii cuvinte precum: „… Cu opt cai sau cu doi cai… trăsuri pentru coroane… în număr de… atelaje à la… deschizători călare ai procesiunii… de argint… escortă à la… făclii după modelul Marienburg… modelul Admont… numărul însoțitorilor… lumânări… durata de ardere… lemnul sicriului… plantele ornamentale… numele, data nașterii, sexul, profesia… Se declină răspunderea pentru situații neprevăzute“. Ulrich nu avea idee de unde ar fi putut proveni asemenea denumiri în parte arhaice; puse întrebări, directorul îl privi uimit și se dovedi că nici el nu avea idee. Stătea în picioare în fața lui Ulrich, ca

o sinapsă în creierul omenesc, făcând legătura între stimul și reacție, fără totuși să genereze o stare de conștiință. O istorie veche de secole îi fusese încredințată acestui om de afaceri funebre, putea să o activeze asemenea unei caracteristici distinctive a ofertei sale, dar avea acum sentimentul că Ulrich ar fi atins un șurub greșit și se străduia să-l rotească la loc cu o remarcă urmând să conducă spre îndeplinirea livrării. Lămuri că, din nefericire, toate aceste nuanțe erau prescrise în contractul-cadru al Societății Imperiale a Întreprinderilor de Pompe Funebre, dar că la urma urmelor nu avea nici o importanță dacă nu erau respectate, căci oricum nimeni nu respecta asemenea amănunte, și dacă Ulrich avea să semneze – stimata doamnă, sora acestuia, refuzase să semneze cu o zi înainte, în absența fratelui –, contractul însemna doar că domnul era de acord cu dispozițiile propriului său tată și fără îndoială că nu ar fi găsit nimic de obiectat în ce privea execuția ceremoniei de clasa întâi.

În timp ce semna, Ulrich îl întrebă pe respectivul dacă în oraș văzuse cumva unul din atelierele de făcut cârnați dotate cu mașini acționate electric, funcționând sub o firmă care să fi avut reprodusă imaginea Sfântului Luca, patronul breslei măcelarilor; el însuși văzuse o asemenea firmă odată la Bruxelles – dar nu mai apucă să aștepte răspunsul căci în locul omului de dinainte se afla un altul care voia ceva de la el, iar acesta era un ziarist care dorea informații pentru necrologul ce urma să fie publicat în principalul ziar local. Ulrich i le furniză și se despărți de antreprenorul de pompe funebre, dar când începu să răspundă la întrebarea privind datele importante din viața tatălui său, își dădu seama că nu știa de fapt ce fusese esențial și ce nu, și vizitatorul trebui să-i vină în ajutor. De-abia după aceea, prinsă de cleștele întrebărilor așa cum erau manevrate de o curiozitate formată profesional spre aflarea a ce merita să fie cunoscut, conversația progresă și Ulrich avea senzația că asistă la creația lumii. Ziaristul, un om tânăr, întrebă dacă moartea bătrânului domn survenise după o lungă suferință sau pe neașteptate, și Ulrich îi dădu drept răspuns că tatăl său își ținuse cursurile la facultate până în ultima săptămână, iar celălalt formulă astfel: „păstrându-și nealterată prospețimea de spirit și capacitatea de muncă". Apoi din viața bătrânului domn începură să zboare ca după lucrul cu rindeaua cojile superflue, până rămaseră câteva noduri și nervuri: născut la Protivin în anul 1844, a frecventat școala…, a fost numit ca… numit la…; cu cinci asemenea numiri și distincții esențialul fusese epuizat. Căsătoria, printre altele. Câteva cărți. Aproape că fusese numit ministru al justiției; opoziția unui anumit partid îl împiedicase. Ziaristul scria, Ulrich aproba, acordul se realiza. Ziaristul era mulțumit, avea numărul necesar de rânduri. Ulrich privea uimit grămăjoara de cenușă care mai rămâne de pe urma unei vieți. Pentru toate informațiile pe care le primise, ziaristul avea pregătite formule predefinite:

mare erudit, spirit deschis, om politic inventiv dar prudent, înzestrări universale și așa mai departe; probabil că de multă vreme nu mai murise nimeni, cuvintele nu mai fuseseră folosite de mult și erau înfometate de a-și găsi folosința. Ulrich reflecta; i-ar fi făcut plăcere să mai spună ceva bun despre tatăl său, dar datele certe fuseseră scoase la iveală de ziarist prin întrebări; acesta își strângea uneltele de scris, tot restul ar fi fost ca și când ai fi vrut să prinzi în mână conținutul unui pahar cu apă în absența paharului.

Vânzoleala se mai rărise între timp; în ziua dinainte, toți cei care veniseră fuseseră îndreptați de Agathe spre fratele ei, iar revărsarea acestor vizitatori se terminase acum, Ulrich rămânând singur după ce și reporterul se retrase. Ceva îl făcea să se simtă acum prost dispus. N-avusese dreptate tatăl său, el, care trăsese după sine bagajul acela de cunoștințe și care mai vânturase puțin grămada de grăunțe ale cunoașterii și care, dincolo de acestea, se supusese unei vieți despre care crezuse că ar fi fost atotputernică? Se gândea la lucrarea lui care rămăsese acum neatinsă în sertarul mesei. Probabil despre el n-avea să se poată spune, ca despre tatăl său, că fusese un investigator al cunoașterii! Ulrich pătrunse în mica încăpere unde era expus defunctul. Acea chilie încremenită, cu pereții drepți, în mijlocul agitației neliniștite pe care o crease, era lugubră; rigid ca o bucată de lemn, mortul plutea printre valurile de preocupare aferată din jur, dar pentru câteva clipe imaginea s-ar fi putut inversa, căci ceea ce era viu apărea rigid, și el părea să alunece într-o plutire nefirească, liniștită. „Ce-l mai interesează pe călător – își spunea el atunci – orașele, care rămân în urma lui la popasuri; eu am trăit aici și m-am purtat cum mi se cerea s-o fac, dar acum plec mai departe…“ Nesiguranța unui om care, trăind printre alții, vrea altceva decât vor ei îl făcea pe Ulrich să simtă o strângere de inimă; privi chipul tatălui său. Poate că tot ceea ce el considerase a fi o particularitate a personalității lui nu era nimic altceva decât o contradicție, o împotrivire la adresa acelui chip, o răzvrătire din copilărie? Căută o oglindă, dar nu era nici una acolo, și nimic altceva în afara acestui chip nu răsfrângea lumina. Îl scrută pentru a constata asemănările. Poate că existau. Poate că totul se afla acolo, rasa, dependența, impersonalul, curentul eredității în care fiecare din noi nu este decât o unduire, un rid, limitarea, descurajarea, veșnica reîncepere și repetare și mersul în cerc al spiritului, lucrul acela pe care în cea mai profundă voință de a trăi el îl ura într-atât!

Cuprins deodată de această descurajare care-i schimbase starea de spirit se gândea dacă n-ar fi trebuit să-și facă bagajele și să plece înainte de înmormântare. Dacă ar mai fi putut într-adevăr să încerce să facă ceva în viață, ce-ar mai fi avut de făcut aici?

Dar când trecu dincolo de ușă se lovi în camera de alături de sora lui, care venea să-l caute.

4
Vechiul camarad

Ulrich o vedea pentru prima dată îmbrăcată ca femeie și, după impresia pe care i-o făcuse cu o zi înainte, acum i se părea că ar fi deghizată. Prin ușa deschisă, lumina artificială cădea peste cenușiul tremurător al dimineții timpurii și apariția aceasta neagră cu păr blond părea să se fi oprit într-o grotă de aer prin care se revărsa o strălucire iradiantă. Agathe își strânsese părul și astfel chipul îi apărea mai feminin decât cu o zi înainte, pieptul delicat i se strângea în negrul rochiei severe cu acel echilibru desăvârșit între abandon și rezistență, propriu durității ușoare ca pana a unei perle, iar peste gambele ei zvelte, înalte, care semănau cu ale lui și pe care i le văzuse astfel ieri în straiele bărbătești, se coborâse fusta. Pentru că apariția ei, așa cum o vedea acum întreagă, îi semăna astăzi mai puțin, el remarcă asemănarea chipurilor. I se părea că el însuși fusese cel care înaintase spre ușă și mergea spre el; numai că era mai frumos decât el însuși și învăluit într-o strălucire în care nu se vedea niciodată pe sine. Pentru prima dată îl năpădi gândul că sora lui ar fi fost o repetare, o preschimbare ca într-un vis, a lui însuși; dar cum impresia nu-i stărui decât o singură clipă, o uită iarăși.

Agathe venise pentru a-i aminti fratelui ei în grabă de niște îndatoriri pe care ea însăși aproape că le trecuse cu vederea dormind mai mult: avea în mâini testamentul și-l făcu atent la niște dispoziții de acolo ce deveniseră urgente. În primul rând printre ele se impunea să se țină seama de o prevedere oarecum complicată cu privire la decorațiile bătrânului domn, despre care știa bătrânul servitor Franz, iar Agathe subliniase acel pasaj al ultimelor dispoziții cu roșu, conștiincioasă, chiar dacă nu cu prea multă prietenie. Defunctul voia să fie înmormântat cu acele decorații, din care nu avea puține, însă pentru că nu voia să fie îngropat cu ele din vanitate era adăugată o lungă și profundă justificare din care fiica sa citise doar începutul, lăsându-l pe fratele său să-i explice restul.

— Cum să-ți explic? spuse Ulrich după ce se informase la sursă. *Papá* ar vrea să fie înmormântat cu ordinele și decorațiile lui pentru că el considera ca falsă teoria individualistă a statului! Ne-o recomandă pe cea universalistă. Omul își dobândește de-abia de la comunitatea creatoare a statului un scop suprapersonal, bunătatea și dreptatea; singur el n-ar reprezenta nimic și tocmai de aceea monarhul este un simbol spiritual; pe scurt, omul trebuie la moarte să se înfășoare, ca să zicem așa, în decorațiile și ordinele sale, așa cum un marinar mort este aruncat în mare învăluit în steag!

— Dar eu am citit că ordinele trebuie înapoiate? întrebă Agathe.

— Ordinele trebuie restituite de moștenitori Cancelariei imperiale. Din cauza aceasta, *papá* și-a confecționat duplicate. Însă cele care au fost cumpărate

de la bijutier nu i se par să fie adevăratele decorații, și vrea ca noi să operăm schimbul acesta pe pieptul său abia când se va închide sicriul; aici e partea dificilă! Cine știe, poate că e aici un protest tacit împotriva regulamentului și pe care el n-a vrut să-l exprime altfel.

— Dar până atunci au să treacă pe aici sute de persoane, iar noi vom uita! își exprimă temerea Agathe.

— Putem să facem schimbul la fel de bine și acum!

— Acum nu avem vreme; trebuie să citești ce scrie imediat mai departe despre profesorul Schwung; profesorul Schwung poate să vină dintr-un moment într-altul, eu l-am așteptat și ieri toată ziua!

— Atunci, de îndată ce pleacă Schwung.

— E atât de neplăcut, răspunse Agathe, să nu-i îndeplinim dorința.

— El oricum nu mai știe.

Ea îl privi cu îndoială.

— Ești chiar atât de sigur?

— O! exclamă Ulrich râzând, tu crezi că așa ceva poate să nu fie sigur?

— Eu nu mai sunt sigură de nimic, răspunse Agathe.

— Chiar dacă n-ar fi sigur; el oricum nu a fost niciodată mulțumit de noi!

— E drept, spuse Agathe. Atunci, mai târziu. Dar spune-mi acum, adăugă ea, tu nu-ți faci niciodată griji pentru lucrurile care ți se cere să le faci?

Ulrich ezită. – „Ea știe să-și procure lucrurile de care are nevoie din magazinele cele mai bune", gândi el. „N-ar fi trebuit să-mi fac griji inutile că am să dau în ea peste o mică provincială!" Însă pentru că de vorbele ei se lega, într-un fel sau altul, întreaga seară din ajun, ar fi vrut să-i dea un răspuns la obiect și care să-i fie util în vreun fel; dar nu știa cum s-ar fi cuvenit să procedeze, pentru ca ea să nu-l înțeleagă în nici un caz greșit, astfel că spuse în cele din urmă cu o bună dispoziție juvenilă, care nu-și avea locul aici:

— Nu numai că tata e mort, ci și ceremoniile care se desfășoară în jurul lui sunt moarte. Testamentul lui e mort. Oamenii care își fac aici apariția sunt morți. Nu vreau să spun nimic rău; Dumnezeu știe cât de recunoscători trebuie, poate, să fim ființelor care-și aduc contribuția la trăinicia lumii; dar toate acestea aparțin valului vieții, nu al mării!

Surprinse o privire nelămurită din partea surorii sale și își dădu seama cât de puțin inteligibile îi erau spusele.

— Virtuțile societății sunt vicii pentru sfinți, completă el râzând.

Își lăsă, pe jumătate protector, pe jumătate exuberant brațul pe umărul ei; o făcea pur și simplu pentru că se simțea încurcat. Însă Agathe făcu serioasă un pas îndărăt și nu intră în jocul lui.

— Ai inventat tu această vorbă? întrebă ea.

— Nu, a spus-o un om la care țin.

Ea avea câte ceva din îmbufnarea unui copil constrâns să stea să se gândească intens, atunci când rezumă astfel răspunsul lui Ulrich:

— Așadar n-ai fi dispus să-l consideri bun pe un om care este cinstit pur și simplu din obișnuință? Dar pe un hoț care fură ceva pentru prima dată, în vremea ce inima îi bate să-i spargă pieptul, tu îl socotești bun?

Ulrich fu surprins de aceste cuvinte ciudate și deveni serios.

— Nu știu, într-adevăr, spuse el scurt. În anumite împrejurări eu însumi, ca să-ți spun drept, nu prea-mi bat capul să știu dacă un lucru trebuie să fie considerat just sau injust, dar n-aș putea să-ți enunț vreo regulă după care să ne putem conduce.

Agathe își desprinse încet privirea cercetătoare de pe fața lui și ridică iarăși testamentul:

— Trebuie să citim mai departe, aici mai e ceva subliniat! își făcu singură curaj.

Bătrânul domn, înainte de a se așterne pentru totdeauna pe patul de moarte, mai redactase câteva scrisori și adăugase în testamentul său dispoziții în ce privea expedierea lor. Ceea ce era subliniat în mod special se referea la profesorul Schwung, iar profesorul Schwung era acel bătrân coleg care-i otrăvise ultimul an de viață prin lupta stârnită în jurul paragrafelor privind responsabilitatea diminuată, după ce o viață fuseseră prieteni. Ulrich recunoscu îndată bine știutele explicații despre reprezentare și voință, rigoarea dreptului și imprecizia naturii, pe care tatăl său i le mai rezumase o dată înainte de a părăsi lumea aceasta, și nimic nu părea să-l fi preocupat atât de mult în acele ultime zile ale vieții decât denunțarea școlii sociale căreia el i se alăturase odinioară ca fiind o emanație a spiritului prusac. Pornise chiar să elaboreze o broșură care ar fi urmat să poarte titlul *Statul și jurisprudența sau Consecințe și denunțare*, când începuse să simtă că-i slăbesc puterile și trebuise cu amărăciune să lase câmpul de bătaie în singura stăpânire a adversarului său. În cuvinte solemne, cum numai apropierea morții și lupta pentru bunul sacru al reputației mai pot insufla, el le arăta copiilor săi că aveau datoria să nu lase să i se piardă opera și îi atrăgea anume fiului său atenția că trebuia să folosească relațiile cu cercurile influente în ale căror favoruri intrase datorită eforturilor neobosite ale tatălui său pentru a zădărnici definitiv speranțele profesorului Schwung în ce privește realizarea planurilor acestuia.

Chiar dacă asemenea lucruri au fost scrise, ele nu exclud ca autorul lor să simtă nevoia ca, după înfăptuirea sau, mai bine zis, după pregătirea lucrării propriu-zise, să-i ierte unui fost prieten erorile alimentate de un orgoliu mocnit. Atunci când suferi mult și când, cu trupul încă viu, simți destrămarea treptată a învelișului pământesc, ești înclinat să ierți și să ceri iertare; când îți merge însă mai bine, retractezi, căci trupul sănătos are de la natură ceva intransigent; era evident că bătrânul domn trebuie să fi cunoscut ambele stări în alternanța de situații dinaintea morții și fiecare din cele două trebuie să

i se fi părut deopotrivă de îndreptățită. Însă o asemenea stare oscilantă este insuportabilă pentru un jurist de prestigiu, și prin buna sa pregătire logică, el inventase un mijloc de a-și formula astfel testamentul încât să poată căpăta valoarea neștirbită de ultimă dorință fără intervențiile ulterioare, contrarii, ale emoțiilor și sentimentelor: scrisese o scrisoare de iertare, nu o semnase și nici nu o datase, ci îl mandatase pe Ulrich să treacă data ultimului său ceas și să-și pună propria semnătură împreună cu cea a surorii lui ca martori ai testamentului, așa cum poate fi cazul unor dispoziții testamentare verbale pe care muribundul nu mai are puterea să le semneze. La drept vorbind, bătrânul fusese, fără să recunoască, un vulpoi viclean, care se supusese ierarhiilor existenței și le apărase ca un slujitor plin de zel, ascunzând însă în sinea lui tot soiul de revolte, pentru care nu găsise nici o posibilitate de a le exprima pe drumul ales de viață. Ulrich nu se putu împiedica să-și amintească de anunțul mortuar pe care-l primise el însuși și care fusese pregătit probabil în aceeași stare de spirit, aproape că vedea aici o afinitate cu propria sa fire, de data aceasta însă nu cu mânie, ci cu compătimire, cel puțin în sensul că, în febrilitatea exprimării, el înțelegea dezavuarea tatălui față de un fiu care-și făcuse viața ușoară prin tot felul de libertăți necuvenite. Căci așa le apar totdeauna părinților soluțiile de viață ale fiilor, iar pe Ulrich îl străbătu un sentiment de pietate când se gândi la toate cele nerezolvate care se mai ascundeau încă în propria sa ființă. Dar nu mai găsi timpul să dea acestui simțământ o formă coerentă și inteligibilă pentru Agathe, de fapt abia începuse demersul, când semiîntunericul încăperii făcu loc unei persoane care intrase impetuos. Acea persoană înaintă, purtată de propriul avânt, până în cercul de strălucire al lumânărilor, și își ridică acolo cu un gest larg mâna în fața ochilor, la un pas distanță de catafalc, înainte ca slujitorul bătrân prin fața căruia trecuse în fugă la venire să se fi putut grăbi să-l anunțe.

— Prieten venerat! strigă vizitatorul cu o voce susținută, iar bătrânul domn zăcea acum întins cu fălcile încleștate în fața dușmanului său Schwung.

— O, tinerii mei prieteni; maiestatea cerului înstelat asupra noastră, maiestatea legii morale în noi! continuă acesta privind cu ochii voalați spre colegii săi universitari. În pieptul acesta înghețat acum a trăit maiestatea legii morale.

Abia apoi își întoarse trupul și le strânse mâna fratelui și surorii.

Însă Ulrich folosi chiar această primă ocazie pentru a se achita de misiunea sa.

— Domnul consilier și tatăl meu au fost din nefericire în ultima perioadă adversari? tatonă el terenul.

Venerabila barbă încărunțită lăsa impresia că trebuie să stea să se gândească întâi înainte de a înțelege ce i se spusese.

— Deosebiri de opinii, care nici nu sunt demne de a fi pomenite! răspunse el mărinimos, contemplându-l cu fervoare pe defunct.

Când însă Ulrich insistă politicos și lăsă să se înțeleagă faptul că era vorba de ultima voință a tatălui său, atmosfera din cameră deveni deodată încordată ca într-o speluncă, în momentul când toată lumea din local știe: acum unul și-a scos cuțitul pe sub masă și în clipa următoare începe bătaia. Bătrânul se pricepuse deci să-i pregătească o clipă neplăcută colegului său Schwung chiar în ceasul despărțirii! Firește, o asemenea veche dușmănie nu mai însemna de mult doar o emoție, ci devenise o obișnuință de gândire; atunci când nu exista nimic care să stârnească din nou afectele de inimiciție, ele pur și simplu nu mai existau, și cuprinsul total al nenumăratelor mici contrarietăți se concentrase în forma unei deprecieri reciproce a fiecăruia față de celălalt, la fel de independentă de oscilațiile sentimentelor ca un adevăr lipsit de orice prejudecată. Profesorul Schwung simțea acum aceleași lucruri pe care le simțise defunctul său adversar; i se părea cu totul superfluu și pueril să ierte, căci un asemenea impuls tolerant, acum, înaintea sfârșitului, și care pe deasupra era doar o simplă emoție și nu o retractare științifică, nu avea firește nici o forță demonstrativă în fața experiențelor unei dispute care dura de ani de zile, și nu ar fi urmat, cum își dădea seama Schwung, decât să slujească la modul cu totul lipsit de orice rușine doar scopul de a-l pune într-o situație nedreaptă în savurarea propriei sale victorii. Cu totul altceva era, desigur, faptul că profesorul Schwung simțise nevoia să-și ia rămas bun de la prietenul său defunct. Ce Dumnezeu! Se cunoșteau de pe când erau licențiați și celibatari încă! Îți mai aduci aminte cum în *Burggarten* închinam paharul soarelui în amurg și argumentam despre Hegel? Câți sori trebuie să se fi coborât în amurg de atunci, dar eu îmi amintesc mai ales de acela! Și îți mai aduci aminte de prima noastră dispută științifică, care încă de pe atunci aproape că ne făcuse dușmani? Ce frumos era! Acum tu ești mort și eu, spre bucuria mea, mai sunt încă pe picioare, chiar dacă în fața ta întins aici! De felul acesta sunt, după cum se știe, sentimentele bătrânilor la moartea celor de o vârstă cu ei. Când ajungi la anii înghețului, deodată răzbate poezia. Mulți oameni, care n-au mai făcut nici o poezie de la vremea când erau de șaptesprezece ani, creează dintr-odată una în al șaptezeci și șaptelea an, când își scriu testamentul. Așa cum la Judecata de Apoi morții sunt chemați pe nume fiecare pe rând – deși se odihnesc în străfundurile timpului laolaltă cu secolele lor asemenea încărcăturilor în corăbiile scufundate! – în testament lucrurilor li se spune pe nume și-și recapătă personalitatea pierdută în folosință. „Covorul de Buhara cu gaură de la o țigară de foi care este întins în camera mea de lucru“, se spune în câte un asemenea ultim manuscris sau „Umbrela cu mânerul din corn de rinocer pe care am cumpărat-o în mai 1887 de la *Sonnenschein & Winter*“, și chiar și pachetele de acțiuni sunt discutate fiecare în parte și denumite după numerele lor.

Nu e o întâmplare că, laolaltă cu această ultimă lumină aruncată asupra fiecărui obiect în parte, se trezește dorința de a lega o morală, un avertisment,

o binecuvântare, o lege care să conjure cu o formulă plină de putere această multiplicitate nebănuită să mai răsară încă o dată la suprafață în jurul morții. Odată cu poezia momentului testamentului, se trezește deci și filozofia, care este, după cum e ușor de înțeles, de cele mai multe ori o filozofie veche și prăfuită, iarăși scoasă la iveală după cincizeci de ani. Ulrich înțelegea dintr-odată că nici unul din acei doi bătrâni n-ar fi putut să cedeze. „Viața n-are decât să facă ce vrea ea, dacă principiile rămân intacte!", aceasta este o nevoie foarte rațională atunci când cineva știe că în câteva luni sau în câțiva ani propriile sale principii îi vor supraviețui. Se putea vedea limpede cum în bătrânul consilier aulic două impulsuri se înfruntau mai departe; romantismul, tinerețea, poezia sa cereau un gest măreț, frumos, și un cuvânt nobil; filozofia sa, dimpotrivă, pretindea ca el să dea expresie caracterului intangibil al legii rațiunii în fața oricăror inspirații spontane ale emoției și slăbiciunii de moment a sentimentelor, așa cum i le întinsese drept curse defunctul său adversar. De două zile Schwung își spunea: a murit acum, iar concepția Schwung despre atenuarea capacității de responsabilitate nu mai are în calea sa nici un obstacol; astfel că sentimentele sale se revărsaseră în valuri ample către vechiul său prieten și își pregătise scena de despărțire ca pe un plan de mobilizare elaborat cu minuție și care nu mai are nevoie decât de semnalul de intrare în acțiune. Dar peste această imagine picurase oțet și o limpezise. Schwung începuse cu un gest grandios, însă acum i se întâmplase ca celui care în mijlocul recitării unui poem devine deodată rațional și nu-și mai aduce aminte de ultimele versuri. Astfel se aflau acum unul în fața celuilalt, o barbă albă cu fire țepoase și tuleiele rigide ale unei bărbi albe, și ambele maxilare implacabil încleștate.

„Ce are să facă oare?" se întreba Ulrich care urmărea încordat scena. În cele din urmă, în mintea consilierului aulic Schwung certitudinea pozitivă că acum articolul 318 Cod penal avea să fie acceptat în forma propunerii lui învinse iritarea și cum se simțea eliberat de gândurile rele ar fi vrut să înceapă să fredoneze: „Am avut un camarad…" ca să dea expresie bunei și unicei sale emoții de acum încolo. Dar pentru că nu se cădea, se întoarse spre Ulrich și declară:

— Crede-mă, tinere, fiu al prietenului meu, criza morală este cea care dă impulsul; declinul social urmează!

Apoi se îndreptă spre Agathe și continuă:

— Ceea ce a fost măreț la tatăl dumitale era disponibilitatea sa perpetuă de a contribui la afirmarea unei concepții idealiste în domeniul jurisprudenței.

Apoi el cuprinse o mână a Agathei și o mână a lui Ulrich, le scuturâ și exclamă:

— Tatăl vostru a acordat mult prea multă importanță unor oarecare divergențe de opinii care sunt uneori inevitabile într-o îndelungată colaborare.

Eu am fost totdeauna convins că era îmboldit de dorința de a nu se expune nici unui fel de reproș în simțul său juridic atât de susceptibil. Mulți profesori își vor lua mâine rămas-bun de la el, dar printre ei nu va fi nici unul care să-i fi putut sta alături!

Astfel scena se încheie într-o notă conciliantă, iar la plecare Schwung îi confirmase încă o dată lui Ulrich că se putea bizui pe prietenii tatălui său în cazul că s-ar fi hotărât totuși să urmeze o carieră universitară.

Agathe urmărise scena cu ochii mari și contempla acum forma finală sinistră la care viața îl supune pe om.

— A fost ca o pădure din arbori de *papier mâché*! îi spuse după aceea fratelui.

Ulrich răspunse surâzând:

— Mă simt la fel de sentimental ca un câine sub clar de lună!

5
Cei doi săvârșesc un lucru nelegiuit

— Îți mai aduci aminte, îl întrebă Agathe după o vreme, cum odată, când eu eram încă foarte mică, tu ai căzut în apă până la brâu pe când te jucai cu niște copii; ai vrut să nu se afle, și ai stat la masă unde ți se vedea numai partea de sus a corpului, uscată, dar până la urmă clănțăneai atât de tare din dinți că ți-au descoperit și partea de jos udă leoarcă?

Când Ulrich, băiețandru încă, venea în vacanțele de la internat acasă – ceea ce pe o perioadă îndelungată de timp nu se întâmplase decât o singură dată și anume tocmai atunci – și când cadavrul acesta mic și chircit de bătrânețe mai reprezenta încă pentru ei amândoi o figură aproape atotputernică, nu rareori se ajungea în situația că Ulrich nu voia să recunoască vreo greșeală și refuza să se căiască pentru ea, chiar dacă nu o putea nega. În felul acesta se și îmbolnăvise atunci, făcuse febră mare și fuseseră siliți să-l ducă cu toată graba în pat.

— N-ai mai căpătat de mâncare decât o ceașcă de supă! spuse acum Agathe.

— Ai dreptate, confirmă fratele ei surâzând.

Amintirea faptului că atunci fusese pedepsit, un lucru care acum nu-l mai privea câtuși de puțin, îl făcea în clipa aceea să nu se simtă altfel decât dacă și-ar fi văzut micii pantofi de copil pe jos în fața lui, lucru care de asemenea nu-l mai mișca acum cu nimic.

— Oricum, din cauza febrei tot n-ai fi avut voie să mănânci altceva decât supă, repetă Agathe, și cu toate acestea ți s-a dat tocmai pentru că fuseseși pedepsit!

— Ai dreptate, confirmă Ulrich. Dar, firește, nu s-a întâmplat din răutate, ci pentru a se îndeplini o așa numită datorie.

Nu știa unde anume voia să ajungă sora lui. El însuși vedea încă în fața lui pantofii aceia de copil. Nu-i vedea de fapt; îi vedea doar ca și cum i-ar fi văzut. Simțea de asemenea suferințele peste care trecuse crescând. Reflectă: „În acest «acum nu mă mai ating cu nimic asemenea lucruri» se exprimă într-un fel adevărul că în nici un moment al vieții nu suntem cu totul noi înșine implicați în situație!"

— Dar, oricum n-ai fi avut voie să mănânci altceva decât supă! repetă Agathe și adăugă: toată viața mi-a fost teamă, că poate eu aș fi singura ființă omenească incapabilă să înțeleagă asemenea manifestări!

Pot oare amintirile a două ființe omenești, vorbind despre un trecut comun, nu numai să se completeze, ci să se contopească înainte încă de a fi fost rostite în cuvinte? În clipa aceea se întâmpla ceva asemănător! Aceeași stare de spirit, comună amândurora, îi surprindea, de fapt le tulbura celor doi, frate și soră, sufletele, asemenea unor mâini, care ies deodată de sub mantii prin locuri unde nu ar fi fost niciodată de așteptat să se ivească și se cuprind pe neașteptate. Fiecare din ei știa deodată despre propriul trecut mai mult decât își închipuise că știe, și Ulrich simțea iarăși luminiscența febrei care odinioară urcase din podea pe pereți tot mai sus, așa cum făcea acum licărirea lumânărilor în camera în care se aflau amândoi; apoi venise tatăl lor, străbătuse cercul de lumină al lămpii și se așezase pe patul lui. „Dacă ai conștiința cu adevărat tulburată de urmările faptei tale, atunci fapta ar putea fi privită într-o lumină mai blândă, dar în cazul acesta trebuie întâi să recunoști!" Poate că formulările din testament sau din scrisorile în legătură cu articolul 318 i se strecurau în amintire. De obicei nu avea memoria bună nici pentru detalii, nici pentru formulările exacte. Astfel că acum era cu totul neobișnuit pentru el ca dintr-odată părți întregi de propoziție să-i apară în amintire, și era ceva legat de sora lui, care se oprise în picioare, ca și cum apropierea ei ar fi fost cea care provoca transformarea.

— Dacă ai fost în stare, spontan și independent de acea necesitate, să comiți deliberat ceva rău, trebuie să recunoști că ai acționat vinovat! continua citându-și tatăl. Trebuie să-ți fi vorbit și ție astfel!

— Poate nu chiar întru totul astfel, îl corectă Agathe. Mie el îmi acorda de obicei „circumstanțe atenuante determinate de dispozițiile mele lăuntrice". El a susținut totdeauna față de mine că un act voit este un act legat de gândire și nu o acțiune instinctivă.

— Voința, cită Ulrich, este cea care, prin dezvoltarea progresivă a înțelegerii și rațiunii, trebuie să-și subordoneze dorințele, respectiv instinctele, cumpănite prin reflecție, și deciziile care decurg de aici.

— E adevărat? întrebă sora lui.

— De ce întrebi?

— Probabil pentru că eu sunt proastă.

— Tu nu ești proastă!

— Am învățat totdeauna greu și n-am înțeles niciodată cu totul ce învățăm.

— Ceea ce nu dovedește nimic.

— Atunci, probabil, am alte deficiențe, pentru că nici ceea ce înțeleg nu asimilez.

Se sprijineau acum de canaturile ușii care ducea în camera de alături și care rămăsese deschisă la plecarea profesorului Schwung, și se opriseră foarte aproape unul de altul, unul în fața celuilalt; lumina zilei și licăririle lumânărilor le jucau pe chipuri, și vocile li se îmbinau ca răspunsurile în psalmodierea religioasă. Ulrich își continua ca într-un recitativ frazele și buzele Agathei îl urmăreau liniștite. Vechea tortură a dojenilor care pe vremuri urmărise ca în mințile delicate, lipsite de înțelegere, ale copilăriei să introducă cu de-a sila o ordine străină lor, le făcea acum plăcere și se jucau mai departe cu atitudinea aceasta.

Dintr-odată, fără vreo legătură directă cu cele spuse înainte, Agathe exclamă:

— Imaginează-ți joaca noastră la dimensiuni cosmice și ai să vezi cum este Gottlieb Hagauer!

Începu să-l imite pe soțul său așa cum îi maimuțărește un copil pe cei mai mari:

— Chiar nu știi că *Lamium album* este urzica moartă? Cum am mai putea progresa altminteri dacă nu prin aceeași procedură laborioasă a inducției, pe care stirpea omenească, în trudă persistentă și multimilenară, plină de erori, a parcurs-o pas cu pas până la ceasul de astăzi al cunoașterii, dirijată de mâna unui conducător credincios? Nu poți să recunoști, iubita mea Agathe, că gândirea este o misiune morală? A te concentra înseamnă o continuă depășire a propriei comodități. Disciplina spirituală reprezintă acea ordonare a spiritului, prin intermediul căreia omul este pus tot mai precis în situația de a elabora înlănțuiri mai lungi de gânduri în mod rațional și împotriva unor îndoieli stăruitoare, în mod rațional împotrivindu-se propriilor idei, adică prin silogisme impecabile, prin polisilogisme și prin concluzii ale înlănțuirilor de idei, prin inducții sau concluzii trase din indicii, și în cele din urmă, prin supunerea judecății astfel obținute verificărilor, până când toate gândurile se vor închega unele într-altele perfect armonizate!

Ulrich era uimit de această demonstrație de memorie a surorii sale. Se părea că Agathei îi făcea o plăcere nespusă să reproducă și să recite fără greș frazele școlărești pe care și le însușise, Dumnezeu știe de unde, poate dintr-o carte. Ea susținea că astfel vorbea Hagauer.

Ulrich nu credea.

— Cum ai fi tu în stare să-ți aduci aminte asemenea fraze lungi și complicate pe care le-ai fi auzit doar în conversații?

— Mi s-au întipărit în minte, răspunse Agathe. Așa sunt eu.

— Dar știi măcar, întrebă Ulrich surprins, ce înseamnă polisilogisme sau o verificare?

— N-am nici o idee! recunoscu Agathe râzând. Poate că și el a citit doar așa ceva pe undeva. Dar așa vorbește el. Iar eu le-am învățat pe din afară din gura lui ca pe o înșiruire de cuvinte fără șir. Cred că de furie, tocmai pentru că el vorbește astfel. Tu ești altfel decât mine; în mine lucrurile rămân pentru că eu nu știu ce să fac cu ele – iată ce bună e memoria mea. Am, tocmai pentru că sunt proastă, o memorie îngrozitor de bună!

Se prefăcea că ar fi fost vorba aici de un adevăr trist de care trebuia să se scuture pentru a putea continua în insolența ei de până atunci.

— Când învăț să joc tenis și imprim pentru prima dată rachetei mele în mod deliberat o anumită poziție pentru a da mingii, cu al cărei traiect eram până atunci mulțumită, de acum încolo o anumită orientare, intervin în evoluția fenomenului: experimentez!

— El joacă bine tenis?

— Îl bat cu șase-zero.

Râseră amândoi.

— Știi, spuse Ulrich, că Hagauer, în ciuda tuturor acestor prostii care i le atribui, are totuși dreptate în esență? E doar comic.

— Se poate ca el să aibă dreptate, răspunse Agathe, dar eu nu îl înțeleg. Cândva, un copil de la școală de la el a tradus un pasaj din Shakespeare, așa, textual, în felul acesta:

Cei lași mor deseori de propria lor moarte;
Cei curajoși nu gustă niciodată din moarte decât o singură dată.
Dintre toate minunile de care am auzit până acum,
Mie mi se pare foarte ciudat că oamenii ar trebui să se teamă
Văzând că moartea, un sfârșit necesar,
Va veni, când vrea ea să vină.

El a corectat în caietul băiatului, am văzut cu ochii mei, ștergând cuvânt cu cuvânt și înlocuind vorbele celebre ale lui Caesar după melița traducerii lui Schlegel!

Mai știu încă un pasaj! În Pindar, cred, se spune undeva: „Legea naturii, stăpâna tuturor celor muritoare și nemuritoare, domnește încuviințând tot ceea ce e mai violent, cu o mână atotputernică!“ Iar el i-a dat ultimul șlif: „Legea naturii, care domnește asupra tuturor celor muritoare și nemuritoare, stăpânește cu o mână atotputernică, încuviințând până și violența“.

Totuși, nu era frumos – continua ea întrebătoare – că acel micuț de la școală de la el, de care nu a fost mulțumit, traducea sensul trist al cuvintelor, așa cum le găsea, îngrămădite acolo în fața lui, ca o movilă de pietre căzute una peste alta? Repetă: – „Cei lași mor deseori de propria lor moarte – Cei curajoși nu gustă niciodată din moarte decât o singură dată – Dintre toate minunile de care am auzit până acum – Mie mi se pare foarte ciudat că oamenii ar trebui să se teamă – Văzând că moartea, un sfârșit necesar – va veni, când vrea ea să vină…“

Își trecu mâna lunecând pe tocul ușii ca pe trunchiul unui copac și recită aceste versuri grosolan articulate la fel de frumos și sălbatic cum erau ele însele, fără să se lase tulburată de faptul că un nefericit chircit de vârstă zăcea întins sub privirea ochilor care răsfrângeau mirajul tinereții.

Ulrich o privea cu fruntea încruntată pe sora lui. – „Un om care nu șlefuiește o poemă veche, ci o lasă în dezordinea înțelesului ei pe jumătate ruinat, este asemenea celui care nu va așeza niciodată pe o statuie veche, căreia îi lipsește nasul, unul nou dintr-o marmură nouă“, reflectă el. „S-ar putea numi sentimental stilului, dar nu e astfel. Nici nu e vorba de un om a cărui imaginație să fie atât de vie încât să nu-l mai deranjeze ceea ce lipsește. Ci este mai degrabă un om care nu pune de fapt preț pe desăvârșire și care de aceea nici nu va cere simțămintelor sale să fie «întregi». Fără îndoială că și ea a sărutat un bărbat până acum“, conchise el cu o bruscă întorsătură a gândului, „fără să se arunce cu tot trupul într-o asemenea îmbrățișare!“ I se părea în clipa aceea că nu avea nevoie să cunoască despre sora lui nimic altceva decât acele versuri înflăcărate pentru a ști că ea n-ar fi fost niciodată „ea însăși cu totul implicată în situație“, că ea, ca și el, era o ființă omenească a „fragmentelor pasionale“. El uita gândind astfel chiar și cealaltă jumătate a ființei lui, cea care își dorea măsura și stăpânirea de sine. Ar fi putut acum să-i spună cu toată siguranța surorii lui că nici una din acțiunile ei nu se potriveau cu mediul ei imediat, ci că toate depindeau de un mediu mult mai larg și în cea mai mare măsură îndoielnic, la drept vorbind chiar de unul care nu-și are nicăieri începutul și nu e nicăieri limitat; astfel impresiile contradictorii ale primei seri și-ar fi găsit o explicație favorabilă. Însă rezerva cu care se obișnuise era totuși mai puternică, el aștepta acum curios și nu fără îndoieli, să vadă cum avea să coboare Agathe de pe creanga înaltă pe care se cocoțase. Ea era mai departe acolo, în fața lui, cu brațul ridicat pe canatul ușii, și o singură clipă în plus ar fi putut strica întreaga scenă. El simțea repulsie față de femeile care se comportă ca și când ar fi fost plasate în lume de un pictor sau un regizor, sau care după o emoție violentă, cum fusese cea trăită de Agathe, se pierd într-un decrescendo artificial. – „Poate că“, gândea el, „ea s-ar putea lăsa să alunece din piscul entuziasmului de adineaori, cu expresia aceea oarecum stupidă, ca de noctambulă, cum știe s-o aibă un mediu trezit

din transă; nici nu i-ar rămâne altceva de făcut, dar ar fi penibil!“ Însă Agathe părea să știe sau ghicise poate în privirea fratelui ei primejdia care o pândea; sări veselă, pe ambele picioarele deodată, și scoase limba la Ulrich.

Apoi însă deveni serioasă și tăcută, nu mai rosti nici un cuvânt și se duse după decorații. Astfel fratele și sora se pregătiră să acționeze potrivit ultimei dorințe a tatălui lor.

Agathe se îngriji de cele cuvenite. În Ulrich se făcea simțită o sfială de a-l atinge pe bătrânul întins acolo, fără putința de a se apăra, însă Agathe avea un fel de a nu se lăsa abătută de gânduri referitor la ce s-ar fi cuvenit, sau nu. Mișcările ochilor și mâinilor ei aminteau în vremea aceasta de cele ale unei femei care îngrijește de un bolnav și uneori avea și ceva spontan și emoționant ca al unor animale tinere care se opresc locului din joaca lor ca să se încredințeze că stăpânul le privește. El luă în primire decorațiile desprinse și îi întindea piesele înlocuitoare. Se gândea la un hoț căruia îi bate inima să-i spargă pieptul. Dacă avea în vremea aceasta impresia că stelele și crucile străluceau mai viu în mâna surorii sale decât într-a lui, și că deveneau niște obiecte magice, s-ar fi putut să fie chiar așa în camera aceea verde și neagră, plină de răsfrângerile marilor plante cu frunze orientale, dar s-ar fi putut să fie așa și pentru că simțea voința ezitantă, dar dominatoare, a surorii lui care o manevra tinerește pe a lui proprie, și cum la ea nu se putea ghici nici o intenție anume, în clipele de contact între ei în care nu se mai amesteca nimic altceva, se năștea emoția lor, aproape fără substanță, amorfă și puternică, a propriei lor prezențe.

Agathe își întrerupse acum mișcările, căci terminase. Rămăsese ceva neînfăptuit și după o mică pauză de gândire, ea spuse surâzând:

— Nu vrei să scriem fiecare ceva frumos pe un bilețel și să i-l vârâm în buzunar?

De data aceasta Ulrich știu imediat ce voia ea să spună, căci nu aveau multe asemenea amintiri comune, și își rememoră cum, la o anumită vârstă, îi stăpânise pe amândoi o mare pasiune pentru versuri și povestiri triste în care era vorba de câte cineva care murea și era uitat de toți. Poate atmosfera dezolantă și de abandon în care-și petrecuseră copilăria fusese cauza și deseori își construiau ei amândoi în gând o asemenea povestire; Agathe însă avusese de pe atunci înclinația de a traduce în viață povestioarele, pe când Ulrich își păstra doar rolul conducător în manifestările mai virile, mai îndrăznețe și mai lipsite de compasiune. Hotărârea pe care o luaseră odată ca fiecare să-și taie câte o unghie de la un deget pentru ca s-o îngroape în grădină venise de la Agathe, și ea adăugase acelor unghii și o mică buclă din părul ei blond. Ulrich explicase cu mândrie că peste o sută de ani cineva avea poate să dea peste acele comori și să se întrebe uimit cine ar fi putut fi cel care le lăsase acolo, influențat de dorința de a ajunge până la posteritate;

mica Agathe, dimpotrivă, era interesată mai mult de îngroparea ca atare a unui asemenea tezaur, ea avusese senzația că își ascundea o parte din ea însăși pentru a o sustrage cât mai mult timp supravegherii unei lumi de ale cărei cerințe pedagogice se simțea intimidată, fără a pune mare preț pe ele. La vremea aceea se construia anexa pentru servitori la marginea grădinii, așa că se înțeleseră între ei să facă ceva neobișnuit. Se gândiră să scrie niște versuri minunat de frumoase pe două bilețele și să adauge acolo și cine erau ei, iar aceste misive urmau să fie zidite în pereții casei; dar când începură să scrie versurile, care ar fi trebuit să fie atât de încântătoare, nu le venea în minte nici un stih, și astfel zilele treceau una după alta și zidurile se înălțau din săpătura temeliei. Agathe scrise în cele din urmă, când timpul îi presă, un enunț dintr-o carte de aritmetică, iar Ulrich scrise: – „Eu sunt" – și se iscăli. Le bătea grozav inima pe când se furișau în grădină pe lângă cei doi zidari care lucrau acolo, iar Agathe își aruncă pur și simplu bilețelul în groapa în fața căreia se opriseră și o luă la fugă. Ulrich, însă, cel mai mare și bărbat, se temea firește și mai mult ca zidarii să nu-l oprească și să-l întrebe surprinși ce căuta acolo, nu mai reușea de tulburat ce era nici măcar să-și miște brațul sau piciorul, astfel că Agathe, care prinsese curaj pentru că nu i se întâmplase nimic, se întoarse în cele din urmă și luase biletul lui. Se îndreptă apoi, cu biletul în mână, ca și cum ar fi făcut o plimbare nevinovată, văzu la capătul îndepărtat al unui rând tocmai zidit o cărămidă, o săltă și împinsese hârtia cu numele Ulrich în gaura creată, înainte ca cineva să o poată goni de acolo, în timp ce Ulrich o urmă el însuși șovăind, și în clipa faptei simțise cum angoasa care-i strângea inima atât de îngrozitor se preschimbă într-o roată cu vârfurile spițelor ca niște cuțite ascuțite care i se învârteau atât de repede în piept, încât în clipa următoare țâșni un soare împroșcând căldură, cum sunt cei care se aprind la focurile de artificii. – La această întâmplare făcuse Agathe aluzie deci, și foarte multă vreme Ulrich nu-i răspunse nimic, surâzând doar defensiv, căci o asemenea joacă pe seama defunctului i se părea inadmisibilă.

Agathe însă se și aplecase și-și scoase de pe gambă o jartieră lată de mătase, ridică giulgiul și i-o strecură tatălui în buzunar.

Iar Ulrich? La început nu-i venea să-și creadă ochilor în fața acestei amintiri din nou trezite la viață. Apoi aproape că avu impulsul să sară și să împiedice gestul; pur și simplu pentru că era împotriva oricărei reguli. Pe urmă surprinse în ochii surorii lui un fulger de pură prospețime de rouă a dimineții atât de timpurii încât nu căzuse peste ea încă nici una din tulburele lucrări ale zilei, ceea ce îl reținu.

— Ce faci tu acolo? spuse cu vocea scăzută, dojenind-o parcă. Nici el nu știa dacă ea ar fi vrut să împace mortul pentru că i se făcuse ceva nepermis, sau dacă ar fi vrut să-i dăruie ceva bun pentru că el însuși făcuse atât de mult

rău; ar fi putut întreba, însă ideea barbară de a-i dărui mortului rigid o jartieră, caldă încă, de pe piciorul fiicei sale, îi sugruma glasul și-i arunca mintea într-o stare confuzie.

6

Bătrânul domn ajunge în cele din urmă la locul odihnei veșnice

Puținul timp care mai rămase până la înmormântare fu dedicat nenumăratelor mici îndatoriri neobișnuite și trecu repede, și, în cele din urmă, vizitatorii, a căror venire urmase un fir negru de-a lungul tuturor ceasurilor, alcătuiseră în ultima jumătate de oră de dinaintea scoaterii mortului o ceremonie întunecată. Angajații de la pompe funebre făcuseră și mai mult vacarm decât înainte cu ciocanele și agitația lor – cu aceeași gravitate ca un chirurg căruia i s-a încredințat viața unui om care apoi nu mai are dreptul să mai spună nimic – și întinseseră prin partea neatinsă a vieții de zi cu zi a casei o cărare de emoții solemne care conducea de la scara de la intrare până în camera unde era expus sicriul. Florile și plantele ornamentale, draperiile negre de pânză și de crep, sfeșnicele de argint și micile limbi pâlpâind auriu ale flăcărilor potolite care-i primeau pe cei sosiți își cunoșteau datoria mai bine decât Ulrich și Agathe, care trebuiau să salute în numele familiei pe fiecare dintre cei ce veneau să aducă defunctului un ultim omagiu, și despre care ei nu prea știau cine anume erau, dacă bătrânul servitor al tatălui lor nu i-ar fi atenționat la modul discret asupra participanților de vază. Toți cei care-și făceau apariția se mișcau agale prin fața lor, treceau mai departe, se opreau pe undeva prin încăpere, singuri sau în grupuri, urmărindu-i nemișcați la locurile lor pe fratele și sora care le erau gazde. O mască de gravă reținere și stăpânire de sine li se întindea acestora din urmă pe chipuri, până când în cele din urmă maestrul de ceremonii sau conducătorul întreprinderii de pompe funebre – același personaj care-i prezentase lui Ulrich rubricile sale și care în acea ultimă jumătate de oră alergase în sus și în jos pe scări de cel puțin douăzeci de ori – se ivi deodată dintr-o parte alături de Ulrich și îl anunță, cu gravitatea prudent spectaculoasă a unui adjutant care-i prezintă raportul generalului său la o paradă, că totul era pregătit.

Pentru că pornind de aici cortegiul urma să străbată solemn orașul, aveau să urce în trăsuri de-abia mai târziu, iar Ulrich trebuia să pășească primul înaintea celorlalți, alături de reprezentantul cezaro-crăiesc, apărut personal spre a onora ultimul drum al unui membru al Camerei Superioare, iar de cealaltă parte a lui Ulrich pășea un domn cu o funcție deopotrivă de înaltă, cel mai în vârstă dintr-o delegație de trei membri ai Camerei Senioriale; urmau

ceilalți doi înalți membri, apoi rectorul și senatul universității, și de-abia după aceștia, dar înaintea curentului interminabil de jobenuri ale diverselor personalități oficiale, a căror demnitate și importanță scădea treptat, proporțional cu depărtarea de capul coloanei, pășea Agathe, încadrată de femei în negru, însemnând punctul în care, prin somitățile autorităților oficiale, își avea locul cuvenita durere privată; căci participarea neîncadrată în reguli a celor care nu luau parte „cu-nimic-altceva-decât-cu-sentimentele" începea abia după cei care-și făceau apariția în calitatea lor oficială, și ar fi fost posibil ca acel cortegiu liber alcătuit să nu constea din nimeni altcineva decât din perechea de bătrâni servitori care îi urmau agale. Astfel că era un cortegiu funerar alcătuit mai ales din bărbați, alături de Agathe nu pășea Ulrich, ci soțul ei, profesorul Hagauer, al cărui chip, roșu ca mărul, cu mustața stufoasă pe buza superioară, îi devenise între timp străin și care i se părea, din spatele vălului gros, negru, care-i permitea să-l contemple pe ascuns, de culoare albastru întunecat. Ulrich însuși, care în numeroasele ceasuri de dinainte fusese tot timpul împreună cu sora lui, avea dintr-odată senzația că străvechea orânduire a ceremoniei de înmormântare care provenea încă din epoca întemeierii universității i-o răpise și îi simțea acum lipsa fără ca măcar să mai aibă dreptul să se întoarcă spre ea; se gândise la o glumă cu care să o întâmpine când aveau să se revadă, dar libertatea gândurilor sale fu întreruptă de reprezentantul imperial și regal, care pășea tăcut și dominator alături de el, totuși adresându-i din când în când câte un cuvânt cu vocea scăzută, pe care el trebuia să-l prindă din zbor, căci acest personaj trecea drept umbra contelui Leinsdorf, și neîncrederea pe care începea să o stârnească pretutindeni acțiunea patriotică patronată de acesta îi conferea acum și lui importanță.

Pe trotuare și în spatele ferestrelor se strânseseră între timp curioșii, și deși Ulrich știa că, întocmai ca la un spectacol de teatru, într-o oră totul avea să se sfârșească, el trăise totuși în ziua aceea deosebit de pregnant evoluția lucrurilor, iar participarea generală la destinul său propriu îl apăsa pe umeri ca o mantie cu ciucuri grei. Pentru prima dată simțea rigoarea și răspunderea tradiției. Emoția care se revărsa ca un val înaintea convoiului prin masa privitorilor, care, pe marginea străzii, vorbeau, amuțeau și respirau iarăși, magia clericilor, bufnetul înăbușit de lemn al bulgărilor de pământ a căror apropiere se presimțea, tăcerea densă a convoiului care se strecura prin vertebrele trupului ca într-un instrument muzical străvechi, Ulrich simțea cu uimire un ecou indescriptibil în el însuși, în ale cărui pendulări i se îndrepta tot trupul ca și cum ar fi fost el însuși susținut cu adevărat de stilul cumpănit în care se desfășurau toate în jurul lui. Cum el se afla acum mai aproape de ceilalți din jur, își închipui deodată cât ar fi fost de diferite toate dacă în clipa aceea, potrivit sensului originar al acestei ceremonii pe jumătate uitate, resuscitată și preluată acum de clipa prezentă, el însuși ar fi pășit aici ca

moștenitor al unei mari puteri. La gândul acesta tristețea împrejurării dispăru și moartea se transformă dintr-o circumstanță îngrozitoare, personală, într-o tranziție care se înfăptuia printr-o ceremonie solemnă; nu se mai vedea căscându-se abisul acela oribil pe care îl lasă în urma sa orice om și cu care lumea se obișnuiește în primele zile după dispariția acestuia, ci încă de pe acum succesorul păși în locul celui defunct, mulțimea îl omagia, ceremonia funebră devenind deopotrivă o sărbătoare a maturizării celui care prelua spada și înaintând acum pentru prima dată fără predecesor și cu totul singur spre propriul sfârșit. „Ar fi trebuit – gândea Ulrich fără voie – să-i fi închis ochii tatălui meu! Nu pentru el sau pentru mine, ci…“ nu mai știa cum să-și ducă gândul la capăt; dar faptul că nici el nu ținuse la tatăl lui, nici acesta la el, i se părea în fața acestei orânduiri o exagerare meschină a propriei importanțe și în orice caz în fața morții gândirea personală avea un gust fad de totală lipsă de semnificație, în vreme ce tot ceea ce era important în clipa aceea părea să izvorască din trupul uriaș pe care-l alcătuia convoiul trecând încet prin masa de oameni, chiar dacă erau amestecate în el inerție leneșă, curiozitate și indiferență lipsită de gânduri.

Totuși muzica era intonată mai departe, era o zi ușoară, limpede, splendidă, și emoțiile lui Ulrich oscilau asemenea baldachinului purtat într-o procesiune de Ziua Tuturor Sfinților. Din când în când Ulrich privea în oglinzile geamurilor trăsurii funebre care înainta în fața lui, vedea acolo propriul său cap cu pălăria și umerii dedesubt și la răstimpuri zărea pe pardoseala vehiculului, alături de sicriul ornamentat cu blazoane, micile grămăjoare de ceară de la înmormântările dinainte și care nu fuseseră măturate cum trebuie, și suferea atunci, simplu și fără gânduri, pentru tatăl său ca pentru un câine care ar fi fost călcat de un vehicul pe stradă. Privirea i se umezea, iar când, trecând peste acea mare neagră, ajungea până la privitorii de pe marginea străzii, aceștia păreau niște flori stropite multicolor, și la gândul că cel care le vedea era el, Ulrich, nu cel care trăise în acel loc toate zilele vieții sale și care pe deasupra iubea solemnitățile mult mai mult decât le iubea el însuși, deveneau pentru el atât de ciudate, încât i se părea cu totul imposibil că tatăl său nu mai avea posibilitatea să fie de față în clipa când părăsea o lume pe care în general o găsise bună. Îl emoționa profund, dar în vremea aceea lui Ulrich nu-i scăpa totuși faptul că agentul sau antreprenorul de pompe funebre, care conducea cortegiul acesta catolic spre cimitir și-l menținea în ordine, era un evreu înalt, voinic de vreo treizeci de ani; era împodobit cu o mustață lungă, blondă, avea buzunarele pline de hârtii asemenea unui ghid pentru străinii aflați în vacanță, se grăbea când înainte, când îndărăt, și aranja ceva la căpăstrul și harnașamentul unui cal sau șoptea dincolo ceva la urechea muzicantului. Ulrich își rememoră mai departe că în ultima zi cadavrul tatălui

său nu fusese în casă și fusese adus îndărăt cu puțin înaintea înmormântării, potrivit unei dispoziții testamentare inspirate de spiritul liber al cercetării științifice prin care trupul fusese pus la dispoziția științei, și ar fi fost fără îndoială de presupus că după acea intervenție anatomică bătrânul domn fusese doar în fugă cusut la loc; așadar aluneca acolo, în spatele geamurilor care răsfrângeau imaginea lui Ulrich, un obiect în grabă însăilat care constituia acum punctul central al marii, frumoasei și solemnei închipuiri din jur. „Cu sau fără decorațiile lui?“ se întrebă Ulrich emoționat, nu se mai gândise la acest aspect și nu știa dacă tatăl său fusese îmbrăcat la loc în sala de anatomie înainte ca sicriul închis să fie adus îndărăt acasă. În ce privește soarta jartierei Agathei domnea incertitudinea; s-ar fi putut ca ea să fi fost găsită și el își putea închipui acum glumele studenților. Toate acestea erau extrem de penibile, astfel obiecțiile ridicate de prezent îi destrămară iarăși emoțiile în multe detalii, după ce timp de o lună ele se rotunjiseră aproape în învelișul neted al unui vis trăit. Mai simțea acum doar absurdul situației, oscilația confuză a ordinii omenești și a lui însuși. „Sunt acum cu totul singur pe lume –“ gândi el, „lanțul ancorei e rupt – mă înalț acum!“ În această amintire a impresiei pe care o trăise la primirea știrii despre moartea tatălui său i se înveșmântară acum iarăși simțămintele, în vreme ce înainta mai departe printre zidurile umane.

7

Sosește o scrisoare a Clarissei

Ulrich nu lăsase nici uneia din cunoștințele sale adresa de aici, însă Clarisse o știa de la Walter, căruia îi era la fel de familiară ca propria lui copilărie.

Ea scria:

„Draga mea *Ființă* – Lașule – *Ființă* a mea!

Știi tu ce este o *Ființă*? Eu însămi nu reușesc să descopăr. Walter este poate o ființă slabă. (Cuvântul ființă era peste tot gros subliniat).

Crezi că eram beată când am venit la tine? Eu nu pot să mă îmbăt! (Bărbații se îmbată mai ușor decât mine. E o ciudățenie).

Dar nu știu ce am vorbit cu tine; nu-mi mai pot aminti. Mi-e teamă că tu îți închipui că aș fi spus lucruri pe care nu le-am spus. Eu nu le-am spus.

Dar trebuie să scriu o scrisoare – îndată! În primul rând: tu cunoști cum se deschid visele. Tu știi când visezi, uneori; dintr-odată erai undeva, stăteai de vorbă cu oamenii odată sau – E ca și cum ți-ai regăsi amintirea.

Trează fiind îmi dădeam seama că vegheam!

(Eu am prieteni în somn).

De fapt, tu mai știi cine este Moosbrugger? Trebuie să-ți povestesc ceva:

Dintr-odată numele lui era iarăși aici.

Cele trei silabe muzicale ale lui.

Însă muzica este o înșelătorie. Vreau să spun, atunci când este doar ea singură. Muzica singură este estetism sau ceva în genul acesta; slăbiciunea în fața vieții. Când însă muzica se unește cu viziunea, se clatină zidurile și din mormântul prezentului se înalță viața a ce-va-să-vie. Nu numai că le-am auzit aceste trei silabe muzicale, le-am și văzut. Au *ieșit la suprafață* în amintire. Dintr-odată, știi: acolo unde ele ies la suprafață mai este și altceva! I-am scris o dată contelui tău o scrisoare despre Moosbrugger: cum de se poate uita așa ceva! Eu văd-și-aud acum o lume, în care lucrurile stau locului și oamenii se mișcă, așa cum îi știi tu dintotdeauna, dar *sonor-vizibil*. Nu pot să descriu limpede, căci de aici au ieșit la suprafață întâi trei silabe. Înțelegi? Poate că e încă prea devreme ca să discutăm pe această temă.

I-am spus lui Walter:

— Vreau să-l cunosc pe Moosbrugger!

Walter a întrebat:

— Cine, mă rog, este Moosbrugger?

Eu am răspuns:

— Prietenul lui Ulo, asasinul acela.

Am citit ziarele; era dimineața și Walter trebuia să plece la birou. Îți aduci aminte că am citit toți trei ziarele? (Tu ai memorie *slabă*, *n-ai* să-ți aduci aminte!) Împăturisem deci partea din ziar pe care mi-o dăduse Walter – un braț la stânga, un braț la dreapta; dintr-odată simt lemnul tare, sunt țintuită în cuie pe cruce. Îl întreb pe Walter:

— Nu era chiar în ziarul de ieri ceva despre un accident de cale ferată lângă Budweis?

— Da, răspunde el. De ce mă întrebi? Un accident de mici proporții, un mort sau doi.

După o vreme, spun:

— Pentru că și în America s-a întâmplat un accident? Unde e Pennsylvania?

El nu știe.

— În America, spune.

Eu spun:

— Mecanicii nu lasă niciodată locomotivele să li se ciocnească!

El se uită la mine. Era limpede că nu mă înțelegea.

— Firește că nu, spune el.

Eu întreb când vine Siegmund pe la noi. El nu știe sigur.

Acum, vezi: firește, mecanicii de tren nu-și lasă trenurile cu intenție să se ciocnească; *atunci, de ce, totuși, se ciocnesc*? Am să-ți spun: În plasa imensă de șine, macazuri și semnale care se întinde pe întregul glob pământesc, ne pierdem cu toții forța conștiinței. Căci dacă am avea tăria să ne mai verificăm o dată și să ne mai gândim o dată ca lumea la ce avem de făcut, am face

totdeauna ceea ce e necesar și am evita nenorocirea. *Dezastrul este oprirea noastră la penultimul pas!*

Firește nu era de așteptat ca Walter să priceapă imediat. Eu cred că eu pot ajunge la această uriașă forță a conștiinței și a trebuit să închid ochii pentru ca Walter să nu observe fulgerul din ei.

Din toate aceste motive consider că e de datoria mea să-l cunosc pe Moosbrugger.

Știi că fratele meu Siegmund este medic. El are să mă ajute.

L-am așteptat.

Duminică a fost pe la noi.

Când el e prezentat cuiva, spune: «Dar eu nu sunt nici…, nici nu am simț muzical». E o glumă a lui. Pentru că se numește Siegmund, nu vrea să fie luat nici drept evreu, nici drept un om cu simț muzical. *El a fost conceput într-o turmentare wagneriană*. E cu neputință să scoți de la el un răspuns rațional. Tot timpul cât am stat de vorbă cu el încercând să-l conving, el nu face altceva decât să mormăie tot felul de prostii. Se îndeletnicea să arunce cu o piatră după o pasăre și împungea cu bastonul în zăpadă. Voia să-și croiască un drum prin zăpadă; vine deseori să lucreze la noi, cum spune el, pentru că nu-i place să stea acasă cu nevastă-sa și cu copiii. E de mirare că nu l-ai întâlnit niciodată. «Voi aveți *Fleurs du mal* și o grădină de legume!» zice. L-am tras de urechi și l-am înghiontit în coaste, dar n-a ajutat la nimic.

Pe urmă am intrat în casă la Walter, care firește că se așezase la pian, iar Siegmund își ținea paltonul sub braț și avea mâinile murdare de pământ până la cot.

— Siegmund, i-am spus de față cu Walter, de când înțelegi tu o bucată muzicală?

El rânjea și mi-a răspuns:

— Niciodată, absolut niciodată.

— Atunci când o *faci* tu însuți înlăuntrul tău, i-am spus eu. Când îl înțelegi tu pe un om? Trebuie să-l creezi laolaltă cu el! Aceasta este o mare taină, Ulrich! Trebuie să fii și tu asemenea lui, *ca el*; dar nu tu în el *înăuntrul* lui, ci el în tine scoțându-l *în afară*! Noi mântuim, eliberăm scoțând *în afară*, ceea ce înseamnă forma *puternică*! *Noi* ne angajăm în acțiunile omului, *pe dinăuntru*, dar noi le îndeplinim ieșind *în afară* și le depășim astfel.

Iartă-mă că-ți scriu atât de mult. Dar trenurile se ciocnesc, pentru că tocmai conștiința nu face ultimul pas. Lumile nu ies la suprafață dacă nu se trage de ele. Altă dată mai mult pe această temă, *omul genial are datoria să atace*! El are forța tainică necesară! Însă Siegmund, lașul, s-a uitat la ceas și și-a adus aminte de cină, pentru că trebuia să se întoarcă acasă. Știi tu, Siegmund se menține totdeauna la mijloc între blazarea unui medic cu experiență, care nu are păreri prea bune despre capacitățile profesiei sale, și blazarea omului

contemporan, care și-a depășit tradițiile spirituale și a ajuns iarăși la igiena simplității și la lucrarea propriei grădini. Însă Walter a exclamat:

— Pentru numele lui Dumnezeu, de ce vorbiți despre astfel de lucruri? Ce vreți la urma urmei de la Moosbrugger? Ceea ce a fost salutar.

Căci acum Siegmund afirmă:

— El e fie bolnav mintal, fie un criminal, e drept. Dar dacă Clarisse acum își închipuie că ar putea să-i amelioreze starea? Eu sunt medic și trebuie să-i permit și preotului spitalului să-și închipuie așa ceva! Ea spune că-l poate mântui? Atunci, de ce n-ar putea cel puțin să-l vadă?

Și-a periat pantalonii, se prefăcea că e calm și s-a spălat pe mâini; la masa de seară am pus pe urmă totul la cale.

Am fost deja la doctorul Friedenthal; acesta e asistentul pe care-l cunoaște el. Siegmund i-a spus direct, de la început, că el își asumă răspunderea și m-a prezentat sub o titulatură falsă, oarecare, spunea că aș fi scriitoare și că aș vrea să-l văd pe omul acesta.

Însă a fost o greșeală, căci întrebat direct, celălalt nu poate spune decât nu.

— Dacă dumneavoastră ați fi Selma Lagerlöf, aș fi încântat de vizita dumneavoastră, ceea ce firește că sunt oricum, dar aici din păcate nu sunt recunoscute decât interesele de ordin științific!

Era chiar drăguț să trec astfel drept scriitoare. L-am privit fix și am spus:

— În cazul de față eu reprezint mai mult decât doamna Lagerlöf, pentru că eu nu vin aici pentru a-i studia cazul.

M-a privit și a spus apoi:

— Singura cale ar fi să veniți cu o recomandare de la ambasada dumneavoastră, adresată șefului de clinică.

M-a luat drept o scriitoare străină și n-a înțeles că sunt sora lui Siegmund.

Am ajuns până la urmă la o înțelegere în sensul că-l voi vedea nu pe bolnavul, ci pe pușcăriașul Moosbrugger. Siegmund îmi face rost de recomandarea unei societăți de binefacere și de un permis de la tribunal. După aceea Siegmund mi-a povestit că doctorul Friedenthal consideră psihiatria drept o știință pe jumătate artistică, el îi spune «Directorul circului demonilor». Ceea ce mie nu-mi displace.

Cel mai mult mi-a plăcut faptul că această clinică este instalată într-o veche mănăstire. A trebuit să așteptăm pe coridor, iar amfiteatrul este într-o capelă. Are ferestre mari, de biserică, și puteam vedea de acolo înăuntru. Bolnavii sunt îmbrăcați în alb și sunt așezați alături de profesor la catedră. Iar profesorul se apleacă foarte prietenos peste scaunele lor. Mă gândeam: poate că acum au să-l aducă aici și pe Moosbrugger. Aveam senzația că aș fi putut zbura prin fereastra aceea înaltă direct în sala de curs. Ai să-mi spui că nu pot să zbor: atunci, să fi sărit pe fereastră? Dar de sărit n-aș fi sărit sigur, căci nu mă simțeam tentată.

Sper să te întorci curând. *Niciodată* nu poți exprima lucrurile prin cuvinte. Cel puțin nu în scrisori".

Dedesubt era scris, energic subliniat: „Clarisse".

8
Familie în doi

Ulrich spuse:

— Când doi bărbați sau două femei trebuie să împartă mai multă vreme același spațiu – în călătorie, în vagonul de dormit sau într-un hotel supraaglomerat – nu rareori ajung să se împrietenească surprinzător de îndeaproape. Fiecare din ei are un fel al lui de a se spăla pe dinți, de a se apleca atunci când își scoate pantofii, sau de a-și încovoia un picior când se suie în pat. Lenjeria și hainele, care în mare sunt la fel, vădesc, fiecare luată în parte, nenumărate mici deosebiri care bat la ochi. La început – probabil din cauza individualismului exagerat crispat al modului actual de viață – există o rezistență, care seamănă cu un fel de mică repulsie și care se apără în fața unei prea mari apropieri, a unei vulnerări a propriei personalități, și care trebuie învinsă, apoi se constituie o comuniune care-și etalează începuturile neobișnuite ca pe o cicatrice. Mulți oameni se arată după o asemenea transformare mai binedispuși decât sunt de obicei; cei mai mulți sunt mai nepăsători; mulți dintre ei, mai vorbăreți; aproape toți, mai prietenoși. Personalitatea e schimbată, se poate aproape spune schimbată, pe sub piele, cu o alta mai puțin proprie, originală: în locul sinelui a apărut prima schiță, resimțită limpede ca neplăcută și ca o diminuare proprie, dar totuși irezistibilă, a unui plural.

Agathe răspunse:

— O asemenea versiune născută dintr-o coabitare apropiată există mai ales între femei. Eu nu m-am putut obișnui niciodată cu femeile.

— Ea există între bărbat și femeie, spuse Ulrich. În astfel de cazuri ea e doar acoperită de obligațiile relațiilor amoroase care concentrează imediat atenția asupra lor. Dar nu rareori ființele astfel împletite laolaltă se trezesc deodată dintr-o asemenea stare și atunci văd – fiecare în felul lui, cu uimire, cu ironie sau cu dorința de evadare – o ființă cu totul străină care se face comodă alături de ei; multora li se întâmplă așa ceva după ani îndelungați. Atunci nici ei n-ar mai putea spune ce este mai firesc: legătura lor cu cealaltă ființă sau retragerea precipitată a sinelui din această legătură în iluzia propriei lui unicități – căci doar amândouă reacțiile sunt în însăși natura noastră. Amândouă se contopesc confuze în noțiunea de familie! Viața în familie nu este viața deplină; oamenii tineri se simt frustrați, diminuați, scoși din ei înșiși când sunt în cercul familiei. Uită-te la fetele mari, nemăritate, când au înaintat în

vârstă: au fost absorbite de familie și li s-a supt sângele; au ajuns niște hibrizi cu totul ciudați care s-au născut din ele, hibrizi între eu și noi.

Ulrich a resimțit scrisoarea Clarissei ca pe o tulburare. Izbucnirile și salturile de idei din ea îl neliniștesc mult mai puțin decât lucrarea calmă, părând aproape rațională, pe care ea o desfășoară adânc în sinele ei în favoarea unui plan în mod evident demențial. El și-a spus că va trebui desigur să vorbească după întoarcerea sa cu Walter pe acea temă și de atunci se străduiește deliberat să vorbească despre altele.

Agathe, alungită pe divan, și-a ridicat un genunchi și acum îl interpelează cu vioiciune:

— Explici singur, prin ceea ce spui, de ce a trebuit să mă recăsătoresc! spune ea.

— Cu toate acestea, există ceva în acest așa-numit „sentiment sacru al familiei", în această contopire a unuia în celălalt, în această slujire a celuilalt, într-o asemenea evoluție lipsită de orice egoism într-un cerc închis – continuă Ulrich fără să-i dea atenție, și Agathe se miră de faptul că vorbele lui îl îndepărtează iarăși de ea atunci când au ajuns atât de aproape. De obicei, acest sine colectiv este doar un egoism colectiv, și atunci un sentiment puternic al familiei este lucrul cel mai odios de imaginat; pot să-mi închipui însă acest impuls de a sări-necondiționat-în-ajutorul-celuilalt, această „luptă comună și această răbdare în comun a lezărilor" ca un sentiment străvechi, plăcut, înrădăcinat profund în istoria umanității, poate chiar întipărit încă din epoca cirezilor de animale – îl mai aude ea vorbind; nu reușește să se oprească pentru a medita la vorbele lui.

Nu reușește nici la fraza următoare:

— O asemenea stare degenerează însă ușor, așa cum e cazul cu toate stările a căror origine s-a pierdut. De-abia când el încheie cu cuvintele:

— Probabil că ar trebui să pretindem ca indivizii să reprezinte ei înșiși entități deosebit de bine organizate, pentru ca ansamblul pe care-l alcătuiesc să nu fie o caricatură absurdă – abia atunci se simte ea însăși ridicată la înălțimea lui și ar vrea, în timp ce-l privește astfel, să nu le îngăduie ochilor să se închidă pentru ca el să nu dispară între timp, pentru că el este atât de minunat, cum stă acolo și spune lucruri care se pierd în înălțimi și dintr-odată cad iarăși ca o minge care s-a prins între crengi.

Fratele și sora s-au întâlnit după-amiază târziu în salon; au trecut deja câteva zile de la înmormântare.

Acest salon de formă alungită era aranjat nu numai după gustul, ci și cu mobilierul autentic al perioadei burgheze așa-numită *empire*; între ferestre erau prinse dreptunghiurile înalte ale oglinzilor închise de ramele strălucitor aurii, și scaunele rigide, sobre erau sprijinite de pereți, astfel încât pardoseala neacoperită a camerei părea să se fi revărsat cu licărirea întunecată a modelelor

ei unghiulare și că umple un bazin puțin adânc în care ai fi ezitat să întinzi piciorul. La marginea acestei austerități, elaborată cu stil, a salonului – căci camera de lucru unde se instalase în prima dimineață îi rămăsese rezervată lui Ulrich – aproape de locul unde într-o nișă deschisă în colț se ridica, asemenea unei coloane, soba, purtând pe creștet un vas (și, exact în centrul fațadei, pe o etajeră înconjurând-o cam la înălțimea taliei, un singur candelabru) își crease Agathe o peninsulă cât se poate de personală. Pusese să se instaleze o canapea, cu covor așternut la picioare, ale cărui tonuri vechi albastre-roșii laolaltă cu modelul oriental al divanului repetându-se într-o nesfârșire absurdă alcătuiau o sfidare voluptuoasă a nuanțelor delicate de gri și a liniilor ezitante, dar raționale, care erau la locul lor în încăpere prin voința ancestrală a vechilor ocupanți. Leza această voință disciplinată și plină de distincție mai departe printr-o plantă verde, cu frunze late, înaltă cât un stat de om, pe care o reținuse din ornamentele de doliu ale casei și pe care o instalase în glastra ei drept „pădurice“ la căpătâiul divanului – de cealaltă parte fiind lampa înaltă cu picior, cu lumină puternică, ce avea să-i ușureze cititul stând întinsă și care în peisajul clasicist al camerei părea un reflector sau un catarg de antenă. Acest salon cu tavanul casetat, cu pilaștrii din zidărie și dulapurile sale înalte se schimbase prea puțin de o sută de ani, pentru că era rareori folosit și nu se intrase de fapt niciodată în el în timpul vieții ultimului proprietar; poate că, pe timpul strămoșilor, pereții să fi fost acoperiți cu stofe delicate în locul vopselei de culoare deschisă pe care o afișau acum și poate husele scaunelor să fi arătat altfel, însă așa cum se înfățișa el acum Agathe îl cunoștea încă din copilărie și nici nu ar mai fi putut spune dacă străbunicii ei fuseseră cei care îl mobilaseră astfel sau niște străini, căci ea crescuse în casa aceasta și singurul lucru pe care-l știa consta în amintirea faptului că pătrunsese totdeauna în această încăpere cu sfiala care li se insuflă copiilor față de ceva pe care ei l-ar putea distruge sau macula. Acum însă, își dezbrăcase ultimul simbol al trecutului, rochia de doliu, și își pusese iarăși pijamaua, era întinsă pe divanul adus aici în spiritul rebeliunii și citea încă de dimineața devreme cărți bune și proaste, pe care le strânsese laolaltă de pe oriunde își întrerupea temporar drumurile, ca să mănânce sau ca să doarmă; când se însera, privea prin camera tot mai întunecată spre draperiile luminoase care, de pe atunci cufundate cu totul în lumina crepusculară, se încordau la ferestre asemenea unor pânze de corabie, și se simțea ca și când ar fi navigat în cununa vie de raze a lămpii ei prin încăperea totodată rigidă și tandră, și ar mai fi făcut doar rareori câte un popas. Astfel o găsise fratele ei, care cuprinse dintr-o privire instalarea ei în lumină; căci și el cunoștea acest salon și știa chiar să-i relateze că proprietarul inițial al casei fusese un negustor bogat, căruia mai târziu afacerile îi merseseră prost, fapt pentru care străbunicul lor, notar imperial, se văzuse în situația facilă de a dobândi pentru el respectiva clădire atât de cochetă. Ulrich mai știa multe alte lucruri despre acest

salon, pe care îl cercetase temeinic, și asupra surorii lui făcu o impresie deosebită informația că pe vremea străbunicilor lor o asemenea aranjare rigidă a spațiului era considerată ca deosebit de firească; nu era ușor de înțeles, căci i se părea mai curând rezultatul grotesc al unei ore de geometrie și îi trebui câtăva vreme până când începu să distingă, încă nelămurit, mentalitatea unei epoci ajunse atât de saturată de formele agresive ale barocului încât propria ei atitudine simetrică și oarecum rigidă să fie ascunsă de dulcea iluzie că ar fi acționat în spiritul unei naturi purificate, debarasate de ornamente și încărcături, și care să poată fi considerată eminamente rațională. Când însă își reprezentă în sfârșit acea evoluție a conceptelor în toate detaliile pe care i le înfățișă Ulrich, i se păru încântător să ajungă să cunoască mai multe, un lucru pe care ea, după totalitatea experiențelor vieții sale, îl disprețuise; iar când fratele său voi să afle ce anume citea ea, își acoperi cu propriul trup rezerva de cărți, deși susținea cu îndrăzneală că prețuia la fel de mult lecturile proaste ca pe cele bune.

Ulrich lucrase în timpul dimineții și apoi ieșise. Speranța de a ajunge să se concentreze nu se înfăptuise până în ziua aceea și influența stimulatoare, care ar fi fost de așteptat de la întreruperea vieții obișnuite, fusese risipită de diversiunile pe care le atrăseseră după sine noile condiții în viața lui. De-abia după înmormântare se produsese o schimbare, când legăturile cu lumea exterioară, care păruseră atât de active, se rupseseră dintr-odată. Fratele și sora, care doar ca fiind într-un fel reprezentanții tatălui lor constituiseră timp de câteva zile centrul unei compasiuni generale și simțiseră varietatea legăturilor care îi țineau în locul lor, nu cunoșteau în acest oraș în afară de bătrânul tată al lui Walter pe nimeni căruia ar fi putut să-i facă o vizită și, ținând seama de perioada de doliu, nu erau nici ei invitați de nimeni, doar profesorul Schwung venise nu numai la înmormântare, ci și a doua zi pentru a se interesa dacă defunctul său prieten nu lăsase vreun manuscris în problema diminuării responsabilității a cărui publicare postumă ar fi fost de așteptat. Această tranziție nemijlocită, de la o agitație care făcuse să se nască neîncetat bule de aer până la liniștea de plumb care îi urmase, avusese asupra lor aproape efectul unei lovituri fizice. Se adăuga și faptul că dormeau mai departe în vechile lor camere de copii, căci clădirea nu avea camere de oaspeți, deci sus la mansardă, în paturi de campanie, înconjurate de nimicurile dezordonate ale copilăriei; încăperile aveau ceva din disconfortul celulei unui nebun furios, care se poate strecura până și în vise odată cu luciul modest al mușamalei de pe mese sau al linoleumului de pe podele, cu întreaga pustietate a arhitecturii de case din cuburi dominată de idei rigide și schematice. Amintirile, la fel de absurde și de inepuizabile ca însăși viața pentru care ar fi trebuit să-i pregătească, îi făceau pe cei doi frați să li se pară plăcut faptul că acum dormitoarele lor, despărțite doar printr-o debara, se găseau cel puțin unul lângă altul; cum camera de baie era cu un etaj mai jos,

erau în situația de a se întâlni încă de la deșteptare; drumurile li se încrucișau dimineața în pustiul scării și al casei, trebuiau să țină seama unul de altul și să răspundă împreună la toate întrebările pe care li le puneau servitorii străini cu care erau nevoiți să trăiască laolaltă dintr-odată. În felul acesta, resimțeau firește comicul situației de care nu era lipsită o asemenea asociere pe cât de apropiată, pe atât de neprevăzută; semăna cu acel comic aventuros al unui naufragiu care să-i fi aruncat pe insula singuratică a copilăriei lor, ceea ce îi determină pe amândoi să-și caute independența, imediat după primele zile, asupra scurgerii cărora nu avuseseră nici un fel de influență, dar fiecare se comporta astfel mai mult din considerație pentru celălalt decât pentru sine însuși.

Ulrich se trezise înainte ca Agathe să-și fi compus oaza ei în salon și se strecurase fără zgomot în camera de lucru unde-și reluase analiza matematică întreruptă; se îndeletnicise astfel oricum mai mult ca să-și treacă timpul decât cu intenția de a o duce la bun sfârșit. Dar, spre surprinderea sa, realiză în puținele ceasuri ale unei dimineți tot ceea ce lăsase neatins timp de luni de zile, ducând până la capăt toate calculele cu excepția câtorva detalii neimportante. În obținerea acestei soluții neașteptate îi venise în ajutor unul din acele gânduri cu totul în afara oricăror reguli, despre care nu s-ar fi putut spune doar că apar atunci când nu le aștepți, ci mai degrabă că iluminarea lor surprinzătoare te face să te gândești la iubita care se afla încă demult tot timpul printre alte prietene înainte ca pretendentul, izbit dintr-odată de revelație, să fi încetat să mai înțeleagă faptul că a putut-o pune deopotrivă laolaltă și pe același plan cu celelalte. În asemenea inspirații este părtașă nu numai rațiunea, ci totdeauna și o anumită condiție a pasiunii, iar Ulrich simțea că el ar fi trebuit în clipa aceea să-și încheie lucrarea și să fie liber; mai simțea, deoarece nu-și dădea seama să fi fost vreun temei sau vreun scop în acest sens, că o încheiase înainte de momentul menit și astfel energia care-i rămăsese nefolosită se revărsă într-o visare. Vedea acum posibilitatea ca gândul care-i rezolvase problema de adineaori să poată fi aplicat la probleme cu mult mai ample, își creionă, în joacă parcă, o primă schiță imaginară a unei asemenea teorii, și se simțea în clipele acelea de destindere fericită ispitit până și de insinuările profesorului Schwung care-i sugerase să revină la profesia lui și să caute calea care să-l conducă spre onoruri și influență. Când însă, după câteva minute de joacă intelectuală în voie, își reprezentase cu luciditate ce s-ar fi întâmplat dacă ar fi cedat ambiției și ar fi pornit acum ca întârziat pe calea realizărilor academice, își dădu seama pentru prima dată în viață că se simțea prea bătrân pentru un efort și că din perioada adolescenței nu mai simțise în acest concept pe jumătate impersonal al anilor scurși nimic care să aibă un conținut vivace, independent, și că la fel de puțin trăise până atunci gândul: există ceva ce nu mai ai puterea să faci!

Când Ulrich îi povestea surorii sale toate acestea, folosi poate la întâmplare cuvântul soartă, care-i stârni ei interesul. Ea voia să știe ce este „soarta".

— Un intermediar între „durerea mea de măsele" și „fiica regelui Lear", răspunse Ulrich. Eu fac parte dintre oamenii cărora le face plăcere să folosească acest cuvânt.

Dar pentru oamenii tineri el face parte din cântecul vieții; ei ar vrea să aibă o soartă, un destin și nu știu ce este.

Ulrich îi răspunse:

— În epoci ulterioare, mai bine informate, cuvântul soartă va căpăta probabil un conținut statistic.

Agathe avea douăzeci și șapte de ani. Destul de tânără ca să fi păstrat încă unele din formele de sensibilitate găunoase pe care și le creează oamenii pentru început; destul de înaintată în vârstă ca să bănuiască și conținutul celorlalte, celor pe care le umple realitatea. Ea răspunse:

— Să îmbătrânești este, desigur, o soartă! și era foarte nemulțumită de răspunsul în care melancolia sa juvenilă se exprima într-un fel care i se părea că nu spune nimic.

Însă fratele său nu-i dădea atenție și-i propuse un exemplu:

— Când am devenit matematician, povestea el, îmi doream să am succese științifice și-mi concentram toate puterile, chiar dacă mă gândeam că acestea ar constitui doar prima treaptă spre altceva. Primele mele lucrări cuprindeau – firește nedesăvârșite, așa cum sunt totdeauna începuturile – gânduri care pe vremea aceea erau noi și care, fie au rămas neremarcate, fie chiar s-au izbit de rezistență, deși toate celelalte lucrări ale mele au fost bine primite. Acum poate că s-ar chema soartă faptul că mi-am pierdut curând răbdarea să mai dau cu toate puterile cu barda.

— Barda? îl întrerupse Agathe, ca și când cuvântul desemnând o activitate bărbătească și meșteșugărească i-ar fi creat vreo dificultate de înțelegere. De ce-i spui bardă?

— Pentru că este ceea ce am vrut să fac la început; voiam să izbesc cu barda, să-mi croiesc drum, și pe urmă mi-am pierdut răbdarea. Iar astăzi, când poate tocmai mi-am încheiat ultima mea lucrare, pe care am început-o încă de ceva vreme, mi-a venit în minte limpede că probabil nu cu totul fără temei aș fi putut să mă consider fruntașul unei mișcări, dacă aș fi avut odinioară mai mult noroc sau dacă aș fi dat dovadă de ceva mai multă consecvență.

— Dar ai putea să recâștigi terenul pierdut! spuse Agathe. Un bărbat nu ajunge atât de repede prea bătrân pentru ceva, cum e cazul cu o femeie.

— Nu, răspunse Ulrich, nu vreau să mai recâștig terenul! Căci e surprinzător, dar adevărat, că obiectiv – în evoluția lucrurilor, în dezvoltarea științei însăși – nu s-a schimbat nimic. S-ar fi putut ca eu să fi fost cu vreo zece

ani înaintea timpului meu; dar ceva mai lent, iar pe alte căi alți oameni au ajuns și fără mine acolo unde eu însumi aș fi putut cel mult să-i fi condus ceva mai repede, în vreme ce ar fi încă îndoielnic, dacă o asemenea schimbare a vieții mele ar mai putea ajunge să mă proiecteze printr-un nou avânt dincolo de țelul meu. Ai deci aici un exemplu despre ceea ce se numește soarta personală, dar care se reduce la ceva în mod evident impersonal. Oricum, continuă el, cu cât îmbătrânesc mai mult cu atât mi se întâmplă mai des ca ceva din ceea ce am detestat și urât să-mi iasă în cale mai târziu pe căi ocolite, dar înaintând totuși în aceeași direcție ca mine, astfel că nu-i mai pot contesta acum dintr-odată dreptul la existență; sau se întâmplă că se arată la lumină deficiențele în ideile sau evoluțiile pentru care mă străduisem odinioară. Privind lucrurile în evoluția lor îndelungată pe parcursuri mai mari, pare să fie cu totul indiferent dacă nu te-ai străduit plin de zel odată și în ce sens ți-ai îndreptat eforturile. Totul ajunge la aceeași țintă și totul slujește unei evoluții care este de nepătruns în înțelesul ei și totodată infailibilă.

— Altădată justificarea consta din hotărârile de nepătruns ale Domnului, răspunse Agathe încruntându-se și avea tonul cuiva care vorbește din experiența propriei vieți și o face nu tocmai cu respect.

Ulrich își amintea că ea fusese crescută într-o mănăstire. Acum era întinsă, îmbrăcată în pantalonii lungi, legați la glezne, pe divanul la picioarele căruia se așezase, iar lampa cu picior îi lumina pe amândoi, astfel că pe dușumea se crease o mare frunză de lumină, pe care se desprindeau umbrele lor.

— Astăzi soarta face mai curând impresia a fi mișcarea dezordonată a unei mase, spuse el, și fiecare dintre noi este prins și rotit odată cu ea.

Își amintea că mai ajunsese o dată la gândul că astăzi fiecare adevăr vine pe lume împărțit în jumătățile lui și că totuși, în felul acesta contorsionat și mereu mobil, se poate ajunge la o realizare comună mai cuprinzătoare decât dacă fiecare din noi ar căuta, cu gravitate și în singurătatea lui, să-și facă datoria. Din acest gând care i se împlântase ca o pană în miezul propriului sentiment de sine, și care totuși nu era lipsit de posibilitățile măreției, trăsese cândva concluzia, pe care de altfel nici nu o luase în serios, că fiecare putea face orice ar fi voit. Căci nimic nu-i era mai străin decât o asemenea concluzie, mai ales acum, când soarta, destinul lui părea să-l fi așezat undeva la o parte și nu-i mai lăsa nimic altceva de făcut, în această clipă primejdioasă pentru ambiția sa, în care el, ciudat de stimulat, tăiase și ultimele fire care-l mai legau de perioadele sale de dinainte, adică lucrarea întârziată; în acea clipă deci, în care el personal era cu totul liber, ca o tablă de pe care fusese șters orice text, simțea în locul vreunei renunțări iscându-se în sine o nouă tensiune care se crease după plecarea lui de acasă. Nu avea nici un nume; s-ar fi putut spune pentru o clipă la fel de bine că ar fi fost un alt om, mai tânăr,

înrudit cu el însuși, care căuta sfatul, tot astfel cum s-ar fi putut spune și altceva: dar el vedea uimitor de precis în fața sa poarta de lumină strălucitoare, de aur radios, pe fondul verde-negru al încăperii, și în interior cercurile delicate ale costumului de bufon al Agathei, și se vedea pe sine, și hazardul precis delimitat, iscându-se smuls din penumbră, al prezenței lor laolaltă aici.

— Ce vrei să spui? întrebă Agathe.

— Ceea ce astăzi se numește destin personal este înlocuit de evenimentele de ordin colectiv și în cele din urmă concretizabile doar la modul statistic, repetă Ulrich.

Agathe se gândi o clipă apoi nu se putu abține să nu râdă.

— Firește că nu înțeleg, dar n-ar fi minunat dacă am putea fi mântuiți de statistică; oricum, dragostea nu mai e de mult în stare de așa ceva! spuse ea.

Ceea ce îl împinse pe Ulrich să-i povestească deodată surorii lui ce i se întâmplase după terminarea lucrării, când ieșind din casă ajunsese în centrul orașului pentru a umple cu ceva lipsa aceasta de determinare care-i rămăsese în suflet. Nu voise să aducă chestiunea în discuție, pentru că i se părea a fi o împrejurare prea personală. Căci de fiecare dată când călătoriile îl duceau în orașe de care nu era legat prin nici o treabă anume, savura senzația de singurătate creată de mediul nou, și rareori fusese sentimentul acesta atât de puternic ca acum. Privise culorile tramvaielor, ale vehiculelor, ale vitrinelor, ale porților, formele turlelor de biserici, chipurile și fațadele, și chiar dacă toate aveau un aer de asemănare, familiar, european, totuși privirea îi zburase peste ele ca o insectă care s-a rătăcit pe un câmp cu felurite culori ispititoare și pe care nu se poate așeza, deși ar fi dorit s-o facă. Trecerea fără țel și fără o treabă precisă printr-un oraș animat și preocupat de sine însuși, încordarea tot mai intensă a sentimentelor de viață într-un mediu de o stranietate tot mai accentuată, sporită de convingerea că nu un individ anume contează, ci doar suma aceasta de chipuri, mișcările smulse din trupuri, alcătuite din concentrarea laolaltă a brațelor, picioarelor sau dinților mulțimii, și cărora le aparține viitorul, reușiseră să-i trezească senzația că un om singur, luat numai în sine și închis în sine, și rătăcind astfel pentru sine, poate fi de-a dreptul asocial și criminal; dar dacă un astfel de om ajunge să cedeze apoi unei asemenea senzații, se poate ivi pe neașteptate o senzație nefirească de bunăstare trupească, dar și o iresponsabilitate, ca și cum trupul nu ar mai aparține unei lumi în care senzorialul este închis în micile fascicule și traiecte nervoase, ci ar pluti într-o lume străbătută de o dulceață somnolentă. Cu aceste cuvinte îi descrise Ulrich surorii lui ceea ce era poate urmarea unei stări de spirit fără țel și fără ambiții, sau poate urmarea unei iluzii de atenuare a personalității, dar poate nimic altceva decât „mitul originar al zeilor“, acel „chip cu două fețe al naturii“, acea „viziune care dăruie și care primește“, pe care el o urmărea îndeaproape, ca un vânător pândindu-și prada. Aștepta

acum cu toată curiozitatea să vadă dacă Agathe avea să-i dea vreun semn de înțelegere sau un semn că și ea cunoștea asemenea senzații, și când nu se întâmplă nimic de felul acesta, îi mai explică o dată:

— E ca o ușoară scindare a conștiinței. Te simți îmbrățișat, învăluit și străbătut până în inimă de o dependență plăcută și involuntară, dar pe de altă parte rămâi treaz și capabil de spirit critic și chiar gata să intri în conflict cu aceste lucruri și aceste ființe mereu însuflețite de prezumțiile lor de care nu s-au dezis încă. E ca și cum ar fi în noi două straturi de viață relativ independente, care altminteri se mențin în profunzimile lor în echilibru. Pentru că tocmai am vorbit despre destin, e ca și cum am avea două destine: unul activ și neimportant, care se realizează, și unul inactiv și important, dar pe care nu-l cunoști niciodată.

Aici Agathe, care multă vreme îl ascultase fără să facă nici o mișcare, spuse deodată:

— E ca atunci când îl săruți pe Hagauer!

Se sprijinise în coate și râdea acum; picioarele îi erau încă întinse cât erau de lungi pe divanul unde stătea. Adăugă:

— Firește, n-a fost atât de frumos cum descrii tu!

Ulrich râse împreună cu ea. Nu era de fapt limpede de ce râdeau. Într-un fel, râsul acesta coborâse de undeva din aer sau din casa din jurul lor peste ei sau poate din urmele încremenirii și stânjenelii pe care le înscriseseră asupra lor împrejurările solemne și acum fără sens legate de Tărâmul de Dincolo ale zilelor din urmă, sau din plăcerea neobișnuită pe care o găseau în conversația lor; căci orice obișnuință omenească dezvoltată la extrem poartă în sine sâmburele schimbării și orice stimul depășind obișnuitul se acoperă curând cu o boare de tristețe, absurditate și sațietate.

În felul acesta și pe asemenea cărări ocolite ajunseră împreună la destinderea ivită dintr-o conversație degajată despre eu și noi și familie și la descoperirea, oscilând încă între ironie și uimire, că la urma urmei ei doi alcătuiau o familie. În timp ce Ulrich vorbește despre dorința de comuniune – acum iarăși cu febrilitatea unui bărbat care-și impune o experiență penibilă îndreptată împotriva propriei sale naturi; numai că nici el nu știe dacă o îndreaptă împotriva adevăratei sale naturi sau împotriva celei pe care și-o asumă cu împrumut – Agathe îl ascultă, simte cum vorbele lui se apropie de ea și apoi se îndepărtează iarăși, iar el își dă seama că de mult timp caută în înfățișarea ei, așa de vulnerabilă cum i se arată în lumina vie și în costumația capricioasă, ceva care să-l șocheze, să-l poată respinge, cum din păcate obișnuiește el să caute; negăsind nimic, mulțumește acum cu o afecțiune simplă și pură pe care în alte situații nu o trăiește niciodată. Este foarte încântat de această conversație. Când ea a luat însă sfârșit, Agathe întreabă direct:

— De fapt, tu ești pentru ceea ce numești tu familie, sau ești împotrivă?

Ulrich răspunde că nu astfel se pune problema, căci el a vorbit la urma urmei despre neputința de a ajunge la o concluzie în legătură cu lumea, și nu despre nehotărârile propriei persoane ca individ.

Agathe cade pe gânduri.

În cele din urmă, ea spune nemijlocit:

— De fapt, nu am cum să judec! Dar aș vrea să fiu odată cu totul de acord cu mine și încă…: da, într-un anume fel să trăiesc chiar așa! N-ai vrea și tu să mai încerci o dată?

9

Agathe, când nu poate sta de vorbă cu Ulrich

În momentul în care Agathe urcase în tren și își începuse călătoria neașteptată spre tatăl ei, se întâmplase ceva care semăna în toate privințele cu o ruptură surprinzătoare, iar cele două bucăți, care în clipa pornirii în călătorie explodaseră, se îndepărtaseră cu atâta viteză una de alta ca și când n-ar fi alcătuit niciodată o singură entitate. Soțul ei o condusese la gară, își ridicase pălăria de pe cap și o ținea, această pălărie tare, rotundă, neagră, devenind văzând cu ochii mereu mai mică, așa cum se cuvine la o despărțire, pieziș prin aer în vreme ce trenul o duce tot mai departe pe ea, și Agathei îi făcea impresia că însăși clădirea gării se rostogolea îndărăt la fel de repede pe cât o făcea trenul înainte. În clipa aceea, deși ea abia își închipuise că n-avea să stea departe de casă mai mult decât cereau neapărat împrejurările, luă hotărârea să nu se mai întoarcă și conștiința ei deveni neliniștită ca o inimă care se vede dintr-odată scăpată dintr-o primejdie de care nu știuse nimic până atunci.

Când Agathe rememora evenimentele, acum, după momentul propriu-zis, nu era câtuși de puțin mulțumită. Își reproșa în această situație faptul că prin forma pe care o luase o făcea să-și aducă aminte de o maladie ciudată de care suferise când era copil, curând după ce începuse să meargă la școală. Mai mult de un an, prezenta o febră îngrijorătoare, care nici nu creștea, nici nu ceda, și slăbise până la o atât de mare fragilitate încât stârnise îngrijorarea medicilor care nu-i puteau găsi cauza. Nici mai târziu boala nu fusese explicată. Într-un fel Agathei îi plăcea să-i vadă pe marii medici de la universitate care intraseră demni și plini de înțelepciune prima dată în camera ei de bolnavă, cum pierd de la o săptămână la alta câte ceva din încrederea lor în ei înșiși; deși ea lua ascultătoare fiecare din doctoriile care-i fuseseră prescrise, și deși s-ar fi făcut sănătoasă cu adevărat pentru că i se cerea, tot se mai bucura că medicii cu rețetele lor nu reușeau și se simțea într-o stare cu adevărat suprapământească, sau cel puțin extraordinară, pe măsură ce slăbea tot mai tare. Era chiar mândră că ordinul celor mari nu avea nici

o putere asupra ei atâta vreme cât era bolnavă și nu știa cum trupul ei mic izbutea o asemenea performanță. Însă în cele din urmă se făcu sănătoasă de la sine și într-un fel, în aparență, la fel de neobișnuit.

Nici astăzi nu știa mult mai multe decât îi povestiseră mai târziu servitorii, care susțineau că ar fi fost deocheată de o cerșetoare care venea des în casă la ei, dar care fusese odată izgonită cu brutalitate pe când voia să intre; Agathe nu aflase niciodată cât adevăr era în acea poveste, căci cei din casă făceau, e adevărat, aluzii de tot felul, dar nu dădeau niciodată explicații și se temeau vizibil, sub imperiul unei interdicții stricte de a vorbi, pe care ar fi dat-o tatăl Agathei. Ea însăși mai păstra din acea epocă doar o singură imagine, oricum vie, a amintirii, în care își vedea tatăl acolo, în fața ei, aruncându-se plin de mânie asupra unei femei cu o înfățișare dubioasă și lovind-o de mai multe ori cu palma peste obraz; numai de această singură dată în viața ei îl văzuse pe acest bărbat scund, întotdeauna meticulos în simțul său de dreptate, astfel schimbat și ieșindu-și din fire; însă după câte își amintea, aceasta se întâmplase nu înaintea, ci de-abia în timpul bolii ei, căci părea să știe că era în clipele acelea întinsă în pat și patul, în loc de a fi în camera copiilor, se găsea cu un etaj mai jos, „la cei mari", într-una din camerele de locuit în care personalul de serviciu nu ar fi avut permisiunea să o lase să intre pe cerșetoare, chiar dacă aceasta ar fi putut fi văzută în camerele de serviciu sau pe scări. De fapt, Agathe avea impresia că împrejurarea trebuia să se fi produs mai degrabă spre sfârșitul bolii ei, și că doar puține zile după aceea se făcuse deodată sănătoasă și fusese smulsă din pat de aceeași ciudată nerăbdare cu care se încheiase boala la fel de neașteptat cum și începuse.

De fapt, ea nu știa despre toate aceste amintiri dacă se bazau pe ceva real sau erau închipuiri ale febrei care o scuturase. „Probabil singurul lucru remarcabil – se gândea ea deprimată – este că asemenea imagini s-au putut păstra în mine astfel, între adevăr și închipuire, fără ca să mi se pară ceva neobișnuit!" – Zguduirile taxiului care înainta pe străzile prost pavate împiedicau orice conversație. Ulrich propusese să folosească vremea uscată de iarnă pentru o excursie și avusese chiar și o destinație, care la drept vorbind nici nu era o țintă, ci poate voia să facă o incursiune în imaginile, doar pe jumătate amintite, ale unui peisaj. Acum se găseau într-un automobil care ar fi trebuit să-i ducă la marginea orașului. – „Sigur că ar fi cu adevărat remarcabil!" își repeta Agathe în sinea ei ceea ce tocmai gândise adineauri. Într-un fel asemănător învățase și la școală, astfel că nu se știa niciodată dacă era stupidă sau inteligentă, învăța cu sau fără voință: răspunsurile care i se cereau i se întipăreau cu ușurință în minte, fără însă să i se fi revelat vreodată în gândire scopul acestor învățături în fața cărora se simțea apărată de o adâncă indiferență lăuntrică. După boală, se dusese la școală mai departe cu aceeași bunăvoință ca înainte, și pentru că unul din medici spusese că ar fi putut fi

în avantajul ei să fie sustrasă singurătății din casa părintească și să fie lăsată să-și treacă timpul cu cei de vârsta ei, o înscriseseră într-un internat confesional: acolo fusese considerată drept un copil vesel și docil, mai târziu frecventase liceul. Când i se spunea că un anumit lucru era util sau adevărat, ea se orienta în consecință și accepta tot ceea ce i se cerea cu bunăvoință, pentru că i se părea că astfel o costă cel mai mic efort și ar fi socotit absurd să încerce ceva împotriva unor instituții solide care nu aveau nici o legătură cu ea și aparțineau, după cum era evident, unei lumi care fusese construită după voința părinților și a profesorilor. Nu credea însă nici un cuvânt din ceea ce învăța, și pentru că, în ciuda purtării sale în aparență plină de docilitate, nu era câtuși de puțin o elevă model, iar acolo unde dorințele ei erau în contradicție cu propriile ei convingeri făcea cu cel mai mare calm ceea ce voia ea, se bucura de respectul colegelor ei, chiar și de o simpatie admirativă, așa cum întâlnesc în școală cei care se pricep să-și facă viața comodă. Poate chiar ea însăși își indusese boala ciudată, căci la drept vorbind, cu acea unică excepție, fusese totdeauna sănătoasă și prea puțin nervoasă. „Așadar, un caracter leneș și nicidecum de nădejde!“ constată ea nesigură de propriile ei concluzii. Își amintea că prietenele ei se răzvrătiseră mult mai energic decât ea împotriva disciplinei internatului și cu câtă indignare principială își dublaseră ele izbucnirile împotriva ordinii impuse; dar atâta cât fusese ea însăși în măsură să observe apoi, tocmai cele care se împotriviseră cu mai multă pasiune fuseseră cele care mai târziu se acomodaseră cel mai bine cu viața în întregul ei și aceste fete deveniră femei căsătorite, bine situate, care nu-și creșteau propriii copii cu mult diferit decât fuseseră ele însele crescute. Deci, în ciuda nemulțumirii față de ea însăși, nici ea nu era deloc convinsă că ar fi fost mai bine dacă ar fi avut un caracter activ și bun.

Agathe detesta mișcarea de emancipare feministă la fel cum disprețuia nevoia femeilor de a-și cloci și crește puii, lăsând pe seama bărbatului să le pună la dispoziție cuibul. Își amintea cu plăcere de vremea când simțise pentru prima dată cum sânii îi umflaseră rochia și când își plimbase buzele fierbinți prin aerul răcoros al străzilor. Însă agitația erotică a femeii, care răzbate din învelișul delicat al adolescenței asemenea unui genunchi rotund din rochia de tul trandafiriu, stârnise toată viața ei doar dispreț în ea însăși. Când se întreba de ce anume era ea convinsă în ultimă instanță, îi răspundea sentimentul că ar fi fost aleasă să trăiască ceva neobișnuit și cu totul aparte, chiar de pe vremea când nu știa practic nimic despre lume și nu credea nici puținul pe care fusese făcută să-l învețe. I se păruse o minune tainică, cu totul conformă acestei impresii, să se lase câteodată, atunci când trebuia, purtată de evenimente, fără ca totuși să dea vreo importanță exagerată acelor împrejurări.

Agathe îl privea dintr-o parte pe Ulrich, care se legăna serios și țeapăn după mersul vehiculului; își amintea cât de greu înțelesese el atunci, în prima seară,

de ce nu fugise de la bărbatul ei încă din noaptea nunții, deși nu ținea la el. Cât timp îi așteptase venirea, trăise o venerație grozavă față de fratele ei, însă acum surâdea și-și amintea în taină de senzația pe care i-o treziseră buzele groase ale lui Hagauer în primele luni, când se rotunjeau pline de iubire sub mustața țepoasă; întregul ei chip se strângea atunci către faldurile adânci ale colțurilor buzelor și ea simțea ceva care semăna cu sațietatea: o, cât de urât este omul acesta! Chiar și blânda lui vanitate și bunăvoință profesorală le suportase ca pe o simplă greață fizică, care e mai mult exterioară decât lăuntrică. După ce-i trecuse prima surpriză, îl înșela din când în când cu alții: „Dacă vrem să-i spunem așa – se gândea ea – pentru o creatură fără experiență, ale cărei simțuri nu s-au trezit încă, eforturile unui bărbat care nu este al ei au în prima clipă efectul unor trăsnete care cad asupra ușii ei!“ Căci ea dovedise puține înzestrări pentru infidelitate: amanții nu i se păreau, îndată ce ajungea să-i cunoască mai bine, mai convingători decât pot fi soții, și curând începu să i se pară că ar fi putut la fel de bine să ia în serios măștile dansatorilor într-un trib de negri ca măștile de iubire pe care și le pune pe față omul european. Nu că ea nu și-ar fi pierdut niciodată capul în asemenea jocuri; dar de la primele încercări de a repeta experiența, totul era pierdut! Lumea de reprezentări și de teatralitate așa cum o desfășura iubirea nu reușea să o îmbete. Asemenea indicații, elaborate mai ales de bărbați, de regie a sufletului, care toate țintesc în a da vieții dure când și când câte o oră de slăbiciune – cu oricare din subdiviziunile slăbiciunii; cufundată în iubire, senzația de a muri din iubire, senzația de a fi pradă iubirii, dăruirea de sine, senzația de a fi supusă iubirii, senzația de a înnebuni din iubire, și așa mai departe – i se păreau exagerate și grosolane, pentru că ea nu se simțea niciodată decât o ființă slabă într-o lume admirabil organizată de forța bărbaților.

Filozofia pe care Agathe și-o alcătuise în felul acesta era cea a unei creaturi omenești feminine care nu se lasă trasă pe sfoară și care observă fără să vrea ceea ce creatura omenească masculină încearcă să-i impună. La drept vorbind, nici nu era o filozofie, ci doar o amăgire de sine, cu mândrie ascunsă, mereu amestecată cu așteptarea plină de rezervă a unei eliberări necunoscute și care sporea în măsura în care scădea revolta exterioară. Cum Agathe citise mult, însă prin natura ei nu era înclinată să se ocupe de teoretizări, avusese deseori prilejul, când își compara propriile experiențe de viață cu idealurile cărților și teatrului, să se minuneze că nici seducătorii ei nu prinseseră cum prinde capcana o sălbăticiune, așa cum i-o promitea imaginea donjuanescă a bărbatului „ieșind la o mică plimbare“ cu o femeie, și că nici coabitarea cu soțul ei nu devenise, după modelul lui Strindberg, o luptă între sexe, în care femeia captivă, cum era de asemenea moda, își chinuiește de moarte tiranul, dominator și totuși neajutorat, cu mijloacele vicleniei și propriei slăbiciuni. Relațiile ei cu Hagauer fuseseră mai degrabă în contradicție cu

sentimentele ei mai profunde față de el, totdeauna dintre cele mai bune. Ulrich folosise în acea primă seară cuvinte mari ca spaimă, șoc și violență, care nu se potriveau câtuși de puțin. De fapt, Agathe, gândindu-se acum fără plăcere la acea amintire, simțea că regretă că nu se poate înfățișa precum un înger, ci mai degrabă totul se desfășurase în căsnicie în chip foarte firesc. Tatăl ei susținuse cererea în căsătorie a acelui bărbat din temeiuri raționale, ea însăși se hotărâse să se mărite din nou: așa și făcu; trebuia să lase lucrurile să se petreacă cum se cuvine; nu era nimic deosebit de frumos, nici peste măsură de neplăcut! Acum îi părea rău că îl rănise cu bună știință pe Hagauer, chiar dacă voise neapărat! Nu-și dorise dragostea; se gândise doar că într-un fel sau altul menajul avea să meargă, el era doar un om bun.

La drept vorbind, el era mai degrabă unul din acei oameni care acționează totdeauna bine; în el însuși nu este deloc bunătate, gândea Agathe. Se pare că bunătatea dispare din om în măsura în care ea se preschimbă în bunăvoință sau în fapte bune! Cum spusese Ulrich? Un râu care alimentează fabrici își diminuează debitul. Da, el făcuse acea afirmație, dar nu era ceea ce căuta ea în memorie. Acum știa: „Se pare că numai oamenii care nu fac mult bine sunt în stare să-și păstreze întreaga lor bunătate. Dar în clipa în care avu în minte enunțul, așa, ca o explicație cum fără îndoială îl rostise Ulrich, i se părea cu totul absurd. Nu mai putea fi smuls, izolat din contextul uitat al conversației. Căuta să dispună cuvintele altfel și le schimba cu altele asemănătoare; dar acum se arăta că prima formulare fusese cea bună, căci celelalte erau ca rostite în vânt și nu mai rămânea nimic din ele. Așadar, Ulrich spusese altfel, sau: „Cum pot fi numiți buni oamenii care se poartă rău?“ încerca ea să-și amintească. „Era într-adevăr un nonsens!“ și știu deodată: când el rostise acea afirmație, fără să fi avut atunci mai mult conținut decât acum, fusese minunată! Minunat nici măcar nu era cuvântul potrivit; i se făcuse aproape rău de fericire când auzise acea frază! Asemenea fraze îi explicau întreaga viață. Aceasta, de exemplu, fusese rostită în timpul ultimei lor conversații mai ample, după înmormântare și când profesorul Hagauer plecase iarăși; dintr-odată ea își dădu seama cu câtă indolență acționase totdeauna, până și atunci când se gândise pur și simplu că lucrurile aveau să meargă „și așa într-un fel“ cu Hagauer, pentru că el era un „om bun“. Ulrich făcea deseori remarci care o umpleau câteva clipe de fericire sau nefericire, deși asemenea clipe nu putea fi „păstrate“ mai departe apoi. Când, se întreba acum Agathe, spusese, de exemplu, că în anumite împrejurări pe un hoț îl poți iubi, dar pe un om care este de obicei cinstit, niciodată? În clipa aceea nu-și mai putea aminti, dar nostim era că foarte curând își dăduse seama că nu el, ci ea însăși susținuse astfel. De altfel, multe din lucrurile pe care le spunea el, ea le gândise dinainte; dar nu în cuvinte, căci asemenea afirmații ea însăși, lăsată în seama ei, așa cum fusese înainte, nu formulase niciodată. Până acum,

în hurducăturile și poticnelile mașinii trecând pe străzile cu hârtoape ale periferiei astfel închizându-i pe cei doi, incapabili să mai vorbească, într-o plasă de scuturături mecanice, Agathe se simțise foarte bine, și folosise până și numele soțului ei, în propriile gânduri, fără nici un fel de resentiment, doar ca un simplu determinativ de timp și de conținut al acestor gânduri; însă acum, fără ca vreun prilej anume să se fi ivit, o străbătu încet un fior de nesfârșită spaimă: Hagauer fusese de fapt cu trupul aproape de ea! Modul direct în care se gândise la el până atunci dispăru acum și dintr-odată se simți gătuită de amărăciune.

El venise în dimineața înmormântării; în ciuda întârzierii, insistase cu afecțiune să-l mai vadă pe socrul său, se dusese până la amfiteatrul de anatomie, întârziase închiderea sicriului, se arătase într-un mod foarte plin de tact, sincer cu moderație, măsurat, foarte emoționat de împrejurare. După înmormântare Agathe invocase epuizarea, iar Ulrich fusese obligat să ia masa împreună cu cumnatul său undeva în oraș. După cum povestise el apoi, prezența continuă a lui Hagauer îl iritase la fel de mult ca un guler prea strâmt, așa că se străduise să-l îndepărteze cât mai repede cu putință. Hagauer avea intenția să ajungă în capitală la un congres pe teme educative, să mai dedice acolo o zi unor intervenții la minister și unor inspecții, dar înainte își păstrase două zile pe care să le petreacă în calitate de soț atent alături de soția sa și pentru a se preocupa de partea ei de moștenire; în conformitate însă cu o înțelegere cu sora lui, Ulrich inventase o poveste care demonstra ca imposibil faptul ca Hagauer să fie primit în casa lor și-l anunțase că fusese rezervată pentru el instalarea în cel mai bun hotel al orașului. Așa cum se așteptaseră, Hagauer ezitase; hotelul avea să fie incomod, scump, și se cădea, din decență, să fie plătit de el însuși; pe de altă parte, se gândi că pentru intervenții și inspecții în capitală ar fi trebuit prevăzute două zile, și dacă ar fi călătorit noaptea economisea o cazare la hotel. Hagauer lăsase să se înțeleagă, cu un regret simulat, că îi venea foarte greu să se folosească de solicitudinea lui Ulrich și în cele din urmă își declară hotărârea, aparent de nestrămutat, de a pleca încă din seara aceea. Astfel că mai rămăseseră doar de rezolvat problemele legate de moștenire și atunci Agathe începuse să surâdă din nou, căci, așa cum dorise ea, Ulrich îi povestise soțului ei că testamentul nu putea fi deschis decât peste câteva zile. I se spusese că Agathe avea să fie de față pentru a-și susține drepturile, că avea să primească o notificare juridică în regulă și că, în ce privește mobilele, obiectele luate ca amintire și altele de acest fel, Ulrich, ca celibatar nu avea să ridice nici un fel de pretenții pe care să nu fie gata să le subordoneze dorințelor surorii sale. În sfârșit, îl mai întrebase pe Hagauer dacă ar fi fost de acord dacă ea ar fi vrut să vândă casa, care oricum nu mai era nimănui de folos acum, fără nici un fel de angajament, firește, pentru că nici unul dintre ei nu văzuse încă testamentul și Hagauer explicase,

la fel, fără angajamente prealabile, că el pentru moment nu vedea nici o obiecție în acea privință, dar că își rezerva dreptul să exprime un punct de vedere, firește, pentru cazul că se va trece la o hotărâre de fapt. Toate acestea i le propusese Agathe fratelui ei și el acceptase pentru că nu avea nici o părere în acea privință și voia să scape de Hagauer. Dintr-odată însă Agathe se simțise din nou îngrozitor, căci după ce organizase totul atât de bine, soțul ei mai venise încă o dată însoțit de fratele ei ca să-și ia rămas-bun. Agathe se comportase atunci extrem de neprietenos și explicase că nu era nicidecum cert când avea să se întoarcă. Văzuse imediat, așa cum îl cunoștea, că el nu se așteptase la un asemenea gest și îl supăra faptul că, prin decizia sa de a pleca îndată, era pus în situația celui care nu iubește; după aceea îl irita deodată și faptul, de care-și dăduse seama acum, că se gândise să-l determine să stea la hotel, și de primirea rece ce-i fusese făcută, dar cum el era un om care-și organiza totdeauna după plan mișcările, nu spuse nimic, se hotărî să-i explice doar mai târziu soției sale toate acestea și după ce-și luase pălăria o sărută, așa cum se considera că trebuie s-o facă, pe buze. Sărutul la care asistase Ulrich i se părea acum Agathei că o distruge. „Cum s-a putut întâmpla – se întreba ea consternată – că am rezistat atât de mult alături de omul acesta? Dar, oare nu am acceptat toată viața, așa cum a fost, fără nici o împotrivire?“ Își reproșă cu patimă: „Dacă aș avea o oarecare însemnătate, nu aș fi ajuns într-o asemenea stare aici!“

Agathe își întoarse fața într-o parte de la Ulrich, pe care-l privise până atunci, și își lăsă acum privirile să hoinărească afară, prin fereastra mașinii. Case scunde de periferie, strada înghețată, oameni înfofoliți; imaginile unei pustietăți urâcioase îi alunecau prin față, ele îi înfățișau deșertul vieții în care simțea că se cufundase prin propria ei nepăsare. Nu mai stătea drept, ci se lăsase să alunece puțin pe pernele mirosind a vechi ale taxiului pentru a putea privi în voie pe fereastră, apoi nu-și îndreptă poziția lipsită de eleganță, în care zguduirile trăsurii o înșfăcau parcă cu brutalitate de stomac și o zgâlțâiau mai departe. Trupul acesta, zdruncinat așa ca o boccea de cârpe, îi stârnea o senzație înfricoșătoare, căci era singurul lucru care era al ei. Uneori, pe vremuri, când se trezea dimineața în semiîntuneric la pensionul unde era elevă, avea impresia că plutește în propriul ei trup ca între scândurile unei luntrii împinse spre viitor. Acum era poate de două ori mai în vârstă decât fusese pe atunci. În trăsură era la fel de întuneric ca în momentele de demult. Dar tot nu-și putea imagina propria ei viață și n-avea nici un fel de idee cum ar fi putut să i se înfățișeze. Bărbații erau o completare, o desăvârșire a propriului ei trup, dar ei nu aveau nici un fel de conținut sufletesc; îi luai așa cum te luau și ei pe tine. Trupul ei îi spunea că deja în câțiva ani avea să înceapă să-și piardă frumusețea; așadar să-și piardă sentimentele care, izvorând nemijlocit din propria siguranță de sine, nu se lăsau exprimate

decât în mică parte prin cuvinte sau prin gânduri. Atunci totul avea să se termine fără să fi fost ceva real vreodată. Își aminti că Ulrich îi vorbise într-un fel asemănător despre inutilitatea sportului așa cum îl practica ea, și în timp ce-și silea chipul să rămână astfel întors spre fereastră, își propuse să continue să-l întrebe până când avea să-i explice el totul.

10

Continuarea excursiei la Fortificația suedeză. Moralitatea pasului următor

Cei doi frați coborâră din trăsură la marginea orașului, în fața ultimelor case scunde, care căpătaseră o înfățișare rustică, și acum urcau pe un drum de țară desfundat, larg și alungindu-se în pantă ușoară, iar urmele roților li se sfărâmau sub picioare în bulgări de țărână. Pantofii li se acoperiră curând cu cenușiul mizer al drumului de țară, străbătut de care, în contrast cu veșmintele lor elegante, orășenești, și deși nu era frig, le sufla în față, venind de sus, un vânt tăios, astfel că începuseră să le ardă obrajii și simțeau în gură o spulberare sticloasă care-i împiedica să vorbească.

Amintirea lui Hagauer o îmboldea pe Agathe să se explice față de fratele ei. Era convinsă că această căsătorie eșuată era pentru el, oricum ar fi privit-o, de neînțeles, judecând până și după cele mai simple conveniențe sociale; dar nu se putea hotărî, deși în sinea ei avea pregătite cuvintele, să treacă peste obstacolele pe care le reprezentau urcușul la care erau obligați, frigul și vântul care le biciuia fețele. Ulrich înainta în fața ei, pășind pe o urmă largă de roți care îi slujea drept cărare: îi vedea umerii largi, zvelți, și ezită acum. Ea și-l închipuise totdeauna dur, intolerant și oarecum dominat de un spirit de aventură, poate doar din cauza cuvintelor de reproș pe care le auzise de la tatăl ei și din când în când și de la Hagauer despre el și îi fusese oarecum rușine pentru propria ei îngăduință, așa cum o resimțise toată viața față de acest frate care evadase și se înstrăinase de familie. „A avut dreptate să nu-i mai pese de mine!“ reflecta ea și i se reînnoia acum consternarea față de felul în care, atât de des, persistase în asemenea situații inacceptabile. În realitate era însă vorba de aceeași patimă furtunoasă, contradictorie, care o făcuse, oprită atunci în canatul ușii spre încăperea unde fusese expus tatăl ei, să strige acele versuri sălbatice. Făcu un efort să-l ajungă pe Ulrich, își pierdu respirația și deodată răsunară, izbucnindu-i de pe buze, întrebări cum pe acel drum utilitar nu se mai auziseră probabil niciodată și vântul fu sfâșiat de cuvinte pe care nici unul din frații acestui vânt al colinelor țărănești nu le mai prinseseră răsunând în suflul lor.

— Tu îți aduci firește aminte… strigă ea și cită câteva exemple renumite din literatură. Nu mi-ai spus dacă ai putea găsi scuze pentru un hoț; dar pe asemenea criminali i-ai găsi poate buni?!

— Firește! îi strigă Ulrich ca răspuns. Adică – nu, așteaptă puțin; poate că aceștia nu sunt decât niște oameni de situație bună, niște oameni valoroși. Este ceea ce le rămâne și mai târziu, când ajung niște criminali. Dar buni ei nu mai rămân!

— Atunci de ce-i mai iubești totuși și după fapta lor rea? Desigur, nu doar din cauză că au fost de condiție bună înainte, ci tocmai pentru că ei continuă să-ți placă.

— Așa este totdeauna, spuse Ulrich. Omul e cel care-i dă faptei caracterul ei, nu invers! Noi despărțim binele de rău, dar în sinea noastră știm că ele formează un singur întreg!

Agathe se înroșise, mai intens decât îmbujorarea provocată de frig, atunci când pentru pasiunea întrebărilor ei, care se exprima și se ascundea deopotrivă în cuvinte, nu găsise altceva decât analogia cu niște exemple din cărți. Invocarea abuzivă a „problemelor culturale“ este atât de iritantă încât se ivește în mod necesar sentimentul că ele nu ar mai fi la locul lor în bătaia vântului și sub crengile arborilor, ca și când cultura omenească nu ar fi recapitularea laolaltă a tuturor creațiilor naturale! Dar ea luptase curajoasă să-l ajungă, își trecuse brațul pe după cel al fratelui ei și-i răspunse, aproape vorbindu-i la ureche, ca el să nu mai fie nevoit să strige, și cu o insolență anume, care-i tremura pe față:

— Desigur, îi suprimăm pe cei răi, dar le mai punem totuși în față, cu toată prietenia, o masă de condamnat!

Ulrich, care intuia câte ceva din pasiunea ei manifestându-se în prezența sa, se aplecă spre sora lui și-i șopti, tot la ureche, dar destul de tare:

— Oricare dintre noi este tentat să creadă despre sine însuși că nu ar putea face nimic rău, tocmai pentru că e un om bun!

Cu aceste cuvinte ajunseră sus, în locul unde drumul de țară înceta să mai urce, ci tăia prin valurile unui podiș întins, lipsit de copaci. Vântul se oprise dintr-odată și nu mai era frig, însă, în liniștea plăcută, conversația amuți ca și când i s-ar fi tăiat firul și nu s-ar mai fi lăsat continuată.

— Cum ai ajuns, pe un asemenea vânt, tocmai la Dostoievski și Stendhal? întrebă Ulrich după o vreme. Dacă ar fi stat cineva să ne observe, i-am fi părut nebuni!

Agathe izbucni în râs.

— Ne-ar fi înțeles la fel de puțin cum ar fi înțeles strigătele păsărilor!… De altfel nu a trecut prea mult de când mi-ai vorbit tu însuți despre Moosbrugger.

Pășeau mai departe.

După o vreme Agathe spuse:

— Dar mie nu-mi place!

— Aproape că-l uitasem deja, răspunse Ulrich.

După ce o vreme merseră iarăși tăcuți, Agathe se opri locului deodată.

— Cum adică? întrebă ea. Ai făcut, după cum e de așteptat, multe lucruri iresponsabile în viață? Îmi aduc aminte de exemplu că odată ai fost internat în spital cu o rană într-un duel. Desigur că nu reflectezi de fiecare dată asupra oricărui lucru și nu poți prevedea la timp ce se va întâmpla…

— Ce întrebări mai pui astăzi? spuse Ulrich. Ce ar trebui să-ți răspund acum?

— Tu nu regreți niciodată ce faci? întrebă Agathe repede. Am impresia că nu te căiești niciodată. Mi-ai spus odată ceva de genul acesta.

— Dumnezeule, îi răspunse acum Ulrich, care pornise din nou pe cărarea din față, în fiecare minus se ascunde și un plus. Poate că am spus așa ceva, dar nu trebuie luate toate *ad litteram*.

— În fiecare minus un plus?

— În fiecare rău și ceva bun. Sau cel puțin în multe din cele ce sunt rele. De obicei, într-o variantă omenească având semnul minus se află o variantă plus care doar nu e recunoscută; iată ce am vrut probabil să spun. Când regreți ceva, poți totuși să găsești forța să faci ceva bun, așa cum altminteri n-ai fi reușit să faci niciodată. Niciodată nu este hotărâtor ceea ce faci, ci totdeauna ceea ce faci ulterior unei fapte!

— Dacă ai omorât pe cineva, ce mai poți face ulterior?

Ulrich ridică din umeri. Se simțea îmboldit să-i răspundă, doar așa, de dragul raționamentului logic:

— Poate că mi-ar da posibilitatea să scriu un poem care să le dăruiască oamenilor viață lăuntrică sau chiar să fac o mare descoperire! Dar se reținu. „Niciodată nu s-ar întâmpla nimic asemănător! îi trecu prin minte. Numai un bolnav mintal ar putea să-și închipuie ceva de acest gen. Sau un estet în vârstă de optsprezece ani. Sunt, Dumnezeu știe de ce, gânduri care contrazic legile naturii. De altfel – se corectă el – cu omul primitiv tot astfel stăteau lucrurile; el omora pentru că sacrificiul uman era un mare poem religios!“

Nu rosti în cuvinte nici aceste gânduri, nici cele de dinainte, însă Agathe continuă:

— S-ar putea să-ți fac reproșuri stupide, dar mi-am imaginat, atunci când te-am auzit pentru prima dată spunând că ceea ce contează nu e întâiul pas pe care-l faci, ci totdeauna cel următor: dacă un om ar putea să zboare lăuntric, ca să spunem așa, să zboare moral vorbind, și ar deveni astfel mereu mai bun, și totul s-ar petrece tot mai repede, n-ar mai cunoaște remușcările! Te-am invidiat atunci îngrozitor!

— Este absurd, răspunse Ulrich energic. Am spus că nu contează primul pas greșit, ci următorul pas. Dar ce are importanță după acest pas următor? Firește, cel care urmează? Iar după pasul *n* și pasul *n plus unu*? Un asemenea om ar trebui să trăiască fără țel și fără nici o decizie, la urma urmelor chiar în afara realității. Totuși așa este, totdeauna contează următorul pas. Adevărul

este că nu deținem nici o metodă pentru a proceda cum trebuie cu această serie infinită. Draga mea, conchise el deodată, uneori eu îmi regret toată viața!

— Este tocmai ceea nu reușești să faci! replică sora lui.

— De ce nu? De ce în mod particular nu reușesc nimic de acest gen?

— În ce mă privește, răspunse Agathe, n-am făcut niciodată nimic și astfel am avut totdeauna timp să regret puținele mele încercări de a face ceva. Sunt convinsă că tu nu cunoști situația: o stare lipsită de orice lumină! Atunci se învălmășesc umbrele și ceea ce a fost odată capătă putere asupra mea. E totul prezent până în cele mai mici amănunte, nu pot uita nimic și nu pot înțelege nimic. Este o situație neplăcută…

Rosti cuvintele fără emoție, pe un ton ponderat. Ulrich nu cunoștea cu adevărat o asemenea stare, o asemenea retragere a vieții, căci viața sa fusese totdeauna orientată spre expansiune, își amintea doar că sora lui se mai plânsese uneori deschis de ea însăși. Dar amână acum să o mai chestioneze în continuare, căci între timp ajunseră pe o colină pe care și-o propusese ca țintă a plimbării lor și înaintară până la marginea acesteia. Era un promontoriu, pe care o legendă îl punea în legătură cu un asediu al trupelor suedeze în timpul Războiului de Treizeci de Ani, căci semăna cu o fortificație, chiar dacă era prea mare pentru un asemenea scop, mai degrabă un bastion înverzit al naturii, fără tufișuri și arbori, și care în latura pe care o întorcea spre oraș se ridica asemenea unui perete de stâncă, înalt, deschis la culoare. O lume de coline, adâncite, parcă, și golașe, înconjura această înălțime; nu se vedea nici un sat, nici o casă, doar umbrele norilor și pășunile cu ierburi cenușii. Ulrich era cucerit din nou de locul pe care-l cunoștea din amintirile adolescenței: orașul se deschidea mai departe, și acum, în față, în adâncime, strâns înfricoșat parcă în jurul câtorva biserici care arătau asemenea unor găini cu puii lor, astfel că simțeai fără voie dorința de a ajunge la el dintr-un salt și de a te așeza printre casele lui sau de a le ridica dintr-odată, cu o mână de uriaș ținându-le printre degete. „Trebuie să fi trăit simțăminte superbe acei aventurieri suedezi, când, după ce au rătăcit pe caii lor săptămâni întregi, au ajuns într-un asemenea loc și și-au văzut pentru întâia dată, din șei, prada! spuse el, după ce-i explicase surorii semnificația acelei coline.

— Apăsarea vieții – descurajarea aceasta tainică lăsându-se asupra noastră, conștiința că toți trebuie să murim, că totul este atât de scurt și probabil atât de zadarnic! –, simțămintele acestea ni se ridică la drept vorbind în suflet doar în asemenea clipe!

— În ce clipe, spui tu? întrebă Agathe.

Ulrich nu știa ce ar fi trebuit să răspundă. De fapt nici nu voia să răspundă. Își amintea că, adolescent fiind, de fiecare dată când se afla în locul acela simțea nevoia să strângă din dinți și să tacă. În cele din urmă răspunse:

— În clipele care îndeamnă la aventură, atunci când trecerea vieții ne poartă cu sine: la drept vorbind, în clipele lipsite de sens!

Rostindu-și vorbele, își simțea capul așezat pe gât asemenea unei nuci găunoase, și închizând în el zicale vechi, cum ar fi fost: „Cumătra Moarte" sau „Mi-am irosit viața"; în același timp auzea ecoul prelungit al acelei izbucniri în *fortissimo* a anilor în care nu a fost trasată încă granița dintre așteptările pe care le ai de la viață și viața însăși. Se gândea: „Ce trăiri am cunoscut eu de atunci încoace care să fi fost neechivoce și fericite? Nici una".

Agathe răspunse:

— Eu am acționat totdeauna fără nici un sens, ceea ce nu poate decât să te facă nefericit.

Înaintase până foarte aproape de marginea colinei; cuvintele fratelui său îi ajungeau surde la ureche, nu le înțelegea și vedea în fața ei un peisaj grav și posomorât, a cărui tristețe se acorda cu propria ei amărăciune. Întorcându-se, spuse:

— Este aici un mediu tocmai bun să te sinucizi în mijlocul lui, și surâse; vidul din capul meu s-ar destrăma nesfârșit de blând în golul acestei priveliști!

Făcu acum câțiva pași îndărăt spre Ulrich.

— Toată viața mea, continuă ea, mi s-a reproșat că nu am voință, că nu iubesc nimic, că nu venerez nimic, pe scurt, că aș fi o ființă care nu se decide să trăiască. *Papá* îmi spunea astfel, condamnându-mă, Hagauer mi-o reproșa; iar acum, spune-mi tu, pentru numele lui Dumnezeu, spune-mi în sfârșit, în ce fel de clipe ni se pare ceva a fi necesar în viață?

— Atunci când te întorci în pat pe partea cealaltă! explică Ulrich brutal.

— Ce tot spui?

— Iartă-mă, o rugă el, e un exemplu care se dă de obicei. Dar așa e în realitate: ești nemulțumit de poziția ta; te gândești fără încetare s-o schimbi, faci un plan după altul, fără să le pui în aplicare; în sfârșit, renunți: apoi dintr-odată te-ai întors pe partea cealaltă! La drept vorbind, ar trebui să se spună, ai fost întors. Nu există un alt model potrivit căruia să acționezi, nici în situațiile în care ești angajat pasional, nici hotărârile pe care le-ai premeditat timp îndelungat.

Nu o privea răspunzându-i, își răspundea sieși. Continua să aibă senzația: „Aici am stat eu odată și am vrut ceva, ceva care nu mi s-a îndeplinit niciodată".

Agathe surâdea în continuare, dar gura i se crispase ca într-o expresie amară. Se întoarse la locul dinainte și privea mută în depărtările aventuroase din fața ei. Mantoul ei de blană se desprindea întunecat pe fondul cerului și silueta ei zveltă alcătuia un contrast izbitor cu tăcerea, întinzându-se larg în jur, a peisajului și a umbrelor norilor alunecând pe deasupra. Privind-o, Ulrich trăia emoția indescriptibil de puternică a vieții care trecea în jurul lui.

Aproape că-i era rușine că se afla aici, în compania unei doamne, în loc de a ține de căpăstru un cal înșeuat. Deși era conștient de faptul că sursa stării reale se afla în imaginea liniștită pe care o emana sora sa, avea totuși impresia că se întâmpla ceva, nu cu el, ci undeva în lume, iar el lipsea de la acea întâmplare. Își spuse că era ridicol. Cu toate acestea, fusese ceva adevărat în afirmația pe care o rostise fără să se gândească adineauri, că își regreta viața. Își dorea uneori să se fi implicat în împrejurările din jurul lui ca într-o luptă în care să se fi angajat, chiar dacă asemenea întâmplări ar fi fost absurde sau criminale; esențial ar fi fost să fie autentice. Definitiv autentice, fără acel provizorat continuu pe care-l au asemenea întâmplări atunci când omul este superior propriilor trăiri. Așadar, autentice și cuprinse în sine – medită Ulrich, care căuta acum cu toată seriozitatea o expresie exactă și, pe neașteptate, gândul nu-i mai alunecă în jurul unor asemenea întâmplări imaginare, ci se opri la imaginea reală pe care Agathe, nimic altceva decât reflectarea propriului său sine, i-o oferea în momentul acela. Astfel, frații rămaseră o vreme îndelungată despărțiți unul de altul și fiecare pentru sine, o ezitare încărcată de contradicții nu le mai îngădui nici cea mai mică mișcare, nici cea mai mică schimbare. Remarcabil era însă că, oprit acolo, Ulrich nu se gândea câtuși de puțin că în clipa aceea se întâmplase deja ceva, căci la dorința Agathei și în graba de a se debarasa de cumnatul său, îi debitase acestuia, care nu bănuia nimic, minciuna că ar fi existat un testament sigilat, care urma să fie deschis peste câteva zile, și îl încredințase, de asemenea împotriva convingerilor proprii, că Agathe urma să-l reprezinte, ceea ce Hagauer avea să incrimineze mai târziu ca fiind o acțiune de complicitate.

Într-un fel sau altul părăsiră până la urmă locul acela în care fiecare din ei se cufundase în propriile gânduri și porniră împreună mai departe fără să-și mai fi spus ceva. Vântul reîncepuse să sufle rece, și pentru că Agathe dădea semne de oboseală, Ulrich îi propuse să caută o stână pe care o știa în apropiere. Era o colibă de piatră pe care o găsiră curând, și se văzură siliți să-și aplece capul când intrară, iar nevasta ciobanului îi fixa din priviri, fâstâcindu-se și apărându-se parcă. În amestecul de germană cu acea limbă slavă care era vorbit acolo la țară și de care își mai amintea nelămurit, Ulrich îi ceru îngăduința să se încălzească puțin și, în adăpostul casei, să-și mănânce proviziile; își susținu cu atâta mărinimie cererea cu o monedă încât gazda lor fără voie începu înfricoșată să se vaiete că în sărăcia lor lucie nu puteau primi mai bine niște „domni de vază“. Ea șterse repede masa pătată de grăsime așezată la fereastra colibei, aținând un foc de vreascuri în vatră și puse niște lapte de capră să se încălzească. Agathe însă se îndreptă de îndată spre fereastră, strecurându-se pe lângă masă, și nu mai acordă nici o atenție eforturilor celor din jur, ca și când ar fi fost ceva de la sine înțeles că aveau să găsească un adăpost undeva și-i era indiferent unde anume. Privea prin careul tulbure al celor patru

ochiuri de geam spre câmpia de afară, care se întindea dincolo de „fortăreața“ naturală și care, acum nemaifiind văzută de la înălțimea colinei de unde să i se fi deschis perspectiva, amintea mai degrabă de senzația unui înotător înconjurat de crestele verzi ale valurilor. Ziua nu coborâse încă spre amurg, dar trecuse de amiază și își pierdea acum din lumină. Agathe întrebă deodată:

— De ce nu stai niciodată serios de vorbă cu mine?

Cum ar fi putut Ulrich să-i răspundă mai bine decât printr-o privire fugară care ar fi urmat să exprime inocență și surpriză? Era ocupat tocmai să așeze pe masă felii de șuncă, cârnați și ouă pe o hârtie așternută între el și sora lui.

Agathe continua însă:

— Când te lovești undeva pe trup, din greșeală, te doare și te sperii parcă dându-ți seama de deosebirea între senzații. Când însă eu vreau să te întreb ceva decisiv de important, tu te destrami pur și simplu în aer. Nu se atinse de proviziile pe care el i le întinsese, ba chiar se retrase în refuzul ei de a încheia ziua cu o asemenea colațiune campestră, în așa fel încât nici măcar nu atingea masa. Se repetă ceva asemenea cu urcușul lor pe drumul de țară adineaori. Ulrich împinse la o parte paharele cu lapte de capră, care tocmai fuseseră aduse la masă din vatră și care ridicau spre nasurile lor, neobișnuite cu asemenea hrană, un miros foarte neplăcut; ușorul dezgust pe care-l simțea avu un efect purificator și stimulator, precum produce uneori o senzație bruscă de amărăciune.

— Eu am stat totdeauna de vorbă serios cu tine, răspunse el. Dacă nu-ți place felul în care vorbesc cu tine, nu am ce să fac; căci ceea ce nu-ți place ție în răspunsurile mele este, de fapt, morala timpului nostru.

În clipa aceea își dădu limpede seama că voia să-i explice surorii lui cât mai complet cu putință tot ceea ce ar fi trebuit să știe ea pentru a se înțelege pe sine însăși și de asemenea puțin și pe fratele ei. Cu hotărârea unui om care socotește drept inutilă orice întrerupere, începu o prelegere mai lungă:

— Morala timpului nostru este, orice s-ar spune, cea a realizării. Cinci falimente mai mult sau mai puțin frauduloase reprezintă ceva bun, dacă după al cincilea urmează o perioadă de binecuvântare și de prosperitate. Succesul poate să facă uitat tot restul. Când cineva a ajuns în punctul în care poate acorda bani pentru câștigarea alegerilor și poate achiziționa tablouri, își atrage în același timp indulgența statului. Există în sensul acesta reguli nescrise: dacă cineva dă bani pentru biserică, pentru opere de binefacere și pentru partide politice, sumele respective ajung să fie cel mult o zecime din ceea ce ar fi trebuit să dea dacă i-ar fi trecut prin minte să-și demonstreze bunăvoința prin promovarea artelor. Există și limite în ce privește succesul; nu se poate obține ceva pe orice cale; anumite principii legate de coroană, de nobilime și de societate au asupra „parvenitului“ un efect de înfrânare. Pe de altă parte, statul în calitatea sa de persoană suprapersonală, recunoaște fățiș

principiul că este permis ca cineva să ucidă, să jefuiască și să practice înșelăciunea, dacă rezultă puterea, civilizația și strălucirea. Firește că nu susțin nici măcar faptul că toate acestea ar fi recunoscute măcar la modul teoretic, totul e mai degrabă foarte neclar. Dar eu îți expun aici faptele cele mai obișnuite. Argumentarea morală este pe lângă toate acestea încă un mijloc pentru atingerea țelului, o armă de luptă folosită cam la fel cum este folosită și minciuna. Astfel arată lumea creată de oameni și aș vrea să fi fost femeie – dacă femeile nu ar iubi bărbații!

Trece drept bun astăzi ceea ce ne creează iluzia că ne-ar ajuta să ajungem undeva: însă convingerea aceasta este tocmai ceea ce tu ai definit a fi omul care zboară, fără a avea remușcări, iar eu am delimitat-o ca pe o problemă pentru a cărei rezolvare ne lipsește metoda. Ca om de formație științifică, eu am în orice situație sentimentul că ceea ce cunosc este incomplet și că reprezintă doar niște jaloane; poate că mâine voi dobândi o nouă experiență care să mă facă să gândesc altfel decât astăzi; pe de altă parte, un om complet dominat de sentimentele sale, „un om în ascensiune“ așa cum l-ai zugrăvit tu, va simți fiecare din acțiunile sale ca pe o treaptă peste care el se va ridica spre următoarea. Este deci ceva în spiritul nostru și în sufletul nostru, o „morală a pasului următor“; dar este aceasta doar morala celor cinci falimente, pătrunde morala întreprinzătorilor din vremea noastră atât de profund în lumea lăuntrică? Sau este doar iluzia unei identități de vederi? Sau morala celor care fac carieră este doar o caricatură prea devreme ieșită la iveală în lumea unor fenomene mai profunde? În clipa de față n-aș putea să-ți dau nici un răspuns în această privință!

Mica pauză de respirație pe care o făcu Ulrich în explicațiile sale era pur retorică, pentru că el intenționa să-și dezvolte mai departe vederile. Însă Agathe, care ascultase până atunci în felul ei vivace și deopotrivă apatic, care-i era caracteristic uneori, abătu conversația într-un sens de-a dreptul contrar prin simpla observație că un asemenea răspuns i-ar fi fost indiferent, căci ea voia doar să știe ce gândea Ulrich personal, și că ea însăși era incapabilă să cuprindă în mintea ei tot ceea ce lumea ar fi putut gândi.

— Dar dacă tu mi-ai pretinde, în indiferent ce formă, ca eu să realizez ceva în viață, aș prefera să nu am nici un fel de morală, adăugă ea.

— Slavă Domnului! exclamă Ulrich. Mă bucur de fiecare dată când îți privesc tinerețea, frumusețea, forța, iar apoi te aud spunând că tu nu ai absolut deloc energie! Oricum, epoca noastră are și așa prea multă energie, așa că debordează uneori. Nimeni nu mai vrea gânduri, ci vrea doar să vadă fapte. Energia îngrozitoare, care îndeamnă la acțiune, provine pur și simplu de la faptul că nimeni nu mai are nimic de făcut. Pe plan lăuntric, vreau să spun. Dar, la urma urmei, fiecare om își repetă de fapt toată viața: ajunge să exercite o profesie, apoi merge înainte. Cred că aici am ajuns iarăși la întrebarea pe

care mi-ai pus-o adineaori sub cerul liber. E atât de simplu să ai energie pentru fapte, și atât de greu să cauți un sens al faptelor. Este ceea ce în zilele noastre înțeleg doar puțini. Din cauza aceasta, oamenii de acțiune seamănă astăzi cu niște jucători de popice, care cu gesturile unui Napoleon sunt în stare să dărâme nouă piese confecționate din lemn. Nici măcar nu m-ar mira dacă până la urmă ar ajunge să se încaiere între ei, doar din cauză că deasupra capetelor lor plutește neînțelesul acesta tot mai mare care le spune că simplele fapte sunt inadecvate!…

Începuse vorbind însuflețit, dar devenise treptat gânditor și apoi tăcu chiar o vreme. În cele din urmă își ridică privirea surâzând și se mulțumi să spună:

— Tu spui că dacă aș pretinde din partea ta un efort moral, m-ai dezamăgi. Eu îți explic acum că dacă tu mi-ai cere sfaturi de ordin moral, eu te-aș dezamăgi. Vreau să spun, noi nu avem nimic precis să cerem unul de la altul; noi toți la un loc, vreau să spun: în realitate noi n-ar trebui să cerem fapte unii de la alții, ci ar trebui întâi să le creăm premisele; aceasta e senzația mea!

— Cum ar trebui să procedăm? întrebă Agathe.

Remarca, desigur, faptul că Ulrich se abătuse de la discursul ambițios, general, cu care începuse și că ajunsese la ceva de interes personal, dar pentru gustul ei era prea general. Ea avea, după cum se știe, o prejudecată împotriva oricăror analize de ordin general și considera orice efort care depășea, cum s-ar spune, limitele propriei epiderme ca oarecum lipsit de perspective; desigur, considera astfel în măsura în care ar fi fost vorba de un efort din partea ei înseși, însă probabil că extindea aceste simțăminte și asupra afirmațiilor de ordin general ale altora. Cu toate acestea nu îl înțelegea pe Ulrich foarte bine. Observă deodată că fratele ei, pe când își ținea capul aplecat și vorbea astfel cu vocea scăzută împotriva energiei și puterii de a făptui, cresta cu lama briceagului pe care, fără să-și dea seama, nu-l lăsase din mână, linii și dungi în tăblia mesei, iar pe mâna lui toate tendoanele erau încordate. Mișcările acestea inconștiente, dar aproape pătimașe, ale mâinii lui și faptul că spusese atât de direct despre Agathe că era tânără și frumoasă formau un duet absurd, mai presus de ansamblul orchestrei alcătuit din celelalte cuvinte, de altfel nici nu-i acorda vreun sens, era doar așezată aici și îl privea.

— Ce ar trebui să facem? răspunse Ulrich pe același ton ca mai înainte. Odată, invitat fiind la vara noastră, i-am făcut contelui Leinsdorf propunerea să înființeze un secretariat mondial al exactității și sufletului, pentru ca oamenii care nu merg la biserică să știe ce au de făcut. Bineînțeles, am glumit doar, căci încă de multă vreme pentru adevăr noi am creat știința, dar dacă pentru ceea ce mai rămâne s-ar cere ceva asemănător, astăzi am fi determinați să ne rușinăm ca de ceva irațional. Cu toate acestea, toate lucrurile pe care noi doi le-am discutat până acum ne conduc cu gândul la un asemenea secretariat!

Renunțase la discursul său și se rezema acum, cu trupul drept, de speteaza băncii.

— Probabil că m-aș destrăma iarăși în văzduh, dacă aș mai adăuga: cum s-ar putea înfăptui ceva asemănător astăzi? întrebă el.

Agathe nu răspunse nimic, se lăsă tăcere. După o vreme Ulrich spuse:

— De altfel, cred uneori eu însumi că nu-mi pot reprima asemenea convingeri! Când te-am văzut adineauri stând așa, continuă el cu vocea scăzută, acolo pe colina aceea, nu știu de ce am simțit nevoia nestăpânită să întreprind ceva. Eu am mai acționat uneori și fără să stau să mă gândesc; farmecul constă în faptul că mai rămâne totdeauna lângă mine ceva. Uneori sunt înclinat să gândesc că un om ar putea fi fericit chiar și printr-o crimă, pentru că i-ar asigura un anumit balast și l-ar înscrie, poate, pe un curs mai ferm.

Nici de data aceasta sora lui nu răspunse imediat. O privea acum liniștit, poate chiar cercetător, fără ca trăirea despre care vorbise să se repete, și la drept vorbind fără să se gândească la ceva anume. După puțină vreme, ea îl întrebă:

— M-ai învinovăți dacă aș comite o crimă?

— Ce ar trebui să-ți răspund acum? spuse Ulrich, aplecat iarăși asupra briceagului cu care scrijelea masa.

— Nu adopți nici o atitudine?

— Nu, astăzi nu există nici o atitudine fermă.

Atunci Agathe răspunse:

— Aș vrea să-l omor pe Hagauer.

Ulrich se sili să nu-și ridice privirea. Cuvintele îi trecuseră pe la urechi încet, rostite cu voce scăzută, dar când se stinseră, lăsară săpat în amintire ceva care semăna cu o urmă lată de roată. Uitase imediat tonul cu care fuseseră spuse, ar fi fost necesar să-i vadă fața ca să știe cum ar fi trebuit înțelese vorbele acelea, dar nu voia să le acorde nici măcar atâta importanță.

— Foarte frumos, spuse, și de ce nu? Crezi că există astăzi cineva care să nu-și fi dorit ceva asemănător niciodată? Înfăptuiește crima, la urma urmei, dacă poți într-adevăr s-o comiți! E ca și cum ai fi spus: aș vrea să-l iubesc pentru greșelile lui!

De-abia acum își îndreptă iarăși trupul și o privi în față pe sora lui. Fața ei avea o expresie încăpățânată și surprinzător de tulburată. Lăsându-și privirea pe fața ei, îi explică, pronunțând cuvintele rar:

— Aici, vezi tu, e ceva care nu e în regulă; la granița între ceea ce se petrece în noi și ceea ce se petrece în afara noastră, astăzi lipsește orice fel de mijlocire, jumătățile acestea se leagă una de alta și formează un tot numai pierzând enorm: aproape că s-ar putea spune că dorințele noastre rele sunt doar partea de umbră a vieții pe care o trăim cu adevărat, și viața pe care o trăim cu

adevărat este doar partea de umbră a dorințelor noastre bune. Închipuie-ți pur și simplu că ai comite într-adevăr crima: nu ar fi ceea ce ai vrut tu să semnifice, ai fi cel puțin grozav de dezamăgită…

— Poate că, atunci, dintr-odată, aș fi un alt om: ai recunoscut și tu, îl întrerupse Agathe.

Când în clipa aceea Ulrich își întoarse fața într-o parte, se văzu silit să-și amintească acum că nu erau singuri, ci că două ființe omenești le ascultau conversația. Bătrâna stăpână a casei – de altfel ea nu putea să fi avut mai mult de patruzeci de ani și era îmbătrânită doar de zdrențele în care era îmbrăcată și de urmele vieții ei de mizerie – se așezase, prietenoasă, alături de vatră, și lângă ea venise și ciobanul, care se întorsese în coliba lui în timp ce ei stăteau de vorbă, fără ca oaspeții, atât de preocupați de ei înșiși, să-l fi remarcat. Cei doi bătrâni își lăsaseră mâinile pe genunchi și ascultau, după cât se părea, măguliți parcă și uimiți, discuția care se desfășura în coliba lor, și erau foarte mulțumiți că asistau la o asemenea convorbire, chiar dacă nu deslușeau nici un singur cuvânt din ea. Vedeau că nu băuseră laptele, că nici de cârnați nu se atinseseră, era un spectacol, și, cine știe, poate chiar unul care le ridica moralul. Nici măcar nu șușoteau între ei. Privirea lui Ulrich se cufunda în ochii lor larg deschiși și, pentru că se simțea încurcat, le surâse, iar dintre ei doi doar femeia îi răspunse cu un surâs, în vreme ce bărbatul își menținu mai departe rezerva respectuoasă.

— Trebuie să mâncăm! îi spuse Ulrich pe englezește surorii sale. Stau și se minunează!

Agathe gustă ascultătoare din pâinea cu cârnați, el însuși se hotărî să mănânce ceva și bău chiar puțin lapte. În vremea aceasta Agathe spuse, vorbind tare și degajat:

— Gândul că i-aș face rău îmi e neplăcut, dacă stau acum să mă întreb ce gândesc. Așa că poate că nu aș vrea totuși să-l omor. Dar aș vrea să-l distrug! Să-l tai în bucățele, să le pisez într-o piuliță și să le scutur pulberea în apă: iată ce aș vrea! Să șterg orice urmă a ceea ce a fost!

— Știi, e mai curând ciudat ce spunem noi aici, remarcă Ulrich.

Agathe tăcu o vreme. Apoi spuse însă:

— Dar în prima zi mi-ai promis că ai să fii de partea mea împotriva lui Hagauer!

— Firește că sunt. Dar nu așa.

Agathe tăcu iarăși. Apoi spuse deodată:

— Dacă ai avea de unde să cumperi sau să închiriezi un automobil, am putea merge la mine acasă prin Iglau și să ne întoarcem pe drumul mai lung, cred că prin Tabor. Nu s-ar gândi nimeni că am fost noaptea acolo.

— Dar servitorii? Din fericire, de fapt nici nu știu să șofez! Ulrich râse, iar apoi clătină fără să vrea din cap: idei la ordinea zilei!

— Da, așa spui tu, zise Agathe.

Împingea gânditoare cu unghia o bucată de slănină încolo și încoace, și se părea că degetul ei se juca astfel de la sine, și se alesese și cu o pată de grăsime.

— Dar tu spui de asemenea: virtuțile societății sunt vicii pentru sfinți!

— Nu am spus însă că viciile societății ar fi virtuți pentru sfinți! preciză Ulrich calm. Râse, îi prinse mâna Agathei și o șterse cu batista lui.

— Întotdeauna retractezi totul! îl certă Agathe și surâse nemulțumită; însă în vremea aceasta i se urcase sângele în obraji căci căuta să-și elibereze degetul.

Cei doi bătrâni de lângă vatră, care continuau să stea întocmai ca mai înainte, surâseră și ei acum, ca un ecou, cu toată fața.

— Când stai de vorbă cu mine așa, și spui când una, când alta, continuă Agathe cu jumătate de gură, am impresia că mă văd în cioburile unei oglinzi: nu te vezi niciodată toată.

— Nu, răspunse Ulrich, dar nu-i eliberă mâna, astăzi nu te vezi niciodată cu totul și nu te miști niciodată cu toată ființa: tocmai aici este problema!

Agathe cedă, părăsindu-și deodată brațul în voia lui.

— Eu sunt, desigur, contrariul unui sfânt, explică ea încet. Poate că în indolența mea am fost mai rău chiar decât o femeie întreținută. Cert e că nici nu am deloc spirit de inițiativă și poate că nici n-aș putea să omor pe cineva. Dar așa cum vorbeai atunci, prima dată, despre sfinți, a trecut acum destulă vreme, atunci am văzut ceva, așa, „în toată statura“ mea…!

Își aplecase capul ca să reflecteze sau poate ca să nu i se vadă fața.

— Am văzut un sfânt, care era înfățișat ca statuie pe o fântână. Ca să spun drept, poate că nici n-am văzut nimic, dar am simțit ceva care s-ar putea exprima în felul acesta. Apa curgea, izvorând din căușul palmelor acelui sfânt, revărsându-se peste marginile bazinului ca și cum s-ar fi îndreptat în toate direcțiile. Așa, mă gândesc, ar trebui să fie, iar atunci am face totdeauna ceea ce e bine și, în ultimă instanță, ar fi indiferent ce am mai face.

— Agathe se vede într-o revărsare sfințită și tremură la gândul că păcatele ei există pe lume, și vede, nevenindu-i să creadă, cum șerpii și rinocerii, munții și hăurile rămân nemișcate și tot mai mici, mult mai mici decât e ea însăși, așternându-i-se la picioare. Dar atunci cum stau lucrurile cu Hagauer? o necăji Ulrich încet.

— Tocmai aceasta este problema. El nu se potrivește aici. El trebuie să dispară.

— Am să-ți povestesc atunci ceva, spuse fratele ei. De fiecare dată când a trebuit să iau parte la o acțiune în comun, la vreo împrejurare oarecare, obișnuită, cu mai mulți oameni, m-am simțit ca un om care înainte de ultimul act iese din teatru ca să ia aer o clipă și vede vidul întunecat deasupra capului, cu stele multe, și își lasă pălăria, paltonul, lasă spectacolul și pleacă de acolo.

Agathe îl privea cercetătoare. Ce spunea el era adecvat, și nu era adecvat, ca răspuns.

Ulrich îi întâlni privirea.

— Ți se întâmplă și ție să simți deseori o antipatie pentru care nu există simpatia care s-o echilibreze? întrebă el și reflectă: „Este oare asemenea mie?“ și iar îi trecu prin minte: „Poate îmi seamănă așa cum seamănă un pastel cu o gravură în lemn“.

El se considera pe sine ca fiind cel mai stabil dintre ei doi. Iar ea era mai frumoasă decât el. Atât de agreabil de frumoasă. Își trecu strânsoarea de la deget pe toată mâna ei: era o mână caldă, prelungă, plină de viață și până atunci nu o ținuse în a lui decât când se salutaseră. Tânăra lui soră era acum tulburată și chiar dacă nu s-ar fi putut spune că-i dăduseră lacrimile, totuși ochii îi erau umezi.

— Peste câteva zile tu ai să pleci de lângă mine, spuse ea, și cum am să mă mai descurc atunci cu tot ce am dezbătut acum?

— Am putea rămâne împreună, poți să vii cu mine.

— Cum îți închipui că s-ar putea? întrebă Agathe; i se ivise cuta aceea mică pe frunte.

— Ei, deocamdată nu-mi închipui nimic; mi-a trecut de-abia acuma, așa, prin minte.

Se ridică și le mai dădu ciobanilor o monedă, „pentru masa zgâriată“. Agathe îi vedea, ca printr-un nor, pe țărani rânjind, dând din cap și spunând ceva prietenos în cuvinte întretăiate, neînțelese. Când trecu prin fața lor, le percepu cei patru ochi dezgoliți și ospitalieri privind-o emoționați de pe chipuri și înțelese că îi socotiseră o pereche de îndrăgostiți, care se certaseră și acum se împăcaseră iarăși.

— Ne-au luat drept îndrăgostiți! spuse ea. Exuberantă deodată își petrecu brațul pe după cel al fratelui ei și toată bună dispoziția îi izbucni pe neașteptate.

— Ar trebui să mă săruți! îi ceru, și strânse râzând brațul lui Ulrich lângă trupul ei, când se opriră în pragul colibei și ușa scundă se deschise spre întunericul de afară.

11
Conversații pe teme de sacralitate. Începutul

În restul ședерii lui Ulrich nu mai fu prea des vorba despre Hagauer, dar vreme îndelungată cei doi frați nu reveniră la ideea să-și permanentizeze reîntâlnirea și să înceapă o viață în comun. Cu toate acestea, focul care, la dorința nestăpânită a Agathei de a-și părăsi soțul, izbucnise ardent, mocnea mai departe sub cenușă. Se continua în discuții care nu-și găseau sfârșitul și reizbucneau mereu; poate că ar fi trebuit să se spună: sentimentele Agathei își croiau o altă posibilitate de a se mistui în voie.

De obicei, ea punea la începutul unor asemenea conversații câte o întrebare anume, cu caracter personal, a cărei formă interioară era „se cuvine, sau nu se cuvine?“ Firea ei anarhică avusese până atunci înfățișarea tristă și obosită a convingerii care-i spunea: „am îngăduința să fac totul, dar oricum nu vreau nimic“, și astfel întrebările pe care i le adresa tânăra sa soră îi făceau, uneori, lui Ulrich, nu fără îndreptățire, impresia că ar fi fost întrebările unui copil, la fel de calde ca mânuțele unor asemenea creaturi neajutorate.

Răspunsurile lui aveau o altă particularitate, pentru el nu mai puțin caracteristică; îi împărtășea totdeauna bucuros câte ceva din recolta vieții și din reflecțiile lui și, cum obișnuia el, se exprima într-un fel pe cât de sincer, pe atât de îndrăzneț din punct de vedere spiritual. Ajungea repede să vorbească despre „morala istoriei“ pe care o povestea sora lui, cuprindea totul în formule, se lua cu plăcere pe sine însuși ca exemplu și în felul acesta îi dezvăluia Agathei multe despre sine, adică din viața sa mai agitată de dinainte. Agathe nu-i povestea nimic despre ea, ci admira la el facultatea de a putea vorbi despre viața lui și îi plăcea că el trăgea din toate impulsiunile ei observații morale. Căci morala nu este nimic altceva decât o ordine a sufletului și a lumii lucrurilor, cuprinzându-le pe amândouă deopotrivă; astfel, nu e surprinzător că tinerii, a căror voință de viață este încă intactă în toate privințele, vorbesc mult despre ea. Mai degrabă, pentru un bărbat de vârsta și experiența lui Ulrich ar fi fost necesară o explicație; căci bărbații vorbesc despre morală numai din punct de vedere profesional, atunci când ea face parte din limbajul oficial, altminteri însă acest cuvânt a fost acaparat pentru ei de activitățile vieții și nu se mai poate desfășura în deplina sa puritate. Când Ulrich vorbea despre morală, se crea o dezordine profund fascinantă pentru Agathe care recunoștea tulburările ei proprii. Ea se rușina acum de faptul că mărturisise, oarecum cu naivitate, că ar fi vrut să trăiască în „deplin acord cu ea însăși“, părându-i-se că află ce condiții complexe trebuiau întâi îndeplinite, și totuși își dorea cu nerăbdare ca fratele ei să ajungă mai repede la un rezultat, căci deseori observa că tot ceea ce spunea el se orienta tocmai într-acolo, de fiecare dată către sfârșit în chip tot mai precis, și se oprea de-abia la ultimul pas înaintea pragului, iar acolo renunța din nou la încercarea lui.

Locul acestei ultime cotituri în încercările sale și al acelor ultimi pași, a căror influență paralizantă nu-i scăpa nici lui Ulrich, poate fi însă definit în termenii cei mai generali prin constatarea că fiecare principiu al moralei europene duce până la un asemenea punct, dincolo de care nu se poate merge mai departe; astfel că un om, care dă socoteală pentru el însuși, face la început gesturile cuiva care se bălăcește într-o apă puțin adâncă, atâta vreme cât are convingeri ferme, dar dintr-odată simte cu spaimă că se îneacă atunci când merge ceva mai departe, ca și când fundamentul vieții se pierde nemijlocit

odată cu trecerea de la mică adâncime înspre profunzimi cu totul imponderabile. În ce-i privește pe ei doi, situația își găsea expresia exterioară într-un anumit fel: Ulrich putea să converseze calm și explicit la început, atâta vreme cât în discuție apela la rațiune, iar Agathe participa la fel de intens ascultându-l; dar apoi, când terminau de vorbit și tăceau, pe chipurile lor se așternea o încordare mult mai febrilă. Astfel se întâmplă odată că se văzură transpuși dincolo de granița la care se opriseră, fără să-și dea seama până atunci. Ulrich susținuse:

— Singura caracteristică esențială a moralei noastre este că, de fapt, preceptele ei se contrazic. Cel mai moral dintre principiile sale este: excepția confirmă regula!

Probabil că îl îmboldise să facă o asemenea afirmație pur și simplu aversiunea sa față de o comportare morală care se pretindea inflexibilă și care în aplicarea practică trebuia să cedeze oricăror presiuni, găsindu-se astfel în contradicție directă cu o procedură exactă care ar fi ținut seama întâi de experiență și ar fi derivat legile din respectarea acelei experiențe. Cunoștea, firește, deosebirea care se făcea între legile naturii și legile moralei, în sensul că unele sunt atribuite naturii lipsite de morală, celelalte trebuind să fie puse pe seama naturii umane mai puțin obstinate; însă era de părere că acea separare încetase a mai fi acurată, și ar fi vrut tocmai să spună că, în acel sens, morala se găsea într-o stare de întârziere de o sută de ani față de gândire, adaptându-se atât de greu cerințelor schimbate. Înainte însă de a fi ajuns până în acel punct în explicațiile sale, Agathe îl întrerupse cu un răspuns care părea foarte simplu, dar care pentru moment îl descumpăni.

— Oare a fi bun să nu mai fie bine? își întrebă fratele, și era în ochii ei o strălucire întocmai ca atunci când schimbase decorațiile tatălui lor, ceea ce, după aprecierea oricui, n-ar fi fost un lucru bun.

— Ai dreptate, răspunse el însuflețindu-se. Într-adevăr, trebuie întâi să formulăm asemenea principii dacă vrem să simțim iarăși înțelesul originar! Dar copiilor le place starea de a fi buni, așa cum le plac dulciurile…

— De altfel, cum le place să fie răi, îl completă Agathe.

— Dar starea de a fi bun ține oare încă de pasiunile adulților? întrebă Ulrich. Ea face parte din principiile lor!

Ei nu mai sunt buni, li s-ar părea pueril, ci acționează în spiritul binelui; un om bun este unul care are principii bune și care face fapte bune; e secretul lui Polichinelle că în vremea aceasta el poate să fie un adevărat ticălos!

— Vezi Hagauer, completă Agathe.

— Există o absurditate paradoxală în acești oameni buni, spuse Ulrich. Ei fac dintr-o stare de spirit o exigență, dintr-o stare de grație, o normă, dintr-o stare de existență, un scop! În familia celor buni ei mănâncă toată viața numai resturi, de unde se iscă zvonul că ar fi fost cândva o sărbătoare de la care provin

aceste rămășițe! Desigur, din când în când, câteva virtuți revin la modă, dar îndată ce s-a petrecut acest fenomen, își pierd prospețimea.

— N-ai spus odată că aceeași acțiune poate fi bună sau rea, în funcție de context? întrebă acum Agathe.

Ulrich recunoscu. Era teoria sa că valorile morale nu ar fi mărimi absolute, ci noțiuni funcționale. Când însă ajungem să moralizăm și să generalizăm, le desprindem din întregul lor natural.

— Probabil acesta este locul în care ceva nu mai este în ordine în drumul spre virtute, spuse el.

— Căci altminteri cum ar mai putea oamenii morali să fie atât de plicticoși, întregi Agathe, câtă vreme totuși intenția lor de a fi buni ar trebui să fie lucrul cel mai delicios, mai dificil și mai amuzant pe care ți l-ai putea închipui!

Fratele ei ezită; dar deodată lăsă totuși să se strecoare afirmația care avea să-i conducă pe cei doi spre o relație cu totul insolită.

— Morala noastră, explică el, este cristalizarea de suprafață a unei mișcări interioare care e complet diferită de ea! Din tot ce spunem noi absolut nimic nu se potrivește! Ia oricare frază vrei, de exemplu cea care tocmai mi-a trecut prin minte: „Pușcăria este un loc al remușcării!“ E un principiu pe care poți să-l enunți cu conștiința împăcată, dar nimeni nu îl înțelege *ad litteram*, căci altminteri cei întemnițați ar trece prin focurile iadului! În consecință, cum descifrăm o asemenea formulă? Desigur, doar puțini știu ce înseamnă remușcarea, dar toată lumea spune unde ar trebui ea să domnească. Sau gândește-te că e ceva care-ți exaltă sufletul; de unde a apărut ca să fie inclus în morală? Când am fost noi în asemenea măsură lipiți cu fața de țărână încât să ni se pară o binecuvântare gândul că ne-am putea ridica exaltați de acolo? Sau să luăm în sensul literal o expresie cum ar fi aceea că un gând te-a cuprins, a pus stăpânire pe tine; în clipa când tu ai simți pe trupul tău o asemenea situație, ai ajunge deja la limita demenței! Astfel toate vorbele noastre vor să fie luate ca atare, *ad litteram*, altminteri ajung să fie niște minciuni, dar nu ai voie să înțelegi nici una în sensul ei literal, căci lumea întreagă ar deveni o casă de nebuni! Un fel de imensă turmentare se ridică, asemenea unei amintiri tulburi, din contradicția aceasta și uneori ne gândim că tot ceea ce trăim nu reprezintă nimic altceva decât fragmente desprinse și sfărâmate dintr-un întreg care odinioară a fost pur și simplu greșit alcătuit.

Conversația în care intervenise acea remarcă avea loc în cabinetul de lucru, totodată și bibliotecă, și în timp ce Ulrich se așezase în fața unor lucrări pe care le luase cu sine în această călătorie, sora lui cerceta cărțile juridice și filozofice a căror succesoare în parte devenise, de unde extrăgea noțiunile care se transformau în stimuli pentru întrebările pe care i le punea. După excursia lor, frații nu mai ieșiră decât arareori din casă. Își găseau ocupații în felul acesta. Uneori se duceau să se plimbe în grădină, de pe ale cărei tufișuri golașe

iarna desprinsese frunzele, astfel că pretutindeni pe sub ele ieșise la iveală pământul umflat de umezeală. Spectacolul era chinuitor. Aerul era palid, asemenea unui trup care a stat multă vreme în apă. Grădina nu era mare. Aleile se întorceau curând în ele însele. Starea de spirit în care ei doi intrau, plimbându-se pe aceste cărări, se învârtea și ea în cerc, ca un curent de apă care se izbește de un stăvilar. Când reveneau acasă, camerele erau întunecate și protejate, iar ferestrele semănau cu niște galerii profunde de mină prin care lumina zilei pătrundea atât de fragilă și rigidă ca și când ar fi fost dintr-un ivoriu subțire. Acum, după acea exclamație vehementă din urmă a lui Ulrich, Agathe coborâse de pe scărița dintre rafturile bibliotecii, pe care fusese până atunci urcată, și își lăsă brațul pe umărul lui, fără să-i răspundă. Era un gest de o tandrețe neobișnuită, căci în afară de cele două săruturi pe care le schimbaseră, cel din seara primei lor întâlniri și cel dat cu câteva zile în urmă, pe drumul de întoarcere de la coliba ciobanului, rigiditatea naturală dintre frate și soră nu se destrămase altfel decât în cuvinte sau în mici gesturi de prietenie; chiar și în cele două împrejurări, efectul unui asemenea contact familiar fusese acoperit de aspectul spontan, neașteptat, și de semeția gestului. De data aceasta însă, Ulrich se gândi imediat la jartiera pe care sora lui o dăruise, caldă, fără multe cuvinte, mortului. Îi trecu de asemenea prin minte: „E sigur că ea are un amant; dar se pare că nu pune mare preț pe el, căci altminteri nu ar rămâne atât de liniștită aici!“ Se vădea dintr-odată că ea era o femeie care-și urmase, independent de el, viața de femeie și care avea să o urmeze mai departe. Umărul lui simțea acum, în liniștita distribuție a greutății, frumusețea brațului ei, iar partea trupului întoarsă spre sora lui simțea asemenea unei umbre apropierea subsuorii ei blonde și profilul pieptului ei. Pentru ca să nu rămână pur și simplu astfel, inert și fără împotrivire, abandonat liniștitei ei îmbrățișări, cuprinse cu mâna degetul ei care i se odihnea lângă gât, iar această atingere a lui determină o estompare a celei precedente.

— Știi, e ceva copilăros în ce discutăm noi acum, remarcă el nu fără o anume descurajare. Lumea e plină de o determinare energică, iar noi stăm aici și vorbim, într-un fel de luxuriantă lenevie, despre deliciile stării de a fi bun și despre amforele teoretice în care am putea turna o asemenea stare!

Agathe își desprinse degetul, însă își lăsă mâna să i se întoarcă la locul de dinainte.

— Ce citești tu de fapt toată ziua? întrebă ea.

— Știi foarte bine, răspunse el, mi te uiți destul de des peste umăr în carte!

— Dar tot nu mă lămuresc.

El nu se putea hotărî să vorbească despre preocupările sale. Agathe, care-și trăsese acum un scaun, se cuibări lângă el și-și lăsă pur și simplu fața cu un gest liniștit în părul lui, ca și când ar fi adormit acolo. Lui Ulrich situația îi aminti în chip ciudat de clipa în care adversarul său Arnheim îl cuprinsese

cu brațul și contactul i se impusese, ca un curent neașteptat, aproape invadându-l ca printr-o breșă a ființei. Însă de data aceasta propria sa natură nu o mai respingea pe cea străină, ci i se oferea, ieșindu-i parcă în întâmpinare, cu ceva îngropat până atunci în năruirea de neîncrederi și aversiuni cu care se umple inima unei ființe care a trăit îndelung astfel. Relația cu Agathe, care oscila pentru el între cea de soră și femeie, străină și prietenă, nu era totuși asemănătoare cu nici una din acestea, nu consta nici – așa cum se gândise el deseori – în vreo armonizare a gândurilor sau sentimentelor care să fi mers îndeajuns de departe; dar, așa cum remarca el uimit în clipa aceea, se afla în deplin acord cu starea de spirit creată de pe urma nenumăratelor impresii din acele puține zile din urmă, care n-ar fi putut fi enumerate acum pe scurt; astfel, gura Agathei putea să se odihnească fără nici o pretenție pe creștetul lui, iar părul lui să fie acum cald și umed de la respirația ei. Era o stare spirituală și trupească totodată; când Agathe își repetă întrebarea, Ulrich fu năpădit de o gravitate cum nu mai simțise din zilele pline de credulitate ale adolescenței, înainte de a se fi risipit acea gravitate imponderabilă care-i străbătea întregul trup, răsărind din spațiul încăperii din spatele lui și întinzându-se până la cartea ce-i stătea în față și unde i se odihneau lui gândurile; el îi dădu un răspuns care-l surprinse mai mult prin tonul complet lipsit de ironie decât prin cuprins; el spuse:

— Mă instruiesc în ce privește căile vieții sacre.

Se ridică, însă nu ca să se depărteze de sora lui, așezându-se acum la câțiva pași de ea, ci ca de acolo să o poată vedea mai bine.

— Nu trebuie să râzi, spuse el. Eu nu sunt pios; privesc calea spre sanctitate cu întrebarea dacă aș putea circula pe ea cu un camion.

— Am râs numai, replică Agathe, pentru că sunt atât de curioasă să știu ce ai să spui tu. Cărțile pe care le-ai adus cu tine sunt pentru mine necunoscute, dar mi se pare că nu mi-ar fi cu totul de neînțeles.

— Tu cunoști starea aceasta? întrebă fratele ei, dinainte convins că ea o cunoștea. Poți fi cuprins în miezul unei mișcări cât se poate de violente, dar dintr-odată îți cad ochii pe un obiect oarecare pe care Dumnezeu și lumea l-au părăsit, și nu te mai poți desprinde de el? Dintr-odată ești purtat de existența minusculă ca o pană care, imponderabilă și lipsită de forță proprie, zboară în vânt.

— În afară de mișcarea atât de violentă asupra căreia insiști, eu cred că recunosc situația, spuse Agathe și nu se putu stăpâni să nu surâdă în fața expresiei de mare încurcătură care se zugrăvea pe chipul fratelui ei și care nu se potrivea câtuși de puțin cu vorbele pline de tandrețe pe care le rostise.

— Uneori uiți să mai vezi și să mai auzi, iar vorbele își pierd cu totul puterea. Tocmai în asemenea momente simți că o clipă te-ai regăsit pe tine însuți.

— Eu aș spune, continuă cu vivacitate Ulrich, că e ca atunci când îți lași privirea să se oprească pe o mare suprafață refractată de apă: ochiul are impresia că vede ceva întunecat, atât de luminos e totul, iar dincolo, pe țărm, lucrurile toate par să nu se mai așeze pe pământ, ci plutesc în aer cu un fel de suprapreciziе delicată, aproape dureroasă și emoționantă. Există o exaltare și o destrămare într-o asemenea senzație. Ești interconectat cu toate, dar în același timp nu te poți apropia de nimic. Ești aici, cum ar veni, lumea e dincolo, tu mai mult decât subiectiv, lumea mai mult decât obiectivă, dar amândouă sunt dureros de limpezi, iar ceea ce separă și leagă aceste două stări de obicei contopite este o scânteiere întunecată, o revărsare și o extincție, o oscilație înspre înăuntru și înspre afară. Înoți ca peștele în apă sau plutești ca pasărea în aer, dar nu există nici un țărm și nici o creangă, nimic altceva decât plutirea!

Fără îndoială, Ulrich alunecase pe panta poeziei; însă înflăcărarea și fermitatea cu care vorbise se conturau metalic pe cuprinsul delicat și ezitant al cuvintelor lui. Părea să fi debarasat de prudența care-l domina de obicei, iar Agathe îl privea uimită, dar și cu o bucurie plină de inchietudine.

— Crezi că se află ceva dincolo de toate? Ceva mai mult decât o simplă veleitate, sau oricare ar fi cuvintele repugnante pe care le invocăm întru calmarea noastră?

— Cum să nu cred!

Se așezase iarăși pe locul dinainte și răsfoia în cărțile din fața lui în vreme ce Agathe se ridicase ca să-i facă loc. Apoi el deschise unul din manuscrisele de acolo, spunând:

— Sfinții descriu acea stare astfel: „În zilele acelea, îi citi el, eram foarte neliniștit. Când mă așezam, când rătăceam încoace și încolo prin casă. Era ca un chin, ca o suferință, și totuși ceva care s-ar fi putut numi mai degrabă o stare dulce decât o suferință, căci nu își avea aici locul nici un necaz, ci o stare de grație, ciudată, cu totul supranaturală. Îmi depășisem toate facultățile, în afară de acea forță întunecată, obscură. Atunci auzeam fără să disting vreun sunet, vedeam fără să percep vreo lumină. Apoi inima mea ajunse să nu mai aibă temei, spiritul meu să nu mai aibă formă, iar natura mea era acum insubstanțială“.

Amândoi aveau impresia că acele cuvinte îi mișcaseră prin casă și prin grădină, iar Agathe era în mod deosebit surprinsă să audă că până și sfinții își gândeau inima ca lipsită de temei și spiritul ca fiind fără formă; curând Ulrich păru să-și fi redobândit ironia.

El explică:

— Sfinții spun: odinioară eram închis ca între ziduri, apoi am fost smuls din mine și cufundat, fără să fi luat cunoștință, în Dumnezeu. Împărații ieșiți la vânătoare, despre care am citit în cărțile noastre cu povești, descriu situația altfel: ei relatează că le-a apărut un cerb cu o cruce în coarne, astfel că

lancea ucigașă le-a căzut din mâini; apoi au pus să se ridice o capelă pe locul acela, pentru ca să mai poată totuși vâna mai târziu. Iar doamnele înstărite, inteligente, pe care le frecventez eu ți-ar răspunde imediat, dacă le-ai întreba, că ultimul om care a mai pictat asemenea experiențe a fost Van Gogh. Poate chiar, în loc să amintească pictorul îți vor vorbi despre poemele lui Rilke; dar în general ele îl preferă pe Van Gogh, care reprezintă un excelent plasament de capital și care și-a tăiat o ureche pentru că pictura lui nu i se mai părea îndeajuns în confruntarea cu fervoarea lucrurilor. Majoritatea compatrioților noștri ar spune dimpotrivă că tăierea urechilor nu este o modalitate germană de a exprima sentimentele profunde; modalitatea germană ar fi vidul inconfundabil al privirii aruncate de la mare înălțime, așa cum ne este dat să experimentăm în vârf de munte. Pentru ei singurătatea, floricelele și murmurul pârâiașelor constituie chintesența exaltării umane: chiar și în acea exaltare bovină a bucuriei nealterate de a contempla natura se află ultima și prost înțeleasa răsfrângere a unei a doua vieți tainice; astfel, considerând lucrurile în totalitatea lor, trebuie fără doar și poate să existe sau să fi existat și ceva de genul acesta!

— Atunci ar fi mai bine să nu-ți mai bați joc de toate, obiectă Agathe, întunecată de curiozitatea de a afla mai mult și strălucind toată de nerăbdare.

— Îmi bat joc doar pentru că le iubesc, răspunse Ulrich concis.

12

Conversații pe teme de sacralitate. Suită cu variațiuni

În zilele care urmară, pe masă se strânse un maldăr mereu mai mare de cărți pe care în parte le adusese cu el de acasă, în parte le cumpărase de atunci, iar el vorbea, când liber, când deschidea câte una, pentru a aduce o dovadă sau pentru că voia să reproducă o anumită expresie textual, citând vreunul din numeroasele locuri pe care și le însemnase prin bilețele băgate între file. Erau, în majoritatea cazurilor, biografii sau mărturii personale ale unor mistici, sau lucrări științifice despre aceștia, și de obicei el începea prin cuvintele:

— Haide să vedem cât mai obiectiv cu putință despre ce e vorba aici.

Era o atitudine precaută, la care de fapt nu renunță atât de ușor; astfel ajunse să spună odată:

— Dacă ai putea să citești toate descrierile care le-au fost făcute bărbaților și femeilor din secolele trecute despre felul în care au fost luați în stăpânire de Dumnezeu, ai descoperi în fiecare literă de aici adevăr și realitate,

și totuși enunțurile ce se alcătuiesc din aceste litere vor contrazice în cel mai înalt grad intenția ta actuală.

Continuă:

— Ei vorbesc despre o strălucire care se revarsă. Despre o întindere infinită, despre o nesfârșită împărăție a luminii. Despre o „unitate" atotcuprinzătoare deasupra tuturor creațiilor și puterilor sufletești. Despre un avânt minunat și indescriptibil al inimii. Despre revelații atât de rapide încât totul se petrece instantaneu și care sunt asemenea unor picături de foc căzând peste lume. Pe de altă parte, vorbesc despre o uitare și despre o nemaiînțelegere, și chiar despre un declin al lucrurilor. Vorbesc despre o liniște uriașă care este detașată de pasiuni. Despre o amuțire. O dispariție a gândurilor și intențiilor. O orbire în care ei văd limpede, o claritate în care ei sunt morți și supranatural de vii. Ei o numesc o „încetare a devenirii" și susțin cu toate acestea că trăiesc în chip mai plenar decât oricând: nu sunt oare toate, chiar așa învăluite în obscuritatea iradiind de înflăcărare a exprimării, aceleași senzații pe care le avem și astăzi, când din întâmplare inima – „avidă și ajunsă la sațietate" cum spun ei! – parvine în acele tărâmuri utopice care se situează între undeva și nicăieri, între o tandrețe nesfârșită și o singurătate infinită?

În mica pauză pe care o făcuse Ulrich pentru a medita o clipă, interveni vocea Agathei:

— E ceea ce tu ai numit odată cele două straturi care se află suprapuse în noi.

— Eu – când?

— Ieșiseși în oraș fără un scop anume și ai avut senzația că ai fi fost deodată dizolvat în el, și în același timp nu-ți plăcea locul; eu ți-am spus că și mie mi se întâmplă deseori la fel.

— O, da! Ai replicat atunci „Hagauer"! exclamă Ulrich. Am râs amândoi; acum îmi aduc aminte, firește. Dar în realitate nu simțeam nevoia să râdem. Ți-am povestit de altfel atunci și despre viziunea care dăruiește și care primește, despre principiul masculin și cel feminin, despre hermafroditismul imaginației originare și altele asemenea; pe asemenea teme pot să-ți vorbesc la nesfârșit! E ca și cum propria mea gură ar fi la fel de departe de mine ca luna, care de altfel e totdeauna la locul ei când noaptea simți câteodată nevoia unui confident căruia să i te confesezi! Dar ceea ce povestesc oamenii aceștia pioși despre sufletul lor, continuă el, în timp ce în amărăciunea cuvintelor lui se amestecau iarăși obiectivitatea, dar și admirația, este scris câteodată cu forța și convingerea nemiloasă a unei analize demne de Stendhal. E adevărat, numai – se delimită el – atâta vreme cât rămân strict la fenomene și la aparențe, și nu se interpune propria lor judecată, care le va fi fost pervertită de convingerea măgulitoare că ar fi fost aleși de Dumnezeu pentru a-l experimenta nemijlocit. Căci, de la o asemenea clipă înainte, ei nu ne mai

povestesc firește despre percepțiile lor greu de descris, fără substantive și fără verbe, ci vorbesc în enunțuri cu subiect și complement, pentru că ei cred în sufletul lor și în Dumnezeu ca în două portaluri printre care se deschide miraculosul. Astfel ajung la relatările despre cum le este smuls sufletul din trup și este cufundat întru Domnul, sau cum îi penetrează Domnul ca un amant. Sunt luați în captivitate de Dumnezeu, înghițiți, orbiți, siluiți, sau sufletul li se deschide larg spre el, se împinge în el, îl savurează, îl cuprinde cu iubire și-l aude vorbind. Este imposibil să nu recunoști aici modelul lumesc; asemenea descrieri nu mai seamănă acum cu descoperirile epocale, ci aduc doar cu imaginile relativ previzibile cu care își ornamentează subiectul un poet al iubirii, despre care nu ți se îngăduie să nutrești decât o singură părere. Pentru mine cel puțin, care am fost învățat să cred în reținere și rezervă, asemenea relatări reprezintă o adevărată tortură, pentru că acești aleși, tocmai atunci când ne asigură că Dumnezeu le-a vorbit sau că ei înțeleg limbajul arborilor și al animalelor, omit să ne împărtășească ce anume li s-a comunicat în asemenea clipe; iar dacă o fac totuși, totul se reduce la niște chestiuni personale sau la tot felul de informații ecleziastice arhicunoscute, readuse pe tapet. Va fi perpetuu un mare păcat faptul că nici un cercetător în științele exacte nu are vreodată viziuni! își încheie el îndelunga sa expunere.

— Crezi că ar putea avea viziuni? îl ispiti Agathe. Ulrich ezită o clipă. Apoi răspunse ca printr-o profesiune de credință:

— Nu știu; eventual mie să mi se poată întâmpla!

Când își auzi spusele, surâse pentru a le atenua semnificația.

Agathe surâse și ea; părea să fi primit răspunsul pe care și-l dorise și fața ei răsfrângea clipa scurtă de dezamăgire neajutorată care urmează detensionării bruște. Astfel că mai ridică acum o obiecție poate numai pentru că ar fi vrut să-l stimuleze din nou pe fratele ei.

— Tu știi, explică ea, că am fost educată într-o școală confesională foarte pioasă; urmarea e că se face simțită în mine o apetență de a caricaturiza, care devine pur și simplu scandaloasă îndată ce cineva se apucă să-mi vorbească despre idealurile cucerniciei. Institutoarele noastre purtau niște veșminte în două culori care formau o cruce, ceea ce era menit să ne amintească desigur ziua întreagă de unul din simbolurile cele mai sublime; dar noi nu ne gândeam nici o clipă la cele sfinte, și spuneam că maicile noastre pur și simplu erau niște păianjeni cu cruce din cauza felului în care arătau și a vorbăriei lor mătăsoase. Așa că, adineauri, când îmi citeai, îmi venea când să plâng, când să râd.

— Știi ce dovedește ceea ce îmi spui? exclamă Ulrich. Nimic altceva decât că puterea de a face bine, care într-un fel sau altul se află sădită în noi, se apucă și erodează pereții îndată ce e închisă într-o formă solidă, iar prin orificiul creat își ia zborul spre rău. Îmi reamintește de vremea când eram ofițer

și împreună cu camarazii mei apăram tronul și altarul; niciodată în viața mea n-am auzit vorbindu-se atât de liber despre aceste două puteri ca la cercul militar! Sentimentele nu suportă să fie ferecate, îndeosebi anumite sentimente. Sunt convins că bunele voastre institutoare credeau ele însele în ceea ce vă predicau; dar credinței nu îi este permis să fie mai veche nici măcar cu o oră! Iată din ce constă problema!

Agathe înțelegea și ea, deși Ulrich în graba sa nu se exprimase cum ar fi dorit, că de fapt credința acelor călugărițe care o privaseră de încântarea credinței fusese doar ceva „gata preparat și conservat". Ceva conservat în propria sa natură adică, și astfel păstrat încât să nu-și piardă nici una din însușirile credinței, dar cu toate acestea nemaifiind proaspăt, ba chiar trecut imperceptibil într-o altă stare decât cea originară, care fără îndoială plutea în clipa aceea ca o aluzie prin fața acestui novice în ale sacralității, chiulangiu și recalcitrant.

La un loc cu toate celelalte pe care le mai discutaseră în conversațiile lor despre morală, îndoielilor stăruitoare pe care fratele ei i le trezise li se adăugau niște stări care ar fi putut fi descrise ca o redeșteptare lăuntrică pe care o simțea în sinea ei fără a ajunge să și-o clarifice. Căci indiferența, pe care ea se străduia să o evidențieze și pe care o favoriza în ce o privea, nu-i dominase totdeauna viața. Odată se petrecuse ceva care făcuse ca nevoia de a se autoflagela să răsară nemijlocit dintr-o adâncă deprimare, care o determinase să se simtă umilită în propriii ochi, căci nu se mai credea îndreptățită să rămână fidelă propriilor sentimente elevate, și de atunci se disprețuia pentru acea indolență a inimii. Întâmplarea se situase între existența ei de tânără în casa tatălui ei și căsătoria de neînțeles cu Hagauer și se înscrisese într-un interval atât de restrâns de timp, încât până și Ulrich, în ciuda simpatiei cu care se implica, neglijase până atunci să o întrebe. Ce se întâmplase se poate povesti repede: Agathe se căsătorise la optsprezece ani cu un bărbat doar cu puțin mai în vârstă decât ea, iar într-o călătorie, care începuse cu nunta lor și se sfârșise cu moartea lui, soțul îi fusese răpus, înainte de a-și fi ales viitoarea locuință, în timp de câteva săptămâni, de o boală de care se molipsise pe drum. Medicii declarau că ar fi fost tifos, iar Agathe acceptase termenul, recunoscându-i chiar o aparență de ordine, căci reprezenta fața șlefuită a întâmplării pentru uzul general al celor din jur; dar pe fața cealaltă, nelustruită, lucrurile se prezentau diferit: Agathe trăise până atunci alături de tatăl ei, pe care îl respecta toată lumea, astfel încât ea admitea că se făcuse vinovată de faptul de a nu-l fi iubit; iar așteptarea incertă de a-și defini personalitatea la pensionul unde fusese educată nu consolidase nici ea, prin neîncrederea pe care i-o sădise în suflet, relațiile ei cu lumea. Mai târziu însă, dimpotrivă, când cu o vivacitate deodată trezită își unise eforturile cu cel care-i împărtășise jocurile în adolescență și depășise în puține luni toate obstacolele

ivite de pe urma căsătoriei între oameni atât de tineri, la care familiile lor nu avuseseră nici o obiecție, constatase dintr-odată că nu mai era însingurată și deveni ea însăși. O asemenea stare se poate la urma urmei numi dragoste; dar există îndrăgostiți care pot privi în față iubirea, precum soarele, și să orbească, și există îndrăgostiți care privesc uimiți pentru prima dată în față viața când ea este iluminată de dragoste. Din această categorie făcea parte și Agathe; ea nici nu știuse de fapt dacă își iubise soțul, sau poate iubise altceva, când căzu lovitura a ceea ce în limbajul celor neluminați de revelații se numește o maladie infecțioasă. Fusese o izbucnire furtunoasă, dezastruoasă, de oroare răzbind din tărâmurile neștiute ale vieții, o luptă, cu pâlpâiri mai vii și care se stingeau mereu iarăși, blestemul apăsând asupra a două ființe aflate în strânsoarea îmbrățișării, și declinul unei lumi până atunci inocente prin vomismente, excremente și spaime.

Agathe nu recunoscuse niciodată realitatea acelui eveniment care-i anihilase simțămintele. Buimăcită de deznădejde, ea se așezase în genunchi la patul muribundului și căutase să se convingă că ar fi fost în stare să conjure forțele cu care-și depășise pe vremuri, copilă fiind, propria boală; când însă declinul continuă și conștiința bolnavului se stinse, ea rămase, acolo în camera unui hotel străin, incapabilă să mai înțeleagă ceva, privind cu ochii ficși chipul părăsit de viață, cuprinzându-l pe muribund în brațe, fără să mai ia în calcul primejdia molipsirii și fără să mai țină seama de o infirmieră tulburată, care căuta să o readucă la realitate. Nu mai făcu altceva decât să murmure ceasuri întregi la urechea surdă acum: „Nu-ți dau voie, nu-ți dau voie, nu-ți dau voie!“ Când însă totul se terminase, se ridică pur și simplu în picioare buimacă, și, fără să mai creadă sau să mai gândească nimic anume, pornind doar de la forța de visare și de obstinație a unei firi singuratice, făcu față, începând cu acea clipă de uimire vidă, celor întâmplate, cu o convingere intimă că cele petrecute n-ar fi fost definitive. O tendință similară se arată firește în orice om când nu vrea să creadă o veste rea sau când caută să coloreze în nuanțe mângâietoare ceva irevocabil. Deosebite în comportarea Agathei erau însă forța și dăinuirea acelei reacții și, la drept vorbind, chiar disprețul care izbucnise deodată față de lumea din jur. De atunci, nu mai asimilă la nivelul conștientului nimic nou ca reprezentând ceva de domeniul prezentului, o atitudine facilitată de neîncrederea pe care o manifestase dintotdeauna față de realitate; ceea ce se petrecuse însă încremenise sub șocul pe care-l trăise și fusese mult mai lent erodat de trecerea timpului decât e cazul de obicei cu amintirile. Nu avea însă nimic de a face cu revărsarea mistuitoare a viselor, obsesiilor și relațiilor sufletești tulburi care fac de obicei necesară intervenția unui medic; dimpotrivă, Agathe își trăia mai departe viața în mod lucid, virtuoasă fără obstinație și poate doar puțin plictisită, într-o ușoară suspendare a voinței de a trăi, care semăna în realitate cu febra de care suferise în chip

atât de ciudat și în mod benevol în copilărie. Iar faptul că în amintirea ei, care de altfel nu acceptase niciodată să-și dizolve ușor impresiile în generalități, acum rămâneau prezente cele întâmplate, atât de îngrozitoare, ceas după ceas, asemenea unui cadavru învăluit într-un giulgiu alb, o umplea de fericire în ciuda suferințelor legate de precizia amintirilor, și acționa asupra ei asemenea unei aluzii tainic întârziate care îi sugera că faptele nu țineau de domeniul trecutului, îndemnând-o să mai păstreze, în acea năruire a emoțiilor inimii, o încordare vagă, însă nobilă și curajoasă. În realitate toate se reduceau la faptul că ea își pierdu din nou înțelesul propriei existențe și se aranjă cu bună știință într-o stare care nu se potrivea cu vârsta ei; căci doar bătrânii trăiesc astfel, încăpățânându-se să rămână ancorați în experiențele și succesele unor epoci trecute și nu se mai lasă emoționați de cele prezente. La vârsta la care se găsea Agathe atunci, deciziile luate păreau să fi fost asumate pe vecie, totuși, spre norocul ei, un an la o asemenea vârstă cântărește aproape la fel de mult ca o jumătate de veșnicie, era deci inevitabil ca după o vreme natura ei reprimată și imaginația ei înlănțuită să se elibereze violent. Nu are firește importanță care sunt amănuntele acelei evoluții; izbuti un bărbat, ale cărui eforturi în alte împrejurări nu ar fi reușit niciodată să o facă să-și piardă echilibrul, devenind amantul ei, dar încercarea de a reedita o situație se sfârși, după un timp foarte scurt de speranțe nutrite cu fanatism, într-o regăsire pasională a lucidității. Agathe se simțea acum batjocorită atât de viața ei adevărată, cât și de cea neadevărată, și nevrednică de intenții sublime. Era una din acele persoane care trăiesc cu intensitate, capabile de a se menține multă vreme în imobilitate și în așteptare până când, într-un anumit moment și într-un anumit loc, cad deodată pradă unei confuzii totale. Atunci, în dezamăgirea ei, luă curând o nouă hotărâre necugetată, care, pe scurt, consta în a se flagela într-un mod contrar celui în care păcătuise, condamnându-se să-și împartă viața cu un bărbat care-i inspira o ușoară repulsie. Iar bărbatul ales pentru penitență era Hagauer.

„E adevărat, nu am acționat echitabil și nici nu am manifestat vreo considerație față de el", își mărturisea Agathe, și trebuie adăugat că în clipa aceea își făcea pentru prima oară asemenea reproșuri, căci simțul dreptății și al considerației față de semeni nu sunt virtuți prea agreate de cei tineri. Oricum, acea flagelare de sine nu fusese deloc neînsemnată în contextul respectiv. Agathe examină în continuare împrejurarea. Se îndepărtase considerabil de conversația lor, iar Ulrich, la rândul său, își frunzărea cărțile și uitase după cât se părea să continue conversația. „În secolele trecute, reflectă ea, o ființă în starea mea de spirit de acum ar fi intrat într-o mănăstire", iar faptul că, în schimb, se măritase nu era lipsit de un aspect nevinovat comic, care până atunci îi scăpase. Acea notă de comic, pe care spiritul ei tineresc nu o remarcase până atunci, nu era alta decât aceea caracteristică epocii moderne, care își

satisface în cel mai rău caz nevoia de evaziune în câte un han turistic, de obicei în câte un hotel alpin, și simte uneori chiar impulsul să mobileze cochet până și penitenciarele. Aici își găsește expresia o nevoie profund europeană de a nu exagera întru nimic. Nici un european nu se mai biciuiește astăzi, nu-și mai pune cenușă în cap, nu-și mai crestează limba, nu se mai sacrifică în vreun fel și nu se mai retrage din societate, nu se mai stinge din prea multă pasiune, nu se mai lasă tras pe roată sau tras în țeapă; dar oricare din ei simte uneori o apetență pentru asemenea suplicii, astfel că era greu de spus ce anume ar fi de evitat, dorința sau renunțarea la un asemenea act dorit. De ce tocmai un ascet ar trebui să sufere de inaniție? Nu ar face decât să-i insufle cine știe ce iluzii tulburi. O asceză rațională nu e altceva decât repulsia față de mâncare în condițiile în care ești în permanență bine hrănit! O asemenea asceză este o promisiune de longevitate și îi permite spiritului libertatea pe care acesta nu o deține când este dependent de trup și de un refuz aprig! Explicațiile de acest gen, pline de o ironie amară, pe care ea le învățase de la fratele ei, îi făceau de altfel mult bine Agathei, căci ele destrămau acea notă „tragică“ în care lipsa de experiență o împinsese multă vreme să creadă cu încăpățânare ca dintr-un sentiment al datoriei, dizolvând-o în ironie și într-o pasiune care nu avea nici nume, nici scop, și care, tocmai din cauza aceasta, nu se termina în nici un fel odată cu ceea ce trăise ea.

În felul acesta, ea făcuse de fapt, de când locuia laolaltă cu fratele ei, constatarea că în marea sciziune între o viață lipsită de simțul răspunderii și imaginația spectrală în care suferise ea intervenise o mișcare care o elibera și care în același timp lega laolaltă ceea ce destrămase eliberându-se. Își amintea acum, de exemplu, în tăcerea accentuată de cărți și de amintiri care se lăsase între ea și fratele ei, de descrierea pe care o făcuse Ulrich clipelor când rătăcise fără scop prin oraș și se simțise cotropit de oraș; își amintea foarte precis de puținele săptămâni ale fericirii ei. Era de asemenea adevărat că râsese, de fapt râsese cu totul fără motiv și în chip absurd atunci când el îi relatase întâmplarea, ea remarcând că ceva din acea inversare a lumii, din acea fericită și comică răsturnare despre care vorbea el, se regăsea și pe buzele groase ale lui Hagauer când se rotunjeau pregătindu-se de un sărut. Fără îndoială o trecuse un fior; dar un fior, gândi ea, îl simți străbătându-te și în lumina clară a amiezii, și într-un fel sau altul ea simțise atunci în toată ființa că încă nu se închiseseră toate căile pentru ea însăși. Un nimic anume, o sciziune care existase totdeauna între trecut și prezent, dispăruse în această vreme din urmă. Privea acum pe furiș în jurul ei. Camera în care se găsea constituise o parte din spațiile în care se formase propriul ei destin; de când se afla aici, conștientiză acel aspect pentru prima dată. Căci aici, atunci când știa că tatăl ei nu era acasă, se întâlnise cu prietenul din copilărie, aici luaseră împreună marea decizie de a se iubi, aici îl primise uneori și pe acel „nevrednic“ care

o curta, aici stătuse, cu lacrimi furișe de furie sau de disperare la fereastră, și aici se jucase ca pe o scenă, cu binecuvântarea tatălui, cererea în căsătorie formulată de Hagauer. Rămase atât de multă vreme ca fațete de umbră ale întâmplărilor, mobilele, pereții, lumina într-un anume fel captivă deveneau în acea clipă a recunoașterii minunat de ferme, iar ceea ce se petrecuse aici, asemenea unor aventuri, alcătuia un trecut atât de concret, atât de lipsit de echivoc, ca și când ar fi fost cenușă sau lemn ars. Se menținuse doar sentimentul, aproape insuportabil de puternic, comic și fantomatic, al trecutului, acea ușoară mâncărime bizară pe care o simți stârnită de urmele vechi, uscate și aproape pulverizate ale sinelui, și pe care în clipa când o simți a și dispărut iarăși.

Agathe se asigură că Ulrich nu-i dădea nici o atenție în clipa aceea și își deschise precaută rochia la piept, acolo unde își păstra, direct pe piele, medalionul cu mica imagine de care nu se mai despărțise de ani de zile. Se îndreptă spre fereastră și se prefăcu acum că privea afară. Ridică prevăzătoare marginea dură a minusculei scoici aurite și privi pe furiș chipul iubitului ei mort. Avusese buzele pline și moi, părul des, iar expresia îndrăzneață a unui tânăr abia trecut de douăzeci de ani răsărea pe o fizionomie care nu apucase încă să-și precizeze trăsăturile. Multă vreme nu-și mai dădu seama la ce se gândea, dar dintr-odată se surprinse spunându-și – „Doamne, un băiat de douăzeci și unu de ani!“

Despre ce pot să stea de vorbă împreună niște oameni atât de tineri? Ce semnificație acordă ei lucrurilor care li se întâmplă? Cât de ridicoli și de pretențioși sunt câteodată! Agathe desfășura acum curioasă, din hârtia subțire a amintirii, vechi spuse pe care le păstrase acolo grație minunatei ei inteligențe; Dumnezeule, unele aveau aproape importanță, gândea ea acum; dar la drept vorbind nici chiar astfel nu s-ar fi putut susține cu certitudine dacă nu-și mai imagina grădina în care vorbele acelea fuseseră rostite, cu florile ei ciudate, ale căror denumiri nu le știuseră, cu fluturii care se așezau asemenea unor beți obosiți pe câte una din ele și cu lumina care li se revărsa pe chipuri, ca și când cerul și pământul s-ar fi destrămat laolaltă în ea. Măsurându-se cu aceste unități de timp, ea era astăzi o femeie bătrână și cu experiență, deși numărul anilor trecuți nu era deloc mare, și remarcă deodată, puțin confuză, ciudățenia că ea, o femeie de douăzeci și șapte de ani, iubise până acum un bărbat abia trecut de douăzeci de ani; el devenise mult prea tânăr pentru ea! Se întrebă: „Ce fel de sentimente înseamnă că am, dacă, la vârsta mea, bărbatul acesta, aproape un adolescent, este pentru mine lucrul cel mai important din viață?“ Fuseseră niște simțăminte într-adevăr ciudate; nu mai reușea nici măcar să-și mai facă o imagine limpede. La drept vorbind totul se destrăma în nimicnicie.

Agathe recunoștea acum, într-o efuziune sentimentală, că în singura pasiune trufașă a vieții fusese victima unei erori, iar esența acestei erori consta

dintr-o pâclă de foc, care nu putea fi nici atinsă, nici cuprinsă cu gândul, fie că cineva ar fi susținut că unei asemenea credințe nu îi este permis să fie mai veche nici măcar cu un ceas, fie că ar fi putut să susțină altfel. Mereu era vorba de lucrul acela despre care îi vorbea fratele ei de când locuiau aici împreună, și mereu era ea însăși cea despre care vorbea el, chiar și atunci când el făcea tot felul de excursuri abstracte și prudența lui era deseori mult prea înceată pentru nerăbdarea ei. Se întorceau mereu la aceeași conversație și Agathe ardea ea însăși de dorința ca înflăcărarea lui să nu se potolească.

Când i se adresă lui Ulrich, acesta nici nu remarcase lunga întrerupere în discuția lor. Dar cititorul care nu a recunoscut, după indiciile de până acum, ce anume se petrecea între fratele și sora lui aici, ar putea să lase la o parte povestirea, căci aici e descrisă o aventură pe care un asemenea om n-ar putea-o niciodată aproba: o călătorie până la limitele posibilului, care conduce pe lângă primejdiile imposibilului și nefirescului, și chiar ale scandalului, și poate nu doar pe lângă asemenea primejdii; un „caz limită“ cum avea să-l denumească mai târziu Ulrich, de o valoare restrânsă și particulară, amintind de libertatea cu care matematicianul se slujește uneori de absurd pentru a ajunge la adevăr. El și Agathe se înscriseseră pe un drum care avea câte ceva în comun cu preocupările celor posedați de Dumnezeu, dar înaintau pe el fără a fi religioși, fără a crede în Dumnezeu sau în suflet, și chiar fără a crede măcar în transcendent sau în reincarnație. Se angajaseră pe acest drum ca oameni ai acestei lumi și îl urmau acum ca atare: tocmai aceasta era partea remarcabilă a situației. Ulrich, în clipa când Agathe i se adresă din nou, preocupat încă de cărțile lui și de problemele care i le ridicau ele, nu uitase nici o clipă despre ce vorbiseră, cu toate că discuția se întrerupse la ostilitatea surorii lui față de pietatea călugărițelor și la propria lui dorință de a ajunge la ,,o viziune exactă“, astfel că acum îi răspunse imediat:

— Nu e deloc nevoie să fii sfânt ca să trăiești o asemenea experiență! Poți să stai pur și simplu pe trunchiul unui copac răsturnat sau pe o bancă undeva la munte și să privești la o turmă de vite păscând și să ai o experiență cu nimic mai prejos ca atunci când ai fi fost transpus deodată într-o altă viață! Uiți de tine și în același timp te regăsești deodată; tu însăți ai vorbit deja despre o stare similară!

— Dar ce anume se întâmplă în asemenea situații? întrebă Agathe.

— Pentru a afla trebuie în primul rând să-ți fie limpede ce anume este lucrul obișnuit, iubita mea soră! explică Ulrich, încercând să stăvilească printr-o glumă zvâcnetul prea grăbit al gândurilor. Lucrul obișnuit este că o turmă de vite nu înseamnă nimic altceva decât o cantitate de carne de vită care stă și paște într-un anumit moment. Sau reprezintă un subiect de pictură, cu un plan îndepărtat. Sau ceva insignifiant. Turmele de vite pe cărări de munte aparțin mediului acestor drumuri de munte, și ce anume trăim la vederea

lor nici nu luăm în seamă decât dacă în locul lor s-ar afla acolo un ceas electric sau o casă de raport. De obicei ne gândim doar dacă e cazul să ne ridicăm în picioare sau să continuăm să stăm acolo unde ne-am așezat; găsim că sunt iritante muștele care se strâng în jurul vitelor; ne mai uităm să vedem dacă e și un taur printre vite; ne întrebăm unde duce mai departe drumul; sunt nenumăratele mici intenții, griji, socoteli și recunoașteri, și toate laolaltă sunt, ca să spunem așa, foaia de hârtie pe care e imaginea turmei de vite propriu-zise. Nu mai știm nimic de hârtie până la urmă, ne mai gândim doar la turmă așa cum e desenată acolo…

— Și dintr-odată se rupe hârtia! interveni Agathe.

— Da. Adică un anumit țesut obișnuit se destramă în noi. Atunci nu mai e nimic comestibil care să pască acolo; nimic decorativ care să poată fi pictat; nimic care să ne mai taie drumul. Nu mai putem folosi nici măcar cuvinte ca a paște sau a rumega, pentru că de toate ține o grămadă de noțiuni practice, utilitare, pe care îți dai seama că le-ai pierdut deodată. Ceea ce mai rămâne la suprafața imaginii s-ar putea numi mai degrabă o unduire de emoții, care se înalță și se coboară, care respiră și alunecă, ca și cum ar vrea să umple tot câmpul imaginii fără să aibă contururi precise. Firește, sunt cuprinse aici și nenumărate percepții izolate, culori, antene, mișcări, mirosuri și toate celelalte care aparțin realității propriu-zise; dar lucrurile acestea nu sunt înregistrate nici dacă le mai conștientizăm. Aș spune: detaliile nu mai posedă egoismul lor prin care să ne solicite atenția, ci fraternizează între ele, formând o legătură care ține de însăși esența lucrului, „intimă“, cum s-ar putea spune în înțelesul literal al cuvântului. Firește, nu mai există nici o „suprafață“ a imaginii, ci într-un fel sau altul totul își pierde limitele și se contopește în noi.

Agathe reluă cu vivacitate această descriere:

— Acum nu mai ai decât de înlocuit egoismul acesta al detaliilor cu egoismul oamenilor, exclamă ea, și astfel ajungi la ceea ce e atât de greu de exprimat: „Iubește-ți aproapele“ nu înseamnă iubește-l așa cum sunteți tu și el, ci definește un fel de stare de visare.

— Toate principiile moralei, confirmă Ulrich, definesc un fel de stare de vis care, în momentul în care încerci să o cuprinzi în anumite reguli, s-a și evaporat.

— Atunci, în esență, nu mai există nici bine, nici rău, ci doar credință – sau îndoială! exclamă Agathe căreia părea să-i fie acum foarte apropiată acea stare de spirit originară, autonomă, a credinței, nu mai puțin și degradarea ei morală despre care vorbise fratele ei când spusese că de fapt credința nu ar avea voie să îmbătrânească nici măcar cu o oră.

— Da, în momentul în care părăsești viața neesențială, toate lucrurile intră într-o nouă relație unele cu altele, confirmă Ulrich. Aproape că aș putea spune că nu mai există între ele nici un fel de relație. Căci e vorba aici de

o relație cu totul necunoscută, în legătură cu care nu avem nici un fel de experiență, și toate celelalte relații s-au destrămat; dar această unică relație rămasă este, în ciuda obscurității ei, atât de limpede încât nu o mai putem nega. Este intensă, dar inexprimabilă. S-ar mai putea spune: de obicei privești ceva și privirea este ca un bastonaș sau ca un fir întins, pe care se sprijină, la fiecare capăt, ochiul care privește și obiectul care este privit, și o asemenea alcătuire mare sprijină oricare secundă; pe când, dimpotrivă, acum în această relație de care-ți vorbesc e ceva dureros de dulce care trage în sens contrar razele privirii.

— Nu mai ai nimic pe lume în stăpânire, nu mai ții nimic ferm în mână, nu mai ești ținut cu fermitate de nimic, spuse Agathe. E totul ca un arbore uriaș în care nu se clintește nici o singură frunză. Nici nu poți face nimic josnic într-o asemenea clipă.

— Se spune că în starea respectivă nu se poate întâmpla nimic care să nu se acorde perfect cu starea însăși, completă Ulrich. O dorință de ,,a aparține" acelei clipe este singurul motiv, determinarea plină de iubire și singura formă a oricărei fapte și a oricărui gând care se poate produce în clipa însăși. E ceva nesfârșit de liniștitor și de cuprinzător și tot ceea ce se petrece într-o astfel de clipă îi sporește semnificația, liniștită, tot mai intensă; sau nu i-o sporește, ceea ce e rău, dar răul nu se poate întâmpla, pentru că în același moment tăcerea și claritatea se sfâșie și starea miraculoasă încetează.

Ulrich o privea cercetător pe sora lui, dar fără să-i permită să bage de seamă; avea mereu sentimentul că toate trebuiau să înceteze curând. Însă figura Agathei se menținu impasibilă; ea se gândea la lucruri de mult trecute. Replică:

— Mă mir de mine însămi, dar a existat într-adevăr o perioadă scurtă de vreme când nu cunoșteam invidia, răutatea, vanitatea, lăcomia și nimic de felul acesta; pare incredibil, dar acum am impresia că atunci, dintr-odată dispăruseră nu numai din inima mea, ci și din lume! În acea stare, nu numai că tu însuți nu te mai poți comporta josnic, nici ceilalți nu mai pot avea o asemenea conduită. Un om bun face să fie bun tot ceea ce intră în contact cu el, ceilalți pot încerca împotriva lui orice vor ei, în clipa în care acțiunile lor ajung sub imperiul lui se transfigurează.

— Nu, o întrerupse Ulrich, nu e chiar așa; ar fi mai degrabă una din cele mai vechi confuzii. Căci un om bun nu face câtuși de puțin lumea să fie bună, în esență nu are nici o influență asupra lumii, nu face altceva decât să se izoleze de lume.

— Dar rămâne în lume!

— Rămâne în lume, dar e ca și cum spațiul ar fi fost făcut să dispară din lume sau ca și când s-ar fi întâmplat ceva de domeniul imaginarului; e dificil de apreciat!

— Am totuși impresia că un om „cu sentimente sublime" – îmi vine să fac uz de această expresie! – nu întâlnește niciodată nimic josnic în calea lui; s-ar putea să fie lipsit de sens, dar e totuși o experiență.

— S-ar putea să fie o experiență, răspunse Ulrich, dar există și experiența contrarie! Sau crezi că soldații care l-au răstignit pe Isus nu s-au simțit niște oameni josnici? Iar ei erau în vremea aceea uneltele Domnului! De altfel, chiar și după mărturiile celor care trăiesc extazul, există sentimente rele: ei se plâng că decad din starea de grație și că sunt atunci prada unor rele invincibile, cunosc spaima, suferința și rușinea, poate chiar și sentimentele de ură. Numai când focul acela liniștit îi cuprinde, remușcarea, mânia, spaima și suferința redevin beatitudine. Este atât de greu să judeci toate aceste aspecte!

— Când ai cunoscut tu o asemenea iubire? îl întrebă pe neașteptate Agathe.

— Eu? Dar, ți-am povestit deja; fugisem la o mie de kilometri depărtare de femeia pe care o iubeam, și când m-am simțit ferit de orice posibilitate de a o îmbrățișa, am început să urlu după ea, cum urlă lupii la lună!

Atunci Agathe îi mărturisi povestea propriei ei iubiri. Era tulburată. Deja întrebarea ei din urmă țâșnise ca dintr-o coardă întinsă peste măsură, iar ceea ce urmă fu deopotrivă de încordat. Avea un tremur lăuntric atunci când ajunse să dezvăluie ceea ce tăinuise de ani de zile.

Fratele ei nu se arătă însă deosebit de mișcat.

— De obicei amintirile îmbătrânesc odată cu oamenii, îi explică el, iar episoadele cele mai încărcate de pasiune ajung cu vremea să fie proiectate într-o perspectivă conică, ai impresia că le vezi la capătul unui drum prin care se deschid unele după altele nouăzeci și nouă de uși. Dar uneori, atunci când ele au fost legate de sentimente foarte puternice, amintirile izolate nu mai îmbătrânesc și se mențin ancorate de întregi straturi ale ființei. Acesta a fost cazul tău. Aproape în fiecare ființă omenească există asemenea puncte care alterează oarecum echilibrul psihic; comportarea individului trece atunci pe deasupra lor ca un curs de apă peste o lespede invizibilă de stâncă, iar în cazul tău, fenomenul a fost deosebit de intens, așa că s-a ajuns la un fel de stagnare. Până la urmă te-ai eliberat, și te-ai pus iarăși în mișcare!

Îi dădea acele explicații cu liniștea unui gânditor aproape profesionist; era deci atât de ușor de abătut în gândurile lui! Agathe era nefericită. Spuse acum, încăpățânată:

— Desigur, m-am lansat cu dinamism, dar nu e tema discuției noastre! Vreau să știu unde anume fusesem atunci pe punctul să ajung!

Era iritată, fără să vrea, fie și numai pentru că trebuia să-și exprime tulburarea; dar își continuă ideea de mai înainte, și ameți de-a binelea între tandrețea cuvintelor ei și iritarea din fundalul trăirii. Astfel că îi povesti despre starea aceea ciudată de receptivitate și sensibilitate exagerată care provoacă o maree a impresiilor, din care izvorăște emoția – ca în oglinda puțin adâncă a unei întinderi de apă – senzația de a fi legat de toate obiectele din jur și de a dărui și a primi tot ce se întâmplă fără voință proprie: senzația miraculoasă de ștergere a limitelor, de nelimitare a celor din afară precum și a celor

lăuntrice, comună iubirii și misticii! Agathe nu se exprima, firește, în asemenea termeni, care închid în ele o explicație, ci înșira doar, unul după altul, fragmente încărcate de pasiune ale amintirii ei. Dar nici Ulrich, deși meditase deseori, nu reușea să ofere nici o explicație a acelor experiențe de viață, de fapt nu știa dacă ar fi trebuit să întreprindă demersul în felul propriu al unei asemenea trăiri sau prin procedeele raționale uzuale; ambele îi erau deopotrivă de accesibile, dar nu s-ar fi armonizat cu pasionalitatea evidentă manifestată de sora lui. Ceea ce spuse răspunzându-i era în consecință doar o mediere, un fel de examinare a posibilităților. El evocă înrudirea remarcabilă între gândire și morală, care se face percepută într-o asemenea stare de exaltare, astfel încât fiecare gând e resimțit ca o fericire, ca un eveniment și ca un dar, și nimic din toate acestea nu ajunge în rezervele gândirii și nici nu se mai însoțește cu sentimentele de luare în posesie și de dominație, de conservare și de observație, și astfel, în minte nu mai puțin decât în inimă, gestul de a se înstăpâni și poseda pe sine însuși este înlocuit de o nelimitată dăruire de sine și de contopire.

— Deci, o dată în viață, îi răspunse Agathe cu o exaltare fermă, tot ceea ce faci se întâmplă pentru o altă ființă. Vezi soarele strălucind pentru aceasta. Cel în cauză este pretutindeni și tu însăți nu mai ești nicăieri. Totuși, nu e un „egoism în doi", căci celălalt trebuie să simtă același lucru. În cele din urmă cei doi abia dacă mai există unul pentru altul și ceea ce rămâne este o lume doar pentru două ființe omenești, care constă din recunoaștere, dăruire, prietenie și altruism!

În întunecimea camerei, obrazul îi ardea de entuziasm ca un trandafir înflorind în umbră. Ulrich o rugă:

— Să ne menținem cumpătul; în asemenea chestiuni sunt implicate mult prea multe trucuri și măsluiri!

Departe de ea gândul că el n-ar fi avut dreptate. Poate că iritarea ei, care nu se risipise încă în întregime, făcea ca revărsările de exaltare să fie oarecum refulate de realitatea evocată de vorbele lui; dar înfiorarea vagă la limitele trăirii nu era o senzație neplăcută.

Ulrich începu prin a vorbi despre greșeala pe care o constituia încercarea de a expune trăirile despre care vorbeau ca și cum s-ar fi petrecut în ele nu doar o schimbare particulară a gândirii, ci ar fi apărut o gândire supraomenească în locul celei obișnuite. Fie că era definită ca iluminare divină, fie că, după moda timpului, doar ca intuiție, el o considera drept principalul obstacol în calea unei înțelegeri reale a fenomenului. După convingerea lui nu se câștiga nimic cedând în fața unor închipuiri care nu rezistau la un examen chibzuit. Erau doar aripile de ceară ale lui Icar topindu-se în înălțimi, exclamă el; dacă nu voiai să zbori doar în vis, erai nevoit să înveți să zbori cu aripi de metal.

Arătând spre cărțile sale, continuă după o mică pauză:

— Acestea sunt mărturii creștine, iudaice, indiene și chineze; pe unele dintre ele le desparte mai mult de un mileniu. În ciuda acestui fapt, se recunoaște în toate aceeași structură a mișcării lăuntrice, diferită de cea obișnuită, dar coerentă în ea însăși. Ele se deosebesc unele de altele doar prin ceea ce ține de legăturile fiecăreia cu sistemul teologic și cosmogonic sub al cărui acoperiș protector s-au dezvoltat. Ne este deci permis să presupunem că există o stare alternativă, neobișnuită, a conștiinței, de cea mai mare importanță, de care este capabil omul și care este încă mai veche decât religiile.

Pe de altă parte, delimită el lucrurile, bisericile, ceea ce înseamnă comunitățile civilizate ale oamenilor religioși, au tratat această stare cu o neîncredere asemănătoare cu aceea a unui birocrat față de spiritul de inițiativă privată. Ele nu au recunoscut niciodată fără rezerve trăirea exaltată, dimpotrivă, au depus eforturi mari, în aparență îndreptățite, pentru a instaura în locul ei o morală bine reglementată și inteligibilă. Astfel că istoria unei asemenea stări este istoria unei negații și rarefieri progresive care te face să te gândești la desecarea unei mlaștini.

Iar când autoritatea confesională a bisericii, încheie el, și vocabularul aferent au îmbătrânit, s-a ajuns, cum era de înțeles, ca acea stare a noastră să nu mai fie luată drept altceva decât o himeră. De ce ar fi fost civilizația burgheză, când a apărut în locul celei religioase, mai religioasă decât aceasta?! Ea redusese cealaltă stare la condiția câinelui care aportează raționamente. Există deci astăzi o grămadă de oameni care se plâng de raționalitate și care ar vrea să ne convingă de fapt că în momentele lor de cea mai mare înțelepciune ei gândesc cu ajutorul unei facultăți speciale, mai presus de gândire; aici este ultimul rudiment, el însuși cu totul și cu totul raționalizat, public, al stării noastre; ultimul vestigiu al acestei uscăciuni, care a devenit un nonsens! Astfel că vechea stare nu le mai este permisă, cu excepția poeților, decât persoanelor necultivate în primele săptămâni de când au fost atinși de iubire ca o aberație trecătoare; ele reprezintă, ca să spunem așa, doar niște frunze verzi întârziate care înmuguresc uneori pe lemnul paturilor și catedrelor: acolo însă unde această stare ar mai vrea să se reîntoarcă la vechea ei efloreșcență originară și abundentă, ea este dezgropată și smulsă din rădăcini fără milă!

Ulrich vorbise la fel de mult timp cât îi trebuie unui chirurg să-și spele brațele și mâinile pentru a nu duce vreun microb în câmpul operator; de asemenea, cu răbdarea, devotamentul și seninătatea care contrastează cu frământarea faptelor de comis. După ce se aseptizase astfel complet, se gândea deodată cu o oarecare nostalgie la o stare infecțioasă și febrilă, căci el nu ținea la obiectivitate de dragul acesteia. Agathe era așezată pe o scară portativă care slujea la scoaterea cărților din rafturi, și nici chiar când fratele ei tăcu nu dădu nici un semn că ar mai fi participat la conversație; privea în cenușiul

nesfârșit, ca al unei mări tulburi, al aerului de afară, și asculta acum tăcerea tot așa cum ascultase înainte cuvintele. Astfel că Ulrich continuă, cu obstinație, și încercând anevoie să o mascheze printr-un ton mai glumeț.

— Să ne întoarcem la banca noastră din munți, când stăteam și ne uitam la cireada de vite, sugeră el. Închipuie-ți că un înalt birocrat oarecare e așezat acolo, în pantaloni scurți de piele, noi-nouți, cu bretele verzi, pe care e brodat salutul *Grüss Gott*; el reprezintă adevăratul conținut al vieții care se află acum în concediu. Prin aceasta, firește, conștiința pe care o are el însuși despre propria lui existență este pentru moment alterată. Dacă vede turma de vite, nu le mai numără, nu le clasifică, nu mai estimează greutatea vie a cornutelor care pasc acolo în fața lui; își iartă dușmanii și are numai gânduri pline de indulgență față de familia lui. Cireada se transformă dintr-un obiect practic – ca să spunem așa – într-unul moral. S-ar putea bineînțeles ca el totuși să mai estimeze, să recurgă la cifre și să nu ierte cu totul, dar oricum va fi înconjurat de foșnetul pădurii, de murmurul pâraielor și de lumina soarelui. Pe scurt, scena poate fi zugrăvită astfel: ceea ce constituie conținutul vieții lui îi apare acum „depărtat“ și „la drept vorbind, nu tocmai important“.

— Este o dispoziție sărbătorească de vacanță, îl completă Agathe mecanic.

— Foarte adevărat! Părerea că existența sa este „la drept vorbind, nu tocmai importantă“ este temporară, pe durata concediului. Astfel se prezintă astăzi adevărul: omul are două stări de existență, de conștiință și de gândire, și se apără împotriva spaimei de moarte determinată de o asemenea perspectivă prin faptul că socotește una din acele stări drept vacanța pe care și-o ia de la cealaltă stare, o întrerupere, odihnă, sau orice altceva. Mistica, dimpotrivă, ar fi pentru el legată de noțiunea unui concediu permanent. Funcționarul ar numi situația ca dezonorantă și ar simți instantaneu, așa cum simte de altfel totdeauna spre sfârșitul perioadei de concediu, că adevărata viață se află în biroul său bine pus la punct. Iar noi simțim oare altfel? Dacă ceva se cere sau nu să fie îndreptat depinde până la urmă totdeauna de felul în care hotărâm dacă trebuie să luăm lucrul respectiv în serios sau nu cu totul; trăirile de care vorbim nu s-au prea bucurat de șansă, căci de mii de ani ele n-au ieșit încă din dezordinea și nedesăvârșirea lor originară. Pentru asemenea stări avem totdeauna pregătită noțiunea de manie – manie religioasă sau erotomanie, la alegere. Poți să fii convinsă: astăzi chiar oamenii cei mai religioși s-au molipsit în atât de mare măsură de modul de a gândi științific încât nici nu mai îndrăznesc să se uite să vadă ce mocnește în inima lor, și ar fi de fiecare dată dispuși să trateze în termeni medicali o asemenea ardoare ca pe o manie, chiar dacă oficial ar vorbi pe un alt ton și s-ar înscrie pe o altă linie.

Agathe îi aruncă fratelui ei o privire în care pâlpâia ceva asemenea unui foc în ploaie.

— Uite cum ne-ai scos la liman! îi reproșă când el nu mai spuse nimic.

— Ai dreptate, recunoscu el. Însă e ciudat: noi am înfundat posibilitatea respectivă ca pe un izvor necurat, dar câte o picătură care a mai scăpat pe undeva din apa nefirească, miraculoasă, își tot sapă câte un orificiu în idealurile noastre. Nici unul nu este adecvat, nici unul nu ne face fericiți; ele indică, în ansamblul lor, spre ceva care nu mai există; dar, destul pentru astăzi. Cultura noastră este un templu înălțat acelui fenomen care, fără obiecție, ar fi numit delir, o alienație, dar este în același timp și instituția în care acest delir este păstrat, și nici nu mai știm dacă suferim de pe urma excesului sau a deficienței.

— Poate că tu nu ai avut niciodată curajul să te angajezi în plenitudinea forțelor tale pe această cale, spuse Agathe cu regret și coborî de pe scara de bibliotecă; căci până atunci se ocupaseră de punerea în ordine a documentelor lăsate în urmă de tatăl lor și se abătuseră de la acea îndatorire, care devenise treptat presantă; fuseseră seduși de cărțile din jur și apoi de conversația dintre ei. Acum reluară verificarea dispozițiilor și însemnărilor care se refereau la împărțirea bunurilor succesorale, căci termenul comunicat lui Hagauer devenea iminent. Dar înainte chiar de a se fi aplecat asupra acelei îndeletniciri, Agathe își ridică privirea de pe hârtiile ei și întrebă din nou:

— Până la ce punct crezi tu în toate lucrurile pe care tocmai mi le-ai spus?

Ulrich răspunse fără să-și ridice capul:

— Imaginează-ți că în cireada de acolo s-ar găsi, la vremea când inima ta s-a desprins cu totul de lume, un taur furios! Încearcă să-ți imaginezi că boala letală de care ai povestit tu ar fi evoluat altfel dacă emoțiile tale n-ar fi slăbit în intensitate nici o clipă!

Apoi își ridică ochii și indică înspre hârtiile pe care le avea în mână.

— Iar legea, dreptatea, măsura? Crezi că toate sunt complet inutile?

— Deci până la ce punct anume crezi? repetă Agathe.

— Da și nu, spuse Ulrich.

— Așadar nu, conchise Agathe. Interveni atunci în conversația lor o întâmplare; când Ulrich, care nici nu se simțea dispus să reia discuția, nici nu era destul de liniștit ca să se gândească la ce avea de făcut, își răscoli hârtiile răspândite în fața lui pe masă, în clipa aceea căzu ceva pe dușumea. Era un teanc dezlegat, cu tot felul de obiecte, care ieșise, din greșeală, laolaltă cu documentele privind moștenirea, dintr-un colț al sertarului de la biroul unde zăcuseră zeci de ani fără ca posesorul lor să mai știe de ele. Ulrich privea distrat ce ridicase de jos și recunoscu pe unele din hârtiile răspândite acolo scrisul tatălui său; dar nu era scrisul de bătrânețe, ci cel al anilor când fusese om în toată firea; se uită mai atent, mai scoase dintre hârtiile scrise și niște cărți de joc, fotografii și tot felul de alte mici nimicuri, și înțelese instantaneu ce descoperise. Era despărțitura secretă a biroului. Acolo se găseau niște glume,

transcrise cu grijă, în cea mai mare parte obscene; fotografii de nuduri; cărți poștale ilustrate, de trimis în plic, înfățișând niște băcițe planturoase cărora li se puteau deschide pantalonașii pe la spate; seturi de cărți de joc care arătau normal, dar care, ținute la lumină, dădeau la iveală detalii înspăimântătoare; omuleți care dezvăluiau felurite detalii anatomice dacă erau apăsați pe pântece; și altele de acest gen. Era cert faptul că bătrânul domn uitase ce fel de lucruri se mai aflau în sertarul lui, căci altminteri le-ar fi distrus la timpul cuvenit. Proveneau, după cum era limpede, din vremea maturității, când nu puțini celibatari sau văduvi, înaintând în vârstă, se încălzesc cu asemenea obscenități, însă Ulrich roși privind fanteziile necuvenite lăsate în urmă de tatăl său, pe care moartea îl eliberase de tulburările cărnii. Relevanța acestora pentru discuția întreruptă de adineauri îi fu deodată limpede. Cu toate acestea, primul său impuls fu să distrugă acele mărturii înainte ca Agathe să apuce să le vadă. Însă Agathe observase deja că el avea în mâini ceva neobișnuit, astfel că se răzgândi deodată și o rugă să se apropie.

Voia să aștepte să vadă ce avea să spună ea. Dintr-odată era iarăși stăpânit de gândul că ea era la urma urmei o femeie care trebuie că își trăise viața, lucru care, în cursul conversației mai serioase de adineaori, îi ieșise din minte. Dar de pe fața ei nu se putea citi ce gândea; privea serioasă și liniștită acele vestigii ilicite provenind de la tatăl ei, și uneori surâdea deschis, dar mai degrabă indiferentă. Astfel că Ulrich începu el, în ciuda intențiilor sale inițiale.

— Iată ultima rămășiță a misticii! spuse el, iritat și totodată binedispus. În același sertar se află îndemnurile stricte și moralizatoare ale testamentului și puroiul acesta.

Se ridicase în picioare și străbătea acum camera în lung și în lat. De abia începuse, că tăcerea surorii lui îl determină să continue.

— M-ai întrebat ce cred, începu el. Cred că toate prescripțiile moralei noastre sunt concesii făcute unei societăți de sălbatici.

Cred că nici una din ele nu e adevărată.

Un alt înțeles licărește pe dedesubt. Un foc care ar trebui să le retopească.

Cred că nimic nu s-a terminat.

Cred că nimic nu se află în stare în echilibru, ci că toate ar trebui să înceapă să se ridice, constituindu-se reciproc ca pivoți.

Iată ce cred; credința mea s-a născut odată cu mine sau eu m-am născut odată cu ea.

După fiecare propoziție se oprise, căci nu vorbea cu glasul ridicat și trebuia să sublinieze într-un fel profesiunea sa de credință. Ochii îi rămaseră acum pe busturile clasice de ghips care se găseau pe rafturile bibliotecii; vedea o Minervă, un Socrate; își amintea privindu-le astfel că Goethe păstra în cameră un cap de ghips al Iunonei supradimensionat. Predilecția respectivă i

se părea acum neliniștitor de vetustă: ceea ce reprezentase pentru Goethe o idee înfloritoare se preschimbase de atunci în clasicism inert. Devenise un subiect retardatar de sporovăială cu privire la jurisprudență și morală pentru contemporanii tatălui său. Fusese deci zadarnic.

— Morala care ne-a fost transmisă prin tradiție se aseamănă cu un îndemn de a păși pe o frânghie în balans, suspendată peste o prăpastie, spuse el, și care n-ar fi în stare să ne dea nici un alt sfat decât: Ține-te cât mai drept și țeapăn!

M-am născut, după cum se pare, fără voia mea, sub imperiul unei alte morale.

M-ai întrebat ce cred! Cred că, dacă mi s-ar dovedi de o mie de ori cu motive îndreptățite că ceva e bun sau frumos, mie mi-ar rămâne indiferent și m-aș îndrepta doar spre un unic criteriu, dacă, anume, apropierea țelului m-ar face să mă ridic sau să mă afund.

Fie că mă trezește la viață sau nu.

Fie că tema este abordată doar în vorbirea mea sau în creierul meu sau de fiorul iradiant din vârful degetelor mele.

Dar nu pot să dovedesc absolut nimic.

Sunt convins că un om care cedează unei morale alternative este pierdut. Ajunge în tărâmul crepuscular. În ceață și dezordine, într-o plictiseală nearticulată.

Dacă extragi inechivocul din viața noastră, rămâne o stână de oi căreia nu îi mai dau târcoale lupii.

Cred că această mârșăvie poate deveni însuși îngerul nostru protector.

Așadar, nu cred!

Mai presus de toate însă, cred că nu binele poate stăvili răul, așa cum pretinde amalgamul nostru de cultură; îmi repugnă!

Cred deci, și nu cred!

Dar cred că poate oamenii, după o vreme, vor fi în parte foarte inteligenți, în parte mistici. Poate că încă de azi morala noastră se disociază în aceste două componente. Aș putea să adaug, în matematică și în mistică. În ameliorarea practică și în aventura necunoscută!

Trecuseră ani de când nu mai fusese atât de fățiș tulburat. Acele delimitări prin „poate“ din spusele lui nici îl mai preocupau, i se păreau doar firești.

Agathe îngenunchease în vremea aceea în fața sobei; avea teancul de fotografii și file inscripționate alături de ea pe dușumea, le privi pe fiecare în parte încă o dată și le aruncă în foc. Nu era cu totul indiferentă față de senzualitatea grosolană a obscenităților pe care le privise. Își simțea trupul excitat lăuntric. I se părea că nu mai era ea însăși, că era la fel de detașată ca atunci când, într-o pustietate, ar fi văzut fugind un iepure. Nu știa dacă ar fi trebuit să-i fie rușine să-i mărturisească fratelui ei; dar era înfiorător de obosită și nu mai dorea ca ei să continue conversația. Nu asculta nici ceea ce

spunea el; inima îi fusese zdruncinată de toate suișurile și coborâșurile din discuția lor, iar acum nu-l mai putea urmări. Întotdeauna alții știuseră mai bine decât ea ce era drept; la acest aspect se gândea, poate pentru că ei îi era rușine, nutrind totodată un sentiment de sfidare tainică. Era un drum nepermis sau ascuns pe care avea impresia că ar fi urmat să meargă; astfel i se simțea superioară lui Ulrich. Îl auzea cum retracta mereu, plin de precauție, tot ceea ce lăsase să-i scape, iar cuvintele lui îi loveau în timpane ca niște picături de fericire și de tristețe.

13

Ulrich se întoarce și este pus în temă de general cu privire la evenimentele petrecute în absența sa

Patruzeci și opt de ore mai târziu, Ulrich se găsea iarăși în locuința sa, de unde plecase de atâta vreme. Era dimineața devreme. Locuința îi fusese rânduită cu grijă, se făcuse curățenie și parchetul era lustruit; cărțile și manuscrisele lui erau acum întocmai așa cum le lăsase la plecarea lui grăbită, pe mese, păstrate astfel de mâinile servitorilor, deschise sau cu însemnări acum de nedeslușit, unul sau altul dintre documente cu câte un creion printre file, așa cum le lăsase el din mână. Dar totul era înghețat și încremenit, asemenea conținutului unei cratițe sub care ai uitat să mai ațâți focul. Dureros trezit la realitate și fără să o mai înțeleagă, Ulrich privea urmele unei ore ce se consumase în trecut, la matricea unor stimuli și gânduri vii de care timpul debordase atunci. Simțea o repulsie greu exprimabilă să mai intre iarăși în contact cu acele vestigii ale propriei sale personalități. „Sunt risipite, se gândea, prin ușile acestea, în toată casa, până la stupidele coarne de cerb, prinse în perete, acolo în hol. Ce fel de viață am dus în acest an din urmă?“ Închise ochii, așa cum se oprise acolo în picioare, ca să nu mai fie nevoit să vadă nimic. „Ce bine că ea are să vină curând după mine, o să schimbăm totul aici!“ se decise. Apoi simți ispita să-și rememoreze ultimele ceasuri pe care le petrecuse aici; i se părea acum că lipsise nesfârșit de mult și voia să facă niște comparații. Clarisse; nu reprezenta nimic. Dar înainte și după aceea: tulburarea ciudată când se grăbise în drumul spre casă, și după aceea năruirea lumii peste noapte! „Așa cum fierul devine deodată maleabil sub acțiunea unei forțe considerabile, medită. Începe să curgă topit, rămânând totuși fier. Omul pătrunde cu forță în lume, îi flutura un gând prin minte, dar ea se închide deodată în jurul lui, și totul apare altfel. Nu mai există corespondențe. Nici un drum pe care să fi venit și pe care să-l urmeze mai departe. O învăluire licăritoare în locul în care adineauri încă mai vedea un țel sau golul acela lucid care se întinde în fața oricărui țel“. Ulrich își ținea mai departe ochii

închiși. Încet, ca o umbră, revenea la sentimentul de dinainte. Era ca și cum s-ar fi întors în locul în care se aflase atunci și în care se afla și acum, o emoție care era mai degrabă în spațiul din afară decât în conștiința sa lăuntrică; la drept vorbind, nici nu era o emoție, un gând, ci un fel de evoluție nefirească. Surescitat și însingurat cum era el atunci, putea într-adevăr să creadă că esența însăși a lumii se întorcea deodată cu dinăuntrul în afară; dintr-odată îi deveni clar –, de neînțeles era doar că lucrul acesta se întâmpla de-abia acum – iar retrospectiva i se deschise deodată ca o privire liniștită, de nimic împiedicată înapoi: încă de atunci simțământul prevestise întâlnirea cu sora lui, căci din clipa aceea spiritul său fusese condus de niște forțe miraculoase până când…; dar, înainte de a fi putut rosti „ieri", Ulrich abandonă brusc acea amintire, trezit parcă abrupt, ca și când s-ar fi izbit de un obiect dur; aici era ceva la care nu voia să se gândească.

Se apropie de birou și răsfoi corespondența strânsă acolo, fără să se dezbrace de hainele de călătorie. Era dezamăgit că nu găsea nici o telegramă de la sora lui, deși nici nu se așteptase la ceva asemănător. Era acolo un teanc de scrisori de condoleanțe amestecate cu comunicări științifice și cu reclame de librărie. Se găseau și două scrisori de la Bonadea, care se simțeau la palpat atât de groase, încât nici nu le deschise pentru moment. De asemenea, o rugăminte insistentă a contelui Leinsdorf să-l viziteze, erau și două scrisorele subțiri de la Diotima, invitându-l ca imediat după întoarcere să se arate la ea; citită atent, una din ele, cea de-a doua, cuprindea niște rezonanțe în afara tonului oficial, care erau foarte prietenoase, melancolice și aproape puțin cam prea tandre. Ulrich se îndreptă apoi spre apelurile telefonice care fuseseră consemnate în timpul absenței lui: generalul von Stumm, șeful de departament Tuzzi, de două ori secretariatul personal al contelui Leinsdorf, de mai multe ori o doamnă care nu-și lăsase numele și care era probabil Bonadea, directorul de bancă Leo Fischel și altminteri comunicări curente de afaceri. În timp ce Ulrich citea toate acestea, încă în picioare, lângă birou, sună telefonul și când ridică receptorul, se anunță o voce ca fiind „Ministerul de Război, Departamentul educațional și cultural, caporalul Hirsch", foarte emoționat de faptul că auzea pe neașteptate chiar vocea lui Ulrich, și îl asigura acum zelos că domnul general îi ordonase să sune în fiecare dimineață pe la ora zece și că domnul general avea să vină imediat la telefon.

Cinci minute mai târziu Stumm îi confirmă faptul că era neapărat necesar ca încă în acea după-amiază să ia parte la o „conferință extraordinar de importantă" și că trebuia să stea de vorbă cu Ulrich înainte de întrunire; la întrebarea despre ce era vorba și de ce nu se putea rezolva printr-o convorbire telefonică, el oftă în pâlnia aparatului și anunță doar: „comunicări, îngrijorări, probleme", fără a împărtăși nimic precis. Douăzeci de minute mai târziu se opri la ușă o trăsură a Ministerului de Război și generalul Stumm pătrunse în casă urmat de o ordonanță care purta pe umăr un porthart de

piele. Ulrich, care cunoștea foarte bine acea servietă, conținând îngrijorările intelectuale ale generalului, de pe vremea planurilor strategice și cadastrale de ordonare a marilor idei, își încruntă întrebător fruntea. Stumm von Bordwehr surâse, își trimise ordonanța îndată înapoi la trăsură, își deschise mantaua să-și scoată cheița încuietorilor de siguranță ale servietei, cheiță pe care o purta agățată de un lănțișor de gât, nu spuse nici un cuvânt și scoase la iveală din geanta, care nu mai conținea nimic altceva, două pâini de campanie.

— Noua noastră pâine, explică el după o pauză studiată, ți-am adus-o s-o guști!

— Foarte amabil din partea dumitale, spuse Ulrich, să-mi aduci după o noapte de drum pâine, în loc să mă lași să dorm.

— Dacă ai ceva șnaps în casă, după cum se poate presupune că ai, îi replică generalul, atunci pâinea și rachiul constituie cel mai bun mic dejun după o noapte de călătorie. Tu însuți mi-ai povestit odată că pâinea armatei noastre este singurul lucru care îți plăcea pe vremea când te achitai de îndatorirea serviciului militar în slujba împăratului, și eu aș putea să susțin cu certitudine că armata austriacă întrece oricare altă armată în ce privește pâinea de campanie, mai ales de când intendența a dat în producție acest nou tip „1914". Iată de ce ți-am adus-o, e unul din motive. Pe urmă, trebuie să știi că procedez astfel și din principiu. Desigur, nimic nu mă obligă să stau toată ziua în fotoliul meu și să dau socoteală pentru fiecare pas pe care-l fac în afara biroului, înțelegi dumneata; dar știi că Marelui Stat-Major nu i se spune degeaba și corpul voluntarilor iezuiților, și totdeauna se iscă murmure și zvonuri când câte unul iese prea des din minister și Excelența Sa von Frost, șeful meu, nu deține, la urma urmei, o viziune cu totul acurată despre amploarea spiritului – a spiritului civil, vreau să spun – astfel încât, de câtăva vreme iau totdeauna porthartul cu mine și o ordonanță, când vreau să ies puțin, și pentru ca ordonanța să nu-și închipuie că geanta e goală, bag de fiecare dată câte două pâini înăuntru.

Ulrich nu-și putu stăpâni râsul, generalul râse și el mulțumit.

— S-ar părea că ești mai puțin entuziasmat decât înainte să te ocupi de marile idei ale umanității? îl întrebă Ulrich.

— Cu toții se bucură mai puțin acum de ele, îi explică Stumm, în vreme ce tăia pâinea cu briceagul. A fost dat consemnul de a acționa.

— Trebuie să-mi explici.

— De aceea sunt aici. Dumneata nu ești un adevărat om de acțiune.

— Nu?

— Nu.

— Știu și eu!?

— Poate că nici eu nu știu. Dar așa se spune.

— Cine spune, adică?

— Arnheim, de exemplu.

— Te ai bine cu Arnheim?

— Ei, firește! Suntem în relații excelente. Dacă el n-ar fi un astfel de spirit, cu totul superior, am putea chiar să ne tutuim!

— Ai și dumneata de-a face cu terenurile petrolifere?

Generalul sorbi din rachiul pe care Ulrich ceruse să li se aducă, și mestecă un colț de pâine, ca sa câștige timp.

— Grozav de gustoasă, spuse cu efort, continuând să mestece.

— Firește că ai și dumneata de-a face cu terenurile petrolifere! constată Ulrich deodată iluminat. Este o chestiune care privește departamentul vostru al marinei din cauza combustibilului pentru vapoare și dacă Arnheim vrea să pună mâna pe zăcăminte trebuie să-și ia angajamentul să vă livreze petrol ieftin. Pe lângă aceasta, Galiția este zonă militară de acțiune și zonă-tampon față de Rusia, astfel că trebuie să luați măsuri de apărare în caz de război. Atunci fabrica lui de tablă pentru blindaje va fi din nou complezentă cum doriți voi: cum de nu m-am gândit până acum! Sunteți de-a dreptul născuți unul pentru altul!

Ca măsură de precauție, generalul mai luase să mestece o a doua bucată de pâine; acum însă nu se mai putea reține, și spuse, cu mare efort, căutând să înghită tot ce avea în gură:

— Complezență, îți vine ție ușor să spui: n-ai idee ce avar este! Te rog să mă ierți, își corectă exprimarea, cu ce demnitate morală tratează el asemenea afaceri! N-am avut idee că, de exemplu, zece creițari pe kilometrul de transport pe cale ferată constituie o problemă de conștiință, pentru care trebuie să-l citești pe Goethe sau cine știe ce tratat de istorie a filozofiei!

— Dumneata conduci aceste tratative?

Generalul mai bău un pahar de rachiu.

— Dar eu nici măcar nu ți-am spus că se duc tratative! Din partea mea poți să le spui schimburi de vederi.

— Iar dumneata ai primit ordinul să le conduci?

— Nu a primit nimeni nici un ordin! Se vorbește doar. Ar trebui să fie permis să se discute, pe ici, pe colo, și despre altceva decât despre Acțiunea Paralelă. Iar dacă ar primi cineva misiunea, sigur e că nu aș fi eu acela. Nu e doar o chestiune a Departamentului educațional și cultural. Așa ceva ține de competența cancelariei de stat sau cel mult a intendenței. Dacă aș fi și eu câtuși de puțin implicat, aș fi doar ca un consilier tehnic pentru problemele spiritului civil, ca să zicem așa ca interpret, pentru că Arnheim e un om atât de cultivat.

— Și pentru că dumneata, prin mine și Diotima, ești în permanent contact cu el! Dragul meu Stumm, dacă vrei ca eu să mai continui să fac pe călăuza pentru dumneata, trebuie să-mi spui adevărul!

Însă între timp Stumm se pregătise pentru o asemenea întorsătură.

— De ce întrebi, dacă știi oricum despre ce e vorba? îl contră cu indignare. Crezi că poți să mă duci de nas și că eu nu știu că Arnheim îți face confidențe?

— Nu știu absolut nimic!

— Dar mi-ai dovedit tocmai că știi!

— Chestiunea cu terenurile petrolifere o cunosc.

— Pe urmă ai spus că am avea interese comune cu Arnheim în privința terenurilor petrolifere. Dă-mi cuvântul dumitale de onoare că știi, apoi pot să-ți spun totul.

Stumm von Bordwehr apucă mâna ezitantă a lui Ulrich, îl privi în ochi și îi spuse cu îndrăzneală:

— Așadar, acum că îmi dai cuvântul de onoare că ai știut totul dinainte, ți-l dau și eu pe al meu că știi totul! E bine așa? Mai mult decât atât nici nu e nimic altceva. Arnheim ar vrea să se servească de noi în interesul lui, iar noi de el. Știi, sunt uneori năpădit de cele mai complicate conflicte sufletești gândindu-mă la Diotima! exclamă el. Dar nu rosti nici un cuvânt mai departe, în discuție e un secret militar! Generalul era mulțumit de sine. Știi, la urma urmelor, ce e un secret militar? continuă el. Când acum doi ani a fost mobilizare generală în Bosnia, intenționau să mă reducă din schema Ministerului de Război, pe atunci eram colonel, mă făcuseră comandantul unui batalion de rezerviști ai armatei teritoriale; aș fi putut comanda desigur și o brigadă, dar cum, după regulament sunt cavalerist și ei voiau să scape de mine, m-au trimis la acel batalion. Pentru război fiind nevoie de bani, mi-au dat pe mână când am ajuns acolo și casa de bani a batalionului. Când ai făcut armata, ai văzut vreodată așa ceva? Arată pe jumătate a sicriu și pe jumătate a ladă pentru nutreț, e confecționată din lemn gros și e strânsă toată de jur împrejur cu benzi de fier ca o poartă de castel. Are trei lacăte și cheile aferente le dețin trei oameni asupra lor, fiecare câte una, ca să nu o poată deschide numai unul singur: comandantul și cei doi casieri, subordonați lui. Așa ne-am strâns toți trei laolaltă, ca pentru rugăciune, și am desferecat unul după altul câte o broască și am scos cu toată evlavia pachetele de bancnote, îmi făcea impresia că aș fi fost marele preot cu doi ministranți lângă mine, numai că în loc de Evanghelie citeam procesele-verbale financiare cu toate cifrele înscrise acolo. Iar când am terminat, am închis la loc casa de bani, i-am pus benzile de fier împrejur, am ferecat încuietorile la loc, toate la rând numai că în ordine inversă decât făcusem la început; eu trebuia să spun ceva, de care acuma nu-mi mai aduc aminte, astfel s-a terminat întreaga ceremonie. Cel puțin, credeam, și așa ai fi crezut și dumneata, respectasem prevederile de nezdruncinat ale administrației militare pe vreme de război! Dar pe atunci aveam un foxterier, cel dinaintea celui de acum, era un animal foarte inteligent, nu exista nici un regulament care să spună că n-ar fi avut voie să fie de față; nu era în stare să vadă vreo gaură fără să înceapă imediat să scormonească și să dezgroape, ca un apucat. Când tocmai voiam să plec de acolo, odată îmi dau seama că Spot, așa îl chema, era englez, se tot învârtea pe lângă casa de bani, și nu mai putea fi mișcat de acolo. Cum am tot auzit spunându-se că tocmai

cu ajutorul câinilor credincioși au fost descoperite cele mai tainice conjurații, și cum aproape se declarase războiul, odată mă gândesc, ia hai să vedem ce are Spot – și ce crezi dumneata că avea Spot? Probabil că îți amintești, pentru batalioanele de atac intendența nu pune la dispoziție lucrurile cele mai noi, astfel încât, casa de bani a batalionului nostru avea o vechime venerabilă, dar nici nu m-aș fi gândit vreodată că pe din dos, în timp ce noi o zăvoram prin față câte trei deodată, aproape de locul unde atingea dușumeaua, avea o gaură de puteai să-ți vâri brațul prin ea! Fusese un nod în lemn, care probabil că se desprinsese și căzuse în vreunul din războaiele de dinainte. Ce puteam facem? Alarma în Bosnia trecuse deja când a venit lada pe care o cerusem, și până atunci am fost nevoiți în fiecare săptămână să îndeplinim ceremonia solemnă, numai că pe Spot trebuia să-l las acasă ca să nu ne trădeze secretul militar. Așa că vezi dumneata, cam așa arată un secret militar în anumite împrejurări!

— Mda, dar eu cred că dumneata nu ești pe atât de deschis pe cât era lada aceea a dumitale, îi răspunse Ulrich. Ei bine, faceți până la urmă afacerea, sau nu?

— Nu știu, îți dau cuvântul meu de general de stat-major: nu s-a ajuns încă până acolo.

— Dar Leinsdorf?

— Firește că habar nu are. Nici nu poate fi câștigat de partea lui Arnheim. Am auzit că e furios de când cu demonstrația, când ai fost și dumneata de față; acum e foarte pornit împotriva germanilor.

— Iar Tuzzi? întrebă Ulrich continuându-și interogatoriul.

— E ultimul om care ar trebui să afle ceva ! Ar strica imediat tot planul. Firește, cu toții vrem pacea, dar noi, militarii, avem un alt fel de a sluji decât birocrații!

— Și Diotima?

— Dar, te rog! Întreaga chestiune numai între bărbați, la așa ceva nu s-ar putea gândi nici măcar cu mânuțele înmănușate! Eu n-am inima s-o plictisesc cu asemenea adevăruri. Înțeleg foarte bine că nici Arnheim nu-i povestește nimic de acest gen. Știi, el vorbește atât de mult și de frumos, s-ar putea să-i facă plăcere să mai și tacă în legătură cu ceva anume. Îmi închipui că e ca atunci când ar da pe gât un păhărel pe tăcute pentru durerea de burtă!

— Dar știi că ai devenit cu adevărat un pezevenghi? În sănătatea dumitale! închină Ulrich paharul.

— Nu, nu pezevenghi! se apără generalul. Sunt doar membru într-un consiliu ministerial. La o întrunire vine fiecare cu ceea ce poate să contribuie el însuși și ceea ce consideră potrivit, iar la urmă rezultă ceva ce la drept vorbind n-a vrut nimeni: tocmai acesta e rezultatul. Nu știu dacă mă înțelegi, nu pot să mă exprim mai bine.

— Firește că te înțeleg. Cu toate acestea te porți josnic față de Diotima.

— Mi-ar părea rău, spuse Stumm, dar știi, călăul este un tip lipsit de onoare, în privința aceasta n-avem ce discuta; dimpotrivă, fabricantul de frânghii care livrează administrației închisorii doar știreangul poate fi membru al Societății de Promovare a Eticii, nu ținem îndeajuns seama de asemenea impedimente.

— Iată ceva ce știi de la Arnheim!

— Se prea poate. Nu știu. În ziua de azi ajungi să ai un spirit atât de complicat, se plânse cu toată sinceritatea generalul.

— Care ar fi rolul meu?

— Ei bine, m-am gândit, dumneata ești fost ofițer.

— Bine, bine. Dar cum se împacă cele spuse cu „omul de acțiune"? întrebă Ulrich, care percepuse afrontul.

— „Om de acțiune?" repetă generalul surprins.

— Dumneata ai început prin a-mi spune că eu nu sunt om de acțiune!

— A, da. Bineînțeles, nu are nici o legătură. Am spus doar așa, ca să aduc vorba. Vreau să spun, Arnheim nu te socotește la drept vorbind un om de acțiune; așa spunea odată. Nu ai nici o preocupare, spune el, ceea ce îți alimentează zelul în gândire. Sau ceva de genul acesta.

— Cum ar veni gânduri inutile? Idei care nu se lasă aduse în „sferele puterii"? Idei de dragul ideilor? Cu un cuvânt, idei juste și independente! Nu? Sau poate idei și gânduri ale unui „estet rupt de lume"?

— Da, îl asigură Stumm von Bordwehr cu diplomație. Ceva în genul acesta.

— În ce gen anume? Ce crezi dumneata că ar fi mai primejdios pentru spirit: visurile, sau terenurile petrolifere? Nu este nevoie să-ți tot îndopi gura cu pâine, las-o încolo! Mie îmi e cu totul indiferent ce gândește Arnheim despre mine. Dar dumneata ai spus la început: „de exemplu, Arnheim": cine mai e deci încă pe aici care să nu creadă despre mine că aș fi îndeajuns de tare un om de acțiune?

— Ei, știi, îl asigură Stumm, nu sunt puțini. Ți-am relatat doar că s-a dat consemnul de a trece la acțiune.

— Ce vrei să spui?

— Nu știu nici eu precis. Leinsdorf a spus că trebuie să se întâmple ceva acum! Așa a început.

— Iar Diotima?

— Diotima spune că e vorba de un spirit nou. O spun acum mulți în ședințele de consiliu. Aș vrea să știu dacă și dumneata cunoști o asemenea experiență, ți se face de-a dreptul un gol în plex când vezi o femeie atât de frumoasă că are o asemenea minte!

— Te cred, îi răspunse Ulrich, care nu voia să-l lase pe Stumm să abată discuția, dar aș vrea acum să aud ce spune Diotima despre spiritul acesta nou.

— Ce spune lumea? reluă Stumm. Lumea la consiliu spune că timpul nostru va fi dotat cu un spirit nou. Nu imediat, dar oricum în câțiva ani; dacă nu se întâmplă până atunci nimic deosebit. Iar spiritul acesta nou nu are să se mai încurce cu multe idei. Nici sentimentele nu mai sunt acuma la modă. Ideile și sentimentele sunt mai degrabă pentru oamenii care n-au nimic de făcut. Cu un cuvânt, e așa, un spirit al acțiunii, mai mult nu știu nici eu. Însă uneori, adăugă generalul îngândurat, m-am întrebat dacă n-ar fi cumva vorba aici de spiritul militar?

— O faptă trebuie să aibă o semnificație, un sens! pretinse Ulrich și, ca un sens mai serios și mai profund, mult mai profund, în spatele acestei conversații, acum colorată de nonsensuri, își aminti de conversația gravă pe care o avusese pe acea temă cu Agathe la Fortăreața suedeză.

Dar generalul îi împărtăși părerea:

— Tocmai ceea ce spuneam. Când nu ai ce face și nu știi ce să faci cu tine însuți, ai o energie a faptei. Atunci te apuci să zbieri, să bei, să te iei la bătaie, să cauți harță în jur, devii brutal cu caii și cu oamenii. Pe de altă parte, ai să recunoști, când știi foarte bine ce vrei să faci, devii deodată un tip furios. Uită-te și dumneata la câte un tinerel de la Marele Stat-Major cum își strânge buzele, taciturn, cum face o figură ca și când ar fi generalul Moltke; zece ani mai târziu nasturii de la tunică stau să-i plesnească strângând un abdomen care aduce cu colina de pe care dă ordine un general, doar că nu este un rotofei bonom ca mine, ci unul care e plin de venin. Cât sens poate să aibă o faptă este, vezi și dumneata, greu de spus.

Se mai gândi puțin și adăugă:

— Dacă știi cum să-i iei, poți să înveți multe de la militari, mă conving din ce în ce mai mult de acest adevăr; dar nu crezi și dumneata că ar fi, ca să spunem așa, cel mai simplu dacă am putea găsi ideea cea mare?

— Nu, îl contrazise Ulrich. A fost o prostie.

— Mda, așa, dar atunci nu mai rămâne cu adevărat nimic altceva decât fapta, oftă Stumm. Aproape că așa gândeam și eu. Îți mai aduci aminte că te-am avertizat odată în privința aceasta, că toate ideile nemaipomenite nu fac decât să conducă la masacru? Este tocmai ceea ce trebuie să împiedicăm! afirmă el. Aici ar trebui să preia cineva comanda! îl ispiti el acum.

— Ce rol ai avut amabilitatea să îmi rezervi? întrebă Ulrich, apoi căscă fără să se ferească.

— Plec imediat, îi dădu asigurări Stumm. Dar acum, după ce am discutat atât de apropiat împreună, dacă ai vrea să fii un bun camarad, ai avea o misiune importantă de îndeplinit: între Diotima și Arnheim ceva e în neregulă!

— Ce spui dumneata?

Gazda se mai însufleți puțin.

— Ai să constați singur, nu e nevoie să-ți mai povestesc nimic! Pe lângă aceasta, ea se încrede mai mult în dumneata decât în mine.

— Dar se încrede în dumneata? De când?

— S-a mai obișnuit cu mine, spuse generalul mândru.

— Felicitările mele.

— Da. Apoi ar trebui să te duci cât mai curând la Leinsdorf. Din cauza aversiunii sale față de prusaci.

— Așa ceva nu fac.

— Uite, știu că nu poți să-l suferi pe Arnheim. Dar de făcut, trebuie s-o faci.

— Nu aceasta este cauza. Pur și simplu, nu mă mai duc la Leinsdorf.

— De ce nu? E un domn bătrân foarte distins. Arogant, nici eu nu pot să-l sufăr, dar cu dumneata se poartă admirabil.

— Mă retrag din toată afacerea.

— Dar Leinsdorf nu te va lăsa. Nici Diotima. Și nici eu! Doar nu vrei să mă lași singur?

— Toată afacerea mi se pare o imbecilitate.

— Ca de fiecare dată, ai perfectă dreptate. Dar ce nu e imbecil astăzi? Uite, eu sunt un nătărău; și anume, fără tine. Așa că fă-mi pe plac și du-te la Leinsdorf.

— Dar ce e cu Diotima și Arnheim?

— Nu-ți spun, că altminteri nu te mai duci nici la Diotima!

Generalul fu deodată străfulgerat de o idee:

— Dacă vrei, Leinsdorf poate să-ți pună la dispoziție un secretar, ca ajutor, care să te reprezinte în toate problemele pe care nu ești dispus să le rezolvi singur. Sau îți pun eu la dispoziție unul de la Ministerul de Război. Poți să te retragi cât dorești, dar lasă-ți mâna ta protectoare să mă călăuzească!

— Lasă-mă întâi să dorm, îl rugă Ulrich.

— Nu plec până nu îmi promiți.

— Bine, să lăsăm noaptea să îmi fie sfetnic bun, îi acordă Ulrich o șansă. Nu uita să-ți pui pâinea de campanie la loc în geantă.

14

Ultimele evoluții în privința lui Walter și Clarisse. Un exhibiționist și spectatorii săi

Starea agitată de spirit în care se găsea îl determină pe Ulrich să iasă spre seară și să se ducă la Walter și Clarisse. Pe drum căută să-și amintească scrisoarea pe care nu reușise s-o găsească în bagajul său sau pe care o pierduse, dar nu-și mai putea evoca nici un detaliu, ci doar ultima frază: „Sper că te întorci curând“ și, rezumând totul, de impresia că trebuia să stea de vorbă cu Walter, o senzație nu numai de regret și stânjeneală, ci și un fel de plăcere răutăcioasă. Se opri asupra acestui simțământ efemer și involuntar, căruia

nu-i atribuia nici o semnificație, pe care îl dezvolta în loc să-l izgonească mai repede, și se simțea în vremea aceasta ca unul care suferă de vertij și se liniștește dacă poate să coboare de la înălțime.

Când se apropie de casa lor, o văzu pe Clarisse stând în picioare lângă fațada casei, unde se afla spalierul cu piersici; își ținea mâinile la spate, se sprijinea de crengile elastice și privea în zare, fără să-l remarce pe cel ce se apropia de ea. În atitudinea ei era uitare de sine și încremenire; dar în același timp și ceva abia perceptibil teatral, pe care doar el, care îi cunoștea ca prieten particularitățile, îl putea remarca; arăta ca și cum ar fi interpretat pe o scenă închipuirile pline de semnificații care-i agitau lumea lăuntrică și parcă ar fi fost stăpânită de vreuna din ele, fără să se poată elibera. Își aduse aminte de vorbele ei: „Aș vrea să am copilul de la tine!" Astăzi vorbele acestea nu-i mai erau atât de neplăcute ca atunci; își strigă încet prietena și așteptă.

Clarisse însă se gândea: „De data aceasta Meingast se metamorfozează în casa noastră!" Viața lui Meingast cuprindea deja mai multe metamorfozări cu totul remarcabile, și fără să mai fi răspuns la scrisoarea amănunțită a lui Walter, într-o bună zi el își traduse în fapt anunțul că avea să vină la ei. Clarisse era convinsă că lucrarea pe care o începuse îndată ce sosise la ei era în legătură cu o asemenea metamorfoză. Își aminti de un zeu hindus care, înainte de orice purificare, se stabilea undeva, o informație care se amesteca în sinea ei cu amintirea că unele insecte își aleg un anumit loc pentru a se preschimba în crisalide. De la acel gând care-i crease impresia că era extraordinar de sănătoasă și de sigur ancorată pe pământ, ajunsese la mireasma senzuală a spalierului de piersici care se pârguiau acum pe lângă zidul luminat de soare al casei: urmarea logică a tuturor acestor senzații era că se oprise astfel în picioare sub o fereastră în lumina arzătoare a soarelui din amurg, în vreme ce profetul se retrăsese în grota de umbră care se deschidea dincolo de ea. El le explicase în ajun Clarissei și lui Walter că niște cuvinte precum *Knecht, knight*, însemnau potrivit sensului originar adolescent, băiat, valet, om de arme și erou; acum ea își spunea în sinea ei: „Eu sunt un *Knecht* al lui", slujindu-l și protejându-l în lucrarea sa; nu mai era nevoie de alte cuvinte, făcea doar față, nemișcată și cu fața orbită, razelor soarelui.

Când Ulrich i se adresă, ea își întoarse încet fața către acea voce neașteptată, iar el descoperi că se schimbase ceva în ea. Ochii care îl priveau acum cuprindeau o răceală, asemenea culorilor naturii care radiază după stingerea zilei, și el știu îndată: „ea nu mai vrea nimic de la tine". Nu se mai vedea în privirea ei nici o urmă din zbuciumul cu care voise „să-l smulgă cu de-a sila din blocul de piatră", în care el fusese un mare diavol sau un Dumnezeu, și ea ar fi vrut să-și ia zborul împreună cu el prin „gaura creată de muzică", în care ea ar fi vrut să-l omoare dacă el nu avea s-o iubească. Faptul îi era lui Ulrich indiferent; această stingere a căldurii egoismului într-o privire poate

constitui o experiență foarte obișnuită; însă era totuși ca o mică sfâșiere în vălul vieții prin care privește deodată neantul cu totul indiferent, ceea ce puse bazele pe care să se aștearnă unele din cele ce aveau să se petreacă mai târziu.

Ulrich află că Meingast era acolo și atunci înțelese. Se îndreptară tiptil spre casă ca să-l ia pe Walter și se întoarseră la fel de tiptil, ca să nu-l tulbure pe creator. Ulrich putu astfel să arunce de două ori, printr-o ușă rămasă deschisă, câte o privire spre spinarea lui Meingast. Era găzduit într-o cameră liberă, mai retrasă, care făcea parte din locuință; Clarisse și Walter găsiseră undeva un pat de campanie; un taburet de bucătărie și un lighean de tablă îi slujeau ca masă de toaletă și ca baie, și în afară de aceste instalații sumare se mai găseau în încăpere, care nu avea nici perdele la ferestre, doar un bufet vechi pentru vase, în care acum erau cărți, și o măsuță din lemn moale, nelăcuit. Meingast era așezat la acea masă și scria, fără să-și întoarcă vreo clipă capul spre cei care-i treceau prin față. Toate acestea Ulrich în parte le văzuse, în parte le află de la prietenii săi, care nu-și făceau deloc mustrări de conștiință pentru faptul că îl găzduiseră pe maestru în condiții mult mai sărăcăcioase decât locuiau ei înșiși, ci, dimpotrivă, dintr-un motiv sau altul erau mândri de faptul că el se mulțumea cu atât. Era emoționant și comod pentru ei; Walter îl asigura pe Ulrich că acea încăpere, atunci când intrau în ea în absența lui Meingast, avea o notă indescriptibilă pe care o lasă să se vadă o mănușă veche, uzată, și care fusese înainte purtată tocmai de o mână nobilă și energică! Adevărul era că Meingast lucra cu mare plăcere în acest mediu, a cărui simplitate războinică îl măgulea. Aici își înțelegea bine propria voință formulând cuvintele pe hârtie. Dacă uneori Clarisse se oprea, ca adineaori, sub fereastra lui, sau pe palier, sau chiar dacă era așezată în camera ei – „învăluită în mantia unei lumini nordice nevăzute“, cum îi mărturisise ea – atunci această elevă a lui, ambițioasă și pe care el o intimida, îi sporea și mai mult bucuria. Pana îi vâna ideile de la sine, și ochii mari, întunecați pe deasupra nasului ascuțit, fremătător, începeau să ardă. Avea să fie una din părțile cele mai importante ale noii sale cărți, pe care intenționa să o termine în acele împrejurări, și o asemenea operă nici nu s-ar mai fi cuvenit să fie numită o carte, ci un ordin de mobilizare și înarmare pentru spiritul oamenilor noi! Când de la locul unde Clarisse făcea de gardă o voce de bărbat urcase până la el, se întrerupse și aruncă precaut o privire afară; nu-l recunoscu pe Ulrich, își amintea doar tulbure de el, și nu găsi în pașii care urcau scările motiv nici să închidă ușa, nici să-și ridice capul de la lucrul lui. Purta o jachetă groasă de lână pe sub jiletcă și își demonstra astfel indiferența și insensibilitatea față de vreme și de oameni.

Ulrich fu condus la plimbare și îi fu îngăduit să le asculte entuziasmul stârnit de maestrul lor, în vreme ce acesta își vedea de lucrul lui.

Walter spuse:

— Când ești prieten cu un om precum Meingast, abia atunci înțelegi cât ai suferit de pe urma aversiunii față de alții! În relația cu el totul e, aș putea spune, ca pictat în culori cu totul pure, fără nimic cenușiu.

Clarisse spuse:

— În relația cu el ai senzația că ai un destin; exiști deodată la modul eminamente personal și luminat din plin.

Walter o completă:

— Astăzi se sfărâmă totul în sute de straturi, devine opac și confuz; spiritul lui e ca sticla!

Ulrich le răspunse:

— Există țapi ispășitori și virtuți pentru ispășire; există turmele de oi care au nevoie de așa ceva!

Walter replică:

— Era de așteptat faptul că acest om nu avea să-ți convină!

Clarisse exclamă:

— Tu ai susținut odată că nu putem trăi după idei, îți aduci aminte? Meingast poate!

Walter spuse mai cumpănit:

— Firește că aș putea să obiectez la unele din ideile sale… Clarisse îl întrerupse:

— Simți cum te străbat fiori de lumină când îl asculți.

Ulrich răspunse:

— Un cap frumos de bărbat ascunde de obicei un prost; filozofii deosebit de profunzi sunt de obicei gânditori plați; în poezie, înzestrări care depășesc cu puțin mediocrul sunt considerate de obicei de contemporani ca fiind mărețe.

E un fenomen ciudat, sentimentul acesta al admirației. Limitat, în viața indivizilor izolați, doar la a se manifesta în „accese“, el constituie în societatea luată în general o instituție permanentă. La drept vorbind, Walter ar fi preferat ca el însuși să fi ocupat locul revenindu-i acum lui Meingast în stima sa proprie și a Clarissei, și nu înțelegea deloc cum de lucrurile nu se prezentau astfel; dar un oarecare mic avantaj tot exista. Sentimentul astfel economisit era spre profitul lui Meingast, ca atunci când adopți un copil străin și îl crești în locul celui propriu. Pe de altă parte, tocmai din cauza aceasta admirația pentru Meingast nu era un sentiment pur și sănătos, ceea ce știa și Walter; era mai degrabă o dorință exasperată și exacerbată de a se abandona cu totul credinței în el. Era ceva deliberat, voit, în acest simțământ. Era un „sentiment de abandon în fața pianului“ care bântuia, fără deplină convingere, ca o furtună fără urmări. Astfel o percepu Ulrich. Una din nevoile elementare de pasiune, pe care viața astăzi o frânge în mici fărâme amestecate laolaltă până ajung să nu se mai deosebească, își căuta astfel aici o cale de

retragere, căci Walter îl lăuda pe Meingast cu aceeași frenezie cu care publicul aplaudă la teatru, dincolo de orice limite ale propriilor convingeri, niște locuri comune prin care li se stârnește dorința de a aplauda. Îl lăuda într-una din acele stări ale admirației, pentru care există în mod obișnuit sărbătorile, marii contemporani sau ideile și onorurile care le sunt acordate, la care participă toți, și nimeni nu mai știe exact pentru cine și pentru ce, și cu toții sunt în sinea lor gata ca a doua zi să fie de două ori mai banali și nesimțiți ca de obicei pentru a nu avea să-și reproșeze nimic. Astfel gândea Ulrich despre prietenii săi, pe care îi tachină din când în când prin remarce ascuțite pe care le îndrepta împotriva lui Meingast; căci, ca orice om cu experiență, se simțise iritat de nenumărate ori de uzanța lor de a se entuziasma pentru contemporani, capacitate care aproape totdeauna era îndreptată greșit și care astfel anihila și ceea ce indiferența lăsa neatins.

Se înserase deja când, continuând conversația, reintrară în casă.

— Meingast acesta trăiește din confuzia care se face astăzi între presentiment și credință, spuse Ulrich în cele din urmă. Aproape tot ceea ce nu este știință nu poate fi decât presimțit, fapt pentru care e nevoie de pasiune și de prudență. Astfel, o metodologie a ceea ce nu se știe ar fi aproape același lucru cu o metodologie a vieții. Voi însă „credeți" îndată ce unul ca Meingast vă iese pur și simplu în față! Toți procedați la fel. Iar „credința" voastră e un fel de fatalitate, cam ca atunci când v-ar veni deodată ideea să vă așezați, cu toată persoana voastră așa prețioasă și valoroasă cum e, pe un coș cu ouă ca să-i clociți conținutul pe care nici nu i-l cunoașteți! Se opriseră în josul scărilor. Dintr-odată Ulrich știu de ce venise aici și de ce stătea iarăși de vorbă cu ei doi ca pe vremuri. Nu-l surprinse când Walter îi răspunse:

— Iar lumea va trebui probabil să stea în loc până când tu definitivezi o asemenea metodologie?

Era limpede că îl disprețuiau acum pentru că nu înțelegeau cât de dezolant era domeniul acela al credinței, care se întinde între certitudinea științei și ceșurile presentimentului! Idei vechi i se adunau acum, strângându-se laolaltă în minte; presiunea lor îi omora aproape gândul. Dar el știa de asemenea acum că nu mai avea să fie necesar să o ia de la început, ca un țesător de covoare căruia un vis i-a orbit mintea, și că doar din cauza aceea se afla iarăși aici. În ultima vreme totul devenise mult mai simplu. Ultimele paisprezece zile făcuseră ca toate cele dinainte să-și piardă puterea și strânseseră laolaltă într-un nod ferm liniile mișcărilor lui lăuntrice.

Walter aștepta ca Ulrich să-i răspundă ceva la care el să poată replica iritat. Voia să i-o plătească acum îndoit! Își pusese în gând să-i spună că oameni ca Meingast erau salvatori: „Salvator nu înseamnă la origine a vindeca?" cugetă el. „Salvatorii pot să se înșele, dar ne vindecă!" voia el să-i spună. „Probabil că tu nu-ți poți imagina nimic asemănător", ar mai fi vrut să adauge.

Simțea în vremea aceasta față de Ulrich aceeași aversiune ca atunci când era nevoit să meargă la dentist.

Însă Ulrich întrebă doar distrat ce mai scrisese și mai făcuse de fapt Meingast în anii din urmă.

— Vezi? reacționă Walter dezamăgit. Vezi, nici măcar nu știi, dar îl vorbești de rău!

— A, spuse Ulrich, nici n-am nevoie să știu, ajung doar câteva rânduri!

Puse piciorul pe treaptă.

Dar atunci Clarisse îl trase de pardesiu îndărăt și-i șopti:

— Dar el nici nu se numește Meingast!

— Firește că nu se numește astfel; e o taină, adică?

— El a devenit odată Meingast și acum la noi se metamorfozează iarăși! șopti Clarisse cu febrilitate și o aură de mister, iar acea șoaptă avea ceva comun cu izbucnirea unei flăcări.

Walter se aruncă asupra ei ca s-o stingă.

— Clarisse! o conjură el, Clarisse, lasă prostiile! Clarisse tăcu și surâse.

Ulrich urcă înaintea lor scările; voia să-l vadă acum în sfârșit pe acel apostol care coborâse de pe munții lui Zarathustra în viața domestică a cuplului Walter și Clarisse; când ajunse în capul scării, Walter se simțea dispus să-l vorbească de rău nu numai pe el, ci și pe Meingast.

Meingast își primi admiratorii în locuința lor, acum întunecată. Îi văzuse venind, iar Clarisse se îndreptă imediat spre el așa cum stătea în dreptul luciului cenușiu al ferestrei, ea devenind o umbră mică, ascuțită lângă a lui, mare, slabă; nu se făcură prezentări, sau doar una unilaterală, când numele lui Ulrich îi fu reamintit maestrului. Apoi tăcură toți; Ulrich, pentru că era curios cum aveau să evolueze lucrurile, se postă în dreptul celei de-a doua ferestre, libere, iar Walter i se alătură în chip surprinzător, probabil doar atras, prin diviziunea egală în clipa aceea a forțelor de repulsie, de luminozitatea, mai puțin mascată de trupurile celorlalți, a ferestrei care iradia crepuscular în încăpere.

Erau în luna martie. Însă meteorologia nu este totdeauna de încredere, uneori se creează o seară de iunie mai devreme sau mai târziu decât se cuvine: astfel gândea Clarisse, căci întunecimea ferestrei i se părea a da spre o noapte de vară. Afară, unde cădea lumina felinarului cu gaz, această noapte avea un luciu de lac galben deschis. Tufișul de alături alcătuia o masă neagră plutitoare. Pe fâșia unde se desprindea în lumină, era verde sau albicios – nu se putea spune precis –, conturându-se colțuros cu frunzele lui și legănându-se în licărirea felinarului, asemenea unor rufe care au fost clătite într-un fir de apă ce curgea ușor mai departe. O bandă îngustă de fier sprijinită de niște piloni pitici – nimic altceva decât o amintire și un îndemn de a respecta ordinea – se întindea pe o porțiune din lungimea pajiștii, acolo unde era tufișul,

și dispărea apoi în întuneric; Clarisse știa că de fapt acolo și înceta; poate că odinioară se gândiseră să transforme acea bucată de teren într-o grădină ornamentală, dar renunțaseră apoi. Clarisse se trăsese acum aproape de Meingast, ca să poată privi din unghiul lui, al ferestrei, cât mai departe pe drum; nasul îi era turtit de geam, și cele două trupuri se atingeau atât de dur și de multiplu, ca și când ea s-ar fi întins pe o scară, ceea ce uneori se și întâmpla; pe brațul ei drept, care trebuise să facă loc, se așezară atunci lângă cot degetele lungi ale lui Meingast, cât se poate de distrat, asemenea ghearelor ca niște tendoane ale unui vultur care ar fi mototolit o batistă de mătase. Clarisse urmărea de o vreme un om cu care ceva nu părea în regulă, dar nu-și putea da seama ce anume; mergea, când ezitând, când neatent parcă; făcea impresia că era ceva care se înfășura pe însuși trunchiul voinței sale de a merge, și, de fiecare dată când izbutea să se smulgă din acea înfășurare, mergea o bucată de drum ca orice om normal care nu se grăbește în mod deosebit, dar nici nu șovăie. Ritmul acestei înaintări neregulate îi atrăsese atenția Clarissei; când omul trecea pe sub un felinar ea căuta să-i deslușească chipul, care i se păru acum scobit și apatic. La penultimul felinar ea avu impresia că era o față nesemnificativă, rea și furișă; când omul ajunse însă la ultimul felinar, care era aproape sub fereastra ei, fața lui era foarte palidă și plutea într-o parte și într-alta în lumină, tot așa cum și lumina plutea încoace și încolo prin întunericul din jur, astfel că, alături de el, stâlpul subțire de fier al felinarului se desprindea foarte țeapăn și drept și se impunea privirii cu o strălucire pătrunzătoare verde deschis, mai puternic decât ar fi fost cazul în mod obișnuit.

Toți patru ajunseră treptat să-l observe pe acel om care-și închipuia fără îndoială că nu e văzut de nimeni. El observă tufișul scăldat în lumină, ceea ce îi aminti de dantelăriile unui jupon de femeie, atât de groase cum nu mai văzuse încă până atunci, dar cum fără îndoială ar fi vrut să vadă. În clipa aceea puse stăpânire asupra lui o hotărâre. Trecu peste îngrăditura scundă și se afla acum pe pajiștea care semăna cu lâna lemnoasă verde de sub pomii din cuburi de jucărie, și o vreme privi fără rost în jos la picioarele lui, fu trezit de propriul său cap care privea în jur cu precauție, și se ascunse în umbră, așa cum fără îndoială îi era obiceiul. În jur erau cei de prin partea locului pe care vremea bună îi ispitise la o plimbare și care se întorceau acasă și li se auzea de departe zvonul de glasuri și buna dispoziție; pe omul acela îl speriară și își căută adăpost în umbra tufișului. Clarisse nu-și dădea seama nici acum ce anume se petrecea cu el. Ieșea la iveală de fiecare dată când câte un grup de oameni se îndepărtase deja și când, după ce fuseseră orbiți de lumina felinarului, ochii li se îndreptau din nou spre întuneric. Se trăgea atunci, fără să ridice picioarele pentru a păși, spre cercul de lumină, ca unul care pe țărmul unei ape puțin adânci nu trece dincolo de locurile unde nu

mai simte fundul apei sub tălpi. Clarissei îi atrăsese atenția cât era de palid, chipul îi era desfigurat și livid. Simțea o imensă milă pentru el. Dar el făcea niște mișcări ciudate, scurte, pe care multă vreme ea nu le înțelese, până când, deodată oripilată, se văzu silită să-și caute un sprijin; și pentru că Meingast îi strângea încă brațul, astfel că nu putea face gesturi mai ample, ea îl prinse de pantalonii largi și se agăță, căutând apărare, de materialul din care erau confecționați și care flutura pe piciorul maestrului asemenea unui steag în furtună. Astfel rămaseră amândoi fără să se desprindă unul de altul.

Ulrich, care crezuse că fusese primul care să înțeleagă faptul că omul de sub ferestre era unul dintre bolnavii ce, prin neregularitatea vieții lor sexuale, atrag puternic curiozitatea celor cu deprinderi obișnuite, își făcu o vreme griji, necuvenite de fapt, în legătură cu felul în care Clarisse, care ea însăși era atât de instabilă, avea să trateze acea descoperire. Apoi uită și acum ar fi vrut el însuși să știe ce se petrecea de fapt într-un asemenea om. Se gândea că schimbarea ar fi urmat să se producă în clipa când individul avea să treacă gărduleț, urmând să fie atât de însemnată încât nu ar mai fi fost cu putință să și-o închipuie în amănunt. Tot atât de firesc ca și când ar fi fost o comparație potrivită, se simți îndată dus cu gândul la un cântăreț care tocmai a terminat de mâncat și de băut, apoi se îndreaptă spre pian, își împreunează mâinile peste pântece și, deschizând gura ca să atace liedul, este în parte o altă ființă, și în parte aceeași. Ulrich se gândea de asemenea și la Alteța Sa contele Leinsdorf, care se putea branșa când la o atitudine religioasă și etică, când la cea de mare bancher și om de lume. Caracterul absolut total al unei asemenea transformări, care se desăvârșește interior, dar își găsește confirmarea și prin felul în care lumea îi vine în întâmpinare și o favorizează, îl fascinase pe Ulrich întotdeauna. Îl lăsa indiferent felul cum omul de acolo de jos atingea acea performanță din punct de vedere psihologic, dar era silit să-și imagineze cum capul acestui individ se umplea treptat de încordare, asemenea unui balon în care se introduce gaz, probabil timp de zile întregi, tot mai mult, dar mereu încă oscilând în frânghiile de susținere care-l leagă de pământ, până când o poruncă inaudibilă, o cauză întâmplătoare sau pur și simplu trecerea timpului determinat, care face din ceva cu totul accidental o cauză, desprinde acele corzi, iar capul, fără legături acum cu lumea omenească, se ridică să plutească în vidul nefirescului. Într-adevăr, omul acela cu chipul lui supt și insignifiant se retrăgea la adăpostul tufișului și pândea asemenea unui animal de pradă. Ar fi trebuit de fapt, pentru a-și pune în aplicare planurile, să aștepte până când trecătorii aveau să se rărească și astfel terenul să i se pară mai sigur; dar îndată ce trecea o femeie singură, și uneori câte una care râdea însuflețit în mijlocul unui grup care o proteja, atunci aceștia nu mai erau pentru el oameni, ci niște marionete pe care conștiința sa le aranja absurd după bunul ei plac. Îl umplea în privința lor o

îndrăzneală plină de cruzime ca pe un asasin, și spaima lor de moarte l-ar fi lăsat pe el complet indiferent; însă, în același timp, el însuși suferea chinuri, nu prea mari, la gândul că l-ar fi putut descoperi și alunga de acolo ca pe un câine, înainte ca el să fi atins culmea pierderii cunoștinței, și atunci limba îi tremura în gură de spaimă. Aștepta astfel cu capul complet năucit și treptat se stingeau ultimele licăriri ale amurgului. O femeie singură se apropia de ascunzătoarea lui și el putea acum, când felinarele îl mai separau încă de ea, să o vadă desprinsă de tot ce-i era în jur, cum se cufunda și răsărea din valurile de lumină și întuneric și era doar o masă întunecată de pe care picura încă lumina înainte de a se apropia de el. Ulrich remarcă acum că era o femeie diformă, de vârstă mijlocie. Avea trupul asemenea unui sac umplut cu pietriș și fața ei nu transmitea nici un fel de simpatie, ci era autoritară și certăreață parcă. Dar slăbănogul acela palid din tufiș știa fără îndoială cum să se apropie de ea, fără ca ea să remarce până când avea să fie prea târziu. Mișcările boante ale ochilor și gambelor ei îi tresăreau de pe acum probabil lui în trup și el se pregătea să sară asupra ei, fără ca ea să i se mai poată împotrivi, să o asalteze cu privirile lui care să pătrundă în această ființă surprinsă astfel și să rămână veșnic implântate în ea, oricum ar fi căutat ea să se zbată. Excitația îi șuiera, i se zvârcolea în genunchi, în mâini, în gâtlej; cel puțin așa i se părea lui Ulrich în timp ce observa cum omul tatona pe latura aflată în semiîntuneric a tufișului și se pregătea ca în momentul decisiv să iasă de acolo și să i se arate. Complet scos din minți, nefericitul se mai sprijinea de ușoara ultimă rezistență a crengilor, cu ochii fixați pe fața urâcioasă care se legăna în plină lumină și suflarea îi gâfâia ascultătoare în ritmul acelei străine care se apropia. „Oare ea are să țipe?“ se întrebă Ulrich. Acest personaj cu totul grosolan ar fi fost în stare ca în loc să se sperie să se înfurie și să treacă ea însăși la atac; atunci nebunul acela laș ar fi trebuit s-o ia la fugă și voluptatea lui tulburată și-ar fi implântat ascuțișul în propria sa carne. În clipa aceea de încordare, Ulrich auzi însă glasurile netulburate a doi bărbați care se apropiau pe stradă, și, tot astfel cum el îi auzise prin geam, poate că sunetele ajunseseră până la excitația șuierătoare a aceluia, căci omul de sub fereastră lăsă precaut vălul deja desfăcut al tufișului să cadă la loc și se retrase fără zgomot în întunericul de adineaori.

— Ce porc! șopti în aceeași clipă Clarisse cu energie către vecinul ei de la fereastră, dar nu era deloc indignată.

Înainte ca Meingast să se fi metamorfozat, el auzise deseori asemenea cuvinte din partea ei, care pe atunci erau provocate de comportarea sa tulburător de libertină, astfel că acest termen acum ar fi putut fi socotit ca având valoare istorică. Clarisse presupunea că și Meingast, în ciuda transformării sale, trebuia să-și mai amintească, și într-adevăr avu impresia că, drept răspuns, degetele lui îi atingeau acum ușor brațul. În orice caz, în seara aceea

nimic nu era întâmplător; nici omul acela nu alesese întâmplător fereastra Clarissei pentru a se posta acolo jos: convingerea ei că îi atrăgea pe oamenii în care ceva era în neregulă era acum fermă și se dovedise deseori ca fiind adevărată! Dacă stătea să se gândească bine, ideile ei nici nu erau atât de tulburi și confuze, cât erau mai degrabă lipsite de verigi intermediare sau erau pătrunse în unele puncte de afecte, de emoții, pentru care alți oameni nu au asemenea surse lăuntrice. Încredințarea ei că fusese cea care-i facilitase lui Meingast la vremea respectivă acea transformare fundamentală nu era în sine inacceptabilă; dacă se lua în considerare cât de independent de ea se desăvârșise acea metamorfozare, căci avusese loc undeva departe și fără vreo legătură cu Clarisse, și de asemenea amploarea ei – căci ea crease doar dintr-un om de viață, superficial, un profet – și în cele din urmă dacă se mai ținea seama și de faptul că, de fapt, curând după plecarea lui Meingast, dragostea dintre Walter și Clarisse luase amploarea discordiei care mai dura încă și acum, atunci presupunerea Clarissei că Walter și cu ea ar fi preluat asupra lor păcatele încă nemetamorfozatului Meingast pentru a-i face posibilă acestuia din urmă exaltarea lui actuală nu ar fi fost mai puțin întemeiată în sine decât nenumărate alte idei respectabile care sunt socotite astăzi demne de crezare. De aici se ivise și relația în care Clarisse se simțea plasată în rolul unui slujitor cavaleresc față de maestrul revenit printre ei, și dacă ea acum vorbea despre noua lui „metamorfoză", în loc de o simplă transformare, se exprima astfel potrivit cu situația de exaltare proprie în care se afla de atunci încoace. Conștiința de a se afla într-o relație plină de semnificații putea s-o înalțe pe Clarisse în sensul literal al cuvântului. Nu se știe bine dacă sfinții trebuie pictați cu un nor sub picioare sau dacă levitează pur și simplu la un deget deasupra pământului. Astfel se prezentau lucrurile acum cu ea, de când Meingast alesese casa ei pentru a-și desăvârși marea sa operă, care după toate probabilitățile avea un fundament foarte profund. Clarisse nu era îndrăgostită de el ca femeie, ci mai degrabă ca un adolescent care admiră un bărbat în toată firea: extatic dacă reușește să-și așeze pe cap pălăria la fel ca maestrul și plin de ambiția tainică de a-și întrece idolul.

Walter știa. El nu era în stare să audă ceea ce Clarisse șușotea acolo cu Meingast, nici nu mai reușea să deslușească din cei doi decât o masă de umbră greoi contopită în luminescența de amurg a ferestrei, dar știa tot ce se petrecea acolo fără să-i scape nici un amănunt. Înțelesese cum stăteau lucrurile cu omul din tufișuri și tăcerea care domina întreaga încăpere apăsa asupra lui cel mai greu. El putea să-și imagineze că Ulrich, care era în picioare alături de el, privea încordat pe fereastră și presupunea că cei doi la cealaltă fereastră făceau același lucru. ,,De ce nu rupe nici unul tăcerea! se gândea el. De ce nu deschide nici unul din ei fereastra să-l izgonească pe monstrul acesta?" Îi trecea prin minte că ar fi trebuit chemată poliția, dar nu avea telefon în casă

și nici curajul să întreprindă el însuși ceva care ar fi putut să se izbească de dezaprobarea companionilor săi. Nu voia bineînțeles să treacă drept un „filistin indignat", dar își ieșise totuși din fire! Putea înțelege foarte bine „relația cavalerească" în care se afla soția sa față de Meingast, căci Clarissei îi era imposibil să-și închipuie până și în dragoste o exaltare lipsită de efort; ea nu-și deriva exaltarea din senzualitate, ci doar din ambiție. Își amintea cât de fanatic de însuflețită putuse fi uneori în brațele lui pe vremea când el se mai îndeletnicea cu arta; dar în afara unor căi ocolite, ea nu putea fi niciodată adusă în stare de incandescență. „Poate că toți, fără excepție, ajung la exaltare doar din ambiție?" reflectă el plin de îndoială. Nu-i scăpase că în vremea din urmă Clarisse „stătea de pază" când Meingast lucra, pentru a-i apăra gândurile cu trupul ei, deși ea nici nu s-ar fi gândit în termeni comparabili la propria situație. Walter îl urmărea deci cu o senzație dureroasă pe egoistul acela însingurat în tufișul lui; nefericitul de acolo era pentru el un exemplu care-l avertiza asupra pustiirilor care se pot produce într-o conștiință mult prea bântuită de singurătate. În vremea aceea îl chinuia gândul că știa exact ce simțea Clarisse în clipele când vedea ce se petrecea. „A intrat probabil într-o stare de ușoară excitație, ca și când ar fi urcat prea repede o scară", își spunea. El însuși percepea în imaginea de sub ochii lui o încordare căutând să răzbească în afară, ca și când ar fi fost ceva care se străduia să spargă un înveliș în care ar fi fost închis, simțind cum în acea încordare tainică, pe care o sesiza fără îndoială și Clarisse, se agita voința nu numai de a sta să privească, ci și, de asemenea, de a face ceva, de a interveni în cele ce se petreceau acolo, pentru a elimina acea tensiune. Pentru alții gândurile se ivesc din viață, dar pentru Clarisse ceea ce trăia ea se ivea de fiecare dată din idei: era ceva dement, și totuși îi stârnea invidia! Walter înclina mai mult spre exagerările soției sale, care era poate bolnavă mintal, decât spre gândirea prietenului său Ulrich, care-și închipuia că este precaut și îndrăzneț; într-un fel, ceea ce era lipsit de sens era mai plăcut pentru el, poate pentru că pe el însuși nu-l atingea, se adresa doar compătimirii lui, în orice caz mulți oameni preferă gândurile nebunești gândurilor dificile, îi procura chiar o anumită satisfacție faptul că acum Clarisse șușotea pe întuneric cu Meingast, în vreme ce Ulrich era condamnat să stea alături de el ca o umbră mută; constata cu un sentiment de superioritate că Ulrich fusese învins de Meingast. Dar din când în când îl chinuia teama că Clarisse ar fi putut deschide deodată fereastra sau ar fi alergat pe scări spre tufișuri; apoi îl cuprindea repulsia față de cele două umbre virile și prezența lor indecent mută, care făcea din minut în minut tot mai vulnerabilă situația sărmanului mic Prometeu de jos, pe care avea impresia că îl apără și care era expus oricăror ispite ale spiritului.

În vremea aceea, rușinea și voluptatea, împiedicată de împrejurările neprielnice, se contopiseră în bolnavul retras în tufișul său într-o unitate a

dezamăgirii, care i se topea pe chipul supt ca o mască a amărăciunii. Când ajunse în miezul întunericului, zvâcni dintr-odată și se lăsă să cadă la pământ, cu capul atârnându-i pe gât asemenea unei frunze uscate. Lumea se înălța în fața sa ca să îl pedepsească și el însuși își vedea propria situație cam cum le-ar fi apărut celor doi trecători dacă l-ar fi descoperit. Dar după ce o vreme omul își plânse fără lacrimi propria soartă, schimbarea inițială porni din nou în el, de data aceasta amestecată cu încă și mai multă sfidare și dorință de răzbunare. Eșuă încă o dată. O fată, care ar fi putut avea cincisprezece ani și care după cât se părea întârziase pe undeva, trecu pe dinaintea-i, iar lui i se păru frumoasă, un mic ideal grăbit: nefericitul simțea că acum trebuia neapărat să iasă la iveală și să-i vorbească prietenos, dar era limpede că decizia îl umplu în aceeași clipă de o spaimă sălbatică. Imaginația lui, care era gata să-i răsfrângă tot potențialul pe care îl evocă o femeie, era înfricoșată și neajutorată în fața singurei posibilități firești de a o admira pe această mică creatură lipsită de apărare, apropiindu-se acum în toată frumusețea ei. Ea reprezenta pentru eul său de umbră cu atât mai puțină plăcere cu cât ar fi fost mai mult menită să-i placă eului său diurn, și zadarnic căuta acum s-o urască simțind că nu o putea iubi. Astfel că se oprise nesigur la limita dintre umbră și lumină și i se oferea acolo. Când mica făptură îi descoperi secretul, trecuse deja de el și era cam la opt pași depărtare; la început aruncă doar o privire asupra locului unde se simțea neliniștea frunzelor, fără să-și dea seama despre ce era vorba. Când înțelese, era deja suficient de departe de el încât să fie în siguranță, astfel că nu se mai sperie de moarte; e adevărat că rămase o clipă cu gura căscată, iar apoi țipă ascuțit și o rupse la fugă; strengăriței părea chiar să-i facă plăcere să se mai uite îndărăt și bărbatul, lăsat singur cu rușinea lui, mai spera plin de mânie că i-ar fi căzut ei o picătură de otravă în ochi și că mai târziu ar fi putut să-i roadă inima.

Acel deznodământ relativ inofensiv și comic îi determină pe spectatorii scenei să răsufle ușurați în umanitatea lor; de data aceasta ar fi intervenit dacă scena nu s-ar fi terminat astfel; sub această impresie aproape că nu mai băgară de seamă cum se încheiase împrejurarea, ci se încredințară că totul luase sfârșit doar cu observația că acea „hienă“ umană, cum spuse mai târziu Walter, dispăruse deodată și rămase dispărută. Creatura cu care omul reușise să își înfăptuiască premeditarea era o făptură din toate punctele de vedere mediocră, care îl privise descumpănită și cu repulsie, se oprise fără voie, o clipă speriată, din mers și căutase să se prefacă apoi că nu văzuse nimic. În secunda aceea omul se simți alunecând împreună cu acoperământul de frunze și cu întreaga lume răsturnată din care ieșise, adânc în privirea neprimitoare a acelei ființe fără apărare. Poate așa fusese sau poate altfel. Clarisse nu mai dăduse atenție faptului. Respirând adânc, ea își îndreptă trupul aplecat, după ce se desprinsese de Meingast. I se părea că ar fi căzut deodată cu tălpile pe podeaua de lemn și un vârtej de plăcere inexplicabilă și plină de cruzime i

se potoli în trup. Era ferm convinsă că tot ceea ce se petrecuse avea o semnificație deosebită, anume creată pentru ea; și oricât de ciudat ar putea părea, impresia pe care i-o lăsase acea întâmplare respingătoare era că ea ar fi fost o logodnică sub fereastra căreia tocmai s-a cântat o serenadă și în cap îi dansau într-o horă sălbatică proiecte vechi pe care ar fi vrut să le ducă la bun sfârșit laolaltă cu altele pe care le alcătuia acum.

— Comic! spuse deodată Ulrich pe întuneric, și fu primul din ei patru care întrerupse tăcerea. E, la drept vorbind, ridicol și pervers să te gândești că bietului nenorocit i s-ar fi stricat toată plăcerea dacă ar fi putut să știe că era fără să-și dea seama observat de alții!

Umbra lui Meingast se desprinse din neantul din jur și se îndreptă în direcția de unde venea vocea lui Ulrich, nemișcată, asemenea unei condensări subțiratice de întunecime.

— În general, atribuim o prea mare importanță sexualității, spuse maestrul. În realitate, lucrurile de acest gen sunt niște rostogoliri ale voinței timpului nostru.

Altceva nu mai spuse. Însă Clarisse, care tresărise fără voie auzind glasul lui Ulrich, simțea că prin cuvintele lui Meingast era împinsă înainte, deși, ele rămânându-i obscure, n-ar fi putut spune în ce direcție.

15
Testamentul

Când Ulrich se întoarse acasă, transpus de ceea ce văzuse într-o stare de și mai mare nemulțumire decât înainte, nu mai vru să amâne o hotărâre și își rememoră, pe cât putea mai exact, ,,incidentul", căci prin acel eufemism caracteriza el ceea ce se petrecuse în ultimele ceasuri ale ședерii sale împreună cu Agathe la puține zile după marea lor convorbire.

Ulrich era pregătit de plecare, pentru a lua un tren cu vagoane de dormit care oprea noaptea târziu în orașul lor; fratele și sora se întâlniseră pentru o ultimă cina împreună; se stabilise dinainte că Agathe avea să-l urmeze în scurt timp și calculaseră oarecum aproximativ că aveau să rămână acum despărțiți, fără certitudine, timp de cinci până la paisprezece zile.

La masă Agathe spuse:

— Mai avem ceva de făcut înainte să pleci!

— Ce anume? întrebă Ulrich.

— Trebuie să modificăm testamentul.

Ulrich își amintea că o privise pe sora lui fără nici o surpriză; în ciuda a tot ceea ce discutaseră până atunci se așteptase ca acum să urmeze o glumă. Însă Agathe își privea farfuria cu bine cunoscuta ei cută de îngândurare la rădăcina nasului. Spuse, rostind cuvintele rar:

— El nu trebuie să mai pună mâna pe ceva de la mine, nici măcar cât un fir de lână care să-i fi ars între degete…

În ultimele zile se petrecuseră, era sigur acum, schimbări violente în ea. Ulrich ar fi vrut să-i spună că o asemenea deliberare cu privire la răul pe care să i-l facă lui Hagauer era, din punctul lui de vedere, nepermisă și că el nu mai voia să audă nimic asemănător; în clipa aceea însă intrase bătrânul slujitor al tatălui său care urma să servească la masă și nu mai putuseră discuta decât voalat, prin aluzii.

— Mătușa Malwine, spuse Agathe, surâzându-i, îți aduci aminte de mătușa Malwine? Intenționa să îi lase „verișoarei noastre“ întreaga ei avere; era un lucru aranjat de care știau toți! În consecință, „vara“ nu a mai primit ca succesoare a părinților decât partea legal cuvenită, trecând tot restul în proprietatea fratelui ei, astfel ca nici fratele, nici sora, să nu fie vreunul avantajat, căci tatăl lor îi iubea pe amândoi deopotrivă. Trebuie că-ți amintești!? Renta anuală pe care Agathe, adică „Alexandra, vara ta“ – se corectă ea râzând – a primit-o după căsătorie, a fost calculată în continuare din acea parte a ei strict legală; a fost o chestiune complicată, și anume așteptând ca mătușa Malwine să moară…

— Nu te înțeleg, mormăi Ulrich.

— Dar e ușor de înțeles! Mătușa Malwine a murit, dar încă dinainte de a muri își pierduse toată averea; a trebuit chiar să fie ajutată cu bani. Acum n-ar mai rămâne decât ca *papá* să fi uitat dintr-un motiv sau altul să revoce acea prevedere testamentară pentru ca Alexandra să nu mai primească nimic, chiar dacă la căsătoria ei s-ar fi stipulat comunitatea de bunuri!

— Nu știu, cred că ar fi o chestiune foarte nesigură! reacționă Ulrich instinctiv. Pe urmă trebuie să mai fi existat și anumite asigurări din partea tatei. Tatăl nu poate să fi inclus asemenea dispoziții fără anumite discuții cu ginerele său!

Da, își amintea prea bine că răspunsese astfel, pentru că nu putuse păstra tăcerea față de eroarea primejdioasă a surorii sale. Chiar și surâsul cu care ea îl privise atunci îi era acum viu în amintire: – „Așa e! părea să fi gândit ea. Ajunge să-i înfățișezi o chestiune ca și cum n-ar fi vorba de ființe în carne și oase, ci de ceva de ordin general, și poți să-l duci de nas cum vrei!“ Apoi ea îl întrebase scurt:

— Există vreo dovadă în scris a acestor înțelegeri?

Și își răspunse singură:

— N-am auzit de nimic de acest gen și, în ultimă instanță, eu ar fi trebuit să știu! Pe de altă parte, *papá* era așa de ciudat în toate!

În clipa aceea începu să li se servească la masă și ea profitase de faptul că Ulrich nu-i putea răspunde pentru a adăuga:

— Înțelegerile verbale pot fi oricând contestate. Dar dacă testamentul a mai fost încă o dată modificat după ce mătușa Malwine s-a ruinat, atunci totul arată că al doilea codicil s-a pierdut!

Din nou Ulrich se simțea tentat să facă o corectură și spuse:

— Oricum, rămâne partea legală din moștenire, care nu e deloc neînsemnată; de aceasta nu pot fi privați copiii proprii!

— Dar ți-am spus doar că a fost achitată în întregime încă din timpul vieții! Alexandra a fost măritată de două ori, nu uita!

Rămaseră o clipă singuri și Agathe adăugă în grabă:

— Eu am examinat cu foarte mare atenție pasajul respectiv; nu e nevoie decât de schimbat câteva cuvinte, și atunci arată ca și când mi s-ar fi compensat integral în avans partea mea legală. Cine mai știe astăzi despre ea? Când, după pierderile suferite de mătușa noastră, *papá* ne-a trecut pe amândoi cu părți egale, procedura a constat dintr-un codicil care poate fi distrus. De altfel, eu însămi aș fi putut să renunț la partea mea legală din moștenire, în favoarea ta, dintr-un motiv sau altul!

Ulrich o privi buimac pe sora lui și astfel pierdu prilejul de a răspunde fabulațiilor ei așa cum ar fi fost de datoria lui s-o facă; când voise apoi să înceapă, din nou nu mai erau singuri și fu nevoit să apeleze la perifraze.

— Adevărul e, începuse el ezitând, că nici n-ar trebui să ne gândim la așa ceva!

— De ce nu? răspunse Agathe.

O asemenea întrebare este simplă câtă vreme nu a fost rostită; dar, îndată ce a fost articulată, devine un șarpe monstruos care până atunci fusese încolăcit, doar o pată întunecată și inofensivă; Ulrich își amintea că replicase:

— Nietzsche însuși le recomandă „spiritelor libere“ să respecte anumite reguli exterioare, tocmai de dragul libertății lăuntrice!

Vorbise cu surâsul pe buze, dar simțise în clipa aceea că era oarecum o lașitate să se ascundă în spatele cuvintelor altuia.

— Ce principiu șchiop! decise Agathe scurt. Tocmai după principiul acesta m-am măritat eu!

Iar Ulrich gândi: „Da, e într-adevăr un principiu șchiop“. Se pare că oamenii care, la anumite întrebări, au de dat un răspuns nou și revoluționar, compensează acest fapt încheind cu toate celelalte un compromis care le permite să trăiască conform unei morale cuminți, în papuci de casă; cu atât mai mult cu cât un asemenea procedeu, care tinde să considere ca invariabil totul în afara de ceea ce are tendința să schimbe, corespunde întru totul economiei creatoare a gândirii care le este lor familiară. Ulrich însuși considerase totdeauna că aici era vorba mai curând de rigoare decât de neglijență, dar atunci când avusese loc acea conversație cu sora lui se simțise atins personal: nu mai suporta acum indecizia pe care o agrease până atunci, și i se părea că tocmai Agathe avusese menirea să-l aducă la punctul acela. Dar pe când îi explica totuși regula spiritelor libere, ea râse și-l întrebă dacă nu-și dădea seama că în clipele în care încerca să creeze reguli generale un alt om apărea deodată în locul lui.

— Chiar dacă tu îl admiri, desigur pe bună dreptate, el îți este în esență cu totul indiferent! susținu ea.

Își privea fratele cu o îndrăzneală binedispusă și provocatoare. Se simți iarăși stânjenit să-i răspundă, tăcu, și se aștepta în fiecare clipă să fie întrerupt, și cu toate acestea nu se putea hotărî să pună capăt conversației. Ei îi dădu curaj acea situație.

— În timpul scurt de până acum cât am fost împreună, continuă ea, tu mi-ai dat îndrumări de neprețuit în ce privește viața mea, cum n-aș fi îndrăznit niciodată să gândesc din proprie inițiativă, dar apoi de fiecare dată ajungeai să te îndoiești cu privire la adevărul spuselor tale! Mie mi se pare că adevărul, așa cum îl folosești tu, este o forță care le face rău oamenilor.

Nu știa nici ea ce îi conferea îndrăzneala de a-i face asemenea reproșuri; propria ei viață i se părea atât de lipsită de orice valoare încât ar fi trebuit să tacă din gură. Însă ea își extrăgea curajul de la Ulrich însuși, iar felul în care se sprijinea acum pe el în timp ce-l ataca era o atitudine atât de feminină, încât își dădu și el seama.

— Nu înțelegi deloc dorința de concentrare a gândurilor în mari mase bine articulate, experiențele de trăire în lupta spirituală îți sunt străine; tu nu vezi decât niște coloane mărșăluind în cadență, impersonalitatea a nenumărate picioare care stârnesc adevărul asemenea unui nor de praf! spuse Ulrich.

— Dar nu mi-ai descris tu însuți atât de exact și limpede, cum n-aș fi reușit eu niciodată, cele două stări în care poți să trăiești? replică ea.

Un nor de căldură, ale cărui contururi se schimbau repede, pluti peste fața ei. Simțea dorința să-l împingă pe fratele ei atât de departe încât el să nu mai poată bate în retragere. Trăia o adevărată stare de febrilitate, dar nu știa dacă avea să aibă destul curaj pentru a-și duce intenția la îndeplinire și căută să întârzie ridicarea de la masă.

Toate acestea le percepea și Ulrich, le ghicea; dar el se debarasă de momentul de ezitare și începu să argumenteze. Era așezat în fața ei, cu ochii absenți, cu gura crispată, căutându-și cuvintele, și avea impresia că nu mai era în el însuși, că ar fi rămas oarecum în urma lui, și că ceea ce spunea acum își striga, astfel, sieși din urmă.

— Să presupunem, spuse, că aș vrea cândva, într-o călătorie, să fur tabachera de aur a unui străin: te întreb, un asemenea lucru nu e de-a dreptul inimaginabil? Nici nu vreau să mai discut dacă decizia ta, așa cum îți plutește acum prin minte, ar putea sau nu fi justificată invocând o libertate spirituală superioară. S-ar putea chiar să fie just ca Hagauer să fie făcut să sufere. Dar, închipuie-ți că eu m-aș afla într-un hotel, și că nici n-aș suferi de mizerie, nici n-aș fi hoț de profesie, nici un deficient mintal cu cine știe ce malformații fizice sau psihice, nici n-aș fi avut ca mamă o isterică sau ca tată un bețiv, nici n-aș fi în vreun fel sau altul tulburat sau stigmatizat, și cu toate acestea aș

fura. Îți repet, un asemenea caz nu se poate întâmpla niciunde în lume! Pur și simplu nu se produce nici un asemenea caz! Constituie o certitudine științifică – un asemenea caz este imposibil să se producă!

Agathe izbucni într-un râs sonor.

— Dar Ulo! Ce se întâmplă dacă totuși ajungi să furi?

La acest răspuns pe care nu-l anticipase, Ulrich însuși fu nevoit să râdă; sări în picioare și-și împinse grăbit scaunul la loc, ca astfel să nu pară că o încurajează, aprobând-o. Agathe se ridică și ea de la masă.

— Nu e permis să faci așa ceva! o rugă el.

— Dar Uli, răspunse ea, tu gândești până și în vis sau visezi ceva care se întâmplă?

Întrebarea îi aminti lui de ceea ce susținuse cu câteva zile înainte, și anume că toate exigențele morale evocau un fel de stare de vis care se disipa îndată ce ajungeau să îmbrace o formă. Însă Agathe, după ultima remarcă, trecu în camera de lucru a tatălui ei, care i se înfățișa privirii luminată prin cele două uși deschise, iar Ulrich, care nu o urmase, o vedea oprită acolo, în picioare. Ridicase spre lumină o foaie de hârtie și citea. „Oare nu are idee ce își asumă?" se întreba el. Cu toate acestea, din legătura de chei a noțiunilor moderne, cum ar fi complex de inferioritate de natură nevrotică, deficiență mintală, debilitate și alte asemenea nu i se potriveau, iar în imaginea, de altfel frumoasă, pe care o oferea Agathe în timp ce se gândea la comiterea acelui delictul nu se vedea nici o urmă nici de cupiditate, nici de dorință de răzbunare și nici vreo altă urâciune sufletească. Chiar dacă, eventual cu ajutorul unor asemenea noțiuni, acțiunile unui criminal sau ale unui om pe jumătate nebun i s-ar fi părut lui Ulrich relativ disciplinate și civilizate, căci în profunzimile lăuntrice mai licăresc acolo mobilurile desfigurate și dezarticulate ale vieții obișnuite, determinarea sălbatică și blândă totodată a surorii lui, în care se amestecau fără deosebire puritatea și delincvența, îl descumpăneau acum pe el cu totul. Nu reușea să accepte gândul că această ființă omenească, acum în mod fățiș pregătită să săvârșească o faptă rea, ar fi putut fi o ființă rea, și era acum nevoit să privească de aici cum Agathe ridica de pe birou câte o hârtie, o citea, o punea la o parte și căuta cu toată gravitatea un anumit document. Determinarea ei crea impresia de a se fi coborât la nivelul deciziilor cotidiene venind dintr-o altă lume.

În timp ce o observa astfel, pe Ulrich îl neliniștea și întrebarea de ce la urma urmei îl convinsese el pe Hagauer să plece plin de bună-credință. I se părea că încă de la început acționase ca și cum ar fi fost instrumentul voinței surorii lui și că până în ultima clipă, chiar și când o contrazicea, îi dăduse totdeauna răspunsuri care o ajutau să își înfăptuiască mai departe intențiile. Adevărul le face rău oamenilor, spuse ea: „Foarte bine spus, dar ea nu știe ce înseamnă adevărul!" reflectă el. „Cu anii, te îmbolnăvește de gută, dar la

tinerețe te ține tot într-o vânătoare și în excursii cu barca!“ Se așezase iarăși. Acum se gândea deodată că Agathe, nu numai în ce spunea despre adevăr, relua într-un fel sau altul gânduri de-ale lui, ci și că ceea ce făcea ea acum în camera de alături fusese desemnat dinainte de el. El însuși spusese că, în momentele cele mai intense ale vieții unui om, nu mai există nici binele, nici răul, ci doar credința și îndoiala; că regulile ferme contrazic regulile moralei și credinței nu îi este permis să fie mai veche nici măcar cu o oră; că în starea de credință nu se poate făptui nimic josnic; că presentimentul era o situație mai pasionantă decât adevărul; iar Agathe era acum pe punctul de a părăsi tărâmul împrejmuit al moralei pentru a se aventura în acele profunzimi fără limite în care nu mai există nici o altă decizie decât de a urca sau de a cădea. Ea își punea în aplicare faptele așa cum la vremea respectivă luase din mâna lui ezitantă decorațiile pentru a le schimba pe pieptul tatălui lor, și în clipa aceea el o iubea, fără să mai țină seama de lipsa ei de scrupule, cu simțământul ciudat că propriile lui gânduri erau cele care pornind de la el trecuseră în ea și acum se reîntorceau de la ea spre el, mai sărace în puterea de judecată, dar, asemenea unei sălbăticiuni, aducând cu ele mireasma de balsam a libertății. Simțind că tremura în efortul de a se stăpâni, el îi propuse cu precauție:

— Am să-mi amân plecarea cu o zi și am să consult un notar sau un avocat. Poate că ceea ce vrei tu să faci e cât se poate de evident.

Însă Agathe aflase de acum că notarul la care apela tatăl lor pe vremuri nu mai trăia.

— Nimeni nu știe nimic despre toată afacerea, spuse ea, nu mai stârni tu lucrurile!

Ulrich remarcă acum că ea luase o foaie de hârtie și încerca să imite scrisul de mână al tatălui lor.

Se apropiase fascinat de curiozitate și stătea acum în spatele ei. Strânse în teancuri erau aici niște documente peste care alunecase, pe când se afla în viață, mâna tatălui său, ale cărei gesturi se părea că le mai simte încă, iar dincolo era Agathe care încerca, parcă într-o reprezentație teatrală, să imite ceea ce fusese real odinioară. Era un spectacol straniu. Scopul urmărit de aceste eforturi, gândul că ele slujeau comiterii unui fals, dispăruse. În realitate, Agathe nici nu se gândise la acest aspect. În jurul ei pâlpâia spiritul dreptății, însuflețit de flăcări, nu de logică. Pentru ea decența și echitatea, așa cum învățase să le recunoască drept virtuți de la cei pe care-i știa și mai ales de la profesorul Hagauer, păreau a fi doar gestul cu care-ți ștergi o pată de pe rochie; iar fapta urâtă care plutea în jurul ei o făcea să se gândească acum că lumea era inundată în lumina unui răsărit de soare. Își spunea că dreptatea și abaterea de la dreptate nu mai erau niște noțiuni generale, un compromis creat pentru milioane de oameni, ci întâlnirea miraculoasă între un Eu și un Tu, nebunia

unei creații originare, care nu ajunsese încă să fie comparată și măsurată cu vreun criteriu anume. De fapt, ea îi făcea în dar lui Ulrich un delict, dându-i-se astfel pe mână, pe deplin încrezătoare că el trebuia să o înțeleagă în necugetarea ei, asemenea unor copii care, când vor să facă daruri și nu au nimic de dăruit, ajung la cele mai năstrușnice idei. Iar Ulrich intuia în cea mai mare parte acele simțăminte. Urmărindu-i din priviri gesturile, el simțea o plăcere pe care nu o mai cunoscuse niciodată, căci acea abandonare cu toată ființa și fără nici o rezervă în ceea ce înfăptuia o altă ființă avea ceva din absurditatea și magia unui basm. Chiar dacă pătrundea în simțământul său și avertismentul că un al treilea avea să sufere o nedreptate, acesta străluci doar o clipă asemenea tăișului unei securi; se liniști repede la gândul că la drept vorbind ceea ce comitea sora lui nu privea pe nimeni. Nu era sigur că încercările de a imita scrisul cuiva aveau să fie cu adevărat folositoare și ceea ce făcea Agathe între cei patru pereți ai locuinței rămânea doar o chestiune a ei personală atâta vreme cât efectele faptei ei nu aveau să se manifeste în afara acelor ziduri.

Ea îl chemă acum, se întoarse spre el și fu surprinsă să-l vadă oprit în spatele ei. Se trezi parcă. Scrisese tot ceea ce voise să scrie și îngălbenea acum, cu gesturi sigure, hârtia la flacăra unei lumânări ca să-i dea aspectul învechit. Își întinse mâna liberă spre Ulrich, care i-o apucă, dar nu era în stare să-și încrunte chipul într-o expresie întunecată. Apoi ea spuse:

— Ascultă! Când e vorba de o contradicție, iar tu ești atașat de ambele aspecte – iubindu-le cu adevărat! – nu înseamnă că rezolvi contradicția, fie că vrei, sau nu?

— Pui în mod mult prea ușuratic problema, murmură Ulrich.

Dar Agathe știa cum avea să judece el situația în acea a „doua gândire“ a lui. Ea luă o foaie de hârtie curată și scrise, cu insolență, cu acel scris de mână demodat pe care se pricepea să-l imite atât de bine: „Fiica mea cea rea Agathe nu-mi oferă nici un motiv pentru a modifica dispozițiile pe care le-am dresat odinioară în favoarea fiului meu cel bun Ulo!“ Încă nemulțumită, scrise pe o a doua filă: „Fiica mea Agathe necesită ca o vreme să fie educată în continuare de fiul meu cel bun Uli“.

Astfel se petrecuseră lucrurile, dar când ulterior Ulrich își evocă din nou scena în cele mai mici amănunte, până la urmă știa la fel de puțin ca la început ce ar fi fost de făcut.

N-ar fi trebuit să plece fără a fi restabilit situația: într-atât era neîndoielnic! Era evident că superstiția contemporană potrivit căreia nimic nu trebuie luat prea în serios îi jucase o festă, când îi șoptise toate astea, convingându-l să părăsească provizoriu câmpul de luptă și să nu mai sporească printr-o rezistență sentimentală importanța acelui incident litigios. Nu e dracu' așa de negru! Din cele mai violente exagerări, odată ce le lași o vreme să se potolească, se

ivește cu vremea o nouă mediocritate; nu am mai putea lua nici trenul, nici nu am mai putea merge pe stradă fără a avea un pistol încărcat asupra noastră dacă nu am avea temeiuri să ne încredem în legitatea mediocrității care reduce de la sine la nivelul improbabilului posibilitățile cele mai excesive. Ulrich dăduse ascultare acelei credințe empirice, caracteristică europenilor, când plecase spre casă în ciuda tuturor neliniștilor. În sinea sa, îl bucură chiar faptul că Agathe se arătase a fi atât de diferită.

Cu toate acestea, legal vorbind, chestiunea nu putea fi soluționată decât prin faptul că Ulrich trebuia să refacă din urmă, cât mai repede cu putință, ceea ce neglijase atunci. Ar fi trebuit să-i trimită surorii lui, fără să mai ezite, o scrisoare expresă sau o telegramă și să-i fi scris cam așa: „Eu refuz orice participare în comun cu tine, atâta vreme cât eu nu…“ Dar nu se vedea câtuși de puțin scriind un asemenea text, pentru moment, lucrul îi părea cu totul imposibil.

În plus, scena fatidică fusese precedată de hotărârea lor de a locui împreună, sau cel puțin sub același acoperiș, pe durata săptămânilor care aveau să urmeze, și în scurtul interval de timp care rămăsese până la plecarea lui fuseseră nevoiți să discute îndeosebi pe acea temă. Stabiliseră pentru început astfel „pe durata divorțului“, pentru ca Agathe să se poată bucura astfel de sfatul și de protecția lui. Însă acum, rememorându-și evenimentele, Ulrich își aminti de o remarcă mai veche a surorii lui, că ea voia „să-l omoare pe Hagauer“ și era evident că acel „plan“ lucrase în lumea ei lăuntrică și dobândise acolo o nouă înfățișare. Ea insistase cu vehemență să se ajungă repede la vânzarea imobilului părintesc, posibil pentru că dorea să facă proprietatea lor cât mai puțin vizibilă, chiar dacă un asemenea demers ar fi putut părea recomandabil și din alte motive; oricum, cei doi frați hotărâseră să mandateze o firmă imobiliară și stabiliseră condițiile. Astfel că Ulrich trebuia acum să se gândească și la ce ar fi urmat să se întâmple cu sora lui după ce el însuși se va fi întors la viața de dinainte, viață pe care, de fapt, nici el nu și-o mai accepta acum. Situația în care se găsea Agathe nu putea în nici un caz să se prelungească la nesfârșit. Cât de surprinzător de apropiați ajunseseră în acel interval de timp atât de scurt – situație care căpătase aspectul unei încrucișări de destine, se gândea Ulrich, chiar dacă probabil ea fusese creată de nenumărate detalii mici, independente unele de altele. Poate că Agathe își formase o concepție ceva mai aventuroasă și mai romantică; ei știau totuși prea puțin unul despre altul în ce privea relațiile multiple și superficiale de care depindea o viață în comun. Când se gândea cu obiectivitate la sora lui, Ulrich constată chiar că existau multe întrebări fără răspuns și nici chiar în privința trecutului ei nu reușea să-și formeze o opinie certă; cea mai plauzibilă i se părea ipoteza că ea trata cu mare neglijență tot ceea ce se întâmpla cu ea sau făcea ea însăși, și că trăia într-un mod nesigur, poate de-a dreptul fantezist,

în iluzii care se clădeau de fapt alături de viața reală, căci o asemenea explicație era susținută și de realitatea că trăise atâta vreme cu Hagauer, ca apoi să se rupă atât de subit de el. Până și lipsa de chibzuință cu care aborda viitorul se potrivea cu o asemenea interpretare; își părăsise căminul, ceea ce părea să o mulțumească pentru moment, și evita întrebările cu privire la ceea ce avea să se întâmple în continuare. Nici Ulrich nu putea să-și imagineze dacă ea avea să rămână nemăritată și să trăiască mai departe la modul nelămurit ca o tânără celibatară, și nici să-și imagineze cum ar fi trebuit să arate bărbatul care să se potrivească cu sora lui: îi împărtășise de altfel opinia sa cu puțin timp înainte de a se fi despărțit.

Ea însă îl privise în ochi speriată – probabil cu o spaimă ușor jucată, arătându-se surprinsă – apoi îl contră cu o întrebare:

— Oare nu pot pur și simplu să locuiesc pe moment la tine fără să decidem asupra fiecărui detaliu?

Astfel, și fără a fi stabilit nimic precis, ei își confirmară hotărârea de a se stabili împreună. Dar Ulrich înțelese că odată cu acea încercare avea să se încheie și încercarea sa de a trăi o „viață în concediu". Nu voia să se gândească acum ce urmări decurgeau, dar n-ar fi putut spune că nu agrea faptul că de acum înainte viața lui avea să fie supusă anumitor restricții, și se gândi iarăși la societatea legată de Acțiunea Paralelă, dar îndeosebi la doamnele din acel mediu. I se părea minunat gândul că avea să rupă cu toate acestea, fiind acum legat de o asemenea schimbare a vieții. Așa cum în anumite încăperi trebuie schimbat doar un detaliu mărunt pentru ca din ecouri fără veselie să fie creată o rezonanță miraculoasă, în imaginația sa propria locuință se preschimbă într-o cochilie în care să fi putut asculta, asemenea unui curent depărtat, murmurul orașului.

Apoi, în ultima parte a acelei conversații, avu loc un anume schimb de replici:

— Vom trăi ca niște pustnici, spusese Agathe cu un surâs larg, dar în ce privește dragostea, fiecare rămâne firește liber. Cel puțin pentru tine nu vor exista nici un fel de obstacole! îl asigurase ea.

— Știi tu, îi dăduse răspuns Ulrich, că intrăm acum în Împărăția Milenară?

— Ce înseamnă?

— Am vorbit deja atât de mult despre dragostea care nu curge asemenea unui pârâu spre vărsare, ci, asemenea mării, alcătuiește o stare de spirit, de viață. Fii sinceră acum, când la școală ți se spunea că îngerii în paradis nu fac nimic altceva decât să se oprească în fața Domnului și să-i aducă laude, puteai să-ți închipui o asemenea beatitudine a inacțiunii și negândirii?

— Eu mi-am imaginat totdeauna ceva plicticos, ceea ce sigur că depinde de lipsa mea de perfecțiune, fu răspunsul Agathei.

— Dar după toate lucrurile asupra cărora ne-am înțeles noi, îi explică Ulrich, acum trebuie să-ți închipui că această mare se află într-o desăvârșită imobilitate și izolare, urmând a fi umplută de mici întâmplări cristaline și pure, mereu reînnoindu-se. Timpurile vechi au încercat să-și imagineze o asemenea viață aici pe pământ: aceasta este Împărăția Milenară, alcătuită după chipul și asemănarea noastră și totuși ca nici una din împărățiile pe care le cunoaștem noi! Astfel vom trăi! Ne vom debarasa de orice egoism, nu vom mai strânge nici bunuri, nici cunoștințe, nici ființe iubite, nici prieteni, nici principii și nu ne vom mai concentra nici asupra noastră înșine; atunci spiritul ni se va deschide, se va destrăma fluid în fața oamenilor și animalelor și se va desface cuprinzător în așa chip încât nu vom mai putea rămâne câtuși de puțin noi înșine și nu ne vom mai putea menține drepți decât împletindu-ne cu tot ceea ce este pe lume!

Mica succesiune de replici fusese o glumă. El ținea în clipa aceea în mână o foaie de hârtie și un creion, își făcea niște însemnări, iar în vremea aceea discuta cu sora lui lucrurile pe care urmau să le facă atunci când aveau să înfăptuiască vânzarea casei și a dependințelor ei. Era încă iritat și nu știa nici el dacă blasfemia sau se lăsa pradă fanteziei. Astfel preocupați, nici nu mai ajunseseră să se explice cum ar fi trebuit în legătură cu testamentul.

Poate datorită acelei confruntări atât de complicate, Ulrich nu mai ajunse de fapt la a trăi remușcări active în acea zi. Inițiativa atât de hotărâtă a surorii lui avea în mare măsură ceva care lui îi plăcea, deși el fusese atins în sinea lui; trebuise să recunoască atunci că omul care se lăsa să trăiască „după regula spiritelor libere“ și căruia el îi făcuse un loc comod în lumea lui lăuntrică, ajunsese dintr-odată într-o contradicție primejdioasă cu omul profund nedeterminat care nutrește adevărata seriozitate. Nu voia nici să evite ceea ce se petrecuse prin remedii grăbite și obișnuite; numai că în privința aceea nu existau reguli și lucrurile așa cum se petrecuseră trebuiau lăsate să evolueze.

16
Reîntâlnirea cu soțul diplomat al Diotimei

Dimineața următoare nu-l găsi pe Ulrich limpezit, și târziu după-amiază se hotărî — cu intenția de a-și atenua gândurile grave care-l apăsau – să-și viziteze vara care se preocupa de eliberarea sufletelor de relele civilizației.

Spre surprinderea lui, încă înainte ca Rachel să fi revenit din camera Diotimei, fu luat în primire de șeful de departament Tuzzi, care-i ieși în întâmpinare.

— Soția mea nu se simte bine astăzi, explică soțul experimentat, având acum în tonul vocii acea delicatețe necondiționată, care, folosită luni de-a

rândul, devine prin rezonanțele ei o formulă de divulgare a secretelor domestice. Nu știu dacă poate primi vizita dumitale.

Era îmbrăcat de plecare, dar îi ținu cu plăcere companie lui Ulrich.

Acesta se folosi de prilej pentru a se interesa de Arnheim.

— Arnheim a fost în Anglia și acum se găsește la Petersburg, relată Tuzzi.

Lui Ulrich, care se afla încă sub impresia apăsătoarelor trăiri din ultima vreme, informația fără importanță în sine, și de altfel cât se poate de firească, îi creă deodată senzația că lumea întreagă, plenitudinea și mișcarea ei s-ar fi revărsat asupră-i.

— E mult mai bine astfel, spuse diplomatul. Se simte bine călătorind de zor încolo și încoace. În felul acesta se pot face observații și se mai află tot felul de lucruri.

— Deci dumneata tot mai crezi că el face drumurile acestea cu o misiune pacificatoare din partea țarului? întrebă Ulrich înveselit.

— Cred mai mult ca oricând, îl asigură cu simplitate șeful de departament Tuzzi, în misiunea căruia revenea aplicarea politicii austro-ungare.

Dar dintr-odată Ulrich simți că se îndoia de faptul că Tuzzi ar fi fost în realitate într-atât de lipsit de orice bănuieli, poate se prefăcea doar astfel și voia să-l inducă în eroare; oarecum iritat îi lăsă deoparte pe Arnheim și se interesă:

— Am auzit că între timp aici s-a dat consemnul de a trece la acțiune?

Ca întotdeauna, lui Tuzzi părea să-i facă plăcere să joace rolul inocentului și în același timp al vicleanului în privința Acțiunii Paralele; ridică din umeri rânjind:

— Nu vreau să mă amestec în afacerile soției mele. Ai să afli fără îndoială de la ea, îndată ce vei putea fi primit!

După o scurtă pauză, mustața de pe buza sa superioară începu să-i tresară, ochii mari și întunecați îi străluceau pe fața de culoarea pielii înnegrite, ca de o suferință nesigură.

— Ești și dumneata, doar, un fel de cărturar, spuse el ezitând, poate că dumneata ai putea să mă lămurești ce înseamnă faptul că un om are suflet?

Se părea că Tuzzi ar fi vrut să discute despre acea problemă și, evident, nesiguranța lui crea impresia că suferea cu adevărat. Cum Ulrich nu-i răspunse imediat, continuă:

— Când se spune că cineva „e un om de suflet", înseamnă că te gândești la un tip fidel, răbdător în îndatoririle lui, onest, – am și eu un șef de cabinet care-i un astfel de om; dar, la urma urmei, aici e vorba doar de niște calități de subaltern! Sau sufletul este o însușire a femeilor: ar însemna ceva de felul că ele plâng mai ușor și roșesc mai ușor…

— Doamna, soția dumitale, are suflet, îl corectă Ulrich cu tot atâta seriozitate cu cât ar fi constatat că doamna în chestiune avea păr albastru ca noaptea.

O ușoară paloare trecu repede peste fața lui Tuzzi.

— Soția mea are spirit, spuse el rar, trece cu îndreptățire drept o femeie de spirit. Eu o necăjesc uneori și îi reproșez că este o femeie cu spirit frumos, exaltat. Atunci ea se supără. Dar nu e, de fapt, sufletul…

Căzu pe gânduri.

— Ai fost vreodată la o ghicitoare, la o practicantă a ezoterismului? întrebă el apoi. Îți citește în palmă sau îți prezice viitorul după un fir de păr, și uneori atât de adevărat încât rămâi de-a dreptul surprins: e poate vreun dar aparte sau or fi cine știe ce trucuri. Dar poți să-ți închipui că e ceva de înțeles când îți spune cineva, de exemplu, că s-ar arăta semne că vine o vreme când sufletele noastre ar putea ajunge să se vadă unele pe altele, fără mijlocirea simțurilor? Am să adaug imediat, completă el grăbit, că așa ceva nu trebuie înțeles la modul figurat, ci că dacă nu ești tu personal un om bun, orice ai face, în zilele noastre s-ar vedea mult mai limpede decât în secolele trecute, pentru că acum trăim deja într-o epocă în care sufletele sunt pe cale să se trezească! Dumneata crezi așa ceva?

Cu Tuzzi nu se știa niciodată dacă înțepăturile îl aveau drept țintă pe el însuși sau pe cel care-l asculta, Ulrich răspunse deci la întâmplare:

— În locul dumitale, aș încerca să văd cum merg lucrurile de la sine!

— Nu mai face glume în chestiunea aceasta, stimabile, nu se cuvine așa ceva câtă vreme personal ești în siguranță, se plânse Tuzzi. Soția mea însă îmi cere ca eu să aprob cu toată seriozitatea frazele de genul acesta, chiar dacă nu le aprob, și trebuie atunci să capitulez fără să fi fost măcar în stare să mă apăr cum se cuvine. Așa că, acum, în criza aceasta, mi-am adus aminte că Domnia Ta ești cărturar și…

— Afirmațiile acestea, amândouă, sunt din Maeterlinck, dacă nu mă înșel, îl ajută Ulrich.

— Așa!? Din… Da, se poate, desigur. Ceea ce e…? Da, da, bine; atunci poate că tot el este acela care susține că nu există adevăr? Decât pentru omul care iubește cu adevărat! zice el. Dacă iubesc o anumită ființă omenească, înseamnă că particip nemijlocit la un adevăr tainic, care este mai profund decât cel obișnuit. Dimpotrivă, când afirmăm ceva bazându-ne pe o cunoaștere și o observație precisă a omului, firește că așa ceva n-ar mai avea nici o valoare. Tot de la Mae… cum îi spui dumneata, provine?

— Drept să-ți spun, nu știu. Poate. Se potrivește cu ce spune el.

— Eu îmi închipuiam că provine de la Arnheim.

— Arnheim și-a însușit multe de la Maeterlinck, care și-a însușit multe de la alții, amândoi sunt niște eclectici foarte înzestrați.

— Așa? Atunci, sunt chestiuni vechi? Dar explică-mi, pentru numele lui Dumnezeu, cum de se permite în zilele noastre să se tipărească așa ceva! îl rugă Tuzzi. Dacă nevasta mea îmi răspunde, „Rațiunea nu dovedește nimic,

ideile nu ajung până la suflet“ sau „Mai presus de exactitate și precizie există un imperiu al înțelepciunii și iubirii, pe care cuvintele formulate de rațiune nu fac decât să-l profaneze“, atunci înțeleg cum de poate ajunge la asemenea concepții; la urma urmei, e femeie, se apără în felul acesta împotriva logicii bărbatului! Dar, cum poate un bărbat să spună așa ceva?!

Tuzzi se trase mai aproape și-și lăsă mâna pe genunchiul lui Ulrich:

— Adevărul înoată ca un pește într-un principiu invizibil; cum apuci să-l scoți de acolo, a și murit; ce spui de o asemenea afirmație? Poate că se leagă și de deosebirea dintre un om „erotic“ și un om „sexual“?

Ulrich surâse.

— Chiar trebuie să te edific?

— Ard de nerăbdare să te ascult!

— Nu știu cum să încep.

— Păi, vezi! Între bărbați nu reușești să articulezi asemenea chestiuni. Dar dacă dumneata ai avea, cum zic ei, un suflet, atunci ai sta pur și simplu să-l contempli și să-l admiri pe al meu. Am ajunge până la o înălțime unde nu mai există nici gânduri, nici cuvinte, nici fapte. Dimpotrivă, niște forțe tainice și o tăcere cutremurătoare! Un suflet are voie să fumeze? întrebă el și își aprinse o țigară; de-abia după aceea își aminti de îndatoririle sale de gazdă și-i întinse și lui Ulrich tabachera.

De altfel, era mândru de faptul că citise cărțile lui Arnheim, și tocmai pentru că nu le putea suferi, îl măgulea, ca și cum ar fi fost vorba de o descoperire personală, faptul că recunoscuse posibila utilitate a retoricii lor abundente în nepătrunsele intenții ale diplomației. În realitate, nimănui nu i-ar fi convenit să depună un efort atât de laborios în zadar, și oricine în locul lui ar fi început prin a fi ironic o vreme, dar apoi ar fi cedat curând dorinței de a plasa ca piatră de încercare câte un citat în discuții, sau de a îmbrăca vreunul din lucrurile, care oricum nu se pot exprima în termeni preciși, în câte una din ideile acelea noi, iritant de obscure. Așa ceva se petrece fără voie, căci simți în asemenea veșminte noi propriile gânduri ca fiind ridicole, dar te obișnuiești repede, și astfel pe nesimțite spiritul timpului se schimbă în ce privește aplicările sale, în cazul acesta special s-ar fi putut foarte bine ca Arnheim să-și fi găsit un nou admirator. Până și Tuzzi recunoștea că s-ar fi putut imagina, în proiectul acela al unei fuziuni între suflet și economie și în ciuda tuturor opozițiilor de principiu, un fel de psihologie economică, și ceea ce îl proteja acum serios față de Arnheim era la drept vorbind doar Diotima. Căci între ea și Arnheim începuse de pe atunci – dar rămăsese încă un lucru necunoscut tuturor – să câștige teren o anume răceală, care făcea să planeze asupra celor spuse până atunci de Arnheim despre problemele sufletului bănuiala că n-ar fi fost decât niște pretexte, iar urmarea era că Tuzzi reacționă cu mai multă iritare ca oricând la toate aluziile care i se

făceau și pe care le interpreta ca pe niște reproșuri. Era deci scuzabil faptul ca în asemenea împrejurări el să presupună că relațiile soției sale cu străinul ar fi devenit tot mai apropiate; n-ar fi fost vorba adică de o dragoste împotriva căreia un soț să poată lua măsuri, ci de o „stare de spirit de iubire" și de o „meditație legată de iubire" și în asemenea măsură mai presus de orice suspiciune josnică, încât Diotima însăși vorbea acum deschis despre gândurile pe care i le inspira situația în sine, ba în ultima vreme îi cerea chiar cu destulă imprudență lui Tuzzi să participe și el din punct de vedere intelectual și spiritual.

El însuși se simțea stupefiat și extrem de vulnerabil, așa cum se afla înconjurat de acea situație, care îl orbea asemenea strălucirii soarelui revărsându-se deodată din toate părțile, fără a-i da posibilitatea de a stabili exact poziția soarelui după care să se orienteze pentru a se refugia la umbră și să găsească apărare.

Îl auzea pe Ulrich vorbind.

— Dar permite-mi să-ți atrag atenția asupra unor chestiuni la care să te gândești. În noi are loc de obicei un flux crescând și iarăși retrăgându-se al trăirii. Stimulii care se manifestă în noi provin din afară și se revarsă, ca acțiuni și cuvinte, iarăși în afară. Închipuie-ți totul ca pe un fel de joc mecanic. Pe urmă, închipuie-ți că mecanismul se defectează: se produce atunci o stagnare. Se petrece o oarecare revărsare peste maluri. În anumite împrejurări poate fi vorba doar de o creștere a nivelului…

— Cel puțin dumneata vorbești rațional, chiar dacă toate sunt absurdități… recunoscu Tuzzi. Nu prea înțelegea cum s-ar fi putut închega o explicație, însă își păstrase oricum rezerva, și chiar dacă în sinea lui rătăcea încă în senzațiile de dezolare lăuntrică, micul surâs răutăcios îi rămăsese pe buze, gata oricând să își reia rolul.

— Cred că fiziologii ne-ar spune, continuă Ulrich, că ceea ce numim acțiune conștientă provine de pe urma faptului că stimulul, ca să spunem așa, nu numai că parcurge un arc reflex, intrând și ieșind, ci este de asemenea silit la un ocol; atunci lumea pe care o trăim și lumea în care acționăm, deși ele ni se par a fi una și aceeași, seamănă cu nivelul superior și nivelul inferior al apei în iazul unei mori, iar aceste niveluri sunt legate laolaltă printr-un fel de stăvilar al conștiinței care reglează nivelul, presiunea și toți ceilalți parametri ai apei care intră și curge mai departe. Sau, cu alte cuvinte: când într-una din părți intervine o tulburare – o înstrăinare de lume sau suprimarea dorinței de a acționa – am putea la fel de bine să admitem că în felul acesta s-ar crea o a doua conștiință, superioară? Sau nu crezi?

— Eu? spuse Tuzzi. Trebuie să-ți spun că eu cred că toate aceste aspecte îmi sunt perfect indiferente. Sunt lucruri pe care trebuie să le lămurească între ei profesorii universitari, dacă socotesc că e important s-o facă. Dar,

ca să vorbim la modul practic… Își strivi gânditor țigara în scrumieră și-și ridică apoi enervat privirea: – cine sunt oamenii care decid lucrurile pe lume, cei cu două stăvilare, sau cei cu unul singur?

— Mă gândeam că vrei să auzi de la mine doar cum cred eu că apar asemenea idei…

— Dacă este ceea ce mi-ai spus, mărturisesc că din păcate n-am înțeles, spuse Tuzzi.

— Dar e foarte simplu: dumneata nu ai al doilea stăvilar, deci nu ai nici principiul înțelepciunii și nu înțelegi nici un cuvânt din ceea ce spun oamenii care au suflet. Iar eu te felicit!

Ulrich își dăduse treptat seama că gândurile pe care le exprima cu sarcasm și în compania aceea stranie nu ar fi fost deloc nepotrivite pentru a explica sentimentele de care era agitată atât de nelămurit inima sa. Ideea că într-o stare de receptivitate mult exagerată s-ar fi putut ajunge la fluxul și refluxul trăirilor care să lege, la modul domol și nelimitat, asemenea unei întinderi de apă, simțurile proprii de toate lucrurile de pe lume, îi evoca îndelungatele lui conversații cu Agathe, iar chipul i se compuse fără voie într-o expresie totodată dură și absentă. Tuzzi îl observa pe sub pleoapele lenеș ridicate și ghicea, de pe urma stilului sarcastic al lui Ulrich, că nu era singurul nemulțumit de acea teorie a „stăvilarelor".

Nici unul, nici altul nu remarcară cât de multă vreme întârziase Rachel, căci aceasta fusese reținută de Diotima; stăpâna avea nevoie de ajutorul cameristei să se îmbrace și să aranjeze sumar camera ei de bolnavă, o ordine informală, dar în același timp cuvenită pentru a-l putea primi pe Ulrich. Acum fata veni să transmită rugămintea ca Ulrich să nu plece, ci să mai aibă puțină răbdare, și apoi se întoarse în grabă la stăpâna ei.

— Toate frazele pe care mi le-ai citat sunt firește alegorii, reluă Ulrich conversația după acea întrerupere, pentru a-l răsplăti pe amfitrionul său că rămăsese să-i țină companie. Un fel de vorbire spilcuită! Iar oamenii precum Arnheim, mie îmi fac impresia că-și umflă burțile tocmai cu asemenea nectar fără nici o substanță! Adică, adăugă el repede, căci își dăduse seama că n-ar fi avut voie să o insulte indirect pe Diotima, tocmai Arnheim e cel care-mi creează impresia că își poartă sufletul în buzunarul de la piept exact cum își poartă portvizitul.

Tuzzi își lăsă iarăși la o parte servieta și mănușile pe care le ridicase la intrarea Rachelei și răspunse, însuflețindu-se:

— Îți dai seama despre ce este vorba? Ce mi-ai explicat dumneata atât de interesant nu e altceva decât spiritul pacifismului!

Făcu o pauză, pentru a permite acelei aserțiuni să-și producă efectul.

— Pacifismul în mâinile unor diletanți reprezintă fără îndoială o mare primejdie, adăugă el grav.

Lui Ulrich îi venea să râdă, dar Tuzzi vorbise cu o seriozitate teribilă, de fapt, el asocia aici două noțiuni care în realitate erau înrudite de departe, oricât de ciudat ar fi putut să fie să vezi dragostea și pacifismul legate laolaltă prin impresia că ar fi rezultat dintr-un libertinaj diletant. Astfel că acum Ulrich nu mai știa ce ar fi trebuit să răspundă și se folosi pur și simplu de acel prilej pentru a reveni la Acțiunea Paralelă și a obiecta că totuși se lansase consemnul de a se trece la fapte.

— Aceasta e o idee a lui Leinsdorf, comentă Tuzzi disprețuitor. Îți mai aduci aminte de ultima ședință care a avut loc aici, la noi, puțin înainte de plecarea dumitale? Leinsdorf a spus: – „Trebuie să se întâmple ceva!", ceea ce acum se numește consemnul de a acționa! Firește că Arnheim caută să-și infiltreze pacifismul lui rusesc. Îți amintești cum te-am avertizat atunci? Mi-e teamă că va avea motiv să-și amintească de mine! Nicăieri politica externă nu e atât de dificilă cum e la noi, iar eu am spus încă de pe atunci: cine se mai încumetă astăzi să traducă în faptă idei politice fundamentale trebuie să aibă stofă de speculant pregătit să meargă până la faliment, dar și de criminal!

De data aceasta Tuzzi își ieșise din fire în adevăratul înțeles al cuvântului, fie pentru că Ulrich ar fi putut fi chemat dintr-un moment în altul la Diotima, fie pentru că el însuși ar fi vrut să nu lase impresia că ar fi fost singurul moralizat în acea conversație.

— Acțiunea Paralelă stârnește neîncrederea generală, relată el, iar efectele ei pe planul politicii interne, unde e socotită ca fiind ostilă deopotrivă germanilor și slavilor, pot fi simțite și în politica externă. Pentru ca să înțelegi însă și dumneata pe de-a-ntregul deosebirea dintre pacifismul diletant și pacifismul profesioniștilor, am să-ți explic ceva: Austria ar putea împiedica orice război pe o perioadă de cel puțin treizeci de ani, dacă ar intra în Antanta Cordială. Cu prilejul anului jubiliar ar putea face acest gest pacifist nemaiauzit de frumos și ar asigura în același timp și Germania de dragostea ei fraternă, fie că aceasta i-ar urma exemplul, sau nu. Majoritatea minorităților noastre naționale ar fi entuziasmate. Am putea, cu ajutorul unor credite avantajoase, franceze și engleze, să ne consolidăm armata, încât Germania să nu ne mai intimideze. Am scăpa astfel de Italia, iar Franța n-ar putea întreprinde nimic fără noi: pe scurt, noi am fi cheia atât în problemele păcii, cât și în ale războiului, am deveni un factor decisiv al marii politici. Nu-ți trădez nici un secret: este un calcul politic simplu pe care l-ar putea face orice atașat comercial din vreo ambasadă. De ce nu este pus în practică? Imponderabilele de la curtea imperială: acolo Maiestatea Sa este atât de puțin agreat încât s-ar considera de-a dreptul indecent să i se facă pe plac. Monarhiile sunt astăzi în dezavantaj pentru că sunt atât de împovărate de considerente de ordinul decenței! Pe urmă imponderabilele așa-numitei opinii publice: astfel ajung la Acțiunea Paralelă. De ce nu caută să educe, să formeze opinia publică?! De ce nu propune o concepție obiectivă? Vezi – însă aici

expunerile lui Tuzzi își pierdură din credibilitate și creară mai degrabă impresia că ar fi încercat să ascundă unele dificultăți – individul acesta, Arnheim, mă amuză sincer cu toate scrierile lui! El nu a inventat scrisul, iar noaptea trecută, când n-am putut adormi până târziu, am avut timp să mă gândesc puțin la toată problema. Întotdeauna au existat politicieni care au scris romane sau piese de teatru, de exemplu Clemenceau sau Disraeli; Bismarck nu, dar Bismarck a fost distructiv. Uită-te și la avocații francuzi care sunt astăzi la cârmă: poți să-i invidiezi! Sunt niște profitori politici, dar sunt sfătuiți de o diplomație de un profesionalism impecabil, care le dă liniile directoare, cu toții au scris într-un moment sau altul fără nici o jenă piese de teatru sau romane, cel puțin în tinerețe și mai scriu și astăzi cărți. Crezi că valorează ceva cărțile acestea? Eu cred că nu. Dar îți jur că m-am gândit și aseară: propriei noastre diplomații îi lipsește ceva, pentru că se apucă să producă niște cărți. Am să-ți și spun de ce: în primul rând pentru că e firește important pentru un diplomat, ca și pentru un sportiv, să elimine apa. În al doilea rând, sporește securitatea publică. Dumneata știi ce este echilibrul european?

Fură întrerupți de Rachel care venise cu știrea că Diotima îl aștepta pe Ulrich. Tuzzi lăsă să i se întindă pălăria și pardesiul.

— Dacă ai fi patriot… spunea el vârându-și brațele prin mâneci în timp ce Rachel îi ținea pardesiul.

— Ce aș face atunci? întrebă Ulrich și privea stelele negre ale ochilor Rachelei.

— Dacă ai fi patriot ai face-o atentă pe soția mea sau l-ai preveni pe contele Leinsdorf cu privire la aceste dificultăți. Eu nu pot, din partea unui soț ar putea ușor să pară meschin.

— Dar pe mine nu mă ia nimeni în serios! replică Ulrich calm.

— A, să nu spui așa ceva! exclamă Tuzzi cu vioiciune. Nu ești luat în serios la modul în care sunt alții luați în serios, dar tuturor le este frică de dumneata. Le e teamă că ai putea să-l influențezi pe Leinsdorf să ia cine știe ce decizie ciudată. Știi dumneata ce este echilibrul european? insistă diplomatul.

— Presupun că da, oarecum, spuse Ulrich.

— Atunci ți se cuvin felicitări! răspunse Tuzzi incitat. Noi, diplomații de profesie, nu știm nici unul. E lucrul acela pe care nu avem voie să-l tulburăm, ca să nu sară unii la gâtul celorlalți. Dar ce anume nu e voie să tulburăm, iată ce nu știe nimeni precis. Adu-ți aminte ce s-a întâmplat și ce se întâmplă de câțiva ani încoace: războiul turco-italian, Poincaré la Moscova, problema Bagdadului, intervenția armată în Libia, încordarea relațiilor austro-sârbe, problema Adriaticii… E ceea ce se poate numi echilibru? Neuitatul nostru baron Ährenthal – dar nu vreau să te mai reții!

— Păcat, îl asigură Ulrich. Dacă acesta este echilibrul european, atunci în el se exprimă la modul ideal spiritul european!

— Da, este ceea ce îl face să fie atât de interesant, recunoscu Tuzzi deja din ușă, surâzând politicos. În sensul acesta, realizarea spirituală a acțiunii noastre nu trebuie subestimată!

— De ce nu împiedici dumneata acest fapt?

Tuzzi ridică din umeri.

— Când, la noi, un om cu poziția Alteței Sale vrea ceva, nimeni nu se poate manifesta împotrivă. Nu poți face nimic altceva decât să fii cu ochii în patru!

— Dumitale cum îți merge? o întrebă Ulrich, după plecarea lui Tuzzi, pe mica sentinelă în costumul ei negru-alb, care îl conducea acum spre Diotima.

17
Diotima și-a schimbat lecturile

— Dragul meu, spuse Diotima când Ulrich intră la ea în cameră, nu voiam să te las să pleci fără să stau de vorbă cu dumneata, dar iată în ce deranj te primesc!

Purta un capot în care amploarea maiestuoasă a formelor ei te făcea, prin felul întâmplător în care cădea vreun fald, să te gândești oarecum la condiția de femeie însărcinată, ceea ce împrumuta acestui trup mândru care nu născuse niciodată ceva din impudoarea uneori fermecătoare a durerilor nașterii; alături de ea pe canapea era întins un brâu de blană cu care se vedea că tocmai își încălzise trupul, iar pe frunte avea o compresă împotriva migrenei, rămasă la locul ei pentru că Diotima știa că aducea cu modul grecilor de a-și strânge părul. Deși era târziu, nu fuseseră aprinse lămpile, iar mirosmele lecuitoare și revigorante pentru o suferință necunoscută pluteau prin aer amestecate cu un parfum persistent, împrăștiat peste toate celelalte asemenea unui pled.

Ulrich își aplecă mult fața când îi sărută mâna Diotimei, ca și când ar fi vrut să ghicească în mireasma brațului schimbările care se petrecuseră în timpul absenței sale.

Însă epiderma ei emana doar mireasma amplă, îngrijită, îmbăiată ca în toate celelalte zile.

— Dragul meu prieten, repetă Diotima, ce bine că te întorci O! gemu ea deodată surâzând, am niște crampe groaznice la stomac!

Această punere în temă, care, făcută de o persoană cu un comportament firesc, ar fi fost la fel de naturală ca un buletin meteorologic, căpăta în gura Diotimei întreaga greutate a unei mărturisiri și a unei căderi în ruină.

— Scumpă vară! exclamă Ulrich și se aplecă surâzând ca să-i vadă fața.

Aluzia pe care Tuzzi o făcuse cu delicatețe la indispoziția soției sale intrase în confuzie în mintea lui Ulrich cu presupunerea că Diotima ar fi fost însărcinată și că o mare decizie avea să transforme acea casă.

Ghicindu-l pe jumătate, ea făcu un gest obosit de apărare. În realitate suferea de dureri menstruale pur și simplu, un lucru care, e adevărat, nu i se mai întâmplase înainte, iar faptul că asemenea tulburări reveneau de câteva luni părea nelămurit să se lege de ezitările între Arnheim și soțul ei. Când auzise de întoarcerea lui Ulrich, găsise în aceasta o oarecare mângâiere, și saluta în el pe unul care-i cunoștea bine conflictele lăuntrice, de fapt, de aceea îl și lăsase să intre. Era întinsă acolo, pe jumătate așezată, și, cedând în prezența lui durerilor care o tulburau, era asemenea unui fragment de natură, fără tăblițe indicatoare și de interdicție, ceea ce i se întâmpla destul de rar. Oricum, pornise de la premisa că avea să sune credibil dacă vorbea de dureri de stomac de natură nervoasă, și că așa ceva putea constitui chiar un indiciu al unei firi sensibile; altminteri nici nu i s-ar fi arătat în starea aceea.

— Ia ceva, îi propuse Ulrich.

— Ah, oftă Diotima, totul provine de la emoții. N-au să-mi mai reziste mult nervii!

Urmă o mică pauză, căci acum Ulrich ar fi trebuit de fapt să se intereseze de Arnheim, dar era curios să afle câte ceva despre evoluțiile care-l priveau pe el personal, și nu găsi imediat o cale de a rezolva această dilemă. În cele din urmă întrebă:

— Eliberarea sufletului din strânsorile civilizației prezintă greutăți? și adăugă: din păcate am voie să mă simt măgulit la gândul că ți-am prezis încă demult că eforturile dumitale de a crea spiritului o cale în lume vor eșua în mod dureros.

Diotima își amintea cum părăsise cercul invitaților ei și se așezase împreună cu Ulrich pe bancheta din anticameră: deprimarea ei de atunci fusese asemănătoare cu cea de acum, dar între ele se aflau nenumărate avânturi și prăbușiri ale speranței.

— Cât era de magnific, spuse ea, prietene, când încă mai credeam în marea idee! Astăzi pot să afirm că lumea a ciulit urechile, dar cât de dezamăgită sunt eu însămi!

— De ce, la urma urmei? întrebă Ulrich.

— Nu știu. E fără îndoială vina mea.

Ar fi vrut să adauge ceva în legătură cu Arnheim, însă Ulrich se arătă interesat să știe cum făcuseră față demonstrației: își mai amintea doar că el nu o întâlnise atunci pe Diotima când îl trimisese anume la ea contele Leinsdorf să o pregătească pentru o intervenție energică și în același timp să o liniștească.

Diotima făcu un gest disprețuitor.

— Poliția a arestat câțiva tineri și pe urmă le-a dat iar drumul. Leinsdorf e foarte enervat, dar ce s-ar fi putut face altceva?! El s-a agățat acum din toate puterile de Wisnieczky și tot spune că trebuie să se întâmple ceva; dar Wisnieczky nu poate desfășura nici un fel de propagandă dacă nu știe pentru ce anume!

— Am auzit că acum e vorba de consemnul de a trece la acțiune, interveni Ulrich.

Numele baronului Wisnieczky, care căzuse ca ministru din cauza opoziției partidelor germane naționaliste, avea desigur să stârnească neîncredere dacă ajungând acum în fruntea comitetului pentru marea idee patriotică, încă nedefinită, ar fi militat pentru Acțiunea Paralelă, ceea ce îi reaminti lui Ulrich de manevrele politice ale Alteței Sale. După cum se părea, evoluția netulburată a ideilor leinsdorfiene – poate întărită și de eșecul așteptat al tuturor eforturilor de a trezi la viață spiritul patriei și, în cercurile mai largi, al Europei prin influența conjugată a celor mai importanți oameni ai momentului — condusese acum la recunoașterea faptului că ideal ar fi fost să i se confere acelui spirit un imbold, indiferent de unde ar fi provenit zguduirea respectivă. Poate că în meditațiile Alteței Sale acea convingere se fundamenta pe anumite experiențe făcute cu bolnavii posedați, cărora uneori le face bine să fie tratați cu brutalitate, să se strige la ei sau să fie zgâlțâiți; dar aceste presupuneri pe care Ulrich le concepuse în grabă înainte ca Diotima să fi putut replica, îi fură acum întrerupte prin chiar acest răspuns.

De data aceasta, vara aflată în suferință se folosi iarăși de formula cu care-l salutase: prieten drag.

— Dragă prietene, spuse ea, e ceva adevărat aici! Secolul nostru e însetat de o faptă. O faptă…

— Dar ce faptă, ce fel de faptă? o întrerupse Ulrich.

— Indiferent care! În faptă coexistă un pesimism grandios în ce privește vorbele: nu trebuie să negăm că în trecut tot ce s-a petrecut a fost să se vorbească; am trăit pentru vorbe și idealuri veșnice și mărețe; pentru o intensificare a ceea ce este omenesc; pentru o plenitudine generală a existenței. Ne-am străduit să obținem o sinteză, am trăit pentru plăceri estetice inedite și noi valori ale fericirii, și nu vreau să contest că această căutare a adevărului este un joc de copii față de seriozitatea monstruoasă cu care dorim să devenim noi înșine un adevăr; dar, a fost, față de conținutul sărac în adevăr al momentului nostru, o exagerare, și în această jinduire de vis noi am trăit, ca să spunem așa, pentru nimic!

Diotima se ridicase acum în capul oaselor, sprijinindu-se în coate.

— E un semn de sănătate dacă astăzi renunțăm să mai căutăm calea de acces, acum îngropată sub dărâmături, către suflet și încercăm mai degrabă să facem față vieții așa cum este ea! conchise.

Ulrich avea deci acum și o altă interpretare oficială a consemnului de trecere la acțiune în afară de cea presupus leinsdorfiană,. Diotima părea să-și fi schimbat lecturile: își amintea că, intrând, o văzuse înconjurată de multe cărți, dar se făcuse deja prea întuneric ca să le poată desluși titlurile, și de altfel o parte dintre acestea era acoperită de trupul tinerei și îngânduratei femei, care se îndreptase acum în capul oaselor asemenea unui șarpe gros, privindu-l plină de așteptare. Diotima, după ce încă din anii adolescenței se hrănise cu predilecție cu cărți sentimentale și subiective, era acum cuprinsă, după cum deducea Ulrich din cuvintele ei, de acea forță de înnoire spirituală mereu în acțiune care o făcea să nu găsească nici în noțiunile și conceptele viitorilor douăzeci de ani ceea ce nu găsise nici în conceptele ultimilor douăzeci de ani; poate că de aici aveau până la urmă să se producă acele mari schimbări de climat istoric care oscilează între umanitate și cruzime, între furtună și indiferență, și între alte contradicții, și pentru care nu există nici un fel de motiv cu lotul suficient. Lui Ulrich îi trecu prin minte că tocmai acel mic rest neexplicat de indeterminare care dăinuie în orice trăire morală, și despre care el discutase atât de mult cu Agathe, putea fi la drept vorbind cauza incertitudinii omenești; dar, pentru că nu voia să-și îngăduie fericirea care se perpetua în amintirea acestor conversații, își lăsă gândurile să se abată, îndreptându-se spre generalul Stumm, cel care-l avertizase primul că epoca beneficia acum de un nou spirit și îi explicase totul într-un fel atât de plin de o scandalizare salubră, încât nu mai lăsase loc pentru vreo fermecătoare îndoială. Cum gândurile i se îndreptaseră spre general, își aminti de rugămintea acestuia de a se îngriji de ordinea tulburată a relațiilor dintre vara sa și Arnheim, astfel că răspunse acum simplu acestui discurs de încheiere al Diotimei:

— Deci „dragostea fără limite“ nu ți-a reușit prea bine?

— Ce tot vorbești? Rămâi mereu același! oftă vara și se lăsă acum să cadă la loc peste perne, iar acolo își închise ochii; căci, dezobișnuită, prin absența lui Ulrich, de asemenea întrebări directe, trebuia să-și reamintească mai întâi cât de mult i se confesase.

Dintr-odată, prezența lui Ulrich puse iarăși în mișcare detaliile uitate. Își amintea nelămurit de o discuție cu Ulrich despre „dragostea nemăsurată“, discuție care-și găsise o continuare la ultima sau penultima lor întrevedere. În care ea jurase că sufletele pot ieși din temnița trupului, sau se pot cel puțin înclina spre exterior cu jumătate de trup, și Ulrich îi răspunsese atunci că acestea erau delirurile aviditații de dragoste și că s-ar fi cuvenit deci ca ea să-i acorde un „gaj“ lui Arnheim sau lui însuși sau oricui altcuiva; chiar și pe Tuzzi îl pomenise în acest context, după cum își amintea ea acum; sugestiile de acest fel sunt poate mai ușor de rememorat decât celelalte lucruri despre care poate vorbi cineva precum Ulrich. Poate chiar cu dreptate

considerase ea atunci că ar fi fost o impertinență; dar cum suferința trecută este, în comparație cu cea actuală, un prieten vechi și inofensiv, o asemenea amintire se bucura astăzi de avantajul de a fi devenit o amintire familiară, camaraderească aproape. Diotima își coborî din nou pleoapele și spuse:

— Probabil că aici, pe pământ, nu putem iubi niciodată pe deplin!

Ea surâdea, în mod evident sub banda strângându-i fruntea erau acum riduri de îngrijorare care imprimau feței ei în semiîntunericul amurgului o expresie ciudată, crispată. Diotima era, în problemele care o atingeau îndeaproape, înclinată să creadă în posibilități supranaturale. Chiar și apariția neașteptată a generalului Stumm la ședințele de consiliu o speriase ca o lucrare a duhurilor rele; copil fiind, ea se rugase să nu moară niciodată. Era ceea ce o ajuta să dăruiască până și relațiilor ei cu Arnheim o credință supranaturală, mai exact spus, să le îmbrace în acea necredință nedesăvârșită, în acea atitudine în care se spune că ceva „poate-fi-considerat-ca-nefiind-exclus“ care astăzi a devenit forma fundamentală a credinței. Doar dacă Arnheim ar fi fost în stare să extragă ceva invizibil din sufletul ei și al lui, care să devină tangibil în aer la o distanță de cinci metri între ei, sau dacă privirile ar fi fost în stare să determine ceva, astfel încât după aceea să dăinuie dintr-o asemenea creație ceva tangibil cât o boabă de cafea, sau un fir de gris, o pată de cerneală, o urmă oarecare că ar fi folosit la ceva sau că ar fi avut loc vreo evoluție, atunci Diotima ar fi așteptat cu toată încrederea că într-o bună zi relația lor avea să ajungă să se înalțe și mai mult, în vreuna din acele complexe legături suprapământene care, de altfel, sunt la fel de greu de imaginat ca cele mai multe dintre cele pur pământene. Avea acum răbdare și față de faptul că în ultima vreme Arnheim pleca mai des în diferite călătorii și lipsea mai mult decât înainte și că până și în zilele când era prezent era surprinzător de preocupat de afacerile lui. Ea nu-și îngăduia să se îndoiască nici un moment că dragostea pentru ea constituia mai departe cel mai important eveniment din viața lui, iar când se regăseau singuri, numai ei doi, exaltarea lor sufletească era din prima clipă imensă și contactul stabilit între ei atât de esențial, încât emoțiile amuțeau înspăimântate; dacă nu se oferea prilejul de a vorbi despre ceva impersonal, se crea un vid care lăsa în urma sa o epuizare amară. Oricât de puțin ar fi fost exclus ca acea stare de lucruri să fie o pasiune, la fel de puțin reușea Diotima – obișnuită de epoca în care trăia să vadă că tot ceea ce nu era practic însemna oricum doar un obiect al credinței, și chiar al acelei nesigure necredințe – să excludă posibilitatea că acum avea să urmeze ceva care să contrazică toate ipotezele raționale. Însă în clipa aceea, când ochii ei se deschiseră și se îndreptară mari spre Ulrich, din care nu se mai desprindea decât un contur întunecat și care nu-i răspundea nimic, ea se întreba: – ,,Ce aștept eu de fapt? Ce are să se întâmple de fapt?“

În cele din urmă, Ulrich răspunse:

— Dar Arnheim voia doar să se însoare cu tine?!

Diotima se ridică iarăși sprijinindu-se într-un braț și spuse:

— Adică poate fi rezolvată problema dragostei dacă te desparți sau te căsătorești?!

„În ce privește presupunerea că ar fi fost însărcinată, m-am înșelat", constată în sinea sa Ulrich, care acum nu știa deloc ce să-i răspundă verișoarei sale. Deodată spuse însă, spontan:

— Eu te-am avertizat în ce-l privește pe Arnheim!

Poate că simțea în clipa aceea datoria de a-i comunica ceea ce știa el despre felul în care nababul legase laolaltă sufletul ei și al lui cu propriile afaceri, dar imediat renunță; căci simțea că în acea conversație fiecare cuvânt își păstrase locul său vechi, ca obiectele din apartamentul său pe care le șterse cu grijă de praf la întoarcere, ca și când, de fapt, el ar fi fost mort un minut. Diotima îl certă:

— Nu ai voie să iei lucrurile atât de ușor. Între Arnheim și mine există o profundă prietenie; chiar dacă uneori mai există ceva între noi, un lucru pe care eu l-aș numi o mare angoasă, provine tocmai din sinceritatea noastră. Nu știu dacă tu ai trăit așa ceva vreodată sau dacă ești în stare de așa ceva: între două ființe omenești care au atins o anumită altitudine a emoției, orice minciună devine imposibilă încât aproape că nu mai poți vorbi cu cealaltă ființă.

Urechea fină a lui Ulrich auzi în acest blam că accesul către sufletul verișoarei sale îi era acum în mai mare măsură deschis decât înainte și pentru că îl bine dispusese ceea ce ea mărturisea fără să vrea, anume că ea nu putea sta de vorbă cu Arnheim fără să-l mintă, el își stăpâni o vreme propria sinceritate, amuțind; apoi se aplecă, căci Diotima se lungise iarăși pe perne, peste brațul ei pentru a-i săruta la modul prietenos și tandru mâna. Ușoară ca o tulpină de soc, mâna aceea se odihnea în a lui și rămase acolo și după ce fusese sărutată. Pulsul îi zvâcnea peste vârfurile degetelor lui. Mireasma delicată, de pudră, a apropierii de ea dăinui ca un mic nor peste fața lui. Deși acel sărut pe o mână fusese doar o glumă galantă, el avea în comun cu o infidelitate acea amară moștenire a plăcerii de a te fi aplecat atât de aproape peste o altă ființă încât să poți sorbi din ea ca un animal și să nu-ți mai vezi propria imagine răsărindu-ți înainte din apă.

— La ce te gândești? întrebă Diotima.

Ulrich clătină doar din cap și-i oferi astfel – în întunericul care nu mai era luminat decât de o ultimă licărire catifelată – din nou prilejul de a-și închipui studii comparate despre tăcere. O frază ciudată îi tresări în amintire: ,,Există oameni alături de care nici cel mai mare erou nu ar îndrăzni să tacă". Sau poate formularea exactă a cuvintelor era doar asemănătoare. Credea că-și amintea că era vorba de un citat; îl folosise Arnheim, iar ea și-l însușise. În

afară de mâna lui Arnheim, ea nu mai ținuse din primele săptămâni ale căsniciei mâna nici unui alt bărbat mai mult de câteva secunde în mâna ei, doar cu mâna lui Ulrich se întâmpla acum altfel. Preocupată astfel de ea însăși, nu mai simți cum se prelungi acea clipă, dar un moment mai târziu se regăsi plăcut convinsă că avusese pe de-a întregul dreptate să nu mai aștepte clipa care poate că avea să vină, sau care poate devenise imposibilă, a celei mai intense iubiri, ea însăși stând inactivă, ci că-și folosise vremea de ezitare a hotărârii, consacrându-se ceva mai mult soțului ei. Oamenii căsătoriți au o situație privilegiată: acolo unde alți îndrăgostiți își încalcă fidelitatea, ei își pot spune că își văd de datoria lor; și pentru că Diotima își spunea că, orice s-ar fi întâmplat, avea de îndeplinit pentru moment pe locul unde o așezase destinul propria ei datorie, purcedea acum la încercarea de a echilibra greșelile soțului prin faptul că-i dăruia ceva mai mult din sufletul ei. Iarăși își aminti de vorba unui poet: spunea ceva de felul că nu există nici o disperare mai rea decât de a fi legat printr-un destin comun de o ființă omenească pe care nu o iubești, ceea ce dovedea că ea trebuia să se străduiască să simtă ceva pentru Tuzzi atâta vreme cât soarta nu îi despărțise încă. În contrast inteligibil cu mișcările incalculabile ale sufletului, pe care nu mai voia să-l lase să plătească, ea începuse în chip sistematic acea convertire. Simțea acum plină de mândrie sub ea cărțile peste care era întinsă, căci ele se preocupau de fiziologia și psihologia căsătoriei și într-un anumit fel senzația aceea se completa cu faptul că era întuneric, că avea lângă ea acele cărți, că Ulrich îi ținea mâna în a lui, că îl făcuse să înțeleagă un magnific pesimism, pe care poate că avea să-l exprime curând și prin activitatea sa fățișă, printr-o renunțare la idealurile ei, și Diotima strângea din când în când mâna lui Ulrich la gândurile acestea, ca și când geamantanele ar fi fost deja făcute pentru a-și lua rămas bun de la toate cele trecute. Gemu apoi ușor și un val vag de suferință îi străbătu ca o scuză trupul: Ulrich însă răspunse cu o mângâiere strângerii mâinii ei prin vârful propriilor lui degete, și după ce gestul se repetase de câteva ori, Diotima se gândi poate că la drept vorbind atingerea ar fi durat prea mult, dar nu mai îndrăznea să-și retragă mâna, pentru că ea rămăsese atât de uscată și de ușoară în a lui, și uneori tresărea ușor, ceea ce ei i se părea o aluzie inadmisibilă la fiziologia dragostei pe care n-ar fi vrut cu nici un preț să o trădeze prin vreo mișcare stângace de retragere.

„Rachelle", care-și făcuse de lucru în camera de alături și care de câtăva vreme devenise ciudat de impertinentă, puse capăt acelei scene aprinzând deodată lumina dincolo de ușa de legătură rămasă deschisă. Diotima își retrase repede mâna din a lui Ulrich; un spațiu încărcat de imponderabilitatea clipei trecute rămase o clipă în palma lui.

— Rachelle, rosti Diotima în șoaptă, aprinde și aici lumina!

Dispoziția fiind executată, capetele lor luminate aveau aerul că ieșiseră atunci la suprafață ca și când întunericul nu s-ar fi uscat cu totul pe trăsăturile lor.

Umbrele din jurul gurii Diotimei o făceau să pară umedă și proeminentă; pliurile mici de culoarea perlei pe gât și sub obraji, care altminteri ar fi putut părea făcute anume pentru amatorii de delicatese, erau acum dure ca gravate în linoleum și umbrite dens ca de cerneală. Capul lui Ulrich se desprindea pictat în negru și alb ca al unui primitiv aflat pe pista de război și surprins acolo de o lumină neobișnuită. El clipea și încerca să descifreze titlurile cărților de care era înconjurată Diotima; recunoscu surprins curiozitatea de a cunoaște a verișoarei sale în ce privește problemele igienei sufletești și trupești, așa cum se exprima în alegerea acelor opere. „Cândva mă va leza!" se gândi ea deodată, pe când îl urmărea cu privirea și se simțea neliniștită, dar gândul nu îmbrăcă forma acelei propoziții în conștiința ei; se simțea pur și simplu prea mult abandonată în puterea vărului ei, așa cum era acum întinsă în văzul lui, și simți nevoie să-și redobândească siguranța. Cu un gest care ar fi trebuit să fie superior, așa cum i se cuvine unei femei „independente", ea arătă, cuprinzând cărțile din jur, lecturile ei actuale și spuse cu tonul cel mai obiectiv cu putință:

— Ai să mă crezi dacă îți voi spune că uneori adulterul mi se pare o soluție mult prea simplă pentru conflictele maritale?

— Este în orice caz cea mai inofensivă! îi răspunse Ulrich, și se enervă singur de tonul lui ironic. Aș spune că nu poate să strice în nici un caz.

Diotima îi aruncă o privire de reproș și-i făcu semn că Rachel ar fi putut auzi din camera alăturată. Apoi spuse cu glas tare:

— Desigur, nu la așa ceva mă gândesc! și-și strigă acum camerista, care apăru prost dispusă și luă cunoștință cu o gelozie amară că i se poruncea să se îndepărteze.

Prin acel incident, sentimentele se domoliseră însă; iluzia, favorizată de întuneric, că ar fi săvârșit laolaltă o mică infidelitate, oricât de nesemnificativă și fără a fi fost îndreptată împotriva cuiva anume, se risipi în lumina vie de acum, iar Ulrich încercă să aducă vorba despre ceea ce trebuia spus din punctul de vedere al chestiunilor care-l interesau înainte de a se retrage.

— Nu ți-am comunicat încă de fapt că demisionez din postul de secretar particular, începu el.

Diotima se arătă însă la curent și-i explică doar că era necesar să rămână la postul său, nu se putea altfel.

— Munca pe care se cere să o depunem este încă imensă, spuse ea. Mai ai puțină răbdare, trebuie să se ajungă la o soluție curând! Ți se va pune la dispoziție un secretar foarte bun.

Această exprimare nelămurită, „ți se va pune la dispoziție", îi atrase atenția lui Ulrich și el ceru amănunte.

— Arnheim s-a oferit să-ți împrumute secretarul său.

— Nu, mulțumesc, răspunse Ulrich. Am impresia că nu ar fi un gest cu totul altruist.

În clipa aceea avea din nou poftă să-i explice Diotimei povestea simplă cu terenurile petrolifere, însă ea nici nu remarcase formularea exprimând îndoieli a răspunsului său, și îi explica mai departe.

— De altminteri, și soțul meu s-a declarat dispus să-ți repartizeze un funcționar de la serviciul lui.

— Dumitale ți-ar conveni?

— Sincer vorbind, nu ar fi tocmai pe gustul meu, se exprimă Diotima, de data aceasta cu mai multă fermitate, mai ales că nici nu îi ducem lipsa: amicul dumitale, generalul, mi-a spus că ți-ar putea pune la dispoziție cu plăcere un ajutor din departamentul lui.

— Iar Leinsdorf?

— Aceste trei oferte mi-au fost făcute benevol, astfel că n-am mai avut motive să-l întreb pe Leinsdorf; dar desigur că nici el nu s-ar da în lături de la vreun sacrificiu de acest fel.

— Sună de-a dreptul a răsfăț.

Cu aceste cuvinte Ulrich rezumă surprinzătoarea disponibilitate a lui Arnheim, Tuzzi și Stumm de a-și asigura la modul cel mai simplu un anumit control asupra evoluției Acțiunii Paralele.

— Dar poate că ar fi totuși cel mai înțelept lucru să-l primesc pe omul de încredere al soțului dumitale.

— Dragul meu prieten… încercă Diotima să mai amâne acea rezolvare, dar nu mai știa bine cum să continue și probabil din cauza aceea se iscă o oarecare complicație în conversația lor.

Se sprijinea iarăși într-un cot și spuse cu vioiciune:

— Eu resping adulterul ca pe o soluție prea grosolană a conflictelor matrimoniale: ți-am spus doar. Cu toate acestea, nu e nimic mai greu decât să trăiești legată într-un *unic* destin de o ființă omenească pe care nu o iubești îndeajuns!

Era cel mai puțin natural strigăt al naturii. Dar, fără să se tulbure, Ulrich rămase mai departe la hotărârea sa.

— Fără discuție, în felul acesta șeful de departament Tuzzi ar dobândi influență asupra a ceea ce veți întreprinde voi; este ceea ce ar vrea și alții să își adjudece! îi explică el. Toți acești trei bărbați te iubesc, și fiecare din ei vrea să îmbine această situație particulară cu propria lui datorie.

Se minuna de-a dreptul că Diotima nu înțelegea nici limbajul faptelor și nici al comentariilor pe care le făcea el, și încheie într-o tonalitate ironică atunci când se ridică spre a-și lua rămas bun:

— Singurul care te iubește fără egoism sunt eu; pentru că eu nu am absolut nimic de făcut și nu am nici o datorie. Însă sentimentele fără deviații sunt distructive; este ceea ce ai aflat dumneata însăți între timp și ai manifestat totdeauna față de mine o neîncredere îndreptățită, fie și doar instinctiv.

Diotima nu știa de ce, dar poate că i se întâmpla tocmai din motivul, oricum agreabil, că îi făcea plăcere să-l vadă pe Ulrich luând partea casei ei în problema secretariatului, astfel că nu-i dădu încă drumul mâinii pe care el i-o întinsese.

— Cum mai pui situația de acord cu relația ta cu „acea" femeie? întrebă ea, cu îndrăzneală legând întrebarea de remarca de adineauri a lui Ulrich – în măsura în care Diotima era în stare de insolență, adică într-un fel în care un atlet de categoria grea s-ar fi jucat cu o pană.

Ulrich nu înțelegea la cine se referea ea.

— Soția președintelui de tribunal pe care mi-ai prezentat-o!

— Ai remarcat-o, vară?

— Doctorul Arnheim m-a făcut atentă asupra ei.

— Da? Foarte măgulitor că el își închipuie că mă poate denigra față de dumneata. Însă firește, relațiile mele cu această doamnă sunt cu totul în afara oricăror reproșuri eventuale, apără Ulrich la modul tradițional onoarea Bonadeei.

— În timpul cât ai lipsit, a fost doar de două ori acasă la dumneata! râse Diotima. O dată am observat-o noi din întâmplare, iar a doua oară am aflat pe alte căi. Discreția dumitale este deci lipsită de utilitate. Dimpotrivă, aș vrea să *te* înțeleg. Și *nu* reușesc!

— Doamne, cum aș putea să-ți explic tocmai dumitale?

— Fă-o! porunci Diotima.

Își afișase expresia ei de „impudoare oficială", un aer, cum s-ar fi zis, de ochelari, pe care și-l asuma când spiritul ei îi comanda să asculte sau să spună lucruri pe care sufletul ei de doamnă le considera interzise. Însă Ulrich refuză și repetă că în ce privea persoana Bonadeei rolul său se rezuma la simple supoziții.

— Bine! îi îngădui Diotima. De altfel prietena dumitale însăși nu a economisit deloc aluziile! Ea pare să creadă că trebuie să apere în fața mea nu știu ce nedreptate! Dar oricum, vorbește-mi despre ea, dacă așa preferi, doar ca și când ai lansa niște supoziții.

Acum Ulrich se simțea plin de curiozitate și află că Bonadea fusese deja primită de câteva ori de Diotima, nu numai în chestiuni legate de Acțiunea Paralelă și de poziția soțului ei.

— Trebuie să recunosc că eu o consider frumoasă pe această doamnă, continuă Diotima. Și este neobișnuit de idealistă. La drept vorbind, sunt supărată pe dumneata că pretinzi să-ți acord încrederea mea, iar dumneata, în ce te privește, mi-ai refuzat-o totdeauna!

În clipa aceea Ulrich aproape că-și formula instinctiv dorința: „Să vă ia pe toți…!" Vru s-o sperie pe Diotima și s-o facă pe Bonadea să plătească pentru indiscreția și insistențele ei sau simți poate o clipă întreaga depărtare dintre el și viața pe care se lăsase sedus să o ducă.

— Atunci ascultă, anunță el și arboră o expresie prefăcut sumbră. Femeia aceasta este o nimfomană, iar eu nu pot rezista la așa ceva!

Diotima știa „profesional" ce însemna o nimfomană. Urmă o pauză, apoi ea răspunse vorbind rar:

— Sărmana femeie! Iar dumneata iubești așa ceva?!

— E o chestiune atât de stupidă! mărturisi Ulrich.

Diotima voia să afle „amănunte în plus"; el trebui să-i explice acel „fenomen lamentabil" și să i-l facă „de înțeles din punct de vedere omenesc". Nu se pierdu în amănunte, dar ascultându-l, în ea se înstăpâni treptat un sentiment de satisfacție al cărui fundament l-ar fi putut constitui cunoscuta formulă de a înălța mulțumiri Domnului că ea nu era asemenea acelei creaturi, dar proeminențele acestui sentiment se pierdeau în spaimă și curiozitate, ceea ce nu avea să rămână fără urmări asupra relațiilor ei viitoare cu Ulrich. Spuse îngândurată:

— Trebuie să fie pur și simplu înfricoșător să îmbrățișezi o ființă omenească dacă nu ești cu totul convins lăuntric!

— Crezi? îi răspunse candid vărul ei.

Diotima simțea cum față de o asemenea indecență îi urcau în obraji indignarea și umilința ca și când ar fi fost jignită, însă nu avea voie să permită să se observe; se mulțumi deci să dea drumul mâinii lui Ulrich și să se lase să cadă pe perne cu un gest prin care-și lua rămas-bun.

— N-ar fi trebuit să-mi povestești așa ceva niciodată! spuse ea de acolo. Te-ai purtat acum dezagreabil față de această sărmană femeie și ești indiscret!

— Eu nu sunt niciodată indiscret! se apără Ulrich și se văzu silit să râdă de vara sa. Ești într-adevăr nedreaptă. Dumneata ești prima femeie căreia îi fac confidențe cu privire la o altă femeie și singură m-ai ispitit!

Diotima era măgulită. Ar fi vrut să spună ceva de genul că fără transformări spirituale ajungeai să fii frustrat de tot ceea ce e mai bun; dar nu reuși, deoarece dintr-odată lucrurile acestea o atingeau într-un un mod prea personal. În cele din urmă o ajută amintirea uneia din cărțile acum înconjurând-o să-i dea un răspuns anodin, protejat parcă de restricții oficiale:

— Faci greșeala pe care o fac toți bărbații, îl admonestă ea. Îți tratezi partenera în iubire nu ca având drepturi egale, ci doar ca pe o completare a ta însuți, iar apoi ești dezamăgit. Nu ți-ai pus niciodată întrebarea dacă nu cumva calea spre iubirea înaripată și armonică nu trece decât printr-o mai dură autodisciplină?

Ulrich aproape că rămase cu gura căscată; dar apărându-se involuntar în fața acelui atac atât de direct, îi răspunse:

— Știi că astăzi șeful de departament Tuzzi m-a întrebat despre posibilitățile de disciplinare și de deșteptare a sufletului?!

Diotima tresări ridicându-se dintre perne:

— Cum așa, Tuzzi vorbește cu dumneata despre suflet? întrebă ea surprinsă.

— Da, firește; vrea să se informeze poate ce ar însemna asemenea demersuri, o asigură Ulrich, dar nu se mai lăsă reținut și promise doar că eventual altă dată avea să încalce îndatoririle discreției și să-i povestească.

18

Greutățile pe care le întâmpină un moralist în redactarea unei scrisori

Cu această vizită la Diotima luă sfârșit starea de neliniște în care se găsise Ulrich întors din călătorie; chiar a doua zi către seară Ulrich se așeză la biroul său care, odată cu gestul acela, îi redeveni familiar, și începu să-i scrie o scrisoare Agathei.

Era limpede pentru el – la fel de limpede și de clar cum este uneori o zi fără vânt – că intenția ei necugetată putea fi extrem de primejdioasă; se mai putea ca ceea ce se petrecuse între ei să nu însemne nimic altceva decât o glumă îndrăzneață, care să nu privească pe nimeni altcineva decât pe ei doi, dar totul depindea de posibilitatea ca gluma în sine să fi fost anulată înainte de a fi stabilit vreo legătură cu realitatea, și cu fiecare zi primejdia creștea. Ulrich ajunse la punctul în care-i spunea aceasta, când se întrerupse, întâi cuprins de teamă că ar fi urmat să încredințeze poștei o scrisoare exprimând lucrurile în termeni atât de direcți. Își spuse că ar fi fost poate din toate punctele de vedere mai potrivit să plece el însuși cu primul tren în locul scrisorii; dar, firește, această intenție i se păru absurdă, după ce zile întregi nici nu luase în considerare asemenea împrejurare, și știa că va renunța și la acea inițiativă.

Remarcă acum că la baza conduitei sale se afla ceva la fel de ferm ca însăși decizia sa: era în dispoziția de a lăsa să se producă ceea ce avea să dobândească formă din acel incident. Întrebarea care i se punea era așadar doar în ce măsură el voia cu adevărat și în mod clar, și în vremea aceea îi treceau prin minte tot felul de gânduri confuze.

Astfel, de la bun început el constată că până atunci, de fiecare dată când se comportase „moral“, se găsise într-o situație spirituală mai proastă decât cele provenind de pe urma unor acțiuni sau gânduri care în general ar fi putut fi numite ,,imorale“. Este un fenomen general: căci în circumstanțele care îi aduc în contradicție cu anturajul lor, oamenii își desfășoară toate forțele, în vreme ce acolo unde nu fac decât ceea ce se cuvine să facă, ei se comportă la modul natural ca atunci când își plătesc impozitele; de aici urmează că răul este înfăptuit cu mai multă sau mai puțină fantezie și pasiune, în vreme ce,

dimpotrivă, binele se caracterizează printr-o incontestabilă și lamentabilă sărăcie de sentimente. Ulrich își amintea că sora lui exprimase această stare de jenă morală într-un mod lipsit de orice complicații prin întrebarea dacă în ultimă instanță nu era adevărat că a fi bun nu era un lucru tocmai bun. Ba susținuse că așa ceva ar fi trebuit să fie un fapt plin de greutate și pasionant, și se mirase că totuși oamenii morali erau aproape totdeauna niște ființe plicticoase.

Surâse mulțumit amintindu-și, și își urmă gândurile spunându-și că Agathe și el se găseau împreună într-un contrast izbitor față de Hagauer, cam în felul în care se poate spune că doi oameni care sunt răi într-un fel bun se deosebesc de un om care e bun într-un fel rău. Abstracție făcând de marele centru al vieții, care este ocupat pe bună dreptate de oameni în a căror gândire termenii generali de bine și de rău nici nu mai intervin deloc din momentul în care s-au desprins de fustele materne, rămân regiunile marginale, unde nu există eforturi voluntar morale, și care sunt abandonate astăzi, la drept vorbind, în seama unor asemenea oameni răi-buni și buni-răi, dintre care unii n-au văzut niciodată binele zburând și nici nu l-au auzit cântând, și care cer din cauza aceasta tuturor semenilor lor să se entuziasmeze pentru un peisaj al moralei în care păsările împăiate să stea cocoțate pe arbori fără viață; pe când ceilalți, muritorii buni-răi, exasperați de rivalii lor, manifestă cel puțin în gândire o înclinație spre rău, ca și când ar fi convinși că numai în faptele rele, care nu sunt încă atât de uzate cu totul ca cele bune, ar mai tresări încă puțină vivacitate morală. În felul acesta, lumea – firește fără ca Ulrich să fost cu totul conștient de asemenea perspective de viitor – se confrunta pe atunci cu opțiunea de a pieri fie din cauza moralei sale paralizate, fie din cauza imoraliștilor ei atât de activi. Iar ea nu aflase nici până în ziua aceea în ce direcție se decisese în cele din urmă să se îndrepte cu un succes atât de răsunător, și poate că acea majoritate care nu are niciodată timp de a se preocupa în general de morală a hotărât totuși să se aplece asupra ei în mod special acum, pentru că și-a pierdut încrederea în atmosfera spirituală ambiantă și eventual în alte multe lucruri din jur; căci oamenii răi-răi, care pot fi făcuți atât de ușor răspunzători pentru toate, existau pe atunci în număr la fel de mic ca astăzi, iar cei buni-buni reprezentau un ideal la fel de îndepărtat precum o nebuloasă stelară. Dar tocmai la ei se gândea Ulrich, în vreme ce toate celelalte lucruri la care s-ar fi părut că se gândește îi erau cu totul indiferente.

El imprimă acelor gânduri ale sale o formă generală și impersonală, așezând relația care există între comandamentele „Fă!“ și „Nu face“! în locul noțiunilor de bine și de rău. Căci atâta vreme cât morala – iar faptul era valabil în egală măsură pentru spiritul iubirii de aproape cât și pentru morala unei hoarde de huni – reprezintă în faza ei de ascensiune comandamentul

care spune „Nu face acest lucru!“, ca revers și urmare naturală a celui care te îndeamnă „Fă!“; iar atunci fapta și trecerea în plan secund a faptei intră în incandescență, și erorile pe care le închide în sine o asemenea atitudine nu mai au importanță, căci sunt erorile eroilor și martirilor. În situația aceasta, binele și răul sunt egale cu fericirea și nefericirea omului considerat în întregul său. Dar îndată ce obiectul unei asemenea controverse a ajuns în poziție dominantă, și-a extins supremația, iar realizarea sa nu mai e legată de dificultăți deosebite, relația dintre comandament și interdicție traversează în mod necesar o situație decisivă, în care datoria nu se creează în fiecare zi ca nouă și plină de vivacitate, ci epuizată și divizată în nuanțe de „dacă“ și „însă“, trebuie ținută disponibilă pentru folosință multiplă. Este astfel declanșat un proces în a cărui evoluție ulterioară virtuțile și viciile încep să semene tot mai mult între ele prin faptul că își au originea în aceleași reguli, legi, excepții și limitări, până când în cele din urmă se produce acea ciudată, dar, în esență, insuportabilă contradicție de la care pornise Ulrich, anume că deosebirea dintre bine și rău și-a pierdut orice semnificație față de satisfacția provenind dintr-un mod de acțiune pur, profund și originar, care poate țâșni asemenea unei scântei atât din actele permise, cât și din cele nepermise. Ei bine, cine examinează problema fără prejudecăți va recunoaște probabil că acea parte a moralei care se dedică interdicțiilor este mai încărcată de această tensiune decât cea privind permisiunile; în timp ce pare relativ firesc că anumite acțiuni considerate drept „rele“ nu s-ar cuveni să fie săvârșite, sau dacă totuși sunt comise, cel puțin nu ar fi trebuit să fie comise, cum ar fi însușirea unei proprietăți străine sau lipsa de măsură în plăcere, tradițiile pozitive care le corespund – în cazul acesta fiind deplina dăruire de sine sau plăcerea de a ucide ființa carnală – s-au pierdut aproape cu totul, iar acolo unde ele mai există, constituie o preocupare a nebunilor, vizionarilor sau pedanților lipsiți de vlagă și palizi la față ai virtuții. Într-o asemenea stare de spirit, în care virtutea este infirmă și comportamentul moral constă îndeosebi în limitarea imoralității, se poate întâmpla ușor ca aceasta din urmă să pară nu numai originală și mai puternică decât cea dintâi, ci de-a dreptul mai morală, în măsura în care este permisă folosirea acestui termen nu în înțelesul de drept sau de lege, ci de criteriu al tuturor pasiunilor care mai pot fi înflăcărate de problemele de conștiință. Dar poate exista vreo contradicție mai mare decât a favoriza lăuntric răul tocmai pentru că, cu tot restul sufletului pe care-l mai avem încă, căutăm binele?

Ulrich nu percepuse niciodată mai intens acea contradicție ca în clipa când curba ascendentă pe care o parcursese meditația sa îl readuse la Agathe. Disponibilitatea ei naturală de a se servi de forme de expresie de tipul *bine–rău*, iar el făcu încă o dată uz de acea formulă superficială, așa cum se întruchipase pregnant în falsificarea testamentului patern, îi leza acea

disponibilitate firească pentru el care, în ce-l privea, dobândise o formă pur și simplu intelectuală s-ar fi putut spune, și anume cea a unei admirații de păstor sufletesc față de diavol, în vreme ce el nu numai că era în stare să trăiască la modul oarecare, obișnuit, ci și, așa cum vedea acum, nu voia să fie deranjat în acea viață obișnuită. Constata acum, cu melancolică mulțumire și ironică luciditate, că întreaga sa preocupare cu totul teoretică cu chestiunea răului se rezuma în esență la dorința de a apăra acțiunile rele împotriva oamenilor răi care profită de pe urma lor, și simți deodată o nevoie de bine, așa cum un om care s-a învârtit fără rost pe meleaguri străine își poate imagina că se întoarce în sfârșit acasă pentru a se duce direct să bea apă de la fântâna din satul său. Dacă nu s-ar fi interpus acea comparație, el ar fi remarcat poate că întreaga sa încercare de a și-o imagina pe Agathe definită prin ambivalență morală, așa cum prezentul oferea din belșug exemple, era doar un pretext de a se apăra împotriva unei perspective care-l speria în mult mai mare măsură. Căci ciudat era că purtarea surorii sale, care ar fi trebuit condamnată dacă ar fi fost analizată conștient, exercita o atracție fascinantă îndată ce pătrundeai în visul ei; atunci dispărea orice litigiu și orice echivoc și se construia impresia de bunătate pasionată, afirmativă și presantă, care putea părea ușoară, în comparație cu forma ei obișnuită, debilă, un adevărat viciu primitiv.

Ulrich nu-și permitea cu ușurință o asemenea exaltare a sentimentelor, și mai ales nu voia s-o facă în privința scrisorii pe care o avea de scris, astfel că-și abătu din nou gândurile spre alte subiecte noi, generale. Ele s-ar fi menținut incomplete dacă nu și-ar fi amintit cât de ușor și cât de des în timpurile pe care le trăia, dorința după o datorie care să fi fost dictată de totalitate nu ar fi îndemnat ca din provizia existentă de virtuți să fie extrasă când una, când alta, pentru a le plasa în centrul unei idolatrii vehemente. Trecuseră astfel la rând virtuțile naționale, creștine, umaniste, cândva cu fermitate nobilă, altă dată cu blândețe, când personalitatea, când prietenia, într-o anume zi virtutea unei zecimi de secundă, în ziua dinainte impasibilitatea istorică; schimbările de atmosferă ale vieții publice provin, în ultimă instanță, din interschimbabilitatea unor asemenea laitmotive; însă fenomenul în sine îl lăsase totdeauna indiferent pe Ulrich și nu îl făcuse decât să-și perceapă izolarea. Iar acum nu însemna pentru el decât o completare a imaginii de ansamblu, căci doar o tratare superficială sugerează că se poate confrunta imposibilitatea explicației morale a vieții, așa cum se înfățișează ca treaptă înaltă a complicațiilor excesive, doar invocând vreuna din explicațiile deja existente. Astfel de încercări sunt asemenea mișcărilor unui bolnav care-și schimbă neliniștit poziția, în vreme ce paralizia care-l ține în pat progresează constant. Ulrich era convins că starea în care surveneau era inevitabilă și constituia însăși treapta de pe care orice civilizație continua să coboare,

căci până acum nici una din acele civilizații nu fusese în stare să pună în locul tensiunii lăuntrice pierdute o alta nouă. Era convins de asemenea că aceeași soartă care lovise morala veche urma să atingă oricare altă morală viitoare. Căci relaxarea morală nu aparține domeniului comandamentelor și respectării lor, ea este independentă de deosebirile dintre ele, este inaccesibilă rigorilor exterioare, reprezintă un proces cu totul lăuntric, comparabil cu slăbirea sensului oricăror acțiuni și a credinței în integralitatea responsabilității.

Astfel gândurile lui Ulrich se regăseau, fără ca el să fi intenționat, la acea idee pe care el o definise, adresându-i-se cu ironie contelui Leinsdorf, ca pe un „secretariat general al preciziei și al sufletului"; deși el însuși nu vorbise niciodată pe acea temă decât cu insolență și în glumă, vedea acum că de când era om în toată firea nu se comportase niciodată altfel decât ca și cum un asemenea „secretariat" ar fi ținut de domeniul posibilului. Ar fi putut spune întru scuza sa: fiecare ființă omenească gânditoare are în sine o asemenea idee despre ordine, așa cum oamenii ajunși la vârsta maturității continuă să poarte pe sub veșminte iconița pe care le-au agățat-o pe piept mamele lor când erau copii. Iar imaginea ordinii, pe care nici unul din ei nu îndrăznește nici s-o ia în serios, nici s-o respingă, nu poate avea o altă înfățișare decât aceasta: pe de o parte, ea reprezintă nostalgia nelămurită după o lege a vieții juste, care este strictă și naturală, nu acceptă nici o excepție și nu suferă nici o obiecție, eliberatoare ca o beție și sobră ca însuși adevărul; pe de altă parte însă, alcătuiește aici convingerea că nu vom vedea niciodată cu ochii noștri o asemenea lege, nu o vom gândi niciodată cu propriile noastre gânduri, că ea nu ne poate fi dată prin mesajul sau autoritatea vreunui singur om, ci numai prin efortul tuturor, dacă cumva ea nu este nimic altceva decât o himeră. O clipă Ulrich ajunse să ezite. Fără îndoială el era un om credincios, care pur și simplu nu credea în nimic; nici cea mai intensă dăruire față de știință nu reușise niciodată să-l determine să uite că frumusețea și bunătate oamenilor provin de la ceea ce cred, și nu de la ceea ce știu ei. Însă credința fusese totdeauna legată de știință încă din zilele primitive ale întemeierii ei magice, chiar dacă nu ar fi fost altceva decât o știință imaginată. Acea veche parte a științei a putrezit demult și a tras după sine și credința în aceeași stare de putreziciune; trebuie deci ca astăzi această legătură să fie din nou creată. Firește, nu numai în felul în care credința ar fi adusă la „înălțimea științei", ci tocmai astfel încât credința să-și poată lua zborul de la această înălțime. Arta ridicării mai presus de știință trebuie exersată din nou. Cum nici un singur om izolat nu poate determina lucrurile, trebuie ca toți să-și îndrepte spiritele în acel efort, oriunde s-ar întâmpla să întârzie preocupările lor acum. Iar dacă Ulrich în clipa aceea se gândea la un plan pe zece, pe o sută sau pe o mie de ani, pe care să și-l impună omenirea pentru a-și îndrepta

eforturile spre un țel pe care nu-l poate cunoaște încă, nu mai avea nevoie să se întrebe prea mult pentru ca să știe că el își reprezentase acea chestiune încă de demult, sub tot felul de denumiri diferite, ca însemnând o viață în adevăratul înțeles al cuvântului experimentală; într-adevăr, el înțelegea prin cuvântul credință nu atât acea voință degenerată de a ști, acea ignoranță credincioasă care e de obicei desemnată printr-o asemenea noțiune, cât mai mult presentimentul științior, ceva care nu este nici știință, nici imaginație, dar nici credință, ci tocmai acel „alt lucru" care se sustrage unei asemenea noțiuni.

Trase cu o mișcare rapidă scrisoarea spre sine, dar o împinse îndată iarăși la o parte.

Fața sa, cu o clipă înainte înflăcărată trecător de o fervoare severă, se adumbri iarăși, și acest primejdios gând favorit al său i se păru acum ridicol. Ca și când ar fi aruncat o privire printr-o fereastră în pripă deschisă, simțea acum ceea ce îl înconjura în realitate: tunurile, afacerile Europei. Ideea că niște oameni care trăiau în felul acesta ar fi putut să se asocieze pentru a face posibilă o navigație inteligentă a destinului lor spiritual era pur și simplu de neconceput, iar Ulrich se văzu silit să recunoască de fapt că nici evoluția istorică nu se înfăptuise niciodată într-o asemenea organizare planificată a ideilor, așa cum e posibilă la rigoare în spiritul oamenilor izolați, ci totdeauna în chip risipitor și necugetat, ca aruncată din pumnul unui cartofor brutal pe masa de joc. I se făcuse oarecum rușine. Tot ceea ce gândise de un ceas încoace semăna suspect de mult cu o anumită „anchetă în vederea stabilirii unei decizii generale și stabilirii dorințelor cercurilor interesate ale populației", și chiar faptul că se apucase acum să moralizeze, să gândească astfel la modul teoretic, să observe natura la lumina lumânării, i se părea cu totul nefiresc, de vreme ce omul simplu, obișnuit cu lumina soarelui, se preocupă doar de ceea ce îi e la îndemână și nu-și bate capul niciodată cu alte probleme decât cu cea precisă dacă anume poate pune mâna pe acest lucru la îndemână și poate îndrăzni să procedeze astfel.

În clipa aceea gândurile lui Ulrich se întoarseră iarăși de la generalități spre sine însuși, și simți deodată întreaga însemnătate pe care o avea pentru el sora lui. El îi arătase acea stare minunată și nelimitată, incredibilă și de neuitat în care totul este o afirmație unică. Starea de spirit în care nu mai ești capabil de nici un alt gest spiritual decât de cel moral, deci de singurul în care domnește o moralitate fără nici o întrerupere, chiar dacă ea ar consta doar din situația în care orice fel de acțiune ar pluti în ea fără nici un fundament. Agathe nu făcea totuși nimic altceva decât să întindă mâna într-acolo. Ea era acea ființă omenească care întinde mâna, și în locul meditațiilor lui Ulrich apăreau corpurile și imaginile lumii adevărate. Tot ceea ce gândise el i se părea acum doar o ezitare și o tranziție. Voia acum „să lase să se întâmple" ceea ce avea să se ivească din ideea Agathei, și, în clipa aceea îi era cu totul

indiferent că acea misterioasă promisiune începuse printr-o acțiune îndoielnică din punctul de vedere al moralei obișnuite. Trebuia să aștepte să vadă dacă morala „avântului și declinului“ avea să se arate la fel de aplicabilă ca morala simplă a onestității. Își amintea de întrebarea înflăcărată pe care i-o adresase sora lui, dacă el însuși credea în ceea ce îi spunea ei, dar acum putea confirma la fel de puțin ca atunci. Își mărturisi sieși că o aștepta pe Agathe pentru a da răspunsul la acea întrebare.

Atunci sună telefonul, și Walter, care era la aparat, i se adresă de acolo deodată, îngrămădind niște justificări și înghesuindu-și cuvintele. Ulrich îl ascultă indiferent și confirmându-și disponibilitatea, iar când puse la loc receptorul și se ridică în picioare mai auzea încă ecoul apelului care de fapt încetase acum; profunzimile și întunecimea se revărsară binefăcătoare în jurul lui, dar el n-ar fi putut spune dacă era înconjurat de sunete sau culori, era asemenea unei mari profunzimi a tuturor simțurilor. Surâzând, ridică foaia de hârtie pe care începuse să-i scrie surorii lui și o rupse în bucățele mici, înainte de a ieși din cameră.

19
Cu toții la Moosbrugger

Walter, Clarisse și profetul Meingast erau așezați în jurul unei fructiere cu ridichi, mandarine, migdale, brânzeturi și prune turcești mari, uscate, și se înfruptau din acea cină delicioasă și sănătoasă. Profetul era îmbrăcat, peste torsul oarecum uscat, doar cu jacheta sa de lână și lăuda din când în când plăcerile naturale ale mesei care-i era oferită, în vreme ce fratele Clarissei, Siegmund, cu pălăria și mănușile în mână, era așezat ceva mai departe de masă și relata despre o întrevedere pe care o „aranjase“ iarăși cu Friedenthal, asistentul de la clinica psihiatrică, pentru a-i permite „nebunei de legat“ care era sora lui să-l vadă pe Moosbrugger.

— Friedenthal insistă că nu poate accepta decât o autorizație a tribunalului, conchise el impasibil, iar la tribunal nu a fost acceptată cererea asociației „Ultima oră“ de care v-am făcut eu rost, ci cer o recomandare a ambasadei, pentru că din nefericire am mințit spunând că de fapt Clarisse ar fi cetățean străin. Așa că nu mai e altceva nimic de făcut: doctorul Meingast trebuie să se ducă mâine la ambasada Elveției!

Siegmund semăna cu sora lui, doar că fața lui era mai puțin expresivă, deși el era fratele mai mare. Când erau văzuți împreună fratele și sora, nasul, gura și ochii pe fața ternă a Clarissei păreau niște crăpături într-un pământ arid, în vreme ce aceleași trăsături pe fața lui Siegmund înfățișau liniile moi, cam confuze, ale unor terenuri acoperite de iarbă, deși în afară de o mustață, el era ras proaspăt. Aspectul burghez nu era nici pe departe în aceeași măsură

atenuat pe fața lui cum era pe cea a surorii și îi imprima un fel de naturalețe inocentă chiar și în clipa când dispunea cu atâta insolență de timpul liber al unui filozof. N-ar fi fost de mirare dacă fulgere și trăsnete ar fi izbucnit din fructiera cu ridichi; însă marele om primi cu bonomie această impudență – fapt pe care admiratorii săi îl considerară ca cel mult un amănunt anecdotic – și aprobă din ochi asemenea unui vultur care rabdă o vrabie alături de el pe stâncă.

Oricum, încordarea stârnită deodată și care nu se descărcase complet avu ca urmare că Walter nu se mai putu stăpâni. El își împinse îndărăt farfuria, se făcu roșu la față ca un nor auroral și susținu cu energie că un om sănătos, dacă nu ar fi fost vorba de un medic sau de un infirmier, nu avea ce căuta într-un ospiciu. Și pe el îl aprobă maestrul cu un semn din ochi abia perceptibil. Siegmund, care remarcase gestul și care în cursul vieții lui asimilase multe, își asezonă asentimentul cu aceste cuvinte igienice:

— Fără îndoială e dezgustătoare obișnuința aceasta a burghezilor înstăriți de a vedea în bolnavii mintali și în criminali ceva demonic.

— Dar, lămurește-mă, în sfârșit, exclamă Walter, de ce cu toții vreți s-o ajutați pe Clarisse să facă un lucru pe care voi nu-l aprobați și care nu poate decât să-i sporească nervozitatea de care dă dovadă!?

Soția sa nu-l învrednici cu nici un răspuns. Fața ei avea acum o expresie dezagreabilă, atât de îndepărtată de realitate, încât aproape că inspira teamă; două cute arogante i se alungeau de-a lungul nasului, iar bărbia își arăta acum ascuțișul. Siegmund nu se considera nici îndatorat, nici îndreptățit să vorbească în numele altcuiva. Astfel că după întrebarea lui Walter urmă o scurtă tăcere, până când Meingast spuse cu vocea scăzută și indiferentă:

— Clarisse e sub impresia unei emoții prea puternice, nu trebuie lăsate lucrurile astfel.

— De când? întrebă Walter răstit.

— Nu demult; ieri-seară, la fereastră.

Walter se făcu livid, căci el era singurul care afla lucrul acesta abia acum, în vreme ce era limpede că, de fapt, Clarisse îi făcuse confidențe lui Meingast și chiar și fratelui ei. Dar era caracteristic pentru ea! reflectă el.

Deși nu ar fi fost necesar să aibă acea percepție, el avu deodată – pe deasupra bolului cu cruditați – senzația că ar fi fost deodată cu toții cu vreo zece ani mai tineri. Fusese vremea când Meingast, încă vechiul Meingast, nemetamorfozatul, își luase rămas-bun și Clarisse se hotărâse în favoarea lui Ulrich. Mai târziu ea îi mărturisise că Meingast, deși la vremea aceea renunțase la ea, o mai sărutase de câteva ori și o mângâiase. Amintirea era ca balansul larg al unui scrânciob. Tot mai sus se aventurase Walter, și toate îi reușeau la vremea aceea, chiar dacă între suișuri existau și unele abisuri. Când Meingast se afla de față sau prin apropiere, Clarisse nu era în stare să stea de vorbă cu

Walter; el trebuise deseori să afle de la alții ce gândea și ce făcea ea. În apropierea lui ea încremenea dintr-odată.

— Când mă atingi *tu,* înțepenesc toată! îi spusese. Tot trupul mi se face rigid, e altceva decât se întâmplă cu Meingast!

Iar când el o sărutase prima dată, ea îi spusese:

— I-am promis mamei să nu fac așa ceva niciodată!

Deși mai târziu recunoscuse că pe vremea aceea Meingast îi tot atingea mereu pe sub masă în taină picioarele. Walter exercitase totuși o influență asupra ei! Bogăția dezvoltării lăuntrice pe care el i-o facilitase o împiedicase să se poarte fără restricții, astfel își explica el.

Își aminti de scrisorile pe care le schimbase pe atunci cu Clarisse; credea în continuare că în ce privește pasiunea și originalitatea nu ar fi fost ușor să le găsească asemănare chiar dacă ar fi căutat în întreaga literatură. În epoca aceea furtunoasă el o pedepsea pe Clarisse plecând dacă ea îi îngăduia lui Meingast să se apropie prea mult, și apoi îi scria o scrisoare; la rândul ei, îi trimitea scrisori în care îl asigura de fidelitatea ei și îi comunica apoi cu sinceritate că mai fusese sărutată o dată de Meingast prin ciorap pe genunchi. Walter avusese intenția să publice aceste scrisori într-un volum și continua să creadă că avea să își pună planul în aplicare. Din nefericire, de pe urma intenției sale rezultase de la bun început o neînțelegere plină de urmări, care o implicase și pe guvernanta Clarissei. Acesteia Walter îi spusese într-o zi:

— O să vedeți, în cel mai scurt timp voi îndrepta eu lucrurile!

Făcuse afirmația gândindu-se la acea intenție a lui și își închipuise marele succes pe care avea să-l aibă în fața familiei și care avea să constituie o justificare îndată ce publicarea „scrisorilor" îl va fi făcut celebru; căci, luând lucrurile în semnificația lor strictă, încă de pe atunci anumite aspecte ale relației sale cu Clarise nu erau așa cum ar fi trebuit să fie. Guvernanta Clarissei – o moștenire de familie care-și menținuse poziția sub pretextul onorabil de a sluji ca o a doua mamă – interpretase greșit ceea ce înțelesese în felul ei propriu, drept care se răspândi de îndată în familie zvonul că Walter voia să întreprindă ceva care să-i permită să ceară mâna Clarissei; odată ce afirmația fusese făcută pe față, decurseră niște bucurii și niște rețineri cu totul ciudate. Viața reală fusese, ca să spunem așa, trezită dintr-odată la acțiune. Tatăl lui Walter explică faptul că nu mai voia să-l întrețină pe fiul său, dacă acesta nu avea să câștige el însuși ceva; viitorul socru al lui Walter îl chemă în atelierul său și-i vorbi acolo despre greutățile și dezamăgirile care-i așteaptă pe cei ce slujesc arta pură, sacră, fie că această era arta plastică, muzica sau poezia; pe Walter însuși și pe Clarisse îi preocupa ideea dintr-odată devenită o nevoie fizică, asemenea unei răni în piele care nu se mai vindecă pentru că nu te poți împiedica să te scarpini mereu, de a avea o gospodărie independentă,

copii și un dormitor comun, acceptat ca atare de restul lumii. Astfel se întâmplă că la câteva săptămâni după declarația sa precipitată se văzu logodit cu adevărat cu Clarisse, ceea ce îi făcu pe amândoi foarte fericiți, dar și foarte agitați, căci atunci începu acea căutare a unui loc stabil în viață, iar căutarea aceasta fu împovărată cu toate dificultățile obișnuite în civilizația europeană; căci situația la care aspirau, cu toate indeciziile și ezitările, nu era condiționată doar de venitul lui Walter, ci și de cele șase repercusiuni posibile aici, anume asupra Clarissei, asupra lui însuși, asupra vieții lor erotice, asupra poeziei, muzicii și picturii. De fapt, abia se treziseră din multiplul vârtej stârnit în clipa când pe Walter îl copleșise verbozitatea în fața bătrânei domnișoare, când el își preluă slujba de la Departamentul Monumentelor Istorice și se mută împreună cu Clarisse în modesta casă în care soarta avea să li se hotărască mai departe.

De fapt, Walter se gândea că lucrurile ar fi fost acceptabile dacă destinul s-ar fi declarat mulțumit, încă de atunci, chiar dacă sfârșitul n-ar fi fost exact cel dorit la început, căci și merele când s-au copt cad nu în sus spre pom, ci în jos, la pământ.

Astfel cugeta Walter, iar în vremea aceea, pe deasupra diagonalei care despărțea locul lui peste bolul colorat cu cina cea sănătoasă de cealaltă margine a mesei, plutea capul micuț al soției sale, și Clarisse se străduia să completeze cât mai obiectiv cu putință, chiar la fel de obiectiv ca Meingast însuși, observația acestuia.

— Trebuie să fac ceva pentru a atenua impresia creată asupra mea; șocul a fost prea puternic pentru mine, cum spune Meingast, explică ea, și adăugă din proprie inițiativă; la urma urmei, e sigur că nu a fost o simplă întâmplare că omul acela s-a postat tocmai sub fereastra mea acolo în tufișuri!

— Prostii! respinse Walter acea afirmație așa cum izgonește un om adormit o muscă. Era doar și fereastra mea!

— Atunci fereastra noastră! se corectă Clarisse cu surâsul ei ca o fisură între buze, despre care în acea împrejurare nu se mai putea deosebi dacă exprima amărăciune sau sfidare. Noi l-am atras. Dar, trebuie să-ți spun cum se poate numi lucrul acela – pe care 1-a făcut omul respectiv? Un furt de voluptate sexuală!

Pe Walter îl durea capul; era plin până la refuz de trecut, iar prezentul se implânta în el ca o secure, fără ca deosebirea între prezent și trecut să fie convingătoare. Erau și niște tufișuri care se închideau masive în capul lui Walter asemenea unor frunzișuri compacte prin care treceau piste de biciclete. Percepea, întocmai ca în acea dimineață, îndrăzneala unor drumuri lungi cu bicicleta, unor plimbări. Rochii de fete tinere oscilau iarăși, rochiile care în anul acela eliberau pentru prima dată cu îndrăzneală gleznele și lăsau să se înspumeze, în spontaneitatea sportivă a mișcărilor, tivul jupoanelor albe.

Era un eufemism faptul că Walter considera pe atunci că între el și Clarisse unele lucruri „n-ar fi fost așa cum ar fi trebuit să fie“, căci la drept vorbind în acele plimbări cu bicicleta în primăvara anului logodnei lor se întâmplase tot ce s-ar fi putut întâmpla fără ca totuși tânăra fată să-și piardă virginitatea. „Aproape de necrezut pentru o fată cuminte“, se gândea Walter pe când își amintea cu un fior de plăcere de vremurile acelea. Clarisse numise starea de fapt ,,să preia păcatele lui Meingast asupra sa“, deși Meingast se numea încă pe atunci altfel și tocmai plecase în străinătate. „Ar fi o lașitate acum să nu fim senzuali pentru că el a fost astfel!“ Așa explicase Clarisse și anunțase: „Dar vrem ca pentru *noi* să fie la modul spiritual!“ E adevărat că Walter își făcuse uneori griji că aceste gesturi ar fi fost prea strâns legate de cel care se făcuse nevăzut cu puțin timp în urmă, însă Clarisse răspundea: „Când vrei să faci ceva măreț, cum vrem noi în artă, îți este interzis să-ți mai faci griji pentru orice altceva“, și astfel Walter își amintea cu cât zel anihilaseră ei trecutul, repetându-l într-un spirit nou, și cu câtă plăcere descoperiseră capacitatea magică de a scuza niște plăceri trupești nepermise, atribuindu-le o misiune suprapersonală. La drept vorbind, la vremea aceea Clarisse desfășurase în ce privește plăcerile același fel de energie a faptei ca mai târziu refuzându-i-se, își mărturisea acum Walter, și părăsind pentru moment subiectul simți un gând răzvrătit spunându-i că sânii ei erau și acum la fel de drepți și tari ca atunci. Toți puteau să observe, chiar și prin rochie. Meingast, de fapt, îi privea tocmai atunci, poate că nici nu conștientiza. „Sânii ei sunt muți!“ declama acum în gând Walter cu tot atâta bogăție de sensuri cât ar fi făcut-o în vis sau într-un poem, și prin vătuirea emoțiilor lui străbătea acum aproape cu la fel de multă putere momentul prezent:

— Clarisse, spune și dumneata ce gândești! îl auzi pe Meingast încurajând-o, ca un medic sau un profesor, care dintr-un motiv sau altul, reîntors după atâta timp, își părăsea uneori familiaritatea cu care o tutuise înainte.

Walter remarcă mai departe că acum Clarisse îl privea întrebătoare pe Meingast.

— Mi-ai povestit despre un oarecare Moosbrugger care ar fi dulgher…

Clarisse îl privea mai departe.

— Cine altcineva a fost dulgher? Mântuitorul! N-ai spus dumneata așa! Mi-ai povestit chiar că ai scris pentru el o scrisoare unei persoane influente?

— Încetați! îi rugă Walter cu vehementă.

I se învârtea capul. Însă de-abia își exprimase astfel neplăcerea că îi deveni limpede că el nu auzise despre acea scrisoare, și deodată, simțind că îl cuprinde o slăbiciune, întrebă:

— Ce scrisoare ai scris?

Nu primi răspuns de la nimeni. Meingast îi ignoră întrebarea și spuse:

— Este una dintre cele mai actuale idei. Noi nu suntem în stare să ne eliberăm singuri, în privința aceasta nu poate exista nici o îndoială; numim

această stare de fapt democrație, dar e doar expresia politică pentru starea sufletească, însemnând „Se poate așa, dar se poate și altfel“ Suntem epoca buletinului de vot. Ne alegem în fiecare an idealul sexual, regina frumuseții, cu buletine de vot, și faptul că am făcut din știința pozitivă idealul nostru spiritual nu înseamnă nimic altceva decât că împingem buletinul de vot în mâna așa-numitelor stări de fapt, pentru ca ele să aleagă în locul nostru. Epoca este antifilozofică și lașă; nu are curajul să decidă ce e valoare și ce e non-valoare, și democrația, redusă la cea mai simplă expresie, înseamnă „Fă ceea ce se întâmplă!“ În treacăt fie zis, este unul dintre cele mai dezonorante cercuri vicioase care au existat până acum în istoria rasei noastre.

Profetul spărsese iritat o nucă, o cojise și acum își băga miezul în gură. Nu îl înțelesese nimeni. Își întrerupse discursul în folosul unui lent proces masticator executat de maxilare, la care lua parte acum și vârful ușor arcuit al nasului, dar în timp ce restul feței îi rămânea ascetic în nemișcare, nu-și muta privirile de pe Clarisse, de acolo unde se și opriseră – în regiunea pieptului ei. Involuntar, ochii celorlalți doi bărbați părăsiră chipul maestrului și-i urmară privirea absentă. Clarisse simțea un fel de forță care o sugea, ca și când, dacă avea să mai fie privită astfel, va fi ridicată afară din sine însăși de acești șase ochi. Însă maestrul înghiți zgomotos ultimele resturi ale nucii și-și continuă lecția.

— Clarisse a descoperit că legenda creștină spune despre Mântuitor că a fost dulgher; ceea ce nu e întru totul exact; doar tatăl său adoptiv era dulgher. Firește că nu îi e nicidecum permis Clarissei ca pornind de la faptul că un criminal care a impresionat-o este întâmplător dulgher să vrea să tragă o anumită concluzie. Din punct de vedere intelectual, ar fi sub orice critică. Din punct de vedere moral este ușuratic. Însă e curajos din partea ei: așa este!

Meingast făcu o pauză pentru a lăsa cuvântul „curajos“ rostit cu tărie să-și facă efectul. Apoi continuă liniștit:

— Acum, recent, ea a văzut un psihopat exhibiționist, ceea ce ni s-a întâmplat și nouă; ea dă prea mare importanță acestei întâmplări, în general astăzi sexualul este mult supraevaluat, însă Clarisse își spune: nu e o întâmplare că omul acesta a apărut sub fereastra mea – și se cuvine să înțelegem cum trebuie! Este firește fals, căci din punctul de vedere al cauzalității, toată convergența de situații este desigur o întâmplare. Cu toate acestea Clarisse își spune: dacă voi considera totul ca fiind explicit, înseamnă că omul nu va mai putea schimba niciodată nimic pe lume. Ea consideră ca inexplicabil faptul că un asasin, care, dacă nu mă înșel, se numește Moosbrugger, este tocmai dulgher; ea consideră ca inexplicabil că un bolnav necunoscut, care suferă de tulburări de natură sexuală, se expune exact sub fereastra ei; astfel s-a obișnuit să considere ca inexplicabile și alte lucruri care-i ies înainte, și…

Din nou Meingast își lăsă ascultătorii să aștepte o clipă; glasul său amintise acum, la urmă, de mișcările unui om hotărât, care se apropie cu cea mai mare prevedere în vârful picioarelor, dar care acum trece la atac:

— Iar ea va acționa sub acest impuls! explică Meingast cu toată fermitatea.

Pe Clarisse o luă cu frig.

— Repet, spuse Meingast, că nu avem voie să criticăm acest complex din punct de vedere intelectual, însă intelectualitatea este, după cum știm, doar expresia sau instrumentul unei forme de viață aride și goale; dimpotrivă, ceea ce exprimă Clarisse provine probabil dintr-o altă sferă: cea a voinței. Clarisse nu va reuși, după cât se pare, să explice niciodată ceea ce i se întâmplă, dar poate găsi soluția; ea o denumește pe bună dreptate „mântuire", folosind instinctiv cuvântul apropriat. Căci, bineînțeles, e ușor pentru unul din noi să spună că toate i se par doar idei delirante, sau că în realitate Clarisse e o ființă bolnavă de nervi. Dar, n-ar avea nici un rost: lumea trăiește în momentul de față atât de puțin iluzoriu încât nu mai știe dacă ceva, orice, trebuie iubit sau detestat, și cum totul este ambivalent, toți oamenii sunt neurastenici sau debilitați sufletește. Pe scurt, încheie inopinat profetul, nu le e ușor filozofilor să renunțe la cunoaștere, dar probabil că cea mai mare descoperire a secolului al douăzecilea va fi aceea că vor trebui să procedeze tocmai astfel. Mie la Geneva mi se pare mai important, din punct de vedere spiritual, că există acolo un profesor de box francez decât faptul că marele analist Rousseau a creat ceva cândva acolo!

Meingast ar fi spus mai multe, acum că se pornise. Întâi ar fi vorbit despre faptul că ideea mântuirii fusese totdeauna antiintelectuală. „Așadar, astăzi nimic nu e mai dezirabil pe lume decât o nebunie bună, solidă"; avusese deja pe limbă acea propoziție, dar o înghițise apoi în favoarea celeilalte întorsături de frază drept încheiere. În al doilea rând, ar fi spus ceva despre semnificația fizică a ideii de mântuire, care era dată tocmai prin sinonimia dintre „mântuitor" și „salvator", o semnificație colaterală fizică exprimând convingerea că numai acțiunile pot mântui, adică trăirile care implică salvarea omului în carne și oase. În al treilea rând, ar fi vrut să vorbească despre faptul că din cauza hiperintelectualizării bărbatului, în anumite împrejurări femeia avea să preia conducerea spre faptă, iar în sensul acela Clarisse ar fi fost unul din primele exemple. În sfârșit, despre metamorfozele ideii de mântuire în istoria popoarelor în general și despre constatarea că în momentul de față în evoluția lucrurilor predominanța seculară a credinței că mântuirea ar fi doar o noțiune generată de emoția religioasă făcea loc recunoașterii realității că ea trebuia să fie realizată printr-o decizie a voinței, și, la nevoie, prin forță. Căci mântuirea lumii prin forță constituia în clipa aceea centrul gândirii sale, însă Clarisse simțea între timp că forța aceea care căuta să o absoarbă, ivită din atenția celorlalți concentrată asupra ei, îi devenise de nesuportat

și îl întrerupse pe maestru, îndreptându-se spre Siegmund, ca reprezentând punctul de minimă rezistență; îi spuse, vorbind mult prea tare:

— Ți-am spus doar; nu poți înțelege decât lucrurile la care participi cu ființa proprie; din cauza aceasta trebuie să ne ducem noi înșine la casa de nebuni!

Walter, care pentru a se stăpâni curăța o mandarină, înfipse în clipa aceea cuțitul prea adânc și o izbucnire înțepătoare de suc îi țâșni în ochi, astfel că se trase îndărăt tresărind și își căută batista. Siegmund, ca întotdeauna îngrijit îmbrăcat, consideră întâi, pentru a-și face o idee corectă, efectul iritării asupra ochiului cumnatului său, apoi contemplă mănușile de piele, care asemenea unei naturi moarte a onorabilității, erau așezate laolaltă cu pălăria sa rotundă, tare pe propriii săi genunchi, și de-abia după ce constată că privirea surorii sale nu cobora de pe fața lui și nimeni nu răspundea în locul lui, își ridică ochii clătinând cu gravitate din cap și murmură liniștit:

— Eu nu am avut niciodată îndoieli că locul nostru, al tuturor, este la casa de nebuni.

Clarisse se îndreptă atunci spre Meingast și spuse:

— Ți-am povestit deja despre Acțiunea Paralelă: ar fi o ocazie colosală și o datorie pentru noi să punem capăt atitudinii de a tolera lucrurile „așa-dar-poate-și-altfel", care este cu certitudine păcatul secolului nostru!

Maestrul clătină din cap, negând cu un surâs. Clarisse, covârșită de entuziasmul propriei importanțe, strigă incoerent, cu obstinație:

— O femeie care îi permite unui bărbat să facă ceva de capul lui, care să-i detracheze spiritul, este și ea o criminală în domeniul acesta al perversiunilor sexuale.

Meingast spuse pe un ton de dojană:

— Să rămânem acum la generalități! De altfel, într-o privință pot să te liniștesc: la deliberările acestea, oarecum ridicole, în care democrația noastră muribundă ar mai vrea să creeze o mare misiune, eu îmi am încă de mult observatorii și oamenii mei de încredere!

Clarisse simți cu adevărat cum îi îngheață rădăcina părului.

Walter mai încercă o dată, însă zadarnic, să împiedice ceea ce se pregătea. Luând poziție cu cel mai mare respect împotriva lui Meingast, și vorbind pe un cu totul alt ton decât i-ar fi vorbit de exemplu lui Ulrich, el se îndreptă acum spre maestru cu aceste cuvinte:

— Ce spui tu e în ultimă instanță ceea ce spun eu însumi încă de mult, și anume că nu ar trebui să pictăm decât în culori pure. Trebuie să punem capăt liniilor frânte, contururilor confuze, concesiilor, atmosferei vide, lașității privirii care nu mai îndrăznește să vadă că fiecare lucru are un contur ferm și o culoare a lui; eu fac asemenea afirmații vorbind ca pictor, iar tu vorbind ca filozof. Dar dacă noi suntem de aceeași părere… – și dintr-odată intră în încurcătură simțind că nu putea spune de față cu ceilalți de ce se

temea de urmările pe care le-ar fi putut avea asupra Clarissei apropierea ei de acel bolnav mintal. Nu, nu vreau s-o las pe Clarisse să își pună planul în aplicare, strigă el, iar așa ceva nu se va întâmpla cu acordul meu!

Maestrul ascultase cu bonomie și apoi îi răspunse cu aceeași bonomie, ca și cum nu i-ar fi ajuns la ureche nici unul din cuvintele pronunțate cu atâta vehemență.

— Clarisse a mai exprimat aici, de altfel foarte frumos, încă ceva: a susținut că noi toți am avea, în afară de acest „trup-de-păcat" în care trăim, un „trup-de-nevinovăție"; am putea da acestei idei o interpretare elevată afirmând că independent de reprezentarea acestei lumi lamentabile a așa-zisei experiențe, am avea acces la o altă lume a magnificenței, în care, în anumite clipe luminate, ne-am simți imaginea însuflețită de o dinamică infinit deosebită. Cum spuneai dumneata, Clarisse? – întrebă el căutând s-o încurajeze și îndreptându-se acum spre ea – nu ai susținut dumneata că dacă ai reușit să-ți asumi fără rezerve cauza acestui nenorocit, și ai ajunge până la el, și ai putea, fără să te simți paralizată, să cânți zi și noapte la pian în celula lui, atunci ar fi ca și cum ai scoate din el păcatele săvârșite de el, le-ai lua asupra dumitale și te-ai înălța de acolo, cu ele odată?! Firește că, observă el, întorcându-se iarăși spre Walter – nu trebuie luat *ad litteram*, ci ca un proces de profunzime al sufletului timpului nostru, care învesmântat în parabola înfățișată de omul acesta, intră în voința ei…

În clipa aceea nu era sigur dacă n-ar mai fi trebuit să spună ceva despre relațiile Clarissei cu istoria ideii de mântuire sau dacă n-ar fi fost mai incitant să-i explice încă o dată, între patru ochi, misiunea aceea de conducere care i-ar fi revenit ei; dar ea sărise deja de la locul ei, ca un copil stârnit peste măsură, și zvâcnise în aer brațul cu pumnul strâns, surâzând, cu o înfățișare totodată rușinată și agresivă, și-l întrerupse când el ar fi vrut să-i aducă mai departe alte laude, cu un țipăt strident:

— Haideți cu toții la Moosbrugger!

— Dar nu e nimeni acolo care să ne lase să intrăm… obiectă Siegmund.

— Eu nu merg cu voi, o asigură ferm Walter.

— Eu nu am voie să pretind nici un fel de favor de la un stat în care libertatea și egalitatea în drepturi pot fi obținute în condiții rezonabile, explică Meingast.

— Atunci Ulrich trebuie să ne facă rost de permise! exclamă Clarisse.

Ceilalți consimțiră cu plăcere la acea decizie, prin care fără îndoială că se simțeau eliberați pe moment de orice implicare mai dificilă, iar Walter însuși trebui să-și asume, în ciuda lipsei sale de entuziasm, până la urmă sarcina de a-i telefona de la cel mai apropiat magazin prietenului ales pentru a da o mână de ajutor. Astfel el determină întreruperea definitivă a scrisorii pe care Ulrich voia să i-o scrie Agathei. Acesta ascultă surprins glasul lui Walter și

auzi mesajul. Firește că aici puteau exista păreri diferite, adăugă Walter de la sine, dar sigur nu era vorba doar de un capriciu. Poate că trebuia făcut într-adevăr un început într-un fel, și era mai puțin important în ce fel anume. Firește, apariția lui Moosbrugger ca persoană în acea situație era doar o întâmplare; dar Clarisse era uneori atât de insistentă și directă; gândirea ei era totdeauna asemenea tablourilor acestora noi, pictate în culori pure, dure și rebarbative, dar dacă intrai în stilul lor, deseori remarcabil de juste. Nu putea explica mai amănunțit acele lucruri la telefon; Ulrich nu trebuia să-l refuze…

Lui Ulrich îi convenea că fusese chemat și acceptă invitația, deși drumul se vădi a fi disproporționat de lung față de efemerul sfert de ceas în care putu sta de vorbă cu Clarisse; căci aceasta era invitată de părinții ei să ia masa de seară acolo împreună cu Walter și Siegmund. Pe drum Ulrich se miră el însuși că nu se mai gândise de atâta vreme la Moosbrugger și că fusese necesar ca Clarisse să i-l amintească, deși anterior omul acela îi revenea asiduu în amintire. Nici chiar în întunericul prin care merse Ulrich de la capătul tramvaiului până acasă la prietenii săi nu mai fu loc pentru o asemenea fantomă; vidul din care ieșise acum o clipă se închisese la loc. Ulrich își dădu seama, cu oarecare mulțumire și în același timp cu acea ușoară nesiguranță de sine, de urmarea unor schimbări a căror amploare e mai evidentă decât propriile lor cauze. Străbătea acum cu plăcere odată cu propria lui umbră cu contururi mai precise întunericul imprecis din jur când Walter îi ieși în întâmpinare, nesigur. Walter, căruia îi inspirau teamă locurile acelea singuratice, dar care ținea în mod deosebit să-i spună lui Ulrich câteva cuvinte înainte să se alăture celorlalți. El continuă acum agitat să îl pună la curent cu mersul evenimentelor de acolo unde se întrerupseseră când sfârșiseră convorbirea telefonică. Se părea că voia să se apere pe sine însuși, și implicit pe Clarisse, împotriva unor interpretări greșite. Chiar dacă ideile Clarissei ar fi părut incoerente, pretutindeni se întâlnea în ele un anume virus care bântuia în realitate întreaga epocă; aceasta era calitatea ei cea mai ciudată. Ea era asemenea unei baghete magice, care arăta comorile ascunse. În cazul acesta, în discuție erau: necesitatea de a amplasa din nou „valorile“ în locul comportărilor pasive, doar intelectuale și sensibile ale oamenilor prezentului; inteligența timpului nu mai lăsase nicăieri nici un punct ferm, astfel că numai voința, iar dacă nu se putea altfel, până și forța mai rămăseseră să creeze o nouă ierarhie a valorilor, în care omul să descopere unde se aflau *alfa* și *omega* pentru lumea sa lăuntrică…; el repeta ezitând și în același timp entuziasmat ceea ce auzise de la Meingast.

Ulrich, care intuia acest fapt, îl întrebă iritat:

— De ce te exprimi atât de pompos? Precum profetul vostru? Pe vremuri nu te mai săturai de simplitate și naturalețe!

Walter îndură totul de dragul Clarissei, pentru ca prietenul lor să nu îi refuze ajutorul; dar dacă ar fi fost o singură rază de lună în noaptea întunecoasă din

jurul lor, i s-ar fi putut vedea sclipind dinții pe care și-i întredeschisese cu o expresie de neputință. Nu răspunse nimic, dar mânia pe care o exprima îl făcu să se simtă deodată slab, iar apropierea camaradului său atât de voinic lângă el și care-l apăra în acea pustietate înfricoșătoare îl amorți și mai mult. Spuse deodată:

— Închipuie-ți că iubești o femeie și te întâlnești deodată cu un bărbat pe care-l admiri și-ți dai seama că și el o iubește și o admiră pe soția ta, și pe amândoi vă umple acum, odată cu dragostea, gelozia și admirația, superioritatea inaccesibilă a acestui bărbat…

— Nu pot să-mi imaginez așa ceva!

Ulrich ar fi trebuit să-l asculte, dar el ridică doar râzând din umeri, întrerupându-l.

Walter îl fixa cu o privire veninoasă. Ar fi vrut să întrebe:

— Ce-ai face tu într-un asemenea caz?

Dar se repeta vechiul joc al prietenilor din adolescență. Intrară în semiîntunericul scărilor și el strigă:

— Nu te mai preface; atât de îngâmfat până la nesimțire n-ai fost niciodată!

Apoi fu nevoit să alerge ca să-l ajungă pe Ulrich din urmă și să-i spună încet, încă pe scară, tot ceea ce trebuia să știe.

— Ce ți-a povestit Walter? îl întrebă sus Clarisse.

— Eu pot rezolva problema, îi răspunse Ulrich fără ocoluri, dar mă îndoiesc că ar fi rezonabil.

— Auzi, primul lui cuvânt e „rezonabil“, exclamă Clarisse râzând către Meingast.

Se agita între dulap, lavoar, oglindă și ușa întredeschisă dintre camera ei și cea în care se găseau bărbații. Din timp în timp putea fi văzută; cu fața udă și cu părul atârnându-i deasupra, pe jumătate despletit și nepieptănat, cu picioarele dezgolite, în ciorapi, dar fără pantofi, partea de jos a trupului deja în rochia lungă de seară, partea de sus încă într-o pelerină de toaletă, care semăna cu o uniformă de sanatoriu; aceste apariții și dispariții îi făceau bine. De când își impusese voința, toate simțămintele ei pluteau într-o ușoară voluptate.

— Dansez pe o coardă de lumină! striga ea, de dincolo, din cameră.

Bărbații surâdeau; doar Siegmund se uita la ceas și-i îndemna, conform bunelor uzanțe, să se grăbească. El considera întreaga scenă ca un exercițiu de gimnastică.

Apoi Clarisse alunecă pe o „rază de lumină“ spre colțul camerei, să-și ia o broșă și trânti sertarul noptierei.

— Eu mă schimb mai repede decât un bărbat, strigă ea către Siegmund în camera de alături, dar se poticni deodată la dublul înțeles al cuvântului

„a se schimba“, căci însemna pentru ea în clipa aceea în egală măsură a se schimba de haine, dar și a se transforma sub influența unui destin tainic.

Termină repede să se îmbrace, își băgă capul pe ușă și-i privi cu fața serioasă pe prietenii ei unul după altul. Cine n-ar fi luat-o ca pe o glumă ar fi putut să se sperie, căci pe acea față gravă se stinsese ceva ce ar fi trebuit să aparțină expresiei unui chip normal, sănătos. Se înclină în fața prietenilor și spuse solemn:

— M-am schimbat, iar acesta este destinul meu! dar când își îndreptă iarăși trupul arăta ca de obicei, cu adevărat încântătoare, iar fratele ei Siegmund strigă:

— Înainte marș! Lui *papá* nu-i face plăcere să întârziem la masă!

Pe când se îndreptau toți patru spre tramvai, Meingast dispăru înainte de a ajunge să-și ia rămas-bun, iar Ulrich rămase cu Siegmund puțin în urmă și-l întrebă dacă nu-și făcea acum în ultima vreme griji pentru sora lui. Țigara licăritoare a lui Siegmund descria prin aer un arc vag ascendent.

— Este fără îndoială anormală, răspunse el. Dar Meingast e normal? Sau chiar Walter? Cântatul la pian, așa cum îl practică el, e ceva normal? E o stare de excitație neobișnuită, cu un tremur al încheieturilor la mâini și la glezne. Pentru un doctor nimic nu e normal. Dar dacă mă întrebi serios: sora mea e oarecum surescitată și cred că starea i se va ameliora îndată ce va fi plecat marele maestru. Ce părere ai despre el? Accentuase cu o ușoară răutate timpul viitor la frazele din urmă.

— E un palavragiu! răspunse Ulrich.

— Nu-i așa?! exclamă Siegmund. Dezgustător, dezgustător!

— Dar e interesant, dacă-l iei în calitatea lui de gânditor, nu se poate nega! adăugă el puțin mai târziu, după ce-și trase sufletul.

20

Contele Leinsdorf se arată deznădăjduit în ce privește proprietatea și educația

Astfel Ulrich își făcu din nou apariția la contele Leinsdorf.

Îl găsi pe Alteța Sa înconjurat de tăcere, devoțiune, solemnitate și frumusețe, așezat în fața mesei de scris, cu ziarul desfășurat pe un teanc de documente și citindu-l acum. Contele imperial clătină îngrijorat din cap, după ce îi mai exprimase o dată condoleanțe lui Ulrich.

— Tatăl dumitale a fost unul din ultimii reprezentanți adevărați ai ideii de proprietate și educație, spuse el. Îmi amintesc încă bine de vremea când am fost împreună membri ai Dietei Boemiei; a meritat încrederea pe care noi i-am acordat-o întotdeauna!

Din politețe, Ulrich se interesă ce progrese înregistrase Acțiunea Paralelă în timpul absenței sale.

— În urma dezordinilor și tulburărilor de stradă din fața casei mele, la care ai fost de față și dumneata, am lansat o „Anchetă în vederea stabilirii năzuințelor cercurilor interesate ale populației cu privire la reforma administrației interne“, povesti contele Leinsdorf. Prim-ministrul și-a exprimat personal dorința ca noi să-l descărcăm de această sarcină, pentru că în calitatea noastră de organizație cu caracter patriotic ne bucurăm, ca să spunem așa, de încrederea generală.

Ulrich îl asigură, păstrându-și o expresie serioasă, că în orice caz denumirea fusese fericit aleasă și că proiectul promitea o anumită eficacitate.

— Da, termenii bine aleși au mare importanță, spuse Alteța Sa gânditor, apoi întrebă deodată: ce spui de toată istoria cu funcționarii municipali de la Trieste? Cred că ar fi într-adevăr timpul ca guvernul să se hotărască să adopte o atitudine fermă!

Schiță gestul de a-i întinde lui Ulrich ziarul pe care-l împăturise la intrarea acestuia, se hotărî însă în ultima clipă să-l mai deschidă o dată el însuși, și-i citi cu vioiciune vizitatorului său o informație de lungă respirație.

— Crezi că există un al doilea stat pe lume în care ar fi posibil așa ceva? întrebă el când termină lectura. Așa se petrec lucrurile în orașul austriac Trieste încă de ani de zile, adică sunt angajați în serviciile municipalității exclusiv italieni din imperiul austriac ca să sublinieze că se simte aparținând Italiei, nu nouă. Am fost odată acolo de ziua împăratului; în tot Trieste n-am văzut nici un singur steag, în afară de palatul guvernatorului, administrația financiară, închisoarea și pe vreo două cazărmi. Dacă în schimb ai avea vreo treabă la vreun birou din Trieste în ziua de naștere a regelui Italiei, n-ai vedea nici un funcționar care să nu aibă câte o floare la butonieră!

— Cum de a fost tolerată starea aceasta de fapt până acum? întrebă Ulrich.

— De ce nu s-ar tolera, adică? răspunse contele Leinsdorf nemulțumit. Dacă guvernul constrânge municipalitatea să-și concedieze funcționarii străini, s-ar spune imediat că ducem o politică de germanizare. De un asemenea reproș s-ar teme orice guvern. Nici Maiestății Sale nu-i face plăcere să audă așa ceva. Noi nu suntem prusaci, nu-i așa?

Ulrich credea că-și amintește că orașul de coastă și portuar Trieste fusese fondat de Republica Venețiană, pe atunci în expansiune pe pământurile slave, și că astăzi orașul cuprindea în mare proporție locuitori de origină slovenă; deci, dacă problema ar fi fost considerată doar ca o chestiune privată a locuitorilor săi, cu toate că orașul reprezenta însăși poarta comerțului cu Orientul pentru întreaga monarhie austro-ungară și depindea de această monarhie într-o manieră extrem de profitabilă, nu se putea trece cu vederea peste faptul că numeroasa mică burghezie slavă de aici îi contesta cu impetuozitate marii

burghezii privilegiate de limbă italiană dreptul de a considera orașul ca propria sa proprietate. Ulrich spuse aceasta.

— Este cât se poate de adevărat, confirmă doct contele Leinsdorf. Dar îndată ce se spune că noi vrem să-i germanizăm, slovenii s-au și aliat cu italienii, oricât s-ar vrăjmăși altminteri! Într-un asemenea caz, italienii se bucură de sprijinul tuturor celorlalte naționalități. Am trăit asemenea evenimente destul de des până acum, slavă Domnului. Dacă vrem să gândim în termenii unei politici realiste, trebuie, fie că vrem, fie că nu, să înțelegem că primejdia care amenință inițiativele noastre se află tot în rândul germanilor.

Contele Leinsdorf încheie pe un ton îngândurat și persistă o vreme în acea atitudine, pentru că atinsese astfel proiectul său politic de anvergură, care-l preocupa în atât de mare măsură, fără ca până acum să i se fi clarificat în minte. Deodată se însufleți iarăși și continuă ca și cum ar fi scăpat de o povară:

— Cel puțin de data aceasta le-am spus-o ritos celorlalți!

Își așeză din nou, cu un gest pe care nerăbdarea i-l făcea nesigur, *pince-nez*-ul pe nas și-i citi acum încă o dată lui Ulrich cu o fermitate aprobatoare toate pasajele hotărârii guvernatorului cezaro-crăiesc din Trieste, care i se păreau deosebit de grăitoare:

— „Avertismentele repetate ale administrației superioare au rămas fără rezultate… Prejudicii aduse localnicilor… Ținând seama de această poziție menținută cu încăpățânare față de ordonanțele oficiale, guvernatorul orașului Trieste s-a văzut nevoit acum să asigure prin intervenții din partea sa respectarea dispozițiilor legale…“ Nu găsești că e un limbaj plin de demnitate? se întrerupse el.

Își ridicase capul, dar își coborî privirea îndată la loc căci dorea să reproducă pasajul de încheiere a cărui demnitate oficială plină de urbanitate o sublinie acum cu glasul modulat de o plăcere estetică:

— „Guvernatorul – citi el în continuare – își rezervă pe mai departe disponibilitatea de a supune unei abordări binevoitoare eventualele cereri de naturalizare din partea unor funcționari publici, în măsura în care ca urmare a unui serviciu îndelungat și a unei atitudini ireproșabile vor apărea demne de a fi luate individual în considerare, și există din partea guvernatorului cezaro-crăiesc disponibilitatea ca în asemenea cazuri, în ce privește propriile sale intervenții și păstrându-și în continuare punctele de vedere, să renunțe provizoriu la aplicarea imediată a decretului de față“. Așa ar fi trebuit să vorbească totdeauna guvernul! exclamă contele Leinsdorf.

— Dar nu e de părere Alteța Voastră că tocmai pornind de la acest pasaj de încheiere… până la urmă lucrurile vor rămâne exact la fel? întrebă Ulrich puțin mai târziu, după ce șarpele frazeologiei imperiale îi dispăruse cu totul în ureche.

— Da, întocmai! răspunse Alteța Sa, învârtindu-și vreme de un minut policarii unul în jurul celuilalt, așa cum făcea totdeauna când îl frământa o profundă îngândurare.

Apoi îl privi deodată cercetător pe Ulrich, mărturisindu-i:

— Îți aduci aminte că ministrul de interne, când am fost atunci la inaugurarea expoziției poliției, a lăsat să se întrevadă că se va instaura un spirit de „solidaritate și rigoare"? Foarte bine, eu nici nu cer ca elementele acelea turbulente care au făcut scandal în fața casei mele să fie imediat arestate, dar n-ar fi trebuit totuși ca ministrul să fi găsit de cuviință să spună în fața parlamentului câteva cuvinte de condamnare? întrebă el indispus.

— Eu credeam că în absența mea s-a și petrecut o asemenea intervenție! strigă Ulrich cu o uimire prefăcută, căci observase că o suferință reală îl frământa pe bonomul său prieten.

— Nu s-a întâmplat absolut nimic! îl asigură Alteța Sa.

Îl mai privi încă o dată pe Ulrich, cercetător, cu ochii săi îngrijorați ieșindu-i acum din orbite, și i se mărturisi mai departe:

— Dar are să se întâmple ceva.

Își îndreptă trupul și se rezemă apoi tăcut de speteaza fotoliului.

Închise ochii. Când îi deschise iarăși, începu să explice pe un ton calm:

— Vezi, distinsul meu prieten, constituția noastră din 1861 a încredințat naționalității germane din cadrul populației necondiționat conducerea vieții noastre politice, în forma unei scheme guvernamentale experimentale, și, în cadrul ei, acelei secțiuni reprezentând capitalul, proprietatea și cultura. A fost un dar generos, exprimând încredere și poate pe de altă parte nu întru totul corespunzând evoluției vremurilor, din partea Maiestății Sale: căci ce s-a petrecut de atunci cu această proprietate, cu capitalul și cultura?

Contele Leinsdorf își ridică o mână, apoi o lăsă să cadă abandonată peste cealaltă.

— Când Maiestatea Sa a urcat pe tron în anul 1848, la Olmütz, adică într-un fel de exil – continuă el încet, dar deveni îndată nerăbdător sau nesigur, apoi scoase cu degete tremurătoare un document din tunica sa, se strădui tulburat să-și așeze *pince-nez*-ul la loc pe nas și citi mai departe, în unele locuri cu vocea vibrându-i emoționată și tot timpul tulburat și preocupat să-și descifreze scrisul: …fu înconjurat de vacarmul dezlănțuit al popoarelor care aspirau la libertate. În cele din urmă, împăratul reuși să liniștească manifestările extreme ale acelei revolte. A ieșit învingător, chiar dacă a acordat niște concesii cu privire la revendicările acelor oameni; a fost un moment glorios și mărinimos, împăratul le-a iertat supușilor greșelile și le-a întins mâna, făcând oferta unei păci onorabile pentru toate părțile implicate. Constituția și celelalte libertăți au fost acordate, e adevărat sub presiunea evenimentelor, dar ele au fost totuși un act de voință liberă al Maiestății Sale, rodul

înțelepciunii, al mărinimiei și al speranței sale în progresul culturii popoarelor. Însă acele frumoase relații ale împăratului cu poporul său au fost tulburate în ultimii ani de către elemente subversive și demagogice…

Contele Leinsdorf își întrerupse lectura expunerii pe marginea istoriei politice, în care fiecare cuvânt fusese cu grijă cumpănit și șlefuit, și privi gânditor la portretul strămoșului său, cavaler și mareșal al Mariei Tereza, care atârna pe peretele din fața sa. Iar când privirea lui Ulrich, care aștepta urmarea, îl abătu de la contemplarea tabloului, spuse:

— Mai departe nu este încă așternut de hârtie.

— Dar vezi că în ultima vreme am cântărit în amănunt aceste probleme, explică el. Ce ți-am citit aici este începutul răspunsului pe care ministrul ar fi trebuit să-l dea parlamentului în chestiunea demonstrației îndreptate împotriva mea, dacă el și-ar fi îndeplinit cum trebuie misiunea! L-am elaborat cu însumi încetul cu încetul, și pot să-ți spun în mod confidențial că voi avea prilejul să i-l prezint Maiestății Sale îndată ce-l voi termina. Căci, vezi dumneata, constituția din 1861 nu a încredințat guvernarea, fără o bună cumpănire în prealabil, capitalului și culturii; aici ar fi trebuit să existe o garanție; dar unde sunt astăzi capitalul și cultura?

Părea să fie foarte supărat pe ministrul de interne; pentru a-i atrage atenția în altă direcție, Ulrich formulă candid observația că, totuși, în ce privește capitalul s-ar fi putut spune că el se afla astăzi nu numai în mâinile bancherilor, ci și în cele experimentate ale nobilimii feudale.

— Eu nu am nici un fel de resentimente împotriva evreilor, îl asigură din proprie inițiativă contele Leinsdorf, ca și cum Ulrich ar fi spus ceva care ar fi făcut necesară o asemenea precizare. Ei sunt inteligenți, harnici și poți avea încredere în caracterul lor. Dar s-a făcut o mare greșeală când li s-au dat nume nepotrivite. Rosenberg și Rosenthal, de exemplu, sunt nume nobile; Löw, Bär și alte asemenea nume de animale sunt la origine animale heraldice; Meier derivă de la marile proprietăți funciare; Gelb, Blau, Rot, Gold, sunt culori de blazoane: toate numele evreiești, explică în chip surprinzător Alteța Sa, nu au reprezentat nimic altceva decât o insolență a birocrației noastre împotriva nobilimii. Împotriva ei se îndrepta lovitura, și nu împotriva evreilor, din care cauză li s-au mai dat evreilor pe lângă asemenea nume și altele cum ar fi Abeles, Jüdel sau Tröpfelmacher. Acest resentiment al birocrației noastre împotriva vechii nobilimi l-ai mai putea vedea, dacă ai avea toate datele, până și în ziua de azi în nu tocmai puține situații, continuă el oracular, posomorât și obstinat, ca și cum lupta administrației centrale împotriva feudalismului n-ar fi fost demult depășită de istorie și n-ar fi dispărut demult din vederea celor care trăiau în vremea de față.

Într-adevăr, Alteța Sa nu se simțea de nimic mai sincer iritat în străfundul sufletului său decât de privilegiile sociale de care se bucurau înalții

funcționari datorită poziției lor, chiar dacă aveau ei înșiși nume ca Fuchsenbauer sau Schlosser. Contele Leinsdorf nu era nicidecum un gentilom ignorant de țară, el voia să se simtă în pas cu vremea, iar asemenea nume nu-l deranjau nici la un parlamentar, fie el și ministru, nici la vreo persoană particulară cu influență, și nici nu se închidea în prejudecăți împotriva valorii politice și economice a burgheziei, însă tocmai funcționarii administrativi superiori cu nume burgheze îi stârneau o mânie fervență, care era o ultimă rămășiță a tradițiilor venerabile. Ulrich se întreba dacă aceste remarci ale contelui Leinsdorf n-ar fi fost provocate de soțul verișoarei sale; n-ar fi fost cu neputință, dar contele Leinsdorf continua să vorbească, și, așa cum i se întâmpla totdeauna, fu repede transpus dincolo de detaliile personale de o idee care era evident că îl preocupa de multă vreme.

— Toată această așa-numită problemă evreiască ar fi dispărut demult din lume dacă evreii ar fi vrut să se decidă să vorbească în limba ebraică, să-și reia vechile lor nume adevărate și să-și poarte îmbrăcămintea orientală, explică el. Recunosc că un galițian care tocmai s-a îmbogățit de curând la noi și-și face apariția în costum tirolez și cu pană la pălărie pe esplanadă la Bad Ischl nu e un spectacol grozav. Dar ia fă-l să îmbrace un veșmânt din acelea cu falduri largi, care se prea poate să fie o haină costisitoare, care să-i acopere picioarele, și o să vezi ce bine i se asortează chipul și gesturile largi, vioaie, cu o asemenea îmbrăcăminte! Toate problemele pe marginea cărora oamenii își permit astăzi să facă glume ar fi atunci la locul lor, fie și inelele scumpe pe care lor le place să le poarte. Eu sunt dușman al asimilării, așa cum o practică nobilimea engleză; e un proces plicticos și nesigur; dar dați-le îndărăt evreilor adevărata lor ființă și o să vezi că vor deveni o piatră prețioasă, de-a dreptul o nobilime de un fel deosebit, printre popoarele care se adună cu recunoștință în jurul tronului Maiestății Sale, sau, dacă preferi să mă exprim mai comun și mai direct, care ies la plimbare pe Ring, pe bulevardul nostru, unic în felul său pe lume, tocmai pentru că vedem amestecându-se printre trecători de cea mai elevată eleganța vest-europeană, și câte un mahomedan cu fesul lui roșu, sau un slovac în pielea lui de oaie, sau un tirolez cu gambele dezgolite până la genunchi.

Ulrich nu se putu abține să nu dea expresie admirației sale pentru spiritul de observație al Alteței Sale, care-și rezervase dreptul de a-l descoperi acolo și pe „adevăratul evreu“.

— Știi dumneata, credința catolică autentică te învață să vezi lucrurile așa cum sunt ele în realitate, explică generos contele. Dar n-ai să ghicești cum am ajuns la asemenea considerații. Nu prin Arnheim, nu vorbesc acum despre prusaci. Dar am un bancher, firește de credință mozaică, cu care de mulți ani sunt nevoit să am întrevederi la intervale regulate de timp; la început era totdeauna în tonul său, în inflexiunile cu care-și rostea frazele ceva care

mă deranja, așa că nu eram în stare să fiu atent la chestiunile de afaceri. Vorbește totdeauna în așa fel ca și când ar vrea să mă convingă de faptul că el e unchiul meu; vreau să spun, ca și când tocmai ar fi coborât atunci de pe cal sau tocmai s-ar întoarce de la vânătoare de gâște sălbatice; să zicem, cam așa cum vorbesc oamenii de pe la noi. Dar ca să scurtăm discuția: din când în când, când se ambalează, atunci se poticnește, pe scurt, o ia în idiș. Este ceea ce m-a deranjat foarte mult, cred că am început prin a face remarca aceasta; pentru că, anume, se întâmplă totdeauna tocmai în momentele cele mai importante ale discuțiilor de afaceri. Fără să vreau, mă așteptam la acel moment și nu mai eram în stare să fiu atent la altele sau pur și simplu ajungeam să trec cu vederea câte ceva important. Atunci am pus o idee în aplicare: anume, de fiecare dată când începea să turuie în felul acela, îmi spuneam pur și simplu că de fapt vorbește în ebraică, și atunci ar fi trebuit să auzi ce plăcut suna! De-a dreptul fascinant; e, de fapt, o limbă de cult; un fel de incantație melodioasă – eu sunt foarte muzical, trebuie să completez, de altfel; pe scurt, el a început atunci să-mi dea lecții despre calculele de scont și dobânzile compuse ca și când mi-ar fi dat lecții de pian.

Dintr-un motiv sau altul, contele Leinsdorf surâse melancolic la acea amintire.

Ulrich își permise să adauge observația că cei pe care Alteța Sa îi privilegia astfel acordându-le atenția sa poate că aveau să respingă sugestia.

— Firește că nu vor accepta, spuse contele. Dar atunci ar trebui să fie siliți, tocmai spre binele lor! Monarhia ar avea de îndeplinit o misiune la scară mondială, iar în chestiuni de felul acesta nu are importanță dacă partea cealaltă nu e de acord dintru început! Știi și dumneata, inițial sunt unii care trebuie să fie constrânși să facă ceva. Dar gândește-te ce înseamnă când mai târziu am fi aliați cu un stat evreiesc recunoscător nouă, în loc de a fi aliați cu germanii din Reich și cu prusacii! Când Trieste al nostru e, ca să zicem așa, ca un Hamburg la Marea Mediterană, fără să mai ținem seama de faptul că vom fi invincibili din punct de vedere diplomatic, dacă pe lângă papă îi vom avea și pe evrei de partea noastră.

Adăugă fără tranziție:

— Trebuie să te gândești de asemenea la faptul că eu mă ocup în momentul de față și cu chestiunile monetare.

Surâse din nou, la drept vorbind melancolic și discret.

Remarcabil era faptul că Alteța Sa îl rugase pe Ulrich în repetate rânduri și cu insistență să-i facă o vizită și că acum, când acesta venise în sfârșit, nu vorbea despre chestiunile la ordinea zilei, ci își expunea fără reținere tot felul de considerații proprii. Dar probabil că în vremea aceasta, când fusese nevoit să se lipsească de ascultătorul său, avusese multe idei și ele păreau acum să se

asemene cu niște albine neliniștite care pot roi undeva departe, dar care la momentul cuvenit se adună să-și strângă mierea.

— Ai să-mi obiectezi poate, începu din nou contele Leinsdorf, deși Ulrich tăcuse, că și în alte împrejurări în trecut m-am exprimat defavorabil cu privire la finanțe. Nu vreau să neg acest adevăr: căci ce e prea mult strică, iar în viața noastră de azi finanțele joacă un rol prea mare; dar tocmai din această cauză trebuie să ne preocupăm de chestiunea pe care o reprezintă! Uită-te și dumneata: cultura nu se menține în echilibru cu capitalul, aici e tot secretul evoluției din 1861 încoace! Tocmai din această cauză trebuie să ne ocupăm acum de capital.

Alteța Sa făcu o pauză abia perceptibilă, dar îndeajuns de lungă pentru a-și anunța ascultătorul că acum urma taina capitalului, dar continuă apoi cu o familiaritate sumbră:

— Vezi dumneata, într-o cultură lucrul cel mai important este ceea ce le interzice oamenilor; nu face parte din cultura propriu-zisă, acestea fiind spuse, lucrurile sunt lămurite. Un om cult, de exemplu, nu va mânca niciodată sosul cu cuțitul; Dumnezeu știe de ce; așa ceva nu se poate demonstra la școală. E așa-numitul tact, trebuie să beneficiezi de un statut privilegiat către care cultura își întoarce privirea, un model de cultură, pe scurt, dacă pot să spun așa, o nobilime. Recunosc că nobilimea noastră nu a fost totdeauna așa cum ar fi putut fi. Tocmai aici se află sensul încercării de-a dreptul revoluționare a constituției de la 1861: capitalul și cultura ar fi trebuit să treacă de partea ei. Au fost în stare s-o facă? Au putut să folosească marea perspectivă pe care le-a oferit-o atunci generozitatea Maiestății Sale?! Sunt convins că nici dumneata nu ai să susții că experiențele pe care le trăim noi în fiecare săptămână în marea provocare lansată de doamna, vara dumitale, corespund unor asemenea speranțe!

Glasul i se animase iarăși, iar acum aproape striga:

— Știi, e foarte interesant ce se numește dintre toate astăzi spirit! I-am povestit de curând Eminenței Sale, cardinalul, la vânătoare la Mürzsteg – ba nu, la Mürzbruck a fost, la nunta micuței Hostnitz! – și atunci numai ce-l văd că plesnește din palme și râde. — „În fiecare an – zice – altceva? Ca să vezi ce nepretențioși suntem! De aproape două mii de ani nu le mai spunem oamenilor nimic nou!" Și e cât se poate de adevărat! Credința constă în esență în faptul de a crede mereu în același lucru, aș spune, chiar dacă e vreo erezie, „Vezi tu – zice el – eu sunt mereu la vânătoare, pentru că și predecesorul meu sub Leopold von Babenberg se ducea mereu la vânătoare. Dar eu nu ucid niciodată vreun animal" – e de altfel cunoscut pentru faptul că el nu trage nici un singur foc de armă la vânătoare – „pentru că o repulsie lăuntrică îmi dictează că așa ceva nu se cuvine atât timp cât porți veșminte ca ale mele. Iar ție pot să-ți vorbesc deschis, pentru că noi când eram mici am învățat

împreună să dansăm. Dar n-am să mă apuc niciodată să declar în public: nu trebuie să împuști la vânătoare! Doamne, cine știe dacă așa ceva ar fi adevărat, și în orice caz nu e o învățătură a bisericii. Persoanele din societatea prietenei tale ies în public cu asemenea afirmații îndată ce apucă să le treacă prin cap! Este ceea ce se numește astăzi spirit!“ – El poate să râdă – vorbea acum mai departe contele Leinsdorf iarăși în numele său propriu – pentru că funcția lui e permanentă. Nouă ca laici ne revine obligația grea de a găsi partea bună și în inconstanța aceasta perpetuă. I-am și spus. L-am întrebat:

— De ce, în ultimă instanță, a mai lăsat Dumnezeu să existe o literatură, o pictură și așa mai departe, dacă toate ni se par până la urmă atât de fade?! La care mi-a dat o explicație foarte interesantă. „Ai auzit cumva ceva despre psihanaliză?“ mă întreabă el. N-am prea știut la drept vorbind ce să-i răspund.

— Mda, zice el, poate că ai să-mi răspunzi că e un scandal. Nu are rost să intrăm în dispută, este ceea ce spune toată lumea; cu toate acestea, lumea se îmbulzește la doctorii care sunt acum la modă mai de zor decât la confesionalul din bisericile noastre catolice. Îți spun aleargă cu toții acolo, cu grămada, pentru că au de înfruntat slăbiciunea trupescului! Își mărturisesc păcatele lor tainice, pentru că le produce o imensă plăcere, iar dacă le condamnă, îți spun eu, ceea ce se condamnă se vinde mai bine! Dar eu aș putea să dovedesc că invenția doctorilor lor necredincioși nu e nimic altceva decât ce a făcut biserica încă de la începuturile ei: să-l exorcizeze pe diavol și să-i vindece pe posedați. Corespunde până în amănunt cu ritualul exorcismului, de exemplu, când ei, fiecare cu mijloacele sale, încearcă să-i facă pe posedați să le povestească ce se petrece în firea lor; acesta este și în învățătura bisericii întocmai punctul crucial în care diavolul se pregătește să-și dea drumul! Noi am lăsat pur și simplu să ne scape momentul pentru a adapta acest ritual la timpul potrivit la necesitățile schimbate, și în loc să tot amintim despre orduri și diavol, să dăm vorbim despre psihoze, inconștient și altele asemenea din limbajul de astăzi. Nu găsești că e foarte interesant? întrebă contele Leinsdorf. – Dar urmează ceva și mai interesant, căci, „Hai să nu vorbim acuma despre faptul că ceea ce este trupesc este slab“, zice el, „ci să vorbim despre faptul că și spiritul e slab! În acest caz, biserica a procedat cu înțelepciune și nu s-a lăsat jucată! Omul nu se teme adică de diavolul care-i intră în trup, în carne, chiar dacă se preface că ar lupta împotriva lui, nici de departe pe atât cât se teme de iluminarea care-i vine din spirit. Tu nu ai studiat teologia, dar cel puțin ai respect față de ea, ceea ce e mai mult decât a ajuns să facă vreodată un filozof lumesc în orbirea lui; pot să-ți spun că teologia e ceva atât de dificil încât unul care s-a ocupat cincisprezece ani exclusiv cu studiul ei de-abia ajunge să știe că n-a înțeles nici măcar un singur cuvânt! Și bineînțeles că nimeni n-ar vrea să creadă, dacă ar ști cât de greu este, cu toții ar sta să ne critice din toate puterile. Ne-ar vorbi de rău exact așa, înțelegi,“ spunea

el cu viclenie – „cum îi bârfesc astăzi pe ceilalți, care-și scriu cărțile lor, care pictează tablouri și-și proclamă afirmațiile. Iar noi le facem loc cu toată bunăvoința, lor și pretențiilor lor, căci poți să mă crezi: cu cât vreunul din ei ia mai în serios ceea ce spune, cu atât mai puțin se îngrijește de traiul lui și de veniturile lui, și cu atât mai mult, deci, îl slujește pe Dumnezeu, fie și în felul lui rătăcit, și cu atât mai insipid li se pare oamenilor, iar atunci cu atât mai vârtos îl critică. Nu așa e viața, spun ei. Noi însă știm de fapt care e adevărata viață, le vom dovedi, și pentru că noi știm să așteptăm, s-ar putea să-ți fie dat să apuci să vezi cum vor face cale-ntoarsă înspre noi, plini de mânie față de toată deșteptăciunea lor risipită. Marea noastră familie stă ea însăși mărturie: pe vremea părinților bisericii se credea, doar Dumnezeu poate ști!, că aveau să transforme împărăția cerurilor într-o universitate!“

Nu aș vrea să susțin, încheie contele Leinsdorf acea parte a mărturisirilor sale și deschise o alta, că el înțelegea *ad litteram* tot ceea ce afirma. Familia Hostnitz din Mürzbruck deține un renumit vin de Rin, pe care l-a lăsat acolo generalul Marmont în anul 1805 și a uitat de el pentru că a trebuit să pornească repede spre Viena; din acela au pus atunci la nuntă pe masă. Însă în cele mai multe aspecte, cardinalul a avut desigur dreptate. Dacă mă întreb acum cum anume trebuie să înțeleg cele spuse, pot doar să comentez: dreptate a avut, desigur, dar de potrivit nu se potrivește. Adică, nu încape nici o îndoială că oamenii pe care i-am invitat acolo, pentru că ni se spune că ei ar trebui să reprezinte spiritul și intelectualitatea timpului nostru, nu ar avea nimic de a face cu adevărata viață, și că biserica poate să aștepte liniștită; dar noi, politicienii civili, nu putem aștepta, noi trebuie să stoarcem acum dintr-odată din viață, așa cum este, ceea ce e bun. Omul nu trăiește numai cu pâine, e adevărat, ci și cu sufletul, sufletul e acolo, ca să spunem așa, ca să poată mistui cum trebuie pâinea; din cauza aceasta trebuie ca odată…

Contele Leinsdorf era de părere că politica avea menirea să pună în mișcare sufletul.

— Adică, trebuie să se întâmple ceva, spuse el, este o exigență a timpului nostru. Sentimentul acesta îl au astăzi, ca să zicem așa, toți, nu numai oamenii politici. Epoca are ceva interimar, ceva ce nimeni nu mai suportă la nesfârșit.

Adoptase ideea că se impunea să i se dea un brânci acelui echilibru instabil al ideilor pe care se baza echilibrul nu mai puțin instabil al puterilor europene.

— Ce fel de lovitură ar fi e aproape o chestie de importanță secundară! îl asigură el pe Ulrich, care, cu o spaimă simulată declară că Alteța Sa devenise în vremea cât absentase el aproape un revoluționar.

— De ce nu! răspunse măgulit contele Leinsdorf. Eminența Sa a fost firește de părere că ar reprezenta cel puțin un mic pas înainte dacă Maiestatea Sa ar putea fi convins să desemneze pe altcineva la Ministerul de Interne,

dar pe termen lung niște reforme atât de mărunte n-au efect, chiar dacă sunt absolut necesare. Știi dumneata că uneori, stând așa și meditând, ajung să mă gândesc până și la socialiști?!

Îi lăsă interlocutorului său timp să-și revină din uluirea pe care o presupunea inevitabilă și continuă apoi decis:

— Poți să mă crezi că adevăratul socialism n-ar fi deloc atât de înfricoșător pe cât se presupune. Poate că ai să obiectezi că socialiștii sunt republicani: desigur, n-ar trebui să-i ascultăm când își țin ei discursurile, dar dacă înțelegem lucrurile în spiritul politicii realiste, aproape că am putea fi convinși că o republică social-democrată cu un conducător de mână forte în frunte nu ar fi deloc o formă de stat imposibilă. Eu personal sunt sigur că dacă le ieși oarecum în întâmpinare, ei renunță bucuroși la folosirea violenței și că se vor dezice de principiile lor condamnabile; tind să-și îmblânzească lupta de clasă și ostilitatea față de proprietate. Și sunt cu adevărat printre ei unii care pun statul înaintea partidului, în timp ce burghezii, de la ultimele alegeri, s-au radicalizat cu totul în opozițiile lor naționaliste. Mai rămâne împăratul, continuă el cu vocea confidențial coborâtă. Am făcut deja aluzia că trebuie să ne învățăm să gândim ca economiști; politica unilaterală a naționalităților a împins imperiul într-un adevărat deșert; împăratul însuși s-a săturat de toată mascarada cu libertățile ceho-polono-germano-italiene – nu știu cum să formulez, să zicem că îi este cu totul indiferentă în inima lui. Ceea ce simte Maiestatea Sa în adâncul inimii e doar dorința ca aceste credite în scopuri militare să fie votate fără amendamente, astfel ca imperiul să fie puternic, și simte de asemenea o repulsie energică față de toate pretențiile gândirii burgheze, pe care și-a format-o probabil din anul 1848. Dar nutrind aceste două sentimente, Maiestatea Sa nu este altceva decât, ca să spunem așa, primul socialist al țării; cred că recunoști acum și dumneata perspectivele grandioase despre care-ți vorbesc! Rămâne doar sfera religioasă, în care continuă să existe o opoziție care nu poate fi împăcată, și tocmai în legătură cu aceasta trebuie să mai stau de vorbă o dată cu Eminența Sa.

Alteța Sa se cufundă tăcut în convingerea că istoria, și mai ales istoria țării sale, avea, datorită naționalismului steril în care alunecase, să se vadă curând în situația de a face un pas în viitor, iar el își reprezenta tocmai pornind de aici esența istoriei, ca atare, ca pe o creatură cu două picioare, dar pe de altă parte și ca pe o necesitate filozofică. Astfel că era de înțeles că el reapăru deodată la suprafață cu ochii tulburi, asemenea unui cufundător care s-a hazardat la cine știe ce adâncime.

— În orice caz, noi trebuie să fim pregătiți să ne facem datoria! spuse el.

— Din ce consideră Alteța Voastră că ar consta acum datoria noastră? întrebă Ulrich.

— Care e datoria noastră? Tocmai să ne achităm de datorie! E singurul lucru pe care-l putem face în orice moment! Dar, ca să vorbim acum despre altceva…

Contele Leinsdorf părea să-și fi amintit de-abia acum de teancul de ziare și documente pe care-și odihnise mâna puternică. Uită-te și dumneata, poporul cere astăzi o mână forte; o mână forte are însă nevoie de cuvinte frumoase, căci altminteri poporul nu rabdă acea personalitate în vremea noastră. Iar dumneata, tocmai dumneata, vreau să spun, deții într-un grad foarte înalt această calitate. Ce-ai spus dumneata, de exemplu, ultima dată, când eram cu toții împreună la vara dumitale înainte să pleci, că la drept vorbind, dacă-ți mai amintești, ar trebui să creăm acum un comitet central pentru fericire, ceva care să se concilieze în gândirea noastră cu acuratețea: firește, n-ar fi atât de simplu, dar Eminența Sa a râs din inimă când i-am relatat despre sugestia dumitale; la drept vorbind, i-am cam trecut ideea așa, pe la nas, cum se spune, și chiar dacă el râde tot timpul despre toate problemele, eu știu totuși foarte bine dacă veselia provine de la fiere, când le înghite, sau din inimă. Așa că vezi că tocmai din acest motiv nu putem să ne lipsim de dumneata, iubite *Herr Doktor*…

În timp ce toate celelalte declarații ale contelui Leinsdorf din ziua aceea avuseseră caracterul unor reverii mai complicate, dorința pe care și-o exprimă în continuare era ca Ulrich „să renunțe – cel puțin provizoriu – definitiv" la intenția sa de a-și da demisia din funcția onorifică de secretar al Acțiunii Paralele, iar acea dorință fu formulată atât de ferm și de apăsat, contele Leinsdorf lăsându-și în chip atât de agresiv mâna pe brațul lui Ulrich, încât acesta avu impresia nu tocmai plăcută că toate discursurile amănunțite de dinainte erau, cu mult mai multă viclenie decât își dăduse seama, menite doar să-i adoarmă lui prudența. În clipa aceea fu de-a dreptul furios pe Clarisse care-l adusese într-o astfel de situație; dar cum el apelase la amabilitatea contelui Leinsdorf îndată ce o pauză în conversație îi oferise primul prilej în acest sens și cum binevoitorul și importantul domn, care dorea să poată vorbi mai departe fără întreruperi, îi răspunsese imediat cât se poate de prietenos, nu-i mai rămase altceva de făcut decât să convină la cererea celuilalt pentru a menține echilibrul amabilităților.

— Tuzzi mi-a și spus, răspunse contele Leinsdorf mulțumit, că poate te hotărăști să accepți un om din serviciul său, care să preia asupra lui treburile mai puțin plăcute. „Bine", i-am răspuns, „cu condiția așa să și facă". În ultimă instanță, ți se va pune la dispoziție un om care a depus jurământul de funcționar, iar secretarul pe care ți l-aș pune eu însumi cu plăcere la dispoziție este din păcate un prostănac. Ar fi eventual preferabil să nu-i arăți documentele confidențiale, pentru că la urma urmei, nu e tocmai agreabil faptul că omul ne-a fost recomandat tocmai de Tuzzi, dar în rest, ia lucrurile cât mai lejer, cum îți este dumitale mai la îndemână! încheie cu generozitate Alteța Sa acea conversație rodnică.

21
Aruncă pe foc tot ce ai, mai puțin încălțările

În vremea aceea, începând din clipa în care rămăsese singură, Agathe trăia într-o relaxare totală a tuturor relațiilor, ca și cum voința i-ar fi plutit într-o melancolică depărtare de toate cele din jur; o stare de spirit care o transpuse la o mare înălțime, de unde nu se mai vedea decât cerul imens și albastru. Ieșea zilnic, doar de plăcere, câte puțin, prin oraș; citea, când era acasă; își vedea de treburi; trăia cu o plăcere plină de gratitudine acea blândă și nesemnificativă activitate de a-și duce pur și simplu existența. Nimic nu-i tulbura acea stare, nici un fel de atașament față de trecut, nici un efort în ce privea viitorul; când îi cădea privirea pe vreun obiect din jurul ei era ca și cum ar fi chemat spre ea un miel tânăr; fie că se apropia atunci, moale, de ea, fie că nu-i dădea nici o atenției și o lăsa singură, – dar ea nu se implica nicicând cu intenție, cu acel impuls lăuntric care comandă o inițiativă în afară și care imprimă oricăror acte ale inteligenței reci ceva brutal și totodată zadarnic, astfel încât să fi intimidat fericirea calmă care se afla în lucruri. În felul acela Agathei i se părea că toate cele ce o înconjurau erau mult mai ușor de înțeles decât oricând înainte, însă în primul rând o preocupau în continuare conversațiile pe care le purtase cu fratele ei. Potrivit cu natura, anume, a memoriei ei neobișnuit de fidelă, și care nu-i deforma prin nici un fel de veleitarisme sau prejudecăți imaginile amintite, îi răsăreau acum la lumină iarăși cuvintele vii, micile nuanțe surprinzătoare ale tonului și ale gesturilor din cursul convorbirilor, fără prea multă coerență, mai degrabă așa cum fuseseră încă înainte ca Agathe să le fi înțeles cum se cuvenea și să fi știut ce formă aveau să îmbrace. Totul era acum în cea mai mare măsură semnificativ, amintirea ei, în care predominaseră atât de des remușcările, era acum plină de o afecțiune senină și asemenea unei mângâieri, timpul trecut rămânea îmbibat în însăși căldura trupului ei, în loc să se piardă ca alte ori în răceala și întunericul care înghit trăirile zadarnice.

Astfel, învăluită într-o lumină invizibilă, Agathe discuta cu avocații, notarii și oamenii de afaceri spre care o duceau drumurile. Nu se lovi nicăieri de vreun refuz; îi ieșeau întru totul în întâmpinare acelei femei tinere și încântătoare, recomandată de numele tatălui ei, în toate problemele pe care dorea să le discute. Ea însăși acționa de fapt în acele domenii cu la fel de multă siguranță și absență a oricăror gânduri: ceea ce hotărâse rămânea ferm hotărât, dar într-un fel ca din exterior, iar experiența pe care și-o câștigase în viață – de asemenea un element care poate fi deosebit de persoana propriu-zisă – lucra mai departe la transpunerea în fapt a acelei hotărâri ca un zilier care-și știa treaba și care se folosea liniștit de avantajele pe care i le oferea îndatorirea sa; faptul că în tot ceea ce făcea era pe punctul de a pregăti un fals, semnificația

acțiunii ei, care i s-ar fi impus unui străin de la prima vedere, nici măcar nu-i străbătu mintea în această vreme. Unitatea deplină a conștiinței sale excludea o asemenea posibilitate. Strălucirea conștiinței sale acoperea în lumina ei acel punct întunecat care se menține ca un centru al flăcării. Agathe nu știa nici ea cum ar fi putut să exprime acea stare; prin intenția urmărită se găsea într-o stare de spirit care era la fel de departe ca cerul de pământ de latura urâtă a premeditării.

Încă din dimineața care urmase plecării fratelui ei. Agathe se observase cu toată atenția; începuse dintr-o întâmplare prin a-și examina chipul, căci privirea îi căzuse asupra propriei fețe și nu se mai abătuse după aceea de la oglindă. Fusese reținută acolo ca atunci când uneori n-ai mai vrea să mergi mai departe, dar faci mereu câte o sută de pași mai departe până la vreun obiect care a devenit deodată vizibil, și unde îți pui în gând că te vei întoarce în cele din urmă și mereu constați că nu te întorci totuși. În felul acesta, și fără nici un fel de vanitate, era reținută de peisajul sinelui propriu, cu care în clipa aceea se confrunta sub un suflu de sticlă în oglindă. Se îndreptă spre părul ei, care era mai departe asemenea unei catifele de culoare deschisă; descheie gulerul imaginii sale reflectate și-și coborî rochia de pe umeri; o scoase până la urmă cu totul și se cântări din priviri până la învelișul trandafiriu al unghiilor, acolo unde la mâini și la picioare trupul sfârșește și aproape că nu-și mai aparține sieși. Totul părea încă asemenea unei zile strălucitoare, care se apropie de zenit: ascendent, pur, exact și străbătut de curentul devenirii care este vremea de dimineață și care se exprimă într-o ființă omenească sau într-un animal tânăr prin aceeași zvâcnire care se poate descrie ca zvâcnirea dintr-o minge ce nu a atins încă punctul culminant al traiectoriei, ci se află doar puțin mai jos. „Poate că-l străbate tocmai în clipa aceasta“ gândea Agathe. Gândul îi inspiră teamă. Cu toate acestea mai putea încă dura o vreme; avea abia douăzeci și șapte de ani. Trupul ei, nesupus influențelor profesorilor de sport și maseurilor, nici nașterilor și grijilor materne, nu fusese format de nimic altceva decât de propria sa creștere și dezvoltare. Dacă ar fi putut fi așezat dezgolit într-unul din acele peisaje imense și singuratice pe care le alcătuiesc fețele întoarse spre cer ale lanțurilor muntoase, atunci vasta și nerodnica ondulare a unor asemenea înălțimi l-ar fi purtat ca pe o zeiță păgână. Într-o natură de acest fel amiaza nu mai revarsă nici o aburire de lumină și căldură, amiaza însăși pare pur și simplu să mai urce o vreme mai presus de punctul ei culminant și trece pe nesimțite în splendoarea tremurătoare a declinului de după-amiază. Din oglindă se răsfrângea simțământul neliniștilor acelui ceas care nu se lasă înțeles pe de-a-ntregul.

În clipa aceea Agathe medită și la faptul că Ulrich lăsa în egală măsură să-i treacă viața ca și când ar fi urmat să dăinuie veșnic. „Poate că e o greșeală că nu am ajuns să ne cunoaștem decât mai târziu, la bătrânețe“, își spuse și

avea imaginea apăsată de tristețe a două mase de nori coborând spre seară. „Nu mai sunt atât de frumoase ca în amiază scânteind de raze“, își dădu ea cu părerea, „dar ce le mai pasă acestor două pete informe și cenușii cum le percep oamenii! A venit ceasul lor și este pentru ele la fel de dulce ca ceasul cel mai strălucitor de căldură!“ Aproape că se întorsese cu spatele spre oglindă, dar se simți pe neașteptate împinsă de o înclinație spre excesiv născută din acea stare de spirit în care se afla în clipa aceea, să se întoarcă iarăși și nu se putu stăpâni să nu râdă amintindu-și de două ființe corpolente, doi vilegiaturiști de la Marienbad, pe care cu ani în urmă îi văzuse așezați tandru pe o bancă verde, giugiulindu-se și mângâindu-se drăgăstos. „Le bate inima, zveltă, în grăsimea lor, și așa cufundați în viziunea lor lăuntrică nu știu nimic despre comicul pe care-l naște aspectul lor din afară“, își spusese Agathe. Acum i se înveselise fața căutând să-și îngroașe trupul și să și-l reverse în falduri de grăsime. Dar când trecu momentul de exuberanță, s-ar fi spus că-i apăruseră mici lacrimi de mânie în ochi, și stăpânindu-se cu răceală, reîncepu să-și examineze cât mai realist înfățișarea. Deși trecea drept zveltă, remarcă deodată atentă că membrele ei trădau posibilitatea de a deveni poate prea greoaie. Poate că și toracele îi era prea larg. Din pielea foarte albă, care pe față era întunecată de blondul părului ca de lumânările arzând la lumina zilei, nasul se înălța cam mare și, într-o parte, linia lui aproape clasică era adâncită la vârf. Într-un fel, în întreaga ei formă fundamentală, alungită, asemenea unei flăcări, părea că se ascunde o a doua, mai grea și mai tristă, ca o frunză de tei prinsă în crengile unei tufe de laur. Agathe era acum plină de curiozitate față de ea însăși. S-ar fi putut foarte ușor ca astfel s-o fi văzut și bărbații cu care avusese legături, ea însăși nu știuse niciodată nimic în acel sens. Simțământul nu era cu totul liniștitor. Dar prin cine știe ce capriciu al imaginației auzi acum, înainte de a-și fi limpezit amintirile, dincolo de tot ceea ce trăise ea, strigătul de dragoste, lung, arzător, tărăgănat al unui măgar, care dintotdeauna o tulburase într-un fel anume; sună nemărginit de prostește și de urât, dar tocmai din cauza aceasta nu există poate nici un alt eroism al iubirii care să fie atât de nemângâiat de dulce ca acesta. Ridică din umeri atribuind acel gest vieții sale și se întoarse cu voință fermă spre propria imagine, pentru a descoperi pe ea un loc în care înfățișarea ei să fi început să cedeze vârstei. Erau acele mici locuri pe lângă ochi și urechi care încep să se schimbe, și în primul moment arată ca și când ar fi fost ceva care a înnoptat și a dormit peste ele, sau rotunjimea sânilor care își pierde atât de ușor claritatea; în clipa aceea ar fi mulțumit-o și i-ar fi făgăduit liniștea să poată descoperi acolo o schimbare, dar încă nu se putea deosebi nicăieri nimic și frumusețea trupului îi plutea aproape nefirească în profunzimile oglinzii.

În clipa aceea Agathei i se părea cu adevărat ciudat că ea era doamna Hagauer; deosebirea dintre relațiile precise și compacte și nesiguranța care o cuprindea

lăuntric pornind de la aceste relații era atât de puternică, încât i se părea că ea însăși se afla acolo fără trup, iar trupul ei îi aparținea doamnei Hagauer din oglindă, care acum ar fi urmat să vadă cum avea să se descurce cu acel trup care se implicase în situații sub demnitatea lui. Aici era ceva din plăcerea aceea, plutind vag, a vieții, care uneori este ca o spaimă, și primul gest la care se hotărî Agathe după ce se îmbrăcase iarăși în grabă o duse în dormitor să caute acolo o capsulă care trebuia să se găsească în bagajele ei. Acea capsulă de dimensiuni reduse, ermetic închisă, pe care o avea aproape de când era măritată cu Hagauer și de care nu se despărțea niciodată, conținea o cantitate infimă dintr-o substanță neplăcut colorată, despre care i se dăduseră asigurări că ar fi fost o otravă puternică. Agathe își amintea de anumite sacrificii pe care trebuise să le facă pentru a intra în posesia acelei substanțe prohibite despre care nu știa nimic altceva decât ceea ce i se relatase despre efectul ei și o denumire chimică din cele care sună asemenea unei formule magice pe care un neinițiat trebuie să o țină minte fără să o înțeleagă. Dar fără îndoială toate mijloacele care, asemenea posedării de otrăvuri, de arme sau căutarea unor primejdii de înfruntat, sunt în măsură să prefigureze oarecum sfârșitul, fac parte din romantismul poftei de viață; e foarte posibil ca viața celor mai mulți dintre oameni să se desfășoare în asemenea condiții de apăsare, de ezitare, cu atâtea umbre în luminile ei și în asemenea totale confuzii încât de-abia prin posibilitatea, fie și îndepărtată, de a-i pune capăt își poate elibera bucuria pe care o închide în sine. Agathe se liniști când ochii ei întâlniră micul obiect metalic care, în incertitudinea cu care se confrunta, părea un *porte-bonheur*, un talisman.

Ceea ce nu însemna câtuși de puțin că Agathe ar fi avut în acea perioadă intenția de a-și lua viața. Dimpotrivă, ea se temea de moarte la fel cum se teme orice tânăr când, de exemplu, seara înainte de a adormi după o zi petrecută în condiții de sănătate perfectă, întins în pat simte că-i vine gândul: este inevitabil ca într-o zi la fel de frumoasă ca cea de azi eu să fiu mort. Faptul de a fi obligat să asiști la moartea altcuiva nu dă nimănui gustul de a muri, iar moartea tatălui ei o chinuise cu impresii a căror oroare îi revenea mereu în minte de când, după plecarea fratelui ei, rămăsese singură în casă. Dar: „Sunt oarecum moartă“ – senzația aceasta Agathe o avea des, și tocmai în asemenea clipe, când cu puțin înainte fusese conștientă de alcătuirea armonioasă și de sănătatea trupului ei tânăr, de frumusețea încordată care în coerența ei tainică este la fel de nemotivată ca descompunerea elementelor în moarte, ea aluneca ușor din starea de securitate fericită într-una de frică, de uimire și de amuțire, așa cum o simți când dintr-o cameră plină de viață ieși deodată sub licărirea stelelor. Fără să mai țină seama de proiectele care se agitau în ea, și în ciuda satisfacției pe care o trăia pentru că reușise să se salveze dintr-o viață ratată, se simțea oarecum desprinsă de sine și legată doar de limitele

nelămurite ale sinelui. Se gândea cu indiferență la moarte ca la o stare în care ființa e înălțată mai presus de truda și închipuirile vane, imaginându-și-o ca o tandră alunecare în somn: ești întins în mâna Domnului, și mâna aceasta este ca un leagăn, ca un hamac legat de doi arbori mari, pe care vântul îl leagănă ușor. Își imagina moartea ca pe o acalmie obosită, eliberată de dorințe și efort, de concentrare și cumpănire, asemănătoare acelei plăcute neputințe pe care o simți în degete atunci când somnul le desprinde cu toată precauția de ultimul lucru pe care s-ar mai fi încleștat. Fără îndoială că își făcuse însă astfel o reprezentare cu totul comodă și tolerantă despre moarte, așa cum convine nevoilor cuiva care nu e dispus să accepte eforturile vieții, și până la urmă o înveseli gândul că toate acestea o făceau să se gândească la canapeaua pe care pusese să o instaleze în severul salon părintesc ca să poată citi întinsă acolo, singura schimbare produsă de ea din proprie inițiativă.

Cu toate acestea, gândul de a renunța la viață era pentru Agathe cu totul altceva decât un simplu joc. Ei i se părea profund credibil că, după agitația decepționantă ar fi trebuit să urmeze o stare a cărei liniște dătătoare de fericire căpăta fără voie în imaginația ei un fel de substanțialitate trupească. O simțea astfel pentru că nu avea nici un fel de nevoie de a-și hrăni iluzia palpitantă că lumea ar putea fi îndreptată, și se simțea pregătită în orice moment să renunțe cu totul la participarea ei la această viață, în măsura în care așa ceva s-ar fi putut întâmpla într-un mod agreabil; de altfel, prin boala ciudată de care suferise la limita între copilărie și adolescență ea avusese o anumită întâlnire cu moartea. Pe atunci – într-o pierdere abia perceptibilă a puterilor, care părea să se insinueze în cea mai mică unitate de timp și care în totul se petrecea totuși cu o repeziciune irezistibilă – de la o zi la alta tot mai multe părți ale trupului ei se desprindeau de sub controlul propriu și erau reduse la inerție; dar, în același ritm cu decăderea și retragerea vieții, se deșteptase în ea o aspirație necunoscută, de neuitat, care izgonea din maladie toate neliniștile și spaimele, era o stare ciudat de densă, prin care exercita o anumită putere asupra adulților, tot mai nesiguri, din jurul ei. Nu e cu neputință ca acest avantaj descoperit atunci în condiții atât de impresionante să fi constituit mai târziu centrul disponibilității ei sufletești de a se sustrage într-un fel asemănător vieții ale cărei emoții, dintr-un motiv sau altul, nu ar mai fi corespuns așteptărilor; dar e mai probabil că lucrurile se prezentau tocmai invers și că acea boală, prin care ea fusese în stare să se sustragă exigențelor școlii și ale casei părintești, constituise prima exteriorizare a relațiilor sale cu lumea, relații transparente, străbătute parcă de raze de emoții, ei pe atunci necunoscute. Căci Agathe se percepea, conform unei mentalități fundamental simple, ca fiind caldă, plină de viață, predispusă la bună dispoziție și ușor de mulțumit, cum de altfel se și adaptase mai târziu în cele mai diferite împrejurări ale vieții; nici nu se produsese nicicând în ce o privea acea

scufundare în indiferență care li se întâmplă femeilor incapabile să-și îndure dezamăgirea. Dar în plină desfășurare a unui acces de râs sau în agitația unei aventuri senzuale, care se continua cu toate acestea, intervenea o senzație de depreciere, care făcea ca fiecare fibră a trupului ei să fi fost obosită și dornică de o schimbare; acelui altceva i se potrivea termenul de neant.

Acel neant avea un conținut definit, chiar dacă indefinibil. Multă vreme își repetase în diverse împrejurări fraza lui Novalis: „Ce pot eu face deci pentru sufletul meu, care sălășluiește în mine ca o enigmă nerezolvată? Care-i permite omului vizibil o libertate discreționară pentru că nu-l poate stăpâni în nici un fel?“ Însă, lumina pâlpâitoare a acelei fraze se stingea după ce o străfulgera, de fiecare dată instaurându-se iarăși întunecimea, căci ea nu credea în existența unui suflet; i se părea a fi ceva pretențios și mult prea precis pentru persoana ei. Dar ea putea crede la fel de puțin în lumea pământească. Pentru a se înțelege cum se cuvine o asemenea dispoziție e suficient să conștientizăm faptul că deturnarea de la ordinea pământeană fără credință la cea suprapământeană este ceva cât se poate de firesc, căci în fiecare minte se impune, pe lângă gândirea logică cu simțul său riguros și elementar de ordine, care este o oglindire a relațiilor exterioare, și o gândire afectivă, a cărei logică, în măsura în care poate fi adusă în discuție, corespunde particularităților sentimentelor, pasiunilor și stărilor de spirit; astfel încât legile celor două moduri de gândire au stabilit între ele aproximativ aceleași raporturi ca între legile de funcționare ale unui gater, unde scândurile sunt ajustate și așezate ordonat pentru expediere, și legile întunecatelor îmbinări și împletiri ale pădurii cu murmurele și foșnetele ei. Cum materia gândirii noastre nu este în nici un caz cu totul independentă de stările gândiri, nu numai că în fiecare ființă omenească cele două moduri de gândire ajung să se întrepătrundă, ci ele reușesc chiar până la un anumit punct să-l confrunte cu două lumi opuse, înainte și după acea „clipă dintâi, misterioasă și indescriptibilă“ despre care un cunoscut gânditor religios a susținut că o trăia în fiecare percepție sensibilă, anterior momentului când sentimentul și contemplația devin divergente și se poziționează pe locurile în care suntem obișnuiți să le găsim: ca pe un obiect în spațiu și o meditație, care acum îi devin intrinseci observatorului.

Oricum s-ar alcătui relația între obiecte și sentiment în imaginea elaborată despre lume a omului civilizat, oricine cunoaște totuși momentele exaltate în care nu s-a produs încă o scindare, ca și când apele nu s-ar fi despărțit încă de uscat și valurile emoțiilor și sentimentelor s-ar mai afla încă la același orizont cu proeminențele și profunzimile din care este constituită înfățișarea lucrurilor. Nici măcar nu ar fi nevoie să se presupună că Agathe ar fi trăit asemenea clipe neobișnuit de frecvent și de intens, pur și simplu ea le percepea mai pregnant sau, dacă vrem, mai superstițios, căci era totdeauna gata să creadă, și apoi să nu creadă în lume, așa cum se petrecuse în timpul școlii

și cum nu se dezvățase să practice nici mai târziu, când ajunsese să aibă de-a face îndeaproape cu logica bărbaților. În acest sens, care este foarte departe de arbitrar și de capriciu, Agathe, dacă ar fi fost mai sigură pe ea însăși, ar fi putut emite pretenția de a se defini pe sine însăși ca fiind cea mai ilogică dintre femei. Dar nu-i trecuse niciodată prin minte ideea de a vedea în sentimentele acelea deturnate dinspre lume, pe care le trăia ea, ceva mai mult decât o bizarerie personală. De-abia prin întâlnirea cu fratele ei se produsese în sinea ei o transformare. În încăperile pustii acum, cu totul adâncite în umbra singurătății, în care cu puțin timp înainte răsunaseră conversații și fuseseră pline de un sentiment al comuniunii pătrunzând până în străfundurile sufletului, se pierdea de la sine deosebirea dintre separarea fizică și prezența spirituală, iar Agathe simțea, în timp ce zilele se scurgeau fără nici un punct de reper, mai intens și mai pătrunzător decât trăise vreodată, fascinația deosebită a omniprezenței și atotputerniciei, legată de pătrunderea lumii senzorialului în lumea percepțiilor. I se părea atunci că atenția i se deschidea nu în simțuri, ci de-a dreptul în forul ei interior, pe care nu mai venea să-l convingă nimic altceva decât ceea ce lumina asemănător, și avea impresia, dincolo de propria ei ignoranță, pentru care își exprima de obicei regretul, că înțelege în ecoul cuvintelor auzite de la fratele ei tot ceea ce era de înțeles, fără să fie nevoită să se mai gândească la ele. Cum în felul acesta spiritul ei era atât de plin de el însuși încât până și ideea cea mai vie dobândea ceva din plutirea tăcută a unei amintiri, tot ceea ce i se întâmpla se extindea până la proporțiile unui prezent lipsit de orice limite; ori de câte ori întreprindea câte ceva, rezultatul era că între ea, cea care înfăptuia acel lucru, și ceea ce era înfăptuit, se topea la drept vorbind doar o linie de separație și gestul ei părea să fie drumul pe care lucrurile înseși veneau spre ea, dacă ar fi întins doar brațul spre ele. Acea blândă putere, cunoștințele ei și prezentul grăitor al lumii erau însă, după cum vedea când se întreba surâzând ce făcea, aproape cu neputință de deosebit de absența, neputința și profunda mutenie a spiritului. Amplificându-și doar foarte puțin senzațiile, Agathe ar fi putut spune despre sine că acum ea însăși nu mai știa unde se afla. Se simțea înconjurată din toate părțile de o imobilitate în care avea conștiința că este totodată prada unei exaltări și a unei extincții. Ar fi putut spune: m-am îndrăgostit, dar nu știu de cine. O intenție inechivocă, a cărei lipsă o resimțise de altfel totdeauna, o cuprindea acum, dar nu știa ce să întreprindă în acea stare de limpezime, căci tot ceea ce fusese bine și rău în viața ei era fără semnificație.

Astfel că, nu numai când contempla capsula cu otravă, ci aproape în fiecare zi, Agathe se gândea că ar fi vrut să moară sau că fericirea de a muri trebuia să fie asemenea fericirii în care își trăia acele zile, în vreme ce aștepta să plece după fratele ei, și între timp făcea acel lucru pe care el o conjurase să renunțe. Nu-și putea imagina ce avea să se întâmple îndată ce va fi ajuns la

fratele ei în capitală. Își amintea, aproape reproșându-i, că el o lăsase uneori să înțeleagă din spusele lui indiferente că se aștepta ca ea să repurteze acolo succese, și că avea să-și găsească repede un alt soț sau cel puțin un iubit; că tocmai acest lucru nu avea să se întâmple, ea știa prea bine, cu precădere așa ceva nu! Dragostea, copiii, zilele frumoase, o societate veselă, călătorii și puțină artă – viața frumoasă e un lucru atât de simplu, și ea înțelegea lejeritatea cu care se complăcea el, și nici ea însăși nu era insensibilă. Dar oricât ar fi fost de dispusă să se considere pe sine însăși inutilă, Agathe purta totuși în ființa ei întregul dispreț al ființei născute pentru revoltă împotriva unei asemenea simplități prea mărginite. Recunoștea aici impostura. Viața care emitea pretenția de a fi fost trăită din plin este în realitate fără noimă, ca o poezie fără rimă, îi lipsește totdeauna ceva până la urmă, și la capătul ei în accepția proprie a termenului, la moarte, se constată această lipsă. Este ceva – își căuta acum cuvintele – ceva ca o adunătură de obiecte pe care nu le-a strâns laolaltă nici o voință superioară; ceva neîmplinit în abundența sa, contrariul simplității, doar o confuzie pe care o accepți cu bucuria obișnuinței! Fără tranziție gândi: „E ca o droaie de copii necunoscuți pe care-i urmărești cu o cordialitate pe care te silești singură să o simți, și totodată plină de o neliniște ce ia amploare pentru că nu reușești să-l identifici pe al tău printre ei".

O liniștea gândul că se hotărâse să-și pună capăt vieții dacă nici după acea ultimă încercare viața ei nu avea să se schimbe. Ca la fermentarea vinului, simțea în ea fierbând nădejdea că moartea și spaima nu aveau să fie ultimul cuvânt al adevărului. Nu simțea nici nevoia să se gândească la acele aspecte. Nutrea chiar o angoasă în fața acelei nevoi, căreia Ulrich îi ceda cu atâta ușurință, și era o angoasă combativă. Căci simțea firește că tot ceea ce o cuprindea cu atâta forță nu era cu totul în afara bănuielii că ar fi putut fi vorba doar de o aparență. Dar la fel de sigur era că acea aparență conținea și o realitate fluidă, diluată; poate o realitate care nu se solidificase îndeajuns spre a deveni pământ, se gândea ea. În răstimpul uneia din acele clipe miraculoase, în care locul unde se afla părea să se destrame în incertitudine, reușii să creadă că în spatele ei, în aceeași încăpere, acolo unde privirea n-ar fi ajuns să pătrundă niciodată, era poate Dumnezeu. Se înspăimântă față de un asemenea preaplin. Un spațiu larg, un vid care o umplea de fiori, o străbătu dintr-odată, o strălucire fără margini îi întunecă spiritul și-i înfricoșă inima. Tinerețea ei – care era cu ușurință gata să se cufunde în asemenea neliniști cum sunt cele provocate de lipsa de experiență – îi șoptea că se afla în primejdia de a lăsa să se agraveze începuturile unei crize delirante. Dorea cu toată puterea să se întoarcă. Își afirmă singură cu violență că ea nici nu credea în Dumnezeu. Cu adevărat nu credea, de când fusese învățată să creadă, ceea ce era o urmare a neîncrederii pe care o simțea față de toate lucrurile pe care fusese silită să le învețe. Era foarte departe de a fi religioasă

în acel sens precis care tinde spre o convingere suprapământeană sau pur și simplu morală. Dar, epuizată și simțind că tremură, trebui după o vreme să-și mărturisească din nou că-l simțise pe „Dumnezeu“ la fel de limpede ca și cum un om s-ar fi oprit în picioare în spatele ei și i-ar fi așezat o mantie pe umăr.

După ce meditase îndeajuns și își recăpătase sângele rece, își dădu seama că semnificația celor trăite de ea nu consta câtuși de puțin în acea „eclipsă de soare“ pe care o suferiseră sentimentele ei, ci fusese în primul rând una de ordin moral. O schimbare bruscă a stării ei intime de spirit și, în dependență de aceasta, a tuturor relațiilor ei cu lumea, îi dăruise pentru o clipă acea „unitate a conștiinței cu simțurile“ pe care până atunci o cunoscuse doar în presimțiri atât de nelămurite încât de-abia dacă ajungeau să imprime vieții obișnuite o nuanță de dezolare și de tristețe pasionată, fie că Agathe ar fi încercat să facă ceva bun sau ceva rău. Avea acum impresia că acea schimbare rezida într-un fel de revărsare incomparabilă pornind atât de la cele din jur înspre ea, cât și dinspre ea spre cele din jur, ceea ce o făcea să se contopească întreagă și să fie una în modul cel mai semnificativ cu putință cu mișcările infinitezimale ale spiritului, astfel încât aproape că nu mai putea să se deosebească pe ea însăși de obiectele din jur. Acestea erau străbătute și îmbibate de simțăminte, și simțămintele de obiecte, în chip atât de convingător încât Agathe intuia faptul că nimic din ceea ce până atunci numise propriile ei convingeri nu mai însemna nimic pentru ea, nu o mai atingea cu nimic. Întâmplarea respectivă se petrecuse în împrejurări care în optica uzuală ar fi exclus posibilitatea ca ea să fi fost convinsă de ceva.

Astfel că semnificația stărilor care o cotropiseră în acea singurătate nu consta în rolul care din punct de vedere psihologic ar fi fost interpretat ca un indiciu al unei personalități hipersensibile sau instabile, căci nu era vorba aici de persoana ei, ci de generalitate și de raporturile persoanei cu generalitatea. Pe bună dreptate Agathe considera aceste raporturi ca fiind de natură morală, în sensul că ea, o tânără femeie cunoscând experiențele dezamăgirii, își spunea că dacă ar fi reușit să trăiască mereu ca în acele momente de excepție, și dacă n-ar fi fost prea slabă pentru a se menține în asemenea stări, atunci i-ar fi fost cu putință să iubească lumea și să se integreze în lume cu toată bunăvoința; altminteri, adăuga, n-ar fi fost cu putință să mai trăiască! Acum o cuprinsese o dorință vie de a se reîntoarce într-o asemenea stare, însă clipele de mare exaltare nu permit să fie recâștigate cu forța; cu claritatea pe care o capătă o zi cu lumină lividă după ce a apus soarele, ea deveni conștientă, odată ce înțelese zădărnicia eforturilor ei furtunoase, de faptul că singurul lucru pe care-l mai aștepta într-adevăr și cu o nerăbdare abia disimulată de la singurătatea ei actuală era această perspectivă ciudată, descrisă odată, pe jumătate, în glumă, de fratele ei sub denumirea de Împărăție Milenară. S-ar fi putut alege la fel de bine și un alt cuvânt, căci pentru Agathe nu însemna

altceva decât ecoul convingător și încărcat de certitudinea a ceva ce urma să vină. Ea însăși n-ar fi îndrăznit să afirme nimic asemănător. Nu știa sigur nici măcar dacă ar fi fost cu adevărat cu putință. În ultimă instanță, nici nu știa ce reprezenta. În clipa aceea uitase iarăși toate cuvintele prin care fratele ei dovedea că, dincolo de tot ceea ce îi umplea ei spiritul doar cu o ceață luminoasă, potențialitatea se extindea tot mai departe în nemărginit. Dar câtă vreme fusese alături de el, avusese sentimentul că din cuvintele lui se alcătuia un ținut și se alcătuia anume nu în mintea ei, ci, în adevăratul înțeles al cuvântului, pe sub tălpile ei. Tocmai faptul că el vorbea doar ironic, precum și alternanța lui între răceală și emoție care o tulburase adeseori înainte, o bucurau pe Agathe în izolarea ei de acum, conferindu-i parcă o garanție că cele spuse erau adevărate, așa cum stările de spirit neprielnice și mohorâte sunt mai convingătoare decât cele de bună dispoziție. „Probabil că m-am gândit la moarte doar pentru că mi-era teamă că el nu vorbise îndeajuns de serios“, își mărturisi ea.

Ultima zi pe care urma să o petreacă în singurătate o luase prin surprindere; dintr-odată casa se afla în deplină ordine și curățenie și nu-i mai rămânea nimic altceva de făcut decât să înmâneze cheile perechii de bătrâni care, potrivit dispozițiilor testamentare, urmau să locuiască în dependințele pentru slujitori până avea să se găsească un nou proprietar. Agathe refuzase să se mute la hotel și preferase să rămână la locul ei până la plecarea care urma să aibă loc între miezul nopții și zorii zilei. Totul în casă era împachetat și acoperit cu huse. Mai ardeau doar lămpile strict necesare. Niște lăzi strânse unele lângă celelalte alcătuiau masa și scaunul. Ceruse să i se servească cina pe marginea unei construcții de lăzi așezate unele peste altele în formă de ziguarat. Bătrânul servitor al tatălui ei pendula cu vesela printre umbre și lumini; el și soția sa nu acceptaseră să-și părăsească vechea lor bucătărie, pentru ca stimata doamnă tânără, cum îi spuneau ei, să nu fie neîngrijit servită când lua masa pentru ultima oară în casa părintească. Dintr-odată, abandonând gândurile care o însoțiseră în zilele din urmă, Agathe se întrebă: „Oare au băgat de seamă ceva?!“ S-ar fi putut ca ea să nu fi distrus toate hârtiile pe care făcuse exercițiile de scris și bruioanele pentru falsificarea testamentului. O cuprinseră fiori înghețați de spaimă, spaima aceea grea, de coșmar, care apasă pe toate mădularele, spaima avară a realității, care nu-i dăruie nimic spiritului, ci doar smulge din el. În clipa aceea simți în ea cu o putere vie dorința redeșteptată de a trăi. Se răzvrătea din toate puterile împotriva eventualității de a fi împiedicată. Când bătrânul servitor reveni cu un alt fel de mâncare, ea îl cercetă cu decizia de a-i citi pe față. Dar bătrânul se mișca impasibil cu surâsul lui prudent, căci el simțea ceva amuțit și solemn în atmosfera încăperii. Ea nu putea pătrunde în lumea lui cum nu ar fi putut trece printr-un zid și nu știa dacă în spatele acelei străluciri oarbe mai era cu adevărat ceva în el. Simțea la rândul ei ceva mut, solemn și trist. El fusese

dintotdeauna confidentul tatălui ei, nepregetând niciodată să-i aducă la cunoștință orice secret al copiilor lui pe care ajungea să-l afle; însă Agathe se născuse în acea casă și tot ceea ce se petrecuse de atunci încoace se sfârșea acum. Luă hotărârea să-i dea un mic dar în bani și, cuprinsă o clipă de o slăbiciune neașteptată, se decise să-i spună că o făcea în numele profesorului Hagauer, se gândise astfel nu din viclenie, ci dintr-un sentiment de penitență și dorind să nu neglijeze nimic din ce se cuvenea, deși îi era evident că un asemenea gest era deplasat și superstițios. Înainte ca bătrânul să revină, ea mai scoase cele două mici medalioane diferite, iar pe cel cuprinzând portretul neuitatului ei iubit îl împinse, după ce mai contemplase pentru ultima dată imaginea tânărului, sub capacul unei lăzi prost bătute în cuie, care urma să mai rămână acolo un timp nedeterminat și care conținea după cât se părea veselă de bucătărie și corpuri de iluminat, căci auzi metalul sunând pe metal atunci când obiectul căzu înăuntru așa cum cad crengile unui copac; micul medalion cu capsula cu otravă însă îl prinse în locul unde purtase înainte portretul.

„Ce demodată sunt!“ gândi surâzând – „desigur că există lucruri mai importante decât poveștile de dragoste!“ însă de fapt nu credea ceea ce afirma.

În clipa aceea nu s-ar fi putut spune dacă ea refuza să intre în relații prohibitive cu fratele ei sau dacă dorea acel fapt. Avea să depindă de viitor; însă în starea ei de spirit actuală nu era nimic de genul unei decizii într-o asemenea problemă.

Lumina ornamenta scândurile între care era ea așezată, cu alb țipător și cu negru profund. Iar o mască tragică asemănătoare, care conferea o nuanță sinistră semnificației de altfel foarte simple, purta și gândul că își petrecea ultima seară în casa unde fusese născută de o femeie de care ea nu-și putuse aminti niciodată și care-l născuse de asemenea și pe Ulrich. O impresie străveche i se strecurase acum în inimă, în jurul ei erau niște clovni cu fețele sobre ca moartea și cu instrumente ciudate în mâini. Începură să cânte la ele. Agathe identifică un vis cu ochii deschiși din copilărie. Nu auzea muzica, dar toți clovnii aceia o priveau pe ea. Își spuse că în clipa aceea moartea ei n-ar fi fost pentru nimeni și nimic o pierdere, iar pentru ea însăși n-ar fi însemnat poate decât încheierea exterioară a unei stări muribunde lăuntrice. Astfel se gândea în vreme ce clovnii își înălțau tonurile cântecului până la tavan, ei i se părea că era așezată într-o arenă presărată cu rumeguș a unui circ și lacrimile îi alunecau peste degete. Era o senzație de absurditate profundă, pe care înainte vreme, în adolescență, o trăise adeseori și se gândea acum: „Am rămas adică tot atât de copilăroasă până astăzi?“, ceea ce însă nu o împiedica în același timp să se gândească la acel fapt anume, care acum, printre lacrimi, i se părea că luase o amploare nemăsurată, că, din primul ceas al revederii își ieșiseră în întâmpinare îmbrăcați în costume de clovni. „Ce poate să însemne faptul că tocmai de fratele meu se leagă ceea ce simt acum?“ se întrebă. Ajunse să plângă cu adevărat. N-ar fi putut atribui nici un alt motiv pentru acea

întâmplare decât că ar fi fost tocmai din preaplinul inimii, și scutură energic din cap ca și când ar fi fost ceva în el pe care ea nu-l putea nici desface, nici aduna laolaltă.

Atunci, cu o simplitate cât se poate de firească, își spuse că fără îndoială Ulrich avea să găsească răspuns la toate și medita astfel când bătrânul reveni și o privi, el însuși emoționat, în emoția ei.

— Tânăra doamnă… spuse el, clătinând la rândul său din cap. Agathe îl privi absentă, dar când înțelese că regretul lui se datora greșitei înțelegeri a tristeții ei puerile, se trezi din nou în ea răzvrătirea propriei tinereți.

— Aruncă pe foc tot ce ai, mai puțin pantofii. Iar dacă nu mai ai nimic de aruncat, nu te mai gândi nici măcar la giulgiu și aruncă-te despuiat în foc! îi spuse bătrânului.

Era o zicală veche pe care i-o citise încântat Ulrich, și bătrânul servitor surâse observând elanul serios și blând al acelor cuvinte pe care ea i le spusese cu ochii tremurându-i în lacrimi, un rudiment de surâs înțelegător din priviri, urmărind gestul stăpânei sale care voia să-i explice situația inducându-l în eroare, indicând cu mâna spre lăzile suprapuse care alcătuiau parcă un rug. La cuvântul giulgiu bătrânul aprobase cu înțelegere din cap, gata s-o urmărească, cu toate că înțelesul cuvintelor îi era încă nelămurit; dar când ea rosti cuvântul „despuiat“ el tresări, iar când Agathe repetă zicala, chipul îi încremeni în masca politicoasă a servitorului de nădejde a cărui expresie conferă asigurarea că el nu vrea nici să vadă, nici să audă, nici să judece.

Câtă vreme servise pe lângă bătrânul domn, acest cuvânt nu fusese rostit nici o singură dată în fața lui, cel mult se spusese „dezbrăcat“; dar tinerii erau altfel în acele zile, și fără îndoială că el nu ar mai fi fost în stare să-i servească în mod mulțumitor. Cu liniștea solemnă a unei zile de sărbătoare el simțea acum că drumul carierei lui ajunsese la capăt. Ultimul gând al Agathei înainte de plecare fu însă „Dar Ulrich ar arunca oare în foc totul?“

22

De la critica lui Koniatowski pe marginea teoremei lui Danielli la păcatul originar. De la păcatul originar la enigma emoțiilor surorii

Starea de spirit în care Ulrich ieșise în stradă părăsind palatul contelui Leinsdorf semăna cu senzația prozaică de foame; se opri în fața unui panou cu afișe și-și potoli foamea de normalitate burgheză cu anunțurile și reclamele de acolo. Panoul înalt de mai mulți metri era acoperit cu cuvinte. „La drept vorbind am putea să acceptăm – îi trecu prin minte – că tocmai cuvintele acestea care se repetă la fiecare colț și la fiecare capăt de stradă al orașului,

au valoare de cunoaștere". I se păreau înrudite cu întorsăturile consacrate de fraze care sunt rostite de personajele romanelor preferate, în împrejurări de viață, pentru ele importante, și citi: „Ați purtat vreodată ceva atât de plăcut și de practic cum sunt ciorapii de mătase *Topinam*?", „Alteța Sa se amuză", „Se pregătește o nouă noapte a Sfântului Bartolomeu", „Vă simțiți în largul dvs la Calul Murg", „Plăceri îndrăznețe și dancing la Calul Roib". Alături îl frapa un afiș politic „Mașinațiuni criminale"; dar nu era vorba de Acțiunea Paralelă, ci de prețul pâinii. Se întoarse pe călcâie și după câțiva metri se opri să privească în vitrina unei librării. „Noua operă a marelui poet" citi pe o pancartă așezată alături de cincisprezece volume identice, frumos aliniate. În fața acestei pancarte, în celălalt colț al vitrinei era o copie identică și cu text tipărit referindu-se la o operă: „Domnii și doamnele se cufundă cu egală încordare în *Turnul Babel al iubirii* de…"

„Marele autor?" se gândea Ulrich. Își amintea că citise o singură carte a acestuia și își spusese că nu ar mai fi avut nevoie să mai citească vreodată o a doua; de atunci însă omul devenise totuși renumit. În fața acestei vitrine a spiritului german, lui Ulrich îi veni în minte o poreclă a soldaților: „Mortadella!" Așa fusese poreclit pe vremea stagiului lui militar un general de divizie prea puțin iubit, după salamul italian, bine apreciat, și cine întreba de subînțelesul acestui joc de cuvinte, primea răspunsul: „În parte porc, în parte măgar". Ulrich ar fi continuat acum, înveselit, această comparație dacă n-ar fi fost întrerupt de o femeie care i se adresă cu cuvintele:

— Și dumneavoastră așteptați tramvaiul? Astfel descoperi că nu se mai afla în fața librăriei. Nu-și dăduse seama nici că între timp se oprise nemișcat lângă tăblița indicatoare a unei stații de tramvai. Doamna care-l făcuse să remarce acest fapt purta un rucsac și ochelari; era o astronomă pe care o cunoștea, asistentă la institut, una din puținele femei care realizase ceva important în acea disciplină tipic masculină. El îi privi nasul și pungile de sub ochi, care, prin efortul obișnuit, de zi cu zi, al meditației, dobândiseră ceva din aspectul foilor protectoare de gutapercă; apoi înregistră în partea de jos fusta scurtă de loden și în cea de sus o pană de cocoș de munte în vârful pălăriei verzi care-i plutea pe deasupra chipului erudit, și surâse.

— Vă duceți la munte? întrebă.

Domnișoara dr. Strastil se ducea pe trei zile la munte „ca să se destindă".

— Ce spuneți despre lucrarea lui Koniatowski? îl întrebă ea pe Ulrich.

Ulrich nu răspunse.

— Kneppler are să se înfurie, spuse ea. Dar critica pe care o aduce Koniatowski deducției lui Kneppler de pe urma principiului lui Danielli este interesantă; nu sunteți de aceeași părere? Credeți că o asemenea deducție e plauzibilă?

Ulrich ridică din umeri.

El făcea parte dintre acei matematicieni care sunt denumiți logicieni, care în general găsesc că nimic nu e corect și care se străduiesc să creeze o nouă axiomatică. Dar el nu considera nici logica logicienilor ca fiind cu totul corectă. Dacă ar fi continuat să lucreze în domeniul lui s-ar fi întors la Aristotel; în privința aceasta își formase propriile păreri.

— Cu toate acestea eu consider deducția lui Kneppler nu eronată, ci pur și simplu falsă, afirmă dr. Strastil. Ar fi putut spune la fel de bine că ea considera deducția respectivă drept eronată, în părțile ei esențiale nefiind însă falsă; ea știa ce voia să spună, însă în vorbirea obișnuită, unde cuvintele nu sunt bine definite, nimeni nu se poate exprima fără echivoc; sub pălăria ei de drumeție se agita, în vreme ce recurgea la acest limbaj de vacanță, ceva din orgoliul anxios pe care trebuie că lumea senzuală a laicilor o stârnește în sufletul unui călugăr când se aventurează părăsindu-și în chip imprudent mânăstirea.

Ulrich urcă împreună cu domnișoara Strastil în tramvai; nici el nu știa de ce. Poate pentru că i se părea atât de importantă critica formulată de Koniatowski la adresa lui Kneppler. Poate că ar fi vrut să vorbească acum cu ea despre literatură, la care ea nu se pricepea absolut deloc.

— Ce veți face la munte? întrebă el. Voia să urce pe Hochschwab.

— Veți găsi acolo încă prea multă zăpadă. Nu se mai poate urca cu schiurile, iar fără schiuri nu e încă momentul, încercă s-o oprească, el cunoscând bine munții.

— Atunci rămân în vale, explică domnișoara Strastil. Am mai stat odată trei zile în cabanele de pe Färsenalm, acolo, chiar la începutul urcușului. Nu vreau decât să savurez un pic natura!

Figura pe care o făcu distinsa astronomă la cuvântul natură îl determină pe Ulrich să își pună întrebarea de ce la urma urmei își dorea ea să iasă în natură.

Domnișoara dr. Strastil se indignă sincer. Putea să stea în acele trei zile întinsă acolo la cabană fără să se miște; ca o stâncă! afirmă ea.

— Îndeosebi pentru că sunteți om de știință! sugeră Ulrich. Un țăran s-ar plictisi!

Domnișoara dr. Strastil nu era de acord. Ea îi vorbi de miile de oameni care în fiecare zi de sărbătoare ies în natură mergând pe jos, cu bicicleta, cu vaporul.

Ulrich îi vorbi despre fuga de la țară a țăranilor, care trag către oraș.

Domnișoara Strastil își exprimă îndoiala că el ar fi avut măcar o sensibilitate elementară.

Ulrich afirmă că, în afară de mâncare și de dragoste, elementar ar mai fi fost confortul, însă nu vacanțele pe munte. Sensibilitatea naturală care, după cum se spune, duce la așa ceva ar fi mai degrabă rousseauism modern, o comportare distorsionată și sentimentală. Simțea că nu se exprima deloc adecvat,

îi era indiferent ce spunea, continua doar pentru că ceea ce spunea acum nu era deloc ceea ce ar fi vrut să exprime. Domnișoara Strastil îi aruncă o privire bănuitoare. Nu era în stare să-l înțeleagă; bogata ei experiență în ce privea gândirea în concepte pure nu o ajuta cu nimic, nu putea nici să disocieze, nici să combine imaginile pe care el părea să le proiecteze pur și simplu la întâmplare în jurul lui; presupunea că vorbește fără să gândească. Faptul că stătea acum să asculte asemenea cuvinte, având pălăria cu pană de cocoș pe cap, era singurul lucru care-i crea o anume satisfacție în acea întâlnire și-i confirma bucuria singurătății spre care se îndrepta în acea călătorie.

În clipa aceea privirea lui Ulrich căzu pe ziarul călătorului de alături din tramvai și citi acolo cu litere mari în titlul unui articol: „Epoca pune întrebări, epoca dă răspunsul"; ar fi putut să fie vorba de recomandarea unui aparat ortopedic sau a unei conferințe, nu se mai putea face deosebirea, însă gândurile îi țâșniră deodată pe făgașul de care avusese nevoie. Interlocutoarea sa se străduia să fie obiectivă și-i mărturisi nesigură:

— Din păcate, eu mă pricep prea puțin la literatură, în domeniul nostru nu avem timp. Poate că nici nu cunosc operele cele mai importante. Dar de exemplu – și aici pronunță un nume apreciat – îmi dăruiește incredibil de mult. Găsesc că atunci când un poet ne face să simțim cu atâta putere viața, este într-adevăr ceva magnific!

Cum însă Ulrich credea că profitase îndeajuns de legătura instituită în spiritul domnișoarei dr. Strastil între extraordinara dezvoltare a gândirii conceptuale și evidenta slăbiciune a inteligenței psihice, el se ridică înveselit, îi făcu în aceeași grabă colegei sale de vocație un compliment cam stângaci și coborî repede, pretextând că trecuse deja cu două stații de locul unde intenționa să coboare. Când se văzu în libertate, salută încă o dată, iar domnișoara Strastil își aminti că în ultima vreme auzise lucruri nefavorabile cu privire la lucrările lui și se simți mișcată de o emoție care-i urcă sângele în obraji, stârnită de cuvintele sale plăcute de despărțire, dar lucrul acela, potrivit convingerilor pe care le nutrea, nu era la drept vorbind de natură să-l ridice în ochii ei. El însă știa acum, și în același timp nu știa sigur, de ce anume gândurile sale se învârteau în jurul literaturii și ce căutau ele acolo, de la comparația aceea întreruptă cu salamul Mortadella și până la ispitirea inconștientă a domnișoarei Strastil spre a o determina la confidențe. La urma urmei, literatura nu-l mai interesa de când, pe la vârsta de douăzeci de ani, scrisese ultima poemă; oricum, pe vremuri, scrisul acesta în taină constituise o obișnuință practicată cu oarecare regularitate, și el nu renunțase pentru că ar mai fi îmbătrânit sau ar fi constatat că avea prea puține înzestrări, ci din motive pentru care, sub imperiul actualelor impresii, ar fi preferat să folosească mai degrabă unul din cuvintele exprimând senzația de a se cufunda în gol după multe eforturi.

Ulrich făcea parte dintre acei amatori de cărți care nu mai percep imboldul să citească pentru că simt că întreaga activitate a scrisului și cititului

devine ceva monstruos. „Dacă rezonabila Strastil vrea să fie făcută să simtă“ – reflectă el – („Are dreptate! Dacă aș fi contrazis-o mi-ar fi dat peste nas cu exemplul clasic și decisiv al muzicii!“) – și cum se întâmplă de obicei, el gândea în parte în cuvinte, în parte meditația acționa sub forma unor obiecții instinctive, tacite, asupra conștiinței sale – „dacă deci înțeleapta domnișoară dr. Strastil ar dori să simtă, atunci problema s-ar reduce în ultimă instanță la ceea ce aspirăm cu toții, anume ca arta să-l miște pe om, să-l înfioreze, să-l distreze, să-l surprindă, să-l facă să perceapă gânduri nobile sau, pe scurt, să-l facă într-adevăr să «trăiască», și el însuși să devină «viu» sau o «trăire»“. Iar Ulrich nici nu voia de fapt să respingă cu totul acel simțământ. Într-o paranteză de gândire, care se încununa cu un amestec de ușoară emoție și ironie recalcitrantă, el medită: – „Sentimentul e un lucru destul de rar. A apăra de frig o anumită înflăcărare a simțirii înseamnă probabil a apăra căldura de incubația din care ia naștere întreaga evoluție spirituală. Iar dacă un om este smuls din confuzia intențiilor inteligente care-l prind în intricarea a nenumărate obiecte străine, și ridicat pentru câteva clipe într-o stare de abandon absolut când de exemplu ascultă muzică, el se transpune în starea de viață a unei flori peste care se revarsă ploaia și lumina soarelui“. Ar fi vrut să adauge că în pauzele și în odihna spiritului omenesc există o veșnicie, „mai dăinuitoare“ decât cea specifică spiritului activ; dar își dădu seama că folosise când termenul „sentiment“, când cel de „trăire“, ceea ce reprezenta o contradicție. Căci există și trăiri ale voinței! Există și trăiri ale faptei împinse la apogeu! E adevărat că se putea admite că fiecare din aceste trăiri, când atinge punctul culminant, incandescent, de amărăciune, reprezintă până la urmă tot un sentiment; dar atunci s-ar ivi contradicția că starea aceea de simțire ar fi în deplina ei puritate o „odihnă“, o epuizare a activității? Sau oare nu era o contradicție? Exista o ordine complexă minunată în care cea mai intensă activitate ar fi fost în centrul ei imobilă? S-a dovedit însă că acea suită de inspirații, de idei, reprezenta mai puțin niște paranteze de gândire cât o gândire indezirabilă, și într-o împotrivire, brusc manifestându-se împotriva turnurii sentimentale pe care o luaseră considerațiile în care se angajase, le retractă dintr-odată. Nu avea câtuși de puțin intenția să mediteze asupra anumitor stări de spirit, iar dacă ajungea să reflecteze asupra sentimentelor, nu voia ca el însuși să cadă pradă acestor sentimente.

În clipa aceea îi veni în gând că, în mod ideal și fără ocolișuri, lucrurile pe care le urmărise s-ar fi putut exprima prin actualitatea zadarnică sau prin instantaneitatea perpetuă a literaturii. Are oare literatura o finalitate? Sau nu este decât un monstruos ocol de la o trăire la alta, și se întoarce mereu în ea însăși, sau este o chintesență a stărilor de excitație din care nu se mai ivește nimic definit? „Fără îndoială, o băltoacă, chibzuia el acum, sugerează mai pregnant impresia adâncurilor decât oceanul, din simplul motiv că avem

mai des prilejul să privim la băltoace decât la apele oceanelor". La fel i se părea că ar sta lucrurile și cu sentimentele, din același motiv sentimentele de toate zilele trec drept profunde. Preferința pentru simțire, pentru sentiment, caracteristică tuturor emotivilor, provine de asemenea de la dorința de a face să se simtă ceva și de a fi făcut să simtă ceva, care le este comună tuturor instituțiilor urmărind să slujească sentimentului, și are ca rezultat coborârea în rang și în esență a sentimentelor în profitul aparițiilor lor fugare și ca o stare personală, și mai departe duce la acea platitudine, acea blocare a dezvoltării și acea totală lipsă de importanță pentru care nu lipsesc exemplele de ordin general. „Firește, o asemenea concepție – gândea Ulrich, completându-și meditația – le va părea respingătoare tuturor celor care se simt bine cu sentimentele lor, asemenea cocoșului în penele sale, care caută să-și mai sporească pe cât posibil bunăstarea susținând că eternitatea începe cu fiecare ‚personalitate". Avea reprezentarea clară a unei enorme inversiuni, o răsturnare de dimensiunile întregii umanități, dar nu reușea să se exprime într-un fel care să-l mulțumească cu totul pentru că structura era mult prea complicată.

În timp ce reflecta astfel, observă tramvaiele care se apropiau și așteptă unul care să-l ducă cât mai aproape de centrul orașului. Îi vedea pe oameni coborând și urcând, privirea sa de cunoscător în problemele tehnice se juca distrată cu ciclicitatea proceselor de forjare și turnare, de vălțuire și de nituire, de asamblare și prelucrare în atelier, de evoluție istorică și de realizare actuală, din care se ivise invenția unor asemenea barăci pe roți puse la dispoziția celor ce se slujeau de ele. „La urmă, o comisie a administrației tramvaielor se deplasează la fabrica de vagoane și hotărăște acolo în ce privește lemnăria, vopseaua, capitonarea scaunelor, locul rezemătorilor și al suporturilor de susținere a mâinii, al scrumierelor și alte chestiuni de felul acesta" își imagină el în treacăt, „și tocmai nimicurile acestea sunt importante, culoarea roșie sau verde a caroseriilor e importantă, efortul pe care-l calculează pentru a urca pe scara vagonului, și reprezintă singurul lucru care le rămâne din ceea ce se cheamă geniu și pe care îl trăiesc. Aceasta le formează caracterul, le dăruiește viteza sau comoditatea, îi face să simtă tramvaiele roșii ca fiind patria lor și pe cele albastre ca fiind străine, și constituie acel miros inconfundabil, format din mici fapte, care li se impregnează secolelor în veșminte". Nu se putea nega deci, iar faptul se lega deodată de ceea ce constituise cursul principal al gândurilor lui Ulrich, că în mare parte viața se revarsă în actualitatea lipsită de importanță, sau, dacă am vrea să ne exprimăm în limbaj tehnic, în realitate coeficienții de eficiență sufletească sunt foarte mici.

Deodată, în timp ce el percepea efortul făcut pentru a se propulsa în vagon, își spuse:

— Trebuie să o determin pe Agathe să înțeleagă: morala este organizarea fiecărei stări momentane a vieții noastre într-o stare durabilă! Acest enunț

îi trecuse dintr-odată prin minte sub forma unei definiții. Fără a fi pe deplin elaborat și articulat, acestui gând șlefuit și strălucitor în perfecțiunea lui îi precedară și îi urmară alte idei, întregindu-i înțelesul. Concomitent se iviră, nesigur concentrate, o concepție și o organizare strictă, o ierarhie gravă pentru acea inofensivă preocupare pe care o constituie simțirea; căci sentimentele trebuie ori să slujească, ori să aparțină unei stări extreme, împinse până la ultimele limite, care nu a fost încă descrisă cum se cuvine, nemărginită asemenea mării fără țărmuri. Ar fi trebuit oare definită ca fiind o idee, ca fiind o nostalgie? Ulrich fu silit să lase întrebarea fără răspuns, căci în clipa în care-i venise în minte numele Agathei, umbra ei îi întunecă mai departe gândurile. Ca totdeauna când se gândea la ea, avea impresia că în timpul petrecut alături de ea, se arătase a fi fost într-o altă stare de spirit decât cea obișnuită. Știa de asemenea că voia cu ardoare să se reîntoarcă la acea stare. Însă aceeași amintire îl acoperi de rușine la gândul că avusese o atitudine acaparatoare, ridicolă, asemenea unui bețiv, care în confuzia lui se aruncă la picioarele trecătorilor, pe care a doua zi nu mai îndrăznește să-i privească în ochi. Ținând seama de relațiile spirituale pline de măsură și sobrietate dintre frate și soră, o asemenea atitudine constituise o exagerare monstruoasă, și dacă n-ar fi fost vorba de ceva cu totul absurd, ar fi trebuit desigur considerată ca un reflex al unor sentimente care nu-și găsiseră încă forma. Știa că Agathe trebuia să sosească peste câteva zile și el nu ar fi determinat-o să abandoneze vreo intenție. Comisese ea oare ceva nelegiuit? S-ar fi putut presupune că, odată temperată exaltarea capriciului ei de atunci, ea retractase totul. Un presentiment viu îl asigura că Agathe nu se îndepărtase de intenția ei. Ar fi putut s-o întrebe direct. Simțea iarăși că avea datoria să o avertizeze printr-o scrisoare. Dar în loc de a lua în serios fie și o singură clipă această pornire, căuta să-și închipuie ce anume ar fi putut-o împinge pe Agathe spre comportarea ei neobișnuită; vedea un gest incredibil de violență prin care ea îi dăruia încrederea și se lăsa în seama lui. „Ea nu prea are simțul realității – recunoscu el –, dar are un fel cu totul minunat de a face ce vrea. Nechibzuit, s-ar putea spune; dar tocmai din cauza aceasta un fel de a fi în care nu s-a stins incandescența. Când e furioasă, vede roșu în fața ochilor". Surâse cu indulgență și privi în jur spre cei din tramvai. Gânduri urâte avea fiecare din ei, cu certitudine, fiecare și le reprima, și nimeni nu le lua în nume de rău; dar nici unul nu avea asemenea gânduri în afara propriei sale ființe, într-o altă ființă care să le confere inaccesibilitatea fascinantă a unor evenimente petrecute în vis.

De când Ulrich se oprise din scrierea scrisorii, își dădu seama limpede pentru prima dată că nu mai avea de ales, ci că se găsea tocmai în acea stare în fața căreia mai ezita încă. Potrivit conceptelor sale, așa cum și le recunoștea – și își îngăduia echivocul prezumțios de a le denumi sacre – eroarea

comisă de Agathe nu putea fi regretată, ci remediată, făcută să fie cu adevărat bună, doar prin niște evenimente care să-i urmeze, ceea ce, de altfel, corespundea cu înțelesul originar al căinței, care este o stare a focului purificator, nu una de degradare. Despăgubirea incomodului soț al Agathei, sau compensarea unor eventualelor daune, n-ar fi însemnat decât ștergerea unei datorii, deci doar acea dublă și paralizantă negație din care constă obișnuita bună purtare, care se echilibrează lăuntric. Ceea ce ar fi trebuit să i se întâmple lui Hagauer, cum ar fi fost „ridicarea" unei poveri de pe umeri, era însă pe de altă parte cu putință numai dacă s-ar fi concentrat anume pentru el o mare emoție, un mare sentiment, ceea ce nu se putea imagina fără sentimente de spaimă. Așa că, în conformitate cu logica în care Ulrich căuta să pătrundă, se putea repara altceva decât daunele, neîndoindu-se nici o clipă că acest altceva trebuia să constituie întreaga sa viață și cea a surorii lui. „Grandilocvent spus – își mărturisi el – sensul ar fi: Saul nu și-a îndreptat păcatele vechi, ci a devenit Pavel!" Împotriva acestei logici stranii sentimentul și convingerile ridicau obiecțiile lor obișnuite, anume că ar fi fost mai convenabil și nu ar fi dăunat cu nimic elanurilor viitoare, dacă ar fi fost întâi reglate conturile cu cumnatul lui, urmând ca apoi să se gândească la o viață nouă. Acea morală care îl atrăgea într-atât nu era la urma urmei menită să facă ordine în problemele financiare și în contradicțiile care decurgeau. De aceea, la granița dintre această nouă viață și cea cotidiană de acum trebuiau în chip necesar să se ridice cazuri insolubile și pline de contradicții, care era firește mai bine să nu fie lăsate să ajungă cazuri limită, ci eliminate pe căile obișnuite și prozaice ale decenței. Dar și în această privință Ulrich simțea din nou că nu puteau fi luate ca reper condițiile obișnuite ale bunăstării, dacă s-ar fi dorit aventurarea în domeniul bunătății necondiționate. Misiunea sa, de a face pasul în lumea nouă, nu părea să tolereze nici un amendament.

Ultima sa linie de apărare era ocupată de o puternică aversiune față de faptul că noțiuni cum ar fi fost sinele, sentimentele, bunătatea, bunătatea celuilalt, răul, pe care el le folosise din belșug, erau în realitate atât de personale și în același timp intens subiective și puțin generalizate, cum la drept vorbind s-ar fi potrivit doar cu speculațiile morale ale unor oameni cu mult mai tineri. I se întâmpla așa cum desigur li se va întâmpla și unora din cei care i-au urmărit povestea, și anume că se oprea la unele cuvinte izolate și se întreba: „Producerea sentimentelor și efectele acestora?" Ce concepție tehnicistă, raționalistă, nerealistă sub aspect psihologic! Morala ca problemă a unei stări dăinuitoare căreia să i se subordoneze toate stările particulare" și altceva nimic? Cât de inumane erau toate acestea!" Privite cu ochii unui om rațional, toate păreau monstruos deformate, absurde. „Esența moralei nu se bazează pe nimic altceva decât pe faptul că sentimentele importante rămân mereu aceleași, reflectă Ulrich, și tot ceea ce are de făcut individul este să

acționeze în acord cu ele“. Dar tocmai aici liniile trasate cu rigla și cu compasul ale corpului în mișcare, incluzându-l pe Ulrich, se opriră într-un loc în care privirea sa, ieșind din cadrul mijlocului modern de transport, și participând încă involuntar la sistemul acestuia, căzu pe o coloană de piatră, aflată încă din epoca barocului la marginea străzii, astfel că deodată confortul tehnic inconștient acceptat al creației raționale intră în contradicție violentă cu pasiunea dezlănțuită a gestului străvechi al statuii, sugerând poate o durere de stomac pietrificată. Efectul acestei ciocniri optice fu o confirmare neobișnuit de vehementă a gândurilor cărora Ulrich tocmai încercase să li se sustragă. S-ar fi putut oare exprima starea de confuzie a vieții mai limpede decât prin imaginea oferită acestei priviri întâmplătoare? Fără ca gustul său să ia partea acestui *acum*, fie acelui *altădată*, așa cum se întâmpla de obicei în asemenea confruntări, spiritul său nu ezită nici o clipă să se simtă părăsit atât de prezentul cel nou, cât și de trecutul cel vechi, și văzu aici doar demonstrația grandioasă a unei probleme care, în esență, este o problemă morală. Nu reușea să pună la îndoială faptul că acel caracter tranzitoriu și efemer a ceea ce se cheamă stilul, cultura, voința unei epoci, sau sentimentul vital, admirat ca atare, este în esență o manifestare a fragilității morale. Căci comensurată cu marile unități de măsură ale timpului această efemeritate nu înseamnă nimic altceva decât ceea ce s-ar întâmpla la scara redusă a vieții personale, dacă fiecare om și-ar dezvolta în chip unilateral propriile capacități, și s-ar risipi în excese, fără a-și impune vreodată măsura propriei voințe, fără a se dezvolta până la întreaga formă coerentă proprie și ar acționa doar pradă pasiunilor incoerente, la întâmplare. Din cauza aceasta, ceea ce se numește schimbare, sau chiar progres al vremurilor, i se părea a fi doar un concept pentru a spune că nici una din acele încercări nu ajunge până la punctul în care toate ar trebui să conveargă spre o convingere în măsură să cuprindă întregul, și de acolo de-abia spre posibilitatea unei evoluții constante, a unei bucurii dăinuitoare de viață și spre acea gravitate a marii frumuseți de la care astăzi poate că mai cade doar din când în când câte o umbră peste viața noastră.

Firește lui Ulrich i se părea o prezumție monstruoasă aceea că totul avea să se dovedească a nu fi fost nimic. Totuși nu există nimic cu adevărat. Existențial vorbind, era ceva cu neputință de măsurat, din punctul de vedere al înțelesului – o confuzie. Cel puțin, judecând după rezultate, nu era nimic mai mult decât situația în care s-a produs devenirea sufletului prezentului, adică relativ puțin. În timp ce Ulrich medita, se abandonă acestui „puțin“ cu un fel de sentiment de confort, ca și când ar fi fost cina cea de taină de la masa vieții pe care i-o îngăduiau propriile intenții. Coborî din tramvai și se înscrise pe un drum care-l duse repede îndărăt în centrul orașului. Avea senzația că ieșise dintr-o pivniță. Străzile fremătau de plăceri și erau invadate de o căldură timpurie ca într-o zi de vară. Gustul dulceag otrăvitor al

monologului îi pierise. Totul era comunicativ și însorit. Ulrich se oprea aproape în fața fiecărei vitrine. Sticluțele în atât de multe culori, miresme încapsulate și nenumărate variante de forfecuțe de unghii; ce însumări de geniu se găseau într-o simplă vitrină de coafor! Un atelier de confecționat mănuși: câte conexiuni și câtă inventivitate înainte ca o piele de capră să poată fi trasă peste o mână de doamnă, și blana animalului să devină mai elegantă decât propria noastră epidermă! Se minuna în fața spontaneității și naturalului, a măruntelor, a nenumăratelor nimicuri delicate ale bunăstării și vieții comode, ca și când le-ar fi văzut pentru prima dată. Ce cuvânt fascinant: bunăstare! Ce fericire era în această imensă armonie a vieții în comun! Nu se mai simțea nici urmă din crusta pământeană a vieții, din cărările neasfaltate ale pasiunii, din – acum își îngăduia să spună – din necivilizarea sufletului! Luminoasă și zveltă, atenția îi plutea peste o grădină de flori alcătuită din fructe, pietre prețioase, stofe, forme și ispite, ale căror ochi blând-pătrunzători se deschiseseră în toate culorile. Cum pe vremea aceea era agreată și apreciată pielea albă și protejată de soare, apăruseră deja umbrele multicolore care pluteau ici și colo pe deasupra mulțimii și așezau umbre mătăsoase peste chipuri palide de femei. Chiar și de berea aurie îi era încântată privirea, așa cum o văzu în trecere prin vitrinele reflectante ale unui restaurant pe fețele albe de masă, atât de albe încât la marginea umbrei alcătuiau pete plate, albastre. Pe urmă trecu pe lângă el arhiepiscopul; o caleașca greoaie, confortabilă, în a cărei întunecime tronau roșul și violetul; trebuie să fi fost într-adevăr trăsura arhiepiscopului, căci acel atelaj pe care Ulrich îl urmări cu privirea părea cu totul eclezial și doi polițiști îl salutară în poziție de drepți pe urmașul lui Cristos, fără să se gândească la strămoșii lor care înfipseseră o lance în coasta acestuia.

Ulrich se abandona acelor impresii pe care cu puțin înainte le denumise „actualitatea zadarnică a vieții“, și o făcea cu atâta dăruire încât treptat, pe măsură ce ajungea la saț ietate privind spectacolul lumii, renăscu în el starea de combativitate de dinainte. Ulrich știa acum precis care era punctul slab al meditațiilor sale. „Ce sens ar mai putea avea – se întreba el – ca, în fața unei asemenea splendori să pretinzi vreun rezultat care să fie mai presus de toate acestea, dincolo de ele? Ar putea fi vorba de o filozofie? O convingere atotcuprinzătoare, o lege? Sau mâna lui Dumnezeu? Sau presupunerea că moralei i-ar fi lipsit până atunci o „mentalitate inductivă“, că e mult mai greu să fii bun decât s-a crezut, iar în acest scop este nevoie de un efort comun și continuu așa cum e necesar peste tot în domeniile cercetării științifice?

Admit că nu există nici o morală, pentru că ea nu se poate deduce din ceva constant, ci că există doar reguli pentru menținerea inutilă a unor stări efemere; și admit că nu există fericire profundă fără o morală profundă; dar în același timp mi se pare că e o stare artificială și devitalizată să stau să

reflectez și, la urma urmei, nu e ceea ce vreau!“ De fapt, el ar fi putut să se întrebe mult mai simplu: „Ce misiune anume mi-am asumat?“ Ceea ce făcea acum. Întrebarea însă îi afecta mai mult sensibilitatea decât gândirea, la drept vorbind îi întrerupea fluxul gândirii, și înainte ca el să și-o fi formulat, îl îndepărtase pas cu pas de plăcerea lucidă a planificărilor strategice. Fusese la început asemenea unei rezonanțe întunecate, răsunându-i în urechi și însoțindu-l, apoi tonul pătrunsese în ființa lui, doar cu o octavă mai jos decât tot restul, iar acum Ulrich se contopea în sfârșit cu întrebarea sa și se auzea pe sine însuși ca pe un sunet ciudat de profund în lumea luminoasă și precisă din jur, nota prelungindu-se cu un interval larg. Ce anume își asumase el deci și ce promisese?

Făcu un efort. Știa că nu glumise când folosise formula „împărăția milenară“, chiar dacă o intenționase doar ca o comparație. Dacă o asemenea făgăduință era luată în serios, atunci ea echivala cu dorința de a trăi, cu susținerea iubirii împărtășite, într-o dispoziție de spirit profană atât de elevată încât să nu se mai poată simți și face decât ceea ce ar fi menținut și sporit acel spirit. Faptul că o asemenea dispoziție există fie și doar sub formă de aluzii lui i se părea o certitudine, era sigur de când se știa în stare să gândească. Începuse odată cu „povestea cu soția maiorului“, iar experiențele de viață ulterioare, chiar dacă nu prea importante, fuseseră totdeauna de același ordin. Rezumând acum totul, însemna mai mult sau mai puțin că Ulrich credea în „căderea în păcat“ a omului și în „păcatul originar“. Adică, el ar fi putut admite că o modificare fundamentală se produsese cândva în comportamentul omului, asemănătoare cu situația unui îndrăgostit care se trezește din pasiunea sa: el vede atunci întregul adevăr, dar ceva mai vast s-a destrămat și adevărul însuși nu mai e nicăieri decât doar ca o parte care a rămas dintr-un întreg și care a fost cârpită de bine, de rău. Poate că, într-adevăr, mărul „cunoașterii“ fusese cel care produsese acea modificare în spirit, expulzând stirpea omenească din starea originară la care nu s-ar mai fi putut reîntoarce decât după experiențe și trăiri nesfârșite și devenită înțeleaptă prin păcat. Însă Ulrich nu credea în asemenea povești transmise prin tradiție, ci așa cum le descoperise el; credea ca un om care calculează, care are în față sistemul propriilor sentimente și constatând că nici unul din ele nu se lasă justificat izolat, trage concluzia că e necesar să introducă o ipoteză cu totul ieșită din comun, a cărei natură poate fi doar prefigurată. Nu era o bagatelă! Mai recursese deseori la reflecții analoage, dar niciodată nu fusese în situația de a trebui să se hotărască în răstimpul câtorva zile dacă avea să ia toate lucrurile atât de în serios încât însăși viața lui să depindă de această decizie. O ușoară transpirație i se ivi pe frunte și pe gât, iar oamenii care treceau prin apropiere îl tulburau. Ceea ce gândea acum echivala cu o ruptură a celor mai multe din relațiile vieții; în privința aceasta nu-și făcea iluzii. Căci astăzi omul trăiește

divizat și părți din sine însuși se împletesc cu cele ale semenilor; ceea ce visează omul depinde de visarea ca atare și de visurile pe care le au alții; ceea ce face un om are coerență în sine, dar în și mai mare măsură ține de ceea ce fac alți oameni; iar lucrul de care ești sigur depinde de niște convingeri din care doar o fracțiune infimă este și a noastră; a voi să acționezi potrivit cu propria ta realitate este deci o exigență cu totul nerealistă. El însuși fusese pătruns întreaga viață de ideea că era obligat să-și împărtășească din convingeri, că trebuia să aibă curajul să trăiască în mijlocul unor contradicții morale, pentru că răsplătea astfel obținerea unor mari realizări. Era oare cel puțin convins de ceea ce gândea despre posibilitatea și semnificația unui alt mod de a trăi? Câtuși de puțin! Cu toate acestea nu își putea împiedica propriile sentimente de a se angaja ca și când s-ar fi confruntat cu semnele neîndoielnice ale unui fapt pe care-l așteptase ani de zile.

Acum însă trebuia să se întrebe cu ce drept ajunsese, asemenea unui om care s-a îndrăgostit de sine însuși, să nu mai vrea să facă nimic din ceea ce i-ar fi fost indiferent propriului său suflet. O astfel de atitudine contrazice mentalitatea activă a omului de azi, și dacă epocile dinainte, convinse de existența lui Dumnezeu, ar fi putut nutri dorințe similare, ele s-au disipat totuși asemenea luminii zorilor sub razele tot mai puternice ale soarelui. Ulrich simțea în sine o mireasmă a izolării și a unui dulce abandon, care devenea tot mai neplăcută. Din cauza aceasta se străduia să-și înfrâneze, îndată ce fu posibil, gândurile acelea rebele și-și spuse, chiar dacă nu cu totul sincer, că promisiunea ciudată pe care i-o făcuse surorii lui cu privire la împărăția milenară nu însemna, rațional vorbind, nimic altceva decât un fel de operă de binefacere. Fără îndoială raporturile sale cu Agathe aveau să-i pretindă o doză de tandrețe și de altruism, cu care el nu mai era obișnuit. Își amintea, așa cum îți amintești de un nor neobișnuit de transparent care a trecut pe cer, de anumite clipe din zilele pe care le petrecuseră împreună. „Poate conținutul împărăției milenare nu este nimic altceva decât extinderea forței care se manifestă la început numai între două ființe, până când ajunge să se răspândească rezonând într-o comuniune?“ reflectă oarecum fâstâcit. Se întoarse din nou la propria sa „poveste cu soția maiorului“ pe care și-o rememoră: lăsând la o parte iluziile iubirii care, în imaturitatea lor, fuseseră cauza erorii de atunci, își concentra întreaga atenție asupra senzațiilor tandre de bunătate și adorație de care fusese capabil în solitudinea de atunci și i se părea că puterea de a manifesta încrederea și afecțiunea pentru o ființă, sau de a trăi pentru o altă ființă, trebuie să fie o fericire emoționantă până la lacrimi, sublimă precum declinul aprins al zilei în liniștea înserării, dar, parcă tot atât de emoționant de săracă în plăceri și apatică pentru spirit. Căci între timp proiectul său începuse să-i apară oarecum comic, cam ca o înțelegere între doi bătrâni celibatari de a se muta împreună, și în asemenea oscilații ale

imaginației simțea cât de puțin era făcută ideea dragostei fraterne devotate să alimenteze o asemenea dorință. Cu o obiectivitate relativă, își mărturisi că în relațiile dintre Agathe și el pătrunsese de la început o mare doză de asocial. Nu numai chestiunea cu Hagauer și cu testamentul, ci întreaga paletă a sentimentelor trăda o oarecare vehemență, și fără îndoială, în relația lor fraternă era cuprinsă iubirea reciprocă, dar și aversiune față de restul lumii. „Nu! – se împotrivi Ulrich. Să vrei să trăiești pentru altul nu e altceva decât egoismul eșuat, care de îndată își deschide alături o nouă firmă cu un asociat găsit în grabă!"

De fapt, încordarea sa lăuntrică, în ciuda acelei observații, strălucit formulate, depășise punctul culminant încă din clipa când fusese ispitit să concentreze într-un opaiț marea lumină care-l cotropise atât de confuz; când se vădi că fusese o greșeală, gândul său renunță la intenția de a lua vreo decizie și se lăsă abătut de bunăvoie. În apropierea lui se ciocniseră tocmai doi bărbați, își aruncau acum pe un ton răstit remarci neplăcute ca și când ar fi vrut să se ia la bătaie, iar atenția sa înviorată se îndreptă înspre ei, și când se abătu de la acel incident, privirea i se intersectă cu aceea a unei femei care semăna cu o floare grea înclinându-se pe tijă. În acea bună dispoziție plăcută în care se amestecau în cantități egale sentimentul și atenția îndreptată în afară, el luă acum cunoștință de faptul că cerința ideală de a-ți iubi aproapele se divizează în omul real în două părți, una constând în constatarea că nu-ți poți suferi semenii, în timp ce cea de-a doua, drept compensație, parvine prin a intra într-un raport sexual cu acesta. Fără să mai stea pe gânduri, se întoarse după câțiva pași să o urmărească; lucrul se întâmplase cu totul mecanic, ca urmare a atingerii lor din priviri. Vedea silueta ei prin rochie asemenea unui pește mare alb, care plutește aproape de suprafața apei. Își dorea să o agațe cu harponul, bărbătește, și s-o vadă zvârcolindu-se, în imaginea aceea era la fel de multă repulsie ca și dorință. Din anumite indicii abia perceptibile avea certitudinea că femeia știa că el se strecura în spatele ei și aprecia gestul. Încerca să-și dea seama în ce loc anume s-ar fi putut situa ea în eșichierul social, și ghicea că ar fi fost vorba de pătura superioară a clasei mijlocii, unde ar fi fost greu de precizat poziția. „Familie de negustori? Familie de funcționari?" se întreba el. Dar apăreau arbitrar și alte imagini, printre ele chiar și cea a unei farmacii; simțea mirosul de pământ, înțepător și dulceag, al drumului care se întoarce acasă; atmosfera densă a căminului unde nu se mai percepeau tresăririle luminate doar cu puțin înainte de lampa unui intrus. Fără îndoială, situația avea ceva repulsiv și în același timp atrăgător la modul vulgar, ordinar.

În vreme ce Ulrich mergea mai departe în urma femeii și în realitate se temea că ea avea să se oprească în fața vreunei vitrine și să-l silească fie să se poticnească stupid trecând mai departe pe lângă ea, fie să o acosteze adresându-i-se,

în el se menținea ceva neabătut și luminos de limpede. ,,La urma urmei, ce poate să vrea Agathe de la *mine*?“ se întrebă el pentru întâia dată. Nu știa. Presupunea că ar fi fost, probabil, ceva asemănător cu ceea ce voia și el de la ea, dar nu avea decât rațiuni de ordin afectiv pentru așa ceva. N-ar fi trebuit să se mire că totul se petrecuse atât de rapid și într-un mod atât de neprevăzut? În afara câtorva amintiri din copilărie, nu știuse nimic despre ea, și puținul pe care-l aflase, de exemplu faptul că de câțiva ani era legată de Hagauer, îi era mai curând neplăcut. Își amintea acum și de ezitarea ciudată, de adversitatea cu care se apropiase la sosire de casa tatălui său. Dintr-odată, îl străfulgeră o idee: „Sentimentul meu pentru Agathe este doar o închipuire!“ Pentru un om care vrea tot timpul altceva decât cei din jurul său – își spunea el cu seriozitate –, pentru un astfel de om care nu simte decât antipatii și nu reușește să ajungă niciodată la simpatii, bunăvoința obișnuită și bunătatea insipidă a oamenilor în general trebuie în mod necesar să se destrame ușor și să se reducă la o duritate siderală, pe deasupra căreia plutește ceața unei iubiri impersonale. Iubire serafică, o numise el odată. S-ar fi putut spune: iubire fără partener, se lansă în speculații. Sau la fel de bine: iubirea fără sexualitate. În general astăzi iubirea este doar sexuală; cei de același gen nu se pot suferi, iar în împreunarea dintre sexe oamenii manifestă o răzvrătire tot mai pronunțată împotriva supraestimării acestei constrângeri. Iubirea serafică era însă eliberată de ambele defecte. Era o iubire eliberată de contracurenții aversiunilor sociale și sexuale. O asemenea iubire, care se făcea percepută pretutindeni laolaltă cu cruzimile vieții, putea fi într-adevăr denumită iubirea fraternă a unei epoci care nu mai găsea nici o întrebuințare acestui tip de iubire – își spuse el acum tresărind de iritare.

Dar în vreme ce-și încheia astfel gândurile, visa în același timp și în alternanță și la o femeie care să nu se lase abordată în nici un fel. Plutea prin fața lui asemenea zilelor de toamnă târzie la munte, unde aerul are în sine ceva cadaveric, agonizant, însă culorile ard în tumultul cel mai înalt al pasiunii. Vedea în fața ochilor depărtările în perspective albastre, nesfârșite, în tainicele și bogatele lor nuanțe. Uitase cu totul de femeia care mergea în fața lui, era departe de orice dorință și poate aproape de iubire.

Fu trezit din această stare de absență doar de privirea insistentă a unei alte femei, asemănătoare cu cea a primei, dar nu atât de insolentă și de grea, ci delicată și elegantă ca un pastel, și totuși îi ajunse un fragment de secundă pentru a pătrunde până la Ulrich; își ridică ochii și înregistră într-o stare de totală epuizare lăuntrică prezența unei doamne frumoase, în care o recunoscu pe Bonadea.

Ziua aceea minunată o atrăsese și pe ea pe stradă. Ulrich își privi ceasul; nu se plimbase decât o jumătate de oră fără vreo țintă, și de când ieșise din palatul contelui Leinsdorf nu trecuseră nici patruzeci și cinci de minute. Bonadea spuse:

— Astăzi nu sunt liberă.

Ulrich gândi: „Cât de lungă poate să fie o zi întreagă, un an și chiar o hotărâre luată pentru toată viața!“ Cu neputință de măsurat.

23
Bonadea sau recăderea

Astfel se întâmplă că nu multă vreme după aceea Ulrich primi vizita prietenei sale părăsite. Întâlnirea lor pe stradă nu ajunsese nici pentru reproșurile pe care el avusese intenția să i le facă de a fi abuzat de numele lui spre a câștiga astfel prietenia Diotimei, și nu-i lăsase nici Bonadeei suficient timp pentru a-i face lui reproșuri pentru tăcerea îndelungată, nu numai pentru a se apăra de învinuirile de indiscreție și a o numi pe Diotima o „viperă netrebnică“, ci și pentru a găsi o dovadă în acest sens. Astfel că, prietenul retrăgându-se acum din acea relație, conveniseră doar că se cădea să mai stea de vorbă.

Cea care-și făcu apariția nu mai era acea Bonadea care-și răsucise părul până într-atât încât capul ei căpătase un profil aproape clasic grecesc atunci când se privea cu ochii strălucitori în oglindă și-și propunea să devină la fel de pură și nobilă ca Diotima, și nici nu era cea care în nopțile ei furtunoase își blestema fără nici o rușine și cu o abilitate feminină modelul pentru a o fi silit să îndure asemenea cure de dezintoxicare, ci era iarăși Bonadea cea șarmantă de altădată căreia îi cădeau buclele peste fruntea nu foarte inteligentă sau i se urcau de pe frunte, după cum cerea moda, în ai cărei ochi plutea perpetuu ceva asemenea aerului vibrând deasupra unui foc aprins. În vreme ce Ulrich se pregătea să-i ceară socoteală pentru că trădase legătura dintre ei în fața verișoarei lui, ea își scotea cu grijă în fața oglinzii pălăria, și când el tocmai voia să se asigure cât de multe dezvăluise, ea îi explică, binedispusă și cu precizie, că fabulase în fața Diotimei că ar fi primit de la el o scrisoare în care o ruga să aibă grijă ca Moosbrugger să nu fie dat uitării și că nu se gândise că ar fi putut face altceva decât să se îndrepte spre femeia despre a cărei magnanimitate autorul scrisorii îi vorbise atât de des. Apoi se așeză pe brațul fotoliului lui Ulrich, îl sărută pe frunte și-l asigură cu modestie că toată povestea era adevărată, cu excepția scrisorii. O mare căldură emana din corsajul ei.

— Atunci de ce ai numit-o șarpe pe vara mea? Tu însăți ai fost o viperă! spuse Ulrich.

Bonadea își mută îngândurată privirea de la el spre perete.

— Ei, nu știu, îi răspunse, e așa de drăguță cu mine! Se interesează atâta de mine!

— Ce vrei să spui? întrebă Ulrich. Participi și tu la eforturile ei îndreptate înspre bine, adevăr și frumos?

Bonadea răspunse:

— Mi-a explicat că nici o femeie nu-și poate trăi iubirea pe măsura puterilor ei, ea la fel de puțin ca mine. Din cauza aceasta fiecare femeie trebuie să-și facă datoria în locul în care a fost așezată de destin. E atât de nemaipomenit de bună, continuă Bonadea gânditoare. Mă convinge să fiu indulgentă cu soțul meu și susține că o femeie superioară își găsește fericirea profundă în felul în care-și stăpânește viața maritală; ea pune aceasta mai presus de adulter. La drept vorbind, și eu am gândit totdeauna astfel.

Era de fapt adevărat; căci Bonadea nu gândise niciodată altfel, ea acționase doar altfel și putea deci s-o afirme fără nici o mustrare de conștiință. Când Ulrich îi replică, se alese cu încă un sărut; de data aceasta ceva mai jos de frunte.

— Tu îmi tulburi echilibrul poligam! spuse ea cu un mic oftat pentru a-și scuza contradicția care se ivise între gândirea și acțiunile ei.

Reieși dintr-un lung schimb de întrebări că ar fi vrut să spună „echilibru poliglandular", un termen fiziologic pe atunci doar pe înțelesul inițiaților, care putea fi tradus prin echilibru al umorilor, în ipoteza că ar exista anumite glande acționând asupra sângelui și care influențează prin stimulările și inhibițiile provocate caracterul și temperamentul, și mai ales acel fel de temperament cu care Bonadea era înzestrată în anumite împrejurări în prea mare măsură, până la a o face să sufere.

Ulrich se încruntă curios.

— Adică, o problemă de glande, spuse Bonadea. Te mai liniștește oarecum dacă știi că tot nu poți să faci nimic! îi surâse melancolică prietenului său pierdut, și când ajungi să-ți pierzi prea repede echilibrul, atunci ai ușor insuccese sexuale!

— Dar Bonadea, o întrebă Ulrich uimit, ce tot spui?

— Așa am învățat. Tu ești un eșec sexual, spune vara ta. Dar ea mai spune și că poți să scapi de tulburările fizice și sufletești grave care decurg de aici dacă ne spunem că nimic din ceea ce facem nu este doar o chestiune personală. Ea e foarte bună cu mine. Despre mine spune că greșeala pe care o fac este că în dragoste am rămas legată în prea mare măsură de un singur detaliu, în loc să privesc iubirea în ansamblul ei.

Prin detaliu înțelege ceea ce ea denumește și „experiența brută"; e deseori foarte interesant să ajungi să cunoști stările de fapt în lumina pe care o aruncă ea asupra lor. Dar un lucru nu-mi place la ea; căci, până la urmă, chiar dacă spune că o femeie puternică își află opera vieții în monogamie și trebuie să iubească întocmai cum lucrează un artist, ea are totuși trei, și cu tine poate patru bărbați în rezervă, și eu, cu norocul meu, nu am acum nici unul!

Privirea cu care îl învrednici pe rezervistul care dezertase de la ea era caldă și plină de îndoială. Dar Ulrich nu vru să remarce.

— Voi vorbiți despre mine? se interesă el, având niște presimțiri.

— A, numai așa, câteodată, răspunse Bonadea. Când vara ta caută un exemplu pentru câte ceva sau când e de față prietenul tău, generalul.

— Poate că se întâmplă să fie și Arnheim pe acolo?

— El ascultă cu multă demnitate conversația nobilelor doamne, îl ironiză Bonadea, nu fără un anumit dar al imitației discrete, dar adăugă apoi serioasă: de altfel, purtarea lui față de vara ta mie nu-mi place. Mai toată vremea e în vreo călătorie; când e acolo, vorbește prea mult cu toată lumea, iar când ea o dă ca exemplu pe doamna von Stern și…

— Doamna von Stein? o corectă Ulrich întrebător.

— Firește, von Stein, vreau să spun; despre ea Diotima vorbește mereu. Și când, cum îți spuneam, vorbește despre relațiile care existau între doamna von Stein și cealaltă, Vul… – ei, cum o cheamă, are, așa, un nume cam indecent?

— Vulpius.

— Desigur. Înțelegi, aud acolo așa multe cuvinte străine că uite, încep să le uit și pe cele mai simple! Așa deci, când o compară pe doamna von Stein cu cealaltă, atunci Arnheim se uită la mine tot timpul, ca și când eu, pe lângă adorata lui, aș fi doar ca aceea cum îi spuneai!

Ulrich insistă să afle explicațiile acestor schimbări.

Reieși că Bonadea, de când pretinsese a fi una din prietenele intime ale lui Ulrich, făcuse mari progrese în cercul Diotimei.

Reputația de nimfomană pe care Ulrich în iritarea lui i-o atribuise cu ușurință Bonadeei avusese asupra verișoarei sale un efect extraordinar. Primind-o la recepțiile ei, recomandată vag drept o doamnă care se ocupa cu operele de binefacere, ea o observa uneori pe ascuns; această intrusă cu ochii asemenea unor sugative care se îmbibau de imaginea casei ei i se păruse nu numai de-a dreptul neliniștitoare, ci stârnise la fel de multă curiozitate feminină cât și oroare. Ca să spunem adevărul, când Diotima pronunța „boală venerică“ avea niște senzații confuze semănând cu cele când își imagina viața agitată a noii ei cunoștințe, și se aștepta, cu conștiința plină de neliniște, de fiecare dată la scene imposibile, la ceva rușinos și compromițător. Bonadea reușea însă să-i liniștească neîncrederea prin comportamentul ei ambițios care corespundea purtării deosebit de bine-crescute a unor copii răi într-un mediu care le trezește un zel de emulație morală. Uită astfel că era geloasă pe Diotima și aceasta remarca acum cu uimire că neliniștitoarea ei protejată era la fel de devotată idealurilor ca ea însăși. Căci „surioara rătăcită“, cum îi spunea ea, devenise acum o protejată și curând Diotima îi acordă un interes activ, căci propria ei situație o făcea să simtă în taina infamă a nimfomaniei un fel de manifestare feminină a sabiei lui Damocles, despre care ea spunea că ar putea pluti suspendată și deasupra creștetului Genovevei. „Eu știu, copila mea, o învăța ea pe Bonadea, consolând-o, când de fapt erau cam de aceeași vârstă, nimic nu e mai tragic decât să îmbrățișezi

un bărbat despre care nu ești în sinea ta convinsă…“ și o săruta pe gura nu prea castă cu o risipă de curaj care i-ar fi ajuns să-și apese buzele pe țepii însângerați ai bărbii unui leu.

Situația în care se afla Diotima la vremea aceea era cea a ezitării între Arnheim și Tuzzi: o postură verticală, s-ar putea spune la figurat, cu, pe de o parte prea multă, pe de alta prea puțină greutate. Însuși Ulrich o găsise la întoarcere pe vara sa cu o legătură pe frunte și cu comprese calde; dar aceste tulburări feminine, a căror intensitate ea o resimțea ca însemnând protestul trupului ei față de instrucțiunile contradictorii primite din partea sufletului, treziseră în Diotima acea nobilă fermitate care-i era proprie îndată ce nu mai voia să fie asemenea oricărei alte femei. De fapt, la început s-ar fi putut întreba dacă o asemenea misiune s-ar fi cuvenit să fie abordată pornind de la suflet sau de la trup, dacă ar fi fost favorizată mai degrabă de o schimbare a atitudinii față de Arnheim sau față de Tuzzi; dar până la urmă, dilema se decise cu ajutorul lumii, căci în timp ce sufletul cu enigmele sale amoroase îi scăpa ca un pește pe care ar fi vrut să-l țină în mâna, Diotima, în situația bolnavei care caută ajutor, găsi din belșug sfaturi în cărțile scrise în spiritul epocii, tocmai când se hotărâse pentru prima dată să-și abordeze destinul prin cealaltă latură, cea fizică, care pentru ea era reprezentată de soțul ei. Nu știuse că epoca noastră, presupusă a fi pierdut noțiunea pasiunii amoroase, ca epocă mai degrabă religioasă decât sexuală, simte că e copilăresc și nedemn de ea să se mai ocupe de dragoste, îndreptându-și în schimb eforturile spre căsătorie, ale cărei procese firești în toate metamorfozele lor le cercetează cu o meticuloasă vigoare. Încă de pe atunci apăruseră multe din acele cărți care vorbeau cu o candoare întâlnită numai la profesorii de educație fizică despre „revoluțiile vieții sexuale“ și care vor să-i ajute pe oameni să fie căsătoriți, și totuși mulțumiți. În aceste cărți bărbatul și femeia nu sunt numiți altfel decât „elementul masculin și cel feminin al procreației“ sau cel mult „parteneri sexuali“, iar plictiseala din relațiile între ei care ar urma să fie alungată prin tot felul de variațiuni psihice și fizice a fost botezată „problema sexuală“. Când Diotima pătrunse în acea literatură, la început i se încruntă fruntea, însă apoi i se netezi la loc; căci fusese obligată în orgoliul ei să constate că o mare mișcare de idei, care se năștea sub ochii ei, îi scăpase până atunci, și în cele din urmă, sedusă de-a binelea, își luă fruntea în mâini de uimire, la gândul că ar fi fost eventual în stare să-i dăruiască lumii un țel (chiar dacă nu se hotărâse care anume ar fi fost acel țel până în momentul respectiv), dar nu se gândise niciodată că dezagreabilele enervări ale căsniciei ar fi putut fi tratate prin arma superiorității intelectuale. Această posibilitate revelată acum corespundea în cea mai mare măsură propriilor ei înclinații și-i deschise

dintr-odată perspectiva de a trata relațiile cu soțul ei, până atunci resimțite doar ca o sursă de suferințe, ca pe o știință și o artă frumoasă.

„De ce să ne mai avântăm în depărtări când binele e atât de aproape?" spunea Bonadea și-și întărea atitudinea prin predilecția ei pentru locuri comune și pentru citate. Căci ajunsese în situația de a fi curând adoptată de Diotima, totdeauna gata să-și dăruiască protecția, drept eleva ei în asemenea probleme și tratată ca atare. Se aplica astfel principiul pedagogic potrivit căruia înveți cel mai bine învățându-i pe ceilalți, și pe de o parte, aceasta o ajuta pe Diotima să continue să extragă, din impresiile provizorii și încă neordonate, nici pentru ea limpezi, așa cum le culesese din noile ei lecturi, ceva de care să fie ferm convinsă – condusă aici de fericitul mister al „instituției", adică de principiul că, pe cât vorbești mai mult în vânt, pe atât mai bine îți atingi ținta; pe de altă parte, Bonadea avea de aici un avantaj devenind posibilă acea reacție de răspuns în absența căreia elevul rămâne nerodnic, chiar având cel mai bun profesor; amploarea cunoștințelor ei practice, chiar dacă le ascundea prevăzătoare, reprezenta pentru Diotima în rolul ei de teoreticiană o sursă de experiențe cu anxietate cercetată, de când soția șefului de departament Tuzzi se hotărâse să-și îndrepte căsnicia cu ajutorul cărților.

— Eu nu sunt nici de departe atât de deșteaptă cum e ea, explică Bonadea, dar deseori aflu în cărțile acelea ale ei niște lucruri despre care habar n-aveam, ceea ce uneori o deprimă atât de tare încât îmi spune tristă: „Sunt lucruri care nu pot fi decise la masa de consiliu a patului conjugal, ci, din păcate, pentru așa ceva e nevoie de o experiență sexuală și o practică sexuală imensă, învățată pe material viu!"

— Dar pentru numele lui Dumnezeu, exclamă Ulrich care izbucnise în râs numai la gândul că vara sa atât de castă s-ar fi rătăcit în „științele sexualității", ce vrea ea la urma urmei?

Bonadea adună laolaltă tot ce învățase despre fericita reuniune a intereselor științifice ale modei cu un mod stupid de exprimare.

— E vorba de cea mai bună exploatare, de optima administrare a instinctelor sexuale, răspunse ea în spiritul profesoarei ei. Ea este convinsă că drumul spre o viață amoroasă înaripată și armonioasă trebuie să ducă prin cea mai strictă autoeducare.

— Adică vă educați cu toată grija? Și încă la modul cel mai strict! Dar vorbești nemaipomenit! exclamă iarăși Ulrich. Fii atât de bună și explică-mi cu ce scop se educă astfel Diotima?

— În primul rând îi face bineînțeles educație soțului ei, îl corectă Bonadea.

— Săracul de el! îi scăpă lui Ulrich fără voie și o rugă: atunci aș vrea să știu cum procedează; nu mai fi așa discretă!

În realitate, în fața acestor întrebări Bonadea se simțea paralizată de mândrie, ca un elev model la examen.

— Atmosfera ei sexuală e otrăvită, explică ea cu precauție. Dacă vrea să o purifice, nu poate face astfel decât dacă Tuzzi și cu ea își vor controla cu cea mai mare minuțiozitate activitatea. Aici nu există reguli generale. Trebuie să te străduiești să-l observi pe celălalt în reacțiile sale. Iar pentru a-l putea observa cum trebuie, se cere să ai o anumită intuiție în problemele vieții sexuale. Trebuie să poți compara experiența câștigată în practică cu rezultatele cercetărilor teoretice, spune Diotima. Astăzi femeia a adoptat o atitudine nouă, schimbată, față de problema sexuală; ea pretinde de la bărbat nu numai ca el să acționeze, ci îi pretinde să acționeze pornind de la o cunoaștere corectă a naturii feminine!

Iar pentru a-l distrage pe Ulrich, sau poate pentru că o amuza și pe ea, adăugă binedispusă:

— Închipuie-ți ce efect poate să aibă așa ceva asupra bărbatului ei, care nu are nici o idee despre aceste noutăți și care află cam ce-i cu ele mai ales la dezbrăcare în dormitor, când Diotima, să zicem, cu părul pe jumătate despletit, începe să-și caute acele de păr; strângându-și jupa între picioare, atunci își găsește să discute despre aceste probleme. Am încercat cu soțul meu și el s-a înecat aproape; dar un lucru tot trebuie să recunoști, dacă e să fie vorba despre o căsătorie de durată, ea are cel puțin avantajul că scoate din partenerul de viață tot potențialul lui erotic; din cauza aceasta tot îl prelucrează Diotima pe Tuzzi, care, fie vorba între noi, e cam necioplit.

— A început o epocă grea pentru bărbații voștri, o tachină Ulrich.

Bonadea râse, dar remarcă atunci cât de fericită ar fi fost ea să poată scăpa din când în când de gravitatea apăsătoare a școlii ei de erotică.

Însă curiozitatea științifică a lui Ulrich nu era satisfăcută; el intuia faptul că prietena sa atât de schimbată trecea ceva sub tăcere, un lucru despre care în realitate ar fi preferat mai degrabă să vorbească. Obiectă deci, pe un ton confidențial, că de fapt eroarea celor doi soți care se regăseau acum uniți prin suferință ar fi constat mai degrabă în faptul că ar fi avut un prea mare „potențial erotic".

— Desigur, așa gândești tu totdeauna! îl critică Bonadea și își însoți spusele cu o privire înțepătoare, putând fi interpretată la fel de bine și ca o expresie a regretului pentru nevinovăția ei de curând recâștigată. Iar tu abuzezi de slăbiciunea fiziologică a femeii!

— De ce abuzez eu? Ia te uită, ai găsit un termen excelent pentru istoria iubirii noastre!

Bonadea îi dădu lejer o palmă și își potrivi cu degete nervoase părul în fața oglinzii. Privindu-l de acolo, spuse:

— Citezi dintr-o carte!

— Firește. Dintr-una foarte cunoscută.

— Dar Diotima contestă acest fapt. Ea a mai găsit ceva într-o altă carte, adică: „Inferioritatea fiziologică a bărbatului“. Cartea e scrisă de o femeie. Crezi că acest amănunt joacă într-adevăr un rol atât de important?

— Habar n-am despre ce-i vorba și nu pot să-ți dau nici un răspuns!

— Atunci, ascultă! Diotima pornește de la descoperirea pe care o denumește „Disponibilitatea constantă pentru plăcere a femeii“. Poți să-ți dai seama ce-nseamnă?

— În ce o privește pe Diotima, nu!

— Nu fi grosolan! îl certă prietena lui. Teoria e foarte delicată și trebuie să mă străduiesc să ți-o explic în așa fel încât să nu tragi concluzii greșite de pe urma faptului că sunt singură cu tine în casa ta. Adică, teoria se bazează pe faptul că o femeie poate fi iubită chiar dacă ea nu vrea. Înțelegi acum?

— Da.

— Din păcate, nici nu se poate nega. Dimpotrivă, bărbatul, chiar dacă vrea să iubească, deseori nu e în stare de așa ceva. Diotima spune că faptul a fost dovedit științific. Tu ce crezi?

— Se prea poate.

— Știu eu? se îndoi Bonadea. Dar Diotima spune că dacă privești lucrurile științific, se înțelege de la sine. Căci contrar femeii, care e oricând gata să facă dragoste, bărbatul, adică, mai pe scurt, partea cea mai bărbătească a bărbatului, e foarte ușor de intimidat.

Fața Bonadeei era de culoarea bronzului când se întoarse acum cu spatele la oglindă.

— Mă miră să aud așa ceva despre Tuzzi, spuse Ulrich plin de tact.

— Nici eu nu cred că ar fi fost așa înainte, spuse Bonadea, dar faptul vine să confirme din urmă teoria, pentru că îl bate la cap toată ziua. Ea o numește teoria unui „fiasco“. Căci dacă procreatorul mascul este înclinat spre fiasco, atunci el nu se mai simte sigur decât acolo unde nu are să se teamă de vreo superioritate sufletească, indiferent de ce fel, a femeii, astfel că bărbații nu au aproape niciodată curajul să înceapă ceva cu o femeie care le este egală ca om. Cel puțin, încearcă de la început să o plaseze într-o situație de inferioritate. Diotima spune că laitmotivul tuturor inițiativelor amoroase ale bărbaților, și mai ales al aroganței masculine, este frica. Oamenii mari o simt; vrea să spună că și Arnheim. Cei mai mici o ascund sub tot felul de pretenții fizice brutale și abuzează de viața sufletească a femeii; când spun așa ceva mă gândesc la tine! Iar ea la Tuzzi. Insistența „în clipa aceasta – sau niciodată!“ cu care ne împingeți în păcat atât de des este doar un fel de com…

Era cât pe ce să spună „compresă“.

— Compensație, o ajută Ulrich.

— Da. Astfel scăpați voi de impresia propriei voastre inferiorități fizice.

— Ce ați hotărât voi să faceți? întrebă Ulrich impresionat.

— Trebuie să ne străduim să fim drăguțe cu bărbații! Din acest motiv am și venit acum la tine. Să vedem cum ai să te descurci!

— Dar Diotima?

— Doamne, ce-ți pasă ție acum de Diotima? Arnheim face niște ochi de melc atunci când ea îi spune că bărbații superiori din punct de vedere intelectual nu par să-și găsească din păcate deplina satisfacție decât cu femei inferioare lor, în vreme ce față de femeile care le sunt egale, sufletește vorbind, înregistrează un fiasco, lucru dovedit științific de doamna von Stein și acea Vulpius. (Vezi, acum nu mă mai încurc deloc în numele lor. Dar, faptul că ea a fost partenera sexuală a bătrânului olimpian Goethe, am știut, firește, dintotdeauna!)

Ulrich încercă să mai îndrepte odată conversația înspre Tuzzi, pentru a o îndepărta de el însuși. Bonadea începu să râdă; nu-i lipsea înțelegerea față de situația jalnică a acelui diplomat, care, ca bărbat, îi plăcea foarte mult, și simțea o bucurie răutăcioasă și un sentiment de complicitate cu Diotima în faptul că șeful de departament avea de suferit de pe urma corecției aplicate sufletului conjugal. Ea povesti că Diotima pornea în tratamentul pe care i-l aplica soțului ei de la premisa că trebuia să-l elibereze de teama față de ea și că în acel scop trebuia chiar să se acomodeze puțin cu „brutalitatea sexuală" a bărbatului. Greșeala vieții ei – recunoștea ea acum – fusese că propria ei importanță era prea mare pentru naiva nevoie de superioritate a partenerului său masculin în căsătorie și că procedase, pentru a atenua acel neajuns, la mascarea superiorității ei sufletești printr-o cochetărie erotică corespunzătoare.

Ulrich întrebă interesat cum anume era de înțeles ceea ce îi spunea.

Privirea Bonadeei îi cerceta chipul cu gravitate.

— De exemplu, îi spune: „Ne-am ratat viața prin concurența între noi ca să stabilim care e mai important personal". Astfel, recunoaște că efectul otrăvitor al tendinței de autoritate masculină e dominant și în întreaga viață publică…

— Dar nu e nimic cochet, nici erotic! obiectă Ulrich.

— Tocmai. Pe urmă trebuie să te gândești că un bărbat, când e cu adevărat dominat de pasiune, se comportă față de o femeie ca un călău în fața victimei lui. Atitudinea provine de la tendința de autoritate, așa cum i se spune acum. Pe de altă parte, n-ai să negi că instinctul sexual e important și pentru femeie?

— Sigur că nu!

— Perfect. Însă relația sexuală pretinde, pentru a putea evolua fericit, egalitate. Trebuie să îi arătăm considerație partenerului în dragoste, dacă vrem să obținem de la el o îmbrățișare care să ne facă fericiți, egali în drepturi, și nu numai ca o completare pasivă a noastră, continuă ea, preluând modul de a se exprima al institutoarei sale, ca un om care se vede împins pe o suprafață alunecoasă fără voia lui, tot mai speriat, tot mai departe. Căci dacă în nici o altă relație umană nimeni nu suportă să fie în permanență oprimat sau să oprime tot timpul pe altcineva, în relațiile sexuale cu atât mai puțin…!

— Nici chiar așa! o contrazise Ulrich.

Bonadea îl strânse de braț și ochii îi străluceau precum stelele căzătoare.

— Taci, izbucni ea. Vouă vă lipsește cunoașterea experimentală a psihicului feminin! Dacă vrei să-ți povestesc mai departe despre vara ta…; dar ajunsese și ea la capătul puterilor și acum ochii îi fulgerau ca ai unei tigroaice în a cărei cușcă se adusese carnea. Nu, nu pot să mai aud așa ceva! strigă ea.

— Iar ea vorbește astfel? întrebă Ulrich. A spus ea într-adevăr așa ceva?

— Dar în fiecare zi nu aud altceva decât practică sexuală, îmbrățișare reușită, puncte erogene, glande, secreții, dorințe refulate, antrenament erotic și normalizarea instinctului sexual. Probabil că fiecare are sexualitatea pe care o merită, cel puțin așa susține vara ta, dar trebuie să mă laud cu una atât de deosebită?

Privirea ei o susținea pe cea a prietenului.

— Eu cred că nu trebuie, în ce te privește! afirmă Ulrich fără să se grăbească.

— La urma urmei, s-ar putea spune că această capacitate atât de puternică a mea de a trăi experiențele de viață reprezintă o plusvaloare fiziologică? întrebă Bonadea izbucnind într-un râs ambiguu și fericit.

Nu mai ajunse să primească nici un răspuns. Când, după mai mult timp, Ulrich sesiză la el însuși o anumită împotrivire, printre draperiile de la ferestre țâșnea ziua vie de afară și privită din exterior, încăperea întunecată semăna cu o cameră funerară a unui sentiment atrofiat până la a nu mai putea fi recunoscut. Bonadea stătea întinsă, cu ochii închiși, și nu mai dădea nici un semn de viață. Senzațiile pe care le trăia trupul ei nu erau diferite de cele ale unui copil a cărui încăpățânare a fost înfrântă printr-o pedeapsă. Fiecare părticică a trupului, acum pe deplin domolit și ajuns la sațietate, tânjea după tandrețea unei iertări morale. Dăruită de cine? Sigur nu de bărbatul în al cărui pat era întinsă acum și pe care-l implorase să o omoare, pentru că plăcerea nu mai putea fi frântă de nici o repetare sau intensificare a mângâierilor. Își ținea ochii închiși, ca să nu fie nevoită să-l vadă. Se gândea doar, încercând să-și ducă gândul la capăt: „Stau acum lungită în patul lui!“ și „Nu mă mai las niciodată alungată de aici!“. Așa strigase lăuntric cu puțin înainte: acum cuvintele exprimau doar o situație din care nu exista nici o ieșire fără a trece prin etape penibile. Bonadea își reluă cu lenevie și lentoare gândurile de acolo de unde fuseseră întrerupte.

Se gândea la Diotima. Treptat îi veneau în minte cuvinte, fraze și fragmente de fraze, dar mai ales sentimentul de mulțumire față de existența ei proprie în clipa când asemenea cuvinte de neînțeles și greu de rememorat cum ar fi fost hormoni, glande, cromozomi, zigoți sau secreții interne îi foșneau în lungi conversații în ureche. Căci pudoarea maestrei sale nu mai recunoștea limitele atunci când aceste limite erau scăldate de luminile științei.

Diotima era în stare să spună în fața ascultătorilor ei: „Viața sexuală nu este o meserie care să poată fi furată, ea trebuie să rămână mereu cea mai înaltă artă pe care ne este dat să o învățăm în viața noastră!“, dar în același timp putea să se exprime puțin științific și să vorbească cu febrilitate despre „manevre de abordare“ sau „puncte grave“. De asemenea expresii își amintea acum cu precizie eleva ei. O punere în lumina critică a îmbrățișărilor, clarificarea situațiilor fizice, zone erogene, calea spre orgasmul feminin, bărbații bine disciplinați, atenți la partenera lor… Cu vreo oră înainte, Bonadea se simțise înșelată în modul cel mai ordinar de asemenea exprimări științifice, intelectuale, distinse, pe care altminteri le admira. Spre surprinderea ei, luase cunoștință pentru prima oară de faptul că acești termeni aveau importanță nu numai pentru știință, ci și pentru sentimente, și remarcase aceasta când flăcările izbucniseră deja din latura emotivă pe care o lăsase descoperită. O urâse în clipa aceea pe Diotima. „Să vorbești astfel despre lucrul acesta, tocmai bine ca să-ți pierzi plăcerea!“ gândise ea și, însuflețită de sentimente de răzbunare, avusese impresia că Diotima, care avea patru bărbați, nu-i permitea ei să se bucure de nici unul, și o trăsese astfel pe sfoară. De fapt, Bonadea văzuse în asemenea analize cu ajutorul cărora știința sexuală rezolvă obscurele procese sexuale doar o intrigă a Diotimei. Acum le înțelegea la fel de puțin ca dorința ei pasională pentru Ulrich. Căuta să-și amintească de clipele când toate gândurile și senzațiile ei intraseră într-un fel de delir: la fel de neînțeles poate să i se pară unui om pradă hemoragiei când se gândește la nerăbdarea care l-a împins să-și smulgă bandajul protector! Bonadea se gândea la contele Leinsdorf care denumise căsătoria o funcție înaltă și comparase cărțile Diotimei tratând despre această problemă cu o raționalizare a căilor oficiale; se gândea la Arnheim care era multimilionar și care afirmase că revalorizarea fidelității conjugale pornind de la ideea de trup era o autentică necesitate a epocii; și se gândea la mulți alți oameni renumiți, pe care îi cunoscuse în vremea aceea, fără măcar să-și mai amintească acum dacă aveau picioare lungi sau scurte, sau dacă erau grași sau slabi; căci ea vedea la ei doar noțiunea strălucitoare a celebrității completată de o masă fizică incertă, cam în felul în care trupul unui porumbel tânăr este bine fript într-o crustă solidă, presărată cu ierburi. Evocându-și asemenea amintiri, Bonadea își jura să nu se mai lase niciodată pradă unor asemenea furtuni izbucnite pe neașteptate, care să-i răstoarne lumea lăuntrică, și făcu un jurământ atât de energic încât se și vedea, în măsura în care avea să-și respecte ferm intențiile, ajunsă, în spirit și fără precizie fizică, iubita celui mai desăvârșit dintre bărbați, pe care să și-l aleagă dintre admiratorii importantei sale prietene. Cum însă pentru moment nu se putea nega faptul că era mai degrabă dezbrăcată în patul lui Ulrich și nu voia să-și deschidă ochii, acel sentiment atât de bogat de pocăință voluntară se transformă, în loc de a

evolua mai departe într-o consolare, într-o proastă dispoziție penibilă și exasperată.

Pasiunea, prin ale cărei efecte viața Bonadeei ajunsese să fie divizată în asemenea contradicții, nu își avea sursele profunde în senzualitate, ci în ambiție. La aceasta se gândea Ulrich, care-și cunoștea bine prietena; tăcea acum pentru a nu-i trezi reproșurile, în timp ce-i contempla chipul în care ochii i se ascundeau lui. Forma originară a tuturor dorințelor ei i se părea lui Ulrich a fi imboldul de a dobândi distincție, o necesitate care se rătăcise pe cărări greșite, de fapt, în adevăratul înțeles al cuvântului, prin sinapse defectuoase. La drept vorbind, ambiția socială de a bate recordurile, care în alte condiții își sărbătorește triumfurile în a bea cea mai mare cantitate de bere sau în a-și atârna la gât cele mai mari pietre prețioase, nu s-ar fi putut exterioriza, cum era cazul cu Bonadea, prin nimfomanie? După ce se consumase, Bonadea își retractase cu regret acea formă de exteriorizare, înțelegea el acum, și înțelegea de asemenea foarte bine că lipsa incomodă de naturalețe a Diotimei trebuia să i se impună ei, o ființă pe care diavolul o îmboldise totdeauna cu brutalitate, ca o viziune paradiziacă. Îi privea ochii epuizați și grei în orbite; vedea în fața lui nasul care se înălța cu fermitate pe chipul ei și nările roșii, alungite; urmărea oarecum tulburat liniile acelui trup de femeie, acolo, unde pe corsetul ferm al coastelor se odihnea pieptul rotund, amplu, cele de unde din bulbul șoldurilor creștea spinarea adâncită, cele ale unghiilor ascuțite și dure, asemenea unor solzi pe cupele dulci ale degetelor. În sfârșit, în timp ce contemplă multă vreme cu repulsie câteva mici fire de păr care creșteau din nările iubitei, atât de aproape de ochii lui, îl preocupa de asemenea amintirea seducției pe care aceeași ființă o exercitase cu puțin înainte asupra dorințelor lui. Surâsul atât de viu, ambiguu, cu care Bonadea venise „să se explice“, modul natural în care ea respingea toate reproșurile sau cu care comunicase vreo noutate despre Arnheim, și în acea privință exactitatea aproape ironică a observațiilor ei; într-adevăr, se schimbase în avantajul ei, părea să fi devenit mai independentă, forțele care o atrăgeau spre înălțimi și spre profunzimi își găsiseră în ea un echilibru liber și acea imponderabilitate morală îl împrospătase parcă, binefăcător, pe Ulrich, care în ultima vreme suferise de pe urma propriei sale gravități; mai putea să simtă și acum plăcerea cu care o ascultase adineaori urmărindu-i jocul expresiilor pe față, asemănător jocului valurilor sub soare. Deodată se gândi, privind fața acum încruntată a Bonadeei că, la drept vorbind, doar oamenii serioși pot fi răi. „Oamenii veseli – gândea el – ar putea fi considerați la drept vorbind asigurați împotriva răutății. La fel cum rolul de intrigant e totdeauna cântat de un bas“. Într-un mod oarecum neliniștitor, ceea ce înseamnă că și pentru el profunzimea și întunericul erau inseparabile; căci e sigur că orice vinovăție e mai puțin gravă când e săvârșită de un om vesel „în mod ușuratic“, dar, pe de altă

parte, s-ar putea ca lucrul acela să nu fi fost aplicabil decât în dragoste, unde seducătorii greoi acționează mult mai distructiv și sunt în mai mare măsură de neiertat decât cei frivoli, chiar dacă ei fac pur și simplu același lucru. Astfel îi rătăceau gândurile și era nu numai dezamăgit că acel ceas de iubire, început în frivolitate, se încheia acum într-o asemenea stare tulbure, ci și neașteptat de înviorat.

O uită astfel pe Bonadea cea reală, de alături, și fără să-și dea seama cum, îi întorsese îngândurat spatele, sprijinindu-și capul pe braț; era acum cu gândul departe, dincolo de pereții încăperii, când ea, îndemnată de tăcerea lui desăvârșită, își deschise ochii. În clipa aceea, fără să bănuiască că ea îl privea, își aminti că odată, în timpul unei călătorii, coborâse din tren fără să fi ajuns la destinație, căci o zi transparentă care-i dezvăluise cu viclenie insidioasă împrejurimile îl atrăsese departe de gară spre o plimbare fără rost, pentru a-l părăsi deodată la lăsarea nopții fără bagaje într-un loc foarte îndepărtat. De altfel, credea că-și amintea că avusese totdeauna darul de a absenta un timp imprevizibil de îndelungat și de a nu se întoarce niciodată pe același drum; în felul acesta, pornind de la o amintire foarte îndepărtată, care venea dintr-o etapă a copilăriei sale la care nu se mai gândea altminteri niciodată, o rază de lumină îi dezvălui ceva din propria viață. În fisura unui moment infinit de scurt avu impresia că simte iarăși acea dorință tainică de care e îmboldit un copil spre un obiect văzut de departe ca să-l atingă sau chiar să-l bage în gură, iar farmecul de o clipă se sfârșește ca într-o alee închisă; în aceeași clipă i se revelă faptul că dorința oamenilor în toată firea nu e cu nimic mai bună, nici mai rea, așa cum îi împinge spre orice depărtare pentru a o preschimba într-o apropiere, și era tocmai ceea ce îl stăpânea pe el și se dovedea a nu fi altceva decât un vid abia travestit de curiozitate; iar această imagine din profunzimile sinelui se preschimbă în sfârșit pentru a treia oară în experiența plină de nerăbdare și dezamăgire, nedorită de nici unul din ei doi, la care dusese reîntâlnirea cu Bonadea. Faptul că erau amândoi lungiți unul lângă altul în același pat i se părea cu totul pueril. „Dar ce înseamnă atunci starea contrarie, acea dragoste depărtată imobilă, liniștită ca aerul fără adieri, care este la fel de imaterială ca o zi de toamnă?“ se întrebă el. „Probabil tot numai un joc de copil sub o altă formă“, reflectă mai departe cu îndoială, și își aminti de animalele multicolore de pe afișele pe care, copil fiind, le iubise mai fericit decât își iubise astăzi prietena. Dar acum Bonadea se săturase să-i mai vadă spinarea pentru a-și măsura propria nefericire și i se adresă:

— Tu ai fost vinovat!

Ulrich se întoarse surâzând spre ea și răspunse fără să se gândească:

— În câteva zile vine sora mea și va rămâne să locuiască la mine; ți-am spus deja? Atunci nu ne vom mai putea vedea.

— Câtă vreme? întrebă Bonadea.

— Definitiv, răspunse Ulrich și surâse iarăși.

— Cum? spuse Bonadea. Cum ne-ar putea împiedica? Poate vrei să mă convingi că sora ta nu-ți dă voie să ai o iubită!

— Este tocmai ceea ce vreau să-ți spun, confirmă Ulrich. Bonadea râse.

— Eu am venit astăzi să te văd într-un un mod cât se poate de inofensiv și tu nu m-ai lăsat să-ți povestesc până la sfârșit! îi reproșă ea.

— Natura mea e ca o mașină care nu face altceva decât să deprecieze viața! Vreau să mă schimb o dată pentru totdeauna! răspunse Ulrich.

Ei îi era cu neputință să înțeleagă, dar atunci își aduse aminte brusc că îl iubea pe Ulrich. Dintr-odată încetă să mai fie fantoma ezitantă a propriilor nervozități, își găsi naturalețea convingătoare și spuse simplu:

— Ai început o legătură cu ea!

Ulrich o certă că spunea astfel de lucruri, cu mai multă seriozitate decât ar fi vrut.

— Mi-am propus ca multă vreme de acum înainte să nu mai iubesc nici o altă femeie altfel decât dacă mi-ar fi soră, explică el și apoi tăcu.

Tăcerea, prin faptul că se prelungi, îi făcu Bonadeei impresia unei fermități mai profunde decât s-ar fi potrivit cu conținutul celor spuse.

— Ești cu adevărat pervers! strigă ea deodată, ca și când ar fi rostit un avertisment profetic, și sări din pat pentru a se grăbi să se întoarcă la școala de înțelepciune a Diotimei, ale cărei porți erau fără îndoială deschise s-o primească pe această elevă revigorată și plină de remușcări.

24

Agathe sosește cu adevărat

În seara aceleiași zile sosi o telegramă, iar în după-amiaza următoare, Agathe.

Sora lui Ulrich veni cu puține bagaje, așa cum își imaginase că lăsa totul în urma ei; oricum însă, numărul geamantanelor nu corespundea întru totul preceptului: aruncă pe foc tot ce ai, mai puțin încălțările. Când Ulrich află de acest principiu, râse: până și două cutii de pălării scăpaseră flăcărilor.

Fruntea Agathei căpătă expresia încântătoare a unei ființe ofensate și care caută zadarnic să înțeleagă greșeala de care era învinuită.

Dacă Ulrich avea sau nu dreptate să critice expresia nedesăvârșită a unui sentiment care fusese cuprinzător și pasionant rămâne o problemă deschisă, căci Agathe trecu acea dilemă sub tăcere; buna dispoziție și dezordinea provocate fără voie prin sosirea ei îi fosneau încă în urechi și în ochi, așa cum dansul se rotește în jurul muzicii; era foarte bine dispusă și se simțea ușor dezamăgită, deși nu sperase nimic precis, iar în timpul călătoriei se abținuse deliberat de la orice așteptare. Era deocamdată foarte obosită când își aminti de faptul că în noaptea dinainte nu dormise deloc. Îi conveni faptul că Ulrich

îi mărturisi după ceva vreme că, la sosirea veștii, nu mai avusese posibilitatea să amâne o întâlnire prevăzută pentru acea după-amiază; promise să se întoarcă într-un ceas, și-și instală, cu o politețe minuțioasă care le stârni amândurora râsul, sora pe un divan aflat în camera lui de lucru.

Când Agathe se trezi, trecuse de mult ceasul prevăzut, iar Ulrich lipsea încă. Încăperea era cufundată într-o penumbră profundă și i se părea atât de străină încât se sperie la gândul că se găsea acum în mijlocul acelei vieți noi pe care o așteptase atât. Pe cât putea să-și dea seama, pereții erau acoperiți de cărți, ca anterior acasă la tatăl ei, iar mesele cu hârtii. Deschise curioasă o ușă și pătrunse în camera alăturată; găsi acolo dulapuri de haine, cutii de pantofi, mingea de box, haltere, spaliere de gimnastică. Merse mai departe și dădu iarăși peste cărți. Ajunse la apele de toaletă, parfumurile, periile de cap și pieptenii din camera de baie, la patul fratelui ei, la garnitura de trofee de vânătoare din hol. I se putea urmări trecerea prin aprinderea și stingerea luminilor, dar întâmplarea vru ca Ulrich să nu afle nimic despre acea excursie cu toate că el era deja acasă; își amânase intenția de a o trezi, ca s-o lase să se odihnească, și se întâlni acum cu ea pe scară pe când se întorcea din bucătăria de la subsol pe care el o folosea arareori. Căutase acolo ceva de mâncare pentru ea, căci din lipsă de prevedere în ziua aceea nu era nimeni din personalul de serviciu acasă. Când se găsiră astfel unul în fața celuilalt, Agathe simți cum toate impresiile de care fusese asaltată până atunci haotic se concentrau, ceea ce îi provocă o stare de neplăcere care o descumpăni ca și cum ar fi simțit că cel mai bun lucru ar fi fost să dea de îndată bir cu fugiții. Era în casa aceea ceva impersonal, un fel de improvizație alcătuită din impresii adunate laolaltă din voia unor capricii indiferente, care pe ea o sperie.

Ulrich, care îi intui starea, se scuză pentru situația în care se afla și oferi niște explicații amuzante. Îi povesti cum ajunsese să închirieze acea locuință și-i explică în amănunt istoria instalării sale, începând cu coarnele de cerb pe care le deținea fără să se fi dus vreodată la vânătoare și până la mingea de box pe care o făcu să vibreze în fața Agathei. Agathe privi toate acele obiecte încă o dată cu o gravitate neliniștitoare și se întorcea de fiecare dată când ieșeau din vreo cameră să mai arunce o privire cercetătoare; Ulrich ar fi vrut să ia în glumă acea examinare, dar cum lucrurile se repetau, propria sa locuință începu să-l irite. Se vădi acum un lucru pe care obișnuința îl mascase, și anume că el locuia doar în încăperile care îi erau absolut necesare, lăsându-le pe celelalte ca pe niște ornamente ale restului. Când se așezară împreună după acel tur, Agathe întrebă:

— Dar de ce le-ai acceptat, dacă nu-ți plac?

Fratele său îi oferise un ceai și ce mai putea pune la dispoziție casa lui și ar fi vrut să o primească cu toată ospitalitatea, chiar dacă întârziată, pentru ca acea a doua întâlnire a lor să se desfășoare în aceeași atmosferă de atenție și afecțiune ca prima. Agitându-se să o servească așa cum trebuia, el susținu:

— Am trăit atât de neglijent, de fals, și până la urmă s-au aranjat toate în așa fel încât nu mai au nici o legătură cu mine.

— Dar e totuși foarte drăguț, îl consolă acum Agathe.

Ulrich își dădu cu părerea că poate dacă ar fi încercat altfel ar fi ieșit și mai rău.

— Eu nu pot să suport locuințele care sunt făcute sufletește vorbind după măsură, arătă el. Aș avea atunci impresia că eu însumi aș fi fost făcut după rețeta unui decorator interior.

Iar Agathe replică:

— Mie mi-e frică de asemenea apartamente.

— Cu toate acestea, lucrurile nu pot rămâne astfel, îi dădu dreptate Ulrich. Se așezase alături de ea la masă, iar de faptul că de acum încolo aveau să mănânce împreună se legau o mulțime de probleme. Era cu adevărat uimit să recunoască că multe trebuiau să se schimbe; simțea că era vorba de o îndatorire neobișnuită care-i era impusă și la început simți zelul unui neofit.

— O ființă care trăiește singură – răspunse el la disponibilitatea tolerantă a surorii sale de a lăsa totul așa cum era – poate avea o slăbiciune; este inclusă în celelalte însușiri ale ei și se pierde printre ele. Dar când două ființe împărtășesc o slăbiciune, ea dobândește atunci, în comparație cu însușirile pe care nu le au în comun, o greutate de două ori mai mare și devine o profesiune de credință deliberat asumată.

Agathe nu găsea că lucrurile stăteau astfel.

— Pe scurt, ca frate și soră nu ne vom mai putea permite să facem unele din lucrurile pe care ni le-am îngăduit ca persoane singure; tocmai astfel ne-am și regăsit.

Constatarea îi plăcu Agathei. Totuși concepția negativă de viață în comun doar pentru a nu întreprinde nimic nu o satisfăcea, și după o vreme întrebă, revenind la faptul că Ulrich se instalase acolo recurgând la serviciile celor mai bune firme de profil:

— Totuși, eu nu înțeleg prea bine. La urma urmei, de ce te-ai instalat în felul acesta dacă ai constatat că nu e ceea ce ai fi vrut?

Ulrich îi întâmpină privirea senină și îi contemplă în vremea aceea chipul care, pe deasupra rochiei de călătorie, oarecum șifonată, cu care mai era îmbrăcată, i se păru deodată neted, ca suflat în argint și ciudat de prezent, deopotrivă apropiat și depărtat, sau ca și cum apropierea și depărtarea s-ar fi anihilat reciproc în prezența ei, așa cum luna apărând dintr-odată în imensitatea cerului se arată pe după acoperișul vecinului.

— De ce am procedat astfel? răspunse el surâzând. Nu mai știu. Probabil pentru că s-ar fi putut face la fel de bine și altfel. Nu am simțit nici un moment vreo responsabilitate. Mai puțin sigur ar fi dacă aș vrea să-ți explic acum că iresponsabilitatea în care ne trăim astăzi viața ar putea fi o treaptă spre o nouă responsabilitate.

— În cel fel?

— Ei, în diferite feluri. Știi doar: viața unei persoane singure, izolate, este poate doar o mică oscilație în jurul celei mai probabile valori medii dintr-o serie. Și așa mai departe.

Agathe nu înțelegea decât ceea ce era limpede pentru ea. Spuse:

— De unde decurg exclamațiile de felul „De-a dreptul drăguț!“ sau „Foarte drăguț!“. Curând ajungi să nu mai simți cât de respingător trăiești. Dar uneori este pur și simplu oribil, ca și când te-ai trezi dintr-o moarte aparentă într-un cavou!

— Dar tu cum erai instalată în locuința ta? întrebă Ulrich.

— Cu respectabilitate mic-burgheză. În maniera lui Hagauer. Foarte drăguț. La fel de fals ca la tine.

Ulrich luase între timp în mână un creion și schița cu el pe fața de masă planul casei și o nouă împărțire a spațiilor. O făcea ușor și fu atât de repede gata încât încercarea Agathei, care ca o bună gospodină ar fi vrut să protejeze fața de masă, veni prea târziu și se încheie cu mâna ei oprindu-i-se fără rost o clipă peste a lui. Se iviră din nou dificultăți în legătură cu principiile aranjamentului.

— Avem acum o casă, se apără Ulrich, și trebuie să o rearanjăm pentru noi amândoi; dar, în esență, problema e depășită și fără obiect. „Să ne amenajăm o casă“ e ca o fațadă de decor în spatele căreia nu se mai găsește nimic; relațiile sociale și personale nu mai sunt destul de ferme pentru a întemeia case pe ele, nimeni nu mai simte nici o plăcere sinceră să-și afișeze în exterior durata și consecvența. Cândva, se proceda astfel și se demonstra prin numărul camerelor servitorilor și oaspeților cine anume era omul respectiv. Astăzi simte aproape oricine că o viață lipsită de formă este singurul mod care corespunde voinței și posibilităților multiple de care e plină viața, iar tinerilor le place simplitatea goală care este asemenea unei scene de teatru nemobilate, sau visează la cufere cu sertare și la concursuri de bob, la campionate de tenis și la hoteluri de lux de-a lungul șoselelor, cu terenuri adecvate pentru golf și muzică în mod continuu, pe care să o pornești sau să o oprești din buton, precum apa curentă de la robinet, în camere.

Astfel vorbea Ulrich, ca și când ar fi întreținut o conversație distractivă având o străină în față; se străduia la drept vorbind să mențină echilibrul, pentru că legătura dintre ceea ce era definitiv și ceea ce era un nou început creată de prezența lor împreună îl făcea să se simtă stânjenit.

Dar după ce îl lăsase să vorbească până la sfârșit, sora sa îl întrebă:

— Atunci vrei să spui că ar trebui să locuim la hotel?

— Nicidecum! se grăbi Ulrich să o asigure. Cel mult uneori, atunci când facem o călătorie.

— Iar în restul timpului, să ne construim o colibă de frunze pe o insulă sau o cabană la munte?

— Ne vom instala aici, firește, răspunse Ulrich mai grav decât se potrivea cu acea conversație.

Discuția se întrerupse o clipă; el se ridicase și se plimba în sus și în jos prin cameră. Agathe se prefăcea că-și aranjează ceva la tivul rochiei și își aplecase capul sub linia pe care privirile li se întâlniseră până atunci. Dintr-odată Ulrich se opri locului și spuse cu un glas care părea să-și rostească greu cuvintele, dar care suna sincer:

— Draga mea Agathe, este un cerc de întrebări, cu o circumferință imensă și fără centru; toate dilemele acestea înseamnă: cum trebuie să trăiesc eu?

Agathe se ridicase la rândul ei în picioare, dar tot nu-l privea încă. Ridică din umeri.

— Trebuie să încercăm! spuse.

Sângele îi urcase pe chip; când își îndreptase capul, ochii îi erau strălucitori și plini de îndrăzneală, însă în obraji roșeața îi mai stăruia încă asemenea unui nor alunecând pe cer.

— Dacă vrem să rămânem împreună, explică ea, trebuie în primul rând să mă ajuți să despachetez, să mă instalez și să mă schimb de rochie, căci n-am văzut nici o cameristă!

Din nou fratele ei simți cum conștiința încărcată îi stârnea brațele și picioarele și i le însuflețise, galvanic parcă, pentru a îndrepta, sub conducerea și cu ajutorul Agathei, propria neatenție. Goli dulapurile, așa cum un vânător eviscerează un animal vânat și-și părăsi propriul dormitor, oferindu-i-l stăruitor Agathei, urmând ca el să-și găsească undeva un divan. Se mișca acum cu vioiciune ducând încolo și încoace tot felul de obiecte de uz curent, care până atunci sălășluiseră la locurile lor ca niște flori într-o grădină ornamentală, așteptând ca singură posibilitate de schimbare a sorții lor o mână care să le ordoneze. Costumele se îngrămădeau pe scaune, iar pe etajerele de sticlă din camera de baie se crea printr-o concentrare minuțioasă câte un compartiment de obiecte de toaletă pentru domni și unul pentru doamne; când într-un fel sau altul întreaga ordine fusese transformată în dezordine, mai rămăseseră doar papucii lustruiți de piele ai lui Ulrich, părăsiți pe dușumea, aducând a câine de casă jignit pentru că fusese izgonit din coșul său, imaginea dezolantă a comodității deranjate în tot ce are ea plăcut și frivol. Dar nu era timp să se mai emoționeze cineva pentru soarta lor, căci acum venise rândul despachetării bagajelor Agathei, și oricât de puține păruseră să fie, la fel de inepuizabile erau în revărsarea de obiecte frumos împăturite desfășurându-se pe măsură ce erau scoase la iveală, înflorind în aerul încăperilor asemenea sutelor de roze scoase de un vrăjitor din pălăria sa. Trebuiau atârnate, întinse, scuturate și triate și pentru că Ulrich dădea o mână de ajutor se iscară tot felul de incidente și se râse cu bună dispoziție.

Preocupat astfel, el nu se putea împiedica să nu se gândească aproape încontinuu la faptul că toată viața lui până cu câteva clipe înainte fusese singur. Acum era Agathe aici. Această scurtă propoziție, „Agathe este acum aici", reduplicându-se în valuri, îl făcea să se gândească la uimirea unui băiețel căruia i-a fost dăruită o jucărie; era la ea ceva care-l inhiba, pe de altă parte aducând și o plenitudine aproape de neînțeles a unei prezențe, totul conducea până la urmă iarăși la aceeași scurtă propoziție „Agathe este acum aici". „Este într-adevăr înaltă și zveltă?" se întreba Ulrich și o observa pe furiș. Dar ea nu era deloc astfel: era mai scundă decât el și lată în umeri într-un fel care dovedea sănătate. „Are oare grație?" se întreba el. Nici aceasta nu s-ar fi putut spune: nasul mândru, de exemplu, era, văzut dintr-o parte, puțin prea arcuit; de aici se desprindea un farmec mult mai viguros decât al simplei înfățișări grațioase. „Oare e frumoasă?" se întreba Ulrich într-un fel mai curând ciudat. Căci nu-i venea ușor să-și pună acea întrebare, deși Agathe, dacă lăsa la o parte convenționalismul de orice fel, era pentru el o străină. O interdicție lăuntrică de a privi o rudă de sânge cu ochii unei iubiri trupești nici nu există de fapt, e vorba doar de moravuri sau de opreliști impuse de morală și igienă; de asemenea, împrejurarea că nu fuseseră crescuți împreună împiedicase apariția acelei sterilizări a dragostei dintre frate și soră așa cum domnește în familiile europene; cu toate acestea, ascendența lor ajungea să îi priveze de la bun început de acea stare de efervescență a sentimentelor reciproce, până și de frumusețea atribuită celuilalt, gând în ultimă instanță inofensiv, iar Ulrich constată în clipa aceea spre surprinderea lui că tocmai atracția imediată lipsea din sentimentele sale. A găsi că ceva era frumos înseamnă probabil în primul rând a găsi acel ceva; fie că este vorba de un peisaj sau de o iubită, există, îl privește pe cel care l-a descoperit sau găsit, care se simte măgulit, și pare să-l fi așteptat în exclusivitate; cu încântarea creată de faptul că ea aparținea lumii lui și că voia să fie descoperită de el, sora lui îi plăcea acum peste măsură, delimitându-se totuși: – „Cu adevărat frumoasă nu poți să-ți găsești propria soră, cel mult poate să te flateze gândul că ea le place altora". Apoi auzi, în locurile acelea unde înainte fusese tăcere, minute la rând vocea ei; cum era vocea ei? Valuri de parfum îi însoțeau mișcările rochiilor; cum era mireasma aceea? Mișcările ei erau când cele ale unui genunchi, când ale unui deget delicat, când răzvrătirea unei bucle. Singurul lucru care se putea spune: ele există aici. Existau în locurile unde înainte nu fusese nimic. Deosebirea între momentul cel mai intens în care Ulrich se gândise la sora lui, așa cum o lăsase singură în urmă, și cel mai viu dintre momentele prezente îi oferea încă o plăcere la fel de mare și de clară ca și cum un loc umbrit ar fi fost umplut de soare cu căldura lui și cu mireasma florilor deschizându-se la lumină.

Agathe își dădea seama că fratele ei o observa, dar nu-l lăsa să vadă că era conștientă. În clipele de tăcere când simțea cum privirea lui îi urmărea mișcările, sau când întrebările și răspunsurile nu se întrerupeau prea frecvent, căci alunecau asemenea unui vehicul cu motorul oprit peste niște locuri profunde și primejdioase, se bucura și ea de senzația de prezență extrem de intensă și de energia liniștită ivită din reîntâlnirea lor. Iar când despachetatul și aranjatul se terminară și Agathe fu singură în baie, o aventură amenință să perturbe liniștea tărâmului în care pășiseră; căci ea se dezbrăcase până la lenjeria intimă în acea cameră în care Ulrich fuma și se uita la lucrurile pe care le scosese de pe ea. Cufundată în apă, se gândea ce ar fi putut face acum. Nu era nici o cameristă, să sune sau să strige ar fi fost probabil la fel de zadarnic, și nu-i mai rămase nimic altceva de făcut decât, înfășurată în halatul de baie al lui Ulrich, pe care îl găsise acolo atârnat de perete, să bată la ușă și să-și roage fratele să iasă din încăpere. Însă Agathe, binedispusă, se îndoia că în gestul de intimitate, chiar dacă aceasta nu se consolidase încă între ei, clipele petrecute împreună i-ar fi permis să se comporte asemenea unei femei tinere și să-l roage pe Ulrich să se retragă; se hotărî să-și ignore feminitatea echivocă și să apară în fața lui în firească și apropiată camaraderie, chiar dacă era sumar îmbrăcată.

Când însă pătrunseră cu toată hotărârea în camera de alături, fiecare simți totuși o tresărire neașteptată a inimii. Se străduiau amândoi să nu se tulbure. O clipă nu fură în stare să se debaraseze de inconsecvența convențională care la plajă permite nuditatea cvasitotală, dar care într-o cameră face ca tivul juponului sau al pantalonașilor să devină o potecă tainică pentru simțiri romantice. Ulrich surâdea fâstâcit când Agathe, având lumina anticamerei în spate îi apăru în cadrul ușii deschise ca o statuie de argint învăluită de o ușoară boare de batist; ea îi ceru, cu voce cam prea apăsată în firescul tonului, ciorapii și rochia, care însă fură găsite de-abia în cealaltă încăpere. Ulrich o conduse pe sora lui, și spre plăcerea lui tainică, ea păși într-acolo cu un mers asemănător cu al unui băiat, al unui adolescent, și cu un aer pe care părea să se bucure să-l afișeze cu un fel de sfidare, așa cum fac femeile când nu se mai simt apărate de fustă. Apoi se petrecu ceva nou când Agathe, puțin mai târziu, se găsi captivă în propria rochie, pe care nu reușea nici să o tragă peste cap, nici să o scoată, iar Ulrich fu chemat în ajutor. Constată, în timp ce el se preocupa în spatele ei să o ajute, fără gelozie fraternă, ci mai degrabă cu un fel de plăcere, că el se pricepea excelent să umble cu veșmintele feminine, și ea însăși se mișca cu gesturile vioaie cerute de natura împrejurării.

În vremea aceea Ulrich, deodată atât de aproape de epiderma delicată și totuși având un fel de sațietate, a surorii lui, aplecat spre ea și atent la îndatorirea neobișnuită ce-i revenea și care-i urcase roșeața în frunte, fu cuprins de o senzație anevoie descrisă în cuvinte, că trupul îi era asaltat deopotrivă

de senzația de a avea în față o femeie, cât și de a nu fi aproape de un trup feminin; dar la fel de bine s-ar fi putut spune că, fiind cu picioarele pe pământ, se simțea depersonalizat, ca și când i-ar fi fost dăruit un al doilea corp mult mai frumos decât cel propriu.

Când se îndreptă, primul lucru pe care i-l spuse surorii lui fu:

— Știu acum ce ești tu: tu ești amorul meu propriu! Suna ciudat, e drept, dar el descria astfel cu adevărat ceea ce îl emoționa în clipa aceea.

— Într-un sens, un adevărat amor propriu, o dragoste pentru mine însumi, așa cum alții au în foarte mare măsură, mie mi-a lipsit totdeauna, explică el. Acum e evident că ea și-a găsit, din greșeală sau printr-un joc al destinului, întruparea în tine, în loc să și-o găsească în mine! adăugă imediat.

Aceasta fu prima lui încercare în seara aceea de a închide într-o judecată fermă sosirea surorii lui.

25
Gemenii siamezi

Mai târziu, seara, el reveni încă o dată la acel subiect.

— Trebuie să știi, începu să-i povestească surorii sale, că eu nu cunosc de fapt o anumită manifestare a amorului propriu, acea relație tandră față de mine însumi care după cât se pare le este firească celor mai mulți dintre oameni. Nu știu cum să descriu această stare mai bine. Aș putea spune, de exemplu, că am avut totdeauna iubite cu care am fost în relații false. Ele erau ilustrații ale unor idei ivite brusc, caricaturi ale capriciilor mele; adică, la drept vorbind, doar exemple ale neputinței mele de a intra în relații firești cu alți oameni. Depinde de felul în care te comporți față de tine însuți. La urma urmei, eu mi-am căutat totdeauna iubite pe care nu le iubeam…

— Ai avut perfectă dreptate! îl întrerupse Agathe. Dacă aș fi bărbat n-aș avea nici un fel de mustrări de conștiință să mă port cu cea mai mare dezinvoltură față de femei. Nici nu le-aș dori altfel decât din distracție și pe neașteptate.

— Da? Așa ai face? Drăguț din partea ta!

— Femeile sunt niște paraziți ridicoli. Împart și ele viața bărbatului la un loc cu câinii!

Agathe nu făcea o asemenea afirmație din indignare morală. Avea o oboseală plăcută, își ținea ochii închiși, se retrăsese devreme la culcare și Ulrich, care venise să-i spună noapte bună, o vedea întinsă pe locul lui, în patul lui.

Era însă și patul în care cu treizeci și șase de ore înainte stătuse întinsă Bonadea. Probabil din cauza aceea Ulrich reveni la tema iubitelor sale.

— Voiam doar să vorbesc despre neputința mea de a ajunge la o relație bazată pe tandrețe cu mine însumi, repetă el surâzând. Ca să pot trăi ceva

participând cu adevărat, trebuie ca o parte a unui întreg complex să se subordoneze unei anumite idee. Aș prefera la drept vorbind ca trăirea propriu-zisă să fie deja în urma mea, în amintire; risipa actuală de sentimente este neplăcută și ridicol de disproporționată. Așa stau lucrurile, dacă vreau să mă descriu fără nici o milă în fața ta. Ideea cea mai spontană și mai simplă, cel puțin în tinerețe, este aceea că tu însuți ești acel individ grozav și nou pe care l-a așteptat lumea. Dar după treizeci de ani, faptul în sine nu mai are valoare!

Rămăsese un moment pe gânduri și apoi spuse:

— Nu! E atât de greu să vorbești despre tine însuți; la urma urmei, ar trebui să spun pur și simplu că nu am trăit niciodată sub imperiul unei idei constante. Nu se găsea nici una. O idee trebuie să o iubești ca pe o femeie. Să fii literalmente fericit când revii la ea. Să o ai mereu în tine! Să o cauți în tot ce e în afară de tine! Asemenea idei eu n-am găsit niciodată. Am avut totdeauna relații ca de la bărbat la bărbat cu așa-zisele idei grandioase; poate chiar cu cele pe drept calificate astfel: nu mă credeam născut pentru a fi subordonat, ideile acestea mă stârneau să le răstorn de la locul lor și să așez altele în locul lor. Da, poate că am fost condus de invidia pe știință, ale cărei legi le cauți în comuniune și pe care nici nu le consideri inviolabile.

Iarăși se întrerupse și râse de sine însuși sau de descrierea pe care și-o făcea sieși.

— Oricum ar fi, continuă el sobru, în felul acesta de a nu mă atașa de nici o idee sau de a mă atașa de toate, m-am dezvățat să mai consider viața ca fiind importantă. Mă stârnește cu mult mai mult, la drept vorbind, când citesc despre ea într-un roman, unde este ordonată în sistem; dar când trebuie s-o trăiesc în toate detaliile, o găsesc totdeauna deja îmbătrânită, de modă veche și prea minuțioasă și depășită în ce privește conținutul ei ideatic. Nici nu cred că eu sunt vinovat. Căci cei mai mulți oameni sunt astfel astăzi. E adevărat că unii se prefac a avea o bucurie agresivă de viață de felul celei cu care copiii de școală sunt învățați să zburde veseli printre flori, dar ceea ce simt ei e totdeauna forțat. În realitate se pot ucide unii pe alții cu la fel de mult sânge rece, tot la fel cum se pot înțelege între ei cu cordialitate. Sigur e că timpul nostru nu ia în serios întâmplările și aventurile de care e ticsit. Când se petrec, ele îi excită. Iar atunci creează imediat noi întâmplări, un fel de vendetă a întâmplărilor, ca și cum ai fi silit să spui tot alfabetul de la B la Z pentru că cineva a spus A. Dar întâmplările acestea ale vieții noastre au mai puțină viață decât o carte, pentru că nu au nici un sens care să le confere coerență.

Astfel vorbea Ulrich. Dezlânat. Trecând prin tot felul de stări de spirit schimbătoare. Agathe nu răspundea; își ținea mai departe ochii închiși, dar surâdea.

Ulrich recunoscu:

— Nu mai știu nici eu ce-ți relatam. Cred că nici nu mai știu de unde am pornit.

Tăcură o vreme. Putea acum să-i observe îndelung chipul, care nu-i mai era apărat de privirea ochilor. Era acolo în fața lui, ca parte a unui trup dezgolit, așa cum stau femeile împreună la baia publică. Cinismul feminin, necontrolat, firesc, al acelui spectacol care nu fusese premeditat pentru ochii unui bărbat continua să exercite asupra lui Ulrich un efect neobișnuit, chiar dacă nu mai era nici pe departe la fel de pregnant ca în zilele dintâi ale primei lor revederi, atunci când Agathe își pretinse îndată dreptul ei de soră, de a sta de vorbă cu el fără nici un fel de perifraze mentale, căci el nu mai era în ochii ei un bărbat ca oricare altul. El își amintea de surpriza amestecată cu spaimă pe care o avea ca adolescent când vedea pe stradă o femeie însărcinată sau o femeie care-și alăpta copilul; acele taine, cu grijă ascunse adolescentului, apăreau nestânjenite la lumina zilei. Poate că purtase multă vreme în sine asemenea impresii căci deodată simțea că era cu totul eliberat de el în clipa aceea. Faptul că Agathe era femeie și trebuia să aibă o oarecare experiență i se părea o imagine plăcută și comodă; nu mai avea nevoie să se controleze când vorbea cu ea, cum ar fi făcut-o în prezența unei fete și i se părea chiar emoționant de natural că, în cazul unei femei, morala era ceva mai lejeră. Simțea chiar nevoia de a o proteja și de a o răsplăti, pentru orice ar fi putut să i se întâmple, printr-un gest izvorând din bunătatea sufletului său. Își propuse în gând să facă pentru ea tot ce ar fi fost el în stare. Își propuse chiar să-i caute un alt soț. Această nevoie de a fi bun cu ea îi dărui iarăși, aproape fără ca el să-și dea seama, firul pierdut al conversației.

— Probabil că dragostea pentru noi înșine se schimbă în anii pubertății, spuse el fără tranziție. Căci atunci pajiștea de tandrețe, unde ne-am jucat până la vremea aceea, este cosită pentru a se strânge furajul destinat unui anumit instinct.

— Pentru ca vaca să dea lapte! completă Agathe scurt după vorbele lui, pe un ton impertinent și plin de demnitate, dar fără să-și deschidă ochii.

— Da, lucrurile se completează, spuse Ulrich și continuă: există deci o clipă în care viața noastră își pierde aproape întreaga tandrețe, care se concentrează asupra acelei unice căi de manifestare, supraîncărcată cu sentimente: nu ți se pare că e ca și cum pe pământ pretutindeni ar domni o secetă îngrozitoare, în vreme ce într-un singur loc plouă continuu?

Agathe spuse:

— Mie mi se pare că mi-am iubit păpușile pe care le aveam în copilărie cu o energie cu care n-am iubit niciodată un bărbat. După ce ai plecat tu, am găsit în pod o ladă cu toate păpușile mele vechi.

— Ce-ai făcut cu ele? întrebă Ulrich. Le-ai dăruit cuiva?

— Cui să i le dăruiesc? Le-am înmormântat în focul din cămin, spuse ea.

Ulrich îi răspunse animat:

— Îmi amintesc de prima mea copilărie și aș putea spune că la vremea aceea lumea dinăuntru și lumea dinafară în linii mari nu erau despărțite. Când mă târam de-a bușilea spre ceva, lucrul acela venea zburând spre mine; când se întâmpla ceva care pentru noi era important, nu numai noi eram tulburați și stârniți de acel ceva, ci lucrurile însele deveneau efervescente. Nu vreau să susțin că am fi fost atunci mai fericiți decât mai târziu. Nu ne mai stăpâneam; la drept vorbind nici nu eram noi, stările noastre de spirit personale nu erau încă clar delimitate de cele ale lumii. Sună ciudat, și totuși este limpede, când afirm că simțămintele noastre, veleitățile și noi înșine nu eram încă pe de-a-ntregul în noi. Ciudat e că aș putea spune la fel de bine că nu eram încă pe de-a întregul despărțiți de noi. Căci dacă tu azi, când te crezi pe deplin stăpână pe tine însăți, te-ai întreba cine ești tu în esență, ai face o descoperire similară. Ai să te vezi mereu din afară ca pe un obiect. Ai să simți că într-o anumită ocazie ești furioasă, și alteori tristă, așa cum pardesiul tău e uneori jilav, și alteori cald. Oricât te-ai observa are să ți se pară în cel mai bun caz că ai ajuns în spatele tău, dar niciodată în tine însăți. Rămâi în afara ta, orice ai încerca să faci, și fac excepție doar acele puține momente când se poate spune despre tine că ți-ai ieșit din fire. Drept compensație am ajuns noi, adulții, să putem gândi în orice împrejurare „eu sunt", dacă ne face plăcere. Vezi o mașină și în momentul acela într-un fel vezi ca o umbră și enunțul „văd o mașină". Ești îndrăgostită sau ești tristă și vezi că ești astfel. În înțelesul deplin al cuvântului însă nu există niciodată cu totul nici mașina, nici tristețea sau iubirea ta, și nici tu însăți. Nimic nu există cu totul întru totul, așa cum fusese odată în copilărie. Ci totul, tot ce atingi, îndată ce ai reușit să fii o „personalitate", este într-un fel încremenit, o stană de piatră în cea mai lăuntrică lume proprie, și ce mai rămâne învăluit cu totul de o existență eminamente exterioară e un fir cețos și fantomatic al siguranței de sine și al unei tulburi iubiri de tine însăți. Ce e în neregulă aici? Ai sentimentul că ceva anume ar mai putea fi îndreptat! Nu poți susține în ultimă instanță că un copil trăiește cu totul altfel decât un adult! Nu cunosc nici un răspuns, chiar dacă am putea încerca să ne formăm o opinie. Dar am răspuns demult în sensul că mi-am pierdut iubirea pentru felul acesta de a fi eu și pentru acest fel de lume.

Îi făcea plăcere lui Ulrich că Agathe îl asculta fără să-l întrerupă, căci nu aștepta vreun răspuns nici de la ea, nici de la sine însuși, și era convins că un răspuns așa cum îl înțelegea el nu i l-ar fi putut da nimeni. Cu toate acestea nu se temuse nici un moment că lucrul despre care vorbise el ar fi fost prea greu de înțeles pentru ea. Nu considera că ar fi fost vreo filozofie și nici nu credea măcar că ar fi ales un subiect de conversație neobișnuit, tot așa cum un tânăr, – el însuși se comporta ca un tânăr în clipa aceea –, nu se

împiedică în greutățile de exprimare, găsind că totul este simplu atunci când își dă cu părerea cu privire la întrebarea eternă „Cine ești tu? Eu sunt astfel". Certitudinea că sora lui era în stare să-i urmărească fiecare cuvânt o deduse de pe urma faptului că era acolo, nu pentru că ar fi reflectat la acel aspect. Privirea i se odihnea acum pe fața ei unde era ceva care-l făcea fericit. Chipul cu ochii închiși acum în fața lui nu-i opunea nici o rezistență. Exercita asupra lui o atracție fără fond; s-ar fi putut spune că îl atrăgea într-o profunzime fără sfârșit. Cufundându-se în contemplarea acestui chip, nu simțea nicăieri mâlul rezistențelor destrămate pe care în dragoste se sprijină cel cufundat prea adânc spre a se putea ridica din nou la mal. Dar cum el era obișnuit să vadă în înclinația către femei o brutală inversare a antipatiei pentru bărbați, ceea ce – chiar dacă el dezaproba – consfințea totuși o anumită certitudine că nu avea să ajungă la pierderea de sine, îl sperie acea pură vocație în care plin de curiozitate el se înclina tot mai adânc, aproape ca o frângere de echilibru, astfel că se retrase repede din acea stare de spirit și spre norocul lui își găsi refugiul într-o glumă tinerească pentru a o readuce pe Agathe la viața cotidiană: cu gestul cel mai prevăzător de care era în stare căută să-i ridice pleoapele. Agathe deschise ochii râzând și strigă:

— Adică, dacă eu aș fi forma dragostei tale pentru tine însuți, începi să te porți de-a dreptul brutal cu mine!

Răspunsul era la fel de glumeț în stil juvenil ca gestul său și privirile li se înfruntară cu exuberanța a doi băiețandri care ar fi vrut să se ia la harță și nu reușeau pentru că erau prea binedispuși. Dintr-odată Agathe lăsă toate la o parte și întrebă serioasă:

— Cunoști mitul pe care Platon l-a preluat din cine știe ce surse mai vechi că la origine omul întreg a fost împărțit de zei în două părți, în bărbat și în femeie?

Se ridică în coate și roși pe neașteptate, căci după ce vorbise i se părea că fusese stupidă întrebarea dacă Ulrich cunoștea acea istorie, probabil de notorietate. Hotărându-se brusc, adăugă deci:

— Acum jumătățile acestea nefericite fac tot felul de prostii pentru a putea ajunge iarăși un întreg; este scris în toate manualele pentru cursul superior; din păcate nu se spune acolo și din ce cauză nu au reușit?

— Pot să-ți spun eu, interveni Ulrich fericit să constate cât de minuțios înțelesese ea acele aspecte. Nici unul din oameni nu știe care din nenumăratele jumătăți care aleargă încoace și încolo e cea care-i lipsește lui. Apucă una din ele, care i se pare a fi aceea, și face cele mai zadarnice eforturi de a ajunge una cu ea, până când se dovedește că nu se poate. Dacă se mai naște și un copil, ambele jumătăți cred timp de câțiva ani de tinerețe că s-au unit cel puțin prin copil; dar acela nu reprezintă decât a treia jumătate, care curând lasă să se întrezărească faptul că se străduiește să se îndepărteze cât mai mult

cu putință de celelalte două și să-și caute o a patra. Astfel umanitatea se „înjumătățește“ din punct de vedere fiziologic mai departe, iar unitatea esențială rămâne ca luna la fereastra camerei de culcare.

— S-ar putea crede că fratele și sora ar fi făcut deja jumătate din drum! conchise Agathe cu o voce deodată aspră.

— Poate gemenii.

— Noi nu suntem gemeni?

— Desigur! se eschivă deodată Ulrich. Gemenii apar rar; gemenii de sexe diferite sunt o mare raritate; când însă sunt și de vârste diferite și aproape că nu s-au cunoscut cea mai mare parte din timp, devin o curiozitate care e într-adevăr demnă de noi! încheie el și căută să-și regăsească o bună dispoziție mai superficială.

— Dar noi ne-am reîntâlnit ca gemeni! îl provocă Agathe fără să se lase influențată.

— Pentru că s-a întâmplat să fim îmbrăcați la fel?

— Poate. Dar mai ales restul. Poți să spui că a fost o întâmplare; dar, ce e întâmplarea? Eu cred că e tocmai destinul sau menirea sau cum ai vrea să-i spui. Nu ți s-a părut o întâmplare faptul că te-ai născut tocmai ca tine însuți? Este de două ori mai adevărat, prin faptul că suntem frate și soră! Astfel expuse Agathe lucrurile, iar Ulrich se supuse acelei înțelepciuni.

— Ne declarăm deci gemeni! conveni el. Ca niște creaturi simetrice ale capriciului naturii de acum încolo vom străbate cărările oamenilor, amândoi de aceeași vârstă, deopotrivă de înalți, cu același păr, în veșminte la fel croite și cu același nod sub bărbie; dar te fac atentă că oamenii se vor uita după noi pe jumătate emoționați și pe jumătate ironici, așa cum se întâmplă totdeauna când ceva le amintește de taina devenirii lor.

— Putem să ne îmbrăcăm de-a dreptul contrastant, răspunse Agathe amuzată. În galben unul din noi când celălalt e în albastru, sau roșu alături de verde, și părul putem să ni-l colorăm în violet sau purpuriu, și eu îmi fac o cocoașă și tu o burtă mare; cu toate acestea suntem gemeni!

Însă gluma se epuizase, pretextul era uzat și o vreme tăcură amândoi.

— Știi tu, spuse apoi Ulrich deodată, că lucrul despre care vorbim noi acum e ceva foarte serios?

Abia își rostise constatarea că sora lui își coborâse iarăși evantaiul genelor peste ochi și cu atenția ascunsă în spatele lor îl lăsă să vorbească singur. Poate că era numai o părere că ea închisese ochii. Camera era foarte întunecată, lampa, așa cum ardea, limpezea mai puțin, doar cât se revărsa în suprafețe mai clare, toate contururile din jurul lor. Ulrich spuse:

— Putem să ne gândim deopotrivă la mitul omului care a fost împărțit, cât și la Pygmalion, la hermafrodiți, sau la Isis și Osiris; în diferite înfățișări, el rămâne același. Dorința după un alter ego de sex opus este străveche. E ceva

aspirând la iubirea unei ființe care să ne fie întru totul asemenea, dar totuși o alta decât noi înșine, o făptură vrăjită, adică propriul ego, dar tocmai prin aceasta o făptură vrăjită și care mai ales să aibă asupra a tot ceea ce gândim noi doar avantajul de a se bucura de autonomie și independență. De nenumărate ori s-a ridicat, în alchimia singuratică din retortele minții omenești, visul acesta al fluidului iubirii care, dincolo de limitările lumii fizice să se întâlnească în două făpturi deosebite și totuși asemenea…

Aici se împotmolise; era evident că-i venise în minte ceva care-l tulbura și încheie pe un ton aproape neprietenos:

— Chiar și în cele mai banale relații de iubire se mai găsesc astfel de urme; în farmecul legat de orice schimbare și de orice deghizare, în importanța dată acordului cu altul și repetării propriului eu într-o altă ființă. Farmecul rămâne același, fie că e vorba de o doamnă elegantă, pe care o vezi pentru prima dată despuiată, sau de o tânără goală, pe care o surprinzi pentru prima dată într-o rochie pretențioasă, și marile, nemiloasele pasiuni ale iubirii sunt dependente de faptul că o făptură omenească își închipuie că sinele său tainic îl pândește de după cortina unor ochi străini.

Lăsa impresia ca și când ar fi rugat-o să nu acorde o importanță exagerată lucrurilor despre care vorbeau acum. Agathe însă se mai gândea încă la senzația fulgerătoare de uimire pe care o simțiseră când se întâlniseră pentru prima dată îmbrăcați în costume de casă identice. Răspunse:

— Ceva de felul acesta se petrece de mii de ani; este mai ușor de înțeles când explicăm fenomenul ca pe o iluzie dublă?

Ulrich tăcu.

După o vreme Agathe spuse deodată încântată:

— Dar și când dormi e tot astfel! Atunci în vis te vezi uneori metamorfozat în altceva. Sau te întâlnești pe tine însăți ca bărbat. Te porți mai bine cu el decât cu tine însăți. Ai să-mi spui probabil că sunt vise de natură sexuală; dar mie mi se pare mai degrabă că e vorba aici de ceva mult mai vechi.

— Ai deseori asemenea vise? întrebă Ulrich.

— Uneori; rar.

— Eu aproape niciodată, mărturisi el. De o veșnicie n-am mai visat nimic asemănător.

— Cu toate acestea, mi-ai explicat cândva – îi replică Agathe – vreau să spun trebuie să fi fost chiar la început, încă acolo în casa cea veche – că acum mii de ani omul a cunoscut alte experiențe de viață!

— Vrei să spui acea viziune „care dăruiește“ și „care primește“? răspunse Ulrich și surâse, deși Agathe nu vedea acest surâs. „Starea de a fi cuprins“ și de a „cuprinde“ a spiritului? Da, fără îndoială că ți-am vorbit și de acest hermafrodism tainic al sufletului! De fapt, de ce nu? În toate bântuie ca o fantomă ceva asemănător. Chiar și în orice metaforă, în orice analogie se

regăsește ceva din vraja de a fi asemenea și diferit. Dar, n-ai remarcat în toate modurile acestea de comportament despre care am vorbit, în vis, în mit, în poezie, în copilărie, chiar și în dragoste o participare mai mare a sentimentului se plătește printr-un deficit de înțelegere, ceea ce înseamnă printr-un deficit de realitate?

— Doar nu crezi cu adevărat în așa ceva? întrebă Agathe.

Ulrich nu răspunse. După o vreme, spuse:

— Dacă traducem aceste afirmații în modul deplorabil de exprimare de astăzi, putem să le numim participarea procentuală a omului la trăirile și faptele sale, care este înfricoșător de mică. În vis par să fie în proporție de sută la sută, în stare de veghe nici măcar pe jumătate! Tu ai constatat chiar astăzi în locuința mea; nici relațiile mele cu oamenii pe care ai să-i cunoști nu sunt deloc altfel. Odată chiar – de fapt, dacă nu mă înșel, trebuie să adaug că s-a întâmplat într-o conversație cu o femeie, adică în situația potrivită – am numit-o acustica viciului. Când cade un ac într-o cameră pe care ai golit-o de tot ce era în ea, zgomotul care se produce are ceva disproporționat, întrece orice măsură; la fel este când există un vid între ființele omenești. Atunci nu mai știi: strigi sau s-a instaurat o tăcere mormântală? Căci tot ce e fals și deformat dobândește forța de atracție a unei ispite monstruoase, îndată ce nu-i mai poți opune în cele din urmă nimic. Nu găsești și tu că e așa? Dar iartă-mă, se întrerupse el, trebuie să fii obosită și eu nu te las să te odihnești. Se pare că mediul și relațiile mele îndeplinesc toate condițiile să-ți displacă.

Agathe deschise ochii. După ce fusese atâta vreme ascunsă, privirea ei exprima ceva extrem de greu de definit, ceva ce Ulrich simțea răspândindu-i-se, cu voia lui, prin întregul trup. Apoi continuă:

— Când eram mai tânăr am încercat să văd aici o forță. Nu ai nimic să-i opui vieții? Foarte bine, atunci viața se va refugia din om în operele sale! Cam așa gândeam. Cert e că există o forță în această lipsă de iubire și iresponsabilitate a lumii de azi. Cel puțin e ceva dintr-un secol al nebuniilor de tinerețe, așa cum poate să se producă în evoluția secolelor la fel ca în anii de adolescență și maturizare a unui om. Ca orice tânăr, m-am aruncat la început în muncă, în aventuri și în plăceri; mi se părea că e la fel orice ai încerca să faci atâta vreme cât te implici cu toată ființa. Mai ții minte că am vorbit odată despre „morala realizării, a productivității"? E o imagine care ne e înnăscută și după care ne ghidăm. Dar cu cât înaintăm în vârstă, cu atât mai clar ne dăm seama că toată aparenta lipsă de măsură, independența și mobilitatea, suveranitatea părților active și a impulsurilor parțiale – atât a celor proprii împotriva ta însuți cât și a celor proprii împotriva lumii – pe scurt, că tot ceea ce ca „oameni ai prezentului" am considerat ca fiind o forță și o particularitate care să ne fie proprie nouă, în esență nu este nimic altceva

decât o slăbiciune a întregului față de părțile sale componente. Cu pasiunea și cu voința nu putem rezolva nimic în acest sens. În momentul în care vrei să fii cu toată ființa în mijlocul lucrurilor, te vezi marginalizat; este astăzi experiența de viață în toate experiențele de viață!

Cu ochii deschiși acum, Agathe aștepta ca în vocea lui să se producă ceva; când nu se întâmplă nimic, spusele fratelui ei se pierdură ca o cărare care s-a bifurcat dintr-un drum mai mare și nu se mai întoarce, iar ea rezumă:

— După experiența ta deci, nu putem acționa niciodată cu adevărat din convingere și nici nu vom putea niciodată. Vreau să spun – se corectă ea –, prin convingere nu înțeleg o știință oarecare, nici condiționarea morală care ni s-a impus, ci faptul de a te simți cu totul tu însuți în tine și de a te simți întreg și în alții, în toți ceilalți, sentimentul că e saturat ceva ce acum rămâne gol, ceva de la care să pornești și la care să te întorci. Ah, nu mai știu nici eu ce vreau să spun, se întrerupse ea violent, sperasem că ai să-mi explici.

— Vrei să spui, tocmai lucrul despre care am vorbit, răspunse Ulrich încet. Tu ești de altfel singura ființă omenească cu care pot vorbi astfel. Dar n-ar avea nici un rost să mai continuu, ca să mai adaug doar câteva cuvinte insidioase. Mai degrabă ar trebui să spun că nici n-am putea pretinde, dacă stăm să judecăm rațional, să avem acces la ascensiunea spre „a fi în mijlocul lăuntric al lucrurilor", starea de „intimitate" intactă a vieții – dacă nu înțelegem termenul la modul sentimental, ci în semnificația pe care tocmai i-am dat-o.

Se aplecase spre ea, îi atinse brațul și o privi lung în ochi.

— E probabil ceva contrar naturii omenești, spuse încet. Real este doar faptul că îi simțim dureros lipsa! Căci de ea depinde fără îndoială aspirația noastră spre dragostea fraternă, care este o completare la dragostea obișnuită, în direcția imaginară a unei iubiri în care să nu existe nici un amestec de înstrăinare și de non-iubire.

După o vreme adăugă:

— Știi doar ce predilecție există pentru folosirea în pat a cuvintelor drăgăstoase de alint: oamenii, în stare de orice fratricid, se bagă pur și simplu ca niște frățiori și surioare sub aceeași pătură.

În penumbra din încăpere, fața îi tremura de ironia pe care o întorcea spre sine însuși. Însă credința Agathei se agăța de chipul pe care îl privea și nu de dezordinea cuvintelor. Ea mai văzuse asemenea chipuri care tresăreau, iar în clipa următoare se năpusteau asupra ei: fața aceasta de acum nu se apropia de ea; părea să se îndepărteze cu o viteză nesfârșit de mare pe un drum nesfârșit de lung. Răspunse cât mai scurt cu putință:

— Nu ajunge să fim frate și soră!

— Dar noi am spus adineaori „frați gemeni" răspunse Ulrich, care se ridică în picioare fără zgomot, căci i se părea că acum biruise până la urmă marea ei oboseală.

— Ar trebui să fim o pereche de gemeni siamezi, mai spuse Agathe.

— Atunci, gemeni siamezi! repetă fratele ei.

Era preocupat să-i desprindă mâna dintr-a lui și să o lase prevăzător pe pătură, cuvintele lui păreau a fi fără greutate, ușoare și volatile, extinzându-se în cercuri tot mai largi și după ce el părăsise camera.

Agathe surâdea cufundându-se într-o tristețe singuratică, a cărei penumbră se destramă curând în cea a somnului fără ca ea, în înnegurarea conștiinței diurne, să mai remarce ceva. Ulrich însă se strecură în camera sa de lucru și acolo, fără să mai fie în stare să lucreze, învăță în răstimp de două ore, până când obosi, să cunoască starea de a fi constrâns din prea multă considerație față de o altă ființă. Fu surprins să constate ce multe lucruri i-ar fi plăcut să facă în vremea aceea, lucruri de efect și zgomotoase, care acum trebuiau reprimate. Era o senzație nouă pentru el. Aproape că-l irita, deși căuta să-și închipuie cu mare interes cum ar fi fost să fi crescut laolaltă cu adevărat alături de o altă ființă. Nu avea cunoștință de felul în care acționează două astfel de sisteme nervoase care sunt asemenea a două frunze pe o singură tulpină, legate laolaltă nu numai prin același sânge, ci mult mai mult prin efectul totalei dependențe reciproce. Presupunea că orice excitare a unuia din aceste suflete trebuia să fi fost resimțită imediat de celălalt suflet, în timp ce procesul astfel provocat avea să se petreacă într-un trup care n-ar fi fost în esență cel propriu. „O îmbrățișare, de exemplu; ești tu îmbrățișat într-un altul", specula el. „Poate că nici măcar nu ești de acord, însă celălalt eu al tău își proiectează un val uriaș, copleșitor, de consimțire în tine! Ce te mai interesează cine o sărută pe sora ta? Însă stârnirea, excitația ei, trebuie să o trăiești și tu odată cu ea! Sau tu ești acela care iubește, și acum trebuie într-un fel să o faci și pe ea să ia parte, căci nu poți doar să proiectezi în ea senzații fiziologice fără nici un sens…!" Ulrich simțea la gândurile acelea o puternică tulburare stimulatoare și o profundă jenă; i se părea greu să traseze cu precizie o graniță între noile perspective și caricatura celor cu care se obișnuise.

26

Primăvara în grădina de legume

Elogiul pe care i-l făcuse Meingast și ideile noi pe care le primea de la el făcuseră asupra Clarissei o impresie profundă. Neliniștea și hipersensibilitatea ei spirituală, care uneori o îngrijorau până și pe ea, se diminuaseră, și de data aceasta nu se mai destrămaseră, cum se întâmplase în alte împrejurări, în descurajare, apăsare și deznădejde, ci erau înlocuite de o luciditate extraordinar de tensionată și de o atmosferă lăuntrică acum cu totul transparentă. Încă o dată se cuprinse pe sine cu privirea, căutând să se aprecieze

la modul critic. Fără să păstreze vreo îndoială, și chiar cu o anumită satisfacție, luă cunoștință de faptul că nu era deosebit de inteligentă; nu fusese îndeajuns educată. Dimpotrivă, Ulrich, la un asemenea examen comparativ, era ca un patinator care se apropia și se depărta după bunul său plac pe oglinda înghețată a spiritului. Niciodată nu se putea ști de unde veneau lucrurile pe care le spunea; nici când râdea, când era iritat, când îi fulgerau ochii, când era de față și cu umerii lui largi îl disloca pe Walter din spațiul încăperii. Când își întorcea curios capul, i se încordau tendoanele gâtului ca odgoanele unei bărci cu pânze plutind în vânt. Astfel că era totdeauna în el ceva inaccesibil Clarissei, menținându-i vie dorința de a se arunca cu tot corpul asupra lui pentru a se înstăpâni pe acel ceva. Tumultul în care o cotropea uneori acel sentiment, ca atunci când nu mai existase nimic cert pe lume decât dorința de a avea un copil de la Ulrich, trecuse acum și nu mai lăsase în urmă nici măcar acele rudimente de care, după risipirea pasiunilor, amintirea rămâne saturată în mod de neînțeles. Clarisse se irita cel mult când se gândea la eșecul pe care-l suferise acasă la Ulrich, în măsura în care se mai întâmpla să se gândească la acea stare, dar acum dispoziția ei era mai curând luminoasă și însuflețită. Noile idei cu care oaspetele său cu înclinații filozofice o alimenta avuseseră acel efect, fără a mai menționa stimulentele nemijlocite pe care le primise de la revederea cu acest prieten pe care îl transferase în sfera sublimului prin noua sa metamorfoză. Trecură multe zile într-o încordare multiplă în vreme ce, cu toții, în căsuța care era scăldată de soarele primăvăratic, așteptau să vadă dacă Ulrich avea să le aducă permisul de a-l vizita pe Moosbrugger în sinistra sa reședință.

În contextul acesta, un gând anume părea important pentru Clarisse: maestrul spusese că lumea era „liberă de nebunie într-o asemenea măsură" încât el nu mai știa dacă trebuia s-o iubească sau s-o urască, și Clarisse era de atunci convinsă că omul trebuia să se lase pradă nebuniei dacă voia să aibă parte de starea de grație. Căci o nebunie este o stare de grație. Cine mai știa încă la vremea aceea dacă trebuia s-o apuce la dreapta sau la stânga atunci când ieșea din casă, doar dacă avea o ocupație, cum era cazul lui Walter, care-l obliga într-o anumită direcție, sau un angajament, ca al ei față de părinți sau de familia fratelui, care cu toții o plictiseau! În starea de nebunie lucrurile se prezintă altfel! Atunci viața este aranjată practic, întocmai ca o bucătărie modernă; stai la mijloc, aproape că nu ai nevoie să te miști și poți să acționezi de la locul tău toate dotările din jur. Pentru așa ceva Clarisse avusese totdeauna înclinație și pricepere. De altfel, ea nu înțelegea prin nebunie nimic altceva decât ceea ce se numește voință, doar că o ridica la un grad deosebit de intensitate. Clarisse se simțise până atunci intimidată de faptul că putea să-și explice în mod adecvat doar puține lucruri din cele ce se petreceau pe lume, dar de când se reîntâlnise cu Meingast constatase că acesta o ajuta să iubească, să urască și să acționeze după propriile criterii. Căci potrivit

cuvântului maestrului, nimic nu-i lipsea în aceeași măsură umanității ca voința, și darul de a putea dori ceva cu putere îi fusese dintotdeauna la îndemână! Când Clarisse se gândea la toate acestea, se înfiora de atâta fericire, și valuri de căldură o cuprindeau, dându-și seama de propria responsabilitate. Firește, voința așa cum o înțelegea ea nu era acel efort posomorât de a învăța o anume piesă la pian sau de a-și apăra punctul de vedere într-o discuție, ci sentimentul puternic de a se lăsa condusă de viață, de a se ține în frâu pe sine, de a se lăsa să alunece în fericire.

Nu se putu abține în cele din urmă să-i împărtășească acele gânduri lui Walter. Îi spuse că din zi în zi conștiința ei era tot mai puternică. Dar Walter replică exasperat și fără să țină seama de admirația sa pentru Meingast, pe care-l presupunea a fi la originea acestei stări de fapt:

— Probabil că avem noroc întrucât Ulrich se pare că nu reușește să facă rost de acel permis!

Clarissei i se crispară buzele, trădând compătimire față de neputința de a înțelege și de înverșunarea lui Walter.

— La urma urmei, ce vrei de la criminalul acela, care nu are cum să ne intereseze nici în cea mai mică măsură pe noi toți? o întrebă Walter iritat.

— Are să-mi vină o idee când am să ajung acolo, îi răspunse Clarisse.

— Eu cred că s-ar fi căzut să fi aflat până acum! remarcă Walter.

Soția sa surâse, cum făcea totdeauna înainte de a-i spune ceva care să-l rănească profund. Apoi spuse doar atât:

— Găsesc eu ceva.

— Clarisse! răspunse Walter ferm, tu nu ai voie să faci nimic fără permisiunea mea; eu sunt de drept soțul și tutorele tău.

Era un ton nou pentru ea; se întoarse cu spatele la Walter și făcu tulburată câțiva pași.

— Clarisse! strigă Walter după ea și se ridică s-o urmeze. Am de gând să iau măsuri împotriva nebuniei care bântuie aici în casă.

Ea înțelese atunci că forța tămăduitoare a hotărârii ei începuse să se facă simțită asupra lui Walter, care căuta să-și adune puterile. Se întoarse pe călcâie:

— Ce-ai să faci? îl întrebă ea și un fulger din fanta îngustată a ochilor ei lovi în castaniul umed, larg deschis al ochilor lui Walter.

— Vezi tu, spuse el conciliant, și se retrase, surprins de fermitatea răspunsului smuls de exclamația lui, cu toții avem în noi această înclinație de natură intelectuală pentru ceea ce este nesănătos, atroce și problematic, noi intelectualii; dar…

— Dar îi lăsăm pe filistini să-și facă de cap! îl întrerupse Clarisse triumfătoare.

Acum venea ea după el, nu-l slăbea din ochi. Simțea cum forța ei vindecătoare îl cuprinsese și îl subjuga. I se umpluse deodată inima de o bucurie inexprimabilă, stranie.

— Dar nici nu facem atâta tevatură, murmură Walter terminându-și nemulțumit fraza.

În spatele lui, la pulpana jachetei simțea o rezistență; pipăind cu mâna ghici marginea uneia din măsuțele ușoare, cu picioare subțiri, din care se găseau mai multe în casa lor și care i se părură deodată spectrale; dacă se mai da îndărăt, avea să răstoarne în chip ridicol masa. Astfel că își înăbuși dorința deodată trezită în el de a se afla departe de toată acea luptă, pe o pajiște de un verde intens, sub copacii înfloriți și printre oameni a căror bună dispoziție sănătoasă să-i spele și să-i curețe rănile. Era o dorință liniștită, densă, înfrumusețată de chipuri de femei care să-i asculte cuvintele și să-i mulțumească pline de admirație. În clipa în care Clarisse se apropie de el, o percepu ca pe o molestare sordidă, de coșmar. Spre surprinderea sa Clarisse nu-i spusese însă: ești un laș! Ci zise:

— Walter? De ce suntem noi nefericiți?

La auzul vocii ei fascinante, translucide, el simți că nefericirea lui alături de Clarisse n-ar fi putut fi înlocuită de fericirea alături de nici o altă femeie.

— Trebuie să fim astfel! răspunse el, cu o revărsare de emoție asemănătoare.

— Nu, nu trebuie să fim! îl asigură blând Clarisse.

Își înclină capul și căută un argument cu care să-l convingă. Nici n-ar fi trebuit să fie ceva anume: stăteau astfel unul în fața celuilalt ca o zi fără înserare, care dăruiește mai departe, ceas de ceas, focul soarelui fără ca el să se diminueze.

— Trebuie să recunoști, începu ea în sfârșit pe un ton deopotrivă sfios și încăpățânat, că actele criminale sunt cu adevărat îngrozitoare nu pentru că au fost săvârșite, ci pentru că li se permite să fie înfăptuite!

Walter știa bine ce avea să urmeze și pentru el era o mare dezamăgire.

— O, Doamne! strigă el nerăbdător. Știu bine că prin indiferența și prin ușurința unei conștiințe împăcate se pot distruge mult mai multe vieți omenești decât prin reaua-voință a oamenilor izolați! E admirabil că ai să spui că tocmai din cauza aceasta fiecare din noi trebuie să-și sondeze cu luciditate propria conștiință și să-și calculeze cât mai exact fiecare pas înainte de a-l comite.

Clarisse îl întrerupse deschizând gura, dar se răzgândi și nu-i mai răspunse.

— Desigur, mă gândesc la sărăcia, la foamea, la depravările de orice fel care li se îngăduie oamenilor sau la prăbușirea galeriilor din minele a căror administrație a economisit banii la instalațiile de securitate, continuă Walter coborând glasul, și am recunoscut și în alte discuții toate acestea.

— Dar doi oameni care se iubesc ar trebui atunci să nu se iubească atâta vreme cât starea în care se află nu este de „fericire pură“, spuse Clarisse. Lumea nu va deveni mai bună înainte de a exista oameni care să se iubească astfel!

Walter își împreună mâinile.

— Dar nu înțelegi cât de inechitabile față de viață sunt asemenea cerințe mari, orbitoare, absolute? strigă el. La fel stau lucrurile și cu Moosbrugger care din când în când îți răsare în minte ca împins pe o sârmă! De fapt, ai dreptate când susții că nu trebuie să ne găsim liniștea atâta vreme cât astfel de creaturi omenești mizerabile vor continua să fie ucise pentru că societatea nu știe nimic mai adecvat; dar, mai multă dreptate are, firește, societatea obișnuită, sănătoasă, când refuză pur și simplu să-și mai bată capul cu asemenea îndoieli și subtilități suprarafinate. Există, la drept vorbind, criterii ultime ale gândirii sănătoase, care nu pot fi dovedite, ci pe care trebuie să le ai în sânge.

Clarisse răspunse:

— În sângele tău, „la drept vorbind" nu e la drept vorbind.

Lezat, Walter clătină din cap și-i arătă astfel că nu mai voia să răspundă. Obosise să joace în permanență rolul celui care avertizează că un mod de gândire unilateral este nociv, și poate că tocmai acest lucru îl făcuse în cele din urmă și pe el să se simtă nesigur.

Însă Clarisse îi citea, prin acea intuiție nervoasă care îl uimise totdeauna, gândurile și, ridicându-și capul, trecu dintr-odată de toate etapele intermediare și ateriză lângă el în acel punct culminant unde se situa el și-i adresă cu jumătate de glas această întrebare insistentă:

— Poți să ți-l închipui pe Isus ca director de mină? Fața ei trăda că prin Isus ea și-l închipuia de fapt pe Walter într-una din acele exagerări sălbatice prin care iubirea ajunge să nu se mai deosebească de nebunie. El respinse întrebarea cu un gest al mâinii în același timp indignat și descurajat.

— Nu așa de-a dreptul, Clarisse! o conjură el. Nu ai voie să vorbești despre lucrurile acestea așa direct!

— Ba da, îl contrazise Clarisse. Tocmai că trebuie să vorbim direct! Dacă nu avem putere să-l salvăm pe el, atunci n-o să avem nici puterea să ne salvăm pe noi înșine!

— La urma urmei, ce importanță are dacă îl execută! strigă Walter violent.

Avea impresia că prin acest răspuns brutal simțea pe limbă gustul eliberator al vieții, amestecat acum în chip miraculos cu gustul morții și al anihilării pe care Clarisse îl invoca prin aluziile ei.

Clarisse îl privea așteptând. Însă lui Walter părea să-i fi ajuns acea izbucnire sau poate că tăcea cuprins de indecizie. Asemenea cuiva constrâns să-și joace ultimul atu, ea spuse:

— Mi s-a revelat un semn!

— Îți imaginezi tu doar! strigă de-a dreptul Walter spre tavanul camerei, care acum reprezenta pentru el cerul; însă Clarisse încheie cu acele ultime cuvinte convorbirea lor și nu-l mai lăsă să spună nimic.

El o văzu în schimb puțin mai târziu discutând febril cu Meingast. Senzația că erau observați, care-l apăsa pe acesta din urmă – un simplu simțământ

doar, căci el însuși nu vedea departe – se baza deci pe un fapt real. Căci Walter nu participa la eforturile zeloase de grădinărit ale cumnatului său Siegmund, sosit între timp în vizită, și care acum, cu mânecile suflecate, îngenunchease într-un strat de flori și făcea o muncă despre care însuși Walter susținea că trebuia făcută primăvara în grădină, dacă voiai să arăți că ești un bărbat adevărat, și nu un simplu semn de carte presat în volumele de specialitate.

Walter privea acum pe furiș spre perechea pe care o alcătuiau Clarisse și Meingast, dincolo, într-un colț expus la soare al grădinii de legume.

Nu se gândea că în acel colț de grădină, acum expus privirilor sale, s-ar fi petrecut ceva nepermis. Simțea totuși o senzație nefirească de frig în palmele deschise prin aerul primăvăratic și în genunchi, pe care avea pete de umezeală, căci îngenunchease din loc în loc să-i dea câte un sfat lui Siegmund. Îi vorbea de sus, așa cum e cazul cu oamenii slabi și ușor supuși umilințelor atunci când pot să-și descarce proasta dispoziție asupra altcuiva. Știa că Siegmund, care-și pusese în gând să-l venereze, n-avea să se lase atât de ușor impresionat. I se părea că simte un fel de fior, o senzație de singurătate funebră ca după apusul soarelui, în timp ce observa că acum Clarisse nu se întorcea deloc spre el, ci-l privea pe Meingast, părând că participă din plin la conversație. În plus, era mândru de situația creată. De când Meingast se găsea în casa lui, era deopotrivă de mândru de abisurile deschise de prezența acestuia, pe cât era de preocupat să le umple cu grijă. De la înălțimea omului care se oprise în picioare, lăsă să se cearnă asupra lui Siegmund, îngenuncheat alături, cuvintele:

— Firește că resimțim cu toții, și cu toții cunoaștem asemenea simțăminte, o anumită înclinație spre problematic și spre morbid!

El nu era un disimulator. În intervalul de timp scurs de când Clarisse spusese despre el, tocmai din cauza acestei formule, că este un filistin, își corectase exprimarea vorbind despre „micile ipocrizii ale vieții".

— O mică ipocrizie este bună, fie ea dulce sau amară – îl instruia acum pe cumnatul său –, dar noi avem datoria să o facem să se rafineze în noi până când va face onoare unei vieți sănătoase. Înțeleg printr-o asemenea mică ipocrizie, continua el, la fel de bine acordul acesta nostalgic cu moartea, care ne cuprinde când ascultăm muzica la *Tristan*, cât și atracția tainică, inexplicabilă, pe care o exercită cele mai multe dintre crimele sexuale, chiar dacă nu-i cedăm! Căci eu numesc neonest și contrariu omenescului, vezi tu, în egală măsură puterea elementară a vieții când în momente de deprimare și de boală se înstăpânește asupra noastră, cât și excesul de spiritual și de conștiință care caută să violenteze viața. Tot ceea ce ar vrea să depășească limitele care ne-au fost trasate este lipsit de onestitate! Mistica este la fel de neonestă ca închipuirea că am putea reduce natura la o formulă matematică. Intenția de a-l vizita pe Moosbrugger este la fel de neonestă ca… – aici Walter

se întrerupse o clipă, pentru a scoate în evidență înțelesul, și încheie cu vorbele: – ca și când ai vrea să-l chemi pe Dumnezeu la căpătâiul unui bolnav!

Desigur că era ceva în ce spunea Walter și spusele lui apelau surprinzător la umanitatea profesională și spontană a medicului care era Siegmund, atunci când arăta că intenția Clarissei și motivele extravagante invocate depășeau limitele permise. Dar în relațiile cu Siegmund, Walter era genial prin faptul că fusese condus de gândirea sa sănătoasă la asemenea confidențe în ce privește propriile gânduri, în vreme ce sănătatea înfloritoare a cumnatului său își găsea expresia în tăcerea hotărâtă în fața acestui univers de idei îndoielnice. Siegmund îngrămădea acum pământul cu mâinile și, fără să deschidă gura, își înclina uneori capul ba într-o parte, ba în cealaltă, ca și când ar fi vrut să întoarcă pe dos o eprubetă, sau poate doar ca și cum ar fi auzit destul cu urechea aceea. După ce Walter terminase de vorbit, urmă o tăcere profundă, și în această tăcere lui Walter i se păru că aude o propoziție, pe care fără îndoială că o rostise în fața lui Clarisse cândva; căci o auzise nu în limpezimea ei halucinatorie, ci ca și cum cuvintele ar fi fost tezaurizate în tăcere: „Nietzsche și Cristos au pierit tocmai pentru că au fost nedesăvârșiți!" Într-un fel nu tocmai liniștitor, într-un fel care-i amintea de formula „directorului de mină", fraza i se păru că-l mănglește. Astfel că se crease o situație ciudată, așa cum el, sănătatea întruchipată, se afla aici într-o grădină răcoroasă între un bărbat pe care-l privea de sus cu aroganță, și două ființe nefiresc de înflăcărate, al căror joc mut de gesturi îl contemplase cu superioritate, și totuși cu jind. Căci Clarisse era de fapt mica neonestitate de care avea nevoie propria lui sănătate pentru a pieri, și o voce tainică îi spunea că Meingast era tocmai pe punctul de a face să crească nemăsurat această micime încă acceptabilă a ipocriziei în discuție. El îl admira cu sentimentele pe care o rudă obscură le are pentru o rudă celebră; era mai degrabă invidie decât gelozie, adică în ultimă instanță o emoție care acționa mai puternic decât gelozia asupra lumii lui lăuntrice, faptul de a o vedea pe Clarisse șușotind asemenea unui conspirator cu Meingast; dar în același timp emoția îl exalta într-un anumit fel, și, având conștiința propriei lui demnități, nu voia să se supere, își interzise să se îndrepte într-acolo și să-i tulbure pe cei doi, își simțea superioritatea în fața aprinderii cu care discutau ei și din toate acestea se născu, nici el nu știa cum, un gând obscur, echivoc, în afara oricărei logici: anume că cei doi, în discuția lor îl invocau într-un mod necontrolat și condamnabil pe Dumnezeu.

Dacă un asemenea ciudat amestec poate fi denumit gând, era un gând care nu s-ar fi putut exprima în nici un fel, căci alchimia sa tenebroasă s-ar fi modificat instantaneu sub influența luminoasă a vorbirii. De altfel, așa cum dovedise față de Siegmund, Walter nu lega nici un fel de credință de cuvântul acesta, Dumnezeu, și când cuvântul îi veni în minte, se creă în

jurul lui un vid plin de înfricoșare; astfel se întâmplă că, după o lungă tăcere, primul lucru pe care-l spuse Walter când i se adresă cumnatului său fu ceva foarte diferit.

— Ești un măgar, îi reproșă el, dacă nu te crezi îndreptățit să o convingi cât se poate de categoric să renunțe la vizita aceasta; la urma urmei, ești medic.

Siegmund nu-i luă în nume de rău acea izbucnire.

— Iată ceva ce trebuie să rezolvi singur, îi răspunse el ridicându-și liniștit privirea și se întoarse iarăși la îndeletnicirile lui.

Walter oftă.

— Clarisse este firește o ființă neobișnuită, reluă el. Eu o înțeleg foarte bine. Recunosc chiar că nu greșește cu totul în rigoarea concepțiilor ei. Gândește-te la sărăcia, la foamea, la depravările de tot felul de care e plină lumea, la prăbușirea galeriilor de mină, de exemplu, pentru că direcția minelor a economisit bani la lucrările de securitate…

Siegmund nu lăsă să se vadă prin nici un semn că s-ar fi gândit la toate acestea.

— Dar ea o face! continuă Walter cu energie. Găsesc că e minunat de frumos din partea ei. Noi cei de aici ne declarăm mult prea ușor ca având conștiința împăcată. Ea e mai bună decât noi atunci când pretinde să ne schimbăm cu toții și să ne asumăm o conștiință mai activă, o conștiință infinită. Iată ce te întreb eu: nu duce până la urmă la un delir al scrupulelor morale, presupunând că există așa ceva? Desigur, tu trebuie că te pricepi?

La această rugăminte insistentă, Siegmund se propti într-un picior și îl privi cercetător pe cumnatul său.

— E nebună! explică el. Dar nu se poate spune că ar fi în înțelesul medical al cuvântului.

— Ce spui de faptul că, întrebă Walter mai departe, fără superioritate, ea susține că i s-au arătat semne?

— Zice că i s-au arătat semne? întrebă Siegmund gânditor.

— Da! Asasinul acesta nebun, de exemplu! De curând, porcul acela nebun de sub ferestrele noastre!

— Un porc?

— Nu, un fel de exhibiționist.

— Așa? spuse Siegmund și cumpăni. Ție ți se arată semne când găsești ceva de pictat, nu-i așa? Ea se exprimă doar într-un fel mai exaltat decât tine, hotărî el în cele din urmă.

— Susține că trebuie să ia asupra ei păcatele omului acela, și pe ale mele, și pe ale tale, și păcatele nu mai știu cui încă? strigă Walter insistent.

Siegmund se ridicase acum în picioare și-și scutura pământul de pe palme.

— Se simte apăsată de păcate? întrebă el, încă o dată, deși n-ar mai fi fost nevoie, și conveni politicos, ca și când s-ar fi bucurat că poate să fie de acord cu cumnatul lui, este un simptom!

— Este un simptom? întrebă Walter deprimat deodată.

— Delirul de culpabilitate e un simptom, confirmă Siegmund cu imparțialitatea unui specialist.

— Uite ce, adăugă Walter și ridică îndată o obiecție împotriva judecății pe care el însuși o conjurase, în primul rând trebuie să te întrebi singur: există păcate? Firește că există păcate. Dar există și o frenezie a vinovăției, a păcatelor săvârșite, care nu e delir, nici nebunie. Poate că nu înțelegi, căci e mai presus de simplul empirism! Este simțul rănit al responsabilității omului pentru o viață mai înaltă!

— Dar ea susține totuși că i se arată semne? obiecta acum încăpățânat Siegmund.

— Și mie mi se arată semne, ai spus-o singur! exclamă agitat Walter. Îți spun, uneori aș vrea să mă rog în genunchi de destinul meu să mă lase în pace; dar de fiecare dată îmi trimite din nou semne, și semnele cele mai cumplite mi le trimite prin Clarisse!

Continuă mai calm:

— Ea susține, de exemplu, că Moosbrugger reprezintă, pentru ea și pentru mine, „trupul păcătos“ și că ne-a fost trimis ca avertisment; dar se poate interpreta: este un simbol al faptului că noi neglijăm posibilitățile mai înalte ale vieții noastre, ca să zicem așa trupul de lumină al vieții noastre. Acum mulți ani, când Meingast s-a despărțit de noi…

— Dar delirul culpabilității, al păcatului, *este* un simptom în anumite tulburări! îi aminti Siegmund cu seninătatea dezarmantă a specialistului.

— Desigur, tu nu te pricepi decât la simptome! o apără Walter cu însuflețire pe Clarisse a lui. Căci celelalte depășesc experiența ta. Dar poate că superstiția care tratează tot ceea ce depășește experiența obișnuită ca fiind o tulburare este păcatul și trupul păcătos al vieții noastre! Clarisse ne cere să trecem la o acțiune lăuntrică împotriva acestei stări de lucruri. Încă de acum mulți ani, atunci când Meingast s-a despărțit de noi, noi am…

Se gândea la felul în care Clarisse și el „luaseră asupra lor păcatele“ lui Meingast, însă n-avea rost să încerce să-i explice lui Siegmund procesul unei deșteptări spirituale, astfel că încheie vag cu cuvintele:

— În sfârșit, faptul că au existat totdeauna oameni care parcă atrăgeau asupra lor sau concentrau în ei înșiși păcatele tuturor n-ai să negi nici chiar tu?

Cumnatul său îl privea cu satisfacție.

— Ei da! îi răspunse el prietenos. Acum dovedești tu însuți ce-ți spuneam eu încă de la început. Faptul că ea se crede apăsată de păcate este o comportare tipică în anumite tulburări. Dar există în viață și moduri de comportament atipice: n-am susținut niciodată altceva.

— Dar rigoarea excesivă în tot ce face? întrebă Walter după o vreme, oftând. O asemenea strictețe nu se poate numi normală?

Între timp Clarisse purta o conversație importantă cu Meingast.

— Tu ai spus, îi aminti ea, că oamenii care se laudă cu faptul că ei explică și înțeleg lumea nu vor schimba nicicând nimic pe lume?

— Da, răspunse maestrul. „Adevărat" și „fals" sunt scuzele celor care nu vor să ajungă niciodată la o hotărâre. Căci adevărul este un lucru fără sfârșit.

— Din cauza aceasta spuneai că trebuie să avem curajul să decidem între „valoare" și „nonvaloare"? îl cerceta Clarisse.

— Da, răspunse maestrul oarecum plictisit.

— Minunat de disprețuitoare este și formula ta, exclamă Clarisse, că în viața de azi oamenii acționează întâmplător.

Meingast se oprise și privea în pământ; s-ar fi putut spune la fel de bine și că își apleca urechea, și că examina o pietricică aflată undeva la dreapta cărării. Însă Clarisse nu mai contenea să-i ofere mierea dulce a laudelor; își aplecase acum capul, astfel că bărbia i se odihnea aproape la baza gâtului și privirea scormonea în pământ între vârfurile ghetelor lui Meingast; o îmbujorare ușoară îi colora fața palidă atunci când, coborând cu precauție glasul, continuă cu aceste cuvinte:

— Ai spus că orice formă de sexualitate e doar un șir de tumbe!

— Da, am spus astfel într-o anumită împrejurare. Ceea ce epocii noastre îi lipsește în ce privește sexualitatea ea cheltuiește, în afară de așa-numitele ei activități științifice, în sexualitate!

Clarisse ezită o vreme, apoi spuse:

— Eu însumi am multă voință, dar Walter face tumbe!

— De fapt, ce se petrece între voi? întrebă maestrul devenit curios, dar adăugă îndată aproape dezgustat: firește, pot să-mi închipui.

Se aflau acum în colțul grădinii lipsite de arbori, deschisă soarelui plin al primăverii, iar aproximativ în colțul diametral opus era Siegmund ghemuit la pământ, în timp ce Walter, în picioare alături de el, îi vorbea cu însuflețire. Grădina avea forma unui dreptunghi mărginit de peretele cel lung al casei, și în jurul straturilor cu legume și fructe era o alee, în vreme ce două alei centrale acoperite cu pietriș alcătuiau, acolo unde nu crescuse încă iarba, o cruce luminoasă. Clarisse răspunse, aruncând o privire prudentă dincolo, spre ceilalți doi bărbați:

— Poate că el nu e vinovat cu nimic: trebuie să știi că eu îl atrag pe Walter într-un fel nesănătos.

— Pot să-mi închipui, îi răspunse de data aceasta maestrul cu o privire interesată. Tu ai ceva băiețos.

La o asemenea laudă Clarisse simți fericirea zvâcnindu-i prin vene asemenea unui ropot de grindină.

— Ai observat acest lucru „atunci", că eu sunt în stare să-mi trag hainele pe mine mai repede decât un bărbat? îl întrebă ea precipitat.

Pe chipul binevoitor, ridat, al filozofului se întipări lipsa de înțelegere. Clarisse chicoti.

— E un joc de cuvinte, explică ea. Mai există și altele: crimă cu viol, de exemplu.

Fără îndoială maestrul considera acum că era bine să nu se mai mire de nimic.

— Da, da, răspunse el, știu. Tu ai susținut odată că ar fi o asemenea crimă sadică cu viol, o crimă din plăcere sexuală atunci când stingi dragostea în îmbrățișarea obișnuită.

Dar voia să afle ce voise ea să spună cu ușurința de a-și trage repede hainele pe ea.

— Să lași lucrurile să meargă de la sine e ca un asasinat, explică acum Clarisse cu repeziciunea unuia care își arată arta pe un teren lunecos și din prea multă vioiciune își pierde echilibrul.

— Știi, mărturisi Meingast, acum chiar că nu mai înțeleg. Iar vorbești despre individul acela, dulgherul? Ce vrei tu de la el?

Clarisse râcâia îngândurată în pietriș cu vârful piciorului.

— E același lucru, răspunse.

Dintr-odată îl privi pe maestru.

— Cred că Walter ar trebui să învețe să mă renege, spuse ea direct.

— Eu nu pot judeca, răspunse Meingast după ce așteptase zadarnic o continuare. Desigur, soluțiile radicale sunt cele mai bune.

Vorbise la întâmplare. Însă Clarisse își aplecase iarăși capul, astfel că privirea i se îngropă undeva în costumul lui Meingast, și după o vreme mâna ei se apropie încet de antebrațul lui. Simțea dintr-odată o poftă nestăpânită să apuce brațul acela aspru, slab, pe sub marginea manșetei și să-l atingă pe maestrul care se prefăcea că uitase cuvintele pline de înțelegere în legătură cu dulgherul. În acest timp, creștea în ea dorința să se apropie de el, și în încetineala cu care mâna ei dispărea în mâneca lui, în această lentă fluiditate, se roteau frânturile unei voluptăți neclare care porneau de la conștiința faptului că maestrul era imobil și se lăsa astfel atins de ea.

Dintr-un motiv sau altul, Meingast privea stupefiat mâna care i se încleștase pe braț și cum urca pe el asemenea unui miriapod care se târa spre femela lui; vedea pe sub pleoapele coborâte ale micuței femei tremurând ceva neobișnuit; înțelese că se desfășura un proces îndoielnic care în chipul deschis, manifest, în care avea loc, îl emoționa.

— Haide! îi propuse el îndepărtându-i prietenos mâna. Să nu mai stăm aici, unde ne văd toți; să ne continuăm plimbarea.

În vreme ce străbătură aleile, Clarisse îi relata:

— Eu mă îmbrac, îmi trag veșmintele repede pe mine, mai repede decât un bărbat, atunci când trebuie. Veșmintele îmi zboară pe trup, când sunt – cum

să spun, în acea stare! Este ca un fel de electricitate; eu atrag tot ce-mi aparține, trag pe mine, îmbrac. Dar, e de obicei o atragere nefirească.

Meingast surâse la aceste jocuri de cuvinte pe care le înțelegea bine și căută pe ghicite un răspuns impresionant.

— Tu tragi și atragi așadar veșmintele precum își atrage un erou soarta? răspunse el.

Spre surprinderea lui, Clarisse se opri deodată și exclamă:

— Da, întocmai! Cine trăiește astfel constată că la fel stau lucrurile cu rochia, cu pantofii, cuțitul, furculița!

E ceva adevărat aici, confirmă maestrul această afirmație obscur convingătoare, apoi întrebă direct: de fapt, cum procedați voi, Walter și cu tine?

Clarisse nu înțelegea. Îl privi și văzu deodată în ochii lui nori galbeni care păreau alungați de un vânt al pustietății.

— Tu ai spus, continuă Meingast ezitând, că îl atragi într-un fel care „nu este sănătos". Care, probabil nu este sănătos nici pentru femeie? Ce vrei să spui? Ești cumva frigidă față de bărbați?

Clarisse nu știa ce însemna acel cuvânt.

— Frigidă, explică maestrul, este o femeie atunci când nu găsește nici o plăcere în îmbrățișarea bărbatului.

— Dar eu îl cunosc numai pe Walter, răspunse Clarisse intimidată.

— Da, dar după tot ce ai spus ar trebui totuși să presupunem, nu?

Clarisse era încurcată. Trebuia să se mai gândească. Nu știa.

— Eu? Nu se cade; eu trebuie tocmai să împiedic așa ceva! spuse ea. Nu pot îngădui așa ceva.

— Ce tot spui? Acum maestrul râdea aproape necuviincios. Trebuie să împiedici ca tu însăți să simți ceva? Sau să-l împiedici pe Walter să aibă parte de ceea ce i se cuvine?

Clarisse roși. Acum îi era mai limpede ce avea de spus.

— Când cedezi, totul se cufundă în plăcerea sexuală, răspunse ea serioasă. Eu nu îngădui plăcerii bărbatului să se despartă de el și să devină plăcerea mea. Din cauza aceasta atrag eu bărbații, îi atrăgeam încă de când eram o fetiță. E ceva în neregulă cu plăcerile bărbaților.

Din diferite motive Meingast preferă de data aceasta să nu intre în amănunte.

— Poți deci să te stăpânești? întrebă el.

— Da, depinde, recunoscu Clarisse sinceră. Dar ți-am spus doar, aș fi un fel de asasin al plăcerii, al sexului dacă l-aș lăsa să fie totul după capul lui! și continuă încălzindu-se: prietenele mele vorbesc pe această temă, spun că ele „se topesc", „mor" în brațele unui bărbat. Eu nu cunosc această senzația. N-am murit încă niciodată în brațele unui bărbat. Dar cunosc senzația în afara momentelor de îmbrățișare. O cunoști și tu, desigur; ai spus doar că

lumea este liberă de nebunie – Meingast se apără cu un gest, ca și când ea nu l-ar fi înțeles bine.

Dar acum totul îi devenise ei foarte limpede.

— Când spui, de exemplu, că trebuie să te decizi împotriva a tot ce e inferior în favoarea a tot ce e superior, strigă ea, înseamnă: există o viață o voluptate enormă și fără margini! Nu e voluptatea sexului, este voluptatea geniului! Aici trădează Walter, dacă eu nu-l împiedic!

Meingast clătină din cap. Simțea în el dorința să nege acea reproducere alterată și pasională a cuvintelor lui, era o negație speriată, aproape înspăimântată; din tot ceea ce conținea această negație, el răspunse luând ceva la întâmplare.

— Este îndoielnic că Walter ar putea acționa altfel. Clarisse se opri deodată ca lovită de trăsnet.

— Dar trebuie să poată! strigă ea. Tu ești cel care ne-ai învățat doar că trebuie să se petreacă așa ceva.

— Este adevărat, recunoscu ezitând maestrul și încercă zadarnic prin exemplul său să o îndemne să meargă mai departe. Dar ce *vrei tu* la urma urmei?

— Vezi, înainte ca tu să fi venit, nu voiam încă nimic, spuse Clarisse încet. Dar e atât de înfiorătoare viața aceasta care dintr-un ocean de plăceri își alege tocmai dorința de a trăi infima plăcere sexuală! Așa că acum eu vreau ceva.

— E tocmai ceea ce te întrebam, o ajută Meingast.

— Trebuie să fii pe lume pentru un scop anume, trebuie să fii „bun“ de ceva. Altminteri totul rămâne îngrozitor de confuz, răspunse Clarisse.

— E în legătură cu Moosbrugger ceea ce vrei tu? insistă Meingast.

— Greu de spus. Vom vedea ce se va întâmpla! răspunse Clarisse.

Apoi adăugă îngândurată:

— Am să-l răpesc, am să determin de aici izbucnirea unui scandal! Expresia chipului i se schimbase, devenind tainică. Te-am observat, spuse ea deodată. La tine vin și pleacă tot felul de oameni misterioși. Îi chemi când crezi că noi nu suntem acasă. Sunt adolescenți și tineri! Nu ne spui ce caută ei aici! – Meingast o privea fără să înțeleagă. Tu pregătești ceva, continuă Clarisse, pui ceva în mișcare. Însă eu… șopti ea, sunt atât de puternică încât pot să fiu prietenă cu mai multe ființe în același timp. Am dobândit caracterul și îndatoririle unui bărbat. Am învățat trăind alături de Walter sentimentele unui bărbat!…

Iarăși întinse mâna spre brațul lui Meingast. Se vedea limpede că proceda inconștient astfel. Degetele îi ieșeau din mânecă asemenea unor gheare.

— În mine sălășluiesc două ființe, șopti ea, trebuie să știi! Dar nu e ușor. Tu ai dreptate, nu trebuie să ne fie frică de violență.

Meingast o privea încă stânjenit. Nu o cunoștea în stările acestea. Rămânea de neînțeles pentru el cum s-ar fi putut lega coerent cuvintele pe care le spunea acum. Pentru Clarisse în momentul acela nu era nimic mai limpede decât noțiunea de ființă dedublată, însă Meingast se întreba dacă ea nu ghicise ceva din relațiile lui secrete și dacă nu făcea aluzie la acestea. Nici nu era prea mult de ghicit; de curând abia începuse, în acord cu filozofia lui orientată spre virilitate, să constate o transformare în ce privea sentimentele lui și să atragă băieți tineri, care însemnau pentru el ceva mai mult decât niște simpli discipoli. Poate că din cauza aceasta își schimbase și locul de reședință și venise aici unde se simțea în siguranță față de privirile indiscrete; nu se gândise niciodată la o asemenea posibilitate, iar ființa fragilă care devenise neliniștitoare părea să fie în stare să presimtă ce se petrecea cu el. Brațul ei ieșea tot mai mult în afară din mâneca rochiei fără ca distanța dintre trupurile lor, pe care le unea acest braț, să se fi schimbat, iar brațul dezgolit, slab, laolaltă cu mâna de la capătul lui, care îl atingea pe Meingast, avea în clipa aceea o înfățișare atât de ciudată încât în imaginația bărbatului se învălmășea acum tot ceea ce înainte avusese contururi precise.

Însă Clarisse nu dezvălui ceea ce intenționase să spună adineaori, deși acum pentru ea totul era limpede. Cuvintele cu dublu înțeles erau indicii în acest sens, și erau acum împrăștiate ca niște crengi pe care le frângi și frunzele pe care le așterni pe pământ pentru a marca un drum ascuns. Erau expresii precum „crimă sexuală din plăcere“ și „atragere și atracție“, și tot astfel era „repede“ și multe alte cuvinte, poate chiar toate celelalte cuvinte indicau două înțelesuri, dintre care unul era tainic și personal. Dar un limbaj dublu înseamnă și o viață dublă. Cea obișnuită este evident cea a păcatului, cea tainică, cea a trupului de lumină. Astfel, de exemplu, „repede“ în trupul său de păcat înseamnă graba obișnuită, epuizată, graba de toate zilele, în trupul de lumină totul era repede și țâșnea în salturi pline de dorința plăcerii. Atunci însă trupului plăcerii i se mai poate spune trup al forței sau trup al inocenței, și pe de altă parte trupul păcatului poate fi denumit cu toate numele care au ceva din deprimarea, inconsistența și nehotărârea vieții obișnuite. Toate acestea exprimau niște relații ciudate între lucruri și sinele persoanei, astfel că un fapt își dobândea efectele acolo unde nu s-ar fi presupus că se află vreodată; cu cât reușea Clarisse să exprime mai puțin din toate acestea, cu atât mai însuflețite se desfășurau în lumea ei lăuntrică acum cuvintele și alunecau mai repede decât era ea în măsură să le strângă laolaltă. Dar o certitudine tot mai păstra încă de câtăva vreme: datoria, privilegiul, misiunea pentru ceea ce se cheamă conștiință, himeră, voință, era tocmai de a găsi acest trup puternic, trupul de lumină. Acel trup în care nimic nu mai este întâmplător, în care nu mai există spațiu pentru ezitări, în care fericirea și constrângerea coincid. Alții au numit această stare „a trăi la modul esențial“, au vorbit

despre „caracterul inteligibil“, înfățișând instinctul ca fiind nevinovăția și intelectul drept păcat; Clarisse nu putea gândi astfel, dar ea făcuse descoperirea că o anumită întâmplare poate fi pusă în mișcare, și se leagă de la sine de ea părți din trupul de lumină, căpătând astfel un trup real. Din motive care depindeau în primul rând de inactivitatea plină de receptivitate a lui Walter, dar mai departe și dintr-o ambiție eroică și căreia îi lipsiseră totdeauna mijloacele de a se manifesta, Clarisse fusese determinată să gândească acum că fiecare om poate să-și creeze prin acțiunile sale violente o imagine care să-l atragă apoi după sine mai departe. Din cauza aceasta îi era cu totul nelămurit ce avea de gând cu Moosbrugger, și nu-i putea răspunde nimic lui Meingast.

De altfel, nici nu voia să răspundă. E adevărat că Walter îi interzisese să mai spună că maestrul avea să se transforme iarăși, sau nu exista nici o îndoială că spiritul lui Meingast se îndrepta spre niște pregătiri misterioase pentru o faptă despre care ea nu știa nimic și care ar fi putut fi la fel de impresionantă cum era însuși spiritul lui. El o înțelegea probabil, chiar dacă se prefăcea că nu-și dă seama. Cu cât îi spunea mai puțin, cu atât îl lăsa să înțeleagă că ea știe. Își putea chiar permite să îl atingă, să-l apuce de mână, ceea ce el nu-i putea interzice. În felul acesta el îi recunoștea intenția și ea pătrundea în intențiile lui și participa la ele. Era un fel de dedublare a ființei, una atât de puternică încât aproape că nu mai înțelegea bine. Prin brațul ei curgea acum întreaga forță, așa cum nu-i știuse niciodată măsura, și se revărsa într-un flux cu adevărat inepuizabil spre prietenul atât de misterios, lăsând-o într-o stare de epuizare și de vid lăuntric care depășea orice emoție obișnuită a iubirii. Nu putea face nimic altceva decât să-și privească surâzând mâna, din când în când ridicându-și ochii să-l privească în față. Nici Meingast nu făcea nimic altceva decât să o privească pe ea și, alternativ, mâna ei.

Deodată se întâmplă în clipele acelea ceva care la început o luă pe Clarisse cu totul pe nepregătite, și care apoi o cufundă într-un vârtej de extaz bacanal: Meingast încercase să-și mențină pe chip un surâs de superioritate care ar fi trebuit în primul rând să-l ajute să nu-și trădeze nesiguranța în fața ei; nesiguranța lui creștea din minut în minut, izvorând din ceva ce rămânea pentru el de neînțeles. Căci există înainte de orice fapt asumat cu îndoială o perioadă de slăbiciune care corespunde momentelor de remușcări de după faptă, chiar dacă în desfășurarea firească a lucrurilor acea clipă nu iese în evidență. Atunci convingerile și imaginațiile puternice care protejează și promovează fapta comisă nu au atins încă întreaga dezvoltare și ezită în afluxul pasiunii nesigure și lipsite de feminitate, așa cum poate mai târziu vor vibra sau se vor sfărâma în pasiunea revărsată a remușcării. Meingast fusese surprins tocmai într-o asemenea stare a intențiilor sale. Lucrul îi era de două ori penibil, atât din cauza trecutului, cât și din cauza considerației de care se

bucura din partea lui Walter și a Clarissei; în plus, orice emoție violentă modifică imaginea realității în favoarea ei, astfel încât poate să-și intensifice și mai mult violența. Situația nefirească în care se găsea acum Meingast o făcea pe cea a Clarissei la fel de nefirească în ochii lui, spaima îi insuflase și ei ceva înfricoșător, iar încercările de a gândi fără pasiune adevărul amplificau, rămânând neputincioase, consternarea. Astfel se întâmplă că surâsul lui, în loc de a crea iluzia unui calm superior, se transforma instantaneu într-o expresie rigidă, care părea să-i plutească pe chip; la început, inflexibil în ezitările lui și, în cele din urmă, atât de țeapăn ca pe catalige, în clipa aceea maestrul nu se comporta altfel decât asemenea unui câine mare care are în fața sa un animal neobișnuit de mic și pe care nu îndrăznește să-l atace: ca de exemplu o omidă, o broască sau un șarpe. El își ridica tot mai sus trupul pe lungile sale picioare, își crispa buzele și spinarea, și se văzu deodată târât de curenți de jenă fizică, smuls din locul unde acei curenți își avuseseră originea, fără să mai fi fost în stare să-și ascundă fuga prin vreun cuvânt sau vreun gest.

Clarisse nu-l slăbea din strânsoare; la primii pași ezitanți pe care îi făcu el, scena ar mai fi putut avea spontaneitatea unei emoții inofensive, dar mai târziu el începu să o tragă de-a dreptul după sine și cu greu își mai găsea cuvintele ca să-i explice că se grăbea spre camera lui, unde avea de lucru. De-abia ajunși în coridorul de la intrare reuși să se elibereze, și până acolo nu mai fusese stăpânit decât de voința de a fugi cât mai repede, fără să mai ia seama la cuvintele Clarissei și simțind toată vremea că se înăbușea, preocupat de precauțiile concomitente de a nu le atrage atenția lui Walter și Siegmund. Walter fu în stare să își prefigureze în linii mari acea scenă. Vedea că la un moment dat Clarisse îi cerea ceva cu înflăcărare lui Meingast, lucru pe care acesta îl refuza, și o gelozie ca un cuțit cu două tăișuri îi străpunse pieptul. Căci deși suferea în chipul cel mai oribil la ideea că Clarisse își oferea prietenului favorurile, era și mai violent lezat crezând că îl vede respingând-o. Dacă și-ar fi dus până la capăt senzațiile acelea confuze, ar fi vrut să-l silească pe Meingast s-o ia pe Clarisse cu el, și apoi, purtat de violența aceleiași agitații lăuntrice, Walter s-ar fi cufundat în cea mai neagră disperare. Era pradă unei agitații dureros-melancolice și eroice. Nu putea suporta, în clipa când Clarisse se afla la cumpăna destinului ei, să-l cheme pe Siegmund, întrebându-l dacă răsadurile trebuie așezate în pământ afânat sau cu pământul bătătorit împrejur. Se cerea să spună ceva și se simțea ca un pian în acea sutime de secundă dintre clipa când cele zece degete se pregătesc să atace un acord intens și clipa când sunetul se înalță ca un urlet. Gâtlejul îi devenise incandescent. Cuvintele ar fi trebuit să însemne cu totul altceva decât înțelesul lor obișnuit. Dar în chip neașteptat unica replică pe care reuși să o articuleze fu cu totul deosebită de întreaga situație:

— N-am să tolerez așa ceva! repetă el, mai mult adresându-se grădinii din jur decât lui Siegmund.

Se vădi însă că acesta din urmă, în aparență preocupat doar de răsaduri și de îngrămădirea pământului, observase totuși cele ce se petreceau și chiar își făcuse gânduri în legătură cu cursul evenimentelor. Căci Siegmund își îndreptă trupul, își scutură pământul de pe genunchi și-i dădu un sfat cumnatului său.

— Dacă ți se pare că ei merg prea departe, trebuie să-i faci să-și schimbe intențiile, spuse pe un ton care ar fi vrut să arate că era de la sine înțeles că toată vremea cântărise cu conștiinciozitate medicală confidențele lui Walter.

— Cum să procedez? întrebă Walter buimăcit.

— Ca un bărbat, replică Siegmund. Durerile și necazurile femeilor își au dintotdeauna leacul în același punct, sau cum vrei să-i spui!

Îi tolera multe lui Walter, iar viața era plină de asemenea relații în care unul îl lua de sus pe un altul și-l tiraniza, iar acesta din urmă nu se răzvrătea. Strict vorbind și potrivit convingerii proprii a lui Siegmund, tocmai aceasta întruchipa viața sănătoasă. Căci lumea s-ar fi dus de râpă probabil încă din vremea năvălirilor barbare dacă fiecare ar fi vrut să se apere și să se răzvrătească până la ultima suflare. În schimb, cei mai slabi s-au împrăștiat pătrunși de deferență și au căutat semeni pe care să-i poată la rândul lor asupri; după tipicul acesta se desfășoară relațiile omenești în marea lor majoritate până în ziua de astăzi, astfel totul se aranjează de la sine cu timpul. În cercul propriei familii, unde Walter trecea drept un geniu, Siegmund fusese totdeauna tratat oarecum ca un prostănac, el acceptase însă situația și ar fi fost cel devotat și respectuos dacă ierarhia familială ar fi fost în joc. De ani de zile această veche structură a relațiilor familiale își pierduse importanța în raport cu noile relații de viață instituite, și tocmai astfel lucrurile se menținuseră așa cum fuseseră transmise prin tradiție. Nu numai că Siegmund avea o clientelă aleasă ca medic – iar medicul, spre deosebire de funcționar, domină nu prin forțe străine, ci prin capacitățile personale, așa cum li se înfățișează oamenilor care așteaptă ajutor de la el și îl acceptă ascultători – el avea și o soție bogată, care îi era devotată și în scurtă vreme îi dăruise trei copii; uneori o înșela cu alte femei, chiar dacă nu prea des, dar oricum cu regularitate, în funcție de dispozițiile sale. Astfel că el era în adevăratul înțeles al cuvântului în situația de a-i da, în funcție de circumstanțe, lui Walter un sfat autoritar și de toată încrederea.

În clipa aceea Clarisse ieși iarăși din casă. Nu-și mai amintea ce spusese în cursul retragerii lor precipitate. Își dăduse, firește, seama că maestrul fugise pur și simplu de ea; dar amănuntele se pierduseră, întreaga amintire a acelei scene se închise în sine, suprapunându-se. Ceva se întâmplase! Cu această singură noțiune în minte, Clarisse se simțea asemenea unei ființe care se salvează dintr-o furtună și al cărei trup întreg e încărcat de energie senzuală. În fața ei, la câțiva metri de ultima treaptă a scării de piatră de la

ușa prin care ieșise, vedea așezată pe sol o mierlă neagră cu un cioc roșu ca focul și care tocmai devora un vierme. Era în acea pasăre sau în contrastul coloristic de pe trupul ei o energie formidabilă. Nu s-ar fi putut spune că, privind-o, Clarisse s-ar fi gândit la ceva anume; mai degrabă era un răspuns care îi venea de undeva, din urma ei, dar și de pretutindeni deodată. Mierla neagră era un trup al păcatului în clipa în care-și dezlănțuia violența. Viermele era trupul de păcat al unui fluture. Cele două viețuitoare îi fuseseră trimise în cale de destin, ca semne că ea trebuia să acționeze. Se vedea bine cum mierla prelua prin ciocul ei portocaliu-arzător păcatele viermelui. Nu era oare „geniul negru"? Așa cum porumbelul este „geniul alb"? Semnele acestea nu alcătuiau oare un lanț? Exhibiționistul împreună cu dulgherul, și cu fuga maestrului…? Nici una din idei nu ajunsese să se dezvolte în sinea ei, ele se aflau invizibile în pereții casei, erau invocate, dar rețineau încă în ele răspunsul; însă ceea ce Clarisse simțise cu adevărat când pășise pe treptele scării și văzuse mierla care-și înghițea viermele era armonia inexprimabilă a întâmplărilor lăuntrice cu cele din exterior.

Iar armonia se transferă în chip ciudat asupra lui Walter. Impresia pe care o resimțea corespundea deodată cu acea stare pe care el o numise „a-și înălța chemarea spre Dumnezeu", și o simțea fără nici un fel de nesiguranță. Nu-și putea da seama ce se petrecea cu Clarisse, căci distanța dintre ei era prea mare; așa cum se oprise ea în fața lumii în care cobora o scară îngustă precum treptele unei piscine, cufundându-se în apă, el deosebea ceva ce nega hazardul. Era ceva superior, exaltat. Nu era o postură a vieții obișnuite. Înțelese deodată: tocmai la această negare, depășire a întâmplării, se gândise Clarisse când afirmase: „Omul acela nu se află întâmplător sub fereastra mea!"

El însuși simțea, privindu-și soția, cum presiunea forțelor străine revărsându-se pătrundea în aparențe și le umplea cu totul. El era în picioare aici și Clarisse dincolo, în diagonală față de el, și-și îndrepta involuntar ochii de-a lungul grădinii trebuind să-și întoarcă privirea pentru a o vedea precis pe Clarisse; chiar în acea simplă așezare a lor în spațiu fermitatea mută a vieții cântărea mai greu decât arbitrarul naturii. Din multitudinea acelor imagini care-i asaltau ochiul se ridica la suprafață ceva linear-geometric și neobișnuit. Astfel se putea întâmpla ca din niște coincidențe aproape insubstanțiale, cum ar fi fost împrejurarea că un om se oprise sub fereastra ei și un altul era dulgher, Clarisse putea deduce un anumit sens; împrejurările aveau un fel de a se dispune altfel decât cel obișnuit, intrau în componența unui întreg străin care întorcea alte fațete, și pentru că scoteau acele aspecte din ascunzișurile lor tainice, o îndreptățeau pe Clarisse să creadă că ea însăși era cea care atrăgea asemenea întâmplări. Ar fi fost greu să se exprime lucid, dar în cele din urmă Walter fu împins să se gândească la ceva mai familiar lui, și anume ceea ce se întâmpla când un pictor picta un tablou. Un tablou exclude, nu se știe cum, orice culoare și linie care nu corespunde

cu forma sa fundamentală, cu stilul, cu paleta sa, și extrage pe de altă parte din mâna pictorului, prin intermediul unor legi ale geniului, lucrurile de care are nevoie și care sunt altfel decât cele obișnuite ale naturii. În clipa aceea nu mai rămăsese în el nimic din acea bunăstare rotunjită și sănătoasă care judecă aberațiile naturii după ceea ce poate folosi din ele, așa cum cu puțin înainte se lăudase el; mai curând era suferința unui copil care nu mai avea curaj să intre în jocul lui.

Însă Siegmund nu era omul care odată ce apucase ceva să-i dea prea curând drumul.

— Clarisse este surescitată, constată el. Ea a vrut totdeauna să dea cu capul în zid, și în ceva tot a intrat cu capul și s-a împotmolit acolo. Tu trebuie să intervii hotărât, chiar dacă ei nu-i convine!

— Voi doctorii nu vă pricepeți nicidecum la zbuciumările sufletești, izbucni Walter.

Căuta un al doilea punct de atac și îl găsi.

— Îi tot dai zor cu „semnele", continuă el, iar plăcerea de a putea vorbi despre Clarisse era acum mai mare decât iritarea dinainte, tot vrei să verifici cu minuție când semnele arată că ar fi vorba de o tulburare, și când nu. Dar îți spun: starea de lucruri adevărată pentru om e cea în care totul e semn! Pur și simplu totul! Poate tu ești în stare să privești adevărul în față, dar adevărul n-are să te privească niciodată pe tine în față; sentimentul divin de nesiguranță, tu n-ai să-l cunoști niciodată!

— Amândoi sunteți nebuni, remarcă Siegmund sec.

— Da, firește că suntem! strigă Walter. Tu ca om nu ești un creator; tu n-ai aflat niciodată ce înseamnă „a te exprima", ceea ce pentru artiști înseamnă mai ales „a înțelege"! Expresia pe care o dăm noi lucrurilor se dezvoltă, îmbracă forme de-abia atunci când le deslușim bine. Atunci înțeleg ce vreau eu și ce vrea altul, abia în clipa când execut faptele! Este experiența noastră vie, spre deosebire de a ta, care este inertă! Ai să spui bineînțeles că e un paradox, că e o confuzie între cauză și efect, tu, cu toată cauzalitatea ta medicală!

Însă Siegmund nu obiectă, ci repetă doar fără plăcere:

— Sigur e spre binele ei dacă nu-i tolerezi prea multe. Oamenii nevrozați au nevoie de o disciplină strictă.

— Iar eu, când cânt la pian cu fereastra deschisă, întrebă Walter în aparență fără să fi auzit avertismentul cumnatului său, ce fac atunci? Trec pe afară oameni, poate sunt și fete printre ei, cine vrea se oprește, eu cânt pentru perechi de îndrăgostiți și pentru bătrâni singuratici. Sunt și înțelepți, și stupizi printre ei. Eu nu le dăruiesc lor nici inteligență, nici rațiune. Ceea ce interpretez eu nu este rațiune. Eu comunic, mă împărtășesc lor. Stau nevăzut în camera mea și le dau semne: câteva sunete, acelea sunt viața lor, iar aceasta e viața mea. Poți într-adevăr să spui că e o nebunie!…

Dintr-odată tăcu. Senzația că ar fi putut afirma „O, ce de lucruri aș avea să vă spun!“, acea ambiție fundamentală a unui cetățean al lumii sensibile, dar cu capacități limitate de exprimare, și care se simte totuși îmboldit să comunice, toate acele percepții și simțăminte se năruiră deodată. De fiecare dată când Walter era așezat în vidul domol al camerei sale în spatele ferestrei deschise și cu sublima conștiință a artistului își lăsa muzica să se risipească în aer, făcându-i fericiți pe mii de necunoscuți, sentimentul acela era asemenea unei umbrele deschise, și de fiecare dată când înceta să mai cânte, umbrela se închidea pierzându-și deodată amplitudinea. Atunci toată fluența pierea, tot ceea ce se întâmplase era ca și când nu s-ar fi întâmplat, și el nu mai era în stare să vorbească despre felul în care arta îșI pierduse contactul cu lumea și cum totul era putred. Îți reaminti de acea stare și îi pieri curajul. Dar se împotrivi acelei descurajări. Clarisse spusese: muzica trebuie cântată „până la capăt“. Spusese: înțelegi ceva numai câtă vreme participi la lucrul respectiv. Dar, mai spusese de asemenea: iată de ce trebuie să mergem la ospiciu! „Umbrela lăuntrică“ a lui Walter flutura pe jumătate închisă în izbucnirile intermitente ale furtunii care îl bântuia.

Siegmund continuă:

— Oamenii nevrozați au nevoie să fie într-un anume fel îndrumați, e spre binele lor. Chiar tu ai spus că nu mai ești în stare să rabzi. Ca medic și ca bărbat eu nu pot decât să-ți recomand același lucru: arată-i că ești bărbat; știu că ea se împotrivește, dar va ajunge să-i placă!

Siegmund repeta ca o mașinărie fiabilă, neobosit, ceea ce constituia acum „rezultatul“ la care ajunsese el.

Walter, din vârtejul furtunii sale lăuntrice, răspunse:

— Supraaprecierea medicală a vieții sexuale bine ordonate este de fapt o chestiune depășită! Când fac muzică, când pictez sau gândesc, acționez în imediata apropiere, dar și în depărtare, fără să iau de la unii ceea ce voi da altora. Dimpotrivă! Dă-mi voie să-ți spun că astăzi concepția privată despre viață nu mai poate găsi probabil nicăieri o justificare! Nici în căsătorie.

Însă presiunea mai puternică venea dinspre Siegmund, iar Walter plutea împins de vânt cu toate pânzele întinse spre Clarisse, pe care în timpul conversației nu o pierduse din ochi. Îi era neplăcut faptul că se putea spune despre el că nu ar fi fost bărbat; întoarse spatele unei asemenea afirmații, lăsându-se împins spre Clarisse. La mijlocul drumului, simți printre dinții pe care neliniștea îi dezgolise că trebuia să înceapă cu întrebarea:

— Ce poate să însemne faptul că tu vorbești despre semne? Însă Clarisse îl văzuse îndreptându-se spre ea. Îl văzuse ezitând încă înainte, acolo, în locul unde se oprise alături de Siegmund. Pe urmă tălpile i se dezlipiră de sol și el porni înspre ea. Clarisse îl urmărea cu o plăcere sălbatică. Mierla zburase înfricoșată, luându-și cu ea viermele. Era deschis acum drumul pentru

atracția dintre ei. Dar dintr-odată, Clarisse își schimbă gândurile și evită, ea de data aceasta, întâlnirea, îndepărtându-se încet de-a lungul zidului casei, fără să-și întoarcă privirile de la Walter, însă mișcându-se mai repede decât el, care încă șovăia, înainte de a fi trecut din sfera efectului la distanță înspre cea a dialogului direct între ei.

27

Generalul Stumm o descoperă de îndată pe Agathe în folosul vieții de societate

De când Agathe venise să locuiască împreună cu el, relațiile care-l legau pe Ulrich de cercul social din jurul casei Tuzzi ajunseseră să-i creeze tot felul de îndatoriri sociale de natură să-i răpească mult timp, căci viața mondenă mai alertă în timpul iernii nu se încheiase, în ciuda faptului că sezonul era înaintat, iar simpatiei manifestate față de Ulrich după moartea tatălui său încerca să îi răspundă prin faptul de a nu o mai ascunde pe Agathe, deși pe de altă parte, doliul îi scutea să ia parte la mondenitățile mai importante. Dacă Ulrich ar fi uzat de ele, avantajele pe care i le oferea doliul ar fi fost suficiente pentru a evita chiar pe termen îndelungat orice contacte mondene și astfel să se despartă de un cerc de persoane în care nu pătrunsese decât dintr-un capriciu. Numai că, de când Agathe îi încredințase propria ei viață, Ulrich acționa în sens contrar propriilor sentimente și transmitea în seama unei părți din el pe care o situase la rubrica tradițională a „îndatoririlor unui frate mai mare“ multe decizii față de care persoana sa, în întregul ei, se menținea încă într-o stare incertă, dacă nu chiar de-a dreptul de dezaprobare. Printre aceste îndatoriri ale unui frate mai mare figura în primul rând ideea că fuga Agathei din casa soțului ei nu trebuia să se sfârșească altfel decât în casa unui soț mai bun.

— Dacă lucrurile evoluează la fel în continuare – obișnuia el să-i răspundă îndată ce începeau să discute despre faptul că viața lor în comun avea să pretindă anumite măsuri –, tu vei primi curând cereri în căsătorie, sau cel puțin oferte de relații amoroase; dacă Agathe proiecta planuri pe o durată depășind câteva săptămâni, el îi răspundea: până atunci lucrurile se vor prezenta cu totul altfel.

Asemenea atitudini ar fi lezat-o pe Agathe dacă ea n-ar fi remarcat sciziunea lăuntrică a fratelui ei, ceea ce o reținea în primul rând de la a-i opune rezistență când el considera avantajos să extindă cât mai mult posibil cercul în societatea pe care o frecventau. Astfel se ajunse la situația în care, după sosirea Agathei, fratele și sora se amestecau acum în relațiile mondene într-o măsură mult mai mare decât ar fi făcut Ulrich dacă ar fi fost singur.

Apariția lor împreună, după ce multă vreme el fusese cunoscut ca un bărbat singur și nu pronunțase niciodată vreun cuvânt despre sora lui, trezi oarecum atenția. Într-o zi generalul Stumm von Bordwehr își făcuse din nou apariția la Ulrich însoțit de ordonanță, cu servieta și pâinile sale, și adulmecase bănuitor aerul. În atmosfera camerelor plutea o mireasmă greu de identificat. Stumm descoperise un ciorap de damă atârnat pe speteaza unui scaun, și spuse pe un ton reprobator:

— Firește, tinerii din ziua de azi!

— Sora mea, explică Ulrich.

— Ei fugi! Dumneata n-ai nici o soră! protestă generalul. Acum ne solicită grijile cele mari și dumneata te încui în casă cu o fată!

În aceeași clipă intră în încăpere Agathe, și generalul își pierdu cumpătul. Vedea asemănarea de familie și simțea din modul degajat în care ea intrase în cameră că Ulrich spusese adevărul, fără totuși să fi renunțat la gândul că avea în față o prietenă de-ale lui Ulrich care îi semăna într-un mod înșelător și de neînțeles.

— Nici nu mai știu ce am făcut atunci, pe moment, neprețuită prietenă, îi povesti el mai târziu Diotimei, dar poți să mă crezi că nu m-ar fi făcut să mă simt altfel dacă l-aș fi văzut deodată apărând în uniformă de sublocotenent!

Agathe îi plăcu peste măsură, iar Stumm căzu la vederea ei în acea stupoare pe care învățase să o recunoască drept indiciile unei tulburări profunde. Corpolența sa delicată și firea sa sensibilă îl împingeau la o retragere precipitată dintr-o situație atât de complicată, și în ciuda tuturor eforturilor de a-l convinge să mai întârzie, Ulrich nu fu în stare să afle prea multe despre preocupările atât de importante care-l aduseseră pe cultivatul general în fața lui.

— Nu! protestă el. Nu e ceva atât de important încât să-mi pot permite să te deranjez acum!

— Dar nu m-ai deranjat deloc! îl asigură Ulrich surâzând. Cum ai putea să mă deranjezi?

— Nu, firește că nu! îl asigură Stumm, de-a dreptul buimac. Firește, într-un anumit sens nu. Cu toate acestea! Uite ce, mai bine vin altă dată!

— Spune-mi cel puțin de ce ai venit, înainte de a o lua la fugă! îl invită Ulrich.

— Dar nu e nimic! Absolut nimic! O bagatelă! exclamă Stumm în graba de a se retrage. Cred că acum începe „marele eveniment“.

— Un cal! Un cal! Să ne îmbarcăm pentru Franța! strigă Ulrich plin de o veselă însuflețire.

Agathe îl privi mirată.

— Vă cer iertare, se îndreptă generalul spre ea. Stimata doamnă nu știe desigur despre ce e vorba.

— Acțiunea Paralelă a găsit ideea care s-o încununeze! completă Ulrich.

— Nu, căută generalul să-i restrângă entuziasmul, n-am spus nimic de genul acesta. Am vrut să spun doar: începe să se profileze evenimentul așteptat de toată lumea!

— A, așa! spuse Ulrich. E ceea ce se petrece constant, încă de la bun început.

— Nu, îl asigură cu gravitate generalul. Nu-i așa simplu. Plutește acum în aer un suflu de nimeni-nu-știe-nimic. Curând va avea loc la vara dumitale o reuniune decisivă. Doamna Drangsal…

— Cine e persoana? îl întrerupse Ulrich auzind un nume nou.

— Așa e, dacă trăiești atât de retras! îi reproșă generalul cu regret și se întoarse spre Agathe să se corecteze. Doamna Drangsal este protectoarea poetului Feuermaul. Nu-l cunoști? întrebă întorcându-și iarăși trupul rotund când dinspre Ulrich nu veni nici o confirmare.

— Ba da. Poetul liric.

— Face și el versuri, spuse generalul evitând bănuitor cuvântul neobișnuit pentru el.

— Apreciabil de bune. Și tot felul de piese de teatru.

— Aici nu mai știu. N-am la mine nici notițele mele. Dar el e acela care spune: omul e bun. Într-un cuvânt, doamna profesor Drangsal susține teza că omul este bun, și se spune că ar fi o teză europeană și că Feuermaul ar avea un mare viitor. Dar soțul ei era un medic renumit, și probabil că ar vrea să facă din Feuermaul un om cu faimă: oricum, există primejdia ca vara dumitale să piardă conducerea și atunci puterea va trece în salonul doamnei Drangsal, care oricum e frecventat de toate celebritățile.

Generalul își tampona sudoarea de pe frunte; Ulrich găsea însă că o asemenea perspectivă nu ar fi fost inadecvată.

— Ce tot spui? îl admonestă Stumm. O venerezi pe vara dumitale, cum poți să vorbești astfel! Nu găsiți, stimată doamnă, că se poartă cât se poate de dezagreabil și de ingrat față de o doamnă pe care cu toții o privim cu entuziasm? i se adresă el Agathei.

— Eu n-o cunosc deloc pe vara mea, îi mărturisi aceasta.

— O, spuse Stumm, și adăugă în cuvinte în care intenția cavalerească se împletea cu o lipsă involuntară de cavalerism, ca o concesie adusă Agathei: E adevărat că în ultima vreme entuziasmul pare să mai fi scăzut.

Nici Ulrich, nici ea nu răspunseră, și generalul avea acum senzația că ar fi trebuit să-și explice cuvintele.

— Știi și de ce, îi spuse cu subînțeles lui Ulrich. El dezaproba preocupările pentru studiile de sexualitate prin care spiritul Diotimei era abătut de la problemele Acțiunii Paralele, și își făcea griji pentru că relațiile ei cu Arnheim nu se îmbunătățeau; însă nu știa cât de departe ar fi putut merge, vorbind în fața Agathei despre asemenea împrejurări, căci expresia ei devenea tot mai rece. Ulrich, dimpotrivă, răspunse calm:

— Adică dumneata nu faci progrese în chestiunea cu petrolul, dacă Diotima noastră nu mai are influență asupra lui Arnheim?

Stumm făcu un gest patetic și implorator, ca și când ar fi trebuit să-l oprească pe Ulrich de la a face o glumă deplasată în fața unei doamne, în același timp îl privi cu insistență în ochi, avertizându-l astfel să ia seama. Găsi chiar puterea să-și ridice trupul greoi cu o grabă tinerească și-și netezi tunica. Îi mai rămăsese încă din neîncrederea inițială în ce privea statutul Agathei îndeajuns pentru ca să nu dorească să trădeze în fața ei tainele Ministerului de Război. De-abia în anticameră, unde Ulrich îl însoțise, se agăță de brațul acestuia și-i murmură surâzând cu o voce răgușită:

— Pentru numele lui Dumnezeu, ce faci dumneata e înaltă trădare! și-l dădăci în sensul că nu avea voie să rostească față de o persoană, fie și propria lui soră, nici un cuvânt despre terenurile petrolifere.

— Bine, bine, îl asigură Ulrich. Dar, ea e sora mea geamănă.

— Nici chiar față de o soră geamănă! insistă generalul, căruia povestea cu sora i se păruse atât de incredibilă, încât adaosul că era vorba de o soră geamănă nu-l mai descumpănea. Promite-mi!

— Nu ajută, suprasolicită Ulrich, chiar dacă-mi smulgi o asemenea promisiune, pentru că noi suntem de fapt gemeni siamezi; înțelegi?

Acum Stumm înțelese că Ulrich, în felul său de a evita orice afirmație simplă, râdea de el.

— Ai făcut uneori glume mai bune, decât să născocești despre o doamnă atât de încântătoare, chiar dacă ar fi ea de zece ori sora dumitale, asemenea lucruri neapetisante, cum că ar fi crescut laolaltă cu dumneata! îl certă el.

Iritarea lui plină de neîncredere față de recluziunea în care-l găsise pe Ulrich fusese stârnită din nou, astfel că mai adăugă unele întrebări să vadă cum își petrecuse timpul: ți s-a prezentat noul secretar? Ai fost la Diotima? Ți-ai respectat promisiunea de a te duce la Leinsdorf? Știi în sfârșit cum stau lucrurile între vara dumitale și Arnheim? Firește, el însuși era informat în toate acele chestiuni, așa că rotofeiul neîncrezător controla sinceritatea lui Ulrich, iar rezultatul îl mulțumi.

— Atunci, fă-mi plăcerea și vezi să nu întârzii la reuniunea decisivă, îl rugă el, în timp ce, încă gâfâind după efortul cu care intrase în mâneci, își încheia mantaua. Îți telefonez înainte și pe urmă vin să te iau cu mașina mea, ar fi cel mai bine!

— Când va avea loc plictisitoarea întrunire? întrebă Ulrich, nu tocmai dispus să participe.

— Cred că peste vreo două săptămâni, spuse generalul. Vrem să aducem cealaltă persoană la Diotima, dar trebuie să fie acolo și Arnheim, iar el e încă într-o călătorie.

Își lovi cu un deget eghiletul auriu care-i atârna la buzunarul tunicii.

— Fără el, *noi* nu avem de ce să ne batem capul, înțelegi. Dar îți spun – oftă el – eu nu-mi doresc altceva decât ca și de acum înainte conducerea spirituală să rămână în seama verișoarei dumitale; mi-ar fi peste măsură de neplăcut să mă aclimatizez cu niște noi relații.

Acestei vizite i se datora deci faptul că Ulrich împreună cu sora lui se reîntorseseră la relațiile mondene, pe care el singur le abandonase, și chiar dacă n-ar fi vrut, tot ar fi trebuit să le reia, căci nu s-ar fi putut ascunde nici o singură zi în plus împreună cu Agathe închipuindu-și că von Stumm ar fi păstrat pentru sine istorisirea unei descoperiri atât de pasionante. Când „siamezii" îi făcură o vizită Diotimei, ea se arătă informată de denumirea neobișnuită și îndoielnică a acelei relații fraterne, chiar dacă nu s-ar fi putut spune că o și încânta. Căci divina doamnă, celebră pentru distincția și originalitatea persoanelor care o frecventau, luase la început în nume de rău apariția neanunțată a Agathei, pentru că o rudă feminină care nu ar ajunge să placă lumii poate deveni mult mai primejdioasă decât un văr, iar ea știa despre această rubedenie pe cât de puțin știuse înainte despre Ulrich, ceea ce pentru gradul ei de informare era în sine un prilej de iritare, așa cum de altfel fusese nevoită să recunoască față de general. Cei din jurul Diotimei aleseră pentru Agathe apelativul de „sora orfană", atât pentru a-și calma propria proastă dispoziție, cât și pentru o folosire preventivă în cercuri mai largi, și cam în acel spirit îi primi ea pe cei doi frați. Fusese plăcut surprinsă de impresia, desăvârșită din punct de vedere monden, pe care Agathe era în măsură să o ofere; Agathe însăși – amintindu-și de educația aleasă primită în internatul confesional și lăsându-se condusă de disponibilitatea ei ironică, politicos uimită, de a accepta viața, de care se acuzase ea însăși față de Ulrich – reuși din prima clipă să-și asigure simpatia indulgentă a tinerei și influentei sale amfitrioane, ale cărei ambiții atât de mari îi erau cu totul de neînțeles și indiferente. Ea o examina pe Diotima cu aceeași uimire candidă cu care ar fi admirat o uriașă uzină electrică în ale cărei activități neînțelese, constând în furnizarea luminii, nu trebuie să te amesteci. După ce Diotima fusese câștigată de partea ei, îndeosebi după ce observase că Agathe plăcea tuturor, se preocupă să dezvolte succesul ei social și-l spori întru propria ei onoare. „Sora orfană" stârni o atenție plină de simpatie, care la cei mai apropiați începea cu o uimire sinceră față de faptul că nu se auzise niciodată despre ea, și se transforma pe măsură ce se lărgea cercul de persoane din jurul ei în acea apetență pentru nou și surprinzător care le este comună caselor nobile și marilor ziare.

Tot atunci se întâmplă că Diotima, care stăpânea calitatea femeilor de spirit de a o alege din instinct dintre mai multe posibilități pe cea mai proastă, care asigură succesul de public, făcu o mișcare prin care Ulrich și Agathe își dobândiră locul permanent în amintirea societății de lume bună; protectoarea lor găsi deodată încântător faptul, transmițându-l de îndată mai departe ca atare, și anume că vărul și vara ei, reuniți în mod romantic după o

despărțire de aproape o viață, se intitulaseră de atunci înainte gemeni siamezi, deși, prin voința oarbă a destinului fuseseră până atunci tocmai contrariul. Ar fi fost greu de spus de ce plăcuse atât de mult, întâi Diotimei, apoi tuturor celorlalți, și în ce fel decizia fraților de a conviețui sub același acoperiș li se păruse deopotrivă de neobișnuită și de firească; era aici darul Diotimei de a se plasa în rolul de conducător al câte unei evoluții; căci în orice caz ambele reacții se produseră și dovediră că, în ciuda tuturor manevrelor concurenței, Diotima era mai departe în măsură să-și exercite blânda ei autoritate. Când află acest fapt la întoarcerea sa din călătorie, Arnheim ținu în fața unui cerc select un discurs amănunțit, care se încheia cu un elogiu al forțelor aristocratice de factură populară. Într-un fel sau altul se răspândi zvonul că Agathe, care se refugiase la fratele ei, trăise până atunci într-o căsnicie nefericită cu un ilustru savant străin; cum pe atunci cercurile care dictau tonul potrivit principiilor marii proprietăți nu erau favorabile divorțului și preferau drept cale de ieșire adulterul, hotărârea Agathei apăru în ochii unor persoane mai vârstnice în lumina ambiguă a vieții superioare, deopotrivă de voluntară și de savuroasă, pe care contele Leinsdorf, el însuși deosebit de binevoitor față de frații care își făcuseră apariția împreună, o analiză prin cuvintele:

— Ni se prezintă la teatru niște drame pasionale de-a dreptul monstruoase; teatrul nostru național, *Burgtheater*, ar face bine să ia exemplu de la tinerii noștri!

Diotima, în a cărei prezență se făcuse acea afirmație, răspunse:

— Unii spun, ghidându-se după o modă, că omul ar fi bun; dar când, așa cum am ajuns prin studiile mele să cunosc confuziile și rătăcirile vieții sexuale, îți dai seama cât de rare sunt asemenea exemplare!

Voia ea oare să delimiteze sau să susțină lauda rostită de Alteța Sa? Nu-i iertase încă lui Ulrich ceea ce numea lipsa lui de încredere în ea, deoarece nu i se confesase cu privire la sosirea iminentă a surorii sale; dar era totodată mândră de succesul la care era părtașă, iar aceste sentimente se amestecaseră în răspunsul ei.

28
Prea multă bună dispoziție

Agathe folosi, cu un bun-simț înnăscut, avantajele care i se ofereau în societate, iar locul pe care și-l asigură în cercuri extrem de pretențioase îl măgulea pe Ulrich. Anii în care fusese soția unui profesor de școală secundară în provincie păreau să se fi detașat de ea fără să fi lăsat urme. Ulrich însuși rezumă, pentru început ridicând din umeri, rezultatul: înaltei aristocrații îi

place că am fost botezați gemeni siamezi; nobilimea a manifestat totdeauna mai mult interes pentru menajerii decât, de exemplu, față de artă.

Printr-un acord tacit, ei tratau tot ceea ce li se întâmpla ca pe un simplu interludiu. Ar fi fost necesar ca în casă să se schimbe multe sau să se facă unele noi aranjamente, așa cum îi fusese clar încă din prima zi; dar nu făcură nimic, pentru că evitau reluarea unor explicații ale căror limite nu se lăsau prevăzute. Ulrich, care-i cedase Agathei camera sa de culcare, se instalase într-o debara, despărțit de sora sa prin sala de baie, iar treptat îi cedase ei și cele mai multe din dulapurile din fosta sa cameră. Refuza să se lase compătimit pentru asemenea sacrificii, făcând aluzie la supliciul Sfântului Laurențiu; însă Agathe nu ajunse cu adevărat la gândul că ar fi putut tulbura viața de celibatar a fratelui ei, căci el o asigurase că era foarte mulțumit, iar ea nu-și putea face decât o idee imprecisă despre gradul de fericire în care ar fi putut el să se găsească. Îi plăcea casa cu amenajările ei atât de puțin burgheze, cu risipa inutilă de camere de recepții și anticamere în jurul puținelor încăperi utilizabile, acum încărcate de mobile; avea ceva din atmosfera de politețe meticuloasă a unor epoci trecute, rămasă fără apărare împotriva frivolității indulgente cu care o înconjoară prezentul, însă uneori protestul mut al încăperilor ei frumoase împotriva dezordinii invadatoare era plin de tristețe, cum sunt corzile smulse și sfâșiate în cutia frumos arcuită și incrustată a unei viori vechi. Agathe vedea că fratele ei nu-și alesese fără o anume pricepere și intenție acea casă retrasă de la stradă, deși el se străduia s-o determine să creadă contrariul, și din pereții aceia vechi se înălța un limbaj al pasiunilor care nu amuțiseră, nici nu se făceau limpede auzite, însă nici ea, nici Ulrich nu-și mărturiseau altceva decât plăcerea găsită în această neorânduială. Trăiau incomod, puneau, de la sosirea Agathei, să li se aducă mâncarea la el și găseau în toate acestea o oarecare bună dispoziție, oarecum exagerată, ca aceea care se instalează la un picnic unde mănânci direct pe pământul acoperit de iarbă în condiții mai proaste decât cele pe care le-ai considera necesare la masă.

În asemenea împrejurări, nici serviciul nu era cum ar fi trebuit. Servitorul cu experiență, pe care Ulrich, mutându-se în casă, îl preluase doar pentru scurt timp – căci era un bătrân care voia să se retragă la pensie și aștepta doar reglementarea unor demersuri începute – nu putea asigura prea mult, iar Ulrich căuta să-l solicite cât mai puțin; rolul cameristei trebui să-l preia el însuși, căci o cameră în care ar fi putut fi instalată o fată convenabilă se găsea încă în aceeași stare de proiect ca toate celelalte intenții, iar anumite tentative de a trece peste acele dezavantaje nu se soldaseră cu rezultate bune. Ulrich realiză deci progrese însemnate ca scutier al doamnei sale suverane în vederea cuceririlor ei mondene. De altfel, între timp, Agathe se ocupase cu completarea necesarului și cumpărăturile umpleau acum casa. Așa cum fusese

construită acea casă, și cum nu avea dotări speciale pentru o doamnă, își luase obiceiul să folosească locuința întreagă drept cameră de toaletă, astfel că Ulrich, de voie sau de nevoie, trebuia să se asocieze noilor ei achiziții. Ușile dintre camere rămâneau deschise, aparatele sale de gimnastică slujeau acum drept umerașe și cuiere, pentru a decide asupra anumitor probleme era ridicat de la masa lui de scris asemenea austerului Cincinnatus de la plugul său. Acele contraziceri ale voinței sale de a lucra, în așteptare și încă dispusă să se exercite, el le răbda acum nu numai cu gândul că era vorba de o stare de lucruri trecătoare, dar îi și făceau o plăcere pentru el nouă, ca o adevărată reîntinerire. Vivacitatea aparent fără finalitate a surorii lui murmura și tresărea în singurătatea lui, ca un foc într-o sobă multă vreme rămasă rece. Valuri luminoase de bună dispoziție grațioasă, valuri întunecate de încredere omenească, umpleau încăperile în care trăise și le lipseau acum de înfățișarea acelui spațiu în care până atunci se mișcase doar după capriciile sale. Mai mult decât orice îl uluia în revărsarea aceea inepuizabilă a unei prezențe particularitatea ca din nenumăratele bagatele din care consta să rezulte o însumare imensă, de un cu totul alt fel: impacienta de a-și irosi timpul, sentimentul acela nicicând satisfăcut și care nu-l părăsise întreaga viață, independent de preocupările lui pentru lucrurile importante și impresionante, dispăruse acum cu desăvârșire, spre uimirea lui, și el își iubea pentru întâia oară viața de fiecare zi fără nici fel de rezerve.

De fapt, ajunsese chiar să i se taie respirația când Agathe, cu seriozitatea ei caracteristic feminină, îi oferea spre admirație miile de nimicuri grațioase pe care le cumpăra. Ulrich se prefăcea irezistibil fascinat, constrâns parcă de bizareria remarcabilă care face ca natura femeii, egală în inteligență cu a bărbatului să fie mai sensibilă decât cea masculină, mai accesibilă nevoii de a se împodobi ostentativ și deci să se îndepărteze și mai mult de o umanitate rațională decât ar putea-o face bărbatul. Poate era într-adevăr sincer. Căci multele, măruntele, delicat ridicolele invenții cu care era confruntat: podoabele din perle de sticlă, părul frizat cu fierul, stupidele aliniamente de dantele și broderii, de culori țipătoare de o agresivitate de-a dreptul perversă – toate aceste înfrumusețări înrudite cu atracțiile de bâlci pe care orice femeie inteligentă le percepe la adevărata lor lipsă de valoare fără ca totuși ele să-și piardă câtuși de puțin puterea de atracție asupra ei, începeau să-l învăluie și pe Ulrich cu firele ametitoarei lor nebunii. Orice lucru, fie el cel mai prostesc și mai lipsit de gust își desfășoară, când îl ei în serios și te așezi pe picior de egalitate cu el, arhitectura sa proprie, aroma ametitoare a amorului său propriu, voința pe care o ascunde în sine de a se juca și de a plăcea. Ulrich le experimentă pe sine, atras de meșteșugurile legate de gătelile surorii lui. Ducea pachete de colo până colo, admira, dădea sfaturi și era consultat, ajuta la probele de croitorie. Se oprea alături de Agathe în fața oglinzii. Astăzi, când

înfățișarea unei femei amintește de cea a unui pui de găină bine jumulit, gata de a fi gătit, ne vine greu să ne mai imaginăm apariția ei de altă dată, cu tot farmecul anume gândit pentru a stârni dorința, și care între timp a căzut în ridicol; fusta lungă, în aparență cusută de croitoreasă direct de pământ și totuși, printr-un miracol, alunecând peste el, închidea în sine la început jupoane tainice, ușoare, niște petale multicolore de mătase, a căror unduire delicat legănată se transmitea deodată unor țesături albe, încă și mai moi și a căror suprafață fină atingea cea dintâi trupul; iar dacă o asemenea înveșmântare semăna cu jocul valurilor, pentru că reunea în ea ceea ce avea fascinant și atrăgător și ceea ce se sustrăgea privirii, ea alcătuia un sistem artistic miraculos de bastioane și fortificații intermediare în jurul unor minunății cu toată abilitatea apărate; în întreaga lor artificialitate erau asemenea unui teatru amoros cu subtilitate învăluit în cortine, a cărui întunecime captivantă nu era luminată decât de lucirile mate ale imaginației. Acea chintesență a preludiilor erotice Ulrich o vedea acum zilnic demolată, demontată parcă dinăuntru. Nici chiar tainele unei femei nu mai erau pentru el demult ascunse, tocmai pentru că le parcursese toată viața ca pe niște anticamere sau grădini; acum când ele nu mai constituiau locuri de trecere și nici nu mai erau un scop în sine, aveau pentru el cu totul altă semnificație. Tensiunea care se găsește în toate lucrurile de felul acela ceda acum și-l lovea. Lui Ulrich i-ar fi fost greu să spună ce schimbări anume provoca o asemenea stare de fapt. El se considera pe drept un bărbat cu sensibilitate masculină și i se părea de înțeles să savureze fascinația privind dintr-un alt unghi fapt atât de dorite odinioară, dar uneori situația devenea aproape neliniștitoare și căuta să se apere glumind.

— E ca și cum zidurile unui pension de fete ar fi crescut peste noapte în jurul meu și m-ar fi închis cu totul între ele! spunea el.

— Să fie oare insuportabil? întrebă Agathe.

— Nu știu, răspundea Ulrich.

Apoi îi spuse că ea era o plantă carnivoră și el însuși o biată insectă care s-ar fi strecurat în caliciul ei luminos.

— Iar tu l-ai închis în jurul meu, spuse el, și acum stai în mijlocul culorilor, miresmei și strălucirii, iar eu aștept, în ciuda propriei mele naturi, devenit de acum parte din tine, mici masculi pe care îi vom atrage.

Era cu adevărat ciudat pentru el să fie martorul impresiei pe care sora lui o făcea asupra bărbaților, tocmai el, a cărui grijă era aceea de „a scăpa de piatra din casă". Nu era gelos – în ce calitate ar fi putut fi gelos? –, punea acum propria lui comoditate pe plan secund și își dorea ca ea să-și găsească cât mai curând posibil un soț demn de ea, pentru a o elibera din acea stare de tranziție în care intrase prin despărțirea de Hagauer; totuși, când o vedea în centrul unui grup de bărbați care se străduiau să-i câștige atenția sau când

pe stradă vreun bărbat, atras de frumusețea ei și fără să-i pese de însoțitorul ei, o privea în față, se simțea nelămurit tulburat. Pentru că soluția simplă a geloziei masculine îi era interzisă, se simțea deseori ca și când s-ar fi închis în jurul lui o lume în care nu pătrunsese încă niciodată. Cunoștea din experiență bărbatul, precum și tehnica amoroasă mai prevăzătoare a femeii, dar când o vedea pe Agathe expusă unora și practicând-o ea însăși pe cealaltă suferea; credea că asistă la obiceiurile de rut ale cailor sau șoarecilor, și gâfâielile și nechezăturile, boturile ascuțite sau lățite cu care niște ființe omenești își închipuie că își pot plăcea lor însele sau altora îi repugnau, le examina fără nici o simpatie, ca pe o beție grea, exaltată din interiorul ființei. Iar dacă încerca să creeze o singură ființă cu sora lui, așa cum îi dicta o profundă nevoie a sentimentelor sale, uneori nu-i mai lipsea mult ca după aceea, amețit încă de atâta răbdare, să trăiască rușinea pe care o resimte un om normal când a fost abordat sub diferite pretexte de unul care nu este astfel. Când îi mărturisi aceasta Agathei, ea râse.

— Dar există și în cercul nostru câteva femei care se străduiesc mult să-ți câștige atenția, fu răspunsul ei.

Ce se întâmpla adică acolo? Ulrich spuse:

— În esență, e un protest împotriva lumii! și Ulrich continuă:

— Îl cunoști pe Walter: demult nu mai suntem prieteni; dar chiar dacă uneori mă înfurii din cauza lui și știu la fel de bine că și eu îl irit pe el, totuși deseori simt, doar când îl văd, un sentiment de tandrețe, ca și cum m-aș înțelege cu el la fel de bine, așa cum nu mă mai înțeleg de fapt. Vezi tu, în viață înțelegi atât de multe lucruri fără să fii de acord cu ele; iar să fii de la început de acord total cu cineva, înainte chiar de a-l fi înțeles, este o absurditate atât de frumoasă, de basm, ca apele care se revarsă primăvara din toate părțile într-o vale.

Iar el simțea: „Acum așa e!“ Și se gândea: „Îndată ce am să reușesc să nu mai manifest nici un fel de egoism și de egotism față de Agathe și nici un singur sentiment urât și de indiferență, atunci ea va atrage din mine toate însușirile mele, așa cum muntele vrăjit abate acul busolelor de pe corăbii. Voi fi dizolvat din punct de vedere moral până la stadiul unui atom originar. În care nu mai sunt nici eu, nici ea! Poate că aceasta este beatitudinea?“

Însă spuse doar:

— E atât de distractiv să te privesc!

Fața Agathei se întunecă de fâstâceală și spuse:

— De ce e „distractiv“?

— A, nu știu. Ție uneori ți-e rușine de mine, spuse Ulrich. Dar pe urmă îți spui că de fapt eu sunt „doar fratele tău“. Alteori nu ți se face deloc rușine când te surprind în anumite împrejurări care pentru un bărbat străin ar fi foarte excitante, și pe urmă, dintr-odată, îți trece prin gând că felul în

care ne găsim uneori nu e deloc potrivit pentru ochii mei și-mi ceri să-mi abat imediat privirile…

— Dar de ce este atât de distractiv? întrebă Agathe.

— Poate că e plăcut să urmărești o altă ființă cu privirea, fără să știi de ce o faci, spuse Ulrich. Amintește de dragostea copiilor pentru lucrurile lor; fără acea neputință intelectuală a copilului…

— Poate că tu găsești distractiv, îi răspunse Agathe, să te joci de-a fratele și sora pentru că te-ai săturat să te joci de-a bărbatul și femeia?

— Pe lângă toate celelalte, răspunse Ulrich și o privi. Dragostea este la origine un simplu instinct de apropiere, un instinct de posesiune. Omul s-a divizat în doi poli, în bărbat și femeie, cu toate încordările, inhibițiile, convulsiile și aberațiile care au luat naștere între timp. Astăzi ne-am detașat de toată ideologia aceasta obosită, care este aproape la fel de ridicolă ca gastrosofia, știința alimentației înțelepte. Sunt convins că cei mai mulți dintre noi ar fi încântați dacă s-ar putea anula această asociere a unei excitații epidermice cu întreaga ființă a omului, draga mea Agathe. Mai devreme sau mai târziu vine o epocă a camaraderiei sexuale simple, în care băiatul și fata se vor opri amândoi deodată, cu aceleași simțăminte și deopotrivă de neînțelegători în fața unei grămezi de resorturi vechi, stricate, care alcătuiseră cândva bărbatul și femeia!

— Dacă ți-aș spune acum că Hagauer și cu mine am fost pionierii acestei epoci, mi-ai lua mărturisirea în nume de rău! îi răspunse Agathe cu un surâs la fel de astringent ca un vin bun netratat cu zahăr.

— Nu mai iau nimic în nume de rău, spuse Ulrich. Surâdea.

— Un războinic ieșit din armură! Pentru prima dată din vremuri imemoriale el simte adierea naturii în locul fierului bătut direct pe propria piele și-și vede trupul ajuns atât de obosit și de delicat încât păsările cerului ar putea să-l poarte cu ele, susținu el.

Astfel surâzând, pur și simplu uitând să-și mai șteargă surâsul, o contemplă acum pe sora sa, așa, așezată pe marginea unei mese, cum își legăna picioarele îmbrăcate în ciorapi de mătase neagră; în afară de cămășuță ea nu purta decât pantalonași scurți; erau doar impresii desprinse de determinarea lor și devenite imagini izolate. Îmi este ca un prieten și mi se înfățișează fermecătoare ca o femeie, cugetă Ulrich. Ce complicație realistă este faptul că ea e într-adevăr femeie! Agathe întrebă:

— Cu adevărat nu există dragoste?

— O, ba da! spuse Ulrich. Dar este o excepție. Trebuie să facem distincția: e la început o trăire, o experiență fizică, aparținând categoriei excitațiilor epidermice; care poate fi stârnită fără vreun substrat moral, chiar fără sentiment, ca o simplă plăcere. Pe urmă sunt, în al doilea rând, mișcări afective obișnuite, care oricum sunt legate puternic de trăirile fizice, dar astfel încât,

cu variații mărunte, ele sunt aceleași la toți oamenii; aceste momente ale iubirii eu le-aș atribui mai degrabă, în toată uniformitatea lor de automatisme, mecanicii trupești decât sufletului. În sfârșit, există experiența propriu-zis sufletească a iubirii: numai că ea nu are în mod necesar de-a face cu celelalte două. Îl poți iubi pe Dumnezeu, poți iubi lumea; la drept vorbind, poate că nu-l poți iubi decât pe Dumnezeu, sau lumea. Oricum, nu e necesar să iubești o ființă omenească. Dar dacă se petrece, partea fizică, trupească, atrage spre ea lumea întreagă, astfel încât pare să se răstoarne… Ulrich se întrerupse.

Fața Agathei se îmbujorase iarăși întunecat.

Dacă Ulrich își potrivise și propusese cuvintele cu intenția de a evoca, cu ipocrizie, pentru urechea Agathei realitatea iubirii împreună cu toate imaginile inevitabil legate de ea ar fi însemnat că își atinsese scopul.

Căută un chibrit pentru ca astfel, printr-o diversiune oarecare, să întrerupă acea nouă comuniune între ei, creată fără voia lui.

— Oricum, spuse, dragostea, când e reală, e o excepție și nu poate constitui un model pentru împrejurările de zi cu zi.

Agathe apucase marginile feței de masă și le petrecuse pe după gambele ei.

— Niște oameni străini care ne-ar vedea și ne-ar auzi oare n-ar ajunge să vorbească despre niște sentimente împotriva naturii? întrebă ea deodată.

— Prostii! susținu Ulrich. Ceea ce simte fiecare din noi este dedublarea naturii sale în natura opusă, asemenea unor umbre. Eu sunt bărbat, tu ești femeie; se spune că ființa omenească poartă în sine odată cu fiecare însușire a ei și contraînsușirea, asemenea unei umbre sau reprimată de-a dreptul; oricum, simte că aspiră la acea contraînsușire, dacă nu este incurabil de satisfăcut de sine însuși. Atunci contrariul omului din mine ieșit la lumină s-a strecurat în tine, și al tău în mine, și se simt grozav în trupurile acestea schimbate, pur și simplu pentru că nu aveau cine știe ce respect pentru mediile lor dinainte și pentru perspectiva care li se oferea de acolo.

Agathe cugetă: „Despre toate acestea, el a spus altă dată mai mult; de ce își pierde acum din intensitate?“

Ceea ce spunea Ulrich se potrivea desigur cu viața pe care o duceau ei asemenea unor camarazi care, uneori, anume când societatea în care trăiesc le lasă timp, se miră amândoi că sunt de fapt bărbat și femeie, și în același timp gemeni. Dacă se ajunge la un asemenea acord între două ființe, relațiile fiecăruia dintre ei cu lumea dobândesc farmecul găsit atunci când se ascund unul în altul, când își schimbă între ei veșmintele și trupurile, și când îi înșală binedispuși pe ceilalți care nu bănuiesc nimic, ei înșiși ascunzându-și acea contopire într-o singură ființă sub masca dublă a aparențelor. Însă buna dispoziție jucăușă și oarecum șarjată – așa cum uneori copiii fac zgomot în loc să fie ei înșiși zgomotul – nu se potrivea cu seriozitatea lor de acum, ca și cum o umbră ar fi căzut de la mare înălțime și ar fi făcut pe neașteptate să

tacă inima celor doi frați. Astfel se întâmplă că odată, într-o seară, înainte de a se retrage la culcare, mai avură întâmplător o conversație, atunci când Ulrich o întâlni pe sora lui îmbrăcată într-o cămașă de noapte lungă și vru să facă o glumă spunându-i:

— Acum o sută de ani am fi strigat într-o clipă ca aceasta: îngerul meu! Păcat că acest cuvânt a ieșit din modă!

Apoi tăcu și se gândi descumpănit: „Nu e acesta singurul cuvânt pe care se cuvine să-l folosesc în ce o privește? Nu prietenă, nici femeie! Se mai spunea de asemenea: tu, făptură cerească! Probabil că ar fi ridicol și deplasat, totuși ar fi mai bine decât dacă nici n-ai mai avea curajul să crezi în tine".

Agathe se gândea: „Un bărbat în pijama nu arată deloc ca un înger!" Însă el avea un aer violent, era viguros, lat în umeri, și ei îi fu deodată rușine că-și dorise ca acest chip puternic, înconjurat de un păr bogat, să ajungă să-i întunece ei privirea. Era tulburată senzual, dar într-un chip care rămânea nevinovat trupește; sângele îi zvâcnea în valuri vii prin trup și i se răspândea pe sub piele răpindu-i lumii sale lăuntrice toată forța. Cum ea nu era o ființă fanatică precum fratele ei, știa exact ce simțea. Când era tandră, era tandră; nu avea limpezimea lui de gândire și nici nu era iluminată moral, deși acestea erau calitățile pe care le admira la el tot atât de mult pe cât se temea de ele.

Zi după zi, Ulrich căuta să rezume toate acele stări în gândul: de fapt, este un protest împotriva vieții! Mergeau acum braț la braț prin oraș. În înălțime potrivindu-se unul cu altul, în vârstă potrivindu-se unul cu altul, în gânduri potrivindu-se unul cu altul. Mergând astfel, alături, nu se puteau vedea prea bine unul pe altul. Niște siluete înalte, reciproc agreabile, treceau doar, din pura plăcere a plimbării, pe stradă și simțeau la fiecare pas suflul atingerii lor în mijlocul străinilor înconjurându-i. Suntem laolaltă, unul pentru altul! Simțământul acela, deloc neobișnuit, o făcea fericită; pe jumătate lăsându-se prins în el, pe jumătate rezistându-i, Ulrich spuse:

— E nostim cât suntem de mulțumiți că suntem frate și soră. Pentru toată lumea, e o relație cât se poate de banală, iar noi îi atribuim o semnificație deosebită!

Poate că o rănise într-un fel. Adăugă acum:

— Dar eu mi-am dorit dintotdeauna ca astfel să se petreacă lucrurile. Când eram copii, îmi pusesem în gând să nu mă căsătoresc decât cu o femeie pe care s-o fi adoptat de copil și pe care s-o fi crescut eu. Cred de altfel că mulți bărbați au asemenea gânduri, e o chestiune cât se poate de banală. Dar odată, când mă făcusem mare, m-am îndrăgostit cu adevărat de o asemenea copilă, chiar dacă numai pentru două sau trei ceasuri! și continuă să-i povestească: S-a întâmplat în tramvai. A urcat pe lângă mine o fată, poate de vreo doisprezece ani, însoțită de tatăl ei, foarte tânăr, sau de un frate mai mare. În felul de a urca în vagon, de se așeza, de a-i întinde neglijent

conductorului banii pentru amândoi era de acum o adevărată doamnă, dar fără nici o afectare puerilă. Tot astfel vorbea cu însoțitorul ei sau îl asculta în tăcere. Era minunat de frumoasă; brună, cu buze pline, cu sprâncene puternice, cu un nas ușor acvilin: poate o poloneză negricioasă sau o slavă din sud. Cred că era îmbrăcată într-o rochie care te făcea să te gândești la un port național oarecare, dar cu jacheta lungă, strânsă pe talie, cu guleraș și mânecuțe de dantelă, la fel de îngrijite cum era ea însăși. Poate era albaneză? Eram prea departe ca să pot auzi cum vorbea. Mi se părea că trăsăturile feței ei grave erau mai mature decât vârsta ei și păreau ale unei femei în toată firea; cu toate acestea, nu era fața unei femei pitice, ci fără discuție a unui copil. Pe de altă parte, chipul ei de copil nu era doar schița nematurizată a unui adult. Se pare că uneori chipul femeii și-a desăvârșit înfățișarea la doisprezece ani, chiar și sufletește, ca și când ar fi fost format de un penel de maestru de la prima încercare, astfel că tot ce aduce ulterior împlinirea nu poate decât să ciuntească măreția inițială. Poți să te îndrăgostești de o asemenea apariție, cu toată pasiunea, și la drept vorbind fără dorință. Știu că am privit în jur, sfios spre ceilalți, căci mi se părea că toată ordinea lumii se retrăgea din fața mea. Am coborât apoi după acea micuță, dar am pierdut-o în înghesuiala de pe stradă, își încheie el istorisirea.

După ce mai așteptă câteva clipe, Agathe îl întreb surâzând:

— Cum se potrivește cu ce spuneai că vremea iubirii a trecut și nu mai rămân decât sexualitatea și camaraderia?

— Nu se potrivește deloc! exclamă Ulrich râzând.

Sora lui rămase o clipă pe gânduri și apoi remarcă aspru – era ca o repetare deliberată a frazei pe care o folosise el în seara primei lor revederi:

— Toți bărbații vor să se joace de-a frățiorii cu surioara. Desigur, are o semnificație anume, stupidă. Tatăl și mama au unul pentru celălalt sentimente de-a dreptul frățești atunci când beau și ei câte un păhărel în plus.

Ulrich tresări. Nu numai că Agathe avea dreptate, se vădea că femeile inteligente sunt și observatoare nemiloase ale bărbaților pe care-i iubesc; doar că ele nu au nici un fel de teorii, și din cauza aceasta nu-și folosesc în nici un fel descoperirile, în afară de cazul că sunt provocate. El însuși se simțea puțin jignit.

— Firește, faptul a fost explicat din punct de vedere psihologic, spuse el ezitând. Dar e foarte probabil că noi doi suntem suspecți din punct de vedere psihologic. Înclinație incestuoasă, detectabilă încă din copilărie, și în același timp dispoziții asociale și atitudine protestatară față de viață. Poate chiar o sexualitate insuficient fixată, deși eu…

— Nici eu! îl întrerupse Agathe și râse acum iarăși, chiar dacă la drept vorbind poate cam fără voia ei. Mie nu-mi plac deloc femeile!

— Nu are nici o importanță, spuse Ulrich. Toate acestea țin doar de viscerele sufletului. Poți să-ți amintești, de asemenea, că există și tipologia

sultanului, de a adora și de a fi adorat singur, excluzând restul lumii; în vechiul Orient aceasta a dat naștere haremului, iar astăzi avem familia, dragostea și câinele. Pot să spun că dorința fierbinte de a poseda o ființă în mod atât de exclusiv încât nimeni altcineva să nu se mai poată apropia de ea este un semn al singurătății personale în cadrul comunității omenești, pe care nici chiar socialiștii nu o condamnă decât rareori. Dacă vrei să-i spui așa, nu suntem altceva decât o formă a desfrâului burghez. O, uite, ce frumos! se întrerupse el și o trase de braț.

Se opriseră la marginea unei piațete între case vechi. În jurul statuii în manieră clasicistă a unei personalități spirituale se întindeau legume multicolore, erau răspândite marile umbrele de pânză ale tarabelor de piață, grămezi de fructe erau târâte în coșuri și câinii erau goniți din fața acestor minunății scoase la vânzare, se vedeau chipurile roșii ale oamenilor grosolani și aspri. Aerul răsuna și vibra de glasuri răsărite târguindu-se și mirosea a soare strălucind peste comorile acestea pământene.

— Poți să nu iubești lumea când o vezi și îi simți mirosul? întrebă Ulrich entuziasmat. Noi nu putem s-o iubim, pentru că nu suntem de acord cu ceea ce se întâmplă în capetele acestea toate… adăugă el.

Nu era o restricție tocmai pe gustul Agathei, așa că ea nu-i răspunse. Dar se strânse lângă brațul fratelui ei; pentru amândoi gestul acesta era ca și când ea și-ar fi lăsat blând mâna peste gura lui.

Ulrich spuse râzând:

— Nici eu nu mă iubesc pe mine însumi! Aceasta e consecința faptului de a avea totdeauna de reproșat ceva oamenilor din jur. Dar până și eu trebuie să iubesc ceva, și iată că există o soră siameză, nici eu și nici ea însăși, și este deopotrivă și eu, și ea, și care este în mod evident singurul punct de intersecție al tuturor acestor linii.

Era iarăși binedispus. De obicei starea lui de spirit o stimula și pe Agathe. Dar ca în prima seară a revederii lor sau ca mai înainte nu mai ajunseră să discute. Atmosfera de atunci se risipise, ca și cum ar fi fost niște castele de nori; când asemenea edificii nu se opresc deasupra pământurilor îndepărtate, ci pe străzile pline de viață ale unui oraș, nu mai poți crede cu adevărat în ele. Cauza trebuia probabil căutată în faptul că Ulrich nu știa ce grad anume de consistență putea să acorde emoțiilor care-l agitau; însă Agathe credea deseori că nu mai vedea în ele decât o revărsare dezordonată de închipuiri fantastice. Ea nu-i putea dovedi că ar fi fost astfel; vorbise totdeauna mai puțin decât el, nu-și găsea cuvintele și nici nu mai avea încredere în ea însăși. Simțea doar că el evita să ajungă la o hotărâre și că nu s-ar fi cuvenit să se comporte astfel. În ultimă instanță, se ascundeau acum amândoi în fericirea aceea senină, fără profunzime și fără pregnanță, iar Agathe era din zi în zi mai tristă, dar râdea la fel de des ca fratele ei.

29
Profesorul Hagauer ia pana de scris

Situația se schimbă însă prin intervenția soțului Agathei, la care amândoi nu se mai gândiseră aproape deloc.

Într-o dimineață, care încheie acele zile ale bucuriei, ea primi o scrisoare voluminoasă, într-un plic de format oficial, închis cu un sigiliu mare, rotund, galben, purtând antetul tipărit cu litere albe al gimnaziului cezaro-crăiesc Rudolfin din… Încă ținând corespondența nedeschisă în mână, îi apăru în fața ochilor casa cu două etaje; cu oglinzile mute ale geamurilor bine îngrijite; cu termometrele albe prinse în exterior pe ramele late ale ferestrelor, câte unul la fiecare etaj, ca să se poată urmări mersul vremii; cu frontoane grecești și cu cochilii baroce deasupra ferestrelor; cu capete în relief pe pereți și alți asemenea paznici mitologici care arătau ca și când ar fi fost creați în atelierele de tâmplărie de mobilă fină și ar fi fost apoi vopsiți să pară de piatră. Întunecate și ude, străzile se intersectau prin oraș, așa cum își făcuseră intrarea ca drumuri de țară, purtând încă urmele roților de căruțe, iar magazinele se înfățișau cu vitrinele lor noi de o parte și de alta, evocând cu toate acestea înfățișarea unor doamne venerabile de acum treizeci de ani, care și-au suflecat doar fustele lungi și nu se pot decide să pășească de pe trotuar în noroiul străzii. Provincia în mintea Agathei! Fantome în mintea Agathei! Neînțeleasa obstinație „de a nu voi să dispari“ cu totul, deși ea crezuse că se detașase pentru totdeauna! Încă și mai de neînțeles: fusese cu adevărat odată legată de toate acestea? Vedea drumul de la ușa casei ei de-a lungul zidurilor cunoscute ducând spre școală, așa cum soțul Hagauer îl parcurgea de patru ori în fiecare zi și pe care ea însăși îl făcuse deseori; la început, însoțindu-l pe Hagauer de acasă la locul unde își exercita profesia pe vremea când avea grijă să nu lase să-i scape nici o picătură din acea doctorie amară: „Oare acum Hagauer se ducea la amiază la hotel să ia masa? se întreba ea. Oare rupe el acum filele din calendar, pe care altminteri le smulgeam eu în fiecare dimineață?“ Toate acestea deveniseră deodată o prezență atât de absurd de puternică ca și când n-ar fi putut muri de fapt niciodată și percepea cu o oroare tăcută bine-cunoscutul simțământ care o intimidase înainte și care acum se trezea iarăși în ea, simțământul acela alcătuit din indiferență, curaj pierdut, sațietate de urât și conștiința propriei ei inconsistențe. Deschise cu un fel de dorință avidă scrisoarea voluminoasă pe care i-o adresase soțul ei.

Când profesorul Hagauer, după înmormântarea socrului său și după o scurtă vizită în capitală, se întorsese la reședința și locul său de muncă, mediul vieții sale îl primise la fel ca după oricare din scurtele lui călătorii; cu conștiința confortabilă de a-și fi îndeplinit cum se cuvine rolul într-o astfel de situație de viață și de a putea schimba pantofii de călătorie cu papucii

de casă, de două ori mai confortabili, el se dedică din nou lucrului. Se duse la școală; fu salutat cu respect de portar; se simțea bine venit ori de câte ori nu îi întâlnea pe profesorii care-i erau subordonați; în biroul directorului îl așteptau actele și problemele pe care în lipsa lui nimeni nu îndrăznise să le rezolve; când trecea grăbit pe coridoare, îl însoțea sentimentul că pasul său înaripa întreaga instituție: Gottlieb Hagauer era o personalitate, fapt de care era conștient; figura sa răspândea raze de încurajare și bună dispoziție prin întreaga clădire a instituției de învățământ aflată în subordinea sa, iar când în afara școlii era întrebat cum se simte și unde se afla soția lui, el răspundea cu liniștea sufletească a unui bărbat care se știe căsătorit în cele mai onorabile condiții. Este de notorietate faptul că un bărbat, atâta vreme cât mai este capabil să procreeze, resimte scurtele pauze în căsnicia sa ca și când ar fi fost eliberat de un jug nu prea apăsător, chiar dacă nu se leagă de această senzație nici un fel de acțiune nelegiuită, iar după trecerea recreației își reia înviorat propria sa fericire. Tot astfel Hagauer acceptă la început fără bănuieli absența Agathei și în primele momente nici nu remarcă, de fapt, cât de mult dura absența soției sale.

Cu adevărat îi atrase atenția în acea direcție calendarul care în amintirea Agathei se oglindise, cu filele smulse zi după zi, ca un simbol înfricoșător al vieții; se afla în sufragerie ca o pată neaparținând cu adevărat peretelui, rămas acolo ca dar de Anul Nou oferit de o papetărie oarecare încă de când Hagauer îl adusese acasă de la școală, și tocmai din cauza dezolării pe care o răspândea, fusese nu numai tolerat de Agathe, ci chiar întreținut cu grijă în funcționalitatea sa. Ar fi fost de altfel cu totul în firea lui Hagauer ca, după plecarea în acea călătorie a soției sale, el însuși să fi preluat smulgerea filelor din acel calendar, căci contravenea tabieturilor sale să lase, cum s-ar spune, să se degradeze acea secțiune a peretelui. Însă, pe de altă parte, el era un bărbat care știa în orice moment în ce loc al săptămânii și al lunii naviga pe marea infinitului, în plus, avea un calendar și în cancelaria de la școală, și în sfârșit, chiar în clipa în care avusese intenția să-și ridice totuși mâna pentru a pune ordine în administrarea timpului în căminul său, simțise o ridicolă rezervă lăuntrică, una din acele emoții prin care, așa cum se și dovedi mai târziu, se anunță destinul, dar pe care la început o socotise doar un sentiment delicat și cavaleresc, care-l uimise și-l mulțumise; hotărî să nu atingă fila cu ziua în care Agathe plecase de acasă, ca un omagiu și o amintire păstrată până la întoarcerea ei.

Astfel calendarul de pe perete deveni cu timpul o rană purulentă care-i amintea la fiecare privire lui Hagauer de câtă vreme soția lui evita să se întoarcă acasă. Obișnuit să-și economisească sentimentele și banii de gospodărie, îi scria Agathei cărți poștale în care-i dădea de știre despre el însuși și o întreba, treptat devenind tot mai insistent, de întoarcerea ei. Nu primise

nici un răspuns. Curând încetase să se mai lumineze la față când cunoscuții îl întrebau cu simpatie dacă soția lui avea să mai lipsească vreme îndelungată de la îndeplinirea tristelor ei obligații, dar, spre norocul lui, avea totdeauna multe de făcut, căci fiecare zi, în afara îndatoririlor sale la școală și a îndatoririlor în uniunile și asociațiile din care făcea parte, îi aducea prin poștă tot soiul de invitații, întrebări, declarații de adeziune, critici, corecturi, ziare și cărți importante; e adevărat că omul Hagauer locuia în provincie, el însuși o parte a impresiilor nu tocmai încântătoare pe care această provincie le-ar fi putut lăsa asupra vreunui călător străin în trecere pe acolo, însă spiritul său se simțea acasă la el în Europa, ceea ce îl împiedică multă vreme să înțeleagă în adevărata ei semnificație absența Agathei. Dar într-o zi apăru în acea corespondență o scrisoare de la Ulrich, care-i comunica sec ceea ce era de comunicat, și anume că Agathe nu mai avea intenția să se întoarcă la el și îi cerea să fie de acord cu divorțul. Scrisoarea era, în ciuda formalismului ei politicos, atât de brutală și de concisă, încât Hagauer constată indignat că lui Ulrich îi păsa la fel de puțin de sentimentele sale, ale lui Hagauer, ca de o gânganie pe care ar fi îndepărtat-o de pe foaia de hârtie. Prima lui reacție de apărare lăuntrică fusese că nu trebuia luat în serios, era un simplu capriciu! Știrea aceea rămase asemenea unei fantome batjocoritoare în înghesuiala luminoasă de lucruri urgente și de elogii care continuau să-i sosească. De-abia seara, când Hagauer își revăzu locuința părăsită, se așeză la masa de lucru și-i comunică acum lui Ulrich, cu o concizie plină de demnitate, că cel mai bun lucru ar fi fost ca mesajul să fie considerat nul și neavenit. Dar curând după aceea de la Ulrich îi parveni o nouă scrisoare în care acesta respingea o asemenea idee, repeta solicitarea Agathei – fără ca aceasta să fi avut cunoștință de noul său demers – și cu o detaliere, doar ceva mai politicoasă, îl invită pe Hagauer să faciliteze în orice fel posibil măsurile necesare așa cum se cuvenea să o facă un bărbat de prestanța sa morală, și adăugă că faptul era de dorit și pentru a se putea evita împrejurările neplăcute ale unei explicații publice.

Hagauer își dădu atunci seama de gravitatea situației și-și lăsă timp trei zile pentru a găsi un răspuns căruia ulterior să nu i se poată reproșa nimic și pe care să nu-l regrete.

Timp de două din acele trei zile îndură o senzație asemănătoare cu cea pe care i-ar fi provocat-o un atac de cord. „E un vis urât!“ își spuse de mai multe ori cu emoție, și când nu se supraveghea îndeaproape, uita chiar să mai creadă în realitatea somației ce-i fusese adresată. Un simțământ profund de disconfort aproape fizic îi apăsă în acele zile pieptul, asemănător cu conștiința unei iubiri rănite, la care se adăuga și o gelozie nelămurită, neîndreptată, e adevărat, împotriva vreunui iubit pe care să-l fi putut presupune a fi determinat comportarea Agathei, ci împotriva a ceva de neînțeles în spatele căruia se simțea

azvârlit el însuși. Era un sentiment definibil ca un fel de rușine, cum ar simți un om foarte ordonat când a stricat sau a uitat ceva; ceva care-și avea în mintea lui din timpuri imemoriale un loc precis al său, și pe care nici nu-l mai știi acolo, dar de care depind multe, se sfărâmase deodată. Palid și tulburat, pradă unor chinuri reale, care nu trebuiau subapreciate pentru că le-ar fi lipsit frumusețea, Hagauer umbla de colo până colo, îi evita pe oameni, înfiorându-se la gândul că ar fi trebuit să dea explicații și la afronturile pe care avea să le îndure. De-abia în cea de-a treia zi își redobândi în cele din urmă fermitatea, stăpânit de o la fel de puternică antipatie spontană față de Ulrich pe cât simțea acesta față de el; nu se arătase niciodată ca atare, ea apăruse acum deodată când îi atribui instinctiv cumnatului său vinovăția pentru conduita Agathei, căreia fără îndoială acest frate al ei, boem și neliniștit, îi luase mințile; se așeză deci la birou și ceru în puține cuvinte reîntoarcerea neîntârziată a nevestei sale, declarând ferm că în calitate de soț avea să discute toate celelalte chestiuni numai cu ea.

Din partea lui Ulrich urmă un răspuns la fel de scurt și de ferm.

Atunci Hagauer se hotărî să acționeze direct asupra Agathei; făcu niște copii ale schimbului său de scrisori cu Ulrich, adăugă o scrisoare lungă, bine chibzuită, și toate acestea laolaltă constituiau ansamblul pe care Agathe îl avea în față atunci când deschise plicul cel mare sigilat cu însemnele oficiale.

Hagauer însuși avusese impresia că toate lucrurile acelea care păreau să se petreacă nu aveau câtuși de puțin cum să fie reale. Întors de la obligațiile sale profesionale, se așezase seara în „apartamentul părăsit“ care devenise locuința sa în fața unei file de hârtie de scrisori, așa cum la vremea respectivă se aflase și Ulrich, fără să știe nici el cum să înceapă. Însă în cazul lui Hagauer avusese în repetate rânduri succes faimosul așa-numit „procedeu al nasturilor“, astfel că îl folosi și de acea dată. Acest procedeu constă în faptul că poți acționa metodic asupra propriilor gânduri, chiar și în circumstanțele turbulente, asemenea unui om care pune să i se coasă nasturi pe veșmintele sale, pentru că ar trebui să deplângă doar pierderea de timp dacă ar presupune că fără nasturi ar fi în măsură să se dezbrace mai repede de acele veșminte. Scriitorul englez Surway de exemplu, care, prin lucrările sale îl îndrumase pe Hagauer pe parcursul acelor considerații, căci până și în acele momente de îngrijorare rămânea important pentru el să-și compare propriile concepții cu ale semenilor, deosebește cinci asemenea nasturi în desfășurarea unei gândiri eficiente: a) observații asupra unui eveniment care permit nemijlocit să se întrevadă existența unor dificultăți de interpretare; b) constatarea și delimitarea amănunțită a acestor dificultăți; c) ipoteze cu privire la o posibilă rezolvare; d) dezvoltarea logică a consecințelor acestei presupuneri; e) alte observații privind acceptarea sau respingerea ipotezelor și reușita operațiunii. Hagauer aplicase un procedeu asemănător în mod eficient

în ce privește o preocupare atât de modernă cum ar fi tenisul de câmp, când învățase să practice acest sport la clubul funcționarilor de stat, și grație acelei atitudini sportul respectiv câștigase o remarcabilă fascinație spirituală pentru el, însă în problemele pur emoționale el nu folosise procedeul niciodată; căci viața sa de zi cu zi consta în cea mai mare parte din relații profesionale, iar în împrejurările de natură personală, din instinctul a „ceea ce se cuvine“ – un aliaj al tuturor sentimentelor aflate în circulație și accesibile în vreun caz dat membrilor rasei albe, cu o anume preferință pentru sentimentele locale, profesionale sau sociale. La acea cerere neobișnuită a soției sale de a divorța, manevrarea nasturilor nu putea fi aplicată fără o anume lipsă de exercițiu și însuși sentimentul a „ceea ce se cuvine“ are, în dificultățile de ordin personal, particularitatea de a se scinda ușor: îi spunea lui Hagauer pe de o parte că un om contemporan, cum era el însuși, avea din multe motive datoria să nu ridice nici un fel de obstacole în fața unei cereri privind desfacerea unor relații întemeiate pe încredere; pe de altă parte, dacă omul respectiv nu dorește, există numeroase considerente care îl eliberează de o asemenea datorie, căci frivolitatea de care se dă dovadă în zilele noastre în asemenea chestiuni nu poate fi în nici un caz acceptată. Într-un asemenea caz, iar Hagauer știa cum se prezentau faptele, omul modern trebuia să se „destindă“, adică să-și disperseze atenția, să-și asume o postură trupească lejeră și să asculte ceea ce se făcea perceptibil venind din marile profunzimi ale lumii sale lăuntrice. El își întrerupse prudent considerațiile, privi fix calendarul de perete rămas orfan și ascultă în sinea lui: după o vreme îi răspunse o voce, care venea din interior, de la o profunzime situată mai prejos de gândirea conștientă, și care-i spuse întocmai ceea ce gândise deja: vocea îi spunea că nu există nici un motiv ca el să tolereze o pretenție în atât de mare măsură nefondată cum era cea a Agathei.

În felul acesta însă spiritul profesorului Hagauer fusese transpus pe neprevăzute de la nasturele a) la cazul e) al lui Surway sau al oricărei alte serii echivalente, și însufleți evalua dificultățile de interpretare ale evenimentului pe care urma să-l examineze. „Sunt eu, Gottlieb Hagauer“, se întreba Hagauer, „vinovat în vreun fel de acest incident penibil?“ Se examină și nu găsi nici o singură obiecție față de propria sa conduită. „Cauza o constituie atunci un alt bărbat pe care ea îl iubește?“ continuă el cu ipotezele de natură să-l conducă la o soluție posibilă. Însă întâmpina dificultăți să admită aceasta, căci dacă se restrângea la considerații obiective, nu reieșea deloc ce altceva mai bun decât îi oferea el însuși i-ar fi putut oferi Agathei un alt bărbat. Oricum, întrebarea putea fi tulburată de orgoliul personal, din cauza aceasta o examină mai îndeaproape; astfel i se deschiseră niște perspective la care nu se gândise niciodată până atunci, și deodată Hagauer se simți transpus de la punctul c) *apud* Surway, pe urmele unei soluții posibile trecând prin punctele d) și e); pentru prima dată de la căsătoria sa fu izbit de

un grup de fenomene care după știința lui nu sunt descrise decât în legătură cu acele femei pentru care dragostea pentru persoanele de sex opus nu este deloc profundă sau pasională. Era dureros pentru el faptul că nu găsea în amintirea sa nici un indiciu al acelei dăruiri sincere și extaziate pe care, pe vremuri, în zilele tinereții sale, ca celibatar, o cunoscuse la persoanele de sex feminin al căror comportament senzual era în afară de orice îndoială, dar acest lucru îi oferea în schimb avantajul că putea exclude cu tot olimpianismul științific posibilitatea ca fericirea sa conjugală să fi fost distrusă de un al treilea. Conduita Agathei se definea astfel de la sine ca reprezentând un refuz pur personal al stării de fericire, și cum se adăuga și faptul că ea plecase fără nici cel mai mic semn prealabil, și că într-un interval atât de scurt de timp ca cel scurs de atunci ar fi fost cu neputință să se fi produs o schimbare sentimentală justificată, Hagauer ajunse la convingerea, care nu-l mai părăsi apoi, că acea comportare de neînțeles a Agathei nu putea fi explicată decât ca explozia acelor tentații, lent acumulate, de negare a vieții despre care se spune că ar surveni în cazurile unor persoane care nu știu ce vor.

Dar era oare Agathe cu adevărat o asemenea persoană? Mai rămânea să cerceteze problema și Hagauer își scărpină îngândurat barba cu coada tocului. Fără îndoială, ea crea de obicei impresia unui „camarad cu care e ușor să te înțelegi", cum denumea el însuși situația, dar manifesta o mare indiferență față de problemele care pe el îl preocupau cel mai viu, ba s-ar fi putut spune de-a dreptul lene. Era la drept vorbind în ea ceva care nu se acorda nici cu el, nici cu alți oameni, nici cu interesele lor; dar nici nu le contrazicea; râdea împreună cu alții sau era serioasă acolo unde era cazul, dar crease, dacă se gândea bine, în toți anii aceia impresia de a fi fost absentă, distrată. Părea să audă ceea ce i se comunica sau i se explica, și totuși să nu creadă niciodată nimic. I se părea, dacă se gândea acum mai atent, o ființă de-a dreptul nesănătos de indiferentă. Uneori aveai impresia privind-o că de fapt nici nu înțelegea ce se petrecea în jurul ei… Deodată, fără ca el însuși să-și fi dat seama, totul începuse să se aștearnă pe hârtie cu mișcări pline de energie.

„Tu crezi, Dumnezeu știe de ce – îi scria el –, că ești prea bună ca să iubești viața pe care eu sunt în stare să ți-o ofer, și care, cu toată modestia fie spus, este o viață bogată și plină; parcă ai fi apucat viața totdeauna cu cleștele de cărbuni, așa cum mi se pare mie acum. Ai refuzat bogăția valorilor umane și morale pe care o poate oferi până și o viață modestă, și chiar dacă ar trebui să presupun că te-ai fi putut simți îndreptățită să procedezi astfel, cred că n-ai avut voința morală de a schimba ceva și ai preferat să alegi o soluție artificială și himerică!"

Mai reflectă încă o dată asupra acelui punct, rememoră elevii care se succedaseră prin mâinile lui de educator pentru a găsi un caz în măsură să-l lumineze, dar chiar înainte de a începe acea examinare îi veni în minte

piesa lipsă în meditațiile sale, a cărei absență o constatase până atunci cu o neliniște nelămurită. În clipa aceea Agathe nu mai reprezenta pentru el un caz pe de-a-ntregul personal spre care să nu fi existat nici un fel de cale de acces; când se gândea la cât de multe era ea pe punctul să renunțe fără să fi fost orbită de vreo pasiune deosebită, fu condus, spre bucuria lui, în chip inevitabil la acea idee fundamentală, cunoscută pedagogiei moderne, că ea era incapabilă de reflecții suprapersonale și îi lipsea un contact intelectual cu lumea. Scrise mai departe grăbit:

„Probabil că nu ești deloc conștientă de ceea ce vrei să întreprinzi acum, nu știi ce vrei să faci; dar te avertizez înainte să iei o hotărâre definitivă. Tu ești poate cea mai evidentă contradicție a unei categorii de oameni orientați spre viață și conștienți de sine, așa cum o reprezint eu, însă tocmai din cauza aceasta n-ar trebui să te sustragi cu atâta ușurință sprijinului pe care ți-l ofer!“

De fapt, Hagauer ar fi vrut să scrie cu totul altceva. Căci inteligența unui om nu este o facultate închisă în sine și cu totul izolată, deficiențele sale atrag după ele și minusuri morale, și se vorbește doar de idioțenie morală, tot astfel cum carențele morale, lucrul de altfel rareori observat, sunt în stare să abată puterile rațiunii după bunul lor plac sau să le orbească. Hagauer vedea deci cu ochii spiritului un tip perfect constituit pe care în temeiul unor concluzii deja existente putea mai degrabă să-l definească drept „o varietate, în ansamblu îndeajuns de inteligentă, a prostiei morale care își găsește manifestarea doar în anumite cazuri excepționale“. Nu avu curajul să folosească o asemenea formulă revelatoare, în parte pentru că voia să evite să o irite și mai mult pe soția sa care evadase, în parte pentru că un profan înțelege de obicei greșit asemenea definiții atunci când îi sunt aplicate lui însuși. Obiectiv rămânea însă faptul că fenomenele pe care el le criticase aparțineau tipului general al deficienților mintali, și în cele din urmă Hagauer găsi în confruntarea între conștiință și cavalerism o cale de ieșire în faptul că fenomenele de deficiență sesizabile la soția sa puteau fi caracterizate, ținând seama de o foarte răspândită inferioritate feminină, și ca imbecilitate socială. Astfel că își încheie scrisoarea în acel spirit făcând uz de cuvinte înflăcărate. Cu mânia profetică a unui îndrăgostit și a unui pedagog respins, el îi descrise Agathei dispozițiile asociale ale naturii ei, lipsa ei de simț al comuniunii și în general caracterul ei morbid, definindu-le ca alcătuind o „variantă minus“, care nu era în stare să facă față nicăieri și niciodată în mod activ și creator problemelor vieții așa cum „epoca de azi“ cere din partea „oamenilor ei“, ci se încăpățânează să rămână „despărțită printr-un perete de sticlă de realitate“ într-o însingurare deliberată, în permanență la marginea primejdioasă a unei stări patologice.

„Dacă ți-a displăcut ceva la mine ar fi trebuit să lupți împotriva acestui aspect – scria el –, însă adevărul este că structura ta emoțională și psihică nu este suficient de matură pentru energiile prezentului și evită să se expună exigențelor prezentului. Te-am avertizat acum în ce privește caracterul tău – încheie el – și îți repet că ai nevoie de un sprijin de nădejde mai urgent decât alți oameni. În propriul tău interes îți cer să te întorci neîntârziat și afirm că răspunderea pe care o port în calitate de soț îmi interzice să cedez dorințelor tale."

Înainte de a o semna, Hagauer reciti scrisoarea, o găsi imperfectă în caracterizarea tipului de om în discuție, dar nu mai modifică nimic, în afară de faptul că la sfârșit, încheindu-și efortul neobișnuit, desfășurat cu mândrie, de a fi meditat asupra problemelor soției sale printr-o expirație viguroasă ce-i șuieră prin mustață, și chibzuind cât de multe s-ar fi putut adăuga la drept vorbind la problema „epocii noi" – mai strecură o întorsătură de frază cavalerească în ce privea prețioasa moștenire a veneratului tată defunct, acolo unde scrisese despre propria lui răspundere.

Când Agathe termină de citit, lucrul surprinzător fu că toate acele explicații nu rămaseră fără efect asupra ei. Își coborî încet mâna în care ținea scrisoarea, după ce o mai citise o dată cuvânt cu cuvânt, așa, în picioare, fără să-și ia răgazul să se așeze, și i-o întinse lui Ulrich care observase cu uimire tulburarea surorii sale.

30

Ulrich și Agathe caută retroactiv un temei

În vreme ce Ulrich citea documentul, Agathe îi urmărea descurajată reacțiile. Își aplecase fața asupra scrisorii, iar expresia chipului său părea să arate că nu se hotărâse în opțiunea pentru ironie, gravitate, îngrijorare sau dispreț. În clipa aceea simți că se pogoară asupra ei o povară apăsătoare; o copleșea din toate părțile, ca și când aerul ar fi devenit dens, înăbușitor, aproape insuportabil, câtă vreme puțin înainte domnise o nefirească și savuroasă prospețime; pentru prima dată Agathe simțea că o mustră conștiința pentru ceea ce făcuse cu testamentul tatălui ei. N-ar fi de ajuns însă să se spună că ea ar fi cumpănit acum asupra faptului de care se făcuse în realitate vinovată; mai degrabă, simțea o asemenea măsură reală a vinovăției în raport cu celelalte, până și cu fratele ei, și trăia o senzație de incalculabilă deziluzie. Tot ceea ce făcuse i se părea de neînțeles. Spusese că ar fi vrut să-și omoare soțul, falsificase un testament și își urmase fratele fără să întrebe dacă nu-i tulbura viața; acționase ca și cum s-ar fi aflat într-o stare de ebrietate, nutrită de propriile ei himere. Îi era rușine mai ales în clipa aceea că nu-i venise gândul cel mai evident și mai natural, căci orice altă femeie care se debarasează de un bărbat

pe care nu-l iubește va căuta fie un altul mai bun, fie alte modalități firești de a-și reface viața. Ulrich însuși făcuse adeseori aluzii în această privință, dar ea nu-l ascultase niciodată. Acum era acolo în fața lui fără să știe ce avea să spună. Ei înseși i se părea că propria comportare era a unei ființe nu întru totul responsabile, în atât de mare măsură încât îi dădea dreptate lui Hagauer, care-i arătase, în felul lui, cum era ea în realitate; văzând acum scrisoarea lui Hagauer în mâna lui Ulrich era tulburată ca un om acuzat de un delict oarecare, primind și un mesaj de la un fost profesor prin care acesta îl asigură de disprețul său. Firește, ea nu recunoscuse niciodată dreptul lui Hagauer de a exercita vreo influență asupra ei; totuși se simțea acum ca și când el ar fi avut dreptul să-i spună: „M-am înșelat în privința ta“ sau „Din păcate, nu m-am înșelat în ce te privește, am avut totdeauna sentimentul că vei sfârși rău“. Dornică de a se debarasa de impresia aceasta ridicolă și apăsătoare, îl întrerupea din când în când pe Ulrich, care citea mai departe cu atenție scrisoarea și părea că nu va mai termina niciodată, asaltându-l nerăbdătoare cu tot felul de întrebări:

— De fapt, el mă descrie cât se poate de bine, strecură ea în aparență indiferentă, totuși cu un accent sfidător, care trăda lămurit dorința de a auzi reversul celor spuse de ea. Chiar dacă nu se exprimă astfel, e totuși adevărat; trebuie să fi fost iresponsabilă când m-am măritat cu el fără să fi fost silită anume, sau sunt acum, când îl părăsesc neavând, la fel, nici un motiv.

Ulrich, care în clipa aceea citea pentru a treia oară pasajele din scrisoare, transformându-și imaginația în martor involuntar al relațiilor intime dintre Agathe și Hagauer, răspunse distrat ceva ininteligibil.

— Fii puțin atent! insistă Agathe. Sunt eu vreo femeie modernă, cu o activitate oarecare pe tărâm economic sau în sfera intelectuală? Nu. Sunt vreo femeie îndrăgostită? Nicidecum. Sunt eu partenera de viață, bună, care conferă echilibru și netezește asperitățile vieții, mama care durează un cuib familiei? Câtuși de puțin. Ce ar mai rămâne? De ce mai exist pe lume? Societatea în care ne mișcăm, într-atât pot să-ți spun de pe acum, îmi este în realitate cu totul indiferentă. Cred mai degrabă că, în ce privește muzica, poezia și arta, care îi delectează pe inițiați, eu însămi mă pot lipsi de toate fără regrete profunde. Hagauer, de exemplu, nu poate; Hagauer are nevoie de ele, fie și numai pentru citatele și referințele pe care le tot face. El are cel puțin bucuria și sentimentul de ordine pe care le trăiește un colecționar; nu are dreptate când îmi reproșează că nu fac și nu realizez nimic, că refuz să primesc „plenitudinea a ceea ce este frumos și moral“ și că în cel mai bun caz aș putea să mizez pe înțelegerea și sprijinul profesorului Hagauer?

Ulrich îi înapoie scrisoarea și îi răspunse calm:

— Să privim lucrurile așa cum sunt: tu suferi, pe scurt, într-adevăr de o debilitate din punct de vedere social!

Surâdea, dar în tonul său se simțea iritarea pe care i-o produsese privirea aruncată asupra acestei scrisori personale.

Lui Agathe îi displăcu felul în care îi răspunsese fratele ei. Îi sporea îngrijorarea. Îl întrebă cu o ironie timidă:

— Dacă așa stau lucrurile, de ce ai insistat, fără să-mi spui măcar o vorbă în sensul celor de adineauri, să divorțez și să-mi pierd singurul protector?

— Poate, răspunse evaziv Ulrich, pentru că este atât de minunat de simplu să porți o discuție pe tonul acesta ferm, viril. Am bătut cu pumnul în masă, a bătut și el cu pumnul în masă; firește că atunci a trebuit să bat de două ori mai tare cu pumnul în masă; cred că așa se explică.

Până atunci, deși proasta ei dispoziție o împiedica să conștientizeze acea stare, Agathe se bucurase, cu impetuozitate chiar, dându-și seama că fratele ei făcuse în taină contrariul celor susținute în cursul jocurilor hazlii de înfruntare galantă între frate și soră; faptul că îl jignise pe Hagauer nu putea avea, după cât i se părea, decât scopul de a ridica în spatele ei un obstacol care să-i interzică orice întoarcere la vechea ei situație. Dar acum, în locul acestei bucurii ascunse era doar vidul unei pierderi, iar Agathe tăcu.

— Nu trebuie să pierdem din vedere, continuă Ulrich, cât de bine reușește Hagauer, în felul lui, să nu te înțeleagă: nu ratează nici o înțelegere eronată, dacă pot să mă exprim astfel. Fii atentă, îi felul lui, fără să ceară ajutorul vreunei agenții de detectivi, numai când începe să se gândească la slăbiciunile relațiilor tale cu oamenii din jur, el va descoperi și ce ai făcut cu testamentul tatălui nostru. Cum ne vom mai apăra?

Pentru prima dată de când locuiau împreună, veni vorba între frate și soră despre farsa, totodată hazlie și sinistră, pe care Agathe i-o jucase lui Hagauer. Ea ridică violent din umeri și făcu un gest vag de apărare.

— Hagauer are, bineînțeles, dreptate, îi atrase atenția Ulrich cu blândețe, dar și cu fermitate.

— Nu are dreptate! răspunse ea agitată.

— Are dreptate în parte, concedă Ulrich. Într-o situație atât de primejdioasă trebuie să începem cu o mărturisire personală. Ce ai făcut tu poate să ne ducă pe amândoi la închisoare.

Agathe îl privi cu ochii larg deschiși de spaimă. La drept vorbind, știa, însă lucrul nu fusese spus încă niciodată atât de categoric.

Ulrich răspunse cu un gest liniștitor.

— Nici nu ar fi lucrul cel mai rău, continuă el. Dar cum o să apărăm ceea ce ai făcut tu, și încă și modul în care ai procedat, de reproșul că… Era în căutarea unei expresii care să-l mulțumească, și nu găsea nici una: așadar, să spunem pur și simplu că situația este oarecum în felul în care o înțelege Hagauer; că înclină înspre latura sumbră, spre fenomenele de deficiență, spre vinovățiile care provin din ceva blamabil? Hagauer reprezintă glasul lumii, al opiniei publice, chiar dacă sună ridicol provenind de pe buzele lui.

— Acum vine și rândul tabacherei, exclamă Agathe cu voce scăzută.

— Da, acum îi vine rândul, răspunse Ulrich cu încăpățânare. Trebuie să-ți spun un lucru care mă apasă de mult.

Agathe nu voia să-l lase să vorbească.

— Nu e mai bine să anulez totul, ca și când n-ar fi fost? întrebă ea. Poate că ar trebui să stau de vorbă cu el cu blândețe și să-i ofer o scuză oarecare?

— E prea târziu acum. El ar putea să folosească așa ceva ca un instrument ca să te silească să te întorci ia el, explică Ulrich.

Agathe tăcu.

Ulrich începu cu tabachera pe care un om, de fapt înstărit, o fură dintr-un hotel. El își formulase o teorie în sensul că doar trei motive ar putea exista pentru a explica un asemenea delict de însușire a unei proprietăți străine: mizeria, profesia sau, dacă nici una din acestea două nu corespund, o dispoziție sufletească deficitară.

— Ai obiectat, când am discutat odată, că un astfel de lucru s-ar putea face și din convingere, adăugă el.

— Am spus că se poate face așa ceva pur și simplu, îl corectă Agathe.

— Ei da, din principiu.

— Nu, nu din principiu!

— Întocmai! spuse Ulrich. Dacă se face așa ceva, atunci trebuie să existe cel puțin o determinare! N-ai să mă convingi că nu e așa! Nu faci nimic „pur și simplu"; ceea ce faci e fie motivat din afară, fie din interior. S-ar putea să nu fie ușor să faci distincția, dar n-o să facem acum o filozofie din aceasta; îți spun doar; dacă faci ceva ce consideri că e cu totul nefondat sau dacă iei o decizie pornind de la nimic, poți fi bănuită fie de o boală, fie de o deficiență mintală.

Cu aceasta, de fapt, se afirmase un lucru mult mai rău decât ar fi vrut să spună Ulrich; era însă ceva care corespundea cu direcția pe care o luase propria lui neliniște.

— E tot ce ai să-mi spui? întrebă liniștită Agathe.

— Nu, nu e tot, răspunse Ulrich cu amărăciune. Dacă nu există nici un motiv, trebuie căutat unul!

Nici unul din ei nu avea nici o îndoială unde anume trebuia căutat un asemenea motiv. Însă Ulrich voia altceva și spuse după un scurt moment de tăcere, îngândurat;

— În clipa în care tu te retragi singură din relația cu celălalt n-ai să mai știi cât e veșnicia de lungă ce e bun și ce e rău. Dacă vrei să fii bună, trebuie să fii convinsă că lumea e bună. Nici unul din noi doi nu e astfel. Trăim într-o vreme în care morala e pe cale de a se dizolva, sau e în convulsii. Dar tocmai de dragul unei lumi care va veni trebuie să ne menținem puri.

— Crezi atunci că acest fapt poate influența în vreun fel, ca lumea nouă să se instaureze sau nu? obiectă Agathe.

— Nu, din păcate nu cred. Cel mult cred altceva: dacă nici oamenii care își dau seama nu acționează drept, e sigur că lumea nouă nu se instaurează, iar decadența nu mai poate fi oprită!

— Cu ce ai să te alegi dacă în cinci sute de ani lucrurile vor fi, sau nu, altfel?

Ulrich ezită.

— Eu îmi fac datoria, înțelegi? Întocmai ca un soldat.

Poate că, în ultimă instanță, Agathe ar fi avut nevoie în acea dimineață nefericită de un alt fel de consolare, mai plină de tandrețe, decât i-o oferea Ulrich; ea răspunse:

— La urma urmei, ești întocmai ca generalul acela al tău! Ulrich tăcu.

Agathe nu se mai putea opri.

— Tu, în esență, nici nu ești sigur dacă aceasta este datoria ta, continuă ea. Te implici pentru că așa ești tu și pentru că îți face ție plăcere. Nici eu nu am procedat altfel!

Își pierdu deodată stăpânirea de sine. Era ceva foarte trist. Dintr-odată avu ochii în lacrimi și un suspin violent îi contractă beregata. Ca să disimuleze și să nu se expună astfel privirilor fratelui ei, își petrecu brațele pe după gâtul lui și își ascunse fața în umărul lui. Ulrich simțea cum plânge și cum îi tremură spinarea. Îl cuprinsese o senzație de jenă apăsătoare; își dădu seama că i se făcuse frig. Oricât de mult ar fi crezut că nutrește sentimente de tandrețe și de bucurie fericită față de sora lui, în clipa aceea ele dispăruseră, tocmai când ar fi trebuit să-l însuflețească; sensibilitatea îi era tulburată și nu se putea manifesta prin vreun gest. O mângâie pe Agathe și-i șopti câteva cuvinte liniștitoare, însă trebui să facă un efort să adopte acea atitudine. Pentru că el nu lua parte la această tulburare spirituală, atingerea trupurilor lor i se părea că e contactul dintre două șomoioage de paie. Puse capăt situației conducând-o pe Agathe la un scaun și el însuși se așeză câțiva pași mai departe pe un altul. Atunci răspunse, la ceea ce îi reproșase ea, cu aceste cuvinte:

— Povestea cu testamentul de fapt ție nu-ți face nici o plăcere! Nici n-are să-ți facă vreo plăcere vreodată pentru că e ceva în neregulă aici!

— Ordine! exclamă Agathe printre lacrimi. Datorie? De fapt era cu totul descumpănită pentru că Ulrich se comportase cu atâta răceală. Însă reîncepuse deja să surâdă. Înțelegea că trebuia să-și rezolve singură problema. Avea senzația că surâsul pe care reușise să-l schițeze plutea foarte departe de buzele ei înghețate. Ulrich, în schimb, era acum eliberat de stânjeneală, i se părea chiar frumos că nu simțise obișnuita tulburare fizică; începea să întrevadă faptul că și apropierea trebuia să fie altfel între ei doi. Însă nu avu timp să se mai gândească, căci vedea că Agathe suferea mult, și astfel începu să vorbească:

— Nu doresc să te lezeze cuvintele pe care le-am folosit, o rugă, și nu mi le lua în nume de rău! Probabil că nu am dreptate când aleg asemenea cuvinte, precum ordinea și datoria; sună într-adevăr ca o predică. Dar de ce, se întrerupse el deodată, de ce dracu' sunt predicile ceva suspect? Ele ar trebui în ultimă instanță să ne facă fericiți?

Agathe nu era în dispoziția să-i răspundă.

Ulrich renunță la întrebare.

— Să nu crezi că aș vrea să joc în fața ta rolul de justițiar! o rugă iarăși. Nu am vrut să spun că eu nu aș face nimic rău. Numai că nu pot să sufăr să fac așa ceva pe furiș. Eu îi iubesc pe briganzii moralei, nu pe pungașii de rând. Aș vrea deci să fac din tine un haiduc al moralei, glumi el, și nu-ți permit să fii vinovată din slăbiciune.

— Eu nu am nici un fel de punct de vedere despre onoare! spuse sora lui din spatele surâsului, acum foarte departe de el.

— E teribil de amuzant faptul că există epoci ca a noastră, în care toți tinerii se situează pe poziții preconcepute de partea răului! interveni el râzând pentru a îndepărta conversația de lucrurile prea personale. Predilecția actuală pentru onoruri morale este bineînțeles o slăbiciune. Probabil e vorba de o societate burgheză a binelui; binele a fost supt de toată substanța. Eu însumi m-am gândit la început că trebuie să mă opun; așa au gândit toți cei care au astăzi între douăzeci și cinci și patruzeci și cinci de ani; dar firește, era doar un fel de modă; aș putea să-mi imaginez că în curând vine o răsturnare totală și odată cu ea un tineret care în locul imoralismului să-și prindă iarăși la butonieră moralitatea. Iar măgarii cei bătrâni, care n-au simțit niciodată în viața lor ce e pasionant în morală și care n-au debitat decât locuri comune moralizatoare când se ivea ocazia, vor fi atunci dintr-odată precursorii și pionierii unui nou caracter!

Ulrich se ridicase în picioare și se plimba acum neliniștit în sus și în jos.

— Poate că ar trebui să spunem așa, propuse el. Binele este prin natura lui un loc comun, răul rămâne ascuțișul critic! Imoralismul își câștigă dreptul în împărăția cerului în calitatea lui de critică drastică a moralului! Ne arată că viața evoluează și altfel. Dă dezmințiri, demască minciunile. Iată de ce îi mulțumim cu o anumită indulgență. Faptul că există falsificatori de testamente care au un farmec indubitabil ar trebui să dovedească anume că e ceva fals în caracterul inviolabil al proprietății. Poate că nici nu e nevoie de vreo dovadă; dar de-abia aici începe misiunea noastră; căci trebuie să ne gândim că e posibil să existe criminali scuzabili pentru orice categorie de crime, chiar și pentru infanticid sau tot ce există asemănător în domeniul oribilului…

Căutase zadarnic să-i întâlnească privirea, deși o necăjea pomenindu-i de testament. Acum ea schiță un gest involuntar de apărare. Nu era o teoreticiană, își putea doar găsi motive de iertare pentru propriul delict, și fu iarăși rănită de o comparație folosită de el.

Ulrich râse.

— Pare o joacă, însă faptul că putem jongla astfel cu vorbele are o semnificație, o asigură el. Dovedește că în evaluarea faptelor noastre e ceva în neregulă. Chiar nu este în regulă: într-o societate alcătuită din falsificatori de testamente tu însăți ai fi, absolut sigur, de partea intangibilității definițiilor juridice; doar că într-o societate de oameni drepți lucrurile se amestecă și se inversează. Ba chiar, dacă Hagauer ar fi un pungaș oarecare, tu ai fi de-a dreptul o adeptă înflăcărată a dreptății; e o nefericire că el e atât de cumsecade! Uite așa suntem aruncați când într-o parte, când într-alta!

Aștepta un răspuns care nu venea; ridică din umeri și repetă:

— Căutăm un motiv care să justifice ce ai făcut. Am constatat că oamenii onești se lasă tentați de crime, chiar dacă, firește, doar în imaginația lor. Avem dreptul să adăugăm că, în schimb, criminalii, dacă am sta să-i ascultăm, ar putea, aproape fără excepție, să treacă drept oameni onești. Deci am putea să definim lucrurile de-a dreptul astfel: crimele sunt reunirea, care are loc în lumea lăuntrică a oamenilor păcătoși, a tuturor lucrurilor pe care ceilalți oameni le lasă să decurgă sub forma unor mici neregularități. Adică în imaginația lor și în miile de răutăți și de păcătoșenii de zi cu zi ale conștiinței. S-ar putea spune și așa: crimele plutesc în aer și-și caută doar o cale a minimei rezistențe care să le conducă spre anumiți oameni. S-ar putea spune chiar că ele sunt acțiunile unor indivizi incapabili de moralitate, ele sunt în esență expresia concentrată a unui comportament oarecare, general omenesc, greșit însă în ce privește distincția dintre bine și rău. Este ceea ce ne-a inspirat încă din tinerețe criticile pe care contemporaneitatea noastră nu a reușit să le depășească.

— Dar ce sunt atunci binele și răul? obiectă Agathe fără ca Ulrich să fi remarcat, de fapt, că el o rănise cu obiectivitatea lui.

— Nu știu nici eu! răspunse el râzând. Remarc doar de-abia acum și pentru prima dată că eu am oroare de rău. Nici n-am știut până astăzi cu adevărat în ce măsură am oroare de el. Ah, Agathe, nici n-ai idee cum e, se plânse el îngândurat; – de exemplu, știința! Ca să spunem lucrurilor pe nume, pentru un matematician, minus cinci nu este mai rău decât plus cinci. Un cercetător nu are voie să simtă oroare sau repulsie față de nimic și în anumite împrejurări este mai plăcut impresionat de o boală frumoasă decât de o femeie frumoasă. Un savant știe că nimic nu este adevărat și că întregul adevăr se află doar la capătul existenței. Știința este amorală. Această superbă pătrundere în necunoscut ne dezobișnuiește de a ne preocupa de propria noastră conștiință, și în esență nu ne oferă nici măcar satisfacția de a o lua cu totul în serios. Iar arta? Nu înseamnă ea tot timpul o creare de imagini care nu se acordă cu cele ale vieții? Nu vorbesc de falsul idealism sau de luxuriança picturilor de nuduri în epocile în care trăiești încheiat până sub bărbie, glumea el. Dar, gândește-te la o adevărată operă de artă: n-ai avut niciodată sentimentul că

e ceva în ea care îți aduce aminte de mirosul de cremene arsă iscat de o daltă ascuțită pe o piatră? Este un miros cosmic, meteoric, ca de furtună, lugubru în nota divină!

Fu singurul punct în care Agathe îl întrerupse din proprie inițiativă.

— Cândva scriai poezii, nu-i așa? îl întrebă ea.

— Îți amintești? Când ți-am mărturisit? întrebă Ulrich. Da, cu toții facem într-un moment sau altul poezii. Scriam și când eram matematician, recunoscu el. Dar cu cât înaintam în vârstă, cu atât deveneau mai proaste, și cred că nu atât din lipsă de talent, cât dintr-o repulsie mereu mai mare față de dezordinea și romantismul boem al unor asemenea desfrâuri sentimentale…

Sora lui clătină doar încet din cap, însă Ulrich îi remarcă gestul.

— Ba da! insistă el. Un poem ar trebui să fie la fel de puțin doar o stare de excepție cum n-ar trebui să fie astfel nici o faptă bună! Dar unde se risipește, dacă pot întreba așa, clipa de exaltare de îndată ce s-a produs? Tu iubești poezia, știu; dar ceea ce vreau eu să spun este că nu ai voie să-ți păstrezi în nări doar mirosul de foc aprins până când se disipează de la sine. Comportamentul acesta nedesăvârșit este ceea ce corespunde acelei fațete morale care se istovește într-o critică nefinalizată.

Revenind deodată la esența discuției, el proclamă:

— Dacă în această chestiune cu Hagauer eu m-aș comporta așa cum te aștepți tu, atunci ar trebui să fiu sceptic, indiferent și ironic. Copiii, desigur virtuoși, pe care tu sau eu s-ar mai putea întâmpla să-i avem, vor spune cu adevărat despre noi că am aparținut unei epoci burgheze foarte liniștite, care nu ne-a făcut nici un fel de griji sau cel mult griji inutile. Cu toate acestea, ne-am dat atâta osteneală….

Ulrich ar mai fi vrut probabil să spună multe; ezita doar să îi ia partea, și ar fi fost bine dacă i-ar fi putut sugera în vreun fel că o susținea. Căci ea se ridică deodată în picioare și se pregăti să iasă din cameră invocând un pretext oarecare.

— Rămâne deci stabilit că eu sunt o imbecilă din punct de vedere moral? întrebă ea într-o încercare silită de a glumi. Nu mă descurc deloc cu toate contraargumentele invocate de tine!

— Suntem amândoi imbecili din punct de vedere moral! o asigură Ulrich politicos. Amândoi!

Era oarecum descumpănit de graba cu care sora lui îl părăsi fără să-i spună când avea să revină.

31

Agathe ar vrea să se sinucidă și face cunoștință cu un domn

În realitate, ea se grăbise să plece pentru că nu voia să-i mai ofere fratelui ei încă o dată spectacolul propriilor lacrimi, pe care abia mai reușea să și le stăpânească. Era la fel de tristă ca o ființă care a pierdut totul. De ce, nu știa nici ea. O cuprinsese această stare ascultându-l pe Ulrich. Nu știa nici de ce se întâmplase astfel. El avea fără îndoială dreptate să nu considere importantă „coincidența stupidă" în apariția tulburării ei exact în momentul primirii scrisorii și continua să vorbească la fel ca de obicei. Însă Agathe simțea că e silită să fugă de el.

La început percepuse doar dorința să fugă. Fugi pur și simplu de acasă, mergând drept înainte. Dacă circulația de pe străzi o obliga să se abată de la drumul drept, își amintea totuși direcția. Fugea, la fel cum ființele omenești și animalele fug de o catastrofă. Nu se mai întreba la ce bun. De-abia când obosise de tot îi deveni limpede ce-i stăruia în gând: să nu se mai întoarcă niciodată!

Voia să meargă astfel până la lăsarea serii. Îndepărtându-se cu fiecare pas tot mai mult de casă. Își spunea că atunci când avea să se oprească în pragul înserării, urma să ia cu adevărat o hotărâre. Era hotărârea de a se sinucide. La drept vorbind nu decizia de a se sinucide, ci așteptarea ca acest gest să se fi conturat până la coborârea serii. Un vârtej și o agitație deznădăjduită se creaseră în mintea ei dincolo de acea așteptare. Nici măcar nu avea asupra ei ceva cu care să se sinucidă. Mica ei capsulă cu otravă zăcea undeva în vreun sertar sau în vreun geamantan. Nu i se precizase în ce privește propria ei moarte decât dorința de a nu mai trebui să se întoarcă. Voia să plece din viață. Era imboldul care îi călăuzea pașii, ca și cum cu fiecare pas pe care-l făcea ar fi plecat deja din viață.

Când o cuprinse oboseala simți deodată dorința de a vedea o pajiște, o pădure, dorința de a merge mai departe în aerul liber și în tăcere. Însă până acolo nu putea merge pe jos. Urcă într-un tramvai. Fusese crescută astfel încât să știe să se controleze în fața unor străini. Când își cumpără biletul și ceru o informație despre destinație nu s-ar fi putut remarca în vocea ei nici o tulburare. Era așezată acum liniștit, ținându-și trupul drept, nu-i zvâcnea nici măcar un deget. Pe când stătea astfel pe locul ei, o năpădiră gândurile. E drept i-ar fi fost mai ușor dacă ar fi putut să se dezlănțuie; așa, strunindu-și trupul, gândurile rămâneau în ea asemenea unor pachete uriașe pe care se străduia zadarnic să le scoată printr-o deschizătură îngustă. Îi lua în nume de rău lui Ulrich lucrurile pe care i le spusese. Nu voia totuși să-l condamne. Nu-și recunoștea dreptul să o facă. De fapt, ea ce îi oferea lui?!

Îi răpea doar timpul și nu-i oferea în schimb nimic; îl tulbura în activitatea și în tabieturile lui. Gândindu-se la aceste obișnuințe din care era făcută viața lui, ea simțea că suferă. De când se mutase ea în casă, se părea că nici o altă femeie nu mai intrase acolo. El își impunea deci din cauza ei niște restricții. Cum ea nu putea să-l despăgubească prin nimic însemna că era egoistă și rea. În clipa aceea ar fi vrut din toată inima să se întoarcă și să-l roage cu toată tandrețea să o ierte. Atunci îi veni în minte cu câtă răceală îi vorbise. Era limpede că regreta că îi permisese să locuiască laolaltă cu el. Câte nu plănuise și câte nu spusese înainte să fi ajuns să i se alăture! Acum nu mai amintea nimic. Marea deșteptare care survenise odată cu scrisoarea primită îi chinuia iarăși Agathei inima. Era geloasă. Geloasă fără rost și la modul ordinar. Ar fi vrut să se poată impune fratelui ei și trăia sentimentele de prietenie pătimașă și neputincioasă ale unei ființe care se vede refuzată. „Aș putea să fur pentru el sau să mă apuc să fac trotuarul!“ se gândea ea, și își dădea seama că un asemenea gând era ridicol, dar nu se putea controla. Conversațiile cu Ulrich, cu glumele și cu superioritatea lui aparent imparțială, o răneau asemenea unor ironii insultătoare. Îi admira această superioritate și toate năzuințele lui intelectuale care le depășeau cu mult pe cele pe care le-ar fi putut avea ea. Dar nu înțelegea de ce toate gândurile ar fi trebuit să aibă pentru toți oamenii aceeași valoare! În umilința ei, dorea să fie consolată, nu să audă lecții cu învățături de ordin general! Nu voia să fie curajoasă! După o vreme își reproșă că era altfel și își sporea suferința închipuindu-și că nu merita nimic mai bun decât indiferență din partea lui Ulrich.

Umilirea de sine, pentru care nici comportarea lui Ulrich și nici scrisoarea penibilă a lui Hagauer nu constituiau motive reale, reprezenta în esență o izbucnire temperamentală. Tot ceea ce simțise Agathe până atunci în intervalul nu tocmai lung de când nu mai era copil ca manifestare a eșecului ei în fața exigențelor vieții în societate provenea din faptul că trăise acea perioadă cu sentimentul că își dusese viața fără a fi dat ascultare înclinațiilor ei profunde, sau poate chiar împotriva lor. Erau înclinații spre devotament și spre încredere într-o altă ființă, căci ea nu ajunsese niciodată să se simtă bine în singurătate, cum era cazul cu fratele ei; dar dacă până atunci îi fusese cu neputință să se dăruiască cu tot sufletul unei ființe sau unei cauze, purta totuși în ființa ei puterea unui devotament total, odată ce o asemenea dăruire s-ar fi putut întoarce spre lume sau spre Dumnezeu! Se știe că există un drum spre dăruire și devotament pentru întreaga umanitate, chiar și atunci când cineva nu ajunge să se înțeleagă bine cu vecinul său apropiat. Tot astfel, o dorință ascunsă și fierbinte de a ajunge la Dumnezeu se poate naște atunci când o ființă asocială este înzestrată cu o mare capacitate de iubire; într-o asemenea concepție criminalul cu convingeri religioase nu reprezintă ceva

mai absurd decât bătrâna cu manii religioase care nu și-a găsit bărbat, iar comportarea Agathei față de Hagauer, care căpătase forma cu totul absurdă a interesului egoist, era în egală măsură izbucnirea unei voințe nerăbdătoare și voința cu care ea se acuza acum că ar fi fost trezită la viață de fratele ei și de a trebui să piardă totul din cauza propriei ei slăbiciuni.

Nu avea răbdare să mai rămână în tramvaiul care aluneca fără grabă pe șine; când casele de o parte și de alta a străzii deveniră mai mici și mai rustice, ea coborî din vagon și făcu restul drumului pe jos. Curțile erau deschise, prin portaluri și pe deasupra gardurilor scunde privirea îi întâlnea meseriași trebăluind, animale și copii jucându-se. O liniște calmă umplea aerul și în jur se auzeau glasuri și zgomotul uneltelor; sunetele acestea unduiau în mișcări neregulate și blânde ca ale fluturilor prin aerul limpede și luminos, în vreme ce Agathe se simțea alunecând asemenea unei umbre spre viile și pădurea care începeau să urce lin în fața ochilor ei. Se opri deodată în dreptul curții unei dogării, ascultând sunetul liniștit al lemnului de butoaie lovit cu ciocanul. Toată viața îi plăcuse să stea să privească asemenea munci liniștite și simțea o bucurie privind lucrul spornic și chibzuit al mâinilor meșteșugarilor. Nici de data aceasta nu se sătura să urmărească ritmul loviturilor de ciocan și gesturile oamenilor care își vedeau de treabă. O făceau să uite o clipă de grijile sale și o cufundau într-un sentiment plăcut, în care își pierdea gândurile, de comuniune cu lumea. Îi admirase dintotdeauna pe oamenii care se pot îndeletnici cu o muncă ce rezulta în diversitatea și firescul său dintr-o nevoie recunoscută de toți. Ea era singura ființă care nu-și găsea o activitate, deși avea unele înzestrări spirituale și practice. Viața era întreagă și desăvârșită și fără ea. Dintr-odată, înainte să-și fi dat seama cum se legau toate laolaltă, auzi clopotele bătând și trebui să facă un efort ca să nu izbucnească iarăși în plâns. La mica biserică de la periferie bătuseră toată vremea cele două clopote, însă Agathe le auzea abia acum, și în aceeași clipă o covârși dintr-odată conștiința că aceste sunete curate, expirate din pământul bun, darnic, pluteau prin aer împletindu-se cu pasiune cu propria ei ființă.

Își reluă grăbită drumul și însoțită de sunetul clopotelor pe care nu-l mai pierdea din auz, ajunse repede printre ultimele case la colina ale cărei pante erau aici la poale acoperite de vii și de tufișuri izolate pe marginile cărării, în vreme ce mai sus licărea verde luminos pădurea. Acum știa și încotro o împingeau pașii și o stăpânea o senzație de mare frumusețe ca și când s-ar fi cufundat cu fiecare pas tot mai adânc în natură. Îi bătea inima de încântare și de încordarea urcușului când se oprea câte o clipă și își dădea seama că și clopotele o însoțeau mereu, deși ascunse sus în aer, și de-abia audibile. I se părea că nu mai auzise niciodată clopotele sunând astfel în plină zi, parcă fără vreun pretext anumit, sărbătoresc și amestecându-se democratic cu muncile firești și preocupate de propriile lor țeluri. Dar dintre toate limbile orașului

cu mii de glasuri doar sunetul acesta îi mai vorbea ca o ultimă *voce* și era ceva în zvonul acesta care părea să o cuprindă ca și cum ar fi vrut s-o ridice și s-o împingă în sus pe colină, dar apoi o lăsa iarăși liberă și se pierdea într-un mic zgomot metalic care nu mai era cu nimic mai presus de celelalte șuierături, murmure sau foșnete ale naturii din jur. Astfel Agathe urcase și rătăcise fără să-și dea seama poate vreo oră când se găsi deodată într-o mică revărsare de tufișuri, închipuind un hățiș pe care îl păstrase în amintire. Desișurile acestea înconjurau un mormânt lăsat în paragină la marginea pădurii, pe locul unde cu o sută de ani înainte se sinucisese un poet care fusese, după propria lui dorință, adus aici pentru odihnă eternă. Ulrich îi spusese că fusese un poet mediocru, chiar dacă renumit, și acea miopie poetică exprimându-se în dorința de a fi îngropat pe un *promontoriu cu o perspectivă largă* găsise în Ulrich un critic plin de severitate. Însă Agathe iubea inscripția de pe marea lespede de piatră de când ei doi o descifraseră în frumoasele litere Biedermeier decolorate de ploaie odată într-o plimbare și ea se apleca acum peste lanțurile negre, alcătuite din verigi mari, colțuroase, care mărgineau acest dreptunghi al morții desprinzându-l de viață.

„Nu am fost nimic pentru voi", dispusese poetul nemulțumit de viață să i se scrie pe mormânt, și Agathe se gândea că ceva similar s-ar fi putut spune despre ea însăși. Gândul acesta, la marginea unui petec de pădure, deasupra viilor înverzite și a orașului străin, nemăsurat, care își mișca încet dârele de fum în soarele dimineții, o emoționa din nou. Îngenunche fără să-și dea seama și își sprijini fruntea de unul din stâlpii mici de piatră care susțineau lanțul; poziția nefirească și contactul înghețat cu piatra îi crea iluzia împăcării, într-un fel rigidă, în care s-a risipit orice voință, a morții care o aștepta. Încerca să-și adune acum gândurile. Dar nu reuși imediat; ciripitul păsărilor îi pătrundea în auz, erau atât de multe sunete distincte ale păsărilor din jur, încât fu o clipă uimită; se mișcau niște crengi și cum nu se simțea adierea vântului i se părea că înșiși copacii își scuturau acum crengile; într-o clipă de tăcere neașteptată se auzi un tropot ușor; piatra pe care o atingea era atât de netedă încât Agathe avea senzația că între acea lespede și propria ei frunte ar fi fost o bucată de gheață care ar fi împiedicat-o să simtă direct atingerea. De-abia după o vreme își dădu seama că știa că în acest obiect care o respingea se exprima exact sentimentul pe care ea voia să și-l invoce în minte, acel sentiment fundamental al propriei ei excluderi, ca pe ceva cu totul de prisos, sentiment care, exprimat simplu, nu putea fi tradus decât prin cuvintele că viața era în absența ei atât de completă și încheiată încât ea însăși nu ar mai fi avut nimic de căutat sau de oferit. Acest sentiment oribil nu era nici deznădejde, nici umilință, ci un anumit fel de a asculta și de a vedea, așa cum Agathe îl cunoscuse dintotdeauna, și pur și simplu rămânând fără vreun imbold, și fără măcar posibilitatea de a se implica în vreun fel. În această senzație de a fi exclusă era

și ceva mângâietor, ca o apărare, așa cum există în acele uimiri în care sunt uitate toate întrebările. Putea la fel de bine să plece de acolo. Încotro? Undeva, un loc înspre care să se îndrepte trebuia la urma urmei să existe. Agathe nu făcea parte dintre ființele pentru care închipuirea plină de convingere a nimicniciei oricăror forme de imaginație poate crea o anume satisfacție, care să reprezinte o asceză, o reținere belicoasă și perfidă cu care să reziste în fața unui destin nerecunoscător. În asemenea probleme era generoasă și calculată și nu semăna cu Ulrich, mereu dispus să ridice orice greutăți imaginabile în fața propriilor sentimente pentru a și le putea interzice dacă nu erau în măsură să treacă examenul. Ea era mai degrabă o proastă! Da, era ceea ce își spunea. Nici nu voia să se mai gândească! Își apăsa cu un fel de sfidare fruntea aplecată pe lanțurile de fier care cedau puțin și apoi îi opuneau iarăși rezistență. În ultimele săptămâni, reîncepuse într-un anumit fel să creadă în Dumnezeu, dar fără să se gândească la el. Anumite stări de spirit, în care lumea i se părea a fi altfel decât părea, și anume astfel încât ea să nu mai trăiască exclusă și cu totul stăpânită de convingerea strălucitoare, deveniseră, ca urmare a influenței lui Ulrich, o metamorfoză lăuntrică și o preschimbare totală a propriei ei ființe. Ar fi fost dispusă să se gândească la un Dumnezeu care să deschidă lumea asemenea unei ascunzători în care ea să poată pătrunde. Însă Ulrich spunea că n-ar fi fost necesar, că era mai degrabă primejdios să-ți imaginezi mai mult decât ești în stare să trăiești prin propria experiență. El era în măsură să decidă în asemenea probleme. Atunci el trebuia să o conducă și pe ea, fără să o părăsească. El era pragul între două vieți, și întreaga dorință fierbinte pe care ea o simțea pentru una din cele două, întreaga spaimă cu care fugea din cealaltă o conducea în primul rând la el. Ea îl iubea într-un chip atât de eliberat de orice rușine, așa cum iubim viața. El se trezea la viață, în fiecare dimineață, în întregul ei trup, din clipa când ea își deschidea ochii. O privea din oglinda întunecată a neliniștii ei: iar Agathe își aduse aminte că voia să-și ia viața. Avea sentimentul că tocmai pentru a-l sfida fugise de acasă spre Dumnezeu, atunci când îl părăsise cu intenția de a se sinucide. Dar intenția se istovise cu totul și recăzu încă o dată în punctul de unde plecase, adică la faptul că Ulrich o rănise prin purtarea lui. Era încă pornită împotriva lui, simțea astfel în continuare, însă păsările cântau și ea le auzea din nou. Era la fel de tulburată ca înainte, dar acum era o tulburare fericită. Voia să facă ceva, orice, dar ceva care să-l atingă și pe Ulrich, nu numai pe ea. Amorțeala nesfârșită care adineaori o făcuse să îngenunche se retrase în căldura sângelui care i se revărsa vioi în mădulare atunci când își îndreptă trupul.

Când își ridică ochii văzu un domn alături de ea. Se simțea jenată, căci nu știa câtă vreme stătuse astfel uitându-se la ea. Când privirea ei încă întunecată de tulburarea prin care trecuse alunecă peste a lui, își dădu seama că el

o contempla cu o plăcere nedisimulată și că părea că dorea să-i insufle o încredere cordială: domnul acela era înalt și slab, purta veșminte de culoare închisă și o barbă scurtă blondă îi acoperea bărbia și obrajii. Prin această barbă se puteau desluși ușor buzele moi, într-un contrast atât de ciudat de tineresc cu părul cărunt amestecându-se ici și colo cu cel blond, ca și când bătrânețea le-ar fi trecut cu vederea preocupată doar de podoaba capilară. De altfel, chipul lui nu era deloc ușor de descifrat. Prima impresie ar fi putut sugera un profesor de liceu; severitatea acestui chip nu era crestată într-un lemn tare, ci părea mai degrabă fragilă, ca și când s-ar fi înăsprit prin mici iritări zilnice. Dacă s-ar fi pornit de la această delicatețe, peste care barba virilă părea să fi fost implantată spre a satisface o ordine impusă de posesorul ei, se puteau remarca pe acest fond inițial de feminitate unele detalii aproape ascetice ale întregului, aspre, pe care le crease cu o voință mereu activă dintr-un asemenea material firav.

Agathe nu știa ce să spună, o anume simpatie și o anumită respingere erau în cumpănă și înțelegea doar că acest bărbat ar fi vrut s-o ajute.

— Viața oferă la fel de multe prilejuri pentru fortificarea voinței ca pentru slăbirea ei; nu trebuie să fugim niciodată din fața greutăților, ci să căutăm să le dominăm! spuse străinul și acum își ștergea, ca să poată vedea mai bine, ochelarii care i se aburiseră.

Agathe îl privea surprinsă. Era evident că el o observase mai demult, căci aceste cuvinte veneau direct dintr-o conversație lăuntrică. Atunci el tresări speriat și își ridică pălăria, pentru a-și recâștiga atitudinea decentă ce nu se cuvine uitată; dar își reveni repede și continuă direct.

— Iertați-mă dacă vă întreb în ce fel v-aș putea ajuta? spuse el. Mi se pare că o suferință, o zguduire profundă a sinelui, poate fi deseori mai ușor mărturisită unui străin!

Se vedea că străinul nu vorbea fără un anumit efort; părea să fi îndeplinit o datorie de caritate intrând astfel în vorbă cu această femeie frumoasă, și acum, pe când pășeau împreună îndepărtându-se de locul întâlnirii, el se lupta de-a dreptul cu cuvintele. Căci Agathe se ridicase pur și simplu în picioare și începuse să se îndepărteze de mormânt, încet, alături de el, ieșind de sub copaci în câmpul deschis de la marginea colinei, fără să se fi hotărât dacă să apuce pe una din potecile ducând în jos și pe care anume din aceste cărări să o aleagă. Continuându-și conversația făcură astfel o bună bucată de drum pe creasta colinei, apoi se întoarseră și urmară iarăși direcția inițială; nici unul din ei nu știa încotro anume se va îndrepta celălalt, ceea ce oricum nu se putea ignora.

— Nu vreți să-mi spuneți de ce ați plâns? repetă străinul cu glasul blând al unui medic care întreabă unde anume te doare.

Agathe clătină din cap.

— N-aș putea să vă explic cu ușurință, spuse ea, și îl rugă deodată: Dar răspundeți-mi la o altă întrebare: ce anume vă face să fiți sigur că mă puteți ajuta, fără să mă cunoașteți deloc? Eu aș crede mai degrabă că nimeni nu poate fi ajutat!

Însoțitorul ei nu-i răspunse imediat. De mai multe ori se pregăti să spună ceva, dar părea că își impune să mai aștepte. În sfârșit replică:

— Probabil că nu-l poți ajuta decât pe cel prin a cărui suferință ai trecut tu însuți odată.

Tăcu. Agathe râse la gândul că acel bărbat credea că i-ar fi cunoscut din experiență proprie suferința, care i-ar fi inspirat repulsie dacă ar fi cunoscut-o. Însoțitorul părea să nu-i fi perceput surâsul sau poate că-l interpreta ca un gest de nervozitate nestăpânită. Reflectă o clipă și o liniști:

— Firește, nu afirm că aș putea să-mi închipui să dau cuiva lecții de conduită. Dar, vedeți: angoasa într-o situație care pare o catastrofă este contagioasă și puterea de a ieși dintr-o asemenea stare este molipsitoare! Vreau să spun, puterea de a scăpa ca dintr-un incendiu. Toți și-au pierdut cumpătul deodată și aleargă de-a dreptul în foc: ce ajutor uriaș poate fi dat când cineva, unul singur, stă afară și face semn, nimic altceva decât face semn cu mâna și le strigă, chiar fără să fie înțeles, că există o cale de salvare…

Agathe aproape că izbucni în râs la închipuirile atât de înfricoșătoare pe care acest om cumsecade le purta în sinea lui; dar tocmai pentru că ele nu i se potriveau deloc îi imprimau chipului său fragil ca de ceară o înfățișare aproape lugubră.

— Vorbiți cam ca un pompier! îi răspunse ea și imită deliberat, pentru a-și ascunde curiozitatea, afectarea și superficialitatea unei doamne din lumea bună. Dar trebuie să vă fi format o idee oarecare despre ce fel de catastrofă este vorba în cazul meu?

Fără voie îi transpărea prin vorbe gravitatea ironiei, căci simpla idee că acest bărbat ar fi vrut s-o ajute o irita tocmai din cauza sentimentului de recunoștință pe care i-l stârnea intenția lui. Străinul o privi surprins, apoi se controlă și îi răspunse ca și când ar fi vrut s-o dojenească:

— Sunteți probabil încă prea tânără ca să știți că viața noastră este foarte simplă. Ea se complică inextricabil numai atunci când te gândești la tine; însă în clipa când nu te gândești la tine, ci te întrebi cum l-ai putea ajuta pe un altul, devine foarte simplă!

Agathe tăcu și rămase pe gânduri. Fie din cauza tăcerii ei, fie datorită spațiilor încurajatoare deschise între ei și prin care pluteau cuvintele lui, străinul vorbi mai departe, fără să o privească:

— Supraestimarea aspectelor personale este o superstiție modernă. De fapt, astăzi se vorbește atât de mult despre cultul personalității, despre trăirea

vieții până la capăt și despre acceptarea vieții. Dar prin asemenea cuvinte neclare și echivoce cei care le susțin trădează că au nevoie de ceață ca să-și ascundă sensul propriu-zis al refuzului lor! Ce ar trebui în esență acceptat? Totul laolaltă și în confuzie totală? Dezvoltarea e totdeauna legată de o constrângere, a spus un gânditor american. Nu putem dezvolta o anumită latură a firii noastre fără a o opri în dezvoltarea ei pe cealaltă. Ce ar trebui savurat în viață la urma urmei? Spiritul sau instinctele? Capriciile sau caracterul? Egoismul sau dragostea? Dacă natura noastră superioară vrea să fie trăită până la capăt, cea inferioară trebuie să învețe renunțarea și supunerea.

Agathe se gândea ascultându-l de ce ar fi fost mai simplu să ai grijă de alții decât să te îngrijești de tine. Ea aparținea acelor naturi umane cu totul lipsite de egoism, care, e adevărat, se gândesc în permanență la persoana lor, dar nu au deloc grijă de ei înșiși, o formă diferită de egoism obișnuit, preocupat de propriile avantaje, mai degrabă decât de altruismul vanitos al celor care se îngrijesc de semenii lor. Astfel că ceea ce îi spunea omul de alături îi era cu totul străin, dar în același timp o atingeau într-un fel și cuvintele lui izolate, atât de energic manevrate i se agitau neliniștitoare prin față, ca și când înțelesul lor ar fi fost mai degrabă vizibil prin aer decât audibil. Se întâmpla că mergeau acum de-a lungul unei creste care-i dezvăluia Agathei priveliștea superbă a unei văi adânci unduindu-se, pe când pentru însoțitorul ei era limpede că această perspectivă îi semăna cu un amvon sau o catedră. Ea se opri, iar cu pălăria pe care tot acest timp o legănase neglijent în mână tăie o linie dreaptă prin argumentația necunoscutului.

— V-ați format deci, spuse ea, o imagine despre mine; o văd licărind prin cuvintele dumneavoastră, și nu este măgulitoare.

Domnul cel înalt se sperie, căci nu voise s-o jignească, iar Agathe îl privi râzând prietenoasă.

— Am impresia că mă confundați cu cauza personalității eliberate. Pe deasupra, cu cea a unei personalități nevrozate și de-a dreptul neplăcute, afirmă ea.

— Eu am vorbit doar despre condiția fundamentală a vieții personale, se scuză el, și e adevărat că judecând după situația în care v-am întâlnit, aveam senzația că aș fi fost poate în măsură să vă fiu de ajutor cu un sfat. Condiția fundamentală a vieții este astăzi înțeleasă greșit din mai multe puncte de vedere. Întreaga nervozitate modernă, cu toate excesele ei, provine doar din lăuntricul care nu mai este în stare să-și mențină vigoarea, în care lipsește voința, căci fără o anumită strunire a propriei voințe nimeni nu-și mai câștigă acea unitate și consecvență care să-l ridice mai presus de haosul obscur al organismului!

Din nou răzbăteau la suprafață două cuvinte, unitate și consecvență, care păreau să-i amintească Agathei de nostalgiile ei și de reproșurile pe care și le făcea.

— Explicați-mi ce înțeles au cuvintele dumneavoastră, îl rugă ea. Voința poate exista numai atunci când ai deja un țel?

— Nu e important ce înțeleg eu! primi ea răspunsul pe un ton care era deopotrivă de blând și de brutal. Nu ne învață marile scrieri ale umanității cu o limpezime neîntrecută ce avem de făcut și ce să lăsăm deoparte? – Agathe se văzu pusă în încurcătură. Pentru a expune idealurile fundamentale ale vieții, îi explică însoțitorul ei, e nevoie de o cunoaștere pătrunzătoare a vieții, a oamenilor și în același timp de o atât de eroică stăpânire a pasiunilor și a egoismului cum nu le-a fost hărăzită de-a lungul mileniilor decât câtorva personalități. Iar acești învățători ai umanității au recunoscut în toate epocile același adevăr.

Agathe trecu involuntar în defensivă, cum face orice om care-și socotește propriul trup și sângele tânăr mai de preț decât osemintele înțelepților morți.

— Dar niște legi ale umanității concepute cu mii de ani în urmă nu se mai potrivesc cu împrejurările actuale! exclamă ea.

— Nu sunt chiar atât de îndepărtate cum pretind scepticii care s-au desprins de experiența vie și de cunoașterea de sine! răspunse cu o satisfacție amară cel care îi devenise însoțitor ocazional. Adevărul profund al vieții nu se comunică prin dezbateri – știm de la Platon încoace; omul îl percepe ca pe o interpretare vie și o realizare de sine! Credeți-mă, ceea ce-l face pe om cu adevărat liber și ceea ce îi răpește libertatea, ceea ce îi dă adevărata fericire și ceea ce i-o distruge nu e un element supus progresului, și orice om care trăiește sincer simte aceasta foarte precis în inima lui dacă stă să o asculte.

Formularea „interpretare vie“ îi plăcu Agathei, însă îi venise între timp o idee neașteptată:

— Practicați poate o profesie ecleziastică? întrebă ea.

Îl privea curioasă pe însoțitorul ei. El nu-i răspunse.

— Nu cumva sunteți prelat?! repetă ea, și se liniști privindu-i barba; căci în afară de aceasta, restul înfățișării lui îi crease deodată impresia că ar fi fost posibilă o asemenea surpriză.

Trebuie totuși subliniat în favoarea ei că n-ar fi fost mai puțin uimită dacă necunoscutul i-ar fi spus în conversația lor așa, în treacăt: „Ilustrul nostru suveran, divinul August“; știa, e drept, că în politică religia joacă un rol însemnat, dar lumea s-a obișnuit într-atât să nu mai ia în serios ideile în viața publică, încât prezumția că partidele creștine ar putea fi alcătuite din oameni credincioși poate părea la fel de extravagantă precum opinia că un diriginte de poștă ar trebui să fie colecționar de mărci poștale.

După o pauză lungă, oarecum ezitantă, străinul răspunse:

— Aș prefera să nu răspund la întrebarea dumneavoastră; sunteți în mult prea mare măsură străină de lucrurile acestea.

Agathe fu cuprinsă de o vie curiozitate, aproape avidă.

— Aș vrea acum să aflu cine sunteți dumneavoastră! pretinse ea, și era la urma urmei un privilegiu feminin care nu i-ar fi putut fi ușor refuzat.

Se făcea remarcată la străinul acela aceeași nesiguranță, oarecum ridicolă, ca anterior, când schițase cu întârziere salutul cu pălăria; s-ar fi zis că simțea o mâncărime în braț care îl determină să-și mai ridice pălăria o dată, cu același gest formal; dar apoi ceva se blocă, o armată de gânduri părea că desfășoară împotriva alteia o bătălie, învingând în cele din urmă, în loc ca lucrurile să se fi întâmplat ușor, ca în joacă:

— Mă numesc Lindner și sunt profesor la liceul Franz Ferdinand, răspunse el și adăugă după o mică pauză de reflecție: sunt și docent la Universitate.

— Atunci poate că-l cunoașteți pe fratele meu? întrebă Agathe bucuroasă și pronunță numele lui Ulrich. Dacă nu mă înșel el a făcut de curând o expunere la Societatea Pedagogică pe o temă privind matematica și umanismul, sau ceva de genul acesta.

— Numai după nume. Da, am asistat la acea conferință, mărturisi Lindner.

Agathei i se părea că în acest răspuns s-ar fi putut citi o oarecare reticență, dar uită această impresie când celălalt continuă:

— Tatăl dumneavoastră era reputatul jurist? întrebă Lindner.

— Da, a murit de curând și eu locuiesc acum la fratele meu, spuse Agathe simplu. N-ați vrea să ne faceți odată o vizită?

— Din păcate nu am timp pentru relațiile sociale, răspunse Lindner cu rigiditate și cu o privire abătută și nesigură.

— Atunci n-ați avea nimic împotrivă, continuă Agathe fără să-i ia în seamă rezerva, dacă eu aș veni odată la dumneavoastră; adevărul e că am nevoie de un sfat!

El continua să i se adreseze cu apelativul domnișoară.

— Sunt căsătorită, adăugă ea, și mă numesc Hagauer.

— Atunci sunteți de fapt – exclamă Lindner – soția reputatului erudit, profesorul Hagauer?

Își începuse fraza cu o încântare luminoasă și o mai struni spre sfârșit cu ezitare. Căci Hagauer era o personalitate cu două calități: era pedagog, și anume unul cu vederi progresiste; la drept vorbind Lindner avea vederi ostile celor ale lui Hagauer, dar era ca o boare înviorătoare să descopere prin cețurile nesigure ale unui suflet feminin, căruia tocmai îi venise ideea imposibilă de a vizita locuința unui bărbat, un adversar cu care avea ce să-și împărtășească de la prima vedere; în tonul cu care fusese rostită întrebarea lui se oglindea coborârea de la cea de-a doua la cea dintâi dintre treptele acelei emoții.

Agathe îi remarcase tulburarea. Nu știa dacă ar fi trebuit să-i împărtășească lui Lindner în ce situație anume se aflau relațiile ei maritale. S-ar fi putut ca, dacă i-ar fi mărturisit, relațiile dintre ea și acest nou prieten să se

încheie imediat; impresia era pregnantă. Ar fi regretat; căci tocmai pentru că Lindner îi stârnea prin diferite aspecte ale persoanei sale dorința de ironie, îi inspira de asemenea încredere. Impresia, făcută și mai credibilă prin întreaga sa înfățișare, că acest bărbat nu urmărea nimic pentru el însuși o silea de fapt să fie sinceră: el își reprima orice fel de dorință, astfel că sinceritatea irupea de la sine în prim plan.

— Sunt tocmai pe punctul să divorțez! mărturisi ea în cele din urmă.

Se lăsă tăcerea; Lindner părea copleșit de acea informație, Agathei îi crease impresia că el se comporta lamentabil. În sfârșit Lindner spuse surâzând cu efort:

— M-am gândit la ceva similar când v-am văzut prima oară!

— Așadar sunteți și dumneavoastră un adversar al divorțului? exclamă Agathe și-și dădu curs liber iritării. Firește, trebuie să fiți! Dar, credeți-mă, e oarecum demodat din partea dumneavoastră!

— În orice caz eu nu pot să consider lucrurile ca fiind evidente, ca dumneavoastră, se apără Lindner îngândurat, își scoase ochelarii, îi șterse, îi așeză la loc și o privi pe Agathe. Cred că dumneavoastră aveți prea puțină voință, constată el.

— Voință? Tocmai că am voința de a mă despărți! exclamă iarăși Agathe, dar își dădu seama că nu e un răspuns foarte inteligent.

— Nu astfel trebuie să înțelegeți lucrurile, o corectă Lindner cu blândețe. Firește că pot presupune că aveți motive serioase. Eu gândesc de fapt altfel: libertatea de moravuri, așa cum este acceptată astăzi, constituie, când e invocată, totdeauna un indiciu că un individ este ferm atașat doar de propria individualitate și nu e în stare să trăiască și să acționeze în orizonturi mai largi. Preastimații noștri poeți – continuă el, oarecum meschin, încercând să glumească pe socoteala pelerinajului fervent de adineauri al Agathei la mormântul bardului, iar gluma îl determinase să își țuguie buzele – care măgulesc spiritul tinerelor doamne și sunt supraapreciați de dumnealor, au firește o situație mai ușoară decât a mea când vă spun că de fapt căsnicia este o instituție a simțului de răspundere și a stăpânirii de către om a pasiunilor sale! Dar înainte ca o persoană izolată să se desprindă de mijloacele de protecție exterioare, pe care umanitatea și le-a ridicat cu o exactă cunoaștere a propriilor insuficiențe, s-ar cuveni să-și spună că izolarea și încălcarea datoriei de supunere față de un ansamblu superior constituie neajunsuri mai mari decât decepțiile trupești de care ne temem într-atât!

— Aduce a cod juridic din vremuri de restriște, anume pentru arhangheli, spuse Agathe, dar nu văd de ce ați avea dreptate. Am să vă însoțesc o bucată de drum. Trebuie să-mi explicați și mie cum puteți gândi astfel. Încotro mergeți acum?

— Trebuie să mă întorc acasă, răspunse Lindner.

— Ar avea soția dumneavoastră ceva împotrivă dacă v-aș însoți până acasă? Putem să luăm o trăsură de jos din oraș. Eu mai am timp.

— Fiul meu se întoarce de la școală, răspunse Lindner cu o demnitate rezervată. Noi suntem totdeauna punctuali la masă; iată de ce trebuie să fiu acasă. Soția mea a murit subit acum câțiva ani, corectă el presupunerea eronată a Agathei, privindu-și ceasul și adăugă neliniștit și iritat: trebuie să mă grăbesc!

— Atunci urmează să-mi explicați altă dată, pentru mine e important! afirmă cu vioiciune Agathe. Dacă dumneavoastră nu vreți să veniți la noi, atunci pot să vă vizitez eu.

Lindner făcea impresia că i se îngreunase respirația, dar fără succes. În cele din urmă spuse:

— Dar dumneavoastră sunteți femeie, nu mă puteți vizita!

— Ba da! îl asigură Agathe. Veți vedea, într-o bună zi voi veni la dumneavoastră. Nu știu cu precizie când. Și vă asigur că nu e nimic rău în ceea ce fac.

Se despărți de el și o apucă pe un alt drum.

— N-aveți voință, își spuse cu jumătate de gură, căutând să-l imite pe Lindner, dar cuvântul voință îi suna proaspăt și răcoros în auz. Erau legate de el sentimente ca mândrie, duritate, siguranță de sine; o tonalitate mândră a inimii; bărbatul acesta îi făcuse bine.

32

În acest răstimp, generalul îi conduce pe Ulrich și Clarisse la casa de nebuni

Pe când Ulrich era singur acasă, Ministerul de Război îl sună să-l întrebe dacă domnul director al Departamentului educațional și cultural l-ar putea vizita într-o jumătate de oră, iar treizeci și cinci de minute mai târziu atelajul de serviciu al generalului Stumm von Bordwehr urcă înspumat mica alee din fața casei.

— Ce mai poveste! îi strigă de-a dreptul generalul prietenului său, care remarcă imediat că de data aceasta lipsea ordonanța cu pâinea spirituală.

Generalul era în tunică și își arborase decorațiile.

— M-ai băgat într-o poveste de toată frumusețea! repetă el. Diseară e ședință mare la vara dumitale. N-am putut nici măcar să-i raportez șefului meu. Acum explodează deodată știrea că trebuie să mergem la casa de nebuni; cel mai târziu într-un ceas trebuie să fim acolo!

— Dar de ce, Dumnezeule? se miră Ulrich, cum era firesc. De obicei lucrurile se convin printr-o înțelegere prealabilă!

— Nu mai tot pune întrebări! îl rugă generalul. Telefonează-i chiar în clipa aceasta prietenei sau verișoarei dumitale sau ce-o fi, că trebuie să trecem să o luăm!

În timp ce Ulrich sună la băcănia de unde Clarisse obișnuia să-și facă cumpărăturile, și aștepta ca ea să vină la aparat, el află nenorocirea de care se plângea generalul. Acesta din urmă, pentru a îndeplini dorința Clarissei așa cum îi fusese transmisă prin Ulrich, se adresase șefului serviciului medical al armatei, care la rândul său intrase în legătură cu celebrul său coleg civil, șeful clinicii universitare, unde Moosbrugger aștepta o supraexpertiză. Se crease o neînțelegere, astfel încât se stabilise pe loc ziua și ora vizitei; Stumm însuși fusese informat, prezentându-i-se scuze interminabile, de-abia în ultimul moment și află că eroarea consta din faptul că el însuși fusese anunțat la renumitul psihiatru, care îi aștepta vizita cu cea mai mare plăcere.

— Nu mă simt prea bine! explică el.

Era o formulă veche, devenită tradițională, că ar fi dorit ceva tare de băut.

După ce băuse ce i se oferi, încordarea nervoasă se estompă.

— Ce-mi trebuie mie o casă de nebuni? Numai din cauza dumitale trebuie să mă duc, se plânse el. Mai ales ce să-i spun imbecilului de profesor, dacă mă întreabă de ce am venit și eu?

În clipa aceea răsună la celălalt capăt al firului un strigăt de război triumfător.

— Frumos! spuse generalul iritat. Dar pe lângă toate cele, trebuie să stau de vorbă urgent cu dumneata despre evenimentul de diseară. Trebuie să-i dau raportul Excelenței Sale. Iar el pleacă la ora patru!

Își privi ceasul și nu se clinti de pe scaun, într-atât era de deznădăjduit.

— Dar eu sunt gata, îi explică Ulrich.

— Stimata dumitale doamnă nu vine cu noi? întrebă Stumm surprins.

— Sora mea nu-i acasă.

— Păcat, regretă generalul. Sora dumitale este femeia cea mai demnă de admirație pe care am întâlnit-o vreodată!

— Credeam că Diotima ocupă acest loc! se miră Ulrich.

— Nu mai puțin, răspunse Stumm. E, la rândul ei, demnă de toată admirația. Dar de când se preocupă de științele vieții sexuale am impresia că sunt un elev în fața ei. Îmi ridic ochii cu toată plăcerea și respectul spre ea; căci, Doamne, războiul e, cum spun eu dintotdeauna, o meserie simplă și brutală; dar vezi, tocmai în domeniul sexualității, onoarea ofițerului se împotrivește, ca să spunem așa, ca acesta să se vadă tratat ca un profan neștiutor.

Între timp se urcară în trăsură și porniră la trap.

— Cel puțin, prietena dumitale e drăguță? se interesă Stumm neîncrezător.

— E originală, ai să vezi, răspunse Ulrich.

— Așadar, diseară, oftă generalul, are loc cel mai așteptat eveniment.

— Așa îmi spui de fiecare dată când treci pe la mine, se apără Ulrich surâzând.

— Se poate, dar cu toate acestea, e adevărat. Deseară ai să fii martorul întrevederii între vara dumitale și doamna profesor Drangsal. Sper că n-ai uitat tot ce ți-am spus despre ea? Deci *madame* Drangsal – căci așa îi spunem noi, vara dumitale și cu mine – a tot canonit-o pe vara dumitale până când s-a ajuns aici; i-a bătut la cap pe toți, iar astăzi ele două ajung să stea în sfârșit de vorbă. L-am mai așteptat doar pe Arnheim, ca să-și formeze și el o părere.

— Așa?

Ulrich nu știuse că Arnheim, pe care nu-l mai văzuse de mult, se întorsese.

— Firește. Stă câteva zile, explică Stumm. Așa că a trebuit să ne ocupăm de eveniment…

Dintr-odată se întrerupse și țâșni de pe bancheta capitonată a trăsurii care se legăna în trap, se ridică spre capra vizitiului cu o repeziciune pe care nimeni nu ar fi crezut-o posibilă la el:

— Dobitocule! urlă el cu asprime în urechea ordonanței, care îmbrăcat în livrea civilă de vizitiu conducea caii ministeriali, iar Stumm se agăță acum, neajutorat, în legănările trăsurii, de spinarea celui pe care-l insulta astfel, de ce ocolești?

Soldatul în civil își ținea spinarea țeapănă ca o scândură, nesimțitor la eforturile neregulamentare pe care le făcea generalul pentru a-și salva echilibrul, își roti doar capul exact cu nouăzeci de grade, astfel că nu-și mai putea vedea nici generalul, nici caii, și raportă mândru, adresându-se unei perpendiculare care se pierdea în gol, că drumul cel mai drept nu era practicabil din cauza unor lucrări de reparație pe acea bucată de stradă, dar că aveau să revină curând la el.

— Așa da, deci am dreptate! strigă Stumm, căzând la loc pe banchetă, apărându-și, în parte față de ordonanță, în parte fată de Ulrich, izbucnirea zadarnică de nerăbdare: omul acesta trebuie să ocolească și eu trebuie să-i dau raportul Excelenței Sale, care la ora patru vrea să se ducă acasă și care trebuie în prealabil să dreseze un raport pentru ministru!… Excelența Sa, domnul ministru, s-a anunțat anume diseară personal acasă la Tuzzi! adăugă el mai încet, doar pentru urechile lui Ulrich.

— Ce vorbești! Ulrich se arătă surprins de această noutate.

— Eu tot îți spun de mult, plutește ceva în aer. Acum însă Ulrich voia să știe ce anume plutea în aer.

— Spune odată, ce vrea ministrul? ceru el.

— Nu știe nici el, răspunse liniștit Stumm. Excelența Sa are senzația că acum e momentul. Bătrânul Leinsdorf îi împărtășește opinia: acum e momentul. Șeful Marelui Stat-Major e și el de aceeași părere: acum e momentul. Când mai mulți simt la fel, trebuie să fie ceva adevărat aici.

— Momentul prielnic pentru ce? întrebă Ulrich mai departe.

— Nu e încă nimic de notorietate, îl dădăci generalul. Sunt așa, senzații, impresii absolute! Dar, de altfel, câți vom fi astăzi? întrebă el, poate distrat, poate gânditor.

— Cum poți să mă întrebi așa ceva? răspunse Ulrich mirat.

— Acum, mă refeream, explică Stumm, câți suntem cei care mergem la casa de nebuni? Scuză-mă! Nostim, cum nu ne-nțelegem în problemele acestea? Sunt zile, când parcă îți cad pe cap prea multe! Deci câți vom fi acum?

— Nu știu cine mai vine; între trei și șase persoane.

— Voiam să spun, rațională generalul, dacă suntem mai mult de trei, trebuie să luăm încă o trăsură, înțelegi, pentru că eu sunt în uniformă.

— Da, firește, îl liniști Ulrich.

— Știi, nu mi se permite să circul ca într-o cutie de sardele.

— Desigur. Dar spune-mi cum ai ajuns la ideea aceasta cu senzațiile absolute?

— Oare mai putem găsi o trăsură acolo? se frământă Stumm. E o adevărată pustietate, ca la capătul lumii.

— Luăm una pe drum, răspunse Ulrich ferm. Acum explică-mi, te rog, cum de aveți cu toții senzația absolută că e copt momentul pentru ceva anume?

— Nu e nimic de explicat, răspunse Stumm. Când spun despre ceva că trebuie să fie absolut așa, și nu altfel, înseamnă tocmai că nu sunt în stare să explic cum e! S-ar mai putea adăuga cel mult că *madame* Drangsal e așa, un fel de pacifistă probabil, pentru că Feuermaul, pe care îl lansează, face poeme despre faptul că omul e bun. Așa cred mulți astăzi.

Ulrich nu voia să-l creadă.

— Dar nu este multă vreme de când afirmai tocmai contrariul: că cei implicați în Acțiunea Paralelă sunt adepții unor fapte, în favoarea unei mâini forte și așa mai departe!

— Așa este, recunoscu generalul. Sunt cercuri influente care mizează pe *madame* Drangsal; ea se pricepe grozav la așa ceva. Se cere din partea acțiunii patriotice un gest în favoarea bunăvoinței și umanității.

— Așa? spuse Ulrich.

— Da. Dumneata nu-ți mai bate capul cu problemele acestea! Alții își fac griji. Îmi aduc aminte, de exemplu, că războiul fratricid dintre germani de la 1866 a început de la faptul că toți s-au declarat frați în parlamentul de la Frankfurt. Firește că astfel nu vreau să spun câtuși de puțin că ministrul de război sau șeful Marelui Stat-Major ar avea asemenea griji; ar fi o prostie din partea mea. Dar, se trece de la una la alta: Așa stau lucrurile! Mă înțelegi?

Nu era clar, dar era întocmai. La toate acestea generalul adăugă o considerație înțeleaptă.

— Uite, dumneata tot pretinzi claritate, îi spuse vecinului său în trăsură. Te admir, dar trebuie de asemenea să gândești istoric: cum ar putea cei

care iau parte nemijlocit la un eveniment să știe dinainte dacă va fi, sau nu un mare eveniment? Cel mult că ei presupun că va fi un mare eveniment! Dacă-mi dai voie să dezvălui și eu un paradox, aș putea să susțin că istoria universală se scrie înainte de a se întâmpla; la început e doar un fel de zvon. Pe urmă, oamenii energici se văd deodată în fața unei sarcini dificile.

— Ai dreptate, îl lăudă Ulrich. Acum povestește-mi odată totul!

Dar tocmai în momentele acelea, când copitele cailor începuseră deja să tropăie pe strada nepavată, deși ar fi vrut el însuși să îl consulte, generalul fu năpădit deodată de alte griji:

— Uită-te la mine, m-am gătit ca un pom de Crăciun, pentru cazul că mă cheamă ministrul, strigă el și își întări spusele arătând spre tunica albastră de uniformă și spre decorațiile care îi atârnau în piept. Nu crezi că s-ar putea ajunge la incidente penibile dacă mă arăt, așa, în uniformă, în fața nebunilor? Ce fac, de exemplu, dacă vreunul din ei îmi insultă uniforma? Doar nu îmi permit să trag sabia, iar dacă tac, poate să fie de-a dreptul primejdios pentru mine!

Ulrich își liniști prietenul spunându-i că avea să îmbrace pe deasupra uniformei un halat de medic; dar chiar înainte ca Stumm să se fi declarat mulțumit de soluție, le ieși în întâmpinare Clarisse într-o rochie largă de vară; însoțită de Siegmund, le venea, nerăbdătoare, înainte pe alee. Ea îi povesti lui Ulrich că Walter și Meingast refuzaseră să îi însoțească. După ce se găsise o a doua trăsură, generalul îi spuse mulțumit Clarissei:

— Stimată doamnă, când ne veneați așa în întâmpinare pe drum am crezut că văd un înger!

Însă când coborî din trăsură la poarta clinicii, Stumm von Bordwehr era roșu la față și părea tulburat.

33
Nebunii o salută pe Clarisse

Clarisse își frământa în mâini mănușile, privea mereu în sus spre ferestre și nu stătea nici o clipă liniștită, în timp ce Ulrich plătea trăsura pe care o luaseră pe drum. Stumm von Bordwehr nu voia să-i îngăduie lui Ulrich să achite drumul, iar vizitiul stătea pe capră, surâzând măgulit în timp ce cei doi domni se certau între ei. Siegmund își peria ca de obicei cu vârful degetelor un fir de praf de pe jachetă sau privea în gol. Generalul îi spunea încet lui Ulrich:

— Prietena dumitale e o femeie ciudată. Mi-a explicat pe drum ce este voința. N-am înțeles nici un cuvânt!

— Așa e ea, spuse Ulrich.

— E tare drăguță, șopti generalul. E ca o micuță balerină de paisprezece ani. Dar de ce spune că am venit până aici ca să ne lăsăm pradă „nebuniei" noastre? A fost așa de penibil, n-am fost în stare să-i răspund nici un singur cuvânt.

Era vizibil că generalul întârzia plecarea trăsurilor doar pentru a pune acele întrebări; dar până ca Ulrich să-i fi răspuns, fu degrevat datorită unui mesager care îi salută pe nou-veniți în numele șefului clinicii și, exprimând generalului Stumm scuzele de rigoare ale acestuia, reținut de o problemă urgentă, conduse tot grupul într-o sală de așteptare. Clarisse nu pierdea din ochi nici o singură lespede de pe scară și de pe coridoare, până și în mica sală de primire care, cu scaunele capitonate cu catifea verde, decolorată de soare, amintea de sala de așteptare de clasa întâi din gări, privirile continuau să-i alunece cu mișcări lente peste tot. Cei patru se așezară, după ce trimisul șefului îi lăsase singuri, și la început nu spuseră nici un cuvânt, până când Ulrich, pentru a rupe tăcerea, o tachină pe Clarisse întrebând-o dacă nu se înfiorase la gândul că avea să stea față în față cu Moosbrugger.

— Ah! spuse Clarisse cu dispreț. El n-a cunoscut decât simulacre de femei; trebuia să ajungă aici!

Generalul voia să-și reabiliteze onoarea, căci îi venise între timp o idee.

— Voința este acum foarte la modă, spuse el. În acțiunea patriotică ne preocupăm mult de problema aceasta.

Clarisse îi surâse și-și întinse brațele pentru a-și liniști încordarea pe care o simțea în tot trupul.

— Când trebuie să aștepți, simți în toate mădularele ceea ce urmează să se întâmple, ca și cum ai privi printr-un ochean, răspunse ea.

Stumm von Bordwehr căzu pe gânduri; nu voia să mai rămână încă o dată de căruță.

— Just! spuse el. Probabil că e în legătură cu disciplina culturii fizice. Cu aceasta ne ocupăm de asemenea.

Își făcu apariția consilierul de curte cu întreaga sa suită de asistenți și infirmiere voluntare; fu cât se poate de amabil, mai ales față de Stumm, invocă o urgență și deplânse faptul că, împotriva intenției inițiale, trebuia să se limiteze la acel salut și nu putea îndeplini personal rolul de gazdă în acea vizită. Îl prezentă pe doctorul Friedenthal, care avea să-i conducă pe oaspeți în locul său. Doctorul Friedenthal era un bărbat înalt, zvelt și de o constituție mai curând delicată, avea păr abundent și surâdea în timpul prezentării, asemenea unui acrobat care urcă pe scară pentru a executa un salt mortal. Când șeful se despărți de ei, fură aduse halatele.

— Ca să nu-i agităm pe pacienți, explică dr. Friedenthal.

Clarisse simțea, în timp ce se strecura în halatul ei, cum îi cresc în chip straniu puterile. Era colo ca un mic medic. Se simțea foarte virilă și foarte albă.

Generalul căuta o oglindă. Fu greu să se găsească un halat potrivit cu proporțiile sale deosebite în ce privește înălțimea și grosimea trupului; când în sfârșit izbutiră să-i înfășoare cu totul trupul, arăta ca un copil într-o cămașă lungă de noapte.

— Nu credeți că ar trebui să-mi dau jos pintenii? îl întrebă el pe doctorul Friedenthal.

— Medicii militari poartă pinteni, îl contrazise Ulrich.

Stumm făcu un efort laborios și neajutorat să-și arunce o privire peste propria spinare, acolo unde veșmântul medical îi cădea în falduri grele peste pinteni; apoi se puseră în mișcare. Doctorul Friedenthal îi rugă să nu dea semne de tulburare față de nimic din ce ar putea vedea.

— Până acum lucrurile au mers bine! îi șopti Stumm prietenului său. Dar la drept vorbind, pe mine nu mă interesează toate acestea; aș putea să folosesc timpul să discut cu dumneata despre seara aceasta. Așa că fii atent, ai spus că ar trebui să-ți povestesc totul sistematic: e foarte simplu; toată lumea se înarmează. Rușii și-au construit o artilerie cu totul și cu totul nouă. Ești atent? Francezii și-au folosit și ei serviciul militar obligatoriu de doi ani ca să-și pregătească grozav armata. Italienii…

Coborâseră din nou pe scara demodat-princiară pe care veniseră, se întorseseră undeva spre dreapta și se găseau acum într-un labirint de cămăruțe și coridoare întortocheate, unde grinzile văruite ieșeau în evidență pe tavane. Traversau acum sălile economatului și administrației, dar din cauza lipsei evidente de spațiu în acea clădire veche, toate aveau un aer obscur și neîngrijit. Niște personaje stranii, în parte în uniformele stabilimentului, în parte în haine civile, se învârteau pe acolo. Pe o ușă scria „Recepție", și pe alta „Bărbați". Generalului îi pieri locvacitatea. Avea presentimentul unor incidente care s-ar fi putut ivi în orice moment și care prin natura lor imprevizibilă ar fi necesitat o mare prezență de spirit. Împotriva voinței sale îl preocupa întrebarea cum ar fi trebuit să se comporte dacă vreo necesitate stringentă l-ar fi silit să se izoleze de grup și dacă astfel ar fi ajuns să se ciocnească, singur și fără o escortă specializată, cu un bolnav mintal în locul acela unde toți oamenii sunt deopotrivă. Clarisse, dimpotrivă, mergea tot timpul cu o jumătate de pas înaintea doctorului Friedenthal. Spusele lui, anume că trebuiau să poarte halatul alb pentru a nu-i speria pe bolnavi, o susțineau ca un colac de salvare în fluxul dezlănțuit al impresiilor. Gânduri din cele preferate de ea o preocupau acum. Nietzsche: „Există un pesimism al forței? O predilecție intelectuală pentru ceea ce existența are în sine dur, fioros, rău, problematic? Dorința de înspăimântător considerat ca singurul adversar demn? Nu e poate nebunia în mod necesar un simptom al degenerescenței?" Nu gândea toate acestea în cuvinte, dar și le amintea în ansamblu; gândurile i se adunaseră într-un spațiu foarte strâmt, asemănător cu trusa cu unelte

de spărgător ale unui hoț profesionist. Pentru ea, drumul pe care-l făcea acum era jumătate filozofie, jumătate adulter.

Doctorul Friedenthal se opri în fața unei uși de fier și scoase din buzunarul de la pantaloni o cheie de siguranță. Când deschise ușa, o lumină orbitoare îi izbi în față pe vizitatori și ei ieșiră din clădire, în aceeași clipă Clarisse auzi un strigăt strident și înspăimântător, cum nu mai auzise în viața ei. În ciuda curajului, tresări înfricoșată.

— A fost doar un cal! spuse doctorul Friedenthal surâzând.

În realitate, se găseau acum pe o adevărată stradă care ducea, de-a lungul clădirii administrației, de la intrare spre curtea din spate a ospiciului. Nu o deosebea nimic de alte porțiuni de stradă cu vechi urme de roți și cu bălării, iar soarele o scălda în lumina lui caldă. Cu toate acestea toți, cu excepția doctorului Friedenthal, erau surprinși în mod straniu și, într-un fel, uimiți și deconcertați de faptul că se găseau pe o stradă obișnuită, după ce străbătuseră până aici un drum atât de lung și aventuros. În prima clipă libertatea aceasta avea ceva care-i descumpănea, chiar dacă părea neobișnuit de pașnică, și fură nevoiți să se obișnuiască cu ea. În Clarisse, care resimțea șocurile în chip mai violent, încordarea explodă spărgându-se într-un chicotit sonor.

Doctorul Friedenthal pășea surâzând mai departe pe acea stradă și deschise la capătul opus o mică poartă grea de fier într-un zid care părea să împrejmuiască un parc.

— Acum de-abia începe! spuse el încet.

Se găseau într-adevăr în lumea aceea care de săptămâni de zile o atrăgea în chip de neînțeles pe Clarisse, și nu numai cu fiorul lucrurilor pentru care nu există termen de comparație și care sunt totdeauna închise, ci și în felul cum ar fi atras-o un loc unde i-ar fi fost menit să trăiască ceva pe care nu și l-ar fi putut închipui niciodată dinainte. La început însă cei care pătrunseseră aici nu erau în stare să deosebească cu nimic lumea aceasta de un parc mare, vechi, care într-o parte urca într-o pantă lină și etala pe înălțimea colinei niște construcții mici, albe, asemenea unor vile, ascunse printre grupuri de arbori bătrâni. Dincolo de ele, cerul înălțându-se liber crea impresia unei perspective pline de frumusețe și pe unul din aceste mici popasuri pe panta colinei Clarisse remarcă niște bolnavi împreună cu paznicii lor, stând în picioare, sau așezați în grupuri, și părând, văzuți de departe, niște îngeri albi. Generalul Stumm consideră momentul indicat pentru a-și relua conversația cu Ulrich.

— Așadar, aș vrea să te pregătesc pentru seara aceasta, începu el. Italienii, rușii, francezii și acum englezii, înțelegi, se înarmează cu toții, și noi…

— Voi vreți să aveți artileria voastră, știu, îl întrerupse Ulrich.

— Și aceasta! continuă generalul. Dar dacă nu mă lași să-ți explic, acum ajungem iar într-un loc cu nebuni și nu mai putem vorbi în liniște. Voiam să spun, noi stăm la mijloc și ne găsim pe o poziție foarte primejdioasă din

punct de vedere miliar. În situația aceasta ni se cere – acum vorbim de acțiunea patriotică – nici mai mult, nici mai puțin decât bunăvoință și umanitate.

— Iar voi sunteți împotrivă! Atât am înțeles deja.

— Ba, din contră! afirmă von Stumm. Nu suntem împotrivă! Noi luăm pacifismul foarte în serios! Numai că vrem să facem să fie aprobat proiectul nostru în ce privește artileria. Dacă reușim, ca să spunem așa, lucrând mână în mână cu pacifismul, atunci am fi cel mai bine apărați în fața oricăror neînțelegeri ale imperialiștilor care tot îi dau zor că pacea e amenințată! Recunosc că într-adevăr, într-un fel, ne situăm în tabăra doamnei profesor Drangsal. Pe de altă parte, toate acestea trebuie făcute cu precauție; căci partea adversă, curentul naționalist, care acum se implică în acțiunea noastră patriotică, este împotriva pacifismului și pentru militarism.

Generalul nu mai ajunse la capătul celor ce voia să spună, și trebui să-și întrerupă fluxul ideilor făcând o figură acră, căci ajunseseră acum aproape pe culmea colinei și doctorul Friedenthal își aștepta grupul. Piața îngerilor se arăta acum a fi împrejmuită cu niște grilaje ușoare și conducătorul lor le depăși fără să le dea importanță, ca un simplu preludiu.

— E o secție pașnică, explică medicul.

Erau doar femei aici; își lăsaseră părul să le cadă liber pe umeri și fețele le erau respingătoare, cu trăsături grosolane, îngropate în grăsime, flasce, căzute. Una dintre aceste femei se apropie imediat de medic, în fugă, și-i împinse în mâini o scrisoare.

— E mereu același lucru, le explică Friedenthal, și citi: „Adolf, iubitule! Când vii?! M-ai uitat!"

Bătrâna, care părea să aibă vreo șaizeci de ani, stătea alături, cu chipul ei închis și inexpresiv, și asculta.

— Ai să-l chemi să vină acum?! îl rugă ea.

— Sigur! promise doctorul Friedenthal, rupse scrisoarea chiar în fața ei și-i surâse supraveghetoarei.

Clarisse îl trase imediat la răspundere.

— Cum puteți face așa ceva? spuse ea. Bolnavii trebuie luați în serios!

— Haideți! răspunse Friedenthal. N-are rost să ne pierdem timpul aici. Dacă vreți, vă arăt apoi sute de asemenea scrisori. Ați remarcat doar că bătrâna nu s-a supărat deloc când am rupt scrisoarea.

Clarisse era descumpănită, căci ceea ce spusese Friedenthal era adevărat, dar tot incidentul îi tulburase gândurile. Înainte de a și le fi ordonat, ele îi mai fură o dată tulburate, căci în clipa în care ieșeau din acea piațetă, o altă bătrână, care pândise acolo, își ridică sus de tot halatul pe deasupra ciorapilor grosolani de lână arătându-le domnilor trecând prin fața ei coapsele urâte și bătrâne, până sus la pântece.

— Scroafă bătrână! spuse estompat Stumm von Bordwehr și, iritat și dezgustat, uită o vreme de preocupările politice.

Clarisse însă descoperise că piciorul și gamba aceea semănau cu fața persoanei. Arătau probabil aceleași stigmate ale decăderii trupești, precum chipul nebunei, dar pentru prima dată se născu în Clarisse impresia unor conexiuni stranii și a unei lumi în care lucrurile evoluau altfel decât ar fi putut fi înțelese prin conceptele obișnuite. În clipa aceea își dădu seama că ea nu observase cum se petrecuse transformarea îngerilor albi în acele femei și că, deși trecuse prin mijlocul lor, nici măcar n-ar fi putut să deosebească, anume, care din ele erau bolnavele și care supraveghetoarele. Se întoarse și privi îndărăt, dar pentru că drumul ocolise pe după o clădire nu mai vedea nimic și se poticnea acum, ca un copil care și-a întors capul, mergând mai departe după însoțitorii ei. Din suita de impresii care izvora de aici nu se mai alcătui torentul, revărsându-se străveziu, de întâmplări, din care să se poată desprinde viața, ci un vârtej spumegând din care se mai ridicau doar ocazional pete netede și îi stăruiau în amintire.

— De asemenea o secție pașnică. De data aceasta pentru bărbați, explică doctorul Friedenthal care-și strânse în jur suita la ușa pavilionului, și când se opriră în fața primului pat de bolnav, le prezentă vizitatorilor pe ocupant, cu o voce politicos coborâtă, ca fiind un caz de *dementia paralytica* depresivă.

— Un vechi sifilitic. Delirul culpabilității, obsesii nihiliste, șopti Siegmund, explicându-i surorii sale termenii medicali.

Clarisse se găsea în fața unui domn bătrân, care după toate aparențele aparținuse înaltei societăți. Stătea țeapăn în capul oaselor în pat, părea să aibă spre șaizeci de ani și avea un ten foarte alb. Părul bogat, la fel de alb, îi înconjura fața îngrijită și spiritualizată, arătând nefiresc de nobilă, cum citești doar în romanele de un gust îndoielnic.

— N-ar putea să-i facă cineva portretul? întrebă Stumm von Bordwehr. Este însăși frumusețea spirituală întrupată; aș vrea să-i dăruiesc portretul verișoarei dumitale, îi explică el lui Ulrich.

Doctorul Friedenthal surâse melancolic auzindu-l și explică:

— Expresia nobilă provine de la destinderea completă a mușchilor faciali.

Apoi le demonstră vizitatorilor, schițând un gest rapid cu mâna, rigiditatea pupilară a pacientului, și-i conduse mai departe. Bogăția materialului făcea ca timpul să fie drămuit. Bătrânul domn, care aprobase melancolic dând din cap la tot ceea ce se spusese lângă patul lui, răspundea cu glas scăzut și trist, când cei cinci se opriseră câteva paturi mai departe la un alt pacient pe care îl alesese Friedenthal.

De data aceasta era cazul unuia preocupat de artă, un pictor gras și jovial, al cărui pat se afla aproape de o fereastră luminoasă; avea întinse pe pătură

hârtii și multe creioane și își făcea de lucru cu ele toată ziua. Ceea ce o impresionă îndată pe Clarisse era seninătatea mișcărilor lui necontenite.

— Așa voia Walter să picteze! rememoră ea. Friedenthal, care-i observase interesul, îi luă repede bărbatului cel gras una din foile de hârtie și i-o întinse Clarissei; pictorul chicoti și adoptă de îndată atitudinea unei femei gâdilate. Clarisse văzu însă spre surprinderea ei schița unui tablou mare, desenată cu o desăvârșită siguranță, perfect rațională, și într-un fel chiar banală, cu multe personaje orânduite complicat, în conformitate cu legile perspectivei, și o sală executată meticulos; astfel întregul desen se înfățișa atât de normal și de academic, încât părea realizat tocmai la Academia de Arte Frumoase.

— Uimitor de artistic, exclamă ea fără voia ei. Friedenthal însă surâdea măgulit.

— Aha! îi strigă pictorul. Vezi tu, domnului îi place! Mai arată-i! Uimitor de bun, a spus! Ia mai arată-i! Știu că tu doar râzi de mine, dar lui îi place! Vorbea cu prietenie și părea să fie în relații bune cu doctorul, căruia îi întinse și alte desene, chiar dacă acesta nu-i aprecia arta.

— Nu avem timp astăzi pentru tine, îi răspunse Friedenthal, și întorcându-se spre Clarisse își rezumă critica prin cuvintele: el nu e schizofrenic; din păcate în momentul acesta nu avem altul, deseori aceștia sunt artiști mari, foarte moderni.

— E bolnav? spuse Clarisse plină de îndoială.

— De ce nu ar fi? răspunse Friedenthal melancolic. Clarisse își mușcă buzele.

Între timp Stumm și Ulrich se opriseră în pragul sălii următoare, iar generalul îi mărturisi:

— Când văd toate acestea chiar că îmi pare rău că adineauri l-am făcut idiot pe ordonanța mea; n-am să repet greșeala!

Căci acum priveau într-o încăpere cu pacienți suferind de idioție în stare avansată.

Clarisse nu-i vedea încă, așa că gândea: „Deci chiar și arta atât de onorabilă și de unanim recunoscută cum e cea academică își are sora renegată, dezmoștenită, dar care-i seamănă leit în casa de nebuni?!“ O impresionase mai mult remarca lui Friedenthal care-i spunea că altă dată avea să-i arate niște pictori expresioniști. Își propuse totuși să revină la ei. Își ținea capul plecat și își mușca mai departe buzele. Aici era ceva în neregulă. I se părea cu totul fals să fie ținuți închiși niște oameni atât de înzestrați; doctorii se pricepeau fără îndoială la boli, admise ea, dar probabil că nu-și dădeau seama deloc de adevărata amploare a artei. Avea sentimentul că urma să se întâmple ceva. Însă nu putea să precizeze încă ce anume. Dar nu-și pierdea încrederea, pentru că pictorul cel gras vorbise despre ea ca despre un „domn“; i se părea un semn bun.

Friedenthal o observa cu evidentă curiozitate.

Când ea îi simți privirea, își ridică ochii cu surâsul ei reținut și se îndreptă spre el, dar înainte să-i fi putut spune ceva, o impresie înspăimântătoare o făcu să-și uite toate gândurile. În salonul în care intraseră erau lungiți sau stăteau în capul oaselor în paturi niște arătări – un șir al ororii. Cu toții strâmbi, diformi, murdari sau ologi. Danturi putrede. Capete bălăbănindu-se, prea mari, prea mici și cu totul scălâmbe. Fălci căzute, din care picurau bale, sau mișcări animalice, masticatorii, ale gurii, care nu serveau nici la mâncat, nici la vorbit. Gratii de plumb groase de câte un metru păreau să se ridice între sufletele acelea și lume, și după râsetele și șuierăturile coborâte ale camerei de dinainte, aici îți izbea urechile o tăcere surdă în care străbăteau doar sunete mormăite și gâlgâite. Asemenea săli cu pacienți suferind de idioție în stare avansată oferă unele din cele mai apăsătoare impresii ce pot fi întâlnite în întreaga hidoșenie a ospiciilor, iar Clarisse se simțea pur și simplu azvârlită într-o întunecime cu totul oribilă, în care nu mai putea distinge nimic.

Însoțitorul lor, Friedenthal, vedea însă pe întuneric și arătând spre diferite paturi explica:

— Aici sunt cazurile de idioție, iar cele de aici, de cretinism. Stumm von Bordwehr deveni atent.

— Cretinismul și idioția nu reprezintă același lucru? întrebă el.

— Nu, medical vorbind e vorba de ceva diferit, îl învățã doctorul.

— Interesant, spuse Stumm. Peste așa ceva nu dai deloc în viața obișnuită.

Clarisse trecea de la un pat la altul. Își cufunda privirea în ochii bolnavilor și se încorda din toate puterile fără să poată distinge însă nimic pe chipurile acestea care nici nu erau conștiente de prezența ei. Aici eșua orice putere de imaginație. Doctorul Friedenthal o urmărea încet și îi explica:

— Idioție amaurotică congenitală, scleroză tuberculară hipertrofică, *idiotia thymica*…

Generalul, care între timp avea impresia că văzuse îndeajuns de mulți „idioți“, și care presupunea că Ulrich era în aceeași situație, își privi ceasul și spuse:

— Unde rămăsesem? Trebuie să profităm de timpul pe care-l avem! adăugând pe neașteptate; așa că, ține minte, te rog: Ministerul de Război îi are de partea lui pe pacifiști și, pe de altă parte, și pe naționaliști…

Ulrich, care nu se putea desprinde la fel de ușor de ceea ce vedea în jur, îl privea fără să înțeleagă.

— Dar nu glumesc deloc! explica Stumm. Așa e politica, cea despre care îți vorbesc acum! Trebuie să se întâmple ceva. Aici ajunsesem când am intrat. Dacă nu se întâmplă ceva repede, vine aniversarea împăratului, iar noi vom fi cei blamați. Dar ce anume are să se întâmple? Întrebarea e logică, nu-i așa?

Dacă aș vrea să rezum tot ce ți-am spus până acum, unii ne cer să-i ajutăm să-și iubească semenii, iar alții vor să-i ajutăm să-i tragă pe sfoară pe ceilalți, așa ca să iasă la iveală sângele nobil, sau cum s-o mai fi chemând. Și unii, și alții, parcă ar avea dreptate. Din cauza aceasta ar trebui ca dumneata, ca să scurtăm povestea, să-i împaci și pe unii și pe alții, ca să nu mai fie capete sparte!

— Eu? se apără Ulrich după ce prietenul său făcuse în felul acesta să explodeze bomba, și i-ar fi râs în nas, dacă i-ar fi permis locul în care se aflau.

— Firește că dumneata, îi răspunse generalul hotărât. Eu te ajut cu plăcere, dar dumneata ești în ultimă instanță secretarul acțiunii și mâna dreaptă a lui Leinsdorf.

— Am să-ți aranjez un pat aici, îi explică Ulrich la fel de decis.

— Frumos! spuse generalul, care știa din arta militară că se poate evita cel mai bine o rezistență neașteptată pur și simplu ascunzându-ți surpriza cu care iei cunoștință de ea. Dacă-mi aranjezi un loc aici, poate că am să cunosc până la urmă pe cineva care să fi inventat ideea cea mai mare din lume. Cei de afară tot nu mai simt nici un fel de plăcere când e vorba de ideile mărețe.

Se uită iarăși la ceas.

— Se spune că pe aici ar trebui să existe unii care se cred de-a dreptul papi sau întruparea universului însuși; n-am văzut până acum nici unul, și eu la așa ceva mă așteptam cel mai mult! Prietena dumitale este teribil de scrupuloasă, se plânse el.

Doctorul Friedenthal o scoase cu toată precauția pe Clarisse din raza de contemplare a oligofrenilor.

Iadul nu este interesant, este înspăimântător. Dacă nu l-ai umanizat – cum a făcut Dante, care l-a populat cu literați și cu celebrități de tot felul și a abătut astfel atenția de la aspectele tehnice ale pedepselor –, ci cauți să expui ideea cea mai primitivă în ceea ce îl privește, atunci până și oamenii cu imaginație bogată nu reușesc să treacă dincolo de torturile ridicole și de deformările prostești ale unor particularități umane. Devine fascinant asemenea unui abis tocmai gândul golit de substanță cu privire la pedepse și chinuri inimaginabile, inevitabile și infinite, ca premisă a unei inexorabile schimbări în rău, imună față de orice eforturi contrarii. Tot astfel sunt și ospiciile, ca niște aziluri de noapte pentru săraci. Au ceva din sărăcia de imaginație a iadului. Însă mulți oameni care n-au nici un fel de idei despre cauzele ce pot provoca boli mintale se tem cel mai mult, în afară de posibilitatea de a-și irosi banii, de faptul că într-o zi ar putea să-și piardă mințile; e curios cât de numeroși sunt asemenea oameni literalmente bântuiți de ideea că ar putea înnebuni deodată. De pe urma faptului că au o părere mult prea bună despre propriile lor calități decurge și exagerarea spaimei și ororii de care cei sănătoși își închipuie că sunt înconjurate casele adăpostind ase-

menea bolnavi. Chiar și Clarisse simțea acum o ușoară dezamăgire care provenea din unele vagi așteptări datorate formației și educației sale. În cazul doctorului Friedenthal lucrurile se prezentau invers. El era obișnuit să treacă prin locurile acelea. O ordine ca aceea care domnește într-o cazarmă sau în vreo altă instituție, atenuarea unor suferințe sau a disconfortului, prevenirea unor înrăutățiri evitabile, o cât de mică îmbunătățire sau chiar vindecare: acestea erau elementele activității sale zilnice. Să observe multe, să știe multe, dar fără să stăpânească capacitatea de a explica satisfăcător conexiunile, aceasta era menirea sa spirituală. În vizitele sale zilnice prin pavilioane să mai prescrie, în afara medicamentelor pentru tuse, guturai, constipație și plăgi deschise, și câteva calmante, toate alcătuiau munca sa curativă. Astfel că el simțea oroarea spectrală a lumii în care trăia numai atunci când prin contactul cu obișnuitul se trezea la viață contrariul acestuia; așa ceva nu e posibil în viața de toate zilele, însă vizitele îi furnizau asemenea prilejuri, din această cauză, ceea ce Clarisse putea să vadă acum fusese organizat nu fără o anumită sensibilitate pentru aspectul regizoral al spectacolului; după ce o trezise pe Clarisse din apatia momentană în care se cufundase, doctorul îi oferi ceva nou și mai pronunțat dramatic.

Căci, îndată ce părăsiră această încăpere, li se alăturară mai mulți bărbați înalți, cu umeri spătoși, cu fețe prietenoase de sergenți majori și cu halate curate. Lucrul se petrecu într-o tăcere atât de impresionantă încât produse un efect asemănător huruitului de tobe.

— Acum urmează secția pacienților furioși, anunță Friedenthal, și deja începuseră să se audă țipete și sunete guturale care păreau să răzbească dintr-un fel de colivie uriașă de păsări. Se opriră în fața ușii pe care nu se vedea vreo clanță, unul din infirmieri o deschise cu un fel de șperaclu, și Clarisse se pregăti, cum făcuse și până aici, să intre prima; dar doctorul Friedenthal o trase deodată înapoi.

— Aici trebuie să așteptați! spuse el, fără să se scuze, cu vocea apăsată și obosită parcă.

Infirmierul care deschisese ușa, o crăpase doar lăsând o trecere îngustă pe care o acoperea cu trupul său masiv, și după ce ascultă de afară și aruncă o privire, se strecură grăbit înăuntru și îl urmă un al doilea infirmier, care luă poziție de cealaltă parte a intrării. Clarissei începu să-i bată inima. Generalul spuse pe tonul omului inițiat:

— Avangardă, ariergardă, protejarea flancurilor! Astfel acoperiți intrară și fură conduși de acești infirmieri uriași de la un pat la altul. Cei ce se găseau în paturile acelea se cocoțau, își flutura membrele, în culmea excitației și țipând, cu brațele și ochii agitându-li-se, se crea impresia că fiecare din făpturile acestea striga într-un spațiu existând acolo numai pentru sine, și toate laolaltă păreau să fie atrase într-o conversație febrilă, asemenea unor păsări

stranii închise într-o cușcă comună și fiecare vorbind în limba unei alte insule natale. Unii erau liberi, alții erau legați de paturi cu frânghii care le lăsau doar posibilitatea de a-și mișca mâinile.

— Din cauza pericolului de sinucidere, explică medicul și le numi bolile: paralizie, paranoia, *dementia praecox* și altele, acestea fiind rasele cărora le aparțineau acele păsări stranii.

La început Clarisse fu din nou intimidată de impresiile confuze de acolo și nu găsi nici un punct de sprijin. Iarăși i se păru că i se adresa un semn de prietenie, căci încă de departe unul din acești bolnavi îi făcea cu vivacitate semne și-i striga ceva pe când era încă la mai multe paturi depărtare de el. Se agita în sus și în jos în patul lui, ca și când ar fi vrut disperat să se elibereze pentru a i se grăbi în întâmpinare, reușea să depășească în intensitatea corului celorlalți cu acuzațiile și izbucnirile lui de mânie și-i atrăgea Clarissei tot mai violent atenția înspre sine. Cu cât se apropia mai mult de el, cu atât o neliniștea mai mult impresia că el părea să-i vorbească numai ei, în vreme ce ea însăși nu reușea în nici un fel să înțeleagă ce anume voia să-i comunice. Când în sfârșit ajunseră lângă el, infirmierul-șef îi spuse doctorului ceva cu vocea atât de scăzută, încât Clarisse nu reuși să înțeleagă, și Friedenthal dădu câteva indicații cu o expresie extrem de serioasă. Apoi însă făcu o glumă și i se adresă bolnavului. Nebunul nu-i răspunse imediat, dar deodată el întrebă:

— Cine este domnul? și dădu de înțeles printr-un gest că se referea la Clarisse.

Friedenthal îl arătă pe fratele ei și-i răspunse că acela era un medic din Stockholm.

— Nu, acesta! răspunse bolnavul și insista indicând-o pe Clarisse.

Friedenthal surâse și afirmă că ea era o doctoriță din Viena.

— Nu. E un domn, îl contrazise bolnavul și tăcu apoi.

Clarisse își simțea inima bătându-i; și acesta o lua drept bărbat!

Atunci bolnavul spuse, pronunțând lent cuvintele:

— Acesta este cel de-al șaptelea fiu al împăratului. Stumm von Bordwehr îi dădu un ghiont lui Ulrich.

— Nu e adevărat, răspunse Friedenthal și continuă jocul întorcându-se spre Clarisse cu invitația: spuneți-i și dumneavoastră că se înșală.

— Nu e adevărat, prietene, îi vorbi Clarisse bolnavului, cu voce domoală, și era atât de tulburată încât de-abia putea să rostească vreun cuvânt.

— Dar tu ești fiul al șaptelea! insista acesta cu încăpățânare.

— Nu, nu, îl asigură Clarisse și îi surâse emoționată, ca într-o scenă de dragoste la teatru, iar buzele îi erau parcă țepene de trac.

— Ba ești! repetă bolnavul și-i aruncă o privire pe care ea n-ar fi putut-o defini în nici un fel.

Acum nu-i mai trecea prin minte absolut nimic ce să-i răspundă, îl privea neajutorată și prietenoasă în ochi pe nebunul care vedea în ea un prinț și-i surâdea mai departe. În vremea aceasta în ea se petrecea ceva ciudat; se crea posibilitatea să-i dea dreptate. Sub insistența acestor afirmații repetate ale lui se desprindea ceva anume în ea însăși; își pierdu într-o oarecare măsură stăpânirea asupra propriilor gânduri și se creau în ea noi conexiuni și legături care-și ridicau contururile ca prin ceață; omul acesta nu era doar primul care afirma că știa cine era ea și care o socotea a fi un „domn". Dar în timp ce ea, prinsă încă în acele legături stranii, îi privea chipul, de a cărui vârstă își putea da la fel de puțin seama ca despre orice alte urme ale vieții lui libere care ar mai fi fost încă întipărite pe el, pe fața și în întreaga făptură a omului dinaintea ei se petrecu ceva cu totul neînțeles. El păru dintr-odată să simtă că privirea ei era prea grea pentru ochii pe care-i contempla ea, căci în acești ochi începu pe neașteptate o alunecare, o năruire. Chiar și buzele îi intrară într-o agitație nestăpânită, și asemenea unor picături dense revărsându-se tot mai precipitat se amestecară printre ele într-un cârâit grăbit niște obscenități îndeajuns de sonore. Clarisse fu atât de buimăcită de această metamorfozare neașteptată a întregii făpturi din fața ei, ca și cum i-ar fi scăpat ei înseși ceva și făcu involuntar o mișcare cu amândouă mâinile spre acest nefericit; dar înainte ca cineva să-l fi putut împiedica, bolnavul țâșni deodată spre ea: el își aruncă în lături pătura, îngenunche într-o clipă pe marginea patului și începu să-și frământe sexul cu mâna, așa cum se masturbează maimuțele prizoniere la grădinile zoologice.

— Nu te apuca de porcării! îi spuse repede și aspru doctorul și în aceeași clipă infirmierii îl înșfăcară pe om laolaltă cu păturile și făcură din el cât ai bate din palme o boccea care rămase nemișcată pe pat.

Clarisse era acum roșie ca focul; se simțea buimăcită, ca într-un ascensor când simți deodată că-ți fuge pământul de sub picioare. Își dădu seama dintr-odată că toți bolnavii prin fața cărora trecuseră până ajunseseră aici strigaseră ceva după ea, iar ceilalți pe care încă nu-i văzuse strigau de pe acum la ea. Întâmplarea făcu, sau poate forța contagioasă a tulburării, ca și următorul, un bătrân prietenos, care făcuse până atunci niște glume pline de bună cuviință cu vizitatorii care se apropiaseră de el, în clipa când Clarisse îi trecu grăbită prin față, sări în sus și începu să profereze insulte, cuvinte obscene care îi produceau o spumă respingătoare în jurul gurii. Asupra lui se abătură de asemenea pumnii infirmierilor ca niște peceți grele care-i zdrobeau orice rezistență.

Însă magicianul Friedenthal se pricepea să-și sporească și mai mult efectele regizorale. Părăsiră, astfel protejați de însoțitorii cei voinici, cum și intraseră, sala prin celălalt capăt, și dintr-odată locul păru cufundat într-o tăcere blândă. Se găseau acum într-un coridor curat, cu linoleum pe jos, cu

aspect primitor, întâlniră oameni cu înfățișare bonomă și copii drăguți care îl salutau plini de încredere și cu politețe pe medic. Erau vizitatori care așteptau afară să fie lăsați să intre la rudele lor internate acolo, și iarăși impresia creată de lumea sănătoasă era cât se poate de ciudată; acești oameni cu aspect rezervat și politicos, îmbrăcați în hainele lor cele mai bune, păreau în prima clipă niște păpuși sau niște flori artificiale, foarte bine imitate. Friedenthal păși însă repede printre ei și-și anunță vizitatorii că avea să-i conducă în fața unei adunături de asasini și alți asemenea nebuni criminali primejdioși. Precauțiile luate de însoțitori și expresia chipurilor lor, când curând se opriră iarăși în fața unei alte uși de fier, promiteau ceva mai rău decât înainte. Intrară într-o curte închisă, înconjurată de o galerie, care semăna cu una din acele grădini artificiale moderne, unde sunt multe pietre și puține flori. La început, aerul pustiu părea aici un cub de tăcere; de-abia după o vreme fură în stare să descopere niște oameni care stăteau tăcuți, sprijiniți de ziduri. Lângă intrare erau chirciți pe vine niște adolescenți idioți, băloși, murdari și nemișcați, ca și când ideea grotescă a unui sculptor i-ar fi agățat de canaturile porții. Alături de ei era așezat primul din cei ce se propteau de zid, iar la o oarecare depărtare de ceilalți, un om simplu, încă în costumul său de duminică, de culoare închisă, fără guler; trebuie că fusese adus de curând și era, cu aerul de a nu aparține nimănui și nici unui loc anume, nespus de impresionant. Clarisse își închipui deodată suferința pe care i-ar fi pricinuit-o lui Walter dacă l-ar fi părăsit, și aproape că izbucni în plâns la un asemenea gând. I se întâmpla pentru întâia oară, dar depăși repede acea închipuire, căci ceilalți prin fața cărora erau conduși acum creau acea impresie de tăcută obișnuință care poate fi întâlnită în închisori; salutau cu sfială și politețe și le prezentau câte o mică rugăminte. Doar unul din ei, un bărbat tânăr, deveni insistent și începu să se plângă; Dumnezeu știe din ce uitare de sine ieșea acum la suprafață. Îi cerea medicului să fie eliberat și să i se spună de ce era aici, iar când acesta îi răspunse evaziv că nu el, ci numai directorul instituției hotăra în privința aceasta, solicitantul nu cedă în insistențele sale; rugămințile lui începură să se repete, mereu mai repede, ca un lanț depănându-și verigile, și treptat tonul presant al vocii lui crescu amenințător și în cele din urmă deveni o furie agresivă, animalică, inconștientă. Când ajunse aici, uriașii care-l însoțeau îl împinseră la loc pe bancă și el se retrase târându-se ca un câine în tăcerea lui de dinainte, fără să fi obținut vreun răspuns. Clarisse cunoștea o asemenea reacție, și ea se integrase deja în tulburarea generală pe care o simțea în toată ființa.

De altfel, nici nu mai avea timp de altceva căci la capătul curții era o a doua poartă blindată, și în aceasta băteau acum infirmierii. Era ceva nou, căci până acum ei deschiseseră doar ușile, cu precauție, dar fără să se anunțe dinainte. În această ușă însă bătură de patru ori cu pumnul și ascultară apoi

agitația care răzbătea de acolo. La semnalul acesta, trebuia ca toți cei dinăuntru să se plaseze lângă pereți, explică Friedenthal, sau să se așeze pe băncile amplasate de-a lungul pereților. Într-adevăr, când ușa se deschise încet, puțin câte puțin, se vădi că toți cei care până atunci se învârtiseră pe acolo, unii tăcuți, alții gălăgioși, dăduseră ascultare ca niște pușcăriași disciplinați regulamentului. Cu toate acestea, la intrare infirmierii se manifestau cu o asemenea precauție încât Clarisse îl apucă deodată pe doctorul Friedenthal de mânecă și-l întrebă agitată dacă Moosbrugger era acolo. Friedenthal clătină mut din cap. Nu avea vreme. Îi făcu atenți în grabă pe vizitatori că trebuiau să păstreze o distanță de cel puțin doi pași de oricare din bolnavi. Părea deci să-l apese întru câtva răspunderea pentru toată această împrejurare. Erau șapte persoane în fața celorlalți treizeci, într-o curte izolată, înconjurată de ziduri, populată doar de nebuni, dintre care aproape toți aveau cel puțin un asasinat pe conștiință. Oamenii obișnuiți să poarte arme se simt, în lipsa acestora, mai vulnerabili decât ceilalți; astfel că nu i s-ar fi putut reproșa nimic generalului, care-și lăsase sabia în sala de așteptare, când îl întrebă pe medic:

— De fapt, dumneavoastră aveți vreo armă asupra dumneavoastră?

— Atenție și experiență! răspunse Friedenthal, pentru care o asemenea întrebare măgulitoare era bine venită. Important este ca orice încercare de răzvrătire să fie înăbușită în față.

Într-adevăr, îndată ce vreunul încerca să schițeze fie și cea mai mică mișcare în afară din rânduri, infirmierii se aruncau asupra lui și-l împingeau cu atâta repeziciune la loc încât asemenea mici incidente fură singurele semne de violență care se stârniră. Clarisse nu se arătă de acord cu acea procedură.

— Ceea ce medicii nu înțeleg, spuse ea, este că oamenii aceștia, deși sunt închiși aici laolaltă toată ziua și fără supraveghere, nu-și fac nimic unul altuia; sunt primejdioși numai pentru noi, care venim din lumea de afară.

Vru să se adreseze unuia din ei; își închipuia dintr-odată că ar fi trebuit să reușească să se înțeleagă așa cum se cuvenea. Chiar lângă ușă era un om în picioare într-un colț, un bărbat voinic, de înălțime mijlocie, cu o barbă scurtă și cu ochii pătrunzători; se sprijinea cu brațele încrucișate de perete, tăcea și urmărea cu ochi răi mișcările vizitatorilor. Clarisse se apropie de el; însă în aceeași clipă doctorul Friedenthal își puse mâna pe brațul ei și o trase îndărăt.

— Nu acesta, spuse el cu jumătate de voce.

Îi alese Clarissei un alt asasin și începu el să stea de vorbă cu acesta. Era un omuleț scund, cu un craniu ascuțit, complet ras, asemenea unui pușcăriaș, și medicul îl cunoștea probabil ca fiind abordabil, căci odată interpelat, acesta se ridică imediat în picioare și-și arătă, răspunzând cu docilitate, două șiruri de dinți care aminteau în chip neliniștitor de două șiruri de lespezi tumulare.

— Întrebați-l de ce e aici, îi șopti doctorul Friedenthal fratelui Clarissei, iar Siegmund îl întrebă pe acest omuleț cu capul ascuțit și lat în umeri.

— De ce ești aici?

— Știi foarte bine, răspunse sec.

— Nu știu, răspunse Siegmund, cam prostește, căci nu voia să se dea bătut. Spune-mi deci, de ce ești aici?

— Știi foarte bine! se repetă răspunsul, acum și mai apăsat.

— De ce ești nepoliticos cu mine? întrebă Siegmund. Cu adevărat că nu știu!

„Ce minciuni!" se gândea Clarisse, și se bucură că bolnavul răspunse simplu:

— Pentru că așa vreau eu!! Eu fac ce vreau!!! repetă el scrâșnind din dinți.

— Dar nu trebuie să fii așa nepoliticos fără nici un motiv, repetă nefericitul Siegmund, căruia la drept vorbind nu-i dădea prin minte nici lui altceva decât nebunului.

Clarisse era furioasă pe el, care juca acum rolul stupid al unui om care stârnește într-o grădină zoologică unul din animalele captive.

— Ce-ți pasă! Eu fac ce vreau, nu înțelegi? Ce vreau!! urla nebunul ca un subofițer la instrucție și râdea cu toată fața, deși gura și ochii păreau mai degrabă a exprima un preaplin de mânie sinistră.

Până și Ulrich gândea: „N-aș vrea să fiu singur acum cu individul acesta". Siegmund trebui să facă un efort să nu se dea îndărăt, căci nebunul se apropiase de el, iar Clarisse ar fi vrut să-l vadă înșfăcându-l pe fratele ei de gât și mușcându-l de obraz. Friedenthal lăsa să evolueze cu oarecare satisfacție incidentul, căci unui coleg de profesie îi putea îngădui oarecare libertate, și urmărea cu mulțumire încurcătura în care se afla acesta. El lăsă lucrurile să atingă punctul culminant și dădu, abia atunci când colegul său nu mai era în stare să mai scoată nici un cuvânt, semnalul să se treacă mai departe. Dar iarăși pe Clarisse o stârnea dorința de a se amesteca. Într-un fel imboldul acela crescuse în ea odată cu succesiunea răspunsurilor, iar ea nu se mai putu stăpâni, îi ieși în față bolnavului și spuse:

— Eu vin de la Viena!

Era de fapt ceva la fel de lipsit de sens ca sunetul întâmplător pe care l-ai scoate dintr-o trompetă dusă la buze. Nu știa nici ce ar fi vrut să spună, nici cum îi venise în minte, nici nu se întrebase dacă omul acela știa în ce oraș se găsește, și abia dacă el ar fi știut, remarca ei ar fi fost cu adevărat absurdă. Dar simțea o mare încredere în ea însăși. Într-adevăr uneori se întâmplă minuni, cu predilecție în casele de nebuni; când ea rostise cuvintele acestea și se oprise astfel cu obrajii înflăcărați în fața asasinului, o lumină trecu deodată peste fața acestuia; dinții lui demni de dalta unui pietrar se retraseră sub buze și peste privirea lui pătrunzătoare se lăsă o boare de bunăvoință.

— O, Viena, ce splendoare! Un oraș magnific! spuse el cu orgoliul propriu stării de mijloc de odinioară, care cunoaște formulele conversaționale adecvate.

— Vă felicit! spuse doctorul Friedenthal râzând.

Pentru Clarisse acea scenă fusese foarte importantă.

— Acum să mergem la Moosbrugger, spuse Friedenthal.

Dar nu se mai ajunse la acel moment. Se retraseră cu precauție din cele două curți și porniră spre colina din parc către un pavilion care părea mai izolat, când un infirmier ieșit nu se știe de unde se apropie în fugă de ei, părând să-i fi căutat o bună bucată de vreme. Se apropie de Friedenthal și-i făcu în șoaptă o comunicare mai lungă care, judecând după expresia medicului și după felul cum îl întrerupea uneori cu întrebări, părea să fie importantă și neplăcută. Friedenthal se întoarse cu o mină gravă și, exprimându-și regretul, le aduse la cunoștință că un incident pe care nu îl putuse prevedea îl chema într-una din secțiile spitalului, astfel încât din nefericire era nevoit să-și întrerupă oficiul de gazdă. Se adresă astfel persoanei de cea mai mare importanță, care-și ascundea uniforma de general sub un halat medical; dar Stumm von Bordwehr îi explică recunoscător că văzuse oricum îndeajuns în ce privea ordinea și disciplina instituției și că, după toate aceste experiențe, la urma urmei nu mai avea mare importanță un asasin în plus sau în minus. Clarisse, dimpotrivă, arătă o figură atât de dezamăgită și de tulburată, încât Friedenthal adăugă propunerea de a reprograma vizita la Moosbrugger și de a-l anunța telefonic pe Siegmund îndată ce se va putea stabili o zi anume.

— Foarte amabil din partea dumneavoastră, mulțumi generalul în numele tuturor, numai că, în ce mă privește, mă îndoiesc de faptul că celelalte însărcinări ale mele îmi vor permite să fiu de față.

Cu această rezervă căzură de acord, iar Friedenthal o luă pe o alee, dispărând curând dincolo de colină, în vreme ce ceilalți, însoțiți de supraveghetorii cărora îi încredințase medicul, se îndreptară spre ieșire. Părăsiră aleea principală mergând pe drumul cel mai scurt, pe panta frumoasă printre fagii și platanii de acolo. Generalul își scoase halatul și îl purta binedispus pe braț ca pe o manta de protecție într-o excursie, însă conversația nu se lăsa ușor stârnită. Ulrich nu arăta nici o dorință de a fi instruit încă o dată în legătură cu seara care-l aștepta, iar Stumm însuși era în prea mare măsură preocupat de drumul de întoarcere; doar că se mai simțea dator față de Clarisse, în stânga căreia înainta acum cu toată galanteria, să-i spună câteva cuvinte ca să mențină atmosfera. Însă Clarisse era cu gândurile aiurea și tăcută. „Adică, s-o mai fi simțind jenată din cauza acelui slinos?“ se întreba el și simțea nevoia să-i explice că, în împrejurările acelea cu totul speciale, nu fusese posibil să intervină cavalerește în ajutorul ei; însă pe de altă parte poate că era preferabil să nu se mai vorbească pe acea temă. Astfel că drumul de întoarcere se desfășură în tăcere și într-o atmosferă sumbră.

Abia după ce Stumm von Bordwehr urcă în trăsura sa și îi lăsă lui Ulrich răspunderea de a se îngriji de Clarisse și fratele ei, îi reveni buna dispoziție, și odată cu ea o idee care ordona într-un fel evenimentele acelea stingheritoare. Scosese din portțigaretul de piele pe care-l avea asupra lui o țigară și, instalat comod între pernele trăsurii, sufla primele fumuri în aerul însorit. Își spunea, acum în largul său:

— Groaznică trebuie să fie o boală mintală! De-abia în clipa aceasta îmi dau seama că toată vremea cât am fost acolo n-am văzut nici un singur om fumând! Într-adevăr, nici nu știm ce fericiți suntem câtă vreme ne menținem sănătoși!

34

Un mare eveniment este pe punctul de a se petrece. Contele Leinsdorf și râul Inn

Acea zi agitată se încheie cu o „mare serată" în casa familiei Tuzzi.

Acțiunea Paralelă se desfășura sărbătorește în întreaga ei glorie și strălucire; ochii străluceau, bijuteriile și podoabele străluceau aprins, numele străluceau luminos, spiritul strălucea iradiind. Un bolnav mintal ar fi putut deduce în asemenea circumstanțe că într-o astfel de serată festivă ochii, bijuteriile, numele și spiritele ajungeau toate să aibă o aceeași valoare; nici nu s-ar fi putut spune că s-ar fi înșelat cu totul. Tot ceea ce în înalta societate nu se afla în clipa aceea pe Riviera sau pe lângă lacurile Italiei de nord apăruse aici, în afară poate de acei puțini care, în anotimpul acela, către sfârșitul sezonului, nu mai recunoșteau din principiu nici un alt „eveniment" în viața mondenă.

În locul lor era acum de față o mulțime de oameni care până atunci nu fuseseră văzuți. O lungă întrerupere crease goluri în listele de prezență pentru asemenea ocazii, și pentru completarea lor fuseseră implicați oameni noi cu o grabă care nu corespundea obișnuințelor precaute ale Diotimei și după ce principiul exclusivității accesului în saloanele sale fusese sacrificat din asemenea considerente înalte, ea nu mai acordase aceeași grijă evenimentului. De altfel, Alteța Sa determinase lansarea acestei reuniuni festive; Diotima fusese de părere că umanitatea nu putea fi salvată decât pereche cu pereche. Însă contele Leinsdorf insistase afirmând: „Capitalul și cultura nu și-au făcut datoria în această evoluție istorică; trebuie să mai facem o ultimă încercare!"

Contele Leinsdorf revenea de fiecare dată la acest aspect. „Draga mea, tot nu te-ai hotărât?" obișnuia el s-o întrebe. Era într-adevăr momentul pentru a se decide. „Apar tot felul de oameni cu tot felul de intenții distructive; trebuie să-i mai oferim culturii un ultim prilej să restabilească echilibrul." Însă

Diotima, mereu distrasă de bogăția de forme pe care o căpătau împerecherile umane, uita de orice altceva.

În cele din urmă contele Leinsdorf o dojeni cu gravitate:

— Uite ce e, draga mea, eu nu sunt obișnuit cu o asemenea conduită din partea dumitale! Acum, noi am dat față de toată lumea consemnul de a trece la fapte; am obținut eu însumi de la ministrul de interne… uite, pot să-ți spun confidențial că am obținut demisia sa; până într-atât de sus s-a ajuns, până foarte sus; a fost într-adevăr un scandal, și nimeni nu mai avea curajul să-i pună punct! Pot să-ți spun deci, în particular, continuă el, că prim-ministrul m-a rugat ca și noi să participăm mai intens la ancheta cu privire la doleanțele cercurilor interesate de reforma administrației interne, pentru că noul ministru nu e încă la curent; tocmai acum vrei dumneata să mă lași de izbeliște, tocmai dumneata care ai fost totdeauna de nădejde? *Trebuie* să le mai dăm capitalului și culturii o ultimă ocazie! Știi dumneata – de o manieră, sau alta!

Această încheiere incompletă a celor spuse până atunci o evidențiase într-un mod atât de amenințător încât nu mai puteau exista îndoieli că știa foarte bine ce voia, iar Diotima îi promise atunci îndatoritoare că avea să se grăbească; dar apoi uită din nou cu desăvârșire și nu făcu nimic.

Într-o zi, contele Leinsdorf fu din nou cuprins de cunoscuta sa energie de acțiune și merse la ea acasă, propulsat de o forță de patruzeci de cai putere.

— S-a produs în sfârșit ceva?! întrebă el, și Diotima se văzu silită să răspundă negativ.

— Dumneata cunoști râul Inn, draga mea? întrebă el atunci.

Firește că Diotima cunoștea apele râului, care după Dunăre este de renume și se împletește în multiple feluri cu geografia și cu istoria patriei. Își privea acum vizitatorul cu oarecare îndoială, deși se străduia să surâdă.

Însă contele Leinsdorf se menținu cât se poate de serios.

— Dacă facem abstracție de Innsbruck, începu el, nu vezi decât niște mici așezări ridicole pe valea Innului, în schimb aici, la noi, ce râu impunător este Innul! Eu însumi n-am ajuns niciodată să mă gândesc cu adevărat la acest aspect! zise clătinând din cap. De-abia astăzi am văzut întâmplător o hartă cu drumurile turistice, își explică în sfârșit el gândul pe de-a-ntregul, și atunci am remarcat că Innul curge dinspre Elveția. Probabil că știusem cândva; o știm cu toții, numai că nu ne gândim niciodată la ceea ce știm. Izvorăște de lângă Maloja, e un pârâu mititel, eu însumi l-am văzut acolo; așa cum sunt la noi pâraiele Kamp sau Morava. Dar ce au făcut elvețienii cu el? Ținutul Engadin! Engadin, care e renumit în întreaga lume! Engad-Inn, draga mea! Te-ai gândit dumneata vreodată că ținutul Engadin cu tot ce cuprinde provine tocmai de la toponimul Inn?! Uite ce am descoperit eu astăzi: noi, cu modestia nesuferită austriacă, nu facem firește niciodată nimic cu ceea ce ne aparține!

După această conversație Diotima convocă în grabă societatea în componența dorită, în parte pentru că își dăduse seama că trebuia să o susțină pe Alteța Sa, în parte pentru că se temea că l-ar fi împins la cine știe ce exagerări pe prietenul ei dacă ar mai fi continuat să amâne.

Însă când ea îi făgăduise în sfârșit, Leinsdorf spuse:

— Te rog, neprețuită prietenă, n-o mai uita de data aceasta pe… cum îi spune?, pe aceea căreia dumneata îi spui *madame* Drangsal – să o inviți și pe ea; prietena ei, doamna Wayden, nu-mi mai dă pace de săptămâni întregi din cauza acestei ființe!

Diotima îi promise, deși în alte împrejurări ar fi văzut o adevărată lipsă de patriotism în tolerarea concurentei ei.

35

Un mare eveniment este pe punctul de a se petrece. Consilierul ministerial Meseritscher

În încăperile Diotimei pline de razele iluminației festive și de strălucirea alesei societăți, puteau fi remarcați nu numai Alteța Sa alături de alte vârfuri ale aristocrației de a căror apariție se îngrijise, ci și Excelența Sa, domnul ministru de război, iar în suita sa, chipul spiritualizat, oarecum surmenat, al generalului Stumm von Bordwehr. Putea fi remarcat și Paul Arnheim. (Fusese „remarcat" în forma sa cea mai sobră, fără titlul de *Doktor*. Acest gen de exprimare, bine cumpănită, se definește ca fiind o litotă, o figură de stil a simplității artistice, când, ca să spunem așa, ființa este redusă la un fleac, așa cum un rege își scoate inelul de pe deget și îl petrece pe degetul altcuiva.) Apoi fură „remarcați" toți cei demni de a fi citați din cadrul ministerelor (Ministrul Instrucțiunii Publice și al Culturii se scuzase pe lângă Alteța Sa în Camera Superioară, pentru că în aceeași zi fusese nevoit să participe la sfințirea unui altar la Linz). Se mai putea observa că ambasadele și reprezentanțele străine își trimiseseră aici o adevărată „elită". Din „industrie, arte și științe" nume cunoscute, iar în această inevitabilă reuniune a celor trei activități burgheze se afla o străveche alegorie a sârguinței, venind să însufletească de la sine condeiul cronicarului. Apoi condeiul îndemânatic prelua și scotea în evidență doamnele din lumea aleasă: bej, roz, vișiniu, crem…: broderii și funde, de trei ori drapate sau căzând de la talie în jos; și între contesa Adlitz și doamna consilier comercial Weghuber fu amintită și bine-cunoscuta doamnă Melanie Drangsal, văduva chirurgului de prestigiu mondial, „ea însăși obișnuită să își deschidă, cu amabilitate, casa pentru îndeletnicirile spiritului". În încheierea acelei secțiuni era menționat și Ulrich von … împreună cu sora, despre care „se" cumpănise dacă ar fi trebuit să se scrie,

„căruia i se recunoaște activitatea plină de devotament în slujba idealurilor înalt spirituale și patriotice“, sau chiar un om în ascensiune, a *coming man*; se auzise deja că erau mulți cei care credeau că acest favorit al contelui Leinsdorf l-ar fi putut determina pe protectorul său să comită o imprudență și era mare ispita de a se arăta încă din timp bine informați în acea privință. Însă cea mai profundă satisfacție a celor atotștiutori s-a ascuns dintotdeauna în tăcere, mai ales atunci când ea are și prevederea de partea ei; ei le datorau lui Ulrich și Agathe simpla așezare a numelui lor printre cei din urmă, nemijlocit înaintea acelor vârfuri ale societății și spiritului, care nu mai erau menționate personal, ci erau menite doar gropii comune a „tuturor celor de rang și de nume“. Printre aceștia se aflau multe persoane, între care cunoscutul și eruditul jurist, consilierul aulic, profesorul Schwung, care se afla pentru moment în capitală ca membru al unei comisii ministeriale de anchetă, și tânărul poet Friedel Feuermaul, căci, deși era unanim recunoscut faptul că spiritul său contribuise la organizarea acelei serate, se cuvenea totuși făcută mențiunea că el nu dobândise nici pe departe superioritatea față de toaletele de seară și titlurile nobiliare. Oameni ca directorul titular de bancă Leo Fischel cu familia – care-și obținuseră accesul în lumea Diotimei după mari eforturi și la insistențele Gerdei, fără a-l mai plictisi pe Ulrich, deci doar grație neglijenței momentane – erau grupați laolaltă, demni cel mult de o privire fugitivă cu coada ochiului. Doar soția unui jurist cunoscut, dar care într-o asemenea societate se afla încă sub pragul celor de obicei consemnați, având numele tainic, necunoscut nici măcar soțului ei, de Bonadea, fusese descoperită ceva mai târziu și enumerată printre toaletele distinse, pentru că apariția ei fusese unanim remarcată și stârnise un ecou plin de admirație.

Acest „ochi scrutător“, întruchipând curiozitatea cercetătoare a opiniei publice, reprezenta firește un om; de obicei sunt mulți asemenea oameni, însă pe atunci în metropola Kakaniei unul îi domina pe toți ceilalți, și anume consilierul ministerial Meseritscher. Născut la Meseritsch în Valahia moravă, de unde își trăsese propriul său nume, acesta era editor, redactor-șef și corespondent principal al publicației numită *Corespondența parlamentară și mondenă*, fondată de el însuși în anii șaizeci ai secolului al XIX-lea, când sosise ca tânăr în capitală, și abandonase intenția de a continua activitatea cârciumii paterne din Meseritsch, pentru a-și asuma în schimb profesia de ziarist, atras de strălucirea liberalismului pe atunci în plină glorie. Își adusese de îndată contribuția la noua eră fondând un serviciu de corespondenți de presă, care-și începuse activitatea prin livrarea de mici știri de ordin polițienesc pentru ziarele locale. În forma inițială aceste corespondențe își câștigaseră, prin zelul, conștiinciozitatea și seriozitatea lor, aprobarea ziarelor și a poliției, și fuseseră de asemenea remarcate de alte autorități înalte, folosite pentru publicarea unor informații dezirabile în care autoritățile înseși nu

voiau să se implice direct, și în sfârșit fură preferate și alimentate cu materiale, până când ajunseseră să ocupe o poziție de excepție în domeniul reportajelor oficioase beneficiind de surse oficiale. Om plin de energie și de o neobosită râvnă creatoare, Meseritscher își extinsese, pe măsură ce constatase succesul, activitatea și în ce privea cronicile vieții de curte și mondene, și probabil că nici n-ar fi venit niciodată din localitatea sa natală, Meseritsch, în capitală dacă nu ar fi nutrit dintotdeauna visuri în acest sens. Specialitatea sa era întocmirea listelor de personalități prezente, pe cât posibil fără omisiuni. Memoria sa în ce privește persoanele și lucrurile care se spuneau sau se spuseseră despre ele era într-adevăr neobișnuită și îi asigurase în saloanele mondene relații la fel de bune ca în cercurile poliției. Cunoștea lumea bună mai bine decât se cunoștea ea însăși și era în măsură, desfășurând o amabilitate inepuizabilă, să-i facă pe oamenii care se întâlneau în societate ca a doua zi să devină prieteni, întocmai unui bătrân cavaler căruia i se fac decenii la rând confidențe în ce privește planurile de căsătorie, sau ca amănuntele știute doar de croitori. Astfel că în cele din urmă acest mic domn întotdeauna serviabil și îndatoritor ajunsese, la festivități și ceremonii, o figură cunoscută în întreg orașul, și în anii târzii ai vieții și activității sale asemenea manifestări își dobândeau mai ales prin el și prin prezența lui valoarea necontestată.

Cariera lui atinsese punctul culminant odată cu numirea sa în funcția de consilier ministerial, căci acest titlu implica și o anumită particularitate: Kakania era, e adevărat, țara cea mai pașnică din lume, dar, fără să se știe bine când anume, în convingerea că nu mai există războaie, ea avusese ideea de a-și împărți funcționarii într-o anume ierarhie corespunzând cu cea a corpului ofițeresc și le acordase chiar și uniforme și însemne de grad. Rangul unui consilier ministerial corespundea de atunci începând celui al unui locotenent-colonel din armata imperială și regală; dar chiar dacă, în sine, acesta nu era un rang deosebit de înalt, particularitatea sa atunci când îi fusese acordat lui Meseritscher consta în faptul că, potrivit unei tradiții inviolabile – care, ca tot ceea ce era inviolabil, nu era încălcat în Kakania decât în mod excepțional – purtătorul unui asemenea titlu ar fi trebuit să fie consilier imperial. Însă consilierul imperial nu era, așa cum s-ar fi putut crede din felul în care suna titlul, mai însemnat decât un consilier ministerial, ci, dimpotrivă, mai puțin; consilierul imperial corespundea doar gradului de căpitan. Iar Meseritscher ar fi trebuit să devină consilier imperial, căci acest titlu nu le era acordat, în afara funcționarilor cancelariei, decât celor care aparțineau profesiunilor liberale, cum ar fi fost frizerilor de curte și fabricanților de trăsuri, și, în același temei, scriitorilor și artiștilor; în timp ce rangul de consilier ministerial era un titlu real rezervat funcționarilor. Prin faptul că Meseritscher fusese primul și unicul care primise totuși acest titlu se exprima deci ceva mai mult decât simpla importanță a titlului, chiar mai mult

decât o invitație, valabilă în toate zilele, de a nu prea lua în serios ceea ce se întâmpla atunci în țară; prin acest titlu fără justificare, neobositul cronicar își vedea confirmată în chip subtil și discret apartenența intimă la curte, la stat și la înalta societate.

Meseritscher reprezentase pentru mulți ziariști ai vremii sale un exemplu, era membru al consiliilor de conducere ale numeroaselor asociații influente de scriitori. Circula chiar legenda că își comandase o uniformă cu guler aurit, dar că o îmbrăca doar uneori, acasă la el. Probabil că nu era o legendă adevărată, căci în adâncul ființei sale Meseritscher păstrase totdeauna amintirea acelei cârciumioare din Meseritsch, iar un cârciumar care se respectă nu bea el însuși. Un bun cârciumar cunoaște secretele tuturor clienților săi, dar nu se folosește de tot ceea ce știe; el nu se amestecă niciodată cu propriile sale vederi în discuții, dar povestește și observă cu plăcere tot ceea ce e fapt anecdotă sau cuvânt de spirit. Astfel Meseritscher, care putea fi întâlnit la toate festivitățile în calitatea lui de cronicar al femeilor frumoase și al bărbaților distinși, n-ar fi simțit niciodată ispita de a-și lua pentru propria persoană un croitor din lumea bună; cunoștea toate tainele de culise ale politicii, dar nu se îndeletnicea niciodată să scrie nici măcar un singur rând cu caracter politic, știa de toate invențiile și descoperirile timpului său și nu înțelegea nici una din ele. Îi ajungea să știe că toate acestea se petreceau și făceau parte din actualitate. Își iubea cu sinceritate epoca și ea de asemenea îl răsplătea cu un anumit fel de iubire, pentru că el relata zilnic despre ea și despre faptul că ea exista.

Când își făcu deci intrarea, Diotima îl observă și îi făcu îndată semn să se apropie.

— Dragul meu Meseritscher, spuse ea, cât mai amabil cu putință, sper că nu vei considera discursul pe care l-a rostit Alteța Sa în Camera Superioară ca reprezentând cumva expresia punctelor noastre de vedere și că mai ales nu l-ai interpretat *ad litteram*.

Căci Alteța Sa, pornind de la căderea ministrului de interne și iritat de propriile îngrijorări, nu numai că pronunțase la cameră un discurs mult dezbătut, în care îi reproșa victimei sale că nu se remarcase prin adevăratul spirit de colaborare și de severitate de care ar fi trebuit să dea dovadă, ci se lăsase împins de zelul propriu la considerații de ordin general, care culminaseră în chip inexplicabil cu o apreciere a importanței ce îi revenea presei; i se reproșase acestei „instituții ajungând să ocupe pozițiile unei mari puteri“ aproximativ tot ceea ce poate reproșa un creștin imparțial, independent și cu o gândire cavalerească unei instituții care după părerea sa nu este câtuși de puțin pe măsura sa. Era anume ceea ce căuta acum Diotima cu diplomație să remedieze, și în vreme ce ea găsea cuvinte tot mai frumoase și mai greu de înțeles pentru a caracteriza adevărata gândire a contelui Leinsdorf,

Meseritscher o asculta gânditor. Însă deodată el își lăsă mâna pe brațul ei și o întrerupse cu generozitate:

— Stimată doamnă, de ce trebuie să vă faceți griji, spuse el rezumând situația. Alteța Sa este un bun prieten al nostru. El a exagerat mult; de ce n-ar face-o în calitatea sa de gentilom?

Iar pentru a-i dovedi Diotimei imediat relațiile sale netulburate cu contele, adăugă:

— Mă duc chiar acum la dumnealui!

Așa era Meseritscher! Dar acționând potrivit spuselor sale, se mai întoarse odată confidențial spre Diotima:

— Cum stau lucrurile de fapt cu Feuermaul, stimată doamnă?

Diotima își ridică surâzând frumoșii săi umeri.

— La drept vorbind nu e nimic senzațional, iubite domnule consilier ministerial. Nu vrem să ni se reproșeze că am respinge pe cineva care se apropie de noi cu deplină bunăvoință.

„Bunăvoința e o glumă bună!“ își spunea Meseritscher în drum spre contele Leinsdorf; dar înainte de a ajunge la acesta, chiar înainte de a-și fi dus gândul până la capăt, îi ieși în cale stăpânul casei.

— Dragul meu Meseritscher, sursele oficiale au secat o dată în plus, începu surâzând șeful de departament Tuzzi, mă adresez acum sursei oficioase: ai putea să-mi povestești ceva despre acest Feuermaul, care, iată astăzi e oaspetele nostru?

— Ce aș putea să vă povestesc eu, domnule șef de departament? se plânse Meseritscher.

— Se spune că ar fi un geniu!

— Îmi face plăcere să aud! răspunse Meseritscher. Dacă se dorește să se poată relata repede și cu toată certitudinea despre ceea ce e nou, atunci noul nu trebuie să fie prea diferit de ceea ce a fost vechi, e un lucru știut. Nici geniul nu constituie în privința aceasta o excepție, adică geniul adevărat și recunoscut, asupra importanței căruia epoca sa ajunge repede să cadă de acord. Altfel stau lucrurile cu geniul pe care nu toată lumea îl recunoaște imediat ca atare! Acesta are, ca să zicem așa, ceva cu totul și cu totul negenial, și nici măcar acest lucru nu poate spune că l-ar avea la drept vorbind, astfel că în ce îl privește există posibilitatea ca toată lumea să se înșele în toate privințele.

Pentru consilierul ministerial Meseritscher exista deci un repertoriu solid de genii, pe care el le cultiva cu dragoste și cu atenție, dar nu mai accepta cu plăcere adaosuri pe lista aceea. Cu cât devenea mai vârstnic și mai experimentat, cu atât se consolida mai ferm în el însuși obișnuința de a vedea în noile genii artistice care se străduiau să se afirme, și în primul rând în geniile din domeniul, mai apropiat lui din punct de vedere profesional, al literaturii,

doar ca tentative ușuratice de a-i tulbura misiunea sa de cronicar, și el detesta din toată inima sa bună asemenea genii virtuale până în momentul când ajungeau să fie coapte pentru rubrica sa de informații personale. La vremea aceea Feuermaul nu era încă nici pe departe pasibil de o asemenea atenție, și ar fi urmat ca doar de atunci înainte să fie adus în situația respectivă. Consilierul ministerial Meseritscher nu era de acord să-l accepte fără ezitare.

— Se spune că ar fi un poet bun, repetă șeful de departament Tuzzi, cu nu prea multă convingere, iar Meseritscher răspunse ferm:

— Cine spune?! Criticii foiletoanelor spun! Ce contează, domnule șef de departament?! continuă el. Cunoscătorii spun. Cine sunt cunoscătorii? Unii spun contrariul. Avem exemple că asemenea experți astăzi spun într-un fel, iar mâine spun altfel. În esență, au ei vreo importanță? Gloria adevărată e cea care a ajuns deja la cei care nu se pricep, atunci abia poți să te bazezi pe ea! Dacă ar fi să vă spun ce gândesc eu cu adevărat: despre un om important nu e voie să se știe ce face, decât că sosește și pleacă undeva.

Se aprinsese vorbind, dar la modul melancolic, iar ochii îi rămaseră îndreptați spre șeful de departament Tuzzi. Acesta tăcea resemnat.

— La urma urmei, ce se întâmplă astăzi, domnule secretar de stat? întrebă Meseritscher.

Tuzzi ridică, surâzând distrat, din umeri.

— Nimic. Efectiv nimic. Un dram de ambiție. Dumneata ai citit vreodată vreo carte a lui Feuermaul?

— Știu ce e în ele; pace, prietenie, bunătate și așa mai departe.

— Așadar nu ai o părere prea bună despre el? spuse Tuzzi.

— Doamne! începu Meseritscher. Oare sunt eu un cunoscător?

În clipa aceea însă doamna Drangsal pluti spre ei și Tuzzi fu silit să facă politicos câțiva pași în întâmpinarea ei; Meseritscher se folosi de clipa aceea, căci tocmai remarcase un gol în cercul înconjurându-l pe contele Leinsdorf, și hotărându-se repede și fără să se mai lase oprit, aruncă ancora alături de Alteța Sa. Contele Leinsdorf discuta cu ministrul și cu alți câțiva domni, dar, îndată ce consilierul ministerial le exprimase tuturor înalta sa considerație, se retrase trăgându-l pe ziarist lângă sine.

— Meseritscher, spuse Alteța Sa cu insistență, promite-mi că nu se vor crea nici un fel de neînțelegeri, domnii aceștia de la ziare nu știu niciodată ce să scrie. Deci: în starea actuală a lucrurilor nu s-a produs de la ultima întrunire nici cea mai mică schimbare. Poate că se va schimba ceva. Nu știm. Dar în primul rând nu trebuie să fim deranjați. Te rog deci, chiar dacă vreunul din colegii dumitale te întreabă ceva, toată seara nu e altceva decât o recepție personală oferită de doamna șef de departament Tuzzi!

Pleoapele lui Meseritscher confirmară cu o mișcare lentă și atentă că înțelesese ordinele de campanie așa cum îi fuseseră transmise. Și cum o confidență

primită trebuie răsplătită cu alta la fel, buzele i se umeziră cu o strălucire care li s-ar fi potrivit mai bine ochilor, întrebând:

— Cum stau lucrurile cu Feuermaul, Alteță, dacă ne este îngăduit să aflăm?

— De ce să nu fie îngăduit să se afle? răspunse contele Leinsdorf surprins. Nu e absolut nimic cu Feuermaul! El a fost invitat doar pentru că baroneasa Wayden nu a slăbit insistențele până nu a obținut ceea ce dorea. Ce-ar putea fi altceva? Știi poate dumneata ceva?

Până atunci consilierul ministerial Meseritscher nu crezuse că trebuie să dea vreo importanță problemei reprezentate de Feuermaul, o socotise doar una din multele rivalități sociale despre care afla în fiecare zi. Acum însă, când și contele Leinsdorf contesta atât de energic că ar fi avut vreo semnificație, nu-și mai îngăduia să-și mențină opinia, fiind deja convins că se pregătea ceva însemnat. „Ce pot oare să pună la cale?" se întreba el în vreme ce pornise mai departe, și-i treceau prin minte posibilitățile cele mai îndrăznețe ale politicii interne și externe. După o vreme se hotărî scurt: „N-are să iasă nimic de aici!" și nu se mai lăsă abătut de la activitatea sa de corespondent de presă. Căci oricât de contradictoriu ar fi putut părea în desfășurarea vieții sale, Meseritscher nu credea în realitate în marile evenimente, de fapt, nici nu-i plăceau. Când ești convins că trăiești într-o epocă foarte importantă, foarte frumoasă și foarte însemnată, nu mai suporți pur și simplu gândul că s-ar mai putea întâmpla ceva deosebit de important, de frumos și de însemnat. Meseritscher nu era alpinist, dar dacă ar fi fost, ar fi spus că lucrul acela era la fel de adevărat precum faptul că turnurile de observație se ridică în munții de altitudine mijlocie, nu pe piscurile cele mai înalte. Cum nu-i stăteau la dispoziție asemenea comparații, el se mulțumi cu un ușor sentiment de disconfort și cu hotărârea de a nu-l pomeni în nici un caz pe Feuermaul în cronica sa mondenă.

36

Un mare eveniment este pe punctul de a se petrece. Unde întâlnim niște cunoștințe mai vechi

Ulrich, care se aflase alături de vara sa în timp ce ea discutase cu Meseritscher, o întrebă când rămaseră o clipă singuri:

— Din păcate eu am venit mai târziu: cum a decurs primul contact cu *madame* Drangsal?

Diotima își ridică pleoapele grele doar pentru o scurtă privire obosită și le lăsă apoi să cadă la loc.

— Firește că a fost încântătoare, spuse ea. Ea m-a căutat. O să aranjăm ceva aici în seara aceasta. Nu are nici o importanță!

— Vezi? spuse Ulrich.

Era întocmai ca în vechile lor conversații; era ca și cum ar fi tras o linie.

Diotima își întoarse capul într-o parte și îl privi întrebătoare pe vărul ei.

— Ți-am spus dinainte. Aproape că s-a terminat totul și e ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic, susținu Ulrich.

Simțea nevoia să vorbească mai departe; când ajunse acasă, după-amiază, Agathe era acolo, dar ieși iarăși curând; schimbaseră doar câteva cuvinte înainte de a ajunge aici; Agathe o aduse pe soția grădinarului ca să o ajute să se schimbe.

— Eu te-am avertizat! spuse Ulrich.

— M-ai avertizat în legătură cu ce anume? întrebă Diotima încet.

— Ei, nu știu. În legătură cu toate!

Era adevărat, nici el nu mai știa în legătură cu ce anume. În legătură cu ideile ei, cu ambiția ei, cu Acțiunea Paralelă, cu dragostea, cu spiritul și intelectualitatea, cu anul jubiliar, cu afacerile, cu propriul ei salon, cu pasiunile ei; cu sensibilitatea și cu inerția aceasta neglijentă, cu lipsa de măsură și cu corectitudinea, cu adulterul și cu însăși căsătoria, nu exista nimic în legătură cu care el să n-o fi avertizat: – „Așa e ea!“ se gândea Ulrich acum. Simțea că e ridicol tot ceea ce făcea ea, și totuși era atât de frumoasă încât era trist totul.

— Eu te-am avertizat, repetă Ulrich. Și acum se pare că manifești interes și față de chestiunile sexuale!?

Diotima trecu peste această remarcă.

— Tu chiar îl consideri dotat pe acest protejat al lui *madame* Drangsal? întrebă ea.

— Desigur, răspunse Ulrich. Dotat, tânăr, încă nedesăvârșit. Succesul lui și femeia aceasta au să-l pervertească cu totul. La noi până și copiii de la sân sunt pervertiți, pentru că li se tot spune că ar fi niște creaturi cu instincte fabuloase, care nu ar avea decât de pierdut prin dezvoltarea intelectuală. El are uneori idei frumoase, dar la fiecare zece minute spune o prostie. Se apropie de urechea Diotimei.

— Pe cucoană o cunoști mai bine?

Diotima clătină din cap abia perceptibil.

— E primejdios de ambițioasă, spuse Ulrich. Dar te-ar interesa în noile dumitale studii: acolo unde înainte femeile frumoase purtau o frunză de viță, ea are o frunză de laur! Eu le urăsc pe femeile de felul acesta!

Diotima nu râse, nici măcar nu surâse; își aplecă doar urechea spre vărul ei.

— Cum îl găsești ca bărbat? întrebă el.

— Trist, șopti Diotima. Ca un mieluțel care s-a îngrășat prea devreme.

— De ce nu? Frumusețea bărbatului constituie doar un indiciu sexual de ordin secundar, spuse Ulrich. În primul rând ceea ce este incitant la el este expectativa de a avea succes. În zece ani Feuermaul va deveni cu certitudine

o forță internațională; prin grija doamnei profesor Drangsal, care apoi are să se mărite cu el. Iar dacă el își păstrează gloria, are să fie o căsnicie fericită.

Diotima reflectă o clipă și îl corectă cu seriozitate:

— Fericirea în căsnicie depinde de niște condiții despre care nu-ți poți face o părere exactă fără o experiență disciplinată pe propria persoană!

Apoi îl lăsă în urma ei așa cum o navă superbă lasă în urma ei cheiul la care fusese ancorată până atunci. O goneau de acolo îndatoririle ei de gazdă și îi făcu doar un semn imperceptibil când porni spre larg. Dar nu o făcea cu răutate; dimpotrivă, în glasul lui Ulrich i se păruse că răsună o veche rezonanță de tinerețe. Se întreba chiar în sinea ei la ce rezultate ar fi putut duce un studiu întreprins asupra lui cu mijloacele sexologiei. Era curios că în studiul aprofundat al acestor probleme ea nu ajunsese încă să facă legătura cu el.

Ulrich își ridică privirile, iar printr-o falie în activitățile mondene, un fel de canal pe care poate îl urmase înainte și ochiul Diotimei până ca ea să-și fi părăsit parcă pe neașteptate locul, îl văzu în camera de alături pe Paul Arnheim conversând cu Feuermaul și pe doamna Drangsal asistându-i binevoitoare. Ea îi adusese laolaltă pe cei doi bărbați. Arnheim își ținea ridicată în aer mâna în care avea țigara și părea să schițeze un gest inconștient de apărare, dar surâdea cu multă amabilitate; Feuermaul vorbea cu vioiciune, își ținea țigara cu două degete și, printre frazele pe care le spunea, trăgea din ea cu aviditatea unui vițel care și-a lipit botul de ugerul mamei. Ulrich și-ar fi putut imagina despre ce discutau, dar nu-și dădu osteneala s-o facă. Rămase astfel într-un fel de izolare mulțumită; căutându-și sora cu privirea o descoperi într-un grup de bărbați care-i erau mai mult sau mai puțin necunoscuți și un fel de senzație de răceală îi străbătu această distrată risipire a gândurilor. În clipa aceea Stumm von Bordwehr îl împunse ușor în coaste cu vârful degetelor și tot atunci se apropie din cealaltă parte consilierul aulic, profesorul Schwung, care însă fu reținut la câțiva pași de el de un coleg din capitală care se interpuse între ei.

— Bine că te-am găsit în sfârșit! îi șopti ușurat generalul. Ministrul ar vrea să știe ce înseamnă o idee directoare.

— Cum așa, idee directoare?

— Nu știu nici eu. Deci ce sunt ideile directoare?

Ulrich încercă o definiție.

— Niște adevăruri veșnice, care nu sunt nici adevărate și nici veșnice, ci au doar o valabilitate limitată în timp, pentru ca epoca respectivă să aibă după ce se orienta. Este o expresie filozofică și sociologică, și e rareori folosită.

— Aha, da, merge, spuse generalul. Vezi, Arnheim susținea tocmai: doctrina că omul e bun e doar o idee directoare. Feuermaul a răspuns: ce-or fi aceste idei directoare, el nu știe, dar că omul e bun e un adevăr veșnic! La care Leinsdorf a confirmat: „Cu totul adevărat. Oameni răi la urma urmei nici nu există, căci nimeni nu poate să vrea răul; aceștia sunt niște rătăciți.

Oamenii sunt doar nervoși, pentru că în epoci ca a noastră se nasc atât de mulți din aceștia care se îndoiesc de toate și care nu cred în nimic". M-am gândit atunci că ar fi trebuit să vină și el cu noi astăzi după-amiază! Dar, de altfel, și el e de părere că pe oameni din aceștia care nu vor să înțeleagă trebuie să-i silești, să le bagi mințile în cap. Atunci ministrul vrea și el să afle ce sunt ideile directoare. Mă duc acuma repede îndărăt la el și numaidecât mă întorc; rămâi aici nemișcat, ca să pot să dau de tine! Trebuie neapărat să stau de vorbă cu tine despre altceva și pe urmă să te duc la ministru!

Înainte ca Ulrich să fi putut pretinde explicații, Tuzzi, care tocmai trecea, își strecură mâna pe după brațul său spunându-i:

— Nu te-am mai văzut de mult pe la noi! apoi continuă: îți mai aduci aminte că ți-am spus mai demult că o să avem o adevărată invazie a pacifismului?

Spunând acestea, îl privea prietenos pe general în ochi, însă Stumm era grăbit și-i răspunse doar că el, în calitatea sa de ofițer, avea o altă idee directoare, dar că în același timp nici o convingere onorabilă… restul frazei dispăru odată cu el, căci Tuzzi îl enerva de fiecare dată când se vedeau și așa ceva nu putea contribui favorabil la elaborarea unei gândiri coerente.

Șeful de departament clipea prietenos în urma generalului și se întoarse apoi iarăși spre vărul său.

— Chestiunea cu terenurile petrolifere este bineînțeles doar un paravan, spuse el.

Ulrich îl privi surprins.

— Cum adică, chiar nu știi nimic despre chestiunea cu petrolul? întrebă Tuzzi.

— Ba da, răspunse Ulrich. Mă miram doar că știi și dumneata de ea, și ca să nu pară nepoliticos, adăugă: dar ai știut să-ți ascunzi excelent jocul.

— Eu știu demult despre toate, explică Tuzzi măgulit. Iar faptul ca Feuermaul să vină astăzi la noi l-a obținut firește Arnheim prin Leinsdorf. De altfel, dumneata i-ai citit cărțile?

Ulrich confirmă.

— E un arhipacifist! spuse Tuzzi. Iar *madame* Drangsal, cum îi spune soția mea, depune atâta ambiție să joace rolul mamei lui încât ar trece peste cadavre pentru pacifismul lui, dacă ar fi nevoie, deși în ce o privește nu are nici un fel de interes în privința aceasta, pe ea o interesează numai artiștii.

Tuzzi medită câtăva vreme, apoi i se destăinui lui Ulrich.

— Pacifismul este firește chestiunea majoră, terenurile petrolifere constituie doar o manevră de abaterea atenției; iată de ce este împins pe primul plan Feuermaul cu pacifismul lui, căci atunci toată lumea se gândește – „Aha, e o manevră de abatere a atenției!" și își închipuie că de fapt importante sunt terenurile petrolifere! E excelent pus la cale, dar mult prea subtil, ca să nu se vadă de la o poștă. Căci dacă Arnheim obține terenurile petrolifere

din Galiția și un contract de livrare cu armata, atunci firește că trebuie să ne protejăm granițele. Trebuie, desigur, să ne creăm puncte de aprovizionare petrolieră pentru marină la Marea Adriatică, ceea ce îi va neliniști pe italieni. Dar dacă îi stârnim în felul acesta pe vecinii noștri, sporește bineînțeles nevoia de pace și propaganda în favoarea păcii, și dacă atunci iese în evidență țarul cu cine știe ce idee de pace veșnică, el va găsi terenul pregătit din punct de vedere psihologic. Iată ce urmărește Arnheim!

— Iar dumneata ai ceva împotrivă?

— Noi n-avem bineînțeles nimic împotrivă, spuse Tuzzi. Dar așa cum poate că îți mai aduci aminte ți-am explicat odată că nimic nu e mai primejdios decât pacea cu orice preț. Trebuie să ne luăm măsurile de precauție împotriva diletantismului.

— Dar Arnheim e totuși un mare industriaș producător de armament, răspunse Ulrich zâmbind.

— Firește că e! șopti Tuzzi incitat. Pentru numele lui Dumnezeu, nu mai gândi și dumneata atât de simplist în chestiunile de felul acesta! Contractul îl are de pe acum. În cel mai rău caz, vecinii se vor înarma și ei. Ai să vezi: la momentul decisiv el iese deodată din crisalidă ca un mare pacifist! Pacifismul e o afacere durabilă și sigură pentru afaceriștii din industria armamentului. Războiul e un risc!

— Cred că partidul militarilor nu are intenții tocmai rele, spuse Ulrich. Vor doar ca făcând afaceri cu Arnheim să-și faciliteze modernizarea artileriei, altceva nimic. În esență, astăzi toată lumea se înarmează doar pentru pace; militarii cred că e corect să contribuie și adepții păcii.

— Cum văd domnii aceștia realizarea unei astfel de politici? întrebă Tuzzi fără să se lase atras în acea glumă.

— Cred că n-au ajuns încă atât de departe; mai întâi își ocupă doar pozițiile sentimentale.

— Desigur! confirmă Tuzzi iritat, ca și când nici nu s-ar fi așteptat la altceva. Militarii n-ar trebui să se gândească la altceva decât la războiul lor și să lase toate problemele celelalte pe seama resorturilor corespunzătoare. Dar înainte de a se angaja, domnii respectivi preferă să pună lumea întreagă în primejdie cu diletantismul lor. Îți repet: nimic nu e mai primejdios în diplomație decât vorbăria nerealistă despre pace! De fiecare dată când nevoia de pace a atins un anumit nivel și nu a mai putut fi oprită, s-a declanșat un război! Pot să-ți dovedesc cu documente!

În clipa aceea consilierul aulic, profesorul Schwung, reușì să se debaraseze de colegul său și se folosi în modul cel mai cordial de serviciile lui Ulrich pentru a fi prezentat stăpânului casei. Ulrich se învoi s-o facă odată cu observația că bine-cunoscutul erudit în domeniul dreptului penal condamna pacifismul după principii similare cu cele ale competentului șef de departament în activitatea sa în domeniul politic.

— Dar, pentru numele lui Dumnezeu, se apără Tuzzi râzând, m-au înțeles cu totul greșit!

Schwung de asemenea, după ce așteptase o clipă, se asocie, liniștindu-se acum, acestui protest, remarcând că nu vedea în nici un caz în concepțiile sale cu privire la restrângerea responsabilității penale nimic sângeros și nici inuman.

— Dimpotrivă! strigă el ca un vechi actor de la catedră, desfășurându-și amplu vocea în locul brațelor. Tocmai pacificarea omenirii este cea care ne oferă o anumită forță! Aș putea să-mi îngădui să presupun că domnul șef de departament a auzit câte ceva despre eforturile mele, în momentul de față devenite actuale, în această problemă?

Se îndreptă acum direct către Tuzzi care e adevărat că nu auzise nimic despre controversa în problema ridicată de întrebarea dacă responsabilitatea criminalilor bolnavi putea fi considerată restrânsă, numai în ce privește intențiile sau și în ce privește voința, dar cu toate acestea confirmă cu atât mai politicos că era în cunoștință de cauză. Schwung, care era foarte mulțumit de efectul produs, începu să îl felicite pentru impresia pe care i-o făcuseră manifestările de seriozitate al căror martor era în seara aceasta și povestea că ascultând ici și colo conversațiile din jur auzise foarte des termeni ca „rigoare virilă“ și „sănătate morală“.

— Civilizația noastră suferă prea mult de pe urma unor ființe inferioare, a unor imbecili morali, adăugă el ca pentru sine și întrebă: dar care este la drept vorbind scopul acestei serate? Am auzit, trecând pe lângă diferite grupuri, remarcabil de des niște exprimări de-a dreptul rousseauiste despre bunătatea înnăscută a oamenilor?

Tuzzi, căruia îi era adresată această întrebare în primul rând, tăcu surâzând, dar tocmai atunci se întorcea și generalul, iar Ulrich, care dorea să-l evite, îi făcu cunoștință cu Schwung și i-l recomandă ca fiind cel mai indicat dintre toate persoanele prezente pentru a-i răspunde la această întrebare. Stumm von Bordwehr protestă cu vivacitate, dar Schwung, și de asemenea Tuzzi, nu-l lăsară să scape: Ulrich se și bucura schițând deja primii pași ai retragerii, când îl reținu deodată o veche cunoștință cu vorbele:

— Soția și fiica mea sunt și ele aici.

Era directorul de bancă Leo Fischel.

— Hans Sepp și-a trecut examenul de licență, povestea el. Ce spui? Acum nu-i mai lipsește decât un singur examen și are și doctoratul! Suntem cu toții acolo așezați într-un colț – arătă spre camera cea mai depărtată. Nu prea cunoaștem lumea de aici. De altfel nu te-am mai văzut de mult pe la noi! Tatăl dumitale, nu-i așa? Hans Sepp ne-a obținut invitația în seara aceasta, nevasta mea voia neapărat să vină; cel puțin băiatul nu e chiar lipsit de merite. Acum sunt, ca să zicem așa, logodiți pe jumătate oficial, Gerda

și cu el. Iată o veste nouă pentru dumneata, nu-i așa? Dar Gerda, înțelegi, fata mea, nu știu ce să spun, dacă-l iubește sau afirmă doar așa. Vino și dumneata pe la noi…

— Vin ceva mai târziu, promise Ulrich.

— Da, vino, repetă Fischel și tăcu; apoi șopti: acesta este amfitrionul nostru? Nu vrei să-mi faci cunoștință cu el? N-am avut până acum prilejul. Nu-i cunoșteam, nici pe el, nici pe ea.

Când Ulrich tocmai se pregătea să facă prezentările, Fischel îl mai reținu o clipă.

— Dar marele filozof? Ce face? întrebă el. Soția mea și Gerda sunt, firește, de-a dreptul îndrăgostite de el. Ce e cu terenurile petrolifere? Acum se aude că ar fi fost doar un zvon; eu nu cred. Întotdeauna se dezminte! Știi și dumneata cum stau lucrurile: când nevastă-mea își iese din fire cu vreo servitoare, atunci înseamnă că fata minte, că e imorală, că e obraznică –; ca să spunem așa, numai defecte sufletești. Când eu însă, în taină, îi asigur fetei o leafă ceva mai bună, ca să am liniște, dintr-odată nu mai e vorba deloc de suflet! Nici un cuvințel despre suflet, totul e dintr-odată în ordine, iar nevastă-mea nici nu știe de ce: nu-i așa? Așa e? Terenurile petrolifere au în prea mare măsură valoare comercială ca să putem crede toate dezmințirile.

Pentru că Ulrich tăcea, dar Fischel voia să se întoarcă la soția sa cu onorurile celui care le știe pe toate, el o luă de la capăt:

— Trebuie să recunoaștem că e plăcut aici. Dar nevastă-mea ar vrea să afle: ce e cu zvonurile atât de ciudate? La urma urmei, cine mai e și Feuermaul? adăugă el. Gerda spune că e un mare poet; Hans Sepp spune acum că nu e decât un arivist, după care se dau toți în vânt!?

Ulrich aprecie că adevărul era pe undeva pe la mijloc, probabil.

— Bine spus! îi mulțumi Fischel. Adevărul e totdeauna undeva la mijloc, iată ce uită astăzi toți, când cu toții sunt niște extremiști! Eu mereu îi spun lui Hans Sepp: păreri poate să aibă oricine, dar dăinuie până la urmă numai cele de pe urma cărora te alegi cu ceva, dovedind astfel că părerile i-au lămurit și pe alții!

Era ceva important care se schimbase pe nesimțite la Leo Fischel, însă din păcate Ulrich neglijă pentru moment să mai analizeze acea schimbare și se grăbi doar să-l prezinte pe tatăl Gerdei grupului din jurul șefului de departament Tuzzi.

Între timp Stumm von Bordwehr își recăpătase glasul, întrucât tot nu mai putea pune mâna pe Ulrich și era pe de altă parte atât de însuflețit de o dorință energică de a vorbi, încât și-o descărca pe orice altă cale.

— Cum am putea explica serata aceasta? exclamă el repetând întrebarea consilierului aulic Schwung. Eu, ca să spun așa, aș afirma că înțelesul ei bine cumpănit este acesta: anume că nu se explică deloc! Nu e o glumă, domnii

mei, explică el, nu fără o reținută mândrie: astăzi după-amiază am întrebat-o pe o tânără doamnă, căreia trebuia să-i prezint clinica psihiatrică a universității noastre, așa, în trecere, în cursul conversației, ce anume dorea ea de fapt să i se explice acolo; mi-a dat un răspuns foarte spiritual, care te pune de-a dreptul pe gânduri. A spus anume: „Chiar dacă explici totul, omul tot nu va schimba nimic pe lumea aceasta".

Schwung dezaprobă acea afirmație clătinând din cap.

— Ce a vrut ea anume să spună, nu știu, se apără Stumm, nici nu vreau să mă identific cu punctul ei de vedere, dar ceva adevărat tot simți că ar fi aici nemijlocit! Vedeți dumneavoastră, eu îi sunt îndatorat prietenului meu, care îl consiliază deseori pe Alteța Sa și, implicit, acțiunea – și arătă politicos către Ulrich – pentru multe învățăminte, dar ceea ce se conturează astăzi este o anumită rezervă față de învățăminte. Astfel revin la ceea ce am susținut la început!

— Dar dumneavoastră voiați totuși… Spuse Tuzzi – vreau să spun, se povestește că domnii de la Ministerul de Război au intenționat să determine astăzi adoptarea unei rezoluții patriotice: o listă de subscripție publică pentru strângerea de fonduri, sau ceva de genul acesta, pentru modernizarea artileriei. Firește, așa ceva ar urma să aibă doar o semnificație demonstrativă, pentru a exercita asupra parlamentului o anumită presiune prin manifestarea voinței opiniei publice.

— De altfel, așa aș înțelege și eu unele din lucrurile pe care le-am auzit, confirmă consilierul aulic Schwung.

— Lucrurile sunt mult mai complicate, domnule secretar de stat, spuse generalul.

— Iar doctorul Arnheim? întrebă Tuzzi fără ocolișuri. Dați-mi voie să vorbesc deschis; sunteți sigur că Arnheim nu vrea nimic altceva decât terenurile petrolifere din Galiția, care au o legătură directă, ca să zicem așa, cu problema modernizării tunurilor?

— Eu nu pot să vorbesc decât pentru mine și pentru ceea ce are de a face cu mine, domnule secretar de stat, se apără Stumm încă o dată, și toate sunt mult mai complicate.

— Desigur că sunt mai complicate! recunoscu Tuzzi surâzând.

— Este indubitabil faptul că noi avem nevoie de tunuri, se aprinse generalul, posibil să fie avantajos să colaborăm, la modul la care faceți dumneavoastră aluzie, cu Arnheim. Dar repet că eu nu pot vorbi decât din punctul meu de vedere, ca referent în problemele culturale, și atunci vă întreb: la ce folosesc tunurile fără spirit?

— În acest scop, de ce se atribuie atâta importanță implicării domnului Feuermaul? întrebă Tuzzi ironic. Ar însemna defetismul întruchipat!

— Iertați-mă dacă vă contrazic, spuse generalul ferm, dar aici e vorba de spiritul timpului. Spiritul acesta al timpului se manifestă astăzi în două curente.

Alteța Sa – iată-l acolo împreună cu ministrul, și eu tocmai de acolo vin – Alteța Sa, de exemplu, spune că trebuie dat consemnul de a trece la fapte, așa cum o cere evoluția timpului nostru. Într-adevăr astăzi cu toții manifestă mai puțin entuziasm față de marile idei ale umanității decât, să spunem, acum o sută de ani. Dar pe de altă parte, firește, ideea iubirii de oameni are câte ceva de partea ei, numai că, spune Alteța Sa: dacă cineva nu-și vrea singur fericirea, în anumite împrejurări trebuie să-l constrângem să o vrea! Alteța Sa este deci în favoarea unuia dintre curente, dar nici nu se sustrage celuilalt…

— Nu prea înțeleg, obiectă profesorul Schwung.

— Nici nu e ușor de înțeles, fu de acord Stumm la modul îndatoritor. Să plecăm poate încă o dată de la faptul că eu remarc existența a două curente în spiritul timpului. Unul dintre curente afirmă că omul e bun de la natură, cu condiția, ca să spunem așa, să-l lăsăm în pace…

— Cum adică bun? îl întrerupse Schwung. Cine mai gândește astăzi atât de naiv? Doar nu mai trăim în lumea ideilor din secolul al optsprezecelea!

— Aici eu trebuie să fac o observație, se apără generalul lezat, gândiți-vă vă rog la pacifiști, la vegetarieni, la adversarii puterii, la reformatorii aceștia ai vieții naturale, la anti-intelectuali, la cei care resping serviciul militar…; acum în grabă nu-mi mai vin în minte cu toții, și cei care, ca să zicem așa, își pun încrederea în oameni și care formează un curent important. Însă vă rog – continuă el cu acel spirit îndatoritor care era atât de atrăgător la persoana sa – dacă vreți, putem să pornim și de pe poziția contrarie. Să acceptăm așadar starea de fapt că omul trebuie să fie condus, pentru că singur și de la sine el nu face niciodată ce e bine; asupra acestui punct suntem poate cu toții de acord. Masele au nevoie de o mână forte, au nevoie de un conducător care să procedeze energic și nu doar să le vorbească, deci într-un cuvânt, au nevoie să simtă asupra lor spiritul faptei; societatea omenească, ca să spunem așa, constă dintr-un mic număr de voluntari, care au la rândul lor formația culturală necesară, și din milioane lipsite de orice ambiție mai înaltă și care nu slujesc decât silite; cam așa stau lucrurile, nu-i așa? Pentru că recunoașterea acestui fapt și-a făcut drum pe baza experiențelor făcute și în cadrul Acțiunii noastre Paralele, acum primul curent (căci acesta pe care l-am descris eu adineauri este deja al doilea curent al spiritului timpului) – deci primul curent este, ca să spunem așa, speriat de temerea că marea idee a dragostei și credinței în om ar putea să se piardă cu totul, și atunci s-au pus în mișcare forțe care l-au trimis în mijlocul nostru pe acest Feuermaul pentru a salva în ultimul moment ceea ce se mai poate încă salva. Astfel lucrurile sunt mai ușor de înțeles decât păreau la început, nu-i așa? spuse Stumm.

— Ce se va întâmpla? întrebă Tuzzi.

— Cred că nimic, răspunse Stumm. Am mai avut noi multe curente în acțiunea noastră.

— Dar între acestea două de acum există totuși o contradicție intolerabilă, obiectă profesorul Schwung, care în calitatea lui de jurist nu putea suporta o asemenea neclaritate.

— La drept vorbind, nu îl contrazise Stumm. Celălalt curent vrea desigur să-i iubească pe oameni; numai că el opinează că oamenii trebuie întâi reformați prin violență: este ca să spunem așa doar o deosebire tehnică aici.

Directorul Fischel interveni în discuție:

— Cum eu am ajuns aici de-abia ceva mai târziu, poate că nu cuprind din păcate întreaga complexitate a problemei; dar dacă totuși îmi este permis, aș vrea să fac observația că în ce mă privește respectul față de om pare principial să se afle mai presus de contrariul său! Astă-seară am auzit din diferite părți, chiar dacă desigur există excepții, niște opinii incredibile în ce-i privește pe disidenți, mai ales cei de altă naționalitate!

El însuși arăta, cu barba sa despărțită în două de o bărbie rasă și cu *pince-nez*-ul alunecat într-o parte, ca un lord englez, atașat de marile idei ale libertății omului și libertății comerțului, și trecea sub tăcere faptul că auzise zvonurile incriminante de la Hans Sepp, viitorul său ginere, care se simțea ca peștele în apă în „cel de-al doilea curent al spiritului timpului".

— Opinii brutale? îl întrebă generalul gata să dea lămuriri.

— Extrem de brutale, confirmă Fischel.

— Poate că era vorba de o anumită „duritate", e ușor să confunzi asemenea lucruri între ele, spuse Stumm.

— Nu, nu! exclamă Fischel. Opinii cu totul lipsite de respect, de-a dreptul revoluționare! Poate că dumneavoastră nu cunoașteți tineretul nostru înfierbântat, domnule general-maior; m-am și mirat că asemenea oameni sunt acceptați aici.

— Opinii revoluționare? întrebă Stumm, căruia lucrul acesta nu-i plăcea, și surâdea pe cât de rece îi permitea fața lui rotundă. Dar eu trebuie să vă spun din păcate, domnule director, că eu nu sunt absolut deloc împotriva revoluționarilor! Firește, adică în măsura în care nu sunt lăsați să facă în adevăratul înțeles al cuvântului revoluție! Deseori aici se află neașteptat de mult idealism. În ce privește acceptarea în aceste saloane, acțiunea noastră care dorește să cuprindă patria întreagă nu are nici un drept să respingă forțele constructive, în orice fel s-ar exprima ele.

Leo Fischel tăcu. Profesorul Schwung nu punea prea mult preț pe opinia unui demnitar care nu aparținea administrației civile. Tuzzi visa ascultându-i: „primul curent – al doilea curent". Îi amintea de o formulă asemănătoare: „primul baraj – al doilea baraj", dar fără ca acești termeni chiar să-i vină în minte sau conversația cu Ulrich în care se pronunțaseră aceste cuvinte; se stârnise însă în el o gelozie de neînțeles, căci soția lui părea să depindă într-un fel de acest general inofensiv prin niște verigi invizibile, pe care nu le putea

desluși în nici un chip. Când tăcerea care se lăsase îl trezi din reverie, vru să-i arate reprezentantului militarilor că nu se lăsa indus în eroare de asemenea discursuri grandioase.

— Dacă aș vrea să rezum toate acestea, domnule general, începu el, atunci înseamnă că partidul militar…

— Dar, domnule secretar de stat, nu există nici un partid militar, îl întrerupse imediat Stumm. Tot auzim spunându-se partidul militar, dar militarii sunt totuși prin însăși întreaga lor ființă apartinici!

— Atunci, resortul militar, răspunse Tuzzi aproape nepoliticos în fața acestei întreruperi. Ați spus că armata nu se slujește doar de tunuri, ci are nevoie și de spiritul corespunzător; cu ce spirit anume ați vrea dumneavoastră să vă încărcați tunurile astea ale dumneavoastră?

— Abordați lucrurile prea larg, domnule secretar de stat, spuse Stumm. Noi am pornit de la premisa că ar fi trebuit să-i explic domnului scopul seratei de astăzi, și am spus că la drept vorbind nu e nimic de explicat aici; e singurul lucru pe care-l susțin! Căci dacă spiritul timpului are într-adevăr două curente, despre care tocmai am vorbit, atunci nici unul din ele nu are cum să fie „explicat". Astăzi toată lumea este preocupată de instincte, hormoni și așa mai departe; sigur că eu nu marșez pe așa ceva, dar tot e ceva aici.

La aceste cuvinte directorul Fischel mai clocoti o dată și găsi că era imoral ca armata să se pună în anumite împrejurări de conivență cu antisemitismul pentru a-și obține tunurile sale.

— Dar domnule director, îl liniști Stumm, în primul rând, nici nu mai e atât de important un strop de antisemitism, când oamenii tot sunt oricum anti, germanii împotriva cehilor și maghiarilor, cehii împotriva maghiarilor și germanilor și așa mai departe, fiecare împotriva tuturor. Și, în al doilea rând, corpul ofițeresc austriac tocmai el a fost totdeauna internațional, ajunge să ne uităm numai la numeroasele nume italienești, franțuzești, scoțiene, mai știu eu care; avem chiar un general de infanterie von Kohn, este comandant de corp de armată în Olmütz.

— Mi-e teamă totuși că vă asumați prea mult, întrerupse Tuzzi acea expunere. Dumneavoastră sunteți internaționali și războinici, dar ați vrea să faceți o afacere cu aceste curente naționale și cu pacifiștii; aproape că e mai mult decât ar putea să-și permită un diplomat de profesie. Să facă o politică militară laolaltă cu pacifismul constituie astăzi preocuparea principală a specialiștilor celor mai experimentați.

— Dar la urma urmei nici nu suntem noi cei care facem politica! se apără Stumm încă o dată, plângându-se parcă obosit de atâta neînțelegere. Alteța Sa voia să mai dea Capitalului și Culturii un ultim prilej să-și unifice forțele spirituale: de aici a pornit totul în seara aceasta. Firește, dacă spiritul

civil nu poate în nici un fel să ajungă să se unească, atunci noi am fi în situația să…

— Ei, în ce situație? Chiar ar merita să se afle! exclamă Tuzzi căutând să precipite cuvântul care avea să vină.

— Firește, într-o situație dificilă, spuse Stumm precaut și cu modestie.

În vreme ce cei patru domni se întrețineau astfel, Ulrich se retrăsese demult fără să se facă remarcat și o căuta pe Gerda, ocolindu-i pe Alteța Sa și pe ministrul de război, căci nu voia să se lase atras de vreun semn spre ei.

O văzu de departe încă, așezată lângă perete alături de mama ei care privea rigidă salonul, și de Hans Sepp, în picioare de cealaltă parte a ei, cu aerul lui neliniștit și sfidător. De la acea nefericită ultimă întâlnire cu Ulrich, ea slăbise și mai mult, și cu cât el se apropia acum de ea, cu atât i se părea mai lipsită de farmec, dar într-un fel parcă tocmai din cauza aceasta atrăgându-l fatal, i se distingeau capul și umerii neputincioși pe fundalul încăperii. Când îl văzu pe Ulrich, o roșeață bruscă îi năpădi obrajii, urmată de o paloare și mai pronunțată, și ea făcu o mișcare involuntară cu partea de sus a corpului, ca o ființă care suferă de inimă și care ar vrea să oprească o anumită incomoditate. Ei îi trecea acum iarăși prin minte scena aceea în care el, cedând sălbatic avantajului animalic pe care-l avusese stârnindu-i simțurile, îi buimăcise propria ei voință; acum trupul ei, vizibil prin rochie, era așezat pe un scaun, primea comenzi de la voința ei rănită cerându-i să se poarte cu mândrie în această clipă, și tremură ca varga. Gerda nu era supărată pe Ulrich, înțelegea el, însă voia cu orice preț să „termine“ cu el. Își încetini imperceptibil înaintarea spre ea, pentru a savura cât mai mult timp toate acestea, și amânarea voluptuoasă părea să corespundă relației dintre cele două ființe care nu reușiseră niciodată să se întâlnească întru totul.

Când Ulrich era acum aproape de tot de ea și nu mai vedea nimic altceva decât tremuratul chipului ei care îl aștepta, peste el se așternu o prezență fără greutate, ca o umbră sau o boare de căldură, și o simți deodată pe Bonadea care trecuse mută și poate chiar fără să vrea pe lângă el și care probabil acum îl urmărise, și el o salută. Lumea e frumoasă atunci când o iei așa cum este; o secundă opoziția ingenuă între planturos și fragilitate, așa cum se exprima prin aceste două femei, i se păru la fel de mare ca aceea dintre o pajiște și terenul stâncos la limita munților, și el avu sentimentul că se desprindea de Acțiunea Paralelă chiar dacă o făcea cu un surâs vinovat. Când Gerda văzu acest surâs coborând încet peste ea și peste mâna ei întinsă, îi tremurară pleoapele.

În clipa aceea Diotima observă că Arnheim îl conducea pe tânărul Feuermaul spre grupul Alteței Sale și a ministrului de război, și, ca o tacticiană cu experiență, întrerupse toate contactele dând semnalul intrării personalului de serviciu cu gustările și băuturile răcoritoare.

37
O comparație

Conversații ca cele descrise aici existau cu zecile și toate aveau ceva în comun, ceva care nu se lasă ușor definit, dar care nici nu poate fi trecut sub tăcere, dacă nu înțelegi, asemenea consilierului ministerial Meseritscher, să redai imaginea unei strălucitoare împrejurări în societatea înaltă enumerând pur și simplu că au fost de față cutare și cutare, purtau cutare și cutare veșminte și s-au spus cutare și cutare lucruri; ceea ce de altfel mulți consideră că ar reprezenta cea mai autentică artă a epicului narativ. Friedel Feuermaul nu era deci un vulgar adulator, și nu fusese așa ceva niciodată, ci avea doar idei oportune pe care le plasa la locul potrivit, atunci când spunea despre Meseritscher, care era de față: „El este la drept vorbind Homerul timpului nostru! Nu, serios vorbind", adăugă el, când Meseritscher schițase un gest involuntar, „acest *și* epic de nezdruncinat, cu care îi aliniați laolaltă toți oamenii și toate evenimentele, are în ochii mei ceva grandios". El îl acaparase pe acest as al corespondenților parlamentari și mondeni care nu voise să părăsească locul seratei fără a-și fi prezentat omagiile lui Arnheim; însă cu toate acestea Meseritscher nu-i trecuse numele printre oaspeții pe care-i citase.

Fără a mai intra în distincții subtile între idioți și cretini, este permis să se amintească aici că un idiot aflat într-o anumită fază a bolii nu mai reușește să conceapă noțiunea de „părinți", pe când cea de „tată și mamă" îi este încă uzuală. Însă acest simplu *și* coordonator era și cel prin care Meseritscher lega laolaltă fenomenele mondene. Se mai poate aminti mai departe că idioții, în simpla obiectualitate a gândirii lor, au ceva care, potrivit experienței tuturor observatorilor, vorbește direct sufletului; că poeții, de asemenea, vorbesc cu precădere sufletului, chiar într-un fel asemănător în măsura în care trebuie să se distingă printr-o mentalitate cât mai concretă cu putință. Când Friedel Feuermaul îl trata deci pe Meseritscher în calitate de poet, ar fi putut la fel de bine – adică, pornind de la aceleași impresii care pluteau în el în chip confuz, și deci pentru el, prin iluminări subtile – să-l trateze în calitate de idiot, de o manieră plină de semnificații pentru umanitate. Căci trăsăturile generale aici în discuție reprezintă o stare de spirit pe care nu o organizează coerent nici o noțiune cuprinzătoare, nu o explică nici un fel de distincții sau de abstractizări, o stare de spirit a celei mai rudimentare cristalizări, așa cum se exprimă plastic prin însăși limitarea la cea mai simplă conjuncție, *și*-ul neajutorat, doar coordonator, care pentru cei mai slabi de spirit înlocuiește relațiile mai complicate; e permis să se afirme că lumea însăși, în ciuda cantității de spirit pe care o conține, se găsește într-o situație înrudită cu a unei asemenea imbecilități; nici nu se poate evita o astfel de impresie dacă se încearcă o vedere de ansamblu a fenomenelor care se petrec.

Nu înseamnă că autorii sau complicii la această observație ar fi singurele ființe inteligente! Nu contează câtuși de puțin aici individul izolat, nici manevrele pe care le pune la cale și pe care le urmărea cu mai multă sau mai puțină subtilitate fiecare din cei care veniseră în seara de la Diotima. Căci dacă, de exemplu, generalul Stumm intră în pauza care se făcuse îndată într-o conversație cu Alteța Sa, în cursul căreia el își contrazise interlocutorul la un mod prietenos insistent și respectuos liberal prin cuvintele:

— Vă cer iertare, Alteță, că am să combat cu toată energia; dar în mândria pe care o trăiesc oamenii față de rasa lor nu e numai o prezumție, e și ceva nobil care ne face întreaga atitudine simpatică!, atunci el știa exact ce voia să spună prin acești termeni, doar că nu știa exact ce spunea prin ei, căci în asemenea cuvinte civile este un anume ceva în plus, ca niște mănuși groase cu care, avându-le pe mâini, vrei să scoți dintr-o cutie de chibrituri un singur băț.

Leo Fischel, care nu se despărțise de general când remarcase că acesta se îndrepta nerăbdător spre Alteța Sa, adăugă aici:

— Nu trebuie să îi deosebim pe oameni după rasă, ci după merit!

Ceea ce răspunse Alteța Sa era cât se poate de logic; Alteța Sa îl ignoră pe directorul Fischel care-i fusese tocmai prezentat, și-i răspunse lui von Stumm:

— De ce au nevoie burghezii de rasă?! Faptul că un șambelan de curte trebuie să aibă șaisprezece strămoși nobili li s-a părut totdeauna o prezumție, iar acum ei ce fac? Vor să-i imite și sar peste cal. Mai mult de șaisprezece strămoși, ceea ce înseamnă pur și simplu snobism.

Căci Alteța Sa era iritat, și atunci era cât se poate de logic să vorbească astfel. În general nu se discută faptul că omul e înzestrat cu rațiune, ci doar felul în care și-o folosește în viața socială.

Alteța Sa era exasperat de intruziunea elementelor „populare“ în Acțiunea Paralelă, pe care însă el însuși o prilejuise. Diferite considerente de natură politică și socială îl siliseră la aceasta; el însuși nu recunoștea decât „poporul care forma statul“. Prietenii săi politici îl sfătuiseră astfel: „Nu te costă la urma urmei nimic dacă stai să-i asculți ce-ți spun despre rasă și puritate, și sânge; cine mai ia în serios ce spune unul și altul?“ „Dar se apucă și vorbesc despre oameni ca și când ar fi vorba de vite!“ răspunse contele Leinsdorf, care avea concepții catolice despre demnitatea omenească, și acestea tocmai îl împiedicau să accepte ca idealurile creșterii găinilor și cailor să poată fi aplicate și copiilor Domnului, deși el era un mare latifundiar. La care prietenii lui răspunseseră:

— Dar nu trebuie să privim lucrurile în profunzime! Poate că e chiar mai bine ca ei să vorbească despre umanitate și despre revoluție, așa cum s-a tot făcut până acuma!

Aici Alteța Sa se lămurise în sfârșit. Dar Alteța Sa mai era iritat și de faptul că acest Feuermaul, a cărui invitare o obținuse cu de-a sila de la Diotima, nu făcea decât să aducă noi confuzii în Acțiunea Paralelă și îl dezamăgise de-a

dreptul. Baroneasa Wayden îi povestise minuni despre el, iar el cedase în cele din urmă insistențelor ei. „Ai într-adevăr dreptate, recunoscu Leinsdorf, că așa cum stau lucrurile acum ar putea ușor să ne meargă vorba că germanizăm. Ai dreptate și când spui că poate că nu strică dacă mai invităm câte un poet care-i dă zor că *trebuie* să ne iubim toți semenii. Doar că, vezi, eu nu pot să-i fac așa ceva prietenei noastre Tuzzi!“ Baroneasa Wayden nu se lăsa deloc intimidată și trebuie să fi găsit cine știe ce motivări noi mai convingătoare, căci la sfârșitul conversației, Leinsdorf îi promisese să-i ceară Diotimei acea invitație. „Bucuros nu o fac“, spusese el. „Dar o mână forte are nevoie și de un cântec frumos ca să se facă înțeleasă; în privința aceasta îți dau dreptate. Ai dreptate, în ultima vreme lucrurile merg prea încet, nu mai e zelul acela de la început!“

Acum nu mai era mulțumit. Alteța Sa nu-i socotea câtuși de puțin pe ceilalți niște proști, chiar dacă el personal se considera pe sine mai inteligent decât ei, și nu înțelegea de ce acești oameni inteligenți adunați la un loc îi făceau o impresie atât de lamentabilă. De fapt, viața întreagă îi făcea o asemenea impresie, ca și cum, alături de o stare a inteligenței luată în detaliu și în prescripțiile oficiale, în rândul cărora el număra, după cum se știe, credința și știința, ar mai fi existat și o stare a responsabilității totale. Acolo răsăreau tot timpul idei despre care nu se știa nimic, se aprindeau pasiuni și dispăreau apoi de la o zi la alta sau de la un an la altul; oamenii alergau când după una, când după alta, și cădeau dintr-o superstiție în alta; odată îl aclamau cu entuziasm pe Maiestatea Sa și altă dată țineau niște discursuri incendiare și respingătoare în parlament; dar niciodată până acum nu rezultase nimic din toate acestea! Dacă toate ar fi putut fi reduse la o scară de un milion și ar fi putut fi, ca să spunem așa, cuprinse într-o singură țeastă de om, s-ar fi ajuns exact la imaginea iresponsabilității, neglijenței, stupidității și salturilor nebunești și imprevizibile pe care contele Leinsdorf și-o făcuse totdeauna despre mintea unui nebun, deși până atunci avusese puține prilejuri să se gândească la așa ceva. Se afla acum în picioare, descurajat în mijlocul domnilor care-l înconjurau, și se gândea că tocmai Acțiunea Paralelă ar fi trebuit să dea la iveală adevărul, și nu reușea să propună nici o idee despre credința sa, despre care simțea doar că era ceva plăcut liniștitor asemenea umbrei aruncate de un zid înalt, probabil de zidul unei biserici.

— Nostim! spuse el renunțând după o vreme la acest gând, adresându-i-se lui Ulrich: – când privești toate lucrurile de la o anumită distanță, te fac să te gândești la niște grauri când se lasă toamna în stoluri pe pomii fructiferi.

Ulrich se reîntorsese de la Gerda. Conversația dintre ei nu ajunsese să cuprindă ceea ce făgăduise la început; Gerda nu rostise nimic mai mult decât niște răspunsuri scurte, smulse cu efort de ceva care asemenea unei securi i-ar

fi stat în piept; cu atât mai mult vorbise Hans Sepp, el jucase rolul de gardian al ei și arătase de la început că nu se lăsa intimidat de acest mediu decadent.

— Nu-l cunoașteți pe marele specialist în teoria raselor, Bremshuber? îl întrebase pe Ulrich.

— Unde trăiește acest expert? întrebase Ulrich.

— În Schärding pe Laa, spusese Hans.

— Ce e el? întrebase Ulrich.

— Oricum nu ar avea nici o relevanță! spusese Hans. Acum apar mereu oameni noi. E farmacist!

Ulrich îi spusese Gerdei:

— Acum sunteți logodiți cu adevărat, după cum am auzit!

Iar Gerda răspunsese:

— Bremshuber preconizează suprimarea fără nici o milă a tuturor celor de altă rasă; e în mod cert ceva mai puțin crud decât toleranța și disprețul.

Îi tremurau iarăși buzele când smulse cu efort această frază alcătuită din frânturi sfărâmate adunate strâmb laolaltă.

Ulrich o privise doar lung și apoi clătinase din cap.

— Nu înțeleg! spusese el și-i întinsese mâna luându-și rămas-bun, iar acum se afla alături de contele Leinsdorf și avea impresia despre sine că e nevinovat ca un astru în spațiul infinit.

— Dar dacă nu contempli lucrurile de la distanță, continuă contele Leinsdorf după o vreme, urmându-și cu lentoare noua idee, ți se învârtește totul în cap ca un câine care vrea să-și apuce coada! Uite, adăugă el, uite că am cedat la presiunea prietenilor mei și a baronesei Wayden, dar dacă stai să asculți la ce vorbim noi aici, atunci luate în parte lucrurile fac impresia că e ceva foarte deștept, dar tocmai în legăturile spiritualizate și sublime pe care vrem să le căutăm, impresia e de întâmplător care se continuă la nesfârșit și de mare incoerență.

În jurul ministrului de război și al lui Feuermaul, pe care Arnheim i-l adusese în față, se formase un grup, unde Feuermaul luase cu însuflețire cuvântul și-i iubea acum pe toți, în vreme ce în jurul lui Arnheim însuși, după ce se retrăsese iarăși, se constituise într-un loc mai îndepărtat un al doilea grup, în care Ulrich îi desluși mai târziu pe Hans Sepp și Gerda. Se auzea de aici cum striga Feuermaul:

— Viața nu o înțelegi din ceea ce înveți, ci prin bunătate; în viață trebuie să crezi!

Doamna profesor Drangsal sta dreaptă în spatele lui și confirma:

— Nici Goethe nu a obținut titlul de doctor!

De altfel Feuermaul prezenta în ochii ei multe asemănări cu Goethe. Ministrul de război se ținea de asemenea foarte drept și surâdea tot timpul, așa cum era obișnuit ca la paradă să-și țină mâna tot timpul la cozoroc.

Contele Leinsdorf întrebă:

— Spune-mi cine e acest Feuermaul?

— Tatăl lui are mai multe fabrici în Ungaria, răspunse Ulrich. Cred că ceva în legătură cu fosforul, din care cauză nici un muncitor de-al lui nu trăiește mai mult de patruzeci de ani: boală profesională, o necrozare a oaselor.

— Mda, dar tânărul?

Soarta muncitorilor nu-l impresiona pe Leinsdorf.

— El trebuie că a studiat ceva; dreptul, parcă. Tatăl e un om care s-a format singur și l-ar fi mâhnit dacă junele n-ar fi avut înclinații să studieze.

— De ce să nu fi avut înclinații spre învățătură? întrebă contele Leinsdorf, care în seara aceea era cât se poate de temeinic în informațiile cerute.

— Ei, răspunse Ulrich ridicând din umeri, probabil, cum se spune „părinți și copii". Când tatăl e sărac, copiilor le plac banii, când *papá* are bani, copiii iubesc omenirea întreagă. Alteța Voastră n-a auzit încă de problema fiilor în vremea noastră?

— Da, am auzit câte ceva. Dar de ce îl protejează Arnheim pe Feuermaul? E ceva legat de afacerea cu terenurile petrolifere? întrebă contele Leinsdorf.

— Alteța Voastră știe? exclamă Ulrich.

— Firește că știu totul, îi răspunse cu răbdare Leinsdorf. Dar ce nu înțeleg eu: că oamenii trebuie să se iubească unii pe alții și că guvernul are nevoie de o mână forte se cunoaște dintotdeauna; dar de ce trebuie acum dintr-odată să se pună problema „fie astfel, fie altminteri"?

Ulrich răspunse:

— Alteța Voastră a dorit totdeauna să se ajungă la o manifestație provenind din întreaga comunitate; probabil că în acest fel se prezintă.

— Ei, nu e adevărat! îl contrazise Leinsdorf iritat, dar înainte de a putea continua, fură întrerupți de Stumm von Bordwehr, care venea dinspre grupul lui Arnheim și voia plin de o grabă febrilă să afle ceva de la Ulrich.

— Iertați-mă Alteța Voastră, dacă vă tulbur discuția, se rugă el. Dar, spune-mi, se îndreptă el spre Ulrich, se poate susține cu adevărat că omul își urmează doar afectele și niciodată rațiunea?

Ulrich îl privea cu gândul rătăcind departe.

— E acolo un marxist, explică Stumm, care susține ca să zicem așa că substructura economică a unui om îi determină cu totul suprastructura ideologică. Îl contrazice un psihanalist; acesta susține că suprastructura ideologică este din toate punctele de vedere un produs al substructurii lui instinctuale.

— Nu e chiar atât de simplu, spuse Ulrich, care voia să scape de el.

— La fel susțin și eu mereu! Dar nu mi-a servit la nimic! răspunse generalul imediat și nu-l scăpă nici o clipă din ochi.

Leinsdorf se implică la rândul său în discuție.

— Da, vezi dumneata, îi spuse el lui Ulrich, și eu voiam tocmai să aduc în discuție ceva asemănător. Căci dacă substructura este acum fie economică, fie sexuală… – adică, ce voiam eu să spun înainte este: de ce sunt oamenii

atât de iresponsabili în suprastructura lor? Anume, se tot spune în proverbe: lumea a înnebunit de tot; până la urmă, aproape că am putea să credem că e adevărat!

— Aceasta este psihologia maselor, Alteță, se amestecă iarăși eruditul general. Câtă vreme e vorba de mase, înțeleg și eu foarte bine. Masele sunt mișcate doar de instincte, și la urma urmei, firește, de cele care tocmai sunt comune celor mai mulți indivizi; într-atât e logic! Adică, iată ce e ilogic: masele sunt ilogice, ele se folosesc de gânduri logice exact atât cât să se împodobească cu ele! Singurul lucru de care se lasă conduse este exclusiv sugestia! Dacă-mi dați mie pe mână ziarele, radioul, industria cinematografului și poate încă vreo câteva alte mijloace culturale, eu mă angajez ca în câțiva ani – cum spunea odată prietenul meu Ulrich – să-i fac pe oameni canibali! Tocmai din cauza aceasta are nevoie omenirea de o mână forte! Alteța Voastră știe acest lucru de altfel mai bine ca mine! Dar faptul că individul izolat, care în anumite împrejurări poate să se înalțe atât de sus, nu ar fi logic, nu pot să cred, deși așa ceva susține și Arnheim.

Ce ar fi putut să-i răspundă Ulrich prietenului său în acea controversă atât de întâmplătoare? Așa cum de o undiță se agață câteodată câte o tufă de ierburi în loc de un pește, de întrebarea generalului se prindea o adevărată încâlceală de teorii. Oare poate omul să-și urmeze exclusiv interesele, să facă, să simtă, chiar să gândească numai ce îl îndeamnă niște curente, pentru el necunoscute, de dorințe sau briza blândă a plăcerilor, așa cum se susține astăzi? Oare el nu urmează mai degrabă rațiunea și voința, – așa cum de asemenea se presupune astăzi? Sau urmează cu precădere anumite necesități, să zicem pe cele sexuale, așa cum de asemenea se pretinde astăzi? Sau poate, mai presus de orice altceva, nu pe cele sexuale, ci influența psihologică a determinărilor economice, așa cum de asemenea se presupune astăzi? O structură atât de alambicată, cum este cea a omului, poate fi privită din mai multe părți, și în imaginea teoretică pe care am vrea s-o alcătuim alegând una sau cealaltă dintre ele ca axă apar niște adevăruri parțiale, din a căror întrepătrundere reciprocă se dezvoltă și crește tot mai înalt adevărul? Dar crește cu adevărat mai înalt? Ori de câte ori un adevăr parțial a fost considerat ca fiind singurul valabil, adevărul s-a răzbunat până la urmă. Pe de altă parte însă, nu s-ar fi putut ajunge la acest adevăr parțial, dacă el n-ar fi fost de la început supraapreciat. Astfel că istoria adevărului se întrepătrunde în multiple feluri cu cea a sentimentului, însă cea a sentimentului rămâne în vremea aceasta în întuneric. De fapt, convingerea lui Ulrich era că nici nu era vorba de o istorie, ci doar de un fel de învălmășeală. E amuzant, de exemplu, faptul că ideile religioase, și deci fără îndoială cele pasionale, pe care și le-a format Evul Mediu despre om, erau foarte pătrunse de convingerea în rațiunea și în voința omului, în vreme ce astăzi mulți învățați, a căror pasiune constă cel mult în faptul că fumează în exces, consideră

sentimentul ca fiind fundamentul a tot ceea ce este omenesc. Asemenea gânduri îi treceau prin minte lui Ulrich, și bineînțeles că nu era în dispoziție să replice la discursul lui Stumm, care de altfel nici nu aștepta vreun răspuns, ci profita doar să-și mai refacă forțele cu ceva de băut înainte de a se hotărî să pornească iarăși îndărăt.

— Alteță, spuse Ulrich încet. Vă mai amintiți că v-am dat odată sfatul să creați un secretariat general pentru toate problemele în care e nevoie în egală măsură de suflet și de precizie?

— Desigur că-mi amintesc, îi răspunse Leinsdorf. I-am relatat Eminenței Sale, și a râs din inimă. Dar a spus că vii prea târziu!

— Totuși, tocmai aceasta este carența pe care o regretați adineaori, Alteță, continuă Ulrich. Remarcați că lumea astăzi nu-și mai aduce aminte de ceea ce voia ieri, că se găsește tot timpul pradă unor stări de spirit care se tot schimbă fără motive suficiente, că e mereu supraexcitată, că nu ajunge niciodată la vreun rezultat, și că dacă ne-am imagina că se concentrează în capul unui singur individ tot ceea ce se petrece în capetele omenirii întregi, ar ieși fără nici o îndoială la iveală o întreagă serie de fenomene bine cunoscute de degenerescență care sunt puse pe seama inferiorității mintale…

— Incredibil de corect! exclamă Stumm von Bordwehr care se vedea din nou cuprins de mândria stârnită de ceea ce cunoscuse în chiar după-amiaza aceea.

— Aceasta e exact imaginea…, iar am uitat cum se cheamă boala aceasta mintală, dar e exact imaginea ei!

— Nu, spuse Ulrich surâzând, sigur nu e imaginea unei anumite boli mintale; căci ceea ce îl deosebește pe un om sănătos de un bolnav mintal este tocmai faptul că cel sănătos are toate bolile mintale și alienatul are numai una singură!

— Foarte subtil! exclamară într-un glas Stumm și Leinsdorf, chiar dacă fiecare cu alte cuvinte, și apoi adăugară de asemenea:

— Dar, ce înseamnă?

— Înseamnă, afirmă Ulrich: dacă am voie să înțeleg prin morală reglementarea tuturor legăturilor care includ sentimentele, imaginația și așa mai departe, atunci constat că individul izolat se conduce după ceilalți și în felul acesta are în aparență o anumită soliditate, dar că toți indivizii la un loc nu depășesc în morala lor stadiul delirului!

— Ei, acum mergi prea departe! spuse contele Leinsdorf cu bunăvoință, și chiar și generalul spuse:

— Dar, ascultă, orice om trebuie să-și aibă și el morala lui; nu poți să prescrii nimănui că trebuie să prefere pisica, să zicem, câinelui!

— Putem să-i prescriem, Alteță? întrebă Ulrich deodată insistent.

— Da, mai devreme se putea, spuse contele Leinsdorf cu diplomație, deși nutrea convingerea că există „adevărul“ în toate domeniile, „pe vremuri“ fusese mai bine. Dar astăzi?

— Nu mai rămân decât războaiele religioase permanente, spuse Ulrich.

— Dumneata le numești războaie religioase? întrebă cu curiozitate Leinsdorf.

— Dar cum altfel?

— Da, nu e chiar rău spus. E o definiție bună pentru ziua de azi. De altfel, eu am știut totdeauna că în dumneata se ascunde în taină un catolic impecabil!

— Eu nu sunt un bun catolic, răspunse Ulrich. Eu nu cred că Dumnezeu a existat, ci că de-abia acum vine. Însă numai dacă îi vom pregăti un drum mai scurt decât până acum.

Alteța Sa respinse o asemenea idee în termeni plini de demnitate:

— Pe mine mă depășește ceea ce spui.

38

Un mare eveniment este pe punctul de a se petrece. Însă nimeni nu îl remarcă

În schimb generalul exclamă:

— Din păcate eu trebuie să mă întorc acum, fără întârziere, la Excelența Sa, dar dumneata neapărat să-mi mai explici o dată, nu am să te slăbesc până n-o faci! Mă reîntorc deci, cu permisiunea Domniilor Voastre!

Leinsdorf lăsa impresia că ar mai fi vrut să spună ceva, căci îl frământau gândurile, însă abia rămăseseră Ulrich și cu el o clipă singuri împreună, că se văzură înconjurați de tot felul de persoane pe care curentul general îi împingea încoace și care se opriseră atrași de persoana fascinantă a Alteței Sale. Firește că nu mai putea fi vorba de ceea ce tocmai spusese Ulrich, și nimeni în afară de el nici nu se mai gândea la așa ceva, când deodată se strecură din spate un braț pe sub al său și Agathe îi apăru alături.

— Ai găsit în sfârșit un temei în numele căruia să mă aperi? întrebă ea cu un fel de maliție tandră.

Ulrich nu-i eliberă brațul din strânsoare și se retrase împreună cu ea din cercul în care se aflau.

— Nu putem să plecăm acasă? întrebă Agathe.

— Nu, spuse Ulrich. Eu nu pot pleca încă.

— Adică nu îți permit timpurile care urmează să vină și de dragul cărora tu trebuie să te păstrezi pur? îl tachină Agathe.

Ulrich îi strânse brațul sub al său.

— Eu găsesc că e în favoarea mea faptul de a nu face parte din lumea de aici, ci mai degrabă din lumea pușcăriei! îi șopti ea la ureche.

Își căutară un loc în care să poată fi singuri. Adunarea atinsese tocmai punctul de a da în clocot, agitându-și treptat participanții. În ansamblu se distingeau mai departe două grupări: în jurul ministrului de război se vorbea despre pace și iubire, iar în jurul lui Arnheim, pe moment, despre faptul că indulgența germanică prospera în mod ideal la umbra forței germane.

Arnheim asculta cu bunăvoință, căci el nu respingea niciodată o opinie onestă și avea o predilecție deosebită pentru opiniile noi. Grija lui era să vadă dacă afacerea cu terenurile petrolifere avea să întâmpine dificultăți în parlament. Luase în calcul faptul că opoziția politicienilor slavi nu putea fi evitată în nici un fel și spera să-și asigure susținerea reprezentanților partidelor filogermane. În cercurile guvernamentale situația se prezenta favorabil, în afară de o anumită ostilitate la Ministerul de Externe, căreia el nu-i acorda prea mare importanță. A doua zi trebuia să plece la Budapesta.

„Observatori" ostili se aflau destui în jurul lui și al celorlalte personaje principale. Ei puteau fi recunoscuți rapid după faptul că reacționau cu *da* la orice li se spunea și erau persoane desăvârșit de amabile, în vreme ce ceilalți exprimau frecvent opinii diferite.

Tuzzi căuta tocmai s-o convingă pe una din aceste persoane adresându-i cuvinte ca:

— Discuțiile nu au nici o însemnătate. Niciodată n-au însemnat nimic!

Interlocutorul încuviință. Era un parlamentar. Ceea ce nu-l abătu de la convingerea cu care sosise, și anume că, în ciuda a orice s-ar fi putut spune, acolo se pregătea ceva îndoielnic.

Alteța Sa, pe de altă parte, în conversația cu un alt sceptic se implică în apărarea acelei serate, afirmând:

— Onorabile, de la 1848 încoace până și revoluțiile au fost înfăptuite doar prin bavardaj!

Ar fi fost greșit să nu se întrevadă în acele diferențe de opinii nimic altceva decât niște abateri admise de la monotonia generală a vieții; cu toate acestea, o asemenea eroare plină de consecințe grave se săvârșește aproape la fel de des pe cât se face uz de expresia: „E o chestiune de sentiment!", fără de care nici nu poate fi gândită ordinea noastră spirituală. Formula indispensabilă desparte ceea ce trebuie să existe de ceea ce poate exista.

— Ea separă, îi explica Ulrich Agathei, ordinea constituită de libertatea de mișcare care i se acordă persoanei. Desparte ceea ce este rațional de ceea ce trece drept irațional. Ea înseamnă, atunci când e folosită în mod uzual, recunoașterea faptului că umanitatea este în ce privește chestiunile majore o constrângere, fiind în problemele secundare echivoc de arbitrară. Se susține că viața ar fi o pușcărie dacă nu ar sta în puterea noastră să optăm între vin

și apă, între a fi atei sau credincioși, ceea ce nu înseamnă câtuși de puțin că ceea ce constituie o chestiune de sentiment ar rămâne cu adevărat în seama preferințelor și placului discreționar; mai degrabă există, fără ca delimitarea să fie inechivocă, chestiuni de sentiment permise și nepermise.

Chestiunea de sentiment care-i lega pe Ulrich și Agathe era una neîngăduită, deși ei doi, braț la braț, după ce căutaseră până atunci zadarnic un loc izolat, vorbeau doar despre adunarea din jurul lor și trăiau în vremea aceea impetuos și discret bucuria de a fi iarăși împreună după despărțire. Pe de altă parte, opțiunea între a-ți iubi toți semenii sau a ucide o parte din ei înainte de a-i iubi se bucura în mod evident de un dublu asentiment, căci altminteri nu ar fi fost dezbătută atât de febril în casa Diotimei și în prezența Alteței Sale, în ciuda faptului că la rândul său dezbina societatea prezentă în două tabere ostile. Ulrich susținea că inventarea formulei „chestiune de sentiment" adusese cel mai prost serviciu cu putință problemei sentimentului și pe când începuse să-i explice surorii lui impresia de-a dreptul aventuroasă pe care i-o trezea acea serată, ajunse să vorbească într-un fel care, fără voia lui, continua conversația întreruptă între ei dimineața și care probabil ar fi urmat să o justifice.

— Drept să-ți spun, nu știu, spunea el, cu ce aș putea începe fără să te plictisesc. Îmi dai voie să-ți spun ce înțeleg eu prin morală?

— Te rog, răspunse Agathe.

— Morala este reglementarea comportamentului în cadrul unei societăți, dar mai ales a impulsurilor lăuntrice ale acestei societăți, deci a sentimentelor și ideilor.

— E un mare progres în atât de puține ceasuri! răspunse Agathe râzând. Astăzi dimineață spuneai doar că nu știi ce ar putea fi morala!

— Firește că nu știu. Dar pot să-ți dau o duzină de explicații. Cea mai veche este că Dumnezeu ne-a revelat ordonarea vieții în toate detaliile…

— Ar fi cea mai frumoasă! spuse Agathe.

— Cel mai probabil însă, accentuă Ulrich, este faptul că morala, ca toate celelalte sisteme ordonate, ia naștere prin constrângere și prin forță! Un grup de oameni ajuns la putere le impune pur și simplu celorlalți normele și principiile prin care își asigură dominația. În același timp însă se agață de cele care i-au făcut pe ei înșiși mari și importanți. În acest fel grupul respectiv devine exemplar. El este modificat de retroacțiuni: firește, toate sunt mai complicate decât s-ar putea descrie pe scurt, și pentru că nu se petrec câtuși de puțin fără intervenția spiritului, dar de asemenea în nici un fel prin intermediul spiritului, ci empiric, se ajunge în cele din urmă la un fel de rețea foarte fină care, în aparență la fel de independentă de orice cum e firmamentul lui Dumnezeu, se întinde deasupra tuturor. Acum totul se raportează la cercul acela, dar cercul nu se raportează la nimic. Cu alte cuvinte: totul este moral, însă morala însăși nu este morală!…

— Ce încântător din partea ei, replică Agathe. Dar știi că eu am întâlnit astăzi un om bun?

Ulrich fu oarecum surprins de acea întrerupere, dar când Agathe începu să-i relateze despre întâlnirea ei cu Lindner căută la început să o încadreze în evoluția propriilor sale gânduri:

— Oameni buni poți întâlni astăzi și aici cu zecile, spuse el, dar dacă ai să mă lași să continui ai să afli de ce se află printre ei și oameni răi.

Schimbând aceste cuvinte ajunseră, pentru a scăpa din înghesuială, până în anticameră și Ulrich trebuia acum să se gândească încotro s-ar fi putut îndrepta; îi veni în minte dormitorul Diotimei, ca și camera Rachelei, dar nu mai voia să intre în nici una din ele, și astfel rămase alături de Agathe o vreme printre veșmintele abandonate de purtătorii lor, atârnând în cuierele din vestibul. Ulrich nu mai fu în stare să reînnoade firul.

— Ar trebui la drept vorbind să mai iau o dată totul de la început, explică el cu un gest nerăbdător și descumpănit.

Deodată spuse:

— Tu nici nu vrei să știi dacă ai comis o faptă bună sau una rea, ci te neliniștește doar că le comiți pe oricare fără vreo rațiune solidă.

Agathe aprobă clătinând din cap.

El îi apucase amândouă mâinile.

Pielea mată a surorii lui, odată cu mireasma unor plante necunoscute lui, care-i urca în fața ochilor din rochia ei ușor decoltată, își pierdură o clipă semnificația pământeană. Pulsația sângelui le vibra în atingerea mâinilor. O groapă adâncă, izvorând de undeva din afara lumii acesteia, părea să-i închidă, pe ea și pe el, într-o țară a nimănui.

Pe neașteptate, îi lipsiră ideile pentru a defini toate acestea; nu le mai stăpânea nici pe cele care îi serviseră de atâtea ori până atunci în același scop. – „Să nu acționăm după impulsul de moment, ci pornind de la condiția care dăinuie până la sfârșit.“ „Astfel încât să ne conducă în punctul central, de unde nu mai există întoarcere pentru a retracta.“ „Nu de la periferie și de la condițiile mereu schimbătoare ale acesteia, ci de la acea unică fericire imuabilă.“ Asemenea propoziții îi veneau poate pe buze și i s-ar fi părut chiar cu putință să le folosească dacă ar fi fost vorba de o simplă conversație; dar în accepția imediată pe care ar fi dobândit-o în clipa aceea între el și sora lui, gestul devenea deodată imposibil. Faptul îl tulbura, făcându-l să se simtă neajutorat. Însă Agathe îl înțelegea limpede. Ar fi trebuit să-i confere o senzație de fericire faptul că pentru prima dată cochilia în care era închis el se spărsese, iar acest „frate dur“ al ei își dezvăluia, ca un ou căzut la pământ, lumea lăuntrică. Însă spre surprinderea ei, de data aceasta sentimentele sale nu mai erau dispuse să le însoțească pe ale lui; între ceasurile de dimineață și clipa de acum, seara, se afla întâlnirea ciudată cu Lindner, și chiar dacă

bărbatul acela îi stârnise doar uimirea și curiozitatea, ajungea totuși un asemenea grăunte minuscul ca să nu lase să se ivească oglindirea fără sfârșit a iubirii recluzionare.

Ulrich percepu acea stare atingându-i Agathei mâinile, încă înainte ca ea să fi rostit vreun cuvânt, iar Agathe nu răspunse nimic.

El intui că neașteptata ei renunțare de sine depindea de experiența trăirii pe care ar fi trebuit să o asculte înainte. Umilit și tulburat de reacția, întoarsă împotriva lui însuși, a emoției sale rămasă fără răspuns, spuse clătinând din cap:

— Dar e iritant să vezi că te aștepți la atâtea lucruri de la bunătatea unui asemenea om!

— Probabil că este, recunoscu Agathe.

O privi. Înțelese că pentru sora lui acea întâlnire însemna mai mult decât atenția care i se acordase uneori de când se afla sub protecția lui. Îl cunoștea, chiar, superficial pe omul acela; Lindner lua parte la viața publică; el fusese cel care la vremea respectivă, la prima ședință a acțiunii patriotice, ținuse discursul acela scurt, primit cu o tăcere penibilă, care se referea la „momentul istoric", sau ceva similar, un discurs stângaci, sincer, și fără însemnătate… Fără voie Ulrich privi în jur; dar nu-și amintea să-l fi remarcat printre cei prezenți, știa chiar că nu mai fusese invitat. Trebuia deci să-l mai fi întâlnit din când în când pe undeva, probabil în cercurile savante, și să mai fi citit câte una din publicațiile sale, căci în timp ce-și cerceta memoria, se cristaliza din urme ultramicroscopice de amintiri, asemenea unei picături vâscoase și respingătoare, o judecată: „Un dobitoc insipid. Dacă vrei să trăiești viața la o anumită altitudine, pe un asemenea om poți să-l iei în serios la fel de puțin ca pe profesorul Hagauer!"

Îi spuse astfel Agathei.

Agathe tăcu ascultându-l. Îi strânse chiar mâna într-a ei.

El avea sentimentul: se petrece ceva cu totul aberant, dar nu am cum să mă împotrivesc!

În clipa aceea pătrunseră niște persoane în anticameră, și cei doi frați se îndepărtară unul de altul.

— Să te însoțesc înapoi în salon? întrebă Ulrich. Agathe refuză, căutând din priviri o ieșire. Ulrich se gândi deodată că pentru a scăpa de ceilalți invitați nu se puteau refugia în altă parte decât în bucătărie.

Acolo erau umplute bateriile de pahare și încărcate tăvile cu fursecuri. Bucătăreasa administra totul cu mult zel, Rachel și Soliman așteptau să li se încarce brațele, dar acum nu mai șușoteau între ei așa cum se întâmplase în alte împrejurări similare, ci stăteau nemișcați, departe unul de altul. Mica Rachel își făcu reverența când intrară fratele și sora, Soliman își rostogoli doar ochii întunecați, iar Ulrich spuse:

— Dincolo e așa de cald, n-am putea să găsim aici la voi o băutură răcoritoare?

Se așeză împreună cu Agathe pe bancheta de lângă fereastră și dispuse la vedere câte o farfurie și un pahar, în așa fel încât dacă i-ar fi descoperit cineva acolo să pară că-și îngăduiau, ca familiari ai casei, o mică farsă. Când se așezară, el spuse oftând ușor:

— Așadar ar fi doar o chestiune de sentiment dacă-l găsești pe un asemenea profesor Lindner un om bun sau, dimpotrivă, insuportabil?

Agathe își ocupa degetele cu o bomboană înfășurată în hârtie.

— Ceea ce înseamnă, spuse Ulrich mai departe, că sentimentul nu este nici adevărat, nici mincinos. Sentimentul a rămas o chestiune privată! El e pus pe seama sugestiei, a imaginației, a persuasiunii! Tu și cu mine nu suntem diferiți de cei de dincolo! Tu știi ce vor toți cei de colo?

— Nu. Dar are vreo importanță?

— Poate că are. Căci ei alcătuiesc două grupări, dintre care una are la fel de multă dreptate sau, dimpotrivă, se înșală la fel ca cealaltă.

Agathe obiectă că ei i se părea totuși ca fiind oarecum mai bine să creadă în oameni decât în tunuri și în politică; chiar dacă maniera de a crede ținea până la urmă de ridicol.

— Cum e, atunci, omul pe care l-ai cunoscut? întrebă Ulrich.

— Ei, nu e ușor de spus; dar e un om bun! răspunse sora lui și râse.

— Nu ai cum să pui temei pe ce ți se pare ție a fi bun, cum nu poți pune temei pe ce i se pare a fi bun lui Leinsdorf, acolo! răspunse Ulrich iritat.

Chipurile le erau amândurora crispate de râsul reținut; curentul ușor, superficial, al expresiei de bună dispoziție socială era blocat de un contracurent mai profund. Rachel le simțea reacția pe sub scufia ei, sus, la rădăcina părului; ea însăși se simțea atât de mizerabil încât percepția ei era mult mai nedeslușită decât înainte, ca o amintire din vremuri mai bune. Frumoasa rotunjime a obrajilor ei era acum imperceptibil suptă, flacăra neagră a ochilor, tulburată de descurajare; dacă Ulrich ar fi fost în dispoziția să-i compare frumusețea cu cea a surorii lui, ar fi fost nevoit să-și dea seama că strălucirea ei neagră de odinioară se năruise ca o bucată de cărbune mocnit peste care trecuse o căruță încărcată. Dar el nu-i acorda acum nici o atenție. Era însărcinată, și nimeni nu știa în afară de Soliman, care nu înțelegea nicidecum dezastrul, ci răspundea cu planuri romantice și puerile.

— De secole, continua Ulrich, lumea cunoaște adevărul gândirii și deci, până la un anumit punct, și libertatea gândirii. În același timp, sentimentele nu au beneficiat nici de școala strictă a adevărului, nici de cea a libertății de mișcare. Căci nici o morală nu și-a reglementat, în timpul care i-a stat la dispoziție, sentimentele decât în măsura – chiar și atunci într-un mod rigid – în care anumite principii și anumite sentimente fundamentale îi erau

necesare pentru a acționa cum voia; restul l-a lăsat pe seama bunului-plac, jocului privat al emoțiilor, eforturilor aleatorii ale artei și al explicațiilor academice. Morala a adaptat așadar sentimentele la sistemele de morală și a neglijat în felul acesta să le dezvolte, deși ea însăși depinde de ele. Căci ea este, la urma urmei, ordinea și integritatea sentimentelor.

Aici el se întrerupse. Simțea privirea fascinată a Rachelei pe fața lui încălzită, chiar dacă ea acum nu mai era în stare să dea dovadă de același entuziasm față de problemele oamenilor maturi ca înainte.

— E de-a dreptul comic să mă apuc să vorbesc despre morală până și aici în bucătărie, spuse el încurcat.

Agathe îl privea încordată și îngândurată. El se aplecă și mai aproape de sora lui și îi șopti cu un surâs ezitant și amuzat:

— Dar nu e decât un alt termen pentru a desemna o stare a pasiunii care se înarmează împotriva lumii întregi.

Fără voia lui, se repeta acum controversa lor de dimineață, în care el apăruse în rolul neplăcut al pedantului. Dar nu îi sta în puteri să acționeze altfel. Morala pentru el nu era nici conformism, nici înțelepciune filozofică, ci însăși putința de a trăi întregul nesfârșit al posibilităților. El credea în capacitatea de intensificare a moralei, în treptele experimentării ei, și nu numai, așa cum se obișnuiește, în treptele cunoașterii ei, ca și cum morala ar fi fost ceva gata încheiat, doar omul nefiind suficient de pur pentru ea. El credea în morală, fără să creadă într-un anume sistem al moralei. În mod obișnuit, prin morală se înțelege un fel de ansamblu de reglementări polițienești prin care se urmărește menținerea în ordine a vieții; și cum viața nu le respectă nici măcar pe acestea, ele par a nu fi aplicabile pe de-a întregul, și în consecință se înfățișează sărăcăcioase și încetează să constituie un ideal. Dar nu se cuvine ca morala să fie coborâtă pe această treaptă. Morala este imaginație. Era ceea ce ar fi vrut el s-o determine pe Agathe să vadă. Iar al doilea lucru era: imaginația nu este arbitrară. Dacă imaginația este subordonată capriciului, ea se răzbună. Lui Ulrich îi tremurau cuvintele pe buze. Fusese pe punctul să vorbească despre acea distincție prea puțin luată în seamă, că anume diferitele epoci își dezvoltaseră în felul lor rațiunea, dar își fixaseră și încinseseră în felul lor imaginația morală. Fusese pe punctul să abordeze acea temă pentru că urmarea firească ar fi fost: există, în ciuda scepticismului, o linie mai mult sau mai puțin continuă, urcând prin toate transformările istoriei, reprezentând rațiunea și configurațiile acesteia, contrastând cu acel morman de cioburi ale sentimentelor, ideilor, potențialelor de viață, unde zac toate în straturi, întocmai cum s-au ivit ca veșnice amănunte secundare și așa cum au fost iarăși lăsate în părăsire. Pentru că o desfășurare în continuare este aceea că există în cele din urmă un număr incalculabil de posibilități de a ne forma o opinie într-un sens sau în altul, îndată ce pătrundem în sfera

principiilor, dar nici o singură posibilitate de a le unifica pe toate. Concluzia fiind că aceste opinii se atacă reciproc, pentru că nu au nici o posibilitate să se pună de acord. În consecință, finalitatea tuturor acestora este că afectivitatea oscilează în umanitate, ca apa într-o sticlă care nu are un suport ferm. Ulrich avea o idee care-l urmărise deja în tot cursul serii; de altfel, era o idee mai veche, care nu fusese decât asiduu confirmată în seara aceea, și ar fi vrut să-i demonstreze Agathei din ce consta eroarea și cum ar fi putut fi corectată, dacă ar fi consimțit cu toții, la drept vorbind avea doar intenția dureroasă de a-i demonstra că în ultimă instanță nu îți este permis să te încrezi nici măcar în descoperirile propriei tale imaginații.

Iar Agathe spuse, cu un suspin ușor, ca o femeie care se mai zbate repede încă o dată în fața presiunilor la care e supusă, înainte de a ceda:

— Dar chiar trebuie să facem totul „din principiu"?! îl privea, întorcându-i surâsul.

El însă răspunse:

— Da; dar numai de dragul unui singur principiu!

Era cu totul altceva decât avusese de gând să spună. Gândurile sale proveneau iarăși din lumea gemenilor siamezi și a Împărăției Milenare, unde viața creștea asemenea unei flori într-o tăcere magică, și chiar dacă nu era o frază apucată astfel, la întâmplare, din aer, totuși ea evoca tocmai granițele gândului, care sunt singuratice și înșelătoare. Ochiul Agathei era ca un agat sfărâmat. Dacă în clipa aceea el ar fi adăugat ceva, cât de puțin, sau dacă și-ar fi așezat mâna peste a ei, s-ar fi întâmplat ceva despre care ea n-ar mai fi putut relata ulterior nimic, căci s-ar fi scufundat din nou în adâncuri. Ulrich nu voia să mai spună nimic. Luă un fruct și un cuțit și începu să-l curețe de coajă. Era fericit că distanța care cu puțin timp în urmă îl despărțise de sora lui se topise acum într-o apropiere nemăsurată, dar îi părea de asemenea bine că în clipa aceea fură întrerupți.

Era generalul care, cu ochiul șiret al unui comandant de patrulă surprinzând bivuacul dușmanului, cerceta bucătăria.

— Cer iertare că deranjez! strigă el intrând. Dar fiind în *tête-à-tête* cu fratele, desigur că-mi veți trece cu vederea abaterea! Întorcându-se spre Ulrich, i se adresă:

— Ești căutat exact cum e căutat acul în carul cu fân!

Ulrich îi spuse atunci generalului ceea ce ar fi vrut să-i spună Agathei. Însă întâi întrebă:

— Cine sunt cei care mă caută?

— Dar eu voiam să te duc la ministru! îl apostrofă Stumm.

Ulrich făcu un gest de refuz.

— Oricum, e prea târziu, îl asigură binevoitor generalul. Bătrânul a plecat chiar acum, însă eu, ținând seama de atribuțiile mele, trebuie să te mai

întreb, îndată ce stimata doamnă își va fi ales o mai bună companie decât a dumitale, să-mi explici la ce te refereai amintind de războaiele religioase, dacă ai mai avea bunătatea să-ți reamintești propriile-ți cuvinte.

— Tocmai despre ceea ce vorbeam acum, răspunse Ulrich.

— Interesant! exclamă generalul. Stimata doamnă se preocupă deci și Domnia Sa de morală?

— În general fratele meu vorbește doar despre morală, îl corectă Agathe surâzând.

— Tocmai a constituit ordinea de zi aici! oftă Stumm. Leinsdorf, de exemplu, chiar acum câteva minute spunea că morala e la fel de importantă ca mâncarea. Eu personal nu reușesc să constat! Spuse și se aplecă plăcut impresionat asupra dulciurilor pe care i le întindea Agathe. Ar fi vrut să fie o glumă.

Agathe îl consolă:

— Nici eu nu reușesc să constat.

— Un ofițer și o doamnă trebuie să aibă morală, dar nu le face plăcere să vorbească pe această temă! improviză generalul mai departe. N-am dreptate, stimată doamnă?

Rachel îi aduse un scaun de bucătărie, pe care-l șterse tocmai repede cu șorțul, și fu atinsă în inimă de cuvintele lui; aproape că-i dădură lacrimile.

Generalul însă îl îmboldea din nou pe Ulrich:

— Ei, ia spune, cum e problema cu războaiele religioase? înainte însă ca Ulrich să fi putut răspunde, el îl întrerupse din nou cu vorbele:

— De fapt, am senzația, că și vara dumitale bântuie prin saloane ca să te caute, iar eu nu i-am luat-o înainte decât datorită formației mele militare. Trebuie deci să-mi drămuiesc bine timpul. Adică, vreau să spun că nu mai e deloc frumos ceea ce se petrece în saloane. În clipa de față suntem de-a dreptul puși la zid. Iar ea, cum să-ți spun, ea a scăpat frâiele din mână! Știi ce s-a hotărât?

— Cine a hotărât?

— Mulți au plecat deja. Alții au mai rămas, și acum ascultă foarte atenți ce se întâmplă, descrise situația generalul. Adică, nu se poate spune cine hotărăște.

— Poate că e mai bine dacă ai spune ce anume au hotărât? spuse Ulrich.

Stumm von Bordwehr ridică din umeri.

— Deci, uite. Însă o hotărâre în înțelesul reglementar al cuvântului nu există încă, din fericire, expuse el. Căci toate persoanele cu funcții de răspundere s-au retras la timp, slavă Domnului. Se poate spune că e doar o hotărâre particulară, o propunere, un vot al minorității. Eu vreau să apăr punctul de vedere că, oficial, noi nici n-am luat cunoștință. Dar trebuie ca dumneata să-i spui secretarului dumitale, din cauza procesului-verbal, ca să nu apuce

să transpire ceva. Scuzați-mă, stimată doamnă, se îndreptă el spre Agathe, că vorbesc atât de pedant, după regulamente.

— Dar ce s-a întâmplat de fapt? întrebă și ea. Stumm făcu un gest care includea o mulțime de lucruri.

— Feuermaul, dacă stimata doamnă își mai aduce aminte de acest tânăr, pe care la drept vorbind noi l-am invitat doar pentru că… adică, cum să vă spun? Pentru că el e exponentul spiritului vremii, și pentru că, oricum, a trebuit să-i invităm și pe exponenții poziției contrare; am fi putut spera deci, ca în ciuda acestor contratimpi și chiar profitând de o anumită atmosferă de incitație intelectuală, să putem vorbi și despre lucrurile care din păcate sunt importante, acum, în momentul de față. Fratele dumneavoastră cunoaște toate aceste aspecte, stimată doamnă; trebuia adică să-i aducem laolaltă pe ministru cu Leinsdorf și cu Arnheim, ca să vedem dacă Leinsdorf nu are nimic împotriva unor anumite… concepții patriotice. Discutând la modul absolut, eu nu sunt cu totul nemulțumit – se îndreptă el din nou confidențial spre Ulrich –, întâlnirea a decurs până în acest punct aproape în ordine. Însă în acest răstimp, Feuermaul și ceilalți… – aici von Bordwehr se văzu nevoit să mai adauge ceva pentru a-i permite Agathei să înțeleagă – adică, de fapt, exponentul unei concepții potrivit căreia omul este într-o anumită măsură o ființă prietenoasă și demnă de iubire, cu care ne putem înțelege bine, și cu exponenți care susțin aproximativ punctul de vedere contrar, până într-atât încât, după ei, pentru stabilirea ordinii ar fi nevoie de o mână forte și de tot ceea ce rezultă de aici – Feuermaul a intrat într-o dispută cu ceilalți, și înainte de a-i putea împiedica, au și adoptat o rezoluție comună.

— Comună? căută Ulrich să se asigure.

— Da. Doar că eu am povestit totul, așa, ca și când ar fi o glumă, îi dădu asigurări Stumm, căruia aspectul involuntar comic al propriei sale expuneri i se părea acum, privit retrospectiv, lui însuși măgulitor. Nimeni nu s-ar fi putut aștepta la o asemenea întorsătură. Când am să-ți povestesc ce fel de rezoluție, n-are să-ți vină să crezi! Cum astăzi după-masă a trebuit să-l vizitez, cvasi ca o obligație de serviciu, pe Moosbrugger, n-am să mai pot convinge niciodată pe nimeni din minister că nu am mașinat eu însumi toată chestiunea.

Ulrich izbucni într-un hohot de râs și întrerupse apoi în același fel din când în când explicațiile pe mai departe ale generalului, iar Agathe era singura care îi înțelegea motivația, în vreme ce generalul îi făcea mereu, cu oarecare iritare, observația că părea să fie nervos. Însă ceea ce tocmai se petrecea corespundea în prea mare măsură cu modelul pe care Ulrich abia i-l schițase surorii lui, ca el să nu se bucure acum din toată inima. Grupul lui Feuermaul ieșise în scenă în ultima clipă pentru a salva ceea ce mai era de salvat. În asemenea cazuri scopul părea să fie mai puțin clar decât intenția. Tânărul

poet Friedel Feuermaul – în cercurile intime numit Pepi, căci el era un împătimit al vechii Viene și se străduia să semene cât mai mult cu Schubert cel tânăr, deși venise pe lume într-un orășel unguresc – credea anume în misiunea care-i revenea Austriei și credea și în umanitate. Era de la sine înțeles că un proiect cum era cel reprezentat de Acțiunea Paralelă îl neliniștise încă de la început dacă el însuși nu avea să fie implicat. Cum ar fi putut prospera fără el o inițiativă umanitară având o notă distinctivă austriacă sau o inițiativă austriacă având o notă umanitară? De fapt el se exprimase astfel, ridicând din umeri, doar în fața prietenei sale, *madame* Drangsal, însă aceasta, ca văduvă a unui nume ce făcea onoare patriei și pe deasupra și ca inițiatoare a unui salon care întrunea spirite strălucitoare, întrecut de-abia în anul din urmă de cel al Diotimei, transmisese ideea oricărei persoane influente cu care intrase în legătură. Astfel că se crease un zvon că Acțiunea Paralelă ar fi fost în primejdie dacă ea nu… Acel *dacă nu* și acea primejdie rămâneau, cum e de înțeles, oarecum nelămurite, căci întâi Diotima trebuia determinată să-l invite pe Feuermaul, și apoi poate că avea să existe o continuare. Însă insinuarea că ar fi existat vreo primejdie care ar fi decurs din însăși acțiunea patriotică fusese remarcată de orice politician vigilent, adică de cei care nu-și recunosc nici o patrie, ci doar o etnie ca o familie, care trăiește într-o căsătorie silită cu statul și este maltratată de acesta; acești politicieni bănuiseră de mult că Acțiunea Paralelă nu avea să producă până la urmă decât o nouă formă de oprimare. Chiar dacă-și ascundeau politicoși bănuielile, ei acordau mai puțină importanță încercării de a evita o asemenea lovitură – căci printre germani au existat dintotdeauna umaniști din aceia deznădăjduiți, dar în totalitatea lor ei au rămas mereu asupritori și paraziți ai statului – cât aluziei, pentru ei utilă, la faptul că germanii înșiși recunoșteau că naționalismul lor constituia o sursă de primejdii. În felul acesta doamna profesor Drangsal și poetul Feuermaul se simțeau susținuți de o participare plină de simpatie față de aspirațiile lor, pe care ei o socoteau un factor favorabil, fără să caute să o cerceteze mai îndeaproape, iar Feuermaul, care era un sentimental recunoscut, fu stăpânit de ideea că însuși ministrului de război trebuia să i se comunice ceva care să-l îndemne la iubire și pace. De ce anume ministrului de război și care ar fi fost rolul care i s-ar fi atribuit într-un asemenea plan rămânea mai departe obscur, însă ideea era atât de strălucit gândită și de dramatică, încât la drept vorbind nici nu mai avea nevoie de alt sprijin. Era ceea ce simțea și Stumm von Bordwehr, generalul necredincios, pe care zelul său pentru cultură îl ducea uneori, fără ca Diotima să știe, în salonul doamnei Drangsal; poate că tot el contribuise ca impresia inițială cu privire la faptul că industriașul Arnheim, fabricant de armament, ar fi constituit o parte componentă a acestei primejdii să facă până la urmă loc noțiunii potrivit căreia gânditorul Arnheim era un element important în favoarea păcii.

Până aici totul evoluase de la sine, corespunzător intereselor celor implicați; chiar și faptul că dialogul dintre ministru și Feuermaul, așa cum se desfășurase în acea zi, nu avusese, în ciuda contribuției doamnei Drangsal, nici un alt rezultat decât câteva scântei produse de spiritul lui Feuermaul și ascultarea lor răbdătoare de către Excelenta Sa, integrându-se doar în cursul normal al evoluțiilor omenești, așa cum decurg în mod obișnuit. Însă Feuermaul mai deținea rezerve combative. Efectivele sale combative erau constituite din literați, tineri și mai vârstnici, din consilieri de curte, bibliotecari și unii pacifiști, pe scurt, din persoane aparținând tuturor categoriilor de vârstă și ocupând cele mai diferite funcții, pe care-i unea același simțământ pentru bătrâna patrie și misiunea ei umanitară în favoarea restabilirii în funcție a vechilor omnibuze cu cai, cu echipajele lor istorice de trei cai, cât și în favoarea vechilor porțelanuri vieneze; și pentru că acești fideli se găsiseră în cursul seratei puși în legătură prin multiple relații cu adversarii lor, care nici ei nu-și țineau cuțitul la vedere în mână, se născuseră multe discuții în cursul cărora părerile se amestecaseră orbește unele cu altele. Atunci când ministrul de Război se retrăsese și supravegherea exercitată de *madame* Drangsal fusese suspendată din motive necunoscute pentru o vreme, Feuermaul se văzuse deodată confruntat cu asemenea ispite. Stumm von Bordwehr știa doar să relateze că Feuermaul se angajase într-o discuție extrem de animată cu un tânăr, a cărui descriere nu excludea posibilitatea de a fi fost vorba de Hans Sepp. Oricum era unul din cei care apela la un țap ispășitor, asupra căruia să treacă toată vinovăția de care ei înșiși nu se puteau debarasa; prezumția superiorității naționale nu constituie decât un caz special al unei situații în care este ales din pură convingere un asemenea țap ispășitor, care să nu fie consangvin cu cel care-l alege și care mai ales să prezinte cât mai puține asemănări cu acesta. Este știut faptul că e totdeauna o mare ușurare, atunci când ajungi să te înfurii, să-ți poți revărsa mânia asupra altuia, chiar dacă acesta nu are nici o vină; dar mai puțin cunoscut este faptul că lucrurile se petrec la fel și în dragostea. Cu toate acestea, astfel de petrec lucrurile, iar iubirea trebuie deseori să fie descărcată asupra cuiva care n-are nici un amestec, și anume doar pentru că nu se găsește o altă cale de ieșire. Feuermaul era un tânăr zelos, care în lupta pentru propriile sale interese putea deveni de-a dreptul dezagreabil, numai că în ce privește dragostea țapul său ispășitor era „omul", și îndată ce se gândea la om în general, nu-și mai putea stăpâni propria bunătate nesatisfăcută. Hans Sepp, pe de altă parte, era funciar un om bun, care nu reușea nici măcar să-l tragă pe sfoară pe directorul Fischel, astfel încât țapul său ispășitor era „omul negerman", pe care el își descărca toate resentimentele față de orice nu era în stare să schimbe. Dumnezeu știe despre ce discutaseră cei doi la început, fără îndoială că încălecaseră imediat fiecare pe propriul țap, căci Stumm relata acum:

— Într-adevăr, nu înțeleg cum s-au petrecut faptele: dintr-odată s-au strâns și alții în jurul lor și apoi, cât ai bate din palme, se crease o întreagă înghesuială și în cele din urmă toți cei care erau pe atunci prin camere se aflau în jurul lor!

— Știi care era mărul discordiei? întrebă Ulrich.

Stumm ridică din umeri.

— Feuermaul țipa la adversar – „Dumneata ai vrea să urăști, numai că nu ești în stare s-o faci! Căci iubirea îi este înnăscută fiecărui om!" Sau ceva de genul acesta. Iar celălalt striga la rândul său: „Dumneata pretinzi că iubești? Nici măcar nu ești în stare – dumneata… ești…" Nu pot să spun cu precizie, pentru că eu fiind în uniformă am fost nevoit să mă mențin la o oarecare distanță.

— Înțeleg, spuse Ulrich, e esențial ceea ce spui! și se întoarse spre Agathe, căutându-i privirea.

— Dar ceea ce e important a fost de-abia rezoluția! îi aminti Stumm. Erau gata-gata să se mănânce unul pe altul și dintr-odată au ajuns, pe nepusă masă, să se implice în slujba unei cauze comune, cu adevărat comune, și anume în sensul vulgar al cuvântului.

Cu figura sa rotunjoară, Stumm reușea să creeze impresia unei seriozități de neclintit.

— Ministrul a părăsit pe loc adunarea, spuse el.

— Da, dar ce au convenit? întrebară cei doi frați.

— Nu aș putea preciza, răspunse Stumm, căci firește m-am retras de îndată, iar ei nu sfârșiseră. De altfel, e dificil să-ți amintești în detaliu astfel de lucruri. A fost ceva în favoarea lui Moosbrugger și împotriva armatei!

— Moosbrugger? Dar, cum așa? Ulrich râdea iarăși.

— Cum așa? repetă generalul cu venimozitate. Ție îți vine ușor să râzi, dar eu sunt cel care va fi chemat la raport! În cel mai bun caz, voi avea de scris zile întregi la raport. Când e vorba de oameni de felul acesta nu ajungi nicicând să înțelegi „cum așa?" Poate că o parte din vină o poartă bătrânul profesor care tot pleda în favoarea pedepsei cu spânzurătoarea și împotriva indulgenței. Sau poate că s-a ajuns aici pentru că în zilele din urmă ziarele au abordat iar problema acelui monstru. În orice caz, deodată au ajuns să discute despre el. Decizia trebuie numaidecât anulată, făcută să dispară, explică el acum cu o fermitate neobișnuită.

În clipa aceea intrară în bucătărie, într-o succesiune rapidă, Arnheim, Diotima, apoi Tuzzi și contele Leinsdorf. Arnheim le auzise glasurile de alături, din anticameră. Fusese pe punctul să plece neobservat, căci neliniștea care se instaurase îl făcuse să spere că ar fi putut evita o nouă explicație cu Diotima, iar a doua zi urma oricum să plece pentru o vreme în străinătate. Însă curiozitatea îl împinsese să arunce o privire în bucătărie, iar cum Agathe

îl zărise, o politețe elementară îl împiedică să dea îndărăt. Stumm îl asedie îndată pentru a afla cum se prezentau lucrurile:

— Pot să vă comunic totul chiar în formularea originală, răspunse Arnheim surâzând. Anumite pasaje erau atât de amuzante încât nu m-am putut reține să nu le transcriu pe ascuns.

Scoase din portvizit o carte de vizită și, descifrându-și însemnările stenografiate, citi rar cuprinsul comunicatului proiectat: „La propunerea domnilor Feuermaul și" – numele celălalt nu l-am înțeles – „acțiunea patriotică a hotărât: pentru propriile sale idei, oricine poate să se lase omorât, cine însă îi aduce pe oameni în situația să moară pentru niște idei străine este un asasin!" Așa s-a propus, continuă el, și nu am impresia că vor mai schimba ceva.

Generalul exclamă și el:

— Aceasta e formularea! Tot așa am auzit și eu! Sunt dezgustătoare dezbaterile acestea intelectuale!

Arnheim replică cu blândețe:

— Aceasta e aspirația tineretului din zilele noastre, el caută stabilitatea și o conducere.

— Dar nu sunt numai tineri aici, spuse Stumm scârbit. Am văzut și niște chelii care stăteau acolo în jur și aprobau.

— Tocmai, este deci nevoia generală de a avea un conducător, confirmă Arnheim, aprobând prietenos cu o mișcare a capului. Este o chestiune generalizată astăzi. Rezoluția pornește de altfel dintr-o carte recent apărută, dacă-mi aduc bine aminte.

— Așa? spuse Stumm.

— Da, confirmă Arnheim. Desigur, ne vom preface că nici nu a existat. Dar, dacă am fi în stare să direcționăm înspre un scop util cerința sufletească exprimată, ar merita osteneala.

Generalul se arătă întru câtva liniștit; se îndreptă spre Ulrich:

— Ai vreo idee ce s-ar putea face în acest sens?

— Firește! răspunse Ulrich.

Atenția lui Arnheim fu abătută de Diotima.

— Atunci, te rog! spuse generalul cu glas scăzut. Dă-i drumul! Aș vrea să menținem situația sub control!

— Trebuie să ne concentrăm asupra a ce s-a întâmplat de fapt, replică Ulrich fără să se grăbească. Oamenii aceștia nu greșesc când își reproșează unul altuia că fiecare ar vrea să iubească dacă ar fi în stare, iar celălalt îi răspunde că la fel de îndreptățită ar fi o afirmație similară cu privire la ură. Constatarea e valabilă în general pentru toate sentimentele. Ura deține astăzi o componentă conciliantă, pe de altă parte, ca să simți ceea ce ar fi cu adevărat dragoste pentru o ființă omenească, ar trebui… eu susțin – spuse Ulrich abrupt – că asemenea două ființe omenești nu s-au născut încă!

— Desigur, este foarte interesant, îl întrerupse repede generalul, pentru că eu nu pot înțelege absolut deloc cum de poți să susții așa ceva. Dar eu trebuie să scriu mâine un raport despre cele petrecute astăzi, și te conjur să ții seama de acest aspect! La noi în armată, lucrul cel mai important este să poți să raportezi totdeauna că s-a înregistrat un progres; un anumit optimism este indispensabil chiar și într-o înfrângere, ține de profesia noastră. Cum pot eu atunci să descriu ca reprezentând un progres ceea ce s-a întâmplat aici?

— Scrie și dumneata, îl sfătui Ulrich clipind, că a fost răzbunarea imaginației morale!

— Dar nu poți să scrii asemenea aprecieri ca militar! răspunse indignat Stumm.

— Atunci, să reformulăm, continuă Ulrich serios, și scrie: toate epocile creatoare au fost dominate de gravitate. Nu există nici un fel de fericire profundă fără o morală profundă. Nu există nici un fel de morală dacă nu poate fi demonstrat faptul că se bazează pe un fundament solid. Nu există nici o fericire care să nu se sprijine pe o convingere. Fără morală nu poate să trăiască nici măcar un animal. Dar astăzi omul nu mai știe cu ce anume…

Stumm întrerupse și această replică asemănătoare cu o dictare cursivă:

— Amice, eu pot să abordez morala unei trupe, morala de luptă sau morala unei femei; dar totdeauna doar pentru cazuri specifice; într-un document militar nu poți să tratezi despre imaginație și despre bunul Dumnezeu; știi și dumneata!

Diotima îl văzu pe Arnheim stând în picioare lângă fereastra bucătăriei ei; oferea un spectacol ciudat de domestic, după ce întreaga seară nu schimbaseră între ei, plini de circumspecție, decât câteva cuvinte. În mod paradoxal, simțea deodată dorința de a continua cu Ulrich conversația întreruptă. În mintea ei domnea acea deznădejde agreabilă care, dezlănțuindu-se concomitent în mai multe direcții, sublimează într-o stare amiabilă și senină de așteptare. Eșecul demult previzibil al consiliului îi era indiferent. Abuzul de încredere comis de Arnheim asupra ei îi era la rândul său, după cum îi venea să creadă acum, aproape indiferent. El o privi în momentul când ea intră în încăpere și o clipă vechiul sentiment se revigoră: un spațiu viu care-i reunea. Dar își reaminti că Arnheim o evita de săptămâni în șir, iar gândul „Un laș erotic!“ le imprimă iarăși forță genunchilor care i se înmuiaseră o clipă, și ea păși în mod suveran înspre el. Arnheim observase totul: faptul că îl văzuse, că ezitase, că distanța dintre ei se topise; peste cărările înghețate care, numeroase, îi reuneau, plutea presentimentul că ele s-ar fi putut dezgheța din nou. El însuși se întorsese dinspre ceilalți, dar în ultima clipă atât el cât și Diotima se abătură din nou spre Ulrich, generalul Stumm și ceilalți, concentrați în partea opusă a încăperii.

De la ideile inspirate ale omului de excepție și până la kitsch-ul care reunește masele populare, forța aceea pe care Ulrich o numea imaginație morală,

sau, mai simplu spus, sentiment, alcătuiește de secole o stare de fermentație care nu produce nici o licoare miraculoasă. Omul este o ființă care nu poate trăi fără entuziasm. Iar entuziasmul este starea în care toate sentimentele și gândurile sale au un același spirit. Am fi oare tentați să credem contrariul, că ar fi starea determinată de un sentiment este atotputernic, acela care antrenează totul? Nu, de fapt nu aveai de gând să spui nimic? Oricum, astfel se prezintă lucrurile. Sau, cum pot să se prezinte. Însă nimic nu susține un asemenea entuziasm. Sentimentele și gândurile nu dobândesc dăinuire decât susținându-se reciproc, în totalitatea lor; trebuie într-un fel să fie orientate în aceeași direcție și să se antreneze unele pe altele. Făcând uz de toate mijloacele, prin droguri și alcool, prin închipuiri, prin sugestie, credință, convingere, deseori chiar cu ajutorul puterii simplificatoare a prostiei, omul caută să-și creeze o stare care să semene cu cea astfel descrisă. El nu crede în idei pentru că uneori ele ar fi adevărate, ci pentru că este necesar să creadă. Pentru că trebuie să-și păstreze propriile efecte într-o anumită ordine. Pentru că trebuie să-și astupe cu o iluzie gaura din pereții vieții lui, prin care altminteri sentimentele i s-ar risipi în cele patru vânturi. Lucrul cel mai bun ar fi, bineînțeles, ca în loc să se lase pradă unor stări iluzorii pasagere, să caute cel puțin condițiile unui entuziasm autentic. Dacă se fac toate calculele, numărul deciziilor care depind de sentiment este nesfârșit mai mare decât al celor care ar putea fi luat doar de simpla inteligență, iar evenimentele care agită umanitatea izvorăsc din imaginație, astfel încât numai chestiunile care depind de inteligență și de rațiune se dovedesc a fi susceptibile de o ordonare suprapersonală; în privința celorlalte nu s-a petrecut niciodată nimic care să merite numele unui efort comun sau care să indice măcar asupra cunoașterii cu privire la necesitatea disperată de a le avea.

Cam astfel vorbi Ulrich printre protestele, explicabile, ale generalului.

El vedea în incidentele acelei seri, chiar dacă ele nu se desfășuraseră fără impetuozitate și, prin interpretările lor defavorabile, ar fi putut avea urmări serioase, doar exemple ale unei dezordini nesfârșite. *Herr* Feuermaul i se părea pe moment a fi la fel de insignifiant precum filantropia, iar naționalismul la fel de indiferent precum *Herr* Feuermaul, și zadarnic îl întreba Stumm cum anume s-ar fi putut extrage dintr-o asemenea luare de poziție cu totul personală ideile unui progres palpabil.

— De ce nu raportezi pur și simplu, răspunse Ulrich, că e vorba aici de războaiele religioase din epoca Împărăției Milenare. Niciodată până acum n-au fost oamenii mai nepregătiți pentru un asemenea război decât în epoca noastră, acum când molozul „sentimentelor futile", lăsat moștenire de la o epocă la alta, a ajuns să se îngrămădească înalt cât munții, fără ca cineva să încerce să remedieze situația. Ministerul de Război poate deci să aștepte cu seninătate viitoarea catastrofă în masă.

Ulrich profetiza evoluția viitoare a destinului și nu avea nici cea mai mică bănuială că era tocmai ceea ce făcea. De altfel, lui nu i se păreau deloc importante evenimentele reale, ci lupta pentru propria lui mântuire. Încerca să ridice între el însuși și ceea ce ar fi survenit tot ceea ce ar fi putut împiedica o asemenea evoluție. Astfel că râdea și căuta să-i inducă pe ceilalți în eroare, creând impresia că ar fi ironizat și exagerat totul. Exagera de dragul Agathei; își continua de fapt conversația cu ea, nu doar acea ultimă conversație. În realitate el ridica un stăvilar de gânduri împotriva ei și știa că exista acolo, în zidurile acestea, într-un anumit loc, un mic zăvor: dacă l-ar fi tras în lături, totul ar fi fost inundat de sentimente și îngropat în ele. În realitate, el se gândea fără întrerupere la acel mic zăvor.

Diotima era în picioare în apropierea lui și surâdea tot timpul. Simțea ceva din eforturile pe care le desfășura Ulrich în jurul surorii lui, era impresionată și ușor întristată, uitase de toate teoriile educației sexuale, și ceva se deschisese: era fără îndoială viitorul, în orice caz erau puțin și buzele ei.

Arnheim îl întrebă pe Ulrich:

— Deci, crezi – că s-ar putea face ceva împotriva acestei situații? Felul în care pusese întrebarea lăsa să se înțeleagă de fapt că el distingea, dincolo de exagerări, seriozitatea problemei, dar că oricum găsea exagerată până și acea seriozitate.

Tuzzi îi spuse Diotimei:

— În orice caz, trebuie să împiedicăm să devină publice chestiunile care s-au petrecut aici.

Ulrich îi răspunse lui Arnheim:

— Nu e evident? Ne vedem astăzi confruntați cu mult prea multe opțiuni sentimentale și de viață. Dar, dificultatea aceasta nu seamănă cu cea cu care se confruntă inteligența noastră atunci când se confruntă cu un număr imens de fapte și o întreagă istorie a teoriilor? Pentru intelect am găsit o metodă deschisă, și totuși strictă, pe care nu e necesar să ți-o descriu. Te întreb însă acum dacă n-ar fi posibil să se găsească ceva asemănător și pentru sentimente. Fără îndoială că am vrea cu toții să descoperim care este rațiunea de a fi pe pământ, aceasta fiind una din sursele majore ale tuturor violențelor care se petrec pe lume. Epocile celelalte au încercat să determine un răspuns cu mijloacele lor insuficiente, dar marea epocă a empirismului nu a creat, în ciuda spiritul ei mare, nimic propriu…

Arnheim, care înțelegea repede și căruia îi făcea plăcere să întrerupă, îi puse mâna pe umăr ca pentru a-l conjura:

— Ceea ce spui ar însemna o relație tot mai cuprinzătoare cu Dumnezeu! strigă el cu glasul surd și ca și cum ar fi vrut să-l avertizeze.

— Nu ar fi, la urma urmei, deloc redutabil, nu? spuse Ulrich nu fără o asprime ironică față de alarmarea prematură a celuilalt – însă n-am ajuns încă atât de departe!

Arnheim se controlă imediat și surâse.

— Te bucuri când după o absență mai lungă regăsești pe cineva neschimbat; se întâmplă rar astăzi! spuse el.

De altfel, simțindu-se în siguranță în spatele acelei atitudini de bunăvoință defensivă, se bucura într-adevăr. Ulrich ar fi putut, de exemplu, reveni la acea ofertă jenantă de a-i asigura un serviciu și Arnheim îi era recunoscător pentru faptul că, în intransigența lui iresponsabilă, disprețuia în continuare contactul cu terenul solid.

— Trebuie să mai discutăm cândva pe această temă, adăugă el cordial. Nu-mi e tocmai clar cum înțelegi dumneata transpunerea comportamentului nostru teoretic în planul practicii.

Ulrich își dădea prea bine seama că lucrurile erau într-adevăr neclare. El nu se gândea nici la o „viață de cercetător", nici la o viață „în lumina științei", ci la o „explorare a sentimentului", asemănătoare unei explorări a adevărului, numai că în discuție nu se afla adevărul… Îl urmărea cu privirea pe Arnheim, care se apropia de Agathe. Acolo se afla și Diotima; Tuzzi și contele Leinsdorf treceau de la un oaspete la altul – Agathe se întreținea cu fiecare din cei din jur, gândind „De ce stă el acum de vorbă cu toți acești oameni?! Ar fi trebuit să fi plecat cu mine! În felul acesta demonetizează tot ceea ce mi-a spus!" Unele dintre cuvintele pe care le auzise venind dinspre el îi plăceau, dar o făceau totuși să sufere. Tot ceea ce provenea de la Ulrich o făcea acum iarăși să sufere și din nou simți în ziua aceea brusc nevoia de a fugi de el. Se descurajă acum la gândul că ea, în limitarea ei, nu ar fi putut niciodată să reprezinte îndeajuns de mult pentru el și gândul că după o vreme ei ar fi trebuit să plece pur și simplu ca două ființe obișnuite spre casă, după ce au pălăvrăgit toată seara, îi era de nesuportat!

Între timp, Ulrich continua să reflecteze: „Arnheim nu va înțelege așa ceva niciodată!" Își completă gândul: „Omul de știință își constată limitele tocmai în fața sentimentelor, iar omul practic cu atât mai mult. E ceva la fel de necesar ca atunci când trebuie să te înfigi bine pe picioare dacă vrei să apuci ceva cu brațele". El însuși era astfel în împrejurările obișnuite. Îndată ce începea să se gândească la ceva, fie și numai la sentimente, avea grijă să nu le mai permită sentimentelor sale să interfereze. Agathe definea acea stare ca fiind răceală; el însă știa: dacă vrei să fii pe de-a întregul un altul, trebuie, întocmai ca într-o aventură pe viață și pe moarte, să renunți întâi la propria viață, căci nu-ți poți niciodată închipui cum ar evolua lucrurile mai departe! Într-o asemenea dispoziție se afla atunci, iar în clipa aceea încetase să se teamă. O privi lung pe sora lui: jocul viu al cuvintelor pe chipul, parcă scufundat mai în adânc, pe care vorbele nu îl mai atingeau. Voia să-i ceară să plece acum împreună cu el. Dar înainte de a se fi putut clinti de la locul lui, Stumm îl abordase din nou.

Inimosul general ținea la Ulrich; îi iertase gluma pe care o făcuse adineaori cu Ministerul de Război, într-un fel chiar îi plăcea ideea cu „războaiele religioase“, căci avea ceva din rezonanța festiv militărească, cam cum ar fi fost frunzele de stejar pe chipiu sau ovațiile și uralele de ziua împăratului. Își agăță brațul de cel al prietenului și-l trase pe Ulrich la o parte, unde să nu fie auziți.

— Vezi dumneata, îmi place felul cum spui că toate evenimentele pornesc din imaginație, începu el; – firește, exprim aici mai mult opinia mea privată decât cea de serviciu.

Îi oferi lui Ulrich o țigară.

— Trebuie să plec acasă, spuse Ulrich.

— Sora dumitale se distrează grozav, n-o deranja acuma, îl sfătui Stumm. Arnheim se întrece pe sine în a-i face curte. Ce voiam să-ți mai spun: nimeni nu mai simte acum cu adevărat vreo bucurie față de ideile mari ale umanității; ar trebui să le înaripezi cumva. Vreau să spun, epoca noastră e pe cale să adopte un nou spirit, iar dumneata ai fi omul potrivit să apuci frâiele!

— Ce te face să crezi? îl întrebă Ulrich bănuitor.

— Gândesc așa, pur și simplu.

Stumm trecu ușor peste întrerupere și continuă insistent:

— La urma urmei, dumneata te implici în favoarea ordinii, este evident din tot ce spui. Numaidecât simt că-mi vine să mă întreb: omul o fi bun, sau mai degrabă are nevoie de o mână forte care să-l conducă? E nevoia de determinare pe care o simțim cu toții astăzi. Dar, ca să spunem lucrurilor pe nume, pentru mine ar fi o mare satisfacție dacă ai prelua din nou conducerea în Acțiunea Paralelă. Că până la urmă nici nu mai știi la ce poate duce toată vorbăria!

Ulrich râse:

— Știi ce am să fac eu acum? N-am să mai vin niciodată aici, răspunse el, deodată fericit.

— De ce nu? se aprinse Stumm. Le dai în felul acesta dreptate celor care susțin că n-ai reprezentat niciodată o forță reală!

— Dacă le-aș mărturisi ce gândesc, de-abia s-ar convinge! îi răspunse Ulrich râzând și se îndepărtă de prietenul său.

Stumm fu cuprins de mânie, dar de îndată bonomia sa predomină, așa că spuse, luându-și la revedere:

— Toate lucrurile sunt al dracului de complicate. Uneori mă gândeam că ideal ar fi dacă în toată învălmășeala aceasta ar apărea, așa, deodată, un imbecil autentic, vreau să spun un fel de Jeanne d'Arc, care eventual ar reuși cu adevărat să ne ajute.

Ulrich își căuta sora din priviri și nu o găsea. Când o întrebă pe Diotima, Leinsdorf și Tuzzi reveneau tocmai din salon și dădură de știre că în clipa aceea toată lumea pleca.

— Am spus de la bun început, remarcă Alteța Sa iritat în fața amfitrioanei lor, că ce-au afirmat oamenii aceia nu reprezintă deloc propria lor părere. Iar *madame* Drangsal a venit atunci cu o idee cu adevărat salvatoare, s-a hotărât anume să continuăm cândva adunarea noastră de azi. Doar că Feuermaul, sau cum l-o fi chemând, intenționează să citească atunci o poezie de-a lui, așa încât lucrurile s-ar putea desfășura mai liniștit. Mi-am permis, firește, ținând seama de urgența chestiunii, să accept în numele dumitale.

De-abia atunci află Ulrich că Agathe își luase deodată la revedere și plecase fără el; rugase să i se transmită că nu voise să-l deranjeze cu decizia ei inopinată.

Nota traducătorului

Cu acest capitol se întrerupe textul romanului *Omul fără însușiri* în versiunea în care a fost publicată de autor în timpul vieții. Au apărut două volume în limba germană (în anii 1930 și 1932), primul cuprinzând cele două părți denumite de autor „Un fel de introducere" și „Se întâmplă cam același lucru", iar al doilea, aceste capitole din partea a treia, „În Împărăția Milenară" (sau „Criminalii"). În 1938 Musil a prezentat la tipar o continuare a textului, cuprinzând capitolele de la 38 până la 61, continuare pe care însă a retras-o pentru a o rescrie sau modifica cel puțin. La moartea autorului, care s-a petrecut în exil în 1942, se pare, după cum subliniază cei care au urmărit evoluția manuscriselor rămase, că Musil își modificase concepția inițială, și romanul ar fi urmat să capete o înfățișare complet – sau în cea mai mare parte – schimbată. În ultima perioadă, Musil lucra de fapt la un grup de capitole – corespunzând în linii mari celor având numerele de la 45 până la 51 din versiunea inițial prezentată tiparului în 1938, abandonând parțial capitolele 38–44 (care ar fi urmat poate să rămână neschimbate) și lucrând intens mai ales la capitolul intitulat „Adierile unei zile de vară", considerat acum centrul romanului în noua concepție a autorului. Oricum, continuarea romanului constituie obiectul controverselor. În perioada de după moartea autorului, în colaborare cu văduva scriitorului, Martha Musil, cercetătorul german Adolf Frisé a publicat în 1952 o versiune multă vreme fiind forma sub care a rămas cunoscută cartea. Ea a circulat în germană și apoi în traduceri, în franceză și engleză în primul rând, care au constituit materialul în baza căruia s-a conturat imaginea actuală a scriitorului. Spre sfârșitul anilor '60 și mai târziu, traducătorii în limba engleză (care au și publicat versiunea antumă în Anglia și America) au contestat, pe baza unor manuscrise nou descoperite și a unor interpretări proprii, versiunea lui Frisé, propunând o altă viziune asupra eventualei continuări. Frisé însuși a publicat în 1978, în două volume masive, o altă înfățișare a romanului (primul reprezentând textul actual din versiunea noastră, adică cel încredințat tiparului de autor, iar al doilea grupând pe alte criterii textele lucrate de autor, bruioanele, notele de jurnal, versiuni mult anterioare etc.).

Mircea Ivănescu, 1995

Cuprins

Tabel cronologic 5

CARTEA ÎNTÂI

Prima parte

Un fel de introducere

1. Din care, în mod remarcabil, nu decurge nimic 13
2. Casa și locuința omului fără însușiri 15
3. Chiar și un om fără însușiri are un tată cu însușiri 17
4. Dacă există un simț al realității trebuie să existe și un simț al posibilității 19
5. Ulrich 22
6. Leona sau o schimbare de perspectivă 25
7. Într-un moment de slăbiciune, Ulrich se alege cu o nouă iubită 28
8. Kakania 34
9. Prima din cele trei încercări de a deveni un om important 38
10. A doua încercare. Prolegomene la morala unui om fără însușiri 39
11. Cea mai importantă încercare 41
12. Doamna a cărei iubire Ulrich o câștigase după o conversație despre sport și mistică 44
13. Un cal de curse genial aprofundează conștiința faptului de a fi un om fără însușiri 46
14. Prietenie din adolescență 50
15. Bulversare spirituală 56
16. O tainică afecțiune a timpului 58
17. Efectul pe care-l are un om fără însușiri asupra unui om cu însușiri 62
18. Moosbrugger 69
19. O dojană epistolară și prilejul de a dobândi însușiri. Concurența celor două jubilee de încoronare 78

Partea a doua

Se întâmplă cam același lucru

20. Contactul cu realitatea. În ciuda lipsei de însușiri, Ulrich se comportă impetuos și temperamental 83
21. Adevărata inventare a Acțiunii Paralele de către contele Leinsdorf 87
22. Acțiunea Paralelă, sub înfățișarea unei doamne influente, de un inefabil farmec spiritual, așteaptă, gata să-l devoreze pe Ulrich . . 91
23 Prima implicare a unui om important. 95
24. Proprietate și educație; prietenia Diotimei cu contele Leinsdorf și misiunea de a-i face pe oaspeții celebri să ajungă în acord cu propriul lor suflet 98
25. Suferințele unui suflet căsătorit 102
26 Uniunea dintre suflet și rentabilitate. Omul apt să o realizeze vrea să guste din farmecul baroc al vechii culturi austriece. Astfel se conturează o idee pentru Acțiunea Paralelă 106
27. Natura și substanța unei mari idei 109
28. Un capitol care poate fi omis de oricine nu este din cale-afară de pătruns de importanța gândirii ca preocupare 110
29. Explicația și întreruperile unei stări normale de conștiință 113
30. Ulrich aude glasuri 116
31. De partea cui te situezi? 117
32. Povestea uitată, dar extrem de relevantă, despre soția unui maior. 119
33. Ruptura de Bonadea 125
34. O rază fierbinte și zidurile care s-au răcit 126
35. Directorul Leo Fischel și principiul cauzei insuficiente. 131
36. Grație principiului sus-menționat, Acțiunea Paralelă se concretizează înainte de a se ști ce reprezintă ea 133
37. Inventând „Anul Austriei“, un publicist îi creează neplăceri contelui Leinsdorf. Alteța Sa lansează un apel presant la prezența lui Ulrich 136
38. Clarisse și demonii ei 140
39. Un om fără însușiri e alcătuit din însușiri fără om 145
40. Un om cu toate însușirile, doar că acestea îi sunt indiferente. Un principe al spiritului este arestat și Acțiunea Paralelă își află secretarul onorific 148
41. Rachel și Diotima 159
42. Marea întrunire 163
43. Prima întâlnire a lui Ulrich cu marele om. În istoria lumii nu se întâmplă nimic irațional, însă Diotima susține că adevărata Austrie ar fi lumea întreagă. 170
44. Continuarea și încheierea marii întruniri. Ulrich o simpatizează pe Rachel. Rachel pe Soliman. Acțiunea Paralelă se bucură de o organizare solidă . . 174
45. Întâlnirea tăcută a două piscuri de munte 179

46. Idealurile și morala sunt cele mai bune mijloace
de a umple golul acela mare care se numește suflet 182
47. Ceea ce reprezintă toți ceilalți luați în parte
este întruchipat de Arnheim într-o singură persoană. 184
48. Cele trei cauze ale celebrității lui Arnheim și taina întregului 186
49. Primele contradicții între vechea și noua diplomație 190
50. Cum evoluează lucrurile. Șeful de departament Tuzzi se hotărăște
să se edifice în privința lui Arnheim 195
51. Familia Fischel. 198
52. Șeful de departament Tuzzi constată existența unei lacune
în funcționarea departamentului său 204
53. Moosbrugger este transportat într-o altă închisoare 207
54. În conversația cu Walter și Clarisse, Ulrich se arată a fi un reacționar. 209
55. Soliman și Arnheim 215
56. Activitate intensă în comitetele Acțiunii Paralele. Clarisse îi scrie Alteței Sale
și îi propune un An Nietzsche 219
57. Marea însuflețire. Diotima are niște experiențe stranii cu privire
la natura marilor idei 222
58. Acțiunea Paralelă trezește îndoieli. În istoria omenirii nu există
însă restaurare voluntară 227
59. Moosbrugger meditează. 230
60. Excurs în domeniul logicii și moralei. 237
61. Idealul celor trei tratate sau utopia vieții precise. 239
62. Lumea, dar îndeosebi Ulrich, își aduce omagiul ideii utopice
a eseismului. 243
63. Bonadea are o viziune 252
64. Generalul Stumm von Bordwehr îi face o vizită Diotimei 261
65. Din conversațiile dintre Arnheim și Diotima. 262
66. Ceva nu e în bună regulă între Ulrich și Arnheim 265
67. Diotima și Ulrich 269
68. O digresiune: trebuie oare ca oamenii să fie în armonie cu trupurile lor? . . . 276
69. Diotima și Ulrich. Continuare 279
70. Clarisse îl vizitează pe Ulrich pentru a-i spune o poveste 283
71. Comitetul pentru întocmirea unei rezoluții generale cu privire
la Jubileul de 70 de ani de domnie a Maiestății Sale își începe lucrările 288
72. Știința surâde în barbă, sau Prima întâlnire stăruitoare cu Răul 293
73. Gerda, fiica lui Leo Fischel 299
74. Secolul al IV-lea î. Cr. comparativ cu anul 1797.
Ulrich primește o nouă scrisoare de la tatăl său 307
75. Generalul Stumm von Bordwehr consideră vizitele la Diotima
drept latura plăcută a îndatoririlor sale profesionale 311
76. Contele Leinsdorf se arată rezervat. 313
77. Arnheim ca prieten al ziariștilor 316
78. Metamorfozele Diotimei 319
79. Soliman îndrăgostit 326

80. Îl cunoaștem mai îndeaproape pe generalul Stumm,
care își face apariția pe neașteptate la o ședință de consiliu 330
81. Contele Leinsdorf își exprimă părerile cu privire la politica pragmatică.
Ulrich fondează câteva asociații. 336
82. Clarisse sugerează instaurarea unui An Ulrich 341
83. Se întâmplă cam același lucru,sau: De ce nu se poate inventa istoria?. . . . 347
84. Se afirmă că până și viața obișnuită este de natură utopică. 352
85. Eforturile generalului Stumm de a face ordine
în lumea intelectuală a civililor 359
86. Magnatul și fuziunea dintre suflet și afaceri. Toate drumurile
către minte pornesc din suflet, dar nici unul nu duce îndărăt 370
87. Moosbrugger dansează 383
88. Asocierea cu cauzele grandioase 387
89. Trebuie să mergi în pas cu timpul 389
90. Detronarea ideocrației 395
91. Speculații *à la baisse* și *à la hausse* la bursa spiritului 398
92. Câteva dintre normele de viață ale oamenilor avuți 407
93. E greu să faci față minții civililor, fie și pe calea culturii fizice. 409
94. Nopțile Diotimei 411
95. Însemnatul om de litere, vedere din spate 416
96. Însemnatul om de litere, vedere frontală 420
97. Puterile și misiunile tainice ale Clarissei 422
98. Despre un stat care s-a destrămat din cauza unei erori în exprimare 431
99. Despre emisfera înțelepciunii și despre rodnica ei contrapondere;
despre asemănarea dintre două epoci,
despre adorabila mătușă Jane și despre scandalul vremurilor noi. 439
100. Generalul Stumm invadează Biblioteca de Stat și se edifică cu privire
la bibliotecari, asistenții de bibliotecari și ordinea intelectuală 445
101. Riposte între rude 450
102. Lupte și iubire în familia Fischel 462
103. Ispita 471
104. Rachel și Soliman dezgroapă securea războiului 480
105. Îndrăgostiții plutind în sublim nu au motiv să râdă 485
106. Omul modern crede el oare în Dumnezeu,
sau în conducătorul concernului mondial? Indecizia lui Arnheim 490
107. Contele Leinsdorf repurtează un succes politic neașteptat 496
108. Naționalitățile nemântuite și gândurile generalului Stumm
cu privire la conceptul de mântuire 502
109. Bonadea, Kakania; sisteme ale fericirii și ale echilibrului 507
110. Disoluția și prezervarea lui Moosbrugger 514
111. Pentru juriști nu există oameni pe jumătate nebuni 519
112. Arnheim își trece tatăl, Samuel, în rândul zeilor și ia hotărârea
de a-l câștiga de partea sa pe Ulrich. Soliman ar vrea să afle
mai multe despre regescul său tată 523

113. Ulrich face conversație cu Hans Sepp și Gerda în limbajul situat la limita dintre subrațional și suprarațional 534
114. Relațiile devin critice. Arnheim dă dovadă de complezență față de generalul Stumm. Diotima face pregătiri să purceadă spre transcendental. Ulrich se lasă pradă fanteziilor despre posibilitatea de a trăi așa cum citești 548
115. Sfârcul sânului tău este ca o petală de mac 561
116. Cei doi arbori al vieții și solicitarea de instituire a unui secretariat pentru precizie și spirit 567
117. O zi sumbră pentru Rachel 585
118. Atunci, omoară-l! 589
119. Speculații la bursă și seducție 601
120. Acțiunea Paralelă stârnește agitație 609
121. Explicația 618
122. Drumul spre casă 631
123. Punctul de cotitură 638

CARTEA A DOUA

Partea a treia

În Împărăția Milenară

1. Sora uitată 653
2. Confidențe 658
3. Dimineața într-o casă îndoliată 668
4. Vechiul camarad 676
5. Cei doi săvârșesc un lucru nelegiuit 682
6. Bătrânul domn ajunge în cele din urmă la locul odihnei veșnice 689
7. Sosește o scrisoare a Clarissei 692
8. Familie în doi 696
9. Agathe, când nu poate sta de vorbă cu Ulrich 705
10. Continuarea excursiei la Fortificația suedeză. Moralitatea pasului următor 712
11. Conversații pe teme de sacralitate. Începutul 724
12. Conversații pe teme de sacralitate. Suită cu variațiuni 731
13. Ulrich se întoarce și este pus în temă de general cu privire la evenimentele petrecute în absența sa 749
14. Ultimele evoluții în privința lui Walter și Clarisse. Un exhibiționist și spectatorii săi 756
15. Testamentul 769
16. Reîntâlnirea cu soțul diplomat al Diotimei 778
17. Diotima și-a schimbat lecturile 786
18. Greutățile pe care le întâmpină un moralist în redactarea unei scrisori 797
19. Cu toții la Moosbrugger 803
20. Contele Leinsdorf se arată deznădăjduit în ce privește proprietatea și educația 814

21. Aruncă pe foc tot ce ai, mai puțin încălțările 826
22. De la critica lui Koniatowski pe marginea teoremei lui Danielli
la păcatul originar. De la păcatul originar la enigma emoțiilor surorii 837
23. Bonadea sau recăderea 851
24. Agathe sosește cu adevărat 863
25. Gemenii siamezi 870
26. Primăvara în grădina de legume 879
27. Generalul Stumm o descoperă de îndată pe Agathe
în folosul vieții de societate 899
28. Prea multă bună dispoziție 904
29. Profesorul Hagauer ia pana de scris 914
30. Ulrich și Agathe caută retroactiv un temei 921
31. Agathe ar vrea să se sinucidă și face cunoștință cu un domn 929
32. În acest răstimp, generalul îi conduce pe Ulrich și Clarisse
la casa de nebuni 940
33. Nebunii o salută pe Clarisse 942
34. Un mare eveniment este pe punctul de a se petrece.
Contele Leinsdorf și râul Inn 960
35. Un mare eveniment este pe punctul de a se petrece.
Consilierul ministerial Meseritscher 962
36. Un mare eveniment este pe punctul de a se petrece.
Unde întâlnim niște cunoștințe mai vechi 968
37. O comparație 980
38. Un mare eveniment este pe punctul de a se petrece.
Însă nimeni nu îl remarcă 987

Nota traducătorului 1007